

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

C
068

NEDL TRANSFER

J PHY5 HN

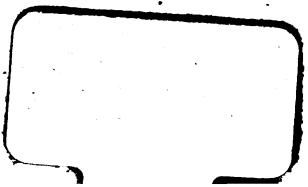

Deuerlich'sche
BUCHHANDLUNG
in Göttingen.

~~Sp 86.164.5 (2)~~
KC15968

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

Clement L. Smith

Gothingen

Dec. 1865

E. K. Paul, Cambridge: 1941

PLUTARCHI
VITAE PARALLELAE.

ITERUM RECOGNOVIT
CAROLUS SINTENIS.

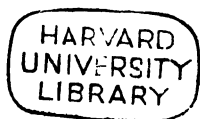
VOL. II.

LIPSIÆ.
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI.
MDCCLVIII.

KC15968

~~Op 86.164.5 (2)~~

ADNOTATIO CRITICA.

INDEX NOTARUM.

Br = Bryanus	Sch = Schaeferus
C = Coraes	So = Solanus
R = Reiskius	St = Stephanus
S = Sintenis	X = Xylander.

Vita Timoleontis p. 1, 1 ab hoc capite vulgo incipit vita Aemilii. — 1 ἐμοὶ μὲν] ἐμοὶ St. — 11 καὶ add Sch, ἢ Bekkerus. — 27 τύχαις X: ψυχαῖς v. — 2, 9 ἀπέλειπεν Bekkerus: ἀπέλειπεν v. — 32 ἐβούλοντο] ἐβουλεύοντο Fabricius. — 5, 3 δὲ del S nisi scribatur δῆ. — 7, 17 ἀνηρηκέναι] σ' ἀνηρηκέναι Sch. — 8, 32 lacunam indicavit S. — 9, 13 παραγωγὰι Fabricius: παραλογαὶ v. — προφάσεις Br: φάσεις v. — 28 στρατηγήσοντες R: στρατηγήσαντες v. — 10, 8 ἐν] ἐπὶ R. — 11, 5 ἐν τῷ κατεστρατηγήσθαι iungenda cum διατριβὴν παρεῖχον. — 24 ἐπ'] ἀπ' R. — 13, 2 ἀνηρέθησαν codex: δῆ ἀνηρέθησαν v. — 18 ἀπολείπων C: ἀπολιπῶν v. — 16, 4 διατρίβομεν S et codex: διετρίβομεν v. — 18 οὐδὲ — μηδὲ Bekkerus: οὔτε — μήτε v. — 29 ἦν ἀνάγκη C: ἐν ἀνάγκῃ v. — 30 περιμένοντας anonymus: περιμένοντες v. — 17, 18 καθ' αὐτοῦ R: κατ' αὐτοῦ v. — 25 κινούσα — συνάγουσα — συγκαταπλέκουσα R et codex: κινούσαν — συνάγουσαν — συγκαταπλέκουσαν v. — 18, 4 post Τιμολέοντα aliquid excidisse suspicatur S. — 21, 10 ἐξέβαλλε Sch: ἐξέβαλε v. — 22, 1 ἐπήγον C et codex: ὑπήγον v. — 9 μηδὲ S: μήτε v. — 18 τοσοῦτο τῷ Sch: τοσοῦτῳ v. — 23, 7 ἐγένοντο C et codices tres: ἐγίνοντο v. — 28 Ἑλλάδι] ἐν τῇ Ἑλλάδι codex Mureti. — 24, 22 γινομένης C et codex: γενομένης v. — 25, 27 τε καὶ S: libri vel καὶ vel δὲ καὶ vel καὶ τε καὶ. — 32 συνεξελθεῖν R: συνελθεῖν v. — 26, 12 ὑπερβαλόντες R: ὑπερβάλλοντες v. — 18 τοῦτον τοῦ om codex. — 23 ᾧ S: libri vel οἱ vel ᾧ vel οἱ γὰρ. — 27, 1 πρὸς εὐχὰς S: εἰς προσευχὰς v, προσευχὰς codex. — 31 ἐκατέρῳ codices tres: ἐκατέρῳ ἐκ v. — 28, 14 ἐσήμανεν C: ἐσήμαινεν v. — 17 προσ-

έβαλε C et codices duo: προσέβαλλε v. — 21 τε C et codices tres: δέ v. — 29, 6 ὥσθ' add R. — 30, 26 δύναι τὸν ἥλιον codices tres: δύναι ἥλιον v. — 31, 11 Ἰετὰς Br: Ἰεράς v. — 15 Φιλομήλου Wesselingius: Φιλοδήμου v. — 25 αὐτοῖς] αὐτῆς Muretus. — ἀπολογουμένης] ὁμολογουμένης anonymus. proxima vitii convincit vel hiatus; ἐπιτιθεμένης sepsit Bekkerus. — 32, 2 χρυσελεφαντηλέκτρος X et codex: χρυσελεφαντεπηλέκτρος vel χρυσελεφαντεπιλέκτρος ceteri. — 5 Καλαυριαν] Καλαβριαν codices tres, Καλαυριαν I. F. Boettcher, Καυλωνιαν Palmerius. — 12 ὑπέστη editiones veteres: ἦδη ὑπέστη v. — 20 ἀλλήλους R et codex: ἀλλήλοις v. — 33, 28 Ἄβολον] Ἄλαβον Cluverius. — 34, 1 Λύκου] cf. Schneideyinum ad Heraclid. p. 98. — καὶ τοὺς βουλομένους] τοῖς βουλομένοις C. — 27 πολέμου anonymous: πολεμίου v. — 35, 2 κατώκισαν R: κατώκησαν v. — 3 ἐκ Κέω πλεύσαντες codex: ἐκ Κέω ἐκπλεύσαντες v. — 19 ἐπιγίνεσθαι] ἐπιγενέσθαι C. — 36, 8 ἔθυσεν S: ἔθυσεν v. — 31 οἷς] ἦς St. — 37, 11 αἰδίων R: ἀηδιῶν v.

Vita Aemilii 39, 4 Μάμερκος pro Μάρκος X. — 40, 17 γενόμενοι] λεγόμενοι C. — 28 πατρώοις] πατέροις S. — 41, 24 γενομένων C et codex: γινομένων v. — 42, 4 ἀπό C et codex: ὑπό v. — 21 ἀμαρτίαι καὶ ἀναπεπταμέναι S: ἀμαρτίαι ἀναπεπταμέναι v. — 22 τὰ Br: τὰς v. — 29 δι' ἦν C et codices quatuor: δι' ἦς v. — 44, 5 ὑπ' αὐτῶν anonymus: ὑπὸ τῶν v. — 16 Ἕλληνας ἦσαν C post Amiotum: ἔλεῖν ἔστησαν v. — 45, 15 συνοικίσαντες R et codices: συνοικήσαντες v. — 21 ἀναστήσω R: ἀναστήσει v. — 46, 9 προαγαγεῖν R et codices: προσαγαγεῖν v. — 12 ἀπολειπόμενος] ὑπολειπόμενος C. — 18 Γναθαινίου R: Γναθαινίας v. — 47, 3 τὸν ὑπατικὸν anonymus: τῶν ὑπατικῶν v. — 4 καταβιαζόμενον Br: καὶ βιαζόμενον v. — τὰς Ἐλιμίας] τῆς Ἐλιμίας S. — 17 στρατηγιῶντων Sch: στρατηγιῶν v. — 48, 18 συναγαγὼν Br: ἐναγαγὼν libri plerique, ἀναγαγὼν St. — μετελθεῖν ἔφη αὐτὸς] ἔφη μετελθεῖν αὐτὸς S. — 49, 19 Μαιδικὴν C: Μηδικὴν v. — 50, 1 καίτοι anonymus: καὶ v. — 2 οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης anonymus post Amiotum: οἱ ἄλλης v. — στρατιωτῶν R: τῶν v. — 3 μυριάδες anonymus: μυριάδων v. — 51, 32 καὶ φρέατα] φρέατα? S. — 53, 27 ἐγένετο C et codices duo:

ἐγίνετο v. — 54, 2 πρὸς τὴν κάθετον δ' ἐμετρήθη] πρὸς κά-
 θετον δὲ μέτρον vel τὸ μέτρον S. — 3 δέκαδα X pro δέκα. —
 17 παρακελευσάμενος Br: παρασκευασάμενος v. — 18 ὑπερ-
 βολὰς pro ὕλας St, πύλας X. — 31 ἐμβέβηκε] ἐνεββήκει? S. —
 55, 4 βαλόμενος R et codices tres: λαβόμενος v. — 56, 13
 ἐπισκοτουμένην R: ἐπὶ σκότου τὴν v. — 29 ἐξελάσαντας R et
 codices tres: ἐξελάσαντος v. — 57, 11 θυρεῶν Br: θυρεῶ
 v. — 19 αὐ pro-ἐκ St. — 23 ἐπήγασαν R et codices tres: ἐπή-
 σαν v. — 58, 9 πόλιν] Πύδναν? S. — 59, 2 Σάλιοις S: Σάλιος
 v. — Πελιγνῶν pro Παλιγῶν X et infra. — 14 Μαρρουκινῶν
 pro Ρακινῶν X. — 30 προπίπτουσαν R et codices duo: προσ-
 πίπτουσαν v. — 60, 5 κατὰ γυμνὰ] κατὰ τὰ γυμνὰ C. — 14
 δὲ — δὴ] δὴ — δὲ S. — 21 κατίδοι C et codex: κατεῖδε v.
 — 61, 1 Λεύκου C: Λευκοῦ v. — 27 ἀγαστὸς anonymus: ἀγα-
 θὸς v. — 31 καὶ φόνου Claviger: καινοῦ v. — 62, 1 ἱκνου-
 μένοις] ἱκνουμένοις χρόνοις R. — 21 εἰς Πέλλαν εἰσελθῶν S et
 codex: Πέλλαν εἰσελθῶν v. — 22 Εὐλαιοι S: Εὐδαίοι v. — 63,
 2 Γαληψῶ pro Ἀληψῶ X. — 14 ἐπὶ τοὺς Διοσκούρους ἰκέτευεν
 sola editio aldina: libri plerique ἐπ' αὐτοὺς ἰκέτευεν, non nulli
 ἐπὶ τοὺς ἰκέτευεν cum lacuna. — 64, 19 χαλκοπῶγωνα
 C: χαλκοπῶγων v. — 28 εἰς ἄλλον R et codex: ἄλλον v. — 65,
 2 αὐτοῦ] αὐτῆ R. — 12 ἐτέρας νυκτὸς R et codex: νυκτὸς v. —
 17 ἀπείρους R: ἀπείρων v. — 23 αὐτοῖς Ἴων ἐνεχείρισεν codex:
 αὐτὸς Ἴωνι ἐνεχείρισεν v. — 66, 6 δραξάμενος R et codex
 Zonarae 9, 23: ὀρεξάμενος v. — 27 ἡ τύχη S: τῆς τύχης ἡ
 v. — 68, 28 γυναικας] τὰς γυναικας R. — 69, 11 ὑφ' R:
 ἐφ' v. — 13 πόλεων anonymus: πολεμίων v. — 70, 32 γένοιτο
 S: γένοιτο τὸ v. — 71, 4 Λιγύων pro Λιβύων X. — 5 τὸν
 R et codices tres: τῶν v. — 7 εἶπεν R et codex: εἶπεῖν v. —
 72, 14 τούτων ἔσχε θείαν C: τούτων ἔσχε θείαμα codex, τοῦτο
 ἔσχε θείαν v. — 73, 10 ἀργυροῖω] ἀργυρῶ C. — 26 προσεῖχον
 R: προσείχοντο v. — 74, 16 ἐπέβαλλεν Sch et codex: ἐπέβα-
 λεν v. — 75, 8 εἰς οἰκίαν R: εἰς τὴν οἰκίαν v. — 26 περι]
 παρὰ R. — 76, 6 ἐπ' εὐτυχίᾳ delenda esse suspicatur S. —
 18 ὅμιν Br et codices tres: ἡμῖν v. — 78, 12 προγράψαι R et
 codex: προσγράψαι v. — 29 εὐχόμενοι pro εὐωχοῦμενοι X.

Vita Pelopidae 82, 12 πρεσβύτερος Sch et codex:
 πρεσβύτατος v. — 18 ὁμολόγησε pro ὁμολογήσαι St. — 83,
 1 Λακεδαιμονίοις — ἀρετῆ R: Λακεδαιμόνιοι — ἀρετῆ v. —

4 οὐ τὸ ζῆν] οὐ ζῆν St. — 8 γίνωτο C: γένοιτο v. — 18 ἀποκινδυνεύων R: ὑποκινδυνεύων v. — 88, 9 τοῦ κατελθεῖν R et codices: κατελθεῖν v. — 14 τε Br: τὸ v. — 15 εἶναι] εἶη codices tres. — 89, 12 Δαμοκλείδας Br: Δαμοκλείδης v. — 14 πιστῶς S: πιστικῶς v. — 90, 7 καὶ χρῆσαι supplevit R. cf. mor. 587°. — 12 τραπέσθαι R et codices: τρέπεσθαι v. — 16 ἐσθῆτας R et codices: ἐσθῆτας τὰς v. — 91, 4 αὐτὸν] πρὸς αὐτὸν Cobetus v. l. p. 274. — 13 δεῖν ἀνυπόπτως S: δὴ ἀνυπόπτως v. — 27 καταμιγνύειν αὐτοῖς S: καταμιγνύναι αὐτοῖς v. — 92, 6 Φίλιππος Br: Φιλλίδας v. — εἶπεν R: εἶπον v. — 7 παρελληλυθότας ἐν codex: παρελληλυθέναι ἐν v. — 13 διαταράττη Sch et codices duo: διαταράττει v. — 27 πεπλασμένην] πεπλανημένην? S. — 93, 13 κατασκιάζοντας pro κατασκιάζοντες St. — 14 ἐπιστάντες S et codex: ἐπιστάντων v. — 30 ἐμπεσόντες S: ἐπιπεσόντες v. — 32 αὐτῷ St: αὐτὸ v. — 94, 19 οἰκίαν] ἀγορὰν R. — 31 ὄχλον ἀναχωροῦντα] ψόφον ἄνω χωροῦντα S. — 95, 11 ἀπετείχιζε] ἀπετείχισε S. — 15 ὑποσπόνδους anonymus: ἀποσπόνδους v. — 19 Ἡριππίδαν Br: Ἐρμιππίδαν v. — 20 Λυσανορίδας C: Λυσαορίδας v. — 26 δυνατωτέρων] δυνατωτάτων R. — 96, 7 ἀπέπαντο pro ἀπέποντο St. — 17 Θεσπιάς R: Θεσπειάς v. — 20 Πελοπίδαν ἰδίᾳ ἔμπορον] Πελοπίδαν ἔμπορον S, Πελοπίδαν Διέμπορον Car. Keilius. — 22 πραγμάτων Br: πραγμάτων μᾶλλον v. — 32 πόλεμον X: πολεμεῖν v. — 97, 18 ἀπάγοντες Br: ἀγαπῶντες v. — 26 αὐτῶν C: αὐτὸν v. — Πανθοῖδαν Sch: Πανθοῖδην v. — 98, 4 ἦρε C: ἦρεν ἐν v. — 99, 7 δ' οὖν Heli-dius: γοῦν v. — 11 ἐμπεπτώκαμεν anonymus: ἐκπεπτώκαμεν v. — 29 διεκδῦναι S: διεκθεῖναι codices, διεκθεῖν St. — 31 ἔφυγον C et codex: ἔφυγον v. — 100, 15 Κνακίῶνος S: Κνακίῶνος v. — 23 τοῦθ' ὁ S: τοῦτο v. — 32 φράτορας supplevit Br. — 101, 20 τοῖς ὅπλοις Sch: τοῖς στενοῖς ὅπλοις v, τοῖς στέροισι ἐν τοῖς ὅπλοις μετ' ἀλλήλων Claviger. — 21 ἀναμειγμένους C et codex: ἀναμιγνυμένους v. — 102, 10 διαλελυμένη καὶ πρὸς πολὺ μεμιγμένη R: διαλελυμένης καὶ παρὰ πολὺ μεμιγμένης v. — 16 ἐπίπτοντες Muretus: ἐκπίπτοντες v. — 20 ἐνιέντας anonymus: ὄντας v. — 31 χρῆ R et codex: ἀεὶ χρῆ v. — 104, 23 ἵππων ἐξ ἀγέλης πῶλος C: ἵππος ἐξ ἀγέλης καὶ πῶλος v. — 105, 14 συναγαγεῖν C: συναγεῖν v. — 106, 7 παραδιδόντας] παραδόντας S. — 12 διε-

βίβαξε] διεβίβασε S. — 32 συννοικήσαντες pro συννοικήσαντες St. — 107, 31 δύνανται anonymus: δύνωνται v. — ἀμῶς R: ἄλλως v. — 108, 4 ἀνάθημα Lobeckius: ἀνάθεμα v. — 22 lacunam indicavit S. — 25 βίου ἀποθεώρησιν vitiosa sunt. — 31 διοικεῖν] διοικοῦντα C et codex. — 109, 12 τυράννου τοῖς S: τυραννοῦντος v. — 26 γεγονέναι ἔδοξεν] γεγονέναι τισὶν ἔδοξεν et postea κατανοήσασι C. — 110, 25 συναγαγῶν R: καὶ συναγαγῶν v. — 111, 2 ὡς γε μετὰ pro ὥστε μετὰ St, ὡς τότε γε μετὰ S et mox ὡς κομιδῇ pro ὡς τότε γε κομιδῇ — 28 ἥθους X: εἶδους v. — 112, 14 ἐξημίωσεν pro ἐξημίωσαν St. — 19 τοὺς ὑπηκόους pro πρὸς τοὺς ὑπηκόους St, idem χαρὰ pro χαρὰν. — 113, 27 δῖκτο Sch: διήκτο v. — 29 περὶ R: ἐπὶ v. — 114, 3 Ταῦγετον X: τὸν γέταν v. articulo si opus sit τὸ Ταῦγετον scribendum, non τὸν T. — 7 ἔτι μᾶλλον del S. — τῇ δόξῃ] ἐπὶ τῇ δόξῃ C. — 10 αὐτοῦ del S. — 115, 3 σακεσφόρου Palmerius: σκευοφόρου v. — 15 αὐτοῦ R: αὐτὴν v. — 17 Ἀχαιοὺς S: καὶ Ἀχαιοὺς v. — 22 τοῦ add R. — 26 ἀποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλλοῖς] ἐναποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλλοῖς R, ἀποκινδυνεύειν ἐν ἑπτακισχιλλοῖς C, ἐναποκυβεύειν vel ἀποκυβεύειν ἑπτακισχιλλοῖς S. — 116, 11 ἤθροισε S: ἤθροιζε v. — 17 ἀνατεινόντων Br: ἀνιτεινόντων v. — 23 ἔφθη Sch: ὥφθη v. — 117, 8 περιέβλεψεν αὐτὸν S: περιέστησεν αὐτὸν v, περιεσκόπησεν αὐτὸν C. — 13 ἐξαλόμενος C: ἐξαλλόμενος v. — 22 ἤδη Sch: ἤδη δὲ v. — 118, 6 κείρασθαι C: κείρεσθαι v. — 9 νενικηκότων R: νενικηκότας v. — 20 προπέμψουσιν pro προπέμπουσιν St. — 25 μὲν add R. — μόνον Br: μόνου v. — 119, 21 μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων codex: μεταβάλλεσθαι ἀπολείπων v, μεταβαλέσθαι S. — 24 Διαγόρα R: Διαγόρας v. — 25 Ὀλυμπιακὰς C et codex: Ὀλυμπιακὰς v. — 30 τρισκαιδεκάτη pro τρισκαιδεκάτῃ St. — 120, 9 Ἀχαιοὺς S: καὶ Ἀχαιοὺς v. — 11 οὓς R: οἷς v. — 17 φυλάκων C: φυγάδων v. — 121, 12 πρῶτερον R: πρότερον v. — 13 μόνον ἢ R: μόνον v. — τυράννων R: τύραννον v.

Vita Marcelli 122, 14 γενόμενος R: γινόμενος v. — 123, 3 ἔφυγε Sch: ἔφυγε v. — 6 ἀπαύστῳ] ἀπλάστῳ Emperius. — τῷ add Sch. — 8 ἀργυρᾷ λοιβεῖα Amiotus: ἀργυραμοιβίαν codices. — 10 πολέμων ἔτει S: πολέμου ἔτει v. — 16 θαυμαστὸν Muretus: καὶ θαυμαστὸν v. — 22 φόβον pro φόβοι St. — 31 μὲν] μὲν γὰρ anonymus. — 124, 3 καὶ

add R. — 14 ἐπὶ R: περὶ v. — 15 οἰωνοῦς] τοὺς οἰωνοῦς C.
 — 27 ἀποψηφίσασθαι C et codd. duo: ἀποψηφίξασθαι v. —
 125, 7 στρατεύματα ἱερατικοῖς R: στρατευματικοῖς v, στρατεύ-
 ματα μαντικοῖς? S. — 10 μεμισθωμένος Sch: μεμισθωμένην
 v. — 11 ἀφεῖναι χρῆν Benselerus: ἀφεῖναι ἐχρῆν v. — 27
 ἠκούσθη Cobetus v. l. p. 82: ἠκολούθει v. — 126, 4 λεγόντων
 post R supplevit C. — 11 Πάδου ἀνακισμένην] Πάδου κατα-
 κισμένην S. — 15 Ἀκέρραις R: Ἀκέρρας v. — 19 νυκτός C
 et codices: νύκτας v. — ἀνιείς C: ἀνεῖς v. — 20 τὸ R: τὸν
 v. — Κλαστίδιον pro Καπίδιον X. — 32 ὀλιγοστόν pro ὀλι-
 γιστόν St. — 127, 11 locum vitiosum habet S, item v. 19
 πανοπλίᾳ ἐν. — 20 καὶ πᾶσι anonymus: πᾶσι καὶ v. — 25
 ῥύμη R: ῥώμη v. — 26 ἐνεῖς deleteo εὐθύς C: ἐνθεῖς v. —
 29 ἐπιβλέπων C: περιβλέπων v. — 128, 2 δίδου C: διαδίδου
 v. — 5 ἰδέα pro ἰδίαν anonymus. — 12 μητρόπολιν C et codex:
 μητρόπολιν μὲν v. — 19 τυχοῦσι Br: τυχοῦσα v. — 26 ὄρθιον
 C post Amiotum: ὄρειον v. — 28 προιοῦσης Br: προσιδούσης
 v. — 30 τροπαιοφόρον ἀγαλμα τῶν ἐκείνου] τροπαιοφόρων
 ἀγαλμάτων ἐκείνου? S. — 129, 4 αἰῶνος pro ἀγῶνος X. —
 14 πολεμίον Haitingerus: πολέμου v. — 16 φέρι pro φέρε
 St. — 23 διακόσια pro ὄγδοήκοντα X. — 25 ὀπιμῶν pro τι-
 μῶν Amiotus. — 130, 14 Ῥωμαίους R: Ῥωμαῖοι v. — 131,
 1 κατατρέχοντας Br: κατέχοντας v. — 16 ἐξήγε C: ἐξήγαγε
 v. — 17 τύχη] ψυχὴν R. — καὶ add R. — 20 ὀμιλία C:
 ὀμιλία καὶ v. — 20 ἀσπασάμενον ποτὲ τοῦ Βανδίου αὐτόν]
 ἀσπασάμενόν ποτε τὸν Βάνδιον αὐτόν S. — 132, 18 τούτους
 Br: τούτοις v. — αὐ τοῦ R: αὐτοῦ v. — 24 φόνο Br: φόβω
 v. — 133, 21 αἰχμαλώτους δὲ ἐξακοσίους supplevit S. — 25
 τριακοσίους] χιλίους τριακοσίους Sigonius. — 134, 10 τοῦ
 del C. — 19 ἐπιτίμου R: ἐπισήμου v. — 24 ἐπιλείπον R:
 ὑπολείπον v. — 27 μηδενός pro μηδενὶ anonymus. — 135, 4
 lacunam indicavit X. — 22 Ἀρχιμήδους C: Ἀρχιμήδου v. —
 32 γραμμικῆς Valckenarius: πραγματικῆς v. — 136, 2 ὑπερ-
 εἰδοντες pro ὑπεριδόντες X. — ἀνὰ λόγον Br: αλογον v. —
 5 γραμμῶν C: γραμμιάτων v. — 10 σώμασι S: σώματι v. —
 βαναυσουργίας pro βαναύσου ἀργίας Amiotus. — δεομένοις
 codices duo: δεομένης ceteri, δεομένω St. — 20 τριάρμενον
 I. G. Schneiderus: προῖάμενος v. — 137, 2 ἄν ἀνθέξειν] ἀνθ-
 ἔξειν C et codices duo. — 9 ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπερ-

αιωρούμεναι] ἄφρω τῶν τειχῶν ὑπεραιωρούμεναι Emperius. — 13 ἐβάπτιζον R: ἀνεβάπτιζον v. — 14 πεφυκόςι R: εἰσπεφυκόςι v. — 19 διασφενδονηθέντων Sch et codex: διασφενδονισθέντων v. — 20 περιολλίσθοι C: περιολλίσθη v. — 21 ἀπό] ἐπὶ R. — 28 lacunam indicavit S. — 138, 1 ῥύμην anonymus: ῥώμην v. — ποιήσεσθαι pro ποιήσασθαι idem. — 2 et 7 ἐγγύθεν Br: ἐντεῦθεν v. — 6 διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων S cl. Polybii 8, 7: διάδοχος οὐ μέγας v, καὶ δοκοῦς οὐ μεγάλας anonymus. — τρημάτων Br post Amiotum: τραυμάτων v. — 7 ὄντων add Sch. — 10 καὶ add R. — πληγαῖς pro πληγαὶ Muretus. — 12 τοῦ δὲ R: τοῦ v. — 18 ἐσκευοποίητο Emperius: ἐσκευοποιεῖτο v. — 24 ὃς ταῖς μὲν ναυσὶν ἡμῶν κυναθίζει ἐκ τῆς θαλάττης, τὴν δὲ σαμβύκην φαρίζαν μετ' αἰσχύνης ἐμβέβληκεν anonymus ex Polybii 8, 8. — 30 τῆς πόλεως χρωμένης anonymus: τοῖς πολεμίοις χρωμένης v. — 32 ὄρων post Amiotum add St. — 139, 12 εἰς add St. — 24 παρίσταται R: περισταται v. — 25 ἄγειν] ἄγει Br. — 28 σίτου] πότου καὶ σίτου C. — 29 ἐξέλειπε pro ἐξέλιπε St. — 140, 9 εἶλε St: ἦρε vel ἦρεν codices. — 11 Ἀκρίλλας X, Ἀρίλλαις C: Ἀκίλλας v. — 141, 1 διὰ Br: καὶ διὰ v. — 3 φαίει διὰ post Amiotum anonymus: φαειδεῖα v, φαίδια codices. — 4 ὑφ' pro ἐφ' St. — 7 δακρῦσαι codex: δακρῦσαι καὶ v. — 8 σχῆμα Br: σχήματος v. — 142, 6 καταλίπη C et codices: καταλείπη v. — 21 τσαῦτα καὶ S: τσαύτας v. — 143, 24 φεισάμενος C: χρυσάμενος v. — 26 ἐκέτις pro ἐκέτης St. — 30 Ἑγγυλοῦς pro Ἑγγύους X. — 144, 12 καὶ del C et codex. — 21 ἡδονὴν pro ἡδοναῖς anonymus. — 145, 5 τούτῳ R: τοῦτο v. — 12 αὐτὸς] αὐτοῖς St. — 29 μέρος] μέλος anonymus. — 146, 9 τῷ add R. — 23 λόγον Cobetus v. l. p. 388: λόγων v. — 147, 5 φίλοι Ῥωμαίοις ὄντες codex: φίλοι ὄντες Ῥωμαίοις v. — 13 τυράννοῦς C: τυραννοῦντας v, τυραννήσειν vel τυραννοῦσιν codices. — 22 αὐτῶ ol Συρακούσιοι] αὐτῶ Συρακούσιοι Benselerus. — 23 τὴν ὄργην R: τὴν ὄργην τὴν v. — ἀφιέναι C: ἀφιέναι v. — 148, 14 τῆς δυνάμεως] τὴν τῆς δυνάμεως C. — ἐξανάλωσιν R: ἐξανάλωσειν v. — ἡγουμένους R: ἡγούμενος v. — 23 χάραν Br: χώραν v. — 32 καὶ del Br. — 149, 1 γενομένην pro γινομένην St. — 2 διελύθησαν R et codex: διέλυσαν v. — 11 ἀπάγειν R: ὑπάγειν v. — 12 Φούλιον pro Φάβιον X et infra. — 24 λαβεῖν]

λέγειν C. — 150, 1 ἐπέβαλε C et codices duo: ἐπέβαλλε v. — 15 ἔν post Amiotum add X. — 26 ἀπὸ τῆς μάχης R: ἐπὶ ταῖς μάχαις v. — 151, 1 παρενέβαλλον Sch et codices duo: παρενέβαλον v. — 6 τὸ θαρρεῖν pro θαρρεῖν anonymus, 9 ἐπάγειν pro ἐξάγειν vel ἐνάγειν idem. — 18 τε Pflugkius: δὲ v. — 152, 9 ἀπολογησόμενος R: ἐπαπολογησόμενος v. — 153, 2 ἔχον κεφαλὴν C: ἐκ κεφαλῆς v. — 2 περιγενέσθαι del S, περιγενέσθαι καὶ Br. — 3 ἐκθύσεις R: ἐκχύσεις v. — δυσιερούντες οἱ μάντιες Br: δυσιερούντας· οἱ δὲ μάντιες v. — 6 ὁ ἀνὴρ Sch: ἀνὴρ v. — 9 παραταττόμενον pro παραταττόμενος St. — 14 εἶπον ἄν pro καὶ εἰπεῖν St. — 15 προσπεπταῖκε S: προσπέπτωκε v. — 17 ὑπάτευεν R: ὑπάτευσεν v. — 24 Πετηλίαν post Amiotum Br: Πετηνὰν v. — 31 οἱ Ῥωμαῖοι Ἀννίβαν] οἱ Ῥωμαῖοι τὸν Ἀννίβαν Benselerus. — ἐλῶν] ἐλθῶν? S. — 154, 1 ἐνστρατοπεδεῦσαι R: τῷ στρατοπεδεῦσαι v. — 10 ἔδοξεν pro ἔδεεν X. — 26 ἀρετῆς Muretus: ἀρχῆς v. — 31 προσελθεῖν R: προσεξελεθεῖν v. — 155, 2 ὑφισταμένοις Br: ἐφισταμένοις v. — 27 κάλπιν Sch et codices duo: κάλπην v. — 156, 18 τὸν πολὺν ἀντιπάλους ὃς κατέχευε φόνον Tzetzes in Homer. p. 48 Schirach.: καὶ πολὺν ἀντιπάλων ἐγκατέχευε φόνον v.

157, 32 Ῥωμαίοις post ἐνέκειτο add anonymus. — 158, 1 δὲ τούτους μὲν Πελοπίδα Muretus: μὲν τούτοις δὲ Πελοπίδας v. — 4 ὁ add Sch. — 9 ψευδόπτωμα Br: ψεύδωμα v. — 21 αἰδεῖσθαι anonymus: ἀρνεῖσθαι v. — 25 τῷ δυσνικήτῳ] τὸ δυσνίκητον Sch. — 28 Λακεδαίμονος Sch: Λακεδαιμονίων v. — 159, 32 νεμεσῆσαι αὐτούς] νεμεσῆσαι καὶ αὐτούς S.

Vita Aristidis 160, 32 ηῤῆξε] ἤρχεν ὁ S. — 162, 8 λαγχάνοντες Br et codices tres: λαμβάνοντες v. — 23 ἀνακαλύπτεσθαι Sch: ἀνακαλύπτεσθαι καὶ v. — 26 ἀτενεῖ Classenus: ἀτενῆ v. — 164, 22 ἰδιώταις] δλίαιαν Cobetus v. l. p. 385. — 166, 18 ἀργύρου C et codices tres: ἀργυρίου v. — 167, 11 ἐνδελχεστάτην pro ἐντελεχεστάτην anonymus. — 168, 1 ἀγαθῶν R: ἀγαθὸν v. — 17 κόλονσις Faesius: κόλασις v. — 26 τὸ ὄστρακον R et 169, 10 St pro τὸν ὄστρακον. — 170, 2 αἶ Br: καὶ v. — 174, 7 Ῥύλιαν] Ῥύλιον G. Dindorfius. — 10 ἀνευχεθεῖς Sch: ἀπενευχεθεῖς v. — 175, 18 ἐπέδωκαν R: ἀπέδωκαν v. — 176, 22 scribebatur Λαμπρεύς. — 178, 3 ἔκειραν R et codices duo: ἔκειρον v. — 20 Μακεδῶν S: Μακεδόνων codices, Μακεδό-

ων βασιλεὺς editio aldina et v. — 179, 1 ἔδοξεν] ἔλαξεν Sch. — 26 ἀγωνίσασθαι R et codices duo: ἐναγωνίσασθαι v. — 180, 5 δοκῆ Sch et codices duo: δοκοίη v. — 26 συνέβη μὲν] συνέβη aut συνέβαινε S. — 181, 32 ἀποθανοῦμενος Br: ἀποθανοῦμενον v. — 182, 27 μαχουμένους C et codices tres: μαχομένους v. — 183, 17 συνέβαλε C: συνέβαλλε v. — 28 ἐν om codex. — 29 Τροφωνίου ὁ Μαρδόνιος] Τροφωνίου Μαρδόνιος S. — 184, 7 δὲ Sch et codex: γὰρ v. — 29 pentametrum ἐντόλμω ψυχᾶς λήματι πειθόμενοι supplem mor. 873^b. — 185, 16 ἑτέρω] οὐδετέρω Muretus. — 24 ἄχθεσθαι] ἀχθέσθαι S. — 187, 32 πάντων] ἀπάντων Cobetus v. l. p. 386. — 188, 12 δήμω πιστὸς ὁ ἀνὴρ C: δήμω πιστὸς ἀνὴρ codices, δήμω ὁ ἀνὴρ πιστὸς v. — 189, 23 ἐπαύσαντο στρατηγούς R: ἔπαυσαν τοὺς στρατηγούς v. — 190, 26 εἰπεῖν] εἶπεν S. — 191, 6 καὶ del Sch. — 18 προερχόμενον R: προσερχόμενον v. — 192, 16 ἔπραξεν οὐτ' εἶπέ τι codices duo: ἔπραξέ τι οὐτ' εἶπεν v. — 30 ἔτατε Cobetus p. 385: ἔπρατε v. — 194, 4 ὄψεσθαι om codex. — 5 μέντοι φησὶν ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἀντὶ τριωβόλου codices duo: μέντοι ὁ Δημήτριος νομοθετῶν ἐψηφίσατο v.

Vita Catonis 194, 29 δημοσίου pro δήμου et 195, 5 κάτον pro Κάτωνα anonymus. — 14 ἀναγκαῖον] ἀναγκαῖων idem. — 17 καὶ πρῶτον] πρῶτον Sch. — 196, 6 παραθέντι ἄριστον propter hiatum suspecta. — 10 ἤτησεν] αἰτήσειεν Bekkerus. — 21 Σαννιτῶν Br: Σαννιτῶν v. — 197, 31 δὲ τοῦ C et codices duo: τε τοῦ v. — 198, 20 ὀφείλειν pro ὀφείλει St. — 21 φθορὰν pro φορὰν Amiotus. — 200, 7 ἀτενοῦς pro ἀγεννοῦς St et Thomas M. p. 21, 4 Ritsch. — 13 ὥσπερ R: ὥσπερ γὰρ v. — 16 γηροκομῆαι C: γηρακομῆαι v. — 28 ἐξέλειπεν S: ἐξέλιπεν v. — 30 τοῖς ψυχῆν pro τὴν ψυχῆν Muretus. — 201, 20 δεῖπνα Br et codices tres: δεῖπνα καὶ v. — 202, 10 ῥητορικῶν] ῥωμαικῶν libri non nulli. — 203, 2 τῶν] τὸν S. — 15 πολλοὺς τοῦ ἄρχειν S: πολλοῦ τοὺς ἄρχειν codices, πολλοὺς τοὺς ἄρχειν v. — 204, 14 ὃ πράττωμεν] ὃ τι πράττωμεν Cobetus v. l. p. 106. — πράττωμεν pro πράττομεν St. — 206, 32 Λακετανῶν Br: Λακεντανῶν v. — 208, 19 φησὶ pro φασὶ anonymus. — 209, 6 κοτίνοις] κολωνοῖς C. — 27 ὑπομένουσιν S: ὑπομενοῦσιν v. — 210, 1 ἐνεχείρισαν Br: ἐνεχείρησαν v. — 211, 9 τὸ περὶ R: τότε περὶ v. — 12 ὅλως]

ἄλλους Br. — 212, 23 οὐσιῶν pro θυσιῶν Amiotus. — 214, 22 κατέφυγε C: κατέφευγε v. — 216, 7 ἀπῆγον Sch: ὑπῆγον v. — 10 ἐλαύνων] ἐνδύνων codices duo: ἐντείνων? — 15 παρώξυναν C et codices duo: παρώξυνον v. — 19 Πορκία βασιλική προσηγορεύθη] Πορκίαν βασιλικὴν προσηγόρευσε pars codicam. — 218, 21 πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο] πενθεροὶ γαμβροῖς ἐφυλάττοντο S. — 219, 1 ἐξολισθόντος R: ἐξολισθέντος v. — 5 σώμασι] πτώμασι Heldius. — 20 ἀπεκρίνετο C: ἀπεκρίνατο v. — 220, 19 δ' οὖν] οὖν S. — 22 δ' ἑνοῦντο S: δὲ ἄνοῦντο v. — 221, 15 ἤρεσκε C et codex: ἤρεσε v. — 222, 27 πρὸς τοῦτο R: τοῖς πρὸς τοῦτο v. — 223, 24 δυσχεραίνονται R et codices quidam: μὴ δυσχεραίνονται v. — 224, 11 Ἰοφῶντα C: Ἰωφῶντα v. — 225, 10 γράμμασι S: πράγμασι v. — 226, 7 πολεμεῖν] πολέμων codex. — 10 περιμένοντος R: περιμένοντας v. — 13 ἀναβαλλόμενον R: ἀναβαλλόμενον v. — 23 ῥέπειε R: ῥέπει v.

228, 4 ἐπτεῖς et 5 οἱ ζευγῖται del Sch. — 26 ὑπερβαλλόμενος R: ὑπερβαλλόμενος v. — 229, 17 τοῦ βίου] τὸν βίον Br. — 28 ἄργυρον Sch et codex: ἀργύριον v. — 231, 19 ὄγε pro ὄτε St.

Vita Philopoemenis 234, 1 φυγῶν] φεύγων S. — 2 Κραῦγιν C: Κραῦσιν v. — 16 Σικυωνίων C: Σικυώνιον v. — 22 ἀπεργασόμενοι C et codex: ἀπεργασάμενοι v. — 29 ὀρῶμεν] ἑωρῶμεν S cl. 330, 15. — 235, 25 ὄπλομαχεῖν καὶ ἐππεύειν] ὄπλομαχῶν καὶ ἐππεύων C. — 26 εὐφυῶς] εὐφυῆς Sch. — 236, 9 ἐξέβαλεν C et codices tres: ἐξέβαλλεν v. — 15 ὕστατον R: ὕστερον v. — 29 τὸν R et codices duo: τῶν v. — 237, 10 περὶ] παρὰ Br. — 13 ὁ ἀνὴρ Sch: ἀνὴρ v. — 239, 3 κατὰ τάχος C et codex: κατὰ τὸ τάχος v. — 8 ἐνὶ Sch: ἐν v. — 15 παραβάσει] παρατάσει Emperius. — 240, 8 συμβαίνοι R et codices quatuor: συμβαίνονται v. — 19 ἐν add S. — 241, 13 τυράννων Sch et codex: τυραννικῶν v. — 28 γενόμενος Br: γενομένης v. — 242, 23 κολουσάντες pro καλύσαντες anonymus. — 243, 18 τὸν R: τῶν v. — 244, 16 θηρῶ — τρεπομένῳ R: θηρῶν — τρεπομένων v. — 32 συνεστῶσης] ἐνεστῶσης Br. — 245, 21 γενομένων] γινομένων C. — 247, 7 τῷ — ῥηθέντι C: τὸ — ῥηθέν v, τὸ — ῥηθέν τι codex. — 30 λαμπρὸς R: λαμπρῶς v. — παρὰ Br: περὶ v. — 248, 3 παραβαλλόμενος R: παραβαλλόμενος v. — 250, 4 καθαρῶς pro καθαρὸς St.

— 14 ᾤχετο Br et codex: ὡς ᾤχετο v. — 252, 5 γάμους Sch: γάμων v. — 254, 1 ἤττημένων C: ἤττωμένων v. — 7 ἀφιστάμενος] ἐφιστάμενος Br, ὑφιστάμενος Hessius. — 256, 21 ἀπολουμένους Sch: ποιούμενος v. — 30 στρατιῶται ὀπλισμένοι] στρατιῶται καθ' ὀπλισμένοι S. — 257, 9 μνημεῖον of codices duo: μνημεῖον αὐτοῦ of v.

Vita Flaminini 258, 5 ὁμοίως St: ὅμοιος v. — 30 Μάνιον X: Μάλλιον v. — 259, 30 αὐτὸς post Amiotum R: αὐτὸς ἐν τιμαῖς καὶ πολιτείαις v. — 261, 20 εἰς τὸ R: εἰς v. — ὄρθιός R: ὄρθιος v. — 31 φίλιος C: φίλος v. — 263, 18 Βραχύλλην C: Βραχύλλειν v. — 23 προάγων R: προσάγων v. — 264, 6 ἐπιψηφίσηται ἢ σύγκλητος] ἢ σύγκλητος ἐπιψηφίσηται S. — 13 Φιλίππου πόλεμον] Φιλίππου codices duo. — 20 στρατοὶ R: στρατηγοὶ v. — 30 ἀγνοήσας] ἀμνημονήσας S. — 265, 21 προσβολῆς Sch: προσβολῆς v. — σαρισῶν R: ἀρίστων v. — 266, 1 παντός] τοῦ παντός? S. — 9 γενόμενοι C et codices duo: γινόμενοι v. — 29 παρέβαλεν C et codices duo: παρέβαλλεν v. — 267, 5 ἐκεῖνο R: ἐκεῖνοι v. — 21 καὶ καθ' C et codex: καθ' v. — 268, 23 προσελθῶν R: προσελθῶν v. — 269, 8 ὑπερπετόμενοι R: περιπετόμενοι v. — 15 καλιρῦμην Br: πάλιν δῦμην v. — 270, 19 Στερίνιον C: Τιτίλλιον v. — 271, 26 ἔοικε nescio quis: ἔθθηκε v. — 30 γοῦν] δ' οὖν Bekkerus. — 272, 6 τὸν C: τῶν v. — 19 πολέμων] πόλεων anonymus. — 273, 6 κεκομισμένον pro κεκοσμημένῳ X. — 12 καλλῶ] καλὴν Bekkerus. — 274, 5 τις] τι St. — 6 ἐνδιδούς] διδούς Br. — 23 βασιλείας Br: βασιλεῖς v. — 275, 8 τε R: δὲ v. — 24 μεγαλευκτοτάταν S: μεταλευκτοτάταν v. — 276, 21 τι] τε Br. — 277, 6 Κουλέανος X pro τοῦ λέωνος. — 11 προέγραψε X pro προσέγραψε. — 28 λόγῳ pro λόγῳ ἂ St. — 278, 8 προσελθόντες R et codices tres: προσελθόντες v. — 25 καὶ del Sch. — 29 προκαθημένης R: προσκαθημένης v. — 279, 8 νεανίζοντα S: νεανίζοντι v. — 10 φορᾶ ἔδοκει] φορᾶ δοκεῖ S. — 27 ἐπὶ R: ἀπὸ v. — 280, 5 οἰκέτην S: οἰκέτη v. — 7 ἐκθλίψαι S: ἐκθλίψας v. — 9 Αἰβίος pro Λεύκιος St. — 31 εἶναι] ἐκείνῳ R. — 281, 14 ἀφαιρεῖν C: ἀφῆρει v. — 21 τοσοῦτον] τοσοῦτων S.

282, 26 ἐφύλαξε C: ἐφύλασσε v. — 29 εὖ add Br et codices quatuor. — 283, 3 πάντα Br: παντὶ v. — 5 γε R: τε v. — 20 ὀπλισμοῖς pro πολέμοις St. — 284, 19 δόξομεν Sch et codices tres: δόξαμεν v.

Vita Pyrrhi 285, 31 ἀποτραπομένων C et codex: ἀπο-
 τρεπομένων v. — 286, 4 παντάπασιν ἀπορωτάτω] παντάπασιν
 ἀπόρω S. — 287, 3 περιβαλόντα C et codices tres: περιβάλ-
 λοντα v. — 17 οὐδὲ C: οὔτε v. — 27 συστάντες R: συν-
 στάντες v. — 290, 6 φθάσαι ἀνελεῖν] φθάσαντ' ἀνελεῖν C. —
 19 Στυμφαίαν Palmerius: Νυμφαίαν v. — Παραναίαν Nie-
 buhrus: παραλλίαν v. — 292, 1 εἰς χεῖρας S et codex: εἰς
 τὰς χεῖρας v. — 2 τόλης R: δόξης v. — 6 χεροῖν] χερσὶ S.
 — ἅμα pro ἀλλὰ Muretus. — 20 ἐκείνου C: ἐκείνης v. —
 293, 5 αὐτῷ φαίνεται codices tres: φαίνεται αὐτῷ v. — 23
 εἰρήκειμεν pro εἰρήκειν St. — 296, 6 μεταβάλλονται C et codex:
 μεταβάλλονται v. — 16 μεταβαλομένους C: μεταβαλλομένους
 v. — 23 ὄραν R et codex: εἰσορᾶν v. — 297, 9 οὐδ' C: οὐδ'
 v. — 12 οὐκ ἔστιν εἰπεῖν del Cobetus v. l. p. 373. — 298, 15
 νομίζοντας Muretus pro νομίζοντες. — 299, 10 ποιήσω] ποιή-
 σειν St. — 300, 2 εὖ] ἦ R. — 27 ἦ pro εἰ Muretus. — 28 ἔφη
 ὁ] ἔφη vel εἶπεν ὁ S. — 301, 17 ἀπέλειπεν C: ἀπέλιπεν v. —
 29 συγγυθέντος Sch: συσχεθέντος v. — 302, 3 πελαγίου X:
 πλαγίου v. — 9 φοβερώτερον S et codex: φοβερώτατον v. —
 20 ἐναι C: ἐναις v. — 303, 6 Λαιβίνος X et postea pro Ἀλ-
 βίνος. — 304, 12 ἐφορῶν R: εὖ φρονῶν v. — 28 παραβαλῶν
 Sch: παραλαβῶν v. — 305, 8 ἀνάπαλιν R: ἅμα πάλιν v. —
 10 γεγонуῖα Muretus: γέγονεν ἦ v. — 13 Δεξίος] Δέξιος
 Amiotus, Δέμιος Hasius. — 306, 11 νενικήκοι Sch et codices
 tres: νενικήκει v. — 14 ἐτέρας R: ἐτέρους v. — 22 παισὶν
 Muretus: πᾶσιν v. — 308, 30 παραστῆσαι Br: περιστῆσαι v.
 — 309, 9 τέλους Br et codex: τέλος v. — 311, 16 κατειργά-
 σατο R: κατειργάσαντο v. — 312, 12 καινὰς Sch et codices tres:
 κενὰς v. — 22 θάτερον S: θατέραν v. — 313, 11 αὐτὸν C:
 ἑαυτὸν v. — 26 φόρου Sch: φόρους v. — 314, 18 ἀπολείπειν
 Sch: ἀπολιπεῖν v. — 315, 20 βία τῶν Emperius: βία μετὰ τῶν
 v. — 316, 8 περὶ add St. — 317, 12 φθάσας Pflugkius: σώσας
 v. — 318, 4 ἐν add Muretus. — 319, 14 κτώμενον R: κτώμε-
 νος v. — 29 τεῦ κάρρων Sirletus: πευκαρπῶν vel πεῦ καρ-
 πῶν codices. — 320, 18 τοῦ μέσου R: τὸ μέσον v. — 21 ἐν
 add C. — 321, 15 τὴν πόλιν S: τὴν τε πόλιν v. — 27 οἶχε
 Toupius: ὤχεται v. — 322, 15 ἀσοφίαν] ἀσάφειαν Br. — 23
 ἀπε τὴν non nulla excidisse suspicatur S. — 29 ὀλολυγμοῦ
 Bekkerus: ἀλαλαγμοῦ v. — 323, 26 ἄλλας Br: ἄλλαις v. —

324, 1 ὑπὸ C: ἀπὸ v. — 8 πρὸ αὐτοῦ Emperius: πρὸς αὐτοὺς v. — 14 συνεμβalόντες C: συμβalόντες v. — ἀκοληφθέντες R: ἀπολειφθέντες v. — 325, 17 Ἀπόλλωνος X: Ἀπολλωνίς v. — 22 τοῦ Ἀριστέου αὐτοῖς] αὐτοῖς τοῦ Ἀριστέου? S. — 326, 30 τῷ pro τὸ Muretus. — 31 ἤλπισε S: ἤλιξε v. — 327, 9 μαχομένῳ ἐκ] μαχόμενος ἐκ S.

Vita Marii 330, 3 ποιεῖται] ποιεῖ C. — 8 τοῦτο] τὸ St. — 331, 6 Κιρραιάτωνι] Κηρεατινῶν Leopoldus, Κερεατινῶν C, Κερεάτω Kramerus ad Strabon. 1, p. 376. — 32 κρίσεις] αἰρέσεις Claviger. — 333, 21 πρῶτον pro πρῶτος Muretus. — 27 χαλεποῖς idem pro χαλεπῶς. — 334, 2 οὔτε — οὔτε Sch: οὐδὲ — οὐδὲ v. — 13 ἱξίων C: ἱξῶν v. — 16 οὐδὲν R: οὐδὲ v. — 335, 9 τιμῆς R: τῆς τιμῆς v. — 20 τότε pro ὅτε Muretus. — 21 τεκτόνων pro Τευτόνων Amiotus. — 336, 21 κτενεῖν pro κτείνειν St. — 337, 13 μετρῶν Br et codex: μέτρον v. — μέγεθος Br et codex: καὶ μέγεθος v. — 338, 3 αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ Muretus. — 4 ἐκδῶχ C: ἐκδῶ v. — 339, 23 μεμιχθαι pro μέμικται Muretus. — 30 γνωσθέν Bekkerus: γνωσθέντων v. — 340, 2 οἰκοῦν pro ᾧκουν Muretus. — 5 μέγα λαμβάνων idem pro μεταλαμβάνων. — 341, 20 ἡμέραις] ἡμέρας S. — 342, 21 αὐτὸς R: αὐτοῖς v. — 343, 21 διήλθε τῷ Μαρίῳ ὁ] τῷ Μαρίῳ διήλθεν ὁ S. — 344, 12 ἐδεῖτο] ἔδει R. — 18 βραδύπορον pro βραχύπορον Muretus. — 31 δυσπρόσοπτοι R et codex: δυσπρόσωποι v. — 345, 1 μέγα] μέγα μέρος R. — 346, 4 Καιπίωνος pro Σκηπίωνος X. — 346, 17 τῆ Μαρίου S: τὴν Μαρίου v. — 28 περὶ] παρὰ Haitinger. — 32 τοὺς στρατιώτας] τοὺς γῦπας C. — 347, 11 ἐφθέγγατο αὐτῷ codices tres: αὐτῷ ἐφθέγγατο v. — 348, 4 δὲ Br: τε v. — 349, 2 Καιπίωνος pro Σκηπίωνος St. — 17 στρατῶν Sch: στρατηγῶν v. — 28 διαβάντες Emperius: διαβάντας v. — 350, 16 ἀπελείποντο] ὑπελείποντο C. — 351, 6 προσέβαλον C et codex: προσέβαλλον v. — 352, 3 μέντοι R: μὲν v. — 355, 16 Σηκουανῶν C: Σικουανῶν v. — 356, 3 δὲ τὸ Br: τε καὶ v. — 11 φησὶ Br: φασὶ v. — 28 διβολία R: διβόλια v. — 357, 11 ἡ add C. — 359, 24 ἀπέλειπεν C et codex: ἀπέλιπεν v. — 360, 15 φησὶν ὡς del R. — 17 τὸ R: τὸν v. — 24 μιᾶ Br: μιᾶς v. — 27 ὁ Νωνίου pro ὁ ὄνιου X. — 361, 5 τῷ Μετέλλῳ ἀπάτην] ἀπάτην τῷ Μετέλλῳ S. — 362, 5 ἐπικηροῦσαι Leopoldus: ἀποκηροῦσαι v. — 364, 24 ἐδέησαν R: ἐδέησεν v. — 365, 8

Ποπλίου] Πομπαιδίου S. — 14 παραδόντων S: παραδιδόντων v. — 368, 1 λαμβάνων R et codices tres: και λαμβάνων v. — 4 προιδόμενος R: προειδόμενος v. — 369, 15 τούς R: τούτους v. — 20 ἀλεγγίζει Aristoteles h. a. 6, 5: ἀλυβάζει v. — 31 ἡ Αἰναρία pro Ἰναρία vel ἠναρία St. — 371, 3 περιπέσειν C: περιπεσεῖν v. — 20 Τιτίνιος R: Τίνιος v. — 372, 7 συμβαλῶν] συμβαλεῖν S. — 30 χηῖζει R: χηῖζοι v. — 373, 16 ἐφέρετο S: ἐφέρετο δὲ v. — 375, 14 μεθ' ὧν del C qui deinde Προσβαλῶν δὲ cum aliquot libris. — 377, 2 πλείονα R: πλείονα δὲ v. — 17 ἀει]καί S. — 25 ἐκάλει δὴ τὸ] ἐκαλεῖτο δὴ τὸ S. — 378, 6 ἀσπασόμενοι pro ἀσπασάμενοι St. — 379, 26 ἐκξωπυρήσας C: ἐκξωπυρίσας v. — 380, 11 προελθῶν B: προσελθῶν v. — 381, 7 [ιστορικὸς] 'legitur etiam τιμητικὸς' St. — 22 Διὸ ἔτη] δι' ὃν ἔτη S.

Vita Lysandri 383, 12 αὐτοῖς Br et codex: αὐτοὶ v. — 20 'Ἀριστόκλειτος] 'Ἀριστόκριτος Pausanias. — 384, 30 οὖν del Sch. — 385, 8 βαλόμενος pro βαλλόμενος St. — 10 ἐκεῖ κατασκευασάμενος] ἐγκατασκευασάμενος S. — 387, 21 ἐπολεῖ ἔτι μᾶλλον] ἐπολεῖ μᾶλλον ἔτι Benselerus. — 388, 12 εἰς] πρὸς S. — 389, 25 μεταβαλομένων C et codex: μεταβαλλομένων v. — 390, 8 φησὶ Amiotus: φασὶ v. — 20 Μῆδιαν C et codex: Μῆδειαν v. — 31 ἐπέδειξε Muretus pro ἐπιδείξει. — 393, 27 χρόνον C et codex: χρόνον v. — 394, 25 ἐκπαλῶν C: ἐκ παλμῶν v. — 28 Δαίμαχος X pro Δάμαχος. — 32 πολυπλόκους idem pro πολύπλους. — 395, 1 ὥστε R: ὡς τὰ v. — 11 ἀποκοπεῖσαν C et codex: ἀποκοπέσης v. — 22 αὐτὸν del Sch. — 396, 6 ἑταιριῶν R: ἑταιριῶν v. — 397, 21 κα C: καὶ v. — 22 αἱ χηῖδοιτε God. Germannus: ἃ χηῖδόντες v. — 23 κα τηρεῖ] κατῆνι libri. — δοκέη C: δοκεῖοι v. — 26 ἐρωτώμενον pro ἐρωτωμένου Muretus. — 398, 5 δεκάτη] δέκα τοῦ? S. — 17 παρὰ πότον καὶ] καὶ παρὰ πότον C. — 399, 3 συναράμενος] ἀράμενος C. — 5 συνεπετίμησε] ἐπετίμησε R. — τὸν Καλλίβιον del R. — 400, 9 γίνωιτο C: γένοιτο v. — 22 εἰσεποιεῖτο] εἰσεπολεῖ C. — 26 κοινῇ οὕτως] κοινῶς? S. — 401, 21 πρώτῳ pro πρῶτον Muretus. — 26 εὐρυχώρου Naekius: εὐρυχώρου v. — 29 Λυσάνδρεια Cobetus v. l. p. 87: Λυσάνδρια v. — 402, 12 εἶπεν pro εἰπεῖν Auratus. — 20 οὐδὲ R: οὕτε v. — 404, 4 αὐτῷ συνελθεῖν ὡς λύσων codex: αὐτῷ ὡς λύσων συνελθεῖν v. — 21 μόνος Stobaeus: μόνον v. — 26 Ἀφυταίων pro Ἀφυ-

γαλων X et postea. — 405, 12 πρώτων C: πρώτων v. — 406, 16 Λεωνυχίδαν C et postea: Λεωνυχίδην v. — 21 μὲν del S. — 24 γε pro τε St. — 407, 1 προσφέρων C: προσφέρων v. — 6 φθισίβροτον R: φθισίβροτον v. — 12 βασιλεύσουσι σύν S: βασιλεύσουσιν v. — 408, 4 ἐπιχειμένον] περιχειμένον C. — 28 στρατιώταις] Σπαρτιάταις Emperius. — 409, 5 κάλλιον C: μάλλον v. — 12 Σπιθριδάτην pro Μιθριδάτην X. — 25 Εὐρυπαντίδαι C: Εὐρυτιωντίδαι v. — 410, 4 ἦ add R. — 29 σκευωρίαν So: σκαιωρίαν v. — 411, 13 προῆγον R: προσῆγον v. — 413, 5 φῆναι S: ἐφείναι vel πεμφθῆναι libri. — 7 ἀπέστειλαν pro ἀπέστειλεν Muretus. — 415, 2 ἔπεμψε C: ἐπέπεμψε v. — 5 Πανοπέων Sch: Πανοπαίων v. — 11 θανμάσαντα C: θανμάσαντος v. — 416, 1 λύκους pro λύκου anonymus. — 9 προγράψαι R: προσγράψαι v. — 14 βασιλέως τοσαύτης Emperius: βασιλείας τοιαύτης v. — 17 ψέγει — ἐπαινεῖ So: ψέγειν — ἐπαινεῖν v; sed praestat deleri cum Cobeto p. 373.

Vita Sullae 417, 17 καὶ del Sch. — 419, 7 ἔτι νέος ὢν post ἀρξάμενος γὰρ collocanda suspicatur S. — τὸ] τι C. — 27 ἦ δι αὐτοῦ delendane? S. — 420, 15 ἐλάττονα τοῦ Petavius: ἔλαττον αὐτοῦ v. — 31 αὐτὸς So: αὐτὸν v. — 422, 14 Χαλδαῖος C post Amiotum: Χαλκιδεύς v. — 21 συνειλοχῶτι Sch: συνειληχῶτι v. — 27 ἀνέθηκε Νίκας Cobetus v. l. p. 86 cl. Mar. 32: ἀνέθηκεν εἰκόνας v. — 423, 16 ἄνδρες Ἀθηναῖοι Bekkerus: Ἀθηναῖοι ἄνδρες v. — 424, 9 καὶ del R. — 15 θειότητος] ὀσιότητος Cobetus p. 8. — 18 alterum παραλόγως add Amiotus. — 31 παρῆλθε] παρεῖδε S. — 425, 1 χρῆσοιτο Sch: χρῆσαιτο v. — 20 Μάριον pro Οὐάριον Amiotus. — 426, 2 πόλεμοι C: πολέμιοι v. — 7 προαγαγόντες R: προσαγαγόντες v. — 17 γὰρ ἀνθρώπων R et Suidas v. Σύλλας: γὰρ αὐτῶ v, γὰρ omisso αὐτὸς libri non nulli. — 18 ἦθρσιν C: ἦθρσι δι' v. — 20 αὐτῆ R: αὐτῆ v. — 427, 23 συνταράξας Br: συντάξας v. — 428, 1 ἐπάρχοντα ποιήσας] ἐπάρχοντα παύσας anonymus, sed latet aliud. — 429, 7 Πικτὰς Lubinus: Πικίνας v. — 18 τεγῶν R post Amiotum: τειχῶν v. — 431, 14 ἀοικήτων Muretus: ἀολκήτων v. — 16 ἐπῆγει R: ἐπὶ v. — 31 ἐκέλευ ἔαν πόλεμον] ἐκέλευ πόλεμον ἔαν Benselerus. — 432, 7 βασιλεύεσθαι ἠναγκασμέναις corrupta sunt. — 433, 5 ἀντέγραψε Sch: ἀντέγραψε v. — 9 γε Br: τε v. — 434, 5 ὑφ' αὐτῶ εἰς] ὑφ' αὐτὸν

εἰς S. — 436, 3 φιλομαθῆσων R: φιλομαθῆς ὧν v. — 15 Ἀτήιον Br: Τήιον v. — 24 διὰ] διὰ τῶν C. — 29 πολλοῖς] πολὺς S. — 436, 9 πολλοῖς μὲν ὀλίγους Dion. fragm. 1, p. 93 Bk.: πολλοὺς μὲν ὀλίγοις v. — 12 ἐν ᾧ] ἐν ἧ Emperius. — 22 εἶχε] εἶλε Emperius. — 32 χρονοτριβεῖν pro χρόνον τριβεῖν Bekkerus. — 438, 17 καὶ add Sch. — 439, 1 λόγον pro πόλεμον Muretus. — 20 Ἐρικιον pro Ἐρκιον St. — 29 προσημαίνει ἐντὸς] προσημήνειεν ἐντὸς S. — 440, 10 παραταττομένοις R: ταρτατομένοις v. — 16 Μόλου ex c. 19: Μωρίου v. — 441, 11 εὐκαμπές R: ἀκαμπές v. — 442, 12 πόλεων pro πολεμίων Muretus. — 22 ἐμβαλῶν C: ἐμβάλων v. — 30 ὤρησεν ὄθεν C: ὄθεν ὠρησε v, ἦγεν ὄθεν ὠρησε? S. — 31 ἐπήγε Muretus et codex: ἐπήγεν ἐπὶ v. — 443, 22 μέχοι del Emperius. — 444, 13 διαδιδούς C et codex: διαδούς v. — 25 ὀμαλὸν R: μόνον v. — 32 ἐλώδεις Br: ὑλώδεις v. — 445, 12 φενγόντων Br: φονευόντων v. — 19 ἄριστον] ἀριστᾶν? S. — 30 αἰρεῖ Leopoldus: αἴρει v. — 447, 10 Νικομήδει C: Νικομήδη v. — 26 ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆναι] ὑπὸ Σύλλα γραφῆναι S. — 448, 9 ἀποσταλῆναι fragm. Dion.: ἀποσταλῆναι αὐτὸν v, ἀποσταλῆναι αὐτοὺς pars librorum. — 11 αὐτὸν Leonclavius: ἐαυτὸν v. — 12 Μαιδικὴν Leopoldus: Μηδικὴν v. — 449, 29 πλεονεξία mg codicis A volueratque So: πολιορκία v. — 450, 15 τὸ τὸν — κληρον — περιγενέσθαι R: τὸν — κληρονόμον — παραγενέσθαι v. — 21 Αἰδῆσων pro Ἄδισων X. — 31 παραιτητῶν Br: ἀπαραιτήτων v. — 451, 28 Τίφατον Bochartus: Ἥφαιον v. — 452, 13 ἐμπεπρῆσεσθαι R: ἐμπεπρῆσθαι v. — 26 συνέβαλον C et codex: συνέβαλλον v. — 453, 30 προσιόντες τῷ Σύλλᾳ ἐδέοντο] τῷ Σύλλᾳ προσιόντες ἐδέοντο S. — 455, 24 πολεμικώτατα R post Amiotum: πολεμιώτατα v. — 456, 2, περὶ] παρὰ S. — 458, 6 Φουφίδιον Ruhnkenius: Ἀνφίδιον v. — 23 θεοῦ οὔτε] θεῶν οὔτε? S. — 459, 15 προεγράφη Huttenus: προσεγράφη v. — 460, 1 γάμοις] γάμοις? S. — 5 Μανίου pro Μάγνου Muretus. — 461, 15 ἐμπληκτότατον C et codex: ἐμπληκτικώτατον v. — 23 περιττή ἦν] περιττή γ' ἦν? S. — 462, 1 εἰσεννηχοῶς S: παρεισεννηχοῶς v. — 12 παρὰ Sch: περὶ v. — 463, 27 τε del S. — 464, 3 Δικαιαρχία C: Δικαιαρχία v. — 10 ῥήξας So et codex: ῥίψας v. — 32 ὅσον C: ὅσον δ' v. — 466, 11 πρῶτον] πρῶτον δὲ C. — 19 οὕτως S οὕτω τε v. — 467, 26 ὑπερβαλομένου Sch et codex: ὑπερ-

βαλλομένου v. — 470, 11 παρανόμους ἀπέδειξε τοὺς τυράννους] παρανομοτάτους ἀπέδειξε τυράννους S.

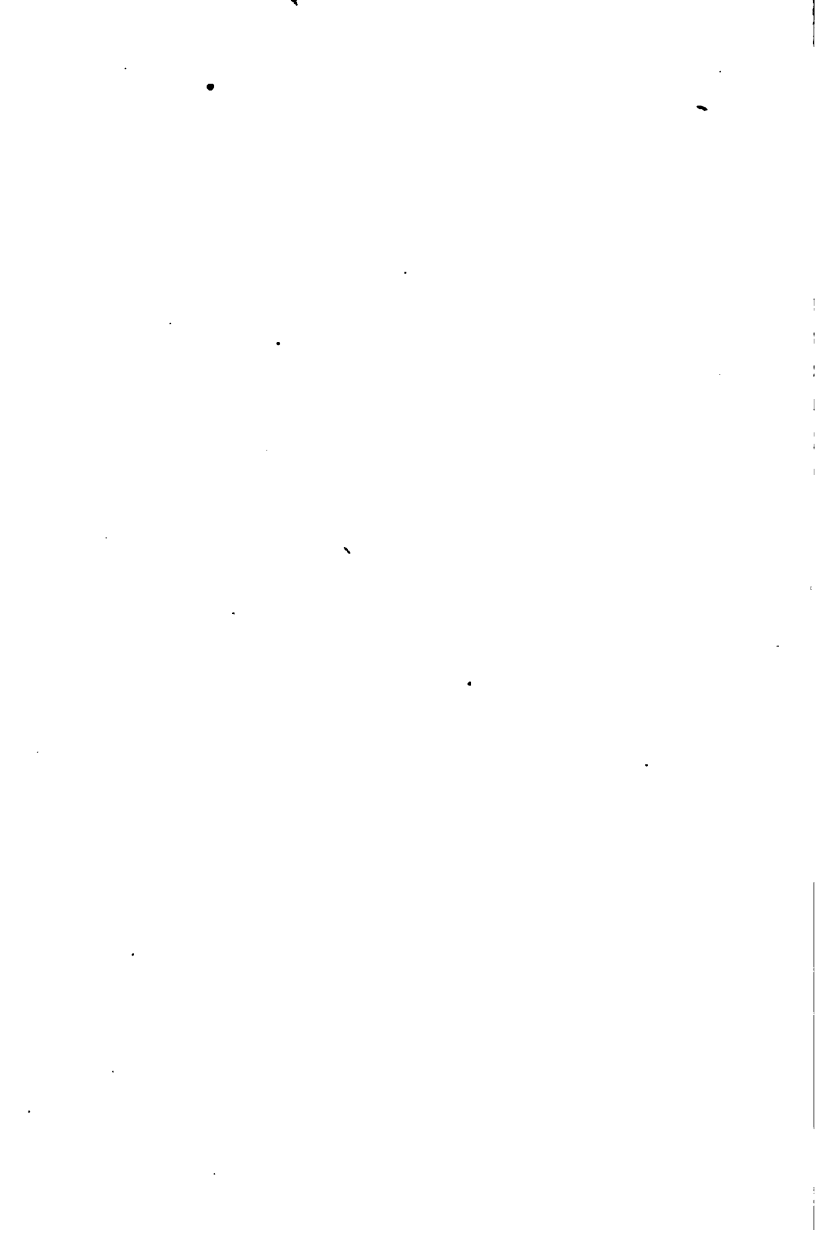
Vita Cimonis 472, 8 χρυσάμενον R: χρησάμενον v. — 15 οἱ R: οἱ δὲ v. — 474, 25 σχῆμα Valckenarius: χρῆμα v. — 32 Πεισιανакτεῖω (Πεισιανакτίω) X: Πλησιανакτίω v. — 475, 8 ἀρεταῖς R: ἀγοραῖσι v. — 476, 8 ἀναθεῖναι] ἀνάθημα Emperius. — 21 πρὸς add St. — 478, 16 ἀξιόλογον ὠφελήθη Benselerus: ἄξιον λόγου ὠφελήθη v. — 479, 9 Σωφάνης Palmerius: Σωχάρης v. — 480, 10, τετρακοσίων] ὀκτακοσίων Meursius. — 14 Ἀψεφίων secundum inscriptiones C. Keilius: Ἀψεφίων v. — 17 προελθὼν] παρελθὼν S. — τῷ θεῷ] τῇ θεῷ codex. — 481, 12 τὸν μὲν κόσμον αὐτοὶ ἔλαβον] τὸν μὲν κόσμον αὐτοῖς ἔλαβον vel αὐτοὶ μὲν τὸν κόσμον ἔλαβον S. — 23 στρατηγίας C: στρατιᾶς v. — 24 ἀπὸ R: ὑπὸ v. — 29 ὃ pro ᾧ Muretus. — 482, 2 συνήθεις] δύο ἢ τρεῖς Theopompus Athenaei 12, 533^b. — 10 καὶ γὰρ pro κάτω X. — 12 πρὸ τοῦ G. Hermannus: πρώτῳ v. — 22 Ἀρκεσίλα Westermannus: Ἀρκεσίλου vel Ἀρκεσίλα libri. — 30 ἐδίδαξαν] ἔδειξαν Sch. — 484, 13 ἀστρατείας R: στρατείας v. — 486, 16 Ἰδρω] Σύρδη Lubinus, Κύπρω So. — 488, 3 Λακεδαιμονίων Muretus: Λακεδαιμονίους vel Μακεδονίους libri plerique. — 20 τε add Sch. — 489, 4 κἀνίσι] ἂν Porsonus: κἀνίσι v. — 12 Κλειτορίας C: Κλειτορίας v. — 490, 4 τέταρτον] τεσσαρεσκαίδεκατον Niebuhrus. — 22 ἐλλωτες C post Amiotum: ἰδιῶται v. — 491, 11 κόψαντας Br: κόψαντος v. — 25 ἅπασιν] ἀπειναι R. — 26 Δελφούς] Δωριεῖς? S. — ἐλευθερώσαντες pro ἐλευθερώσοντες St. — 492, 17 αὐτῷ] αὐτοῦ Hullemannus. — 493, 14 στρατὸς post Amiotum Br: στρατηγὸς v. — 24 lacunam indicavit S. — 26 κύκλω] Κύπρω Br. — 494, 24 στρατηγοῦ τῶν Sch: στρατηγούντων v.

Vita Luculli 495, 25 αὔγουρα C: αὔγουραν v. — 496, 22 ἐντενεῖν Br: ἐκτεμεῖν v. — 497, 7 λαμβάνον pro λαμβάνων St. — 13 Ἑλληνικοῖς C: Ἑλληνικαῖς v. — 498, 26 ἀναμεινῶν R: ἀναμεινῶν v. — 499, 6 συνῆγε C: συνήγαγε v. — 15 διαδιδράσκοντος C et codices duo: διαδράσκοντος v. — 16 ὃν ὑφ' ἑαυτοῦ R, ὑφ' ἑαυτοῦ γ' ἐξεωσμένου—εἰργομένου C.—30 αὐτοῦ] αὐτὸς τοῦ R. — 31 Μιθριδάτη R: Μιθριδάτην v. — 500, 29 Μάνιον Leopoldus et codices tres: Μάριον v. — 501, 3 προῆλθον R et codices duo: προσῆλθον v. — 502, 18 Μιθρι-

δάτη pro Μιθριδάτην St. — 503, 11 Λουκούλλω C: Λουκούλλον v. — 29 ἐθιζόμενοι R et codex: ἐρεθιζόμενοι v. — 504, 7 ἠλαύνετο Sch: ἤλαυνε τὰ v. — 12 χρυσοφόροις pro χρυσοφόροις Muretus. — 505, 12 διαβεβαιουμένου ὄφθέντα] διαβεβαιουμένου μόνον ὄφθέντα S. — 22 κατέστη μὲν R: κατέστησεν v. — 26 σχῆμα post Amiotum C: σῶμα v. — 507, 5 παρεμβεβληκότας So: παραβεβληκότας v. — 508, 14 ὑποφαινούσαν R: ὑπερφαινούσαν v. — 15 βοηθήσασα Dacerius: βοηθήσουσα v. — 509, 15 ἔγνωστο C et codices: ἔγνωσται v. — 22 πεξοί] πεξῆ? S. — 510, 7 προφρέας] πρὸς Νέας S. — 511, 15 ἐκβαλεῖ pro ἐκβαλεῖν St. — 512, 9 ἐξέφηναν R: ἐξέφηνεν v. — 27 δὲ αὐτὸν Benselerus et codex: δὴ αὐτὸν v. — 30 εὐπρεπεστέραν R: εὐπρεπεστέρας v. — 31 ἀναγκασθέντα Sch: ἀναγκασθέντος v. — 513, 28 ἐπὶ τόπῳ ἀσφαλεῖ τῷ στρατοπέδῳ] ἐπὶ τόπῳ τὸ στρατόπεδον ἀσφαλεῖ S. — 514, 11 κινδύω Sch: κινδύνου v. — 16 μεταβαλομένου R: μεταβαλλομένου v. — 515, 16 καὶ add S. — 516, 13 Δορύλαος C: Δορύαλος v. — 23 ἀπελείποντο C: ἀπελείποντο v. — 517, 12 γέννησιν] γένεσιν S. — 16 Φαρνάκειαν S: Φερνακίαν v. — 518, 20 ἔνθεν C: ἦλθεν v. — 21 πρότερον C: πρῶτον v. — 519, 1 ἐκλιπῶν] ἐκλείπων S. — 4 ἐκπλεόντων pro εὐ πλεόντων St. — 8 ἐξαιτουμένων Br: ἐξαιρουμένων v. — 14 καὶ δακρύσαντα] καταδακρύσαντα S. — 22 αὐτήν R: αὐτῆς v. — 29 Ἀριστίωνος pro Ἀρίστωνος Muretus. — 31 οἰκεία κακὰ φεύγουσιν Br et codex: οἰκεία καταφεύγουσιν codices tres, οἰκεία διαφεύγουσιν v. — 520, 17 τε R: δὲ v. — 22 ἐν add R. — 521, 22 ἔπειτα C: ἐπεὶ δὲ v. — 522, 1 ὄντων C: τῶν v. — 8 Σκηνήτας So: Σκηνήτας v. — 20 καταγγελαῶν R: καταγγέλλων v. — 28 Ῥωμαίους πολέμου ἄρχοντας] πολέμου Ῥωμαίους ἄρχοντας S. — 29 βασιλέων] βασιλέα βασιλέων C. — 523, 9 εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ δὴ λόγων So: Καὶ δὴ λόγων εἰς τὰ βασίλεια v. — 25 τῷ add R. — 524, 16 Λουκούλλεια pro Λουκούλλια Muretus. — 525, 2 φράζει οὖν] φράζει δ' οὖν S. — 28 ἥδη οἴομενος] οἴομενος ἥδη Benselerus. — 526, 20 ὡς ὀλιγάκις codex: ὡς δὴ ὀλιγάκις v. — 527, 24 οὐδ' C: οὐχ v. — 528, 13 ἐνοχλήσοντα R: ὀχλήσοντα v. — 21 προέμενος pro προθέμενος St. — 26 ἀναστάτων So: ἀναστάντων v. — 27 Ἀδριαβηνοὶ So post Amiotum: Ἀραβηνοὶ. — 529, 32 ἦσαν delendum? — 531, 22 προτάγματι C: προτάγμασι v. — 26 τῆ

ἡμέρα ἢ] aut τῆ ἡμέρα aut ἡ delendum suspicatur S. — Καί-
 πλωνος pro Σκηπίλωνος X. — 29 ἦν δὲ Sch: ἦν δὲ καὶ v. —
 532, 3 δέον ἐκηβόλοις R: δέοι ἐκηβόλοις v. — 4 συναιρήσων
 aut συναιρεῖν R: συναιρήσειν v. — 6 κατατεταγμένην C post
 Amiotum: καταπεφραγμένην v. — 12 οὐδ' R: οὐδ' v. — 21
 κελεύσας Sch: καὶ κελεύσας v. — 533, 8 αἰχμάλων Pflugkius:
 αἰχμαλώτων v. — 18 τοσοῦτῳ] τοσοῦτον S. — 535, 21 διώκει Br:
 διώκει v. — 536, 3 ἡγεμονιῶν pro ἡγεμόνων Muretus. — 537, 32
 Ἀτροπατηνοῖς Amiotus: Σατραπηνοῖς v. — 538, 12 προάγειν
 So: προσάγειν v. — 13 τὴν βάρβαρον R: τὸν βάρβαρον v. —
 15 ταῖς αἰθρίαις R: τοῖς αἰθρίοις v. — 20 ἐλώδης S: ὑλώδης
 v. — 25 προσπέμποντες R: προπέμποντες v. — 539, 26 ἀρ-
 χῆς ἀτιμίαν Br: ἀρχὴν ἀτιμίας v. — 540, 28 ἀπολειπόμενος
 Leopoldus: ἀπολιπόμενος v. — 31 διαδιδούς C et codex: δια-
 δούς v. — 541, 14 εἰ δεῖ pro ἔδει Muretus. — 20 αὐθις C:
 εὐθὺς v. — 544, 2 ὑπὸ C: ἀπὸ v. — 31 μεταβαλλόμενος C:
 μεταβαλλόμενος v. — 545, 20 ἀργυροῦ C: καὶ ἀργυρίου v. —
 546, 13 ἀνεῖναι C: ἀναθεῖναι v. — 21 ἐπιλιπούσης R: ἀπο-
 λιπούσης v. — 23 οὐ del R. — 547, 12 κατασκοπαὶ περιό-
 πτων καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων] κατασκευαὶ περιό-
 πτων καὶ ἀναπεπταμένων S. — 548, 25 τούτῳ pro τοῦτο Mu-
 retus. — 550, 10 ἀντέτατε R: ἀντετάττετο v. — 551, 2 Βέτιον
 pro Βρέτιον X. — 11 ἐδόκει γὰρ ὑπ' αὐτῶν S: ἐδόκει παρ' αὐτῶν
 v, ἐδόκει ὑπ' αὐτῶν codices. — 22 κατακλύσαι R et codices
 duo: καταλύσαι v. — 25 ἂν add R.

552, 28 ἄξια] ἄξιον Bekkerus. — 553, 6 Νέα πόλει S:
 Νεαπόλει v. — 19 περὶ R: ἐπὶ v. — 23 φιλομεμφότατος]
 φιλομεμφέστατος Guil. Dindorfius in Steph. thes. s. v. — 28 μᾶ
 post πάλῃ del R — 29 παραδοξολίνας pro παραδόξων νίκας
 Muretus. — 554, 2, ἀρχούση R: ἀρχούσης v. — 5 μὲν R et
 codices duo: μὲν οὖν v. — 22 αὐτόν R: αὐτῶν v. — 29 συν-
 ἄδουσι C: ἄδουσι v. — 550, 10 βασιλέων So: βασιλειῶν v.

ΤΙΜΟΛΕΩΝ.

235 Ἐμοὶ μὲν τῆς τῶν βίων ἄψασθαι μὲν γραφῆς συνέβη δι' ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑμαυτόν, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ πειρώμενον ἀμῶς γέ πως κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς ἐκείνων ἀρετὰς τὸν βίον. Οὐδὲν γὰρ ἄλλ' ἢ συνδιαιτήσῃ καὶ συμβιώσῃ τὸ γινόμενον ἔοικεν, ὅταν ὥσπερ ἐπιξενούμενον ἕκαστον αὐτῶν ἐν μέρει διὰ τῆς ἱστορίας ὑποδεχόμενοι καὶ παραλαμβάνοντες ἀναθεωρῶμεν ὅσος ἐην οἷός τε, τὰ κυριώτατα καὶ κάλλιστα πρὸς γινῶσιν ἀπὸ τῶν πράξεων λαμβάνοντες. 10

Φεῦ, φεῦ· τί τούτου χάριμα μείζον ἂν λάβοις [καὶ*] πρὸς ἐπανόρθωσιν ἡθῶν ἐνεργότερον; Δημόκριτος μὲν γὰρ εὐχέσθαι φησὶ δεῖν, ὅπως εὐλόγων εἰδώλων τυγχάνωμεν καὶ τὰ σύμφυλα καὶ τὰ χρηστὰ μᾶλλον ἡμῖν ἐκ τοῦ περιέχοντος ἢ τὰ φαῦλα καὶ τὰ σκαῖα συμφέρηται, 15 λόγον οὗτ' ἀληθῆ καὶ πρὸς ἀπεράντους ἐκφέροντα δεισιδαιμονίας εἰς φιλοσοφίαν καταβάλλων· ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ τὴν ἱστορίαν διατριβῇ καὶ τῆς γραφῆς τῇ συνηθείᾳ παρασκευάζομεν ἑαυτοὺς τὰς τῶν ἀρίστων καὶ δοκιμωτάτων μνήμας ὑποδεχομένους αἰεταῖς ψυχαῖς, εἴ τι φαῦλον 20 ἢ κακὴθες ἢ ἀγεννῆς αἱ τῶν συνόντων ἐξ ἀνάγκης ὀμιλῆσαι προσβάλλουσιν, ἐκκρούειν καὶ διωθεῖσθαι, πρὸς τὰ κάλλιστα τῶν παραδειγμάτων ἴλεω καὶ πράξιαν ἀποστρέφοντες τὴν διάνοιαν. Ὡν ἐν τῷ παρόντι προκεχειρισμεθᾶσοι τὸν Τιμολέοντος τοῦ Κορινθίου καὶ τὸν Αἰμιλίου 25 Πάυλου βίον, ἀνδρῶν οὐ μόνον ταῖς αἰρέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς τύχαις ἀγαθαῖς ὁμοίως κεχρημένων ἐπὶ τὰ πράγματα

καὶ διαμφισβήτησιν παρεξόντων, πότερον εὐποτμία μάλ-
λον ἢ φρονήσει τὰ μέγιστα τῶν πεπραγμένων κατωρ-
θωσαν.

- I. Τὰ μὲν Συρακουσίων πράγματα πρὸ τῆς Τιμολέ-236
5 οντος εἰς Σικελίαν ἀποστολῆς οὕτως εἶχεν. Ἐπεὶ Δίων
μὲν ἐξελάσας Διονύσιον τὸν τύραννον εὐθύς ἀνηρέθη
δόλω καὶ διέστησαν οἱ σὺν Δίῳ Συρακουσίους ἐλευ-
θερώσαντες, ἡ δὲ πόλις ἄλλον ἐξ ἄλλου μεταβάλλουσα
συνεχῶς τύραννον ὑπὸ πλήθους κακῶν μικρὸν ἀπέλειπεν
10 ἔρημος εἶναι, τῆς δ' ἄλλης Σικελίας ἡ μὲν ἀνάστατος καὶ
ἄπολις παντάπασιν ἤδη διὰ τοὺς πολέμους ὑπῆρχεν, αἱ
δὲ πλεῖσται πόλεις ὑπὸ βαρβάρων μιγάδων καὶ στρατιω-
τῶν ἀμίσθων κατείχοντο, ῥαδίως προσιεμένων τὰς μετα-
βολὰς τῶν δυναστειῶν, Διονύσιος ἔτει δεκάτῳ ξένους συν-
15 αγαγὼν καὶ τὸν τότε κρατοῦντα τῶν Συρακουσίων Νυ-
σαίου ἐξελάσας ἀνέλαβε τὰ πράγματα πάλιν καὶ καθει-
στήκει τύραννος ἐξ ἀρχῆς, παραλόγως μὲν ὑπὸ μικρᾶς
δυνάμεως τὴν μεγίστην τῶν πώποτε τυραννίδων ἀπολέ-
σας, παραλογώτερον δ' αὐτίς ἐκ φυγάδος καὶ ταπεινοῦ
20 τῶν ἐκβαλόντων κύριος γενόμενος. Οἱ μὲν οὖν ὑπομεί-
ναντες ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων ἐδούλευον οὐτ'
ἄλλως ἐπιεικεῖ τυράννῳ καὶ τότε παντάπασιν ὑπὸ συμ-
φορῶν ἀπηγριωμένῳ τὴν ψυχὴν, οἱ δὲ βέλτιστοι καὶ
γνωριμώτατοι πρὸς Ἰκέτην τραπέντες τὸν δυναστεύοντα
25 τῶν Λεοντίνων ἐπέτρεψαν αὐτοὺς ἐκείνῳ καὶ στρατηγὸν
εἶλοντο τοῦ πολέμου, βελτίῳ μὲν οὐδενὸς ὄντα τῶν ὁμο-
λογουμένως τυράννων, ἑτέραν δ' οὐκ ἔχοντες ἀποστρο-
φήν καὶ πιστεύσαντες Συρακουσίῳ τὸ γένος ὄντι καὶ κε-
κτημένῳ δυνάμει ἀξίόμαχον πρὸς τὸν τύραννον.
- 30 II. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδονίων στόλῳ μεγάλῳ παρα-
γενομένων εἰς Σικελίαν καὶ τοῖς πράγμασιν ἐπαιαροῦμέ-
νων φοβηθέντες οἱ Σικελιώται πρεσβείαν ἐβούλοντο

πέμπειν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρὰ Κορινθίων βοήθειαν αἰτεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν οὐδ' ἀφ' ὧν ἤδη πολλάκις εὐεργέτηντο πιστεύοντες ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ καθόλου τὴν πόλιν ὕρῳντες φιλελεύθερον καὶ μισοτύραννον οὖσαν αἰεὶ καὶ τῶν πολέμων τοὺς πλείστους καὶ 5
 μεγίστους πεπολεμηκυῖαν οὐχ ὑπὲρ ἡγεμονίας καὶ πλεονεξίας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Ὁ δ' Ἰκέτης ἄτε δὴ τῆς στρατηγίας ὑπόθεσιν τὴν τυραννίδα πεποιημένος, οὐ τὴν Συρακουσίων ἐλευθερίαν, κρύφα μὲν ἤδη πρὸς τοὺς Καρχηδονίους διείλεκτο, φανερώς δὲ 10
 τοὺς Συρακουσίους ἐπήνει καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς Πελοπόννησον συνεξέπεμψεν, οὐ βουλόμενος ἐλθεῖν συμμαχίαν ἐκείθεν, ἀλλ' ἑάν, ὅπερ εἰκὸς ἦν, οἱ Κορίνθιοι διὰ τὰς Ἑλληνικὰς ταραχὰς καὶ ἀσχολίας ἀπέκωσι τὴν βοήθειαν, ἐλπίζων ῥᾶον ἐπὶ τοὺς Καρχηδονίους τὰ πράγματα 15
 μετάξειν καὶ χρήσεσθαι συμμαχοῖς καὶ συναγωνισταῖς ἐκείνοις ἐπὶ τοὺς Συρακουσίους ἢ κατὰ τοῦ τυράννου. Ταῦτα μὲν οὖν ὀλίγον ὕστερον ἐξηλέγχθη.

III. Τῶν δὲ πρέσβων παραγενομένων οἱ Κορίνθιοι κήδεσθαι μὲν αἰεὶ τῶν ἀποικίδων πόλεων καὶ μάλιστα τῆς 20
 237 Συρακουσίων εἰωθότες, οὐδενὸς δ' αὐτοὺς τότε τῶν Ἑλληνικῶν κατὰ τύχην παρενοχλοῦντος, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ καὶ σχολῇ διάγοντες, ἐψηφίσαντο προθύμως βοηθεῖν. Ζητούμενου δὲ στρατηγοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων γραφόντων καὶ προβαλλομένων τοὺς εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ πόλει σπου- 25
 δάζοντας, εἰς ἓκ τῶν πολλῶν ἀναστάς ὠνόμασε Τιμολέοντα τὸν Τιμοδήμου, μήτε προσιόντα τοῖς κοινοῖς ἔτι μήτ' ἐλπίδος τοιαύτης γενόμενον ἢ προαιρέσεως, ἀλλὰ θεοῦ τινος, ὡς ἔοικεν, εἰς νοῦν ἐμβαλόντος τῷ ἀνθρώπῳ· τοσαύτη καὶ περὶ τὴν αἴρεσιν εὐθύς ἐλαμψε τύχης εὐμέ- 30
 νεια καὶ ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπηκολούθησε χάρις ἐπι-
 κοσμοῦσα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Ἦν μὲν οὖν γονέων

ἐπιφανῶν ἐν τῇ πόλει, Τιμοδήμου καὶ Δημαρίστῃς, φι-
 λόπατρις δὲ καὶ πρῶτος διαφερόντως ὄσα μὴ σφόδρα μισο-
 τύραννος εἶναι καὶ μισοπόνηρος. Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις
 οὕτω καλῶς καὶ ὁμαλῶς ἐκέκρατο τὴν φύσιν, ὥστε πολ-
 5 λὴν μὲν ἐν νέῳ σύνεσιν, οὐκ ἐλάττω δὲ γηρῶντος ἀν-
 δρείαν ἐπιφαίνεσθαι ταῖς πράξεσιν. Ἀδελφὸν δ' εἶχε Τι-
 μοφάνην πρεσβύτερον, οὐδὲν αὐτῷ προσόμοιον, ἀλλ'
 ἐμπληκτον καὶ διεφθαρμένον ἔρωτι μοναρχίας ὑπὸ φί-
 λων φαύλων καὶ ξένων στρατιωτικῶν, ἀεὶ περὶ αὐτὸν ὄν-
 10 των ἔχειν τι δοκοῦντα φαγδαῖον ἐν ταῖς στρατείαις καὶ
 φιλοκίνδυνον. Ὡς καὶ τοὺς πολίτας προσαγόμενος ὡς
 ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ δραστήριος ἐφ' ἡγεμονιῶν ἐτάττετο.
 Καὶ πρὸς ταῦτα Τιμολέων αὐτῷ συνήργει, τὰ μὲν ἀμαρ-
 τήματα παντάπασιν ἀποκρύπτων ἢ μικρὰ φαίνεσθαι
 15 ποιῶν, ἃ δ' ἡ φύσις ἐξέφερον ἀστεία κατακοσμῶν καὶ
 συναύξων.

IV. Ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἀργείους καὶ Κλεωναίους μάχη
 τῶν Κορινθίων ὁ μὲν Τιμολέων ἔτυχεν ἐν τοῖς ὀπλίταις
 τεταγμένος, τὸν δὲ Τιμοφάνην τῶν ἱππέων ἡγούμενον
 20 καταλαμβάνει κίνδυνος ὀξύς. Ὁ γὰρ ἵππος αὐτὸν ἀπε-
 σείσατο πληγῇ περιπεσῶν εἰς τοὺς πολεμίους, καὶ τῶν ἐταί-
 ρων οἱ μὲν εὐθύς ἐσκορπίσθησαν φοβηθέντες, οἱ δὲ πα-
 ραμείναντες ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς μαχόμενοι χαλεπῶς ἀν-
 τεῖχον. Ὡς οὖν ὁ Τιμολέων κατείδε τὸ συμβεβηκὸς δρόμον
 25 προσβοηθήσας καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ Τιμοφάνους κειμένου
 προθέμενος καὶ πολλὰ μὲν ἀκοντίσματα, πολλὰς δὲ πλη-
 γὰς ἐκ χειρὸς ἀναδεξάμενος εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄπλα, μό-
 λισ ἐώσατο τοὺς πολεμίους καὶ διέσωσε τὸν ἀδελφόν. Ἐπεὶ
 δ' οἱ Κορινθιοὶ δεδιότες, μὴ πάθοιεν οἷα καὶ πρότερον
 30 ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀποβαλόντες τὴν πόλιν, ἐψηφίσαντο
 τρέφειν ξένους τετρακοσίους καὶ τούτων ἄρχοντα Τιμο-
 φάνην κατέστησαν, ὁ δὲ τῶν καλῶν καὶ δικαίων ὑπερ-

ιδῶν εὐθύς ἐπέβαινε ἐξ ὧν ποιήσεται τὴν πόλιν ὑφ' αὐτῷ, καὶ συγχρῶς ἀνελὼν ἀκρίτους τῶν πρώτων πολιτῶν ἀνέδειξε αὐτὸς ἑαυτὸν τύραννον, βαρέως [δὲ] φέρων ὁ Τιμολέων καὶ συμφορὰν ποιούμενος ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνου κακίαν ἐπεχείρησε μὲν αὐτῷ διαλέγεσθαι καὶ πα- 5 ρακαλεῖν ἀφέντα τὴν μανίαν καὶ δυστυχίαν τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης ζητεῖν τινα τῶν ἡμαρτημένων ἐπανόρθωσιν πρὸς τοὺς πολίτας, ἀπωσαμένου δ' ἐκείνου καὶ καταφρονήσαντος, οὕτω παραλαβὼν τῶν μὲν οἰκείων Αἰσχύλον, ἀδελφὸν ὄντα τῆς Τιμοφάνους γυναικός, τῶν δὲ φίλων 10 τὸν μάντιν, ὃν Σάτυρον μὲν Θεόπομπος, Ἐφορος δὲ καὶ Τίμαιος Ὀρθαγόραν ὀνομάζουσι, καὶ διαλιπὼν ἡμέρας ὀλίγας αὐτίς ἀνέβη πρὸς τὸν ἀδελφόν· καὶ περιστάντες αὐτὸν οἱ τρεῖς καθικέτευον ἀλλὰ νῦν γε χρησάμενον λογισμῷ μεταβαλέσθαι. Τοῦ δὲ Τιμοφάνους πρῶτον μὲν 15 αὐτῶν καταγελῶντος, ἔπειτα δὲ πρὸς ὀργὴν ἐκφερομένου καὶ χαλεπαίνοντος, ὁ μὲν Τιμολέων ἀποχωρήσας μικρὸν αὐτοῦ καὶ συγκαλυψάμενος εἰστήκει δακρῦων, ἐκεῖνοι δὲ τὰ ξίφη σπασάμενοι ταχὺ διαφθείρουσιν αὐτόν.

238 V. Τῆς δὲ πράξεως διαβοηθείσης οἱ μὲν κράτιστοι 20 τῶν Κορινθίων ἐπήμουν τὴν μισοπονηρίαν καὶ μεγαλοψυχίαν τοῦ Τιμολέοντος, ὅτι χρηστὸς ὢν καὶ φιλοίκειος ὅμως τὴν πατρίδα τῆς οἰκίας καὶ τὸ καλὸν καὶ δίκαιον προετίμησε τοῦ συμφέροντος, ἀριστεύοντα μὲν ὑπὲρ τῆς πατρίδος διασώσας τὸν ἀδελφόν, ἐπιβουλεύσαντα δὲ αὐ- 25 τῇ καὶ καταδουλωσάμενον ἀποκτείνας. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι ζῆν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας ἀποβλέπειν εἰωθότες τῷ μὲν θανάτῳ τοῦ τυράννου προσεποιούντο χαίρειν, τὸν δὲ Τιμολέοντα λοιδοροῦντες ὡς ἀσεβὲς ἐξειργασμένον καὶ μυσῶδες ἔργον εἰς ἀθυμίαν πε- 30 ριέστησαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν μητέρα δυσφορεῖν πυθόμενος καὶ φωνᾶς τε δεινᾶς καὶ κατάρας ἐπ' αὐτὸν ἀρᾶσθαι

φρικώδεις ἐβάδιζε παραμυθησόμενος, ἢ δὲ προσιδεῖν οὐχ ὑπέμεινε τὴν ὄψιν, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἀπέκλεισε, τότε δὲ παντάπασι περίλυπος γενόμενος καὶ συνταραχθεὶς τὴν διάνοιαν ὤρμησε μὲν ὡς διαφθερῶν ἑαυτὸν ἀπέχε-
 5 σθαι τροφῆς, τῶν δὲ φίλων οὐ περιιδόντων, ἀλλὰ πᾶσαν δέησιν καὶ πᾶσαν ἀνάγκην προσενεγκαμένων ἔγνω ζῆν καθ' ἑαυτὸν ἐκ μέσου γενόμενος· καὶ πολιτείαν μὲν ἄπα-
 σαν ἀφῆκε, τοὺς δὲ πρώτους χρόνους οὐδὲ κατιῶν εἰς πόλιν, ἀλλ' ἀδημονῶν καὶ πλανώμενος ἐν τοῖς ἐρημοτά-
 10 τοις τῶν ἀγρῶν διέτριβεν.

VI. Οὕτως αἱ κρίσεις, ἂν μὴ βεβαιότητα καὶ ῥώμην ἐκ λόγου καὶ φιλοσοφίας προσλάβωσιν ἐπὶ τὰς πράξεις, σεί-
 15 ονται καὶ παραφέρονται ῥαδίως ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαί-
 νων καὶ ψόγων ἐκκρουόμεναι τῶν οἰκείων λογισμῶν. Δεῖ
 γὰρ οὐ μόνον, ὡς ἔοικε, τὴν πράξιν καλὴν εἶναι καὶ δι-
 καίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν, ἀφ' ἧς πράττεται, μόνιμον
 καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες μὴδ',
 ὥσπερ οἱ λίγνοι τὰ πλήσματα τῶν ἐδεσμάτων ὀξυτάτη διώ-
 20 κοντες ἐπιθυμία τάχιστα δυσχεραίνουσιν ἐμπλησθέντες,
 οὕτως ἡμεῖς ἐπὶ ταῖς πράξεσι συντελεσθεῖσαις ἀθυμῶμεν
 δι' ἀσθένειαν ἀπομαραινόμενης τῆς τοῦ καλοῦ φαντα-
 σίας. Αἰσχρὸν γὰρ ἢ μετάνοια ποιεῖ καὶ τὸ καλῶς πε-
 πραγμένον, ἢ δ' ἐξ ἐπιστήμης ὠρμημένη καὶ λογισμοῦ
 προαίρεσις οὐδ' ἂν πταίσωσιν αἱ πράξεις μεταβάλλεται.
 25 Διὸ Φωκίων μὲν ὁ Ἀθηναῖος τοῖς ὑπὸ Λεωσθένους πρατ-
 τομένοις ἐναντιωθείς, ἐπειδὴ κατορθοῦν ἐκεῖνος ἐδόκει
 καὶ θύοντας ἑώρα καὶ μεγαλαυχουμένους τῇ νίκῃ τοὺς
 Ἀθηναίους, εἶπεν, ὡς ἐβούλετο ἂν αὐτῷ ταῦτα μὲν πρα-
 χθῆναι, βεβουλεῦσθαι δ' ἐκεῖνα· σφοδρότερον δ' Ἀρι-
 30 στείδης ὁ Λοκρός, εἰς ὧν τῶν Πλάτωνος ἐταίρων, αἰτοῦν-
 τος μὲν αὐτὸν γυναικᾶ Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μίαν
 τῶν θυγατέρων ἡδίου ἂν ἐφη νεκρὰν ἰδεῖν τὴν κόρην ἢ τυ-

ράννη συνοικοῦσαν, ἀποκτείναντος δὲ τοὺς παῖδας αὐτοῦ μετ' ὀλίγον χρόνον τοῦ Διονυσίου καὶ πυθομένου πρὸς ὕβριν, εἰ τὴν αὐτὴν ἔτι γνώμην ἔχει περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν θυγατέρων, ἀπεκρίνατο τοῖς μὲν γεγενημένοις λυπεῖσθαι, τοῖς δ' εἰρημένοις μὴ μεταμέλεσθαι. 5 Ταῦτα μὲν οὖν ἴσως μείζονος καὶ τελειότερας ἀρετῆς ἐστὶ.

VII. Τὸ δὲ Τιμολέοντος ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις πάθος, εἰτ' οἶκτος ἦν τοῦ τεθνηκότος εἴτε τῆς μητρὸς αἰδώς, οὕτω κατέκλασε καὶ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, ὥστ' εἰκοσι σχεδὸν ἑτῶν διαγενομένων μηδὲ μιᾶς 10 ἐπιφανοῦς μηδὲ πολιτικῆς ἄψασθαι πράξεως. Ἀναγορευθέντος οὖν αὐτοῦ καὶ τοῦ δήμου προθύμως δεξαμένου καὶ χειροτονήσαντος, ἀναστὰς Τηλεκλείδης ὁ τότε καὶ δυνάμει καὶ δόξῃ πρωτεύων ἐν τῇ πόλει, παρεκάλει τὸν Τιμολέοντα περὶ τὰς πράξεις ἀγαθὸν ἄνδρα εἶναι καὶ 15 γενναῖον. „Ἄν μὲν γὰρ“ ἔφη „καλῶς ἄγωνίσῃ, τύραννον ἀνῆρηκέναι δόξομεν, ἂν δὲ φαύλως, ἀδελφόν.“ Παρασκευαζομένου δὲ τοῦ Τιμολέοντος τὸν ἐκπλοῦν καὶ στρατιώτας συνάγοντος, ἐκομίσθη γράμματα πρὸς τοὺς Κορινθίους παρ' Ἰκέτου μηνύοντα τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ 20 καὶ προδοσίαν. Ὡς γὰρ τάχιστα τοὺς πρέσβεις ἐξέπεμψε, τοῖς Καρχηδονίοις προσθέμενος ἀναφανδὸν ἔπραττε μετ' ἐκείνων ὅπως Διονύσιον ἐκβαλὼν Συρακουσῶν αὐτὸς ἐστὶν τύραννος. Καὶ δεδοικώς, μὴ πρότερον ἐλθούσης ἐκ Κορίνθου δυνάμεως καὶ στρατηγοῦ διαφύγωσιν αἰ 25 πράξεις αὐτόν, ἐπέμψεν ἐπιστολὴν τοῖς Κορινθίοις φράζουσαν, ὡς οὐδὲν δέον πράγματα καὶ δαπάνας ἔχειν αὐτοὺς πλέοντας εἰς Σικελίαν καὶ κινδυνεύοντας, ἄλλως τε καὶ Καρχηδονίων ἀπαγορευόντων καὶ παραφυλαττομένων ναυσὶ πολλαῖς τὸν στόλον, οὓς αὐτὸς ἀναγκα- 30 σθεῖς ἐκείνων βραδυνόντων ποιήσαιο συμμάχους ἐπὶ τὸν τύραννον. Τούτων δὲ τῶν γραμμάτων ἀναγνωσθέν-

των, εἰ καὶ τις ἠπίως εἶχε πρότερον τῶν Κορινθίων πρὸς τὴν στρατείαν, τότε πάντας ἢ πρὸς τὸν Ἰκέτην ὀργὴ παρώξυνεν, ὥστε συγγορηγῆσαι προθύμως τῷ Τιμολέοντι καὶ συμπαρασκευάσαι τὸν ἔκπλουν.

5 VIII. Γενομένων δὲ τῶν νεῶν ἐτοιμίῳν, καὶ τοῖς στρατιώταις ὧν ἔδει πορισθέντων, αἱ μὲν ἰέρειαι τῆς Κόρης ὄναρ ἔδοξαν ἰδεῖν τὰς θεὰς πρὸς ἀποδημίαν τινὰ στελλομένας καὶ λεγούσας, ὡς Τιμολέοντι μέλλουσι συμπλεῖν εἰς Σικελίαν. Διὸ καὶ τριήρη κατασκευάσαντες ἱερὰν οἱ
10 Κορίνθιοι ταῖν θεαῖν ἐπωνόμασαν. Αὐτὸς δ' ἐκεῖνος εἰς Δελφούς πορευθεὶς ἔδυσε τῷ θεῷ, καὶ καταβαίνοντος εἰς τὸ μαντεῖον αὐτοῦ γίνεται σημεῖον. Ἐκ γὰρ τῶν κρεμαμένων ἀναθημάτων ταινία τις ἀπορρῦεῖσα καὶ φερομένη, στεφάνους ἔχουσα καὶ νίκας ἐμπεποικιλμένας, περι-
15 ἔπεσε τῇ κεφαλῇ τοῦ Τιμολέοντος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ στρεφانوῦμενον ἐπὶ τὰς πράξεις προπέμπεσθαι. Ναῦς δὲ Κορινθίας μὲν ἔχων ἑπτὰ, Κερκυραίας δὲ δύο καὶ τὴν δεκάτην Λευκαδίων προσπαρασχόντων ἀνήχθη. Καὶ νυκτὸς ἐμβαλὼν εἰς τὸ πέλαγος καὶ πνεύματι καλῷ χρω-
20 μενος ἔδοξεν αἰφνιδίως φαγέντα τὸν οὐρανὸν ὑπὲρ τῆς νεῶς ἐκχεῖν πολὺ καὶ περιφανὲς πῦρ. Ἐκ δὲ τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα ταῖς μυστικαῖς ἐμφορῆς καὶ συμπαραθέουσα τὸν αὐτὸν δρόμον, ἣ μάλιστα τῆς Ἰταλίας ἐπεῖχον οἱ κυβερνῆται, κατέσκηψεν. Οἱ δὲ μάντις τὸ φάσμα τοῖς ὄνει-
25 ρασι τῶν ἱερειῶν μαρτυρεῖν ἀπεφαίνοντο, καὶ τὰς θεὰς συνεφαπτομένας τῆς στρατείας προφαίνειν ἐξ οὐρανοῦ τὸ σέλας· εἶναι γὰρ ἱερὰν τῆς Κόρης τὴν Σικελίαν, ἐπεὶ καὶ τὰ περὶ τὴν ἀρπαγὴν αὐτόθι μυθολογοῦσι γενέσθαι καὶ τὴν νῆσον ἐν τοῖς γάμοις ἀνακαλυπτῆριον αὐτῇ δο-
30 θῆναι.

IX. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν θεῶν οὕτω τὸν στόλον ἐθάρρυνε καὶ σπεύδοντες ὡς... τὸ πέλαγος διαπλέοντες

ἐκομίζοντο παρὰ τὴν Ἰταλίαν. Τὰ δ' ἀπὸ τῆς Σικελίας ἀγγελλόμενα πολλὴν ἀπορίαν τῷ Τιμολέοντι καὶ δυσθυμίαν τοῖς στρατιώταις παρείχεν. Ὁ γὰρ Ἰκέτης μάχη νε-
 νικηκῶς Διονύσιον καὶ τὰ πλεῖστα μέρη τῶν Συρακου-
 σῶν κατεिल्ηφῶς ἐκείνον μὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν κα-
 λουμένην Νῆσον συνεσταλμένον αὐτὸς συνεπολιόρκει καὶ
 συμπεριετείχιζε, Καρχηδούλους δὲ φροντίζειν ἐκέλευεν,
 ὅπως οὐκ ἐπιβήσοιτο Τιμολέων Σικελίας, ἀλλ' ἀπωσθέν-
 των ἐκείνων αὐτοὶ καθ' ἡσυχίαν διανεμοῦνται πρὸς ἄλ-
 λήλους τὴν νῆσον. Οἱ δὲ πέμπουσιν εἴκοσι τριήρεις εἰς 16
 Ῥήγιον, ἐφ' ὧν ἐπέπλεον πρεσβευταὶ παρ' αὐτοῦ πρὸς
 Τιμολέοντα κομίζοντες λόγους τοῖς πραττομένοις ὁμοί-
 ουσ. Παραγωγαὶ γὰρ εὐπρεπεῖς καὶ προφάσεις ἦσαν ἐπι-
 μοχθηροῖς βουλευμασιν, ἀξιούντων αὐτὸν μὲν, εἰ βού-
 λοιτο, Τιμολέοντα σύμβουλον ἦκειν παρ' Ἰκέτην καὶ κοι- 15
 νωνὸν εὖ διαπεπραγμένων ἀπάντων, τὰς δὲ ναῦς καὶ
 τοὺς στρατιώτας ἀποστέλλειν εἰς Κόρινθον, ὡς τοῦ πο-
 240 λέμου μικρὸν ἀπολείποντος σννηρηῆσθαι, Καρχηδουίων
 δὲ κωλύειν τὴν διάβασιν καὶ μάχεσθαι πρὸς βιαζομένους
 ἐτοιμῶν ὄντων. Ὡς οὖν καταπλεύσαντες εἰς τὸ Ῥήγιον 20
 οἱ Κορίνθιοι τοῖς τε πρεσβεύμασι τούτοις ἐνέτυχον καὶ
 τοὺς Φοίνικας οὐ πρόσω ναυλοχοῦντας κατείδον, ἤχθοντο
 μὲν ὑβρισμένοι, καὶ παρίστατο πᾶσιν ὀργὴ πρὸς τὸν Ἰκέ-
 την καὶ δέος ὑπὲρ Σικελιωτῶν, οὓς σαφῶς ἐώρων ἄθλα
 λειπομένους καὶ μισθὸν Ἰκέτη μὲν προδοσίας, Καρχηδο- 25
 νίοις δὲ τυραννίδος, ἐδόκει δ' ἀμήχανον ὑπερβαλέσθαι
 καὶ τὰς αὐτόθι τῶν βαρβάρων ναῦς διπλασίας ἐφορμού-
 σασ καὶ τὴν ἐκεῖ μεθ' Ἰκέτου δύναμιν, ἣ στρατηγήσουτες
 ἦκοιεν.

Χ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Τιμολέων τοῖς πρεσβευταῖς καὶ τοῖς 30
 ἄρχουσι τῶν Καρχηδουίων ἐντυχὼν ἐπεικῶς ἔφη πείθε-
 σθαι μὲν οἷς κελεύουσι (τί γὰρ ἂν καὶ περαίνειν ἀπει-

θῶν), ἐθέλειν δὲ ταῦτα πόλεως Ἑλληνίδος καὶ φίλης κοι-
 νῆς τῆς Ῥηγίνων ἐναντίον ἀκούσας καὶ εἰπὼν ἀπαλλάτ-
 τεσθαι· καὶ γὰρ αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν διαφέρειν,
 κἀκείνους ἐμμενεῖν βεβαιότερον οἷς ἐπαγγέλλονται περὶ
 5 Συρακουσίων δῆμῳ μάρτυρι τὰς ὁμολογίας παρακατα-
 θεμένους. Ταῦτα δ' ὑπέτεινεν αὐτοῖς ἀπάτην ἐπὶ τῇ δια-
 βάσει τεχνάζων, καὶ συνετέχναζον οἱ τῶν Ῥηγίνων στρα-
 τηγοί, πάντες ἐπιθυμοῦντες ἐν Κορινθίοις τὰ πράγματα
 τῶν Σικελιωτῶν γενέσθαι καὶ φοβούμενοι τὴν τῶν βαρ-
 10 βάρων γειτνίασιν. Διὸ συνῆγον ἐκκλησίαν καὶ τὰς πύ-
 λας ἀπέκλειον, ὡς μὴ πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθαι τοὺς πο-
 λίτας, καὶ παρελθόντες εἰς τὸ πλῆθος ἐχρῶντο μήκει
 λόγων, ἕτερος ἑτέρῳ παραδιδούς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν
 πρὸς οὐδὲν τέλος, ἀλλὰ διάγοντες ἄλλως τὸν χρόνον,
 15 ἕως ἀναχθῶσιν αἱ τῶν Κορινθίων τριήρεις, καὶ Καρχη-
 δουίους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας κατέχοντες ἀνυπόπτως ἄτε
 καὶ τοῦ Τιμολέοντος παρόντος καὶ παρέχοντος δόκησιν
 ὅσον οὐπω πρὸς τὸν λόγον ἀνίστασθαι καὶ δημηγορεῖν.
 Ὡς δ' ἀπήγγειλέ τις αὐτῷ κρύφα τὰς μὲν ἄλλας τριήρεις
 20 ἀνῆχθαι, μίαν δὲ τὴν ἐκείνου περιμένειν ὑπολελειμμέ-
 νην, διεκδύς τὸν ὄχλον, ἅμα τῶν περὶ τὸ βῆμα Ῥηγίνων
 συνεπικρυπτόντων, καὶ καταβάς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξέ-
 πλευσε διὰ ταχέων. Καὶ κατήχθησαν εἰς Ταυρομένιον
 τῆς Σικελίας, ὑποδεχομένου καὶ καλοῦντος αὐτοὺς ἐπι-
 25 πάλοι προθύμως Ἀνδρομάχου τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος καὶ
 δυναστεύοντος. Οὗτος ἦν πατὴρ Τιμαίου τοῦ ἱστορι-
 κοῦ, καὶ πολὺν κράτιστος τῶν τότε δυναστευόντων ἐν Σι-
 κελίᾳ γενόμενος τῶν τε ἑαυτοῦ πολιτῶν ἡγεῖτο νομίμως
 καὶ δικαίως καὶ πρὸς τοὺς τυράννους φανερὸς ἦν αἰεὶ
 30 διακείμενος ἀπεχθῶς καὶ ἀλλοτρίως. Διὸ καὶ Τιμολέοντι
 τότε τὴν πόλιν ὀρμητήριον παρέσχε καὶ τοὺς πολίτας ἐπει-

σε συναγωνίζεσθαι τοῖς Κορινθίοις καὶ συναλευθεροῦν τὴν Σικελίαν.

XI. Οἱ δ' ἐν τῇ Ῥηγίῳ Καρχηδόνοι τοῦ Τιμολέοντος ἀνηγμένον καὶ τῆς ἐκκλησίας διαλυθείσης χαλεπῶς φέροντες ἐν τῷ κατεστρατηγησθαι διατριβὴν τοῖς Ῥηγίοις 5 παρείχον, εἰ Φοίνικες ὄντες οὐκ ἀρέσκοντο τοῖς δι' ἀπάτης πραττομένοις. Πέμπουσι δ' οὖν εἰς τὸ Ταυρομένιον πρεσβευτὴν ἐπὶ τριήρους, ὃς πολλὰ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν Ἀνδρόμαχον, ἐπαχθῶς καὶ βαρβαρικῶς ἀνατεινόμενος, εἰ μὴ τὴν ταχίστην ἐκβάλλει τοὺς Κορινθίους, τέλος ὑπὲρ 10

241 αὐτὴν χεῖρα δεῖξας, εἴτ' αὐθις καταστρέψας ἠπέιλησε τοιαύτην οὔσαν αὐτῷ τὴν πόλιν τοιαύτην ποιήσειν. Γελάσας δ' ὁ Ἀνδρόμαχος ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀπεκρίνατο, τὴν δὲ χεῖρα νῦν μὲν ὑπτίαν, ὡς ἐκείνος, νῦν δὲ προηῆ προτείνας ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν αὐτόν, εἰ μὴ βούλοιο τὴν 15

ναῦν ἀντὶ τοιαύτης γενέσθαι τοιαύτην. Ὁ δ' Ἰκέτης πυθόμενος τὴν τοῦ Τιμολέοντος διάβασιν καὶ φοβηθεὶς με-

20 κρατοῦντας, τὴν δὲ πόλιν Ἰκέτην ἔχοντα, τῆς δ' ἄκρας κυριεύοντα Διονύσιον, Τιμολέοντα δὲ ὡσπερ ἐκ κρασπέδου τινὸς λεπτοῦ τῆς Ταυρομενιτῶν πολίχνης τῇ Σικελίᾳ

25 προσηρητημένον ἐπ' ἐλπίδος ἀσθενοῦς καὶ βραχείας δυνάμεως· χιλίων γὰρ αὐτῷ στρατιωτῶν καὶ τροφῆς τού-

30 τοις ἀναγκαίας πλέον οὐδὲν ὑπῆρχεν. Οὐδ' ἐπίστευον αἱ πόλεις διάπλευαι κακῶν οὔσαι καὶ πρὸς ἅπαντας ἀπηγριωμένοι τοὺς ἡγουμένους στρατοπέδων, μάλιστα διὰ τὴν Καλλίππου καὶ Φάρακος ἀπιστίαν, ὧν ὁ μὲν Ἀθηναῖος ὦν, ὁ δὲ Λακεδαιμόνιος, ἀμφοτέροι δὲ φάσκοντες ὑπὲρ 30

τῆς ἐλευθερίας ἤκειν καὶ καταλύειν τοὺς μονάρχους, χρυσὸν ἔδειξαν τῇ Σικελίᾳ τὰς ἐν τῇ τυραννίδι συμφορὰς καὶ

μακαριωτέρους δοκεῖν ἐποίησαν τοὺς καταστρέψαντας ἐν τῇ δουλείᾳ τῶν ἐπιδόντων τὴν αὐτονομίαν.

XII. Οὐδὲν οὖν ἐκείνων βελτίονα τὸν Κορινθίον ἔσεσθαι προσδοκῶντες, ἀλλὰ ταῦτά πάλιν ἤκειν πρὸς αὐτοὺς σοφίσματα καὶ δελεάσματα, μετ' ἐλπίδων χρηστῶν καὶ φιλανθρώπων ὑποσχέσεων εἰς μεταβολὴν δεσπότητος καινοῦ τιθασευομένους, ὑπώπτευνον καὶ διεκρούοντο τὰς τῶν Κορινθίων προκλήσεις πλὴν Ἀδρανιτῶν, οἱ πόλιν μικρὰν μὲν, ἱερὰν δ' οὖσαν Ἀδρανοῦ, θεοῦ τινος τιμωμένου διαφερόντως ἐν ὅλῃ Σικελίᾳ, κατοικοῦντες ἐστασίασαν πρὸς ἀλλήλους, οἱ μὲν Ἰκέτην προσαγόμενοι καὶ Καρχηδονίους, οἱ δὲ πρὸς Τιμολέοντα διαπεμπόμενοι. Καὶ πῶς ἀπ' αὐτομάτου συνέτυχε σπενδόντων ἀμφοτέρων εἰς ἓνα καιρὸν ἀμφοτέροις γενέσθαι τὴν παροῦσιν. Ἄλλ' Ἰκέτης μὲν ἦκε πεντακισχιλίουσιν στρατιῶτας ἔχων, Τιμολέοντι δὲ οἱ σύμπαντες ἦσαν οὐ πλείους χιλίων διακοσίων· οὓς ἀναλαβὼν ἐκ τοῦ Ταυρομενίου, σταδίων πρὸς τὸ Ἀδρανὸν ὄντων τετταράκοντα καὶ τριακοσίων, τῇ μὲν πρώτῃ τῶν ἡμερῶν οὐ πολὺ μέρος τῆς ὁδοῦ προέλαβε καὶ κατηυλίσσατο, τῇ δ' ὑστεραία συντόμως ὁδεύσας καὶ χαλεπὰ χωρία διελθὼν ἤδη τῆς ἡμέρας καταφερομένης ἤκουσεν ἄρτι προσμειγνύναι τὸν Ἰκέτην τῷ πολιχνίῳ καὶ καταστρατοπεδεύειν. Οἱ μὲν οὖν λοχαγοὶ καὶ ταξιαρχοὶ τοὺς πρώτους ἐπέστησαν ὡς ἐμφραγοῦσι καὶ διαναπαυσάμενοις χρησόμενοι προθυμότεροις, ὁ δὲ Τιμολέων ἐπιπορευόμενος ἐδεῖτο ταῦτα μὴ ποιεῖν, ἀλλ' ἄγειν κατὰ τάχος καὶ συνάπτειν τοῖς πολεμίοις ἀσυντάκτοις οὖσιν, ὡς εἰκὸς ἄρτι πανομένους ὁδοιπορίας καὶ περὶ σκηναῶν καὶ δεῖπνον ἀσχόλους ὄντας. Καὶ λέγων ἅμα ταῦτα τὴν ἀσπίδα λαβὼν ἤγειτο πρῶτος ὥσπερ ἐπὶ νίκην πρόδηλον. Οἱ δ' εἶποντο τεθαρρηκότες, ἔλαττον ἢ τριάκοντα σταδίουσιν ἔτι τῶν πολεμίων ἀπέχοντες. Ὡς δὲ καὶ

τούτους διήλθου, ἐπιπίπτουσιν αὐτοῖς ταραττομένοις καὶ φεύγουσιν ὡς πρῶτον ἦσθοντο προσιόντας, ὄθεν ἀνηρέθησαν μὲν οὐ πολλῶ πλείους τριακοσίων, ἐάλωσαν δὲ δις τοσοῦτοι ζῶντες, ἐλήφθη δὲ τὸ στρατόπεδον. Οἱ δ' Ἀδρανῖται τὰς πύλας ἀνοίξαντες προσέθεντο τῷ Τιμολέ- 5
οντι μετὰ φρίκης καὶ θαύματος ἀπαγγέλλοντες, ὡς ἐνισταμένης τῆς μάχης οἱ μὲν ἱεροὶ τοῦ νεῶ πυλῶνες αὐτόματοι διανοιχθεῖεν, ὄφθειν δὲ τοῦ θεοῦ τὸ μὲν δόρυ σειόμενον ἐκ τῆς αἰχμῆς ἄκρας, τὸ δὲ πρόσωπον ἰδρῶτι πολλῶ
φρόμενον. 10

XIII. Ταῦτα δ', ὡς ἔοικεν, οὐ τὴν τότε νίκην ἐσήμαινε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πράξεις, αἷς ἐκεῖνος ὁ ἀγῶν ἀρχὴν εὐτυχῆ παρέσχε. Καὶ γὰρ πόλεις εὐθύς ἐπιπρεσβευόμεναι προσετίθεντο τῷ Τιμολέοντι, καὶ Μάμερκος ὁ Κατάνης τύραννος, πολεμιστὴς ἀνὴρ καὶ χρήμασιν 15
ἐρρωμένος, ἔδωκεν αὐτὸν εἰς συμμαχίαν. Τὸ δὲ μέγιστον, 242
αὐτὸς Διονύσιος ἀπειρηκῶς ἤδη ταῖς ἐλπίσι καὶ μικρὸν ἀπολείπων ἐκπολιορκεῖσθαι τοῦ μὲν Ἰκέτου κατεφρόνησεν αἰσχυρῶς ἠττημένου, τὸν δὲ Τιμολέοντα θαυμάζων ἐπεμψεν ἐκείνῳ καὶ Κορινθίοις παραδιδούς αὐτὸν καὶ τὴν 20
ἀκρόπολιν. Δεξιόμενος δ' ὁ Τιμολέων τὴν ἀνέλπιστον εὐτυχίαν ἀποστέλλει τοὺς περὶ Εὐκλείδην καὶ Τηλέμαχον, ἄνδρας Κορινθίους, εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ στρατιώτας τετρακοσίους, οὐχ ὁμοῦ πάντας οὐδὲ φανερῶς, ἀδύνατον γὰρ ἦν ἐφορμούντων πολεμίων, ἀλλὰ κρύφα καὶ κατ' 25
ὀλίγους παρεισπεσόντας. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται παρέλαβον τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ τυραννεῖα μετὰ τῆς παρασκευῆς καὶ τῶν χρησίμων πρὸς τὸν πόλεμον· ἔπποι τε γὰρ ἐνήσαν οὐκ ὀλίγοι καὶ πᾶσα μηχανημάτων ἰδέα καὶ βελῶν πλήθος, ὄπλων δ' ἀπέκειντο μυριάδες ἑπτὰ τεθη- 30
σαυρισμένων ἐκ παλαιοῦ, στρατιῶται δὲ δισχίλιοι τῷ Διονυσίῳ παρήσαν, οὓς ἐκεῖνος, ὡς τᾶλλα, τῷ Τιμολέ-

οντι παρέδωκεν, αὐτὸς δὲ χρήματα λαβὼν καὶ τῶν φίλων οὐ πολλοὺς ἔλαθεν ἐκπλεύσας τὸν Ἰκέτην. Καὶ κομισθεὶς εἰς τὸ τοῦ Τιμολέοντος στρατόπεδον τότε πρῶτον ιδιώτης καὶ ταπεινὸς ὄφθεις ἐπὶ μιᾷ νεῶς καὶ χρημάτων 5 ὀλίγων εἰς Κόρινθον ἀπεστάλη, γεννηθεὶς μὲν καὶ τραφεὶς ἐν τυραννίδι τῇ πασῶν ἐπιφανεστάτῃ καὶ μεγίστῃ, κατασχὼν δὲ ταύτην ἔτη δέκα, δώδεκα δ' ἄλλα μετὰ τὴν Δίωνος στρατείαν ἐν ἀγῶσι καὶ πολέμοις διαφορηθεὶς, ἃ δ' ἔπραξε τυραννῶν οἷς ἔπαθεν ὑπερβαλόμενος. Καὶ 10 γὰρ υἱῶν ἐνηλίκων θανάτους καὶ θυγατέρων καταπορευθεὶς παρθένων ἐπέιδε, καὶ τὴν αὐτὴν ἀδελφὴν καὶ γυναικα ζῶσαν μὲν εἰς τὸ σῶμα ταῖς ἀσελγεστάταις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡδοναῖς παρανομηθεῖσαν, βία δ' ἀποθανοῦσαν μετὰ τῶν τέκνων, καταποντισθεῖσαν εἰς τὸ πέλαγος. 15 Ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς περὶ Δίωνος ἀκριβῶς γέγραπται.

XIV. Τοῦ δὲ Διονυσίου καταπλεύσαντος εἰς Κόρινθον οὐδεὶς ἦν Ἑλλήνων, ὃς οὐχὶ θεάσασθαι καὶ προσεῖπεῖν ἐπόθησεν αὐτόν. Ἄλλ' οἱ τε χαίροντες ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς διὰ μῖσος ἄσμενοι συνῆλθον οἶον ἐρριμμένον 20 ὑπὸ τῆς τύχης πατήσοντες, οἱ τε πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες ἐθεῶντο πολλὴν ἐν ἀσθενέσι τοῖς ἀνθρωπίνοις καὶ προδήλοις τὴν τῶν ἀδήλων αἰτιῶν καὶ θεῶν δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ οὔτε φύσεως ὁ τότε καιρὸς οὔτε τέχνης ὅσον ἐκεῖνο τύχης ἔργον ἐπεδεί- 25 ξατο, τὸν Σικελίας ὀλίγον ἐμπροσθεν τύραννον ἐν Κορίνθῳ διατρέβοντα περὶ τὴν ὀψόπωλιν ἢ καθήμενον ἐν μυροπωλίῳ, πίνοντα κεκραμένον ἀπὸ τῶν καπηλείων καὶ διαπληκτιζόμενον ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναικοῖς, τὰς δὲ μουσουργοὺς ἐν ταῖς ᾠδαῖς διδάσκοντα, 30 καὶ περὶ θεατρικῶν ἀσμάτων ἐρίζειν σπουδάζοντα πρὸς ἐκείνας καὶ περὶ μέλους ἀρμονίας. Ταῦτα δ' οἱ μὲν ἄλλως ἀλύοντα καὶ φύσει ῥᾶθυμον ὄντα καὶ φιλακόλαστον ᾤοντο

ποιεῖν τὸν Διονύσιον, οἱ δ' ὑπὲρ τοῦ καταφρονεῖσθαι καὶ μὴ φοβερὸν εἶναι τοῖς Κορινθίοις μὴδ' ὑποπτον, ὡς βαρυνόμενον τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ πραγμάτων ἐφιέμενον, ἐπιτηδεύειν καὶ ὑποκρίνεσθαι παρὰ φύσιν, πολλὴν ἀβελτερίαν ἐπιδεικνύμενον ἐν τῷ σχολάζειν. 5

XV. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λόγοι τινὲς αὐτοῦ μνημονεύονται, δι' ὧν ἐδόκει συμφέρεσθαι τοῖς παροῦσιν οὐκ ἀγεννῶς. Τοῦτο μὲν γὰρ εἰς Λευκάδα καταχθείς, πόλιν ἀφικισμένην ὑπὸ Κορινθίων ὥσπερ τὴν Συρακουσίαν, ταῦτόν ἔφη πεπονθῆναι τοῖς ἐν ἀμαρτήμασι γενομένοις 10 τῶν νεανίσκων· ὡς γὰρ ἐκείνοι τοῖς μὲν ἀδελφοῖς ἰλαρῶς συνδιατρίβουσι, τοὺς δὲ πατέρας αἰσχυνόμενοι φεύγουσιν, οὕτως αὐτὸς αἰδούμενος τὴν μητρόπολιν ἠδέως ἂν 243 αὐτόθι μετ' ἐκείνων κατοικεῖν. Τοῦτο δ' ἐν Κορίνθῳ ξένου τινὸς ἀγροικότερον εἰς τὰς μετὰ τῶν φιλοσόφων 15 διατριβάς, αἷς τυραννῶν ἔχαιρε, χλευάζοντος αὐτόν καὶ τέλος ἐρωτῶντος, τί δὴ τῆς Πλάτωνος ἀπολαύσειε σοφίας „Οὐδὲν“ ἔφη „σοὶ δοκοῦμεν ὑπὸ Πλάτωνος ὠφελῆσθαι τύχης μεταβολὴν οὕτω φέροντες;“ Πρὸς δὲ τὸν μουσικὸν Ἀριστόξενον καὶ τινὰς ἄλλους πυνθανομένους, ὀπό- 20 θεν αὐτῷ καὶ τίς ἢ πρὸς Πλάτωνα γένοιτο μέμψις, πολλῶν ἔφη κακῶν τὴν τυραννίδα μεστὴν οὔσαν οὐδὲν ἔχειν τηλικούτον, ἠλίκον τὸ μὴδένα τῶν λεγομένων φίλων μετὰ παρρησίας διαλέγεσθαι· καὶ γὰρ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνων ἀποστερηθῆναι τῆς Πλάτωνος εὐνοίας. Ἐπεὶ δὲ τῶν βουλο- 25 μένων τις εὐφυνῶν εἶναι σκώπτων τὸν Διονύσιον ἐξέσειε τὸ ἱμάτιον εἰσιὼν πρὸς αὐτόν, ὡς δὴ πρὸς τύραννον, ἀντισκώπτων ἐκεῖνος ἐκέλευε τοῦτο ποιεῖν ὅταν ἐξίῃ παρ' αὐτοῦ, μὴ τι τῶν ἐνδον ἔχων ἀπέλθῃ. Φιλίππου δὲ τοῦ Μακεδόνοσ παρὰ πότον τινὰ λόγον μετὰ εἰρωνείας ἐμβα- 30 λόντος περὶ τῶν μελῶν καὶ τῶν τραγωδιῶν, ἃς ὁ πρεσβύτερος Διονύσιος κατέλιπε, καὶ προσποιουμένου δια-

ποραίν, ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα ποιεῖν ἐκεῖνος ἐσχόλαξεν, οὐ φαύλως ἀπήντησεν ὁ Διονύσιος εἰπών· „Ἐν ᾧ σὺ κἀγὼ καὶ πάντες οἱ μακάριοι δοκοῦντες εἶναι περὶ κώθωνα διατρίβομεν.“ Πλάτων μὲν οὖν οὐκ ἐπέιδεν ἐν Κορίνθῳ 5 Διονύσιον, ἀλλ' ἔτυχεν ἤδη τεθνηκώς, ὁ δὲ Σινωπεὺς Διογένης ἀπαντήσας αὐτῷ πρῶτον „Ὡς ἀναξίως“ ἔφη „Διονύσιε, ξῆς.“ Ἐπιστάντος δ' ἐκείνου καὶ εἰπόντος· „Εὖ ποιεῖς, ᾧ Διόγενες, συναχθόμενος ἡμῖν ἠτυχηκόσι.“ „Τί γάρ;“ εἶπεν ὁ Διογένης „οἶε μὲ σοι συναλγεῖν, οὐ 10 διαγανακτεῖν, ὅτι τοιοῦτον ἀνδράποδον ὦν καὶ τοῖς τυραννείοις, ὥσπερ ὁ πατήρ, ἐπιτήδειος ἐγγηράσας ἀποθανεῖν, ἐνταῦθα παλῶν καὶ τρυφῶν διάγεις μεθ' ἡμῶν;“ Ὡστε μοι παραβάλλοντι τούτοις τὰς Φιλίστου φωνάς, ἃς ἀφίησι περὶ τῶν Λεπτίνου θυγατέρων ὀλοφυρόμενος, 15 ὡς ἐκ μεγάλων ἀγαθῶν τῶν τῆς τυραννίδος εἰς ταπεινὴν ἀφιγμένων δλαιοταν, φαίνεσθαι θρήνους γυναικὸς ἀλαβάστους καὶ πορφύρας καὶ χρυσία ποθοῦσης. Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἀλλότρια τῆς τῶν βίων ἀναγραφῆς οὐδὲ ἄχρηστα δόξειν οἰόμεθα μὴ σπεύδουσι μηδὲ ἀσχολουμέ-

20 νοις ἀκροαταῖς.

XVI. Τῆς δὲ Διονυσίου δυστυχίας παραλόγου φανείσης οὐχ ἦττον ἢ Τιμολέοντος εὐτυχία τὸ θαυμαστὸν ἔσχεν. Ἐπιβὰς γὰρ Σικελίας ἐν ἡμέραις πεντήκοντα τὴν τ' ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν παρέλαβε καὶ Διονύσιον 25 εἰς Πελοπόννησον ἐξέπεμψεν. Ὅθεν ἐπιρρωσθέντες οἱ Κορίνθιοι πέμπουσιν αὐτῷ δισχιλίους ὀπλίτας καὶ διακοσίους ἵππους, οἱ κομισθέντες ἄχρι Θουρίων τὴν ἐκεῖθεν περαιώσιν ὑπὸ Καρχηδονίων πολλαῖς ναυσὶ κατεχομένης τῆς θαλάττης ἄπορον ὁρῶντες, ὡς ἦν ἀνάγκη και- 30 ρὸν περιμένοντα ἀτρεμεῖν αὐτόθι, πρὸς κάλλιστον ἔργον ἀπεχρήσαντο τῇ σχολῇ. Θουρίων γὰρ ἐπὶ Βρεττίους στρατευόντων τὴν πόλιν παραλαβόντες ὥσπερ πατρίδα

καθαρῶς καὶ πιστῶς διεφύλαξαν. Ὁ δ' Ἰκέτης τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσῶν ἐπολιόρκει καὶ σίτον ἐκώλυεν εἰσπλεῖν τοῖς Κορινθίοις, Τιμολέοντι δὲ δύο ξένους παρασκευάσας δολοφονήσοντας αὐτὸν ὑπέπεμψεν εἰς Ἀδρανόν, οὔτε ἄλλως περὶ τὸ σῶμα συντεταγμένην ἔχοντι 5 φυλακὴν καὶ τότε παντάπασι διὰ τὸν θεὸν ἀνειμένως καὶ ἀνυπόπτως σχολάζοντι μετὰ τῶν Ἀδρανιτῶν. Οἱ δὲ πεμψθέντες κατὰ τύχην πυθόμενοι μέλλοντα θύειν αὐτὸν ἦκον εἰς τὸ ἱερόν, ὑπὸ τοῖς ἱματίοις ἐγχειρίδια κομίζοντες, καὶ τοῖς περιεστῶσι τὸν βωμὸν ἀναμιχθέντες ἐγγυτέρω 10

244 κατὰ μικρὸν ἐπεχείρουν. Καὶ ὅσον οὐπω παρακελευομένων ἀλλήλοις ἐνάρχεσθαι παῖει τις αὐτῶν τὸν ἕτερον κατὰ τῆς κεφαλῆς ξίφει, καὶ πεσόντος οὔθ' ὁ παῖσας ἔμεινεν οὔθ' ὁ μετὰ τοῦ πληγέντος ἦκων, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ὥσπερ εἶχε τὸ ξίφος, φεύγων πρὸς τινα πέτραν ὑψη- 15 λὴν ἀνεπήδησεν, ἄτερος δὲ τοῦ βωμοῦ λαβόμενος ἄδειαν ἤτειτο παρὰ τοῦ Τιμολέοντος ἐπὶ τῷ πάντα μνηῦσαι. Καὶ λαβὼν ἐμήνυσε καθ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ τεθνηκότος ὡς πεμψθεῖεν ἐκεῖνον ἀποκτενοῦντες. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς πέτρας κατήγον ἕτεροι βοῶντα μηδὲν ἀδικεῖν, 20 ἀλλ' ἀνηρηκέναι δικαίως τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ πατρὸς τεθνηκότος, ὃν ἐκεῖνος ἀπεκτονήκοι πρότερον ἐν Λεοντίοις. Καὶ μαρτυροῦντας εἶχεν ἐνίοις τῶν παρόντων, θαυμάζοντας ἅμα τῆς τύχης τὴν εὐμηχανίαν, ὡς δι' ἑτέρων ἕτερα κινουσα καὶ συνάγουσα πάντα πόρρωθεν καὶ 25 συγκαταπλέκουσα τοῖς πλείστον διαφέρειν δοκοῦσι καὶ μηδὲν ἔχειν πρὸς ἄλληλα κοινὸν αἰεὶ τοῖς ἀλλήλων χρῆται καὶ τέλεσι καὶ ἀρχαῖς. Τὸν μὲν οὖν ἄνθρωπον ἐστεφάνωσαν οἱ Κορινθιοὶ δέκα μναῖς, ὅτι τῷ φυλάττοντι δαίμονι τὸν Τιμολέοντα πάθος ἔχρησε δίκαιον καὶ τὸν ἐκ 30 πολλοῦ παρόντα θυμὸν αὐτῷ πρότερον οὐ κατανάλωσεν, ἀλλὰ μετ' αἰτίας ἰδίας πρὸς τὴν ἐκεῖνου σωτηρίαν ἀπὸ

τύχης διετήρησεν. Ἡ δ' εἰς τὸν παρόντα καιρὸν εὐτυχία καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ταῖς ἐλπίσιν ἐπήρην ὀρῶντας ὡς ἱερὸν ἄνδρα καὶ σὺν θεῷ τιμωρον ἦγοντα τῇ Σικελίᾳ τὸν Τιμολέοντα σέβεσθαι καὶ φυλάττειν.

5 XVII. Ὡς δὲ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ἰκέτης καὶ πρὸς Τιμολέοντα πολλοὺς ἑώρα συνισταμένους, μεμψάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν, ὅτι τηλικαύτης παρουσίας τῆς Καρχηδονίων δυνάμεως ὥσπερ αἰσχυρόμενος αὐτῇ κατὰ μικρὰ χρῆται καὶ λάθρα, κλέπτων καὶ παρεισάγων τὴν
10 συμμαχίαν, μετεπέμπετο Μάγωνα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν μετὰ τοῦ στόλου παντός. Ὁ δὲ εἰσέπλει φοβερός ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν καταλαμβάνων τὸν λιμένα, πεζῶν δὲ μυριάδας ἕξ ἀποβιβάζων καὶ καταστρατοπεδεύων ἐν τῇ πόλει τῶν Συρακουσίων, ὥστε πάντας οἰεσθαι τὴν
15 πάλαι λεγομένην καὶ προσδοκωμένην ἐκβαρβάρωσιν ἦκειν ἐπὶ τὴν Σικελίαν. Οὐδέποτε γὰρ Καρχηδονίοις ὑπήρξε πρότερον μυρίους πολεμήσασι πολέμους ἐν Σικελίᾳ λαβεῖν τὰς Συρακούσας, ἀλλὰ τότε δεξαμένου τοῦ Ἰκέτου καὶ παραδόντος ἦν ὄραν τὴν πόλιν στρατόπεδον
20 βαρβάρων οὐσαν. Οἱ δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Κορινθίων κατέχοντες ἐπισφαλῶς καὶ χαλεπῶς ἀπήλλαττον, τροφῆς μὲν ἱκανῆς οὐκ ἔτι παρουσίας, ἀλλ' ἐνδεόμενοι διὰ τὸ φρουρεῖσθαι τοὺς λιμένας, αἰεὶ δὲ ἐν ἀγῶσι καὶ μάχαις περὶ τὰ τεῖχη καὶ πρὸς πᾶν μηχανήμα καὶ πρὸς πᾶσαν
25 ἰδέαν πολιορκίας μερίζοντες αὐτούς.

XVIII. Οὐ μὴν ἄλλ' ὁ Τιμολέων παρεβόηθει σίτον ἐκ Κατάνης μικραῖς ἀλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατοῖς ἀποστέλλων, ἃ μάλιστα χειμῶνι παρεισέπιπτε διὰ τῶν βαρβαρικῶν τριήρων ὑποπορευόμενα, πρὸς τὸν κλύδωνα καὶ τὸν σάλον ἐκείνων διῆσταμένων. Ἄ δὴ συνορῶντες οἱ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην ἐβούλοντο τὴν Κατάνην ἐλεῖν, ἕξ ἧς ἔπλει τὰ ἐπιτήθεια τοῖς πολιορκουμένοις· καὶ λα-

βόντες τῆς δυνάμεως τὴν μαχιμωτάτην ἐξέπλευσαν ἐκ τῶν Συρακουσῶν. Ὁ δὲ Κορίνθιος Νέων (οὗτος γὰρ ἦν ἄρχων τῶν πολιορκουμένων) κατιδὼν ἀπὸ τῆς ἄκρας τοὺς ὑπολειμμένους τῶν πολεμίων ἀργῶς καὶ ἀμελῶς φυλάττοντας ἐξαίφνης ἐπέπεσε διεσπαρμένοις αὐτοῖς· 5 καὶ τοὺς μὲν ἀνελών, τοὺς δὲ τρεψάμενος ἐκράτησε καὶ 245 κατέσχε τὴν λεγομένην Ἀγραδινὴν, ὃ κρᾶτιστον ἐδόκει καὶ ἀθραυστότατον ὑπάρχειν τῆς Συρακουσίων μέρος πόλεως, τρόπον τινὰ συγκειμένης καὶ συνηροσμένης ἐκ πλειόνων πόλεων. Εὐπορήσας δὲ καὶ σίτου καὶ χρημάτων 10 οὐκ ἀφῆκε τὸν τόπον, οὐδ' ἀνεχώρησε πάλιν ἐπὶ τὴν ἄκραν, ἀλλὰ φραξάμενος τὸν περίβολον τῆς Ἀγραδινῆς καὶ συνάφας τοῖς ἐρύμασι πρὸς τὴν ἀκρόπολιν διεφύλαττε. Τοὺς δὲ περὶ τὸν Μάγωνα καὶ τὸν Ἰκέτην ἐγγυὸς ἤδη τῆς Κατάνης ὄντας ἰππεὺς ἐκ Συρακουσῶν καταλαβὼν ἀπήγγειλε 15 τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀγραδινῆς. Καὶ συνταραχθέντες ἀνεχώρησαν διὰ ταχέων, οὔτε λαβόντες ἐφ' ἣν ἐξῆλθου οὔτε φυλάξαντες ἦν εἶχον.

XIX. Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι τῇ προνοίᾳ καὶ ἀρετῇ διδωσί τινα πρὸς τὴν τύχην ἀμφισβήτησιν· τὸ δ' ἐπὶ τούτοις γε- 20 νόμενον παντάπασιν ἔοικε συμβῆναι κατ' εὐτυχίαν. Οἱ γὰρ ἐν τοῖς Θουρίοις διατρέβοντες στρατιῶται τῶν Κορινθίων ἅμα μὲν δεδιότες τὰς Καρχηδονίων τριήρεις, αἱ παρεφύλαττον αὐτοὺς μετὰ Ἄννωνος, ἅμα δ' ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐξηγριωμένης ὑπὸ πνεύματος τῆς θαλάττης, περὶ 25 διὰ Βρεττίων ὄρμησαν πορεύεσθαι· καὶ τὰ μὲν πείθοντες, τὰ δὲ βιαζόμενοι τοὺς βαρβάρους εἰς Πήγιον κατέβαινον ἔτι πολὺν χειμῶνα τοῦ πελάγους ἔχοντος. Ὁ δὲ τῶν Καρχηδονίων ναύαρχος, ὡς οὐ προσεδόκα τοὺς Κορινθίους καὶ μάτην ᾤετο καθῆσθαι, πείσας αὐτὸς ἑαυτὸν 30 νενοηκέναι τι τῶν σοφῶν καὶ πανούργων πρὸς ἀπάτην, στεφανώσασθαι τοὺς ναύτας κελεύσας καὶ κοσμήσας τὰς

τριήρεις ἀσπίσιν Ἑλληνικαῖς καὶ φοινικίσιν, ἐπλεὶ πρὸς τὰς Συρακούσας. Καὶ παρὰ τὴν ἀκρόπολιν χρώμενος ῥοδίῳ μετὰ κρότου καὶ γέλωτος ἐβόα τοὺς Κορινθίους ἦκειν νενικηκῶς καὶ κεχειρωμένος, ἐν τῇ θαλάττῃ λαβῶν
 5 διαπλέοντας, ὡς δὴ τινα δυσθυμίαν τοῖς πολιορκουμένοις παρέξων. Ἐκείνου δὲ ταῦτα ληροῦντος καὶ φενακίζοντος ἐκ τῶν Βρεττίων καταβεβηκότες οἱ Κορίνθιοι εἰς τὸ Ῥήγιον, ὡς οὐδεὶς παρεφύλαττε καὶ τὸ πνεῦμα κατεσβεσμένον παραλόγως ἀκύνονα τὸν πόρον ἰδεῖν καὶ λείον
 10 παρεῖχε, ταχὺ πληρώσαντες τὰ πορθμεῖα καὶ τὰς ἀλιάδας τὰς παρούσας ἀνήγοντο καὶ διεκομίζοντο πρὸς τὴν Σικελίαν, οὕτως ἀσφαλῶς καὶ διὰ τοσαύτης γαλήνης, ὥστε τοὺς ἵππους παρὰ τὰ πλοῖα παρανηγομένους ἐκ θυτήρων ἐφέλεσθαι.

15 **XX.** Περαιωθέντων δὲ πάντων ὁ Τιμολέων δεξάμενος αὐτοὺς τὴν τε Μεσσήνην εὐθύς εἶχε καὶ συνταξάμενος ἐβάδιξεν ἐπὶ τὰς Συρακούσας, οἷς εὐτύχει καὶ κατώρθου μᾶλλον ἢ τῇ δυνάμει πεποιθῶς· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ σὺν αὐτῷ πλείους τετρακισχιλίων. Ἀγγελλομένης δὲ τῆς ἐφόδου
 20 τῷ Μάγωνι θορυβούμενος καὶ δεδοικῶς ἔτι μᾶλλον εἰς ὑποψίαν ἦλθεν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἐν τοῖς περὶ τὴν πόλιν τενάγεσι, πολὺ μὲν ἐκ κρηνῶν πότιμον ὕδωρ, πολὺ δ' ἐξ ἐλῶν καὶ ποταμῶν καταρρέοντων εἰς τὴν θάλατταν δεχομένοις, πληθὸς ἐγγέλεων νέμεται καὶ δαψί-
 25 λεια τῆς ἄγρας τοῖς βουλομένοις αἰεὶ ἀραεσσι. Ταύτας οἱ παρ' ἀμφοτέρων μισθοῦ στρατευόμενοι σχολῆς οὔσης καὶ ἀνοχῶν συνεθήρευν. Οἷα δ' Ἕλληνες ὄντες καὶ πρὸς ἀλλήλους οὐκ ἔχοντες ἰδίων ἀπεχθειῶν πρόφασιν, ἐν μὲν ταῖς μάχαις διεκινδύνευον εὐρώστως, ἐν δὲ ταῖς ἀνοχαῖς
 30 προσφοιτῶντες ἀλλήλοις διελέγοντο. Καὶ τότε κοινὸν περὶ τὴν ἀλιεῖαν ἔχοντες ἔργον ἐν λόγοις ἦσαν, θαυμάζοντες τῆς θαλάσσης τὴν εὐφυΐαν καὶ τῶν χωρίων τὴν

κατασκευήν. Καί τις εἶπε τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις στρατευομένων· „Τοσαύτην μέντοι τὴν πόλιν τὸ μέγεθος καὶ τοσοῦτοις ἐξησκημένῃν καλοῖς ὑμεῖς Ἕλληνες ὄντες ἐκβαρβαρῶσαι προθυμείσθε, τοὺς κακίστους καὶ φονικωτάτους Καρχηδονίους ἐγγυτέρω κατοικίζοντες ἡμῶν, 5
 246 πρὸς οὓς ἴδεις πολλὰς εὐχέσθαι Σικελίας προκείσθαι τῆς Ἑλλάδος· ἢ δοκεῖτε τούτους στρατὸν ἀγείραντας ἀπὸ στηλῶν Ἡρακλείων καὶ τῆς Ἀτλαντικῆς ἤκειν θαλάττης δεῦρο κινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς Ἰκέτου δυναστείας; ὃς εἰ λογισμὸν εἶχεν ἡγεμόνος, οὐκ ἂν ἐξέβαλλε τοὺς πατέρας 10 οὐδ' ἐπήγε τῇ πατρίδι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τιμῆς καὶ δυνάμεως ἐτύγχανεν ὄσης πρέπει, Κορινθίους καὶ Τιμολέοντα πείσας.“ Τούτους τοὺς λόγους οἱ μισθοφόροι διεθρόνησαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ παρέσχον ὑποψίαν τῷ Μάγωνι προδίδοσθαι, χρῆζοντι πάλα προφάσεως. Διὸ 15 καὶ δεομένου τοῦ Ἰκέτου παραμένειν καὶ διδάσκοντος, ὃσῳ βελτιόνες εἰσι τῶν πολεμίων, μᾶλλον οἰόμενος ἀρετῇ καὶ τύχῃ λείπεσθαι Τιμολέοντος ἢ πλήθει δυνάμεως ὑπερβάλλειν, ἄρας εὐθύς ἀπέπλευσεν εἰς Λιβύην, αἰσχροῶς κατ' οὐδένα λογισμὸν ἀνθρώπινον ἐκ τῶν χειρῶν 20 ἀφελὺς Σικελίαν.

XXI. Τῇ δ' ὑστεραία παρῆν ὁ Τιμολέων ἐπὶ μάχην συντεταγμένος. Ὡς δὲ τὴν φυγὴν ἐπυνθάνοντο καὶ τὴν ἐρημίαν ἐώραν τῶν νεωρίων, γελᾶν αὐτοῖς ἐπήγει τὴν ἀνανδρίαν τοῦ Μάγωνος, καὶ περιόντες ἐκήρυττον ἐν τῇ 25 πόλει μῆνυτρα τῷ φράσαντι τὸν Καρχηδονίων στόλον ὀπησφᾶς ἀποδέδρακεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Ἰκέτου φιλομαχοῦντος ἔτι καὶ τὴν λαβὴν οὐ προἰεμένου τῆς πόλεως, ἀλλὰ ἐμπεφυκότος οἷς κατεῖχε μέρεσι καρτεροῖς οὔσι καὶ δυσπροσμάχοις, διελὼν ὁ Τιμολέων τὴν δύναμιν αὐτὸς 30 μὲν ἢ βιαιότατον ἦν παρὰ τὸ φεῖθρον τοῦ Ἀνάπου προσέβαλλεν, ἄλλους δ' ἐκ τῆς Ἀχραδινηῆς ἐκέλευεν ἐπιχειρεῖν,

ἂν Ἰσίας ἤγειτο ὁ Κορίνθιος. Τοὺς δὲ τρίτους ἐπήγον
 ἐπὶ τὰς Ἐπιπολὰς Δείναρχος καὶ Δημάρετος οἱ τὴν ὑστέ-
 ραν ἀγαγόντες ἐκ Κορίνθου βοήθειαν. Ἄμα δὲ καὶ παν-
 ταχόθεν τῆς ἐφόδου γενομένης καὶ τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην
 5 ἀνατραπέυτων καὶ φευγόντων, τὸ μὲν ἀλῶναι τὴν πόλιν
 κατ' ἄκρας καὶ γενέσθαι ταχέως ὑποχείριον ἐκπεσόντων
 τῶν πολεμίων δίκαιον ἀναθεῖναι τῇ τῶν μαχομένων ἀν-
 δραγαθία καὶ τῇ δεινότητι τοῦ στρατηγοῦ, τὸ δὲ μὴ ἀπο-
 θανεῖν τινα μηδὲ τραπῆναι τῶν Κορινθίων ἰδιον ἔργον
 10 αὐτῆς ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείξατο τύχη, καθάπερ διαμιλ-
 λωμένη πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, ἵνα τῶν ἐπαινου-
 μένων αὐτοῦ τὰ μακαριζόμενα μᾶλλον οἱ πυνθανόμενοι
 θαυμάζωσιν. Οὐ γὰρ μόνον Σικελίαν πᾶσαν οὐδ' Ἰτα-
 λίαν εὐθύς ἢ φήμη κατέσχευ, ἀλλ' ἡμερῶν ὀλίγων ἢ Ἐλ-
 15 λὰς διήκει τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος, ὥστε τὴν τῶν
 Κορινθίων πόλιν ἀπιστοῦσαν, εἰδιαπέπλευκεν ὁ στόλος,
 ὁμοῦ καὶ σεσωσμένους καὶ νενικηκότας ἀκούειν τοὺς ἄν-
 δρας. Οὕτως εὐρόησαν αἱ πράξεις, καὶ τοσοῦτο τῷ κάλλει
 τῶν ἔργων τὸ τάχος ἢ τύχη προσέβηκεν.

20 XXII. Γενόμενος δὲ τῆς ἄκρας κύριος οὐκ ἔπαυε Δί-
 ωνι ταῦτ' ἰδὼν, οὐδ' ἐφείσατο τοῦ τόπου διὰ τὸ κάλλος
 καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖνον
 διαβαλοῦσαν, εἴτ' ἀπολέσασαν ὑποψίαν φυλαξάμενος
 ἐκήρυξε τῶν Συρακουσίων τὸν βουλούμενον παρεῖναι
 25 μετὰ σιδήρου καὶ συνεφάπτεσθαι κατασκαπτομένων τῶν
 τυραννικῶν ἐρυμάτων. Ὡς δὲ πάντες ἀνέβησαν, ἀρχὴν
 ἐλευθερίας ποιησάμενοι βεβαιοτάτην τὸ κήρυγμα καὶ τὴν
 ἡμέραν ἐκείνην, οὐ μόνον τὴν ἄκραν, ἀλλὰ καὶ τὰς οἰ-
 κίας καὶ τὰ μνημίματα τῶν τυράννων ἀνέτρεψαν καὶ κατέ-
 30 σκαψαν. Εὐθύς δὲ τὸν τόπον συνομαλύννας ἐνφοδομήσε
 τὰ δικαστήρια, χαριζόμενος τοῖς πολίταις καὶ τῆς τυραν-
 νίδος ὑπερτέραν ποιῶν τὴν δημοκρατίαν. Ἐπεὶ δὲ τὴν

πόλιν ἔλων οὐκ εἶχε πολίτας, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐν τοῖς πολέ-
 μοις καὶ ταῖς στάσεσι διαφθαρέντων, τῶν δὲ τὰς τυραν-
 247 νίδας φευγόντων, ἡ μὲν ἐν Συρακούσαις ἀγορὰ δι' ἐρη-
 μίαν οὕτως πολλὴν καὶ βαθειὰν ἐξέφυσεν ὕλην, ὥστε
 τοὺς ἵππους ἐν αὐτῇ κατανέμεσθαι, τῶν ἱπποκόμων ἐν 5
 τῇ χλόῃ κατακειμένων, αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις πλὴν παντελῶς
 ὀλίγων ἐλάφων ἐγένοντο μεστὰι καὶ συῶν ἀγρίων, ἐν δὲ
 τοῖς προαστείοις καὶ περὶ τὰ τεῖχη πολλάκις οἱ σχολὴν
 ἄγοντες ἐκνηγέτουν, ὑπήκουε δ' οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς
 ἐρύμασι καὶ φρουρίοις κατοικούντων, οὐδὲ κατέβαινον 10
 εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ φρίκη καὶ μῖσος εἶχε πάντας ἀγορᾶς
 καὶ πολιτείας καὶ βήματος, ἐξ ὧν ἀνέφυσαν αὐτοῖς οἱ
 πλεῖστοι τῶν τυράννων, ἔδοξε τῷ Τιμολέοντι καὶ τοῖς
 Συρακουσίοις γράψαι πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅπως πέμ-
 ψωσιν οἰκήτορας εἰς τὰς Συρακούσας ἐκ τῆς Ἑλλάδος. 15
 Ἡ τε γὰρ χώρα σχολάζειν ἔμελλε, καὶ πολὺν πόλεμον ἐκ
 Λιβύης προσεδέχοντο, πυνθανόμενοι τοὺς Καρχηδονίους
 τοῦ μὲν Μάγωνος ἑαυτὸν ἀνελόντος ἀνεσταυρωκένοι τὸ
 σῶμα διὰ τὴν στρατηγίαν ὀργισθέντας, αὐτοὺς δὲ συνά-
 γειν μεγάλην δύναμιν ὡς ἔτους ὄρα διαβησομένους εἰς 20
 Σικελίαν.

XXIII. Τῶν δὲ γραμμάτων τούτων παρὰ τοῦ Τιμολέ-
 οντος κομισθέντων, καὶ πρέσβων ἅμα παρόντων Συρα-
 κουσίων καὶ δεομένων ἐπιμεληθῆναι τῆς πόλεως καὶ γε-
 νέσθαι πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς οἰκιστάς, οὐχ ἦρπασαν οἱ Κο- 25
 ρίνθιοι τὴν πλεονεξίαν οὐδὲ προσεποίησαν αὐτοῖς τὴν
 πόλιν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐπιόντες τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας
 Ἑλλάδι καὶ τὰς μεγίστας τῶν πανηγύρεων ἀνηγόρευον
 ὑπὸ κηρύκων, ὅτι Κορίνθιοι καταλειυκότες τὴν ἐν Συ-
 ρακούσαις τυραννίδα καὶ τὸν τύραννον ἐξεληλακότες, κα- 30
 λουῖσι Συρακουσίους καὶ τῶν ἄλλων Σικελιωτῶν τὸν
 βουλόμενον οἰκεῖν τὴν πόλιν ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους,

ἐπ' ἴσοις καὶ δικαίοις τὴν χώραν διαλαχόντας· ἔπειτα
 διαπέμποντες ἀγγέλους εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους,
 ὅπου πλείστους ἐπνυθάνοντο τῶν φυγάδων διεσπαρμέ-
 νους κατοικεῖν, παρεκάλουν ἵεναι πάντας εἰς Κόρινθον,
 5 ὡς Κορινθίων ἀσφαλῆ πομπὴν καὶ πλοῖα καὶ στρατηγούς
 παρεξόντων ἰδίους τέλεσιν εἰς Συρακούσας. Κηρυσσο-
 μένων δὲ τούτων ἡ μὲν πόλις τὸν δικαιοτάτον καὶ κάλλι-
 στον ἀπελάμβανεν ἔπαινον καὶ ζῆλον, ἐλευθεροῦσα μὲν
 ἀπὸ τῶν τυράννων, σώζουσα δ' ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἀπο-
 10 διδοῦσα δὲ τοῖς πολίταις τὴν χώραν. Οἱ δὲ συνελθόντες
 εἰς Κόρινθον οὐκ ὄντες ἱκανοὶ τὸ πλῆθος ἐδεήθησαν ἐκ
 Κορίνθου καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος παραλαβεῖν συνοίκους·
 καὶ γενόμενοι μυρίων οὐκ ἐλάττους κατέπλευσαν εἰς Συ-
 15 ρακούσας. Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἐξ Ἰταλίας καὶ Σικελίας πολ-
 λοι τῷ Τιμολέοντι συνεληλύθεισαν· καὶ γενομένοις αὐ-
 τοῖς ἑξακισμυρίοις τὸ πλῆθος, ὡς Ἀθάνις εἶρηκε, τὴν
 μὲν χώραν διένειμε, τὰς δὲ οἰκίας ἀπέδοτο χιλίων τα-
 λάντων, ἅμα μὲν ὑπολειπόμενος τοῖς ἀρχαίοις Συρακου-
 σίοις ἐξωνεῖσθαι τὰς αὐτῶν, ἅμα δὲ χρημάτων εὐπορίαν
 20 τῷ δήμῳ μηχανώμενος οὕτως πενομένῳ καὶ πρὸς τὰλλα
 καὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὥστε καὶ τοὺς ἀνδριάντας ἀπο-
 δόσθαι, ψήφου διαφερομένης ὑπὲρ ἐκάστου καὶ γινομέ-
 νης κατηγορίας, ὥσπερ ἀνθρώπων εὐθύνας διδόντων·
 ὅτε δὴ φασὶ τὸν Γέλωνος ἀνδριάντα τοῦ παλαιοῦ τυράν-
 25 νου διατηρῆσαι τοὺς Συρακουσίους, καταχειροτονοῦμέ-
 νων τῶν ἄλλων, ἀγαμένους καὶ τιμῶντας τὸν ἄνδρα τῆς
 νίκης, ἣν πρὸς Ἰμέρα Καρχηδονίους ἐνίκησεν.

XXIV. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως ἀναξωπυρούσης καὶ πλη-
 ρουμένης, ἐπιρρεόντων πανταχόθεν εἰς αὐτὴν τῶν πο-
 30 λιτῶν, βουλόμενος ὁ Τιμολέων καὶ τὰς ἄλλὰς πόλεις ἐλευ-
 θερῶσαι καὶ παντάπασιν ἐκκόψαι τῆς Σικελίας τὰς τυ-
 ραννίδας, ἐπὶ τὰς χώρας αὐτῶν στρατεύων Ἰκέτην μὲν

ἠνάγκασεν ἀποστάντα Καρχηδονίων ὁμολογῆσαι τὰς
 ἀκροπόλεις κατασκάψειν καὶ βιοτεύσειν ἰδιώτην ἐν Λε-
 248 οντίνοις, Λεπτίνου δὲ τοῦ τυραννοῦντος Ἀπολλωνίας
 καὶ συχῶν ἄλλων πολιχνίων, ὡς ἐκινδύνευσεν κατὰ κρά-
 τος ἀλῶναι, παραδόντος αὐτὸν φεισάμενος εἰς Κόρινθον 5
 ἀπέστειλε, καλὸν ἠγούμενος ἐν τῇ μητροπόλει τοὺς τῆς
 Σικελίας τυράννους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀποθεωρεῖσθαι
 φυγαδικῶς καὶ ταπεινῶς ζῶντας. Τοὺς δὲ μισθοφόρους
 βουλόμενος ἐκ τῆς πολεμίας ὠφελείσθαι καὶ μὴ σχολά-
 ζειν, αὐτὸς μὲν εἰς τὰς Συρακούσας ἐπανῆλθε τῇ κατα-10
 στάσει τῆς πολιτείας προσέξων καὶ τοῖς ἦκουσιν ἐκ Κο-
 ρίνθου νομοθέταις Κεφάλῳ καὶ Διονυσίῳ τὰ κυριώτατα
 καὶ κάλλιστα συνδιαθήσων, τοὺς δὲ περὶ Δείναρχον καὶ
 Δημάρετον εἰς τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐξέπεμψεν ἐπικρά-
 τειαν, οἱ πόλεις πολλὰς ἀφιστάντες τῶν βαρβάρων οὐ 15
 μόνον αὐτοὶ διηγῶν ἐν ἀφθόνοις, ἀλλὰ καὶ χρήματα παρ-
 εσκεύαζον εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ τῶν ἀλισκομένων.

XXV. Ἐν τούτῳ δὲ Καρχηδόνιοι καταπλέουσιν εἰς τὸ
 Λιλύβαιον ἄγοντες ἑπτὰ μυριάδας στρατοῦ καὶ τριῆρεις
 διακοσίας καὶ πλοῖα χίλια κομίζοντα μηχανὰς καὶ τέ-20
 θριππα καὶ σίτον ἄφθονον καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν,
 ὡς οὐκ ἔτι ποιησόμενοι κατὰ μέρος τὸν πόλεμον, ἀλλ'
 ὁμοῦ πάσης Σικελίας ἐξελάσοντες τοὺς Ἕλληνας· ἦν
 γὰρ ἡ δύναμις ἐξαρκοῦσα καὶ μὴ νοσοῦντας μηδὲ διε-
 φθαρμένους ὑπ' ἀλλήλων συλλαβεῖσθαι Σικελιωτάς. Πυ-
 25 θόμενοι δὲ πορθεῖσθαι τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν, εὐθύς
 ὄργῃ πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐχώρουν Ἀσδρούβα τε καὶ
 Ἀμίλκα στρατηγούντων. Τῆς δὲ ἀγγελίας ὀξέως εἰς Συ-
 ρακούσας ἀφικομένης οὕτω κατεπλάγησαν οἱ Συρακού-
 σιοι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως, ὥστε μόλις τῷ Τι-
 30 μολέοντι τρισχιλίους ἀπὸ τοσοῦτων μυριάδων ὄπλα λα-
 βόντας τολμηῆσαι συνεξελθεῖν. Οἱ δὲ μισθοφόροι τετρα-

κισχίλιοι τὸ πλῆθος ἦσαν· καὶ τούτων ἀνδρῶν ὅσον χίλιοι καθ' ὁδὸν ἀποδειλιάσαντες ἀνεχώρησαν, ὡς οὐχ ὑγιαίνοντος τοῦ Τιμολέοντος, ἀλλὰ μαινομένου κατ' ἡλικίαν καὶ πρὸς ἑπτὰ μυριάδας πολεμίων μετὰ πεντακισχιλίων 5 πεζῶν καὶ χιλίων ἰππέων βαδίζοντος, καὶ διαρτῶντος ὁδὸν ἡμερῶν ὀκτὼ τὴν δύναμιν ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν, ὅθεν οὔτε σωθῆναι τοῖς φεύγουσιν οὔτε ταφῆναι τοῖς πεσοῦσιν αὐτῶν ὑπάρξει. Τούτους μὲν οὖν Τιμολέων κέρδος ἡγεῖτο πρὸ τῆς μάχης φανεροῦς γεγονότας, τοὺς δὲ ἄλ- 10 λους ἐπιρρώσας κατὰ τάχος ἤγε πρὸς τὸν Κρίμησον ποταμόν, ὅπου καὶ τοὺς Καρχηδονίους ἤκουσε συνάπτειν.

XXVI. Ἀναβαλόντι δὲ αὐτῷ πρὸς λόφον, ὃν ὑπερβαλόντες ἐμελλον κατόψεσθαι τὸ στράτευμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες· καὶ τοῖς στρατιώταις εἰσῆλθε πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώδαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις· καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονε, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, δεῖσθαι [τοῦτον τοῦ] σελίνου. Βουλόμενος οὖν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τῆς δεισιδαιμονίας 20 καὶ τὴν δυσελπιστείαν ἀφελεῖν ὁ Τιμολέων, ἐπιστήσας τὴν πορείαν ἄλλα τε πρέποντα τῷ καιρῷ διελέχθη, καὶ τὸν στέφανον αὐτοῖς ἔφη πρὸ τῆς νίκης κομιζόμενον αὐτομάτως εἰς τὰς χεῖρας ἦκειν, ᾧ Κορίνθιοι στεφανοῦσι τοὺς Ἴσθμια νικῶντας, ἱερὸν καὶ πάτριον στέμμα τοῦ σελίνου νομίζοντες. Ἔτι γὰρ τότε τῶν Ἴσθμίων, ὡσπερ νῦν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος, οὐ πάλαι δὲ ἡ πίσυς γέγονεν. Ἐντυχῶν οὖν ὁ Τιμολέων, ὡσπερ εἴρηται, τοῖς στρατιώταις καὶ λαβὼν τῶν σελίνων κατεστέψατο πρῶτος αὐτός, εἶτα οἱ περὶ αὐτὸν ἡγεμόνες καὶ τὸ 30 πλῆθος. Οἱ δὲ μάντιες κατιδόντες ἀετοὺς δύο προσφερομένους, ὧν ὁ μὲν δράκοντα τοῖς ὄνυξιν ἔφερε διαπεπαρμένον, ὁ δὲ ἵπτατο κεκλαγῶς μέγα καὶ θαρραλέον,

249 ἐπεδείκνυον τοῖς στρατιώταις καὶ πρὸς εὐχὰς θεῶν καὶ ἀνακλήσεις ἐτράποντο πάντες.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν ἔτος Ἰσταμένου θέρους εἶχεν ὄραν, καὶ λήγοντι μηνὶ Θαρρηλιῶνι πρὸς τὰς τροπὰς ἤδη συνῆπτε τὸν καιρὸν· ὁμίχλην δὲ τοῦ ποταμοῦ πολλὴν ἀνα- 5 διδόντος πρῶτον μὲν ἀπεκρύπτετο ζόφῳ τὸ πεδίον, καὶ σύννοπτον οὐδὲν ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, πλὴν ἡγή τις ἄκριτος καὶ συμμιγῆς ἄνω πρὸς τὸν λόφον ἐχώρει πρόσωθεν ἀνισταμένης στρατιᾶς τοσαύτης. Ὡς δ' ἀναβάντες ἐπὶ τὸν λόφον ἔστησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ θέμενοι τὰς 10 ἀσπίδας διανεπαύοντο, τοῦ ἡλίου περιφερομένου καὶ μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμίασιν, ὁ μὲν θολερὸς ἀῆρ ἄθροισόμενος πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ συννιστάμενος κατενέφωσε τὰς ἀκρωθείας, τῶν δὲ ὑπὸ πόδας τόπων ἀνακαθαιρομένων ὃ τε Κρίμησος ἐξεφάνη καὶ διαβαίνοντες 15 αὐτὸν ᾤφθησαν οἱ πολέμιοι, πρῶτοις μὲν τοῖς τεθρίπποις ἐκπληκτικῶς πρὸς ἀγῶνα κατεσκευασμένοις, κατόπιν δὲ τούτων μυριοῖς ὀπλίταις λευκάσπισι. Τούτους ἔτεκμαίροντο Καρχηδονίους εἶναι τῇ λαμπρότητι τῆς σκευῆς καὶ τῇ βραδυτῆτι καὶ τάξει τῆς πορείας. Μετὰ δὲ τούτους 20 τῶν λοιπῶν ἔθνῶν ἐπιρρεόντων καὶ τὴν διάβασιν μετ' ὠθισμοῦ καὶ ταραχῆς ποιουμένων, συνιδῶν ὁ Τιμολέων τὸν ποταμὸν αὐτοῖς ταμιεύοντα τοῦ πλήθους τῶν πολεμίων ἀπολαβεῖν ὅσοις ἐθέλοιεν αὐτοὶ μάχεσθαι, καὶ τοὺς στρατιώτας καθορᾶν κελεύσας τὴν φάλαγγα τῷ φείδρω 25 διαλελυμένην καὶ τοὺς μὲν ἤδη διαβεβηκότας, τοὺς δὲ μέλλοντας, προσέταξε Δημαρέτῳ λαβόντι τοὺς ἵππεῖς ἐμβαλεῖν εἰς τοὺς Καρχηδονίους καὶ συνταράξαι τὸν διάκοσμον αὐτῶν τῆς παρατάξεως οὕτω καθεστῶσης. Αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς τὸ πεδίον τὰ μὲν κέρατα τοῖς ἄλλοις 30 Σικελιώταις ἀπέδωκεν, ἀναμίξας ἑκατέρῳ τῶν ξένων οὐ πολλούς, ἐν μέσῳ δὲ περὶ αὐτὸν λαβὼν τοὺς Συρακου-

σίους καὶ τὸ μαχιμώτατον τῶν μισθοφόρων βραχὺν μὲν
 χρόνον ἐπέσχε τὸ τῶν ἰππέων ἀποθωρῶν ἔργον, ὡς δὲ
 ἐκείνους εἶδεν ὑπὸ τῶν ἀρμάτων πρὸ τῆς τάξεως διαθε-
 5 ὄντων εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς Καρχηδονίοις οὐ δυναμέ-
 νους, ἀλλ' ὅπως μὴ συνταραχθεῖεν ἀναγκαζομένους ἐξ-
 ελίττειν συνεχῶς καὶ πυκνὰς ἐξ ἐπιστροφῆς ποιεῖσθαι
 τὰς ἐπελάσεις, ἀναλαβὼν τὴν ἀσπίδα καὶ βοήσας ἐπεσθαι
 καὶ θαρρεῖν τοῖς πεζοῖς ἔδοξεν ὑπερφυεῖ φωνῇ καὶ με-
 ζουσι κεκοῖσθαι τῆς συνήθους, εἴτε τῷ πάθει παρὰ τὸν
 10 ἀγῶνα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν οὕτω διατεινόμενος, εἴτε
 δαιμονίου τινός, ὡς τοῖς πολλοῖς τότε παρέστη, σύνεπι-
 φθεγγαμένου. Ταχὺ δὲ τὴν κραυγὴν ἀνταποδόντων, καὶ
 παρεγγυόντων ἄγειν καὶ μὴ μέλλειν, τοῖς μὲν ἰππόταις
 ἐσήμανεν ἔξω παρὰ τὴν τάξιν τῶν ἀρμάτων παρελάσαι
 15 καὶ κατὰ κέρας προσφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς δὲ
 τοὺς προμάχους πυκνώσας τῷ συνασπισμῷ καὶ τὴν σάλ-
 πιγγα κελεύσας ἐπιφθέγγασθαι προσέβαλε τοῖς Καρχη-
 δονίοις.

XXVIII. Οἱ δὲ τὴν μὲν πρώτην ἐπιδρομὴν ὑπέστησαν
 20 ἔρρωμένως, καὶ τῷ καταπεφράχθαι τὰ σώματα σιδηροῖς
 θώραξι καὶ χαλκοῖς κράνεσιν ἀσπίδας τε μεγάλας προ-
 βεβλήσθαι διεκρούοντο τὸν δορατισμὸν. Ἐπει δὲ εἰς ξίφη
 συνῆλθεν ὁ ἀγὼν καὶ τέχνης οὐχ ἤττον ἢ ῥώμης ἐγεγόνει
 τὸ ἔργον, ἐξαίφνης ἀπὸ τῶν ὀρῶν βρονταὶ τε φοβεραὶ
 25 κατερογγύννυτο καὶ πυρῶδεις ἀστραπαὶ συνεξέπιπτον.
 Εἶτα ὁ περὶ τοὺς λόφους καὶ τὰς ἀκρωρείας ζόφος ἐπὶ τὴν
 μάχην κατιών, ὄμβρον καὶ πνεύματι καὶ χαλάξῃ συμμεμιγ-
 μένος, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἐξόπισθεν καὶ κατὰ νότου περι-
 εχεῖτο, τῶν δὲ βαρβάρων ἔτυπτε τὰ πρόσωπα καὶ κατή-
 30 στραπτε τὰς ὄψεις, ἅμα λαίλαπος ὑγρᾶς καὶ φλογὸς συν-
 εχοῦς ἐκ τῶν νεφῶν φερομένης. Ἐν οἷς πολλὰ μὲν ἦν τὰ
 λυποῦντα καὶ μάλιστα τοὺς ἀπείρους, οὐχ ἤκιστα δὲ βλά-

φαι δοκούσιν αἱ βρονταὶ καὶ τῶν ὄπλων ὁ πάταγος κο-
 πτομένων ὕδατι φραγδαίῳ καὶ χαλάξῃ, κωλύων ἀκούεσθαι
 250 τὰ προστάγματα τῶν ἡγεμόνων. Τοῖς δὲ Καρχηδονίοις
 οὐκ οὔσιν εὐζώνοις τὸν ὀπλισμὸν, ἀλλ', ὡσπερ εἰρηται,
 καταπεφραγμένοι, ὃ τε πηλὸς ἐμπόδιος ἦν οἷ τε κόλποι 5
 πληρούμενοι τῶν χιτῶνων ὕδατος, [ᾧσθ' *] αὐτοῖς μὲν
 εἰς τὸν ἀγῶνα χρῆσθαι βαρεῖς ἦσαν καὶ δύσεργοι, ῥάδιοι
 δὲ τοῖς Ἕλλησι περιτρέπεσθαι, καὶ πεσόντες ἀμήχανοι
 πάλιν ἐκ πηλοῦ μετὰ τῶν ὄπλων ἀναστῆναι. Καὶ γὰρ ὁ
 Κρίμησος ὑπὸ τῶν διαβαινόντων ἐκλύσθη μέγας ἤδη τοῖς 10
 ὄμβροισι ἠϋξημένος, καὶ τὸ πεδίον τὸ περὶ αὐτὸν ὑπὸ
 πολλὰς συναγκείας καὶ φάραγγας ὑποκείμενον ἐπίμπλατο
 φευσμάτων οὐ κατὰ πόρον φερομένων, οἷς οἱ Καρχηδόνιοι
 καλινδούμενοι χαλεπῶς ἀπήλλαττον. Τέλος δὲ τοῦ χει-
 μῶνος ἐπικειμένου καὶ τῶν Ἑλλήνων τὴν πρώτην τάξιν 15
 αὐτῶν, ἄνδρας τετρακοσίους, καταβαλόντων, ἐτράπη
 τὸ πλῆθος εἰς φυγὴν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἐν τῷ πεδίῳ κατα-
 λαμβανόμενοι διεφθείροντο, πολλοὺς δὲ ὁ ποταμὸς τοῖς
 ἔτι περαιομένοις συμπίπτοντας ἐμβάλλων καὶ παραφέ-
 ρων ἀπώλλυε, πλείστους δὲ τῶν λόφων ἐφιεμένους ἐπι- 20
 θέοντες οἱ ψилоὶ κατειργάσαντο. Λέγονται γοῦν ἐν μυ-
 ρίοις νεκροῖς τρισχίλιοι Καρχηδονίων γενέσθαι, μέγα τῇ
 πόλει πένθος. Οὔτε γὰρ γένεσιν οὔτε πλούτοις οὔτε δό-
 ξαις ἕτεροι βελτίονες ἦσαν ἐκείνων, οὔτ' ἀποθανόντας
 ποτὲ μᾶ μάχη πρότερον ἐξ αὐτῶν Καρχηδονίων τοσοῦ- 25
 τους μνημονεύουσιν, ἀλλὰ Λίβυσι τὰ πολλὰ καὶ Ἰβηρσι
 καὶ Νομάσι χρώμενοι πρὸς τὰς μάχας ἀλλοτρίαις βλάβαις
 ἀνεδέχοντο τὰς ἥττας.

XXIX. Ἐγνώσθη δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἡ δόξα τῶν πεσόν-
 των ἀπὸ τῶν λαφύρων. Ἐλάχιστος γὰρ ἦν χαλκῶν καὶ 30
 σιδηρῶν τοῖς σκυλεύουσι λόγος· οὕτως ἄφθονος μὲν ἦν
 ἄργυρος, ἄφθονος δὲ χρυσός. Καὶ γὰρ τὸ στρατόπεδον

μετὰ τῶν ὑποζυγίων διαβάντες ἔλαβον. Τῶν δ' αἰχμαλώτων οἱ μὲν πολλοὶ διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, εἰς δὲ κοινὸν ἀπεδείχθησαν πεντακισχίλιοι τὸ πλῆθος· ἤλω δὲ καὶ διακόσια τῶν τεθρίππων. Καλλίστην δὲ καὶ 5 μεγαλοπρεπεστάτην ὄψιν ἢ Τιμολέοντος ἐπεδείκνυτο σκηπὴν περισωρευθεῖσα παντοδαποῖς λαφύροις, ἐν οἷς χίλιοι μὲν θώρακες ἐργασία καὶ κάλλει διαφέροντες, μύρια δὲ ἀσπίδες προετέθησαν. Ὀλίγοι δὲ πολλοὺς σκυλεύοντες καὶ μεγάλας ἐντυγχάνοντες ὠφελείαις τρίτη 10 μόλις ἡμέρᾳ μετὰ τὴν μάχην ἔστησαν τρόπαιον. Ἄμα δὲ τῇ φήμῃ τῆς νίκης ὁ Τιμολέων εἰς Κόρινθον ἐπεμφε τὰ κάλλιστα τῶν αἰχμαλώτων ὄπλων, βουλόμενος αὐτοῦ τὴν πατρίδα πᾶσιν ἀνθρώποις ζηλωτὴν εἶναι, θεωμένοις ἐν ἐκείνῃ μόνῃ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τοὺς ἐπιφανεστάτους ναοὺς οὐχ' Ἑλληνικοὺς κεκοσμημένους λαφύροις οὐδ' 15 ἀπὸ συγγενῶν φόνου καὶ ὁμοφύλων ἀναθημάτων μνήμας ἀτερπεῖς ἔχοντας, ἀλλὰ βαρβαρικὰ σκῦλα καλλίσταις ἐπιγραφαῖς δηλοῦντα μετὰ τῆς ἀνδρείας τῶν νενικηκότων τὴν δικαιοσύνην, ὅτι Κορίνθιοι καὶ Τιμολέων ὁ 20 στρατηγὸς ἐλευθερώσαντες τοὺς Σικελίαν οἰκοῦντας Ἑλληνας ἀπὸ Καρχηδονίων χαριστήρια θεοῖς ἀνέθηκαν.

XXX. Ἐκ τούτου καταλιπὼν ἐν τῇ πολεμίᾳ τοὺς μισθοφόρους ἄγοντας καὶ φέροντας τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπικράτειαν, αὐτὸς ἦκεν εἰς Συρακούσας· καὶ τοὺς χιλίους μισθοφόρους ἐκείνους, ὑφ' ὧν ἐγκατελείφθη πρὸ 25 τῆς μάχης, ἐξεκήρuxe τῆς Σικελίας, καὶ πρὶν ἢ δύναι τὸν ἥλιον ἠνάγκασεν ἐκ Συρακουσῶν ἀπελθεῖν. Οὗτοι μὲν οὖν διαπλεύσαντες εἰς Ἰταλίαν ἀπώλοντο παρασπονδηθέντες ὑπὸ Βρεττίων, καὶ δίκην ταύτην τὸ δαιμόνιον αὐτοῖς τῆς προδοσίας ἐπέθηκε. Τῶν δὲ περὶ τὸν Μάμερκον, 251 τὸν Κατάνης τύραννον, καὶ Ἰκέτην, εἴτε φθόνῳ τῶν κατορθουμένων ὑπὸ Τιμολέοντος, εἴτε φοβουμένων αὐτὸν

ὡς ἄπιστον καὶ ἄσπονδον πρὸς τοὺς τυράννους, συμμα-
 χίαν ποιησαμένων πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ κελευ-
 σάντων πέμπειν δύναμιν καὶ στρατηγόν, εἰ μὴ παντά-
 πασι βούλονται Σικελίας ἐκπεσεῖν, ἔπλευσε Γέσκων ναῦς
 μὲν ἔχων ἑβδομήκοντα, μισθοφόρους δὲ προσλαβὼν Ἑλ- 5
 ληνας, οὐκ ἔτι πρότερον Ἑλλησι χρησαμένων Καρχηδονίων,
 ἀλλὰ τότε θαναμασάντων ὡς ἀνυποστάτους καὶ μαχιμωτά-
 τους ἀνθρώπων ἀπάντων. Συστάντες δὲ κοινῇ μετ' ἀλλή-
 λων ἄπαντες ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τετρακοσίους τῶν παρὰ Τι-
 μολέοντος ξένων ἐπικούρους πεμφθέντας ἀπέκτειναν, ἐν 10
 δὲ τῇ Καρχηδονίῳ ἐπικρατεία περὶ τὰς καλουμένας Ἰετὰς
 ἐνεδρεύσαντες τοὺς μετ' Εὐθύμου τοῦ Λευκαδίου μισθο-
 φόρους διέφθειραν. Ἐξ ὧν καὶ μάλιστα τὴν Τιμολέοντος
 εὐτυχίαν συνέβη γενέσθαι διώνυμον. Ἦσαν μὲν γὰρ οὗτοι
 τῶν μετὰ Φιλομήλου τοῦ Φωκέως καὶ Ὀνομάρχου Δελφούς 15
 καταλαβόντων καὶ μετασχόντων ἐκείνοις τῆς ἱεροσυλίας.
 Μισούντων δὲ πάντων αὐτοὺς καὶ φυλαττομένων ἐπαρά-
 τος γεγονότας, πλανώμενοι περὶ τὴν Πελοπόννησον
 ὑπὸ Τιμολέοντος ἐλήφθησαν ἐτέρων στρατιωτῶν οὐκ
 εὐποροῦντος. Ἀφικόμενοι δὲ εἰς Σικελίαν ὅσας μὲν ἐκεί- 20
 νω συνηγωνίσαντο μάχας πάσας ἐνίκων, τῶν δὲ πλεί-
 στων καὶ μεγίστων ἀγώνων τέλος ἔχόντων ἐκπεμπόμενοι
 πρὸς ἑτέρας ὑπ' αὐτοῦ βοηθείας ἀπώλοντο καὶ κατανα-
 λώθησαν, οὐχ ὁμοῦ πάντες, ἀλλὰ κατὰ μέρος, τῆς Δί-
 κης αὐτοῖς ἀπολογουμένης τῇ Τιμολέοντος εὐτυχίᾳ ἐπι- 25
 τιθεμένης ὅπως μηδεμίᾳ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν
 κολάσεως βλάβη γένηται. Τὴν μὲν οὖν πρὸς Τιμολέοντα
 τῶν θεῶν εὐμένειαν οὐχ ἤττον ἐν αἷς προσέκρουσε πρά-
 ξεις ἢ περὶ ἃς κατῴρθου θαναμάζεσθαι συνέβαινε.

XXXI. Οἱ δὲ πολλοὶ τῶν Συρακουσίων ἐχαλέπαινον 30
 ὑπὸ τῶν τυράννων προπηλακίζόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ Μά-
 μερκος ἐπὶ τῷ ποιήματι γράφειν καὶ τραγωδίας μέγα

φρονῶν ἐκόμπαζε νικήσας τοὺς μισθοφόρους, καὶ τὰς ἀσπίδας ἀναθεὶς τοῖς θεοῖς ἐλεγείον ὑβριστικὸν ἐπέγραψε
 Τάσδ' ὄστρειογραφεῖς καὶ χρυσελεφαντηλέκτρους
 ἀσπίδας ἀσπιδίοις εἴλομεν εὐτελέσι.

- 5 Γενομένων δὲ τούτων καὶ τοῦ Τιμολέοντος εἰς Καλαυ-
 ρίαν στρατεύσαντος, ὁ Ἰκέτης ἐμβαλὼν εἰς τὴν Συρακου-
 σίαν λείαν τε συχνὴν ἔλαβε καὶ πολλὰ λυμηνάμενος καὶ
 καθυβρίσας ἀπηλλάττετο παρ' αὐτὴν τὴν Καλαυρίαν,
 καταφρονῶν τοῦ Τιμολέοντος ὀλίγους στρατιώτας ἔχον-
 10 τος. Ἐκεῖνος δὲ προλαβεῖν εἰσάσας ἐδίωκεν ἱππεῖς ἔχων καὶ
 ψιλούς. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἰκέτης τὸν Δαμυρίαν διαβε-
 βηκῶς ὑπέστη παρὰ τὸν ποταμὸν ὡς ἀμυνούμενος· καὶ
 γὰρ αὐτῷ θάρσος ἦ τε τοῦ πόρου χαλεπότης καὶ τὸ κρη-
 μνᾶδες τῆς ἐκατέρωθεν ὄχθης παρεῖχε. Τοῖς δὲ μετὰ τοῦ
 15 Τιμολέοντος ἰλάρχαις ἕρις ἐμπεσοῦσα θαυμαστὴ καὶ φι-
 λουικία διατριβὴν ἐποίει τῆς μάχης. Οὐδεὶς γὰρ ἦν ὁ
 βουλόμενος ἐτέρου διαβαίνειν ὕστερος ἐπὶ τοὺς πολεμί-
 οὺς, ἀλλ' αὐτὸς ἕκαστος ἠέλιου πρωταγωνιστεῖν, καὶ κό-
 σμον οὐκ εἶχεν ἢ διάβασις ἐξωθούντων καὶ παρατρεχόν-
 20 των ἀλλήλους. Βουλόμενος οὖν ὁ Τιμολέων κληρῶσαι
 τοὺς ἡγεμόνας ἔλαβε παρ' ἑκάστου δακτύλιον· ἐμβαλὼν
 δὲ πάντας εἰς τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα καὶ μίξας ἔδειξε τὸν
 πρῶτον κατὰ τύχην γλυφὴν ἔχοντα τῆς σφραγίδος τρό-
 παιον. Ὡς δὲ τοῦτον εἶδον οἱ νεανίσκοι, μετὰ χαρᾶς ἀνα-
 25 κραγόντες οὐκ ἔτι τὸν ἄλλον ὑπέμειναν κληρῶν, ἀλλ' ὡς
 ἕκαστος τάχους εἶχε τὸν ποταμὸν διεξελάσαντες ἐν χει-
 ρσιν ἦσαν τοῖς πολεμίοις. Οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο τὴν βίαν
 αὐτῶν, ἀλλὰ φεύγοντες τῶν μὲν ὄπλων ἅπαντες ὁμαλῶς
 ἐστερηθῆσαν, χιλίους δὲ ἀπέβαλον πεσόντας.
- 30 XXXII. Οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον εἰς τὴν Λεοντίων στρα- 252
 τεύσας ὁ Τιμολέων λαμβάνει τὸν Ἰκέτην ζῶντα καὶ τὸν
 υἱὸν Εὐπόλεμον καὶ τὸν ἱππάρχην Εὐθύμον, ὑπὸ τῶν

στρατιωτῶν συνδεθέντας καὶ κομισθέντας πρὸς αὐτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἰκέτης καὶ τὸ μειράκιον ὡς τύραννοι καὶ προ-
 δόται κολασθέντες ἀπέθνησκον, ὁ δ' Εὐθύμος, ἀνὴρ
 ἀγαθὸς ὢν πρὸς τοὺς ἀγῶνας καὶ τόλμη διαφέρων, οὐκ
 ἔτυχεν οἴκτου διὰ βλασφημίαν τινὰ πρὸς τοὺς Κοριν- 5
 θίους κατηγορηθεῖσαν αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ ὅτι τῶν Κο-
 ρινθίων ἐκστρατευσαμένων ἐπ' αὐτοὺς δημηγορῶν ἐν
 τοῖς Λεοντίοις οὐδὲν ἔφη γεγυῖναι φοβερὸν οὐδὲ δει-
 νόν, εἰ

Κορίνθιαὶ γυναῖκες ἐξῆλθον δόμων. 10

Οὕτως ὑπὸ λόγων μᾶλλον ἢ πράξεων πονηρῶν ἀνιάσθαι
 πεφύκασιν οἱ πολλοί· χαλεπώτερον γὰρ ὕβριν ἢ βλάβην
 φέρουσι. Καὶ τὸ μὲν ἀμύνεσθαι δι' ἔργων ὡς ἀναγκαῖον
 δέδοται τοῖς πολεμοῦσιν, αἱ δὲ βλασφημίαι περιουσία μί-
 σους ἢ κακίας γίνεσθαι δοκοῦσιν. 15

XXXIII. Ἐπανελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος οἱ Συ-
 ρακούσιοι τὰς γυναῖκας τῶν περὶ τὸν Ἰκέτην καὶ τὰς θυ-
 γατέρας ἐν ἐκκλησίᾳ καταστήσαντες εἰς κρίσιν ἀπέκτει-
 ναν. Καὶ δοκεῖ τοῦτο τῶν Τιμολέοντος ἔργων ἀχαριστό-
 τατον γενέσθαι· μὴ γὰρ ἂν ἐκείνου κωλύοντος οὕτως τὰς 20
 ἀνθρώπους ἀποθάνειν. Δοκεῖ δὲ αὐτὰς ὑπεριδεῖν καὶ
 προέσθαι τῷ θυμῷ τῶν πολιτῶν δίκην λαμβανόντων
 ὑπὲρ Δίωνος τοῦ Διονύσιον ἐκβαλόντος. Ἰκέτης γὰρ
 ἐστὶν ὁ τὴν γυναῖκα τοῦ Δίωνος Ἀρέτην καὶ τὴν ἀδελ-
 φὴν Ἀριστομάχην καὶ τὸν υἱὸν ἐτι παῖδα καταποντίσας 25
 ζῶντας, περὶ ὧν ἐν τῷ Δίωνος γέγραπται βίβω.

XXXIV. Μετὰ δὲ ταῦτα στρατεύσας ἐπὶ Μάμερκον
 εἰς Κατάνην καὶ περὶ τὸ ρεῦμα τὴν Ἄβολον ἐκ παρατά-
 ξεως ὑποστάντα νικήσας καὶ τρεψάμενος ὑπὲρ δισχιλίους
 ἀνείλεν, ὧν μέρος οὐκ ὀλίγον ἦσαν οἱ πεμφθέντες ὑπὸ 30
 Γέσκωνος ἐπίκουροι Φοίνικες. Ἐκ δὲ τούτου Καρχηδό-
 νιοι μὲν εἰρήνην ἐποιήσαντο πρὸς αὐτόν δεηθέντες, ὥστε

τὴν ἐντὸς τοῦ Λύκου χώραν ἔχειν καὶ τοὺς βουλομένους
 ἐξ αὐτῆς μετοικεῖν πρὸς Συρακουσίους, χρήματα καὶ γε-
 νεὰς ἀποδιδόντες καὶ τοῖς τυράννοις ἀπειπάμενοι τὴν
 5 συμμαχίαν. Μάμερκος δὲ δυσθυμῶν ταῖς ἐλπίσιν ἔπλει
 Συρακουσίοις, ἐπεὶ δὲ ἀποστρέψαντες οἱ σὺν αὐτῷ τὰς
 τριήρεις καὶ πλεύσαντες εἰς Σικελίαν τῷ Τιμολέοντι τὴν
 Κατάνην παρέδωκαν, ἀναγκασθεὶς καὶ αὐτὸς εἰς Μεσ-
 σήνην κατέφυγε πρὸς Ἴππωνα τὸν τυραννοῦντα τῆς πό-
 10 λεως. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ Τιμολέοντος αὐτοῖς καὶ πο-
 λιορκούντος ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης, ὁ μὲν Ἴππων ἀπο-
 διδράσκων ἐπὶ νεῶς ἦλω, καὶ παραλαβόντες αὐτὸν οἱ
 Μεσσήνιοι, καὶ τοὺς παῖδας ἐκ τῶν διδασκαλείων ὡς ἐπὶ
 15 εἰς θέατρον, ἤμισαντο καὶ διέφθειραν· ὁ δὲ Μάμερκος
 ἑαυτὸν Τιμολέοντι παρέδωκεν ἐπὶ τῷ δίκην ὑποσχεῖν ἐν
 Συρακουσίοις μὴ κατηγοροῦντος Τιμολέοντος. Ἀχθεὶς
 δὲ εἰς τὰς Συρακούσας, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ἐπεχειρεῖ
 20 μὲν τινα συγκείμενον ἐκ παλαιοῦ λόγον ὑπ' αὐτοῦ διεξ-
 ῖναι, θορύβοις δὲ περιπίπτων καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὀρῶν
 ἀπαραίτητον ἔθει ῥίψας τὸ ἱμάτιον διὰ μέσον τοῦ θεά-
 τρου, καὶ πρὸς τι τῶν βάθρων δρόμῳ φερόμενος συνέρ-
 ρηξε τὴν κεφαλὴν ὡς ἀποθανούμενος. Οὐ μὴν ἔτυχέ γε
 ταύτης τῆς τελευτῆς, ἀλλ' ἔτι ζῶν ἀπαχθεὶς ἦν περ οἱ
 25 λησταὶ δίκην ἔδωκε.

XXXV. Τὰς μὲν οὖν τυραννίδας ὁ Τιμολέων τοῦτον
 τὸν τρόπον ἐξέκοψε καὶ τοὺς πολέμους ἔλυσε· τὴν δὲ
 ὄλην νῆσον ἐξηγριωμένην ὑπὸ κακῶν καὶ διαμεμισμημέ-
 30 νην ὑπὸ τῶν οἰκητόρων παραλαβῶν οὕτως ἐξημέρωσε
 καὶ ποθεινὴν ἐποίησε πᾶσιν, ὥστε πλεῖν οἰκῆσοντας ἐτέ- 253
 ρους ὄθεν οἱ πολῖται πρότερον ἀπεδίδρασκον. Καὶ γὰρ
 Ἀκράγαντα καὶ Γέλαν, πόλεις μεγάλας μετὰ τὸν Ἀττικὸν

πόλεμον ὑπὸ Καρχηδονίων ἀναστάτους γεγενημένας, τότε κατώκισαν, τὴν μὲν οἱ περὶ Μέγελλον καὶ Φέριστον ἐξ Ἑλέας, τὴν δὲ οἱ περὶ Γόργον ἐκ Κέω πλεύσαντες καὶ συναγαγόντες τοὺς ἀρχαίους πολίτας· οἷς οὐ μόνον ἀσφάλειαν ἐκ πολέμου τοσούτου καὶ γαλήνην ἰδρυομέ- 5 νοις παρασχών, ἀλλὰ καὶ τὰλλα παρασκευάσας καὶ συμπροθυμηθεὶς ὥσπερ οἰκιστῆς ἠγαπάτο. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ διακειμένων ὁμοίως ἀπάντων πρὸς αὐτὸν οὐ πολέμου τις λύσις, οὐ νόμων θέσις, οὐ χώρας κατοικισμός, οὐ πολιτείας διατάξεις ἐδόκει καλῶς ἔχειν, ἥς ἐκεῖνος μὴ 10 προσάψαιτο μηδὲ κατακοσμήσειεν, ὥσπερ ἔργῳ συντελουμένῳ δημιουργὸς ἐπιθεῖς τινα χάριν θεοφιλῆ καὶ πρέπουσαν.

XXXVI. Πολλῶν γοῦν κατ' αὐτὸν Ἑλλήνων μεγάλων γενομένων καὶ μεγάλα κατεργασαμένων, ὧν καὶ Τι- 15 μόθεος ἦν καὶ Ἀγησίλαος καὶ Πελοπίδης καὶ ὁ μάλιστα ζηλωθεὶς ὑπὸ Τιμολέοντος Ἐπαμεινώνδας, αἱ μὲν ἐκείνων πράξεις βία τινὶ καὶ πόνῳ τὸ λαμπρὸν ἐξενηνόχασι μεμιγμένον, ὥστε καὶ μέμψιν ἐνίαις ἐπιγίνεσθαι καὶ μετάνοιαν, τῶν δὲ Τιμολέοντος ἔργων ἔξω λόγου θεμένοις 20 τὴν περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνάγκην οὐδέν ἐστιν, ᾧ μὴ τὰ τοῦ Σοφοκλέους, ὧς φησι Τίμαιος, ἐπιφωνεῖν ἔπρεπεν·

ὦ θεοί, τίς ἄρα Κύπρις ἢ τίς ἕμερος
τοῦδε ξυνήψατο;

Καθάπερ γὰρ ἡ μὲν Ἀντιμάχου ποίησις καὶ τὰ Διονυ- 25 σίου ζωγραφήματα, τῶν Κολοφωνίων, ἰσχὺν ἔχοντα καὶ τόνον ἐκβεβιασμένοις καὶ καταπόνοις ἔοικε, ταῖς δὲ Νικομάχου γραφαῖς καὶ τοῖς Ὀμήρου στίχοις μετὰ τῆς ἄλλης δυνάμεως καὶ χάριτος πρόσεστι τὸ δοκεῖν εὐχερῶς καὶ ῥαδίως ἀπειργάσθαι, οὕτως παρὰ τὴν Ἐπαμεινώνδου 30 στρατηγίαν καὶ τὴν Ἀγησιλάου, πολυπόνους γενομένας καὶ δυσάγωνα, ἢ Τιμολέοντος ἀντεξεταζομένη καὶ μετὰ

τοῦ καλοῦ πολὺ τὸ ῥάδιον ἔχουσα φαίνεται τοῖς εὖ καὶ
δικαίως λογιζομένοις οὐ τύχης ἔργον, ἀλλ' ἀρετῆς εὐ-
τυχοῦσης. Καίτοι πάντα γ' ἐκεῖνος εἰς τὴν τύχην ἀνῆπτε
τὰ κατορθούμενα· καὶ γὰρ γράφων τοῖς οἴκοι φίλοις καὶ
5 δημηγορῶν πρὸς τοὺς Συρακουσίους πολλάκις ἔφη τῷ
θεῷ χάριν ἔχειν, ὅτι βουλόμενος σῶσαι Σικελίαν ἐπεγρά-
ψατο τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν. Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκίας ἱερὸν
ἰδρυσάμενος Ἀυτοματίας ἔθυσεν, αὐτὴν δὲ τὴν οἰκίαν
ἱερῷ δαίμονι καθιέρωσεν. Ὡικεὶ δὲ οἰκίαν, ἣν ἐξεῖλον
10 αὐτῷ στρατηγίας ἀριστεῖον οἱ Συρακούσιοι, καὶ τῶν
ἀγρῶν τὸν ἡδιστον καὶ κάλλιστον· ἐν ᾧ καὶ τὸ πλεῖστον
τοῦ χρόνου κατεσχόλαξε, μεταπεμψάμενος οἴκοθεν τὴν
γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἐπανῆλθεν εἰς Κόριν-
θον, οὐδὲ κατέμιξε τοῖς Ἑλληνικοῖς θορούβαις ἑαυτὸν
15 οὐδὲ τῷ πολιτικῷ φθόνῳ παρέδωκεν, εἰς ὃν οἱ πλεῖστοι
τῶν στρατηγῶν ἀπληστία τιμῶν καὶ δυνάμεως ἐξοκέλ-
λουσιν, ἀλλ' ἐκεῖ κατέμεινε τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ μεμηχανη-
μένοις ἀγαθοῖς χρώμενος· ὧν μέγιστον ἦν τὸ πόλεις το-
σαύτας καὶ μυριάδας ἀνθρώπων δι' ἑαυτὸν ἐφορᾶν εὐ-
20 δαιμονούσας.

XXXVII. Ἐπεὶ δὲ χρῆν, ὡς ἔοικεν, οὐ μόνον πᾶσι
κορυθαλλοῖς λόφον ἐγγίγνεσθαι, κατὰ Σιμωνίδην, ἀλλὰ
καὶ πάση δημοκρατίᾳ συκοφάντην, ἐπεχείρησαν καὶ Τι-
μολέοντι δύο τῶν δημαγωγῶν Λαφύστιος καὶ Δημαίνε-
25 τος. Ὡν Λαφυστίου μὲν αὐτὸν πρὸς τινα δίκην κατεγ-
γυῶντος οὐκ εἶα θορυβεῖν οὐδὲ κωλύειν τοὺς πολίτας·
ἐκῶν γὰρ αὐτὸς ὑπομῆναι τοσοῦτους πόρους καὶ κινδύ-
νους ὑπὲρ τοῦ τοῖς νόμοις χρῆσθαι τὸν βουλόμενον Συ-
ρακουσίων· τοῦ δὲ Δημαινέτου πολλὰ κατηγορήσαντος 254
30 ἐν ἐκκλησίᾳ τῆς στρατηγίας, πρὸς ἐκεῖνον μὲν οὐδὲν ἀν-
τεῖπε, τοῖς δὲ θεοῖς ἔφη χάριν ὀφείλειν, οἷς εὐῖξατο Συ-
ρακουσίους ἐπιδιδῆν τῆς παρρησίας κυρίους γενομένους.

Μέγιστα δ' οὖν και κάλλιστα τῶν καθ' αὐτὸν Ἑλλήνων ὁμολογουμένως διαπραξάμενος ἔργα, και μόνος, ἐφ' ἃς οἱ σοφισταὶ διὰ τῶν λόγων τῶν πανηγυρικῶν αἰεὶ παρεκά- λουν πράξεις τοὺς Ἕλληνας, ἐν ταύταις ἀριστεύσας, και τῶν μὲν αὐτόθι κακῶν, ἃ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κατέσχευ, 5 ὑπὸ τῆς τύχης προεκκομισθεὶς ἀναίμακτος και καθαρὸς, ἐπιδειξάμενος δὲ δεινότητα μὲν και ἀνδρείαν τοῖς βαρ- βάροις και τοῖς τυράννοις, δικαιοσύνην δὲ και πραότητα τοῖς Ἑλλησι και τοῖς φίλοις, τὰ δὲ πλεῖστα τρόπαια τῶν ἀγῶνων ἀδάκρυτα και ἀπενθῆ τοῖς πολίταις καταστήσας, 10 καθαρὰν δὲ τὴν Σικελίαν ἐν οὐδ' ὄλοις ἔτεσιν ὀκτῶ ἀτ- δίων και συνοίκων κακῶν και νοσημάτων παραδοὺς τοῖς κατοικοῦσιν, ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἀπημβλύθη τὴν ὄψιν, εἶτα τελῶς ἐπηρώθη μετ' ὀλίγον, οὔτε αὐτὸς ἐαυτῷ πρό- φασιν παρασχῶν οὔτε παροινηθεὶς ὑπὸ τῆς τύχης, ἀλλὰ 15 συγγενικῆς τινος, ὡς ἔοικεν, αἰτίας και καταβολῆς ἅμα τῷ χρόνῳ συνεπιθεμένης· λέγονται γὰρ οὐκ ὀλίγοι τῶν κατὰ γένος αὐτῷ προσηκόντων ὁμοίως ἀποβαλεῖν τὴν ὄψιν ὑπὸ γήρωσ ἀπομαρανθεῖσαν. Ὁ δὲ Ἄθωνις ἐτι συν- εστῶτος τοῦ πρὸς Ἴπωνα πολέμου και Μάμερκον, ἐν 20 Μυλαῖς ἐπὶ στρατοπέδου φησὶν ἀπογλαυκωθῆναι τὴν ὄψιν αὐτοῦ, και πᾶσι φανερὰν γενέσθαι τὴν πήρωσιν, οὐ μὴν ἀποστῆναι διὰ τοῦτο τῆς πολιορκίας, ἀλλ' ἐμμελ- ναντα τῷ πολέμῳ λαβεῖν τοὺς τυράννους· ὡς δὲ ἐπανῆλ- θεν εἰς Συρακούσας εὐθύς ἀποθέσθαι τὴν μοναρχίαν και 25 παραιτεῖσθαι τοὺς πολίτας, τῶν πραγμάτων εἰς τὸ κάλ- λιστον ἡκόντων τέλος.

XXXVIII. Ἐκείνον μὲν οὖν αὐτὸν ὑπομείναντα τὴν συμφορὰν ἀλύπως ἤττον ἂν τις θαυμάσειε· τῶν δὲ Συ- ρακουσίων ἄξιον ἄγασθαι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τιμὴν και 30 χάριν, ἣν ἐπεδείξαντο πεπηρωμένῳ φοιτῶντες ἐπὶ θύρας αὐτοὶ και τῶν ξένων τοὺς παρεπιδημοῦντας ἄγοντες εἰς

τὴν οἰκίαν καὶ τὸ χωρίον, ὅπως θεάσαιντο τὸν εὐεργέτην αὐτῶν, ἀγαλλόμενοι καὶ μέγα φρονούντες, ὅτι παρ' αὐτοῖς εἴλετο καταξῆσαι τὸν βίον, οὕτω λαμπρᾶς ἐπανόδου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεσκευασμένης αὐτῷ διὰ τῶν εὐ-
 5 τυχημάτων καταφρονήσας. Πολλῶν δὲ καὶ μεγάλων εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν γραφομένων καὶ πραττομένων οὐδενὸς ἦν τὸ ψηφίσασθαι τὸν τῶν Συρακουσίων δῆμον, ὅσάκις συμπέσοι πόλεμος αὐτοῖς πρὸς ἄλλοφύλους, Κορινθίῳ χρῆσθαι στρατηγῷ. Καλὴν δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς ἐκ-
 10 κλησίας γινόμενον ὄψιν εἰς τιμὴν αὐτοῦ παρεῖχε· τὰ γὰρ ἄλλα δι' αὐτῶν κρίνοντες ἐπὶ τὰς μείζονας διασκέψεις ἐκεῖνον ἐκάλουν. Ὁ δὲ κομιζόμενος δι' ἀγορᾶς ἐπὶ ζευγους πρὸς τὸ θέατρον ἐπορεύετο· καὶ τῆς ἀπήνης, ὥσπερ ἐτύγχανε καθήμενος, εἰσαγομένης, ὃ μὲν δῆμος ἤσπάζετο
 15 μιᾶ φωνῇ προσαγορεύων αὐτόν, ὃ δ' ἀντασπασάμενος καὶ χρόνον τινὰ δοὺς ταῖς εὐφημίαις καὶ τοῖς ἐπαίνοις, εἶτα διακούσας τὸ ζητούμενον ἀπεφαίνετο γνώμην. Ἐπιχειροτονηθείσης δὲ ταύτης οἱ μὲν ὑπηρεταὶ κάλιον ἀπήγον διὰ τοῦ θεάτρου τὸ ζευγος, οἱ δὲ πολλοὶ βοῆ καὶ
 20 κρότῳ προπέμψαντες ἐκεῖνον ἤδη τὰ λοιπὰ τῶν δημοσίων καθ' αὐτοὺς ἐχρημάτιζον.

XXXIX. Ἐν τοιαύτῃ δὲ γηροτροφούμενος τιμῇ μετ' εὐνοίας, ὥσπερ πατὴρ κοινός, ἐκ μικρᾶς προφάσεως τῷ χρόνῳ συνεφασαμένης ἐτελεύτησεν. Ἡμερῶν δὲ δοθει-
 25 σῶν τοῖς μὲν Συρακουσίοις εἰς τὸ παρασκευάσαι τὰ περὶ τὴν ταφήν, τοῖς δὲ περιοίκιοις καὶ ξένοις εἰς τὸ συνελθεῖν, τὰ τ' ἄλλα λαμπρᾶς χορηγίας ἔτυχεν, καὶ τὸ λέχος οἱ ψήφῳ τῶν νεανίσκων προκριθέντες ἔφερον κεκοσμημένον διὰ τῶν Λιονυσίου τυραννεῖων τότε κατεσκευασμένων.
 30 Προὔπεμπον δὲ πολλὰ μυριάδες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, 255 ὧν ὄψις μὲν ἦν ἐορτῇ πρέπουσα, πάντων ἐστεφανωμένων καὶ καθαρᾶς ἐσθήτας φορούντων, φωναὶ δὲ καὶ δά-

κρυα συγκεκραμένα τῷ μακαρισμῷ τοῦ τεθνηκότος οὐ τιμῆς ἀφοσίωσιν οὐδὲ λειτουργίαν ἐκ προβουλεύματος, ἀλλὰ πόθον δίκαιον ἐπεδείκνυντο καὶ χάριν ἀληθινῆς εὐνοίας. Τέλος δὲ τῆς κλίνης ἐπὶ τὴν πυρὰν τεθείσης Δημήτριος, ὃς ἦν μεγαλοφωνότατος τῶν τότε κηρύκων, ⁵ γεγραμμένον ἀνείπε κήρυγμα τοιοῦτον· „Ὁ δῆμος ὁ Συρακουσίων Τιμολέοντα Τιμοδήμου Κορίνθιον τόνδε θάπτει μὲν διακοσίω μιν, ἐτίμησε δ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἀγῶσι μουσικοῖς, ἰππικοῖς, γυμνικοῖς, ὅτι τοὺς τυράννους ¹⁰ καταλύσας καὶ τοὺς βαρβάρους καταπολεμήσας καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἀναστάτων πόλεων οἰκίσας ἀπέδωκε τοὺς νόμους τοῖς Σικελιώταις.“ Ἐποιήσαντο δὲ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγορᾷ, καὶ στοὰς ὕστερον περιβαλόντες καὶ παλαιστρας ἐνοι- ¹⁵ κοδομήσαντες γυμνάσιον τοῖς νέοις ἀνήκαν καὶ Τιμολέοντιον προσηγόρευσαν. Αὐτοὶ δὲ χρώμενοι πολιτεία καὶ νόμοις, οὓς ἐκεῖνος κατέστησεν, ἐπὶ πολὺν χρόνον εὐδαιμονοῦντες διετέλεσαν.

20

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.

25

II. Τὸν Αἰμιλλίων οἶκον ἐν Ῥώμη τῶν εὐπατριδῶν γεγονέναι καὶ παλαιῶν οἱ πλείστοι συγγραφεῖς ὁμολογοῦ- ²⁵⁶ σιν. Ὅτι δ' ὁ πρῶτος αὐτῶν καὶ τῷ γένει τὴν ἐπωνυμίαν ἀπολιπὼν Μάμερκος ἦν, Πυθαγόρου πατρὸς τοῦ σοφοῦ, δι' ³⁰ αἰμυλλίαν λόγου καὶ χάριν Αἰμίλιος προσαγορευθεὶς, εἰρήκασιν ἐνιοὶ τῶν Πυθαγόρα τὴν Νομᾶ τοῦ βασιλέως

παίδευσιν ἀναθέντων. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι τῶν εἰς δόξαν
 ἀπὸ τῆς οἰκίας ταύτης προελθόντων δι' ἀρετὴν, ἣν ἐξή-
 λωσαν, εὐτύχησαν, Λευκίου δὲ Παύλου τὸ περὶ Κάννας
 ἀτύχημα τὴν τε φρόνησιν ἅμα καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐδειξεν.
 5 Ὡς γὰρ οὐκ ἔπεισε τὸν συνάρχοντα κωλύων μάχεσθαι,
 τοῦ μὲν ἀγῶνος ἅκων μετέσχευ αὐτῷ, τῆς δὲ φυγῆς οὐκ
 ἐκοινωνήσεν, ἀλλὰ τοῦ συνάφαντος τὸν κίνδυνον ἐγκα-
 ταλιπόντος αὐτὸς ἐστῶς καὶ μαχόμενος τοῖς πολεμίοις
 ἐτελεύτησε. Τούτου θυγάτηρ μὲν Αἰμιλία Σκηπίωνι τῷ
 10 μεγάλῳ συνώκησεν, υἱὸς δὲ Παῦλος Αἰμίλιος, περὶ οὗ
 τάδε γράφεται, γεγονὼς ἐν ἡλικίᾳ κατὰ καιρὸν ἀνθοῦντα
 δόξαις καὶ ἀρεταῖς ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγίστων
 διέλαμψεν, οὐ ταῦτ' αὖτοῖς εὐδοκιμοῦσι τότε νέοις ἐπιτη-
 δεύματα ζηλώσας, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἀπ' ἀρχῆς πορευ-
 15 θείς. Οὔτε γὰρ λόγον ἤσκει περὶ δίκας, ἀσπασμούς τε καὶ
 δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας, αἷς ὑποτρέχοντες οἱ πολλοὶ
 τὸν δῆμον ἐκτῶντο θεραπευτικοὶ καὶ σπουδαῖοι γενόμε-
 νοι, παντάπασιν ἐξέλιπε, πρὸς οὐδέτερον ἀφυῶς ἔχων,
 ὡς δ' ἑκατέρου κρείττονα τὴν ἀπ' ἀνδρείας καὶ δικαιοσύ-
 20 νης καὶ πίστεως δόξαν αὐτῷ περιποιούμενος, οἷς εὐθύς
 διέφερε τῶν καθ' ἡλικίαν.

III. Πρώτην γοῦν τῶν ἐπιφανῶν ἀρχῶν ἀγορανομίαν
 μετελθὼν προεκρίθη δέκα δυνεῖν ἀνδρῶν συναπογραφα-
 μένων, οὓς ὕστερον ἅπαντας ὑπατεύσαι λέγουσι. Γενό-
 25 μενος δ' ἱερεὺς τῶν Ἀγούρων προσαγορευομένου, οὓς
 τῆς ἀπ' ὀρνίθων καὶ διοσημειῶν ἀποδεικνύουσι Ῥωμαῖοι
 μαντικῆς ἐπισκόπους καὶ φύλακας, οὕτω προσέσχε τοῖς
 πατρώοις ἔθεσι καὶ κατενόησε τὴν τῶν παλαιῶν περὶ τὸ
 θεῖον εὐλάβειαν, ὥστε τιμὴν τινα δοκοῦσαν εἶναι καὶ
 30 ζηλουμένην ἄλλως ἔνεκα δόξης τὴν ἱερωσύνην τῶν ἀκρο-
 τάτων μίαν ἀποφῆναι τεχνῶν καὶ μαρτυρῆσαι τοῖς φιλο-
 σόφοις, ὅσοι τὴν εὐσέβειαν ὠρίσαντο θεραπειᾶς θεῶν

ἐπιστήμην εἶναι. Πάντα γὰρ ἐδράτο μετ' ἐμπειρίας ὑπ' αὐτοῦ καὶ σπουδῆς, σχολὴν τῶν ἄλλων ἄγοντος ὅτε γίνονται πρὸς τούτῳ, καὶ παραλείποντος οὐδὲν οὐδὲ καινοτομοῦντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς συνιερευθῖσιν αἰεὶ καὶ περὶ τῶν μικρῶν διαφερομένου, καὶ διδάσκοντος, ὡς εἰ τὸ θεῖον 5 εὐκόλον τις ἡγεῖται καὶ ἀμεμφές εἶναι τῶν ἀμελειῶν, ἀλλὰ τῇ γε πόλει χαλεπὸν ἢ περὶ ταῦτα συγγνώμη καὶ παρόρασις· οὐδεὶς γὰρ ἐξ ἀρχῆς εὐθύς μεγάλῳ παρανομῆματι κινεῖ πολιτείαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν μειζόνων φρουρὰν καταλύουσιν οἱ προλέμενοι τὴν ἐν τοῖς μικροῖς ἀκρί- 10 βειαν. Ὅμοιον δὲ καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἐθῶν τε καὶ πατριῶν ἐξεταστὴν καὶ φύλακα παρεῖχεν ἑαυτόν, οὐ δημαγωγῶν ἐν τῷ στρατηγεῖν οὐδ', ὥσπερ οἱ πλείστοι τότε, δευτέρας ἀρχὰς ταῖς πρώταις μνώμενος διὰ τοῦ χαρίζεσθαι καὶ πρῶτος εἶναι τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ' ὥσπερ ἱερεὺς 15 ἄλλων ὀργίων δεινῶν, τῶν περὶ τὰς στρατείας ἐθῶν ἐξηγουόμενος ἕκαστα, καὶ φοβερός ὢν τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ παραβαίνουσιν, ὠρθοῦ τὴν πατρίδα, μικροῦ δεῖν πάρεργον ἡγούμενος τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους τοῦ παιδεύειν τοὺς πολίτας. 20

IV. Συστάντος δὲ τοῦ πρὸς Ἀντίοχον τὸν μέγαν πολέμου τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ τῶν ἡγεμονικωτάτων ἀνδρῶν τετραμμένων πρὸς ἐκείνου, ἄλλος ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἀνέστη πόλεμος, ἐν Ἰβηρίᾳ κινήματων μεγάλων γενομένων. Ἐπὶ τοῦτου ὁ Αἰμίλιος ἐξεπέμφθη στρατηγός, οὐχ ἔξ ἔχων πε- 25 λέκεις, ὅσους ἔχουσιν οἱ στρατηγοῦντες, ἀλλὰ προσλαβῶν ἑτέρους τοσοῦτους, ὥστε τῆς ἀρχῆς ὑπατικὸν γενέσθαι τὸ ἀξίωμα. Μάχη μὲν οὖν δις ἐκ παρατάξεως ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους, περὶ τρισμυρίους ἀνελών, καὶ δοκεῖ τὸ κατόρθωμα τῆς στρατηγίας περιφανῶς γενέσθαι, χω- 30 ρίων εὐφυῖα καὶ ποταμοῦ τινος διαβάσει Ἰαστώνην παρὰσχόντος αὐτοῦ πρὸς τὸ νίκημα τοῖς στρατιώταις, πόλεις

δὲ πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐχειρώσατο δεξαμένας αὐ-
 τὸν ἔκουσίως. Εἰρήνην δὲ καὶ πίστει συνηρμοσμένην ἀπο-
 λιπῶν τὴν ἐπαρχίαν εἰς Ῥώμην ἐπανήλθεν, οὐδὲ δραχμῆ
 μιᾶ γεγωνῶς εὐπορώτερος ἀπὸ τῆς στρατείας. Ἦν δὲ καὶ
 5 περὶ τὰλλα χρηματιστῆς ἀργότερος, εὐδάπανος δὲ καὶ
 ἀφειδῆς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων. Οὐ πολλὰ δ' ἦν, ἀλλὰ καὶ
 φερυῆς ὀφειλομένης τῇ γυναικὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ
 γλίσχως ἐξήρκεσεν.

V. Ἐγγιμε δὲ Παπιρίαν, ἀνδρὸς ὑπατικοῦ Μάσωνος
 10 θυγατέρα, καὶ χρόνον συνοικήσας πολὺν ἀφῆκε τὸν γά-
 μον, καίπερ ἐξ αὐτῆς καλλιτεκνότητος γενόμενος· αὕτη
 γὰρ ἦν ἡ τὸν κλεινότατον αὐτῷ Σκηπίωνα τεκοῦσα καὶ
 Μάξιμον Φάβιον. Αἰτία δὲ γεγραμμένη τῆς διαστάσεως
 οὐκ ἤλθεν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἔοικεν ἀληθῆς τις εἶναι λόγος
 15 περὶ γάμου λύσεως γενόμενος, ὡς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἀπε-
 πέμπετο γυναῖκα, τῶν δὲ φίλων νουθετούντων αὐτόν,
 „Οὐχὶ σῶφρων; οὐκ εὐμορφος; οὐχὶ παιδοποιός;“ προ-
 τείνας τὸ ὑπόδημα (κάλλιον αὐτὸ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν) εἴ-
 πεν· „Οὐκ εὐπρεπῆς οὗτος; οὐ νεουργῆς; ἀλλ' οὐκ ἂν
 20 εἰδείη τις ὑμῶν, καθ' ὃ τι θλίβεται μέρος οὐμὸς πούς.“
 Τῷ γὰρ ὄντι μεγάλαι μὲν ἁμαρτίαι καὶ ἀναπεπταμέναι
 γυναῖκας ἀνδρῶν ἄλλας ἀπήλλαξαν, τὰ δ' ἐκ τινος ἀηδίας
 καὶ δυσαρμοστίας ἡθῶν μικρὰ καὶ πυκνὰ προσκρούσματα,
 λανθάνοντα τοὺς ἄλλους, ἀπεργάζεται τὰς ἀνηκέστους ἐν
 25 ταῖς συμβιώσεσιν ἀλλοτριότητας. Ὁ δ' οὖν Αἰμίλιος
 ἀπαλλαγὴς τῆς Παπιρίας ἐτέραν ἠγάγετο· καὶ δύο παῖ-
 δας ἄρρενας τεκούσης τούτους μὲν ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε,
 τοὺς δὲ προτέρους εἰσεποίησεν οἰκοῖς τοῖς μεγίστοις καὶ
 γένεσι τοῖς ἐπιφανεστάτοις, τὸν μὲν πρεσβύτερον τῷ Μα-
 30 ξίμου Φαβίου τοῦ πεντάκις ὑπατεύσαντος, τὸν δὲ νεώ-
 τερον Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος υἱὸς ἀνεψιὸν ὄντα θέμε-
 νος Σκηπίωνα προσηγόρευσε. Τῶν δὲ θυγατέρων τῶν

Αιμιλίου τὴν μὲν ὁ Κάτωνος υἱὸς ἔγημε, τὴν δ' Αἴλιος Τουβέρων, ἀνὴρ ἄριστος καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πενία χρησάμενος. Ἦσαν γὰρ ἐκκαίδεκα συγγενεῖς, Αἴλιοι πάντες· οἰκίδιον δὲ πάνυ μικρὸν ἦν αὐτοῖς καὶ χωρίδιον ἐν ἧρκει πᾶσι μίαν ἐστίαν νέμουσι μετὰ ὁ παίδων πολλῶν καὶ γυναικῶν. Ἐν αἷς καὶ ἡ Αἰμιλίου τοῦδε θυγάτηρ ἦν δις ὑπατεύσαντος καὶ δις θριαμβεύσαντος, οὐκ αἰσχynomένη τὴν πενίαν τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ θαυμάζουσα τὴν ἀρετὴν δι' ἣν πένης ἦν. Οἱ δὲ νῦν ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς, ἂν μὴ κλίμασι καὶ ποταμοῖς καὶ 10 διατειχίσμασιν ὀρίσῃσι τὰ κοινὰ καὶ πολλὴν εὐρυχωρίαν ἐν μέσῳ λάβωσιν ἀπ' ἀλλήλων, οὐ παύονται διαφερόμενοι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἱστορία λογιζέσθαι καὶ παρεπισκοπεῖν δίδωσι τοῖς σώζεσθαι βουλομένοις.

VI. Ὁ δ' Αἰμίλιος ὑπάτος ἀποδειχθεὶς ἐστράτευσεν 15 ἐπὶ τοὺς παραλίους Αἴγυας, οὓς ἐνιοὶ καὶ Λιγυστίλους ὀνομάζουσι, μάχιμον καὶ θυμοειδὲς ἔθνος, ἐμπείρως δὲ πολεμεῖν διδασκόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων διὰ τὴν γειννῆσιν. Τὰ γὰρ ἔσχατα τῆς Ἰταλίας καὶ καταλήγοντα πρὸς τὰς Ἄλπεις αὐτῶν τε τῶν Ἄλπεων τὰ κλυζόμενα τῷ Τυρ- 20 ρηνικῷ πελάγει καὶ πρὸς τὴν Λιβύην ἀνταίροντα νέμονται, μεμιγμένοι Γαλάταις καὶ τοῖς παραλλοῖς Ἰβήρων. Τότε δὲ καὶ τῆς θαλάττης ἀψάμενοι σκάφεσι πειρατικοῖς ἀφηροῦντο καὶ περιέκοπτον τὰς ἐμπορίας ἄχρι στηλῶν Ἡρακλείων ἀναπλέοντες. Ἐπιόντος οὖν τοῦ Αἰμιλίου τε- 25 τρακισμύριοι γενόμενοι τὸ πλῆθος ὑπέστησαν· ὁ δὲ τοὺς σύμπαντας ὀκτακισχίλλους ἔχων πενταπλασίους οὓσιν αὐτοῖς συνέβαλε, καὶ τρεψάμενος καὶ κατακλείσας εἰς τὰ τεῖχη διέδωκε λόγον φιλόανθρωπον καὶ συμβατικόν· οὐ 258 γὰρ ἦν βουλομένοις τοῖς Ῥωμαίοις παντάπασιν ἐκκόψαι 30 τὸ Λιγύων ἔθνος, ὥσπερ ἕρκος ἢ πρόβολον ἐμποδῶν κείμενον τοῖς Γαλατικοῖς κινήμασιν ἐπαιωρομένοις ἀεί

περὶ τὴν Ἰταλίαν. Πιστεύσαντες οὖν τῷ Αἰμιλίῳ τὰς τε
 ναῦς καὶ τὰς πόλεις ἐνεχείρισαν. Ὁ δὲ τὰς μὲν πόλεις οὐ-
 δὲν ἀδικήσας ἢ μόνον τὰ τεῖχη περιελὼν ἀπέδωκε, τὰς δὲ
 ναῦς ἀπάσας ἀφείλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλ-
 5 μου μείζον ἀπέλιπε· τοὺς δ' ἠλωκότας ὑπ' αὐτῶν κατὰ
 γῆν ἢ κατὰ θάλατταν ἀνεσώσατο πολλοὺς καὶ ξένους καὶ
 Ῥωμαίους εὐρεθέντας. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ ὑπατεία τὰς εἰ-
 ρημένας πράξεις ἐπιφανεῖς ἔσχεν. Ὅστερον δὲ πολλάκις
 ποιήσας φανερόν αὐτὸν αὐθις ὑπατεῦσαι βουλόμενον
 10 καὶ ποτε καὶ παραγγείλας, ὡς ἀπέτυχε καὶ παρώφθη, τὸ
 λοιπὸν ἡσυχίαν εἶχε, τῶν ἱερῶν ἐπιμελούμενος καὶ τοὺς
 παῖδας ἀσκῶν τὴν μὲν ἐπιχώριον παιδείαν καὶ πάτριον
 ὥσπερ αὐτὸς ἤσκητο, τὴν δ' Ἑλληνικὴν φιλοτιμότερον.
 Οὐ γὰρ μόνον γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ καὶ φήτορες,
 15 ἀλλὰ καὶ πλάσται καὶ ζωγράφοι καὶ πῶλων καὶ σκυλά-
 κων ἐπιστάται καὶ διδάσκαλοι θήρας Ἕλληνες ἦσαν περὶ
 τοὺς νεανίσκους. Ὁ δὲ πατήρ, εἰ μὴ τι δημόσιον ἐμπο-
 δῶν εἶη, παρῆν αἰεὶ μελετῶσι καὶ γυμναζομένοις φιλοτε-
 κνότατος Ῥωμαίων γενόμενος.

20 VII. Τῶν δὲ δημοσίων πράξεων καιρὸς ἦν ἐκεῖνος
 τότε, καθ' ὃν Περσεῖ τῷ Μακεδόνων βασιλεῖ πολεμοῦν-
 τες ἐν αἰτίαις τοὺς στρατηγούς εἶχον, ὡς δι' ἀπειρίαν καὶ
 ἀτολμίαν αἰσχυρῶς καὶ καταγελάστως τοῖς πράγμασι χρω-
 μένους καὶ πάσχοντας κακῶς μᾶλλον ἢ ποιοῦντας. Ἄρτι
 25 μὲν γὰρ Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα μέγαν εἶξαντα τῆς
 ἄλλης Ἀσίας ὑπὲρ τὸν Ταῦρον ἐκβαλόντες καὶ κατακλεί-
 σαντες εἰς Συρίαν, ἐπὶ μυρίοις καὶ πεντακισχίλοις τα-
 λάντοις ἀγαπήσαντα τὰς διαλύσεις, ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν ἐν
 Θεσσαλίᾳ συντρίψαντες Φίλιππον καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ
 30 Μακεδόνων ἐλευθερώσαντες, ᾧ τε βασιλεὺς οὐδεὶς πα-
 ραβλητὸς εἰς τόλμαν ἢ δύναμιν, Ἀννίβαν καταπολεμή-
 σαντες, οὐκ ἀνεκτὸν ἠγοῦντο Περσεῖ καθάπερ ἀντιπάφῳ

τῆς Ῥώμης ἴσον φερόμενοι συμπεπλέχθαι, πολὺν ἤδη χρόνον ἀπὸ τῶν λειψάνων τῆς πατρῶας ἥττης πολεμοῦντι πρὸς αὐτοὺς, ἀγνόουντες ὅτι πολλῶ τὴν Μακεδόνων δύναμιν ἥττηθεις Φίλιππος ἐρωωμενεστέραν καὶ μαχιμωτέραν ἐποίησε. Περὶ ὧν δίειμι βραχέως ἄνωθεν 5 ἀρξάμενος.

VIII. Ἀντίγονος μέγιστον δυνηθεὶς τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων καὶ στρατηγῶν, κτησάμενος ἑαυτῷ καὶ γένει τὴν τοῦ βασιλέως προσηγορίαν, υἱὸν ἔσχε Δημήτριον, οὗ παῖς Ἀντίγονος ἦν ὁ Γονατᾶς ἐπονομασθεὶς· τούτου δὲ 10 Δημήτριος, ὃς αὐτὸς τε βασιλεύσας χρόνον οὐ πολὺν, υἱὸν τε παῖδα τὴν ἡλικίαν ἀπολιπὼν Φίλιππον ἐτελεύτησε. Δείσαντες δὲ τὴν ἀναρχίαν οἱ πρῶτοι Μακεδόνων Ἀντίγονον ἐπάγονται τοῦ τεθνηκότος ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ συνοικίσαντες αὐτῷ τὴν μητέρα τοῦ Φιλίππου πρῶτον 15 μὲν ἐπίτροπον καὶ στρατηγόν, εἶτα πειρώμενοι μετρίου καὶ κοινωφελοῦς βασιλέα προσηγόρευσαν. Ἐπεκλήθη δὲ Δώσων ὡς ἐπαγγελτικός, οὐ τελεσιουργὸς δὲ τῶν ὑποσχέσεων. Μετὰ τοῦτον βασιλεύσας ὁ Φίλιππος ἤνθησεν ἐν τοῖς μάλιστα τῶν βασιλέων ἔτι μειράκιον ὧν, καὶ δόξαν 20 ἔσχεν ὡς ἀναστήσων Μακεδονίαν εἰς τὸ παλαιὸν ἀξίωμα καὶ μόνος ἐπὶ πάντας ἤδη τὴν Ῥωμαίων δύναμιν αἰρομένην καθέξων. Ἡττηθεὶς δὲ μεγάλη μάχῃ περὶ Σκότουςαν ὑπὸ Τίτου Φλαμινίνου τότε μὲν ἔπτηξε καὶ πάντα τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπέτρεψε Ῥωμαίοις, καὶ τυχῶν ἐπιτιμῆ- 25 σεως μετρίως ἠγάπησεν. Ὅστερον δὲ βαρῶς φέρων, καὶ τὸ βασιλεύειν χάριτι Ῥωμαίων ἠγούμενος αἰχμαλώτου 259 τρυφὴν ἀγαπῶντος εἶναι μᾶλλον ἢ φρόνημα καὶ θυμὸν ἔχοντος ἀνδρός, ἐπέιχε τῷ πολέμῳ τὴν γνώμην καὶ συνετάττετο λάθρα καὶ πανούργως. Τῶν γὰρ πόλεων τὰς 30 ἐνοδίοις καὶ παραθαλαττίοις ἀσθενεῖς γενομένας περιορῶν καὶ ὑπερήμους, ὡς καταφρονεῖσθαι, πολλὴν ἄνω

συνήγε δύναμιν, καὶ τὰ μεσόγεια χωρία καὶ φρούρια καὶ
 πόλεις ὄπλων καὶ χρημάτων πολλῶν καὶ σωμάτων ἀκμα-
 ζόντων ἐμπεπληκῶς ἐσωμάσκει τὸν πόλεμον καὶ συνέλεχεν
 ὥσπερ ἐγκεκρυμμένον ἀδήλως. Ὅπλων μὲν γὰρ ἀργού-
 5 των ἀπέκειντο τρεῖς μυριάδες, ὀκτακόσιαι δὲ σίτου με-
 δίμνων ἦσαν ἐγκατωκοδομημένου τοῖς τείχεσι, χρημάτων
 δὲ πλῆθος ὅσον ἤρκει μισθοφόρους ἔτη δέκα μυρίους
 τρέφειν προπολεμοῦντας τῆς χώρας. Ἄλλ' ἐκείνος μὲν
 οὐκ ἔφθη ταῦτα κινήσαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ἔργον, ὑπὸ
 10 λύπης καὶ δυσθυμίας προέμενος τὸν βίον· ἔγνω γὰρ
 ἀδίκως τὸν ἕτερον τῶν υἱῶν Δημήτριον ἐκ διαβολῆς τοῦ
 χείρονος ἀνηρηκῶς· ὁ δ' ἀπολειπόμενος υἱὸς αὐτοῦ
 Περσεὺς ἅμα τῇ βασιλείᾳ διεδέξατο τὴν πρὸς Ῥωμαίους
 ἐχθραν, οὐκ ὦν ἐχέγγυος ἐνεγκεῖν διὰ μικρότητα καὶ μο-
 15 χθηρίαν ἧθους, ἐν ᾧ παθῶν τε παντοδαπῶν καὶ νοσημά-
 των ἐνότων ἐπρώτευσεν ἢ φιλαργυρία. Λέγεται δὲ μηδὲ
 γνήσιος φῦναι, λαβεῖν δ' αὐτὸν ἢ συνοικοῦσα τῷ Φιλίπ-
 πω νεογνὸν ἀκεστρίας τινὸς Ἀργολικῆς Γναθαινίου τοῦ
 νομα τεκούσης, καὶ λαθεῖν ὑποβαλομένη. Δι' ὃ καὶ μά-
 20 λιστα δοκεῖ τὸν Δημήτριον φοβηθεῖς ἀποκτεῖναι, μὴ
 γνήσιον ἔχων ὁ οἶκος διάδοχον ἀποκαλύψῃ τὴν ἐκείνου
 νοθεΐαν.

IX. Οὐ μὲν ἀλλὰ, καίπερ ὦν ἀγεννῆς καὶ ταπεινός,
 ὑπὸ ῥώμης τῶν πραγμάτων ἀναφερόμενος πρὸς τὸν πό-
 25 λεμον ἔστη καὶ διηρείσατο πολὺν χρόνον, ἡγεμόνας τε
 Ῥωμαίων ὑπατικούς καὶ στρατεύματα καὶ στόλους μεγά-
 λους ἀποτριψάμενος, ἐνίωεν δὲ καὶ κρατήσας. Πόπλιόν
 τε γὰρ Δικίννιον ἐμβαλόντα πρῶτον εἰς Μακεδονίαν τρε-
 ψάμενος ἵππομαχίᾳ δισχιλίους πεντακοσίους ἄνδρας ἀγα-
 30 θοὺς ἀπέκτεινε καὶ ζῶντας ἄλλους ἑξακοσίους ἔλαβε, τοῦ
 τε ναυστάθμου περὶ Ὠρεὸν ὁρμοῦντος ἀπροσδόκητον
 ἐπίπλουεν θέμενος εἴκοσι μὲν αὐτοφόρους ὀλκάδας ἔχει-

ρώσατο, τὰς δ' ἄλλας σίτου γεμούσας κατέδυσεν· ἐκρά-
τησε δὲ καὶ πεντηρικὰ τέσσαρα. Καὶ μάχην ἐπολέμησε τὸ
δεύτερον, ἐν ἧ τὸν ὑπατικὸν Ὀστίλιον ἀπεκρούσατο
καταβιαζόμενον κατὰ τὰς Ἐλιμίας· λάθρα δὲ διὰ Θεσσα-
λίας ἐμβαλόντα προκαλούμενος εἰς μάχην ἐφόβησε. Πά- 5
φεργον δὲ τοῦ πολέμου στρατείαν ἐπὶ Δαρδανεῖς θέμε-
νος, ὡς δὴ τοὺς Ῥωμαίους ὑπεροφῶν καὶ σχολάζων, μυ-
ρίους τῶν βαρβάρων κατέκοψε καὶ λείαν ἤλάσατο πολ-
λήν. Ὑπεκίνει δὲ καὶ Γαλάτας τοὺς περὶ τὸν Ἴστρον
ῶκημένους, Βαστέρναι καλοῦνται, στρατὸν ἱππότην καὶ 10
μάχιμον, Ἰλλυριοὺς τε διὰ Γενθίου τοῦ βασιλέως παρε-
κάλει συνεφάσασθαι τοῦ πολέμου. Καὶ λόγος κατέσχευεν,
ὡς τῶν βαρβάρων μισθῶ πεπεισμένων ὑπ' αὐτοῦ διὰ
τῆς κάτω Γαλατίας παρὰ τὸν Ἀδρίαν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν
Ἰταλίαν.

15

Χ. Ταῦτα τοῖς Ῥωμαίοις πυνθανομένοις ἐδόκει τὰς τῶν
στρατηγιῶντων χάριτας καὶ παραγγελίας ἐάσαντας αὐ-
τοὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἄνδρα νοῦν ἔχοντα καὶ
πράγμασι χρῆσθαι μεγάλοις ἐπιστάμενον. Οὗτος ἦν
Παῦλος Αἰμίλιος, ἡλικίας μὲν ἤδη πρόσω καὶ περὶ ἐξή- 20
κοντα γεγονώς ἔτη, φῶμῃ δὲ σώματος ἀκμάζων, πεφραγ-
μένος δὲ κηδεσταῖς καὶ παισὶ νεανίαις καὶ φίλων πλήθει
καὶ συγγενῶν μέγα δυναμένων, οἳ πάντες αὐτὸν ὑπα-
κοῦσαι καλοῦντι τῷ δήμῳ πρὸς τὴν ὑπατείαν ἐπειθον.
260 Ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐθρῦπτετο πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ 25
διέκλινε τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν καὶ σπουδὴν, ὡς μὴ δεό-
μενος τοῦ ἄρχεῖν, φοιτῶντων δὲ καθ' ἡμέραν ἐπὶ θύρας
καὶ προκαλουμένων αὐτὸν εἰς ἀγορὰν καὶ καταβοῶντων
ἐπέισθη· καὶ φανεῖς εὐθύς ἐν τοῖς μετιοῦσι τὴν ὑπα-
τείαν ἐδοξεν οὐκ ἀρχὴν ληψόμενος, ἀλλὰ νίκην καὶ κρά- 30
τος πολέμου κομίζων καὶ διδοὺς τοῖς πολίταις καταβαί-
νειν εἰς τὸ πεδίον· μετὰ τοσαύτης ἐλπίδος καὶ προθυ-

μίας ἐδέξαντο πάντες αὐτὸν καὶ κατέστησαν ὑπατον τὸ
 δευτερον, οὐκ ἐάσαντες κληρον γενέσθαι, καθάπερ εἰώ-
 θει περὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλ' εὐθύς ἐκείνῳ ψηφισάμενοι
 τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν. Λέγεται δ'
 5 αὐτόν, ὡς ἀνηγορεύθη κατὰ τοῦ Περσέως στρατηγός,
 ὑπὸ τοῦ δήμου πάντος οἰκαδε προπεμφθέντα λαμπρῶς
 εὐρεῖν τὸ θυγάτριον τὴν Τερτίαν δεδακρυμένην ἐτι παι-
 δίον οὔσαν· ἀσπαζόμενον οὖν αὐτὴν ἐρωτᾶν, ἐφ' ὅτῳ
 λελύπηται· τὴν δὲ περιβαλοῦσαν καὶ καταφιλοῦσαν
 10 „Οὐ γὰρ οἶσθα“ εἰπεῖν „ὦ πάτερ, ὅτι ἡμῖν ὁ Περσεὺς
 τέθνηκε;“ λέγουσαν κυνίδιον σύντροφον οὕτω πρυσα-
 γορευόμενον· καὶ τὸν Αἰμίλιον „Ἀγαθὴ τύχη“ φάναι
 „ὦ θυγάτερ, καὶ δέχομαι τὸν οἰωνόν.“ Ταῦτα μὲν οὖν
 Κικέρων ὁ φήτωρ ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς ἱστορήκεν.

15 XI. Εἰωθότων δὲ τῶν ὑπατεῖαν λαβόντων οἶον ἀν-
 θεομολογεῖσθαί τινα χάριν καὶ προσαγορεύειν φιλοφρό-
 νως τὸν δῆμον ἀπὸ τοῦ βήματος, Αἰμίλιος εἰς ἐκκλησίαν
 συναγαγὼν τοὺς πολίτας τὴν μὲν προτέραν ὑπατεῖαν με-
 τελεθεῖν ἐφη αὐτὸς ἀρχῆς δεόμενος, τὴν δὲ δευτέραν ἐκεί-
 20 νων στρατηγοῦ δεομένων· δι' ὃ μηδεμίαν αὐτοῖς χάριν
 ἔχειν, ἀλλ' εἰ νομίζουσι δι' ἑτέρου βέλτιον ἔξειν τὰ κατὰ
 τὸν πόλεμον, ἐξίστασθαι τῆς ἡγεμονίας, εἰ δὲ πιστεύου-
 σιν αὐτῷ, μὴ παραστρατηγεῖν μηδὲ λογοποιεῖν, ἀλλ'
 ὑπουργεῖν σιωπῇ τὰ δέοντα πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς, ἐὰν
 25 ἄρχοντος ἄρχειν ζητῶσιν, ἐτι μᾶλλον ἢ νῦν καταγελά-
 στους ἐν ταῖς στρατείαις ἐσομένους. Ἀπὸ τούτων τῶν
 λόγων πολλὴν μὲν αἰδῶ πρὸς αὐτὸν ἐνεποίησε τοῖς πολί-
 ταις, μεγάλην δὲ προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος, ἡδομένων
 ἀπάντων, ὅτι τοὺς κολακεύοντας παρελθόντες εἶλοντο
 30 παρρησίαν ἔχοντα καὶ φρόνημα στρατηγόν. Οὕτως ἐπὶ
 τῷ κρατεῖν καὶ μέγιστος εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῆς καὶ τοῦ
 καλοῦ δοῦλος ἦν ὁ Ῥωμαίων δῆμος.

XII. Αιμίλιον δὲ Παῦλον, ὡς ἐξώρησεν ἐπὶ στρα-
 τείαν, πλοῦ μὲν εὐτυχία καὶ φαστῶνῃ χρῆσασθαι πορείας
 κατὰ δαίμονα τίθημι, σὺν τάχει καὶ μετ' ἀσφαλείας εἰς
 τὸ στρατόπεδον κομισθέντα· τοῦ δὲ πολέμου καὶ τῆς
 στρατηγίας αὐτοῦ τὸ μὲν τόλμης δέξυτῃτι, τὸ δὲ βουλευ- 6
 μασι χρηστοῖς, τὸ δὲ φίλων ἐκθύμοις ὑπηρεσίαις, τὸ δὲ τῷ
 παρὰ τὰ δεινὰ θαρρεῖν καὶ χρῆσθαι λογισμοῖς ἀραρόσιν
 ὁρῶν διαπεπραγμένον οὐκ ἔχω τῇ λεγομένῃ τοῦ ἀνδρὸς
 εὐτυχία λαμπρὸν ἀποδοῦναι καὶ διάσημον ἔργον οἴον ἑτέ-
 ρων στρατηγῶν. Εἰ μὴ τις ἄρα τὴν Περσέως φιλαργυρίαν 10
 Αἰμιλίῳ τύχην ἀγαθὴν περὶ τὰ πράγματα γενέσθαι φη-
 σίν, ἢ λαμπρὰ καὶ μεγάλα πρὸς τὸν πόλεμον ἀρθέντα
 ταῖς ἐλπίσι τὰ Μακεδόνων ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε πρὸς
 ἀργύριον ἀποδειλιάσαντος. Ἦκον μὲν γὰρ αὐτῷ δεηθέντι
 Βαστέρναι, μύριοι μὲν ἱππεῖς, μύριοι δὲ παραβάται, μι- 15
 σθοφόροι πάντες, ἄνδρες οὐ γεωργεῖν εἰδότες, οὐ πλεῖν,
 οὐκ ἀπὸ ποιμνίων ζῆν νέμοντες, ἀλλ' ἔν ἔργον καὶ μίαν
 τέχνην μελετῶντες αἰεὶ μάχεσθαι καὶ κρατεῖν τῶν ἀντι-
 ταττομένων. Ὡς δὲ περὶ τὴν Μαιδικὴν καταστρατοπε-
 δεύσαντες ἐπεμίγνυντο τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως ἄνδρες 20
 ὑψηλοὶ μὲν τὰ σώματα, θαυμαστοὶ δὲ τὰς μελέτας, μεγά-
 λανχοι δὲ καὶ λαμπροὶ ταῖς κατὰ τῶν πολεμίων ἀπειλαῖς,
 θάρσος παρέστησαν τοῖς Μακεδόσι καὶ δόξαν, ὡς τῶν
 261 Ῥωμαίων οὐχ ὑπομενούντων, ἀλλ' ἐκπλαγησομένων τὴν
 ὄψιν αὐτὴν καὶ τὴν κίνησιν ἐκφυλον οὔσαν καὶ δυσπρόσ- 25
 οπτον. Οὕτω διαθεις τοὺς ἀνθρώπους ὁ Περσεὺς καὶ
 τοιούτων ἐμπλήσας ἐλπίδων αἰτούμενος καθ' ἕκαστον
 ἡγεμόνα χιλίους, πρὸς τὸ γιγνόμενον τοῦ χρυσίου πλῆ-
 θος ἰλιγγιάσας καὶ παραφρονήσας ὑπὸ μικρολογίας ἀπέ-
 πατο καὶ προήκατο τὴν συμμαχίαν, ὥσπερ οἰκονομῶν, οὐ 30
 πολεμῶν Ῥωμαίους, καὶ λογισμὸν ἀποδώσων ἀκριβῆ τῆς

εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης οἷς ἐπολέμει· καίτοι διδασκάλους
 εἶχεν ἐκείνους, οἷς ἄνευ τῆς ἄλλης παρασκευῆς στρατιω-
 τῶν δέκα μυριάδες ἦσαν ἠθροισμένοι καὶ παρεστῶσαι
 ταῖς χρεῖαις. Ὁ δὲ πρὸς δύναμιν ἀνταίρων τηλικαύτην
 5 καὶ πόλεμον, οὗ τοσοῦτον ἦν τὸ παρατρεφόμενον, διεμέ-
 τρει καὶ παρεσημαίνετο τὸ χρυσίον, ἄψασθαι δεδιὼς ὥσπερ
 ἄλλοτριῶν. Καὶ ταῦτ' ἐπραττεν οὐ Λυδῶν τις οὐδὲ Φοι-
 νίκων γεγρονῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου
 κατὰ συγγένειαν ἀρετῆς μεταποιούμενος, οἱ τῷ τὰ πράγ-
 10 ματα τῶν χρημάτων ὠνητὰ, μὴ τὰ χρήματα τῶν πραγ-
 μάτων ἡγειῶθαι πάντων ἐκράτησαν. Ἐρρέθη γοῦν, ὅτι
 τὰς πόλεις αἰρεῖ τῶν Ἑλλήνων οὐ Φίλιππος, ἀλλὰ τὸ Φι-
 λίππου χρυσίον. Ἀλέξανδρος δὲ τῆς ἐπ' Ἴνδους στρα-
 τείας ἀπτόμενος καὶ βαρὺν ὄρων καὶ δύσογκον ἤδη τὸν
 15 Περσικὸν ἐφελκομένους πλοῦτον τοὺς Μακεδόνας, πρώ-
 τας ὑπέπρησε τὰς βασιλικὰς ἀμάξας, εἶτα τοὺς ἄλλους
 ἐπεισε ταῦτ' οὐ ποιήσαντας ἐλαφροὺς ἀναξυῖσαι πρὸς τὸν
 πόλεμον ὥσπερ λευμένους. Περσεὺς δὲ τὸν χρυσὸν αὐ-
 τὸς αὐτοῦ καὶ τέκνων καὶ βασιλείας καταχεάμενος οὐκ
 20 ἠθέλησε δι' ὀλίγων σωθῆναι χρημάτων, ἀλλὰ μετὰ πολ-
 λῶν κομισθεῖς ὁ πλούσιος αἰχμάλωτος ἐπιδείξασθαι Ῥω-
 μαίοις ὅσα φεισάμενος ἐτήρησεν αὐτοῖς.

XIII. Οὐ γὰρ μόνον ἀπέπεμψε τοὺς Γαλάτας ψευδά-
 μενος, ἀλλὰ καὶ Γένθιον ἐπάρας τὸν Ἰλλυριὸν ἐπὶ τρια-
 25 κοσίοις ταλάντοις συνεφάψασθαι τοῦ πολέμου τὰ μὲν
 χρήματα τοῖς παρ' αὐτοῦ πεμφοθεῖσι προϋθῆκεν ἡριθμη-
 μένα καὶ κατασημῆνασθαι παρέσχεν· ὡς δὲ πεισθεῖς ἔχειν
 ἂ ἤτησεν ὁ Γένθιος ἔργον ἀσεβὲς καὶ δεινὸν ἔδρασε (πρέ-
 σβεις γὰρ ἐλθόντας Ῥωμαίων πρὸς αὐτὸν συνέλαβε καὶ
 30 κατέδησεν), ἡγούμενος ὁ Περσεὺς οὐδὲν ἔτι δεῖσθαι τῶν
 χρημάτων τὴν ἐκπολέμωσιν, ἅλντα τοῦ Γενθίου προδε-
 δωκότος ἔχθρας ἐνέχυρα καὶ διὰ τηλικαύτης ἀδικίας ἐμ-

βεβληκότες ἑαυτὸν εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεστέρησε τὸν κακοδαίμονα τῶν τριακοσίων ταλάντων, καὶ περιεῖδεν ὀλίγη χρόνῳ μετὰ τέκνων καὶ γυναικὸς ὡς ἀπὸ νεοττιᾶς ἀρθέντα τῆς βασιλείας ὑπὸ Λευκίου Ἀνικίου στρατηγοῦ πεμφθέντος ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως. Ἐπὶ τοιοῦτον ἀντίπαλον ἔλθων ὁ Αἰμίλιος αὐτοῦ μὲν κατεφρόνει, τὴν δ' ὑπ' αὐτῷ παρασκευὴν καὶ δύναμιν ἐθαύμαζεν. Ἦσαν γὰρ ἱππεῖς μὲν τετρακισχίλιοι, πέζοι δ' εἰς φάλαγγα τετρακισμυρίων οὐ πολλοῖς ἀποδέοντες. Ἰδρυσμένος δὲ πρὸ τῆς θαλάττης παρὰ τὴν Ὀλυμπικὴν ὑπώρειαν ἐπὶ χωρίων οὐδαμόθεν προσαγωγὴν ἔχονταν καὶ πάντοθεν ὑπ' αὐτοῦ διαπεφραγμένων ἐρύμασι καὶ προτειχίσμασι ξυλίνοις πολλὴν ἄδειαν ἤγεν, ἀποτρέψειν χρόνῳ καὶ χρημάτων δαπάνῃ τὸν Αἰμίλιον ἡγούμενος. Ὁ δὲ τῇ γνώμῃ μὲν ἦν ἐνεργὸς ἐπὶ πᾶν βούλευμα καὶ πᾶσαν τρεπόμενος πειραν, 15 ὑπ' ἀδείας δὲ τῆς πρόσθεν τὸν στρατὸν ὄρων δυσανασχετοῦντα καὶ λόγῳ πολλὰ διαστρατηγοῦντα τῶν ἀπράκτων, ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ παρήγγειλε μηδὲν πολυπραγμονεῖν μηδὲ φροντίζειν, ἀλλ' ἢ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὴν πανοπλίαν ἕκαστον, ὅπως ἐνεργὸν παρεῖξει καὶ 20 χρήσεται Ῥωμαϊκῶς τῇ μαχαίρᾳ, τὸν καιρὸν παραδόντος 262 τοῦ στρατηγοῦ. Τὰς δὲ νυκτερινὰς ἐκέλευσε φυλακὰς ἄνευ λόγχης φυλάττειν, ὡς μᾶλλον προσέξοντας καὶ διαμαχουμένους πρὸς τὸν ὕπνον, ἢ ἀμύνασθαι τοὺς πολέμους μὴ δύνωνται προσιόντας.

25

XIV. Ἐνοχλουμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων μάλιστα περὶ τὴν τοῦ ποτοῦ χρεῖαν (καὶ γὰρ ὀλίγον καὶ πονηρὸν ἐπίδυε καὶ συνελείβετο παρ' αὐτὴν τὴν θάλατταν), ὄρων ὁ Αἰμίλιος μέγα καὶ κατηρεφὲς δένδρεσιν ὄρος τὸν Ὀλυμπον ἐπικείμενον, καὶ τεκμαιρόμενος τῇ χλωρότητι τῆς 30 ὕλης ναμάτων ἔχειν ἀρχὰς διὰ βάρους ὑποφερομένων, ἀναπνοᾶς αὐτοῖς καὶ φρέατα πολλὰ παρὰ τὴν ὑπώρειαν

ὄρουτε. Τὰ δ' εὐθύς ἐπίπλατο ρευμάτων καθαρῶν ἐπι-
 συνδιδόντων ὀλκῇ καὶ φορᾷ τοῦ θλιβομένου πρὸς τὸ
 κενούμενον. Καίτοι τινὲς οὐ φασιν ὑδάτων ἐτοιμῶν κε-
 κρυμμένων πηγὰς ἐναποκεῖσθαι τοῖς τόποις, ἐξ ὧν ρέου-
 5 σιν, οὐδ' ἀποκάλυψιν οὐδὲ ῥῆξιν εἶναι τὴν ἐκβολὴν αὐ-
 τῶν, ἀλλὰ γένεσιν καὶ σύστασιν ἐνταῦθα τῆς ὕλης ἐξυ-
 γραιομένης· ἐξυγραινέσθαι δὲ πυκνότητι καὶ ψυχρότητι
 τὴν νοτερὰν ἀναθυμίασιν, ὅταν ἐν βάθει καταθλιβείσα
 ρευστικὴ γένηται. Καθάπερ γὰρ οἱ μαστοὶ τῶν γυναι-
 10 κῶν οὐχ ὥσπερ ἀγγεῖα πλήρεις εἰσὶν ἐπιρρέοντος ἐτοιμοῦ
 γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφήν ἐν αὐτοῖς ἐρ-
 γάζονται γάλα καὶ διηθοῦσιν, οὕτως οἱ περιψυκτοὶ καὶ
 πιδაკῶδεις τόποι τῆς γῆς ὕδωρ μὲν οὐκ ἔχουσι καλυπτό-
 15 μενον, οὐδὲ κόλπους ρεύματα καὶ βάθη ποταμῶν τοσοῦ-
 των ἐξ ἐτοιμῆς καὶ ὑποκειμένης ἀφιέντας ἀρχῆς, τὸ δὲ
 πνεῦμα καὶ τὸν ἀέρα τῷ πιέξειν καὶ καταπυκνοῦν ἀπο-
 θλίβοντες εἰς ὕδωρ τρέπουσι. Τὰ γοῦν ὀρυττόμενα τῶν
 χωρίων μᾶλλον ἀναπιδύει καὶ διανάει πρὸς τὴν τοιαύτην
 ψηλάφησιν, ὥσπερ οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν
 20 θηλασμόν, ἀνυγραινόντα καὶ μαλάττοντα τὴν ἀναθυμία-
 σιν· ὅσα δ' ἀργὰ τῆς γῆς συμπέφρακται, τυφλὰ πρὸς γέ-
 νεσιν ὑδάτων ἐστίν, οὐκ ἔχοντα τὴν ἐργαζομένην τὸ ὑγρὸν
 κίνησιν. Οἱ δὲ ταῦτα λέγοντες ἐπιχειρεῖν δεδώκασι τοῖς
 ἀπορητικοῖς, ὡς οὐδὲ τὸ αἷμα τοῖς ζώοις ἐνεστίν, ἀλλὰ
 25 γεννᾶται πρὸς τὰ τραύματα πνεύματός τινος ἢ σαρκῶν
 μεταβολῇ φύσιν ἀπεργασαμένη καὶ σύντηξιν. Ἐλέγχου-
 νται δὲ τοῖς πρὸς τοὺς ὑπονόμους καὶ τὰς μεταλλείας
 ἀπαντῶσιν εἰς βάθη ποταμοῖς, οὐ κατ' ὀλίγον συλλεγο-
 μένοις, ὥσπερ εἰκὸς ἐστίν, εἰ γένεσιν ἐκ τοῦ παραχρῆμα
 30 κινουμένης τῆς γῆς λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἀθρόοις ἀναχεο-
 μένοις. Ὁρῶν δὲ καὶ πέτρας πληγῇ ῥαγεῖσης ἐξεπήδησε

φεῦμα λάβρον ὕδατος, εἶτα ἐπέλιπε. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

XV. Ὁ δ' Αἰμίλιος ἡμέρας μὲν τινὰς ἠρέμει, καὶ φασὶ μήποτε τηλικούτων στρατοπέδων ἐγγὺς οὕτω συνελθόντων ἠσυχίαν γενέσθαι τοσαύτην. Ἐπεὶ δὲ κινῶν ἅπαντα 5 καὶ πειρώμενος ἐπυνθάνετο μίαν εἰσβολὴν εἶτι μόνον ἄφρουρον ἀπολείπεσθαι τὴν διὰ Περραιβίας παρὰ τὸ Πύθιον καὶ τὴν Πέτραν, τῷ μὴ φυλάττεσθαι τὸν τόπον ἐλπίσας μᾶλλον ἢ δι' ἣν οὐκ ἐφυλάττετο δυσχωρίαν καὶ τραχύτητα δεισας ἐβουλεύετο. Πρῶτος δὲ τῶν παρόντων 10 ὁ Νασικᾶς ἐπικαλούμενος Σκηπίων, γαμβρὸς Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος, ὕστερον δὲ μέγιστον ἐν τῇ συγκλήτῳ δυνηθεὶς, ὑπεδέξατο τῆς κυκλώσεως ἡγεμῶν γενέσθαι. Δεύτερος δὲ Φάβιος Μάξιμος, ὁ πρεσβύτατος τῶν Αἰμιλίου παίδων, εἶτι μειράκιον ὢν, ἀνέστη προθυμούμενος. 15 Ἡσθεὶς οὖν ὁ Αἰμίλιος δίδωσιν αὐτοῖς οὐχ ὅσους Πολύβιος εἶρηκεν, ἀλλ' ὅσους αὐτὸς ὁ Νασικᾶς λαβεῖν φησι, γεγραφῶς περὶ τῶν πράξεων τούτων ἐπιστόλιον πρὸς τινὰ τῶν βασιλέων, οἱ μὲν ἐκτὸς τάξεως Ἴταλικοὶ τρισχιλιοὶ τὸ πλῆθος ἦσαν, τὸ δ' εὐάνυμον κέρας εἰς πεν- 20 263 τακισχιλίους. Τούτοις προσλαβὼν ὁ Νασικᾶς ἱππεὶς ἑκατὸν εἰκοσι καὶ τῶν παρ' Ἀρπάφῳ Θρακῶν καὶ Κρητῶν ἀναμειγμένων διακοσίους, ἐξώρμησε τῇ πρὸς θάλασσαν ὁδῷ καὶ κατεστρατοπέδευσε παρὰ τὸ Ἡράκλειον, ὡς δὴ ταῖς ναυσὶ μέλλων ἐκπεριπλεῖν καὶ κυκλοῦσθαι τὸ 25 στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δ' ἐδείκνυσαν οἱ στρατιῶται καὶ σκότος ἐγένετο, τοῖς ἡγεμόσι φράσας τὸ ἀληθὲς ἦγε διὰ νυκτὸς τὴν ἐναντίαν ἀπὸ θαλάττης, καὶ καταλύσας ἀνέπαυε τὴν στρατιάν ὑπὸ τὸ Πύθιον. Ἐνταῦθα τοῦ Ὀλύμπου τὸ ὕψος ἀνατείνει πλέον ἢ δέκα 30 σταδίους· σημιάνεται δὲ ἐπιγράμματι τοῦ μετρήσαντος οὕτως

Οὐλύμπου κορυφῆς ἐπι Πυθίου Ἀπόλλωνος
 ἱερὸν ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κάθετον δ' ἐμετρήθη),
 πλήρη μὲν δεκάδα σταδίων μίαν, αὐτὰρ ἐπ' αὐτῇ
 πλέθρον τετραπέδῳ λειπούμενον μεγέθει.

5 Εὐμήλου δέ μιν υἱὸς ἐθήκατο μέτρα κελεύθου
 Ξειναγόρης· σὺ δ', ἄναξ, χαιρε καὶ ἐσθλὰ δίδου.

Καίτοι λέγουσιν οἱ γεωμετρικοὶ μήτε ὄρους ὕψος μήτε
 βάθος θαλάσσης ὑπερβάλλειν δέκα σταδίους. Ὁ μέντοι
 Ξειναγόρας οὐ παρέργως, ἀλλὰ μεθόδῳ καὶ δι' ὀργάνων
 10 εἰληφέναι δοκεῖ τὴν μέτρησιν.

XVI. Ὁ μὲν οὖν Νασικᾶς ἐνταῦθα διενυκτέρευσε·
 τῷ δὲ Περσέϊ τὸν Αἰμίλιον ἀτρεμοῦντα κατὰ χώραν
 ὄρωντι καὶ μὴ λογιζομένῳ τὸ γινόμενον ἀποδράς ἐκ τῆς
 ὁδοῦ Κρής αὐτόμολος ἦκε μηνύων τὴν περίοδον τῶν
 15 Ῥωμαίων. Ὁ δὲ συνταραχθεὶς τὸ μὲν στρατόπεδον οὐκ
 ἐκίνησε, μυρίους δὲ μισθοφόρους ξένους καὶ δισχιλίους
 Μακεδόνας Μίλωνι παραδοὺς ἐξαπέστειλε παρακελευ-
 σάμενος ταχῆναι καὶ καταλαβεῖν τὰς ὑπερβολάς. Τού-
 τοις ὁ μὲν Πολύβιός φησιν ἔτι κοιμωμένοις ἐπιπεσεῖν
 20 τοὺς Ῥωμαίους, ὁ δὲ Νασικᾶς ὄξυν ἀγῶνα περὶ τοῖς
 ἄκροις γενέσθαι καὶ κίνδυνον, αὐτὸς δὲ Θοῤᾰκα μισθο-
 φόρον εἰς χεῖρας συνδραμόντα τῷ ξυστῷ διὰ τοῦ στήθους
 πατάξας καταβαλεῖν, ἐκβιασθέντων δὲ τῶν πολεμίων,
 καὶ τοῦ Μίλωνος αἰσχιστα φεύγοντος ἄνευ τῶν ὄπλων
 25 μονοχίτωνος, ἀσφαλῶς ἀκολουθεῖν ἅμα καταβιβάζων εἰς
 τὴν χώραν τὸ στρατεύμα. Τούτων δὲ τῷ Περσέϊ προσ-
 πεσόντων κατὰ τάχος ἀναξεύξας ἤγεεν ὀπίσω, περίφοβος
 γεγωνῶς καὶ συγκεχυμένος ταῖς ἐλπίσιν. Αὐτοῦ δ' ὅμως
 πρὸ τῆς Πύδνης ὑπομένοντα πειρᾶσθαι μάχης ἀναγκαίου
 30 ἦν, ἢ τῷ στρατῷ σκεδασθέντι περὶ τὰς πόλεις δέχεσθαι
 τὸν πόλεμον, ἐπέπερ ἄπαξ ἐμβέβηκε τῇ χώρῃ, δίχα πολ-
 λοῦ φόνου καὶ νεκρῶν ἐκπεσεῖν μὴ δυνάμενον. Πλήθει

μὲν οὖν ἀνδρῶν αὐτόθεν περιεῖναι, προθυμίαν δὲ πολλήν ὑπάρχειν ἀμυνομένοις περὶ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐφορῶντος ἕκαστα τοῦ βασιλέως καὶ προκινδυνεύοντος. Ἐκ τούτων ἐθάρσυνον οἱ φίλοι τὸν Περσέα· καὶ βαλόμενος στρατόπεδον συνετάττετο πρὸς μάχην, καὶ τὰ χωρία β κατεσκοπεῖτο, καὶ διήρει τὰς ἡγεμονίας, ὡς εὐθύς ἐξ ἐφόδου τοῖς Ῥωμαίοις ἀπαντήσων. Ὁ δὲ τόπος καὶ πεδῖον ἦν τῇ φάλαγγι βάσεως ἐπιπέδον καὶ χωρίων ὀμαλῶν δεομένη καὶ λόφοι συνεχεῖς ἄλλος ἐξ ἄλλου τοῖς γυμνητεύουσι καὶ ψιλοῖς ἀναφυγὰς καὶ περιδρομὰς ἔχοντες. Διὰ 10 μέσου δὲ ποταμοὶ ῥέοντες Αἴσων καὶ Λεῦκος οὐ μάλα βαθεῖς τότε (θέρους γὰρ ἦν ὥρα φθίνοντος) ἐδόκουν τινὰ δυσεργίαν ὁμως τοῖς Ῥωμαίοις παρεξείν.

XVII. Ὁ δ' Αἰμίλιος, ὡς εἰς ταῦτόν συνέμιξε τῷ Νασικᾷ, κατέβαινε συντεταγμένος ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὡς 15 δ' εἶδε τὴν παράταξιν αὐτῶν καὶ τὸ πλῆθος, θαυμάσας ἐπέστησε τὴν πορείαν, αὐτός τι πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος. Οἱ δ' ἡγεμονικοὶ νεανίσκοι προθυμούμενοι μάχεσθαι παρελεύοντες ἐδέοντο μὴ μέλλειν, καὶ μάλιστα 264 πάντων ὁ Νασικᾷ τῇ περὶ τὸν Ὀλυμπον εὐτυχίᾳ τεθαρ- 20 ρηκῶς. Ὁ δ' Αἰμίλιος μειδιάσας· „Εἰ γε τὴν σὴν“ εἶπεν „ἡλικίαν εἶχον· αἱ δὲ πολλαὶ με νῦν καὶ διδάσκουσαι τὰ τῶν ἡττωμένων ἀμαρτήματα κωλύουσιν ἐξ ὁδοῦ μάχην τίθεσθαι πρὸς φάλαγγα συντεταγμένην ἥδη καὶ συνε- 25 στῶσαν.“ Ἐκ τούτου τὰ μὲν πρῶτα καὶ καταφανῆ πρὸς 25 τοὺς πολεμίους ἐκέλευσεν εἰς σπείρας καθιστάμενα ποιεῖν σχῆμα παρατάξεως, τοὺς δὲ ἀπ' οὐρᾶς στραφέντας ἐν χώρᾳ χάρακα βαλέσθαι καὶ στρατοπεδεύειν. Οὕτω δὲ τῶν συνεχῶν τοῖς τελευταίοις καθ' ὑπαγωγὴν ἐξελιττο- 30 μένων ἔλαθε τὴν παράταξιν ἀναλύσας καὶ καταστήσας 30 ἀθορύβως εἰς τὸν χάρακα πάντας. Ἐπεὶ δὲ νύξ γεγόνει καὶ μετὰ δεῖπνον ἐτράποντο πρὸς ὕπνον καὶ ἀνάπαυσιν,

αίφνιδιον ἢ σελήνη πλήρης οὔσα καὶ μετέωρος ἐμελαίνετο καὶ τοῦ φωτός ἀπολιπόντος αὐτὴν χροῶς ἀμείψασα παντοδαπὰς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὥσπερ ἐστὶ νενομισμένον, χαλκοῦ τε πατάγοις ἀνακαλουμένων τὸ 5 φῶς αὐτῆς καὶ πυρὰ πολλὰ δαλοῖς καὶ δασὶν ἀνεχόντων πρὸς τὸν οὐρανόν, οὐδὲν ὅμοιον ἔπραττον οἱ Μακεδόνες, ἀλλὰ φρίκη καὶ θάμβος τὸ στρατόπεδον κατεῖχε καὶ λόγος ἠσυχῆ διὰ πολλῶν ἐχώρει, βασιλέως τὸ φάσμα σημαίνειν ἐκλειψιν. Ὁ δ' Αἰμίλιος οὐκ ἦν μὲν ἀνήκοος 10 οὐδ' ἄπειρος παντάπασι τῶν ἐκλειπτικῶν ἀνωμαλιῶν, αἱ τὴν σελήνην περιφερομένην εἰς τὸ σκίασμα τῆς γῆς ἐμβάλλουσι τεταγμέναις περιόδοις καὶ ἀποκρύπτουσι, ἄχρι οὗ παρελθοῦσα τὴν ἐπισκοτουμένην χώραν πάλιν ἐπιλάμψη πρὸς τὸν ἥλιον· οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ θεῷ πολὺ νέ- 15 μων καὶ φιλοθύτης ὢν καὶ μαντικός, ὡς εἶδε πρῶτον τὴν σελήνην ἀποκαθαιρομένην, ἔνδεκα μόσχους αὐτῇ κατέθυσεν. Ἄμα δ' ἡμέρα τῷ Ἡρακλεῖ βουθυτῶν οὐκ ἐκαλλιέρει μέχρις εἴκοσι· τῷ δὲ πρῶτῳ καὶ εἰκοστῷ παρῆν τὰ σημεῖα καὶ νίκην ἀμνηνομένοις ἔφραξεν. Εὐξά- 20 μενος οὖν κατὰ βοῶν ἑκατὸν καὶ ἀγῶνος ἱεροῦ τῷ θεῷ, προσέταξε διακοσμεῖν τοῖς ἡγεμόσι τὸν στρατὸν εἰς μάχην· αὐτὸς δὲ τὴν ἀπόκλισιν καὶ περιφορὰν ἀναμένων τοῦ φωτός, ὅπως μὴ κατὰ προσώπου μαχομένοις αὐτοῖς ἔωθεν ὁ ἥλιος ἀντιλάμποι, παρῆγε τὸν χρόνον ἐν 25 τῇ σκηνῇ καθεζόμενος ἀναπεπταμένη πρὸς τὸ πεδίον καὶ τὴν στρατοπεδεῖαν τῶν πολεμίων.

XVIII. Περὶ δὲ δείλην οἱ μὲν αὐτοῦ φασὶ τοῦ Αἰμιλίου τεχνάζοντος ἐκ τῶν πολεμίων γενέσθαι τὴν ἐπιχειρησιν ἀχάλινον ἵππον ἐξελάσαντας ἐμβαλεῖν αὐτοῖς τοῖς 30 Ῥωμαίους, καὶ τοῦτον ἀρχὴν μάχης διωκόμενον παρασχεῖν· οἱ δὲ Ῥωμαϊκῶν ὑποζυγίων χορτάσματα παρακομιζόντων ἄπτεισθαι Θραῶνας, ὧν Ἀλέξανδρος ἠγεῖτο, πρὸς

δὲ τούτους ἐκδρομὴν ὄξειαν ἑπτακοσίων Λιγύων γενέ-
 σθαι· παραβοηθούντων δὲ πλειόνων ἑκατέροις οὕτω
 συνάπτεσθαι τὴν μάχην ἀμφοτέρων. Ὁ μὲν οὖν Αἰμί-
 λιος ὡσπερ κυβερνήτης τῷ παρόντι σάλῳ καὶ κινήματι
 τῶν στρατοπέδων τεκμαιρόμενος τὸ μέγεθος τοῦ μέλ- 5
 λοντος ἀγῶνος ἐκ τῆς σκηνῆς προῆλθε καὶ τὰ τάγματα
 τῶν ὀπλιτῶν ἐπιῶν παρεθάρρυνεν, ὁ δὲ Νασικᾶς ἐξιπ-
 πασάμενος πρὸς τοὺς ἀκροβολιζομένους ὀρᾷ πάντας ὅσον
 οὔπω τοὺς πολεμίους ἐν χερσὶν ὄντας. Πρῶτοι δ' οἱ Θραῖ-
 κες ἐχώρουν, ὧν μάλιστα φησὶν ἐκπλαγῆναι τὴν ὄψιν, 10
 ἄνδρες ὑψηλοὶ τὰ σώματα, λευκῷ καὶ περιλάμποντι θυ-
 ρεῶν καὶ περικνημίδων ὀπλισμῷ μέλανας ὑπενδεδυμέ-
 νοι χιτῶνας, ὀρθὰς δὲ ῥομφαίας βαρυσιδήρους ἀπὸ τῶν
 δεξιῶν ὤμων ἐπισείοντες. Παρὰ δὲ τοὺς Θραῖκας οἱ μι-
 σθοφόροι παρενέβαλλον, ὧν σκευαὶ τε παντοδαπαὶ καὶ 15
 μεμιγμένοι Παίονες ἦσαν· ἐπὶ δὲ τούτοις ἄγημα τρίτον
 οἱ λογάδες, αὐτῶν Μακεδόνων ἀρετῇ καὶ ἡλικίᾳ τὸ
 καθαρώτατον, ἀστράπτοντες ἐπιχρῦσοις ὄπλοις καὶ
 265 νεουργοῖς φοινικίσιν. Οἷς καθισταμένοις εἰς τάξιν αἱ
 τῶν χαλκασπίδων ἐπανατέλλουσαι φάλαγγες ἐκ τοῦ χά- 20
 ρακος ἐνέπλησαν ἀνγῆς σιδήρου καὶ λαμπηδόνης χαλκοῦ
 τὸ πεδίον, κραυγῆς δὲ καὶ θορύβου παρακελευομένων
 τὴν ὀρεινὴν. Οὕτω δὲ θρασέως καὶ μετὰ τάχους ἐπήεσαν,
 ὥστε τοὺς πρώτους νεκροὺς ἀπὸ δυεῖν σταδίων τοῦ Ῥω-
 μαϊκοῦ χάρακος καταπεσεῖν. 25

XIX. Γιγνομένης δὲ τῆς ἐφόδου παρῆν ὁ Αἰμίλιος,
 καὶ κατελάμβανεν ἤδη τοὺς ἐν τοῖς ἀγῆμασι Μακεδόνας
 ἄκρας τὰς σαρίσας προσεσηρκειότας τοῖς θυρεοῖς τῶν
 Ῥωμαίων καὶ μὴ προσιεμένους εἰς ἐφικτὸν αὐτῶν τὰς
 μαχαίρας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων τὰς τε 30
 πέλτας ἐξ ὤμου περισπασάντων καὶ τὰς σαρίσαις ἀφ'
 ἐνὸς συνθήματος κλιθείσαις ὑποστάντων τοὺς θυρεο-

φόρους εἶδε τὴν τε ῥώμην τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν
 τραχύτητα τῆς προβολῆς, ἐκπληξίς αὐτὸν ἔσχε καὶ δέος,
 ὡς οὐδὲν ἰδόντα πώποτε θέαμα φοβερώτερον· καὶ πολ-
 λάκις ὕστερον ἐμέμνητο τοῦ πάθους ἐκείνου καὶ τῆς
 5 ὄψεως. Τότε δὲ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐπιδεικνύμενος
 ἔλεω καὶ φαιδρὸν ἑαυτὸν ἄνευ κράνου καὶ θώρακος
 ἵππῳ παρήλαυνεν. Ὁ δὲ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὡς
 φησι Πολύβιος, τῆς μάχης ἀρχὴν λαμβανούσης ἀπο-
 δειλιάσας εἰς πόλιν ἀφιππάσατο, σκηψάμενος Ἡρακλεῖ
 10 θύειν, δειλὰ παρὰ δειλῶν ἱερὰ μὴ δεχομένη μηδ' εὐχὰς
 ἀθεμίτους ἐπιτελοῦντι. Θεμίτων γὰρ οὐκ ἔστιν οὔτε
 τὸν μὴ βάλλοντα κατευστοχεῖν οὔτε τὸν μὴ μένοντα
 κρατεῖν οὔθ' ὅλως τὸν ἄπρακτον εὐπραγεῖν οὔτε τὸν
 κακὸν εὐδαιμονεῖν. Ἀλλὰ ταῖς Αἰμιλίου παρῆν εὐχαῖς ὁ
 15 θεός· εὐχετο γὰρ κράτος πολέμου καὶ νίκην δόρυ κρατῶν
 καὶ μαχόμενος παρεκάλει σύμμαχον τὸν θεόν. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ Ποσειδώνιος τις ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς
 πράξεσι γεγυῖναι λέγων, ἱστορίαν δὲ γεγραφῶς περὶ
 Περσέως ἐν πλείοσι βιβλίοις, φησὶν αὐτὸν οὐχ ὑπὸ δει-
 20 λίας οὐδὲ τὴν θυσίαν ποιησάμενον αἰτίαν ἀπελθεῖν,
 ἀλλὰ τῇ προτέρᾳ τῆς μάχης τυχεῖν λελακτισμένον ὑφ'
 ἵππου τὸ σκέλος· ἐν δὲ τῇ μάχῃ, καίπερ ἔχοντα δυσχρή-
 στως καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τῶν φίλων, ἵππον αὐτῷ κε-
 λεῦσαι τῶν φορέων προσαγαγεῖν καὶ περιβάντα συμ-
 25 μίξαι τοῖς ἐπὶ τῆς φάλαγγος ἀθωράκιστον· φερομένων
 δὲ παντοδαπῶν ἑκατέρωθεν βελῶν, καλτὸν ἐμπεσεῖν
 ὀλοσίδηρον αὐτῷ, καὶ τῇ μὲν ἀκμῇ μὴ θιγεῖν, ἀλλὰ πλά-
 γιον παρὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν παραδραμεῖν, ῥύμῃ
 δὲ τῆς παρόδου τὸν τε χιτῶνα διακόψαι καὶ τὴν σάρκα
 30 φοινῖξαι τυφλῷ μάλωπι, πολὺν χρόνον διαφυλάξαντι τὸν
 τύπον. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ποσειδώνιος ὑπὲρ τοῦ Περ-
 σέως ἀπολογεῖται.

XX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων, ὡς ἀντέστησαν τῇ φάλαγγι, μὴ δυναμένων βιάζεσθαι Σάλουιος ὁ τῶν Πελιγνῶν ἡγούμενος ἀρπάσας τὸ σημεῖον τῶν ὑφ' αὐτὸν εἰς τοὺς πολεμίους ἔρριψε. Τῶν δὲ Πελιγνῶν (οὐ γὰρ ἐστὶν Ἴταλοῖς θεμιτὸν οὐδ' ὄσιον ἐγκαταλιπεῖν σημεῖον) ἐπίδρα- 5 μόντων πρὸς ἐκεῖνον τὸν τόπον ἔργα δεινὰ καὶ πάθη παρ' ἀμφοτέρων ἀπήντα συμπεσόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐκκρούειν τε τοῖς ξίφεσι τὰς σαρίσας ἐπειρῶντο καὶ πιέζειν τοῖς θυρεοῖς καὶ ταῖς χερσὶν αὐταῖς ἀντιλαμβανόμενοι παραφέρειν, οἱ δὲ τὴν προβολὴν κρατυνάμενοι δι' ἀμ- 10 φοτέρων καὶ τοὺς προσπίπτοντας αὐτοῖς ὄπλοις διελεύοντες, οὔτε θυρεοῦ στέγοντος οὔτε θώρακος τὴν βίαν τῆς σαρίσης, ἀνερούπτουν ὑπὲρ κεφαλὴν τὰ σώματα τῶν Πελιγνῶν καὶ Μαρρουκινῶν κατ' οὐδένα λογισμὸν, ἀλλὰ θυμῷ θηριώδει πρὸς ἐναντίας πληγὰς καὶ προὔπτον 15 ὠθουμένων θάνατον. Οὕτω δὲ τῶν προμάχων διαφθαρέντων ἀνεκόπησαν οἱ κατόπιν αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι· καὶ φυγὴ μὲν οὐκ ἦν, ἀναχώρησις δὲ πρὸς ὄρος τὸ καλούμε- 266 νον Ὀλόκρον, ὥστε καὶ τὸν Αἰμίλιον ἰδόντα φησὶν ὁ Ποσειδώνιος καταρρήξασθαι τὸν χιτῶνα, τούτων μὲν ἐνδι- 20 δόντων, τῶν δ' ἄλλων Ῥωμαίων διατρεπομένων τὴν φάλαγγα προσβολὴν οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ὥσπερ χαρκαμάματι τῷ πυκνώματι τῶν σαρισῶν ὑπαντιάζουσιν πάντοθεν ἀπρόσμαχον. Ἐπεὶ δὲ τῶν τε χωρίων ἀνωμάλων ὄντων, καὶ διὰ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως οὐ φυλαττούσης 25 ἀραρότα τὸν συνασπισμὸν, κατείδε τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων κλάσεις τε πολλὰς καὶ διασπάσματα λαμβάνουσαν, ὡς εἰκὸς ἐν μεγάλοις στρατοῖς καὶ ποικίλαις ὁρμαῖς τῶν μαχομένων, τοῖς μὲν ἐκθλιβομένην μέρεσι, τοῖς δὲ προπίπτουσιν, ἐπιῶν ὀξέως καὶ διαιρῶν τὰς σπείρας ἐκέ- 30 λευεν εἰς τὰ διαλείμματα καὶ κενώματα τῆς τῶν πολεμίων τάξεως παρεμπίπτοντας καὶ συμπλεκομένους μὴ μίαν

πρὸς ἅπαντας, ἀλλὰ πολλὰς καὶ μειγμέναις κατὰ μέρος τὰς μάχας τίθεσθαι. Ταῦτα τοῦ μὲν Αἰμιλίου τοὺς ἡγεμόνας, τῶν δ' ἡγεμόνων τοὺς στρατιώτας διδασκόντων, ὡς πρῶτον ὑπέδυσαν καὶ διέσχον εἰσω τῶν ὄπλων, τοῖς 5 μὲν ἐκ πλαγίου κατὰ γυμνὰ προσφερόμενοι, τοὺς δὲ ταῖς περιδρομαῖς ἀπολαμβάνοντες, ἢ μὲν ἰσχύς καὶ τὸ κοινὸν ἔργον εὐθύς ἀπωλώλει τῆς φάλαγγος ἀναρρηγνυμένης, ἐν δὲ ταῖς καθ' ἓνα καὶ καθ' ὀλίγους συστάσεσιν οἱ Μακεδόνες μικροῖς μὲν ἐγχειριδίους στερεοὺς καὶ ποδήρεις 10 θυρεοὺς νύσσοντες, ἐλαφροῖς δὲ πελταρίους πρὸς τὰς ἐκείνων μαχαίρας ὑπὸ βάρους καὶ καταφορᾶς διὰ παντὸς ὄπλου χωρούσας ἐπὶ τὰ σώματα κακῶς ἀντέχοντες ἐτρέποντο.

XXI. Κατὰ τούτους δὲ μέγας ἦν ἀγών. Ἐνθα δὴ καὶ 15 Μάρκος ὁ Κάτωνος υἱός, Αἰμιλίου δὲ γαμβρός, πᾶσαν ἀλκὴν ἐπιδεικνύμενος ἀπέβαλε τὸ ξίφος. Οἷα δὲ νεανίας ἐντεθραμμένος πλείστοις παιδεύμασι καὶ μεγάλῳ πατρὶ μεγάλῃς ἀρετῆς ἀποδείξεις ὀφείλων, οὐ βιωτὸν ἡγησάμενος εἶναι προεμένῳ σκῦλον αὐτοῦ ζῶντος τοῖς πολε- 20 μίοις ἐπέδραμε τὴν μάχην, εἴ τινα πού φίλον καὶ συνήθη κατίδοι, φράζων τὸ συμπεσὸν αὐτῷ καὶ δεόμενος βοηθεῖν. Οἱ δὲ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ διασχόντες ὄρμη μῖα τοὺς ἄλλους περὶ αὐτὸν ὑφηγούμενον ἐμβάλλουσι τοῖς ἐναντίοις. Μεγάλῳ δ' ἀγῶνι καὶ φόνῳ πολλῷ καὶ 25 τραύμασιν ὄσαντες ἐκ χώρας καὶ τόπον ἔρημον καὶ γυμνὸν κατασχόντες ἐπὶ ζήτησιν ἐτρέποντο τοῦ ξίφους. Ὡς δὲ μόλις ἐν πολλοῖς ὄπλοις καὶ πτώμασι νεκρῶν κικρυμένον ἀνευρέθη, περιχαρεῖς γενόμενος καὶ παιανίσαντες ἔτι λαμπρότερον ἐνέκειντο τοῖς συνεστώσιν ἔτι τῶν πο- 30 λεμίων. Καὶ τέλος οἱ τρισχίλιοι λογάδες ἐν τάξει μένοντες καὶ μαχόμενοι κατεκόπησαν ἅπαντες· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολὺς ἦν ὁ φόνος, ὥστε τὸ μὲν πεδίον καὶ

τὴν ὑπώρειαν καταπεπλησθαι νεκρῶν, τοῦ δὲ Λεύκου ποταμοῦ τὸ ρεῦμα τοὺς Ῥωμαίους τῇ μετὰ τὴν μάχην ἡμέρᾳ διελθεῖν ἔτι μεμιγμένον αἵματι. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλλοὺς ἀποθανεῖν. Τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐπεσον, ὡς μὲν Ποσειδάωνιός φησιν, ἑκατόν, ὡς 5 δὲ Νασικᾶς, ὀγδοήκοντα.

XXII. Καὶ κρῖσιν μὲν ὀξυτάτην μέγιστος ἀγὼν οὗτος ἔσχεν· ἐνάτης γὰρ ὥρας ἀρξάμενοι μάχεσθαι πρὸ δεκάτης ἐνίκησαν· τῷ δὲ λειπομένῳ τῆς ἡμέρας χορησάμενοι πρὸς τὴν δίωξιν καὶ μέχρι σταδίων ἑκατόν καὶ εἰκοσι διώ- 10 ξαντες ἐσπέρας ἤδη βαθείας ἀπετράποντο. Καὶ τοὺς μὲν ἄλλους οἱ θεράποντες ὑπὸ λαμπάδων ἀπαντῶντες μετὰ χαρᾶς καὶ βοῆς ἀπῆγον ἐπὶ τὰς σκηναὺς φωτὶ λαμπομένας καὶ κεκοσμημένας κитτοῦ καὶ δάφνης στεφάνοις· αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν μέγα πένθος εἶχε. Δυσεῖν γὰρ υἱῶν αὐ- 15 τοῦ στρατευομένων ὁ νεώτερος οὐδαμοῦ φανερός ἦν, ὃν 267 ἐφίλει τε μάλιστα καὶ πλείστον εἰς ἀρετὴν φύσει προὔχοντα τῶν ἀδελφῶν ἑώρα. Θυμοσιδῆ δὲ καὶ φιλότιμον ὄντα τὴν ψυχὴν, ἔτι δ' ἀντίπαιδα τὴν ἡλικίαν, παντάπασι ἀπολωλέναι κατεδόξαζεν ὑπ' ἀπειρίας ἀναμιχθέντα 20 τοῖς πολεμίοις μαχομένοις. Ἀποφουμένον δὲ αὐτοῦ καὶ περιπαθοῦντος ἤσθετο πᾶν τὸ στράτευμα καὶ μεταξὺ δειπνοῦντες ἀνεπήδων καὶ διέσθεον μετὰ λαμπάδων, πολλοὶ μὲν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Αἰμιλίου, πολλοὶ δὲ πρὸ τοῦ χάρακος ἐν τοῖς πρώτοις νεκροῖς ζητοῦντες. Κατήφεια δὲ 25 τὸ στρατόπεδον καὶ κραυγὴ τὸ πεδίον κατεῖχεν ἀνακαλουμένων τὸν Σκηπίωνα. Πᾶσι γὰρ ἀγαστὸς ἦν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἡγεμονίαν καὶ πολιτεῖαν ὡς ἄλλος οὐδεὶς τῶν συγγενῶν κεκραμένος τὸ ἦθος. Ὅψὲ δ' οὖν ἤδη σχεδὸν ἀπεγνωσμένος ἐκ τῆς διώξεως προσῆει μετὰ δύο ἢ τριῶν 30 ἑταίρων, αἵματος καὶ φόνου πολεμίων ἀνάπλεως, ὥσπερ σκύλαξ γενναῖος, ὑφ' ἡδονῆς ἀκρατῶς τῇ νίκη συνεξενε-

χθείς. Οὗτός ἐστι Σκηπίων ὁ τοῖς ἰκνουμένοις Καρχηδόνα καὶ Νομαντίαν κατασκάψας καὶ πολὺ πρῶτος ἀρετῆ τῶν τότε Ῥωμαίων γενόμενος καὶ δυναθὴς μέγιστον. Αἰμιλίῳ μὲν οὖν τὴν τοῦ κατορθώματος νέμεσιν εἰς ἕτερον 5 ἢ τύχη καιρὸν ὑπερβαλλομένη τότε παντελεῖ τὴν ἡδονὴν ἀπεδίδου τῆς νίκης.

XXIII. Περσεὺς δὲ φυγῇ μὲν ἐκ Πύδνης εἰς Πέλλαν ἀπεχώρει, τῶν ἰππέων ἐπεικῶς πάντων ἀπὸ τῆς μάχης διασεσωσμένων. Ἐπεὶ δὲ καταλαμβάνοντες οἱ πεζοὶ τοὺς 10 ἰππεὺς ὡς ἀνάνδρους καὶ προδεδωκότας λοιδοροῦντες ἀπὸ τῶν ἰππων ᾧθουν καὶ πληγὰς ἐδίδοσαν, δείσας τὸν θόρυβον ἐκ τῆς ὁδοῦ παρέκλινε τὸν ἵππον, καὶ τὴν πορφύραν, ὡς μὴ διάσημος εἶη, περισπάσας ἔθετο πρόσθεν αὐτοῦ καὶ τὸ διάδημα διὰ χειρῶν εἶχεν. Ὡς δὲ καὶ προσδιαλέγοιτο 15 τοῖς ἐταίροις ἅμα βαδίζων, καταβὰς ἐφείλκετο τὸν ἵππον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τις ὑπόδημα προσποιούμενος λελυμένον συνάπτειν, ὁ δὲ ἵππον ἄρδειν, ὁ δὲ ποτοῦ χρῆζειν, ὑπολειπόμενοι κατὰ μικρὸν ἀπεδίδρασκον, οὐχ οὕτω τοὺς πολεμίους, ὡς τὴν ἐκείνου χαλεπότητα δεδοικότες. Κεχαραγ- 20 μένος γὰρ ὑπὸ τῶν κακῶν εἰς πάντας ἐξήτει τρέπειν ἀφ' αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἥττης. Ἐπεὶ δὲ νυκτὸς εἰς Πέλλαν εἰσελθὼν Εὐκτον καὶ Εὐλαιον, τοὺς ἐπὶ τοῦ νομίσματος, ἀπαντήσαντας αὐτῷ καὶ τὰ μὲν ἐγκαλοῦντας περὶ τῶν γεγονότων, τὰ δὲ παρρησιαζομένους ἀκαίρως καὶ συμβου- 25 λεύοντας ὀργισθεῖς ἀπέκτεινε αὐτὸς τῷ ξιφιδίῳ καίων ἀμφοτέρους, οὐδεὶς παρέμεινε αὐτῷ παρὲξ Εὐάνδρου τε τοῦ Κρητὸς καὶ Ἀρχεδάμου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τοῦ Βοιωτοῦ Νέωνος. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἐπηκολούθησαν οἱ Κρηῆτες, οὐ δι' εὐνοίαν, ἀλλὰ τοῖς χρήμασιν, ὥσπερ κηρίοις 30 μέλιται, προσλιπαροῦντες. Πάμπολλα γὰρ ἐπήγετο, καὶ προὔθηκεν ἐξ αὐτῶν διαρπάσαι τοῖς Κρησὶν ἐκπώματα καὶ κρατῆρας καὶ τὴν ἄλλην ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κατα-

σκευὴν εἰς πεντήκοντα ταλάντων λόγον. Γενόμενος δ' ἐν Ἀμφιπόλει πρῶτον, εἶτ' ἐκεῖθεν ἐν Γαληψῶ, καὶ τοῦ φόβου μικρὸν ὑπανέντος, εἰς τὸ συγγενὲς καὶ πρεσβύτατον αὐτοῦ τῶν νοσημάτων, τὴν μικρολογίαν, αὐθις ὑπενεχθεὶς ᾠδύρευτο πρὸς τοὺς φίλους ὡς τῶν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου χρυσωμάτων ἕνια τοῖς Κρησὶ διερριφῶς ὑπ' ἀγνοίας, καὶ παρεκάλει τοὺς ἔχοντας ἀντιβολῶν καὶ δακρύων ἀμείψασθαι πρὸς νόμισμα. Τοὺς μὲν οὖν ἐπισταμένους ἀκριβῶς αὐτὸν οὐκ ἔλαθε κρητίζων πρὸς Κρήτας, οἱ δὲ πεισθέντες καὶ ἀποδόντες ἀπιστερήθησαν. Οὐ γὰρ ἀπέδωκε τὰργύριον, ἀλλὰ τριάκοντα τάλαντα κερδάνας ἀπὸ τῶν φίλων, ἃ μικρὸν ὕστερον ἐμελλον οἱ πολέμιοι λήψεσθαι, μετ' αὐτῶν διέπλευσεν εἰς Σαμοθράκην καὶ διαφεύγων ἐπὶ τοὺς Διοσκούρους ἰκέτευσεν.

268 XXIV. Ἄει μὲν οὖν λέγονται φιλοβασιλῆιοι Μακεδό- 15·
νες, τότε δ' ὡς ἐρείσματι κεκλασμένῳ πάντων ἅμα συμπεσόντων ἐγχειρίζοντες αὐτοὺς τῷ Αἰμίλῳ δύο ἡμέραις ὄλης κύριον αὐτὸν κατέστησαν Μακεδονίας. Καὶ δοκεῖ τοῦτο μαρτυρεῖν τοῖς εὐτυχία τινὶ τὰς πράξεις ἐκείνας γε-
γονέναι φάσκουσιν. Ἔτι δὲ καὶ τὸ περὶ τὴν θυσίαν σύμ- 20
πτωμα δαιμόνιον ἦν· ἐν Ἀμφιπόλει θύοντος τοῦ Αἰμίλιου καὶ τῶν ἱερῶν ἐνηργμένων κεραινῶν ἐνσκήψας εἰς τὸν βωμὸν ἐπέφλεξε καὶ συγκαθῆγισε τὴν ἱερουργίαν. Ἐπεβάλλει δὲ θεϊότητι πάντως καὶ τύχη τὰ τῆς φήμης. Ἦν μὲν γὰρ ἡμέρα τετάρτη νενικημένῳ Περσεὶ περὶ Πύ- 25
δναν, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τοῦ δήμου θεωροῦντος ἱππικὸς ἀγῶνας ἐξαίφνης ἐνέπεσε λόγος εἰς τὸ πρῶτον τοῦ θεά-
τρου μέρος, ὡς Αἰμίλιος μεγάλη μάχη νενικηκῶς Περσέα καταστρέφοιτο σύμπασαν Μακεδονίαν. Ἐκ δὲ τούτου ταχὺ τῆς φήμης ἀναχουμένης εἰς τὸ πλῆθος ἐξέλαμψε χαρὰ 30
μετὰ κρότου καὶ βοῆς τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατασχοῦσα τὴν πόλιν. Εἶτα, ὡς ὁ λόγος οὐκ εἶχεν εἰς ἀρχὴν ἀνελ-

θειν βέβαιον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὁμοίως ἐφαίνετο πλανώμενος, τότε μὲν ἐσκεδάσθη καὶ διερρούη τὰ τῆς φήμης, ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις πνυθόμενοι σαφῶς ἐθαύμαζον τὴν προδραμοῦσαν ἀγγελίαν, ὡς ἐν τῷ ψεύδει τὸ ἀληθὲς
5 εἶχε.

XXV. Λέγεται δὲ καὶ τῆς ἐπὶ Σάγγρα ποταμῷ μάχης Ἰταλιωτῶν ἀνθημερὸν ἐν Πελοποννήσῳ λόγον γενέσθαι, καὶ Πλαταιαῖσι τῆς ἐν Μυκάλῃ πρὸς Μήδους. Ἦν δὲ Ῥωμαῖοι Ταρκυνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐν-
10 κησαν, ἀντάγγελοι φράζοντες ᾧφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ μικρὸν ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι. Τούτους εἶκασαν εἶναι Διοσκούρους. Ὁ δ' ἐντυχῶν πρῶτος αὐτοῖς κατ' ἀγορὰν πρὸ τῆς κρήνης, ἀναψύχουσι τοὺς ἵππους ἰδρῶτι πολλῷ περιρροεμένους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νί-
15 κης λόγον. Εἶθ' οἱ μὲν ἐπιψαῦσαι λέγονται τῆς ὑπήνης αὐτοῦ τοῖν χεροῖν ἀτρέμα μειδιῶντες· ἡ δ' εὐθύς ἐκ μελαίνης τριχὸς εἰς πυρρὰν μεταβαλοῦσα τῷ μὲν λόγῳ πίστιν, τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπίκλησιν τὸν Ἀηνόβαρβον, ὅπερ ἐστὶ χαλκοπώγωνα. Πᾶσι δὲ τούτοις τὸ καθ' ἡμᾶς γενόμε-
20 νον πίστιν παρέσχεν. Ὅτε γὰρ Ἀντώνιος ἀπέστη Δομετιανοῦ καὶ πολὺς πόλεμος ἀπὸ Γερμανίας προσεδουᾶτο, τῆς Ῥώμης ταραττομένης ἄφνω καὶ αὐτομάτως ὁ δῆμος ἐξ αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε λόγος αὐτόν τε τὸν Ἀντώνιον ἀνηρῆσθαι καὶ τοῦ σὺν
25 αὐτῷ στρατεύματος ἠττημένου μηδὲν μέρος λελεῖφθαι. Τοσαύτην δὲ λαμπρότητα καὶ φύμην ἢ πίστις ἔσχεν, ὥστε καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. Ζητουμένου δὲ τοῦ πρώτου φράσαντος, ὡς οὐθεὶς ἦν, ἀλλ' ὁ λόγος εἰς ἄλλον ἐξ ἄλλου διωκόμενος ἀνέφευγε καὶ τέλος καταδύς ὡσπερ εἰς
30 πέλαγος ἀχανὲς τὸν ἄπειρον ὄχλον ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχων βέβαιον, αὕτη μὲν ἡ φήμη ταχὺ τῆς πόλεως ἐξερρούη, πορευομένῳ δὲ τῷ Δομετιανῷ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὸν πό-

λεμον ἤδη καθ' ὁδὸν ἀγγελία καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήντησεν. Ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγίνετο, ἐπὶ πλεόν ἢ δισμυρίους σταδίους τῶν τόπων διεστώτων. Ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν καθ' ἡμᾶς.

5

XXVI. Γναίος δὲ Ὀκτάβιος ὁ ναυαρχῶν Αἰμιλίῳ προσορμισάμενος τῇ Σαμοθράκῃ τὴν μὲν ἀσυλίαν παρεῖχε τῷ Περσεὶ διὰ τοὺς θεοὺς, ἔκπλου δὲ καὶ φυγῆς εἰργεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ λανθάνει πως ὁ Περσεὺς Ὀροάνδην τινὰ Κρήτα λέμβον ἔχοντα συμπίσας μετὰ χρημάτων ἀναλα- 10 βεῖν αὐτόν. Ὁ δὲ κρητισμῷ χρησάμενος τὰ μὲν χρήματα νύκτωρ ἀνέλαβεν, ἐκείνον δὲ τῆς ἐτέρας νυκτὸς ἤκειν κε- 269 λεύσας ἐπὶ τὸν πρὸς τῷ Δημητρίῳ λιμένα μετὰ τῶν τέκνων καὶ θεραπειᾶς ἀναγκαίας εὐθύς ἀφ' ἐσπέρας ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ Περσεὺς οἰκτρὰ μὲν ἐπάσχε διὰ στενῆς 15 θυρίδος παρὰ τὸ τεῖχος ἐκμηρῶμενος αὐτόν καὶ παιδία καὶ γυναῖκα πόνων καὶ πλάνης ἀπείρους, οἰκτρότατον δὲ στεναγμὸν ἀφῆκεν, ὡς τις αὐτῷ πλανωμένῳ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἤδη πελάγιον τὸν Ὀροάνδην θέοντα κατιδὼν ἔφρασεν. Ἐπέλαμπε γὰρ ἡμέρα, καὶ πάσης ἐλπίδος ἔρημος 20 ὑπεχώρει φυγῇ πρὸς τὸ τεῖχος, οὐ λαθῶν μὲν, ὑποφθάσας δὲ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ τῆς γυναικός. Τὰ δὲ παιδία συλλαβῶν αὐτοῖς Ἴων ἐνεχείρισεν, ὃς πάλαι μὲν ἐρώμενος ἦν τοῦ Περσέως, τότε δὲ προδότης γενόμενος αἰτίαν παρέσχεν τὴν μάλιστα συναναγκάσασαν τὸν ἄνθρωπον, ὡς θηρίον 25 ἀλισκομένων τῶν τέκνων, εἰς χεῖρας ἔλθειν καὶ παραδοῦναι τὸ σῶμα τοῖς ἐκείνων κρατοῦσιν. Ἐπίστευε μὲν οὖν μάλιστα τῷ Νασικᾷ κάκεινον ἐκάλει· μὴ παρόντος δὲ κατακλαύσας τὴν τύχην καὶ τὴν ἀνάγκην περισκεψάμενος ἔδωκεν αὐτόν ὑποχείριον τῷ Γναίῳ, τότε μάλιστα ποιή- 30 σας φανερόν, ὅτι τῆς φιλαργυρίας ἦν ἐν αὐτῷ τι κακὸν ἀγεννέστερον ἢ φιλοψυχία, δι' ἣν, ὃ μόνον ἢ τύχη τῶν

ἐπταικότων οὐκ ἀφαιρείται, τὸν ἔλσον, ἀπεστέρησεν ἑαυ-
 τοῦ. Διηθείς γὰρ ἀχθῆναι πρὸς τὸν Αἰμίλιον, ὁ μὲν ὡς
 ἀνδρὶ μεγάλῳ πεπτωκότι πτώμα νεμεσητὸν καὶ δυστυχεῖς
 ἕξαναστὰς ὑπήντα μετὰ τῶν φίλων δεδακρυμένος· ὁ δ',
 5 αἰσχιστον θέαμα, προβαλὼν αὐτὸν ἐπὶ στόμα καὶ γονάτων
 δραξάμενος ἀνεβάλλετο φωνὰς ἀγεννεῖς καὶ δεήσεις, ἃς
 οὐχ ὑπέμεινεν οὐδ' ἤκουσεν ὁ Αἰμίλιος, ἀλλὰ προσβλέψας
 αὐτὸν ἀλγοῦντι καὶ λελυπημένῳ τῷ προσώπῳ· „Τί τῆς
 τύχης“ εἶπεν „ὦ ταλαίπωρε, τὸ μέγιστον ἀφαιρεῖς τῶν
 10 ἐγκλημάτων, ταῦτα πράττων, ἀφ' ὧν δόξεις οὐ παρ' ἀξίαν
 ἀτυχεῖν, οὐδὲ τοῦ νῦν, ἀλλὰ τοῦ πάλαι δαίμονος ἀνάξιος
 γεγονέναι; τί δέ μου καταβάλλεις τὴν νίκην, καὶ τὸ κα-
 τόρθωμα ποιεῖς μικρόν, ἐπιδεικνύμενος ἑαυτὸν οὐ γεν-
 ναῖον οὐδὲ κρέποντα Ῥωμαίων ἀνταγωνιστήν; ἀρετή τοι
 15 δυστυχοῦσι μεγάλην ἔχει μοῖραν αἰδοῦς καὶ παρὰ πολε-
 μίοις, δειλία δὲ Ῥωμαίοις, κἄν εὐποτμῇ, πάντη ἀτιμώ-
 τaton.“

XXVII. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦτον μὲν ἀναστήσας καὶ δε-
 ξιστάμενος Τουβέρωνι παρέδωκεν, αὐτὸς δὲ τοὺς παῖδας
 20 καὶ τοὺς γαμβροὺς καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμονικῶν μάλιστα
 τοὺς νεωτέρους ἔσω τῆς σκηνῆς ἐπισπασάμενος πολὺν
 χρόνον ἦν πρὸς αὐτῷ σιωπῇ καθήμενος, ὥστε θαυμάζειν
 ἅπαντας. Ὁρμήσας δὲ περὶ τῆς τύχης καὶ τῶν ἀνθρωπί-
 νων διαλέγεσθαι πραγμάτων· „Ἀρά γε“ εἶπεν „ἄξιον εὐ-
 25 πραγίας παρούσης ἀνθρωπον ὄντα θρασύνεσθαι καὶ μέγα
 φρονεῖν ἔθνος ἢ πόλιν ἢ βασιλείαν καταστρεφάμενον, ἢ
 τὴν μεταβολὴν ταύτην ἢ τύχη παράδειγμα τῷ πολε-
 μοῦντι κοινῆς ἀσθενείας προθεῖσα παιδεύει μηδὲν ὡς μό-
 νιμον καὶ βέβαιον διανοεῖσθαι; Ποῖος γὰρ ἀνθρώποις
 30 τοῦ θαρρεῖν καιρὸς, ὅταν τὸ κρατεῖν ἑτέρων μάλιστα δε-
 δοικέναι τὴν τύχην ἀναγκάξῃ καὶ τῷ χαίρουσι δυσθυμίαν
 ἐπάγῃ τοσαύτην ὁ τῆς περιφερομένης καὶ προσισταμένης

ἄλλοι' ἄλλοις εἰμαρμένης λογισμός; ἢ τὴν Ἀλεξάνδρου
 διαδοχὴν, ὃς ἐπὶ πλεῖστον ἤρθη δυνάμειος καὶ μέγιστον
 ἔσχε κράτος, ὥρας μιᾶς μορῆς πεσοῦσαν ὑπὸ πόδας θέμε- 5
 νοι, καὶ τοὺς ἄρτι μυριάσι πεζῶν καὶ χιλιάσιν ἱππέων το-
 σαύταις ὄπλοφορομένους βασιλεῖς ὀρῶντες ἐκ τῶν πολε-
 μίων χειρῶν ἐφήμερα σιτία καὶ ποτὰ λαμβάνοντας, οἰεσθε
 τὰ καθ' ἡμᾶς ἔχειν τινὰ βεβαιότητα τύχης διαρκῆ πρὸς
 τὸν χρόνον; οὐ καταβαλόντες ὑμεῖς οἱ νέοι τὸ κενὸν
 270 φρύαγμα τοῦτο καὶ γαυρίαμα τῆς νίκης ταπεινοὶ κατα-
 πτήξετε πρὸς τὸ μέλλον, αἰεὶ παραδοκοῦντες, εἰς ὃ τι κα- 10
 τασκῆσει τέλος ἐκάστῳ τὴν τῆς παρούσης εὐπραγίας ὁ
 δαίμων νέμεσιν;“ Τοιαῦτά φασι πολλὰ διαλεχθέντα τὸν
 Αἰμίλιον ἀποπέμψαι τοὺς νέους εὐ μάλα τὸ καύχημα
 καὶ τὴν ὕβριν, ὥσπερ χαλινῶ, τῶ λόγῳ κόπτοντι κεκολα-
 ζμένους. 15

XXVIII. Ἐκ τούτου τὴν μὲν στρατιὰν πρὸς ἀνάπαν-
 σιν, αὐτὸν δὲ πρὸς θεῖαν τῆς Ἑλλάδος ἔτρεψε καὶ διαγω-
 γὴν ἐνδοξον ἄμα καὶ φιλάνθρωπον. Ἐπιὼν γὰρ ἀνελάμ-
 βανε τοὺς δῆμους καὶ τὰ πολιτεύματα καθίστατο καὶ δω-
 ρεὰς ἐδίδου ταῖς μὲν σῖτον ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, ταῖς δ' 20
 ἔλαιον. Τοσοῦτον γὰρ εὐρεθῆναί φασιν ἀποκείμενον,
 ὥστε τοὺς λαμβάνοντας καὶ δεομένους ἐπιλιπεῖν πρότε-
 ρον ἢ καταναλωθῆναι τὸ πλῆθος τῶν εὐρεθέντων. Ἐν δὲ
 Δελφοῖς ἰδὼν κίονα μέγαν τετράγωνον ἐκ λίθων λευκῶν
 συνηρμοσμένον, ἐφ' οὗ Περσέως ἔμελλε χρυσοῦς ἀνδρίας 25
 τίθεσθαι, προσέταξε τὸν αὐτοῦ τεθῆναι· τοὺς γὰρ ἠττη-
 μένους τοῖς νικῶσιν ἐξίστασθαι χώρας προσήκειν. Ἐν δ'
 Ὀλυμπία τοῦτο δὴ τὸ πολυθρόλυτον ἐκείνον ἀναφθέρξασ-
 θαί φασιν, ὡς τὸν Ὀμήρου Δία Φειδίας ἀποπλάσαιτο.
 Τῶν δὲ δέκα πρέσβων ἐκ Ῥώμης ἀφικομένων Μακεδόσι 30
 μὲν ἀπέδωκε τὴν χώραν καὶ τὰς πόλεις ἐλευθέρας οἰκεῖν
 καὶ αὐτονόμους, ἑκατὸν δὲ τάλαντα Ῥωμαίοις ὑποτελεῖν,
 5*

οὐ πλέον ἢ διπλάσιον τοῖς βασιλεῦσιν εἰσέφερον. Θεὰς δὲ παντοδαπῶν ἀγῶνων καὶ θυσίας ἐπιτελῶν τοῖς θεοῖς ἐστιάσεις καὶ δεῖπνα προὔθετο, χορηγία μὲν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀφθόρῳ χρώμενος, τάξιν δὲ καὶ κόσμον καὶ κατακλίσεις καὶ δεξιώσεις καὶ τὴν πρὸς ἕκαστον αὐτοῦ τῆς κατ' ἄξιαν τιμῆς καὶ φιλοφροσύνης αἰσθησιν οὕτως ἀκριβῆ καὶ πεφροντισμένην ἐνδεικνύμενος, ὥστε θαυμάζειν τοὺς Ἕλληνας, εἰ μὴδὲ τὴν παιδιὰν ἄμοιρον ἀπολείπει σπουδῆς, ἀλλὰ τηλικαῦτα πράττων ἀνὴρ πράγματα καὶ τοῖς μικροῖς τὸ πρέπον ἀποδίδωσιν. Ὁ δὲ καὶ τούτοις ἔχαιρεν, ὅτι πολλῶν παρεσκευασμένων καὶ λαμπρῶν τὸ ἥδιστον αὐτὸς ἦν ἀπόλαυσμα καὶ θέαμα τοῖς παροῦσι, καὶ πρὸς τοὺς θαυμάζοντας τὴν ἐπιμέλειαν ἔλεγε τῆς αὐτῆς εἶναι ψυχῆς παρατάξεώς τε προστῆναι καλῶς καὶ 15 συμποσίῳ, τῆς μὲν, ὅπως φοβερωτάτῃ τοῖς πολεμίοις, τοῦ δ', ὡς εὐχαριστότατον ἢ τοῖς συνοῦσιν. Οὐδενὸς δ' ἦττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπήνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθέλησαν 20 τος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος. Μόνα τὰ βιβλία τοῦ βασιλέως φιλογραμματοῦσι τοῖς υἱέσιν ἐπέτρεψεν ἐξελέσθαι, καὶ διανέμων ἀριστεία τῆς μάχης Αἰλίου Τουβέρωνι τῷ γαμβρῷ φιάλην ἔδωκε πέντε λιτρῶν ὀλκῆν. Οὗτός ἐστι Τουβέρων, ὃν ἔφαμεν μετὰ συγγενῶν οἰκεῖν 25 ἑκκαίδεκατον ἀπὸ γηδίου μικροῦ διατρεφομένων ἀπάντων. Καὶ πρῶτον ἄργυρον ἐκεῖνόν φασι εἰς τὸν Αἰλίῳ οἶκον εἰσελθεῖν, ὑπ' ἀρετῆς καὶ τιμῆς εἰσαγόμενον, τὸν δ' ἄλλον χρόνον οὔτ' αὐτοὺς οὔτε γυναῖκας ἀργυρίου χρηζεν ἢ χρυσοῦ.

30 **XXIX.** Διφωνημένων δὲ πάντων αὐτῷ καλῶς ἀσπασάμενος τοὺς Ἕλληνας καὶ παρακαλέσας τοὺς Μακεδόνας μνηστῆσαι τῆς δεδομένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἐλευθερίας σώ-

ζοντας αὐτὴν δι' εὐνομίας καὶ ὁμοιοίας, ἀνέξευξεν ἐπὶ τὴν Ἑπειρον, ἔχων δόγμα συγκλήτου τοὺς συμμαχημένους αὐτῷ τὴν πρὸς Περσεία μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι. Βουλόμενος δὲ πᾶσιν ἅμα καὶ μηδενὸς προσδοκῶντος, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιπεσεῖν, μετεπέμψατο 5
 271 τοὺς πρῶτους ἐξ ἐκάστης πόλεως ἄνδρας δέκα, καὶ προσέταξεν αὐτοῖς, ὅσος ἀργυρὸς ἐστὶ καὶ χρυσὸς ἐν οἰκίαις καὶ λεροῖς, ἡμέρα ῥητῇ καταφέρειν. Ἐκάστοις δὲ συνέπεμψεν ὡς ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο φρουρὰν στρατιωτῶν καὶ ταξίαρχον προσποιούμενον ζητεῖν καὶ παραλαμβάνειν τὸ χρυσίον. 10
 Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, ὑφ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἅμα καιρὸν ὁρμήσαντες ἐτράποντο πρὸς καταδρομὴν καὶ διαρπαγὴν τῶν πόλεων, ὥστε ὥρα μιᾷ πεντεκαίδεκα ἀνθρώπων ἐξανδραποδισθῆναι μυριάδας, ἑβδομήκοντα δὲ πόλεις πορθηθῆναι, γενέσθαι δ' ἀπὸ τοσαύτης φθορᾶς καὶ πα- 15
 νωλεθρίας ἐκάστῳ στρατιώτῃ τὴν δόσιν οὐ μείζον ἔνδεκα δραχμῶν, φρεῖται δὲ πάντας ἀνθρώπους τὸ τοῦ πολέμου τέλος, εἰς μικρὸν οὕτω τὸ καθ' ἕναστον λῆμμα καὶ κέρδος ἔθνοους ὅλου κατακερματισθέντος.

XXX. Αἰμίλιος μὲν οὖν τοῦτο πράξας μάλιστα παρὰ 20
 τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπεικῆ καὶ χρηστὴν οὖσαν εἰς Ὀρικόνην κατέβη· κακεῖθεν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῶν δυνάμεων περραιωθεὶς ἀνέπλει τὸν Θύβριν ποταμὸν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἐκκαϊδεκῆρους κατεσκευασμένης εἰς κόσμον ὄπλοις αἰχμαλώτοις καὶ φοινικίσι καὶ πορφύραις, ὡς καὶ πανηγυρί- 25
 ξειν ἐξωθεν καθάπερ εἰς τινὰ θριαμβικῆς θεᾶν πομπῆς καὶ προαπολαύειν τοὺς Ῥωμαίους, τῷ ῥοθίῳ σκέδην ὑπάγοντι τὴν ναῦν ἀντιπαρεξάγοντας. Οἱ δὲ στρατιῶται τοῖς βασιλικοῖς χρήμασιν ἐποφθαλμίσαντες, ὡς οὐχ ὅσων ἠέλιου ἔτυχον, ὠργίζοντο μὲν ἀδήλως διὰ τοῦτο καὶ χα- 30
 λεπῶς εἶχον πρὸς τὸν Αἰμίλιον, αἰτιώμενοι δὲ φανερῶς, ὅτι βαρὺς γένοιτο καὶ δεσποτικὸς αὐτοῖς ἄρχων, οὐ πάνυ

προθύμως ἐπὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θριάμβου σπουδὴν ἀπήντησαν. Αἰσθόμενος δὲ τοῦτο Σέρβιος Γάλβας, ἐχθρὸς Αἰμίλιου, γεγωνῶς δὲ τῶν ὑπ' αὐτὸν χιλιάρχων, ἐθάρρησεν ἀναφανδὸν εἰπεῖν, ὡς οὐ δοτέον εἶη τὸν θρίαμβον. Ἐνεῖς δὲ 5 πολλὰς τῷ στρατιωτικῷ πλήθει διαβολὰς κατὰ τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν οὖσαν ὀργὴν ἐτι μᾶλλον ἐξερεθίσας ἤτειτο παρὰ τῶν δημάρχων ἄλλην ἡμέραν· ἐκείνην γὰρ οὐκ ἐξαρκεῖν τῇ κατηγορίᾳ τέσσαρας ἐτι λοιπὰς ὥρας ἔχουσαν. Τῶν δὲ δημάρχων λέγειν αὐτόν, εἴ τι βούλεται, κε- 10 λευόντων, ἀρξάμενος μακροῦ καὶ βλασφημίας ἔχοντι παντοδαπὰς χρῆσθαι λόγῳ τὸν χρόνον ἀνήλωσε τῆς ἡμέρας· καὶ γενομένου σκότους οἱ μὲν δῆμαρχοὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀφήκαν, πρὸς δὲ τὸν Γάλβαν οἱ στρατιῶται συνέδραμον θρασύτεροι γεγονότες, καὶ συγκροτήσαντες αὐτοὺς περὶ 15 τὸν ὄρθρον αὐθις καταλαμβάνονται τὸ Καπετώλιον· ἐκεῖ γὰρ οἱ δῆμαρχοὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐμελλον ἄξειν.

XXXI. Ἄμα δ' ἡμέρα τῆς ψήφου δοθείσης ἢ τε πρώτη φυλὴ τὸν θρίαμβον ἀπεψηφίζετο, καὶ τοῦ πράγματος αἰσθησῖς εἰς τὸν ἄλλον θῆμον καὶ τὴν σύγκλητον κατήει. 20 Καὶ τὸ μὲν πλῆθος ὑπεραλγοῦν τῷ προπηλακίζεσθαι τὸν Αἰμίλιον ἐν φωναῖς ἦν ἀπράκτοις, οἱ δὲ γνωριμώτατοι τῶν ἀπὸ βουλῆς δεινὸν εἶναι τὸ γινόμενον βοῶντες ἀλλήλους παρεκάλουν ἐπιλαβέσθαι τῆς τῶν στρατιωτῶν ἀσελγείας καὶ θρασύτητος, ἐπὶ πᾶν ἀφιξομένης ἄνομον ἔργον 25 καὶ βίαιον, εἰ μὴδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς γένοιτο Παῦλον Αἰμίλιον ἀφελέσθαι τῶν ἐπινικίων τιμῶν. Ὡσάμενοι δὲ τὸν ὄχλον καὶ ἀναβάντες ἀθρόοι τοῖς δημάρχοις ἔλεγον ἐπισχεῖν τὴν ψηφοφορίαν, ἄχρι ἂν διέλθωσιν ἃ βούλονται πρὸς τὸ πλῆθος. Ἐπισχόντων δὲ πάντων καὶ γενομένης 30 σιωπῆς ἀνελθὼν ἀνὴρ ὑπατικὸς καὶ πολεμῖτος εἴκοσι καὶ τρεῖς ἐκ προκλήσεως ἀνηρηκῶς, Μάρκος Σερβίλιος, Αἰμίλιον, μὲν ἔφη Παῦλον, ἡλικὸς αὐτοκράτωρ γένοιτο,

νῦν μάλιστα γινώσκεις, ὄρων ὄσης ἀπειθείας γέμοντι καὶ
 κακίας στρατεύματι χρώμενος οὕτω καλὰς κατώρθωσε
 272 καὶ μεγάλας πράξεις, θαυμάζειν δὲ τὸν δῆμον, εἰ τοῖς ἀπ'
 Ἰλλυριῶν καὶ Λιγύων ἀγαλλόμενος θριάμβοις αὐτῷ φθο-
 νεῖ τὸν Μακεδόνων βασιλέα ζῶντα καὶ τὴν Ἀλεξάνδρου 6
 καὶ Φιλίππου δόξαν ἐπιθεῖν ὑπὸ τοῖς Ῥωμαίων ὅπλοις
 ἀγομένην αἰχμάλωτον. „Πῶς γὰρ οὐ δεινόν“ εἶπεν „εἰ,
 φήμης περὶ νίκης ἀβεβαίου πρότερον εἰς τὴν πόλιν ἐμπε-
 σούσης ἐθύσατε τοῖς θεοῖς εὐχόμενοι τοῦ λόγου τούτου
 ταχέως ἀπολαβεῖν τὴν ὄψιν, ἤκοντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ 10
 μετὰ τῆς ἀληθινῆς νίκης ἀφαιρεῖσθε τῶν μὲν θεῶν τὴν
 τιμὴν, αὐτῶν δὲ τὴν χαρὰν, ὡς φοβούμενοι θεάσασθαι τὸ
 μέγεθος τῶν κατορθωμάτων ἢ φειδόμενοι τοῦ πολεμίου;
 καίτοι κρεῖττον ἦν τῷ πρὸς ἐκείνον ἔλεῖν, μὴ τῷ πρὸς αὐ-
 τοκράτορα φθόνῳ λυθῆναι τὸν θρίαμβον. Ἄλλ' εἰς 15
 τοσαύτην“ ἔφη „τὸ κακόηθες ἐξουσίαν προάγεται δι'
 ὑμῶν, ὥστε περὶ στρατηγίας καὶ θριάμβου τολμᾷ λέγειν
 ἄνθρωπος ἄτρωτος καὶ τῷ σώματι στίλβων ὑπὸ λειότητος
 καὶ σκιατραφίας πρὸς ἡμᾶς τοὺς τοσοῦτοις τραύμασι πε-
 παιδευμένους ἀρετὰς καὶ κακίας κρίνειν στρατηγῶν.“ 20
 Ἄμα δὲ τῆς ἐσθῆτος διασχὼν ἐξέφηνε κατὰ τῶν στέρνων
 ἀτειλὰς ἀπίστους τὸ πλῆθος. Ἐἶτα μεταστραφείς ἕνια τῶν
 οὐκ εὐπρεπῶς ἐν ὄχλῳ γυμνοῦσθαι δοκούντων τοῦ σώ-
 ματος ἀνεκάλυψε, καὶ πρὸς τὸν Γάλβαν ἐπιστρέψας. „Σὺ
 μὲν“ ἔφη „γελᾷς ἐπὶ τούτοις, ἐγὼ δὲ σεμνύνομαι πρὸς 25
 τοὺς πολίτας· ὑπὲρ τούτων γὰρ ἡμέραν καὶ νύκτα συνε-
 χῶς ἱππασάμενος ταῦτ' ἔσχον. Ἄλλ' ἄγε λαβὼν αὐτοὺς
 ἐπὶ τὴν ψῆφον· ἐγὼ δὲ καταβὰς παρακολουθήσω πᾶσι,
 καὶ γνώσομαι τοὺς κακοὺς καὶ ἀχαρίστους καὶ δημαγω-
 γεῖσθαι μᾶλλον ἐν τοῖς πολέμοις ἢ στρατηγεῖσθαι βουλο- 30
 μένους.“

XXXII. Οὕτω φασὶν ὑπὸ τῶν λόγων τούτων ἀνακο-

πῆναι καὶ μεταβαλεῖν τὸ στρατιωτικόν, ὥστε πάσαις ταῖς
 φυλαῖς ἐπικυρωθῆναι τῷ Αἰμιλίῳ τὸν Θρίαμβον. Περ-
 φθῆναι δ' αὐτὸν οὕτω λέγουσιν. Ὁ μὲν δῆμος ἐν τε τοῖς
 ἱππικοῖς θεάτροις, ἃ Κίρκους καλοῦσι, περὶ τὴν ἀγορὰν
 5 ἰκρία πηξάμενοι, καὶ τἄλλα τῆς πόλεως μέρη καταλαβόν-
 τες, ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἐποψιν, ἐθεῶντο κα-
 θαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Πᾶς δὲ ναὸς ἀνέφικτο καὶ
 στεφάνων καὶ θυμιαμάτων ἦν πλήρης, ὑπηρέται τε πολ-
 λοι καὶ ῥαβδονόμοι τοὺς ἀτάκτως συρρέοντας εἰς τὸ μέσον
 10 καὶ διαθρόντας ἐξείργοντες ἀναπεπταμένας τὰς ὁδοὺς καὶ
 καθαρὰς παρεῖχον. Τῆς δὲ πομπῆς εἰς ἡμέρας τρεῖς νενε-
 μημένης, ἡ μὲν πρώτη μάλιστα ἐξαρκέσασα τοῖς αἰχμαλώτοις
 ἀνδριάσι καὶ γραφαῖς καὶ κολοσσοῖς ἐπὶ ζευγῶν πεντή-
 κοντα καὶ διακοσίων κομιζομένοις τούτων ἔσχε θεάν. Τῇ
 15 δ' ὑστεραία τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν Μακε-
 δονικῶν ὄπλων ἐπέμπετο πολλαῖς ἀμάξαις, αὐτὰ τε μαρ-
 μαίροντα χαλκῷ νεοσμήκτῳ καὶ σιδήρῳ, τὴν τε θέσιν ἐκ
 τέχνης καὶ συναρμογῆς ὡς ἂν μάλιστα συμπεφορημένοις
 χυδην καὶ ἀντομάτως εἰκοὶ πεποιημένα, κράνη πρὸς
 20 ἀσπίσι καὶ θώρακες ἐπὶ κνημῖσι, καὶ Κρητικὰ πέλται καὶ
 Θράκια γέρορα καὶ φαρέτραι μετὰ ἱππικῶν ἀναμειγμέναι
 χαλινῶν, καὶ ξίφη γυμνὰ διὰ τούτων παρανίσχοντα καὶ
 σάρισαι παραπεπηγυῖαι, σύμμετρον ἔχοντων χάλασμα
 τῶν ὄπλων, ὥστε τὴν πρὸς ἄλληλα κροῦσιν ἐν τῷ διαφέ-
 25 ρεσθαὶ τραχὺ καὶ φοβερόν ὑπηγεῖν καὶ μηδὲ νενικημένων
 ἄφοβον εἶναι τὴν ὄψιν. Μετὰ δὲ τὰς ὀπλοφόρους ἀμάξας
 ἄνδρες ἐπεπορεύοντο τρισχίλιοι νόμισμα φέροντες ἀργυ-
 ροῦν ἐν ἀγγείοις ἑπτακοσίοις πεντήκοντα τριταλάντοις,
 ὧν ἕκαστον ἀνὰ τέσσαρες ἐκόμιζον· ἄλλοι δὲ κρατῆρας
 30 ἀργυροῦς καὶ κέρατα καὶ φιάλας καὶ κύλικας, εὖ διακοσμη-
 μενά, πρὸς θεάν ἕκαστα καὶ περιττὰ τῷ μεγέθει καὶ τῇ
 καχύτῃ τῆς τορσίας.

XXXIII. Τῆς δὲ τρίτης ἡμέρας ἔωθεν μὲν εὐθύς ἐπο-
 ρεύοντο σαλπικταλ μέλος οὐ προσόδιον καὶ κομπικόν,
 273 ἄλλ' οἷον μαχομένους ἐποτρύνουσι αὐτοὺς Ῥωμαῖοι,
 προσέγκελευόμενοι. Μετὰ δὲ τούτους ἤγοντο χρυσόκερρ
 τροφίαι βουῶν ἑκατὸν εἰκοσι, μίτραις ἡσκημένοι καὶ στέμ- 5
 μασιν. Οἱ δ' ἄγοντες αὐτοὺς νεανίσκοι περιζώμασιν εὐ-
 παρύφοις ἐσταλμένοι πρὸς Ἱερουργίαν ἐχώρου, καὶ πατ-
 δεσ ἀργυρᾶ λοιβεῖα καὶ χρυσᾶ κομίζοντες. Εἶτα μετὰ τού-
 τους οἱ τὸ χρυσοῦν νόμισμα φέροντες, εἰς ἀγγεῖα τριτα-
 λαντιαῖα μεμερισμένον ὁμοίως τῷ ἀργυρῷ. Τὸ δὲ πλή- 10
 θος ἦν τῶν ἀγγείων ὀγδοήκοντα τριῶν δέοντα. Τούτοις
 ἐπέβαλλον οἱ τε τὴν ἱερὰν φιάλην ἀνέχοντες, ἦν ὁ Αἰμί-
 λιος ἐκ χρυσοῦ δέκα ταλάντων διὰ λίθων κατεσκεύασεν,
 οἱ τε τὰς Ἀντιγονίδας καὶ Σελευκίδας καὶ Θηρικλείους
 καὶ ὅσα περὶ δειπνον χρυσῶματα τοῦ Περσέως ἐπιδεικνύ- 15
 μνοι. Τούτοις ἐπέβαλλε τὸ ἄρμα τοῦ Περσέως καὶ τὰ
 ὄπλα καὶ τὸ διάδημα τοῖς ὄπλοις ἐπικείμενον. Εἶτα μι-
 κροῦ διαλείμματος ὄντος ἤδη τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἤγετο
 δοῦλα, καὶ σὺν αὐτοῖς τροφέων καὶ διδασκάλων καὶ παι-
 दाγωγῶν δεδακρυμένων ὄχλος, αὐτῶν τε τὰς χεῖρας ὕρε- 20
 γόντων εἰς τοὺς θεατὰς καὶ τὰ παιδιά δεῖσθαι καὶ λιτα-
 νεύειν διδασκόντων. Ἦν δ' ἄρρενα μὲν δύο, θῆλυ δὲ ἓν,
 οὐ πάνυ συμφρονοῦντα τῶν κακῶν τὸ μέγεθος διὰ τὴν
 ἡλικίαν· ἧ καὶ μᾶλλον ἐλεινὰ πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς
 ἀναισθησίας ἦν, ὥστε μικροῦ τὸν Περσέα βαδίζειν πα- 25
 ρορώμενον· οὕτως ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεῖχον τὰς
 ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐκβάλλειν συνέβη,
 πᾶσι δὲ μεμιγμένην ἀλγηδόνην καὶ χάριτι τὴν θεῶν εἶναι
 μέχρι οὐ τὰ παιδιά παρήλθεν.

XXXIV. Αὐτὸς δὲ τῶν τέκνων ὁ Περσεὺς καὶ τῆς 30
 περὶ αὐτὰ θεραπείας κατόπιν ἐπορεύετο, φαῖον μὲν ἱμά-
 τιον ἀμπεχόμενος καὶ κρηπίδας ἔχων ἐπιχωρίους, ὑπὸ δὲ

μεγέθους τῶν κακῶν πάντα θαμβοῦντι καὶ παραπεπληγ-
 μένῳ μάλιστα τὸν λογισμὸν ἔοικώς. Καὶ τούτῳ δ' εἵ-
 πετο χορὸς φίλων καὶ συνήθων, βεβαρημένων τὰ πρόσωπα
 πένθει, καὶ τῷ πρὸς Περσέα βλέπειν αἶσι καὶ δακρῦειν ἐν-
 5 νοιαν παριστάντων τοῖς θεωμένοις, ὅτι τὴν ἐκείνου τύ-
 χην ὀλοφύρονται τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἐλάχιστα φροντίζον-
 τες. Καίτοι προσέπεμψε τῷ Αἰμίλιῳ δεόμενος μὴ πομπ-
 ευθῆναι καὶ παραιτούμενος τὸν θρίαμβον. Ὁ δὲ τῆς ἀν-
 ανδρίας αὐτοῦ καὶ φιλοψυχίας, ὡς ἔοικε, καταγελῶν
 10 „ἀλλὰ τοῦτο γ'“ εἶπε „καὶ πρότερον ἦν ἐπ' αὐτῷ καὶ νῦν
 ἐστίν, ἂν βούληται“ δηλῶν τὸν πρὸ αἰσχύνης θάνατον,
 ὃν οὐχ ὑπομείνας ὁ δαίλαιος, ἀλλ' ὑπ' ἐλπίδων τινῶν
 ἀπομαλακισθεὶς ἐγεγόνει μέρος τῶν αὐτοῦ λαφύρων.
 Ἐφεξῆς δὲ τούτοις ἐκομίζοντο χρυσοὶ στέφανοι τετρακό-
 15 σιοι τὸ πλῆθος, οὓς αἱ πόλεις ἀριστεία τῆς νίκης τῷ Αἰ-
 μιλίῳ μετὰ πρεσβειῶν ἐπεμψαν. Εἶτ' αὐτὸς ἐπέβαλλεν
 ἄρματι κεκοσμημένῳ διαπρεπῶς ἐπιβεβηκώς, ἀνήρ καὶ
 δίχρα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος, ἀλουργίδα χρυσόπα-
 στον ἀμπεχόμενος καὶ δάφνης κλῶνα τῇ δεξιᾷ προτείνων.
 20 Ἐδαφνηφόρει δὲ καὶ σύμπας ὁ στρατός, τῷ μὲν ἄρματι
 τοῦ στρατηγοῦ κατὰ λόχους καὶ τάξεις ἐπόμενος, ἄδων
 δὲ τὰ μὲν ὠδᾶς τινὰς πατρίους ἀναμειγμένους γέλωτι,
 τὰ δὲ παιᾶνας ἐπινικίους καὶ τῶν διαπεπραγμένων ἐπαί-
 νους εἰς τὸν Αἰμίλιον περιβλεπτον ὄντα καὶ ζηλωτὸν ὑπὸ
 25 πάντων, οὐδενὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐπίφθονον, πλὴν εἴ τι
 δαιμόνιον ἄρα τῶν μεγάλων καὶ ὑπερόγκων εἴληχεν εὐ-
 τυχιῶν ἀπαρύτειν καὶ μιγνύναι τὸν ἀνθρώπινον βίον,
 ὅπως μηδενὶ κακῶν ἄκρατος εἴη καὶ καθαρός, ἀλλὰ καθ'
 Ὅμηρον ἄριστα δοκῶσι πράττειν οἷς αἱ τύχαι τροπὴν
 30 ἐπ' ἀμφοτέρω τῶν πραγμάτων ἔχουσιν.

XXXV. Ἦσαν γὰρ αὐτῷ τέσσαρες υἱοί, δύο μὲν εἰς
 ἑτέρας ἀφρικισμένοι συγγενείας, ὡς ἦδη λέλεκται, Σκη-274

πίων καὶ Φάβιος, δύο δὲ παῖδες ἔτι τὴν ἡλικίαν, οὓς ἐπὶ τῆς οἰκίας εἶχε τῆς ἑαυτοῦ γεγονότας ἐξ ἑτέρας γυναικός. Ὡν ὁ μὲν ἡμέραις πέντε πρὸ τοῦ θριαμβεύειν τὸν Αἰμίλιον ἐτελεύτησε τεσσαρεσκαίδεκέτης, ὁ δὲ δωδεκέτης μετὰ τρεῖς ἡμέρας θριαμβεύσαντος ἐπαπέθανεν, ὥστε μηδένα 5 γενέσθαι Ῥωμαίων τοῦ πάθους ἀνάλητον, ἀλλὰ φοῖξαι τὴν ὠμότητα τῆς τύχης ἅπαντας, ὡς οὐκ ἠδέσατο πένθος τοσοῦτον εἰς οἰκίαν ξήλου καὶ χαρᾶς καὶ θυσῶν γέμουσαν εἰσάγουσα καὶ καταμινύουσα θρήνους καὶ δάκρυα παιᾶσιν ἐπινικίοις καὶ θριάμβοις. 10

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Αἰμίλιος ὀρθῶς λογιζόμενος ἀνδρείας καὶ θαρραλεότητος ἀνθρώποις οὐ πρὸς ὄπλα καὶ σαρίσας χρῆσιν εἶναι μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν ὀμαλῶς τύχης ἀντίστασιν, οὕτως ἠρμόσατο καὶ κατεκόσμησε τὴν τῶν παρόντων σύγκρασιν, ὥστε τοῖς ἀγαθοῖς τὰ φαῦλα 15 καὶ τὰ οἰκεῖα τοῖς δημοσίοις ἐναφανισθέντα μὴ ταπεινώσαι τὸ μέγεθος μηδὲ καθυβρίσαι τὸ ἀξίωμα τῆς νίκης. Τὸν μὲν γε πρότερον τῶν παίδων ἀποθανόντα θάψας εὐθύς ἐθριάμβευσεν, ὡς λέλεκται· τοῦ δὲ δευτέρου μετὰ τὸν θρίαμβον τελευτήσαντος συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν 20 τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχρήσατο λόγοις ἀνδρὸς οὐ δεομένου παραμυθίας, ἀλλὰ παραμυθουμένου τοὺς πολίτας δυσπαθοῦντας ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐδυστύχησεν. Ἔφη γάρ, ὅτι τῶν ἀνθρωπίνων οὐδὲν οὐδέποτε δείσας, τῶν δὲ θεῶν ὡς ἀπιστότατον καὶ ποικιλώτατον πρᾶγμα τὴν τύχην 25 ἀεὶ φοβηθεῖς, μάλιστα περὶ τοῦτον αὐτῆς τὸν πόλεμον, ὥσπερ πνεύματος λαμπροῦ, ταῖς πράξεσι παρούσης διατελοῦν μεταβολὴν τινα καὶ παλίρροϊαν προσδεχόμενος. „Μιᾶ μὲν γάρ“ εἶπεν „ἡμέρα τὸν Ἴόνιον ἀπὸ Βρεντεσίου περάσας εἰς Κέρκυραν κατήχθη· πεμπτατος δ' ἐκεῖθεν 30 ἐν Δελφοῖς τῷ θεῷ θύσας, ἑτέραις αὐθις αὐ' πέντε τὴν δύναμιν ἐν Μακεδονίᾳ παρέλαβον, καὶ τὸν εἰωθότα συν-

τελέσας καθαρόν αὐτῆς καὶ τῶν πράξεων εὐθὺς ἐναρ-
 ξάμενος ἐν ἡμέραις ἄλλαις πεντεκαίδεκα τὸ κάλλιστον
 ἐπέθηκα τῷ πολέμῳ τέλος. Ἀπιστῶν δὲ τῇ τύχῃ διὰ τὴν
 εὐφοίαν τῶν πραγμάτων, ὡς ἄδεια πολλή καὶ κίνδυνος
 5 οὐδεὶς ἦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, μάλιστα κατὰ πλοῦν ἐδε-
 δίειν τὴν μεταβολὴν τοῦ δαίμονος ἐπ' εὐτυχία, τοσοῦτον
 στρατὸν νενικηκότα καὶ λάφυρα καὶ βασιλεῖς αἰχμαλώ-
 τους κομίζων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωθεὶς πρὸς ὑμᾶς καὶ
 τὴν πόλιν ὄρων εὐφροσύνης καὶ ζήλου καὶ θυσιῶν γέ-
 10 μουσαν, ἔτι τὴν τύχην δι' ὑποψίας εἶχον, εἰδὼς οὐδὲν εἰ-
 λικρινὲς οὐδ' ἀνεμέσθητον ἀνθρώποις τῶν μεγάλων χαρι-
 ζομένην. Καὶ τοῦτον οὐ πρότερον ἢ ψυχὴ τὸν φόβον
 ᾧδίνουσα καὶ περισκοπούμενη τὸ μέλλον ὑπὲρ τῆς πό-
 λεως ἀφῆκεν ἢ τηλικαύτη με προσπταῖσαι δυστυχία περι-
 15 τὸν οἶκον, υἱῶν ἀρίστων, οὓς ἐμαντῶ μόνους ἐλιπόμην
 διαδόχους, ταφὰς ἐπαλλήλους ἐν ἡμέραις ἱεραῖς μεταχει-
 ρισάμενον. Νῦν οὖν ἀκίνδυνός εἰμι τὰ μέγιστα καὶ θαρ-
 ρῶ, καὶ νομίζω τὴν τύχην ὑμῖν παραμενεῖν ἀβλαβῆ καὶ
 βέβαιον. Ἰκανῶς γὰρ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς κακοῖς εἰς τὴν
 20 τῶν κατωρθωμένων ἀποκέχρηται νέμεσιν, οὐκ ἀφανέστε-
 ρον ἔχουσα παράδειγμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τοῦ
 θριαμβευομένου τὸν θριαμβεύοντα· πλὴν ὅτι Περσεὺς
 μὲν ἔχει καὶ νενικημένος τοὺς παῖδας, Αἰμίλιος δὲ τοὺς
 αὐτοῦ νικήσας ἀπέβαλεν.

25 XXXVII. Οὕτω μὲν εὐγενεῖς καὶ μεγάλους λόγους
 τὸν Αἰμίλιον ἕξ ἀπλάστου καὶ ἀληθινοῦ φρονήματος ἐν
 τῷ δήμῳ διαλεχθῆναι λέγουσι. Τῷ δὲ Περσεῖ, καίπερ
 οἰκτείρας τὴν μεταβολὴν καὶ μάλα βοηθηῖσαι προθυμη-
 θεῖς, οὐδὲν εὐρετο πλὴν μεταστάσεως ἐκ τοῦ καλουμέ-
 30 νου κάρκερε παρ' αὐτοῖς εἰς τόπον καθαρὸν καὶ φιλαν-
 θρωποτέραν δλαιταν, ὅπου φρουρούμενος, ὡς μὲν οἱ πλεῖ-
 στοι γεγράφασιν, ἀπεκαρτέρησεν, ἐνιοὶ δὲ τῆς τελευτῆς 275

ἰδίον τινα καὶ παρηλλαγμένον τρόπον ἱστοροῦσι. Μεμψαμένους γάρ τι καὶ θυμωθέντας αὐτῷ τοὺς περὶ τὸ σῶμα στρατιώτας, ὡς ἕτερον οὐδὲν ἠδύναντο λυπεῖν καὶ κακοῦν αὐτόν, ἐξείργειν τῶν ὑπνῶν, καὶ προσέχοντας ἀκριβῶς ἐνίστασθαι ταῖς καταφοραῖς καὶ συνέχειν ἐγρηγορότα 5 πάση μηχανῇ, μέχρι οὗ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκπονηθεῖς ἐτελεύτησεν. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ τῶν παιδίων τὰ δύο. Τὸν δὲ τρίτον, Ἀλέξανδρον, εὐφρᾶ μὲν ἐν τῷ τορφεύειν καὶ λεπτοργεῖν γενέσθαι φασίν, ἐκμαθόντα δὲ τὰ Ῥωμαϊκὰ γράμματα καὶ τὴν διάλεκτον ὑπογραμματεύειν 10 τοῖς ἄρχουσιν, ἐπιδέξιον καὶ χαρίεντα περὶ ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν ἐξεταζόμενον.

XXXVIII. Ταῖς δὲ Μακεδονικαῖς πράξεσι τοῦ Αἰμιλίου δημοτικωτάτην προσγράφουσι χάριν ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ὡς τοσούτων εἰς τὸ δημόσιον τότε χρημάτων ὑπ' 15 αὐτοῦ τεθέντων, ὥστε μηκέτι δεῆσαι τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν ἄχρι τῶν Ἰρτίου καὶ Πάνσα χρόνων, οἱ περὶ τὸν πρῶτον Ἀντωνίου καὶ Καίσαρος πόλεμον ὑπάτευσαν. Κάκεινο δ' ἰδίον καὶ περιττὸν τοῦ Αἰμιλίου, τὸ σπουδαζόμενον ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ τιμώμενον διαφερόντως ἐπὶ 20 τῆς ἀριστοκρατικῆς μείναι προαιρέσεως, καὶ μηδὲν εἰπεῖν μηδὲ πράξαι χάριτι τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις καὶ κρατίστοις ἀεὶ συνεξετάζεσθαι περὶ τὴν πολιτείαν. Ὁ καὶ χρόνοις ὕστερον Ἀππίος ᾠνείδισεν Ἀφρικανῷ Σκηπίωνι. Μέγιστοι γὰρ ὄντες ἐν τῇ πόλει τότε τὴν τιμητικὴν ἀρ- 25 χὴν μετήεσαν, ὁ μὲν τὴν βουλὴν ἔχων καὶ τοὺς ἀρίστους περὶ αὐτόν· αὕτη γὰρ Ἀππίοις ἡ πολιτεία πάτριος· ὁ δὲ μέγας μὲν ᾧν ἐφ' ἑαυτοῦ, μεγάλη δ' αἰεὶ τῇ παρὰ τοῦ δήμου χάριτι καὶ σπουδῇ κεχημένος. Ὡς οὖν ἐμβάλλοντος εἰς ἀγορὰν τοῦ Σκηπίωνος κατεῖδε παρὰ πλευρὰν ὁ Ἀπ- 30 πιος ἀνθρώπους ἀγεννεῖς καὶ δεδουλενκότας, ἀγοραίους δὲ καὶ δυναμένους ὄχλον συναγαγεῖν καὶ σπουδαρχία καὶ

κραυγῇ πάντα πράγματα βιάσασθαι, μέγα βοήσας „Ὁ Παῦλε“ εἶπεν „Αἰμίλιε, στέναξον ὑπὸ γῆς αἰσθόμενος, ὅτι σου τὸν υἱὸν Αἰμίλιος ὁ κῆρυξ καὶ Λικίννιος Φιλόνεικος ἐπὶ τιμητεῖαν κατάγουσιν.“ Ἀλλὰ Σκηπίων μὲν 5 αὐξῶν τὰ πλείστα τὸν δῆμον εὖνουν εἶχεν, Αἰμίλιος δέ, καίπερ ὢν ἀριστοκρατικός, οὐδὲν ἤττον ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγαπᾶτο τοῦ μάλιστα δημαγωγεῖν καὶ πρὸς χάριν ὀμιλεῖν τοῖς πολλοῖς δοκοῦντος. Ἐδήλωσαν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν καὶ τιμητείας αὐτὸν ἀξιώσαντες, ἧτις ἐστὶν 10 ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη καὶ δυναμένη μέγα πρὸς τε τᾶλλα καὶ πρὸς ἐξέτασιν βίων. Ἐκβαλεῖν τε γὰρ ἔξεστι συγκλήτου τὸν ἀπρεπῶς ζῶντα τοῖς τιμηταῖς, καὶ προγράψαι τὸν ἄριστον ἵππου τ' ἀφαιρέσει τῶν νέων ἀτιμάσαι τὸν ἀκολασταίνοντα. Καὶ τῶν οὐσιῶν οὗτοι τὰ τιμήματα καὶ τὰς 15 ἀπογραφὰς ἐπισκοποῦσιν. Ἀπεγράψαντο μὲν οὖν κατ' αὐτὸν μυριάδες ἀνθρώπων τριάκοντα τρεῖς, ἓτι δ' ἑπτακισχίλιοι τετρακόσιοι πεντήκοντα δύο, τῆς δὲ βουλῆς προέγραψε μὲν Μάρκον Αἰμίλιον Λέπιδον, ἥδη τετράκις καρπούμενον ταύτην τὴν προεδρίαν, ἐξέβαλε δὲ τρεῖς συγ- 20 κλητικούς οὐ τῶν ἐπιφανῶν, καὶ περὶ τὴν τῶν ἱππέων ἐξέτασιν ὁμοίως ἐμετρίασεν αὐτός τε καὶ Μάρκιος Φίλιππος ὁ συνάρχων αὐτοῦ.

XXXIX. Διφκημένων δὲ τῶν πλείστων καὶ μεγίστων ἐνόσησε νόσον ἐν ἀρχῇ μὲν ἐπισφαλῇ, χρόνῳ δὲ ἀκίνδυνον, ἐργώδη δὲ καὶ δυσπαλάλακτον γενομένην. Ἐπεὶ δὲ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐπλευσεν εἰς Ἑλέαν τῆς Ἰταλίας καὶ διέτριβεν αὐτόθι πλείω χρόνον ἐν παραλλοῖς ἀγροῖς καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἔχουσιν, ἐπόθησαν αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ φωνὰς πολλάκις ἐν θεάτροις οἶον εὐχόμενοι καὶ 30 σπενύδοντες ἰδεῖν ἀφῆκαν. Οὔσης δὲ τινος ἱερουργίας 276 ἀναγκαίας, ἥδη δὲ καὶ δοκοῦντος ἱκανῶς ἔχειν αὐτῷ τοῦ σώματος, ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην. Κἀκείνην μὲν ἐθύσε

μετὰ τῶν ἄλλων τὴν θυσίαν λερῶν, ἐπιφανῶς τοῦ δή-
μου περικεχυμένου καὶ χαίροντος· τῇ δ' ὑστεραία πάλιν
ἔθυσεν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια τοῖς θεοῖς. Καὶ συμ-
περανθείσης, ὡς προείρηται, τῆς θυσίας ὑποστρέψας οἰ-
καδε καὶ κατακλιθεὶς, πρὶν αἰσθῆσθαι καὶ νοῆσαι τὴν με- 5
ταβολήν, ἐν ἐκστάσει καὶ παραφορᾷ τῆς διανοίας γενόμε-
νος τριταῖος ἐτελεύτησεν, οὐδενὸς ἐνδεῆς οὐδ' ἀτελεῆς
τῶν πρὸς εὐδαιμονίαν νενομισμένων γενόμενος. Καὶ
γὰρ ἢ περὶ τὴν ἐκφορὰν πομπὴ θαυμασμὸν ἔσχε καὶ ζῆ-
λου ἐπικοσμοῦντα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς τοῖς ἀρίστοις 10
καὶ μακαριωτάτοις ἐνταφίοις. Ταῦτα δ' ἦν οὐ χρυσὸς
οὐδ' ἑλέφας οὐδ' ἢ λοιπὴ πολυτέλεια καὶ φιλοτιμία τῆς
παρασκευῆς, ἀλλ' εὐνοία καὶ τιμὴ καὶ χάρις οὐ μόνον
παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμίων. Ὅσοι γοῦν
κατὰ τύχην παρήσαν Ἰβήρων καὶ Αἰγύων καὶ Μακεδό- 15
νων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι διαλαβόντες τὸ
λέχος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμιζον, οἱ δὲ πρεσβύτεροι συν-
ηκολούθουν ἀνακαλούμενοι τὸν Αἰμίλιον εὐεργέτην καὶ
σωτήρα τῶν πατρίδων. Οὐ γὰρ μόνον ἐν οἷς ἐκράτησε
καιροῖς ἠπίως πᾶσι καὶ φιλανθρωπῶς ἀπηλλάγη χρησά- 20
μενος, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν βίον αἰεὶ τι πρᾶτ-
των ἀγαθὸν αὐτοῖς καὶ κηδόμενος ὥσπερ οἰκείων καὶ
συγγενῶν διετέλεσε. Τὴν δ' οὐσίαν αὐτοῦ μόλις ἑπτὰ
καὶ τριάκοντα μυριάδων γενέσθαι λέγουσιν, ἧς αὐτὸς
μὲν ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς ἀπέλιπε κληρονόμους, ὁ δὲ 25
νεώτερος Σκηπίων τῷ ἀδελφῷ πᾶσαν ἔχειν συνεχώρησεν·
αὐτὸς εἰς οἶκον εὐπορώτερον τὸν Ἀφρικανοῦ δεδομένος.
Οὗτος μὲν ὁ Παύλου Αἰμίλιου τρόπος καὶ βίος λέγεται
γενέσθαι.

[ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

5

I. Τοιούτων δὲ τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ὄντων δῆλον, ὡς οὐκ ἔχει πολλὰς διαφορὰς οὐδὲ ἀνομοιότητας ἢ σύγκρισις. Οἱ τε γὰρ πόλεμοι πρὸς ἐνδόξους γεγόνασιν ἀμφοτέρους ἀνταγωνιστάς, τῷ μὲν Μακεδόνας, τῷ δὲ Καρχηδονίους, αἱ τε νῆκαι περιβόητοι, τοῦ μὲν ἐλόντος Μακεδονίαν καὶ τὴν ἀπ' Ἀντιγόνου διαδοχὴν ἐν ἐβδόμῳ βασιλεῖ καταπαύσαντος, τοῦ δὲ τὰς τυραννίδας πάσας ἀελόντος ἐκ Σικελίας καὶ τὴν νῆσον ἐλευθερώσαντος, εἰ μὴ νῆ Δία βούλοιτό τις παρεγγχεῖν, ὡς Αἰμίλιος μὲν ἐρρωμένῳ Περσεί καὶ Ῥωμαίους νενικηκότι, Τιμολέων δὲ Διονυσίῳ παντάπασιν ἀπειρηκότι καὶ κατατετριμένῳ συνέπεσε, καὶ πάλιν ὑπὲρ Τιμολέοντος, ὅτι πολλοὺς μὲν τυράννους, μεγάλην δὲ τὴν Καρχηδονίαν δύναμιν ἀπὸ τῆς τυχούσης στρατιᾶς ἐνίκησεν, οὐχ ὥσπερ Αἰμίλιος ἀνδράσιν ἐμπειροπολέμοις καὶ μεμαθηκόσιν ἄρχεσθαι χρώμενος, ἀλλὰ μισθοφόροις οὔσι καὶ στρατιώταις ἀτάκτοις, πρὸς ἡδονὴν εἰθισμένοις στρατεύεσθαι. Τὰ γὰρ ἀπ' οὐκ ἴσης παρασκευῆς ἴσα κατορθώματα τῷ στρατηγῷ τὴν αἰτίαν περιτίθησι.

25 II. Καθαρῶν οὖν καὶ δικαίων ἐν τοῖς πράγμασιν ἀμφοτέρων γεγονότων, Αἰμίλιος μὲν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῆς πατρίδος οὕτως ἔοικεν εὐθύς ἀφικέσθαι παρεσκευασμένος, Τιμολέων δὲ τοιοῦτον αὐτὸς ἑαυτὸν παρέσχε. Τοῦτου τεκμήριον ὅτι Ῥωμαῖοι μὲν ὁμαλῶς ἐν τῷ τότε χρόνῳ πάντες ἦσαν εὐτακτοὶ καὶ ὑποχείριοι τοῖς ἐθισμοῖς καὶ τοὺς νόμους δεδιότες καὶ τοὺς πολίτας, Ἑλλήνων δὲ οὐδεὶς ἡγεμῶν ἐστίν οὐδὲ στρατηγός, ὃς οὐ διεφθάρη τότε

30

Σικελίας ἀφάμενος ἔξω Δίωνα. Καίτοι Δίωνα πολλοί
 277 μοναρχίας ὀρέγεσθαι καὶ βασιλείαν τινὰ Λακωνικὴν ὄνει-
 ροπολεῖν ὑπενόουν. Τίμαιος δὲ καὶ Γύλιπον ἀκλεῶς
 φησι καὶ ἀτίμως ἀποπέμψαι Συρακουσίους, φιλοπλου-
 τίαν αὐτοῦ καὶ ἀπληστίαν ἐν τῇ στρατηγίᾳ κατεγνωκότας. 5
 Ἄ δὲ Φάραξ ὁ Σπαρτιάτης καὶ Κάλλιππος ὁ Ἀθηναῖος
 ἐλπίσαντες ἄρξειν Σικελίας παρενόμησαν καὶ παρεσπόν-
 δησαν, ὑπὸ πολλῶν ἀναγέγραπται. Καίτοι τίνες ἢ πηλί-
 κων κύριοι πραγμάτων ὄντες οὗτοι τοιαῦτα ἤλπισαν; ὦν
 ὁ μὲν ἐκπεπτωκότα Συρακουσῶν ἐθεράπευε Διονύσιον, 10
 Κάλλιππος δὲ εἰς ἣν τῶν περὶ Δίωνα ξεναγῶν. Ἄλλὰ
 Τιμολέων αἰτησαμένοις καὶ δεηθεῖσιν αὐτοκράτωρ πεμ-
 φθεὶς Συρακουσίοις καὶ δύναμιν οὐ ζητεῖν ἀλλ' ἔχειν
 ὀφείλων, ἣν ἔλαβε βουλομένων καὶ διδόντων, πέρας
 ἐποίησατο τῆς αὐτοῦ στρατηγίας καὶ ἀρχῆς τὴν τῶν πα- 15
 ρανόμων ἀρχόντων κατάλυσιν. Ἐκεῖνο μέντοι τοῦ Αἰμι-
 λίου θαυμαστόν, ὅτι τηλικαύτην βασιλείαν καταστρεψά-
 μενος οὐδὲ δραχμῇ μείζονα τὴν οὐσίαν ἐποίησεν, οὐδὲ
 εἶδεν οὐδὲ ἤψατο τῶν χρημάτων, καίτοι πολλὰ δοὺς ἐτέ-
 ροις καὶ δωρησάμενος. Οὐ λέγω δὲ ὅτι Τιμολέων μεμ- 20
 πτός ἐστιν οἰκίαν τε καλὴν λαβὼν καὶ χωρίον· οὐ γὰρ
 τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρόν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖτ-
 του καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς, ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυ-
 μένης τὸ μὴ δεόμενον. Ἐπεὶ δὲ, ὡς σώματος ὀλίγος ἢ θάλ-
 πος φέρειν δυναμένου τὸ πρὸς ἀμφοτέρας εὐπεφυκὸς 25
 ὁμοῦ τὰς μεταβολὰς ῥωμαλεώτερον, οὕτω ψυχῆς ἄκρατος
 εὐρωστία καὶ ἰσχύς, ἣν οὔτε τὸ εὐτυχεῖν ὑβρεὶ θρύπτει
 καὶ ἀνίησιν οὔτε συμφοραὶ ταπεινοῦσι, φαίνεται τελει-
 ὅτερος ὁ Αἰμίλιος, ἐν χαλεπῇ τύχῃ καὶ πάθει μεγάλῳ τῷ
 περὶ τοὺς παῖδας οὐδέν τι μικρότερος οὐδὲ ἀσεμνότερος 30
 ἢ διὰ τῶν εὐτυχημάτων ὀραθεῖς. Τιμολέων δὲ γενναῖα
 πράξας περὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀντέσχε τῷ λογισμῷ πρὸς

τὸ πάθος, ἀλλὰ μετανοία καὶ λύπη ταπεινωθεὶς ἐτῶν εἴκοσι τὸ βῆμα καὶ τὴν ἀγορὰν ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε. Δεῖ δὲ τὰ αἰσχρὰ φεύγειν καὶ αἰδεῖσθαι, τὸ δὲ πρὸς πᾶσαν ἀδοξίαν εὐλαβὲς ἐπιεικοῦς μὲν ἦθους καὶ ἀπαλοῦ, μέγεθος δὲ οὐκ ἔχοντος.

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ.

10

I. Κάτων ὁ πρεσβύτερος πρὸς τινὰς ἐπαινοῦντας ἄνθρωπον ἀλογίστως παράβολον καὶ τολμηρὸν ἐν τοῖς πολεμικοῖς διαφέρειν ἔφη τὸ πολλοῦ τινὰ τὴν ἀρετὴν ἀξίαν
 15 καὶ τὸ μὴ πολλοῦ ἄξιον τὸ ζῆν νομίζειν· ὀρθῶς ἀποφαινόμενος. Ὁ γοῦν παρ' Ἀντιγόῳ στρατευόμενος ἰταμός, φαῦλος δὲ τὴν ξίην καὶ τὸ σῶμα διεφθορῶς, ἐρομένου τοῦ βασιλέως τὴν αἰτίαν τῆς ἀχρότητος ἀμολόγησέ τινα νόσον τῶν ἀπορρήτων· ἐπεὶ δὲ φιλοτιμηθεὶς ὁ βασιλεὺς προσ-
 20 ἔταξε τοῖς ἰατροῖς, εἴαν τις ἢ βοήθεια, μηδὲν ἔλλιπειν τῆς ἀκρας ἐπιμελείας, οὕτω θεραπευθεὶς ὁ γενναῖος ἐκεῖνος οὐκέτ' ἦν φιλοκίνδυνος οὐδὲ φαργαῖος ἐν τοῖς ἀγῶσιν, ὥστε καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐγκαλεῖν καὶ θαυμάζειν τὴν μεταβολήν. Οὐ μὴν ὁ ἄνθρωπος ἀπεκρύνετο τὸ αἴτιον, 278
 25 ἀλλ' εἶπεν· „ὦ βασιλεῦ, σύ με πεποίηκας ἀτολμότερον ἀπαλλάξας ἐκείνων τῶν κακῶν, δι' ἃ τοῦ ζῆν ἀλιγώρουν.“ Πρὸς τοῦτο δὲ φαίνεται καὶ Συβαρίτης ἀνὴρ εἰπεῖν περὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ὡς οὐ μέγα ποιοῦσι θανατῶντες ἐν τοῖς πολέμοις ὑπὲρ τοῦ τοσοῦτους πόνους καὶ τοιαύτην
 30 ἀποφυγεῖν δίαιταν. Ἀλλὰ Συβαρίταις μὲν ἐκτετηκόσιν ὑπὸ τρυφῆς καὶ μαλακίας διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὀρμὴν καὶ φιλοτιμίαν εἰκότως ἐφαίνοντο μισεῖν τὸν βίον οἱ μὴ

φοβούμενοι τὸν θάνατον, Λακεδαιμονίοις δὲ καὶ ξῆν ἠδέως καὶ θνήσκειν ἀμφοτέρα ἀρετὴ παρείχεν, ὡς δηλοῖ τὸ ἐπικηδεῖον· „οἶδε“ γὰρ φησιν „ἔθανον

οὐ τὸ ξῆν θέμενοι καλὸν οὐδὲ τὸ θνήσκειν,

ἀλλὰ τὸ ταῦτα καλῶς ἀμφοτέρῳ ἐκτελέσαι.“ 5

Οὔτε γὰρ φυγὴ θανάτου μεμπτόν, ἂν ὀρέγηται τις τοῦ βίου μὴ αἰσχυρῶς, οὔτε ὑπομονὴ καλόν, εἰ μετ' ὀλιγορίας γίνοιτο τοῦ ξῆν. Ὅθεν Ὀμηρος μὲν αἰετὸς θαραλεωτάτους καὶ μαχιμωτάτους ἄνδρας εὖ καὶ καλῶς ὀπλισμένους ἐξάγει πρὸς τοὺς ἀγῶνας, οἳ δὲ τῶν Ἑλλήνων νομο- 10 θέται τὸν ὀψασπιν κολάζουσιν, οὐ τὸν ξίφος οὐδὲ λόγχην προέμενον, διδάσκοντες ὅτι τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς πρότερον ἢ τοῦ ποιῆσαι τοὺς πολεμίους ἐκάστῳ μέλειν προσήκει, μάλιστα δὲ ἄρχοντι πόλεως ἢ στρατεύματος.

II. Εἰ γὰρ, ὡς Ἰφικράτης διήρει, χερσὶ μὲν εἰκόασιν 15 οἱ ψιλοί, ποσὶ δὲ τὸ ἰππικόν, αὐτῇ δὲ ἡ φάλαγξ στέρων καὶ θώρακι, κεφαλῇ δὲ ὁ στρατηγός, οὐχ αὐτοῦ δόξειεν ἂν ἀποκινδυνεύων παραμελεῖν καὶ θρασυνόμενος, ἀλλ' ἀπάντων, οἷς ἡ σωτηρία γίνεται δι' αὐτοῦ καὶ τούναντιον. Ὅθεν ὁ Καλλικρατίδας, καίπερ ὦν τὰλλα μέγας, 20 οὐκ εὖ πρὸς τὸν μάντιν εἶπε· δεομένου γὰρ αὐτοῦ φυλάττεσθαι θάνατον, ὡς τῶν ἱερῶν προδηλούντων, ἔφη μὴ παρ' ἓνα εἶναι τὰν Σπάρταν. Μαχόμενος γὰρ εἰς ἦν καὶ πλέων καὶ στρατευόμενος ὁ Καλλικρατίδας, στρατηγῶν δὲ τὴν ἀπάντων εἶχε συλλαβῶν ἐν αὐτῷ δύναμιν, 25 ὥστε οὐκ ἦν εἰς ᾧ τοσαῦτα συναπώλλυτο. Βέλτιον δὲ Ἀντίγονος ὁ γέρον, ὅτε ναυμαχεῖν περὶ Ἄνδρον ἐμελλεν, εἰπόντος τινός, ὡς πολὺ πλείους αἱ τῶν πολεμίων νῆες εἶεν, „Ἐμὲ δὲ αὐτόν“ ἔφη „πρὸς πόσας ἀντιστήσεις;“ μέγα τὸ τῆς ἀρχῆς, ὥσπερ ἐστίν, ἀξίωμα ποιῶν μετὰ ἐμπει- 30 ρίας καὶ ἀρετῆς ταττόμενον, ἧς πρῶτον ἔργον ἐστὶ σώζειν τὸν ἅπαντα τὰλλα σώζοντα. Διὸ καλῶς ὁ Τιμόθεος

ἐπιδεικνυμένου ποτὲ τοῖς Ἀθηναίοις τοῦ Χάρητος ὅτι
 λῆσ τινὰς ἐν τῷ σώματι καὶ τὴν ἀσπίδα λόγῃ διακεκομ-
 μένην „Ἐγὼ δέ“ εἶπεν „ὡς λίαν ἠσχύνθη ὅτι μου πο-
 5 λιορκοῦντος Σάμον ἐγγὺς ἔπεσε βέλος, ὡς μειρακιωδέ-
 στερον ἐμαυτῷ χρώμενος ἢ κατὰ στρατηγὸν καὶ ἡγεμόνα
 δυνάμεως τοσαύτης.“ Ὅπου μὲν γὰρ εἰς τὰ ὅλα μεγάλην
 φέρει ῥοπήν ὁ τοῦ στρατηγοῦ κίνδυνος, ἐνταῦθα καὶ
 χεὶρὶ καὶ σώματι χρηστέον ἀφειδῶς, χαίρειν φράσαντα
 τοῖς λέγουσιν, ὡς χρὴ τὸν ἀγαθὸν στρατηγὸν μάλιστα
 10 μὲν ὑπὸ γῆρας, εἰ δὲ μὴ, γέροντα θνήσκειν· ὅπου δὲ μι-
 κρὸν τὸ περιγινόμενον ἐκ τοῦ κατορθώματος, τὸ δὲ
 πᾶν συναπόλλυται σφαλέντος, οὐδεὶς ἀπαιτεῖ στρατιώ-
 του πρᾶξιν κινδύνῳ πραττομένην στρατηγοῦ. Ταῦτα δὲ
 μοι παρέστη προαναφανῆσαι γράφοντι τὸν Πελοπίδου
 15 βίον καὶ τὸν Μαρκέλλου, μεγάλων ἀνδρῶν παραλόγως
 πεσόντων. Καὶ γὰρ χεὶρὶ χρῆσθαι μαχιμώτατοι γενόμε-
 νοι καὶ στρατηγίαις ἐπιφανεστάταις κοσμήσαντες ἀμφο-
 τεροὶ τὰς πατρίδας, ἔτι δὲ τῶν βαρυντάτων ἀνταγωνιστῶν
 ὁ μὲν Ἀννίβαν ἀήττητον ὄντα πρῶτος, ὡς λέγεται, τρε- 279
 20 ψάμενος, ὁ δὲ γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας Λακεδαιμονί-
 ουσ ἐκ παρατάξεως νικήσας, ἠφείδθησαν ἑαυτῶν σὺν οὐ-
 δενὶ λογισμῷ προέμενοι τὸν βίον ὀπηνίκα μάλιστα τοι-
 ούτων καιρὸς ἦν ἀνδρῶν σωζομένων καὶ ἀρχόντων. Διό-
 περ ἡμεῖς ἐπόμενοι ταῖς ὁμοιότησι παραλλήλους ἀνεγρά-
 25 ψαμεν αὐτῶν τοὺς βίους.

III. Πελοπίδα τῷ Ἰππόκλου γένος μὲν ἦν εὐδόκιμον
 ἐν Θήβαις ὥσπερ Ἐπαμεινώνδα, τραφεὶς δὲ ἐν οὐσίᾳ με-
 γάλη καὶ παραλαβὼν ἔτι νέος λαμπρὸν οἶκον ὥρμησε τῶν
 δεομένων τοῖς ἀξίοις βοηθεῖν, ἵνα κύριος ἀληθῶς φαί-
 30 νοιτο χρημάτων γεγονώς, ἀλλὰ μὴ δοῦλος. Τῶν γὰρ πολ-
 λῶν, ὡς Ἀριστοτέλης φησὶν, οἱ μὲν οὐ χρῶνται τῷ πλού-
 τῳ διὰ μικρολογίαν, οἱ δὲ παραχρῶνται δι' ἀσωτίαν, καὶ

δουλεύοντες οὔτοι μὲν αἰετὰς ἡδοναίς, ἐκείνοι δὲ ταῖς ἀσχολίαις διατελοῦσιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τῷ Πελοπίδᾳ χάριν ἔχοντες ἐχρῶντο τῇ πρὸς αὐτοὺς ἐλευθεριότητι καὶ φιλανθρωπία, μόνον δὲ τῶν φίλων τὸν Ἐπαμεινώνδαν οὐκ ἔπειθε τοῦ πλούτου μεταλαμβάνειν· αὐτὸς μὲντοι ὁ μετείχε τῆς ἐκείνου πενίας ἐσθῆτος ἀφελείᾳ καὶ τραπέξης λιτότητι καὶ τῷ πρὸς τοὺς πόνους ἀόκνῳ καὶ κατὰ στρατείας ἀδόλῳ καλλωπιζόμενος, ὥσπερ ὁ Εὐριπίδου Καπανεύς, ᾧ βίος μὲν ἦν πολὺς, ἥμισυ δὲ δι' ὄλβον γαῦρος ἦν, αἰσχυρόμενος, εἰ φανεῖται πλείοσι χρωμέ- 10 νος εἰς τὸ σῶμα τοῦ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένου Ἰθηβαίου. Ἐπαμεινώνδας μὲν οὖν συνήθη καὶ πατρῶαν οὔσαν αὐτῷ τὴν πενίαν ἔτι μᾶλλον εὖζωνον καὶ κοῦφον ἐποίησε φιλοσοφῶν καὶ μονότροπον βίον ἀπ' ἀρχῆς ἐλόμενος· Πελοπίδᾳ δὲ ἦν μὲν γάμος λαμπρὸς, ἐγένοντο δὲ καὶ πα- 15 δες, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον ἀμελῶν τοῦ χρηματίζεσθαι καὶ σχολάζων τῇ πόλει τὸν ἅπαντα χρόνον ἠλάττωσε τὴν οὐσίαν. Τῶν δὲ φίλων νουθετούντων καὶ λεγόντων, ὡς ἀναγκαίου πράγματος ὀλιγορεῖ, τοῦ χρήματα ἔχειν· „Ἀναγκαίου, νῆ Δία, Νικοδήμῳ τούτῳ,“ ἔφη, δείξας 20 τινὰ χωλὸν καὶ τυφλόν.

IV. Ἦσαν δὲ καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν πεφυκότες ὁμοίως, πλὴν ὅτι τῷ γυμνάζεσθαι μᾶλλον ἐχαιρε Πελοπίδας, τῷ δὲ μανθάνειν Ἐπαμεινώνδας, καὶ τὰς διατριβὰς ἐν τῷ σχολάζειν ὁ μὲν περὶ παλαιστρας καὶ κνηγέσια, ὁ δὲ 25 ἀκούων τι καὶ φιλοσοφῶν ἐποιεῖτο. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν ὑπαρχόντων ἀμφοτέροις πρὸς δόξαν, οὐδὲν οἱ νοῦν ἔχοντες ἡγοῦνται τηλικούτου, ἠλίκον τὴν διὰ τοσοῦτων ἀγῶνων καὶ στρατηγιῶν καὶ πολιτειῶν ἀνεξέλεγκτον εὐνοίαν καὶ φιλίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐμμείνασαν. Εἰ 30 γάρ τις ἀποβλέψας τὴν Ἀριστείδου καὶ Θεμιστοκλέους καὶ Κίμωνος καὶ Περικλέους καὶ Νικίου καὶ Ἀλκιβιάδου

πολιτείαν, ὅσων γέγονε μεστή διαφορῶν καὶ φθόνων καὶ
 ζηλοτυπιῶν πρὸς ἀλλήλους, σκέψαιτο πάλιν τὴν Πελοπί-
 δου πρὸς Ἐπαμεινώνδαν εὐμένειαν καὶ τιμὴν, τούτους
 ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσαγορεύσειε συνάρχοντας καὶ
 5 συστρατήγους ἢ ἐκείνους, οἳ μᾶλλον ἀλλήλων ἢ τῶν πο-
 λεμίων ἀγωνιζόμενοι περιεῖναι διετέλεσαν. Αἰτία δὲ ἀλη-
 θινὴ μὲν ἦν ἡ ἀρετὴ, δι' ἣν οὐ δόξαν, οὐ πλοῦτον ἀπὸ
 τῶν πράξεων μετιόντες, οἷς ὁ χαλεπὸς καὶ δύσερις ἐμφύε-
 ται φθόνος, ἀλλ' ἔρωτα θεῖον ἀπ' ἀρχῆς ἐρασθέντες ἀμ-
 10 φότεροι τοῦ τὴν πατρίδα λαμπροτάτην καὶ μεγίστην ἐφ'
 ἑαυτῶν ἰδεῖν γενομένην, ὥσπερ ἰδίους ἐπὶ τοῦτο τοῖς αὐ-
 τῶν ἐχρῶντο κατορθώμασιν. Οὐ μὴν ἀλλ' οἳ γε πολλοὶ
 νομίζουσιν αὐτοῖς τὴν σφοδρὰν φιλίαν ἀπὸ τῆς ἐν Μαν-
 τινείᾳ γενέσθαι στρατείας, ἣν συνεστρατεύσαντο Λακε-
 15 δαιμονίοις ἔτι φίλοις καὶ συμμάχοις οὔσι πεμφθείσης ἐκ
 Θηβῶν βοηθείας. Τεταγμένοι γὰρ ἐν τοῖς ὀπλίτας μετ' 280
 ἀλλήλων καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς Ἀρκάδας, ὡς ἐνέδωκε
 τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τροπὴ τῶν
 πολλῶν ἐγεγόνει, συνασπίσαντες ἡμύναντο τοὺς ἐπιφερο-
 20 μένους. Καὶ Πελοπίδας μὲν ἐπτὰ τραύματα λαβὼν ἐναν-
 τία πολλοῖς ἐπικατερρήνῃ νεκροῖς ὁμοῦ φίλοις καὶ πολε-
 μίοις, Ἐπαμεινώνδας δέ, καίπερ ἀβιώτως ἔχειν αὐτὸν
 ἡγούμενος, ὑπὲρ τοῦ σώματος καὶ τῶν ὄπλων ἔστη προ-
 ελθὼν καὶ διεκινδύνευσε πρὸς πολλοὺς μόνος, ἐγνωκῶς
 25 ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ Πελοπίδαν ἀπολιπεῖν κείμενον.
 Ἦδη δὲ καὶ τούτου κακῶς ἔχοντος, καὶ λόγῃ μὲν εἰς τὸ
 στήθος, ξίφει δὲ εἰς τὸν βραχίονα τετρωμένου, προσε-
 βοήθησεν ἀπὸ θατέρου κέρως Ἀγησίπολις ὁ βασιλεὺς
 τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ περιεποίησεν ἀγελπίστως αὐτοὺς
 30 ἀμφοτέρους.

V. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν Σπαρτιατῶν λόγῳ μὲν ὡς φί-
 λοις καὶ συμμάχοις προσφερομένων τοῖς Θηβαίοις, ἔργῳ

δὲ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως καὶ τὴν δύναμιν ὑφορωμένων, καὶ μάλιστα τὴν Ἴσμηνίου καὶ Ἀνδροκλείδου μισούντων ἑταιρείαν, ἧς μετείχεν ὁ Πελοπίδας, φιλαλεύθερον ἅμα καὶ δημοτικὴν εἶναι δοκοῦσαν, Ἀρχίας καὶ Λεοντίδας καὶ Φίλιππος, ἄνδρες ὀλιγαρχικοὶ καὶ πλούσιοι καὶ μέτριον ὅθεν φρονοῦντες, ἀναπέθουσι Φοιβίδα τὸν Λάκωνα μετὰ στρατιᾶς διαπορευόμενον ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν Καδμείαν καὶ τοὺς ὑπεναντιούμενους αὐτοῖς ἐκβαλόντα πρὸς τὸ Λακεδαιμονίων ὑπήκοον ἀρμόσασθαι δι' ὀλίγων τὴν πολιτείαν. Πεισθέντος δ' ἐκείνου καὶ μὴ προσδοκῶσι 10 τοῖς Θηβαίοις ἐπιθεμένου Θεσμοφορίων ὄντων, καὶ τῆς ἄκρας κυριεύσαντος, Ἴσμηνίας μὲν συναρπασθεὶς καὶ κομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀνηρέθη, Πελοπίδας δὲ καὶ Φερένικος καὶ Ἀνδροκλείδας μετὰ συγχῶν ἄλλων φεύγοντες ἐξεκηρύχθησαν, Ἐπαμει- 15 νώνδας δὲ κατὰ χώραν ἔμεινε τῷ καταφρονηθῆναι διὰ μὲν φιλοσοφίαν ὡς ἀπράγμων, διὰ δὲ πενίαν ὡς ἀδύνατος.

VI. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι Φοιβίδα μὲν ἀφείλοντο τῆς ἀρχῆς καὶ δέκα δραχμῶν μυριάσιν ἐξημέωσαν, τὴν δὲ 20 Καδμείαν οὐδὲν ἤττον φρουρᾷ κατέσχον, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Ἕλληνας ἐθαύμαζον τὴν ἀτοπίαν, εἰ τὸν μὲν πράξαντα κολάζουσι, τὴν δὲ πράξιν δοκιμάζουσι, τοῖς δὲ Θηβαίοις τὴν πάτριον ἀποβεβληκόσι πολιτείαν καὶ καταδεδουλωμένοις ὑπὸ τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Λεοντίαν οὐδὲ 25 ἐλπίσαι περιῆν ἀπαλλαγὴν τινα τῆς τυραννίδος, ἣν ἐώραν τῇ Σπαρτιατῶν δορυφορομένην ἡγεμονίαν καὶ καταλυθῆναι μὴ δυναμένην, εἰ μὴ τις ἄρα παύσειε κἀκείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας. Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ περὶ Λεοντίαν πυνθανόμενοι τοὺς φυγάδας Ἀθήνησι διατρίβειν 30 τῷ τε πλήθει προσφιλεῖς ὄντας καὶ τιμὴν ἔχοντας ὑπὸ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ἐπεβούλευον αὐτοῖς κρύφα· καὶ

πέμφαντες ἀνδρώπους ἀγνώστας Ἀνδροκλείδαν μὲν ἀπο-
 κτιννύουσι δόλω, τῶν δὲ ἄλλων διαμαρτάνουσιν. Ἦκε
 δὲ καὶ παρὰ Λακεδαιμονίων γράμματα τοῖς Ἀθηναίοις
 προστάσσοντα μὴ δέχεσθαι μηδὲ παρακινεῖν, ἀλλ' ἐξε-
 5 λαύνειν τοὺς φυγάδας ὡς κοινούς πολεμίους ὑπὸ τῶν
 συμμάχων ἀποδεδειγμένους. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι πρὸς
 τῷ πάτριον αὐτοῖς καὶ σύμφυτον εἶναι τὸ φιλάνθρωπον,
 ἀμειβόμενοι τοὺς Θηβαίους μάλιστα συναιτίους γενομέ-
 νους τῷ δήμῳ τοῦ κατελθεῖν, καὶ ψηφισαμένους, εἴαν τις
 10 Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους ὄπλα διὰ τῆς Βοιωτίας
 κομῆξῃ, μηδένα Βοιωτὸν ἀκούειν μηδὲ ὄραῖν, οὐδὲν ἠδί-
 κησαν τοὺς Θηβαίους.

VII. Ὁ δὲ Πελοπίδας, καίπερ ἐν τοῖς νεωτάτοις ᾧν,
 ἰδίᾳ τε καθ' ἕκαστον ἐξώρμα τῶν φυγάδων, καὶ πρὸς τὸ
 15 πλῆθος ἐποιήσατο λόγους, ὡς οὔτε καλὸν οὔτε ὄσιον εἶ- 281
 ναι δουλεύουσαν τὴν πατρίδα καὶ φρουρουμένην περι-
 ορᾶν, αὐτοὺς δὲ μόνον τὸ σώζεσθαι καὶ διαζῆν ἀγαπῶν-
 τας ἐκκρέμασθαι τῶν Ἀθήνησι ψηφισμάτων καὶ θερα-
 πεύειν ὑποπεπτωκότας ἀεὶ τοῖς λέγειν δυναμένοις καὶ
 20 πείθειν τὸν ὄχλον, ἀλλὰ κινδυνευτέον ὑπὲρ τῶν μεγίστων,
 παράδειγμα θεμένουσιν τὴν Θρασυβούλου τόλμαν καὶ ἀρε-
 τήν, ἵνα, ὡς ἐκεῖνος ἐκ Θηβῶν πρότερον ὄρηθεις κατέ-
 λυσε τοὺς ἐν Ἀθήναις τυράννους, οὕτως αὐτοὶ πάλιν ἐξ
 Ἀθηναίων προελθόντες ἐλευθερώσωσι τὰς Θήβας. Ὡς οὖν
 25 ἐπεισε ταῦτα λέγων, πέμπουσιν εἰς Θήβας κρύφα πρὸς
 τοὺς ὑπολειμμένους τῶν φίλων τὰ δεδογμένα φράζον-
 τες. Οἱ δὲ συνεπήνουν· καὶ Χάρων μὲν, ὅσπερ ἦν ἐπιφα-
 νέστατος, ὠμολόγησε τὴν οἰκίαν παρέξειν, Φιλλίδας δὲ
 διεπράξατο τῶν περὶ Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον γραμματεῦς
 30 γενέσθαι πολεμαρχούντων. Ἐπαμεινώνδας δὲ τοὺς νέ-
 ουσ πάλαι φρονήματος ἦν ἐμπεκληκώς· ἐκέλευε γὰρ ἐν
 τοῖς γυμνασίοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ

παλαίειν, εἶτα ὄρων ἐπὶ τῷ κρατεῖν καὶ περιεῖναι γανρο-
μένους ἐπέπληττεν, ὡς αἰσχύνεσθαι μᾶλλον αὐτοῖς προσ-
ῆκον, εἰ δουλεύουσι δι' ἀνανδρίαν ὧν τοσοῦτον ταῖς
φώμαις διαφέρουσιν.

VIII. Ἡμέρας δὲ πρὸς τὴν πρᾶξιν ὀρισθείσης, ἔδοξε ἅ
τοῖς φυγάσι τοὺς μὲν ἄλλους συναγαγόντα Φερένικον ἐν
τῷ Θριασίῳ περιμένειν, ὀλίγους δὲ τῶν νεωτάτων παρα-
βαλέσθαι προεισελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, ἐὰν δέ τι πάθωσιν
ὑπὸ τῶν πολεμίων οὗτοι, τοὺς ἄλλους ἐπιμελεῖσθαι πάν-
τας, ὅπως μήτε παῖδες αὐτῶν μήτε γονεῖς ἐνδεεῖς ἔσον- 10
ται τῶν ἀναγκαίων. Ὑφίσταται δὲ τὴν πρᾶξιν Πελοπίδας
πρῶτος, εἶτα Μέλων καὶ Δαμοκλείδας καὶ Θεόπομπος,
ἄνδρες οἰκῶν τε πρώτων καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἄλλα μὲν
φιλικῶς καὶ πιστῶς, ὑπὲρ δὲ δόξης καὶ ἀνδρείας ἀεὶ
φιλονεικῶς ἔχοντες. Γενόμενοι δὲ οἱ σύμπαντες δώδεκα, 15
καὶ τοὺς ἀπολειπομένους ἀσπασάμενοι καὶ προπέμψαν-
τες ἄγγελον τῷ Χάρωνι, προῆγον ἐν γλαυυδίῳ σκιδρακᾶς
τε θηρατικᾶς καὶ στάλικας ἔχοντες, ὡς μὴδὲ εἰς ὑποπετεύοι
τῶν ἐντυγχανόντων καθ' ὁδόν, ἀλλ' ἀλύοντες ἄλλως
πλανᾶσθαι καὶ κυνηγεῖν δοκοῦεν. Ἐπι δὲ ὁ πεμφθεὶς 20
παρ' αὐτῶν ἄγγελος ἦκε πρὸς τὸν Χάρωνα καὶ καθ' ὁδόν
ὄντας ἔφραξεν, αὐτὸς μὲν ὁ Χάρων οὐδὲ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ
πλησιάζοντος ἔτρεψέ τι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθὸς
ἦν καὶ παρῆχε τὴν οἰκίαν, Ἴπποσθενίδας δέ τις, οὐ πο-
νηρὸς μὲν, ἀλλὰ καὶ φιλόπατρις καὶ τοῖς φυγάσιν εὖνους 25
ἄνθρωπος, ἐνδεὴς δὲ τόλμης τοσαύτης, ὄσης ὅ τε καιρὸς
ὀξὺς ὧν αἶ τε ὑποκείμεναι πράξεις ἀπήτουν, ὥσπερ ἰλιγ-
γιάσας πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος ἐν χειρὶ γυνομένου,
καὶ μόλις ποτὲ τῷ λογισμῷ συμφρονήσας, ὅτι τρόπον
τινὰ τὴν τῶν Λακεδαιμονίων σαλεύουσιν ἀρχὴν καὶ τῆς 30
ἐκεῖθεν δυνάμεως ὑποβάλλονται κατάλυσιν, πιστεύσαν-
τες ἀπόροις καὶ φυγαδικαῖς ἐλπίσιν, ἀπελθὼν οἰκαδε

σιωπῆ πέμπει τινὰ τῶν φίλων πρὸς Μέλωνα καὶ Πελοπίδαν, ἀναβαλέσθαι κελεύων ἐν τῷ παρόντι καὶ περιμένειν βελτίονα καιρὸν αὐτίς ἀπαλλαγέντας εἰς Ἀθήνας. Χλίδων ἦν ὄνομα τῷ πεμφθέντι, καὶ κατὰ σπουδὴν οἵκαδε πρὸς αὐτὸν τραπόμενος καὶ τὸν ἵππον ἐξαγαγὼν ἦται τὸν χαλινόν. Ἀπορουμένης δὲ τῆς γυναικὸς ὡς οὐκ εἶχε δοῦναι, [καὶ χρῆσαι*] τιμὴ τῶν συνήθων λεγούσης, λοιδοροῖαι τὸ πρῶτον ἦσαν, εἶτα δυσφημίαι, τῆς γυναικὸς ἐπαρωμένης αὐτῷ τε κακὰς ὁδοὺς ἐκείνῳ καὶ τοῖς πέμπουσιν, ὥστε καὶ τὸν Χλίδωνα πολὺ τῆς ἡμέρας ἀναλώσαντα πρὸς τούτοις δι' ὀργήν, ἅμα δὲ καὶ τὸ συμβεβηκὸς οἰωνισάμενον, ἀφείναι τὴν ὁδὸν ὅλως καὶ πρὸς ἄλλο τι τραπέσθαι. Παρὰ τοσοῦτον μὲν ἦλθον αἱ μέγιστα καὶ 282 κάλλιστα τῶν πράξεων εὐθύς ἐν ἀρχῇ διαφυγεῖν τὸν 15 καιρόν.

IX. Οἱ δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐσθῆτας γεωργῶν μεταλαβόντες καὶ διελόντες αὐτούς ἄλλοι κατ' ἄλλα μέρη τῆς πόλεως παρεισῆλθον ἐτι ἡμέρας οὔσης. Ἦν δὲ τι πνεῦμα καὶ νιφετὸς ἀρχομένου τρέπεσθαι τοῦ ἀέρος, καὶ 20 μᾶλλον ἔλαθον καταπεφευγόντων ἤδη διὰ τὸν χειμῶνα τῶν πλείστων εἰς τὰς οἰκίας. Οἷς δὲ ἦν ἐπιμελὲς τὰ πρατόμενα γινώσκειν, ἀνελάμβανον τοὺς προσερχομένους καὶ καθίστων εὐθύς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος· ἐγένοντο δὲ 25 σὺν τοῖς φυγάσι πεντήκοντα δυοῖν δέοντες. Τὰ δὲ περὶ τοὺς τυράννους οὕτως εἶχε. Φιλλίδας ὁ γραμματεὺς συνέπραττε μὲν, ὥσπερ εἴρηται, πάντα καὶ συνῆδει τοῖς φυγάσιν, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκ παλαιοῦ κατηγγελκὼς τοῖς περὶ τὸν Ἀρχίαν πότον τινὰ καὶ συνουσίαν καὶ γύναϊα τῶν ὑπάνδρων, ἐπραττεν ὅτι μάλιστα ταῖς ἡδοναῖς 30 ἐκλελυμένους καὶ κατοίνους μεταχειρίσασθαι παρῆξεν τοῖς ἐπιτιθεμένοις. Οὐπω δὲ πᾶν πόρρω μέθης οὐσιν αὐτοῖς προσέπεσε τις οὐ ψευδῆς μὲν, ἀβέβαιος δὲ καὶ πολ-

λην ἀσάφειαν ἔχουσα περὶ τῶν φυγάδων μήνυσις ὡς ἐν
 τῇ πόλει κρυπτομένων. Τοῦ δὲ Φιλλίδου παραφέροντος
 τὸν λόγον, ὁμῶς Ἀρχίας ἐπεμψέ τινα τῶν ὑπηρετῶν πρὸς
 τὸν Χάρωνα, προστάσων εὐθύς ἦκειν αὐτόν. Ἦν δὲ
 ἑσπέρα, καὶ συνέταττον ἔνδον αὐτοὺς οἱ περὶ τὸν Πελοπί- 5
 δαν, ἤδη τεθωρακισμένοι καὶ τὰς μαχαίρας ἀνειληφότες.
 Ἐξαίφνης δὲ κοπτομένης τῆς θύρας προσδραμών τις, καὶ
 πυθόμενος τοῦ ὑπηρετοῦ Χάρωνα μετιέναι παρὰ τῶν
 πολεμάρχων φάσκοντος, ἀπήγγειλεν εἰσω τεθορυβημένος,
 καὶ πᾶσιν εὐθύς παρέστη τὴν τε προᾶξιν ἐκμεμνηῦσθαι 10
 καὶ σφᾶς ἅπαντας ἀπολωλέναι μηδὲ δρᾶσαντάς τι τῆς
 ἀρετῆς ἄξιον. Οὐ μὴν ἀλλ' ἔδοξεν ὑπακοῦσαι τὸν Χάρωνα
 καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν δεῖν ἀνυπόπτως τοῖς ἄρχουσιν, ἄλ-
 λως μὲν ἀνδρώδη καὶ βαρὺν ὄντα τῷ θαρρεῖν παρὰ τὰ δει-
 νά, τότε δὲ δι' ἐκείνους ἐκπεπληγμένον καὶ περιπαθοῦντα, 15
 μὴ τις ὑποψία προδοσίας ἐπ' αὐτόν ἔλθῃ τοσοῦτων ἅμα
 καὶ τοιούτων πολιτῶν ἀπολομένων. Ὡς οὖν ἐμελλεν ἀπι-
 ναι, παραλαβὼν ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος τὸν υἱόν, ἔτι μὲν
 ὄντα παῖδα, κάλλιε δὲ καὶ ῥώμῃ σώματος πρωτεύοντα
 τῶν καθ' ἡλικίαν, ἐνεχείριζε τοῖς περὶ Πελοπίδαν, εἰ τινα 20
 δόλον καὶ προδοσίαν αὐτοῦ καταγνοῖεν, ὡς πολεμῶ χρη-
 σθαί κελεύων ἐκείνῳ καὶ μὴ φείδεσθαι. Πολλοῖς μὲν οὖν
 αὐτῶν δάκρυα πρὸς τὸ πάθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ Χά-
 ρωνος ἐξέπεσε, πάντες δὲ ἠγανάκτουν, εἰ δειλὸν οὕτως
 εἶναι τινα δοκεῖ καὶ διεφθαρμένον ὑπὸ τοῦ παρόντος, 25
 ὥστε ὑπονοεῖν ἐκείνον ἢ ὅλως αἰτιασθαι· καὶ τὸν υἱὸν
 ἐδέοντο μὴ καταμιγνύειν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκποδῶν θέσθαι
 τοῦ μέλλοντος, ὅπως αὐτός γε τῇ πόλει καὶ τοῖς φίλοις τι-
 μωρὸς ὑποτρέφοιτο περισωθεὶς καὶ διαφυγῶν τοὺς τυράν-
 νους. Ὁ δὲ Χάρων τὸν μὲν υἱὸν ἀπαλλάξειν οὐκ ἔφη· 30
 ποῖον γὰρ αὐτῷ βίον ὄρᾶν ἢ τίνα σωτηρίαν καλλίονα τῆς
 ἡμοῦ μετὰ πατρὸς καὶ φίλων τοσοῦτων ἀνυβρίστου τελευ-

τῆς; ἐπευξάμενος δὲ τοῖς θεοῖς καὶ πάντας ἀσπασάμενος καὶ παραθαρύνας ἀπήει, προσέχων ἑαυτῷ καὶ ῥυθμίζων σχήματι προσώπου καὶ τόνῳ φωνῆς ἀνομοιότατος οἷς ἔπραττε φανῆναι.

- 5 Χ. Γενομένου δ' ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτοῦ, προῆλθεν ὁ Ἀρχίας καὶ Φίλιππος καὶ εἶπεν, „ὦ Χάρων, τινὰς ἀκήκοα παρεληλυθότας ἐν τῇ πόλει κρύπτεσθαι καὶ συμπράττειν αὐτοῖς ἐνόους τῶν πολιτῶν.“ Καὶ ὁ Χάρων διαταραχθεὶς τὸ πρῶτον, εἶτα ἐρωτήσας, τίνες εἰσὶν οἱ παρεληλυθότες
- 10 καὶ τίνες οἱ κρύπτοντες αὐτούς, ὡς οὐδὲν ἑώρα σαφῆς εἶπεν ἔχοντα τὸν Ἀρχίαν, ὑπονοήσας ἀπ' οὐδενὸς τῶν ἐπι- 283
σταμένων γεγονέναι τὴν μήνυσιν „Ὁρᾶτε τοίνυν“ ἔφη „μὴ κενός τις ὑμᾶς διαταράττη λόγος. Οὐ μὴν ἀλλὰ σκέψομαι· δεῖ γὰρ ἴσως μηδενὸς καταφρονεῖν.“ Ταῦτα καὶ
- 15 Φιλλίδας παρῶν ἐπήγει, καὶ τὸν Ἀρχίαν ἀπαγαγὼν αὐτίς εἰς ἄκρατον πολὺν κατέβαλε, καὶ ταῖς περὶ τῶν γυναικῶν ἐλπίσι διεπαιδαγῶγει τὸν πότον. Ὡς δ' ἐπανῆλθεν ὁ Χάρων οἰκαδὲ καὶ διεσκευασμένους τοὺς ἄνδρας εὗρεν, οὐχ ὡς ἄν τινα νίκην ἢ σωτηρίαν ἐλπίζοντας, ἀλλ' ὡς ἀπο-
20 θανουμένους λαμπρῶς καὶ μετὰ φόνου πολλοῦ τῶν πολεμίων, τὸ μὲν ἀληθὲς αὐτοῖς ἔφραξε τοῖς περὶ τὸν Πελοπίδαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἐψεύσατο λόγους τινὰς τοῦ Ἀρχίου περὶ πραγμάτων ἐτέρων πλασάμενος. Ἔτι δὲ τοῦ πρῶτου παραφερομένου δεῦτερον ἐπήγευ ἡ τύχη χειμῶνα
- 25 τοῖς ἀνδράσιν. Ἦκε γάρ τις ἐξ Ἀθηναίων παρὰ Ἀρχίου τοῦ ἱεροφάντου πρὸς Ἀρχίαν τὸν ὁμώνυμον, ξένον ὄντα καὶ φίλον, ἐπιστολὴν κομίζων οὐ κενὴν ἔχουσαν οὐδὲ πεπλασμένην ὑπόνοιαν, ἀλλὰ σαφῶς ἕκαστα περὶ τῶν πρασσομένων φάσκουσεν, ὡς ὕστερον ἐπεγνώσθη. Τότε δὲ με-
30 θύοντι τῷ Ἀρχία προσαχθεὶς ὁ γραμματοφόρος καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδούς „Ὁ ταύτην“ ἔφη „πέμψας ἐκέλευσεν εὐθύς ἀναγνῶναι· περὶ σπουδαίων γὰρ τιμῶν γεγρα-

φθαι.“ Καὶ ὁ Ἀρχίας μειδιάσας „Οὐκοῦν εἰς αὐριον“ ἔφη „τὰ σπουδαία.“ Καὶ τὴν ἐπιστολὴν δεξάμενος ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν, αὐτὸς δὲ κάλιν τῷ Φιλλίδα περὶ ὧν ἐτύγχανον διαλεγόμενοι προσείχεν. Ὁ μὲν οὖν λόγος οὗτος ἐν παροιμίας τάξει περιφερόμενος μέχρι νῦν 5 διασώζεται παρὰ τοῖς Ἑλλησι.

ΧΙ. Τῆς δὲ πράξεως δοκούσης ἔχειν ἤδη τὸν οἰκτεῖον καιρὸν ἐξώρμων δίχα διελόντες αὐτούς, οἱ μὲν περὶ Πελοπίδαν καὶ Δαμοκλείδαν ἐπὶ τὸν Λεοντίδαν καὶ τὸν Ἰπάτην ἐγγὺς ἀλλήλων οἰκοῦντας, Χάρων δὲ καὶ Μέλων ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐσθῆτας ἐπενδεδυμένοι γυναικείας τοῖς θώραξι καὶ δασεῖς στεφάνους ἐλάτης τε καὶ πεύκης περικείμενοι κατασκιάζοντας τὰ πρόσωπα. Διὸ καὶ ταῖς θύραις τοῦ συμποσίου τὸ πρῶτον ἐπιστάντες κρότον ἐποίησαν καὶ θόρυβον οἰομένων ἄς πάλοι προσε- 15 δόκων γυναικας ἦκειν. Ἐπεὶ δὲ περιβλέψαντες ἐν κύκλῳ τὸ συμπόσιον καὶ τῶν κατακεκλιμένων ἕκαστον ἀκριβῶς καταμαθόντες ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον ἐφάνησαν οἵπερ ἦσαν, ὀλίγους μὲν ὁ Φιλλίδας τῶν κατακειμένων 20 ἐπεισεν ἡσυχίαν ἄγειν, τοὺς δὲ ἄλλους ἀμύνεσθαι μετὰ τῶν πολεμάρχων ἐπιχειροῦντας καὶ συνεξανισταμένους διὰ τὴν μέθην οὐ πάνυ χαλεπῶς ἀπέκτειναν. Τοῖς δὲ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἐργωδέστερον ἀπήντα τὸ πρῶγμα· καὶ γὰρ ἐπὶ νήφοντα καὶ δεινὸν ἄνδρα τὸν Λεοντίδαν ἐχώρου, 25 καὶ κεκλεισμένην τὴν οἰκίαν εὗρον ἤδη καθεύδοντος, καὶ πολὺν χρόνον κόπτουσιν αὐτοῖς ὑπήκουεν οὐδεὶς. Μόλις δὲ ποτε τοῦ θεράποντος αἰσθημένου προδύοντος ἐνδοθεὶν καὶ τὸν μοχλὸν ἀφαιροῦντος, ἄρα τῷ πρῶτον ἐνδοῦναι καὶ χαλάσαι τὰς θύρας ἐμπесόντες ἀθρόοι καὶ τὸν οἰκίτην 30 ἀνατρέψαντες ἐπὶ τὸν θάλαμον ὤρμησαν. Ὁ δὲ Λεοντίδας αὐτῷ τεκμαιρόμενος τῷ κτύπῳ καὶ δρόμῳ τὸ γιγνόμενον

ἑσπάσατο μὲν τὸ ἐγγχειρίδιον ἑξαναστάς, ἔλαθε δὲ αὐτὸν καταβαλεῖν τὰ λύχνα καὶ διὰ σκότους αὐτοὺς ἑαυτοῖς περιπετεῖς ποιῆσαι τοὺς ἄνδρας, ἐν δὲ φωτὶ πολλῷ καθορώμενος ὑπήντα πρὸς τὰς θύρας αὐτοῖς τοῦ θαλάμου, καὶ δὲ τὸν πρῶτον εἰσιόντα Κηφισόδωρον πατάξας κατέβαλε. Πιέσοντας δὲ τούτου δευτέρῳ συνεπλέκετο τῷ Πελοπίδᾳ καὶ τὴν μάχην χαλεπὴν ἐποίει καὶ δύσεργον ἢ στενότης τῶν θυρῶν καὶ κείμενος ἐμποδῶν ἤδη νεκρὸς ὁ Κηφισόδωρος. Ἐκράτησε δ' οὖν ὁ Πελοπίδας, καὶ κατεργασάμε- 284
 10 νος τὸν Λεοντίδαν ἐπὶ τὸν Ἰπάτην εὐθύς ἐχώρει μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ. Καὶ παρεισέπεσον μὲν εἰς τὴν οἰκίαν ὁμοίως, αἰσθόμενον δὲ ταχέως καὶ καταφυγόντα πρὸς τοὺς γείτονας ἐκ ποδῶν διώξαντες εἶλον καὶ διέφθειραν.

ΧII. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα καὶ τοῖς περὶ Μέλιωνα 15 συμβαλόντες ἐπεμψαν μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπὶ τοὺς ὑπολειμμένους ἐκεῖ τῶν φυγάδων, ἐκάλουσιν δὲ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοὺς προσιόντας ὤπλιζον, ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῶν στοῶν τὰ περικείμενα σκῦλα, καὶ τὰ περὶ τὴν οἰκίαν ἐργαστήρια δορυξῶν καὶ μαχαιρο- 20 ποιῶν ἀναρρηγνύντες. Ἦκον δὲ βοηθοῦντες αὐτοῖς μετὰ τῶν ὄπλων οἱ περὶ Ἐπαμεινώνδαν καὶ Γοργίδαν, συνειλοχότες οὐκ ὀλίγους τῶν νέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς βελτίστους. Ἡ δὲ πόλις ἤδη μὲν ἀνεπτόητο πᾶσα καὶ πολλὸς θόρυβος ἦν καὶ φῶτα περὶ τὰς οἰκίας καὶ διαδρομαί 25 πρὸς ἀλλήλους, οὐπω δὲ συνειστήκει τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐκπεπληγμένοι πρὸς τὰ γινόμενα καὶ σαφὲς οὐδὲν εἰδότες ἡμέραν περιέμενον. Ὅθεν ἀμαρτεῖν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἄρχοντες ἔδοξαν εὐθύς οὐκ ἐπιδραμόντες οὐδὲ συμβαλόντες, αὐτὴ μὲν ἢ φρουρὰ περὶ χιλίους πεν- 30 τακοσίους ὄντες, ἐκ δὲ τῆς πόλεως πρὸς αὐτοὺς πολλῶν συντρεχόντων, ἀλλὰ τὴν βοήν καὶ τὰ πυρὰ καὶ τὸν ὄχλον ἀναχωροῦντα πανταχόθεν πολὺν φοβηθέντες ἡσύχα-

ζον, αὐτήν τὴν Καδμείαν κατέχοντες. Ἄμα δὲ ἡμέρα παρῆσαν μὲν ἐκ τῆς Ἀττικῆς οἱ φυγάδες ὠπλισμένοι, συνήθροιστο δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ δῆμος. Εἰσήγον δὲ τοὺς περὶ Πελοπίδαν Ἐπαμεινώνδας καὶ Γοργίδας ὑπὸ τῶν ἱερέων περιεχομένους στέμματα προτεινόντων καὶ παρα- 5 καλούντων τοὺς πολίτας τῇ πατρίδι καὶ τοῖς θεοῖς βοηθεῖν. Ἡ δ' ἐκκλησία ὀρθῆ πρὸς τὴν ὄψιν μετὰ κρότου καὶ βοῆς ἐξανέστη, δεχομένων τοὺς ἄνδρας ὡς εὐεργέτας καὶ σωτήρας.

XIII. Ἐκ δὲ τούτου βοιωτάρχης αἰρεθεὶς μετὰ Μέλω-10 νος καὶ Χάρωνος ὁ Πελοπίδας εὐθύς ἀπετείχιζε τὴν ἀκρόπολιν καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο πανταχόθεν, ἐξελεῖν σπονδάων τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τὴν Καδμείαν ἐλευθερῶσαι πρὶν ἐκ Σπάρτης στρατὸν ἐπελθεῖν. Καὶ παρὰ τοσοῦτον ἔφθασεν ἀφελὲς ὑποσπόνδους τοὺς ἄνδρας, ὅσον 15 ἐν Μεγάροις οὖσιν αὐτοῖς ἀπαντῆσαι Κλεόμβροτον ἐπὶ τὰς Θήβας ἐλαύνοντα μετὰ μεγάλης δυνάμεως. Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται, τριῶν ἀρμοστικῶν γενομένων ἐν Θήβαις, Ἡριππίδαν μὲν καὶ Ἄρκισσον ἀπέκτειναν κρίναντες, ὁ δὲ τρίτος Λυσανορίδας χρήμασι πολλοῖς ζημιωθείς αὐτὸν 20 ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετέστησε. Ταύτην τὴν πρᾶξιν ἀρεταῖς μὲν ἀνδρῶν καὶ κινδύνοις καὶ ἀγῶσι παραπλησίαν τῇ Θρασυβούλου γενομένην, καὶ βραβευθεῖσαν ὁμοίως ὑπὸ τῆς τύχης, ἀδελφὴν ἐκείνης προσηγόρευον οἱ Ἕλληνες. Οὐ γὰρ ἔστι ῥαδίως ἑτέρους εἰπεῖν, οἳ πλειό- 25 νων ἐλάττους καὶ δυνατωτέρων ἐρημότεροι τόλμῃ καὶ δεινότητι κρατήσαντες αἴτιοι μειζόνων ἀγαθῶν ταῖς πατρίσι κατέστησαν. Ἐνδοξοτέραν δὲ ταύτην ἐποίησεν ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Ὁ γὰρ καταλύσας τὸ τῆς Σπάρτης ἀξίωμα καὶ παύσας ἄρχοντας αὐτοὺς γῆς τε καὶ 30 θαλάττης πόλεμος ἐξ ἐκείνης ἐγένετο τῆς νυκτός, ἐν ἣ Πελοπίδας οὐ φρούριον, οὐ τεῖχος, οὐκ ἀκρόπολιν κατα-

λαβῶν, ἀλλ' εἰς οἰκίαν δωδέκατος κατελθὼν, εἰ δεῖ μεταφορᾷ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἔλυσε καὶ διέκοψε τοὺς δεσμοὺς τῆς Λακεδαιμονίων ἡγεμονίας ἀλύτους καὶ ἀρρήκτους εἶναι δοκοῦντας.

- 5 XIV. Ἐπεὶ τοίνυν στρατῷ μεγάλῳ Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐμβαλόντων οἱ Ἀθηναῖοι περίφοβοι γενόμενοι τὴν τε συμμαχίαν ἀπέικαντο τοῖς Θηβαίοις καὶ τῶν βοιωτιαζόντων εἰς τὸ δικαστήριον παραγαγόντες τοὺς 285 μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δ' ἐφυγάδευσαν, τοὺς δὲ χρήμασιν 10 ἐξημίωσαν, ἐδόκει δὲ κακῶς ἔχειν τὰ τῶν Θηβαίων πράγματα μηδενὸς αὐτοῖς βοηθοῦντος, ἔτυχε μὲν ὁ Πελοπίδας μετὰ Γοργίδου βοιωταρχῶν, ἐπιβουλεύοντες δὲ συγκροῦσαι πάλιν τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Λακεδαιμονίοις τοιούδε τι μηχανῶνται. Σφοδρίας, ἀνὴρ Σπαρτιάτης, 15 εὐδόκιμος μὲν ἐν τοῖς πολεμικοῖς καὶ λαμπρός, ὑπόκουφος δὲ τὴν γνώμην καὶ κενῶν ἐλπίδων καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου μεστός, ἀπελείφθη περὶ Θεσπιάς μετὰ δυνάμεως τοὺς ἀφισταμένους τῶν Θηβαίων δέχεσθαι καὶ βοηθεῖν. Πρὸς τοῦτον ὑποπέμπουσιν οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν 20 ἰδίᾳ ἔμπορόν τινα τῶν φίλων χρήματα κομίζοντα καὶ λόγους, οἱ τῶν χρημάτων μᾶλλον ἀνέπεισαν αὐτόν, ὡς χρηὴ πραγμάτων ἄψασθαι μεγάλων καὶ τὸν Πειραιᾶ καταλαβεῖν, ἀπροσδόκητον ἐπιπεσόντα μὴ φυλαττομένοις τοῖς Ἀθηναίοις· Λακεδαιμονίοις τε γὰρ οὐδὲν οὕτως ἔσεσθαι 25 κεχαρισμένον, ὡς λαβεῖν τὰς Ἀθήνας, Θηβαίους τε χαλεπῶς ἔχοντας αὐτοῖς καὶ προδότας νομίζοντας οὐκ ἐπιβοηθήσειν. Τέλος δὲ συμπεισθεὶς ὁ Σφοδρίας καὶ τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν νυκτὸς εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐνέβαλε. Καὶ μέχρι μὲν Ἐλευσίνος προῆλθεν, ἐκεῖ δὲ τῶν στρα- 30 τιωτῶν ἀποδειλιασάντων φανερὸς γενόμενος, καὶ συνταράξας οὐ φαῦλον οὐδὲ ῥάδιον τοῖς Σπαρτιάταις πόλεμον, ἀνεχώρησεν εἰς Θεσπιάς.

XV. Ἐκ τούτου κάλιν προθυμότατα Ἀθηναῖοι τοῖς
 Θηβαίοις συνεμάχουν, καὶ τῆς θαλάττης ἀντελαμβάνοντο
 καὶ περιτόντες ἐδέχοντο καὶ προσήγοντο τοὺς ἀποστατι-
 κῶς τῶν Ἑλλήνων ἔχοντας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καθ' αὐτοὺς
 ἐν τῇ Βοιωτίᾳ συμπλεκόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐκά- 5
 στοτε, καὶ μαχόμενοι μάχας αὐτὰς μὲν οὐ μεγάλας, μεγά-
 λην δὲ τὴν μελέτην ἐχούσας καὶ τὴν ἄσκησιν, ἐξεργιπίζοντο
 τοῖς θυμοῖς καὶ διεπονοῦντο τοῖς σώμασιν, ἐμπειρίαν ἄμα
 τῇ συνηθείᾳ καὶ φρόνημα προσλαμβάνοντες ἐκ τῶν ἀγῶ-
 νων. Διὸ καὶ φασιν Ἀνταλκίδαν τὸν Σπαρτιάτην, ὡς 10
 Ἀγησίλαος ἐπανῆλθεν ἐκ Βοιωτίας τετρωμένος, εἰπεῖν
 πρὸς αὐτόν· „Ἡ καλὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπο-
 λαμβάνεις, μὴ βουλομένους αὐτοὺς πολεμεῖν καὶ μάχε-
 σθαι διδάξας.“ Ἦν δὲ ὡς ἀληθῶς διδάσκαλος οὐκ Ἀγη-
 σίλαος, ἀλλ' οἱ σὺν καιρῷ καὶ μετὰ λογισμοῦ τοὺς Θη- 15
 βαίους ὥσπερ σκύλακας ἐμπείρως προσβάλλοντες τοῖς
 πολεμίοις, εἶτα γευσάμενους νίκης καὶ φρονήματος ἀσφα-
 λῶς ἀπάγοντες· ὧν μεγίστην δόξαν εἶχεν ὁ Πελοπίδας.
 Ἀφ' ἧς γὰρ εἶλοντο πρῶτον ἡγεμόνα τῶν ὄπλων οὐκ
 ἐπαύσαντο καθ' ἕναστος ἐνιαυτὸν ἄρχοντα χειροτονοῦν- 20
 τε, ἀλλ' ἢ τὸν ἱερὸν λόγον ἄγων ἢ τὰ πλεῖστα βοιωταρ-
 χῶν ἄχρι τῆς τελευτῆς ἐπραττεν. Ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ
 περὶ Πλαταιᾶς καὶ Θεσπιᾶς ἦτται καὶ φηγαὶ τῶν Λακε-
 δαιμονίων, ὅπου καὶ Φοιβίδας ὁ τὴν Καδμείαν καταλα-
 βὼν ἀπέθανε, πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς Τανάγρα τρεψάμε- 25
 νος αὐτῶν καὶ Πανθοῖδαν τὸν ἀρμοστὴν ἀνέλεν. Ἄλλ'
 οὔτοι μὲν οἱ ἀγῶνες ὥσπερ τοὺς κρατοῦντας εἰς φρόνημα
 καὶ θάρσος προῆγον, οὕτως τῶν ἡσσωμένων οὐ παντά-
 πασιν ἐδουλοῦντο τὴν γνώμην· οὐ γὰρ ἐκ παρατάξεως
 ἦσαν οὐδὲ μάχης ἐμφανῆ κατάστασιν ἐχούσης καὶ νόμι- 30
 μον, ἐκδρομὰς δὲ προσκαίρους τιθέμενοι καὶ φυγὰς ἢ

διώξεις ἐπιχειροῦντες αὐτοῖς καὶ συμπλεκόμενοι κατώρ-
θουν·

XVI. ὁ δὲ περὶ Τεγύρας τρόπον τινὰ τοῦ Λευκτρικοῦ
προάγων γενόμενος μέγαν ἤγε δόξῃ τὸν Πελοπίδαν,
οὔτε πρὸς κατόρθωμα τοῖς συστρατήγοις ἀμφισβή-
τησιν οὔτε τῆς ἥττης πρόφασιν τοῖς πολεμίοις ἀπολιπών.
Τῇ γὰρ Ὀρχομενίων πόλει τὰ Σπαρτιατῶν ἐλομένη καὶ 286
δύο δεδεγμένη μόρας αὐτῶν ὑπὲρ ἀσφαλείας ἐπεβούλευε
μὲν αἰεὶ καὶ παρεφύλαττε καιρὸν, ὡς δὲ ἤκουσε τοῖς φρου-
10 ροῖς εἰς τὴν Λοκρίδα γεγενῆσθαι στρατείαν, ἐλπίσας ἐρη-
μον αἰρήσειν τὸν Ὀρχομενὸν ἐστράτευσεν, ἔχων μεθ'
ἑαυτοῦ τὸν ἱερὸν λόχον καὶ τῶν ἰππέων οὐ πολλούς.
Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν πόλιν προσαγαγὼν εὔρεν ἤκουσαν ἐκ
Σπάρτης διαδοχὴν τῆς φρουρᾶς, ἀπῆγεν ὀπίσω τὸ στρα-
15 τευμα πάλιν διὰ Τεγυρῶν, ἣ μόνῃ βάσιμον ἦν κύκλω
παρὰ τὴν ὑπώρειαν· τὴν γὰρ διὰ μέσου πᾶσαν ὁ Μέλας
ποταμὸς εὐθύς ἐκ πηγῶν εἰς ἔλη πλωτὰ καὶ λίμνας δια-
σπειρόμενος ἄπορον ἐποίει· μικρὸν δὲ ὑπὸ τὰ ἔλη νεῶς
ἐστὶν Ἀπόλλωνος Τεγυραίου καὶ μαντεῖον ἐκλελειμμέ-
20 νον οὐ πάνυ πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἄχρι τῶν Μηδικῶν
ἦκμαξε, τὴν προφητείαν Ἐχεκράτους ἔχοντος. Ἐνταῦθα
μυθολογοῦσι τὸν θεὸν γενέσθαι· καὶ τὸ μὲν πλησίον
ὄρος Δῆλος καλεῖται, καὶ πρὸς αὐτὸ καταλήγουσιν αἱ τοῦ
Μέλανος διαχύσεις, ὀπίσω δὲ τοῦ ναοῦ δύο φήγνυνται
25 πηγαὶ γλυκύτητι καὶ πλήθει καὶ ψυχρότητι θαυμαστοῦ
νάματος, ὧν τὸ μὲν Φοίνικα, τὸ δὲ Ἐλαίαν ἄχρι νῦν ὀνο-
μάζομεν, οὐ φυτῶν μεταξὺ δυεῖν, ἀλλὰ φείθρων τῆς θεοῦ
λοχευθείσης. Καὶ γὰρ τὸ Πτῶον ἐγγύς, ὅθεν αὐτὴν ἀνα-
πτοηθῆναι προφανέντος ἐξαίφνης κάπρου λέγουσι, καὶ
30 τὰ περὶ Πύθωνα καὶ Τιτυὸν ὠσαύτως οἱ τόποι τῇ γενέ-
σει τοῦ θεοῦ συνοικιοῦσι. Τὰ γὰρ πλεῖστα παραλείπω
τῶν τεκμηρίων· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ἐκ μεταβολῆς ἀθανάτοις

γενομένοις γεννητοῖς ὁ πάτριος λόγος τὸν θεὸν τοῦτον ἀπολείπει δαίμοσιν, ὥσπερ Ἡρακλῆα καὶ Διόνυσον, ἐκ μεταβολῆς ἀρετῆ τὸ θνητὸν καὶ παθητὸν ἀποβαλόντας, ἀλλὰ τῶν αἰδίων καὶ ἀγεννήτων εἰς ἔστιν, εἰ δεῖ τοῖς ὑπὸ τῶν φρονιμωτάτων καὶ παλαιωτάτων λεγομένοις τεκμαί- 5 ρεσθαι περὶ τῶν τηλικούτων.

XVII. Εἰς δ' οὖν Τεγύρας οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκ τῆς Ὀρχομενίας ἀπιόντες καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνέπιπτον, ἐξ ἐναντίας αὐτοῖς ἐκ τῆς Λοκρίδος ἀναξευγνύντες. Ὡς δὲ πρῶτον ὤφθησαν τὰ στενὰ διεκ- 10 βάλλοντες καὶ τις εἶπε τῷ Πελοπίδᾳ προσδραμῶν· „Ἐμπεπτώκαμεν εἰς τοὺς πολεμίους“ „Τί μᾶλλον“ εἶπεν „ἢ εἰς ἡμᾶς ἐκεῖνοι;“ Καὶ τὴν μὲν ἵππον εὐθύς πᾶσαν ἐκέλευσε παρελαύνειν ἀπ' οὐραῶς ὡς προεμβαλοῦσαν, αὐτὸς δὲ τοὺς ὀπλίτας τριακοσίους ὄντας εἰς ὀλίγον συνήγαγε, 15 ἐλπίζων καθ' ὃ προσβάλοι μάλιστα διακόψειν ὑπερβάλλοντας πλήθει τοὺς πολεμίους. Ἦσαν δὲ δύο μόραι Λακεδαιμονίων, τὴν δὲ μόραν Ἐφορος μὲν ἄνδρας εἶναι πεντακοσίους φησὶ, Καλλισθένης δ' ἑπτακοσίους, ἄλλοι δὲ τινες ἑνακοσίους, ὧν Πολύβιος ἔστι. Καὶ θαρροῦντες 20 οἱ πολέμαρχοι τῶν Σπαρτιατῶν Γοργολέων καὶ Θεόπομπος ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Γενομένης δὲ πᾶς μάλιστα τῆς ἐφόδου κατ' αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας ἀπ' ἀμφοτέρων μετὰ θυμοῦ καὶ βίας, πρῶτον μὲν οἱ πολέμαρχοι τῶν Λακεδαιμονίων τῷ Πελοπίδᾳ συρράξαντες ἐπεσον· 25 ἔπειτα τῶν περὶ ἐκείνους παιομένων καὶ ἀποθνησκόντων ἅπαν εἰς φόβον κατέστη τὸ στράτευμα, καὶ διέσχε μὲν ἐπ' ἀμφοτέτερα τοῖς Θηβαίοις, ὡς διεκπεσεῖν εἰς τοῦ μπροσθεν καὶ διεκδῦναι βουλομένοις, ἐπεὶ δὲ τὴν δεδομένην ὁ Πελοπίδας ἤγειτο πρὸς τοὺς συνεστῶτας καὶ διεξῆει φο- 30 νεύων, οὕτω πάντες προτροπάδην ἔφευγον. Ἐγένετο δὲ οὐκ ἐπὶ πολὺν τόπον ἢ δῶξις· ἐφοβοῦντο γὰρ ἐγγὺς ὄν-

- τας οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν
 Λακεδαιμονίων. Ὅσον δὲ νικῆσαι κατὰ κράτος καὶ διεξ-
 ελθεῖν διὰ παντὸς ἡσσωμένον τοῦ στρατεύματος, ἐξε-
 βιάσαντο· καὶ στήσαντες τρόπαιον καὶ νεκροὺς σκυλεύ- 287
 5 σαντες ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου μέγα φρονουῦντες. Ἐν γὰρ
 τοσοῦτοις, ὡς ἔοικε, πολέμοις Ἑλληνικοῖς καὶ βαρβαρι-
 κοῖς πρότερον οὐδέποτε Λακεδαιμόνιοι πλείονες ὄντες
 ὑπ' ἑλαττόνων ἐκρατήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσοι πρὸς ἴσους
 ἐκ παρατάξεως συμβαλόντες. Ὅθεν ἦσαν ἀνυπόστατοι
 10 τὰ φρονήματα, καὶ τῇ δόξῃ κατακληττόμενοι τοὺς ἀντι-
 ταττομένους, οὐδὲ αὐτοὺς ἀξιοῦντας ἀπ' ἴσης δυνά-
 μως τὸ ἴσον φέρεσθαι Σπαρτιάταις, εἰς χεῖρας συνέ-
 στησαν. Ἐκείνη δὲ ἡ μάχη πρώτη καὶ τοὺς ἄλλους ἐδί-
 15 δαξεν Ἑλληνας, ὡς οὐχ ὁ Εὐρώτας οὐδ' ὁ μεταξὺ Βα-
 βύκας καὶ Κνακιῶνος τόπος ἄνδρας ἐκφέρει μαχητὰς καὶ
 πολεμικοὺς, ἀλλὰ παρ' οἷς ἂν αἰσχύνεσθαι τὰ αἰσχρὰ καὶ
 τολμᾶν ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐθέλοντες ἐγγένωνται νέοι καὶ
 τοὺς φόβους τῶν κινδύνων μᾶλλον φεύγοντες, οὗτοι φο-
 βερώτατοι τοῖς ἐναντίοις εἰσὶ.
- 20 XVIII. Τὸν δ' ἱερὸν λόχον, ὡς φασί, συνετάξατο Γορ-
 γίδας πρῶτος ἐξ ἀνδρῶν ἐπιλέκτων τριακοσίων, οἷς ἡ πό-
 λις ἄσκησιν καὶ διαίταν ἐν τῇ Καδμείᾳ στρατοπεδευομέ-
 νοις παρείχε, καὶ διὰ τοῦθ' ὁ ἐκ πόλεως λόχος ἐκαλοῦντο·
 τὰς γὰρ ἀκροπόλεις ἐπιεικῶς οἱ τότε πόλεις ὠνόμαζον.
- 25 Ἐνιοὶ δὲ φασὶν ἐξ ἐραστῶν καὶ ἐρωμένων γενέσθαι τὸ
 σύστημα τοῦτο. Καὶ Παμμένους ἀπομνημονεύεται τι
 μετὰ παιδιᾶς εἰρημένον· οὐ γὰρ ἔφη τακτικὸν εἶναι τὸν
 Ὀμήρου Νέστορα κελεύοντα κατὰ φύλα καὶ φρήτρας συλ-
 λοχίζεσθαι τοὺς Ἑλληνας,
- 30 Ὡς φρήτρη φρήτρηφιν ἀρήγη, φύλα δὲ φύλοις,
 δέον ἐραστὴν παρ' ἐρώμενον τάττειν. Φυλέτας μὲν γὰρ
 φυλετῶν καὶ [φράτορας*] φρατόρων οὐ πολὺν λόγον ἔχειν

ἐν τοῖς δεινοῖς, τὸ δ' ἐξ ἐρωτικῆς φιλίας συνηρμοσμένον
 στῖφος ἀδιάλυτον εἶναι καὶ ἄρρηκτον, ὅταν οἱ μὲν ἀγα-
 πῶντες τοὺς ἐρωμένους, οἱ δὲ αἰσχυνόμενοι τοὺς ἐρω-
 τας ἐμμένωσι τοῖς δεινοῖς ὑπὲρ ἀλλήλων. Καὶ τοῦτο
 θαυμαστὸν οὐκ ἔστιν, εἶγε δὴ καὶ μὴ παρόντας αἰδοῦν- 5
 ται μᾶλλον ἐτέρων παρόντων, ὡς ἐκεῖνος ὁ τοῦ πολεμίου
 κείμενον αὐτὸν ἐπισφάττειν μέλλοντος δεόμενος καὶ ἀν-
 τιβολῶν διὰ τοῦ στέφνου διεῖναι τὸ ξίφος „Ὅπως“ ἔφη
 „μὴ με νεκρὸν ὁ ἐρώμενος ὀρῶν κατὰ νώτου τετρωμένον
 αἰσχυνθῆ.“ Λέγεται δὲ καὶ τὸν Ἴόλεω τοῦ Ἡρακλέους 10
 ἐρώμενον ὄντα κοινωνεῖν τῶν ἄθλων καὶ παρασπίζειν.
 Ἀριστοτέλης δὲ καὶ καθ' αὐτὸν ἔτι φησὶν ἐπὶ τοῦ τάφου
 τοῦ Ἴόλεω τὰς καταπιστώσεις ποιεῖσθαι τοὺς ἐρωμένους
 καὶ τοὺς ἐραστάς. Εἰκὸς οὖν καὶ τὸν λόχον ἱερὸν προσα-
 γορεύεσθαι, καθότι καὶ Πλατῶν ἐνθεὸν φίλον τὸν ἐρα- 15
 στὴν προσεῖπε. Λέγεται δὲ διαμεῖναι μέχρι τῆς ἐν Χαι-
 ρωνεῖα μάχης ἀήττητον· ὡς δὲ μετὰ τὴν μάχην ἐφορῶν
 τοὺς νεκροὺς ὁ Φίλιππος ἔστη κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον, ἐν
 ᾧ συνετύγχανε κείσθαι τοὺς τριακοσίους, ἐναντίους ἀπην-
 τηκότας ταῖς σαρίσαις ἅπαντας ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ μετ' 20
 ἀλλήλων ἀναμεμιγμένους, θαυμάσαντα καὶ πνθόμενον,
 ὡς ὁ τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν ἐρωμένων οὗτος εἴη λόχος,
 δακρυῦσαι καὶ εἰπεῖν „Ἀπόλοιτο κακῶς οἱ τούτους τι
 ποιεῖν ἢ πάσχειν αἰσχυρὸν ὑπονοοῦντες.“

XIX. Ὅπως δὲ τῆς περὶ τοὺς ἐραστάς συνηθείας οὐχ, 25
 ὥσπερ οἱ ποιηταὶ λέγουσι, Θηβαίοις τὸ Λαῖου πάθος ἀρ-
 χὴν παρέσχεν, ἀλλ' οἱ θεομοθέται τὸ φύσει θυμοειδὲς
 αὐτῶν καὶ ἄκρατον ἀνιέναι καὶ ἀνυγραίνειν εὐθύς ἐκ
 παίδων βουλόμενοι πολὺν μὲν ἀνεμίξαντο καὶ σπουδῆ
 καὶ παιδιᾷ πάσῃ τὸν αὐλὸν εἰς τιμὴν καὶ προεδρίαν ἄγου- 30
 τες, λαμπρὸν δὲ τὸν ἔρωτα ταῖς παλαίστραις ἐνεθρέψαντο
 συγκεραυνῶντες τὰ ἥδη τῶν νέων. Ὅρθῶς δὲ πρὸς τοῦτο

καὶ τὴν ἐξ Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης γενομένην λεγομένην 288
 θεὸν τῇ πόλει συνφκείωσαν, ὡς, ὅπου τὸ μαχητικὸν καὶ
 πολεμικὸν μάλιστα τῷ μετέχοντι πειθοῦς καὶ χαρίτων
 ὁμιλεῖ καὶ σύνεστιν, εἰς τὴν ἐμμελεστάτην καὶ κοσμιώ-
 5 τήτην πολιτείαν δι' ἁρμονίας καθισταμένων ἀπάντων.
 Τὸν οὖν ἱερὸν λόγον τοῦτον ὁ μὲν Γοργίδας διαιρῶν εἰς
 τὰ πρῶτα ζυγὰ καὶ παρ' ὅλην τὴν φάλαγγά τῶν ὀπλιτῶν
 προβαλλόμενος ἐπίδηλον οὐκ ἐποίει τὴν ἀρετὴν τῶν ἀν-
 10 δρῶν, οὐδ' ἐχρῆτο τῇ δυνάμει πρὸς κοινὸν ἔργον, ἅτε δὴ
 διὰλελυμένη καὶ πρὸς πολὺ μεμιγμένη τὸ φαυλότερον, ὁ
 δὲ Πελοπίδας, ὡς ἐξέλαμψεν αὐτῶν ἡ ἀρετὴ περὶ Τεγύ-
 ρας καθαρῶς καὶ περὶ αὐτὸν ἀγωνισαμένων, οὐκ ἔτι διεύ-
 λεν οὐδὲ διέσπασεν, ἀλλ' ὥσπερ σώματι χρώμενος ὄλῳ
 15 προεκινδύνευε τοῖς μεγίστοις ἀγῶσιν. Ὡσπερ γὰρ οἱ
 ἵπποι θᾶσσον ὑπὸ τοῖς ἄρμασιν ἢ καθ' αὐτοὺς ἐλαυνό-
 μενοι θέουσιν, οὐχ ὅτι μᾶλλον ἐπίπτοντες ἐκβιάζονται
 τὸν ἀέρα τῷ πλήθει ῥηγνύμενον, ἀλλ' ὅτι συνεκκαίει
 τὸν θυμὸν ἢ μετ' ἀλλήλων ἄμιλλα καὶ τὸ φιλόνηκον,
 οὕτως ᾤετο τοὺς ἀγαθοὺς ζῆλον ἀλλήλοις καλῶν ἔργων
 20 ἐνιέντας ὠφελιμωτάτους εἰς κοινὸν ἔργον εἶναι καὶ προ-
 θυμοτάτους.

XX. Ἐπεὶ δὲ Λακεδαιμόνιοι πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν εἰρή-
 νην συνθέμενοι πρὸς μόνους Θηβαίους ἐξήνεγκαν τὸν
 πόλεμον, ἐνεβεβλήκει δὲ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς ἄγων
 25 ὀπλίτας μυρίους, ἵππεις δὲ χιλίους, ὁ δὲ κίνδυνος οὐ περὶ
 ᾧ πρότερον ἦν Θηβαίους, ἀλλ' ἄντικρος ἀπειλή καὶ κα-
 ταγγελία διοικισμοῦ καὶ φόβος ὅλος οὐπω τὴν Βοιωτίαν
 κατεῖχεν, ἐξιῶν μὲν ἐκ τῆς οἰκίας ὁ Πελοπίδας καὶ τῆς
 γυναικὸς ἐν τῷ προπέμπειν δακρυούσης καὶ παρακαλού-
 30 σης σώζειν ἑαυτὸν „Ταῦτα“ εἶπεν „ὦ γύναι, τοῖς ιδιώ-
 ταις χρὴ παραινέειν, τοῖς δὲ ἄρχουσιν ὅπως τοὺς ἄλλους
 σώζωσιν.“ ἔλθων δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τοὺς βοιω-

τάρχας καταλαβὼν οὐχ ὁμογνωμονοῦντας, πρῶτος Ἐπαμεινώνδα προσέθετο γνώμην ψηφιοζομένην διὰ μάχης ἵνα τοῖς πολεμίοις, βοιωτάρχης μὲν οὐκ ἀποδεδειγμένος, ἄρχων δὲ τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ πιστευόμενος, ὡς ἦν δίκαιον ἄνδρα τηλικαῦτα δεδωκότα τῇ πατρίδι σύμβολα εἰς 5 τὴν ἔλευθερίαν. Ὡς οὖν ἐδέδοκτο διακινδυνεύειν καὶ περὶ τὰ Λεῦκτρα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀντεστρατοπέδευον, ὅψιν εἶδε κατὰ τοὺς ὕπνους ὁ Πελοπίδας εὐ μάλα διατάραξασαν αὐτόν. Ἔστι γὰρ ἐν τῷ Λευκτρικῷ πεδίῳ τὰ σημάτα τῶν τοῦ Σκεδάσου θυγατέρων, ἃς Λευκτρίδας κα- 10 λουῖσι διὰ τὸν τόπον· ἐκεῖ γὰρ αὐταῖς ὑπὸ ξένων Σπαρτιατῶν βιασθείσαις συνέβη ταφῆναι. Γενομένης δὲ χαλεπῆς οὕτω καὶ παρανόμου πράξεως, ὁ μὲν πατήρ, ὡς οὐκ ἔτυχεν ἐν Λακεδαίμονι δίκης, ἄρας κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἀρασάμενος ἐσφάξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς τάφοις τῶν 15 παρθένων, χρησμοὶ δὲ καὶ λόγια τοῖς Σπαρτιάταις αἰεὶ προὔφαινον εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ Λευκτρικὸν μῆνιμα, μὴ πάνυ τῶν πολλῶν συνιέντων, ἀλλ' ἀμφιγροοῦντων τὸν τόπον, ἐπεὶ καὶ τῆς Λακωνικῆς πολλῆνιον πρὸς τῇ θαλάσῃ Λεῦκτρον ὀνομάζεται καὶ πρὸς 20 Μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀρκαδίας τόπος ἐστὶν ὁμώνυμος. Τὸ μὲν οὖν πάθος τοῦτο πολὺ τῶν Λευκτρικῶν ἦν παλαιότερον.

XXI. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τῷ στρατοπέδῳ κατακοιμηθεὶς ἔδοξε τάς τε παῖδας ὄραν περὶ τὰ μνήματα θρηνού- 25 σας καὶ καταρωμένας τοῖς Σπαρτιάταις, τὸν τε Σκεδάσον κελεύοντα ταῖς κόραις σφαγιάσαι παρθένον ξανθήν, εἰ βούλοιο τῶν πολεμίων ἐπικρατῆσαι. Δεινοῦ δὲ καὶ παρανόμου τοῦ προστάγματος αὐτῷ φανέντος ἐξαναστὰς ἐκοινοῦτο τοῖς τε μάντεσι καὶ τοῖς ἄρχουσιν. Ὡν οἱ μὲν 30 οὐκ εἶων παραμελεῖν οὐδ' ἀπειθεῖν, τῶν μὲν παλαιῶν προφέροντες Μενοικέα τὸν Κρέοντος καὶ Μακαρίαν τὴν

Ἡρακλέους, τῶν δ' ὕστερον Φερεκύδην τε τὸν σοφὸν ὑπὸ
 Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ
 τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, Λεωνίδα
 τε τῷ χρησμῷ τρόπον τινὰ προθυσάμενον ἑαυτὸν ὑπὲρ
 5 τῆς Ἑλλάδος, ἐτι δὲ τοὺς ὑπὸ Θεμιστοκλέους σφαγια-
 σθέντας ἀμνηστῆ Διονύσῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμίτι ναυμα-
 χίας· ἐκείνοις γὰρ ἐπιμαρτυρῆσαι τὰ κατορθώματα· τοῦτο
 δὲ, ὡς Ἀγησίλαον ἀπὸ τῶν αὐτῶν Ἀγαμέμνονι τόπων ἐπὶ
 10 τὸς αὐτοὺς στρατευόμενον πολεμίους ἤτησε μὲν ἡ θεὸς
 τὴν θυγατέρα σφάγιον καὶ ταύτην εἶδε τὴν ὄψιν ἐν Ἀυ-
 λίδι κοιμώμενος, ὃ δ' οὐκ ἔδωκεν, ἀλλ' ἀπομαλθακῶθεις
 κατέλυσε τὴν στρατείαν ἄδοξον καὶ ἀτελῆ γενομένην. Οἱ
 δὲ τοῦναντίον ἀπηγόρευον, ὡς οὐδενὶ τῶν κρειττόνων
 καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρεστήν οὔσαν οὔτω βάρβαρον καὶ παρά-
 15 νομον θυσίαν· οὐ γὰρ τοὺς Τυφῶνας ἐκείνους οὐδὲ τοὺς
 Γίγαντας ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν πάντων πατέρα θεῶν καὶ ἀν-
 θρώπων· δαίμονας δὲ χαίροντας ἀνθρώπων αἵματι καὶ
 φόνοισι πιστεύειν μὲν ἴσως ἐστὶν ἀβέλτερον, ὄντων δὲ τοι-
 ούτων ἀμελητέον ὡς ἀδυνάτων· ἀσθενείᾳ γὰρ καὶ μο-
 20 χθηρίᾳ ψυχῆς ἐμφύεσθαι καὶ παραμένειν τὰς ἀτόπους
 καὶ χαλεπὰς ἐπιθυμίας.

XXII. Ἐν τοιούτοις οὖν διαλόγοις τῶν πρώτων ὄν-
 των καὶ μάλιστα τοῦ Πελοπίδου διαποροῦντος, ἵππων
 25 ἐξ ἀγέλης πῶλος ἀποφυγοῦσα καὶ φερομένη διὰ τῶν
 ὄπλων, ὡς ἦν θέουσα κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, ἐπέστη· καὶ
 τοῖς μὲν ἄλλοις θέαν παρείχεν ἢ τε χροῖα στίλβουσα τῆς
 χαίτης πυρσότατον ἢ τε γαυρότης καὶ τὸ σοβαρὸν καὶ τε-
 θαρρηκὸς τῆς φωνῆς, Θεόκριτος δὲ ὁ μάντις συμφρονή-
 σας ἀνεβόησε πρὸς τὸν Πελοπίδαν· „Ἦκει σοι τὸ ἱερεῖον,
 30 ὃ δαιμόνιε, καὶ παρθένον ἄλλην μὴ περιμένωμεν, ἀλλὰ
 χρῶ δεξάμενος ἦν ὁ θεὸς δίδωσιν.“ Ἐκ τούτου λαβόντες
 τὴν ἵππον ἐπὶ τοὺς τάφους ἤγον τῶν παρθένων, καὶ κα-

τευξάμενοι καὶ καταστέψαντες ἐνέτεμον αὐτοὶ τε χαίροντες καὶ λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τῆς ὄψεως τοῦ Πελοπίδου καὶ τῆς θυσίας διδόντες.

XXIII. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν φάλαγγα λοξὴν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἔλκοντος, ὅπως τῶν ἄλλων 5 Ἑλλήνων ἀπωτάτω γένηται τὸ δεξιὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τὸν Κλεόμβροτον ἐξώσῃ προσπεσῶν ἀθρόως κατὰ κέρας καὶ βιασάμενος, οἱ μὲν πολέμιοι καταμαθόντες τὸ γινόμενον ἤρξαντο μετακινεῖν τῇ τάξει σφᾶς αὐτούς, καὶ τὸ δεξιὸν ἀνέπτυσσον καὶ περιῆγον ὡς κυκλωσόμενοι 10 καὶ περιβαλοῦντες ὑπὸ πλήθους τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὁ δὲ Πελοπίδας ἐν τούτῳ προεξέδραμε, καὶ συστρέψας τοὺς τριακοσίους δρόμῳ φθάνει πρὶν ἀνατεῖναι τὸν Κλεόμβροτον τὸ κέρας ἢ συναγαγεῖν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συγκλείσαι τὴν τάξιν, οὐ καθεστῶσιν, ἀλλὰ θορυβουμένοις 15 δι' ἀλλήλων τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιβαλὼν. Καίτοι πάντων ἄκροι τεχνῆται καὶ σοφισταὶ τῶν πολεμικῶν ὄντες οἱ Σπαρτιαῖται πρὸς οὐδὲν οὕτως ἐπαίδευσαν αὐτούς καὶ συνείδιζον, ὡς τὸ μὴ πλανᾶσθαι μηδὲ ταράττεσθαι τάξεως διαλυθείσης, ἀλλὰ χρώμενοι πᾶσι πάντες ἐπιστάταις καὶ 20 ζευγίταις, ὅποι ποτὲ καὶ συνίστησιν ὁ κίνδυνος, καταλαμβάνειν καὶ συναρμώττειν καὶ μάχεσθαι παρακλησίως. Τότε δὲ ἡ τοῦ Ἐπαμεινώνδου φάλαγξ ἐπιφερομένη μόνοις ἐκείνοις καὶ παραλλάττουσα τοὺς ἄλλους, ὃ τε Πελοπίδας μετὰ τάχους ἀπίστου καὶ τόλμης ἐν τοῖς ὅπλοις γε- 25 νόμενος συνέχεον τὰ τε φρονήματα καὶ τὰς ἐπιστήμας αὐτῶν οὕτως, ὥστε φυγῆν καὶ φόνον Σπαρτιατῶν ὅσον οὐπω πρότερον γενέσθαι. Διὸ τῷ Ἐπαμεινώνδῃ βοιω- 290 ταρχοῦντι μὴ βοιωταρχῶν, καὶ πάσης ἡγουμένῳ τῆς δυνάμεως μικροῦ μέρους ἄρχων, ἴσον ἠνέγκατο δόξης τῆς 30 νίκης ἐκείνης καὶ τοῦ κατορθώματος.

XXIV. Εἰς μέντοι Πελοπόννησον ἀμφοτέροι βοιω-

ταρχοῦντες ἐνέβαλον καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλεῖστα προσή-
 γοντο, Λακεδαιμονίων ἀποστήσαντες Ἴλιον, Ἄργος, Ἀρ-
 καδίαν σύμπασαν, αὐτῆς τῆς Λακωνικῆς τὰ πλεῖστα.
 Καίτοι χειμῶνος μὲν ἦσαν αἱ περὶ τροπὰς ἀκμαί, μηνὸς
 5 δὲ τοῦ τελευταίου φθίνοντος ὀλίγα περιῆσαν ἡμέραι, καὶ
 τὴν ἀρχὴν ἔδει παραλαμβάνειν ἐτέρους εὐθύς Ἰσταμένου
 τοῦ πρώτου μηνός, ἢ θνήσκειν τοὺς μὴ παραδιδόντας.
 Οἱ δὲ ἄλλοι βιοωτάρχοι καὶ τὸν νόμον δεδιότες τοῦτον
 καὶ τὸν χειμῶνα φεύγοντες ἀπάγειν ἔσπευδον ἐπ' οἴκου
 10 τὸ στράτευμα, Πελοπίδας δὲ πρώτος Ἐπαμεινώνδα γε-
 νόμενος σύμφηφος καὶ συμπαρορμήσας τοὺς πολίτας
 ἤγεν ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ διεβίβαξε τὸν Εὐρώταν. Καὶ
 πολλὰς μὲν ἤρει πόλεις αὐτῶν, πᾶσαν δὲ τὴν χώραν
 ἐπόρθει μέχρι θαλάττης ἡγούμενος ἑπτὰ μυριάδων Ἑλ-
 15 ληνικῆς στρατιᾶς, ἧς ἔλαττον ἢ δωδέκατον ἦσαν αὐτοὶ
 Θηβαῖοι μέρος. Ἄλλ' ἡ δόξα τῶν ἀνδρῶν ἄξεν δόγματος
 κοινοῦ καὶ ψηφίσματος ἐποίει τοὺς συμμάχους ἔπεισθαι
 σιωπῇ πάντα ἡγουμένοις ἐκείνοις. Ὁ γὰρ πρώτος, ὡς
 εἰοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν
 20 σώξειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· καὶ
 ὡσπερ οἱ πλεόντες εὐδίας οὔσης ἢ παρ' ἀκτὴν ὀρμοῦντες
 ἀσελγῶς προσενεχθῶσι τοῖς κυβερνήταις καὶ θρασέως,
 ἅμα τῷ χειμῶνα καὶ κίνδυνον καταλαμβάνειν πρὸς ἐκεί-
 νους ἀποβλέπουσι καὶ τὰς ἐλπίδας ἐν ἐκείνοις ἔχουσι. Καὶ
 25 γὰρ Ἀργεῖοι καὶ Ἡλεῖοι καὶ Ἀρκαῖδες ἐν τοῖς συνεδρίοις
 ἐρίζοντες καὶ διαφερόμενοι πρὸς τοὺς Θηβαίους ὑπὲρ
 ἡγεμονίας, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀγώνων καὶ παρὰ τὰ δεινὰ τοῖς
 ἐκείνων ἀνθαιρέτως πειθόμενοι στρατηγοῖς ἠκολούθουν.
 Ἐν ἐκείνῃ τῇ στρατείᾳ πᾶσαν μὲν Ἀρκαδίαν εἰς μίαν δύ-
 30 ναμιν συνέστησαν, τὴν δὲ Μεσσηνίαν χώραν νεμομένων
 Σπαρτιατῶν ἀποτεμόμενοι τοὺς παλαιοὺς Μεσσηνίους
 ἐκάλουν καὶ κατήγον Ἰθώμην συνοικίσαντες, ἀπίοντες

δὲ ἐπ' οἴκου διὰ Κεγχρεῶν Ἀθηναίους ἐνίκων ἐπιχειροῦντας ἀψιμαχεῖν περὶ τὰ στενὰ καὶ κωλύειν τὴν πορείαν.

XXV. Ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὑπερηγάπων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν τύχην ἐθαύμαζον, ὁ δὲ συγγενῆς 5 καὶ πολιτικὸς φθόνος ἅμα τῇ δόξῃ τῶν ἀνδρῶν συναυξόμενος οὐ καλὰς οὐδὲ πρεπούσας ὑποδοχὰς παρεσκεύαζεν αὐτοῖς. Θανάτου γὰρ ἀμφοτέροι διίκας ἔφηνον ἐπανελθόντες, ὅτι τοῦ νόμου κελεύοντος ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ παραδοῦναι τὴν βοιωταρχίαν ἐτέροις, ὃν Βουκάτιον ὀνο- 10 μάξουσιν, τέτταρας ὅλους προσεπεβάλλοντο μῆνας, ἐν οἷς τὰ περὶ Μεσσηνίην καὶ Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν διώκησαν. Εἰσῆχθη μὲν οὖν πρότερος εἰς τὸ δικαστήριον Πελοπίδας, διὸ καὶ μᾶλλον ἐκινδύνευσεν, ἀμφοτέροι δὲ ἀπελύθησαν. Τὸ δὲ συκοφάντημα καὶ τὴν πείραν Ἐπα- 15 μεινῶνδας ἤνεγκε πρῶως, μέγα μέρος ἀνδρείας καὶ μεγαλοψυχίας τὴν ἐν τοῖς πολιτικοῖς ἀνεξικακίαν ποιούμενος, Πελοπίδας δὲ καὶ φύσει θυμοειδέστερος ὢν, καὶ παροξυνόμενος ὑπὸ τῶν φίλων ἀμύνασθαι τοὺς ἐχθρούς, ἐπελάβετο τοιαύτης αἰτίας. Μενεκλείδας ὁ δῆτωρ ἦν μὲν εἰς 20 τῶν μετὰ Πελοπίδου καὶ Μέλωνος εἰς τὴν Χάρωνος οἰκίαν συνελθόντων, ἐπεὶ δὲ τῶν ἴσων οὐκ ἤξιοῦτο παρὰ τοῖς Θεβαίοις, δεινότητος μὲν ὢν λέγειν, ἀκόλαστος δὲ 291 καὶ κακοήθης τὸν τρόπον, ἐχρῆτο τῇ φύσει πρὸς τὸ συκοφαντεῖν καὶ διαβάλλειν τοὺς κρείττους, οὐδὲ μετὰ δί- 25 κην ἐκείνην παυσάμενος. Ἐπαμεινῶνδαν μὲν οὖν ἐξέκρουσε τῆς βοιωταρχίας καὶ κατεπολιτεύσατο πολὺν χρόνον, Πελοπίδαν δὲ πρὸς μὲν τὸν δῆμον οὐκ ἴσχυσε διαβαλεῖν, ἐπεχείρει δὲ συγκροῦσαι τῷ Χάρωνι· καὶ κοινήν τινα τοῦ φθόνου παραμυθίαν ἔχοντος, ἂν ὢν αὐτοὶ μὴ 30 δύνανται βελτίους φανῆναι, τούτους ἀμῶς γέ πως ἐτέρων ἀποδείξωσι κακίους, πολὺς ἦν πρὸς τὸν δῆμον αὐξῶν τα

τοῦ Χάρωνος ἔργα καὶ τὰς στρατηγίας τὰς ἐκείνου καὶ
 τὰς νίκας ἐγκωμιάζων. Τῆς δὲ πρὸς Πλαταιᾶς ἵππομα-
 χίας, ἣν πρὸ τῶν Λευκτρικῶν ἐνίκησαν ἡγουμένου Χά-
 ρωνος, ἐπεχείρησεν ἀνάδημα τοιούδε ποιῆσαι. Ἄνδρο-
 5 κύδης ὁ Κυζικηνὸς ἐκλαβὼν παρὰ τῆς πόλεως πίνακα
 γράψαι μάχης ἐτέρας ἐπετέλει τὸ ἔργον ἐν Θήβαις· γενο-
 μένης δὲ τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ πολέμου συμπεσόντος,
 οὐ πολὺ τοῦ τέλος ἔχειν ἔλλείποντα τὸν πίνακα παρ'
 ἑαυτοῖς οἱ Θηβαῖοι κατέσχον. Τοῦτον οὖν ὁ Μενεκλείδας
 10 ἔπεισεν ἀναθέντας ἐπιγράψαι τοῦνομα τοῦ Χάρωνος, ὡς
 ἀμαυρώσαν τὴν Πελοπίδου καὶ Ἐπαμεινώνδου δόξαν.
 Ἦν δὲ ἀβέλτερος ἢ φιλοτιμία παρὰ τοσοῦτους καὶ τηλι-
 κούτους ἀγῶνας ἐνὸς ἔργου καὶ μιᾶς νίκης ἀγαπωμένης,
 ἐν ἣ Γεράνδαν τινὰ τῶν ἀσήμεων Σπαρτιατῶν καὶ τεσσα-
 15 ράκοντα μετ' αὐτοῦ πεσεῖν, ἄλλο δὲ οὐδὲν μέγα πραχθῆ-
 ναι λέγουσι. Τοῦτο τὸ ψήφισμα γράφεται Πελοπίδας
 παρανόμων, ἰσχυριζόμενος, ὅτι Θηβαίους οὐ πάτριον ἦν
 ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα τιμᾶν, ἀλλὰ τῇ πατρίδι κοινῶς τὸ τῆς νί-
 κης ὄνομα σώζειν. Καὶ τὸν μὲν Χάρωνα παρὰ πᾶσαν τὴν
 20 δίκην ἐγκωμιάζων ἀφθόνας διετέλεσε, τὸν δὲ Μενεκλεί-
 δαν βάσκανον καὶ πονηρὸν ἐξελέγχων καὶ τοὺς Θηβαίους
 ἔρωτῶν, εἰ μηδὲν αὐτοῖς καλὸν πέπρακται..., ὃ μὴ Μενε-
 κλείδαν ζημιῶσαι χρήμασιν, ἃ μὴ δυνάμενος ἐκτίσαι διὰ
 πλῆθος ὕστερον ἐπεχείρησε κινῆσαι καὶ μεταστῆσαι τὴν
 25 πολιτείαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τινὰ καὶ τοῦ βίου ἀπο-
 θεώρησιν.

XXVI. Ἐπεὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φερῶν τυράννου
 πολεμοῦντος μὲν ἐκ προδήλου πολλοῖς Θετταλῶν, ἐπι-
 βουλευόντος δὲ πᾶσιν, ἐπρέσβευσαν εἰς Θήβας αἱ πόλεις
 30 στρατηγὸν αἰτούμεναι καὶ δύναμιν, ὄρων ὁ Πελοπίδας
 τὸν Ἐπαμεινώνδαν τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πράξεις διοι-
 κεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπέδωκε καὶ προσένειμε τοῖς Θεσσα-

λοῖς, μήτε τὴν ἰδίαν ἐπιστήμην καὶ δύναμιν ἀργοῦσαν
 περιορᾶν ὑπομένων, μήτε ὅπου πάρεστιν Ἐπαμεινώνδας
 ἑτέρου δεῖσθαι στρατηγοῦ νομίζων. Ὡς οὖν ἐστράτευσεν
 ἐπὶ Θεσσαλίαν μετὰ δυνάμεως, τὴν τε Λάρισσαν εὐθύς
 παρέλαβε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον 5
 διαλλάττειν ἐπειρᾶτο καὶ ποιεῖν ἐκ τυράννου πρᾶον ἄρ-
 χοντα τοῖς Θεσσαλοῖς καὶ νόμιμον. Ὡς δὲ ἦν ἀνήκεστος
 καὶ θηριώδης καὶ πολλὴ μὲν ὤμότης αὐτοῦ, πολλὴ δὲ
 ἀσέλγεια καὶ πλεονεξία κατηγορεῖτο, τραχυνομένου τοῦ
 Πελοπίδου πρὸς αὐτὸν καὶ χαλεπαίνοντος ἀποδρᾶς ὄχρητο 10
 μετὰ τῶν δορυφόρων. Ὁ δὲ Πελοπίδας ἄδειάν τε πολλὴν
 ἀπὸ τοῦ τυράννου τοῖς Θεσσαλοῖς ἀπολιπὼν καὶ πρὸς
 ἀλλήλους ὁμόνοιαν αὐτὸς εἰς Μακεδονίαν ἀπῆρε, Πτολε-
 μαίου μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεύοντι τῶν Μακεδόνων
 πολεμοῦντος, ἀμφοτέρων δὲ μεταπεμπομένων ἐκείνου 15
 ὡς διαλλακτὴν καὶ δικαστὴν καὶ σύμμαχον καὶ βοηθὸν
 τοῦ δοκοῦντος ἀδικεῖσθαι γενησόμενον. Ἐλθὼν δὲ καὶ
 διαλύσας τὰς διαφορὰς καὶ καταγαγὼν τοὺς φεύγοντας,
 ὄμηρον ἔλαβε τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Φίλιππον καὶ
 292 τριάκοντα παῖδας ἄλλους τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ κατέ- 20
 στησεν εἰς Θήβας, ἐπιδειξάμενος τοῖς Ἕλλησιν, ὡς πόρρω
 διήκει τὰ Θηβαίων πράγματα τῇ δόξῃ τῆς δυνάμεως καὶ
 τῇ πίστει τῆς δικαιοσύνης. Οὗτος ἦν Φίλιππος ὁ τοῖς
 Ἕλλησιν ὕστερον πολεμήσας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τότε
 δὲ παῖς ὢν ἐν Θήβαις παρὰ Παμμένει δίαιταν εἶχεν. Ἐκ 25
 δὲ τούτου καὶ ζηλωτῆς γεγονέναι ἔδοξεν Ἐπαμεινώνδου,
 τὸ περὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς στρατηγίας δραστήριον
 ἴσως κατανοήσας, ὃ μικρὸν ἦν τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς
 μόριον, ἐγκρατείας δὲ καὶ δικαιοσύνης καὶ μεγαλοψυχίας
 καὶ πραότητος, οἷς ἦν ἀληθῶς μέγας ἐκείνος, οὐδὲν οὔτε 30
 φύσει Φίλιππος οὔτε μιμῆσει μετέσχε.

XXVII. Μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν τῶν Θετταλῶν αἰτιω-

- μένων τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον ὡς διαταράττοντα τὰς πόλεις, ἀπεστάλη μετὰ Ἰσμηλίου πρεσβεύων ὁ Πελοπίδας· καὶ παρῆν οὔτε οἰκοθεν ἄγων δύναμιν οὔτε πόλεμον προσδοκίσας, αὐτοῖς δὲ τοῖς Θετταλοῖς χρῆσθαι πρὸς 5 τὸ κατεπεῖγον τῶν πραγμάτων ἀναγκαζόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ πάλιν τῶν κατὰ Μακεδονίαν ταραττομένων (ὁ γὰρ Πτολεμαῖος ἀνηγήκει τὸν βασιλέα καὶ τὴν ἀρχὴν κατέσχεν, οἱ δὲ φίλοι τοῦ τεθνηκότος ἐκάλουν τὸν Πελοπίδαν), βουλούμενός μὲν ἐπιφανῆναι τοῖς πράγμασιν, ἰδίους 10 δὲ στρατιώτας οὐκ ἔχων, μισθοφόρους τινὰς αὐτόθεν προσλαβόμενος μετὰ τούτων εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον. Ὡς δ' ἐγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο, τοὺς μὲν μισθοφόρους Πτολεμαῖος χρήμασι διαφθείρας ἐπεισεν ὡς αὐτὸν μεταστήναι, τοῦ δὲ Πελοπίδου τὴν δόξαν αὐ- 15 τὴν καὶ τοῦνομα δεδοικῶς ἀπήντησεν ὡς κρείσσειν, καὶ δεξιωσάμενος καὶ δεηθεὶς ὠμολόγησε τὴν μὲν ἀρχὴν τοῖς τοῦ τεθνηκότος ἀδελφοῖς διαφυλάξειν, Θεβαίους δὲ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν ἔξειν καὶ φίλον· ὁμήρους δ' ἐπὶ τούτοις τὸν υἱὸν Φιλόξενον ἔδωκε καὶ πεντήκοντα τῶν ἐταίρων. 20 Τούτους μὲν οὖν ἀπέστειλεν εἰς Θήβας ὁ Πελοπίδας, αὐτὸς δὲ βαρέως φέρων τὴν τῶν μισθοφόρων προδοσίαν, καὶ πυνθανόμενος τὰ πλεῖστα τῶν χρημάτων αὐτοῖς καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας ἀποκείσθαι περὶ Φάρσαλον, ὥστε τούτων κρατήσας ἱκανὴν δίκην ἂν καθύβρισται λήψε- 25 σθαι, συναγαγὼν τῶν Θεσσαλῶν τινὰς ἤκεν εἰς Φάρσαλον. Ἀρτίως δ' αὐτοῦ παρεληλυθότος Ἀλέξανδρος ὁ τύραννος ἐπεφαίνετο μετὰ τῆς δυνάμεως. Καὶ νομίσαντες οἱ περὶ τὸν Πελοπίδαν ἀπολογησόμενον ἤκειν ἐβάδιζον αὐτοὶ πρὸς αὐτόν, ἐξώλη μὲν ὄντα καὶ μαιφόνον εἰ- 30 δότες, διὰ δὲ τὰς Θήβας καὶ τὸ περὶ αὐτοὺς ἄξιωμα καὶ δόξαν οὐδὲν ἂν παθεῖν προσδοκίσαντες. Ὁ δὲ, ὡς εἶδεν ἀνόπλους καὶ μόνους προσιόντας, ἐκείνους μὲν εὐθύς

συνέλαβε, τὴν δὲ Φάρσαλον κατέσχε, φρίκην δὲ καὶ φόβον ἐνεργάσατο τοῖς ὑπηκόοις πᾶσιν ὡς γε μετὰ τὴν τηλικαύτην ἀδικίαν καὶ τόλμαν ἀφειδήσων ἀπάντων καὶ χρησόμενος οὕτω τοῖς παραπίπτουσιν ἀνθρώποις καὶ πράγμασιν, ὡς τότε γε κομιδῇ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀπε-
5 γνωκῶς.

XXVIII. Οἱ μὲν οὖν Θηβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες ἔφερον βαρέως καὶ στρατιὰν ἐξέπεμπον εὐθύς, δι' ὄργην
τινα πρὸς τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἐτέρους ἀποδείξαντες ἄρχοντας. Τὸν δὲ Πελοπίδαν εἰς τὰς Φεράς ἀπαγαγὼν ὁ 10
τύραννος τὸ μὲν πρῶτον εἶα τοὺς βουλομένους αὐτῷ διαλέγεσθαι, νομίζων ἔλεινόν γεγονέναι καὶ ταπεινὸν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς· ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν Φεραίους ὁ Πελοπίδας ὀδυρομένους παρεκάλει θαρρεῖν, ὡς νῦν μάλιστα
δώσοντος τοῦ τυράννου δίκην, πρὸς δὲ αὐτὸν ἐκείνον 15
ἀποστείλας ἔλεγεν, ὡς ἄτοπός ἐστι τοὺς μὲν ἀθλίους πολίτας καὶ μηδὲν ἀδικοῦντας ὁσημέραι στρεβλῶν καὶ φονεύων, αὐτοῦ δὲ φειδόμενος, ὃν μάλιστα γινώσκει τιμωρησόμενον αὐτὸν ἄνπερ διαφύγῃ, θανατάσας τὸ φρόνημα
293 καὶ τὴν ἄδειαν αὐτοῦ „Τί δέ“ φησὶ „σπεύδει Πελοπίδας 20
ἀποθανεῖν;“ Κἀκεῖνος ἀκούσας „Ὅπως“ εἶπε „σὺ τάχιον ἀπολῆ, μᾶλλον ἢ νῦν θεομισῆς γενόμενος.“ Ἐκ τούτου διεκώλυσεν ἐντυγχάνειν αὐτῷ τοὺς ἐκτός. Ἡ δὲ Θήβη, θυγάτηρ μὲν Ἰάσονος οὕσα, γυνὴ δὲ Ἀλεξάνδρου, πυνθανομένη παρὰ τῶν φυλακτόντων Πελοπίδαν τὸ θαρρα-
25 λέον αὐτοῦ καὶ γενναῖον ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὸν ἄνδρα καὶ προσεῖπεν. Ὡς δὲ ἤλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἄτε δὴ γυνὴ τὸ μὲν μέγεθος τοῦ ἥθους οὐκ εὐθύς ἐν τοσαύτῃ συμφορᾷ κατείδε, κουρᾷ δὲ καὶ στολῇ καὶ διαίτῃ τεκμαιρομένη λυπρὰ καὶ μὴ πρέποντα τῇ δόξῃ πάσχειν αὐτὸν 30
ἀπεδάκρυσε, τὸ μὲν πρῶτον ἀγνοῶν ὁ Πελοπίδας, τίς εἴη γυναικῶν, ἐθαύμαζεν, ὡς δὲ ἔγνω, προσηγόρευσε αὐ-

τὴν πατρόθεν· ἦν γὰρ τῷ Ἰάσονι συνήθης καὶ φίλος. Εἰπούσης δὲ ἐκείνης, „Ἐλεῶ σου τὴν γυναῖκα“ „Καὶ γὰρ ἐγὼ σε“ εἶπεν „ὅτι ἄδετος οὐσα ὑπομένεις Ἀλέξανδρον.“ Οὗτος ἐθιγέ πως ὁ λόγος τῆς γυναικός· ἐβαρύνετο γὰρ 5 τὴν ὀμότητα καὶ τὴν ὕβριν τοῦ τυράννου, μετὰ τῆς ἄλλης ἀσελγείας καὶ τὸν νεώτατον αὐτῆς τῶν ἀδελφῶν παιδικὰ πεποιημένων. Διὸ καὶ συνεχῶς φοιτῶσα πρὸς τὸν Πελοπίδαν καὶ παρρησιαζομένη περὶ ὧν ἐπασχευ ὑπεπίπλατο θυμοῦ καὶ φρονήματος καὶ δυσμενείας πρὸς τὸν 10 Ἀλέξανδρον.

XXIX. Ἐπεὶ δὲ οἱ στρατηγοὶ τῶν Θεβαίων εἰς τὴν Θετταλίαν ἐμβαλόντες ἐπραξαν οὐδέν, ἀλλὰ δι' ἀπειρίαν ἢ δυστυχίαν αἰσχροῦς ἀνεχώρησαν, ἐκείνων μὲν ἕκαστον ἢ πόλις μυρίαὶς δραχμαῖς ἐξημίωσεν, Ἐπαμεινώνδαν δὲ 15 μετὰ δυνάμεως ἀπέστειλεν. Εὐθύς οὖν κίνησίς τις μεγάλη Θετταλῶν ἦν ἐπαιρομένων πρὸς τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὰ πράγματα τοῦ τυράννου φοπῆς ἐδεῖτο μικρᾶς ἀπολωλέναι· τοσοῦτος ἐνεπεπτώκει φόβος τοῖς περὶ αὐτὸν ἡγεμόσι καὶ φίλοις, τοσαύτη δὲ τοὺς ὑπηκό- 20 οὺς ὄρμη πρὸς ἀπόστασιν εἶχε καὶ χαρὰ τοῦ μέλλοντος, ὡς νῦν ἐποψομένους δίκην διδόντα τὸν τύραννον. Οὐ μὴν ἀλλ' Ἐπαμεινώνδας τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρω τῆς Πελοπίδου σωτηρίας τιθέμενος, καὶ δεδοικῶς, μὴ τῶν πραγμάτων ταραχθέντων ἀπογνοὺς ἑαυτὸν Ἀλέξανδρος 25 ὥσπερ θηρίον τράπηται πρὸς ἐκείνον, ἐπηρωρεῖτο τῷ πολέμῳ, καὶ κύκλῳ περιῶν τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ μελλήσει κατεσκευάζε καὶ συνέστελλε τὸν τύραννον, ὡς μῆτε ἀνεῖναι τὸ αὐθαδὲς αὐτοῦ καὶ θρασυνόμενον μῆτε τὸ πικρὸν καὶ θυμοειδὲς ἐξερεθίσαι, πυνθανόμενος τὴν ὀμότητα 30 καὶ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καλῶν καὶ δικαίων, ὡς ζῶντας μὲν ἀνθρώπους κατῴρουττεν, ἑτέροις δὲ δέσματα συῶν ἄγριων καὶ ἄρκτων περιτιθεῖς καὶ τοὺς θηρατικούς ἐπά-

γων κύνας και διέσπα και κατηκόντιζε, παιδιᾶ ταύτη χρώ-
 μενος, Μελιβοία δὲ και Σκοτούση, πόλεσιν ἐνσπόνδοις
 και φίλαις, ἐκκλησιαζούσαις περιστήσας ἅμα τοὺς δορυ-
 φόρους ἤβηδὸν ἀπέσφαξε, τὴν δὲ λόγην, ἧ Πολύφρονα
 τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καθιερώσας και καταστέψας ἔθυεν
 ὡσπερ θεῶ και Τύχωνα προσηγόρευε. Τραγῶδὸν δὲ ποτε
 θεώμενος Εὐριπίδου Τρωάδας ὑποκρινόμενον ὄχητο
 ἀπιῶν ἐκ τοῦ θεάτρου, και πέμψας πρὸς αὐτὸν ἐκέλευε
 θαρρεῖν και μηδὲν ἀγωνίζεσθαι διὰ τοῦτο χεῖρον, οὐ γὰρ
 ἐκείνου καταφρονῶν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αἰσχυνόμενος τοὺς
 πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευομένων
 ἠλεηκῶς ἐπὶ τοῖς Ἐκάβης και Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθή-
 σεται δακρύων. Οὗτος μέντοι τὴν δόξαν αὐτὴν και τοῦ-
 νομα και τὸ πρόσχημα τῆς Ἐπαμεινώνδου στρατηγίας
 καταπλαγείς

15

ἔπτηξ' ἀλέκτωρ δοῦλος ὡς κλίνας πτερόν,
 4 και τοὺς ἀπολογησομένους ταχὺ πρὸς αὐτὸν ἐπεμπεν. Ὁ
 δὲ συνθέσθαι μὲν εἰρήνην και φιλίαν πρὸς τοιοῦτον ἄν-
 δρα Θεβαίοις οὐχ ὑπέμεινε, σπεισάμενος δὲ τριακονθη-
 μέρους ἀνοχὰς τοῦ πολέμου και λαβὼν τὸν Πελοπίδαν
 και τὸν Ἴσμηνίαν ἀνεχώρησεν.

XXX. Οἱ δὲ Θεβαῖοι παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων και
 τῶν Ἀθηναίων αἰσθόμενοι πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα πρέ-
 σβεις ἀναβαίνοντας ὑπὲρ συμμαχίας, ἐπεμψαν και αὐτοὶ
 Πελοπίδαν, ἄριστα βουλευσάμενοι πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ.
 Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνέβαινε διὰ τῶν βασιλέως ἐπαρχιῶν
 ὀνομαστὸς ὢν και περιβόητος· οὐ γὰρ ἡρέμα διίκτο τῆς
 Ἀσίας οὐδ' ἐπὶ μικρὸν ἡ δόξα τῶν πρὸς Λακεδαιμονίους
 ἀγώνων, ἀλλ', ὡς πρῶτος περὶ τῆς ἐν Δεύκτροις μάχης
 ἐξέδραμε λόγος, αἰεὶ τινος καινοῦ προστιθεμένου κατορ-
 30 θώματος ἀύξανόμενη και ἀναβαίνουσα πορρωτάτω κα-
 τέσχεν· ἔπειτα τοῖς ἐπὶ θύραις σατράπαις και στρατηγοῖς

καὶ ἡγεμόσιν ὄφθεις θαῦμα καὶ λόγον παρέσχευ, ὡς οὗ-
 τος ἀνὴρ ἐστὶν ὁ γῆς καὶ θαλάττης ἐκβαλῶν Λακεδαιμο-
 νίους καὶ συστείλας ὑπὸ Ταῦγεται καὶ τὸν Εὐρώταν τὴν
 Σπάρτην τὴν ὀλίγον ἔμπροσθεν βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ καὶ
 5 Πέρσαις δι' Ἀγησιλάου τὸν περὶ Σούσων καὶ Ἐκβατά-
 νων ἐπαραμένην πόλεμον. Ταῦτ' οὖν ὁ Ἀρταξέρξης
 ἔχαιρε, καὶ τὸν Πελοπίδαν [ἔτι μᾶλλον] ἐθαύμαζε τῇ δόξῃ
 καὶ μέγαν ἐποίει ταῖς τιμαῖς, ὑπὸ τῶν μεγίστων εὐδαιμο-
 νίξεσθαι καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενος δοκεῖν. Ἐπεὶ δὲ
 10 καὶ τὴν ὄψιν [αὐτοῦ] εἶδε καὶ τοὺς λόγους κατενόησε, τῶν
 μὲν Ἀττικῶν βεβαιοτέρους, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων
 ἀπλουστέρους ὄντας, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε, καὶ πάθος βα-
 σιλικὸν παθῶν οὐκ ἀπεκρύψατο τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα τι-
 μὴν, οὐδ' ἔλαθε τοὺς ἄλλους πρέσβεις πλεῖστον νέμων
 15 ἐκείνῳ. Καίτοι δοκεῖ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων Ἀνταλκίδαν
 τιμῆσαι τὸν Λακεδαιμόνιον, ὅτι τὸν στέφανον, ὃν πίνων
 περιέκειτο, βάψας εἰς μύρον ἀπέστειλε. Πελοπίδα δὲ
 οὕτω μὲν οὐκ ἐνετρύφησε, δῶρα δὲ λαμπρότατα καὶ μέ-
 γιστα τῶν νομιζομένων ἐξέπεμψε καὶ τὰς ἀξιώσεις ἐπε-
 20 κύρωσεν, αὐτονόμους μὲν εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οἰκείσθαι
 δὲ Μεσσήνην, Θηβαίους δὲ πατρικοὺς φίλους νομιζεσθαι
 βασιλέως. Ταύτας ἔχων τὰς ἀποκρίσεις, τῶν δὲ δῶρων
 οὐδέν, ὃ τι μὴ χάριτος ἦν σύμβολον καὶ φιλοφροσύνης,
 δεξάμενος ἀνέξευξεν· ὃ καὶ μάλιστα τοὺς ἄλλους πρέ-
 25 σβεις διέβαλε. Τιμαγόραν γοῦν Ἀθηναῖοι κρίναντες ἀπέ-
 κτειναν, εἰ μὲν ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν δωρεῶν, ὀρθῶς καὶ
 δικαίως· οὐ γὰρ μόνον χρυσίον οὐδὲ ἀργύριον ἔλαβεν,
 ἀλλὰ καὶ κλίην πολυτελεῆ καὶ στρώτας θεράποντας, ὡς
 τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἐπισταμένων, ἔτι δὲ βοῦς ὀγδοήκοντα
 30 καὶ βουκόλους, ὡς δὴ πρὸς ἀρρωστίαν τινὰ γάλακτος
 βοείου δεόμενος, τέλος δὲ κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν ἐν
 φορείῳ κομιζόμενος, καὶ τέσσαρα τάλαντα τοῖς κομίζουσι

μισθὸς ἐδόθη παρὰ βασιλέως· ἀλλ' ἔοικεν οὐχ ἡ δωροδοκία μάλιστα παροξύναι τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπικράτους γοῦν ποτε τοῦ σακεσφόρου μήτε ἀρνούμενου δῶρα δέξασθαι παρὰ βασιλέως, ψήφισμά τε γράφειν φάσκοντος ἀντι τῶν ἐννέα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἐννέα 5 πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων, ὅπως λαμβάνοντες εὐπορῶσιν, ἐγέλασεν ὁ δῆμος· ἀλλ' ὅτι Θεβαίοις ἐγεγόνει πάντα χαλεπῶς ἔφερον, οὐ λογιζόμενοι τὴν Πελοπίδου δόξαν, ὅσων ἦν ῥητορειῶν καὶ λόγων κρείττων παρ' ἀνθρώπῳ θεραπεύοντι τοὺς τῶν ὄπλων 10 αἰεὶ κρατοῦντας.

XXXI. Ἡ μὲν οὖν πρεσβεία τῷ Πελοπίδᾳ προσέθηκεν 295 οὐ μικρὰν εὐνοίαν ἐπανελθόντι διὰ τὸν Μεσσήνης συνουκισμὸν καὶ τὴν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων αὐτονομίαν. Ἀλεξάνδρου δὲ τοῦ Φεραίου πάλιν εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν 15 ἀναδραμόντος καὶ Θεσσαλῶν μὲν οὐκ ὀλίγας περικόπτοντος πόλεις, Φθιώτας δὲ Ἀχαιοὺς ἅπαντας καὶ τὸ Μαγνήτων ἔθνος ἔμφρουρον πεποιημένον, πυνθανόμενα Πελοπίδαν ἐπανάγκειν αἱ πόλεις εὐθύς ἐπρέσβευον εἰς Θήβας αἰτούμεναι δύναμιν καὶ στρατηγὸν ἐκεῖνον. Ψη- 20 φισαμένων δὲ τῶν Θεβαίων προθύμως καὶ ταχὺ πάντων ἐτοιμίῳ γενομένων καὶ τοῦ στρατηγοῦ περὶ ἔξοδον ὄντος, ὁ μὲν ἥλιος ἐξέλιπε καὶ σκότος ἐν ἡμέρᾳ τὴν πόλιν ἔσχευ, ὁ δὲ Πελοπίδας ὄρῶν πρὸς τὸ φάσμα συντεταραγμένους ἅπαντας οὐκ ᾔετο δεῖν βιάζεσθαι καταφόβους καὶ δυσέλ- 25 πιδας ὄντας οὐδὲ ἀποκινδυνεύειν ἑπτακισχιλίοις πολίταις, ἀλλ' ἑαυτὸν μόνον τοῖς Θεσσαλοῖς ἐπιδοῦς καὶ τριακοσίους τῶν ἱπέων ἐθελοντῆς ἀναλαβῶν καὶ ξένους ἐξώρμησεν, οὔτε τῶν μάντεων ἐώντων οὔτε τῶν ἄλλων συμπροθυμουμένων πολιτῶν· μέγα γὰρ ἐδόκει καὶ πρὸς 30 ἄνδρα λαμπρὸν ἐξ οὐρανοῦ γεγενῆσθαι σημεῖον. Ὁ δὲ ἦν μὲν καὶ δι' ὄργην ὦν καθύβριστο θερμότερος ἐπὶ τὸν

Ἀλέξανδρον, ἤλιπιζε δὲ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ νοσοῦσαν ἤδη καὶ διεφθαρμένην εὐρήσειν ἐξ ὧν διείλεκτο τῇ Θῆβῃ. Μάλιστα δ' αὐτὸν καὶ παρεκάλει τὸ τῆς πράξεως κάλλος, ἐπιθυμοῦντα καὶ φιλοτιμούμενον ἐν οἷς χρόνοις Λακε-
 5 δαιμόνιοι Διονυσίῳ τῷ Σικελίας τυράννῳ στρατηγούς καὶ ἀρμοστὰς ἐπεμπον, Ἀθηναῖοι δὲ μισθοδότην Ἀλέξανδρον εἶχον καὶ χαλκοῦν ἴστασαν ὡς εὐεργέτην, τότε τοῖς Ἑλλήσιν ἐπιδείξαι Θηβαίους μόνους ὑπὲρ τῶν τυραννουμένων στρατευομένους καὶ καταλύοντας ἐν τοῖς
 10 Ἑλλήσιν τὰς παρανόμους καὶ βιαίους δυναστείας.

XXXII. Ὡς οὖν εἰς Φάρσαλον ἐλθὼν ἤθροισε τὴν δύναμιν, εὐθύς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ Θηβαίους μὲν ὀλίγους περὶ τὸν Πελοπίδαν ὄρων, αὐτὸς δὲ πλείους ἔχων ἢ διπλασίους ὀπλίτας τῶν Θεσσαλῶν ἀπὴν-
 15 τα πρὸς τὸ Θετιδεῖον. Εἰπόντος δὲ τινος τῷ Πελοπίδῃ πολλοὺς ἔχοντα τὸν τύραννον ἐπέρχεσθαι, „Βέλτιον“ ἔφη, „πλείονας γὰρ νικήσομεν.“ Ἀνατεινόντων δὲ πρὸς τὸ μέσον κατὰ τὰς καλουμένας Κυνος κεφαλὰς λόφων περι-
 κλινοῦν καὶ ὑψηλῶν, ὄρμησαν ἀμφοτέροι τούτους κατα-
 20 λαβεῖν τοῖς πεζοῖς. Τοὺς δ' ἵππεῖς ὁ Πελοπίδας πολλοὺς ἀγαθοὺς ὄντας ἐφῆκε τοῖς ἵππεῦσι τῶν πολεμίων. Ὡς δὲ οὗτοι μὲν ἐκράτουν καὶ συνεξέπεσον εἰς τὸ πεδίον τοῖς φεύγουσιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐφθῆ τοὺς λόφους καταλαβὼν, τοῖς ὀπλίταις τῶν Θεσσαλῶν ὕστερον ἐπερχο-
 25 μένοις καὶ πρὸς ἰσχυρὰ καὶ μετέωρα χωρία βιαζομένοις ἐμβαλὼν ἔκτεινε τοὺς πρώτους, οἱ δὲ ἄλλοι πληγὰς λαβόντες οὐδὲν ἔπρασσον. Κατιδὼν οὖν ὁ Πελοπίδας τοὺς μὲν ἵππεῖς ἀνεκαλεῖτο καὶ πρὸς τὸ συνεστηκὸς τῶν πολεμίων ἐλαύνειν ἐκέλευεν, αὐτὸς δὲ συνέμιξε δρόμῳ τοῖς
 30 περὶ τοὺς λόφους μαχομένοις εὐθύς τὴν ἀσπίδα λαβὼν. Καὶ διὰ τῶν ὀπισθεν ὠσάμενος εἰς τοὺς πρώτους τοσαύτην ἐνεποίησε βλάβην καὶ προθυμίαν ἅπασιν, ὥστε καὶ

τοῖς πολεμίοις ἑτέρους δοκεῖν γεγονότας καὶ σώμασι καὶ
 ψυχαῖς ἐπέρχεσθαι. Καὶ δύο μὲν ἢ τρεῖς ἀπεκρούσαντο
 προσβολάς, ὁρῶντες δὲ καὶ τούτους ἐπιβαλόντας εὐρώ-
 στως καὶ τὴν ἵππον ἀπὸ τῆς διώξεως ἀναστρέφουσαν
 εἶξαν, ἐπὶ σκέλος ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν. Ὁ δὲ Πε- 5
 λοπίδας ἀπὸ τῶν ἄκρων κατιδὼν ἅπαν τὸ στρατόπεδον
 τῶν πολεμίων οὐπω μὲν εἰς φυγὴν τετραμμένον, ἤδη δὲ
 θορούβου καὶ ταραχῆς ἀναπιμπλάμενον, ἔστη καὶ περιέ-
 βλεψεν αὐτὸν ζητῶν τὸν Ἀλέξανδρον. Ὡς δ' εἶδεν ἐπὶ
 296 τοῦ δεξιοῦ παραθαρρύνοντα καὶ συντάττοντα τοὺς μι- 10
 σθοφόρους, οὐ κατέσχε τῷ λογισμῷ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ πρὸς
 τὴν βλέψιν ἀναφλεχθεὶς καὶ τῷ θυμῷ παραδοὺς τὸ σῶμα
 καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πράξεως πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξα-
 λόμενος ἐφέρετο βοῶν καὶ προκαλούμενος τὸν τύραννον.
 Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐκ ἐδέξατο τὴν ὀρμὴν οὐδὲ ὑπέμεινεν, 15
 ἀλλ' ἀναφυγῶν πρὸς τοὺς δορυφόρους ἐνέκρουσεν ἑαυ-
 τόν. Τῶν δὲ μισθοφόρων οἱ μὲν πρῶτοι συμβαλόντες εἰς
 χεῖρας ἀνεκόπησαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, τινὲς δὲ καὶ πλη-
 γέντες ἐτελεύτησαν, οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς δόρασι πόρρωθεν
 διὰ τῶν ὀπλων τύπτοντες αὐτὸν κατετραυμάτιζον, ἕως 20
 οἱ Θεσσαλοὶ περιπαθήσαντες ἀπὸ τῶν λόφων δρόμῳ προσ-
 εβοήθησαν, ἤδη πεπτωκότος, οἱ τε ἵππεῖς προσελάσαν-
 τες ὅλην ἐτρέψαντο τὴν φάλαγγα καὶ διώξαντες ἐπὶ πλει-
 στον ἐνέπλησαν νεκρῶν τὴν χώραν, πλεον ἢ τρισχιλίους
 καταβαλόντες. 25

XXXIII. Τὸ μὲν οὖν Θηβαίων τοὺς παρόντας ἐπὶ τῇ
 τοῦ Πελοπίδου τελευτῇ βαρέως φέρειν, πατέρα καὶ σω-
 τῆρα καὶ διδάσκαλον τῶν μεγίστων καὶ καλλίστων ἀγα-
 θῶν ἀποκαλοῦντας ἐκείνου, οὐ πάνυ θαυμαστὸν ἦν· οἱ
 δὲ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι πᾶσαν ἀνθρωπίνην πρέπου- 30
 σαν ἀρετῇ τιμὴν τοῖς ψηφίσμασιν ὑπερβαλόντες, ἔτι μάλ-
 λον ἐπεδείξαντο τοῖς πάθεσι τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα χάριν.

Τοὺς μὲν γὰρ παραγεγονότας τῷ ἔργῳ λέγουσι μῆτε θώ-
 ρακα θέσθαι μῆτε ἵππον ἐκχαλινῶσαι μῆτε τραῦμα δῆ-
 σασθαι πρότερον, ὡς ἐπύθοντο τὴν ἐκείνου τελευτήν,
 ἀλλὰ μετὰ τῶν ὄπλων θερμοὺς ἰόντας ἐπὶ τὸν νεκρὸν
 5 ὥσπερ αἰσθανόμενον, τὰ τῶν πολεμίων κύκλῳ περὶ το
 σῶμα σωρεύειν λάφυρα, κείραι δὲ ἵππους, κείρασθαι δὲ
 καὶ αὐτούς, ἀπιόντας δὲ πολλοὺς ἐπὶ σκηνας μῆτε πῦρ
 ἀνάσαι μῆτε δεῖπνον ἐλέσθαι, σιγὴν δὲ καὶ κατήφειαν
 εἶναι τοῦ στρατοπέδου παντός, ὥσπερ οὐ νενικηκότων
 10 ἐπιφανεστάτην νίκην καὶ μεγίστην, ἀλλ' ἠττημένων ὑπὸ
 τοῦ τυράννου καὶ καταδεδουλωμένων. Ἐκ δὲ τῶν πό-
 λεων, ὡς ἀπηγγέλη ταῦτα, παρήσαν αἱ τε ἀρχαὶ καὶ μετ'
 αὐτῶν ἔφηβοι καὶ παῖδες καὶ ἱερεῖς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν
 τοῦ σώματος, τρόπαια καὶ στεφάνους καὶ πανοπλίας χρυ-
 15 σᾶς ἐπιφέροντες. Ὡς δὲ ἐμελλεν ἐκκομίζεσθαι τὸ σῶμα,
 προσελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν Θεσσαλῶν ἤτοιῦντο
 τοὺς Θεβαίους δι' αὐτῶν θάψαι τὸν νεκρὸν. Εἰς δὲ αὐ-
 τῶν ἔλεγεν, „Ἄνδρες σύμμαχοι, χάριν αἰτοῦμεν παρ' ὑμῶν
 κόσμον ἡμῖν ἐπὶ ἀτυχίᾳ τοσαύτῃ καὶ παραμυθίαν φέρου-
 20 σαν. Οὐ γὰρ ζῶντα Θεσσαλοὶ Πελοπίδαν προπέμψουσιν,
 οὐδὲ αἰσθανομένῳ τὰς ἀξίας τιμὰς ἀποδώσουσιν, ἀλλ'
 ἐὰν ψαῦσαι τε τοῦ νεκροῦ τύχωμεν καὶ δι' αὐτῶν κοσμη-
 σαι καὶ θάψαι τὸ σῶμα, δόξομεν ὑμῖν οὐκ ἀπιστεῖν, ὅτι
 μείζων ἢ συμφορὰ γέγονε Θετταλοῖς ἢ Θεβαίοις· ὑμῖν
 25 μὲν γὰρ ἡγεμόνος ἀγαθοῦ μόνου, ἡμῖν δὲ καὶ τούτου καὶ
 τῆς ἐλευθερίας στέρεσθαι συμβέβηκε. Πῶς γὰρ ἔτι τολ-
 μήσομεν αἰτῆσαι στρατηγὸν ἄλλον παρ' ὑμῶν οὐκ ἀπο-
 δόντες Πελοπίδαν;“ Ταῦτα μὲν οἱ Θεβαῖοι συνεχώ-
 ρησαν.

30 XXXIV. Ἐκείνων δὲ τῶν ταφῶν οὐ δοκοῦσιν ἕτεραι
 λαμπρότεραι γενέσθαι τοῖς τὸ λαμπρὸν οὐκ ἐν ἐλέφαντι
 καὶ χρυσῷ καὶ πορφύραις εἶναι νομίζουσιν, ὥσπερ Φίλι-

στος ὕμνων καὶ θαυμάζων τὴν Διονυσίου ταφὴν, οἷον
 τραγωδίας μεγάλης τῆς τυραννίδος ἐξόδιον θεατρικὸν
 γενομένην. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ μέγας Ἡφαιστίωνος ἀπο-
 θανόντος οὐ μόνον ἵππους ἔκειρε καὶ ἡμίονους, ἀλλὰ καὶ
 τὰς ἐπάλλξεις ἀφείλε τῶν τειχῶν, ὡς ἂν δοκοῖεν αἱ πόλεις 5
 πενθεῖν, ἀντὶ τῆς πρόσθεν μορφῆς κούριμον σχῆμα καὶ
 ἄτιμον ἀναλαμβάνουσαι. Ταῦτα μὲν οὖν προστάγματα
 297 δεσποτῶν ὄντα καὶ μετὰ πολλῆς ἀνάγκης περαινόμενα
 καὶ μετὰ φθόνου τῶν τυχόντων καὶ μίσους τῶν βιαζομέ-
 νων οὐδεμιᾶς χάριτος ἦν οὐδὲ τιμῆς, ὄγκου δὲ βαρβαρι- 10
 κοῦ καὶ τρυφῆς καὶ ἀλαζονείας ἐπίδειξις εἰς κενὰ καὶ
 ἄζηλα τὴν περιουσίαν διατιθεμένων· ἀνὴρ δὲ δημοτικὸς
 ἐπὶ ξένης τεθνηκῶς, οὐ γυναικὸς, οὐ παίδων, οὐ συγγε-
 νῶν παρόντων, οὐ δεομένου τινός, οὐκ ἀναγκάζοντος,
 ὑπὸ δῆμων τοσοῦτων καὶ πόλεων ἀμιλλωμένων προπεμ- 15
 πόμενος καὶ συνεκκομιζόμενος καὶ στεφανούμενος εἰκό-
 τως ἐδόκει τὸν τελειότατον ἀπέχειν εὐδαιμονισμόν. Οὐ
 γὰρ, ὡς Αἰσωπος ἔφασκε, χαλεπώτατός ἐστιν ὁ τῶν εὐ-
 τυχούντων θάνατος, ἀλλὰ μακαριώτατος, εἰς ἀσφαλῆ
 χώραν τὰς εὐπραξίας κατατιθέμενος τῶν ἀγαθῶν καὶ 20
 τύχην μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων. Διὸ βέλτιον ὁ Λά-
 κων τὸν Ὀλυμπιονίκην Διαγόραν ἐπιδόντα μὲν υἱοὺς
 στεφανουμένους Ὀλυμπίαισιν, ἐπιδόντα δ' υἱωνοὺς
 καὶ θυγατριδοῦς ἀσπασάμενος „Κάτθανε“ εἶπε „Δια-
 γόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὀλυμπον ἀναβήσῃ.“ Τὰς δὲ Ὀλυμ- 25
 πιακὰς καὶ Πυθικὰς νίκας οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εἰς τὸ αὐτὸ
 συνθεῖς ἀπάσας ἐνὶ τῶν Πελοπίδου παραβαλεῖν ἀγώνων
 ἀξιώσειεν, οὓς πολλοὺς ἀγωνισάμενος καὶ κατορθώσας,
 καὶ τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἐν δόξῃ καὶ τιμῇ βιώσας, τέλος
 ἐν τῇ τρισκαιδεκάτῃ βιοιωταρχία τυραννοκτονία, μεμιγμέ- 30
 νην ἀριστείαν ἀριστεύων, ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλῶν ἔλευ-
 θερίας ἀπέθανεν.

XXXV. Ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ μεγάλη μὲν ἐλύπησε τοὺς συμμάχους, μείζονα δὲ ὠφέλησε. Θηβαῖοι γάρ, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ Πελοπίδου τελευτήν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενοι τῆς τιμωρίας κατὰ τάχος ἐστράτευσαν 5 ὀπλίταις ἑπτακισχιλίοις, ἱππεῦσι δ' ἑπτακοσίοις, ἡγουμένου Μαλκίτου καὶ Διογείτονος. Καταλαβόντες δὲ συνεσταλμένον καὶ περικεκομμένον τῆς δυνάμεως Ἀλέξανδρον ἠνάγκασαν Θεσσαλοῖς μὲν ἀποδοῦναι τὰς πόλεις, ἃς εἶχεν αὐτῶν, Μάγνητας δὲ καὶ Φθιώτας Ἀχαιοὺς 10 ἀφείναι καὶ τὰς φρουράς ἐξαγαγεῖν, ὁμοῦσαι δὲ αὐτὸν ἐφ' οὓς ἂν ἡγῶνται Θηβαῖοι καὶ κηλεύσωσιν ἀκολουθήσειν. Θηβαῖοι μὲν οὖν τούτοις ἠρκέσθησαν· ἦν δὲ ὀλίγον ὕστερον τοῖς θεοῖς ὑπὲρ Πελοπίδου δίκην ἔδωκε διηγήσομαι. Θῆβην τὴν συνοικοῦσαν αὐτῷ πρῶτον μὲν, ὡς 15 εἰρηται, Πελοπίδας ἐδίδαξε μὴ φοβείσθαι τὴν ἔξω λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος ἐντὸς τῶν ὀπλων καὶ τῶν φυλάκων οὐσαν· ἔπειτα δὲ φοβουμένη τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ καὶ μισοῦσα τὴν ὁμότητα, συνθεμένη μετὰ τῶν ἀδελφῶν, τριῶν ὄντων, Τισιφώνου, Πυθολάου, Λυ- 20 κόφρονος, ἐπεχείρει τόνδε τὸν τρόπον. Τὴν μὲν ἄλλην οἰκίαν τοῦ τυράννου κατεῖχον αἱ φυλακαὶ τῶν παρανκτερευόντων, ὁ δὲ θάλαμος, ἐν ᾧ καθεύδειν εἰώθεσαν, ὑπερῶς ἦν, καὶ πρὸ αὐτοῦ φυλακὴν εἶχε κύων δεδεμένος, πᾶσι φοβερός πλὴν αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ ἐνὶ τῶν οἰκετῶν 25 τῷ τρέφοντι. Καθ' ὃν οὖν ἔμελλε καιρὸν ἐπιχειρεῖν ἡ Θῆβη, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς ἀφ' ἡμέρας εἶχε πλησίον ἐν οἴκῳ τινὶ κεκρυμμένους, εἰσελθοῦσα δὲ, ὥσπερ εἰώθει, μόνη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἦδη καθεύδοντα καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν προελθοῦσα, τῷ μὲν οἰκέτῃ προσέταξεν ἀπάγειν 30 ἔξω τὸν κύνα· βούλεσθαι γὰρ ἀναπαύεσθαι μεθ' ἡσυχίας ἐκείνον· αὐτὴ δὲ τὴν κλίμακα φοβουμένη μὴ κτύπον παράσχη τῶν νεανίσκων ἀναβαινόντων ἐρίοις κατε-

στόρεσεν· εἶτα οὕτως ἀναγαγοῦσα τοὺς ἀδελφοὺς ξιφῆ-
 ρεις καὶ στήσασα πρὸ τῶν θυρῶν εἰσῆλθεν αὐτῇ, καὶ κα-
 θελοῦσα τὸ ξίφος ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς κρεμάμενον σημεῖον
 εἶναι τοῦ κατέχεσθαι τὸν ἄνδρα καὶ καθεύδειν ἔδειξεν.
 Ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν νεανίσκων καὶ κατοκνούντων 5
 298 κακίζουσα καὶ διομνυμένη μετ' ὀργῆς αὐτῇ τὸν Ἀλέξαν-
 δρον ἐξεγείρασα μηνύσειν τὴν προᾶξιν, αἰσχυνθέντας
 αὐτοὺς ἅμα καὶ φοβηθέντας εἰσῆγαγε καὶ περιέστησε τῇ
 κλίνῃ, προσφέρονσα τὸν λύχνον. Τῶν δὲ ὁ μὲν τοὺς πό-
 δας κατεῖχε πιέσας, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν λαβόμενος τῶν 10
 τριχῶν ἀνέκλασεν, ὁ δὲ τρίτος τῷ ξίφει τύπτων αὐτὸν
 διεχρήσατο, τῷ μὲν τάχει τῆς τελευτῆς προότερον ἴσως ἢ
 προσῆκον ἦν ἀποθανόντα, τῷ δὲ μόνου ἢ πρῶτον τυράν-
 νων ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι καὶ τῇ μετὰ θάνατον
 αἰκία τοῦ σώματος ριφέντος καὶ πατηθέντος ὑπὸ τῶν 15
 Φεραίων ἄξια πεπονθέναι δόξαντα τῶν παρανομημάτων.

ΜΑΡΚΕΛΛΟΣ.

20

I. Μάρκον δὲ Κλαύδιον τὸν πεντάκις ὑπατεύσαντα
 Ῥωμαίων Μάρκου μὲν υἱὸν γενέσθαι λέγουσι, κληθῆναι
 δὲ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας πρῶτον Μάρκελλον, ὅπερ ἐστὶν 25
 Ἀρήϊον, ὡς φησι Ποσειδώνιος. Ἦν γὰρ τῇ μὲν ἐμπειρίᾳ
 πολεμικός, τῷ δὲ σώματι ῥωμαλέος, τῇ δὲ χειρὶ πλήκτης,
 τῇ δὲ φύσει φιλοπόλεμος κἀν τούτῳ δὴ πολὺ τὸ γαῦρον
 καὶ ἀγέρωχον ἐπιφαίνων ἐν τοῖς ἀγῶσι, τῷ δὲ ἄλλῳ τρόπῳ
 σάφρων, φιλάνθρωπος, Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ λόγων 30
 ἄχρι τοῦ τιμᾶν καὶ θαυμάζειν τοὺς κατορθοῦντας ἔρα-
 στής, αὐτὸς δὲ ὑπ' ἀσχολιῶν ἐφ' ὅσον ἦν πρόθυμος

ἀσκήσαι καὶ μαθεῖν οὐκ ἐξικόμενος. Εἰ γὰρ ἄλλοις τισὶν ἀνθρώποις ὁ θεός, ὥσπερ Ὅμηρος εἴρηκεν,
ἐκ νεότητος ἔδωκε καὶ εἰς γῆρας τολυπεύειν
ἀργαλέους πολέμους,

5 καὶ τοῖς τότε πρωτεύουσι Ῥωμαίων, οἱ νέοι μὲν ὄντες περὶ Σικελίαν Καρχηδουίοις, ἀκμάζοντες δὲ Γαλάταις ὑπὲρ αὐτῆς Ἰταλίας ἐπολέμουν, ἥδη δὲ γηρῶντες Ἀννίβα πάλιν συνείχοντο καὶ Καρχηδουίοις, οὐκ ἔχοντες, ὥσπερ οἱ πολλοὶ, διὰ γῆρας ἀνάπαυσιν στρατειῶν, ἀλλ' ἐπὶ
10 στρατηγίας πολέμων καὶ ἡγεμονίας κατ' εὐγένειαν καὶ ἀρετὴν ἀγόμενοι.

II. Μάρκελλος δὲ πρὸς οὐδὲν μὲν ἦν μάχης εἶδος ἀργὸς οὐδὲ ἀνάσκητος, αὐτὸς δ' ἑαυτοῦ κράτιστος ἐν τῷ μονομαχεῖν γενόμενος οὐδεμίαν πρόκλησιν ἔφυγε, πάν-
15 τας δὲ τοὺς προκαλεσαμένους ἀπέκτεινεν. Ἐν δὲ Σικελίᾳ τὸν ἀδελφὸν Ὀτακίλιον κινδυνεύοντα διέσωσεν ὑπερασπίσας καὶ ἀποκτείνας τοὺς ἐπιφερομένους. Ἀνθ' ὧν ὄντι μὲν ἔτι νέῳ στέφανοι καὶ γέρα παρὰ τῶν στρατηγῶν ἦσαν, εὐδοκιμοῦντα δὲ μᾶλλον ἀγορανόμον μὲν ἀπέδειξε
20 τῆς ἐπιφανεστέρης τάξεως ὁ δῆμος, οἱ δὲ λερεῖς αὐγουρα. Τοῦτο δ' ἐστὶν λερωσύνης εἶδος, ᾧ μάλιστα τὴν ἀπ' οἰωνῶν μαντικὴν ἐπιβλέπειν καὶ παραφυλάττειν νόμος δέδωκεν. Ἡναγκάσθη δὲ ἀγορανομῶν δίκην ἀβούλητον εἰσενεγκεῖν. Ἦν γὰρ αὐτῷ παῖς ὁμώνυμος ἐν ᾧρα, τὴν
25 ὄψιν ἐκπρεπῆς, οὐχ ἦττον δὲ τῷ σωφρονεῖν καὶ πεπειθεῦσθαι περίβλεπτος ὑπὸ τῶν πολιτῶν· τούτῳ Καπετωλίτινος ὁ τοῦ Μαρκέλλου συνάρχων, ἀσελγῆς ἀνὴρ καὶ θρασύς, ἐρῶν λόγους προσήνεγκε. Τοῦ δὲ παιδὸς τὸ μὲν πρῶτον αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν ἀποτριψαμένου τὴν πείραν,
30 ὡς δὲ αὐτῆς ἐπεχείρησε κατειπόντος πρὸς τὸν πατέρα, βαρέως ἐνεγκῶν ὁ Μάρκελλος προσήγγειλε τῇ βουλῇ τὸν ἀνθρώπον. Ὁ δὲ πολλὰς μὲν ἀποδράσεις καὶ παραγρα- 299

φᾶς ἐμηχανᾶτο, τοὺς δημάρχους ἐπικαλούμενος, ἐκείνων δὲ μὴ προσδεχομένων τὴν ἐπίκλησιν ἀρνήσει τὴν αἰτίαν ἔφευγε. Καὶ μάρτυρος οὐδενὸς τῶν λόγων γεγονότος ἔδοξε μεταπέμπεσθαι τὸν παῖδα τῇ βουλῇ. Παραγενομένου δ' ἰδόντες ἐφύθημα καὶ δακρυον καὶ μεμιγμένον 5 ἀπάνστῳ τῷ θυμουμένῳ τὸ αἰδούμενον, οὐδενὸς ἄλλου δεηθέντες τεκμηρίου κατεψηφίσαντο καὶ χρήμασιν ἐξήμιώσαν Καπετωλίον, ἐξ ὧν ὁ Μάρκελλος ἀργυρᾶ λοιβεῖα ποιησάμενος τοῖς θεοῖς καθιέρωσεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ πρώτου τῶν Καρχηδονίων πολέμων 10 ἔτει δευτέρῳ καὶ εἰκοστῷ συναιρεθέντος ἀρχαὶ πάλιν Γαλατικῶν ἀγῶνων διεδέχοντο τὴν Ῥώμην, οἱ δὲ τὴν ὑπαλείαν νεμόμενοι τῆς Ἰταλίας Ἰνσομβρες, Κελτικὸν ἔθνος, μεγάλοι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες δυνάμεις ἐκάλουν καὶ μετεπέμποντο Γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἱ 15 Γαισάται καλοῦνται, θαυμαστὸν μὲν ἐδόκει καὶ τύχης ἀγαθῆς γενέσθαι τὸ μὴ συρραγῆναι τὸν Κελτικὸν εἰς τὸ αὐτὸ τῷ Λιβυκῷ πόλεμον, ἀλλ' ὥσπερ ἐφεδρείαν εἰληφότας τοὺς Γαλάτας, ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀτρεμήσαντας μαχομένων ἐκείνων, οὕτω τότε δὴ τοῖς νενικηκόσιν ἐπ- 20 αποδύεσθαι καὶ προκαλεῖσθαι σχολὴν ἄγοντας· οὐ μὴν ἀλλὰ μέγαν ἢ τε χῶρα παρεῖχε φόβον διὰ τὴν γειννίασιν ὁμόρῳ καὶ προσοίκῳ πολέμῳ συνοισομένοις καὶ τὸ παλαιὸν ἀξίωμα τῶν Γαλατῶν, οὓς μάλιστα Ῥωμαῖοι δεῖσαι δοκοῦσιν, ἄτε δὴ καὶ τὴν πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἀποβαλόντες, 25 ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ θέμενοι νόμον ἀτελεῖς εἶναι στρατείας τοὺς ἱερέας, πλὴν εἰ μὴ Γαλατικὸς πάλιν ἐπέλθοι πόλεμος. Ἐδήλου δὲ καὶ τὸν φόβον αὐτῶν ἢ τε παρασκευῇ (μυριάδες γὰρ ἐν ὄπλοις ἅμα τσοαῦται Ῥωμαίων οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον γενέσθαι λέγονται) καὶ τὰ περὶ 30 τὰς θυσίας καινοτομούμενα· βαρβαρικὸν μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐκφυλον ἐπιτηδεύοντες, ἀλλ' ὥς ἐνι μάλιστα ταῖς δόξαις

Ἑλληνικῶς διακείμενοι καὶ πρῶως πρὸς τὰ θεῖα, τότε τοῦ πολέμου συμπεσόντος ἠναγκάσθησαν εἶξαι λογίοις τισὶν ἐκ τῶν Σιβυλλείων [καὶ*] δύο μὲν Ἑλληνας, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο δὲ Γαλάτας ὁμοίως ἐν τῇ καλουμένῃ βοῶν 5 ἄγορᾳ κατορούξαι ζῶντας, οἷς ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ δρωῶσιν Ἑλλησι καὶ Γαλάταις ἀπορρήτους καὶ ἀθεάτους ἱερουργίας.

IV. Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι τῶν ἀγῶνων νίκας τε μεγάλας καὶ σφάλματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέγκαντες εἰς οὐδὲν ἐτελεύ- 10 τησαν πέρας βέβαιον· Φλαμινίου δὲ καὶ Φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλας ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς Ἴνσομβρας, ὧπθῃ μὲν αἵματι φέων ὁ διὰ τῆς Πικηνίδος χώρας ποταμός, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Ἀρίμινον, οἱ δὲ ἐπὶ ταῖς ὑπατικάς ψηφοφορίαις 15 παραφυλάττοντες οἰωνοὺς ἱερεῖς διεβεβαιοῦντο μοχθηρὰς καὶ δυσόρμηθας αὐτοῖς γεγονέναι τὰς τῶν ὑπάτων ἀναγορεύσεις. Εὐθύς οὖν ἐπεμψεν ἡ σύγκλητος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον γράμματα καλοῦσα καὶ μεταπεμπομένη τοὺς ὑπάτους, ὅπως ἐπανελθόντες ἢ τάχιστα τὴν ἀρχὴν ἀπέ- 20 πῶνται καὶ μηδὲν ὡς ὑπατοὶ φθάσωσι πρῶξαι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ταῦτα δεξάμενος τὰ γράμματα Φλαμίνιος οὐ πρότερον ἔλυσεν ἢ μάχῃ συνάψας τρέψασθαι τοὺς βαρβάρους καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπιδραμεῖν. Ὡς οὖν ἐπανῆλθε μετὰ πολλῶν λαφύρων, οὐκ ἀπήντησεν ὁ δῆμος, 25 ἀλλ' ὅτι καλούμενος οὐκ εὐθύς ὑπήκουσεν οὐδ' ἐπέισθη τοῖς γράμμασιν, ἀλλ' ἐνύβρισε καὶ κατεφρόνησε, μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἀποψηφίσασθαι τὸν θρίαμβον αὐτοῦ, θριαμβεύσαντα δὲ ἰδιώτην ἐποίησεν ἀναγκάσας ἐξομόσασθαι τὴν ὑπατείαν μετὰ τοῦ συνάρχοντος. Οὕτω πάντα τὰ 300 30 πράγματα Ῥωμαίοις εἰς τὸν θεὸν ἀνήγετο, μαντείων δὲ καὶ πατριῶν ὑπεροψίαν οὐδ' ἐπὶ ταῖς μεγίσταις εὐπραξίαις ἀπεδέχοντο, μετзон ἡγούμενοι πρὸς σωτηρίαν πό-

λεως τὸ θαυμάζειν τὰ θεῖα τοὺς ἄρχοντας τοῦ κρατεῖν τῶν πολεμίων.

V. Τιβέριος οὖν Σεμπρώνιος, ἀνὴρ δι' ἀνδρείαν καὶ καλοκαγαθίαν οὐδενὸς ἦττον ἀγαπηθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀπέδειξε μὲν ὑπατεύων διαδόχους Σκηπίωνα Νασικᾶν 5 καὶ Γάϊον Μάρκιον, ἥδη δὲ ἐχόντων αὐτῶν ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα ἱερατικοῖς ὑπομνήμασιν ἐντυχῶν εὗρεν ἠγνοημένον ὑφ' αὐτοῦ τι τῶν πατρίων. Ἦν δὲ τοιοῦτον· ὅταν ἄρχων ἐπ' ὄρουσι καθεζόμενος ἔξω πόλεως οἶκον ἢ σκηνὴν μεμισθωμένος ὑπ' αἰτίας τινὸς ἀναγκασθῆ μήπω 10 γεγονότων σημείων βεβαίων ἐπανελθεῖν εἰς πόλιν, ἀφείναι χρῆν τὸ προμεμισθωμένον οἶκημα καὶ λαβεῖν ἕτερον, ἔξ οὗ ποιήσεται τὴν θεῖαν αὐτίς ἐξ ὑπαρχῆς. Τοῦτο ἐλαθεν, ὡς εἶοικε, τὸν Τιβέριον καὶ δις τῷ αὐτῷ χρησάμενος ἀπέδειξε τοὺς εἰρημένους ἄνδρας ὑπάτους. Ὑστερον δὲ 15 γνούς τὴν ἀμαρτίαν ἀνήνεγκε πρὸς τὴν σύγκλητον. Ἡ δὲ οὐ κατεφρόνησε τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἐλλείμματος, ἀλλ' ἔγραψε τοῖς ἀνδράσι· καὶ ἐκεῖνοι τὰς ἐπαρχίας ἀπολιπόντες ἐπανῆλθον εἰς Ῥώμην ταχὺ καὶ κατέθεντο τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπράχθη· περὶ δὲ τοὺς 20 αὐτοὺς ἐκεῖνους χρόνους καὶ δύο ἱερεῖς ἐπιφανέστατοι τὰς ἱερωσύνας ἀφηρέθησαν, Κορνῆλιος μὲν Κέθηγος ὅτι τὰ σπλάγχνα τοῦ ἱερέου παρὰ τάξιν ἐπέδωκε, Κούντος δὲ Σουλπίκιος ἐπὶ τῷ θύοντος αὐτοῦ τὸν κορυφαῖον ἀπορροῦναι τῆς κεφαλῆς πῖλον, ὃν οἱ καλούμενοι Φλα- 25 μίνιοι φοροῦσι. Μινουκίου δὲ δικτάτορος ἱππαρχον ἀποδείξαντος Γάϊον Φλαμίνιον, ἐπεὶ τρισμὸς ἠκούσθη μνός, ὃν σόρικα καλοῦσιν, ἀποψηφισάμενοι τούτους αὐτίς ἐτέρους κατέστησαν. Καὶ τὴν ἐν οὕτω μικροῖς ἀκρίβειαν φυλάττοντες οὐδεμίᾳ προσεμίγνυσαν δεισιδαιμονίᾳ τῷ 30 μῆδεν ἀλλάττειν μηδὲ παρεκβαίνειν τῶν πατρίων.

VI. Ὡς δ' οὖν ἐξωμόσαντο τὴν ἀρχὴν οἱ περὶ τὸν Φλα-

μίνιον, διὰ τῶν καλουμένων μεσοβασιλέων ὑπατος ἀπο-
 δεικνυται Μάρκελλος. Καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπο-
 δεικνυσιν αὐτῷ συνάρχοντα Γναῖον Κορνήλιον. Ἐλέχθη
 μὲν οὖν ὡς πολλὰ συμβατικά τῶν Γαλατῶν [λεγόντων*]
 5 καὶ τῆς βουλῆς εἰρηναῖα βουλομένης ὁ Μάρκελλος ἐξε-
 τράχυνε τὸν δῆμον ἐπὶ τὸν πόλεμον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
 γενομένης εἰρήνης ἀνακαινίσαι τὸν πόλεμον οἱ Γαισαῖται
 δοκοῦσι, τὰς Ἄλπεις ὑπερβαλόντες καὶ τοὺς Ἰνσόμβρους
 ἐπάραντες· τρισμῦριοι γὰρ ὄντες προσεγγέοντο πολλα-
 10 πλασίους ἐκείνοις οὔσι, καὶ μέγα φρονοῦντες εὐθύς ἐπ’
 Ἀκέρρας ὤρμησαν, πόλιν ὑπὲρ ποταμοῦ Πάδου ἀνωκι-
 σμένην. Ἐκεῖθεν δὲ μυρίους τῶν Γαισατῶν ὁ βασιλεὺς
 Βριτόμαρτος ἀναλαβὼν τὴν περὶ Πάδου χώραν ἐπόρθει.
 Ταῦτα Μάρκελλος πυθόμενος τὸν μὲν συνάρχοντα πρὸς
 15 Ἀκέρραις ἀπέλιπε τὴν πεξὴν καὶ βαρεῖαν ὁμοῦ πᾶσαν
 ἔχοντα δύναμιν καὶ τῶν ἱππέων μέρος τρίτου, αὐτὸς δὲ
 τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἐλαφροτάτους
 τῶν ὀπλιτῶν περὶ ἑξακοσίους ἤλαυνεν, οὔτε ἡμέρας οὔτε
 νυκτὸς ἀνιῖς τὸν δρόμον, ἕως ἐπέβαλε τοῖς μυρίοις Γαι-
 20 σάταις περὶ τὸ καλούμενον Κλαστίδιον, Γαλατικὴν κώ-
 μην οὐ πρὸ πολλοῦ Ῥωμαίοις ὑπήκοον γεγεννημένην.
 Ἀναλαβεῖν δὲ καὶ διαναπαῦσαι τὸν στρατὸν οὐχ ὑπῆρξεν
 αὐτῷ· ταχὺ γὰρ αἰσθησιν τοῖς βαρβάροις ἀφικόμενος
 παρέσχε, καὶ κατεφρονήθη πεξῶν μὲν ὀλίγων παντάπα-
 25 σιν ὄντων σὺν αὐτῷ, τὸ δ’ ἱππικὸν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τῶν
 Κελτῶν τιθεμένων. Κράτιστοι γὰρ ὄντες ἱππομαχεῖν καὶ
 μάλιστα τούτῳ διαφέρειν δοκοῦντες, τότε καὶ πλήθει
 πολὺ τὸν Μάρκελλον ὑπερέβαλλον. Εὐθύς οὖν ἐπ’ αὐτὸν 301
 ὡς ἀναρπασόμενοι μετὰ βίας πολλῆς καὶ δεινῶν ἀπειλῶν
 30 ἐφέροντο, τοῦ βασιλέως προἰππεύοντος. Ὁ δὲ Μάρκελλος,
 ὡς μὴ φθαῖεν αὐτὸν ἐγκνκλωσάμενοι καὶ περιχυθέντες
 ὀλιγοστὸν ὄντα, τὰς Ἴλας ἤγε πόρρω τῶν ἱππέων καὶ

περιήλαυνε, λεπτόν ἐκτείνων τὸ κέρασ, ἄχρι οὐ μικρὸν ἀπέσχε τῶν πολεμίων. Ἦδη δέ πως εἰς ἐμβολὴν ἐπιστρέφοντος αὐτοῦ συντυγχάνει τὸν ἵππον πτυρέντα τῇ γαυρότητι τῶν πολεμίων ἀποτραπέσθαι καὶ βία φέρειν ὀπίσω τὸν Μάρκελλον. Ὁ δὲ τοῦτο δεισας μὴ ταραχὴν ἐκ δεισι- 5 δαιμονίας τοῖς Ῥωμαίοις ἐνεργάσῃται, ταχὺ περισπάσας ἐφ' ἠλίαν τῷ χαλινῷ καὶ περιστρέψας τὸν ἵππον ἐναντίον τοῖς πολεμίοις, τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν, ὡς δὴ μὴ κατὰ τύχην, ἀλλ' ἐνεκα τούτου τῇ περιαγωγῇ χρησάμενος· οὕτω γὰρ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις προσκυνεῖν τοὺς 10 θεοὺς περιστρεφομένους, καὶ αὐτὸν ἤδη προσμιγνύντα τοῖς ἐναντίοις προσεὔξασθαι τῷ φερετρίῳ Διὶ τὰ κάλλιστα τῶν παρὰ τοῖς πολεμίοις ὄπλων καθιερώσειν.

VII. Ἐν τούτῳ δὲ κατιδὼν ὁ τῶν Γαλατῶν βασιλεὺς καὶ τεκμηράμενος ἀπὸ τῶν συμβόλων ἄρχοντα τοῦτον 15 εἶναι, πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων ἐξελάσας τὸν ἵππον ὑπηντίασεν, ἅμα τῇ φωνῇ προκλητικὸν ἐκαλαλάξων καὶ τὸ δόρυ κραδαίνων, ἀνὴρ μεγέθει τε σώματος ἔξοχος Γαλατῶν καὶ πανοπλία ἐν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ καὶ βαφαῖς καὶ πᾶσι ποικίλιμασιν, ὥσπερ ἀστραπῇ, διαφέρων στιλβούσῃ. 20 Ὡς οὖν ἐπιβλέψαντι τὴν φάλαγγα τῷ Μαρκέλλῳ ταῦτα τῶν ὄπλων ἔδοξε κάλλιστα καὶ κατὰ τούτων ὑπέλαβε πεποιῆσθαι τῷ θεῷ τὴν κατευχὴν, ὠρμησεν ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τῷ δόρατι διακόψας τὸν θώρακα καὶ συνεπερείσας τῇ ρύμῃ τοῦ ἵππου ζῶντα μὲν αὐτὸν περιέτρψε, δευτέ- 25 ραν δὲ καὶ τρίτην πληγὴν ἐνεῖς εὐθύς ἀπέκτεινεν. Ἀποπηδήσας δὲ τοῦ ἵππου καὶ τῶν ὄπλων τοῦ νεκροῦ ταῖς χερσὶν ἐφασπάμενος, πρὸς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· „ὦ μεγάλα στρατηγῶν καὶ ἡγεμόνων ἔργα καὶ πράξεις ἐπιβλέπων ἐν πολέμοις καὶ μάχαις φερέτριε Ζεῦ, μαρτύρομαί σε Ῥω- 30 μαίων τρίτος ἄρχων ἄρχοντα καὶ βασιλέα στρατηγὸς ἰδίᾳ χειρὶ τόνδε τὸν ἄνδρα κατεργασάμενος καὶ κτείνας σοι

καθιεροῦν τὰ πρῶτα καὶ κάλλιστα τῶν λαφύρων. Σὺ δὲ δίδου τύχην ὁμοίαν ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ πολέμου προτρεπο-
 μένοις.“ Ἐκ τούτου συνέμισγον οἱ ἱππεῖς οὐ διακεκρι-
 μένοις τοῖς ἱππεῦσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς πεζοὺς ὁμοῦ
 5 προσφερομένους μαχόμενοι, καὶ νικῶσι νίκην ἰδέα τε καὶ
 τρόπον περιττὴν καὶ παράδοξον· ἱππεῖς γὰρ ἱππεῖς καὶ
 πεζοὺς ἅμα τοσοῦτοι τοσοῦτους οὔτε πρότερον οὔτε
 ὕστερον νικῆσαι λέγονται. Κτείνας δὲ τοὺς πλείστους
 καὶ κρατήσας ὄπλων καὶ χρημάτων ἐπανῆλθε πρὸς τὸν
 10 συνάρχοντα μοχθηρῶς πολεμοῦντα Κελτοῖς περὶ πόλιν
 μεγίστην καὶ πολυανθρωποτάτην τῶν Γαλατικῶν. Με-
 διόλανον καλεῖται, καὶ μητρόπολιν αὐτὴν οἱ τῆδε Κελτοὶ
 νομίζουσιν· ὅθεν ἐκθύμως μαχόμενοι περὶ αὐτῆς ἀντε-
 πολιορκοῦν τὸν Κορνήλιον. Ἐπελθόντος δὲ Μαρκέλλου,
 15 καὶ τῶν Γαισατῶν, ὡς ἐπύθοντο τὴν τοῦ βασιλέως ἦταν
 καὶ τελευτήν, ἀπελθόντων, τὸ μὲν Μεδιόλανον ἀλίσκε-
 ται, τὰς δὲ ἄλλας πόλεις αὐτοὶ παραδιδόασιν οἱ Κελτοὶ
 καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέπουσι πάντα Ῥωμαίοις. Καὶ
 τούτοις μὲν ἦν εἰρήνη μετρίων τυχοῦσι.

20 VIII. Ψηφισαμένης δὲ τῆς συγκλήτου μόνῳ Μαρκέλλῳ
 θρίαμβον εἰσήλανε τῇ μὲν ἄλλῃ λαμπρότητι καὶ πλούτῳ
 καὶ λαφύροις καὶ σώμασιν ὑπερφυέσιν αἰχμαλώτων ἐν
 ὀλίγοις θανμαστός, ἥδιστον δὲ πάντων θέαμα καὶ και-
 νότατον ἐπιδεικνύμενος αὐτὸν κομίζοντα τῷ θεῷ τὴν
 25 τοῦ βαρβάρου πανοπλίαν. Δρυὸς γὰρ εὐκτεάνου πρέ-
 μνον ὄρθιον καὶ μέγα τεμῶν καὶ ἀσκήσας ὥσπερ τροπαιον 302
 ἀνεδήσατο καὶ κατήρτησεν ἐξ αὐτοῦ τὰ λάφυρα, κόσμῳ
 διαθεις καὶ περιαρμόσας ἕκαστον. Προϊούσης δὲ τῆς πομ-
 πῆς ἀράμενος αὐτὸς ἐπέβη τοῦ τεθρίππου καὶ τροπαιο-
 30 φόρον ἄγαλμα τῶν ἐκείνου κάλλιστον καὶ διαπρεπέστα-
 τον ἐπόμπευε διὰ τῆς πόλεως. Ὁ δὲ στρατὸς εἶπετο καλ-
 λίστοις ὄπλοις κεκοσμημένος ἄδων ἅμα πεποιημένα μέλη

καὶ παιᾶνας ἐπινικίους εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸν στρατηγόν. Οὕτω δὲ προβάς καὶ παρελθὼν εἰς τὸν νεῶν τοῦ φερε-
 τρίου Διὸς ἀνέστησε καὶ καθιέρωσε τρίτος καὶ τελευ-
 ταῖος ἄχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀνή-
 νεγκε σκῦλα Ῥωμύλος ἀπὸ Ἄκρωνος τοῦ Καιρινήτου, 5
 δεύτερος δὲ Κόσσος Κορνήλιος ἀπὸ Τολουμνίου Τυρρη-
 νοῦ, μετὰ δὲ τούτους Μάρκελλος ἀπὸ Βριτομάρτου, βα-
 σιλέως Γαλατῶν, μετὰ δὲ Μάρκελλον οὐδὲ εἰς. Καλεῖται
 δὲ ὁ μὲν θεὸς, ᾧ πέμπεται, φερέτριος Ζεὺς, ὡς μὲν ἐνιοί
 φασιν, ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαίου κατὰ τὴν Ἐλ- 10
 ληνίδα γλῶσσαν ἐτι πολλὴν τότε συμμεμιγμένην τῇ Λα-
 τίνων, ὡς δὲ ἕτεροι, Διὸς ἐστὶν ἡ προσωνυμία κεραυνο-
 βολοῦντος. Τὸ γὰρ τύπτειν φερίρε οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν.
 Ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολεμίου πληγὴν γεγονέναι τοῦ-
 νομα λέγουσι· καὶ γὰρ νῦν ἐν ταῖς μάχαις, ὅταν διώκωσι 15
 τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρι, τουτέστι παῖε, παρεγ-
 γυῶσιν ἀλλήλοις. Τὰ δὲ σκῦλα σπόλια μὲν κοινῶς, ἰδίως
 δὲ ὀπίμια ταῦτα καλοῦσι. Καίτοι φασὶν ἐν τοῖς ὑπομνή-
 μασι Νομᾶν Πομπίλιον καὶ πρώτων ὀπιμίων καὶ δευτέ-
 ρων καὶ τρίτων μνημονεύειν, τὰ μὲν πρῶτα ληφθέντα 20
 τῷ φερετρίῳ Διὶ κελεύοντα καθιεροῦν, τὰ δευτέρα δὲ
 τῷ Ἄρει, τὰ δὲ τρίτα τῷ Κυρίῳ, καὶ λαμβάνειν γέρας
 ἄσάβια τριακόσια τὸν πρῶτον, τὸν δὲ δευτερον διακό-
 σια, τὸν δὲ τρίτον ἑκατόν. Ὁ μέντοι πολὺς οὗτος ἐπικρα-
 τεὶ λόγος, ὡς ἐκείνων μόνων ὀπιμίων ὄντων, ὅσα καὶ 25
 παρατάξεως οὔσης καὶ πρῶτα καὶ στρατηγοῦ στρατηγὸν
 ἀνελόντος. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἐπὶ τοσοῦτον. Οἱ δὲ
 Ῥωμαῖοι τὴν νίκην ἐκείνην καὶ τοῦ πολέμου τὴν κατάλυ-
 σιν οὕτως ὑπερηγάπησαν, ὥστε καὶ τῷ Πυθίῳ χρυσοῦν
 κρατῆρα ἀπὸ λύτρων... εἰς Δελφοὺς ἀποστελεῖται χαριστή- 30
 ριον, καὶ τῶν λαφύρων ταῖς τε συμμαχίσι μεταδοῦναι

πόλεσι λαμπρῶς καὶ πρὸς Ἴέρωνα πολλὰ κέμψαι, τὸν Συρακουσίων βασιλέα, φίλον ὄντα καὶ σύμμαχον.

IX. Ἀννίβου δὲ ἐμβαλόντος εἰς Ἰταλίαν ἐπέμφθη μὲν ὁ Μάρκελλος ἐπὶ Σικελίαν στόλον ἄγων· ἐπεὶ δὲ ἡ περὶ
 5 Κάννας ἀτυχία συνέπεσε καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγαι μυριάδες ἐν τῇ μάχῃ διεφθάρησαν, ὀλίγοι δὲ σωθέντες εἰς Κανύσιον συνεπεφεύγεσαν, ἦν δὲ προσδοκία τὸν Ἀννίβαν εὐθύς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλᾶν, ὅπερ ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως ἀνηρηκότα, πρῶτον μὲν ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τῶν νεῶν
 10 ἐπεμψε τῇ πόλει φυλακὴν πεντακοσίους καὶ χιλίους ἄνδρας, ἔπειτα δόγμα τῆς βουλῆς δεξάμενος εἰς Κανύσιον παρῆλθε, καὶ τοὺς ἐκεῖ συνειλεγμένους παραλαβὼν ἐξήγαγε τῶν ἐρυμάτων ὡς οὐ προησόμενος τὴν χώραν. Ῥωμαίοις δὲ τῶν ἡγεμονικῶν καὶ δυνατῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν
 15 ἐτεθνήκεσαν ἐν ταῖς μάχαις, Φαβίου δὲ Μαξίμου τοῦ πλείστον ἔχοντος ἀξίωμα πίστεως καὶ συνέσεως τὸ λίαν ἀπηκριβωμένον ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν λογισμοῖς ὡς ἀργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ ἄτολμον ἡτιῶντο· καὶ νομίζοντες ἀποχωρῶντα τοῦτον ἔχειν πρὸς ἀσφάλειαν, οὐ
 20 διαρκῆ δὲ πρὸς ἄμυναν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν Μάρκελλον ἀφειώρων, καὶ τὸ θαρραλέον αὐτοῦ καὶ δραστήριον πρὸς τὴν ἐκείνου κεραννύντες καὶ ἀρμόττοντες εὐλάβειαν καὶ πρόνοιαν, ποτὲ μὲν ἀμφοτέρους ἅμα χειροτονοῦντες ὑπάτους, ποτὲ δὲ ἐν μέρει, τὸν μὲν ὑπάτον, τὸν δὲ ἀνθύπατον ἐξέπεμπον. Ὁ δὲ Ποσειδώνιος φησι τὸν μὲν Φάβιον θυρεὸν καλεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ξίφος. Αὐτὸς δὲ ὁ Ἀννίβας ἔλεγε τὸν μὲν Φάβιον ὡς παιδαγωγὸν φο- 303
 βεῖσθαι, τὸν δὲ Μάρκελλον ὡς ἀνταγωνιστήν· ὑφ' οὗ μὲν γὰρ κωλύεσθαι κακόν τι ποιεῖν, ὑφ' οὗ δὲ καὶ
 30 πάσχειν.

X. Πρῶτον μὲν οὖν ἀνέσεως πολλῆς καὶ θρασύτητος ἐκ τοῦ κρατεῖν τὸν Ἀννίβαν τοῖς στρατιώταις ἐγγενομέ-

νης τούς ἀποσκιδναμένους τοῦ στρατοπέδου καὶ κατα-
τρέχοντας τὴν χώραν ἐπιτιθέμενος κατέκοπτε καὶ ὑπαν-
ήλισκε τῆς δυνάμεως· ἔπειτα πρὸς Νέαυ πόλιν καὶ Νῶ-
λαν βοηθήσας Νεαπολίτας μὲν ἐπέρωσεν αὐτούς καθ’
ἑαυτούς βεβαίους ὄντας Ῥωμαίους, εἰς δὲ Νῶλαν εἰσελ-5
θῶν στάσιν εὗρε, τῆς βουλῆς τὸν δῆμον ἀννιβίζοντα με-
ταχειρίσασθαι καὶ καταρτίσαι μὴ δυναμένης. Ἦν γάρ τις
ἀνὴρ εὐγενεῖα τε πρωτεύων ἐν τῇ πόλει καὶ κατ’ ἀνδρείαν
ἐπιφανῆς, ὄνομα Βάνδιος· τοῦτον ἐν Κάνναις περιόπτως
ἀγωνισάμενον καὶ πολλοὺς μὲν ἀνελόντα τῶν Καρχηδο-10
νίων, τέλος δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς νεκροῖς εὗρεθέντα πολλῶν
βελῶν κατάπλεων τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ Ἀννίβας οὐ μό-
νον ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων, ἀλλὰ καὶ δῶρα προσέθηκε καὶ
φίλον ἐποίησατο καὶ ξένον. Ἀμειβόμενος οὖν τὴν χάριν
ὁ Βάνδιος εἰς ἣν τῶν ἀννιβιζόντων προθύμως, καὶ τὸν 15
δῆμον ἰσχύων ἐξῆγε πρὸς ἀπόστασιν. Ὁ δὲ Μάρκελλος
ἀνελεῖν μὲν ἄνδρα λαμπρὸν οὕτω τὴν τύχην καὶ κεκοι-
νωνηκότα τῶν μεγίστων Ῥωμαίους ἀγώνων οὐχ ὄσιον
ἤγεῖτο, πρὸς δὲ τῷ φύσει φιλανθρώπῳ καὶ πιθανὸς ὢν
ὀμιλία προσάγεσθαι φιλότιμον ἦθος, ἀσπασαμένου ποτὲ 20
τοῦ Βανδίου αὐτὸν ἠρώτησεν ὅστις ἀνθρώπων εἴη, πά-
λαι μὲν εὐ εἰδώς, ἀρχὴν δὲ καὶ πρόφασιν ἐντεύξεως ζη-
τῶν. Ὡς γὰρ εἶπε „Λεύκιος Βάνδιος“ οἶον ἤσθεις καὶ
θαυμάσας ὁ Μάρκελλος „Ἦ γὰρ ἐκεῖνος“ ἔφη „σὺ Βάν-
διος, οὐ πλεῖστος ἐν Ῥώμῃ λόγος τῶν ἐν Κάνναις ἀγωνι- 25
σαμένων, ὡς μόνου Παῦλον Αἰμίλιον τὸν ἄρχοντα μὴ
προλιπόντος, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν ἐκείνῳ φερομένων
βελῶν ὑποστάντος τῷ σώματι καὶ ἀναδεξαμένου;“ Φή-
σαντος δὲ τοῦ Βανδίου καὶ τι καὶ παραφήναντος αὐτῷ
τῶν τραυμάτων „Εἶτα“ ἔφη „τηλικαῦτα γνωρίσματα φέ- 30
ρων τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας οὐκ εὐθύς προσήεις; ἢ κακοί
σοι δοκοῦμεν ἀρετὴν ἀμείβεσθαι φίλων οἷς ἐστὶ τιμὴ καὶ

παρὰ τοῖς πολεμίοις;“ Ταῦτα φιλοφρονηθεὶς καὶ δεξιω-
σάμενος ἵππον τε δωρεῖται πολεμιστὴν αὐτῷ καὶ δραχμὰς
ἄργυρίου πεντακοσίας.

XI. Ἐκ τούτου βεβαιοτάτος μὲν ἦν Μαρκέλλω παρα-
5 στάτης καὶ σύμμαχος, δεινότατος δὲ μηνυτῆς καὶ κατήγο-
ρος τῶν τάναντία φρονούντων ὁ Βάνδιος. Ἦσαν δὲ πολ-
λοί, καὶ διεννοοῦντο τῶν Ῥωμαίων ἐπεξιόντων τοῖς πολε-
μίοις αὐτοὶ διαρπάσαι τὰς ἀποσκευάς. Διὸ συντάξας ὁ
Μάρκελλος τὴν δύναμιν ἐντὸς παρὰ τὰς πύλας ἔστησε τὰ
10 σκευοφόρα, καὶ τοῖς Νωλανοῖς διὰ κηρύγματος ἀπέειπε
πρὸς τὰ τεῖχη προσπελάζειν. Ἦν οὖν ὄπλων ἐρημία καὶ
τὸν Ἀννίβαν ἐπεσπάσατο προσάγειν ἀτακτότερον, ὡς τῶν
ἐν τῇ πόλει ταραττομένων. Ἐν τούτῳ δὲ τὴν καθ' αὐτὸν
πύλην ἀναπετάσαι κελεύσας ὁ Μάρκελλος ἐξήλασεν, ἔχων
15 μεθ' ἑαυτοῦ τῶν ἵπποτῶν τοὺς λαμπροτάτους; καὶ προσ-
πεσῶν κατὰ στόμα συνείχετο τοῖς πολεμίοις. Μετ' ὀλί-
γον δ' οἱ πεζοὶ καθ' ἑτέραν πύλην ἐχώρουν μετὰ δρόμου
καὶ βοῆς· καὶ πρὸς τούτους αὐθις αὐ τοῦ Ἀννίβα μερί-
ζούτος τὴν δύναμιν ἢ τρίτη τῶν πυλῶν ἀνεώγνυτο, καὶ
20 δι' αὐτῆς ἐξέθεον οἱ λοιποὶ καὶ προσέκειντο πανταχόθεν
ἐκπεπληγμένοις τῷ ἀπροσδοκῆτῳ καὶ κακῶς ἀμυνομένοις
τοὺς ἐν χερσὶν ἤδη διὰ τοὺς ὕστερον ἐπιφερομένους.
Κάνταῦθα πρῶτον οἱ σὺν Ἀννίβα Ῥωμαῖοις ἐνέδωκαν,
ᾧθούμενοι φόνῳ πολλῷ καὶ τραύμασι πρὸς τὸ στρατόπε-
25 δον. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίου ἀποθανεῖν, 304
ἀποκτεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας ἢ πεντακοσίους. Ὁ
δὲ Αἰβίος οὕτω μὲν οὐ διαβεβαιουῖται γενέσθαι μεγάλην
ἦτταν οὐδὲ πεσεῖν νεκροὺς τοσούτους τῶν πολεμίων,
κλέος δὲ μέγα Μαρκέλλω καὶ Ῥωμαίοις ἐκ κακῶν θάρσος
30 ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης ὑπάρξει θαναμαστόν, οὐχ ὡς πρὸς
ἄμαχον οὐδὲ ἀήττητον, ἀλλὰ τι καὶ παθεῖν δυνάμενον
διαγωνιζομένοις πολέμιον.

XII. Διὸ καὶ θατέρου τῶν ὑπάτων ἀποθανόντος ἐκά-
 λει Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἀπόντα, καὶ
 βία τῶν ἀρχόντων ὑπερέθετο τὴν κατάστασιν ἕως ἐκεί-
 νος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου. Καὶ πάσαις μὲν ἀπε-
 δείχθηταῖς ψήφοις ὑπατος, ἐπιβροντήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ 5
 καὶ τῶν ἱερῶν οὐκ αἰσιον τιθεμένων τὸ σημεῖον, ἐμφα-
 νῶς δὲ κωλύειν ὀκνούντων καὶ δεδιότων τὸν δῆμον, αὐ-
 τὸς ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. Οὐ μέντοι τὴν στρατείαν ἐφυ-
 γεν, ἀλλ' ἀνθύπατος ἀναγορευθεὶς καὶ πάλιν πρὸς Νῶ-
 λαν ἐπανελθὼν εἰς τὸ στρατόπεδον κακῶς ἐποίει τοὺς 10
 ἡρημένους τὰ τοῦ Φοίνικος. Ὡς δὲ ὄξειαν ἐπ' αὐτὸν θέ-
 μενος βοήθειαν ἐκεῖνος ἤκε, προκαλουμένῳ μὲν ἐκ παρα-
 τάξεως οὐκ ἠβουλήθη διαγωνίσασθαι, τρέψαντι δὲ τὸ
 πλεῖστον ἐφ' ἀρπαγὴν τοῦ στρατοῦ καὶ μηκέτι προσδεχο-
 μένῳ μάχην ἐπεξῆλθε, διαδοὺς δόρατα τῶν ναυμάχων 15
 μεγάλα τοῖς πεζοῖς, καὶ διδάξας πόρρωθεν συντηροῦσι
 παίειν τοὺς Καρχηδονίους, ἀκοντιστὰς μὲν οὐκ ὄντας,
 αἰχμαῖς δὲ χρωμένους ἐκ χειρὸς βραχείαις. Διὸ καὶ δο-
 κοῦσι τότε δεῖξαι τὰ νῶτα Ῥωμαίοις ὅσοι συνέβαλον καὶ
 φυγὴν ἀπροφάσιστον φυγεῖν, ἀποβαλόντες ἐξ ἑαυτῶν 20
 νεκροὺς μὲν γενομένους πεντακισχιλίους [αἰχμαλώτους
 δὲ ἑξακοσίους*], καὶ τῶν ἐλεφάντων τέσσαρας μὲν πεσόν-
 τας, δύο δὲ ζωοὺς ἀλόντας. Ὁ δ' ἦν μέγιστον, ἡμέρα
 τρίτη μετὰ τὴν μάχην Ἰππεῖς Ἰβήρων καὶ Νομάδων μιγά-
 δες αὐτομολοῦσιν ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους, οὕτω πρότε- 25
 ρον Ἀννίβα τοῦτο παθόντος, ἀλλ' ἐκ ποικίλων καὶ πο-
 λυτρόπων συνηρμοσμένον ἔθνων βαρβαρικὸν στρατεύμα
 πλεῖστον χρόνον ἐν μιᾷ γνώμῃ διαφυλάξαντος. Οὗτοι
 μὲν οὖν πιστοὶ παρέμειναν εἰς ἅπαν αὐτῷ τε τῷ Μαρ-
 κέλλῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν στρατηγοῖς. 30

XIII. Ὁ δὲ Μάρκελλος ἀποδειχθεὶς ὑπατος τὸ τρίτον
 εἰς Σικελίαν ἐπλευσεν. Αἱ γὰρ Ἀννίβου περὶ τὸν πόλε-

μον εὐπραξίαι Καρχηδονίους ἐπήραν αὐτίς ἀντιλαμβάνε-
 σθαι τῆς νήσου, μάλιστα τεταραγμένων τῶν περι τὰς Συ-
 ρακούσας μετὰ τὴν Ἱερωνύμου τοῦ τυράννου τελευτήν.
 Διὸ καὶ Ῥωμαίων ἦν ἐκεῖ προαπεσταλμένη δύναμις καὶ
 5 στρατηγὸς Ἄππιος. Ταύτην παραλαμβάνοντι τῷ Μαρκέλλῳ
 προσπίπτουσι Ῥωμαῖοι πολλοὶ συμφορᾷ κεχημέ-
 νοι τοιαύτη. Τῶν περι Κάννας παραταξαμένων πρὸς
 Ἀννίβαν οἱ μὲν ἐφυγον, οἱ δὲ ζῶντες ἤλωσαν, τοσοῦτον
 πλῆθος, ὡς δοκεῖν Ῥωμαίοις ὑπολελειφθαι μηδὲ τοὺς
 10 τὰ τεῖχη διαφυλάξοντας. Τοῖς δὲ ἄρα τοσοῦτο τοῦ φρο-
 νήματος καὶ μεγαλοψυχίας περιῆν, ὥστε τοὺς μὲν αἰχμα-
 λώτους ἐπὶ μικροῖς λύτροις ἀποδιδόντος Ἀννίβου μὴ λα-
 βεῖν, ἀλλ' ἀποψηφίσασθαι καὶ περιιδεῖν τοὺς μὲν ἀναι-
 ρεθέντας, τοὺς δὲ πραθέντας ἔξω τῆς Ἰταλίας, τῶν δὲ
 15 φυγῆ περιγενομένων τὸ πλῆθος εἰς Σικελίαν ἀποστεῖλαι,
 διακελευσαμένους Ἰταλίας μὴ ἐπιβαίνειν ἕως πολεμοῦσι
 πρὸς Ἀννίβαν. Οὗτοι δὲ τῷ Μαρκέλλῳ παραγενομένῳ
 προσπεσόντες ἀθρόοι, καὶ χαμαὶ καταβαλόντες αὐτούς,
 ἤτουν τάξιν ἐπιτίμου στρατείας μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ
 20 δακρύων ἐπαγγελόμενοι δεῖξειν δι' ἔργων ἀτυχία τινι 305
 μᾶλλον ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν τὴν τροπὴν ἐκείνην γενο-
 μένην. Οἰκτεῖρας οὖν αὐτούς ὁ Μάρκελλος ἔγραψε πρὸς
 τὴν σύγκλητον αἰτούμενος ἐκ τούτων αἰεὶ τῆς στρατιᾶς
 τὸ ἐπιλείπον ἀναπληροῦν. Λόγων δὲ πολλῶν γενομένων
 25 ἐποίησατο γνώμην ἢ βουλήν μηδὲν εἰς δημόσια πράγματα
 δεῖσθαι Ῥωμαίους ἀνθρώπων ἀνάνδρων· εἰ δὲ βούλεται
 χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως, μηδενὸς τῶν ἐπ' ἀν-
 δρεία νομιζομένων στεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν ὑπ' ἄρ-
 χοντος. Τοῦτο τὸ δόγμα Μάρκελλον ἠνίασε, καὶ μετὰ τὸν
 30 ἐν Σικελίᾳ πόλεμον ἐπανελθὼν ἐμέμψατο τὴν βουλήν,
 ὡς ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων οὐ παρασχοῦσαν αὐτῷ το-
 τούτων δυστυχίαν ἐπανορθώσασθαι πολιτῶν.

XIV. Τότε δ' ἐν Σικελίᾳ πρῶτον μὲν ἀδικηθεὶς ὑπὸ Ἰπποκράτους Συρακουσίων στρατηγοῦ, ὃς Καρχηδονίοις χαριζόμενος καὶ τυραννίδα κτώμενος αὐτῷ πολλοὺς διέφθειρε Ῥωμαίων πρὸς Λεοντίους . . . καὶ εἰλετὴν τῶν Λεοντίνων πόλιν κατὰ κράτος, καὶ Λεοντίους μὲν οὐκ ἠδίκησε, τῶν δὲ αὐτομόλων ὄσους ἔλαβε μαστιγῶσας ἀπέκτεινε. Τοῦ δ' Ἰπποκράτους πρῶτον μὲν λόγον εἰς τὰς Συρακούσας προπέμφαντος, ὡς Λεοντίους ἤβηθὸν ἀποσφάττει Μάρκελλος, ἔπειτα δὲ τεταραγμένοις ἐπιπεσόντος καὶ τὴν πόλιν καταλαβόντος, ἄρας ὁ Μάρκελλος τῷ στρατῷ παντὶ πρὸς τὰς Συρακούσας ἐχώρει. Καὶ καταστρατοπεδεύσας πλησίον εἰσέπεμψε μὲν πρέσβεις περὶ τῶν ἐν Λεοντίοις διδάξοντας, ὡς δὲ οὐδὲν ἦν ὄφελος μὴ πειθομένων Συρακουσίων (ἐκράτου γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἰπποκράτην), προσβολὰς ἐποιεῖτο κατὰ γῆν ἅμα καὶ 15 κατὰ θάλατταν, Ἀππίου μὲν τὸν πεζὸν ἐπάγοντος στρατόν, αὐτὸς δὲ πεντήρεις ἔχων ἐξήκοντα παντοδαπῶν ὄπλων καὶ βελῶν πλήρεις. Ὑπὲρ δὲ μεγάλου ζεύγματος νεῶν ὀκτῶ πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων μηχανὴν ἄρας ἐπέπλει πρὸς τὸ τεῖχος, τῷ πλήθει καὶ τῇ λαμπρότητι τῆς 20 παρασκευῆς καὶ τῇ δόξῃ τῇ περὶ αὐτὸν πεποιθῶς. ἧς ἄρα λόγος οὐδεὶς ἦν Ἀρχιμήδει καὶ τοῖς Ἀρχιμήδους μηχανήμασιν. Ὡς ὡς μὲν ἔργον ἄξιον σπουδῆς οὐδὲν ὁ ἀνὴρ προὔθετο, γεωμετρίας δὲ παιζούσης ἐγγόνει πάρεργα τὰ πλείστα, πρότερον φιλοτιμηθέντος Ἰέρωνος τοῦ βασιλέως καὶ πείσαντος Ἀρχιμήδη τρέφαι τι τῆς τέχνης ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ καὶ τὸν λόγον ἀμῶς γέ πως δι' αἰσθησεως μίξαντα ταῖς χρεῖαις ἐμφανέστερον καταστῆσαι τοῖς πολλοῖς. Τὴν γὰρ ἀγαπωμένην ταύτην καὶ περιβόητον ὀργανικὴν ἤρξαντο μὲν κινεῖν οἱ περὶ Εὐδόξου καὶ Ἀρχύταν, ποικίλλοντες τῷ γλαφυρῷ γεωμετρίαν, καὶ λογικῆς καὶ γραμμικῆς ἀποδείξεως οὐκ εὐποροῦντα

προβλήματα δι' αἰσθητῶν καὶ ὀργανικῶν παραδειγμά-
 των ὑπερείδοντες, ὡς τὸ περὶ δύο μέσας ἀνὰ λόγον πρό-
 βλημα καὶ στοιχεῖον ἐπὶ πολλὰ τῶν γραφομένων ἀναγ-
 καίον εἰς ὀργανικὰς ἐξήγουν ἀμφότεροι κατασκευάσ, με-
 5 σογράφους τινὰς ἀπὸ καμπύλων γραμμῶν καὶ τμημάτων
 μεθαρμοζόντες· ἐπεὶ δὲ Πλάτων ἠγανάκτησε καὶ διετεί-
 νατο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὸ
 γεωμετρίας ἀγαθόν, ἀπὸ τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν ἀπο-
 διδρασκούσης ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ προσχρωμένης αὐθις
 15 αὐτῷ σώμασι πολλῆς καὶ φορτικῆς βαναυσοργίας δεομένοις,
 οὕτω διεκρίθη γεωμετρίας ἐκπεσοῦσα μηχανικὴ καὶ περι-
 ορωμένη πολὺν χρόνον ὑπὸ φιλοσοφίας μία τῶν στρατιω-
 τίδων τεχνῶν ἐγεγόνει. Καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἰέ-
 ρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενῆς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν, ὡς τῇ
 20 δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινήσαι δυνατόν ἐστι· 306
 καὶ νεανιενσάμενος, ὡς φασί, ῥώμῃ τῆς ἀποδείξεως εἶπεν,
 ὡς, εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβάς εἰς
 ἐκείνην. Θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ἰέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς
 ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα καὶ δεῖξαι τι τῶν μεγάλων
 25 κινούμενον ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὀκλάδα τριάμενον
 τῶν βασιλικῶν πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωκρηθεῖ-
 σαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη
 φόρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ
 ἠρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχὴν τινα πολυσκάστου προσηγά-
 30 γετο λείως καὶ ἀπταίστως καὶ ὥσπερ διὰ θαλάττης ἐπι-
 θέουσαν. Ἐκπλαγείς οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συννοήσας τῆς
 τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην, ὅπως αὐτῷ
 τὰ μὲν ἀμνηνομένῳ, τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα κατα-
 σκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας, οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ
 35 ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρι-
 κὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακουσίοις εἰς δέον
 ἢ παρασκευὴ καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

XV. Ὡς οὖν προσέβαλον οἱ Ῥωμαῖοι διχόθεν, ἐκπλη-
 ξις ἦν τῶν Συρακουσίων καὶ σιγὴ διὰ δέος μηδὲν ἂν
 ἀνθέξειν πρὸς βίαν καὶ δύναμιν οἰομένων τσαύτην.
 Σχάσαντος δὲ τὰς μηχανὰς τοῦ Ἀρχιμήδους ἅμα τοῖς μὲν
 πεζοῖς ἀπήντα τοξεύματά τε παντοδαπὰ καὶ λίθων ὑπέρ- 5
 ογκα μεγέθη, φοῖζω καὶ τάχει καταφερομένων ἀπίστω, καὶ
 μηδενὸς ὅλως τὸ βροῦθος στέγοντος ἀθρόους ἀνατρεπόν-
 των τοὺς ὑποπίπτοντας καὶ τὰς τάξεις συγγεόντων, ταῖς
 δὲ ναυσὶν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἄφνω ὑπεραιωρούμεναι κε-
 ραῖται τὰς μὲν ὑπὸ βροῦθους στηρίζοντος ἄνωθεν ὠθοῦσαι 10
 κατέδυνον εἰς βυθόν, τὰς δὲ χερσὶ σιδηραῖς ἢ στόμασιν
 εἰκασμένοις γεράνων ἀνασπᾶσαι πρόφραθεν ὀρθὰς ἐπὶ
 πρύμναν ἐβάπτιζον, ἢ δι' ἀντιτόνων ἔνδον ἐπιστρεφό-
 μεναι καὶ περιαιγόμεναι τοῖς ὑπὸ τὸ τεῖχος πεφυκόσι
 κρημνοῖς καὶ σκοπέλοις προσήρασσον, ἅμα φθόρῳ πολλῷ 15
 τῶν ἐπιβατῶν συντριβομένων. Πολλάκις δὲ μετέωρος
 ἐξαρθεῖσα ναὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης δεῦρο κἀκέισε περιδι-
 νουμένη καὶ κρεμαμένη θέαμα φρικῶδες ἦν, μέχρι οὗ
 τῶν ἀνδρῶν ἀπορριφέντων καὶ διασφενδονηθέντων
 κενὴ προσπέσοι τοῖς τείχεσιν ἢ περιολίσθοι τῆς λαβῆς 20
 ἀνείσης. Ἦν δὲ ὁ Μάρκελλος ἀπὸ τοῦ ζεύγματος ἐπῆγε
 μηχανήν, σαμβύκη μὲν ἐκαλεῖτο δι' ὁμοιότητά τινα σχή-
 ματος πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον, ἔτι δὲ ἄνωθεν αὐτῆς
 προσφερομένης πρὸς τὸ τεῖχος ἐξήλατο λίθος δεκατάλαν-
 τος ὀλκῆν, εἶτα ἕτερος ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτος, ὧν οἱ μὲν 25
 αὐτῆς ἐμπесόντες μεγάλῳ κτύπῳ καὶ κλύδωνι τῆς μηχαν-
 νῆς τὴν τε βᾶσιν συνηλόησαν καὶ τὸ γόμφωμα διέσεισαν
 καὶ διέσπασαν τοῦ ζεύγματος, . . . ὥστε τὸν Μάρκελλον
 ἀπορούμενον αὐτόν τε ταῖς ναυσὶν ἀποπλεῖν κατὰ τάχος
 καὶ τοῖς πεζοῖς ἀναχώρησιν παρεγγυῆσαι. Βουλευομένοις 30
 δὲ ἔθοξεν αὐτοῖς ἔτι νυκτός, ἂν δύνωνται, προσμιῖξαι
 τοῖς τείχεσι· τοὺς γὰρ τόνους, οἷς χρῆσθαι τὸν Ἀρχιμή-

δην, φῦμν ἔχοντας ὑπερπετεῖς ποιήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις, ἐγγύθεν δὲ καὶ τελέως ἀπράκτους εἶναι διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης. Ὁ δ' ἦν, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ ταῦτα πάλαι παρεσκευασμένος ὄργάνων τε συμμέδρους πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις καὶ βέλη βραχέα, καὶ διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων, πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων ὄντων, οἱ σκορπιοὶ βραχύτονοι μὲν, ἐγγύθεν δὲ πλήξαι παρεστήκεσαν ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.

XVI. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λαυθάνειν, αὐτίς
 10 αὐτῶν βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες καὶ πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὥσπερ πρὸς κά- 307
 θετον, τοῦ δὲ τείχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. Κἀνταῦθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων καὶ καταλαμβανόντων ἀπιόντας ἐγένετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὄργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποιήτο τῷ Ἀρχιμήδει, καὶ θεομαχοῦσιν ἐώκεσαν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφαι-
 20 νοῦς ἐπιχειρομένων.

XVII. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέ τε καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιοὺς ἔλεγεν, „Οὐ πανσόμεθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμοῦντες, ὃς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν καθίζων πρὸς τὴν
 25 θάλασσαν παίξων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἐκατόχειρας ὑπεραίρει τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν;“ Τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακούσιοι σώμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν, ἣ δὲ κινουσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων
 30 ὄπλων ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς πόλεως χρωμένης καὶ πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. Τέλος δὲ τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περιφόβους γεγονότας ὄρων

ὁ Μάρκελλος, ὥστ', εἰ καλώδιον ἢ ξύλον ὑπὲρ τοῦ τε-
 χους μικρὸν ὀφθείη προτεινόμενον, τοῦτο ἐκεῖνο, μηχαν-
 νήν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτούς Ἀρχιμήδη βοῶντας ἀποτρέ-
 πεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο μάχης ἀπάσης καὶ προσ-
 βολῆς, τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιορκίαν θέμενος. 5
 Τηλικοῦτον μέντοι φρόνημα καὶ βάθος ψυχῆς καὶ τοσοῦ-
 τον ἐκέκτητο θεωρημάτων πλοῦτον Ἀρχιμήδης, ὥστε ἐφ'
 οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου
 τινὸς ἔσχε συνέσεως, μηθὲν ἐθέλησαι σύγγραμμα περὶ
 τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πράγμα- 10
 τείαν καὶ πᾶσαν ὅλως τέχνην χρείας ἐφαπτομένην ἀγεννή
 καὶ βάνανσον ἠγησάμενος εἰς ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνα
 τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμιγῆς
 τοῦ ἀναγκαίου πρόσεστιν, ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλ-
 λοις, ἔριν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς 15
 μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ
 τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ παρεχομένης· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν
 γεωμετρίᾳ χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν
 ἀπλουστέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις γρα-
 φομένας. Καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφυῖα τοῦ ἀνδρὸς προσά- 20
 πτουσιν, οἱ δὲ ὑπερβολῇ τινι πόνον νομίζουσιν ἀπόνως
 πεποιημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον εἰκόδος γεγενῆσαι. Ζη-
 τῶν μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις εὔροι δι' αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν,
 ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται δόξα τοῦ κἂν αὐτὸν εὐρεῖν·
 οὔτω λείαν ὁδὸν ἄγειν καὶ ταχεῖαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. 25
 Οὐκουν οὐδὲ ἀπιστῆσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις
 ἔστιν, ὡς ὑπ' οἰκείας δῆ τινος καὶ συνοίκου θελγόμενος
 αἰεὶ σειρήνος ἐλέληστο καὶ σίτου καὶ θεραπείας σώματος
 ἐξέλειπε, βία δὲ πολλάκις ἐλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ
 λουτρὸν ἐν ταῖς ἐσχάrais ἔγραφε σχήματα τῶν γεωμετρι- 30
 κῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀηλιμμένου διῆγε τῷ δακτύλῳ
 γραμμᾶς, ὑπὸ ἡδονῆς μεγάλης κάτοχος ὢν καὶ μουσόλη-

πτος ἀληθῶς. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν εὐρετῆς γεγωναῶς λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίην ἐπιστήσῳσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαῖραν ἐντὸς κύλινδρου ἐπιγράψαντες 5 τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

XVIII. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος ἀήττητον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ διεφύλαξε. Τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσου Μάρκελλος εἶλε μὲν Μεγα- 10 ρέας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιόταταις τῶν Σικελιωτίδων, εἶλε 308 δὲ τὸ Ἴπποκράτους πρὸς Ἀκρίλλαις στρατόπεδον, καὶ κατέκτεινεν ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἐπιπεσῶν χάρακα βαλλομένοις, ἐπέδραμε δὲ πολλὴν τῆς Σικελίας καὶ πόλεις ἀπέστησε Καρχηδονίων καὶ μάχας ἐνίκησε πάσας τοὺς ἀντι- 15 ταχθῆναι τολμήσαντας. Χρόνῳ δὲ προϊόντι Δάμιππὸν τινα Σπαρτιάτην ἐκ Συρακουσῶν λαβὼν ἐκπλέοντα αἰχμάλωτον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων κομίσασθαι τὸν ἄνδρα, πολλάκις ὑπὲρ τούτου διαλεγόμενος καὶ συντιθέμενος πύργον τινα κατεσκεύαστο φυ- 20 λαττόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέξασθαι κρύφα, τοῦ τείχους ἐπιβατοῦ παρ' αὐτὸν ὄντος. Ὡς οὖν τό τε ὕψος ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον εἰκάσθη καλῶς καὶ κλίμακες παρεσκευάσθησαν, ἑορτὴν Ἀρτέμιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας 25 καὶ πρὸς οἶνον ὠρμημένους καὶ παιδιὰν παραφυλάξας, ἔλαθεν οὐ μόνον τὸν πύργον κατασχών, ἀλλὰ καὶ κύκλῳ τὸ τεῖχος παρεμπλήσας ὀπλων πρὶν ἡμέραν γενέσθαι καὶ τὰ Ἐξάπυλα διακόψας. Ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ ταφάττεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἰσθησιν, ἅμα 30 πάνταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρῆσθαι κελεύσας φυγὴν ἐποίησε πολλὴν καὶ φόβον, ὡς οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου μένοντος. Ἐμνε δὲ τὸ καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ

μέγιστον (Αχραδινή καλεῖται) διὰ τὸ τετειγίσθαι πρὸς τὴν ἔξω πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νέαυ, τὸ δὲ Τύχην ὀνομάζουσι.

XIX. Καὶ τούτων ἐχομένων ἅμα φάει διὰ τῶν Ἑξά-
 πύλων ὁ Μάρκελλος κατῆι, μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑφ'
 ἑαυτὸν ἡγεμόνων. Αὐτὸς μέντοι λέγεται κατιδῶν ἄνω- 5
 θεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ
 κάλλος ἐπὶ πολὺ δακρῦσαι τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπα-
 θήσας, ἐννοήσας οἶον ἐξ οἴου σχῆμα καὶ μορφὴν ἀμείψει
 μετὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. Τῶν
 γὰρ ἡγεμόνων οὐδεὶς μὲν ἦν ὁ τολμῶν ἐναντιοῦσθαι τοῖς 10
 στρατιώταις αἰτουμένοις δι' ἀρπαγῆς ὠφελῆθῆναι, πολ-
 λοι δὲ καὶ πυρπολεῖν καὶ κατασκάπτειν ἐκέλευον. Ἀλλὰ
 τοῦτον μὲν οὐδὲ ὄλως προσήκατο τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος,
 μάλα δὲ ἄκων βιασθεὶς ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδρα-
 πόδων ὠφελείσθαι, τῶν δὲ ἐλευθέρων σωματίων ἀπέπειν 15
 ἄψασθαι, καὶ διεκελεύσατο μῆτε ἀποκτεῖναι τινα μῆτε
 αἰσχῦναι μῆτε ἀνδραποδίσασθαι Συρακουσίων. Οὐ μὲν
 ἀλλὰ καίπερ οὕτω μετριάσαι δόξας οἰκτρὰ πάσχειν ἡγεῖτο
 τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαθοῦν καὶ τὸ συναλοῦν ὁμως ἐν
 τοσοῦτῳ μεγέθει χαρᾶς ἢ ψυχῆ διέφαινεν ὄρωντος ἐν 20
 βραχεῖ χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμπρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμο-
 νίας. Λέγεται γὰρ οὐκ ἐλάττονα τοῦτον ἢ τὸν ὕστερον
 ἀπὸ Καρχηδόνοιο διαφορηθέντα πλοῦτον γενέσθαι· καὶ
 γὰρ τὴν ἄλλην πόλιν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἀλοῦσαν ἐκ
 προδοσίας ἐβιάσαντο διαρπάσαι πλὴν τῶν βασιλικῶν χρη- 25
 μάτων· ταῦτα δὲ εἰς τὸ δημόσιον ἐξηρέθη. Μάλιστα δὲ
 τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. Ἔτυχε μὲν
 γὰρ αὐτός τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος·
 καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδωκὼς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν
 πρόσοψιν οὐ προήσθητο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων 30·
 οὐδὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἄφνω δὲ ἐπιστάντος αὐτῷ
 στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον

οὐκ ἐβούλετο πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστή-
 σαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ δὲ ὄργισθεις καὶ σπασάμενος
 τὸ ξίφος ἀνεῖλεν αὐτόν. Ἔτεροι μὲν οὖν λέγουσιν ἐπι-
 στήναι μὲν εὐθὺς ὡς ἀποκτενοῦντα ξιφήρη τὸν Ῥωμαίου,
 5 ἐκείνον δ' ἰδόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμειναι βρα- 309
 χὺν χρόνον, ὡς μὴ καταλίπη τὸ ζητούμενον ἀτελές καὶ
 ἀθεώρητον, τὸν δὲ οὐ φροντίσαντα διακρήσασθαι. Καὶ
 τρίτος ἐστὶ λόγος, ὡς κομίζοντι πρὸς Μάρκελλον αὐτῶ
 τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων σκιοθήρα καὶ σφαίρας καὶ
 10 γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν
 ὄψιν, στρατιῶται περιτυχόντες καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει
 δόξαντες φέρειν ἀπέκτειναν. Ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλ-
 γησε καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεστράφη καθάπερ
 ἐναγῆ, τοὺς δὲ οἰκείους ἀνευρῶν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.

15 **XX.** Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις δεινῶν
 μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι καὶ φοβερῶν εἰς χεῖ-
 ρας ἐλθεῖν νομιζομένων, εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλαν-
 θρωπίας καὶ ὅλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα μὴ δε-
 δωκότων, πρῶτος δοκεῖ τότε Μάρκελλος ὑποδείξει τοῖς
 20 Ἑλλήσι δικαιοτέρους Ῥωμαίους. Οὕτω γὰρ ἐχρήτο τοῖς
 συμβάλλουσι καὶ τσαῦτα καὶ πόλεις καὶ ἰδιώτας εὐεργέτη-
 σεν, ὥστε εἴ τι περὶ Ἐνναν ἢ Μεγαρεῖς ἢ Συρακουσίους
 ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικῆς αὐτοῖς, τοῦτο τῶν
 πεπονθότων αἰτία μᾶλλον ἢ τῶν πεποιηκότων δοκεῖν γε-
 25 γονέναι. Μνησθήσομαι δὲ ἐνὸς ἀπὸ πολλῶν. Πόλις ἐστὶ
 τῆς Σικελίας Ἐγγύϊον οὐ μεγάλη, ἀρχαία δὲ πάνυ καὶ
 διὰ θεῶν ἐπιφάνειαν ἐνδοξος, ἃς καλοῦσι ματέρας.
 Ἴδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι τὸ ἱερόν· καὶ λόγους
 τινὰς ἐδείκνυσαν καὶ κράνη χαλκᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα Μη-
 30 ριόνου, τὰ δὲ Οὐλίξου, τουτέστιν Ὀδυσσεῶς, ἐπιγραφὰς,
 ἀνατεθεικότων ταῖς θεαῖς. Ταύτην προθυμότητα καρ-
 χηδονίζουσιν Νικίας, ἀνὴρ πρῶτος τῶν πολιτῶν, ἐπειθε

μεταθέσθαι πρὸς Ῥωμαίους, ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἐκκλησί-
 αῖς παρρησιαζόμενος καὶ κακῶς φρονοῦντας ἐξελέγχων
 τοὺς ὑπεναντίους. Οἱ δὲ φοβούμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 καὶ τὴν δόξαν ἐβουλεύσαντο συναρπάσαι καὶ παραδοῦναι
 τοῖς Φοίνιξιν. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Νικίας ἤδη καὶ παρα- 5
 φυλαττόμενον ἀδήλως ἑαυτὸν, ἐξέφερεν ἐν φανερῷ λό-
 γους περὶ τῶν ματέρων ἀνεπιτηδεύουσας, καὶ πολλὰ πρὸς
 τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ὡς ἀπιστῶν καὶ
 καταφρονῶν ἔπραττεν, ἡδομένων τῶν ἐχθρῶν, ὅτι τὴν
 μεγίστην αἰτίαν αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ἂν πείσεται παρεῖχε. 10
 Γεγονότων δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλληψιν ἐτοιμῶν ἦν μὲν
 ἐκκλησία τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Νικίας μεταξὺ τι λέγων καὶ
 συμβουλεύων πρὸς τὸν δῆμον ἐξαίφνης ἀφῆκεν εἰς τὴν
 γῆν τὸ σῶμα, καὶ μικρὸν διαλιπὼν, οἷον εἰκός, ἡσυχίας
 σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ περι- 15
 ενεγκὰν ὑποτρόμφῳ φωνῇ καὶ βαρεῖα κατὰ μικρὸν συντεί-
 νων καὶ παροξύνων τὸν ἦχον, ὡς ἑώρα φρίκη καὶ σιωπῇ
 κατεχόμενον τὸ θέατρον, ἀπορρίψας τὸ ἱμάτιον καὶ περι-
 ρηξάμενος τὸν χιτωνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας ἔδεε
 πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ θεάτρου, βοῶν ὑπὸ τῶν ματέρων 20
 ἐλαύνεσθαι. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἄψασθαι μηδὲ ἀπαν-
 τῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκτρεπομένων, ἐπὶ τὰς
 πύλας ἐξέδραμεν, οὔτε φωνῆς τινος οὔτε κινήσεως προ-
 πούσης δαιμονῶντι καὶ παραφρονοῦντι φεισάμενος. Ἡ
 δὲ γυνὴ συνειδυῖα καὶ συντεχνάζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα 25
 τὰ παιδία πρῶτον μὲν ἰκέτις προσεκυλινδεῖτο τοῖς μεγά-
 ροις τῶν θεῶν, ἔπειτα πλανώμενον ἐκείνον προσποιου-
 μένη ζητεῖν κωλύοντος οὐδενὸς ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ
 τῆς πόλεως. Καὶ διεσώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακούσας
 πρὸς Μάρκελλον· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τοὺς Ἑγγυῖτους ὑβρίσαν- 30
 τας καὶ πλημμελήσαντας ἐλθὼν Μάρκελλος ἔδησε πάν-
 τας ὡς τιμωρησόμενος, ὁ δὲ Νικίας ἐδάκρυσε παρεστῶς,

τέλος δὲ χειρῶν καὶ γονάτων ἀπτόμενος παρητέτο τοὺς πολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος, ἐπικλασθεὶς ἀφῆκε 310 πάντας καὶ τὴν πόλιν οὐδὲν ἠδίκησε, τῷ δὲ Νικίᾳ χώραν τε πολλὴν καὶ δωρεὰς πολλὰς ἔδωκε. Ταῦτα μὲν οὖν Ποσειδῶνιος ὁ φιλόσοφος ἰστορήσε.

XXI. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἐγγώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θριάμβον 10 ὄψις εἶη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιττῶν, οὐδὲ ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν [καὶ] ἀγαπώμενον, ὄπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλεως οὐσα καὶ περιεστεφανωμένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ 15 τροπαίοις οὐχ ἱλαρὸν οὐδ' ἄφοβον οὐδὲ δειλῶν ἦν θέαμα καὶ τρυφῶντων θεατῶν, ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιωτικὸν πεδίου Ἄρεως ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ τὴν Ἐφεσον πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις τότε τὴν Ῥώμην κατὰ Πίνδαρον βαθυπτολέμου τέμενος 20 Ἄρεως προσεῖπεν. Διὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε παρὰ μὲν τῷ δήμῳ Μάρκελλος ἠδονὴν ἐχούσαις καὶ χάριν Ἑλληνικὴν καὶ πιδανότητα διαποικίλας ὄψει τὴν πόλιν, παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις Φάβιος Μάξιμος. Οὐδὲν γὰρ ἐκίνησε τοιοῦτον οὐδὲ μετήνεγκεν ἐκ τῆς Ταραντίνων πόλεως ἀλούσης, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ τὸν πλοῦτον ἐξεφόρησε, τὰ δὲ ἀγάλατα μένειν εἰσεν ἐπειπὼν τὸ μνημουευόμενον. „Ἀπολείπωμεν“ γὰρ ἔφη „τοὺς θεοὺς τούτους τοῖς Ταραντίνοις κεχολωμένους.“ Μάρκελλον δ' ἠτιῶντο πρῶτον μὲν ὡς ἐπίφθονον 30 ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεῶν οἶον αἰχμαλώτων ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων, ἔπειτα ὅτι τὸν δῆμον εἰθισμένον πολεμεῖν ἢ γεωργεῖν,

τροφῆς δὲ καὶ φαθυμίας ἄπειρον ὄντα καὶ κατὰ τὸν Εὐ-
ριπίδειον Ἡρακλέα, Φαῦλον, ἄκομψον, τὰ μέγι-
στά τε ἀγαθόν, σχολῆς ἐνέπλησε καὶ λαλιᾶς περὶ τε-
χνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀστεϊζόμενον καὶ διατρίβοντα πρὸς
τούτῳ πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἐσε-
μνύετο καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς τὰ καλὰ καὶ θαυμα-
στά τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐπισταμένους τιμᾶν καὶ θαυμάζειν
Ῥωμαίους διδάξας.

XXII. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ
πρὸς τὸν Θρίαμβον, ἐπεὶ καὶ πράξεις τινὲς ὑπολιπεῖς 10
ἦσαν ἔτι περὶ Σικελίαν καὶ φθόνον εἶχεν ὁ τρίτος Θρίαμ-
βος, συνεχώρησεν αὐτὸς τὸν μὲν ἐντελῆ καὶ μέγαν εἰς τὸ
Ἀλβανὸν ὄρος ἐξελάσαι, τὸν δὲ ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς
τὴν πόλιν, ὃν εὖαν Ἕλληνες, ὄβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσι.
Πέμπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τεθρίππου βεβηκῶς οὐδὲ 15
δάφνης ἔχων στέφανον οὐδὲ περισαλπίζόμενος, ἀλλὰ
πεζὸς ἐν βλαύταις ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν καὶ μυρρί-
νης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος καὶ ἡδὺς ὀφθῆ-
ναι μᾶλλον ἢ καταπληκτικός. Ὁ καὶ μέγιστον ἐμοὶ τε-
κμήριόν ἐστι τοῦ τρόπῳ πράξεως, ἀλλὰ μὴ μεγέθει, διω- 20
ρίσθαι τοὺς Θριάμβους τὸ παλαιόν. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ
μάχης καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες τὸν
Ἀρήϊον ἐκείνον, ὡς εἶοικε, καὶ φοβερὸν εἰσῆγον, ὥσπερ
ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνη
πολλῆ καταστέψαντες τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἄνδρας, τοῖς δὲ 25
πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμιλίᾳ δὲ καὶ πει-
θοῖ καὶ διὰ λόγου πάντα θεμένοις καλῶς οἶον ἐπιπαιανί-
σαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου
πομπὴν ὁ νόμος. Καὶ γὰρ ὁ αὐλὸς εἰρήνης μέρος καὶ τὸ
μύρτον Ἀφροδίτης φυτόν, ἢ μάλιστα θεῶν ἀπέχθεται 30
βία καὶ πολέμοις. Ὅβας δ' οὐ παρὰ τὸν εὐασμόν, ὡς οἱ
πολλοὶ νομίζουσιν, ὁ Θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται (καὶ γὰρ

δην, ἰνὴν ἔχοντας ὑπερπετεῖς ποιήσεσθαι τὰς τῶν βελῶν ἀφέσεις, ἐγγύθεν δὲ καὶ τελέως ἀπράκτους εἶναι διάστημα τῆς πληγῆς οὐκ ἐχούσης. Ὁ δ' ἦν, ὡς ἔοικεν, ἐπὶ ταῦτα πάλοι παρεσκευασμένος ὀργάνων τε συμμέ-
5 τρους πρὸς πᾶν διάστημα κινήσεις καὶ βέλη βραχέα, καὶ διὰ τὸ τεῖχος οὐ μεγάλων, πολλῶν δὲ καὶ συνεχῶν τρημάτων ὄντων, οἱ σκορπιοὶ βραχύτονοι μὲν, ἐγγύθεν δὲ πληῆξαι παρεστήκεσαν ἀόρατοι τοῖς πολεμίοις.

XVI. Ὡς οὖν προσέμιξαν οἰόμενοι λαυθάνειν, αὐθις
10 αὐτὸ βέλεσι πολλοῖς ἐντυγχάνοντες καὶ πληγαῖς, πετρῶν μὲν ἐκ κεφαλῆς ἐπ' αὐτοὺς φερομένων ὡσπερ πρὸς κά- 307
θετον, τοῦ δὲ τεύχους τοξεύματα πανταχόθεν ἀναπέμποντος, ἀνεχώρουν ὀπίσω. Κάνταυθα πάλιν αὐτῶν εἰς μῆκος ἐκτεταγμένων, βελῶν ἐκθεόντων καὶ καταλαμβανόντων ἀπιόντας ἐγένετο πολὺς μὲν αὐτῶν φθόρος, πολ-
15 λὺς δὲ τῶν νεῶν συγκρουσμός, οὐδὲν ἀντιδρᾶσαι τοὺς πολεμίους δυναμένων. Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ὀργάνων ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐσκευοποιήθη τῷ Ἀρχιμήδει, καὶ θεομαχοῦσιν ἐπέκεσαν οἱ Ῥωμαῖοι, μυρίων αὐτοῖς κακῶν ἐξ ἀφα-
20 νοῦς ἐπιχειρομένων.

XVII. Οὐ μὴν ἄλλ' ὁ Μάρκελλος ἀπέφυγέ τε καὶ τοὺς σὺν ἑαυτῷ σκώπτων τεχνίτας καὶ μηχανοποιούς ἔλεγεν
„Οὐ πανσόμειθα πρὸς τὸν γεωμετρικὸν τοῦτον Βριάρεων πολεμουῖντες, ὃς τὰς μὲν ναῦς ἡμῶν καθίζων πρὸς τὴν
25 θάλασσαν παίξων μετ' αἰσχύνης ἐκβέβληκε, τοὺς δὲ μυθικοὺς ἐκατόγχειρας ὑπεραίρει τοσαῦτα βάλλων ἅμα βέλη καθ' ἡμῶν;“ Τῷ γὰρ ὄντι πάντες οἱ λοιποὶ Συρακούσιοι σῶμα τῆς Ἀρχιμήδους παρασκευῆς ἦσαν, ἡ δὲ κινουῖσα πάντα καὶ στρέφουσα ψυχὴ μία, τῶν μὲν ἄλλων
30 ὄπλων ἀτρέμα κειμένων, μόνοις δὲ τοῖς ἐκείνου τότε τῆς πόλεως χρωμένῃς καὶ πρὸς ἄμυναν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. Τέλος δὲ τοὺς Ῥωμαίους οὕτω περιφόβους γεγονότας ὄρωμ

ὁ Μάρκελλος, ὥστ', εἰ καλώδιον ἢ ξύλον ὑπὲρ τοῦ τεύχους μικρὸν ὀφθείη προτεινόμενον, τοῦτο ἐκεῖνο, μηχανὴν τινα κινεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀρχιμήδῃ βοῶντας ἀποτρέπεσθαι καὶ φεύγειν, ἀπέσχετο μάχης ἀπάσης καὶ προσβολῆς, τὸ λοιπὸν ἐπὶ τῷ χρόνῳ τὴν πολιορκίαν θέμενος. 5 Τηλικούτου μέντοι φρόνημα καὶ βάθος ψυχῆς καὶ τοσοῦτον ἐκέκτητο θεωρημάτων πλοῦτον Ἀρχιμήδης, ὥστε ἐφ' οἷς ὄνομα καὶ δόξαν οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ δαιμονίου τινὸς ἔσχε συνέσεως, μηθὲν ἐθελῆσαι σύγγραμμα περὶ τούτων ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τὴν περὶ τὰ μηχανικὰ πράγμα- 10 τείαν καὶ πᾶσαν ὄλως τέχνην χρειᾶς ἐφαπτομένην ἀγεννή καὶ βάνανσον ἠγησάμενος εἰς ἐκεῖνα καταθέσθαι μόνα τὴν αὐτοῦ φιλοτιμίαν, οἷς τὸ καλὸν καὶ περιττὸν ἀμιγῆς τοῦ ἀναγκαίου πρόσεστιν, ἀσύγκριτα μὲν ὄντα τοῖς ἄλλοις, ἔριν δὲ παρέχοντα πρὸς τὴν ὕλην τῇ ἀποδείξει, τῆς 15 μὲν τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος, τῆς δὲ τὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερφυῆ παρεχομένης· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν γεωμετρίᾳ χαλεπωτέρας καὶ βαρυτέρας ὑποθέσεις ἐν ἀπλουστέροις λαβεῖν καὶ καθαρωτέροις στοιχείοις γραφομένας. Καὶ τοῦθ' οἱ μὲν εὐφύια τοῦ ἀνδρὸς προσά- 20 πτουσιν, οἱ δὲ ὑπερβολῇ τιμὴν πόνου νομίζουσιν ἀπόνως πεποιημένῳ καὶ ῥαδίως ἕκαστον εἰκότως γεγονέναι. Ζητῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν τις εὗροι δι' αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν, ἅμα δὲ τῇ μαθήσει παρίσταται δόξα τοῦ κἂν αὐτὸν εὗρεν· οὕτω λείαν ὁδὸν ἄγειν καὶ ταχεῖαν ἐπὶ τὸ δεικνύμενον. 25 Οὐκ οὖν οὐδὲ ἀπιστῆσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ἔστιν, ὡς ὑπ' οἰκείας δὴ τινος καὶ συννοίκου θελγόμενος ἀεὶ σειρήνος ἐλέληστο καὶ σίτου καὶ θεραπειᾶς σώματος ἐξέλειπε, βία δὲ πολλάκις ἐλκόμενος ἐπ' ἄλειμμα καὶ λουτρόν ἐν ταῖς ἐσχάταις ἔγραψε σχήματα τῶν γεωμετρι- 30 κῶν, καὶ τοῦ σώματος ἀηλιμμένου διῆγε τῷ δακτύλῳ γραμμᾶς, ὑπὸ ἠδονῆς μεγάλης κάτοχος ὢν καὶ μουσολῆ-

πτος ἀληθῶς. Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν εὐρετῆς γεγωναῶς λέγεται τῶν φίλων δεηθῆναι καὶ τῶν συγγενῶν, ὅπως αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευταίην ἐπιστήσωσι τῷ τάφῳ τὸν περιλαμβάνοντα τὴν σφαῖραν ἐντὸς κύλινδρου, ἐπιγράψαντες 5 τὸν λόγον τῆς ὑπεροχῆς τοῦ περιέχοντος στερεοῦ πρὸς τὸ περιεχόμενον.

XVIII. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν τοιοῦτος γενόμενος ἀήτητον ἑαυτὸν τε καὶ τὴν πόλιν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ διεφύλαξε. Τῆς δὲ πολιορκίας διὰ μέσου Μάρκελλος εἶλε μὲν Μεγα- 10 ρέας, πόλιν ἐν ταῖς παλαιοτάταις τῶν Σικελιωτίδων, εἶλε 308 δὲ τὸ Ἰπποκράτους πρὸς Ἀκρίλλαις στρατόπεδον, καὶ κατέκτεινεν ὑπὲρ ὀκτακισχιλίους ἐπιπεσῶν χάρακα βαλλομένοις, ἐπέδραμε δὲ πολλὴν τῆς Σικελίας καὶ πόλεις ἀπέστησε Καρχηδονίων καὶ μάχας ἐνίκησε πάσας τοὺς ἀντι- 15 ταχθῆναι τολμήσαντας. Χρόνῳ δὲ προΐοντι Δάμιππὸν τινα Σπαρτιάτην ἐκ Συρακουσῶν λαβῶν ἐκπλέοντα αἰχμάλωτον, ἀξιούντων ἐπὶ λύτροις τῶν Συρακουσίων κομισασθαι τὸν ἄνδρα, πολλάκις ὑπὲρ τούτου διαλεγόμενος καὶ συντιθέμενος πύργον τινα κατεσκεύαστο φυ- 20 λαττόμενον μὲν ἀμελῶς, ἄνδρας δὲ δυνάμενον δέξασθαι κρύφα, τοῦ τείχους ἐπιβατοῦ παρ' αὐτὸν ὄντος. Ὡς οὖν τό τε ὕψος ἐκ τοῦ πολλάκις προσιέναι καὶ διαλέγεσθαι πρὸς τὸν πύργον εἰκάσθη καλῶς καὶ κλίμακες παρεσκευ- 25 ἀσθησαν, ἑορτὴν Ἀρτέμιδι τοὺς Συρακουσίους ἄγοντας καὶ πρὸς οἶνον ὠρμημένους καὶ παιδιὰν παραφυλάξας, ἔλαθεν οὐ μόνον τὸν πύργον κατασχῶν, ἀλλὰ καὶ κύκλω τὸ τεῖχος παρεμπλήσας ὄπλων πρὶν ἡμέραν γενέσθαι καὶ τὰ Ἐξάπυλα διακόψας. Ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ τα- 30 ράττεσθαι τῶν Συρακουσίων πρὸς τὴν αἰσθησιν, ἅμα πανταχόθεν ταῖς σάλπιγξι χρῆσθαι κελεύσας φυγὴν ἐποίησε πολλὴν καὶ φόβον, ὡς οὐδενὸς μέρους ἀναλώτου μένοντος. Ἐμνευε δὲ τὸ καρτερώτατον καὶ κάλλιστον καὶ

μέγιστον (Ἀχραδινὴ καλεῖται) διὰ τὸ τετειχίσθαι πρὸς τὴν ἔξω πόλιν, ἧς τὸ μὲν Νέαυ, τὸ δὲ Τύχην ὀνομάζουσι.

XIX. Καὶ τούτων ἐχομένων ἅμα φάει διὰ τῶν Ἑξαπύλων ὁ Μάρκελλος κατῆι, μακαριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων. Αὐτὸς μέντοι λέγεται κατιδὼν ἄνω 5 θεν καὶ περισκεψάμενος τῆς πόλεως τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος ἐπὶ πολὺ δακρῦσαι τῷ μέλλοντι γίνεσθαι συμπαθήσας, ἐννοήσας οἶον ἐξ οἴου σχῆμα καὶ μορφὴν ἀμείψει μετὰ μικρὸν ὑπὸ τοῦ στρατοπέδου διαφορηθεῖσα. Τῶν γὰρ ἡγεμόνων οὐδεὶς μὲν ἦν ὁ τολμῶν ἐναντιοῦσθαι τοῖς 10 στρατιώταις αἰτουμένοις δι' ἀρπαγῆς ὠφελῆθῆναι, πολλοὶ δὲ καὶ πυρπολεῖν καὶ κατασκάπτειν ἐκέλευον. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὐδὲ ὄλως προσήκατο τὸν λόγον ὁ Μάρκελλος, μάλα δὲ ἄκων βιασθεὶς ἔδωκεν ἀπὸ χρημάτων καὶ ἀνδραπόδων ὠφελείσθαι, τῶν δὲ ἐλευθέρων σωμαμάτων ἀπέπειν 15 ἄψασθαι, καὶ διεκελεύσατο μῆτε ἀποκτεῖναι τινα μῆτε αἰσχῦναι μῆτε ἀνδραποδίσασθαι Συρακουσίων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ οὕτω μετριάσαι δόξας οἰκτρὰ πάσχειν ἡγέλτο τὴν πόλιν, καὶ τὸ συμπαδοῦν καὶ τὸ συναλοῦν ὁμῶς ἐν 20 τοσοῦτῳ μεγέθει χαρᾶς ἢ ψυχῆ διεφαινευεν ὄρωντος ἐν βραχεὶ χρόνῳ πολλῆς καὶ λαμπρᾶς ἀφανισμὸν εὐδαιμονίας. Λέγεται γὰρ οὐκ ἐλάττονα τοῦτον ἢ τὸν ὕστερον ἀπὸ Καρχηδόνοσ διαφορηθέντα πλοῦτον γενέσθαι· καὶ γὰρ τὴν ἄλλην πόλιν οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἀλοῦσαν ἐκ προδοσίας ἐβιάσαντο διαρπάσαι πλὴν τῶν βασιλικῶν χρη- 25 μάτων· ταῦτα δὲ εἰς τὸ δημόσιον ἐξηρέθη. Μάλιστα δὲ τὸ Ἀρχιμήδους πάθος ἠνίασε Μάρκελλον. Ἔτυχε μὲν γὰρ αὐτὸς τι καθ' ἑαυτὸν ἀνασκοπῶν ἐπὶ διαγράμματος· καὶ τῇ θεωρίᾳ δεδωκῶς ἅμα τὴν τε διάνοιαν καὶ τὴν πρόσοψιν οὐ προήσθητο τὴν καταδρομὴν τῶν Ῥωμαίων 30 οὐδὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, ἄφνω δὲ ἐπιστάντος αὐτῷ στρατιώτου καὶ κελεύοντος ἀκολουθεῖν πρὸς Μάρκελλον

οὐκ ἐβούλετο πρὶν ἢ τελέσαι τὸ πρόβλημα καὶ καταστή-
 σαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ δὲ ὀργισθεὶς καὶ σπασάμενος
 τὸ ξίφος ἀνεῖλεν αὐτόν. Ἔτεροι μὲν οὖν λέγουσιν ἐπι-
 στήναι μὲν εὐθύς ὡς ἀποκτενοῦντα ξιφῆρη τὸν Ῥωμαίων,
 5 ἐκεῖνον δ' ἰδόντα δεῖσθαι καὶ ἀντιβολεῖν ἀναμείναι βρα- 309
 χὴν χρόνον, ὡς μὴ καταλίπη τὸ ζητούμενον ἀτελὲς καὶ
 ἀθεώρητον, τὸν δὲ οὐ φροντίσαντα διαχρήσασθαι. Καὶ
 τρίτος ἐστὶ λόγος, ὡς κομίζοντι πρὸς Μάρκελλον αὐτῶ
 τῶν μαθηματικῶν ὀργάνων σκιοθήρα καὶ σφαῖρας καὶ
 10 γωνίας, αἷς ἐναρμόττει τὸ τοῦ ἡλίου μέγεθος πρὸς τὴν
 ὄψιν, στρατιῶται περιτυχόντες καὶ χρυσίον ἐν τῷ τεύχει
 δόξαντες φέρειν ἀπέκτειναν. Ὅτι μέντοι Μάρκελλος ἤλ-
 γησε καὶ τὸν αὐτόχειρα τοῦ ἀνδρὸς ἀπεστράφη καθάπερ
 ἐναγῆ, τοὺς δὲ οἰκείους ἀνευρῶν ἐτίμησεν, ὁμολογεῖται.

15 **XX.** Τῶν δὲ Ῥωμαίων τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις δεινῶν
 μὲν εἶναι πόλεμον μεταχειρίσασθαι καὶ φοβερῶν εἰς χεῖ-
 ρας ἔλθειν νομιζομένων, εὐγνωμοσύνης δὲ καὶ φιλαν-
 θρωπίας καὶ ὄλως πολιτικῆς ἀρετῆς ὑποδείγματα μὴ δε-
 δωκότων, πρῶτος δοκεῖ τότε Μάρκελλος ὑποδεῖξαι τοῖς
 20 Ἕλλησι δικαιότερους Ῥωμαίους. Οὕτω γὰρ ἐχοῖτο τοῖς
 συμβάλλουσι καὶ τσαῦτα καὶ πόλεις καὶ ἰδιώτας εὐεργέτη-
 σεν, ὥστε εἴ τι περὶ Ἐνναν ἢ Μεγαρεῖς ἢ Συρακουσίους
 ἔργον ἦν εἰργασμένον οὐκ ἐπιεικὲς αὐτοῖς, τοῦτο τῶν
 πεπονθότων αἰτία μᾶλλον ἢ τῶν πεποιηκότων δοκεῖν γε-
 25 γονέαι. Μνησθήσομαι δὲ ἐνὸς ἀπὸ πολλῶν. Πόλις ἐστὶ
 τῆς Σικελίας Ἐγγύϊον οὐ μεγάλη, ἀρχαία δὲ πάνυ καὶ
 διὰ θεῶν ἐπιφάνειαν ἐνδοξος, ἃς καλοῦσι ματέρας.
 Ἴδρυμα λέγεται Κρητῶν γενέσθαι τὸ ἱερόν· καὶ λόγῃας
 τινὰς ἐδείκνυσαν καὶ κράνη χαλκᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα Μη-
 30 ριόνου, τὰ δὲ Οὐλίξου, τουτέστιν Ὀδυσσέως, ἐπιγραφάς,
 ἀνατεθεικότων ταῖς θεαῖς. Ταύτην προθυμότετα καρ-
 χηδονίζουσιν Νικίας, ἀνὴρ πρῶτος τῶν πολιτῶν, ἐπειθε

μεταθέσθαι πρὸς Ῥωμαίους, ἀναφανδὸν ἐν ταῖς ἐκκλησί-
 αῖς παρηρησιαζόμενος καὶ κακῶς φρονοῦντας ἐξελέγχων
 τοὺς ὑπεναντίους. Οἱ δὲ φοβούμενοι τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 καὶ τὴν δόξαν ἐβουλεύσαντο συναρπάσαι καὶ παραδοῦναι
 τοῖς Φοίνιξιν. Αἰσθόμενος οὖν ὁ Νικίας ἤδη καὶ παρα- 5
 φυλαττόμενον ἀδήλως ἑαυτόν, ἐξέφερεν ἐν φανερῷ λό-
 γους περὶ τῶν ματέρων ἀνεπιτηδείους, καὶ πολλὰ πρὸς
 τὴν νομιζομένην ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ὡς ἀπιστῶν καὶ
 καταφρονῶν ἔπραττεν, ἡδομένων τῶν ἐχθρῶν, ὅτι τὴν
 μεγίστην αἰτίαν αὐτὸς ἐφ' ἑαυτόν ὧν πείσεται παρεῖχε. 10
 Γεγονότων δὲ τῶν πρὸς τὴν σύλληψιν ἐτοιμῶν ἦν μὲν
 ἐκκλησία τῶν πολιτῶν, ὁ δὲ Νικίας μεταξὺ τι λέγων καὶ
 συμβουλευῶν πρὸς τὸν δῆμον ἐξαίφνης ἀφῆκεν εἰς τὴν
 γῆν τὸ σῶμα, καὶ μικρὸν διαλιπὼν, οἷον εἰκός, ἡσυχίας
 σὺν ἐκπλήξει γενομένης, τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ περι- 15
 ενεγκῶν ὑποτρόμφῳ φωνῇ καὶ βαρεῖα κατὰ μικρὸν συντεί-
 νων καὶ παροξύνων τὸν ἤχον, ὡς ἑώρα φρίκη καὶ σιωπῇ
 κατεχόμενον τὸ θέατρον, ἀπορρίψας τὸ ἱμάτιον καὶ περι-
 ρηξάμενος τὸν χιτωνίσκον, ἡμίγυμνος ἀναπηδήσας ἔθεε
 πρὸς τὴν ἔξοδον τοῦ θεάτρου, βοῶν ὑπὸ τῶν ματέρων 20
 ἐλαύνεσθαι. Μηδενὸς δὲ τολμῶντος ἄψασθαι μηδὲ ἀπαν-
 τῆσαι διὰ δεισιδαιμονίαν, ἀλλ' ἐκτρεπομένων, ἐπὶ τὰς
 πύλας ἐξέδραμεν, οὔτε φωνῆς τινος οὔτε κινήσεως προ-
 πούσης δαιμονῶντι καὶ παραφρονοῦντι φεισάμενος. Ἡ
 δὲ γυνὴ συνειδυῖα καὶ συντεχνάζουσα τῷ ἀνδρὶ, λαβοῦσα 25
 τὰ παιδία πρῶτον μὲν ἰκέτις προσεκυλινοῦει τοῖς μεγά-
 ροις τῶν θεῶν, ἔπειτα πλανώμενον ἐκείνου προσποιου-
 μένη ζητεῖν κωλύοντος οὐδενὸς ἀσφαλῶς ἀπῆλθεν ἐκ
 τῆς πόλεως. Καὶ διεσώθησαν μὲν οὕτως εἰς Συρακούσας
 πρὸς Μάρκελλον· ἐκεῖ δὲ πολλὰ τοὺς Ἑγγυτίους ὑβρίσαν- 30
 τας καὶ πλημμελήσαντας ἐλθὼν Μάρκελλος ἔδησε πάν-
 τας ὡς τιμωρησόμενος, ὁ δὲ Νικίας ἐδάκρυσε παρεστῶς,

τέλος δὲ χειρῶν καὶ γονάτων ἀπτόμενος παρητηεῖτο τοὺς πολίτας, ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρξάμενος, ἐπικλασθεὶς ἀφῆκε 310 πάντας καὶ τὴν πόλιν οὐδὲν ἠδίκησε, τῷ δὲ Νικίᾳ χάραϊν τε πολλὴν καὶ δωρεὰς πολλὰς ἔδωκε. Ταῦτα μὲν οὖν Ποσειδάωνιος ὁ φιλόσοφος ἱστόρησε.

XXI. Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἐγγώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θριάμβον 10 ὄψις εἶη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιττῶν, οὐδὲ ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν [καὶ] ἀγαπώμενον, ὄπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλεως οὐσα καὶ περιεστεφανωμένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ 15 τροπαίοις οὐχ ἰλαρὸν οὐδ' ἄφοβον οὐδὲ δειλῶν ἦν θέαμα καὶ τρυφῶντων θεατῶν, ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιωτικὸν πεδίον Ἄρεως ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ τὴν Ἐφεσον πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις τότε τὴν Ῥώμην κατὰ Πίνδαρον βαθυπτολέμου τέμενος 20 Ἄρεως προσεῖπεν. Διὸ καὶ μᾶλλον εὐδοκίμησε παρὰ μὲν τῷ δήμῳ Μάρκελλος ἡδονὴν ἐχούσαις καὶ χάριν Ἑλληνικὴν καὶ πιθανότητα διαποικίλας ὄψεσι τὴν πόλιν, παρὰ δὲ τοῖς πρεσβυτέροις Φάβιος Μάξιμος. Οὐδὲν γὰρ ἐκίνησε τοιοῦτον οὐδὲ μετήνεγκεν ἐκ τῆς Τα- 25 ραντίνων πόλεως ἀλουσῆς, ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα καὶ τὸν πλοῦτον ἐξεφόρησε, τὰ δὲ ἀγάλματα μένειν εἰσεν ἐπειπῶν τὸ μνημονευόμενον. „Ἀπολείπωμεν“ γὰρ ἔφη „τοὺς θεοὺς τούτους τοῖς Ταραντίνοις κεχλωμένους.“ Μάρκελλον δ' ἠτιῶντο πρῶτον μὲν ὡς ἐπίφθορον 30 ποιοῦντα τὴν πόλιν, οὐ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ θεῶν οἶον αἰχμαλώτων ἀγομένων ἐν αὐτῇ καὶ πομπευομένων, ἔπειτα ὅτι τὸν δήμον εἰδισμένον πολεμεῖν ἢ γεωργεῖν,

τρυφῆς δὲ καὶ ῥαθυμίας ἄπειρον ὄντα καὶ κατὰ τὸν Εὐ-
 ριπίδειον Ἡρακλέα, Φαῦλον, ἄκομψον, τὰ μέγι-
 στά τε ἀγαθὸν, σχολῆς ἐνέπλησε καὶ λαλιᾶς περὶ τε-
 χνῶν καὶ τεχνιτῶν ἀστειζόμενον καὶ διατρίβοντα πρὸς
 τούτῳ πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις ἐσε- 6
 μνύετο καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὡς τὰ καλὰ καὶ θαυμα-
 στὰ τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐπισταμένους τιμᾶν καὶ θαυμάζειν
 Ῥωμαίους διδάξας.

XXII. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἐχθρῶν τῷ Μαρκέλλῳ
 πρὸς τὸν Θρίαμβον, ἐπεὶ καὶ πράξεις τινὲς ὑπολιπεῖς 10
 ἦσαν ἔτι περὶ Σικελίαν καὶ φθόρον εἶχεν ὁ τρίτος Θρίαμ-
 βος, συνεχώρησεν αὐτὸς τὸν μὲν ἐντελῆ καὶ μέγαν εἰς τὸ
 Ἀλβανὸν ὄρος ἐξελάσαι, τὸν δὲ ἐλάττω καταγαγεῖν εἰς
 τὴν πόλιν, ὃν εὖαν Ἕλληνας, ὄβαν δὲ Ῥωμαῖοι καλοῦσι.
 Πέμπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἐπὶ τοῦ τεθρίπκου βεβηκῶς οὐδὲ 16
 δάφνης ἔχων στέφανον οὐδὲ περισαλπίζομενος, ἀλλὰ
 πεζὸς ἐν βλαύταις ὑπ' αὐλητῶν μάλα πολλῶν καὶ μυρρί-
 νης στέφανον ἐπικείμενος, ὡς ἀπόλεμος καὶ ἡδὺς ὀφθη-
 ναι μᾶλλον ἢ καταπληκτικός. Ὅ καὶ μέγιστον ἐμοὶ τε-
 κμήριόν ἐστι τοῦ τρόπῳ πράξεως, ἀλλὰ μὴ μεγέθει, διω- 20
 ρίσθαι τοὺς Θριάμβους τὸ παλαιόν. Οἱ μὲν γὰρ μετὰ
 μάχης καὶ φόνου τῶν πολεμίων ἐπικρατήσαντες τὸν
 Ἀρήϊον ἐκείνου, ὡς ἔοικε, καὶ φοβερὸν εἰσῆγον, ὥσπερ
 ἐν τοῖς καθαρμοῖς τῶν στρατοπέδων εἰώθεσαν, δάφνη
 πολλῆ καταστέφαντες τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἄνδρας, τοῖς δὲ 26
 πολέμου μὲν μὴ δεηθεῖσι στρατηγοῖς, ὁμίλια δὲ καὶ πει-
 θοῖ καὶ διὰ λόγου πάντα θεμένοις καλῶς οἷον ἐπικαιανί-
 σαι τὴν ἀπόλεμον ταύτην καὶ πανηγυρικὴν ἀπεδίδου
 κομπήν ὁ νόμος. Καὶ γὰρ ὁ αὐλὸς εἰρήνης μέρος καὶ τὸ
 μύρτον Ἀφροδίτης φυτὸν, ἢ μάλιστα θεῶν ἀπέχθεται 30
 βία καὶ πολέμοις. Ὅβας δ' οὐ παρὰ τὸν εὐασμὸν, ὡς οἱ
 πολλοὶ νομίζουσιν, ὁ Θρίαμβος οὗτος ὀνομάζεται (καὶ γὰρ

ἐκείνον ἐφευάζοντες καὶ ἄδοντες παραπέμπουσιν), ἀλλ' 311
 ὑφ' Ἑλλήνων εἰς τὸ σύνηδες αὐτοῖς παρήκται τοῦνομα,
 πεπεισμένων ἅμα καὶ Διονύσῳ τι τῆς τιμῆς προσήκειν,
 ὃν Εὐῖον καὶ Θριάμβον ὀνομάζομεν. Οὐχ οὕτω δὲ ἔχει
 5 τὸ ἀληθές, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῷ μεγάλῳ θριάμβῳ βουθυτεῖν
 πάτριον ἦν τοῖς στρατηγοῖς, ἐπὶ δὲ τούτῳ πρόβατον
 ἔθνον. Ὅβα δὲ τὰ πρόβατα Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἐκ τού-
 του καὶ τὸν θριάμβον ὄβαν ὠνόμασαν. Ἄξιον δὲ καὶ τὸν
 Λακωνικὸν ἀποθεωρῆσαι νομοθέτην ὑπεναντίως τῷ Ῥω-
 10 μαϊκῷ τάξαντα τὰς θυσίας. Θύει γὰρ ἐν Σπάρτῃ τῶν ἀπο-
 στρατήγων ὁ μὲν δι' ἀπάτης ἢ πειθοῦς ὃ βούλεται δια-
 πραξάμενος βοῦν, ὁ δὲ διὰ μάχης ἀλεκτρούνα. Καίπερ
 γὰρ ὄντες πολεμικώτατοι μελίζονα καὶ μᾶλλον ἀνθρώπων
 πρέκουσαν ἡγοῦντο τὴν διὰ λόγου καὶ συνέσεως πρᾶξιν
 15 ἢ τὴν μετὰ βίας καὶ ἀνδρείας. Ταῦτα μὲν οὖν ὅπως ἔχει
 σκοπεῖν πάρεστι.

XXIII. Τοῦ δὲ Μαρκέλλου τὸ τέταρτον ὑπατεύοντος
 οἱ ἐχθροὶ τοὺς Συρακουσίους ἀνέπεισαν εἰς Ῥώμην ἀφι-
 κομένους κατηγορεῖν καὶ καταβοᾶν πρὸς τὴν σύγκλητον
 20 ὡς δεινὰ καὶ παράσπονδα πεπονθότας. Ἐτυχε μὲν οὖν
 ἐν Καπιτωλίῳ θυσίαν τινὰ συντελεῶν ὁ Μάρκελλος· ἔτι
 δὲ συγκαθεζομένη τῇ γερουσίᾳ τῶν Συρακουσίων προσ-
 πεσόντων καὶ δεομένων λόγου τυχεῖν καὶ δίκης, ὁ μὲν
 συνάρχων ἐξεῖργεν αὐτούς, ἀγανακτῶν ὑπὲρ τοῦ Μαρ-
 25 κέλλου μὴ παρόντος, ὁ δὲ Μάρκελλος εὐθύς ἤκεν ἀκού-
 σας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τοῦ δίφρου καθίσας ὡς ὕπατος
 ἐχρημάτιζεν, ἔπειτα, τῶν ἄλλων τέλος ἐχόντων, καταβὰς
 ἀπὸ τοῦ δίφρου καὶ καταστὰς ὥσπερ ἰδιώτης εἰς τὸν τό-
 πον, ἐν ᾧ λέγειν εἰώθασιν οἱ κρινόμενοι, τοῖς Συρακου-
 30 σίοις ἐλέγγειν αὐτὸν παρεῖχεν. Οἱ δὲ δεινῶς μὲν συνε-
 ταράχθησαν πρὸς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ πεποιθὸς τοῦ ἀνδρός,
 καὶ τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις ἀνυπόστατον ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ πε-

ριπορφύρω φοβερόν ἠγοῦντο καὶ δυσαντίβλεπτον. Οὐ
 μὴν ἀλλὰ καὶ παραθαρσυνόντων αὐτοὺς τῶν διαφορο-
 μένων πρὸς τὸν Μάρκελλον ἤρξαντο τῆς κατηγορίας καὶ
 διεξῆλθον ὀλοφυρμῷ τινι μεμιγμένην δικαιολογίαν, ἧς
 ἦν τὸ κεφάλαιον, ὅτι σύμμαχοι καὶ φίλοι Ῥωμαίοις ὄντες 5
 πεπόνθασιν ἂ πολλοὺς τῶν πολεμίων ἕτεροι στρατηγοὶ
 μὴ παθεῖν ἐχαρίσαντο. Πρὸς ταῦτα ὁ Μάρκελλος ἔλεγεν,
 ὡς ἀντὶ πολλῶν ὧν δεδράκασι Ῥωμαίους. κακῶς οὐδὲν
 πεπόνθασι, πλὴν ἂ πολέμῳ καὶ κατὰ κράτος ἀλόντας ἀν-
 θρώπους κωλύσαι παθεῖν οὐ δυνατόν ἐστίν, οὕτω δὲ 10
 ἀλῶναι δι' αὐτοὺς πολλὰ προκαλουμένῳ πεισθῆναι μὴ
 ἐθελήσαντας. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν τυράννων πολεμησά-
 βιασθέντας, ἀλλὰ κάκεινους ἐπὶ τῷ πολεμεῖν ἐλέσθαι τυ-
 ράννους. Λεχθέντων δὲ τῶν λόγων καὶ μεθισταμέ-
 νοις, ὡσπερ εἴωθεν, ἐκ τῆς βουλῆς τοῖς Συρακουσίοις 15
 συνεξῆλθε Μάρκελλος, ἐπὶ τῷ συνάρχοντι ποιησάμενος
 τὴν σύγκλητον, καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ βουλευτηρίου διέ-
 τριβεν, οὔτε φόβῳ διὰ τὴν δίκην οὔτε θυμῷ πρὸς τοὺς
 Συρακουσίους τοῦ συνήθους μεταβαλὼν καταστήματος,
 ἀλλὰ πράως πάνυ καὶ κοσμίως τὸ τῆς δίκης τέλος ἐκδεχό- 20
 μενος. Ἐπεὶ δὲ διηνέχθησαν αἱ γνώμαι καὶ νικῶν ἀπε-
 δείχθη, προσπίπτουσιν αὐτῷ οἱ Συρακούσιοι, μετὰ δα-
 κρύων δεόμενοι τὴν ὀργὴν εἰς αὐτοὺς ἀφελαι τοὺς πα-
 ρόντας, οἰκτεῖραι δὲ τὴν ἄλλην πόλιν μεμνημένην ὧν
 ἔτυχεν αἰεὶ καὶ χάριν ἔχουσαν. Ἐπικλασθεῖς οὖν ὁ Μάρ- 25
 κελλος τούτοις τε διηλλάγη, καὶ τοῖς ἄλλοις Συρακουσίοις
 αἰεὶ τι πράττων ἀγαθὸν διετέλει. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν,
 ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, καὶ τοὺς νόμους καὶ τῶν κτημάτων
 τὰ περιόντα βέβαια παρέσχεν ἢ σύγκλητος. Ἄνθ' ὧν ἄλ-
 λας τε τιμὰς ὑπερφυεῖς ἔσχε παρ' αὐτοῖς, καὶ νόμον ἔθεντο 30
 312 τοιοῦτον, ὅποταν ἐπιβῆ Σικελίας Μάρκελλος ἢ τῶν ἐκ-

γόνων τις αὐτοῦ, στεφανηφορεῖν Συρακουσίους καὶ θύειν τοῖς θεοῖς.

XXIV. Τοῦντεῦθεν ἤδη τρέπεται πρὸς Ἀννίβαν. Καὶ τῶν ἄλλων ὑπάτων καὶ ἡγεμόνων σχεδὸν ἀπάντων μετὰ τὰ ἐν Κάνναις ἐνὶ στρατηγῆματι τῷ φυγομαχεῖν χρωμένων ἐπὶ τὸν ἄνδρα, παρατάττεσθαι δὲ καὶ συμπλέκεσθαι μηδενὸς τολμῶντος, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὤρμησεν ὁδόν, οἰόμενος τῷ δοκοῦντι καταλύειν Ἀννίβαν χρόνῳ πρότερον ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν, καὶ τὸν Φάβιον ἀεὶ τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενον οὐ καλῶς ἔχειν ἰᾶσθαι τὸ νόσημα τῆς πατρίδος περιμένοντα τῇ Ῥώμῃ μαραινόμενῃ συναποσβῆναι τὸν πόλεμον, ὥσπερ ἰατρῶν τοὺς ἀτόλμους καὶ δειλοὺς πρὸς τὰ βοηθήματα, τῆς νόσου παρακμὴν τῆς δυνάμεως ἐξανάλωσιν ἡγουμένους. Πρῶτον μὲν οὖν τὰς Σαννιτικὰς πόλεις μεγάλας ἀφεστῶσας ἐλώχ, σιτόν τε πολὺν ἀποκείμενον ἐν αὐταῖς καὶ χρήματα καὶ τοὺς φυλάσσοντας Ἀννίβου στρατιώτας τρισχιλίους ὄντας ἔλαβεν· ἔπειτα τοῦ Ἀννίβου Φούλβιον Γναῖον ἀνθύπατον ἐν Ἀπουλίᾳ κατακτείναντος μὲν αὐτὸν σὺν ἔνδεκα χιλιάρχοις, κατακόψαντος δὲ τῆς στρατιᾶς τὸ πλεῖστον, ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην γράμματα τοὺς πολίτας παρακαλῶν θαρρεῖν· αὐτὸς γὰρ ἤδη βαδίξειν, ὡς ἀφέλοιτο τὴν χαρὰν Ἀννίβου. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Λίβιός φησιν ἀγγνωσθέντα τὰ γράμματα μὴ τῆς λύπης ἀφελεῖν, ἀλλὰ τῷ φόβῳ προσθεῖναι, τῶν Ῥωμαίων μετῶν ἡγουμένων τοῦ γεγονότος τὸ κινδυνευόμενον ὅσῳ Φουλβίου κρείττων ἦν Μάρκελλος· ὁ δὲ, ὥσπερ ἔγραψεν, εὐθύς Ἀννίβαν διώκων εἰς τὴν Λευκανίαν ἐνέβαλε, καὶ περὶ πόλιν Νομιστρῶνα καθήμενον ὑπὲρ λόφων ὄχρῶν καταλαβὼν αὐτὸς ἐν τῷ πεδίῳ κατεστρατοπέδευσε. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρότερος εἰς μάχην παρατάξας τὸ στρατεύμα [καὶ] καταβάντος Ἀννίβου, συνέβαλε μάχην κρῖσιν

οὐ λαβοῦσαν, ἰσχυρὰν δὲ καὶ μεγάλην γενομένην· ἀπὸ γὰρ ὄρας τρίτης συμπεσόντες ἤδη σκότους μόλις διελύθησαν. Ἄμα δ' ἡμέρα προαγαγὼν αὐθις τὸ στράτευμα παρέταξε διὰ τῶν νεκρῶν καὶ προῦκαλεῖτο διαγωνίσασθαι περὶ τῆς νίκης τὸν Ἀννίβαν. Ἀναξεύξαντος δὲ ἐκεῖ- 5
νου σκυλεύσας τοὺς πολεμίους νεκροὺς καὶ θάψας τοὺς φίλους ἐδίωκεν αὐθις· καὶ πολλὰς μὲν ὑφέντος ἐνέδρας οὐδεμιᾶ περιπεσῶν, ἐν δὲ πᾶσι τοῖς ἀκροβολισμοῖς πλεῖον ἔχων ἐθαναμάζετο. Διὸ καὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπει-
γόντων ἔδοξε τῇ βουλῇ μᾶλλον ἐκ Σικελίας τὸν ἕτερον 10
ἀπάγειν ὑπάτον ἢ Μάρκελλον Ἀννίβα συνηρητημένον κινεῖν, ἐλθόντα δ' ἐκέλευεν εἰπεῖν δικτάτορα Κόιντον Φούλβιον. Ὁ γὰρ δικτάτωρ οὐκ ἔστιν ὑπὸ τοῦ πλήθους οὐδὲ τῆς βουλῆς αἰρετός, ἀλλὰ τῶν ὑπάτων τις ἢ τῶν στρα-
τηγῶν προελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὃν αὐτῷ δοκεῖ λέγει δι- 15
κτάτορα. Καὶ διὰ τοῦτο δικτάτωρ ὁ φηθεὶς καλεῖται· τὸ γὰρ λέγειν δίκερε Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ἐνιοὶ δὲ τὸν δικτάτορα τῷ μὴ προτιθέναι ψῆφον ἢ χειροτομίαν, ἀλλ' ἀφ' αὐτοῦ τὰ δόξαντα προστάττειν καὶ λέγειν οὕτως ὠνομάσθαι· καὶ γὰρ τὰ διαγράμματα τῶν ἀρχόντων 20
Ἕλληνες μὲν διατάγματα, Ῥωμαῖοι δὲ ἔδικτα προσαγορεύουσιν.

XXV. Ἐπεὶ δὲ ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Σικελίας ὁ τοῦ Μαρ-
κέλλον συνάρχων ἕτερον ἐβούλετο λαβεῖν δικτάτορα, καὶ
βιασθῆναι παρὰ γνώμην μὴ βουλόμενος ἐξέπλευσε νυ- 25
κτὸς εἰς Σικελίαν, οὕτως ὁ μὲν δῆμος ὠνόμασε δικτάτορα
Κόιντον Φούλβιον, ἡ βουλή δ' ἔγραψε Μαρκέλλῳ κε-
λεύουσα τοῦτον εἰπεῖν. Ὁ δὲ πεισθεὶς ἀνείπε καὶ σύν-
επεκύρωσε τοῦ δήμου τὴν γνώμην, αὐτὸς δὲ πάλιν ἀν-
θύπατος εἰς τοῦπιόν ἀπεδείχθη. Συνθήμενος δὲ πρὸς 30
313 Φάβιον Μάξιμον, ὅπως ἐκεῖνος μὲν ἐπιχειρῆ Ταραντί-
νοῖς, αὐτὸς δὲ συμπλεκόμενος καὶ περιέλκων Ἀννίβαν

ἔμποδῶν ἢ τοῦ βοηθεῖν πρὸς ἐκείνον, ἐπέβαλε περὶ Κα-
 νύσιον, καὶ πολλὰς ἀλλάσσουντι στρατοπεδείας καὶ φυγο-
 μαχοῦντι πανταχόθεν ἐπεφαίνετο, τέλος δ' ἰδρυνθέντα
 προσκείμενος ἐξάνιστη τοῖς ἀκροβολισμοῖς. Ὀρμήσαντος
 5 δὲ μάχεσθαι δεξάμενος ὑπὸ νυκτὸς διελύθη· καὶ μεθ'
 ἡμέραν αὐθις ἐν τοῖς ὄπλοις ἑωρᾶτο τὸν στρατὸν ἔχων
 παρατεταγμένον, ὥστε τὸν Ἀννίβαν περιαλγῆ γενόμενον
 τοὺς Καρχηδονίους ἀδροῖσαι καὶ δεηθῆναι τὴν μάχην ἐκεί-
 νην ὑπὲρ πασῶν ἀγωνίσασθαι τῶν ἔμπροσθεν. „Ὀρᾶτε
 10 γὰρ“ εἶπεν „ὡς οὐδὲ ἀναπνεῦσαι μετὰ νίκας τοσαύτας
 οὐδὲ σχολὴν ἄγειν κρατοῦσιν ἡμῖν ἔστιν, εἰ μὴ τοῦτον
 ᾧσαίμεθα τὸν ἄνθρωπον.“ Ἐκ τούτου συμβαλόντες ἐμά-
 χοντο. Καὶ δοκεῖ παρὰ τὸ ἔργον ἀκαίρῳ στρατηγίᾳ
 χρώμενος ὁ Μάρκελλος σφαλῆναι. Τοῦ γὰρ δεξιοῦ πο-
 15 νοῦντος ἐκέλευσεν ἐν τῶν τάγμάτων εἰς τοῦ ἔμπροσθεν
 προσελθεῖν· ἡ δὲ μετακίνησις αὕτη ταράξασα τοὺς μαχο-
 μένους παρέδωκε τὸ νίκημα τοῖς πολεμίοις, ἑπτακοσίων
 ἐπὶ δισχιλίοις Ῥωμαίων πεσόντων. Ἀναχωρήσας δὲ ὁ
 Μάρκελλος εἰς τὸν χάρακα καὶ συναγαγὼν τὸν στρατὸν,
 20 ὄρᾳν ἔφη Ῥωμαίων ὄπλα πολλὰ καὶ σώματα, Ῥωμαίων δὲ
 μηδένα ὄρᾳν. Αἰτουμένων δὲ συγγνώμην οὐκ ἔφη διδύ-
 ναι νενικημένοις, ἐὰν δὲ νικήσωσι, δώσειν· αὔριον δὲ
 μαχεῖσθαι πάλιν, ὅπως οἱ πολῖται τὴν νίκην πρότερον ἢ
 τὴν φυγὴν ἀκούσωσι. Διαλεχθεῖς δὲ ταῦτα προσέταξε
 25 ταῖς ἡττημέναις σπείραις ἀντὶ πυρῶν κριθᾶς μετρηῆσαι.
 Δι' ἃ πολλῶν ἀπὸ τῆς μάχης ἐπικινδύνως καὶ πονήρως
 ἐχόντων οὐδένα φασὶν ὃν οἱ Μαρκέλλου λόγοι τῶν τραυ-
 μάτων οὐχὶ μᾶλλον ἤλγυναν.

XXVI. Ἄμα δὲ ἡμέρᾳ προὔκειτο μὲν ὁ φοινικοῦς χι-
 30 τῶν, ὡς εἶπθε, μάχης ἐσομένης σύμβολον, αἱ δὲ ἡτιμα-
 σμένοι σπείραι τὴν πρώτην αὐταὶ δεηθεῖσαι τάξιν ἐλάμ-
 βανον, τὴν δὲ ἄλλην ἐξάγοντες οἱ χιλιάρχοι στρατιᾶν

παρενέβαλλον. Ἀκούσας δὲ ὁ Ἀννίβας „ὦ Ἡράκλεις“ εἶπε „τί χρήσεται τις ἀνθρώπων μήτε τὴν χεῖρονα τύχη μήτε τὴν βελτίονα φέρειν εἰδότε; μόνος γὰρ οὗτος οὔτε νικῶν δίδωσιν ἀνάπαυσιν οὔτε λαμβάνει νικώμενος, ἀλλ’ αἰεὶ μαχησόμεθα πρὸς τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ᾧ τοῦ τολ- 5 μᾶν αἰεὶ καὶ τὸ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι πρόφασίς ἐστίν.“ Ἐκ τούτου συνήεσαν αἱ δυνάμεις· καὶ τῶν ἀνδρῶν ἴσα φερομένων ἐκέλευσεν Ἀννίβας τὰ θηρία καταστήσαντας εἰς πρώτην τάξιν ἐπάγειν τοῖς ὅπλοις τῶν Ῥωμαίων. Ὠθισμοῦ δὲ μεγάλου καὶ τα- 10 ραχῆς εὐθύς ἐν τοῖς πρώτοις γενομένης, εἰς τῶν χιλιάρχων ὄνομα Φλάβιος ἀναρπάσας σημαίαν ὑπηγνίαζε καὶ τῷ στύρακι τὸν πρῶτον ἐλέφαντα τύπτων ἀπέστρεφεν. Ὁ δὲ ἐμβαλὼν εἰς τὸν ὀπίσω συνετάραξε καὶ τοῦτον καὶ τοὺς ἐπιφερομένους. Κατιδὼν δὲ τοῦτο Μάρκελλος ἐκέ- 15 λευσε τοὺς ἵππους ἐλαύνειν ἀνὰ κράτος πρὸς τὸ θορυβούμενον καὶ ποιεῖν ἔτι μᾶλλον αὐτοῖς περιπετεῖς τοὺς πολεμίους. Οὗτοί τε δὴ λαμπρῶς ἐμβαλόντες ἀνέκοπτον ἄχρι τοῦ στρατοπέδου τοὺς Καρχηδονίους, καὶ τῶν θηρίων τὰ κτεινόμενα καὶ πίπτοντα τὸν πλείστον αὐτῶν 20 φόνον ἀπειργάζετο. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ ὀκτακισχιλίου ἀποθανεῖν Ῥωμαίων δὲ νεκροὶ μὲν ἐγένοντο τρισχίλιοι, τραυματῖαι δὲ ὀλίγου δεῖν ἄπαντες. Καὶ τοῦτο παρέσχευεν Ἀννίβας καθ’ ἡσυχίαν ἀναστάντι νυκτὸς ἄραι πορρωτάτω τοῦ Μαρκελλου. Διώκειν γὰρ οὐκ ἦν δυνατῶς ὑπὸ πλή- 25 θους τῶν τετρωμένων, ἀλλὰ κατὰ σχολὴν εἰς Καμπανίαν ἀνέβηκε, καὶ τὸ θέρος ἐν Σινοέσση διῆγεν ἀναλαμβάνων τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Ὁ δὲ Ἀννίβας ὡς ἀπέρρηξεν ἑαυτὸν τοῦ 314 Μαρκελλου, χρώμενος ὡσπερ λελυμένῳ τῷ στρατεύματι 30 πᾶσαν ἀδεῶς ἐν κύκλῳ περιῶν ἐφλεγε τὴν Ἰταλίαν· καὶ κακῶς ἤκουσεν ἐν Ῥώμῃ Μάρκελλος. Οἱ δὲ ἐχθροὶ Που-

βλίκιον Βίβλον, ἕνα τῶν δημάρχων, ἀνέστησαν ἐπὶ τὴν κατηγορίαν αὐτοῦ, δεινὸν εἰπεῖν ἄνδρα καὶ βίαιον· ὃς πολλάκις συναγαγὼν τὸν δῆμον ἐπειθεν ἄλλω παραδοῦναι στρατηγῷ τὴν δύναμιν, „ἐπεὶ Μάρκελλος“ ἔφη, „μικρὰ 5 τῷ πολέμῳ προσγεγυμνασμένος ὥσπερ ἐκ παλαιστρας ἐπὶ θερμὰ λουτρὰ θεραπεύσων ἑαυτὸν τέτραπται.“ Ταῦτα πυνθανόμενος ὁ Μάρκελλος ἐπὶ μὲν τοῦ στρατοπέδου τοὺς πρεσβευτὰς ἀπέλιπεν, αὐτὸς δὲ πρὸς τὰς διαβολὰς ἀπολογησόμενος εἰς Ῥώμην ἐπανῆλθεν. Ἐκ δὲ τῶν δια- 10 βολῶν ἐκείνων δίκην εὔρε παρσκευασμένην ἐφ’ αὐτόν. Ἡμέρας οὖν ὀρισθείσης καὶ τοῦ δήμου συνελθόντος εἰς τὸν Φλαμίνιον Ἰππόδρομον, ὁ μὲν Βίβλος ἀναβὰς κατηγορήσεν, ὁ δὲ Μάρκελλος ἀπελογεῖτο, βραχέα μὲν καὶ ἀπλᾶ δι’ ἑαυτοῦ, πολλήν δὲ καὶ λαμπρὰν οἱ δοκιμώτατοι 15 καὶ πρῶτοι τῶν πολιτῶν παρρησίαν ἤγον, παρακαλοῦντες μὴ χείρονας τοῦ πολεμίου κριτὰς φανῆναι δειλίαν Μαρκέλλου καταψηφισαμένους, ὃν μόνον φεύγει τῶν ἡγεμόνων ἐκείνος καὶ διατελεῖ τούτῳ μὴ μάχεσθαι στρατηγῶν, ὡς τοῖς ἄλλοις μάχεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τῶν λόγων τού- 20 των τοσοῦτον ἢ τῆς δίκης ἐλπὶς ἐψεύσατο τὸν κατήγορον, ὥστε μὴ μόνου ἀφεθῆναι τῶν αἰτιῶν τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ καὶ τὸ πέμπτον ὑπατον ἀποδειχθῆναι.

XXVIII. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν πρῶτον μὲν ἐν 25 Τυρρηνίᾳ μέγα κίνημα πρὸς ἀπόστασιν ἔπαυσε καὶ κατε- πρᾶνεν ἐπελθὼν τὰς πόλεις· ἔπειτα ναὸν ἐκ τῶν Σικελικῶν λαφύρων φθοδομημένον ὑπ’ αὐτοῦ Δόξης καὶ Ἀρετῆς καθιερωῶσαι βουλόμενος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν οὐκ ἀξιούντων ἐνὶ ναῷ δύο θεοὺς περιέχεσθαι, πάλιν ἤρξατο προσοικοδομεῖν ἕτερον, οὐ θαδίως φέρων 30 τὴν γεγεννημένην ἀντίκρουσιν, ἀλλ’ ὥσπερ οἰωνιζόμενος. Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ σημεῖα διετάραττεν αὐτόν, ἱερῶν τινῶν κεραινώσεις καὶ μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσοῦν διαφα-

γόντες· ἐλέχθη δὲ καὶ βοῦν ἀνδρώπου φωνὴν ἀφείναι καὶ παιδίον ἔχον κεφαλὴν ἐλέφαντος γενέσθαι, καὶ [περιγενέσθαι] περὶ τὰς ἐκθύσεις καὶ ἀποτροπὰς δυσιερούν-
 τες οἱ μάντις κατεῖχον αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ σπαργῶντα καὶ φλεγόμενον. Οὐδεὶς γὰρ ἔρωτα τυσοῦτον ἠράσθη πραγ- 5
 ματος οὐδενὸς, ὅσον οὗτος ὁ ἀνὴρ τοῦ μάχῃ κριθῆναι πρὸς Ἀννίβαν. Τοῦτο καὶ νύκτωρ ὄνειρον ἦν αὐτῷ καὶ μετὰ φίλων καὶ συναρχόντων ἐν βούλευμα καὶ μία πρὸς θεοῦς φωνή, παραταττόμενον Ἀννίβαν λαβεῖν. Ἦδιστα δ' ἂν μοι δοκεῖ τείχους ἐνὸς ἢ τινος χάρακος ἀμφοτέροις 10
 τοῖς στρατεύμασι περιτεθέντος διαγωνίσασθαι, καὶ εἰ μὴ πολλῆς μὲν ἤδη μεστὸς ὑπῆρχε δόξης, πολλὴν δὲ πείραν παρεσχέκει τοῦ παρ' ὄντινούν τῶν στρατηγῶν ἐμβριθῆς γερονένοι καὶ φρόνιμος, εἶπον ἂν, ὅτι μειρακιῶδες αὐτῷ προσπεπτῶκει καὶ φιλοτιμότερον πάθος ἢ κατὰ πρεσβύ- 15
 την τοσοῦτον. Ἐπεὶ γὰρ ἐξήκοντα γεγονῶς ἔτη τὸ πέμ-
 πτον ὑπάτευεν.

XXIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ θυσιῶν καὶ καθαρμῶν ὧν ὑπη-
 γόρευον οἱ μάντις γενομένων ἐξῆλθε μετὰ τοῦ συνάρ-
 χοντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ μεταξὺ Βαντίας πό- 20
 λεως καὶ Βενυσίας καθήμενον ἠρέθιζε τὸν Ἀννίβαν. Ὁ
 δὲ εἰς μάχην μὲν οὐ κατέβαινεν, αἰσθόμενος δὲ πεμπο-
 μένην ὑπ' αὐτῶν στρατιὰν ἐπὶ Λοκρούς τοὺς Ἐπιζεφυ-
 ρίους κατὰ τὸν περὶ Πετηλίαν λόφον ὑφείς ἐνέδρας πεν-
 315 τακοσίους καὶ δισχιλίους ἀπέκτεινε. Τοῦτο Μάρκελλον 26
 ἐξέφερε τῷ θυμῷ πρὸς τὴν μάχην, καὶ προσῆγεν ἄρας ἐγ-
 γυτέρω τὴν δύναμιν. Ἦν δὲ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων
 λόφος ἐπιεικῶς μὲν εὐερκῆς, ὕλης δὲ παντοδαπῆς ἀνά-
 πλεως· εἶχε δὲ καὶ σκοπὰς περικλινεῖς ἐπ' ἀμφοτέρα καὶ
 ναμάτων ὑπεφαίνοντο πηγαὶ καταρρέοντων. Ἐθαύμαζον 30
 οὖν οἱ Ῥωμαῖοι Ἀννίβαν, ὅτι πρῶτος ἐλὼν εὐφυᾶ τόπον
 οὕτως οὐ κατέσχευε, ἀλλ' ἀπέλιπε τοῖς πολεμίοις. Τῷ δὲ

ἄρα καλὸν μὲν ἐνστρατοπεδεῦσαι τὸ χωρίον ἐφαίνετο, πολὺ δὲ κρεῖττον ἐνεδρεῦσαι· καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῷ χρῆσθαι βουλόμενος ἐνέπλησε τὴν ὕλην καὶ τὰς κοιλάδας ἀκοντιστῶν τε πολλῶν καὶ λογχοφόρων, πεπεισμένος ἐπάξεσθαι δι' εὐφυΐαν αὐτὰ τὰ χωρία τοὺς Ῥωμαίους. Οὐδὲ ἀπεψεύσθη τῆς ἐλπίδος· εὐθύς γὰρ ἦν πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ῥωμαίων λόγος, ὡς χρῆ τὸ χωρίον καταλαμβάνειν, καὶ διεστρατήγουν ὅσα πλεονεκτήσουσι τοὺς πολεμίους, μάλιστα μὲν ἐκεῖ στρατοπεδεύσαντες, εἰ δὲ μὴ, τειχίσαντες τὸν λόφον. Ἔδοξεν οὖν τῷ Μαρκέλλῳ μετ' ὀλίγων ἵπποτων ἐπελάσαντι κατασκέψασθαι. Καὶ λαβὼν τὸν μάντιν ἐθύετο· καὶ τοῦ πρώτου πεσόντος ἱερείου δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἦπαρ οὐκ ἔχον κεφαλὴν ὁ μάντις. Ἐπιθυσαμένου δὲ τὸ δεύτερον ἢ τε κεφαλὴν μέγεθος ὑπερφυῆς ἀνέσχε καὶ τᾶλλα φαιδρὰ θυμαστῶς διεφάνη, καὶ λύσιν ἔχειν ὁ τῶν πρώτων φόβος ἔδοξεν. Οἱ δὲ μάντις ταῦτα μᾶλλον ἔφασαν δεδιέναι καὶ ταράττεσθαι· λαμπροτάτων γὰρ ἐπ' αἰσχίστοις καὶ σκυθρωποτάτοις ἱεροῖς γενομένων ὑποπτον εἶναι τῆς μεταβολῆς τὴν ἀτοπίαν. Ἀλλὰ γὰρ

Τὸ πεπερωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδαροῦν σχήσει τείχος, κατὰ Πίνδαρον, ἐξῆι τὸν τε συνάρχοντα Κρισπῖνον παραλαβὼν καὶ τὸν υἱὸν χιλιαρχοῦντα καὶ τοὺς σύμπαντας ἵππεις εἴκοσι καὶ διακοσίους. Ὡν Ῥωμαῖος οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι Τυρρηνοί, τεσσαράκοντα δὲ Φρεγελλανοί, πείραν ἀρετῆς καὶ πίστεως αἰεὶ τῷ Μαρκέλλῳ δεδωκότες. Ἰλιάδους δὲ τοῦ λόφου καὶ συνηφεοῦς ὄντος ἀνὴρ καθήμενος ἄνω σκοπὴν εἶχε τοῖς πολεμίοις, αὐτὸς οὐ συνορώμενος, καθορῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ γινόμενα τούτου φράσαντος τοῖς λοχῶσι, προσελαύνοντα τὸν Μάρκελλον ἐάσαντες ἐγγὺς προσελθεῖν ἐξαίφνης ἀνέστησαν, καὶ περιχυθέντες ἅμα παντα-

χόθεν ἠκόντιζον, ἔπαιον, ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, συν-
 ἐπλέκοντο τοῖς ὑφισταμένοις. Οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τεσσα-
 ράκοντα Φρεγελλανοί. Καὶ τῶν Τυρρηνηῶν εὐθύς ἐν ἀρχῇ
 διατρεσάντων αὐτοὶ συστραφέντες ἡμύνοντο πρὸ τῶν
 ὑπάτων, ἄχρι οὗ Κρισπίνος μὲν ἀκοντίσμασι δυσι βεβλη- 5
 μένος ἐπέστρεψεν εἰς φυγὴν τὸν ἵππον, Μάρκελλον δέ
 τις λόγῃ πλατεῖα διὰ τῶν πλευρῶν διήλασεν, ἦν λαγκίαν
 καλοῦσιν. Οὕτω δὲ καὶ τῶν Φρεγελλανῶν οἱ περιόντες
 ὀλίγοι παντάπασιν αὐτὸν μὲν πεσόντα λείπουσι, τὸν δ'
 υἱὸν ἀρπάσαντες τετρωμένον φεύγουσιν ἐπὶ τὸ στρατό- 10
 πεδον. Ἐγένοντο δὲ νεκροὶ μὲν οὐ πολλῶ τῶν τεσσαρά-
 κοντα πλείους, αἰχμάλωτοι δὲ τῶν μὲν φαβδούχων πέντε,
 τῶν δὲ ἱππέων εἴκοσι δυεῖν δέοντες. Ἐτελεύτησε δὲ καὶ
 Κρισπίνος ἐκ τῶν τραυμάτων οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπιβιώ-
 σας. Καὶ πάθος τοῦτο Ῥωμαίοις συνέπεσε πρότερον οὐ 15
 γεγονός, ἀμφοτέρους ἐξ ἐνὸς ἀγῶνος τοὺς ὑπάτους ἀπο-
 θανεῖν.

XXX. Ἀννίβα δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἐλάχιστος ἦν λόγος,
 Μάρκελλον δὲ πεπτωκέναι πυθόμενος αὐτὸς ἐξέδραμεν
 ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ τῶ νεκρῶ παραστάς καὶ πολὺν χρόνον 20
 τὴν τε φώμην τοῦ σώματος καταμαθὼν καὶ τὸ εἶδος, οὔτε
 φωνὴν ἀφῆκεν ὑπερήφανον οὔτε ἀπ' ὄψεως τὸ χαῖρον,
 ὡς ἂν τις ἐργώδη πολέμιον καὶ βαρὺν ἀπεκτονῶς, ἐξέφη-
 νεν, ἀλλ' ἐπιθαυμάσας τὸ παράλογον τῆς τελευτῆς τὸν
 316 μὲν δακτύλιον ἀφείλετο, τὸ δὲ σῶμα κοσμήσας πρέποντι 25
 κόσμῳ καὶ περιστείλας ἐντίμως ἔκαυσε· καὶ τὰ λείψανα
 συνθεῖς εἰς κάλπιν ἀργυρᾶν καὶ χρυσοῦν ἐμβαλὼν στέ-
 φανον ἀπέστειλε πρὸς τὸν υἱόν. Τῶν δὲ Νομάδων τινὲς
 περιτυχόντες τοῖς κομίζουσιν ὤρμησαν ἀφαιρεῖσθαι τὸ
 τεῦχος, ἀντιλαμβανομένων δ' ἐκείνων ἐκβιαζόμενοι καὶ 30
 μάχόμενοι διέρριψαν τὰ ὄστα. Πυθόμενος δὲ Ἀννίβας
 καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἰπὼν „Οὐδὲν ἄρα δυνατὸν γε-

νέσθαι ἄκοντος θεοῦ, “ τοῖς μὲν Νομάσιν ἐπέθηκε δίκην, οὐκέτι δὲ κομιδῆς ἢ συλλογῆς τῶν λειψάνων ἐφρόντισεν, ὡς δὴ κατὰ θεόν τινα καὶ τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀταφίας παραλόγως οὕτω τῷ Μαρκέλλῳ γενομένης. Ταῦτα μὲν
 5 οὖν οἱ περὶ Κορνήλιον Νέπωτα καὶ Οὐαλέριον Μάξιμον ἱστορήκασι· Αἰβίος δὲ καὶ Καῖσαρ ὁ Σεβαστὸς κομισθῆ-
 ναι τὴν ὑδρίαν πρὸς τὸν υἱὸν εἰρήκασι καὶ ταφῆναι λαμ-
 πρῶς. Ἦν δὲ ἀνάθημα Μαρκέλλου δίγα τῶν ἐν Ῥώμῃ
 γυμνάσιον μὲν ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας, ἀνδριάντες δὲ
 10 καὶ πίνακες τῶν ἐκ Συρακουσῶν ἐν τε Σαμοθράκῃ παρὰ
 τοῖς θεοῖς, οὓς Καβείρους ὠνόμαζον, καὶ περὶ Λίνδον ἐν
 τῷ Ἰερῷ τῆς Ἀθηνᾶς. Ἐκεῖ δὲ αὐτοῦ τῷ ἀνδριάντι τοῦτ’
 ἦν ἐπιγεγραμμένον, ὡς Ποσειδωνίης φησι, τὸ ἐπί-
 γραμμα·

15 Οὗτός τοι Ῥώμης ὁ μέγας, ξένη, πατρίδος ἀστήρ,
 Μάρκελλος κλεινῶν Κλαύδιος ἐκ πατέρων,
 ἐπτάκι τὰν ὑπάταν ἀρχὰν ἐν Ἀργεῖ φυλάξας,
 τὸν πολὺν ἀντιπάλοις ὃς κατέχευε φόνον.

Τὴν γὰρ ἀνθύπατου ἀρχὴν, ἣν δις ἤρξε, ταῖς πέντε προσ-
 20 κατηρίθμησεν ὑπατείας ὁ τὸ ἐπίγραμμα ποιήσας. Γένος
 δ’ αὐτοῦ λαμπρὸν ἄχρι Μαρκέλλου τοῦ Καίσαρος ἀδελ-
 φιδοῦ διέτεινεν, ὃς Ὀκταβίας ἦν τῆς Καίσαρος ἀδελφῆς
 υἱὸς ἐκ Γαίου Μαρκέλλου γεγονώς, ἀγορανομῶν δὲ Ῥω-
 μαίων ἐτελεύτησε νυμφίος, Καῖσαρος θυγατρὶ χρόνον οὐ
 25 πολὺν συνοικήσας. Εἰς δὲ τιμὴν αὐτοῦ καὶ μνήμην
 Ὀκταβία μὲν ἡ μήτηρ τὴν βιβλιοθήκην ἀνέθηκε, Καῖσαρ
 δὲ θέατρον ἐπιγράψας Μαρκέλλου.

(ΠΕΛΟΠΙΔΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΕΛΛΟΥ
ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.)

5

Ι. Ὅσα μὲν οὖν ἔδοξεν ἡμῖν ἀναγραφῆς ἄξια τῶν
 ἱστορημένων περὶ Μαρκέλλου καὶ Πελοπίδου, ταῦτά
 ἔστι. Τῶν δὲ κατὰ τὰς φύσεις καὶ τὰ ἥθη κοινοτήτων
 ὡσπερ ἐφαμίλλων οὐσῶν (καὶ γὰρ ἀνδρεῖοι καὶ φιλόπο- 10
 νοι καὶ θυμοειδεῖς καὶ μεγαλόφρονες ἀμφοτέροι γεγό-
 νασιν), ἐκεῖνο δόξειεν ἂν διαφορὰν ἔχειν μόνον, ὅτι
 Μάρκελλος μὲν ἐν πολλαῖς πόλεσιν ὑποχειροῖς γενομέ-
 ναις σφαγὰς ἐποίησεν, Ἐπαμεινώνδας δὲ καὶ Πελοπίδας
 οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν οὐδὲ πόλεις ἢ- 15
 δραποδίσαντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους
 ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. Ἐν δὲ ταῖς
 πράξεσι θαυμαστὰ μὲν καὶ μεγάλα τοῦ Μαρκέλλου τὰ
 πρὸς Κελτοὺς, ὡσαμῆνου τοσοῦτον πλῆθος ἰσπέων ὁμοῦ
 καὶ πεζῶν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτὸν ἰσπεῦσιν, ὃ ῥαδίως 20
 ὑφ' ἑτέρου στρατηγοῦ γεγονὸς οὐχ ἱστόρηται, καὶ τὸν
 ἄρχοντα τῶν πολεμίων ἀνελόντος· ἐν ᾧ τρόπῳ Πελοπί-
 δας ἔπταισεν ὀρμήσας ἐπὶ ταῦτά, προαναιρεθεῖς δὲ ὑπὸ
 τοῦ τυράννου καὶ παθῶν πρότερον ἢ δράσας. Οὐ μὴν
 ἀλλὰ τούτοις μὲν ἔστι παραβαλεῖν τὰ Λεύκτρα καὶ Τεγύ- 25
 ρας, ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους ἀγώνων, κρυφαίαν
 δὲ σὺν λόγῳ κατωρθωμένην προᾶξιν οὐκ ἔχομεν τοῦ Μαρ-
 κέλλου παραβαλεῖν οἷς Πελοπίδας περὶ τὴν ἐκ φυγῆς κά-
 θοδον καὶ ἀναίρεσιν τῶν ἐν Θήβαις τυράννων ἐπραξεν,
 ἀλλ' ἐκεῖνο πολὺ πάντων εἰοικε πρωτεύειν τῶν ὑπὸ σκό- 30
 τῳ καὶ δι' ἀπάτης γεγεννημένων τὸ ἔργον. Ἀντίβας φο-
 βερὸς μὲν καὶ δεινὸς ἐνέκειτο, ὡσπερ ἀμέλει Λακεδαιμό-

νιοι τότε Θηβαίοις, ἐνδοῦναι δὲ τούτους μὲν Πελοπίδα καὶ περὶ Τεγύρας καὶ περὶ Λεῦκτρα βεβαίον ἔστιν, Ἄντι- 317
 βαν δὲ Μάρκελλος, ὡς μὲν οἱ περὶ Πολύβιον λέγουσιν, οὐδὲ ἄπαξ ἐνίκησεν, ἀλλ' ἀήττητος ὁ ἀνὴρ δοκεῖ διαγε-
 5 νέσθαι μέχρι Σκηπίωνος· ἡμεῖς δὲ Λιβίω, Καίσαρι καὶ Νέπωτι καὶ τῶν Ἑλληνικῶν τῷ βασιλεῖ Ἰόβα πιστεῦ-
 μεν, ἥττας τινὰς καὶ τροπὰς ὑπὸ Μαρκέλλου τῶν σὺν Ἄντιβα γενέσθαι· μεγάλην δὲ αὐταὶ ῥοπήν οὐδεμίαν ἐποίησαν, ἀλλ' ἔοικε ψευδόπτωμά τι γενέσθαι περὶ τὸν
 10 Λίβυν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἐκείναις. Ὁ δὴ κατὰ λόγον καὶ προσηκόντως ἐθαυμάσθη μετὰ τοσαύτας τροπὰς στρα-
 τοπέδων καὶ φόνους στρατηγῶν καὶ σύγχυσιν ὅλης ὁμοῦ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας εἰς ἀντίπαλα τῷ θαρρεῖν καθι-
 σταμένων· ὁ γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ πάλαι περιδεοῦς καὶ κα-
 15 ταπεπληγότες αὐτίς ἐμβαλὼν τῷ στρατεύματι ξῆλον καὶ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦτο δὴ τὸ μὴ ῥαδίως τῆς νίκης ὑφιέμενον, ἀλλὰ καὶ ἀμφισβητοῦν τε καὶ φιλοτιμούμενον ἐπάρας καὶ θαρρύνας, εἰς ἀνὴρ ἦν, Μάρκελλος· εἰθισμένους γὰρ ὑπὸ τῶν συμφορῶν, εἰ
 20 φεύγοντες ἐκφύγοιεν Ἄντιβαν, ἀγαπᾶν, ἐδίδαξεν αἰσχῦ-
 νεσθαι σωζομένους μεθ' ἥττης, αἰδεσθαι δὲ παρὰ μικρὸν ἐνδόντας, ἀλγεῖν δὲ μὴ κρατήσαντας.

II. Ἐπεὶ τοίνυν Πελοπίδας μὲν οὐδεμίαν ἠττήθη μά-
 χην στρατηγῶν, Μάρκελλος δὲ πλείστας τῶν καθ' αὐτὸν
 25 Ῥωμαίων ἐνίκησε, δόξειεν ἂν ἴσως τῷ δυσνικῆτῳ πρὸς τὸ ἀήττητον ὑπὸ πλήθους τῶν κατωρθωμένων ἐπανισοῦ-
 σθαι. Καὶ μὴν οὗτος μὲν εἶλε Συρακούσας, ἐκεῖνος δὲ τῆς Λακεδαιμονος ἀπέτυχεν. Ἄλλ' οἶμαι μείζον εἶναι τοῦ καταλαβεῖν Σικελίαν τὸ τῇ Σπάρτῃ προσελθεῖν καὶ δια-
 30 βῆναι πρῶτον ἀνθρώπων πολέμῳ τὸν Εὐρώταν, εἰ μὴ νῆ Δία τοῦτο μὲν φήσει τις τὸ ἔργον Ἐπαμεινώνδῃ μᾶλλον ἢ Πελοπίδῃ προσήκειν, ὥσπερ καὶ τὰ Λεῦκτρα, τῶν

δὲ Μαρκέλλω διαπεπραγμένων ἀκοινώνητον εἶναι τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ Συρακούσας μόνος εἶλε, καὶ Κελτοὺς ἄνευ τοῦ συνάρχοντος ἐτρέφατο, καὶ πρὸς Ἀντίβαν μηδενὸς συλλαμβάνοντος, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀποτρεπόντων, ἀντιταξάμενος καὶ μεταβαλὼν τὸ σχῆμα τοῦ πολέμου πρῶτος ἤγεμῶν τοῦ τολμῶν κατέστη.

III. Τὴν τοίνυν τελευταίην ἐπαινω μὲν οὐδετέρου τῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀνιωμαι καὶ ἀγανακτῶ τῷ παραλόγῳ τοῦ συμπτώματος· καὶ θαυμάζω μὲν ἐν μάχαις τοσαύταις, ὅσαις ἀποκάμοι τις ἂν καταριθμῶν, μηδὲ τρωθέντα τὸν 10 Ἀντίβαν, ἄγαμαι δὲ καὶ τὸν ἐν τῇ Παιδείᾳ Χρυσάνταν, ὃς διηρημένος κοπίδα καὶ παίειν μέλλων πολέμιον, ὡς ὑπεσήμηεν ἢ σάλπιγγ' ἀνακλητικόν, ἀφείς τὸν ἄνδρα μάλα πράως καὶ κοσμίως ἀνεχώρησεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸν Πελοπίδαν ποιεῖ σύγγνωστον ἅμα τῷ τῆς μάχης καιρῷ 15 παράθερμον ὄντα καὶ πρὸς τὴν ἄμυναν οὐκ ἀγεννῶς ἐκφέρων ὁ θυμὸς· ἄριστον μὲν γὰρ νικῶντα σῶζεσθαι τὸν στρατηγόν, εἰ δέ, θαν εἶν εἰς ἀρετὴν καταλύσαντα βίον, ὡς Εὐριπίδης φησὶν· οὕτω γὰρ οὐ πάθος, ἀλλὰ πρᾶξις γίνεται τοῦ τελευταῖου ὁ θάνατος. Πρὸς δὲ τῷ 20 θυμῷ τοῦ Πελοπίδου καὶ τὸ τέλος αὐτὸ τὸ τῆς νίκης ἐν τῷ πεσεῖν τὸν τύραννον ὀρώμενον οὐ παντάπασιν ἀλόγως ἐπεσπάσατο τὴν ὀρμὴν· χαλεπὸν γὰρ ἐτέρας οὕτω καλὴν καὶ λαμπρὰν ἐχούσης ὑπόθεσιν ἀριστείας ἐπιλαβέσθαι. Μάρκελλος δὲ μήτε χρείας μεγάλης ἐπικειμένης 25 μήτε τοῦ παρὰ τὰ δεινὰ πολλάκις ἐξιστάντος τὸν λογισμὸν ἐνθουσιασμοῦ παρεστῶτος ὠσάμενος ἀπερισκέπτως εἰς κίνδυνον οὐ στρατηγοῦ πτώμα, προδρόμου δέ τινος ἢ κατασκόπου πέπτωκεν, ὑπατείας πέντε καὶ τρεῖς 318 θριάμβους καὶ σκῦλα καὶ τροπαιοφορίας ἀπὸ βασιλέων 30 τοῖς προαποδηήσκουσι Καρχηδονίαν Ἰβηρσι καὶ Νομάσιν ὑποβαλῶν. Ὡστε νεμεσῆσαι αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς

τοῦ κατορθώματος, ἄνδρα Ῥωμαίων ἄριστον ἀρετῇ καὶ
 δυνάμει μέγιστον καὶ δόξῃ λαμπρότατον ἐν τοῖς Φρεγγε-
 λανῶν προδιερευνηταῖς παραναλαῶσθαι. Χρῆ δὲ ταῦτα
 μὴ κατηγορίαν εἶναι τῶν ἀνδρῶν νομίζειν, ἀλλ' ὡς ἀγα-
 5 νάκτησίν τινα καὶ παρρησίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκείνων πρὸς
 αὐτοὺς καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν, εἰς ἣν τὰς ἄλλας κατα-
 νάλωσαν ἀρετὰς ἀφειδήσαντες τοῦ βίου καὶ τῆς ψυχῆς,
 ὥσπερ ἑαυτοῖς, οὐ ταῖς πατρίσι μᾶλλον καὶ φίλοις καὶ
 10 συμμάχοις, ἀπολλυμένων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Πελο-
 πίδας μὲν τοὺς συμμάχους ταφεῖς ἔσχεν, ὑπὲρ ὧν ἀπέ-
 θανε, Μάρκελλος δὲ τοὺς πολεμίους, ὑφ' ὧν ἀπέθανε.
 Ζηλωτὸν μὲν οὖν ἐκείνο καὶ μακάριον, κρεῖττον δὲ καὶ
 μεῖζον εὐνοίας χάριν ἀμειβομένης ἐχθρα λυποῦσαν ἀρε-
 τὴν θαυμάζουσα. Τὸ γὰρ καλὸν ἐνταῦθα τὴν τιμὴν ἔχει
 15 μόνον, ἐκεῖ δὲ τὸ λυσιτελεῖς καὶ ἡ χρεῖα μᾶλλον ἀγαπᾶται
 τῆς ἀρετῆς.

I. Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου φυλῆς μὲν ἦν Ἀντιοχίδος,
 τῶν δὲ δῆμων Ἀλωπεκῆθεν. Περὶ δ' οὐσίας αὐτοῦ λόγοι
 25 διάφοροι γεγόνασιν, οἱ μὲν ὡς ἐν πενίᾳ συντόνῳ κατα-
 βιώσαντος καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἀπολιπόντος θυγατέ-
 ρας δύο πολὺν χρόνον ἀνεκδότους δι' ἀπορίαν γενο-
 μένας· πρὸς δὲ τοῦτον τὸν λόγον ὑπὸ πολλῶν εἰρημένον
 ἀντιτασσόμενος ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἐν τῷ Σωκράτει
 30 χωρίῳ Φαληροὶ φησι γινώσκειν Ἀριστείδου γενόμενον,
 ἐν ᾧ τέθραπται, καὶ τεκμήρια τῆς περὶ τὸν οἶκον εὐπορίας
 ἐν μὲν ἡγεῖται τὴν ἐπώνυμον ἀρχήν, ἣν ἤρξε τῷ κυάμφῳ

λαχῶν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τὰ μέγιστα τιμήματα κεκτημένων, οὓς πεντακοσιομεδίμνους προσηγόρευον, ἕτερον δὲ τὸν ἔξοστρακισμόν· οὐδενὶ γὰρ τῶν πενήτων, ἀλλὰ τοῖς ἐξ οἴκων τε μεγάλων καὶ διὰ γένους ὄγκον ἐπιφθόνων ὄστρακον ἐπιφέρεσθαι· τρίτον δὲ καὶ τελευταῖον, ὅτι 5 νίκης ἀναθήματα χορηγικοὺς τρίποδας ἐν Διονύσου καταλέλοιπεν, οὐ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυντο τοιαύτην ἐπιγραφὴν διασώζοντες „Ἀντιοχὶς ἐνίκᾳ, Ἀριστείδης ἐχορήγει, Ἀρχέστρατος ἐδίδασκε.“ Τουτὶ μὲν οὖν, καίπερ εἶναι δοκοῦν μέγιστον, ἀσθενέστατόν ἐστι. Καὶ γὰρ Ἐπαμεινώνδας, ὃν πάντες ἄνθρωποι γινώσκουσιν ἐν πενία καὶ τραφέντα πολλῇ καὶ βιώσαντα, καὶ Πλάτων ὁ φιλόσοφος οὐκ ἀφιλοτίμους ἀνεδέξαντο χορηγίας, ὁ μὲν ἀληταῖς ἀνδράσιν, ὁ δὲ παισὶ κνκλλοῖς χορηγήσας, τούτῳ μὲν Δίωνος τοῦ Συρακουσίου τὴν δαπάνην παρέχοντος, 15 Ἐπαμεινώνδα δὲ τῶν περὶ Πελοπίδαν. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀκήρυκτος καὶ ἄσπονδος πρὸς τὰς παρὰ τῶν φίλων δωρεὰς πόλεμος, ἀλλὰ τὰς εἰς ἀπόθεσιν καὶ πλεονεξίαν ἀγεννεῖς ἠγούμενοι καὶ ταπεινὰς, ὅσαι φιλοτιμίας 319 τινὸς ἀκερδοῦς ἔχονται καὶ λαμπρότητος οὐκ ἀπωθοῦνται. Παναίτιος μέντοι περὶ τοῦ τρίποδος ἀποφαίνει τὸν Δημήτριον ὁμῶνυμίᾳ διεψευσμένον· ἀπὸ γὰρ τῶν Μηδικῶν εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δύο μόνους Ἀριστείδας χορηγοὺς ἀναγράφεσθαι νικῶντας, ἃν οὐδέτερον εἶναι τῷ Λυσιμάχου τὸν αὐτόν, ἀλλὰ 25 τὸν μὲν Ξενοφίλου πατρός, τὸν δὲ χρόνῳ πολλῷ νεώτερον, ὡς ἐλέγχει τὰ γράμματα τῆς μετ' Εὐκλείδην ὄντα γραμματικῆς καὶ προσγεγραμμένος ὁ Ἀρχέστρατος, ὃν ἐν τοῖς Μηδικοῖς οὐδεὶς, ἐν δὲ τοῖς Πελοποννησιακοῖς συχνοὶ χορῶν διδάσκαλον ἀναγράφουσι. Τὸ μὲν οὖν τοῦ 30 Παναίτιου βέλτιον ἐπισκεπτέον ὅπως ἔχει. Τῷ δ' ὄστράκῳ πᾶς ὁ διὰ δόξαν ἢ γένος ἢ λόγου δύναμιν ὑπὲρ τοὺς

πολλοὺς νομιζόμενος ὑπέπιπτεν· ὅπου καὶ Δάμων ὁ Περικλέους διδάσκαλος, ὅτι τὸ φρονεῖν ἐδόκει τις εἶναι περιττός, ἐξωστρακίσθη. Καὶ μὴν ἄρξαι γε τὸν Ἀριστείδην ὁ Ἴδομενεὺς οὐ κναμεντόν, ἀλλ' ἐλομένων Ἀθηναίων 5 φησίν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἤρξεν, ὡς αὐτὸς ὁ Δημήτριος γέγραφε, καὶ πάννυ πιθανόν ἐστιν ἐπὶ δόξῃ τοσαύτῃ καὶ κατορθώμασι τηλικούτοις ἀξιωθῆναι δι' ἄρετὴν ἧς διὰ πλοῦτον ἐτύγχανον οἱ λαγγάνοντες. Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν Δημήτριος οὐ μόνον Ἀριστείδην, ἀλλὰ 10 καὶ Σωκράτην δῆλός ἐστι τῆς πενίας ἐξελέσθαι φιλοτιμούμενος ὡς μεγάλου κακοῦ· καὶ γὰρ ἐκείνῳ φησίν οὐ μόνον τὴν οἰκίαν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ μνᾶς ἐβδομήκοντα τοκιζομένας ὑπὸ Κρίτωνος.

Π. Ἀριστείδης δὲ Κλεισθένης μὲν τοῦ καταστησαμένου 15 νου τὴν πολιτείαν μετὰ τοὺς τυράννους ἐταίρος γενόμενος, ζηλώσας δὲ καὶ θαυμάσας μάλιστα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Λυκούργον τὸν Λακεδαιμόνιον, ἤψατο μὲν ἀριστοκρατικῆς πολιτείας, ἔσχε δ' ἀντιτασσόμενον ὑπὲρ τοῦ δήμου Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους. Ἐνιοὶ μὲν οὖν φασιν 20 παῖδας ὄντας αὐτοὺς καὶ συντρεφομένους ἀπ' ἀρχῆς ἐν παντὶ καὶ σπουδῆς ἐχομένῳ καὶ παιδιᾷ πράγματι καὶ λόγῳ διαφέρεσθαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὰς φύσεις εὐθύς ὑπὸ τῆς φιλονεικίας ἐκείνης ἀνακαλύπτεσθαι, τὴν μὲν εὐχερῆ καὶ παραβόλον καὶ πανοῦργον οὖσαν καὶ μετ' 25 ὀξύτητος ἐπὶ πάντα ῥαδίως φερομένην, τὴν δ' ἰδρυμένην ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενεῖ, ψεῦδος δὲ καὶ βωμολοχίαν καὶ ἀπάτην οὐδ' ἐν παιδιᾷ τινι τρόπῳ προσειμένην· Ἀρίστων δ' ὁ Κεῖος ἐξ ἐρωτικῆς ἀρχῆς γενέσθαι φησὶ καὶ προελθεῖν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐχθρὰν αὐ- 30 τῶν. Στησίλεω γάρ, ὃς ἦν γένει Κεῖος, ἰδέα τε καὶ μορφῇ σώματος πολὺ τῶν ἐν ᾧρα λαμπρότατος, ἀμφοτέρους ἐρασθέντας οὐ μετρίως ἐνεγκεῖν τὸ πάθος οὐδ' ἄμα λή-

γοντι τῷ κάλλει τοῦ παιδὸς ἀποθέσθαι τὴν φιλονεικίαν, ἀλλ' ὥσπερ ἐγγυμνασασμένους ἐκείνη πρὸς τὴν πολιτείαν εὐθύς ὀρμηῆσαι διαπύρους ὄντας καὶ διαφόρως ἔχοντας. Ὁ μὲν οὖν Θεμιστοκλῆς εἰς ἐταιρείαν ἐμβαλὼν ἑαυτὸν εἶχε πρόβλημα καὶ δύναμιν οὐκ εὐκαταφρόνητον, ὥστε 5 καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα καλῶς αὐτὸν ἄρξειν Ἀθηναίων, ἄνπερ ἴσος ἦ καὶ κοινὸς ἅπασιν „Μηδέποτε“ εἶπειν „εἰς τοῦτον ἐγὼ καθίσειμι τὸν θρόνον, ἐν ᾧ πλεόν οὐδὲν ἔξουσιν οἱ φίλοι παρ' ἐμοὶ τῶν ἀλλοτρίων.“ Ἀριστείδης δὲ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ ὁδὸν ἰδίαν ἐβάδιζε διὰ τῆς πολι- 10 τείας, πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος συναδικεῖν τοῖς ἐταίροις ἢ λυπηρὸς εἶναι μὴ χαριζόμενος, ἔπειτα τὴν ἀπὸ τῶν φίλων δύναμιν οὐκ ὀλίγους ἰδὼν ἐπαίρουσαν ἀδικεῖν ἐφυλάττετο, μόνῳ τῷ χρηστὰ καὶ δίκαια πράττειν καὶ λέγειν ἀξιῶν θαρρεῖν τὸν ἀγαθὸν πολίτην. 15

III. Οὐ μὴν ἀλλὰ, πολλὰ κινουμένου τοῦ Θεμιστοκλέους παραβόλως καὶ πρὸς πᾶσαν αὐτῷ πολιτείαν ἐν- 320 σταμένου καὶ διακόπτοντος, ἠναγκάζετό πού καὶ αὐτὸς τὰ μὲν ἀμυνόμενος, τὰ δὲ κολούων τὴν ἐκείνου δύναμιν χάριτι τῶν πολλῶν ἀύξομένην ὑπεναντιοῦσθαι οἷς ἔπρατ- 20 τεν ὁ Θεμιστοκλῆς, βέλτιον ἠγούμενος παρελθεῖν ἐνια τῶν συμφερόντων τὸν δῆμον ἢ τῷ κρατεῖν ἐκείνον ἐν πᾶσιν ἰσχυρὸν γενέσθαι. Τέλος δὲ ποτε τοῦ Θεμιστοκλέους πράττοντός τι τῶν δεόντων ἀντικρούσας καὶ περιγενόμενος οὐ κατέσχευ, ἀλλ' εἶπεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας 25 ἀπιῶν, ὡς οὐκ ἔστι σωτηρία τοῖς Ἀθηναίων πράγμασιν, εἰ μὴ καὶ Θεμιστοκλέα καὶ αὐτὸν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβάλοιεν. Πάλιν δὲ γράψας τινὰ γνώμην εἰς τὸν δῆμον, ἀντιλογίας οὔσης πρὸς αὐτὴν καὶ φιλονεικίας, ἐκράτει· μέλλοντος δὲ τοῦ προέδρου τὸν δῆμον ἐπερωτᾶν αἰσθό- 30 μενος ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν τὸ ἀσύμφορον ἀπέστη τοῦ ψηφίσματος. Πολλάκις δὲ καὶ δι' ἑτέρων εἰσέφερε τὰς

γνώμας, ὡς μὴ φιλονεικία τῇ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐμπόδιος εἴη τῷ συμφέροντι. Θαυμαστὴ δέ τις ἐφαίνεται αὐτοῦ παρὰ τὰς ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταβολὰς ἢ εὐστάθεια, μήτε ταῖς τιμαῖς ἐπαιρομένον πρὸς τε τὰς δυσημερίας 5 ἀθορύβως καὶ πράως ἔχοντος, καὶ ὁμοίως ἡγουμένου χρηναί τῇ πατρίδι παρέχειν ἑαυτὸν οὐ χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης προῖκα καὶ ἀμισθὶ πολιτευόμενον. Ὅθεν, ὡς ἔοικε, τῶν εἰς Ἀμφιάραον ὑπ' Αἰσχύλου πεποιημένων λαμβείων ἐν τῷ θεάτρῳ λεγομένων

10 οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευόμενα,
πάντες ἀπέβλεψαν εἰς Ἀριστείδην, ὡς ἐκείνῳ μάλιστα τῆς ἀρετῆς ταύτης προσηκούσης.

15 IV. Οὐ μόνον δὲ πρὸς εὐνοίαν καὶ χάριν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὀργὴν καὶ πρὸς ἐχθρὰν ἰσχυρότατος ἦν ὑπὲρ τῶν δικαίων ἀντιστῆναι. Λέγεται γοῦν ποτε διώκων ἐχθρὸν ἐν δικαστηρίῳ, μετὰ τὴν κατηγορίαν οὐ βουλομένων ἀκούειν τοῦ κινδυνεύοντος τῶν δικαστῶν, ἀλλὰ τὴν 20 ψῆφον εὐθύς αἰτούντων ἐπ' αὐτόν, ἀναπηδήσας τῷ κρινόμενῳ συνικετεύειν, ὅπως ἀκουσθεῖν καὶ τύχοι τῶν νομίμων· πάλιν δὲ κρίνων ἰδιώταις δυσί, τοῦ ἑτέρου λέγοντος, ὡς πολλὰ τυγχάνει τὸν Ἀριστείδην ὁ ἀντίδικος λελυπηκῶς „Λέγ', ὦ γαθεῖ“ φάναι „μᾶλλον, εἴ τι σὲ κα- 25 κὸν πεποίηκε· σοὶ γὰρ, οὐκ ἑμαυτῷ, δικάζω.“ Τῶν δὲ δημοσίων προσόδων ἀίρεθεις ἐπιμελητῆς οὐ μόνου τοὺς καθ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους ἄρχοντας ἀπεδείκνυε πολλὰ νενοσφισμένους, καὶ μάλιστα τὸν Θεμιστοκλέα·

30 Σοφὸς γὰρ ἄνθρωπος, τῆς δὲ χειρὸς οὐ κρατῶν.
Διὸ καὶ συναγαγὼν πολλοὺς ἐπὶ τὸν Ἀριστείδην ἐν ταῖς εὐθύταις διώκων κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν, ὡς φησιν

Ἴδομενεύς. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν πρώτων ἐν τῇ πόλει καὶ βελτίστων, οὐ μόνον ἀφείθη τῆς ζημίας, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἄρχων ἐπὶ τὴν αὐτὴν διοίκησιν ἀπεδείχθη. Προσποιούμενος δὲ τῶν προτέρων μεταμέλειν αὐτῷ καὶ μαλακώτερον ἐνδιδοὺς ἑαυτόν, ἤρεσκε τοῖς τὰ κοινὰ κλέπτουσι 5 οὐκ ἐξελέγχων οὐδ' ἀκριβολογούμενος, ὥστε καταπιμπλαμένους τῶν δημοσίων ὑπερεπαινεῖν τὸν Ἀριστείδην καὶ δεξιούσθαι τὸν δῆμον ὑπὲρ αὐτοῦ, σπουδάζοντας ἄρχοντα πάλιν αἰρεθῆναι. Μελλόντων δὲ χειροτονεῖν ἐπέτιμησε τοῖς Ἀθηναίοις. „Ὅτε μὲν γάρ“ ἔφη „πιστῶς καὶ 10 καλῶς ὑμῖν ἤρξα, προὔπηλακίσθη· ἐπεὶ δὲ πολλὰ τῶν κοινῶν καταπροεῖμαι τοῖς κλέπτουσι θαυμαστός εἶναι δοκῶ πολίτης. Αὐτὸς μὲν οὖν αἰσχύνομαι τῇ νῦν τιμῇ μᾶλλον ἢ τῇ πρώτῃ καταδίκη, συνάχθομαι δ' ὑμῖν, παρ' οἷς ἐνδοξότερόν ἐστι τοῦ σώζειν τὰ δημόσια τὸ χαρίζε- 15

321 σθαι τοῖς πονηροῖς.“ Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ τὰς κλοπὰς ἐξελέγξας τοὺς μὲν τότε βοῶντας ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μαρτυροῦντας ἐπεστόμισε, τὸν δ' ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἀπὸ τῶν βελτίστων ἔκαινον εἶχεν.

V. Ἐπεὶ δὲ Δᾶτις ὑπὸ Λαρείου πεμφθεὶς λόγῳ μὲν 20 ἐπιθεῖναι δίκην Ἀθηναίοις, ὅτι Σάρδεις ἐνέπρησαν, ἔργῳ δὲ καταστρέψασθαι τοὺς Ἕλληνας, εἰς Μαραθῶνα παντὶ τῷ στόλῳ κατέσχε καὶ τὴν χώραν ἐπόρθει, τῶν δέκα καθεστῶτων τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τὸν πόλεμον στρατηγῶν μέγιστον μὲν εἶχεν ἀξίωμα Μιλτιάδης, δόξη δὲ καὶ δυνά- 25 μει δεύτερος ἦν Ἀριστείδης. Καὶ τότε περὶ τῆς μάχης γνώμη τῇ Μιλτιάδου προσθέμενος οὐ μικρὰν ἐποίησε ῥοπήν· καὶ παρ' ἡμέραν ἑκάστου στρατηγοῦ τὸ κράτος ἔχοντας, ὡς περιῆλθεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχή, παρέδωκε Μιλτιάδῃ, διδάσκων τοὺς συνάρχοντας, ὅτι τὸ κείθεσθαι καὶ 30 ἀκολουθεῖν τοῖς εὐφρονούσιν οὐκ αἰσχρόν, ἀλλὰ σεμνὸν ἐστὶ καὶ σωτήριον. Οὕτω δὲ πραῦνας τὴν φιλονεικίαν

καὶ προτρεψάμενος αὐτοὺς ἀγαπᾶν μιᾷ γνώμῃ τῇ κρατί-
στη χρωμένους, ἔρωσε τὸν Μιλτιάδην τῷ ἀπερισπάστῳ
τῆς ἐξουσίας ἰσχυρὸν γενόμενον. Χαίρειν γὰρ ἔων ἑκα-
στος ἤδη τὸ παρ' ἡμέραν ἄρχειν ἐκείνῳ προσεῖχεν. Ἐν δὲ
5 τῇ μάχῃ μάλιστα τῶν Ἀθηναίων τοῦ μέσου πονήσαντος
καὶ πλεῖστον ἐνταῦθα χρόνον τῶν βαρβάρων ἀντερεισάν-
των κατὰ τὴν Λεοντίδα καὶ τὴν Ἀντιοχίδα φυλῆν, ἠγω-
νίσαντο λαμπρῶς τεταγμένοι παρ' ἀλλήλους ὃ τε Θεμι-
στοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης· ὁ μὲν γὰρ Λεοντίδος ἦν, ὁ δ'
10 Ἀντιοχίδος· ἐπεὶ δὲ τρεψάμενοι τοὺς βαρβάρους ἐνέβα-
λον εἰς τὰς ναῦς καὶ πλείοντας οὐκ ἐπὶ νήσων ἐώρων, ἀλλ'
ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς θαλάσσης εἴσω πρὸς τὴν Ἀτ-
τικὴν ἀποβιαζομένους, φοβηθέντες μὴ τὴν πόλιν ἐρημον
λάβωσι τῶν ἀμυνομένων, ταῖς μὲν ἐννέα φυλαῖς ἠπεί-
15 γοντο πρὸς τὸ ἄστυ καὶ κατήνυσαν αὐθημερόν· ἐν δὲ
Μαραθῶνι μετὰ τῆς ἑαυτοῦ φυλῆς Ἀριστείδης ἀπολει-
φθεὶς φύλαξ τῶν ἀλγμαλώτων καὶ τῶν λαφύρων οὐκ
ἐψεύσατο τὴν δόξαν, ἀλλὰ χύδην μὲν ἀργύρου καὶ χρυ-
σοῦ παρόντος, ἐσθῆτος δὲ παντοδαπῆς καὶ χρημάτων ἄλ-
20 λων ἀμυθῆτων ἐν ταῖς σκηναῖς καὶ τοῖς ἠλωκόσι σκάφε-
σιν ὑπαρχόντων, οὔτ' αὐτὸς ἐπεθύμησε θιγεῖν οὔτ' ἄλ-
λον εἶασε, πλὴν εἰ τινες ἐκείνου λαθόντες ἀφελήθησαν·
ᾧ ἦν καὶ Καλλίας ὁ δαδοῦχος. Τούτῳ γάρ τις, ὡς ἔοικε,
τῶν βαρβάρων προσέπεσεν οἰηθεὶς βασιλέα διὰ τὴν κό-
25 μην καὶ τὸ στρόφιον εἶναι· προσκυνήσας δὲ καὶ λαβόμε-
νος τῆς δεξιᾶς ἔδειξε πολὺ χρυσίον ἐν λάκκῳ τινὶ κατορω-
ρυγμένον. Ὁ δὲ Καλλίας ὠμότερος ἀνθρώπων καὶ παρα-
νομώτατος γενόμενος τὸν μὲν χρυσὸν ἀνείλετο, τὸν δ'
ἄνθρωπον, ὡς μὴ κατείποι πρὸς ἑτέρους, ἀπέκτεινεν. Ἐκ
30 τούτου φασὶ καὶ λακκοπλοῦτους ὑπὸ τῶν κωμικῶν τοὺς
ἀπὸ τῆς οἰκίας λέγεσθαι, σκωπτόντων εἰς τὸν τόπον, ἐν ᾧ
τὸ χρυσίον ὁ Καλλίας εὔρεν. Ἀριστείδης δὲ τὴν ἐπάνυ-

μον εὐθύς ἀρχὴν ἤρξε. Καίτοι φησὶν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος ἄρξαι τὸν ἄνδρα μικρὸν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην. Ἐν δὲ ταῖς ἀναγραφαῖς μετὰ μὲν Ξανθιππίδην, ἐφ' οὗ Μαρκόνιος ἠττήθη Πλαταιᾶσιν, οὐδ' ὁμώνυμον Ἀριστείδην ἐν πάνυ πολλοῖς 5 λαβεῖν ἔστι, μετὰ δὲ Φάνιππον, ἐφ' οὗ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ἐνίκων, εὐθύς Ἀριστείδης ἄρχων ἀναγγραπται.

VI. Πασῶν δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρετῶν ἡ δικαιοσύνη μάλιστα τοῖς πολλοῖς αἰσθηθῆσιν παρῆχε διὰ τὸ τὴν χρεῖαν 10 ἐνδελεχεστάτην αὐτῆς καὶ κοινοτάτην ὑπάρχειν. Ὄθεν ἀνὴρ πένης καὶ δημοτικὸς ἐκτίσαστο τὴν βασιλικωτάτην καὶ θειοτάτην προσηγορίαν τὸν Δίκαιον· ὁ τῶν βασι- 322 λέων καὶ τυράννων οὐδεὶς ἐξήλωσεν, ἀλλὰ Πολιορκηταὶ καὶ Κεραυνοὶ καὶ Νικάτορες, ἐνιοὶ δ' Ἄετολ καὶ Ἰέρακες 15 ἔχαιρον προσαγορευόμενοι, τὴν ἀπὸ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως, ὡς ἔοικε, μᾶλλον ἢ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς δόξαν ἀγαπῶντες. Καίτοι τὸ θεῖον, ᾧ γλίχονται συνοικειοῦν καὶ συναφομοιοῦν αὐτούς, τρισὶ δοκεῖ διαφέρειν, ἀφθαρσία καὶ δυνάμει καὶ ἀρετῇ, ὧν σεμνότατον ἡ ἀρετὴ καὶ θειότατόν 20 ἔστιν. Ἀφθάρτῳ μὲν γὰρ εἶναι καὶ τῷ κενῷ καὶ τοῖς στοιχείοις συμβέβηκε, δύνάμει δὲ καὶ σεισμοὶ καὶ κεραυνοὶ καὶ πνευμάτων ὄρμαλ καὶ ῥευμάτων ἐπιφοραὶ μεγάλην ἔχουσι, δίκης δὲ καὶ θέμιδος οὐδὲν ὅτι μὴ τῷ φρονεῖν καὶ λογί- 25 ζεσθαι τὸ θεῖον μεταλαγχάνει. Διὸ καὶ τριῶν ὄντων, ἃ πεπόνθασιν οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ θεῖον, ζήλου καὶ φόβου καὶ τιμῆς, ζηλοῦν μὲν αὐτούς καὶ μακαρίζειν εἰκόασι κατὰ τὸ ἀφθαρτον καὶ αἰδῖον, ἐκπλήττεσθαι δὲ καὶ δεδιέναι κατὰ τὸ κύριον καὶ δυνατόν, ἀγαπᾶν δὲ καὶ τιμᾶν καὶ σέβεσθαι κατὰ τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλὰ, καίπερ οὕτω 30 διακειμένοι, τῆς μὲν ἀθανασίας, ἣν ἡ φύσις ἡμῶν οὐ δέχεται, καὶ τῆς δυνάμεως, ἣς ἐν τύχῃ κείται τὸ πλεῖστον,

ἐπιθυμοῦσι, τὴν δ' ἀρετὴν, ὃ μόνον ἐστὶ τῶν θείων ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν, ἐν ὑστέρω τίθενται, κακῶς φρονοῦντες, ὡς τὸν ἐν δυνάμει καὶ τύχῃ μεγάλη καὶ ἀρχῇ βίον ἢ μὲν δικαιοσύνη ποιεῖ θεῖον, ἢ δ' ἀδικία θηριώδη.

5 VII. Τῷ δ' οὖν Ἀριστείδῃ συνέβη τὸ πρῶτον ἀγαπωμένῳ διὰ τὴν ἐπωνυμίαν ὕστερον φθονεῖσθαι, μάλιστα μὲν τοῦ Θεμιστοκλέους λόγον εἰς τοὺς πολλοὺς ἐμβalόντος, ὡς Ἀριστείδης ἀνηρηκῶς τὰ δικαστήρια τῷ κρίνειν ἅπαντα καὶ δικάζειν λέληθε μοναρχίαν ἀδορυ-
10 φόρητον ἑαυτῷ κατεσκευασμένος· ἤδη δέ που καὶ ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ νίκῃ μέγα φρονῶν καὶ τῶν μεγίστων ἀξιῶν αὐτὸν ἤχθητο τοῖς ὄνομα καὶ δόξαν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσι. Καὶ συνελθόντες εἰς ἄστὺ πανταχόθεν ἔξοστρα-
15 κίζουσι τὸν Ἀριστείδην, ὄνομα τῷ φθόνῳ τῆς δόξης φόβον τυραννίδος θέμενοι. Μοχθηρίας γὰρ οὐκ ἦν κόλασις ὁ ἔξοστρακισμός, ἀλλ' ἐκαλεῖτο μὲν δι' εὐπρέπειαν ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρυτέρας ταπεινώσις καὶ κόλουσις, ἣν δὲ φθόνου παραμυθία φιλάνθρωπος, εἰς ἀνήκεστον οὐδέν, ἀλλ' εἰς μετὰστασιν ἐτῶν δέκα τὴν πρὸς τὸ λυποῦν ἀπε-
20 ρειδομένου δυσμένειαν. Ἐπεὶ δ' ἤρξαντό τινες ἀνθρώπους ἀγεννεῖς καὶ πονηροὺς ὑποβάλλειν τῷ πράγματι, τελευταῖον ἀπάντων Ἐπέροβλον ἔξοστρακίσαντες ἐπέσαντο. Λέγεται δὲ τὸν Ἐπέροβλον ἔξοστρακισθῆναι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἀλκιβιάδης καὶ Νικίας μέγιστον ἐν τῇ
25 πόλει δυνάμενοι διεστασίαζον. Ὡς οὖν ὁ δῆμος ἔμελλε φέρειν τὸ ὄστρακον καὶ δῆλος ἦν τὸν ἕτερον γράψων, διαλεχθέντες ἀλλήλοις καὶ τὰς στάσεις ἑκατέρας εἰς ταὐτὸ συναγαγόντες τὸν Ἐπέροβλον ἔξοστρακισθῆναι παρεσκεύασαν. Ἐκ δὲ τούτου δυσχεράνας ὁ δῆμος ὡς καθυ-
30 βρισμένον τὸ πρᾶγμα καὶ προπεπηλακισμένον ἀφῆκε παντελῶς καὶ κατέλυσεν. Ἦν δὲ τοιοῦτον, ὡς τύφω φράσαι, τὸ γινόμενον. Ὅστρακον λαβῶν ἕκαστος καὶ γράψας

ὄν ἐβούλετο μεταστήσαι τῶν πολιτῶν, ἔφερεν εἰς ἓνα τόπον τῆς ἀγορᾶς περιπεφραγμένον ἐν κύκλῳ δρυφάκτοις. Οἱ δ' ἄρχοντες πρῶτον μὲν διηρίθμουν τὸ σύμπαν ἐν ταύτῳ τῶν ὀστράκων πλῆθος· εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττονες οἱ γράψαντες εἶεν, ἀτελής ἦν ὁ ἕξοστρακισμός· 5 ἔπειτα τῶν ὀνομάτων ἕκαστον ἰδίᾳ θέντες τὸν ὑπὸ τῶν πλείστων γεγραμμένον ἕξεκῆρυττον εἰς ἕτη δέκα, καρπούμενον τὰ αὐτοῦ. Γραφομένων οὖν τότε τῶν ὀστράκων 323 λέγεται τινα τῶν ἀγοραμμάτων καὶ παντελῶς ἀγορίκων ἀναδόντα τῷ Ἀριστείδῃ τὸ ὄστρακον ὡς ἐνὶ τῶν τυχόν- 10 των παρακαλεῖν, ὅπως Ἀριστείδην ἐγγράψει. Τοῦ δὲ θαυμάσαντος καὶ πυθομένου, μή τι κακὸν αὐτὸν Ἀριστείδης πεποίηκεν, „Οὐδέν“ εἶπεν „οὐδὲ γινώσκω τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι πανταχοῦ τὸν Δίκαιον ἀκούων.“ Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Ἀριστείδην ἀποκρίνα- 15 σθαι μὲν οὐδέν, ἐγγράψαι δὲ τοῦνομα τῷ ὀστράκῳ καὶ ἀποδοῦναι. Τῆς δὲ πόλεως ἀπαλλαττόμενος ἤδη, τὰς χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸν οὐρανὸν εὗξατο τὴν ἐναντίαν, ὡς ἔοικεν, εὐχὴν τῷ Ἀχιλλεῖ, μηδένα καιρὸν Ἀθηναίους καταλαβεῖν, ὃς ἀναγκάσει τὸν δῆμον Ἀριστείδου μνη- 20 σθῆναι.

VIII. Τρίτῳ δ' ἔτει Ξέρξου διὰ Θετταλίας καὶ Βοιωτίας ἐλαύνοντος ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, λύσαντες τὸν νόμον ἐψηφίσαντο τοῖς μεθεστῶσι κάθοδον, μάλιστα φοβούμενοι τὸν Ἀριστείδην, μὴ προσθέμενος τοῖς πολεμίοις 25 διαφθείρη καὶ μεταστήσῃ πολλοὺς τῶν πολιτῶν πρὸς τὸν βάρβαρον, οὐκ ὀρθῶς στοχαζόμενοι τοῦ ἀνδρός, ὃς γε καὶ πρὸ τοῦ δόγματος τούτου διετέλει προτρέπων καὶ παροξύνων τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ μετα τὸ δόγμα τοῦτο, Θεμιστοκλέους στρατηγούντος αὐτοκρά- 30 τορος, πάντα συνέπραττε καὶ συνεβούλευεν, ἐνδοξότατον ἐπὶ σωτηρίᾳ κοινῇ ποιῶν τὸν ἕχθιστον. Ὡς γὰρ ἀπολι-

πειν τὴν Σαλαμίνα βουλευομένων τῶν περὶ Εὐρυβιάδην
 αἱ βαρβαρικά τριήρεις νύκτωρ ἀναχθῆσαι καὶ περιβα-
 λούσαι τὸν τε πόρον ἐν κύκλῳ καὶ τὰς νήσους κατεῖχον,
 οὐδενὸς προειδότης τὴν κύκλωσιν ἦκεν ὁ Ἀριστείδης
 5 ἀπ' Αἰγίνης παραβόλως διὰ τῶν πολεμίων νεῶν διεκ-
 πλεύσας· καὶ νυκτὸς ἐλθὼν ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Θεμισ-
 στοκλέους καὶ καλέσας αὐτὸν ἔξω μόνον „Ἡμεῖς“ εἶπεν
 „ὦ Θεμιστόκλεις, εἰ σωφρονουῦμεν, ἤδη τὴν κενὴν καὶ
 10 μειρακιώδη στάσιν ἀφέντες ἀρξώμεθα σωτηρίου καὶ κα-
 λῆς φιλονεικίας πρὸς ἀλλήλους ἀμιλλώμενοι σῶσαι τὴν
 Ἑλλάδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δ' ὑπουργῶν
 καὶ συμβουλευῶν, ἐπεὶ καὶ νῦν σε πυνθάνομαι μόνον
 ἄπτεσθαι τῶν ἀρίστων λογισμῶν, κελεύοντα διαναυμα-
 χεῖν ἐν τοῖς στενοῖς τὴν ταχίστην. Καὶ σοὶ τῶν συμμάχων
 15 ἀντιπραττόντων οἱ πολέμιοι συνεργεῖν εἰκόασι· τὸ γὰρ
 ἐν κύκλῳ καὶ κατόπιν ἤδη πέλαγος ἐμπέπλησται νεῶν
 πολεμίων, ὥστε καὶ τοὺς μὴ θέλοντας ἀνάγκη κατελι-
 φεν ἀγαθοὺς ἄνδρας εἶναι καὶ μάχεσθαι· φυγῆς γὰρ ὁδὸς
 οὐ λέλειπται.“ Πρὸς ταῦτα ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπεν „Οὐκ
 20 ἂν ἐβουλόμην, ὦ Ἀριστείδη, σὲ κατὰ τοῦτό μου κρείτ-
 τονα γενέσθαι, πειράσομαι δὲ πρὸς καλὴν ἀρχὴν ἀμιλ-
 λώμενος ὑπερβάλλεσθαι τοῖς ἔργοις.“ Ἄμα δ' αὐτῷ φρά-
 σας τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κατασκευασθεῖσαν ἀπάτην πρὸς τὸν
 βάρβαρον, παρεκάλει πείθειν τὸν Εὐρυβιάδην καὶ διδά-
 25 σκειν, ὡς ἀμήχανόν ἐστι σωθῆναι μὴ ναυμαχήσαντας·
 εἶχε γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον πίστιν. Ὄθεν ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν
 στρατηγῶν εἰπόντος Κλεοκρίτου τοῦ Κορινθίου πρὸς τὸν
 Θεμιστοκλέα, μὴδ' Ἀριστείδη τὴν γνώμην ἀρέσκειν αὐ-
 τοῦ, παρόντα γὰρ σιωπᾶν, ἀντεῖπεν ὁ Ἀριστείδης, ὡς
 30 οὐκ ἂν ἐσιώπα μὴ λέγοντος τὰ ἄριστα τοῦ Θεμιστοκλέ-
 ουσ· νῦν δ' ἤσυχίαν ἄγειν οὐ δι' εὐνοίαν τοῦ ἀνδρός,
 ἀλλὰ τὴν γνώμην ἐπαινῶν.

IX. Οἱ μὲν οὖν ναύαρχοι τῶν Ἑλλήνων ταῦτ' ἐπρα-
 τον. Ἀριστείδης δ' ὄρων τὴν Ψυττάλειαν, ἢ πρὸ τῆς Σα-
 λαμίνοσ ἐν τῷ πόρῳ κείται νῆσος οὐ μεγάλη, πολεμίων
 ἀνδρῶν μεστὴν οὔσαν, ἐμβιβάσας εἰς ὑπηρετικά τοὺς
 προθυμοτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν πολιτῶν προσέ- 5
 μιξε τῇ Ψυτταλείᾳ, καὶ μάχην πρὸς τοὺς βαρβάρους συν-
 άψας ἀπέκτεινε πάντας, πλὴν ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν ζῶν-
 τεσ ἦλῶσαν. Ἐν δὲ τούτοις ἦσαν ἀδελφῆς βασιλέωσ ὄνομα
 Σανδαύκησ τρεῖσ παῖδεσ, οὓσ εὐθύσ ἀπέστειλε πρὸς τὸν
 324 Θεμιστοκλέα· καὶ λέγονται κατὰ τι λόγιον, τοῦ μάντεωσ 10
 Εὐφραντίδου κελεύσαντοσ, ὠμηστῇ Διονύσῳ καθιερευ-
 θῆναι. Τὴν δὲ νησιδα τοῖσ ὄπλοισ πανταχόθεν ὁ Ἀρι-
 στείδησ περιστέψασ ἐφήδρευε τοῖσ ἐκφερομένοισ πρὸσ ἀν-
 τήν, ὡσ μήτε τῶν φίλων τινὰ διαφθαρεῖναι μήτε τῶν
 πολεμίων διαφυγεῖν. Ὁ γὰρ πλεῖστοσ ὠθισμὸσ τῶν νεῶν 15
 καὶ τῆσ μάχησ τὸ καρτερώτατον ἔοικε περὶ τὸν τόπου
 ἐκεῖνον γενέσθαι· διὸ καὶ τρόπαιον ἔστηκεν ἐν τῇ Ψυτ-
 ταλείᾳ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Θεμιστοκλήσ ἀποπειρώμε-
 νοσ τοῦ Ἀριστείδου καλὸν μὲν εἶναι καὶ τὸ πεπραγμένον
 αὐτοῖσ ἔργον ἔλεγε, κρεῖττον δὲ λείπεσθαι τὸ λαβεῖν ἐν 20
 τῇ Εὐρώπῃ τὴν Ἀσίαν, ἀναπλεύσαντασ εἰσ Ἑλλήσποντον
 τὴν ταχίστην καὶ τὸ ζεύγμα διακόψαντασ. Ἐπεὶ δ' Ἀρι-
 στείδησ ἀνακραγῶν τοῦτο μὲν ἐκέλευε τὸν λόγον κατα-
 βαλεῖν, σκοπεῖν δὲ καὶ ζητεῖν, ὅπωσ τὴν ταχίστην ἐκβά-
 λωσι τὸν Μῆδον ἐκ τῆσ Ἑλλάδοσ, μὴ κατακλεισθεῖσ ἀπο- 25
 ρία φυγῆσ μετὰ τοσαύτησ δυνάμειωσ τραπῇ πρὸσ ἄμυναν
 ὑπ' ἀνάγκησ, οὔτω πέμπει πάλιν Ἀρνάκην εἰνοῦχον ὁ
 Θεμιστοκλήσ ἐκ τῶν αἰχμαλώτων κρύφα φράσαι τῷ βασι-
 λεῖ κελεύσασ, ὅτι πλεῖν ἐπὶ τὰσ γεφύρασ ὠρημμένοσ
 τοὺσ Ἑλληνασ αὐτοὺσ ἀποστρέψειε σάψεσθαι βασιλέα βου- 30
 λόμενοσ.

X. Ἐκ τούτου Ξέρξησ μὲν περίφοβοσ γενόμενοσ εὐ-

θὺς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἠπείγετο, Μαρδόνιος δὲ τοῦ
 στρατοῦ τὸ μαχιμώτατον ἔχων περὶ τριάκοντα μυριάδας
 ὑπελείπετο, καὶ φοβερός ἦν ἀπ' ἰσχυρᾶς τῆς περὶ τὸ πε-
 ζὸν ἐλπίδος ἀπειλῶν τοῖς Ἑλλησι καὶ γράφων τοιαῦτα·
 5 „Νενικήκατε θαλασσίους ξύλοις χερσαίους ἀνθρώπους
 οὐκ ἐπισταμένους κώπην ἐλαύνειν· ἀλλὰ νῦν πλατεῖα
 μὲν ἡ Θετταλῶν γῆ, καλὸν δὲ τὸ Βοιωτικὸν πεδίου ἀγα-
 θοῖς ἐπεῦσι καὶ ὀπίταις ἐναγωνίσασθαι.“ Πρὸς δὲ
 Ἀθηναίους ἐπεμψεν ἰδία γράμματα καὶ λόγους παρὰ βα-
 10 σιλέως, τὴν τε πόλιν αὐτοῖς ἀναστήσειν ἐπαγγελλομένου
 καὶ χρήματα πολλὰ δώσειν καὶ τῶν Ἑλλήνων κυρίους
 καταστήσειν ἐκποδῶν τοῦ πολέμου γενομένους. Οἱ δὲ
 Λακεδαιμόνιοι πυθόμενοι ταῦτα καὶ δεισάντες ἐπεμψαν
 Ἀθήναζε πρέσβεις, δεόμενοι τῶν Ἀθηναίων, ὅπως παῖ-
 15 δας μὲν καὶ γυναῖκας εἰς Σπάρτην ἀποστείλωσι, τοῖς δὲ
 πρεσβυτέροις τροφᾶς παρ' αὐτῶν λαμβάνωσιν· ἰσχυρὰ
 γὰρ ἦν ἀπορία περὶ τὸν δῆμον ἀπολωλεκότα τὴν χώραν
 καὶ τὴν πόλιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν πρέσβειων ἀκούσαντες,
 Ἀριστείδου ψήφισμα γράψαντος, ἀπεκρίναντο θαυμα-
 20 στήν ἀπόκρισιν, τοῖς μὲν πολεμίοις συγγνώμην ἔχειν
 φάσκοντες, εἰ πάντα πλούτου καὶ χρημάτων ὄνια νομί-
 ζοιεν, ἃν κρεῖττον οὐδὲν ἴσασιν, ὀργίζεσθαι δὲ Λακεδαι-
 μονίοις, ὅτι τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀπορίαν τὴν νῦν παροῦ-
 σαν Ἀθηναίοις μόνον ὄρωσι, τῆς δ' ἀρετῆς καὶ τῆς φιλο-
 25 τιμίας ἀμνημονοῦσιν ἐπὶ σιτίοις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγα-
 νίζεσθαι παρακαλοῦντες. Ταῦτα γράψας Ἀριστείδης καὶ
 τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραγαγών, Λακεδαιμο-
 νίοις μὲν ἐκέλευσε φράζειν, ὡς οὐκ ἔστι χρυσοῦ τοσοῦτον
 πλῆθος οὔθ' ὑπὲρ γῆν οὔθ' ὑπὸ γῆν, ὅσον Ἀθηναῖοι
 30 δέξαιντο ἂν πρὸ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Τοῖς δὲ
 παρὰ Μαρδονίου τὸν ἥλιον δείξας „Ἀχιρ ἂν οὗτος“ ἔφη
 „ταύτην πορεύηται τὴν πορείαν Ἀθηναῖοι πολεμήσουσι

Πέρσαις ὑπὲρ τῆς δεδηλωμένης χώρας καὶ τῶν ἡσεβημέ-
 νων καὶ κατακεκαυμένων ἱερῶν.“ Ἔτι δὲ ἀρὰς θείσθαι
 τοὺς ἱερεῖς ἔγραψεν, εἴ τις ἐπικηρνεύσαιο Μήδοις ἢ τὴν
 συμμαχίαν ἀπολίποι τῶν Ἑλλήνων. Ἐμβαλόντος δὲ Μαρ-
 δονίου τὸ δεύτερον εἰς τὴν Ἀττικὴν, αὐτὸς εἰς Σαλαμίνα 5
 διεπέρασαν. Ἀριστείδης δὲ πεμφθεὶς εἰς Λακεδαίμονα
 τῆς μὲν βραδυτῆτος αὐτοῖς ἐνεκάλει καὶ τῆς ὀλιγωρίας,
 προεμένους αὐτὸς τῷ βαρβάρῳ τὰς Ἀθήνας, ἡξίου δὲ
 πρὸς τὰ ἔτι σωζόμενα τῆς Ἑλλάδος βοηθεῖν. Ταῦτα ἀκού-
 325 σάντες οἱ Ἔφοροι μεθ' ἡμέραν μὲν ἐδόκουν παίζειν καὶ 10
 ῥαθυμεῖν ἑορτάζοντες· ἦν γὰρ αὐτοῖς Τακύνθια· νυ-
 κτὸς δὲ πεντακισχιλίους Σπαρτιατῶν ἐπιλέξαντες, ὧν
 ἕκαστος ἐπὶ περὶ αὐτὸν εἴλωτας εἶχεν, ἐξέπεμψαν οὐκ
 εἰδότες τῶν Ἀθηναίων. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐγκαλῶν ὁ Ἀρι-
 στείδης προσῆλθεν, οἱ δὲ σὺν γέλῳτι ληρεῖν αὐτὸν ἔφα- 15
 σκον καὶ καθεύδειν, ἤδη γὰρ ἐν Ὀρεστίῳ τὸν στρατὸν
 εἶναι πορευόμενον ἐπὶ τοὺς ξένους (ξένους γὰρ ἑκάλουν
 τοὺς Πέρσας), οὐ κατὰ καιρὸν ἔφη παίζειν αὐτοὺς ὁ Ἀρι-
 στείδης, ἀντὶ τῶν πολεμίων τοὺς φίλους ἑξαπατῶντας.
 Ταῦθ' οἱ περὶ τὸν Ἰδομενέα λέγουσιν. Ἐν δὲ τῷ ψηφί- 20
 σματι τοῦ Ἀριστείδου πρεσβευτῆς οὐκ αὐτός, ἀλλὰ Κί-
 μων καὶ Ξάνθικπος καὶ Μυρωνίδης φέρονται.

XI. Χειροτονηθεὶς δὲ στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ἐπὶ τὴν
 μάχην, καὶ τῶν Ἀθηναίων ὀκτακισχιλίους ὀπλίτας ἀνα-
 λαβῶν, ἦκεν εἰς Πλαταιάς. Ἐκεῖ δὲ καὶ Πανσανίας ὁ τοῦ 25
 σύμπαντος ἡγούμενος Ἑλληνικοῦ συνέμιξεν ἔχων τοὺς
 Σπαρτιάτας, καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐπέρρει τὸ πλῆ-
 θος. Τῶν δὲ βαρβάρων τὸ μὲν ὅλον τῆς στρατοπεδείας
 παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν παρεκτεταμένης οὐδεὶς ἦν
 ὄρος διὰ τὸ μέγεθος, περὶ δὲ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ κυριώ- 30
 τατα τεῖχος περιεφράξαντο τετράγωνον, οὗ τῶν πλευ-
 ρῶν ἑκάστη μῆκος ἦν δέκα σταδίων. Πανσανία μὲν οὖν

καὶ τοῖς Ἑλλησι κοινῇ Τισαμενὸς ὁ Ἥλειος ἐμαντεύσατο, καὶ προεῖπε νίκην ἀμυνομένοις καὶ μὴ προεπιχειροῦσιν· Ἀριστείδου δὲ πέμψαντος εἰς Δελφοὺς ἀνεῖλεν ὁ θεὸς Ἀθηναίους καθυπερτέρους ἔσεσθαι τῶν ἐναντίων εὐχο-
 5 μένους τῷ Διὶ καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ Κιθαιρωνίᾳ καὶ Πανὶ καὶ νύμφαις Σφραγίτισι, καὶ θύοντας ἤρωσιν Ἀνδροκράτει, Λεύκωνι, Πεισάνδρῳ, Δαμοκράτει, Ὑψίωνι, Ἀκταίωνι, Πολυτῶν, καὶ τὸν κίνδυνον ἐν γὰρ ἰδίᾳ ποιουμένους ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Δάματρος τῆς Ἐλευσινίας καὶ τῆς Κόρας.

10 Οὗτος ὁ χρησμὸς ἀνενεχθεὶς ἀπορίαν τῷ Ἀριστείδῃ παρεῖχεν. Οἱ μὲν γὰρ ἤρωες, οἷς ἐκέλευε θύειν, ἀρχηγέται Πλαταιέων ἦσαν, καὶ τὸ τῶν Σφραγιτίδων νυμφῶν ἄντρον ἐν μιᾷ κορυφῇ τοῦ Κιθαιρωνός ἐστιν, εἰς δυσμᾶς ἡλίου θερινὰς τετραμμένον, ἐν ᾧ καὶ μαντεῖον ἦν πρό-
 15 τερον, ὡς φασι, καὶ πολλοὶ κατείχοντο τῶν ἐπιχωρίων, οὓς νυμφολήπτους προσηγόρευον. Τὸ δὲ τῆς Ἐλευσινίας Δῆμητρος πεδίον, καὶ τὸ τὴν μάχην ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ ποιουμένοις τοῖς Ἀθηναίοις νίκην δίδοσθαι, πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεκαλεῖτο καὶ μεθίστη τὸν πόλεμον. Ἐνθα τῶν

20 Πλαταιέων ὁ στρατηγὸς Ἀρίμνηστος ἐδοξε κατὰ τοὺς ὕπνουσ ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῦ Σωτήρος ἐπερωτώμενον αὐτόν, ὅ τι δὴ πράττειν δέδοκται τοῖς Ἑλλησιν, εἶπεν, „Ἀύριον εἰς Ἐλευσίνα τὴν στρατιὰν ἀπάξομεν, ᾧ δέσποτα, καὶ διαμαχοῦμεθα τοῖς βαρβάροις ἐκεῖ κατὰ τὸ πυθόχρη-
 25 στον.“ Τὸν οὖν θεὸν φάναι διαμαρτάνειν αὐτοὺς τοῦ παντός· αὐτόθι γὰρ εἶναι περὶ τὴν Πλαταικὴν τὰ πυθόχρηστα καὶ ζητοῦντας ἀνευρήσειν. Τούτων ἑναργῶς τῷ Ἀρίμνηστῳ φανέντων ἐξεγρόμενος τάχιστα μετεπέμψατο τοὺς ἐμπειροτάτους καὶ πρεσβυτάτους τῶν πολιτῶν, μεθ’
 30 ὧν διαλεγόμενος καὶ συνδιαπορῶν εὗρεν, ὅτι τῶν Ὑσιῶν πλησίον ὑπὸ τὸν Κιθαιρῶνα ναὸς ἐστὶν ἀρχαῖος πάνυ Δῆμητρος Ἐλευσινίας καὶ Κόρης προσαγορευόμενος. Εὐ-

Θύς οὖν παραλαβὼν τὸν Ἀριστείδην ἤγεεν ἐπὶ τὸν τόπον, εὐφρύνεσταιον ὄντα παρατάξαι φάλαγγα περὶ κλην ἱπποκρατουμένοις, διὰ τὰς ὑπάρχειας τοῦ Κιθαιρωνος ἄφιππα ποιούσας τὰ καταλήγοντα καὶ συγκυροῦντα τοῦ πεδίου πρὸς τὸ ἱερόν. Αὐτοῦ δ' ἦν καὶ τὸ τοῦ Ἀνδροκράτους ἡρώων 5 ἐγγύς, ἄλσει πικνῶν καὶ συσκίων δένδρων περιεχόμενον.

326 Ὅπως δὲ μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχη πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ὁ χρησμὸς, ἔδοξε τοῖς Πλαταιεῦσιν, Ἀριμνήστου γνώμη εἰπόντος, ἀνελεῖν τὰ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὄρια τῆς Πλαταιίδος καὶ τὴν χώραν ἐπιδοῦναι τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὲρ τῆς 10 Ἑλλάδος ἐν οἰκείᾳ κατὰ τὸν χρησμὸν ἐναγωνίσασθαι. Ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλοτιμίαν τῶν Πλαταιέων οὕτω συνέβη περιβόητον γενέσθαι, ὥστε καὶ Ἀλέξανδρον ἤδη βασιλεύοντα τῆς Ἀσίας ὕστερον πολλοῖς ἔτεσι τειχίζοντα τὰς Πλαταιὰς ἀνειπεῖν Ὀλυμπίασιν ὑπὸ κήρυκος, ὅτι 15 ταύτην ὁ βασιλεὺς ἀποδίδωσι Πλαταιεῦσι τῆς ἀνδραγαθίας καὶ τῆς μεγαλοψυχίας χάριν, ἐπειδὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐν τῷ Μηδικῷ πολέμῳ τὴν χώραν ἐπέδωκαν καὶ παρέσχον αὐτοὺς προθυμοτάτους.

ΧII. Ἀθηναίοις δὲ Τεγεᾶται περὶ τάξεως ἐρίσαντες 20 ἤξιουν, ὥσπερ αἰεὶ, Λακεδαιμονίων τὸ δεξιὸν ἐχόντων κέρας, αὐτοὶ τὸ εὐώνυμον ἔχειν, πολλὰ τοὺς αὐτῶν προγόνους ἐγκωμιάζοντες. Ἀγανακτούντων δὲ τῶν Ἀθηναίων παρελθὼν ὁ Ἀριστείδης εἶπε· „Τεγεᾶταις μὲν ἀντειπεῖν περὶ εὐγενείας καὶ ἀνδραγαθίας ὁ παρὼν καὶ 25 πρὸς οὐ δίδωσι, πρὸς δ' ὑμᾶς, ὧ Σπαρτιᾶται, καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας λέγομεν, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὐκ ἀφαιρεῖται τόπος οὐδὲ δίδωσιν· ἦν δ' ἂν ὑμεῖς ἡμῖν τάξιν ἀποδῶτε πειρασόμεθα κοσμοῦντες καὶ φυλάττοντες μὴ καταισχύσειν τοὺς προηγωνισμένους ἀγῶνας.“ Ἦκομεν γὰρ οὐ τοῖς 30 συμμάχοις στασιάσοντες, ἀλλὰ μαχούμενοι τοῖς πολεμίοις, οὐδ' ἐπαινεσόμενοι τοὺς πατέρας, ἀλλ' αὐτοὺς ἀνδρας

ἀγαθοὺς τῇ Ἑλλάδι παρέχοντες· ὡς οὗτος ὁ ἀγὼν δεῖξει
καὶ πόλιν καὶ ἄρχοντα καὶ ἰδιώτην ὀπόσου τοῖς Ἑλλήσιν
ἄξιός ἐστι.“ Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ σύεδροι καὶ ἡγεμόνες
ἀπεδέξαντο τοὺς Ἀθηναίους καὶ θάτερον αὐτοῖς κέρας
5 ἀπέδοσαν.

XIII. Οὕσης δὲ μετεώρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάλιστα
τοῖς Ἀθηναίοις τῶν πραγμάτων ἐπισφαλαῶς ἐχόντων, ἄν-
δρες ἐξ οἰκῶν ἐπιφανῶν καὶ χρημάτων μεγάλων πένητες
ὑπὸ τοῦ πολέμου γεγονότες καὶ πᾶσαν ἄμα τῷ πλούτῳ
10 τὴν ἐν τῇ πόλει δύναμιν αὐτῶν καὶ δόξαν οἰχομένην
ὀρῶντες, ἐτέρων τιμωμένων καὶ ἀρχόντων, συνῆλθον
εἰς οἰκίαν τινὰ τῶν ἐν Πλαταιαῖς κρύφα καὶ συνωμόσαντο
καταλύσειν τὸν δῆμον· εἰ δὲ μὴ προχωροίη, λυμανεῖ-
σθαι τὰ πράγματα καὶ τοῖς βαρβάροις προδώσειν. Πρατ-
15 τομένων δὲ τούτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ συχνῶν ἤδη
διεφθαρμένων, αἰσθόμενος ὁ Ἀριστείδης καὶ φοβηθεὶς
τὸν καιρὸν, ἔγνω μῆτ' ἔαν ἀμελούμενον τὸ πρᾶγμα μῆθ'
ἅπαν ἐκκαλύπτειν, ἀγνοούμενον εἰς ὅσον ἐκβήσεται πλη-
θος ὁ ἔλεγχος τὸν τοῦ δικαίου ζητῶν ὄρον ἀντὶ τοῦ συμ-
20 φέροντος. Ὄκτῳ δὴ τινος ἐκ πολλῶν συνέλαβε· καὶ τού-
των δύο μὲν, οἷς πρώτοις ἡ κρίσις προεγράφη, οἱ καὶ
πλειστον αἰτίαν εἶχον, Αἰσχίνης Λαμπρεὺς καὶ Ἀγησίας
Ἀχαρνεὺς, ᾤχοντο φεύγοντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου, τοὺς
δ' ἄλλους ἀφήκε, θαρσῆσαι διδοὺς καὶ μεταγνῶναι τοῖς
25 ἔτι λανθάνειν οἰομένοις, ὑπειπὼν ὡς μέγα δικαστήριον
ἔχουσι τὸν πόλεμον ἀπολύσασθαι τὰς αἰτίας ὀρθῶς καὶ
δικαίως τῇ πατρίδι βουλευσόμενοι.

XIV. Μετὰ ταῦτα Μαρδόnius, ᾧ πλειστον ἐδόκει δια-
φέρειν, τῶν Ἑλλήνων ἀπεπειράτο; τὴν ἵππον ἀθρόαν
30 αὐτοῖς ἐφείλς καθεζομένοις ὑπὸ τὸν πρόποδα τοῦ Κιθαι-
ρῶνος ἐν χωρίοις ὄχυροῖς καὶ πετρώδεσι πλὴν Μεγαρέων.
Οὗτοι δὲ τρισχίλιοι τὸ πλῆθος ὄντες ἐν τοῖς ἐπιπέδοις

μᾶλλον ἰσχυροποιεῖσθαι. Διὸ καὶ κακῶς ἐπασχον ὑπὸ
 τῆς ἵππου ἔννευστος ἐπ' αὐτοὺς καὶ προσβολὰς ἐχούσης
 πανταχοῦθεν. Ἐπεμκον οὖν ἄγγελον κατὰ τάχος πρὸς
 Πανσανίαν βοηθεῖν κελεύοντες, ὡς οὐ δυνάμενοι καθ'
 αὐτοὺς ὑποστῆναι τὸ τῶν βαρβάρων πλήθος. Ταῦτα 5
 Πανσανίας ἀκούων, ἤδη δὲ καὶ καθορῶν ἀποκεκρυμμέ-
 νον ἀκοντισμάτων καὶ τοξευμάτων πλήθει τὸ στρατόπε-
 δον τῶν Μεγαρέων καὶ συνεσταλμένους αὐτοὺς εἰς ὀλί-
 327 γον, αὐτὸς μὲν ἀμήχανος ἦν πρὸς ἱππότητας ἀμύνειν ὀπλι-
 τικῇ φάλαγγι καὶ βαρεῖα τῇ Σπαρτιατῶν, τοῖς δ' ἄλλοις 10
 στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων περὶ αὐτὸν οὔσι
 προὔθετο ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας, εἰ δὴ τινες ἐκόν-
 τες ἀναδέξαιτο προαγωνίσασθαι καὶ βοηθῆσαι τοῖς Με-
 γαρεῦσι. Τῶν δ' ἄλλων ὀκνοῦντων Ἀριστείδης ἀναδε-
 ξάμενος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὸ ἔργον ἀποστέλλει τὸν 15
 προθυμώτατον τῶν λοχαγῶν Ὀλυμπιόδωρον, ἔχοντα τοὺς
 ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους λογάδας τριακοσίους καὶ τοξό-
 τας ἀναμειγμένους σὺν αὐτοῖς. Τούτων ὀξέως διασκευ-
 ασαμένων καὶ προσφερομένων δρόμῳ, Μασίστιος ὁ τῶν
 βαρβάρων ἵππαρχος, ἀνὴρ ἀλκῆ τε θαυμαστὸς μεγέθει 20
 τε καὶ κάλλει σώματος περιττός, ὡς κατείδεν, ἐναντίον
 ἐπιστρέψας τὸν ἵππον εἰς αὐτοὺς ἤλαινε. Τῶν δ' ἀνα-
 σχομένων καὶ συμβαλόντων ἦν ἀγὼν καρτερός, ὡς περ-
 ραν ἐν τούτῳ τοῦ παντὸς λαμβανόντων. Ἐπεὶ δὲ τοξευ-
 θεὶς ὁ ἵππος τὸν Μασίστιον ἀπέρριψε καὶ πεσὼν ὑπὸ βέ- 25
 ρους τῶν ὄπλων αὐτὸς τε δυσκίνητος ἦν ἀναφέρειν καὶ
 τοῖς Ἀθηναίοις ἐπικειμένους καὶ παίουσι δυσμεταχειρι-
 στος, εὐ μόνου στέρνα καὶ κεφαλὴν, ἀλλὰ καὶ τὰ γυῖα
 χρυσῷ καὶ χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καταπεφραγμένος, τούτων
 μὲν ἢ τὸ κράνος ὑπέβαινε τὸν ὀφθαλμὸν ἀκοντίου στυ- 30
 ρακι παίων τις ἀνείλεν, οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι προέμενοι τὸν
 νεκρὸν ἐφρευγον. Ἐγνώσθη δὲ τοῦ κατορθώματος τὸ μέ-

γεθος τοῖς Ἑλλήσιν οὐκ ἀπὸ τῶν νεκρῶν τοῦ πλήθους, ὀλίγοι γὰρ οἱ πεσόντες ἦσαν, ἀλλὰ τῷ πένθει τῶν βαρβάρων. Καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἔκειραν ἐπὶ τῷ Μασιστίῳ καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνους, οἰμωγῆς τε καὶ κλαυθμοῦ τὸ πεδίον
5 ἐνεπίμπλασαν, ὡς ἄνδρα πολὺ πρῶτον ἀρετῆ καὶ δυνάμει μετὰ γε Μαρδόνιον αὐτὸν ἀποβαλόντες.

XV. Μετὰ δὲ τὴν ἵππομαχίαν ἀμφοτέρωι μάχης ἔσχοντο χρόνον πολὺν· ἀμυνομένοις γὰρ οἱ μάντις νικην προῦφαινον ἐκ τῶν ἱερῶν ὁμοίως καὶ τοῖς Πέρσασιν
10 καὶ τοῖς Ἑλλήσιν, εἰ δ' ἐπιχειροῦσεν, ἦταν. Ἐπειτα Μαρδόνιος, ὡς αὐτῷ μὲν ἡμερῶν ὀλίγων τὰ ἐπιτήδεια περιῆν, οἱ δ' Ἑλληγες αἰετινων ἐπιρρεόντων πλείονες ἐγίνοντο, δυσανασχετῶν ἔγνω μηκέτι μένειν, ἀλλὰ διαβάς ἅμα φάει τὸν Ἀσωπὸν ἐπιιδέσθαι τοῖς Ἑλλήσιν ἀπροσδοκῆτως·
15 καὶ παράγγελμα τοῖς ἡγεμόσιν ἐσπέρας ἔδωκε. Μεσοῦσης δὲ μάλιστα τῆς νυκτὸς ἀνὴρ ἵππον ἔχων ἀτρέμα προσεμίγνυε τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων· ἐντυχὼν δὲ ταῖς φυλακαῖς ἐκέλευεν αὐτῷ προσελθεῖν Ἀριστείδην τὸν Ἀθηναῖον. Ὑπακούσαντος δὲ ταχέως ἔφησεν „Εἰμί μὲν
20 Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν, ἦκα δὲ κινδύνων τὸν μέγιστον εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς αἰρόμενος, ὡς μὴ τὸ αἰφνίδιον ἐκπλήξῃεν ὑμᾶς χεῖρον ἀγωνίσασθαι. Μαχεῖται γὰρ ὑμῖν Μαρδόνιος αὔριον, οὐχ ὑπ' ἐλπίδος χρηστικῆς οὐδὲ θάρρους, ἀλλ' ἀπορίας τῶν παρόντων, ἐπεὶ
25 καὶ μάντις ἐκεῖνον ἀπαισίους ἱεροῖς καὶ λογίοις χρησμῶν εἰργουσι μάχης, καὶ τὸν στρατὸν ἔχει δυσθυμία πολλή καὶ κατάπληξις. Ἄλλ' ἀνάγκη τολμῶντα πειραῖσθαι τῆς τύχης ἢ τὴν ἐσχάτην ὑπομένειν ἀπορίαν καθελόμενον.“
Ταῦτα φράσας ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειτο τὸν Ἀριστείδην αὐ-
30 τὸν εἰδέναι καὶ μνημονεύειν, ἐτέρω δὲ μὴ κατειπεῖν. Ὁ δ' οὐ καλῶς ἔχειν ἔφη ταῦτα Πανσανίαν ἀποκρύψασθαι, ἐκεῖνον γὰρ ἀνακεισθαι τὴν ἡγεμονίαν, πρὸς δὲ τοὺς ἄλ-

λους ἄρρητα πρὸ τῆς μάχης ἔδοξεν ἔσεσθαι, νικῶσης δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδένα τὴν Ἀλεξάνδρου προθυμίαν καὶ ἀρετὴν ἀγνοήσειν. Λεχθέντων δὲ ζυγίων ὃ τε βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἀπήλαυνεν ὀπίσω πάλιν, ὃ τε Ἀριστείδης ἀφικόμενος ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Πausανίου διηγεῖτο 5 τοὺς λόγους· καὶ μετεπέμποντο τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας καὶ παρήγγελλον ἐν κόσμῳ τὸν στρατὸν ἔχειν, ὡς μάχης ἐσομένης.

XVI. Ἐν τούτῳ δ', ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ, Πausανίας Ἀριστείδῃ προσέφερε λόγον, ἀξιῶν τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ 10 τὸ δεξιὸν μεταγαρόντα κατὰ τοὺς Πέρσας ἀντιταχθῆναι, βέλτιον γὰρ ἀγωνιεῖσθαι τῆς τε μάχης ἐμπείρους γεγονότας καὶ τῷ προνευικηκένοι θαρροῦντας, αὐτῷ δὲ παραδοῦναι τὸ εὐώνυμον, ὅπου τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες ἐπιβάλλειν ἐμελλον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι στρατηγοὶ 15 τῶν Ἀθηναίων ἀγνώμονα καὶ φορτικὸν ἡγοῦντο τὸν Πausανίαν, εἰ τὴν ἄλλην ἐὼν τάξιν ἐν χώρᾳ μόνους ἄνω καὶ κάτω μεταφέρει σφᾶς ὥσπερ εἴλωτας, κατὰ τὸ μαχμώτατον προσβαλλόμενος· ὁ δ' Ἀριστείδης διαμαρτάνειν αὐτοὺς ἔφασκε τοῦ παντός, εἰ πρώην μὲν ὑπὲρ τοῦ τὸ 20 εὐώνυμον κέρας ἔχειν διεφιλοτιμοῦντο Τεγεαταῖς καὶ προκριθέντες ἐσεμνύοντο, νῦν δὲ, Λακεδαιμονίων ἐκουσίως αὐτοῖς ἐξισταμένων τοῦ δεξιοῦ καὶ τρόπον τινὰ τὴν ἡγεμονίαν παραδιδόντων, οὔτε τὴν δόξαν ἀγαπῶσιν οὔτε κέρδος ἡγοῦνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγε- 25 νεῖς, ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολεμίους ἀγωνίεσθαι. Ἐκ τούτου πάνυ προθυμῶς οἱ Ἀθηναῖοι διημέβοντο τοῖς Σπαρτιάταις τὴν τάξιν· καὶ λόγος ἐχώρει δι' αὐτῶν πολὺς ἀλλήλοις παρεγγυώντων, ὡς οὔτε ὄπλα βελτίω λαβόντες οὔτε ψυχὰς ἀμείνους οἱ πολέμοι τῶν 30 ἐν Μαραθῶνι προσίασιν, ἀλλὰ ταῦτά μὲν ἐκείνοις τόξα, ταῦτά δ' ἐσθῆτος ποικίλματα καὶ χρυσὸς ἐπὶ σώμασι μα-

λακοῖς καὶ ψυχαῖς ἀνάνδροις· ἡμῖν δ' ὅμοια μὲν ὄπλα
 καὶ σώματα, μείζον δὲ ταῖς νίκαις τὸ θάρσος, ὃ δ' ἀγῶν
 οὐχ ὑπὲρ χώρας καὶ πόλεως μόνου, ὡς ἐκείνοις, ἀλλ' ὑπὲρ
 τῶν ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι τροπαίων, ὡς μὴδ' ἐκείνα
 5 Μιλτιάδου δοκῆ καὶ τύχης, ἀλλὰ Ἀθηναίων. Οὗτοι μὲν
 οὖν σπεύδοντες ἐν ἀμείψει τῶν τάξεων ἦσαν· αἰσθόμε-
 νοι δὲ Θηβαῖοι παρ' αὐτομόλων Μαρδονίῳ φράζουσι.
 Κάκεινος εὐθύς, εἴτε δεδιώς τοὺς Ἀθηναίους, εἴτε τοῖς
 Λακεδαιμονίοις συμπεσεῖν φιλοτιμούμενος, ἀντιπαρεξ-
 10 ἦγε τοὺς Πέρσας ἐπὶ τὸ δεξιόν, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐκέλευε
 τοὺς σὺν αὐτῷ κατὰ τοὺς Ἀθηναίους ἴστασθαι. Γενομέ-
 νης δὲ τῆς μετακοσμήσεως καταφανοῦς ὃ τε Πανσανίας
 ἀποτραπεῖς αὐτίς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κατέστη, καὶ Μαρδό-
 νιος, ὥσπερ εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ἀνέλαβε τὸ εὐώνυμον κατὰ
 15 τοὺς Λακεδαιμονίους γενόμενος, ἧ τε ἡμέρα διεξῆλθεν
 ἀργή. Καὶ τοῖς Ἑλλησι βουλευομένοις ἔδοξε πορρωτέρω
 μεταστρατοπεδεῦσαι καὶ καταλαβεῖν εὐνδρον χωρίον,
 ἐπεὶ τὰ πλησίον νάματα καθύβριστο καὶ διεφθαρτο τῶν
 βαρβάρων ἱπποκρατούντων.

20 XVII. Ἐπελθούσης δὲ νυκτὸς καὶ τῶν στρατηγῶν
 ἀγόντων ἐπὶ τὴν ἀποδεδειγμένην στρατοπεδείαν οὐ
 πάνυ πρόθυμον ἦν ἐπεσθαι καὶ συμμένειν τὸ πλῆθος,
 ἀλλ' ὡς ἀνέστησαν ἐκ τῶν πρώτων ἐρυμάτων ἐφέροντο
 πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πλαταιέων οἱ πολλοί, καὶ θόρουβος
 25 ἦν ἐκεῖ διασκιδναμένων καὶ κατασκηνούντων ἀτάκτως.
 Λακεδαιμονίοις δὲ συνέβη [μὲν] ἄκουσι μόνους ἀπολεί-
 πεσθαι τῶν ἄλλων· Ἀμοφάρετος γάρ, ἀνὴρ θυμοειδῆς
 καὶ φιλοκίνδυνος, ἔκπαλαι πρὸς τὴν μάχην σπαργῶν
 καὶ βαρυνόμενος τὰς πολλὰς ἀναβολὰς καὶ μελλήσεις,
 30 τότε δὴ παντάπασι τὴν μετανάστασιν φυγὴν ἀποκαλῶν
 καὶ ἀπόδρασιν, οὐκ ἔφη λείψειν τὴν τάξιν, ἀλλ' αὐτόθι
 μένων μετὰ τῶν ἑαυτοῦ λοχιτῶν ὑποστήσεσθαι Μαρδό-

νιον. Ὡς δὲ Πανσανίας ἐπελθὼν ἔλεγε ταῦτα πράττειν
 ἐψηφισμένα καὶ δεδογμένα τοῖς Ἑλλησιν, ἀράμενος ταῖν
 χεροῖν πέτρον μέγαν ὃ Ἀμομφάρετος καὶ καταβαλὼν πρὸ
 329 τῶν ποδῶν τοῦ Πανσανίου ταύτην ἔφη ψῆφον αὐτὸς
 περὶ τῆς μάχης τίθεσθαι, τὰ δὲ τῶν ἄλλων δειλὰ βου- 5
 λεύματα καὶ δόγματα χαίρειν ἔαν. Ἀπορούμενος δὲ Παν-
 σανίας τῷ παρόντι πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους ἐπεμψεν
 ἀπιόντας ἤδη, περιμεῖναι δεόμενος καὶ κοινῇ βαδίζειν,
 αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν ἤγε πρὸς τὰς Πλαταιὰς ὡς
 ἀναστήσων τὸν Ἀμομφάρετον. Ἐν τούτῳ δὲ κατελάμ- 10
 βανεν ἡμέρα, καὶ Μαρδόνιος (οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν στρατο-
 πεδεῖαν ἐκλελοιπότες οἱ Ἕλληνας) ἔχων συντεταγμένην
 τὴν δύναμιν ἐπεφέρετο τοῖς Λακεδαιμονίοις βοῆ πολλῇ
 καὶ κατάγῳ τῶν βαρβάρων, ὡς οὐ μάχης ἐσομένης, ἀλλὰ
 φεύγοντας ἀναρπασομένων τοὺς Ἕλληνας. Ὁ μικρᾶς ῥο- 15
 πῆς ἐδέησε γενέσθαι. Κατιδὼν γὰρ τὸ γινόμενον ὁ Παν-
 σανίας ἔσχετο μὲν τῆς πορείας καὶ τὴν ἐπὶ μάχῃ τάξιν
 ἐκέλευσε λαμβάνειν ἕκαστον, ἔλαθε δ' αὐτόν, εἶθ' ὑπὸ
 τῆς πρὸς τὸν Ἀμομφάρετον ὀργῆς εἶτε τῷ τάχει θοροβη-
 θέντα τῶν πολεμίων, σύνθημα μὴ δοῦναι τοῖς Ἑλλησιν. 20
 Ὅθεν οὔτ' εὐθύς οὔτ' ἀθρόοι, κατ' ὀλίγους δὲ καὶ σπο-
 ράδην, ἤδη τῆς μάχης ἐν χερσὶν οὔσης, προσεβοήθουν.
 Ὡς δὲ θνύομενος οὐκ ἐκαλλιέρει, προσέταξε τοῖς Λακεδαι-
 μονίοις τὰς ἀσπίδας πρὸ τῶν ποδῶν θεμένους ἀτρέμα
 καθέζεσθαι καὶ προσέχειν αὐτῷ, μηδένα τῶν πολεμίων 25
 ἀμυνομένους, αὐτὸς δὲ πάλιν ἐσφαγιάζετο. Καὶ προσέ-
 πιπτον οἱ ἵππεις· ἤδη δὲ καὶ βέλος ἐξικνεῖτο καὶ τις ἐπέ-
 πληκτο τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Καλλικράτης,
 ὃν ἰδέα τε κάλλιστον Ἑλλήνων καὶ σώματι μέγιστον ἐν
 ἐκείνῳ τῷ στρατῷ γενέσθαι λέγουσι, τοξευθεὶς καὶ θνή- 30
 σκων οὐκ ἔφη τὸν θάνατον ὀδύρεσθαι, καὶ γὰρ ἔλθειν
 οἰκοθεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανοῦμενος, ἀλλ' ὅτι

θνήσκει τῇ χειρὶ μὴ χρησάμενος. Ἦν οὖν τὸ μὲν πάθος
 δεινόν, ἢ δ' ἐγκράτεια θαυμαστὴ τῶν ἀνδρῶν. Οὐ γὰρ
 ἡμύνοντο τοὺς πολεμίους ἐπιβαίνοντας, ἀλλὰ τὸν παρὰ
 τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ καιρὸν ἀναμένοντες ἠνεί-
 5 χοντο βαλλόμενοι καὶ πίπτοντες ἐν ταῖς τάξεσιν. Ἐνιοὶ
 δὲ φασὶ τῷ Πανσανίᾳ μικρὸν ἕξω τῆς παρατάξεως θύοντι
 καὶ κατευχομένῳ τῶν Λυδῶν τινὰς ἄφνω προσπεσόντας
 ἀρπάζειν καὶ διαρρίπτειν τὰ περὶ τὴν θυσίαν, τὸν δὲ
 Πανσανίαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν οὐκ ἔχοντας ὄπλα ρά-
 10 βδοῖς καὶ μάστιγι παῖειν· διὸ καὶ νῦν ἐκείνης τῆς ἐπι-
 δρομῆς μιμήματα τὰς περὶ τὸν βωμὸν ἐν Σπάρτῃ πληγὰς
 τῶν ἐφήβων καὶ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν Λυδῶν πομπὴν συν-
 τελεῖσθαι.

XVIII. Δυσφορῶν οὖν ὁ Πανσανίας τοῖς παροῦσιν,
 15 ἄλλα τοῦ μάντεως ἐπ' ἄλλοις ἱερεῖα καταβάλλοντος, τρέ-
 πεται πρὸς τὸ Ἡραῖον τῇ ὄψει δεδακρυμένος, καὶ τὰς χει-
 ρας ἀνασχὼν εὔξατο Κιθαιρωνίᾳ Ἡρᾶ καὶ θεοῖς ἄλλοις,
 οἳ Πλαταιίδα γῆν ἔχουσιν, εἰ μὴ πέπρωται τοῖς Ἑλλησι
 νικᾶν, ἀλλὰ θράσαντάς γέ τι παθεῖν καὶ δείξαντας ἔργῳ
 20 τοῖς πολεμίους, ὡς ἐπ' ἀνδρας ἀγαθοὺς καὶ μάχεσθαι με-
 μαθηκότας ἐστράτευσαν. Ταῦτα τοῦ Πανσανίου θεο-
 κλυτουῦντος ἅμα ταῖς εὐχαῖς ἐφάνη τὰ ἱερὰ καὶ νίκην ὁ
 μάντις ἔφραξε. Καὶ δοθέντος εἰς ἅπαντας τοῦ παραγγέλ-
 ματος καθίστασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους, ἢ τε φάλαγξ
 25 ὄψιν ἔσχεν αἰφνιδίως ἐνὸς ζώου θυμοειδοῦς πρὸς ἀλκὴν
 τρεπομένου καὶ φριξάντος, τοῖς τε βαρβάρους τότε παρέ-
 στη λογισμὸς, ὡς πρὸς ἀνδρας ὁ ἀγὼν ἔσοιτο μαχουμέ-
 νους ἄχρι θανάτου. Διὸ καὶ προθέμενοι πολλὰ τῶν γέρ-
 ρων ἐτόξευον τοὺς Λακεδαιμονίους. Οἱ δὲ τηροῦντες
 30 ἅμα τὸν συνασπισμὸν ἐπέβαινον, καὶ προσπεσόντες ἐξεώ-
 θουν τὰ γέρρα, καὶ τοῖς δόρασι τύπτοντες πρόσωπα καὶ
 στέφρα τῶν Περσῶν πολλοὺς κατέβαλλον, οὐκ ἀπράκτως

οὐδὲ ἀθύμως πίπτοντας. Καὶ γὰρ ἀντιλαμβανόμενοι τῶν
 330 δοράτων ταῖς χερσὶ γυμναῖς συνέθρανον τὰ πλείστα, καὶ
 πρὸς τὰς ξιφουλκίας ἐχώρουν οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ ταῖς τε κο-
 πῖσι καὶ τοῖς ἀκινάκαις χρώμενοι καὶ τὰς ἀσπίδας παρα-
 σπῶντες καὶ συμπλεκόμενοι χρόνον πολὺν ἀντεῖχον. Οἱ δ'
 Ἰσθμιοὶ τῆς μὲν ἡτρεμένοι ἀναμένοντες τοὺς Λακε-
 δαιμονίους, ἐπεὶ δὲ κραυγὴ τε προσέπιπτε πολλὴ μαχομέ-
 νων καὶ παρῆν, ὡς φασιν, ἄγγελος παρὰ Πανσανίου τὰ γι-
 νόμενα φράζων, ὤρμησαν κατὰ τάχος βοηθεῖν. Καὶ προ-
 χωροῦσιν αὐτοῖς διὰ τοῦ πεδίου πρὸς τὴν βοήν ἐπεφέροντο
 10 τῶν Ἑλλήνων οἱ μηδίζοντες. Ἀριστείδης δὲ πρῶτον μὲν,
 ὡς εἶδε, πολὺ προελθὼν ἐβόα, μαρτυρόμενος Ἑλληνίους
 θεοὺς, ἀπέχεσθαι μάχης καὶ μὴ σφίσι ἐμποδῶν εἶναι
 μηδὲ κωλύειν ἐπαμύνοντας τοῖς προκινδυνεύουσιν ὑπὲρ
 τῆς Ἑλλάδος, ἐπεὶ δ' ἐώρα μὴ προσέχοντας αὐτῷ καὶ
 15 συντεταγμένους ἐπὶ τὴν μάχην, οὕτω τῆς ἐκεῖ βοηθείας
 ἀποτραπόμενος συνέβαλε τούτοις περὶ πεντακισμυρίους
 οὖσιν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πλείστον εὐθύς ἐνέδωκε καὶ ἀπεχώ-
 ρησεν, ἅτε δὴ καὶ τῶν βαρβάρων ἀπηλλαγμένων, ἢ δὲ
 μάχη λέγεται μάλιστα κατὰ Θηβαίους γενέσθαι, προθυ-
 20 μότατα τῶν πρώτων καὶ δυνατωτάτων τότε παρ' αὐτοῖς
 μηδίζόντων καὶ τὸ πλῆθος οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλ' ὀλι-
 γάρχουμενον ἀρόντων.

XIX. Οὕτω δὲ τοῦ ἀγῶνος δίχα συνεστῶτος πρῶτοι
 μὲν ἐώσαντο τοὺς Πέρσας οἱ Λακεδαιμόνιοι· καὶ τὸν
 25 Μαρδόνιον ἀνὴρ Σπαρτιάτης ὄνομα Ἀρίμνηστος ἀπο-
 κτίννυσι, λίθῳ τὴν κεφαλὴν πατάξας, ὥσπερ αὐτῷ προε-
 σήμανε τὸ ἐν Ἀμφιάρεω μαντεῖον. Ἐπεμψε γὰρ ἄνδρα
 Λυδὸν ἐνταῦθα, Κᾶρα δὲ ἕτερον εἰς Τροφωνίου [ὁ] Μαρ-
 30 δόνιος· καὶ τοῦτον μὲν ὁ προφήτης Καρικῆ γλώσση προσ-
 εἶπεν, ὁ δὲ Λυδὸς ἐν τῷ σηκῷ τοῦ Ἀμφιάρεω κατευνα-
 σθεὶς ἔδοξεν ὑπηρέτην τινὰ τοῦ θεοῦ παραστήναι καὶ

κελεύειν αὐτὸν ἀπιέναι, μὴ βουλομένου δὲ λίθου εἰς τὴν κεφαλὴν ἐμβαλεῖν μέγαν, ὥστε δόξαι πληγέντα τεθνάναι τὸν ἄνθρωπον· καὶ ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι λέγεται. Τοὺς δὲ φεύγοντας εἰς τὰ ξύλινα τείχη καθειρξάν. Ὀλίγωρ
 5 δ' ὕστερον Ἀθηναῖοι τοὺς Θηβαίους τρέπονται, τριακοσίους τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους διαφθείραντες ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ. Γεγενημένης δὲ τῆς τροπῆς ἦκεν αὐτοῖς ἄγγελος πολιορκεῖσθαι τὸ βαρβαρικὸν εἰς τὰ τείχη κατακεκλεισμένον. Οὕτω δὴ σώζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἔ-
 10 σαντες ἐβοήθουν πρὸς τὰ τείχη· καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις παντάπασιν ἀργῶς πρὸς τειχομαχίαν καὶ ἀπέριως ἔχουσιν ἐπιφανέντες αἰρουῦσι τὸ στρατόπεδον φόνῳ πολλῶ τῶν πολεμίων. Λέγονται γὰρ ἀπὸ τῶν τριάκοντα μυριάδων τετρακισμῦριοι φυγεῖν σὺν Ἀρταβάζῳ, τῶν δ' ὑπὲρ
 15 τῆς Ἑλλάδος ἀγωνισαμένων ἔπεσον οἱ πάντες ἐπὶ χιλίους ἑξήκοντα καὶ τριακόσιοι. Τούτων Ἀθηναῖοι μὲν ἦσαν δύο καὶ πεντήκοντα, πάντες ἐκ τῆς Αἰαντίδος φυλῆς, ὡς φησι Κλειδῆμος, ἀγωνισαμένης ἄριστα· διὸ καὶ ταῖς Σφραγίτισι νύμφαις ἔθνον Αἰαντίδαι τὴν πυθόχρηστος
 20 θυσίαν ὑπὲρ τῆς νίκης, ἐκ δημοσίου τὸ ἀνάλωμα λαμβάνοντες· Λακεδαιμόνιοι δ' ἐνὶ πλείους τῶν ἐνενήκοντα, Τεγεᾶται δ' ἑκκαίδεκα. Θαυμαστὸν οὖν τὸ Ἡροδότου, πῶς μόνους τούτους φησὶν εἰς χεῖρας ἔλθειν τοῖς πολεμίοις, τῶν δ' ἄλλων Ἑλλήνων μηδένα. Καὶ γὰρ τὸ πλη-
 25 θος τῶν πεσόντων μαρτυρεῖ καὶ τὰ μνήματα κοινὸν γενέσθαι τὸ κατόρθωμα· καὶ τὸν βωμὸν οὐκ ἂν ἐπέγραψαν οὕτως, εἰ μόναι τρεῖς πόλεις ἠγωνίσαντο, τῶν ἄλλων ἀτρέμα καθεζομένων·

τόνδε ποθ' Ἕλληνες νίκας κράτει, ἔργῳ Ἄρης,
 30 Πέρσας ἐξελάσαντες ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι κοινὸν
 ἰδρύσαντο Διὸς βωμὸν ἐλευθερίου.

Ταύτην τὴν μάχην ἐμαχέσαντο τῇ τετράδι τοῦ Βοηδρο-

331 μιῶνος ἰσταμένου κατ' Ἀθηναίους, κατὰ δὲ Βοιωτοὺς τετράδι τοῦ Πανέμου φθίνοντος, ἧ καὶ νῦν ἐτι τὸ Ἑλληνικὸν ἐν Πλαταιαῖς ἀθροίζεται συνέδριον καὶ θύουσι τῷ ἐλευθερίῳ Διὶ Πλαταιεῖς ὑπὲρ τῆς νίκης. Τὴν δὲ τῶν ἡμερῶν ἀνωμαλίαν οὐ θαυμαστόν, ὅπου καὶ νῦν διηκριβωμένων τῶν ἐν ἀστρολογίᾳ μᾶλλον ἄλλην ἄλλοι μηνὸς ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἄγουσιν.

XX. Ἐκ τούτου τῶν Ἀθηναίων τὸ ἀριστεῖον οὐ παραδιδόντων τοῖς Σπαρτιάταις οὐδὲ τρόπαιον ἰστάναι συγχωρούντων ἐκείνοις, παρ' οὐδὲν ἂν ἦλθεν εὐθύς ἀπολέσθαι τὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὅπλοις διαστάντων, εἰ μὴ πολλὰ παρηγορῶν καὶ διδάσκων τοὺς συστρατήγους ὁ Ἀριστείδης, μάλιστα δὲ Λεωκράτη καὶ Μυρωνίδην, ἔσχε καὶ συνέπεισε τὴν κρίσιν ἐφεῖναι τοῖς Ἑλλησιν. Ἐνταῦθα βουλευομένων τῶν Ἑλλήνων Θεογοῖ-15 των μὲν ὁ Μεγαρεὺς εἶπεν, ὡς ἐτέρᾳ πόλει δοτέον εἴη τὸ ἀριστεῖον, εἰ μὴ βούλονται συνταράξαι πόλεμον ἐμφύλιον· ἐπὶ τούτῳ δ' ἀναστὰς Κλεόκριτος ὁ Κορινθίος δόξαν μὲν παρέσχεν ὡς Κορινθίοις αἰτήσων τὸ ἀριστεῖον· ἦν γὰρ ἐν ἀξιώματι μεγίστῳ μετὰ τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ἢ Κόρινθος· εἶπε δὲ πᾶσιν ἀρέσαντα καὶ θαυμαστὸν λόγον ὑπὲρ Πλαταιέων, καὶ συνεβούλευσε τὴν φιλονεικίαν ἀνελεῖν ἐκείνοις τὸ ἀριστεῖον ἀποδόντας, οἷς οὐδετέρους τιμωμένοις ἄχθεσθαι. Ῥηθέντων δὲ τούτων πρῶτος μὲν Ἀριστείδης συνεχώρησεν ὑπὲρ τῶν Ἀθη-25 ναίων, ἔπειτα Πανσανίας ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὕτω δὲ διαλλαγέντες ἐξείλον ὀγδοήκοντα τάλαντα τοῖς Πλαταιεῦσιν, ἀφ' ὧν τὸ τῆς Ἀθηναίων ἀκοδόμησαν ἱερὸν καὶ τὸ ἔδος ἔστησαν καὶ γραφαῖς τὸν νεῶν διεκόσμησαν, αἱ μέχρι νῦν ἀκμάζουσαι διαμένουσιν, ἔστησαν δὲ τρό-30 παιον ἰδίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι, χωρὶς δ' Ἀθηναῖοι. Περὶ δὲ θυσίας ἐρομένοις αὐτοῖς ἀνεῖλεν ὁ Πύθιος Διὸς ἔλεν-

θεριῶν βωμὸν ἰδρῦσασθαι, θῦσαι δὲ μὴ πρότερον ἢ τὸ
κατὰ τὴν χώραν πῦρ ἀποσβέσαντας ὡς ὑπὸ τῶν βαρβάρων
μεμιασμένον ἐναύσασθαι καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ
τῆς κοινῆς ἐστίας. Οἱ μὲν οὖν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων
5 περιόντες εὐθύς ἠνάγκαζον ἀποσβεννύναι τὰ πυρὰ
πάντα τοὺς χρωμένους, ἐκ δὲ Πλαταιέων Εὐχίδας ὑπο-
σχόμενος ὡς ἐνδέχεται τάχιστα κομεῖν τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ
πῦρ ἦκεν εἰς Δελφούς. Ἀγνίσας δὲ τὸ σῶμα καὶ περιρρα-
νάμενος ἐστεφανώσατο δάφνη· καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βω-
10 μοῦ τὸ πῦρ δρόμῳ πάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει καὶ
πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανῆλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλίους
σταδίου κατανόσας. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας καὶ
τὸ πῦρ παραδοὺς εὐθύς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευ-
σεν. Ἀγάμενοι δ' αὐτὸν οἱ Πλαταιεῖς ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
15 Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράψαντες τόδε τὸ τετράμετρον·

Εὐχίδας Πυθῶδε θρῆξας ἦλθε τᾶδ' αὐθήμερόν.

Τὴν δ' Εὐκλείαν οἱ μὲν πολλοὶ καὶ καλοῦσι καὶ νομίζου-
σιν Ἀρτεμιν, ἔνιοι δὲ φασιν Ἡρακλέους μὲν θυγατέρα καὶ
Μυρτοῦς γενέσθαι, τῆς Μενoitίου μὲν θυγατρὸς, Πα-
20 τρόκλου δ' ἀδελφῆς, τελευτήσασαν δὲ παρθένον ἔχειν
παρὰ τε Βοιωτοῖς καὶ Λοκροῖς τιμάς. Βωμὸς γὰρ αὐτῇ
καὶ ἄγαλμα κατὰ πᾶσαν ἀγορὰν ἰδρῦται, καὶ προθύουσιν
αἱ τε γαμούμεναι καὶ οἱ γαμουῦντες.

XXI. Ἐκ τούτου γενομένης ἐκκλησίας κοινῆς τῶν
25 Ἑλλήνων ἔγραψεν Ἀριστείδης ψήφισμα συνιέναι μὲν εἰς
Πλαταιὰς καθ' ἕκασιον ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος προ-
βούλους καὶ θεωροὺς, ἄγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν ἀγῶνα
τῶν Ἐλευθερίων. εἶναι δὲ σύνταξιν Ἑλληνικὴν μυρίας
μὲν ἀσπίδας, χιλίους δὲ ἱππους, ναῦς δ' ἑκατὸν ἐπὶ τὸν
30 πρὸς βαρβάρους πόλεμον, Πλαταιεῖς δ' ἀσύλους καὶ
ἱεροὺς ἀφείσθαι τῷ θεῷ θύοντας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Κν-332
ρωθέντων δὲ τούτων οἱ Πλαταιεῖς ὑπέδειξαντο τοῖς πε-

σοῦσι καὶ κειμένοις αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων ἐναγίζειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. Καὶ τοῦτο μέχρι νῦν δρῶσι τοῦτον τὸν τρόπον· τοῦ Μαιμακτηριῶνος μηνός, ὅς ἐστι παρὰ Βοιωτοῖς Ἀλαλκομένιος, τῇ ἕκτῃ ἐπὶ δέκα πέμπουσι πομπήν, ἧς προηγείται μὲν ἅμ' ἡμέρα σαλπικτῆς ἐγκελευ- 5 ὄμενος τὸ πολεμικόν, ἔπονται δ' ἅμαξαι μυρρίνης μεστὰι καὶ στεφανωμάτων καὶ μέλας ταῦρος καὶ χοᾶς οἴνου καὶ γάλακτος ἐν ἀμφορεῦσιν ἐλαίου τε καὶ μύρου κρυσσοῦς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι· δούλω γὰρ οὐδενὸς ἔξεστι τῶν περὶ τὴν διακονίαν ἐκείνην προσάψασθαι 10 διὰ τὸ τοὺς ἄνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐλευθερίας· ἐπὶ πᾶσι δὲ τῶν Πλαταιέων ὁ ἄρχων, ὧ τὸν ἄλλον χρόνον οὔτε σιδήρου θιγεῖν ἔξεστιν οὔθ' ἑτέραν ἐσθῆτα πλὴν λευκῆς ἀναλαβεῖν, τότε χιτῶνα φοινικοῦν ἐνδεδυκῶς ἀράμενός τε ὑδρίαν ἀπὸ τοῦ γραμματοφυλακίου ξιφῆρης 15 ἐπὶ τοὺς τάφους προάγει διὰ μέσης τῆς πόλεως. Εἶτα λαβὼν ὕδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης αὐτὸς ἀπολούει τε τὰς στήλας καὶ μύρω χρίει, καὶ τὸν ταῦρον εἰς τὴν πυρὰν σφάζας καὶ κατευξάμενος Διὶ καὶ Ἐρμῇ χθονίῳ παρακαλεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανόντας 20 ἐπὶ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν αἰμοκουρίαν. Ἔπειτα κρατῆρα κεράσας οἴνου καὶ χεάμενος ἐπιλέγει „Προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανοῦσι.“ Ταῦτα μὲν οὖν ἔτι καὶ νῦν διαφυλάττουσιν οἱ Πλαταιεῖς. 25

XXII. Ἐπεὶ δ' ἀνοχωρήσαντας εἰς τὸ ἄστυ τοὺς Ἀθηναίους ὁ Ἀριστείδης ἑώρα ζητοῦντας τὴν δημοκρατίαν ἀπολαβεῖν, ἅμα μὲν ἄξιον ἠγούμενος διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν ἐπιμελείας τὸν δῆμον, ἅμα δ' οὐκ ἔτι ῥάδιον ἰσχύοντα τοῖς ὄπλοις καὶ μέγα φρονοῦντα ταῖς νίκαις ἐκβια- 30 σθῆναι, γράφει ψήφισμα κοινὴν εἶναι τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐξ Ἀθηναίων πάντων αἰρεῖσθαι. Θεμι-

στοκλέους δὲ πρὸς τὸν δῆμον εἰπόντος, ὡς ἔχει τι βού-
 λευμα καὶ γνώμην ἀπόρρητον, ὠφέλιμον δὲ τῇ πόλει καὶ
 σωτήριον, ἐκέλευσαν Ἀριστείδην μόνον ἀκοῦσαι καὶ
 συνδοκιμάσαι. Φράσαντος δὲ τῷ Ἀριστείδῃ τοῦ Θεμι-
 5 στοκλέους, ὡς διανοεῖται τὸν ναύσταθμον ἐμπρῆσαι τῶν
 Ἑλλήνων, οὕτω γὰρ ἔσεσθαι μεγίστους καὶ κυρίους
 ἀπάντων τοὺς Ἀθηναίους, παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον ὁ
 Ἀριστείδης ἔφη τῆς πράξεως, ἣν Θεμιστοκλῆς πράττειν
 διανοεῖται, μήτε λυσιτελεστέραν ἄλλην μήτ' ἀδικωτέραν
 10 εἶναι. Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ Ἀθηναῖοι παύσασθαι τὸν
 Θεμιστοκλέα προσέταξαν. Οὕτω μὲν ὁ δῆμος ἦν φιλοδί-
 καιος, οὕτω δὲ τῷ δήμῳ πιστὸς ὁ ἀνὴρ καὶ βέβαιος.

XXIII. Ἐπεὶ δὲ στρατηγὸς ἐκπεμφθεὶς μετὰ Κίμωνος
 ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑώρα τὸν τε Πανσανίαν καὶ τοὺς ἄλλους
 15 ἄρχοντας τῶν Σπαρτιατῶν ἐπαχθεῖς καὶ χαλεποὺς τοῖς
 συμμάχοις ὄντας, αὐτὸς τε πρῶτος καὶ φιλανθρωπῶς ὁμι-
 λῶν καὶ τὸν Κίμωνα παρέχων εὐάρμοστον αὐτοῖς καὶ
 κοινὸν ἐν ταῖς στρατείαις ἔλαθε τῶν Λακεδαιμονίων οὐχ
 ὄπλοις οὐδὲ ναυσίν οὐδ' ἵπποις, εὐγνωμοσύνη δὲ καὶ
 20 πολιτεία τὴν ἡγεμονίαν παρελόμενος. Προσφιλεῖς γὰρ
 ὄντας τοὺς Ἀθηναίους τοῖς Ἑλλησὶ διὰ τὴν Ἀριστείδου
 δικαιοσύνην καὶ τὴν Κίμωνος ἐπιείκειαν ἔτι μᾶλλον ἢ
 τοῦ Πανσανίου πλεονεξία καὶ βαρύτης ποθεινοὺς ἐποίει.
 Τοῖς τε γὰρ ἄρχουσι τῶν συμμάχων ἀεὶ μετ' ὀργῆς ἐν-
 25 τεύγχανε καὶ τραχέως, τοὺς τε πολλοὺς ἐκόλαζε πληγαῖς
 ἢ σιδηραῖν ἄγκυραν ἐπιτιθεὶς ἠνάγκαζεν ἐστάναι δι' ὅλης
 τῆς ἡμέρας. Στιβάδα δ' οὐκ ἦν λαβεῖν οὐδὲ χόρτον οὐδὲ
 κρήνην προσελθεῖν ὑδρευόμενον οὐδένα πρὸ τῶν Σπαρ-
 30 τιατῶν, ἀλλὰ μάστιγας ἔχοντες ὑπηρέται τοὺς προσιόν-
 τας ἀπήλαννον. Ἦπερ ὢν τοῦ Ἀριστείδου ποτ' ἐγκαλέσαι
 καὶ διδάξαι βουλομένου συναγαγὼν τὸ πρόσωπον ὁ
 Πανσανίας οὐκ ἔφη σχολάζειν οὐδ' ἤκουσεν. Ἐκ τούτου 333

προσιόντες οἱ ναύαρχοι καὶ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων, μάλιστα δὲ Χῖοι καὶ Σάμιοι καὶ Λέσβιοι, τὸν Ἀριστείδην ἐπειθον ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν καὶ προσαγαγέσθαι τοὺς συμμάχους πάλαι δεομένους ἀπαλλαγῆναι τῶν Σπαρτιατῶν καὶ μετατάξασθαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. 5 Ἀποκρινάμενον δ' ἐκείνου τοῖς μὲν λόγοις αὐτῶν τό τε ἀναγκαῖον ἐνορῶν καὶ τὸ δίκαιον, ἔργου δὲ δεῖσθαι τὴν πίστιν, ὃ πραχθὲν οὐκ ἔασει πάλιν μεταβαλέσθαι τοὺς πολλοὺς, οὕτως οἱ περὶ τὸν Σάμιον Οὐλιάδην καὶ τὸν Χῖον Ἀνταγόραν συννομοσάμενοι περὶ Βυζάντιον ἐμβάλ- 10 λουσιν εἰς τὴν τριήρη τοῦ Πανσανίου, προεκπλεύουσαν ἐν μέσῳ λαβόντες. Ὡς δὲ κατιδῶν ἐκεῖνος ἐξανέστη καὶ μετ' ὀργῆς ἠπέλλησεν ὀλίγῳ χρόνῳ τοὺς ἄνδρας ἐπίδειξεν οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ ναῦν ἐμβεβληκότας, ἀλλ' εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας, ἐκέλευον αὐτὸν ἀπιέναι καὶ ἀγαπᾶν τὴν συν- 15 αγωνισαμένην τύχην ἐν Πλαταιαῖς· ἐκείνην γὰρ ἔτι τοὺς Ἕλληνας αἰσχυνομένους μὴ λαμβάνειν ἀξίαν δίκην παρ' αὐτοῦ· τέλος δ' ἀποστάντες ᾤχοντο πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνθα δὴ καὶ τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης διεφάνη θανμαστόν. Ὡς γὰρ ἤσθοντο τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας 20 διαφθειρομένους αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας, ἀφῆκαν ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν καὶ πέμποντες ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐπέκυσαντο στρατηγούς, μᾶλλον αἰρούμενοι σωφρονοῦντας ἔχειν καὶ τοῖς ἔθεσι μίμνοντας τοὺς πολίτας ἢ τῆς Ἑλλάδος ἄρχειν ἀπάσης. 25.

XXIV. Οἱ δ' Ἕλληνες ἐτέλουν μὲν τινα καὶ Λακεδαιμονίων ἡγουμένων ἀποφορὰν εἰς τὸν πόλεμον, ταχθῆναι δὲ βουλόμενοι κατὰ πόλιν ἐκάστοις τὸ μέτριον ἠτήσαντο παρὰ τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην, καὶ προσέταξαν αὐτῷ χάραν τε καὶ προσόδους ἐπισκεψάμενον ὀρίσαι τὸ κατ' 30 ἀξίαν ἐκάστῳ καὶ δύναμιν. Ὁ δὲ τηλικαύτης ἐξουσίας κύριος γενόμενος καὶ τρόπον τινὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπ' αὐτῷ

μόνον τὰ πράγματα πάντα θεμένης, πένης μὲν ἐξήλθεν, ἐπανήλθε δὲ πενέστερος, οὐ μόνον καθαρώς καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ προσφιλῶς πᾶσι καὶ ἀρμοδίως τὴν ἐπιγραφὴν τῶν χρημάτων ποιησάμενος. Ὡς γὰρ οἱ παλαιοὶ τὸν ἐπὶ 5 Κρόνου βίον, οὕτως οἱ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐπὶ Ἀριστείδου φόρον εὐπομίαν τινὰ τῆς Ἑλλάδος ὀνομάζοντες ὕμνου, καὶ μάλιστα μετ' οὐ πολὺν χρόνον διπλασιασθέντος, εἴτ' αὐτῆς τριπλασιασθέντος. Ὅν μὲν γὰρ Ἀριστείδης ἔταξεν, ἦν εἰς ἐξήκοντα καὶ τετρακοσίων τα- 10 λάντων λόγον· τούτῳ δὲ Περικλῆς μὲν ἐπέθηκεν ὀλίγου δεῖν τὸ τρίτον μέρος· ἑξακόσια γὰρ τάλαντα Θουκυδίδης φησὶν ἀρχομένου τοῦ πολέμου προσιέναι τοῖς Ἀθηναίοις ἀπὸ τῶν συμμάχων· Περικλέους δ' ἀποθανόντος ἐπι- 15 τείνοντες οἱ δημαγωγοὶ κατὰ μικρὸν εἰς χιλίων καὶ τριακοσίων τάλαντων κεφάλαιον ἀνήγαγον, οὐχ οὕτω τοῦ πολέμου διὰ μῆκος καὶ τύχας δαπανηροῦ γενομένου καὶ πολυτελοῦς, ὡς τὸν δῆμον εἰς διανομὰς καὶ θεωρικὰ καὶ κατασκευὰς ἀγαλμάτων καὶ ἱερῶν προαγαγόντες. Μέγα δ' οὖν ὄνομα τοῦ Ἀριστείδου καὶ θαυμαστὸν ἔχοντος ἐπὶ 20 τῇ διατάξει τῶν φόρων ὁ Θεμιστοκλῆς λέγεται καταγελάειν, ὡς οὐκ ἀνδρὸς ὄντα τὸν ἐπαινον, ἀλλὰ θυλάκου χρυσοφύλακος· ἀνομοίως ἀμυνόμενος τὴν Ἀριστείδου παρρησίαν· ἐκεῖνος γάρ, εἰπόντος ποτὲ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀρετὴν ἠγεῖσθαι μεγίστην στρατηγοῦ τὸ γινώσκειν 25 καὶ προαισθάνεσθαι τὰ βουλευόμενα τῶν πολεμίων, „Τούτο μὲν“ εἰπεῖν „ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὃ Θεμιστόκλεις, καλὸν δὲ καὶ στρατηγικὸν ἀληθῶς ἢ περὶ τὰς χεῖρας ἐγκράτεια.“

XXV. Ὁ δ' Ἀριστείδης ὄρκισε μὲν τοὺς Ἕλληνας καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύδρους ἐμβαλὼν ἐπὶ ταῖς 334 ἀραις εἰς τὴν θάλατταν, ὕστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἀρχεῖν ἐγκρατέστερον, ὡς ἔοικεν, ἐκβιαζομένων ἐκέλευε τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιτοκίαν τρέψαντας εἰς αὐτὸν ἢ

συμφέρει χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. Καθ' ὅλου δ' ὁ Θεό-
 φραστός φησι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς
 πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι
 πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεο-
 μένης. Καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομέ- 5
 νων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας [καί], Σαμίων
 εἰσηγουμένων, εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν, συμ-
 φέρον δὲ τοῦτ' ἐστί. Καὶ τέλος εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων
 τοσοῦτων καταστήσας τὴν πόλιν αὐτὸς ἐνέμεινε τῇ πε-
 νία καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πένης εἶναι δόξαν οὐδὲν ἦττον ἀγα- 10
 πῶν τῆς ἀπὸ τῶν τροπαίων διετέλεσε. Δήλον δ' ἐκεῖθεν.
 Καλλίας ὁ δαδοῦχος ἦν αὐτῷ γένει προσήκων· τοῦτον
 οἱ ἐχθροὶ θανάτου διώκοντες, ἐπεὶ περὶ ὧν ἐγράψαντο
 μετρίως κατηγορήσαν, εἰπόν τινα λόγον ἐξῶθεν τοιοῦ-
 τον πρὸς τοὺς δικαστάς· „Ἀριστείδην“ ἔφησαν „ἴστε 15
 τὸν Λυσιμάχου θαυμαζόμενον ἐν τοῖς Ἑλλήσι· τούτῳ
 πῶς οἴεσθε τὰ κατ' οἶκον ἔχειν ὀρφῶντες αὐτὸν ἐν τρίβωνι
 τοιούτῳ προερχόμενον εἰς τὸ δημόσιον; Ἄρ' οὐκ εἰκός
 ἐστί τὸν ὄντα φανερῶς καὶ πεινᾶν οἶκοι καὶ τῶν ἄλ-
 λων ἐπιτηδείων σπανίζειν; Τοῦτον μέντοι Καλλίας, 20
 ἀνεψιὸν ὄντα, πλουσιώτατος ὢν Ἀθηναίων περιορᾷ μετὰ
 τέκνων καὶ γυναικὸς ἐνδεόμενον, πολλὰ κεκρημένος τῷ
 ἀνδρὶ καὶ πολλάκις αὐτοῦ τῆς παρ' ὑμῖν δυνάμεως ἀπο-
 λελαυκῶς.“ Ὁ δὲ Καλλίας ὀρφῶν ἐπὶ τούτῳ μάλιστα θο-
 ρυβοῦντας τοὺς δικαστάς καὶ χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχον- 25
 τας ἐκάλει τὸν Ἀριστείδην, ἀξιῶν μαρτυρῆσαι πρὸς τοὺς
 δικαστάς, ὅτι πολλάκις αὐτοῦ πολλὰ καὶ διδόντος καὶ
 δεομένου λαβεῖν οὐκ ἠθέλησεν ἀποκρινόμενος, ὡς μάλ-
 λον αὐτῷ διὰ πενίαν μέγα φρονεῖν ἢ Καλλία διὰ πλοῦτον
 προσήκει· πλούτῳ μὲν γὰρ ἐστί πολλοὺς ἰδεῖν εὖ τε καὶ 30
 κακῶς χρωμένους, πενίαν δὲ φέροντι γενναίως οὐ βᾶδιον
 ἐντυχεῖν· αἰσχύνεσθαι δὲ πενίαν τοὺς ἀκουσίως πενομέ-

νους. Ταῦτα δὲ τοῦ Ἀριστείδου τῷ Καλλίᾳ προσμαρτυ-
 ρήσαντος οὐδεὶς ἦν τῶν ἀκούοντων, ὃς οὐκ ἀπήει πένης
 μᾶλλον ὡς Ἀριστείδης εἶναι βουλόμενος ἢ πλουτεῖν ὡς
 Καλλίας. Ταῦτα μὲν Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς ἀναγέγραφε.
 5 Πλάτων δὲ τῶν μεγάλων δοκούντων καὶ ὀνομαστῶν
 Ἀθήνησι μόνον ἄξιον λόγου τοῦτον ἀποφαίνει τὸν ἄνδρα·
 Θεμιστοκλέα μὲν γὰρ καὶ Κίμωνα καὶ Περικλέα στοῶν καὶ
 χρημάτων καὶ φλυαρίας πολλῆς ἐμπλήσαι τὴν πόλιν,
 Ἀριστείδην δὲ πολιτεύσασθαι πρὸς ἀρετὴν. Μεγάλα δ'
 10 αὐτοῦ καὶ τὰ πρὸς Θεμιστοκλέα τῆς ἐπιεικειᾶς σημεῖα.
 Χρησάμενος γὰρ αὐτῷ παρὰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πολιτείαν
 ἐχθρῷ καὶ δι' ἐκεῖνον ἐξοστρακισθεῖς, ἐπεὶ τὴν αὐτὴν
 λαβὴν παρέσχεν ὁ ἀνὴρ ἐν αἰτίᾳ γενόμενος πρὸς τὴν πό-
 λιν, οὐκ ἐμνησικακήσεν, ἀλλ' Ἀλκμαίωνος καὶ Κίμωνος
 15 καὶ πολλῶν ἄλλων ἐλανθόντων καὶ κατηγορούντων μό-
 νος Ἀριστείδης οὐτ' ἔπραξεν οὐτ' εἶπέ τι φαῦλον, οὐδ'
 ἀπέλευσεν ἐχθροῦ δυστυχοῦντος, ὥσπερ οὐδ' εὐήμε-
 ροῦντι πρότερον ἐφθόνησε.

XXVI. Τελευτῆσαι δὲ Ἀριστείδην οἱ μὲν ἐν Πόντῳ
 20 φασίην ἐκπλεύσαντα πράξεων ἕνεκα δημοσίων, οἱ δ' Ἀθή-
 νησι γήρα, τιμώμενον καὶ θαυμαζόμενον ὑπὸ τῶν πολι-
 τῶν. Κρατερός δ' ὁ Μακεδῶν τοιαῦτά τινα περὶ τῆς τε-
 λευτῆς τοῦ ἀνδρὸς εἶρηκε. Μετὰ γὰρ τὴν Θεμιστοκλέους
 φυγὴν φησὶν ὥσπερ ἐξυβρίσαντα τὸν δῆμον ἀναφῦσαι
 25 πλῆθος συκοφαντῶν, οἱ τοὺς ἀρίστους καὶ δυνατωτά-
 τους ἄνδρας διακόντες ὑπέβαλλον τῷ φθόνῳ τῶν πολ- 335
 λῶν ἐπαιρομένων ὑπ' εὐτυχίας καὶ δυνάμεως. Ἐν τού-
 τοις καὶ Ἀριστείδην ἀλῶναι δωροδοκίας, Διοφάντου τοῦ
 Ἀμφιτροπῆθεν κατηγοροῦντος, ὡς, ὅτε τοὺς φόρους
 30 ἔταττε, παρὰ τῶν Ἰωνῶν χρήματα λαβόντος· ἐκτίσαι δ'
 οὐκ ἔχοντα τὴν καταδίκην πεντήκοντα μνῶν οὐσαν ἐκ-
 πλεῦσαι καὶ περὶ τὴν Ἰωνίαν ἀποθανεῖν. Τούτων δὲ οὐ-

δὲν ἔγγραφον ὁ Κρατερός τεκμήριον παρέσχηκεν, οὔτε δίκην οὔτε ψήφισμα, καίπερ εἰωθὼς ἐπικεικῶς γράφειν τὰ τοιαῦτα καὶ παρατίθεσθαι τοὺς ἱστοροῦντας. Οἱ δ' ἄλλοι πάντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὅσοι τὰ πλημμεληθέντα τῷ δήμῳ περὶ τοὺς στρατηγούς διεξίασι, τὴν μὲν Θεμιστοκλέους φυγὴν καὶ τὰ Μιλτιάδου δεσμὰ καὶ τὴν Περικλέους ζημίαν καὶ τὸν Πάχητος ἐν τῷ δικαστηρίῳ θάνατον, ἀνελόντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦ βήματος ὡς ἠλίσκετο, καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνάγουσι καὶ θρυλοῦσιν, Ἀριστείδου δὲ τὸν μὲν ἐξοστρακισμόν παρατίθενται, καταδίκης δὲ 10 τοιαύτης οὐδαμοῦ μνημονεύουσι.

XXVII. Καὶ μέντοι καὶ τάφος ἐστὶν αὐτοῦ Φαληροῦ δεικνύμενος, ὃν φασὶ κατασκευάσαι τὴν πόλιν αὐτῷ μὴδ' ἐντάφια καταλιπόντι. Καὶ τὰς μὲν θυγατέρας ἱστοροῦσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τοῖς νυμφίοις ἐκδοθῆναι δημοσίᾳ 15 τῆς πόλεως τὸν γάμον ἐγγυώσης καὶ προῖκα τρισχιλίας δραχμὰς ἑκατέρα ψηφισαμένης, Λυσιμάχῳ δὲ τῷ νῆφί μιν μιν μὲν ἑκατὸν ἀργυρίου καὶ γῆς τοσαῦτα πλῆθρα πεφυτευμένης ἐδωκεν ὁ δῆμος, ἄλλας δὲ δραχμὰς τέσσαρας εἰς ἡμέραν ἑκάστην ἀπέταξεν, Ἀλκιβιάδου τὸ ψήφισμα 20 γράψαντος. Ἔτι δὲ Λυσιμάχου θυγατέρα Πολυκρίτην ἀπολιπόντος, ὡς Καλλισθένης φησί, καὶ ταύτη σίτησιν ὄσσην καὶ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις ὁ δῆμος ἐψηφίσαστο. Δημήτριος δ' ὁ Φαληρεὺς καὶ Ἱερώνυμος ὁ Ῥόδιος καὶ Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς καὶ Ἀριστοτέλης (εἰ δὲ τὸ Περὶ εὐγείας 25 βιβλίον ἐν τοῖς γνησίοις Ἀριστοτέλους θετέον) ἱστοροῦσι Μυρτῶ θυγατρίδην Ἀριστείδου Σωκράτει τῷ σοφῷ συνοικῆσαι, γυναῖκα μὲν ἕτεραν ἔχοντι, ταύτην δ' ἀναλαβόντι χηρεύουσιν διὰ πενίαν καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεομένην. Πρὸς μὲν οὖν τούτους ἰκανῶς ὁ Παναίτιος 30 ἐν τοῖς περὶ Σωκράτους ἀντεῖρηκεν· ὁ δὲ Φαληρεὺς ἐν τῷ Σωκράτει φησὶ μνημονεύειν Ἀριστείδου θυγατρι-

δοῦν εὖ μάλα κένητα Λυσίμαχον, ὃς ἑαυτὸν ἐκ πινακίου
 τινὸς ὄνειροκριτικοῦ παρὰ τὸ Ἰακχείου λεγόμενον καθε-
 ζόμενος ἔβασκε. Τῇ δὲ μητρὶ καὶ τῇ ταύτης ἀδελφῇ ψή-
 φισμα γράψας [δωρεὰν] ἔπεισε τὸν δῆμον τροφὴν διδόναι
 5 τριώβολον ἐκάστης ἡμέρας. Αὐτὸς μέντοι φησὶν ὁ Δε-
 μήτριος νομοθετῶν ἀντὶ τριωβόλου δραχμὴν ἑκατέρω
 τάξει τῶν γυναικῶν. Καὶ οὐδὲν ἔστι θαυμαστὸν οὕτω
 φροντίσαι τῶν ἐν ἄστει τὸν δῆμον, ὅπου θυγατριδῆν
 Ἄριστογείτονος ἐν Ἀθήνῃσιν κλυθόμενοι ταπεινὰ πράττειν
 10 ἀνδρὸς ἀποροῦσαν διὰ πενίαν κατήγαγον Ἀθήναζε, καὶ
 συνοικίσαντες ἀνδρὶ τῶν εὐγεγονότων τὸ Ποταμοῦ χωρίον
 εἰς φερρὴν ἐπέδωκαν. Ἦς φιλανθρωπίας καὶ χρηστότη-
 τος ἔτι πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἢ πόλις ἐκφέρουσα δειγμάτων
 θαυμάζεται καὶ ζηλοῦται δικαίως.

15

ΜΑΡΚΟΣ ΚΑΤΩΝ.

20

Ι. Μάρκῳ δὲ Κάτωνί φασιν ἀπὸ Τούσκλου τὸ γένος 336
 εἶναι, δίαίταν δὲ καὶ βίον ἔχειν πρὸ τῶν στρατειῶν καὶ
 τῆς πολιτείας ἐν χωρίοις πατρώοις περὶ Σαβίνους. Τῶν
 δὲ προγόνων παντάπασιν ἀγνώστων γεγονέναι δοκούν-
 25 των αὐτὸς ὁ Κάτων καὶ τὸν πατέρα Μάρκον ὡς ἀναθὸν
 ἄνδρα καὶ στρατιωτικὸν ἐπαινεῖ, καὶ Κάτωνα τὸν πρό-
 παππον ἀριστείων πολλάκις τυχεῖν φησὶ καὶ πέντε πολε-
 μιστὰς ἵππους ἐν μάχαις ἀποβαλόντα τὴν τιμὴν ἀπολα-
 βεῖν ἐκ τοῦ δημοσίου δι' ἀνδραγαθίαν. Εἰωθότων δὲ τῶν
 30 Ῥωμαίων τοὺς ἀπὸ γένους μὲν δόξαν οὐκ ἔχοντας, ἀρχομέ-
 νους δὲ γνωρίζεσθαι δι' αὐτῶν καινοὺς προσαγορευεῖν
 ἀνθρώπους, ὥσπερ καὶ τὸν Κάτωνα προσηγόρευον, αὐ-

τὸς ἔλεγε καινὸς εἶναι πρὸς ἀρχὴν καὶ δόξαν, ἔργοις δὲ προγόνων καὶ ἀρεταῖς παμπάλαιος. Ἐκαλεῖτο δὲ τῷ τρίτῳ τῶν ὀνομάτων πρότερον οὐ Κάτων, ἀλλὰ Πρίσκος, ὕστερον δὲ τὸν Κάτωνα τῆς δυνάμεως ἐπώνυμον ἔσχε· Ῥωμαῖοι γὰρ τὸν ἔμπειρον κάτον ὀνομάζουσιν. Ἦν δὲ τὸ δ μὲν εἶδος ὑπόπυρρος καὶ γλανκός, ὡς ὁ ποιήσας τὸ ἐπιγραμμάτιον οὐκ εὐμενῶς παρεμφαίνει·

πυρρόν, πανδακέτην, γλανκόματον, οὐδὲ θανόντα

Πόρκιον εἰς αἰδὴν Φερσεφόνῃ δέχεται.

Τὴν δὲ τοῦ σώματος ἕξιν αὐτουργία καὶ διαίτη σώφροσι 10 καὶ στρατείας ἀπ' ἀρχῆς συντρόφου γεγονότος πάνυ χρηστικὴν εἶχε, καὶ πρὸς ἰσχύν καὶ πρὸς ὑγίειαν ὁμαλῶς συνεστῶσαν. Τὸν δὲ λόγον ὥσπερ δεύτερον σῶμα καὶ τῶν καλῶν, οὐ μόνον ἀναγκαῖον ὄργανον ἀνδρὶ μὴ ταπεινῶς βιωσομένῳ μηδ' ἀπράκτως, ἐξηρτύετο καὶ παρεσκεύαζεν 15 ἐν ταῖς περιουκίσι κώμαις καὶ τοῖς πολιχνίοις ἐκάστοτε συνδικῶν τοῖς δεομένοις καὶ πρῶτον μὲν ἀγωνιστῆς εἶναι δοκῶν πρόθυμος, εἶτα καὶ ρήτωρ ἰκανός. Ἐκ δὲ τούτου μᾶλλον τοῖς χρωμένοις κατεφαίνετο βάρος τι καὶ φρόνημα περὶ αὐτὸν ἦθους πραγμάτων μεγάλων καὶ πο- 20 λιτείας δεόμενον ἡγεμονικῆς. Οὐ γὰρ μόνον, ὡς ἔοικε, μισθαυρίας καθαρὸν ἑαυτὸν ἐπὶ τὰς δίκας καὶ τοὺς ἀγῶνας παρεῖχεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν δόξαν ὡς μέγιστον ἀγαπῶν ἐφαίνετο τὴν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀγῶνων, πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς μάχαις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ ταῖς στρα- 25 τεῖαις βουλόμενος εὐδοκιμεῖν ἔτι μειράκιον ὧν τραυμάτων τὸ σῶμα μεστὸν ἐναντίων εἶχε. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ἑπτακαίδεκα γεγονῶς ἔτη τὴν πρώτην στρατεύσασθαι στρατείαν περὶ ὃν Ἀννίβας χρόνον εὐτυχῶν ἐπέφλεγε τὴν Ἰταλίαν. Παρεῖχε δ' αὐτὸν ἐν ταῖς μάχαις τῇ μὲν χειρὶ 30 πλήκτην, τῷ δὲ ποδὶ μόνιμον καὶ βέβαιον, γαῦρον δὲ τῷ προσώπῳ· λόγου δ' ἀπειλῆ καὶ τραχύτητι φωνῆς πρὸς

τοὺς πολεμίους ἐχρήτο, ὀρθῶς καὶ διανοούμενος καὶ διδάσκων, ὅτι πολλάκις τὰ τοιαῦτα τοῦ ξίφους μᾶλλον καταπλήττεται τοὺς ἐναντίους. Ἐν δὲ ταῖς πορείαις αὐτὸς ἐβράδιζε φέρων τὰ ὄπλα, καὶ θεράπων εἰς εἶπετο τὰ πρὸς δ δίαιταν αὐτῷ κομίζων, ᾧ λέγεται μηδέποτε δυσκολᾶναι μηδὲ μέμψασθαι παραθέντι ἄριστον ἢ δειπνον, ἀλλὰ καὶ συλλαμβάνειν αὐτὸς τὰ πλεῖστα καὶ συμπαρασκευάζειν ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν γενόμενος ἔργων. Ἰδοὺ δ' ἐπι-
 10 γῶς ὄξος ἤτησεν ἢ τῆς ἰσχύος ἐνδιδούσης ἐπιλάβοι μικρὸν 337
 οἰνάριον.

II. Ἦν δὲ πλησίον αὐτοῦ τῶν ἀγρῶν ἡ γενομένη Μα-
 νίου Κουρίου τοῦ τρις θριαμβεύσαντος ἑπαυλις. Ἐπὶ
 ταύτην συνεχῶς βαδίζων καὶ θεώμενος τοῦ τε χωρίου
 15 τὴν μικρότητα καὶ τῆς οἰκήσεως τὸ λιτόν, ἐννοίαν ἐλάμ-
 βανε τοῦ ἀνδρός, ὅτι Ῥωμαίων μέγιστος γενόμενος καὶ
 τὰ μαχιμώτατα τῶν ἐθνῶν ὑπαγαγόμενος καὶ Πύρρον
 ἐξελάσας τῆς Ἰταλίας τοῦτο τὸ χωρίδιον αὐτὸς ἔσκαπτε
 καὶ ταύτην τὴν ἑπαυλιν ᾧκει μετὰ τρεῖς θριάμβους. Ἐν-
 20 ταῦθα πρὸς ἐσχάρα καθήμενον αὐτὸν ἔβουτα γογγυλίδας
 εὐρόντες οἱ Σαννιτῶν πρέσβεις ἐδίδουσαν πολὺ χρυσίον.
 ὁ δ' ἀπεπέμψατο φήσας οὐδὲν χρυσίου δεῖν ᾧ δειπνον
 ἀρκεῖ τοιοῦτον, αὐτῷ μέντοι τοῦ χρυσίου ἔχειν κάλλιον
 εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς ἔχοντας. Ταῦθ' ὁ Κάτων ἐνθυμού-
 25 μενος ἀπῆει, καὶ τὸν αὐτοῦ πάλιν οἶκον ἐφορῶν καὶ χω-
 ρία καὶ θεράποντας καὶ δίαιταν ἐπέτεινε τὴν αὐτουργίαν
 καὶ περιέκοπτε τὴν πολυτέλειαν. Φαβίου δὲ Μαξίμου
 τὴν Ταραντίνων πόλιν ἐλόντος ἔτυχε μὲν ὁ Κάτων στρα-
 τευόμενος ὑπ' αὐτῷ κομιδῇ μειράκιον ὦν, Νεάρχῳ δέ
 30 νιν τῶν Πυθαγορικῶν ξένῳ χρησάμενος ἐσπούδασε τῶν
 λόγων μεταλαβεῖν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα διαλεγομένου τοῦ
 ἀνδρός, οἷς κέχρηται καὶ Πλάτων, τὴν μὲν ἡδονὴν ἀπο-

καλῶν μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, συμφορὰν δὲ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα πρώτην, λύσιν δὲ καὶ καθαρμὸν οἷς μάλιστα χωρίζει καὶ ἀφίστησιν αὐτὴν τῶν περὶ τὸ σῶμα παθημάτων λογισμοῖς, ἔτι μᾶλλον ἠγάπησε τὸ λιτὸν καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Ἄλλως δὲ παιδείας Ἑλληνικῆς ὀψιμαθῆς γενέσθαι ⁵ λέγεται, καὶ πόρρω παντάπασιν ἡλικίας Ἑλληνικὰ βιβλία λαβὼν εἰς χεῖρας βραχέα μὲν ἀπὸ Θουκυδίδου, πλείονα δ' ἀπὸ Δημοσθένους εἰς τὸ ῥητορικὸν ὠφελῆθῆναι. Τὰ μέντοι συγγράμματα καὶ δόγμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἱστορίαις ἐπιεικῶς διαπεποικιλταί· καὶ μεθρημνηνευμένα ¹⁰ πολλὰ κατὰ λέξιν ἐν τοῖς ἀποφθέγμασι καὶ ταῖς γνωμολογίαις τέτακται.

III. Ἦν δὲ τις ἀνὴρ εὐπατριδῆς μὲν ἐν τοῖς μάλιστα Ῥωμαίων καὶ δυνατός, ἀρετὴν δὲ φρομένην μὲν αἰσθάνεσθαι δεινός, εὐμενῆς δὲ καὶ θρέψαι καὶ προαγαγεῖν εἰς ¹⁵ δόξαν, Οὐαλλέριος Φλάκκος. Οὗτος εἶχεν ὁμοροῦντα χωρία τοῖς Κάτωνος, πνυθόμενος δὲ τὴν αὐτουργίαν καὶ δίαιταν αὐτοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν καὶ θαυμάσας ἐξηγουμένων, ὅτι πρῶτ' ἐν εἰς ἀγορὰν βαδίζει καὶ παρίσταται τοῖς δεομένοις, ἐπανελθὼν δ' εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ἦ ²⁰ χειμῶν, ἐξωμίδα λαβῶν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐσθίει τὸν αὐτὸν ἄρτον ὁμοῦ καθήμενος καὶ πίνει τὸν αὐτὸν οἶνον, ἄλλην τε πολλὴν ἐπιεικειαν αὐτοῦ καὶ μετριότητα καὶ τινας καὶ λόγους ἀποφθεγματικούς διαμνημονευόντων, ἐκέλευσε κληθῆναι ²⁵ πρὸς τὸ δεῖπνον. Ἐκ δὲ τούτου χρώμενος καὶ κατανοῶν ἡμέρον καὶ ἀστεῖον ἦθος, ὥσπερ φυτὸν ἀσκήσεως καὶ χάρας ἐπιφανοῦς δεόμενον, προετρέψατο καὶ συνέπεισεν ἄψασθαι τῆς ἐν Ῥώμῃ πολιτείας. Κατελθὼν οὖν εὐθύς τοὺς μὲν αὐτὸς ἐκτάτο θαυμαστάς καὶ φίλους διὰ τῶν ³⁰ συνηγοριῶν, πολλὴν δὲ τοῦ Οὐαλλερίου τιμὴν καὶ δύνάμιν αὐτῷ προστιθέντος χιλιαρχίας ἔτυχε πρῶτον, εἶτα

ἐταμίευσεν. Ἐκ τούτου δὲ λαμπρὸς ὢν ἤδη καὶ περιφανῆς αὐτῷ τῷ Οὐάλλερῳ περὶ τὰς μεγίστας συνεξέδραμεν ἀρχάς, ὑπατός τε μετ' ἐκείνου καὶ πάλιν τιμητῆς γενόμενος. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων πολιτῶν Μαξιμῷ Φαβίῳ προσβένειμεν ἑαυτὸν, ἐνδοξοτάτῳ μὲν ὄντι καὶ μεγίστην ἔχοντι δύναμιν, μᾶλλον δὲ τὸν τρόπον αὐτοῦ καὶ τὸν βίον ὡς κάλλιστα παραδείγματα προθέμενος. Διὸ καὶ Σκηπίωνι 338 τῷ μεγάλῳ, νέῳ μὲν ὄντι τότε, πρὸς δὲ τὴν Φαβίου δύναμιν ἀνταίροντι καὶ φθονεῖσθαι δοκοῦντι, παρ' οὐδὲν 10 ἐποίησατο γενέσθαι διάφορος, ἀλλὰ καὶ ταμίας αὐτῷ πρὸς τὸν ἐν Διβύῃ πόλεμον συνεκπεμφθεὶς, ὡς εἴωρα τῇ συνήθει πολυτελείᾳ χρώμενον τὸν ἄνδρα καὶ καταχορηγοῦντα τοῖς στρατεύμασιν ἀφειδῶς τῶν χρημάτων, ἐπαρρησιάζετο πρὸς αὐτόν, οὐ τὸ τῆς δαπάνης μέγιστον 15 εἶναι φάμενος, ἀλλ' ὅτι διαφθείρει τὴν πάτριον εὐτέλειαν τῶν στρατιωτῶν ἐφ' ἠδονᾶς καὶ τρυφᾶς τῷ περιόντι τῆς χρείας τρεπομένων. Εἰπόντος δὲ τοῦ Σκηπίωνος, ὡς οὐδὲν δέοιτο ταμίου λίαν ἀκριβοῦς πλησίστιος ἐπὶ τὸν πόλεμον φερόμενος, πράξεων γὰρ, οὐ χρημάτων, τῇ πόλει 20 λόγον ὀφείλειν, ἀπῆλθεν ὁ Κάτων ἐκ Σικελίας, καὶ μετὰ τοῦ Φαβίου καταβοῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ φθοράν τε χρημάτων ἀμυθῆτων ὑπὸ τοῦ Σκηπίωνος καὶ διατριβὰς αὐτοῦ μειρακιώδεις ἐν παλαιστραῖς καὶ θεάτροις, ὥσπερ οὐ στρατηγοῦντος, ἀλλὰ πανηγυρίζοντος, ἐξειργάσατο πεμ- 25 φθῆναι δημάρχους ἐπ' αὐτὸν ἄξοντας εἰς Ῥώμην, ἅνπερ ἀληθεῖς αἱ κατηγορίαι φανῶσιν. Ὁ μὲν οὖν Σκηπίων ἐν τῇ παρασκευῇ τοῦ πολέμου τὴν νίκην ἐπιδειξάμενος, καὶ φανείς ἠδὺς μὲν ἐπὶ σχολῆς συνειναι φίλοις, οὐδαμοῦ δὲ τῷ φιλανθρώπῳ τῆς διαίτης εἰς τὰ σπουδαῖα καὶ με- 30 γάλα ῥάθυμος, ἐξέπλευσεν ἐπὶ τὸν πόλεμον.

IV. Τῷ δὲ Κάτωνι πολλῇ μὲν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμις ἠὔξετο, καὶ Ῥωμαίων αὐτὸν οἱ πολλοὶ Δημοσθένην προσ-

ηγόρευον, ὁ δὲ βλος μᾶλλον ὀνομαστός ἦν αὐτοῦ καὶ πε-
 ριβόητος. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τῷ λέγειν δεινότης προὔκειτο
 τοῖς νέοις ἀγώνισμα κοινὸν ἤδη καὶ περισπούδαστον, ὁ
 δὲ τὴν πάτριον αὐτουργίαν ὑπομένων καὶ δεῖπνον ἀφε-
 λές καὶ ἄριστον ἄπυρον καὶ λιτὴν ἐσθῆτα καὶ δημοτικὴν 5
 ἀσπαζόμενος οἴκησιν καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν
 μᾶλλον ἢ τὸ κεκτῆσθαι θαυμάζων σπάνιος ἦν, ἤδη τότε
 τῆς πολιτείας τὸ καθαρὸν ὑπὸ μεγέθους οὐ φυλαττού-
 σης, ἀλλὰ τῷ κρατεῖν πραγμάτων πολλῶν καὶ ἀνθρώπων
 πρὸς πολλὰ μιν γινυμένης ἔθνη καὶ βίῳν παραδείγματα παν- 10
 τοδαπῶν ὑποδεχομένης. Εἰκότως οὖν ἐθαύμαζον τὸν
 Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυομένους
 καὶ μαλασσομένους καὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν ὀρώντες, ἐκεί-
 νον δὲ ὑπ' ἀμφοῖν ἀήττητον, οὐ μόνον ἕως ἔτι νέος καὶ
 φιλότιμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ πολιὸν ἤδη μεθ' ὑπα- 15
 τείαν καὶ θρίαμβον, ὥσπερ ἀθλητὴν νικηφόρον, ἐγκαρτε-
 ροῦντα τῇ τάξει τῆς ἀσκήσεως καὶ διομαλίζοντα μέχρι τῆς
 τελευτῆς. Ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτε φησι φορέσαι πολυ-
 τελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν, πιεῖν δὲ καὶ στρατηγῶν καὶ
 ὑπατεύων τὸν αὐτὸν οἶνον τοῖς ἐργάταις, ὅψον δὲ παρα- 20
 σκευάζεσθαι πρὸς τὸ δεῖπνον ἐξ ἀγορᾶς ἀσσαρίων τριά-
 κοντα, καὶ τοῦτο διὰ τὴν πόλιν, ὅπως ἰσχύοι τὸ σῶμα
 πρὸς τὰς στρατείας. Ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυ-
 λῶνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθύς ἀποδόσθαι,
 τῶν δὲ ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκοιναμένην, 25
 οὐδένα δὲ πώποτε πριάσθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας
 δραχμὰς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τρυφερῶν οὐδ' ὠραί-
 ων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στερεῶν, οἷον ἱπποκόμων καὶ
 βοηλατῶν, δεόμενος· καὶ τούτους δὲ πρεσβυτέρους γε-
 νομένους ᾤετο δεῖν ἀποδίδοσθαι καὶ μὴ βόσκειν ἀχρή- 30
 στος. Ὅπως δὲ μηδὲν εὐωνον εἶναι τῶν περιττῶν, ἀλλ'
 οὐ τις οὐ δεῖται, κἂν ἀσσαρίου πιπράσκηται, πολλοῦ νο-

μίξειν· κτᾶσθαι δὲ τὰ σπειρόμενα καὶ νεμόμενα μᾶλλον ἢ τὰ φαινόμενα καὶ σαιρόμενα.

V. Ταῦτα δ' οἱ μὲν εἰς μικρολογίαν ἐτίθεντο τοῦ ἀνδρός, οἱ δ' ὡς ἐπὶ διορθώσει καὶ σωφρονισμῷ τῶν ἄλλων 5 ἐνδοτέρω συστέλλοντος ἑαυτὸν ἀπεδέχοντο. Πλὴν τὸ τοῖς οἰκέταις ὡς ὑποξυγίους ἀποχρησάμενον ἐπὶ γήρως ἐλαύνειν καὶ πιπράσκειν ἀτενοῦς ἄγαν ἤθους ἔγωγε τίθεμαι, 339 καὶ μηδὲν ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπου ολομένου κοινωνήματα τῆς χρείας πλέον ὑπάρχειν. Καίτοι τὴν χρηστότητα τῆς 10 δικαιοσύνης πλατύτερον τόπον ὀρῶμεν ἐπιλαμβάνουσαν· νόμῳ μὲν γὰρ καὶ τῷ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν, πρὸς εὐεργεσίας δὲ καὶ χάριτας ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων ὥσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος. Καὶ γὰρ ἵππων ἀπειρηκό- 15 των ὑπὸ χρόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ σκυλακεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομῆται τῷ χρηστῷ προσήκουσιν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων δῆμος οἰκοδομῶν τὸν Ἐκατόμπεδον, ὅσας κατενόησεν ἡμιόνους μάλιστα τοῖς πόνοις ἐγκαρτερούσας, ἀπέλυσεν ἐλευθέρως νέμεσθαι καὶ ἀφέτους, ὧν μίαν φασὶ 20 καταβαίνουσαν ἀπ' ἑαυτῆς πρὸς τὰ ἔργα τοῖς ἀνάγουσι τὰς ἀμάξας ὑποξυγίους εἰς ἀκρόπολιν συμπαρατρέχειν καὶ προηγείσθαι καθάπερ ἐγκελευομένην καὶ συνεξομῶσαν, ἣν καὶ τρέφεσθαι δημοσίᾳ μέχρι τελευτῆς ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων, αἷς Ὀλύμπια τρις ἐνί- 25 κησε, καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσὶ τῶν ἐκείνου μνημάτων. Κύναι δὲ συντρόφους γενομένους καὶ συνήθεις ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Ξάνθιππος ὁ παλαιὸς τὸν εἰς Σαλαμίνα τῆς τριήρεϊ παρανηξάμενον, ὅτε τὴν πόλιν ὁ δῆμος ἐξέλειπεν, ἐπὶ τῆς ἄκρας ἐκήδευσεν, ἣν Κυνὸς σῆμα μέχρι νῦν κα- 30 λουσίειν. Οὐ γὰρ ὡς ὑποδήμασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχρῆς ἀπορριπτοῦντας, ἀλλ' εἰ διὰ μηδὲν ἄλλο, μελέτης

ἔνεκα τοῦ φιλανθρωπίου προεθιστέον ἑαυτὸν ἐν τούτοις
 πρῶτον εἶναι καὶ μέλιχον. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐδὲ βοῦν ἂν
 ἐργάτην διὰ γῆρας ἀποδοίμην, μὴ τί γε πρεσβύτερον
 ἄνθρωπον, ἐκ χώρας συντρόφου καὶ διαίτης συνήθους
 ὥσπερ ἐκ πατρίδος μεθιστάμενον ἀντι κερμάτων μικρῶν, 5
 ἄχρηστόν γε τοῖς ἄνουμένοις ὥσπερ τοῖς πιπράσκουσι
 γενησόμενον. Ὁ δὲ Κάτων ὥσπερ νεανιευόμενος ἐπὶ
 τούτοις καὶ τὸν ἵππον, ᾧ παρὰ τὰς στρατείας ὑπατεύων
 ἐχρῆτο, φησὶν ἐν Ἰβηρίᾳ καταλιπεῖν, ἵνα μὴ τῇ πόλει τὸ
 ναῦλον αὐτοῦ λογίσσῃται. Ταῦτα μὲν οὖν εἶτε μεγαλο- 10
 ψυχίας εἶτε μικρολογίας θετέον, ἔξῃστι τῷ πείθοντι χρῆ-
 σθαι λογισμῷ.

VI. Τῆς δ' ἄλλης ἐγκρατείας ὑπερφυῶς θαυμαστός ὁ
 ἀνὴρ· οἷον ὅτι στρατηγῶν ἐλάμβανεν ἑαυτῷ καὶ τοῖς
 περὶ αὐτὸν οὐ πλέον εἰς τὸν μῆνα πυρῶν ἢ τρεῖς Ἄττι- 15
 κοὺς μεδίμνους, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν κριθῶν τοῖς ὑποζυ-
 γίοις ἔλαττον τριῶν ἡμιμεδίμνων. Ἐπαρχίαν δὲ λαβὼν
 Σαρδόνα, τῶν πρὸ αὐτοῦ στρατηγῶν εἰωθότων χρῆσθαι
 καὶ σκηνώμασι δημοσίοις καὶ κλίμαις καὶ ἱρατίοις, πολλῇ
 δὲ θεραπείᾳ καὶ φίλων πλήθει καὶ περὶ δειπνα δαπάναις 20
 καὶ παρασκευαῖς βαρυνόντων, ἐκεῖνος ἄπιστον ἐποίησε
 τὴν διαφορὰν τῆς εὐτελείας. Δαπάνης μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν
 οὐδεμιᾶς προσεδεδήθη δημοσίας, ἐπεφοίτα δὲ ταῖς πόλεσιν
 αὐτὸς μὲν ἄνευ ζεύγους πορευόμενος, εἰς δὲ ἡκολούθει
 δημοσίως ἐσθῆτα καὶ σπονδεῖον αὐτῷ πρὸς ἱερουργίαν 25
 κομίζων. Ἐν δὲ τούτοις οὕτως εὐκόλος καὶ ἀφελῆς τοῖς
 ὑπὸ χεῖρα φαινόμενος, αὐθις ἀνταπεδίδου τὴν σεμνότητα
 καὶ τὸ βάρος ἀπαραίτητος ὢν ἐν τῷ δικαίῳ καὶ τοῖς
 ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας προστάγμασιν ὄρθιος καὶ ἀνθέκασ-
 στος, ὥστε μηδέποτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκείνοις μήτε 30
 φοβερωτέραν μήτε προσφιλεστέραν γενέσθαι.

VII. Τοιαύτην δὲ τινα φαίνεται καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀν-

ὀρός ιδέαν ἔχειν· εὐχαρὶς γὰρ ἅμα καὶ δεινὸς ἦν, ἡδὺς
 καὶ καταπληκτικὸς, φιλοσκώμων καὶ αὐστηρὸς, ἀπο-
 φθεγματικὸς καὶ ἀγωνιστικὸς, ὥσπερ ὁ Πλάτων τὸν Σω-
 κράτην φησὶν ἐξῴθεν ἰδιώτην καὶ σατυρικὸν καὶ ὑβρι-
 5 στήν τοῖς ἐντυγχάνουσι φαινόμενον ἐνδοθεὶν σπουδῆς
 καὶ πηραγμάτων μεστὸν εἶναι δάκρυα κινούντων τοῖς 340
 ἀκροωμένοις καὶ τὴν καρδίαν στρεφόντων. Ὅθεν οὐκ
 οἶδ' ὅτι πεπόνθασιν οἱ τῷ Λυσίου λόγῳ μάλιστα φάμενοι
 προσεοικέναι τὸν Κάτωνος. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἷς
 10 μᾶλλον ιδέας λόγων ῥητορικῶν αἰσθάνεσθαι προσήκει
 διακρινουῖσιν, ἡμεῖς δὲ τῶν ἀπομνημονευομένων βραχέα
 γράψομεν, οἱ τῷ λόγῳ πολὺ μᾶλλον ἢ τῷ προσώπῳ, κα-
 θάπερ ἐνιοὶ νομίζουσι, τῶν ἀνθρώπων φαμὲν ἐμφαίνε-
 σθαι τὸ ἦθος.

15 VIII. Μέλλων ποτὲ τὸν Ῥωμαίων δῆμον ὠρμημένον
 ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας καὶ διανομᾶς ἀποτρέπειν, ἤρξατο
 τῶν λόγων οὕτως „Χαλεπὸν μὲν ἐστίν, ὦ πολῖται, πρὸς
 γαστέρα λέγειν ὧτα οὐκ ἔχουσαν.“ Κατηγορῶν δὲ τῆς
 πολυτελείας ἔφη χαλεπὸν εἶναι σωθῆναι πόλιν, ἐν ἧ πω-
 20 λείται πλείονος ἰχθὺς ἢ βοῦς. Ἐοικέναι δὲ προβάτοις ἔφη
 τοὺς Ῥωμαίους· ὥς γὰρ ἐκεῖνα καθ' ἕναστον μὲν οὐ πεί-
 θεται, σύμπαντα δ' ἔπεται μετ' ἀλλήλων τοῖς ἄγουσιν
 „οὕτω καὶ ὑμεῖς“ εἶπεν „οἷς οὐκ ἂν ἀξιόσαιτε συμβού-
 λους χρήσασθαι κατ' ἰδίαν, ὑπὸ τούτων εἰς ἓν συνελθόν-
 25 τες ἄγεσθε.“ Περὶ δὲ τῆς γυναικοκρατίας διαλεγόμενος
 „Πάντες“ εἶπεν „ἄνθρωποι τῶν γυναικῶν ἄρχουσιν,
 ἡμεῖς δὲ πάντων ἀνθρώπων, ἡμῶν δὲ αἱ γυναῖκες.“
 Τοῦτο μὲν οὖν ἐστὶν ἐκ τῶν Θεμιστοκλέους μετενηνεγ-
 μένον ἀποφθεγμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ ἐπιτάττοντος αὐτῷ
 30 πολλὰ τοῦ υἱοῦ διὰ τῆς μητρὸς „ὦ γύναι“ εἶπεν „Ἀθη-
 ναῖοι μὲν ἄρχουσι τῶν Ἑλλήνων, ἐγὼ δὲ Ἀθηναίων,
 ἐμοῦ δὲ σύ, σοῦ δὲ ὁ υἱός, ὥστε φειδέσθω τῆς ἐξουσίας,

δι' ἣν ἀνόητος ὢν πλείστον Ἑλλήνων δύναται. Τὸν δὲ
 δῆμον ὁ Κάτων ἔφη τῶν Ῥωμαίων οὐ μόνον ταῖς πορφύ-
 ραις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασι τὰς τιμὰς ἐπιγράφειν.
 „Ὡς γὰρ οἱ βαφεῖς“ ἔφη „ταύτην μάλιστα βάπτουσι, ἣ
 χαίροντας ὀρῶσιν, οὕτως οἱ νέοι ταῦτα μανθάνουσι καὶ 5
 ζηλοῦσιν, οἷς ἂν ὁ παρ' ὑμῶν ἐπαινος ἐπῆται.“ Παρεκά-
 λει δ' αὐτούς, εἰ μὲν ἀρετῇ καὶ σωφροσύνῃ γεγόνασι με-
 γάλοι, μὴ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ χεῖρον, εἰ δ' ἀκρασία
 καὶ κακία, μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον· ἱκανῶς γὰρ
 ἤδη μεγάλους ἀπ' ἐκείνων γεγονέναι. Τοὺς δὲ πολλὰκις 10
 ἄρχειν σπουδάζοντας ἔφη καθάπερ ἀγνοοῦντας τὴν ὁδὸν
 ἀεὶ μετὰ φραβδούχων ζητεῖν πορεύεσθαι, μὴ πλανηθῶσιν.
 Ἐπετίμα δὲ τοῖς πολίταις τοὺς αὐτοὺς αἰρουμένους πολ-
 λάκις ἄρχοντας. „Δόξετε γὰρ“ ἔφη „ἢ μὴ πολλοῦ τὸ ἄρ-
 χεῖν ἄξιον ἢ μὴ πολλοῦ τοῦ ἄρχεῖν ἀξίους ἡγεῖσθαι.“ 15
 Περὶ δὲ τῶν ἐχθρῶν τινος αἰσχροῦς καὶ ἀδύξως βιοῦν
 δοκοῦντος „Ἡ τούτου μήτηρ“ ἔφη „κατάραν, οὐκ εὐχὴν,
 ἡγεῖται τὸ τοῦτον ὑπὲρ γῆς ἀπολιπεῖν.“ Τὸν δὲ πεπρα-
 κότα τοὺς πατροφῶς ἀγροὺς παραλίους ὄντας ἐπιδεικνύ-
 μενος προσεποιεῖτο θαυμάζειν ὡς ἰσχυρότερον τῆς θα- 20
 λάττης· „ἂ γὰρ ἐκείνη μόλις ἐκλυζεν, οὗτος“ ἔφη „φα-
 δίως καταπέπωκεν.“ Ἐπεὶ δὲ Εὐμενοῦς τοῦ βασιλέως
 ἐπιδημήσαντος εἰς Ῥώμην ἢ τε σύγκλητος ὑπερφυῶς ἀπ-
 εδέξατο καὶ τῶν πρώτων ἄμιλλα καὶ σπουδὴ περὶ αὐτὸν
 ἐγένετο, δῆλος ἦν ὁ Κάτων ὑφορώμενος καὶ φυλαττόμε- 25
 νος αὐτόν. Εἰπόντος δὲ τινος „Ἀλλὰ μὴν χρηστός ἐστι
 καὶ φιλορρώμαιος“ „Ἔστω“ εἶπεν „ἀλλὰ φύσει τοῦτο τὸ
 ζῶον ὁ βασιλεὺς σαρκοφάγον ἐστίν.“ Οὐδένα δὲ τῶν εὐ-
 δαιμονιζομένων βασιλέων ἄξιον εἶναι παραβάλλειν πρὸς
 Ἐπαμεινώνδαν ἢ Περικλέα ἢ Θεμιστοκλέα ἢ Μάνιον 30
 Κούριον ἢ Ἀμίλκαν τὸν ἐπικληθέντα Βάρκαν. Αὐτῷ δ'
 ἔλεγε τοὺς ἐχθροὺς φθονεῖν, ὅτι καθ' ἡμέραν νυκτὸς

ἀνίσταται καὶ τῶν ἰδίων ἀμελῶν τοῖς δημοσίοις σχολάζει. Βούλεσθαι δ' ἔλεγε μᾶλλον εὖ πράξας ἀποστρεφθῆναι χάριν ἢ κακῶς μὴ τυχεῖν κολάσεως, καὶ συγγνώμην ἔφη δίδουσι πᾶσι τοῖς ἀμαρτάνουσι πλὴν αὐτοῦ.

- 5 IX. Τῶν δὲ Ῥωμαίων εἰς Βιθυνίαν τρεῖς ἐλομένων
 πρέσβεις, ὧν ὁ μὲν ποδαγρικὸς ἦν, ὁ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐξ 341
 ἀνατρήσεως καὶ περικοπῆς κοίλην εἶχεν, ὁ δὲ τρίτος ἐδό-
 κει μωρὸς εἶναι, καταγελῶν ὁ Κάτων εἶπε πρεσβείαν ὑπὸ
 Ῥωμαίων ἀποστέλλεσθαι μῆτε πόδας μῆτε κεφαλὴν μῆτε
 10 καρδίαν ἔχουσαν. Ὑπὲρ δὲ τῶν ἐξ Ἀχαΐας φυγάδων ἐν-
 τευχθεὶς διὰ Πολύβιον ὑπὸ Σκηπίωνος, ὡς πολὺς ἐν τῇ
 συγκλήτῳ λόγος ἐγένετο, τῶν μὲν διδόντων καθόδου
 αὐτοῖς, τῶν δ' ἐνισταμένων, ἀναστὰς ὁ Κάτων „Ὡσπερ
 οὐκ ἔχοντες“ εἶπεν „ὃ πράττωμεν καθήμεθα τὴν ἡμέραν
 15 ὄλην περὶ γεροντίων Γραικῶν ζητοῦντες, πότερον ὑπὸ
 τῶν παρ' ἡμῖν ἢ τῶν ἐν Ἀχαΐα νεκροφόρων ἐκκομι-
 σθῶσι.“ Ψηφισθείσης δὲ τῆς καθόδου τοῖς ἀνδράσιν,
 ἡμέρας ὀλίγας οἱ περὶ τὸν Πολύβιον διαλιπόντες αὐτίς
 ἐπεχείρουν εἰς τὴν σύγκλητον εἰσελθεῖν, ὅπως ἄς πρό-
 20 τερόν εἶχον ἐν Ἀχαΐα τιμὰς οἱ φυγάδες ἀναλάβοιεν, καὶ
 τοῦ Κάτωνος ἀπεπειρωῶντο τῆς γνώμης. Ὁ δὲ μειδιάσας
 ἔφη τὸν Πολύβιον, ὡσπερ τὸν Ὀδυσσεά, βούλεσθαι πά-
 λιν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον εἰσελθεῖν, τὸ πῖλον
 ἐκεῖ καὶ τὴν ζώνην ἐπιλεησμένον. Τοὺς δὲ φρονίμους
 25 ἔλεγε μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀφρόνων ἢ τοὺς ἄφρονας ὑπὸ τῶν
 φρονίμων ὠφελείσθαι· τούτους μὲν γὰρ φυλάττεσθαι
 τὰς ἐκείνων ἀμαρτίας, ἐκείνους δὲ τὰς τούτων μὴ μιμεῖ-
 σθαι κατορθώσεις. Τῶν δὲ νέων ἔφη χαίρειν τοῖς ἐρυ-
 θριῶσι μᾶλλον ἢ τοῖς ὠχριῶσι, στρατιώτου δὲ μὴ δεῖ-
 30 σθαι τὰς μὲν χεῖρας ἐν τῷ βαδίζειν, τοὺς δὲ πόδας ἐν τῷ
 μάχεσθαι κινουῦντος, μείζον δὲ φέγγοντος ἢ ἀλαλάζοντος.
 Τὸν δὲ ὑπέρπαχυν κακίζων „Ποῦ δ' ἄν“ ἔφη „σῶμα

τοιούτον τῇ πόλει γένοιτο χρήσιμον, οὐ τὸ μεταξὺ λαίμου καὶ βουβώνων πᾶν ὑπὸ τῆς γαστροῦς κατέχεται; Τῶν δὲ φιληδόνων τινὰ βουλόμενον αὐτῷ συνεῖναι παραιτούμενος, ἔφη μὴ δύνασθαι ζῆν μετ' ἀνθρώπου τῆς καρδίας τὴν ὑπερφᾶν εὐαισθητοτέραν ἔχοντος. Τοῦ δ' 5 ἐρῶντος ἔλεγε τὴν ψυχὴν ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ζῆν. Μεταμεληθῆναι δ' αὐτὸς ἐν παντὶ τῷ βίῳ τρεῖς μετὰμελείας· μίαν μὲν ἐπὶ τῷ γυναικὶ πιστεῦσαι λόγον ἀπόρητον, ἑτέραν δὲ πλεύσας ὅπου δυνατὸν ἦν πεξεῦσαι, τὴν δὲ τρίτην, ὅτι μίαν ἡμέραν ἀδιάθετος ἔμεινε. Πρὸς δὲ πρὸς-10 σβύτην πονηρευόμενον „Ἀνθρῶπε“ εἶπε „πολλὰ ἔχοντι τῷ γήρῳ τὰ αἰσχροῦ μὴ προστίθει τὴν ἀπὸ τῆς κακίας αἰσχύνην.“ Πρὸς δὲ δῆμαρχον ἐν διαβολῇ μὲν φαρμακείας γενόμενον, φαῦλον δὲ νόμον εἰσφέροντα καὶ βιαζόμενον „ὦ μειράκιον“ εἶπεν „οὐκ οἶδα, πότερον χειρόν ἐστιν ὁ 15 κίρνης πιεῖν ἢ ὁ γράφεις κυρῶσαι.“ Βλασφημούμενος δ' ὑπ' ἀνθρώπου βεβιωκότος ἀσελγῶς καὶ κακῶς „Ἄνισος“ εἶπεν „ἢ πρὸς σέ μοι μάχη ἐστί· καὶ γὰρ ἀκούεις τὰ κακὰ φραδίως καὶ λέγεις εὐχερῶς, ἐμοὶ δὲ καὶ λέγειν ἀηδὲς καὶ ἀκούειν ἄηθες.“ Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀπομνημονευμάτων 20 γένος τοιοῦτόν ἐστιν.

Χ. Ὑπατος δὲ μετὰ Φλάκκου Οὐαλλερίου τοῦ φίλου καὶ συνήθους ἀποδειχθεὶς ἔλαχε τῶν ἐπαρχιῶν ἣν Ἐντὸς Ἰσπανίαν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ἐνταῦθα δ' αὐτῷ τὰ μὲν καταστρεφομένῳ τῶν ἐθνῶν, τὰ δ' οἰκειουμένῳ διὰ λό- 25 γων πολλὴ στρατιὰ τῶν βαρβάρων ἐπέπεσε, καὶ κίνδυνος ἦν αἰσχροῦς ἐκβιασθῆναι· διὸ τῶν ἐγγύς Κελτιβήρων ἐπεκαλεῖτο συμμαχίαν. Αἰτούντων δ' ἐκείνων τῆς βοήθειας διακόσια τάλαντα μισθόν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες οὐκ ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο Ῥωμαίους βαρβάροις ἐπικουρίας 30 ὁμολογῆσαι μισθόν, ὁ δὲ Κάτων οὐδὲν ἔφη δεινὸν εἶναι, νικῶντας μὲν γὰρ ἀποδώσειν ἀπὸ τῶν πολεμίων, οὐ παρ'

αὐτῶν, ἡττωμένων δὲ μήτε τοὺς ἀπαιτούμενους ἐσεσθαι
 μήτε τοὺς ἀπαιτοῦντας. Ταύτην δὲ τὴν μάχην κατὰ κρά-
 τος ἐνίκησε, καὶ τὰλλα προὔχῳρει λαμπρῶς. Πολύβιος 342
 μὲν γέ φησι τῶν ἐντὸς Βαίτιος ποταμοῦ πόλεων ἡμέρα
 5 μιᾷ τὰ τεύχη κελεύσαντος αὐτοῦ περικυβεθῆναι· πάμπολλαι
 δ' ἦσαν αὐταὶ καὶ γέμουσαι μαχίμων ἀνδρῶν· αὐτὸς
 δὲ φησὶν ὁ Κάτων κλείουνας εἰληφέναι πόλεις ὧν διήγα-
 γεν ἡμερῶν ἐν Ἰβηρίᾳ· καὶ τοῦτο κόμπος οὐκ ἔστιν, εἰ-
 περ ὡς ἀληθῶς τετρακόσια τὸ πλῆθος ἦσαν. Τοῖς μὲν
 10 οὖν στρατιώταις πολλὰ παρὰ τὴν στρατείαν ὠφεληθεῖσιν
 ἔτι καὶ λίτραν ἀργυρίου κατ' ἀνδρα προσδιένειμεν, εἰπὼν
 ὡς κρείττον εἶη πολλοὺς Ῥωμαίων ἀργύριον ἢ χρυσίον
 ὀλίγους ἔχοντας ἐπανελθεῖν· εἰς δ' αὐτὸν ἐκ τῶν ἀλι-
 σκομένων οὐδὲν ἐλθεῖν λέγει πλὴν ὅσα πέπωκεν ἢ βέ-
 15 βρωκε. „Καὶ οὐκ αἰτιῶμαι“ φησὶ „τοὺς ὠφελεῖσθαι ζη-
 τοῦντας ἐκ τούτων, ἀλλὰ βούλομαι μᾶλλον περὶ ἀρετῆς
 τοῖς ἀρίστοις ἢ περὶ χρημάτων τοῖς πλουσιωτάτοις ἀμιλλ-
 ᾶσθαι καὶ τοῖς φιλαργυρωτάτοις περὶ φιλαργυρίας.“
 Οὐ μόνον δ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐφύλαττε
 20 καθαρὸς παντὸς λήμματος. Ἦσαν δὲ πέντε θεράποντες
 ἐπὶ στρατείας σὺν αὐτῷ. Τούτων εἷς ὄνομα Πάκκιος
 ἠγόρασε τῶν ἀίχμαλῶτων τρεῖς παιδάρια· τοῦ δὲ Κά-
 τωνος αἰσθομένου, πρὶν εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, ἀπήγατο.
 Τοὺς δὲ παῖδας ὁ Κάτων ἀποδόμενος εἰς τὸ δημόσιον ἀν-
 25 ἠνεγκε τὴν τιμὴν.

XI. Ἐτι δ' αὐτοῦ διατρίβοντος ἐν Ἰβηρίᾳ Σκηπίων ὁ
 μέγας, ἐχθρὸς ὧν καὶ βουλόμενος ἐνστήναι κατορθοῦντι
 καὶ τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑπολαβεῖν, διεπράξατο τῆς
 ἐπαρχίας ἐκείνης ἀποδειχθῆναι διάδοχος. Σπεύσας δ'
 30 ὡς ἐνῆν τάχιστα κατέπαυσε τὴν ἀρχὴν τοῦ Κάτωνος. Ὁ
 δὲ λαβὼν σπείρας ὀπλιτῶν πέντε καὶ πεντακοσίους ἰπ-
 πεῖς προπομποὺς κατεστρέψατο μὲν τὸ Λακεταίων

ἔθνος, ἑξακοσίους δὲ τῶν ἡύτομοληκότων κομισάμενος ἀπέκτεινεν. Ἐφ' οἷς σχετλιάζοντα τὸν Σκηπίωνα κατειρωνεύομενος οὕτως ἔφη τὴν Ῥώμην ἔσεσθαι μεγίστην, τῶν μὲν ἐνδόξων καὶ μεγάλων τὰ τῆς ἀρετῆς πρωτεία μὴ μεθιέντων τοῖς ἀσημοτέροις, τῶν δ' ὥσπερ αὐτός ἐστὶ 5 δημοτικῶν ἀμιλλωμένων ἀρετῇ πρὸς τοὺς τῷ γένει καὶ τῇ δόξῃ προήκοντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῆς συγκλήτου ψηφισαμένης μηδὲν ἀλλάττειν μηδὲ κινεῖν τῶν διωκημένων ὑπὸ Κάτωνος, ἢ μὲν ἀρχὴ τῷ Σκηπίωνι τῆς αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῆς Κάτωνος ἀφελούσα δόξης ἐν ἀπραξία καὶ σχολῇ 10 μάτην διήλθεν, ὁ δὲ Κάτων θριαμβεύσας οὐχ, ὥσπερ οἱ πλείστοι τῶν μὴ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀμιλλωμένων, ὅταν εἰς τὰς ἄκρας τιμὰς ἐξίκωνται καὶ τύχασιν ὑπατείας καὶ θριυμβῶν, ἤδη τὸ λοιπὸν εἰς ἡδονὴν καὶ σχολὴν συσκευασάμενοι τὸν βίον ἐκ τῶν κοινῶν ἀπ- 15 ίασιν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐξανῆκε καὶ κατέλυσε τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅμοια τοῖς πρῶτον ἀπτομένοις πολιτείας καὶ διψῶσι τιμῆς καὶ δόξης ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς συντείνας ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παρεῖχε καὶ φίλοις χρῆσθαι καὶ πολίταις, οὔτε τὰς συνηγορίας οὔτε τὰς στρατείας ἀπειπάμενος. 20

XII. Τιβερίῳ μὲν οὖν Σεμπρονίῳ τὰ περὶ Θράκην καὶ Ἰστρὸν ὑπατεύοντι πρεσβεύων συγκατειργάσατο, Μανίῳ δ' Ἀκίλιῳ χιλιαρχῶν ἐπ' Ἀντίοχον τὸν μέγαν συνεξῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, φοβήσαντα Ῥωμαίους ὡς οὐδένα ἕτερον μετ' Ἀννίβαν. Τὴν γὰρ Ἀσίαν, ὅσῃν ὁ Νι- 25 κάτω Σέλευκος εἶχεν, ὀλίγου δεῖν ἅπασαν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνειληφώς, ἔθνη τε κάμπολλα καὶ μάχιμα βαρβάρων ὑπήκοα πεποιημένους, ἐπῆρτο συμπεσεῖν Ῥωμαίοις ὡς μόνοις εἶτι πρὸς αὐτὸν ἀξιωμαχοῖς οὖσιν. Εὐπρεπῆ δὲ τοῦ πολέμου ποιησάμενος αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, οὐ- 30 δὲν δεομένους, ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους 343 χάριτι τῇ Ῥωμαίων ἀπὸ Φιλίππου καὶ Μακεδόνων νεωστὶ

γεγονότας, διέβη μετὰ δυνάμεως. Καὶ σάλον εὐθύς ἡ Ἑλλάς εἶχε καὶ μετέωρος ἦν ἐλπῖσι διαφθειρομένη βασιλικαῖς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν. Ἐπεμπεν οὖν πρέσβεις ὁ Μάνιος ἐπὶ τὰς πόλεις. Καὶ τα μὲν πλεῖστα τῶν νεωτε-
 5 ριζόντων Τίτος Φλαμίνιος ἔσχευ ἀνευ ταραχῆς καὶ κατε-
 πράυνεν, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται, Κάτων δὲ
 Κορινθίους καὶ Πατρεῖς, ἐτι δ' Αἰγίεις παρεστήσατο. Πλεῖστον δὲ χρόνον ἐν Ἀθήναις διέτριψε. Καὶ λέγεται
 μὲν τις αὐτοῦ φέρεσθαι λόγος, ὃν Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν
 10 δῆμον εἶπεν, ὡς ζηλῶν τε τὴν ἀρετὴν τῶν παλαιῶν Ἀθη-
 ναίων τῆς τε πόλεως διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος ἡδέως
 γεγωνῶς θεατῆς· τὸ δ' οὐκ ἀληθές ἐστιν, ἀλλὰ δι'
 ἔρμηνέως ἐνέτυχε τοῖς Ἀθηναίοις, δυνηθεὶς ἂν αὐτὸς
 εἶπειν, ἐμμένων δὲ τοῖς πατρίοις καὶ καταγελῶν τῶν τὰ
 15 Ἑλληνικὰ τεθαυμακόντων. Ποστούμιον γοῦν Ἀλβῖνον
 ἱστορίαν Ἑλληνιστὶ γράψαντα καὶ συγγνώμην αἰτούμενον
 ἐπέσκαψεν εἰπών, δοτέον εἶναι τὴν συγγνώμην, εἰ τῶν
 Ἀμφικτυόνων ψηφισαμένων ἀναγκασθεὶς ὑπέμεινε τὸ
 ἔργον. Θαυμάσαι δέ φησι τοὺς Ἀθηναίους τὸ τάχος αὐ-
 20 τοῦ καὶ τὴν ὀξύτητα τῆς φράσεως· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐξέφερε
 βραχέως, τὸν ἔρμηνέα μακρῶς καὶ διὰ πολλῶν ἀπαγγέ-
 λειν· τὸ δ' ὅλον οἶεσθαι τὰ ρήματα τοῖς μὲν Ἑλλήσιν
 ἀπὸ χειλέων, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ἀπὸ καρδίας φέρεσθαι.

XIII. Ἐπεὶ δ' Ἀντίοχος ἐμφράξας τὰ περὶ Θερμοπύ-
 25 λας στενὰ τῶ στρατοπέδῳ, καὶ τοῖς αὐτοφυέσι τῶν τό-
 πων ἐρύμασι προσβαλὼν χαρακώματα καὶ διατειχίσματα,
 καθῆστο τὸν πόλεμον ἐκκεκλειμέναι νομίζων, τὸ μὲν
 κατὰ στόμα βιάζεσθαι παντάπασιν ἀπεγίνωσκον οἱ Ῥω-
 μαῖοι, τὴν δὲ Περσικὴν ἐκείνην περιήλυσιν καὶ κύκλωσιν
 30 ὁ Κάτων εἰς νοῦν βαλόμενος ἐξώδευσε νύκτωρ, ἀναλαβὼν
 μέρος τι τῆς στρατιᾶς. Ἐπεὶ δ' ἄνω προελθόντων ὁ κα-
 θοδηγῶν αἰχμάλωτος ἐξέπεσε τῆς ὁδοῦ καὶ πλανώμενος

ἐν τόποις ἀπόροις καὶ κρημνώδεσι δεινὴν ἀθυμίαν καὶ
 φόβον ἐνεργάσατο τοῖς στρατιώταις, ὁρῶν ὁ Κάτων τὸν
 κίνδυνον ἐκέλευσε τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀτρεμεῖν καὶ πε-
 ριμένειν, αὐτὸς δὲ Λεύκιόν τινα Μάλλιον, ἄνδρα δεινὸν
 ὀρειβατεῖν, παραλαβὼν ἐχώρει πολυπόνως καὶ παραβό- 5
 λως ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ καὶ βαθεῖα, κοτίνοις καὶ πάγοις
 ἀνατεταμένοις διασπάσματα πολλὰ τῆς ὄψεως καὶ ἀσά-
 φειαν ἐχούσης, ἕως ἐμβαλόντες εἰς ἀτραπὸν, ὡς ᾤοντο,
 κάτω περαίνουσαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων
 ἔθεντο σημεῖα πρὸς τινὰς εὐσκόπους κεφαλὰς ὑπὲρ τὸ 10
 Καλλίδρομον ἀνεχούσας. Οὕτω δὲ πάλιν ἐπανελθόντες
 ὀπίσω τὴν στρατιὰν ἀνέλαβον, καὶ πρὸς τὰ σημεῖα προά-
 γοντες ἤψαντο μὲν ἐκείνης τῆς ἀτραποῦ καὶ κατεστή-
 σαντο τὴν πορείαν, μικρὸν δὲ προελθούσιν αὐτοῖς ἐπέ-
 λιπε φάραγγος ὑπολαμβανούσης. Καὶ πάλιν ἦν ἀπορία 15
 καὶ δέος οὐκ ἐπισταμένων οὐδὲ συνορώντων, ὅτι πλη-
 σίον ἐτύγγανον τῶν πολεμίων γεγονότες. Ἦδη δὲ διέ-
 λαμπεν ἡμέρα, καὶ φθογγῆς τις ἔδοξεν ἐπακοῦσαι, τάχα
 δὲ καὶ καθορᾶν Ἑλληνικὸν χάρακα καὶ προφυλακὴν ὑπὸ
 τὸ κρημνώδες. Οὕτως οὖν ἐπιστήσας ἐνταῦθα τὴν στρα- 20
 τιὰν ὁ Κάτων ἐκέλευσεν αὐτῷ προσελθεῖν ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων τοὺς Φιρμιανούς, οἷς αἰεὶ πιστοὶς ἐχρῆτο καὶ προθύ-
 μοις. Συνδραμόντων δὲ καὶ περιστάντων αὐτὸν ἀθρόων
 εἶπεν, „Ἄνδρα χρῆζω λαβεῖν τῶν πολεμίων ζῶντα καὶ πν- 25
 θέσθαι, τίνες οἱ προφυλάττοντες οὗτοι, πόσον πλῆθος αὐ-
 τῶν, τίς ὁ τῶν ἄλλων διάκοσμος ἢ τάξις καὶ παρασκευή, μεθ’
 ἧς ὑπομένουσιν ἡμᾶς. Τὸ δ’ ἔργον ἄρπαγμα δεῖ τάχους
 γενέσθαι καὶ τόλμης, ἧ καὶ λέοντες ἄνοπλοι θαρροῦντες
 ἐπὶ τὰ δειλὰ τῶν θηρίων βαδίζουσι.“ Ταῦτα εἰπόντος τοῦ
 Κάτωνος αὐτόθεν ὀρούσαντες, ὥσπερ εἶχον, οἱ Φιρμιανοὶ 30
 κατὰ τῶν ὁρῶν ἔθενον ἐπὶ τὰς προφυλακάς· καὶ προσπε-
 σόντες ἀπροσδόκητοι πάντας μὲν διετάραξαν καὶ διεσκέ-

δασαν, ἕνα δ' αὐτοῖς ὅπλοις ἀρκάσαντες ἐνεχείρισαν τῷ 344
 Κάτωνι. Παρὰ τούτου μαθὼν, ὡς ἡ μὲν ἄλλη δύναμις ἐν
 τοῖς στενοῖς κἀθηται μετὰ τοῦ βασιλέως, οἱ δὲ φρουροῦν-
 τες οὗτοι τὰς ὑπερβολὰς Αἰτωλῶν εἰσιν ἑξακόσιοι λογά-
 5 δες, καταφρονήσας τῆς ὀλιγότητος ἅμα καὶ τῆς ὀλιγοφίας
 εὐθύς ἐπήγεν ἅμα σάλπιγξι καὶ ἀλαλαγμαῖ, πρῶτος σπα-
 σάμενος τὴν μάχαιραν. Οἱ δ' ὡς εἶδον ἀπὸ τῶν κρημνῶν
 ἐπιφερομένους, φεύγοντες εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον κατε-
 πλίπλασαν ταραχῆς ἅπαντας.

- 10 XIV. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τοῦ Μανίου κάτωθεν πρὸς τὰ
 διατειχίσματα βιαζομένου καὶ τοῖς στενοῖς προσβάλλον-
 τος ἀθρόαν τὴν δύναμιν, ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰς τὸ στόμα
 λίθῳ πληγείς ἐκτιναχθέντων αὐτοῦ τῶν ὀδόντων ἀπέ-
 στρεψε τὸν ἵππον ὀπίσω, περιαλγῆς γενόμενος, τοῦ δὲ
 15 στρατοῦ μέρος οὐδὲν ὑπέμεινε τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ καί-
 περ ἀπόρους καὶ ἀμηχάνους τῆς φυγῆς ὁδοὺς καὶ πλάνας
 ἐχούσης, ἐλῶν βαθέων καὶ πετρῶν ἀποτόμων τὰ πτώ-
 ματα καὶ τὰς ὀλισθήσεις ὑποδεχομένων, εἰς ταῦτα διὰ
 τῶν στενῶν ὑπερχεόμενοι καὶ συνωθοῦντες ἀλλήλους
 20 φόβῳ πληγῆς καὶ σιδήρου πολεμίων αὐτοὺς διέφθειρον.
 Ὁ δὲ Κάτων ἀεὶ μὲν τις ἦν, ὡς ἔοικε, τῶν ἰδίων ἐγκωμίων
 ἀφειδῆς καὶ τὴν ἀντικρυς μεγαλαυχίαν ὡς ἐπακολούθημα
 τῆς μεγαλοφυΐας οὐκ ἔφευγε, πλείστον δὲ ταῖς πράξεσι
 ταύταις ὄγκου περιτέθεικε, καὶ φησι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτὸν
 25 τότε διώκοντα καὶ παίοντα τοὺς πολεμίους παραστήναι
 μηδὲν ὀφείλειν Κάτωνα τῷ δήμῳ τοσοῦτον, ὅσον Κάτωνι
 τὸν δήμον, αὐτὸν τε Μάνιον τὸν ὕπατον θερμὸν ἀπὸ
 τῆς νίκης ἔτι θερμῶ περιπλακέντα πολὺν χρόνον ἀσπά-
 ξεσθαι καὶ βοᾶν ὑπὸ χαρᾶς, ὡς οὔτ' ἂν αὐτὸς οὔθ' ὁ
 30 σύμπας δήμος ἐξισώσεις τὰς ἀμοιβὰς ταῖς Κάτωνος εὐερ-
 γείαις. Μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθύς εἰς Ῥώμην ἐπέμπετο
 τῶν ἡγωνισμένων ἀντάγγελος· καὶ διέπλευσε μὲν εἰς

Βρεντέσιον εὐτυχῶς, μιᾷ δ' ἡμέρᾳ διελάσας ἐκεῖθεν εἰς Τάραντα καὶ τέσσαρας ἄλλας ὁδεύσας πεμπταῖος εἰς Ῥώμην ἀπὸ θαλάσσης ἀφίκετο καὶ πρῶτος ἀπήγγειλε τὴν νῆκην. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐνέπλησεν εὐφροσύνης καὶ θυσιῶν, φρονήματος δὲ τὸν δῆμον ὡς πάσης γῆς καὶ 5 θαλάσσης κρατεῖν δυνάμενον.

XV. Τῶν μὲν οὖν πολεμικῶν πράξεων τοῦ Κάτωνος αὐταὶ σχεδόν εἰσιν ἔλλογιμώταται· τῆς δὲ πολιτείας φαίνεται τὸ περὶ τὰς κατηγορίας καὶ τοὺς ἐλέγχους τῶν πονηρῶν μόριον οὐ μικρᾶς ἄξιον σπουδῆς ἡγησάμενος. 10 Αὐτός τε γὰρ ἐδίωξε πολλοὺς καὶ διώκουσιν ἑτέροις συνηγωνίσατο καὶ παρεσκεύασεν ὄλωσ διώκοντας, ὡς ἐπὶ Σκηπίωνα τοὺς περὶ Πετίλλιον. Τοῦτον μὲν οὖν ἀπ' οἴκου τε μεγάλου καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τὰς διαβολὰς μὴ ἀποκτεῖναι δυνηθεὶς ἀφῆκε· 15 Λεύκιον δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μετὰ τῶν κατηγορῶν συστάς καταδίκη περιέβαλε χρημάτων πολλῶν πρὸς τὸ δημόσιον, ἣν οὐκ ἔχων ἐκεῖνος ἀπολύσασθαι καὶ κινδυνεύων δεθῆναι μόλις ἐπικλήσει τῶν δημάρχων ἀφείθη. Λέγεται δὲ καὶ νεανίσκῳ τιμὴ τεθνηκότος πατρὸς ἐχθρὸν 20 ἠτιμωκότι καὶ πορευομένῳ δι' ἀγορᾶς μετὰ τὴν δίκην ἀπαντήσας ὁ Κάτων δεξιῶσασθαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα χρὴ τοῖς γονεῦσιν ἐναγίζειν, οὐκ ἄρνας οὐδ' ἐρίφους, ἀλλ' ἐχθρῶν δάκρυα καὶ καταδίκας. Οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ περιῆν ἀθῶος, ἀλλ' ὅπου τινα λαβὴν πα- 25 ράσχοι τοῖς ἐχθροῖς, κρινόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλει. Λέγεται γὰρ ὀλίγον ἀπολιπούσας τῶν πεντήκοντα φρυγεῖν δίκας, μίαν δὲ τελευταίαν ἕξ ἔτη καὶ ὄγδοῆκοντα γεγούσας· ἐν ἧ καὶ τὸ μνημονευόμενον εἶπεν, ὡς χαλεπὸν 345 ἔστιν ἐν ἄλλοις βεβιωκότα ἀνθρώποις ἐν ἄλλοις ἀπολο- 30 γεῖσθαι. Καὶ τοῦτο πέρασ οὐκ ἐποίησατο τῶν ἀγῶνων, τεσσάρων δ' ἄλλων ἐνιαυτῶν διελθόντων Σερούιου

Γάλβα κατηγορήσεν ἐνενήκοντα γεγονῶς ἔτη. Κινδυνεύει γὰρ ὡς ὁ Νέστωρ εἰς τριγωνίαν τῷ βίῳ καὶ ταῖς πράξεσι κατελθεῖν. Σκηπίωνι γάρ, ὡς λέλεκται, τῷ μεγάλῳ πολλὰ διερισάμενος ἐν τῇ πολιτείᾳ διέτεινεν εἰς 5 Σκηπίωνα τὸν νέον, ὃς ἦν ἐκείνου κατὰ ποιήσιν υἱωνός, υἱὸς δὲ Παύλου τοῦ Περσέα καὶ Μακεδόνας καταπολεμήσαντος.

XVI. Τῆς δ' ὑπατείας κατόπιν ἔτεσι δέκα τιμητείαν ὁ Κάτων παρήγγειλε. Κορυφή δέ τίς ἐστι τιμῆς ἀπάσης 10 ἡ ἀρχὴ καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελειῶσις, ἄλλην τε πολλὴν ἐξουσίαν ἔχουσα καὶ τὴν περὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς βίους ἐξέτασιν. Οὔτε γὰρ γάμον οὔτε παιδοποιεῖαν τινὸς οὔτε δίαιταν οὔτε συμπόσιον φροντο δεῖν ἄκριτον καὶ ἀνεξέταστον, ὡς ἕκαστος ἐπιθυμίας ἔχει καὶ προαιρέσεως, 15 ἀφείσθαι. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐν τούτοις νομίζοντες ἢ ταῖς ὑπαίθροις καὶ πολιτικαῖς πράξεσι τρόπον ἀνδρός ἐνορᾶσθαι, φύλακα καὶ σωφρονιστὴν καὶ κολαστὴν τοῦ μηδένα καθ' ἡδονὰς ἐκτρέπεσθαι καὶ παρεκβαίνειν τὸν ἐπιχώριον καὶ συνήθη βίον ἡροῦντο τῶν καλουμένων πα- 20 τρικίων ἕνα καὶ τῶν δημοτικῶν ἕνα. Τιμητὰς δὲ τούτους προσηγόρευον, ἐξουσίαν ἔχοντας ἀφελέσθαι μὲν ἵππου, ἐκβαλεῖν δὲ συγκλήτου τὸν ἀκολάστως βιοῦντα καὶ ἀτάκτως. Οὔτοι δὲ καὶ τὰ τιμήματα τῶν οὐσιῶν λαμβάνοντες ἐπεσκόπουν, καὶ ταῖς ἀπογραφαῖς τὰ γένη καὶ τὰς πο- 25 λιτείας διέκρινον· ἄλλας τε μεγάλας ἔχει δυνάμεις ἢ ἀρχή. Διὸ καὶ τῷ Κάτωνι πρὸς τὴν παραγγελίαν ἀπήντησαν ἐνιστάμενοι σχεδὸν οἱ γνωριμώτατοι καὶ πρῶτοι τῶν συγκλητικῶν. Τοὺς μὲν γὰρ εὐπατρίδας ὁ φθόνος ἐλύπει, παντάπασιν οἰομένους προπηλακίζεσθαι τὴν εὐ- 30 γένειαν ἀνθρώπων ἀπ' ἀρχῆς ἀδόξων εἰς τὴν ἄκραν τιμὴν καὶ δύναμιν ἀναβιβαζομένων, οἱ δὲ μοχθηρὰ συνειδότες αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα καὶ τῶν πατρῶν ἐκδιαίτησιν

ἔθῶν ἐφοβοῦντο τὴν αὐστηρίαν τοῦ ἀνδρός, ἀπαραίτητον ἐν ἔξουσίᾳ καὶ χαλεπὴν ἐσομένην. Διὸ συμφρονησαντες καὶ παρασκευάσαντες ἐπὶ κατήγον ἐπὶ τὴν παραγγελίαν ἀντιπάλους τῷ Κάτωνι, θεραπεύοντας ἐλπίσαι χρησταῖς τὸ πλῆθος, ὡς δὴ μαλακῶς καὶ πρὸς ἡδονὴν 5 ἄρχεσθαι δεόμενον. Τούναντίον δ' ὁ Κάτων οὐδεμίαν ἐνδιδοὺς ἐπιείκειαν, ἀλλ' ἀντικρὺς ἀπειλῶν τε τοῖς πονηροῖς ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ κεκραγῶς μεγάλου καθαρμοῦ χρήξειν τὴν πόλιν, ἡξίου τοὺς πολλοὺς, εἰ σωφρονοῦσι, μὴ τὸν ἡδιστον, ἀλλὰ τὸν σφοδρότατον αἰρεῖσθαι 10 τῶν ἰατρῶν· τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶναι καὶ τῶν πατρικίων ἓνα Φλάκκον Οὐαλλέριον· μετ' ἐκείνου γὰρ οἴεσθαι μόνου τὴν τρυφὴν καὶ τὴν μαλακίαν ὥσπερ ὕδραν τέμνων καὶ ἀποκαίων προὔργου τι ποιήσειν, τῶν δ' ἄλλων ὁρᾶν ἕκαστον ἄρξει κακῶς βιαζόμενον, ὅτι τοὺς καλῶς ἄρξον- 15 τας δέδοικεν. Οὕτω δ' ἄρα μέγας ἦν ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλων ἄξιος δημαγωγῶν ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὴν ἀνάτασιν καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τοὺς ἡδεῖς ἐκείνους καὶ πρὸς χάριν ἅπαντα ποιήσειν δοκοῦντας ἀπορρίψας ἐλέσθαι μετὰ τοῦ Κάτωνος τὸν Φλάκ- 20 κον, ὥσπερ οὐκ αἰτοῦντος ἀρχὴν, ἀλλ' ἄρχοντος ἤδη καὶ προστάττοντος ἀκροώμενος.

XVII. Προέγραψε μὲν οὖν ὁ Κάτων τῆς συγκλήτου τὸν συνάρχοντα καὶ φίλον Λεύκιον Οὐαλλέριον Φλάκκον, ἐξέβαλε δὲ τῆς βουλῆς ἄλλους τε συχνοὺς καὶ Λεύ- 25 κιον Κοῖντιον, ὑπατον μὲν ἐπὶ πρότερον ἐνιαυτοῖς γεγεννημένον, ὃ δ' ἦν αὐτῷ πρὸς δόξαν ὑπατείας μείζον, ἀδελφὸν Τίτου Φλαμινίνου τοῦ καταπολεμήσαντος Φίλιππου. Αἰτίαν δὲ τῆς ἐκβολῆς ἔσχε τοιαύτην. Μειρά- 346 κιον ἐκ τῆς παιδικῆς ὥρας ἔταιροῦν ἀνειληφῶς ὁ Λεύ- 30 κιος ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχε καὶ συνεπήγετο στρατηγῶν, ἐκ τιμῆς καὶ δυνάμεως τοσαύτης, ὅσῃν οὐδεὶς εἶχε τῶν πρώ-

των παρ' αὐτῷ φίλων καὶ οἰκείων. Ἐτύγγανε μὲν οὖν ἠγούμενος ὑπατικῆς ἐπαρχίας· ἐν δὲ συμποσίῳ τινὶ τὸ μεριάκιον, ὥσπερ εἰώθει, συγκατακείμενον ἄλλην τε κολακειάν ἐκίνει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν οἴνῳ ῥαδίως ἀγόμενον, καὶ φιλεῖν αὐτὸν οὕτως ἔλεγεν, „ὥστ'“ ἔφη „θεῶς οὔσης οἴκοι μονομάχων οὐ τεθραυμένους πρότερον ἐξώρμησα πρὸς σέ, καίπερ ἐπιθυμῶν ἰδεῖν ἄνθρωπον σφαττόμενον.“ Ὁ δὲ Δεύκιος ἀντιφιλοφρονούμενος, „Ἀλλὰ τούτου γε χάριν“ εἶπε „μή μοι κατάκεισο λυπούμενος, 10 ἐγὼ γὰρ ἰάσομαι.“ Καὶ κελεύσας ἓνα τῶν ἐπὶ θανάτῳ κατακρίτων εἰς τὸ συμπόσιον ἀχθῆναι καὶ τὸν ὑπηρέτην ἔχοντα πέλεκυν παραστῆναι, πάλιν ἠρώτησε τὸν ἐρώμενον, εἰ βούλεται τυπτόμενον θεάσασθαι. Φήσαντος δὲ βούλεσθαι, προσέταξεν ἀποκόψαι τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον. Οἱ μὲν οὖν πλείστοι ταῦτα ἱστοροῦσι, καὶ ὃ γε Κικέρων αὐτὸν τὸν Κάτωνα διηγούμενον ἐν τῷ περὶ γήρωτος διαλόγῳ πεποιήκεν· ὁ δὲ Αἰβίος αὐτόμολον εἶναι φησι Γαλάτην τὸν ἀναιρεθέντα, τὸν δὲ Δεύκιον οὐ δι' ὑπηρέτου κτείνειν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸν ἰδία χεῖρὶ, 20 καὶ ταῦτα ἐν τῷ λόγῳ γεγράφθαι Κάτωνος. Ἐκβληθέντος οὖν τοῦ Δευκίου τῆς βουλῆς ὑπὸ τοῦ Κάτωνος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βαρέως φέρων ἐπὶ τὸν δῆμον κατέφυγε καὶ τὴν αἰτίαν ἐκέλευεν εἰπεῖν τὸν Κάτωνα τῆς ἐκβολῆς. Εἰπόντος δὲ καὶ διηγησαμένου τὸ συμπόσιον ἐπεχείρει 25 μὲν ὁ Δεύκιος ἀρνεῖσθαι, προκαλουμένου δὲ τοῦ Κάτωνος εἰς ὀρισμὸν ἀνεδύετο. Καὶ τότε μὲν ἄξια παθεῖν κατεγνώσθη· θεῶς δ' οὔσης ἐν θεάτρῳ τὴν ὑπατικὴν χώραν παρελθὼν καὶ πορρωτάτω που καθεσθεις οἶκτον ἔσχε παρὰ τῷ δήμῳ, καὶ βοῶντες ἠνάγκασαν αὐτὸν μετελθεῖν, 30 ὡς ἦν δυνατὸν ἐπανορθούμενοι καὶ θεραπεύοντες τὸ γενημένον. Ἄλλον δὲ βουλῆς ἐξέβαλεν ὑπατεύσειν ἐπίδοξον ὄντα, Μανίλλιον, ὅτι τὴν αὐτοῦ γυναῖκα μεθ' ἡμέ-

ραν ὁρώσης τῆς θυγατρὸς κατεφίλησεν. Αὐτῷ δ' ἔφη τὴν γυναῖκα μηδέποτε πλὴν βροντῆς μεγάλης γενομένης περιπλακῆναι, καὶ μετὰ παιδίας εἰπεῖν αὐτὸν ὡς μακαρίος ἐστὶ τοῦ Διὸς βροντῶντος.

XVIII. Ἦνεγκε δέ τινα τῷ Κάτωνι καὶ Δεύκιος ὁ ὅς Σκηπίωνος ἀδελφὸς ἐπίφθονον αἰτίαν, θριαμβικὸς ἀνὴρ ἀφαιρεθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὸν ἵππον· ἔδοξε γὰρ οἷον εφουβρίων Ἀφρικανῷ Σκηπίωνι τεθνηκότι τοῦτο ποιῆσαι. Τοὺς δὲ πλείστους ἠνίασε μάλιστα τῇ περικοπῇ τῆς πολυτελείας, ἣν ἀντικρὺς μὲν ἀφελέσθαι, νενοσηκότων ἤδη 10 καὶ διεφθαρμένων ὑπ' αὐτῆς τῶν πολλῶν, ἀδύνατον ἦν, κύκλω δὲ περιῶν ἠνάγκαζεν ἐσθῆτος, ὀχήματος, κόσμου γυναικείου, σκευῶν τῶν περὶ δίαιταν, ὧν ἐκάστου τὸ τίμημα δραχμὰς χιλίας καὶ πεντακοσίας ὑπερέβαλλεν, ἀποτιμᾶσθαι τὴν ἀξίαν εἰς τὸ δεκαπλάσιον, βουλόμενος ἀπὸ 15 μειζόνων τιμημάτων αὐτοῖς μείζονας καὶ τὰς εἰσφορὰς εἶναι. Καὶ προσετίμησε τρεῖς χαλκοὺς πρὸς τοῖς χιλίοις, ὅπως βαρυνόμενοι ταῖς ἐπιβολαῖς καὶ τοὺς εὐσταλεῖς καὶ λιτοὺς ὁρῶντες ἀπὸ τῶν ἴσων ἐλάττονα τελοῦντας εἰς τὸ δημόσιον ἀπαγορεύωσιν. Ἦσαν οὖν αὐτῷ χαλεποὶ μὲν οἱ 20 τὰς εἰσφορὰς διὰ τὴν τρυφήν ὑπομένοντες, χαλεποὶ δ' αὐτὸν πάλιν οἱ τὴν τρυφήν ἀποτιθέμενοι διὰ τὰς εἰσφορὰς. Πλούτου γὰρ ἀφαίρεσιν οἱ πολλοὶ νομίζουσι τὴν κώλυσιν αὐτοῦ τῆς ἐπιδείξεως, ἐπιδείκνυσθαι δὲ τοῖς περιτοῖς, οὐ τοῖς ἀναγκαίοις. Ὁ δὲ καὶ μάλιστα φασὶ τὸν φι- 25 λόσοφον Ἀρίστωνά θναυμάζειν, ὅτι τοὺς τὰ περιττὰ κεκτημένους μᾶλλον ἠγοῦνται μακαρίους ἢ τοὺς τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων εὐποροῦντας. Σκόπας δὲ ὁ Θεταλὸς αἰτουμένον τινὸς τῶν φίλων παρ' αὐτοῦ τι τοιοῦτον, 347 ὃ μὴ σφόδρα ἦν χρήσιμον ἐκείνῳ, καὶ λέγοντος, ὡς οὐδὲν 30 αἰτεῖ τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων „Καὶ μὴν ἐγὼ τούτοις“ εἶπεν „εὐδαίμων καὶ πλούσιός εἰμι, τοῖς ἀχρήστοις

καὶ περιττοῖς. “ Οὕτως ὁ τοῦ πλούτου ζῆλος οὐδενὶ πάθει φυσικῶ συνημμένους ἐκ τῆς ὀχλώδους καὶ θυραίου δόξης ἐπεισοδιός ἐστιν.

XIX. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἐγκαλούντων ἐλάχιστα φρον-
 5 τίζων ὁ Κάτων ἐτι μᾶλλον ἐπέτεινεν, ἀποκόπτων μὲν ὀχετούς, οἷς τὸ παραρρέον δημόσιον ὕδωρ ὑπολαμβά-
 νοντες ἀπῆγον εἰς οἰκίας ἰδίας καὶ κήπους, ἀνατρέπων δὲ
 καὶ καταβάλλων ὅσα προὔβαινεν εἰς τὸ δημόσιον οἰκοδο-
 μήματα, συστέλλων δὲ τοῖς μισθοῖς τὰς ἐργολαβίας, τὰ δὲ
 10 τέλη ταῖς πράξεσιν ἐπὶ τὰς ἐσχάτας ἐλαύνων τιμάς. Ἄφ’
 ὧν αὐτῶ πολὺ συνήχθη μῖσος. Οἱ δὲ περὶ τὸν Τίτον συ-
 στάντες ἐπ’ αὐτὸν ἐν τῇ βουλῇ τὰς γεγενημένας ἐκδό-
 σεις καὶ μισθώσεις τῶν ἱερῶν καὶ δημοσίων ἔργων ἔλυ-
 σαν ὡς γεγενημένας ἀλυσιτελῶς, καὶ τῶν δημάρχων τοὺς
 15 θρασυτάτους παρώξυναν ἐν δήμῳ προσκαλέσασθαι τὸν
 Κάτωνα καὶ ζημιῶσαι δυσὶ ταλάντοις. Πολλὰ δὲ καὶ πρὸς
 τὴν τῆς βασιλικῆς κατασκευὴν ἠναντιώθησαν, ἦν ἐκεῖ-
 νος ἐκ χρημάτων κοινῶν ὑπὸ τὸ βουλευτήριον τῇ ἀγορᾷ
 παρέβαλε καὶ Πορκία βασιλικὴ προσηγορεύθη. Φαίνεται
 20 δὲ θαυμαστῶς ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν τιμητείαν ὁ δῆ-
 μος. Ἀνδριάντα γοῦν ἀναθεὶς ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἱγυείας
 ἐπέγραψεν οὐ τὰς στρατηγίας οὐδὲ τὸν θρίαμβον τοῦ
 Κάτωνος, ἀλλ’ ὡς ἂν τις μεταφράσειε τὴν ἐπιγραφὴν,
 „Ὅτι τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐγκεκλιμένην καὶ ῥέπου-
 25 σαν ἐπὶ τὸ χεῖρον τιμητῆς γενόμενος χρησταῖς ἀγωγαῖς
 καὶ σώφροσιν ἐθισμοῖς καὶ διδασκαλίαις εἰς ὀρθὸν αὐτὸς
 ἀποκατέστησε.“ Καίτοι πρότερον αὐτὸς κατεγέλα τῶν
 ἀγαπώντων τὰ τοιαῦτα, καὶ λανθάνειν αὐτοὺς ἔλεγεν ἐπὶ
 χαλκῆων καὶ ζωγράφων ἔργοις μέγα φρονοῦντας, αὐτοῦ
 30 δὲ καλλίστας εἰκόνας ἐν ταῖς ψυχαῖς περιφέρειν τοὺς πο-
 λίτας· πρὸς δὲ τοὺς θαναμάζοντας, ὅτι πολλῶν ἀδόξων
 ἀνδριάντας ἔχοντων ἐκεῖνος οὐκ ἔχει „Μᾶλλον γὰρ“ ἔφη

„βούλομαι ζητεσθαι, διὰ τί μου ἀνδριάς οὐ κείται ἢ διὰ τί κείται.“ τὸ δ' ὅλον οὐδ' ἐπαινούμενον ἠέλιου τὸν ἀγαθὸν πολίτην ὑπομένειν, εἰ μὴ τοῦτο χρησίμως γίνοιτο τῷ κοινῷ. Καὶ πλείστα πάντων ἑαυτὸν ἐγκεκωμίακεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντάς τι περὶ τὸν βίον, εἴτ' ἔλεγχον- 5 μένους λέγειν φησίν, ὡς οὐκ ἄξιον ἐγκαλεῖν αὐτοῖς· οὐ γὰρ Κάτωνές εἰσι· καὶ τοὺς ἔνια μιμείσθαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων οὐκ ἐμμελῶς ἐπιχειροῦντας ἐπαριστέρους καλεῖσθαι Κάτωνας· ἀφορᾶν δὲ τὴν βουλήν πρὸς αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπισφαλεστάτοις καιροῖς ὥσπερ ἐν 10 πλῶ πρὸς κυβερνήτην, καὶ πολλάκις μὴ παρόντος ὑπερτίθεσθαι τὰ πλείστης ἄξια σπουδῆς. Ἄθ' ἰδὲ παρὰ τῶν ἄλλων αὐτῷ μαρτυρεῖται· μέγα γὰρ ἔσχευ ἐν τῇ πόλει καὶ διὰ τὸν βίον καὶ διὰ τὸν λόγον καὶ διὰ τὸ γῆρας ἀξίωμα.

15

XX. Γέγονε δὲ καὶ πατὴρ ἀγαθὸς καὶ περὶ γυναῖκα χρηστὸς ἀνὴρ καὶ χρηματιστὴς οὐκ εὐκαταφρόνητος οὐδ' ὥς τι μικρὸν ἢ φαῦλον ἐν παρέργῳ μεταχειρισάμενος τὴν τοιαύτην ἐπιμέλειαν. Ὅθεν οἶομαι δεῖν καὶ περὶ τούτων ὅσα καλῶς ἔχει διελθεῖν. Γυναῖκα μὲν εὐγενεστέραν ἢ 20 πλουσιωτέραν ἐγημευήγούμενος ὁμοίως μὲν ἀμφοτέρας ἔχειν βάρους καὶ φρόνημα, τὰς δὲ γενναίας αἰδουμένας τὰ αἰσχρὰ μᾶλλον ὑπηκόους εἶναι πρὸς τὰ καλὰ τοῖς γεγαμηκόσι. Τὸν δὲ τύπτοντα γαμετὴν ἢ παῖδα τοῖς ἀγιωτάτοις ἔλεγεν ἱεροῖς προσφέρειν τὰς χεῖρας. Ἐν ἐπαίνῳ δὲ 25 μείζονι τίθεσθαι τὸ γαμέτην ἀγαθὸν ἢ τὸ μέγαν εἶναι συγκλητικόν· ἐπεὶ καὶ Σωκράτους οὐδὲν ἄλλο θαυμάζειν τοῦ παλαιοῦ πλὴν ὅτι γυναικὶ χαλεπῇ καὶ παισὶν ἀποπλήκτοις χρώμενος ἐπιεικῶς καὶ πράως διετέλεσε. Γενομένου δὲ τοῦ παιδὸς οὐδὲν ἦν ἔργον οὕτως ἀναγκαῖον, 30 εἰ μὴ τι δημόσιον, ὡς μὴ παρεῖναι τῇ γυναικὶ λουούσῃ τὸ βρέφος καὶ σπαργανούσῃ. Αὐτὴ γὰρ ἔτρεφεν ἰδίῳ

γάλακτι· πολλάκις δὲ καὶ τὰ τῶν δούλων παιδάρια τῷ
μαστῷ προσιεμένη κατεσκευάζεν εὐνοίαν ἐκ τῆς συντρο-
φίας πρὸς τὸν υἱόν. Ἐπεὶ δὲ ἤρξατο συνιέναι, παραλα-
βὼν αὐτὸς ἐδίδασκε γράμματα, καίτοι χαρίεντα δοῦλον
5 εἶχε γραμματιστὴν ὄνομα Χίλωνα, πολλοὺς διδάσκοντα
παῖδας. Οὐκ ἤξιον δὲ τὸν υἱόν, ὡς φησὶν αὐτὸς, ὑπὸ
δούλου κακῶς ἀκούειν ἢ τοῦ ὠτὸς ἀνατείνεσθαι μανθά-
νοντα βράδιον, οὐδέ γε μαθήματος τηλικούτου τῷ δούλῳ
χάριν ὀφείλειν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἦν γραμματιστής, αὐτὸς
10 δὲ νομοδιδάκτης, αὐτὸς δὲ γυμναστής, οὐ μόνον ἀκον-
τίξειν οὐδ' ὀπλομαχεῖν οὐδ' ἵππεύειν διδάσκων τὸν υἱόν,
ἀλλὰ καὶ τῇ χειρὶ πύξ παῖειν καὶ καῦμα καὶ ψυχὸς ἀνέχε-
σθαι καὶ τὰ δινώδη καὶ τραχύνοντα τοῦ ποταμοῦ διανη-
χόμενον ἀποβιάζεσθαι. Καὶ τὰς ἱστορίας δὲ συγγράφαι
15 φησὶν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ καὶ μεγάλοις γράμμασιν, ὅπως
οἰκοθεν ὑπάρχοι τῷ παιδί πρὸς ἐμπειρίαν τῶν παλαιῶν
καὶ πατριῶν ὠφελεῖσθαι· τὰ δ' αἰσχρὰ τῶν δημάτων οὐχ
ἤττον εὐλαβεῖσθαι τοῦ παιδὸς παρόντος ἢ τῶν ἱερῶν
παρθένων, ἃς Ἐστιάδας καλοῦσι· συλλούεσθαι δὲ μη-
20 δέποτε. Καὶ τοῦτο κοινὸν ἔοικε Ῥωμαίων ἔθος εἶναι· καὶ
γὰρ πενθεροῖς γαμβροὶ ἐφυλάττοντο συλλούεσθαι, δυσω-
πούμενοι τὴν ἀποκάλυψιν καὶ γύμνωσιν. Εἶτα μέντοι
παρ' Ἑλλήνων τὸ γυμνοῦσθαι μαθόντες, αὐτοὶ πάλιν τοῦ
καὶ μετὰ γυναικῶν τοῦτο πράσσειν ἀναπεπλήμασι τοὺς
25 Ἑλληνας. Οὕτω δὲ καλὸν ἔργον εἰς ἀρετὴν τῷ Κάτωνι
πλάττοντι καὶ δημιουργοῦντι τὸν υἱόν, ἐπεὶ τὰ τῆς προ-
θυμίας ἦν ἄμεμπα καὶ δι' εὐφυΐαν ὑπήκουεν ἢ ψυχῇ, τὸ
δὲ σῶμα μαλακώτερον ἐφαίνετο τοῦ πονεῖν, ὑπανήκεν
αὐτῷ τὸ σύντονον ἄγαν καὶ κεκολασμένον τῆς διαίτης.
30 Ὁ δὲ, καίπερ οὕτως ἔχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς ἦν ἐν ταῖς στρα-
τείαις, καὶ τὴν πρὸς Περσέα μάχην ἠγωνίσαστο λαμπρῶς
Παύλου στρατηγούντος. Εἶτα μέντοι τοῦ ξίφους ἐκκρου-

σθέντος ὑπὸ πληγῆς ἢ δι' ὑγρότητα τῆς χειρὸς ἐξολι-
σθόντος ἀχθεσθεὶς τρέπεται πρὸς τινὰς τῶν συνήθων,
καὶ παραλαβὼν ἐκείνους αὐθις εἰς τοὺς πολεμίους ἐνέ-
βαλε. Πολλῶ δ' ἀγῶνι καὶ βία μεγάλη διαφωτίσας τὸν
τόπον ἀνεῦρε μόγις ἐν πολλοῖς σάγμασιν ὄπλων καὶ σώ- 5
μασι νεκρῶν ὁμοῦ φίλων τε καὶ πολεμίων κατασεσωρευ-
μένων. Ἐφ' ᾧ καὶ Παῦλος ὁ στρατηγὸς ἠγάσθη τὸ μει-
ράκιον, καὶ Κάτωνος αὐτοῦ φέρεται τις ἐπιστολὴ πρὸς
τὸν υἱὸν ὑπερφυῶς ἐπαινοῦντος τὴν περὶ τὸ ξίφος φι-
λοτιμίαν αὐτοῦ καὶ σπουδὴν. Ὑστερον δὲ καὶ Παύλου 10
θυγατέρα Τερτίαν ἐγγημεν ὁ νεανίας, ἀδελφὴν Σκηπίω-
νος, οὐχ ἥτιον ἤδη δι' αὐτὸν ἢ τὸν πατέρα καταμινύ-
μενος εἰς γένος τηλικούτον. Ἡ μὲν οὖν περὶ τὸν υἱὸν
ἐπιμέλεια τοῦ Κάτωνος ἄξιον ἔσχευ τέλος.

XXI. Οἰκέτας δὲ πολλοὺς ἐκτᾶτο, τῶν αἰχμαλώτων 15
ᾧνούμενος μάλιστα τοὺς μικροὺς καὶ δυναμένους ἔτι
τροφὴν καὶ παιδευσιν ὡς σκύλακας ἢ πᾶλους ἐνεργεῖν.
Τούτων οὐδεὶς εἰσῆλθεν εἰς οἰκίαν ἑτέραν, εἰ μὴ πέμψαν-
τος αὐτοῦ Κάτωνος ἢ τῆς γυναικός. Ὁ δ' ἐρωτηθεὶς, τί
πράττοι Κάτων, οὐδὲν ἀπεκρίνετο πλὴν ἀγνοεῖν. Ἐδει 20
δὲ ἢ πράττειν τι τῶν ἀναγκαίων οἰκοὶ τὸν δοῦλον ἢ κα-
θεύδειν· καὶ σφόδρα τοῖς κοιμωμένοις ὁ Κάτων ἔχαιρε,
πρᾶτοτέρους τε τῶν ἐργηγορότων νομίζων καὶ πρὸς ὅτι-
οῦν βελτίονας χρῆσθαι τῶν δεομένων ὕπνου τοὺς ἀπο-
λελανκότητας. Οἰόμενος δὲ τὰ μέγιστα ῥαδιουργεῖν ἀφρο- 25
δισίων ἐνεκα τοὺς δούλους ἔταξεν ᾠρισμένον νομίσματος
349 ὁμιλεῖν ταῖς θεραπευσίαις, ἑτέρα δὲ γυναικὶ μηδένα πλη-
σιάζειν. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ἔτι πένης ᾧν καὶ στρατευόμε-
νος πρὸς οὐδὲν ἐδυσκόλαινε τῶν περὶ δίαιταν, ἀλλ' αἰ-
σχιστον ἀπέφαινε διὰ γαστέρα πρὸς οἰκέτην ζυγομαχεῖν. 30
Ὑστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἐπιδιδόντων ποιούμενος
ἔστιάσεις φίλων καὶ συναρχόντων ἐκόλαξεν εὐθύς μετὰ

τὸ δεῖπνον ἱμάντι τοὺς ἀμελέστερον ὑπουργήσαντας ὀτι-
οῦν ἤσκευάσαντας. Ἄει δέ τινα στάσιν ἔχειν τοὺς δούλους
ἐμμηχανᾶτο καὶ διαφορὰν πρὸς ἀλλήλους, ὑπονοῶν τὴν
ὁμόνοιαν αὐτῶν καὶ δεδοικώς. Τοὺς δ' ἄξιον εἰργάσθαι
5 τι θανάτου δόξαντας ἐδικαίου κριθέντας ἐν τοῖς οἰκέταις
πᾶσιν ἀποθνήσκειν, εἰ καταγνωσθεῖεν. Ἀπτόμενος δὲ
συντονώτερον πορισμοῦ τὴν μὲν γεωργίαν μᾶλλον ἡγεῖτο
διαγωγὴν ἢ πρόσδοον, εἰς δ' ἀσφαλῆ πράγματα καὶ βέ-
βαια κατατιθέμενος τὰς ἀφορμὰς ἐκτάτο λίμνας, ὕδατα
10 θερμά, τόπους κναφεῦσιν ἀνειμένους, ἐργατησίαν χώ-
ραν, ἔχουσαν αὐτοφυεῖς νομὰς καὶ ὕλας, ἀφ' ὧν αὐτῶ
χρήματα προσῆι πολλὰ μὴδ' ὑπὸ τοῦ Διός, ὧς φησιν
αὐτός, βλαβῆναι δυναμένων. Ἐχρήσατο δὲ καὶ τῶ δια-
βεβλημένῳ μάλιστα τῶν δανεισμῶν ἐπὶ ναυτικοῖς τὸν
15 τρόπον τοῦτον. Ἐκέλευε τοὺς δανειζομένους ἐπὶ κοι-
νωσίᾳ πολλοὺς παρακαλεῖν· γενομένων δὲ πεντήκοντα
καὶ πλοίων τοσοῦτων αὐτὸς εἶχε μίαν μερίδα διὰ Κουίν-
τίωνος ἀπελευθέρου τοῖς δανειζομένοις συμπραγματενο-
μένου καὶ συμπλέοντος. Ἦν δ' οὖν οὐκ εἰς ἅπαν ὁ κίν-
20 ὀδυνος, ἀλλ' εἰς μέρος μικρὸν ἐπὶ κέρδεσι μεγάλοις. Ἐδί-
δου δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν τοῖς βουλομένοις ἀργύριον· οἱ
δ' ἔωνοῦντο παιδας, εἶτα τούτους ἀσκήσαντες καὶ διδά-
ξαντες ἀναλώμασι τοῦ Κάτωνος μετ' ἐνιαυτὸν ἀπέδί-
δοντο. Πολλοὺς δὲ καὶ κατεῖχεν ὁ Κάτων, ὄσσην ὁ πλεί-
25 στην διδοὺς ἔωνεῖτο τιμὴν ὑπολογιζόμενος. Προτρέπων
δὲ τὸν υἱὸν ἐπὶ ταῦτά φησιν οὐκ ἀνδρός, ἀλλὰ χήρας
γυναικὸς εἶναι τὸ μειῶσαι τι τῶν ὑπαρχόντων. Ἐκεῖνο
δ' ἤδη σφοδρότερον τοῦ Κάτωνος, ὅτι θαυμαστὸν ἄνδρα
καὶ θεῖον εἰπεῖν ἐτόλμησε πρὸς δόξαν, ὃς ἀπολείπει πλεόν
30 ἐν τοῖς λόγοις ὃ προσέθηκεν οὐ παρέλαβεν.

XXII. Ἦδη δὲ αὐτοῦ γέροντος γεγονότος πρέσβεις
Ἀθήνηθεν ἦλθον εἰς Ῥώμην οἱ περὶ Καρνεάδην τὸν

Ἀκαδημαϊκὸν καὶ Διογένη τὸν Στωϊκὸν φιλόσοφον, καταδίκην τινὰ παραιτησόμενοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἦν ἐρήμην ὄφλον Ὁρωπίων μὲν διωξάντων, Σικωνίων δὲ καταψηφισαμένων, τίμημα ταλάντων πεντακοσίων ἔχουσαν. Εὐθύς οὖν οἱ φιλολογώτατοι τῶν νεανίσκων 5 ἐπὶ τοὺς ἄνδρας ἴεντο, καὶ συνῆσαν ἀκροώμενοι καὶ θαυμάζοντες αὐτούς. Μάλιστα δ' ἡ Καρνεάδου χάρις, ἧς δυνάμεις τε πλείστη καὶ δόξα τῆς δυνάμεως οὐκ ἀποδέουσα, μεγάλων ἐπιλαβομένη καὶ φιλανθρώπων ἀκροατηρίων ὡς πνεῦμα τὴν πόλιν ἠχῆς ἐνέπλησε. Καὶ λόγος 10 κατεῖχεν, ὡς ἀνὴρ Ἕλληνας εἰς ἐκπληξιν ὑπερφυῆς πάντα κηλῶν καὶ χειρούμενος ἔρωτα δεινὸν ἐμβέβληκε τοῖς νέοις, ὅφ' οὗ τῶν ἄλλων ἡδονῶν καὶ διατριβῶν ἐκπεσόντες ἐνθουσιῶσι περὶ φιλοσοφίαν. Ταῦτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἤρεσκε Ῥωμαίοις γινόμενα, καὶ τὰ μειράκια παι- 15 δείας Ἑλληνικῆς μεταλαμβάνοντα καὶ συνόντα θαυμάζομένοις ἀνδράσιν ἡδέως ἐώρων· ὁ δὲ Κάτων ἐξ ἀρχῆς τε τοῦ ζήλου τῶν λόγων παραρρέοντος εἰς τὴν πόλιν ἠχθετο φοβούμενος, μὴ τὸ φιλότιμον ἐνταῦθα τρέψαντες οἱ νέοι τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν δόξαν ἀγαπήσωσι μᾶλλον τῆς 20 ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ τῶν στρατειῶν, ἐπεὶ δὲ προὔβαινε ἡ δόξα τῶν φιλοσόφων ἐν τῇ πόλει καὶ τοὺς πρώτους λόγους αὐτῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ἀνὴρ ἐπιφανῆς σπουδάσας αὐτὸς καὶ δεηθεὶς ἠρμήνευσε, Γάιος Ἀκίλιος, ἔγνω μετ' εὐπρεπείας ἀποδιοπομπήσασθαι τοὺς φιλοσόφους 25 350 ἅπαντας ἐκ τῆς πόλεως. Καὶ παρελθὼν εἰς τὴν σύγκλητον ἐμέμψατο τοῖς ἀρχουσιν, ὅτι πρεσβεία κἀθηται πολὺν χρόνον ἄπρακτος ἀνδρῶν, οἱ περὶ παντὸς οὗ βούλοιντο ῥαδίως πείθειν δύνανται· δεῖν οὖν τὴν ταχίστην γινῶναι τι καὶ ψηφίσασθαι περὶ τῆς πρεσβείας, ὅπως οὗτοι μὲν 30 ἐπὶ τὰς σχολὰς τραπόμενοι διαλέγονται παισὶν Ἑλλήνων,

οἱ δὲ Ῥωμαίων νέοι τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων ὡς πρότερον ἀκούωσι.

XXIII. Ταῦτα δ' οὐχ, ὡς ἐνιοι νομίζουσι, Καρνεάδῃ δυσχεράνας ἐπραξεν, ἀλλ' ὅπως φιλοσοφία προσκεκρου-
 5 κῶς καὶ πᾶσαν Ἑλληνικὴν μουσαν καὶ παιδείαν ὑπὸ φι-
 λοτιμίας προπηλακίζων, ὅς γε καὶ Σωκράτῃ φησὶ λάλον
 καὶ βίαιον γενόμενον ἐπιχειρεῖν, ᾧ τρόπῳ δυνατὸς ἦν,
 τυραννεῖν τῆς πατρίδος, καταλύοντα τὰ ἔθνη καὶ πρὸς
 ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἔλκοντα καὶ μεθιστάντα τοὺς
 10 πολίτας. Τὴν δ' Ἴσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων γη-
 ρᾶν φησὶ παρ' αὐτῷ τοὺς μαθητὰς ὡς ἐν Ἄιδου παρὰ Μίνω
 χρησομένους ταῖς τέχναις καὶ δίκας ἐροῦντας. Τὸν δὲ
 παῖδα διαβάλλον πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ φωνῇ κέχρηται θρα-
 συτέρα τοῦ γήρωσ, οἷον ἀποθεσπίζων καὶ προμαντεύων,
 15 ὡς ἀπολοῦσιν Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα γραμμάτων Ἑλληνι-
 κῶν ἀναπλησθέντες. Ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτοῦ τὴν δυσ-
 φημίαν ὁ χρόνος ἀποδείκνυσι κενὴν, ἐν ᾧ τοῖς τε πράγ-
 μασιν ἢ πόλιν ἤρηθη μεγίστη καὶ πρὸς Ἑλληνικὰ μαθή-
 ματα καὶ παιδείαν ἄπασαν ἔσχεν οἰκείως. Ὁ δ' οὐ μόνον
 20 ἀπηχθάνετο τοῖς φιλοσοφοῦσιν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ἰατροεύοντας ἐν Ῥώμῃ δι' ὑποψίας εἶχε. Καὶ τὸν Ἴπο-
 κράτους, ὡς ἔοικεν, ἀκηκοῶς λόγον, ὃν εἶπε τοῦ μεγάλου
 βασιλέως καλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ πολλοῖς τισὶ ταλάντοις,
 οὐκ ἂν ποτε βαρβάροις Ἑλλήνων πολεμίοις ἑαυτὸν πα-
 25 ρασχεῖν, ἔλεγε κοινὸν ὄρκον εἶναι τοῦτον ἰατρῶν ἀπάν-
 των, καὶ παρεκελεύετο φυλάττεσθαι τῷ παιδί πάντας·
 αὐτῷ δὲ γεγραμμένον ὑπόμνημα εἶναι, καὶ πρὸς τοῦτο
 θεραπεύειν καὶ διαιτᾶν τοὺς νοσοῦντας οἴκοι, νῆστιν μὲν
 οὐδέποτε διατηρῶν οὐδένα, τρέφων δὲ λαχάνοις ἢ σαρκι-
 30 δίοις νήσσης ἢ φάσσης ἢ λαγῶ· καὶ γὰρ τοῦτο κοῦφον
 εἶναι καὶ πρόσφορον ἀσθενούσιν, πλὴν ὅτι πολλὰ συμβαί-
 νει τοῖς φαγοῦσιν ἐνυπνιαζέσθαι· τοιαύτη δὲ θεραπεία

καὶ διαίτη χρώμενος ὑγιαίνειν μὲν αὐτός, ὑγιαίνοντας δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διαφυλάττειν.

XXIV. Καὶ περὶ γε τοῦτο φαίνεται γεγωνῶς οὐκ ἀνεμέστος· καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν ἀπέβαλεν. Αὐτὸς δὲ τῷ σώματι πρὸς εὐεξίαν καὶ φώμην ἀσφαλῶς ὁπεπηγῶς ἐπὶ πλείστον ἀντεῖχεν, ὥστε καὶ γυναικὶ πρεσβύτης ὣν σφόδρα πλησιάζειν καὶ γῆμαι γάμον οὐ καθ' ἡλικίαν ἐκ τοιαύτης προφάσεως. Ἀποβαλὼν τὴν γυναῖκα τῷ μὲν υἱῷ Παύλου θυγατέρα, Σκηπίωνος δὲ ἀδελφὴν ἠγάγετο πρὸς γάμον, αὐτὸς δὲ χηρεύων ἐχρήτο παιδίσκῃ 10 κρύφα φοιτῶσῃ πρὸς αὐτόν. Ἦν οὖν ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ νύμφην ἐχούσῃ τοῦ πράγματος αἰσθησις· καὶ ποτε τοῦ γυναικοῦ θρασύτερον παρασοβῆσαι παρὰ τὸ δωμάτιον δόξαντος ὁ νεανίας εἶπε μὲν οὐδέν, ἐμβλέψας δὲ πως πικρότερον καὶ διατραπείς οὐκ ἔλαθε τὸν πρεσβύτην. Ὡς οὖν 15 ἔγνω τὸ πρᾶγμα δυσχεραίνόμενον ὑπ' αὐτῶν, οὐδὲν ἐγκαλέσας οὐδὲ μεμψάμενος, ἀλλὰ καταβαίνων, ὥσπερ εἰώθει, μετὰ φίλων εἰς ἀγορὰν Σαλώνιον τινα τῶν ὑπογεγραμματοτεχνῶν αὐτῷ παρόντα καὶ συμπροπέμποντα μεγάλη φωνῇ προσαγορεύσας ἠρώτησεν, εἰ τὸ θυγάτριον 20 συνήρμοκε νυμφίῳ. Τοῦ δ' ἀνθρώπου φήσαντος, ὡς 351 οὐδὲ μέλλει μὴ πρότερον ἐκείνῳ κοινωσάμενος „Καὶ μὴν ἐγὼ σοι“ φησὶν „εὔρηκα κηδεστὴν ἐπιτήδειον, εἰ μὴ νῆ Δία τὰ τῆς ἡλικίας δυσχεραίνοιτο· τᾶλλα γὰρ οὐ μεμπτός ἐστι, σφόδρα δὲ πρεσβύτης.“ Ὡς οὖν ὁ Σαλώνιος 25 ἐκέλευε ταῦτα φροντίζειν καὶ διδόναι τὴν κόρην ᾧ προαιρεῖται, πελάτιν οὐσαν αὐτοῦ καὶ δεομένην τῆς ἐκείνου κηδεμονίας, οὐδεμίαν ὁ Κάτων ἀναβολὴν ποιησάμενος αὐτὸς ἔφη τὴν παρθένον αἰτεῖν ἑαυτῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ὡς εἰκός, ὁ λόγος ἐξέπληξε τὸν ἄνθρωπον, πόρρω 30 μὲν γάμου τὸν Κάτωνα, πόρρω δ' αὐτὸν οἰκίας ὑπατικῆς καὶ θριαμβικῶν κηδευμάτων τιθέμενον· σπουδῇ δὲ χρω-

μενον ὄρωϊν ἄσμενος ἐδέξατο, καὶ καταβάντες εὐθύς εἰς ἀγορὰν ἐποιοῦντο τὴν ἐγγύην. Πραττομένου δὲ τοῦ γάμου παραλαβὼν τοὺς ἐπιτηδείους ὁ υἱὸς τοῦ Κάτωνος ἠρώτησε τὸν πατέρα, μή τι μεμφόμενος ἢ λελυπημένος ὑπ' αὐτοῦ μητριῶν ἐπάγεται. Ὁ δὲ Κάτων ἀναβοήσας „Εὐφήμεσον“ εἶπεν „ὦ παῖ· πάντα γὰρ ἀγαστά μοι τὰ παρὰ σοῦ καὶ μεμπτὸν οὐδέν· ἐπιθυμῶ δὲ πλείονας ἔμαντῶ τε παῖδας καὶ πολίτας τῇ πατρίδι τοιούτους ἀπολιπεῖν.“ Ταύτην δὲ τὴν γνώμην πρότερον εἰπεῖν φασὶ Πει-
 10 σίστρατον τὸν Ἀθηναίων τύραννον ἐπιγήμεντα τοῖς ἐνηλίκοις παισὶ τὴν Ἀργολίδα Τιμῶνασσαν, ἐξ ἧς Ἰοφῶντα καὶ Θεσσαλὸν αὐτῶ λέγουσι γενέσθαι. Γήμεντι δὲ τῶ Κάτωνι γίνεται παῖς, ᾧ παρωνύμιον ἀπὸ τῆς μητρὸς ἔθετο Σαλῶνιον. Ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς ἐτελεύτησε
 15 στρατηγῶν. Καὶ μέμνηται μὲν αὐτῶ πολλάκις ἐν τοῖς βιβλίοις ὁ Κάτων ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γεγονότος, πράως δὲ καὶ φιλοσόφως λέγεται τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν καὶ μηδὲν ἀμβλύτερος δι' αὐτὴν εἰς τὰ πολιτικὰ γενέσθαι. Οὐ γὰρ, ὡς Δεύκιος Δούκουλλος ὕστερον καὶ Μέτελλος
 20 ὁ Πίος, ἐξέκαμεν ὑπὸ γήρωσ πρὸς τὰ δημόσια, λειτουργίαν τὴν πολιτείαν ἠγούμενος, οὐδ' ὡς πρότερον Σκηπίων ὁ Ἀφρικανὸς διὰ τὸν ἀντικρούσαντα πρὸς τὴν δόξαν αὐτοῦ φθόνου ἀποστραφεὶς τὸν δῆμον ἐκ μεταβολῆς ἐποιήσατο τοῦ λοιποῦ βίου τέλος ἀπραγμοσύνην,
 25 ἀλλ', ὡσπερ Διονύσιόν τις ἐπεισε κάλλιστον ἐντάφιον ἠγεσθαι τὴν τυραννίδα, κάλλιστον αὐτὸς ἐγγήραμα τὴν πολιτείαν ποιησάμενος ἀναπαύσεσιν ἐχρηῆτο καὶ παιδιαῖς, ὁπότε σχολάζοι, τῶ συντάττεσθαι βιβλία καὶ τῶ γεωργεῖν.

30 XXV. Συνετάττετο μὲν οὖν λόγους τε παντοδαποὺς καὶ ἱστορίας· γεωργία δὲ προσεῖχε νέος μὲν ᾧν ἔτι καὶ διὰ τὴν χρεῖαν (φησὶ γὰρ δυσι κεχρηῆσθαι μόνοις πορι-

σμοις γεωργία καὶ φειδοῦ), τότε δὲ διαγωγὴν καὶ θεω-
 ρίαν αὐτῷ τὰ γιγνόμενα κατ' ἄγρον παρείχε. Καὶ συντέ-
 τακταί γε βιβλίον γεωργικόν, ἐν ᾧ καὶ περὶ πλακούντων
 σκευασίας καὶ τηρήσεως ὑπώρας γέγραφευ, ἐν παντὶ φι-
 λοτιμούμενος περιττὸς εἶναι καὶ ἴδιος. Ἦν δὲ καὶ τὸ δεῖ- 5
 πνον ἐν ἀγρῷ θαυσιλέστερον· ἐκάλει γὰρ ἐκάστοτε τῶν
 ἀγρογειτόνων καὶ περιχώρων τοὺς συνήθεις καὶ συν-
 διηγεν Ἰλαρῶς, οὐ τοῖς καθ' ἡλικίαν μόνοις ἡδὺς ὧν συγ-
 γενέσθαι καὶ ποθεινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς νέοις, ἅτε δὴ πολ-
 λῶν μὲν ἔμπειρος πραγμάτων γεγωνός, πολλοῖς δὲ γράμ- 10
 μασι καὶ λόγοις ἀξιόις ἀκοῆς ἐντετυχηκώς. Τὴν δὲ τρά-
 πεξαν ἐν τοῖς μάλιστα φιλοποιὸν ἤγετο· καὶ πολλὴ μὲν
 εὐφημία τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν ἐπεισῆγετο,
 πολλὴ δ' ἦν ἀμνηστία τῶν ἀχρήστων καὶ πονηρῶν, μήτε
 φόγῳ μήτ' ἐπαίνῳ πάροδον ὑπὲρ αὐτῶν τοῦ Κάτωνος εἰς 15
 τὸ συμπόσιον διδόντος.

XXVI. Ἔσχατον δὲ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ τὴν
 Καρχηδόνης ἀνάστασιν οἴονται γεγονέναι, τῷ μὲν ἔργῳ
 352 τέλος ἐπιθέντος τοῦ νέου Σκηπίωνος, βουλῇ δὲ καὶ γνώ-
 μη υἱάλιστα τῆ Κάτωνος ἀραμένων τὸν πόλεμον ἐξ αἰ- 20
 τίας τοιαῦδε. Κάτων ἐπέμφθη πρὸς Καρχηδονίους καὶ
 Μασσανάσσην τὸν Νομάδα πολεμοῦντας ἀλλήλοις, ἐπι-
 σκεψόμενος τὰς τῆς διαφορᾶς προφάσεις. Ὁ μὲν γὰρ ἦν
 τοῦ δήμου φίλος ἀπ' ἀρχῆς, οἱ δ' ἐγεγόνεισαν ἐνσπονδοί
 μετὰ τὴν ὑπὸ Σκηπίωνος ἦτταν, ἀφαιρέσει τε τῆς ἀρχῆς 25
 καὶ βαρεῖ δασμῷ χρημάτων κολουθέντες. Εὐρῶν δὲ τὴν
 πόλιν οὐχ, ὡς ᾤοντο Ῥωμαῖοι, κεκακωμένην καὶ ταπεινὰ
 πράττουσαν, ἀλλὰ πολλῇ μὲν εὐάνδρουσαν ἡλικία, με-
 γάλων δὲ πλούτων γέμουσαν, ὄπλων δὲ παντοδαπῶν καὶ
 παρασκευῆς πολεμιστηρίου μεστὴν καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπὶ 30
 τούτοις φρονοῦσαν, οὐ τὰ Νομάδων ᾤετο καὶ Μασσα-
 νάσσου πράγματα Ῥωμαίους ᾤραν ἔχειν τίθεσθαι καὶ δι-

αιτᾶν, ἀλλ' εἰ μὴ καταλήφονται πόλιν ἄνωθεν ἐχθρὰν
καὶ βαρῦθυμον ἠϋξημένην ἀπίστως, πάλιν ἐν τοῖς ἴσοις
κινδύνοις ἔσεσθαι. Ταχέως οὖν ὑποστρέψας ἐδίδασκε
τὴν βουλήν, ὡς αἰ πρότερον ἦται καὶ συμφορὰ Καρχη-
5 δονίων οὐ τοσοῦτον τῆς δυνάμεως ὅσον τῆς ἀνοίας ἀπα-
ρῦσαι, κινδυνεύουσιν αὐτοὺς οὐκ ἀσθενεστέρους, ἐμ-
πειροτέρους δὲ πολεμῆν ἀπεργάσασθαι, ἤδη δὲ καὶ προ-
ανακινεῖσθαι τοῖς Νομαδικοῖς τοὺς πρὸς Ῥωμαίους ἀγῶ-
νας, εἰρήνην δὲ καὶ σπουδὰς ὄνομα τοῦ πολέμου τῇ μελ-
10 λήσει κείσθαι καιρὸν περιμένοντος.

XXVII. Πρὸς τούτοις φασὶ τὸν Κάτωνα καὶ σῦνα τῶν
Διβυκῶν ἐπίτηδες ἐκβαλεῖν ἐν τῇ βουλῇ, τὴν τήβεννον
ἀναβαλόμενον· εἶτα θαυμασάντων τὸ μέγεθος καὶ τὸ
κάλλος εἰπεῖν, ὡς ἢ ταῦτα φέρουσα χώρα τριῶν ἡμερῶν
15 πλοῦν ἀπέχει τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖνο δ' ἤδη καὶ βιαιότερον,
τὸ περὶ παντὸς οὐ δήποτε πράγματος γνώμην ἀποφαι-
νόμενον προσεπιφωνεῖν οὕτως „Δοκεῖ δέ μοι καὶ Καρ-
χηδόνα μὴ εἶναι.“ Τοῦναντίον δὲ Πόπλιος Σκηπίων ὁ
Νασικᾶς ἐπικαλούμενος αἰεὶ διετέλει λέγων καὶ ἀποφαι-
20 νόμενος „Δοκεῖ μοι Καρχηδόνα εἶναι.“ Πολλὰ γάρ, ὡς
ἔοικεν, ὕβρει τὸν δῆμον ὁρῶν ἤδη πλημμυλοῦντα καὶ δι'
εὐτυχίαν καὶ φρόνημα τῇ βουλῇ δυσκάθεκτον ὄντα καὶ
τὴν πόλιν ὅλην ὑπὸ δυνάμεως ὅπη ρέψειε ταῖς ὁρμαῖς
βία συνεφελκόμενον, ἐβούλετο τοῦτον γοῦν τὸν φόβον
25 ὥσπερ χαλινὸν ἐπικεῖσθαι σωφρονιστήρα τῇ θρασύτητι
τῶν πολλῶν, ἔλαττον μὲν ἡγούμενος ἰσχύειν Καρχηδο-
νίους τοῦ περιγενέσθαι Ῥωμαίων, μείζον δὲ τοῦ κατα-
φρονεῖσθαι. Τῷ δὲ Κάτωνι τοῦτ' αὐτὸ δεινὸν ἐφαίνετο,
βακχεύοντι τῷ δήμῳ καὶ σφαλλομένῳ τὰ πολλὰ δι' ἔξου-
30 σίαν πόλιν αἰεὶ μεγάλην, νῦν δὲ καὶ νήφουσιν ὑπὸ συμ-
φορῶν καὶ κεκολασμένην ἐπικρέμασθαι καὶ μὴ παντά-
πασι τοὺς ἐξωθεν ἀνελεῖν τῆς ἡγεμονίας φόβους, ἀναφο-

ρὰς αὐτοῖς πρὸς τὰς οἰκοθεν ἀμαρτίας ἀπολιπόντας. Οὕτω μὲν ἐξεργάσασθαι λέγεται τὸν τρίτον καὶ τελευταῖον ὁ Κάτων ἐπὶ Καρχηδονίους πόλεμον, ἀρξαμένων δὲ πολεμεῖν ἐτελεύτησεν, ἀποθεσπίσας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐπιθήσειν τῷ πολέμῳ τέλος ἀνδρὸς, ὃς ἦν τότε μὲν νεα- 5 νίας, χιλίαρχος δὲ στρατευόμενος ἀπεδείκνυτο καὶ γνώμης ἔργα καὶ τόλμης πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπαγγελλομένων δὲ τούτων εἰς Ῥώμην πυνθανόμενον τὸν Κάτωνά φασιν εἰπεῖν

οἶος πέπνυται, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀτσοῦσι.

10

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἀπόφασιν ταχὺ δι' ἔργων ἐβεβαίωσεν ὁ Σκηπίων· ὁ δὲ Κάτων ἀπέλιπε γενεὰν ἕνα μὲν υἱὸν ἐκ τῆς ἐπιγαμηθείσης, ᾧ παρωνύμιον ἔφαμεν γενέσθαι Σαλώνιον, ἕνα δὲ υἱωνὸν ἐκ τοῦ τελευτήσαντος υἱοῦ. Καὶ Σαλώνιος μὲν ἐτελεύτησε στρατηγῶν, ὁ δ' ἐξ 15 αὐτοῦ γενόμενος Μάρκος ὑπάτευσεν. Ἦν δὲ πάππος οὗτος τοῦ φιλοσόφου Κάτωνος, ἀνδρὸς ἀρετῆ καὶ δόξῃ τῶν κατ' αὐτὸν ἐπιφανεστάτου γενομένου.

20

[ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΩΝΟΣ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

- 353 I. Γεγραμμένων δὲ καὶ περὶ τούτων τῶν ἀξίων μνή- 25 μης, ὁλος ὁ τούτου βίος ὄλω τῷ θατέρου παρατεθεὶς οὐκ εὐθεώρητον ἔχει τὴν διαφορὰν ἐναφανιζομένην πολλαῖς καὶ μεγάλαις ὁμοιότησιν. Εἰ δὲ δεῖ κατὰ μέρος τῇ συγκρίσει διαλαβεῖν ὥσπερ ἔπος ἢ γραφὴν ἐκάτερον, τὸ μὲν ἐξ οὐχ ὑπαρχούσης ἀφορμῆς εἰς πολιτείαν καὶ δόξαν 30 ἀρετῆ καὶ δυνάμει προελθεῖν ἀμφοτέροις κοινόν ἐστι. Φαίνεται δ' ὁ μὲν Ἀριστείδης οὐπω τότε μεγάλων οὐσῶν 15*

τῶν Ἀθηναίων καὶ ταῖς οὐσίαις ἔτι συμμέτροις καὶ ὁμαλοῖς ἐπιβαλὼν δημαγωγοῖς καὶ στρατηγοῖς ἐπιφανῆς γενέσθαι· τὸ γὰρ μέγιστον ἦν τίμημα τότε πεντακοσίων μεδύμων, το δὲ δευτέρον [ἰππεῖς] τριακοσίων, ἔσχατον 5 δὲ καὶ τρίτον [οἱ ξενύτται] διακοσίων· ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανῆς τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν, οὐκέτι Κουρίων καὶ Φαβρικίων καὶ Ἀτιλίων ἔργον οὐσαν ἠγεμόνων, οὐδ' ἀπ' ἀρότρου καὶ σκαφείου πέ-
 10 νητας καὶ αὐτουργοῦς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὸ βῆμα προσειμένην ἄρχοντας καὶ δημαγωγούς, ἀλλὰ πρὸς γένη μεγάλα καὶ πλούτους καὶ νομᾶς καὶ σπουδαρχίας ἀποβλέπειν εἰδισμένην, καὶ δι' ὄγκον ἤδη καὶ δύναμιν ἐντροφῶσαν τοῖς ἄρχειν ἀξιοῦσιν. Οὐκ ἦν δ' ὁμοῖον ἀντιπάλῳ
 15 χρῆσθαι Θεμιστοκλεῖ μῆτ' ἀπὸ γένους λαμπροῦ καὶ κεκτημένῳ μέτρια (πέντε γὰρ ἢ τριῶν ταλάντων οὐσίαν αὐτῷ γενέσθαι λέγουσιν ὅτε πρῶτον ἤπτετο τῆς πολιτείας) καὶ πρὸς Σκηπίωνα, Ἀφρικανούς καὶ Σερονίους Γάλλας καὶ Κοῦντίους Φλαμινίους ἀμιλλᾶσθαι περὶ
 20 πρωτείων, μηδὲν ὀρηγήριον ἔχοντα πλὴν φωμὴν παρρησιαζομένην ὑπὲρ τῶν δικαίων.

II. Ἔτι δ' Ἀριστείδης μὲν ἐν Μαραθῶνι καὶ πάλιν ἐν Πλαταιαῖς δέκατος ἦν στρατηγός, Κάτων δὲ δεύτερος μὲν ὑπάτος ἠρέθη πολλῶν ἀντιμετιόντων, δεύτερος δὲ 25 τιμητῆς ἐπὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ πρώτους ἀμιλλωμένους ὑπερβαλόμενος. Καὶ μὴν Ἀριστείδης μὲν ἐν οὐδενὶ τῶν κατορθωμάτων γέγονε πρῶτος, ἀλλὰ Μιλτιάδης ἔχει τοῦ Μαραθῶνος τὸ πρωτεῖον, Θεμιστοκλῆς δὲ τῆς Σαλαμῖνος, ἐν δὲ Πλαταιαῖς φησὶν Ἡρόδοτος ἀνελέσθαι καλλίστην νίκην Πανσανίαν, Ἀριστείδη δὲ καὶ τῶν
 30 δευτερείων ἀμφισβητοῦσι Σωφάναι καὶ Ἀμεινίαι καὶ Καλλίμαχοι καὶ Κυναίγειροι διαπρεπῶς ἀριστεύσαντες

ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀγῶσι· Κάτων δ' οὐ μόνον αὐτὸς ὑπα-
 τεύων ἐπρώτευσσε καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ κατὰ τὸν Ἰβηρικὸν
 πόλεμον, ἀλλὰ καὶ χιλιάρχων περὶ Θερμοπύλας ὑπατεύ-
 οντος ἐτέρου τὴν δόξαν ἔσχε τῆς νίκης, μεγάλας ἐπ' Ἀν-
 τίοχον Ῥωμαίοις ἀναπετάσας κλεισιάδας καὶ πρόσω μό- 5
 νον ὀρώντι τῷ βασιλεῖ περιστήσας κατὰ νότου τὸν πό-
 λεμον. Ἐκείνη γὰρ ἡ νίκη περιφανῶς ἔργον οὔσα Κάτω-
 νος ἐξήλασε τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀσίαν καὶ παρέσχεν ἐπι-
 βατὴν αὐθις Σκηπίωνι. Πολεμοῦντες μὲν οὖν ἀήττητοι
 γεγόνασιν ἀμφοτέρω, περὶ δὲ τὴν πολιτείαν Ἀριστείδης 10
 μὲν ἔπαισεν ἐξοστρακισθεὶς καὶ καταστασιασθεὶς ὑπὸ
 Θεμιστοκλέους, Κάτων δ', οἵπερ ἦσαν ἐν Ῥώμῃ δυνατώ-
 τατοι καὶ μέγιστοι, πᾶσιν, ὡς ἔπος εἶπεν, ἀντιπάλους
 χρώμενος καὶ μέχρι γήρως ὥσπερ ἀθλητῆς ἀγωνιζόμενος
 ἀπτῶτα διετήρησεν ἑαυτόν. Πλείστας δὲ καὶ φυγῶν δη- 15
 μοσίας δίκας καὶ διῶξας πολλὰς μὲν εἶλε, πάσας δ' ἀπέ-
 φυγε, πρόβλημα τοῦ βίου καὶ δραστήριον ὄργανον ἔχων
 τὸν λόγον, ᾧ δικαιότερον ἂν τις ἢ τύχη καὶ δαίμονι τοῦ
 354 ἀνδρὸς τὸ μηδὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν ἀνατιθεῖη. Μέγα
 γὰρ καὶ Ἀριστοτέλει τῷ φιλοσόφῳ τοῦτο προσεμαρτύ- 20
 ρησεν Ἀντίπατρος γράφων περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν τελευ-
 τήν, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ ἀνὴρ καὶ τὸ πιθανὸν εἶχεν.

III. Ὅτι μὲν δὴ τῆς πολιτικῆς ἀνθρώπος ἀρετῆς οὐ
 κτᾶται τελειότεραν, ὁμολογούμενόν ἐστι· ταύτης δὲ που
 μόριον οἱ πλείστοι τὴν οἰκονομικὴν οὐ μικρὸν τίθενται· 25
 καὶ γὰρ ἡ πόλις οἰκῶν τι σύστημα καὶ κεφάλαιον οὔσα
 φώννυται πρὸς τὰ δημόσια τοῖς ἰδίους βίοις τῶν πολιτῶν
 εὐθηνούντων, ὅπου καὶ Λυκούργος ἐξοικίσας μὲν ἄργυ-
 ρον, ἐξοικίσας δὲ χρυσὸν τῆς Σπάρτης, νόμισμα δὲ διε-
 φθαρμένου πυρὶ σιδήρου θέμενος αὐτοῖς οἰκονομίας οὐκ 30
 ἀπῆλλαξε τοὺς πολίτας, ἀλλὰ τὰ τρυφῶντα καὶ ὑπουλα
 καὶ φλεγμαίνοντα τοῦ πλοῦτου περιελών, ὅπως εὐπορή-

σωσι τῶν ἀναγκαίων καὶ χρησίμων ἅπαντες, ὡς ἄλλος οὐδείς νομοθέτης προϋνόησε, τὸν ἄπορον καὶ ἀνέστιον καὶ πένητα σύνοικον ἐπὶ κοινωνίᾳ πολιτείας μᾶλλον τοῦ πλουσίου καὶ ὑπερόγκου φοβηθεῖς. Φαίνεται τοίνυν ὁ
 5 μὲν Κάτων οὐδέν τι φαυλότερος οἴκου προστάτης ἢ πόλεως γενόμενος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἠὔξησε τὸν αὐτοῦ βίον καὶ κατέστη διδάσκαλος οἰκονομίας καὶ γεωργίας ἑτέροις, πολλὰ καὶ χρήσιμα περὶ τούτων συνταξάμενος· Ἀριστείδης δὲ τῇ πενίᾳ καὶ τὴν δικαιοσύνην συνδιέβαλεν ὡς οἰ-
 10 κοφθόρον καὶ πτωχοποιὸν καὶ πᾶσι μᾶλλον ἢ τοῖς κεκτημένοις ὠφέλιμον. Καίτοι πολλὰ μὲν Ἡσίοδος πρὸς δικαιοσύνην ἅμα καὶ οἰκονομίαν παρακαλῶν ἡμᾶς εἴρηκε καὶ τὴν ἀργίαν ὡς ἀδικίας ἀρχὴν λελοιδόρηκεν, εὖ δὲ καὶ Ὀμήρῳ πεποιήται

15

ἔργον δέ μοι οὐ φίλον ἦεν
 οὐδ' οἰκωφελίη, ἣ τε τρέφει ἀγλαὰ τέκνα,
 ἀλλὰ μοι αἰεὶ νῆες ἐπήρετμοι φίλαι ἦσαν
 καὶ πόλεμοι καὶ ἄκοντες ἐὔξεστοι καὶ ὀλοστοί·

ὡς τοὺς αὐτοὺς ἀμελοῦντας οἰκίας καὶ ποριζομένους ἐξ
 20 ἀδικίας. Οὐ γὰρ, ὡς τοῦλαιον οἱ ἱατροὶ φασὶ τοῦ σώματος εἶναι τοῖς μὲν ἐκτὸς ὠφελιμώτατον, τοῖς δ' ἐντὸς βλαβερώτατον, οὕτως ὁ δίκαιος ἑτέροις μὲν ἐστὶ χρήσιμος, αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν ἰδίων ἀκηδής, ἀλλ' εἰσὶ καὶ ταύτη πεπηρωσθαι τῷ Ἀριστείδῃ τὸ πολιτικόν, εἶπερ, ὡς οἱ
 25 πλείστοι λέγουσιν, οὐδὲ προῖκα τοῖς θυγατρίοις οὐδὲ ταφήν αὐτῷ καταλιπέσθαι προϋνόησεν. Ὅθεν ὁ μὲν Κάτωνος οἶκος ἄχρι γένους τετάρτου στρατηγούς καὶ ὑπάτους τῇ Ρώμῃ παρεῖχε· καὶ γὰρ υἱῶν οἱ καὶ τούτων ἔτι παῖδες ἤρξαν ἀρχὰς τὰς μεγίστας· τῆς δ' Ἀριστείδου τοῦ
 30 πρωτεύσαντος Ἑλλήνων γενεᾶς ἡ πολλὴ καὶ ἄπορος πενία τοὺς μὲν εἰς ἀγυρτικοὺς κατέβαλε πίνακας, τοὺς δὲ δημοσίῳ τὰς χεῖρας ἐράνῳ δι' ἑνδειαν ὑπέχειν ἠνάγκασεν,

οὐδενὶ δὲ λαμπρὸν οὐδὲν οὐδ' ἄξιον ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς φρονῆσαι παρεσχεν.

IV. Ἡ τοῦτο πρῶτον ἀμφιλογίαν ἔχει; πενία γὰρ ἀσχρὸν οὐδαμοῦ μὲν δι' αὐτήν, ἀλλ' ὅπου δεῖγμα φραγμίας ἐστίν, ἀκρασίας, πολυτελείας, ἀλογιστίας, ἀνδρὶ δὲ 5 σῶφρονι καὶ φιλοπόνῳ καὶ δικαίῳ καὶ ἀνδρείῳ καὶ δημοσιεύοντι ταῖς ἀρεταῖς ἀπάσαις συνοῦσα μεγαλοψυχίας ἐστὶ καὶ μεγαλοφροσύνης σημεῖον. Οὐ γὰρ ἔστι πράττειν μεγάλα φροντίζοντα μικρῶν, οὐδὲ πολλοῖς δεομένοις βοηθεῖν πολλῶν αὐτὸν δεόμενον. Μέγα δ' εἰς πολιτείαν 10 ἐφοδῖον οὐχὶ πλοῦτος, ἀλλ' αὐτάρκεια, τῷ μηθενὸς ἰδίᾳ τῶν περιττῶν δεῖσθαι πρὸς οὐδεμίαν ἀσχολίαν ἄγουσα τῶν δημοσίων. Ἀπροσδεῆς μὲν γὰρ ἀπλῶς ὁ θεός, ἀνθρώπινος δ' ἀρετῆς, ᾧ συνάγεται πρὸς τὸ ἐλάχιστον ἢ 355 χρεία, τοῦτο τελειότατον καὶ θειότατον. Ὡς γὰρ σῶμα τὸ 15 καλῶς πρὸς εὐεξίαν κεκραμένον οὔτ' ἐσθῆτος οὔτε τροφῆς δεῖται περιττῆς, οὕτω καὶ βίος καὶ οἶκος ὑγιαίνων ἀπὸ τῶν τυχόντων διοικεῖται. Δεῖ δὲ τῇ χρείᾳ σύμμετρον ἔχειν τὴν κτῆσιν· ὡς ὁ γε πολλὰ συνάγων, ὀλίγοις δὲ χρώμενος οὐκ ἔστιν αὐτάρκης, ἀλλ' εἴτε μὴ δεῖται, τῆς 20 παρασκευῆς ὧν οὐκ ὀρέγεται μάταιος, εἴτ' ὀρέγεται, μικρολογία κολούων τὴν ἀπόλαυσιν ἄθλιος. Αὐτοῦ γέ τοι Κάτωνος ἠδέως ἂν πυθοίμην· εἰ μὲν ἀπολαυστὸν ὁ πλοῦτός ἐστι, τί σεμνύνῃ τῷ πολλὰ κεκτημένος ἀρκεῖσθαι μετρίοις; εἰ δὲ λαμπρὸν ἐστίν, ὥσπερ ἐστίν, ἄρῳ τε χρῆσθαι 25 τῷ προστυχόντι καὶ πίνειν οἶον ἐργάται πίνουσι καὶ θεράποντες οἶνον καὶ πορφύρας μὴ δεηθῆναι μηδὲ οἰκίας κεκοινιαμένης, οὐδὲν οὔτ' Ἀριστείδης οὔτ' Ἐπαμεινώνδας οὔτε Μάνιος Κούριος οὔτε Γάιος Φαβρίκιος ἐνέλιπον τοῦ προσήκοντος, χαίρειν ἔασαντες τὴν κτῆσιν ὧν 30 τὴν χρῆσιν ἀπεδοκίμαζον. Οὐ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον ἀνθρώπῳ γογγυλίδας ἠδιστον ὄψον πεποιημένῳ καὶ δι' αὐ-

τοῦ ταύτας ἔψοντι, ματτούσης ἅμα τῆς γυναικὸς ἄλφριτα, τοσαῦτα περὶ ἀσσαρίου θρυλεῖν καὶ γράφειν ἄφ' ἧς ἄν τις ἐργασίας τάχιστα πλούσιος γένοιτο. Μέγα γὰρ τὸ εὐτελὲς καὶ αὐταρκες, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας ἅμα καὶ τῆς φρον-
 5 τίδος ἀπαλλάττει τῶν περιττῶν. Διὸ καὶ τοῦτο φασιν ἐν τῇ Καλλίου δίκη τὸν Ἀριστείδην εἰπεῖν, ὡς αἰσχύνεσθαι πενίαν προσήκει τοῖς ἀκουσίως πενομένοις, τοῖς δ' ὥσπερ αὐτός, ἐκουσίως, ἐγκαλλωπίζεσθαι. Γελοῖον γὰρ οἶεσθαι φθονίας εἶναι τὴν Ἀριστείδου πενίαν, ὃ παρῆν αἰσχρὸν
 10 εἰργασμένῳ μηδὲν, ἀλλ' ἓνα σκυλεύσαντι βάρβαρον ἢ μίαν σκηνὴν καταλαβόντι πλουσίῳ γενέσθαι. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τούτων.

V. Στρατηγίαι δὲ αἱ μὲν Κάτωνος οὐδὲν ὡς μεγάλοις πράγμασι μέγα προσέθηκαν, ἐν δὲ ταῖς Ἀριστείδου τὰ
 15 κάλλιστα καὶ λαμπρότατα καὶ πρῶτα τῶν Ἑλληνικῶν ἐργῶν ἐστίν, ὁ Μαραθῶν, ἡ Σαλαμίς, αἱ Πλαταιαί. Καὶ οὐκ ἄξιον δῆπου παραβαλεῖν τῷ Ξέρξῃ τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰ περιαιρεθέντα τῶν Ἰβηρικῶν πόλεων τείχη ταῖς τοσαύταις μὲν ἐν γῆ, τοσαύταις δ' ἐν θαλάσῃ πεσούσαις μυ-
 20 ριάσιν· ἐν οἷς Ἀριστείδης ἐργῶ μὲν οὐδενὸς ἐλείπετο, δόξης δὲ καὶ στεφάνων, ὥσπερ ἀμέλει πλούτου καὶ χρημάτων, ὑφήκατο τοῖς μᾶλλον δεομένοις, ὅτι καὶ πάντων τούτων διέφερεν. Ἐγὼ δ' οὐ μέμφομαι μὲν Κάτωνος τὸ μεγαλύνειν αἰεὶ καὶ πρῶτον ἑαυτὸν ἀπάντων τίθεσθαι·
 25 καίτοι φησὶν ἐν τινὶ λόγῳ τὸ ἐπαινεῖν αὐτὸν ὥσπερ τὸ λουδορεῖν ἄτοπον εἶναι· τελειότερος δέ μοι δοκεῖ πρὸς ἀρετὴν τοῦ πολλάκις ἑαυτὸν ἐγκωμιάζοντος ὁ μὴδ' ἐτέρων τοῦτο ποιούντων δεόμενος. Τὸ γὰρ ἀφιλότιμον οὐ μικρὸν εἰς προάφτηα πολιτικῆν ἐφόδιον, καὶ τούναντιον
 30 ἢ φιλοτιμία χαλεπὸν καὶ φθόνου γονιμώτατον, ἧς ὁ μὲν ἀπήλλακτο παντάπασιν, ὁ δὲ καὶ πάνυ πολλῆς μετείχευ. Ἀριστείδης μὲν γε Θεμιστοκλεῖ τὰ μέγιστα συμπράττων

καὶ τρόπον τινὰ τὴν στρατηγίαν αὐτοῦ δορυφορῶν ὄρωσε τὰς Ἀθήνας, Κάτων δ' ἀντιπράττων Σκηπίωνι μικροῦ μὲν ἀνέτρεψε καὶ διελυμήνατο τὴν ἐπὶ Καρχηδονίου αὐτοῦ στρατηγίαν, ἐν ἣ τὸν ἀήττητον Ἀννίβαν καθείλε, τέλος δὲ μηχανώμενος αἰεὶ τινὰς ὑποψίας καὶ διαβολὰς 5 αὐτὸν μὲν ἐξήλασε τῆς πόλεως, τὸν δ' ἀδελφὸν αἰσχίστη κλοπῆς καταδίκη περιέβαλεν.

VI. Ἦν τοίνυν πλείστοις ὁ Κάτων κεκόσμηκε καὶ καλλίστοις ἐπαίνοις αἰεὶ σωφροσύνην Ἀριστείδης μὲν ἄδικτον ὡς ἀληθῶς καὶ καθαρὰν ἐτήρησεν, αὐτοῦ δὲ τοῦ 10 Κάτωνος ὁ παρ' ἀξίαν ἅμα καὶ παρ' ὄραν γάμος οὐ μικρὰν οὐδὲ φαύλην εἰς τοῦτο διαβολὴν κατεσκέδασε. Πρεσβύτην γὰρ ἤδη τοσοῦτον ἐνηλικῶ παιδί καὶ γυναικὶ νύμφῃ παιδὸς ἐπιγῆμαι κόρην ὑπηρετοῦ καὶ δημοσιεύοντος ἐπὶ μισθῷ πατρὸς οὐδαμοῦ καλόγ, ἀλλ' εἶτε πρὸς 15 ἡδονὴν ταῦτ' ἐπραξεν εἰτ' ὄργῃ διὰ τὴν ἐταίραν ἀμνόμενος τὸν υἱόν, αἰσχύνῃν ἔχει καὶ τὸ ἔργον καὶ ἡ πρόφασις. Ὡς δ' αὐτὸς ἐχρήσατο λόγῳ κατειρωνεύμενος τὸ μειράκιον, οὐκ ἦν ἀληθής. Εἰ γὰρ ἐβούλετο πατῆρας ἀγαθούς ὁμοίως τεκνῶσαι, γάμον ἔδει λαβεῖν γενναῖον ἐξ ἀρχῆς σκεψάμενον, οὐχ ἕως μὲν ἐλάνθανεν ἀνεγγύφ γυναικὶ καὶ κοινῇ συγκοιμώμενος ἀγαπᾶν, ἐπεὶ δ' ἐφωράθη ποιήσασθαι, πενθερὸν ὃν ῥᾶστα πείσειν, οὐχ ὃ κάλλιστα κηδεύσειν ἐμελλεν.

25

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

30

356 I. Κλέανδρος ἦν ἐν Μαντινείᾳ γένους τε πρώτου καὶ δυνηθεὶς ἐν τοῖς μάλιστα τῶν πολιτῶν, τύχη δὲ χρησά-

μενος καὶ τὴν ἑαυτοῦ φυγῶν ἦκεν εἰς Μεγάλην πόλιν
 οὐχ ἦκιστα διὰ τὸν Φιλοποίμενος πατέρα Κραῦγιν, ἄνδρα
 πάντων ἕνεκα λαμπρόν, ἰδίᾳ δὲ πρὸς ἐκείνον οἰκείως
 ἔχοντα. Ζῶντος μὲν οὖν αὐτοῦ πάντων ἐτύγχανε, τελευ-
 5 τήσαντος δὲ τὴν ἀμοιβὴν τῆς φιλοξενίας ἀποδιδούς ἔθρε-
 ψεν αὐτοῦ τὸν υἱὸν Ὀρφανὸν ὄντα, καθάπερ φησὶν Ὅμη-
 ρος ὑπὸ τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα τραφήναι, γενναίαν
 τινὰ καὶ βασιλικὴν τοῦ ἦθους εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πλάσιν καὶ
 αὔξησιν λαμβάνοντος. Ἦδη δὲ τοῦ Φιλοποίμενος ἀντί-
 10 παιδος ὄντος Ἐκδημος καὶ Μεγαλοφάνης οἱ Μεγαλοπο-
 λιται διεδέξαντο τὴν ἐπιμέλειαν, Ἀρκεσίλαφ συνήθεις ἐν
 Ἀκαδημείᾳ γεγονότες καὶ φιλοσοφίαν μάλιστα τῶν καθ'
 ἑαυτοὺς ἐπὶ πολιτείαν καὶ πράξεις προαγαγόντες. Οὗ-
 τοι καὶ τὴν ἑαυτῶν πατρίδα τυραννίδος ἀπήλλαξαν, τοὺς
 15 ἀποκτενοῦντας Ἀριστόδημον κρύφα παρασκευάσαντες
 καὶ Νικοκλέα τὸν Σικυωνίων τυραννον Ἀράτῳ συνεξέ-
 βαλον, καὶ Κυρηναίοις δεηθεῖσι, τεταραγμένων τῶν κατὰ
 τὴν πόλιν καὶ νοσοῦντων, πλεύσαντες εὐνομίαν ἔθεντο
 καὶ διεκόσμησαν ἄριστα τὴν πόλιν. Αὐτοὶ γε μὴν ἐν τοῖς
 20 ἄλλοις ἔργοις καὶ τὴν Φιλοποίμενος ἐποιοῦντο παιδεύ-
 σιν, ὡς κοινὸν ὄφελος τῇ Ἑλλάδι τὸν ἄνδρα τοῦτον ὑπὸ
 φιλοσοφίας ἀπεργασόμενοι. Καὶ γὰρ ὥσπερ ὀψίγονον
 ἐν γήρᾳ ταῖς τῶν παλαιῶν ἡγεμόνων ἐπιτεκοῦσα τοῦτον
 ἀρεταῖς ἢ Ἑλλὰς ἡγάπησε διαφερόντως καὶ συνηύξησε
 25 τῇ δόξῃ τὴν δύναμιν. Ῥωμαίων δὲ τις ἐκαινῶν ἔσχατον
 αὐτὸν Ἑλλήνων προσεῖπεν, ὡς οὐδένα μέγαν μετὰ τοῦ-
 του ἐτι τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα γειναμένης οὐδὲ αὐτῆς ἄξιον.

II. Ἦν δὲ τὸ μὲν εἶδος οὐκ αἰσχρὸς, ὡς ἐνιοὶ νομίζου-
 σιν· εἰκόνα γὰρ αὐτοῦ διαμένουσιν ἐν Δελφοῖς ὁρῶμεν·
 30 τὴν δὲ τῆς ξένης τῆς Μεγαρικῆς ἄγνοιαν συμβῆναι λέ-
 γουσι δι' εὐκολίαν τινὰ καὶ ἀφέλειαν αὐτοῦ. Πυνθανο- 357
 μένη γὰρ ἔρχεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὸν στρατηγὸν τῶν

Ἀχαιῶν ἔθορουβέιτο παρασκευάζουσα δειπνον, οὐ παρόν-
 τος κατὰ τύχην τοῦ ἀνδρός. Ἐν τούτῳ δὲ τοῦ Φιλοποί-
 μενος εἰσελθόντος χλαμύδιον εὐτελὲς ἔχοντος οἰομένη
 τινὰ τῶν ὑπηρετῶν εἶναι καὶ πρόδρομον παρεκάλει τῆς
 διακονίας συνεπάψασθαι. Καὶ ὁ μὲν εὐθύς ἀπορρίψας 5
 τὴν χλαμύδα τῶν ξύλων ἔσχιζεν· ὁ δὲ ξένος ἐπεισελθὼν
 καὶ θεασάμενος „Τί τοῦτο“ ἔφη, „ὦ Φιλοποίμην;“ „Τί
 γὰρ ἄλλο“ ἔφη θωρίζων ἐκείνος „ἢ κακᾶς ὄψεως δίκας
 δίδωμι;“ Τοῦ δὲ ἄλλου σώματος τὴν φύσιν ἐπισκώπτων
 ὁ Τίτος εἶπεν „ὦ Φιλοποίμην, ὡς καλὰς χεῖρας ἔχεις 10
 καὶ σκέλη· γαστέρα δ' οὐκ ἔχεις“ ἦν γὰρ ἐκ τῶν μέσων
 στενωτέρως. Τὸ μέντοι σκῶμμα πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ
 μᾶλλον ἐλέχθη. Καὶ γὰρ ὀπλίτας ἔχων ἀγαθοὺς καὶ ἱπ-
 πεῖς χρημάτων πολλάκις οὐκ εὐπόρει. Ταῦτα μὲν οὖν ἐν
 ταῖς σχολαῖς περὶ τοῦ Φιλοποίμενος λέγεται. 15

III. Τοῦ δ' ἠθους τὸ φιλότιμον οὐκ ἦν παντάπασι
 φιλονεικίας καθαρὸν οὐδ' ὀργῆς ἀπηλλαγμένον· ἀλλὰ
 καίπερ Ἐπαμεινώνδου βουλόμενος εἶναι μάλιστα ζηλω-
 τῆς, τὸ δραστήριον καὶ συνετὸν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ χρημάτων
 ἀπαθὲς ἰσχυρῶς ἐμιμειτο, τῷ δὲ πρᾶψ καὶ βαθεῖ καὶ φι- 20
 λανθρωπῶ παρατὰς πολιτικὰς διαφορὰς ἐμμένειν οὐ
 δυνάμενος δι' ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν μᾶλλον ἐδόκει
 στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρετῆς οἴκελος εἶναι. Καὶ γὰρ
 ἐκ παιδῶν εὐθύς ἦν φιλοστρατιώτης, καὶ τοῖς πρὸς τοῦτο
 χρησίμοις μαθήμασιν ὑπήκουε προθύμως, ὀπλομαχεῖν 25
 καὶ ἱππεύειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ παλαίειν εὐφυῶς ἐδόκει καὶ
 παρεκάλουν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀθλήσιν ἐνιοὶ τῶν φίλων καὶ
 τῶν ἐπιτρόπων, ἠρώτησεν αὐτούς, μή τι πρὸς τὴν στρα-
 τιωτικὴν ἄσκησιν ὑπὸ τῆς ἀθλήσεως βλαβήσοιτο. Τῶν
 δὲ φαιμένων, ὅπερ ἦν, ἀθλητικὸν στρατιωτικὸν σῶμα καὶ 30
 βίον διαφέρειν τοῖς πᾶσι, μάλιστα δὲ δίκαιαν ἐτέραν καὶ
 ἄσκησιν εἶναι, τῶν μὲν ὕπνω τε πολλῷ καὶ πλησμοναῖς

ἐνδεδελεχέσι καὶ κινήσεσι τεταγμέναις καὶ ἡσυχίαις ἀξόντων τε καὶ διαφυλαττόντων τὴν ἕξιν ὑπὸ πάσης ῥοπῆς καὶ παρεκβάσεως τοῦ συνήθους ἀκροσφαλῆ πρὸς μεταβολὴν οὐσαν, τὰ δὲ πάσης μὲν πλάνης ἔμπειρα καὶ πάσης
 5 ἀνωμαλίας προσῆκον εἶναι, μάλιστα δὲ φέρειν ῥαδίως μὲν ἔνδειαν εἰθισμένα, ῥαδίως δὲ ἀγρυπνίαν, ἀκούσας ὁ Φιλοποίμην οὐ μόνον αὐτὸς ἔφυγε τὸ πρᾶγμα καὶ κατεγέλασεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγῶν ὕστερον ἀτιμίαις καὶ προπηλακισμοῖς, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, πᾶσαν ἄθλησιν ἐξέβα-
 10 λεν ὡς τὰ χρησιμώτατα τῶν σωματίων εἰς τοὺς ἀναγκαίους ἀγῶνας ἄχρηστα ποιούσας.

IV. Ἀκαλλαγεῖς δὲ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς στρατείαις, ἃς ἐποίουντο κλωπείας ἔνεκα καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβάλλοντες, εἰθισεν αὐ-
 15 τὸν πρῶτον μὲν ἐστρατευόντων, ὕστατον δὲ ἀπερχομένων βαδίζειν. Σχολῆς δὲ οὐσῆς ἢ κνηηγῶν διεπόνει τὸ σῶμα καὶ κατεσκεύαζε κοῦφον ἅμα καὶ ῥωμαλέον, ἢ γεωργῶν. Ἦν γὰρ ἀγρὸς αὐτῷ καλὸς ἀπὸ σταδίων εἰκοσι τῆς πόλεως. Εἰς τοῦτον ἐβάδιξε καθ' ἡμέραν μετὰ τὸ ἄριστον
 20 ἢ μετὰ τὸ δεῖπνον, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐπὶ στιβαδίου τοῦ τυχόντος ὡσπερ ἕκαστος τῶν ἐργατῶν ἀνεπαύετο. Πρῶτ' δὲ ἀναστὰς καὶ συνεφασάμενος ἔργου τοῖς ἀμπελουργοῦσιν ἢ βοηλατοῦσιν αὐθις εἰς πόλιν ἀπήει καὶ περὶ τὰ δημόσια τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσι συνησχολεῖτο. Τὰ μὲν
 25 οὖν ἐκ τῶν στρατειῶν προσιόντα κατανάλισκεν εἰς ἵππους καὶ ὄπλα καὶ λύσεις αἰχμαλώτων, τὸν δὲ οἶκον ἀπὸ τῆς γεωργίας αὐξεῖν ἐπειρᾶτο δικαιωτάτῳ τῶν χρηματι- 358
 σμῶν, οὐδὲ τοῦτο ποιούμενος πάρεργον, ἀλλὰ καὶ πάννυ προσήκειν οἴομενος οἰκεία κεκτῆσθαι τὸν ἀλλοτρίων ἀφε-
 30 ξόμενον. Ἠκροᾶτο δὲ λόγων καὶ συγγράμμασι φιλοσόφων ἐνετύγχανεν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἐδόκει πρὸς ἀρετὴν ὠφελεῖσθαι. Καὶ τῶν Ὀμηρικῶν ὅσα τὰς πρὸς

ἀνδρείαν ἐγείρειν καὶ παροξύνειν ἐνόμιζε φαντασίας, τούτοις προσείχε. Τῶν δ' ἄλλων ἀναγνωσμάτων μάλιστα τοῖς Εὐάγγελου τακτικοῖς ἐνεφύετο καὶ τὰς περὶ Ἀλέξανδρον ἱστορίας κατείχε, τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ πράγματα καταστρέφειν οἴομενος, εἰ μὴ σχολῆς ἕνεκα καὶ λαλιᾶς δ ἀκάρπου περαίνοντο. Καὶ γὰρ τῶν τακτικῶν θεωρημάτων τὰς ἐπὶ τοῖς πινακίοις διαγραφὰς ἑὼν χαίρειν, ἐπὶ τῶν τόπων αὐτῶν ἐλάμβανεν ἔλεγχον καὶ μελέτην ἐποιεῖτο, χωρίων συγκλισίας καὶ πεδίων ἀποκοπᾶς καὶ ὅσα περὶ ρεῖθροις ἢ τάφροις ἢ στενωποῖς πάθη καὶ σχήματα 10 διασπασμένης καὶ πάλιν συστελλομένης φάλαγγος, ἐπισκοπῶν αὐτὸς πρὸς αὐτὸν ἐν ταῖς ὁδοικοροίαις καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ προβάλλων. Ἔοικε γὰρ οὗτος ὁ ἀνὴρ περαιτέρω τῆς ἀνάγκης ἐμφιλοκαλῆσαι τοῖς στρατιωτικοῖς, καὶ τὸν πόλεμον ὡς ποικιλωτάτην ὑπόθεσιν τῆς ἀρετῆς ἀσπά- 15 σασθαι, καὶ ὅλως καταφρονεῖν τῶν ἀπολειπομένων ὡς ἀπράκτων.

V. Ἦδη δὲ αὐτοῦ τριάκοντα ἔτη γεγονότος Κλεομένης ὁ βασιλεὺς Λακεδαιμονίων νυκτὸς ἐξαίφνης προσπεσὼν τῇ Μεγάλῃ πόλει καὶ τὰς φυλακὰς βιασάμενος ἐντὸς 20 παρῆλθε καὶ τὴν ἀγορὰν κατέλαβεν. Ἐκβοηθήσας δὲ Φιλοποίμην τοὺς μὲν πολεμίους οὐ κατίσχυσεν ἐξελάσαι, καίπερ ἐρρωμένως καὶ παραβόλως διαγωνισάμενος, τοὺς δὲ πολίτας τρόπον τινὰ τῆς πόλεως ἐξέκλεψε, προσμαχόμενος τοῖς ἐπιδιώκουσι καὶ τὸν Κλεομένην περισπῶν 25 ἐφ' ἑαυτὸν, ὡς χαλεπῶς καὶ μόλις ὕστατος ἀπελθεῖν ἀποβαλὼν τὸν ἵππον καὶ τραυματίας γενόμενος. Ἐπεὶ δὲ προσέπεμψεν αὐτοῖς ὁ Κλεομένης εἰς Μεσσήνην ἀπελθεῖν τὴν τε πόλιν μετὰ τῶν χρημάτων ἀποδιδούς καὶ τὴν χώραν, ὁρῶν ὁ Φιλοποίμην τοὺς πολίτας ἀσμένως 30 δεχομένους καὶ σπεύδοντας ἐπανελθεῖν ἐνέστη καὶ διεκάλυψε τῷ λόγῳ, διδάσκων ὡς οὐκ ἀποδίδῶσι τὴν πόλιν

Κλεομένης, προσκτᾶται δὲ τοὺς πολίτας ἐπὶ τῷ καὶ τὴν πόλιν ἔχειν βεβαιότερον· οὐ γὰρ ἔξειν αὐτὸν ὅπως οἰκίας καὶ τείχη κενὰ φυλάξει καθήμενος, ἀλλὰ καὶ τούτων ὑπ' ἐρημίας ἐκπεσεῖσθαι. Ταῦτα λέγων τοὺς μὲν πολί-
 5 τας ἀπέτρεψε, τῷ δὲ Κλεομένει πρόφασιν παρέσχε λυμῆ-
 νασθαι καὶ καταβαλεῖν τὰ πλεῖστα τῆς πόλεως καὶ χρη-
 μάτων εὐπορήσαντι μεγάλων ἀπελθεῖν.

VI. Ἐπεὶ δὲ Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς βοηθῶν ἐπὶ τὸν Κλεομένην μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐστράτευσε, καὶ τὰς περὶ
 10 Σελλασίαν ἄκρας καὶ τὰς ἐμβολὰς κατέχοντος αὐτοῦ πα-
 ρέταξε τὴν δύναμιν ἐγγὺς ἐπιχειρεῖν καὶ βιάζεσθαι δια-
 νοούμενος, ἦν μὲν ἐν τοῖς ἱππεῦσι μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πο-
 λιτῶν τεταγμένος ὁ Φιλοπολίμην, καὶ παραστάτας εἶχεν
 Ἰλλυριοὺς, οἷς τὰ λήγοντα τῆς παρατάξεως συνεπέφρακτο
 15 πολλοῖς οὔσι καὶ μαχίμοις. Εἰρητο δὲ αὐτοῖς ἐφεδρεύ-
 ουσιν ἡσυχίαν ἔχειν, ἄχρι ἂν ἀπὸ θατέρου κέρως ὑπὸ τοῦ
 βασιλέως ἀρθῇ φοινικὴς ὑπὲρ σαρίσης διατεταμένη. Τῶν
 δὲ ἡγεμόνων τοῖς Ἰλλυριοῖς πειρωμένων ἐκβιάζεσθαι
 τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ὥσπερ προσετέ-
 20 τακτο, τὴν ἐφεδρείαν ἐν τάξει διαφυλαττόντων, Εὐκλεί-
 δας ὁ τοῦ Κλεομένου ἀδελφὸς καταμαθὼν τὸ γινόμενον
 διάσπασμα περὶ τοὺς πολεμίους ταχὺ τοὺς ἐλαφροτάτους
 τῶν ψιλῶν περιέπεμψεν, ἐξόπισθεν τοῖς Ἰλλυριοῖς ἐπι-
 πεσεῖν κελεύσας καὶ περισπᾶν ἐρήμους τῶν ἱππέων ἀπο-
 25 λελειμμένους. Γινομένων δὲ τούτων καὶ τῶν ψιλῶν τοὺς 359
 Ἰλλυριοὺς περισπῶντων καὶ διαταραττόντων, συνιδὼν ὁ
 Φιλοπολίμην οὐ μέγα ὄν ἔργον ἐπιθέσθαι τοῖς ψιλοῖς καὶ
 τὸν καιρὸν ὑψηγόμενον τοῦτο, πρῶτον μὲν ἔφραξε τοῖς
 βασιλικοῖς, ὡς δὲ οὐκ ἐπειθεν, ἀλλὰ μαίνεσθαι δοκῶν
 30 κατεφρονεῖτο, οὐδέπω μεγάλης οὐδὲ ἀξιοπίστου πρὸς
 τηλικούτο στρατήγημα δόξης περὶ αὐτὸν οὔσης, αὐτὸς
 ἐμβάλλει συνεπισπασάμενος τοὺς πολίτας. Γενομένης

δὲ ταραχῆς τὸ πρῶτον, εἶτα φυγῆς καὶ φόνου πολλοῦ τῶν φιλοῶν, βουλόμενος εἶτι μᾶλλον ἐπιφροῶσαι τοὺς βασιλικούς καὶ προσμίξει κατὰ τάχος θορυβουμένοις τοῖς πολεμίοις τὸν μὲν ἵππον ἀφήκεν, αὐτὸς δὲ πρὸς χωρία σκολιά καὶ μεστὰ φεῖθρων καὶ φαράγγων πεζὸς ἐν ἵπικῳ⁵ θώρακι καὶ σκευῇ βαρυτέρα χαλεπῶς καὶ ταλαιπώρως ἀμιλλώμενος διελαύνεται διαμπερὲς ὁμοῦ τοὺς μηροὺς ἐκατέρους ἐνὶ μεσαγκύλω, καιρίας μὲν οὐ γενομένης, ἰσχυρᾶς δὲ τῆς πληγῆς, ὥστε τὴν αἰχμὴν ἐπὶ θάτερα διῶσαι. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐνσχεθεὶς ὥσπερ δεσμῶ παντά-10 πασιν ἀπόρως εἶχε· τὸ γὰρ ἔναμμα τῆς ἀγκύλης χαλεπὴν ἐποίει τοῦ ἀκοντίσματος ἀνελκομένου διὰ τῶν τραυμάτων τὴν πάροδον· ὡς δὲ ὄκνουσι οἱ παρόντες ἄψασθαι καὶ τῆς μάχης ἀκμὴν ὀξείαν ἐχούσης ἐσφάδαζεν ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλοτιμίας πρὸς τὸν ἀγῶνα, τῇ παραβάσει καὶ τῇ¹⁵ παραλλάξει τῶν σκελῶν διὰ μέσου κλάσας τὸ ἀκόντισμα χωρὶς ἐκέλευσεν ἐλκύσαι τῶν ἀγμάτων ἐνἄτερον. Οὕτω δὲ ἀπαλλαγείς καὶ σπασάμενος τὸ ξίφος ἐχώρει διὰ τῶν προμάχων ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὥστε πολλὴν προθυμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς παρασχεῖν τοῖς ἀγωνιζομένοις. Νική-20 σας οὖν ὁ Ἀντίγονος ἀπειρεῖατο τῶν Μακεδόνων, ἐρωτῶν διὰ τί, μὴ κελεύσαντος αὐτοῦ, τὸ ἵπικὸν ἐκίνησαν. Τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ὡς παρὰ γνώμην βιασθεῖεν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τοῖς πολεμίοις μειρακίου Μεγαλοπολιτικοῦ προεμβalόντος, γελάσας ὁ Ἀντίγονος „Ἐκεῖνο τοί-25 νυν τὸ μειράκιον“ εἶπεν „ἔργον ἡγεμόνος μεγάλου πεποίηκεν.“

VII. Ἐκ τούτου δόξαν ἔσχεν, ὥσπερ εἰκός, ὁ Φιλοποίμην. Καὶ τοῦ μὲν Ἀντιγόπου σπουδάσαντος, ὅπως στρατεύοιτο μετ' αὐτοῦ, καὶ διδόντος ἡγεμονίαν καὶ χρήματα,³⁰ παρητήσατο, μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ φύσιν καταμαθὼν πρὸς τὸ ἄρχεσθαι δυσκόλως καὶ χαλεπῶς ἔχουσαν, ἀργεῖν δὲ

καὶ σχολάζειν οὐ βουλόμενος ἀσκήσεως ἕνεκα καὶ μελέτης τῶν πολεμικῶν εἰς Κρήτην ἐπλευσεν ἐπὶ στρατείαν. **Κ**ἀκεῖ συχνὸν χρόνον ἐγγυμνασάμενος ἀνδράσι μαχίμοις καὶ ποικίλοις μεταχειρίσασθαι πόλεμον, ἔτι δὲ σώφροσι 5 καὶ κεκολασμένοις περὶ δλαιταν, ἐπανῆλθεν οὕτω λαμπρὸς εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὥστε εὐθύς ἵππαρχος ἀποδειχθῆναι. Παραλαβὼν δὲ τοὺς ἵππεις φαύλοις μὲν ἵππαρχοῖς ἐκ τοῦ προστυχόντος, ὅτε συμβαίνοι στρατεία, προσχρωμένους, αὐτοὺς δὲ τὰς πολλὰς τῶν στρατειῶν ἀπο- 10 διδράσκοντας, ἐτέρους δὲ πέμποντας ἀνθ' ἑαυτῶν, δεινὴν δὲ ἀπειρίαν μετὰ ἀτολμίας πάντων οὖσαν, περιρῶντας δὲ ταῦτα τοὺς ἄρχοντας αἰεὶ διὰ τε τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς τοὺς ἵππεις δύνασθαι καὶ μάλιστα κυρίους εἶναι τιμῆς καὶ κολάσεως, οὐχ ὑπεῖξεν οὐδὲ ἀνῆκεν, ἀλλὰ 15 καὶ τὰς πόλεις ἐπιῶν καὶ κατ' ἄνδρα τῶν νέων ἕκαστον ἐπὶ τὴν φιλοτιμίαν συνεξορμῶν, καὶ κολάζων τοὺς ἀνάγκης δεομένους, μελέταις τε καὶ πομπαῖς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀμίλλαις χρώμενος, ὅπου πλεῖστοι θεᾶσθαι μέλλοιεν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πᾶσι ῥώμηι τε θαυμαστὴν καὶ προθυμίαν 20 παρέστῃσε καὶ, ὃ μέγιστον ἦν ἐν τοῖς τακτικοῖς, ἐλαφροὺς 360 καὶ ὄξεις πρὸς τε τὰς κατ' οὐλαμὸν ἐπιστροφὰς καὶ περισπασμοὺς καὶ τὰς κατ' ἵππον ἐπιστροφὰς καὶ κλίσεις ἀπειργάσατο, καὶ συνείδισεν ὡς ἐνὶ σώματι κινουμένῳ κατ' ὄρμην ἐκούσιον εἰκέναι τὴν ὄλου τοῦ συστήματος 25 ἐν ταῖς μεταβολαῖς εὐχέρειαν. Συστάσης δὲ τῆς περὶ τὸν Λάρισσον αὐτοῖς ποταμὸν ἰσχυρᾶς μάχης πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ἡλείους, ὃ τῶν Ἡλείων ἵππαρχος Δαμόφαντος ὤρμησεν ἐπὶ τὸν Φιλοποίμενα προεξελάσας. Δεξάμενος δὲ τὴν ὄρμην ἐκεῖνος αὐτοῦ καὶ φθάσας τῷ δόρατι παίει καὶ 30 καταβάλλει τὸν Δαμόφαντον. Εὐθύς δὲ τούτου πεσό- ντος ἐφυγον οἱ πολέμιοι, καὶ λαμπρὸς ἦν ὁ Φιλοποίμην, ὡς οὐτὲ κατὰ χεῖρα τῶν νέων τινὸς οὔτε συνέσει τῶν πρε-

σβυτέρων ἀπολειπόμενος, ἀλλὰ καὶ μάχεσθαι καὶ στρατηγεῖν ἰκανώτατος.

VIII. Τὸ δὲ κοινὸν τῶν Ἀχαιῶν πρῶτος μὲν Ἄρατος εἰς ἀξίωμα καὶ δύναμιν ἤρην ἐκ ταπεινοῦ καὶ διερριμμένου κατὰ πόλεις συναγαγὼν καὶ πολιτευσάμενος Ἑλλη- 5 νικὴν καὶ φιλάνθρωπον πολιτείαν· ἔπειτα, ὥσπερ ἐν τοῖς ὕδασιν, ἀρξαμένων ὀλίγων ὑφίστασθαι καὶ μικρῶν σωμάτων, ἤδη τὰ ἐπιρρέοντα τοῖς πρώτοις ἐνισχόμενα καὶ περιπίπτοντα πῆξιν ἰσχυρὰν καὶ στερεότητα ποιεῖ δι' ἀλλήλων, οὕτω τῆς Ἑλλάδος ἀσθενοῦς καὶ εὐδιαλύτου 10 φερομένης κατὰ πόλεις ἐν τῷ τότε χρόνῳ πρῶτον συστάντες οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τῶν κύκλῳ πόλεων τὰς μὲν ἐκ τοῦ βοηθεῖν καὶ συνελευθεροῦν ἀπὸ τῶν τυράννων ὑπολαμβάνοντες, τὰς δὲ ὁμονοίᾳ καὶ πολιτείᾳ καταμινύντες εἰς ἑαυτούς, ἐν σώμα καὶ μίαν δύναμιν κατασκευάσαι διε- 15 νοοῦντο τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' Ἄρατου μὲν ζῶντος ἔτι τοῖς Μακεδόνων ὄπλοις ὑπεδύοντο τὰ πολλὰ, θεραπεύοντες Πτολεμαῖον, εἰτ' αὐθις Ἀντίγονον καὶ Φίλιππον ἐν μέσαις ἀναστρεφομένους ταῖς Ἑλληνικαῖς πράξε- 20 σιν· ἐπεὶ δὲ Φιλοποίμην εἰς τὸ πρωτεύειν προῆλθεν, ἤδη 20 καθ' ἑαυτούς ἀξιόμαχοι τοῖς ἰσχύουσι πλείστον ὄντες ἐπαύσαντο χρώμενοι προστάταις ἐπεισάκτοις. Ἄρατος μὲν γὰρ ἀργότερος εἶναι δοκῶν πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας ὁμιλία καὶ πραότητι καὶ φιλαῖς βασιλικαῖς τὰ πλείστα κατειργάσατο τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν τῆς περὶ 25 ἐκείνου γέγραπται, Φιλοποίμην δὲ ἀγαθὸς πολεμιστῆς ὢν καὶ διὰ τῶν ὄπλων ἐνεργός, ἔτι δ' εὐτυχῆς καὶ κατορθωτικὸς εὐθύς ἐν ταῖς πρώταις γενόμενος μάχαις, ἅμα τῇ δυνάμει τὸ φρόνημα τῶν Ἀχαιῶν ἠΰξησε νικᾶν ἐθισθέντων μετ' αὐτοῦ καὶ κατευτυχεῖν ἐν τοῖς πλείστοις 30 ἀγῶσι.

IX. Πρῶτον μὲν οὖν τὰ περὶ τὰς τάξεις καὶ τοὺς ὀπλι-
PLUT. VIT. II. 16

σμούς φάυλως ἔχοντα τοῖς Ἀχαιοῖς ἐκίνησεν. Ἐχρῶντο
 μὲν γὰρ θυρεοῖς μὲν εὐπετέσι διὰ λεπτότητα καὶ στενω-
 τέροις τοῦ περιστέλλειν τὰ σώματα, δόρασι δὲ μικροτέ-
 ροις πολὺ τῶν σαρισῶν· καὶ διὰ τοῦτο πληῖται καὶ μά-
 5 χμοὶ πόρρωθεν ἦσαν ὑπὸ κουφότητος, προσμίξαντες δὲ
 τοῖς πολεμίοις ἔλαττον εἶχον· εἶδος δὲ τάξεως καὶ σχή-
 ματος εἰς σπείραν οὐκ ἦν σύνηθες, φάλαγγι δὲ χρώμενοι
 μήτε προβολὴν ἐχούση μήτε συνασπισμὸν, ὡς ἡ Μακε-
 δόνων, φάδιως ἐξεθλίβοντο καὶ διεσπῶντο. Ταῦτα ὁ Φι-
 10 λοποιίμην διδάξας ἔπεισεν αὐτοὺς ἀντὶ μὲν θυρεοῦ καὶ
 δόρατος ἀσπίδα λαβεῖν καὶ σάρισαν, κράνεσι δὲ καὶ θώ-
 ραξι καὶ περικνημῖσι πεφραγμένους μόνιμον καὶ βεβη-
 κυτταν ἀντὶ δρομικῆς καὶ πελταστικῆς μάχην ἀσκεῖν. Πεί-
 σασ δὲ καθοπλίσασθαι τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πρῶτον μὲν ἐπῆρε
 15 θαρρεῖν ὡς ἀμάχους γεγονότας, ἔπειτα τὰς τρυφὰς αὐ-
 τῶν καὶ τὰς πολυτελείας ἄριστα μετεκόσμησεν. Ἀφελεῖν
 γὰρ οὐκ ἦν παντάπασιν ἐκ πολλοῦ νοσοῦντων τὸν κενὸν
 καὶ μάταιον ζῆλον, ἐσθῆτας ἀγαπῶντων περιττὰς στρω-
 μνάς τε βαπτομένων ἀλουργεῖς καὶ περὶ δεῖπνα φιλοτι- 361
 20 μουμένων καὶ τραπέζας. Ὁ δὲ ἀρξάμενος ἐκτρέπειν ἀπὸ
 τῶν οὐκ ἀναγκαίων ἐπὶ τὰ χρήσιμα καὶ καλὰ τὴν φιλο-
 κοσμίαν, ταχὺ πάντας ἔπεισε καὶ παρώρμησε τὰς καθ’
 ἡμέραν περὶ σῶμα δαπάνας κολουσάντας ἐν ταῖς στρα-
 τιωτικαῖς καὶ πολεμικαῖς παρασκευαῖς διαπρεπεῖς ὀρᾶ-
 25 σθαι κεκοσμημένους. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὰ μὲν ἐργαστήρια
 μεστὰ κατακοπτομένων κυλλίκων καὶ Θηρικλείων, χρυ-
 σουμένων δὲ θωράκων καὶ καταργυρουμένων θυρεῶν
 καὶ χαλιῶν, τὰ δὲ στάδια πῶλων δαμαζομένων καὶ νεα-
 νίσκων ὀπλομαχοῦντων, ἐν δὲ ταῖς χερσὶ τῶν γυναικῶν
 30 κρᾶνη καὶ πτερὰ βαφαῖς κοσμούμενα καὶ χιτῶνων ἱπι-
 κῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηνηθισμένων. Ἡ δ’
 ὄψις αὕτη τὸ θάρσος αὐξουσα καὶ παρακαλοῦσα τὴν ὀφ-

μὴν ἐποίει φιλοπαράβολον καὶ πρόθυμον ἐπὶ τοὺς κινδύνους. Ἡ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις θεάμασι πολυτέλεια τρυφήν ἐπάγεται καὶ μαλακίαν ἐνδίδωσι τοῖς χρωμένοις, ὥσπερ ὑπὸ νυγμῶν καὶ γαργαλισμῶν τῆς αἰσθήσεως συνεπικλώσης τὴν διάνοιαν, ἢ δ' εἰς τὰ τοιαῦτα βῶννυσι 5 καὶ μεγαλύνει τὸν θυμὸν, ὥσπερ Ὀμηρος ἐποίησε τὸν Ἀχιλλέα τῶν καινῶν ὄπλων παρατεθέντων ἔγγυς ὑπὸ τῆς ὄψεως οἶον ὀργῶντα καὶ φλεγόμενον πρὸς τὴν δι' αὐτῶν ἐνέργειαν. Οὕτω δὲ κοσμήσας τοὺς νέους ἐγύμναζε καὶ διεπόνει ταῖς κινήσεσι προθύμως ὑπακούοντας 10 καὶ φιλοτίμως. Καὶ γὰρ ἡ τάξις θαυμαστῶς ἠγαπᾶτο ἄθραυστόν τι λαμβάνειν πύκνωμα δοκούσα, καὶ τὰ ὄπλα τοῖς σώμασιν ἐγίνετο χειροήθη καὶ κοῦφα, μεθ' ἠδονῆς διὰ λαμπρότητα καὶ κάλλος ἀπτομένων καὶ φορούντων, ἐναγωνίσασθαί τε βουλομένων καὶ διακριθῆναι τάχιστα 15 πρὸς τοὺς πολεμίους.

Χ. Ἦν δὲ τότε τοῖς Ἀχαιοῖς ὁ πρὸς Μαχανίδα πόλεμος τὸν Λακεδαιμονίων τύραννον, ἀπὸ πολλῆς καὶ μεγάλης δυνάμεως ἐπιβουλεύοντα πᾶσι Πελοποννησίοις. Ὡς οὖν εἰς τὴν Μαντίνειαν ἐμβεβληκῶς ἀπηγγέλη, κατὰ 20 τάχος ὁ Φιλοποίμην ἐξήγαγε τὴν στρατιὰν ἐπ' αὐτόν. Ἐγγυς δὲ τῆς πόλεως παρετάξαντο πολλοὶ μὲν ξένοις ἐκότεροι, πάσαις δὲ ὁμοῦ τι ταῖς πολιτικαῖς δυνάμεσι. Γενομένου δὲ τοῦ ἀγῶνος ἐν χερσὶν ὁ Μαχανίδα τοῖς ξένοις τοὺς τῶν Ἀχαιῶν προτεταγμένους ἀκοντιστὰς καὶ 25 Ταραντίνους τρεψάμενος ἀντὶ τοῦ χωρεῖν εὐθύς ἐπὶ τοὺς μαχομένους καὶ παραρρηγνύναι τὸ συνεστηκὸς ἐξέπεσε διώκων καὶ παρήλλαξε τὴν φάλαγγα τῶν Ἀχαιῶν ἐν τάξει μενόντων, ὁ δὲ Φιλοποίμην τηλικούτου πταίσματος ἐν ἀρχῇ γενομένου καὶ τῶν πραγμάτων ἀπολωλέναι κομιδῆ 30 καὶ διεφθάρθαι δοκούντων, τοῦτο μὲν ὅμως προσεποιεῖτο παρορᾶν καὶ μηδὲν ἠγείσθαι δεινόν, κατιδὼν δὲ τοὺς

πολεμίους, ὅσον ἡμάρτανον ἐν τῇ διώξει, τῆς φάλαγγος ἀπορηγνυμένους καὶ κενὴν χώραν διδόντας, οὐκ ἀσπίν-
 τησεν οὐδ' ἐνέστη φερομένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς φεύγον-
 τας, ἀλλ' ἐάσας παρελθεῖν καὶ διάσπασμα ποιῆσαι μέγα
 5 πρὸς τοὺς ὀπίστας εὐθύς ἦγε τῶν Λακεδαιμονίων, ὁρῶν
 τὴν φάλαγγα γυμνὴν ἀπολελειμμένην, καὶ κατὰ κέρας πα-
 ραδραμῶν ἐνέβαλε, μήτε ἄρχοντος αὐτοῖς παρόντος μήτε
 μάχεσθαι προσδεχομένοις· νικᾶν γὰρ ἠγοῦντο καὶ κρα-
 τεῖν παντάπασι διώκοντα τὸν Μαχανίδαυ ὁρῶντες. Ὡσαύ-
 10 μενος δὲ τούτους φόνῳ πολλῷ (λέγονται γὰρ ὑπὲρ τοὺς
 τετρακισχιλίους ἀποθανεῖν) ὄρμησεν ἐπὶ τὸν Μαχανίδαυ
 ἐκ τῆς διώξεως ἀναστρέφοντα μετὰ τῶν ξένων. Τάφρου 362
 δὲ μεγάλης καὶ βαθείας ἐν μέσῳ διειργούσης παρεξήλαν-
 τον ἀλλήλοις ἐκατέρωθεν, ὁ μὲν διαβῆναι καὶ φυγεῖν, ὁ
 15 δὲ τοῦτο κωλύσαι βουλόμενος. Ἦν δὲ ὄψις οὐχ ὡς στρα-
 τηγῶν μαχομένων, ἀλλ' ὥσπερ θηρίῳ πρὸς ἀλκὴν ὑπ'
 ἀνάγκης τρεπομένῳ δεινοῦ κνηγγέτου τοῦ Φιλοποίμενος
 συνεστῶτος. Ἐνθα ὁ μὲν ἵππος τοῦ τυράννου ῥωμαλέος
 ὦν καὶ θυμοειδὴς καὶ τοῖς μύωσιν αἰμαχθεὶς ἐκατέρωθεν
 20 ἐπετόλμησε τῇ διαβάσει, καὶ προσβαλὼν τῇ τάφρῳ τὸ
 στήθος ἐβιάζετο τοῖς προσθίοις πέραν ἐρείσασθαι σκέλε-
 σιν. Ἐν δὲ τούτῳ Σιμίνας καὶ Πολύαινος, οἵπερ αἰεὶ τῷ
 Φιλοποίμενι παρήσαν μαχομένῳ καὶ συνήσπιζον, ὁμοῦ
 προσήλαντον ἀμφοτέρω τὰς αἰχμὰς κλίναντες ἐναντίας.
 25 Φθάνει δὲ αὐτοὺς ὁ Φιλοποίμην ἀπαντήσας τῷ Μαχα-
 νίδαυ, καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ μετεωρίζοντα τὴν κεφαλὴν
 πρὸ τοῦ σώματος ὁρῶν μικρὸν ἐνέκλινε τὸν ἴδιον, καὶ
 διαλαβὼν τὸ ξυστὸν ἐκ χειρὸς ᾗθει καὶ περιτρέπει τὸν
 ἄνδρα συνεπερείσας. Τοῦτο ἔχων τὸ σχῆμα χαλκοῦς ἐν
 30 Δελφοῖς ἔστηκεν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν θαυμασάντων μάλι-
 στα καὶ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατηγίαν ἐκείνην.

XI. Λέγεται δὲ τῆς τῶν Νεμείων πανηγυρεως συν-

εστῶσης στρατηγοῦντα τὸν Φιλοποίμενα τὸ δευτέρου καὶ νενικηκότα μὲν οὐ πάλαι τὴν ἐν Μαντινεῖα μάχην, τότε δὲ σχολὴν ἄγοντα διὰ τὴν ἑορτήν, πρῶτον μὲν ἐπιδειξάι τοῖς Ἑλλήσι κεκοσμημένην τὴν φάλαγγα καὶ κινουμένην, ὡσπερ εἰδιστο, τοὺς τακτικούς θυθμούς μετὰ τάχους καὶ 5 ῥώμης· ἔπειτα κιθαρωδῶν ἀγωνιζομένων εἰς τὸ θέατρον παρελθεῖν ἔχοντα τοὺς νεανίσκους ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς χλαμύσι καὶ τοῖς φοινικοῖς ὑποδύταις, ἀκμάζοντάς τε τοῖς σώμασιν ἅπαντας καὶ ταῖς ἡλικίαις παραλλήλους, αἰδῶ δὲ πολλὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρό- 10 νημα νεανικὸν ὑποφαίνοντας ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν ἀγώνων· ἄρτι δ' αὐτῶν εἰσεληλυθότων κατὰ τύχην Πυλάδην τὸν κιθαρωδὸν ἄδοντα τοὺς Τιμοθέου Πέρσας ἐνάρξασθαι

Κλεινὸν ἐλευθερίας τεύχων μέγαν Ἑλλάδι κῆρμον· 15 ἅμα δὲ τῇ λαμπρότητι τῆς φωνῆς τοῦ περὶ τὴν ποιήσιν ὄγκου συμπρέψαντος ἐπίβλεψιν γενέσθαι τοῦ θεάτρου πανταχόθεν εἰς τὸν Φιλοποίμενα καὶ κρότον μετὰ χαρᾶς, τῶν Ἑλλήνων τὸ παλαιὸν ἀξίωμα ταῖς ἐλπίσιν ἀναλαμβάνόντων καὶ τοῦ τότε φρονήματος ἔγγιστα τῷ θαρρεῖν 20 γενομένων.

XII. Παρὰ δὲ τὰς μάχας καὶ τοὺς κινδύνους, ὡσπερ οἱ πῶλοι τοὺς συνήθεις ἐπιβάτας ποθοῦντες, ἐὰν ἄλλοι φέρωσι, πτύρονται καὶ ξενοπαθοῦσιν, οὕτως ἡ δύναμις τῶν Ἀχαιῶν ἐτέρου στρατηγοῦντος ἠθύμει καὶ πρὸς 25 ἐκείνον ἐπάπταινε καὶ μόνου ὀφθέντος εὐθύς ὀρθή καὶ δραστήριος ἦν διὰ τὸ θαρρεῖν, ἅτε δὴ καὶ τοὺς ἐναντίους αἰσθανόμενοι πρὸς ἓνα τοῦτον τῶν στρατηγῶν ἀντιβλέπειν οὐ δυναμένους, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦνομα δεδοικότας, ὡς ἦν φανερὸν ἐξ ὧν ἔπρασσον. Φί- 30 λιππος μὲν γὰρ ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς οἰόμενος, ἂν ἐκποδῶν ὁ Φιλοποίμην γένηται, πάλιν ὑποπτήξει αὐτῷ

τοὺς Ἀχαιοὺς, ἐπεμψεν εἰς Ἄργος κρύφα τοὺς ἀναιρή-
 στοντας αὐτόν· ἐπιγνωσθείσης δὲ τῆς ἐπιβουλῆς παντά-
 πασιν ἐξεμισήθη καὶ διεβλήθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Βοιω-
 τοὶ δὲ πολιορκοῦντες Μέγαρα καὶ λήψεσθαι ταχέως ἐπι-
 5 ζοντες, ἐξαίφνης λόγου προσπεσόντος αὐτοῖς, ὃς οὐκ ἦν
 ἀληθής, Φιλοποίμενα βοηθοῦντα τοῖς πολιορκουμένοις
 ἐγγὺς εἶναι, τὰς κλίμακας ἀφέντες ἤδη προσεφηρισμένας
 τοῖς τείχεσιν ᾤχοντο φεύγοντες. Νάβιδος δὲ τοῦ μετὰ
 Μαχανίδα τυραννοῦντος Λακεδαιμονίων Μεσσήνην
 10 ἄφνω καταλαβόντος, ἐτύγχανε μὲν ἰδιώτης ὢν τότε ὁ Φι-
 λοποίμην καὶ δυνάμεως οὐδεμιᾶς κύριος, ἐπεὶ δὲ τὸν 363
 στρατηγοῦντα τῶν Ἀχαιῶν Λύσιππον οὐκ ἐπειθε βοη-
 θεῖν τοῖς Μεσσηνίοις, ἀπολωλέναι κομιδῇ φάσκοντα τὴν
 πόλιν ἐνδον γεγονότων τῶν πολεμίων, αὐτὸς ἐβοήθει
 15 τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν οὔτε νόμον οὔτε χειρο-
 τονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῶ
 κρείττονι κατὰ φύσιν ἐπομένους. Ἦδη δ' αὐτοῦ πλησίον
 ὄντος ἀκούσας ὁ Νάβις οὐχ ὑπέστη, καίπερ ἐν τῇ πόλει
 στρατοπεδεύων, ἀλλ' ὑπεκδύς διὰ πυλῶν ἐτέρων κατὰ-
 20 τάχος ἀπήγαγε τὴν δύναμιν εὐτυχίᾳ χρήσασθαι δοκῶν,
 εἰ διαφύγοι· καὶ διέφυγε, Μεσσήνη δ' ἤλευθέρωτο.

XIII. Ταῦτα μὲν οὖν καλὰ τοῦ Φιλοποίμενος· ἡ δ'
 εἰς Κρήτην αὐθις ἀποδημία Γορτυνίων δεηθέντων, ὡς
 χρῆσαιτο πολεμουμένοι στρατηγῶ, διαβολὴν ἔσχεν, ὅτι
 25 τῆς πατρίδος αὐτοῦ πολεμουμένης ὑπὸ Νάβιδος ἀπὴν
 φυγομαχῶν ἢ φιλοτιμούμενος ἀκαίρως πρὸς ἐτέρους.
 Καίτοι συντόμως οὕτως ἐπολεμήθησαν Μεγαλοπολίται
 κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον, ὥστε τοῖς μὲν τείχεσιν ἐνοι-
 κεῖν, σπείρειν δὲ τοὺς στενωποὺς περικεκομμένους τῆς
 30 χώρας καὶ τῶν πολεμίων σχεδὸν ἐν ταῖς πύλαις στρατο-
 πεδευόντων· ὁ δὲ Κρησὶ πολεμῶν τηνικαῦτα καὶ στρα-
 τηγῶν διαπόντιος ἐγκλήματα παρεῖχε καθ' ἑαυτοῦ τοῖς

ἐχθροῖς, ὡς ἀποδιδράσκων τὸν οἶκον πόλεμον. Ἦσαν δὲ
 τινες οἱ λέγοντες, ἐτέρους τῶν Ἀχαιῶν ἠρημένων ἄρχον-
 τας, ἰδιώτην ὄντα τὸν Φιλοποίμενα χρῆσαι τὴν ἑαυτοῦ
 σχολὴν ἐφ' ἡγεμονίᾳ δεηθεῖσι τοῖς Γορτυνίοις. Ἦν γὰρ
 ἀλλότριος σχολῆς, καθάπερ ἄλλο τι κτήμα τὴν στρατηγι- 5
 κὴν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν ἔχειν διὰ παντὸς ἐν χρήσει
 καὶ τριβῇ βουλόμενος, ὡς καὶ τῷ περὶ Πτολεμαίου ποτὲ
 φηθέντι τοῦ βασιλέως ἀπεδήλωσεν. Ἐκείνον γὰρ ἐγκωμια-
 ζόντων τινῶν, ὡς εὐ μὲν ἐξασκοῦντα τὸ στράτευμα καθ'
 ἡμέραν, εὐ δὲ γυμνάζοντα καὶ φιλοπόνως διὰ τῶν ὄπλων 10
 τὸ σῶμα „Καὶ τίς ἂν“ ἔφη „βασιλέα θαυμάσειεν ἐν τού-
 τῳ τῆς ἡλικίας μὴ ἐπιδεικνύμενον, ἀλλὰ μελετῶντα;“
 Χαλεπῶς δ' οὖν οἱ Μεγαλοκόλιται φέροντες ἐπὶ τούτῳ
 καὶ προεδόσθαι νομίζοντες ἐπεχείρησαν ἀποξενοῦν αὐ-
 τόν· οἱ δ' Ἀχαιοὶ διεκώλυσαν Ἀρίσταινον πέμπαντες εἰς 15
 Μεγάλην πόλιν στρατηγόν, ὃς καίπερ ὦν διάφορος τῷ
 Φιλοποίμενι περὶ τὴν πολιτείαν, οὐκ εἶασε τελεσθῆναι
 τὴν καταδίκην. Ἐκ δὲ τούτου παρορῶμενος ὑπὸ τῶν πο-
 λιτῶν ὁ Φιλοποίμην ἀπέστησε πολλὰς τῶν περιοικίδων
 κωμῶν, λέγειν διδάξας, ὡς οὐ συνετέλουν οὐδὲ ἦσαν ἐξ 20
 ἀρχῆς ἐκείνων, καὶ λεγούσαις ταῦτα φανερῶς συνηγωνί-
 σατο καὶ συγκατεστασίασε τὴν πόλιν ἐπὶ τῶν Ἀχαιῶν.
 Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον. Ἐν δὲ τῇ Κρήτῃ συνεπολέμει
 τοῖς Γορτυνίοις, οὐχ ὡς Πελοποννήσιος ἀνὴρ καὶ Ἀρκὰς
 ἀπλοῦν τινα καὶ γενναῖον πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Κρητικόν 25
 ἦθος ἐνδύς καὶ τοῖς ἐκείνων σοφίσμασι καὶ δόλοις κλω-
 πείαις τε καὶ λοχισμοῖς χρώμενος ἐπ' αὐτοὺς ταχὺ παῖδας
 ἀπέδειξεν ἀνόητα καὶ κενὰ πρὸς ἐμπειρίαν ἀληθινὴν
 πανουροῦντας.

XIV. Ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμασθεῖς καὶ λαμπρὸς παρὰ 30
 τῶν ἐκεῖ πράξεων ἀνακομισθεῖς εἰς Πελοπόννησον εὔρε
 τὸν μὲν Φίλιππον ὑπὸ τοῦ Τίτου καταπεπολεμημένον,

τὸν δὲ Νάβιν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων πολε-
 μούμενον. Ἐφ' ὃν εὐθύς αἰρεθεὶς ἄρχων καὶ ναυμαχία
 παραβαλόμενος τὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου παθεῖν ἔδοξε,
 πολὺ τῆς περὶ αὐτὸν ἀρετῆς καὶ δόξης ἐν τῇ θαλάσῃ
 5 κάκιον ἀγωνισάμενος. Πλήν Ἐπαμεινώνδαν μὲν ἐνιοὶ
 λέγουσιν ὀκνοῦντα γεῦσαι τῶν κατὰ θάλασσαν ὠφελειῶν
 τοὺς πολίτας, ὅπως αὐτῷ μὴ λάθωσιν ἀντὶ μονίμων ὀπλι- 364
 τῶν, κατὰ Πλάτωνα, ναῦται γενόμενοι καὶ διαφθαρέν-
 τες, ἄπρακτον ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ τῶν νήσων ἀπελθεῖν
 10 ἔκουσίως· Φιλοποίμην δὲ τὴν ἐν τοῖς πελοῖς ἐπιστήμην
 καὶ διὰ θαλάττης ἀρκέσειν αὐτῷ πρὸς τὸ καλῶς ἀγωνί-
 σασθαι πεπεισμένος, ἔγνω τὴν ἄσκησιν ἡλίκον μέρος ἐστὶ
 τῆς ἀρετῆς καὶ πόσῃν ἐπὶ πάντα τοῖς ἐθισθεῖσι δύναμιν
 προστίθησιν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ διὰ τὴν
 15 ἀπειρίαν ἔλαττον ἔσχευ, ἀλλὰ καὶ ναῦν τινα, παλαιὰν μὲν,
 ἐνδοξον δὲ, δι' ἐτῶν τεσσαράκοντα κατασπάσας ἐπλήρω-
 σεν, ὥστε μὴ στεγούσης κινδυνεῦσαι τοὺς πλείοντας.
 Πρὸς ταῦτα γινώσκων καταφρονοῦντας αὐτοῦ τοὺς πο-
 λεμίους ὡς παντάπασι πεφευγότες ἐκ τῆς θαλάττης, καὶ
 20 πολιορκοῦντας ὑπερηφάνως τὸ Γύθιον, εὐθύς ἐπέπλευ-
 σεν αὐτοῖς οὐ προσδοκῶσιν, ἀλλ' ἐκλελυμένοις διὰ τὴν
 νύκην. Καὶ νυκτὸς ἐκβιβάσας τοὺς στρατιώτας καὶ προσ-
 αγαγὼν πῦρ ἐνήκε ταῖς σκηναῖς καὶ τὸ στρατόπεδον κα-
 τέκασε καὶ πολλοὺς διέφθειρεν. Ὀλίγαις δ' ὕστερον
 25 ἡμέραις καθ' ὁδὸν ἐν δυσχωρίαις τισὶν ἄφνω τοῦ Νάβι-
 δος ἐπιφανέντος αὐτῷ καὶ φοβήσαντος τοὺς Ἀχαιοὺς
 ἀνέλπιστον ἡγουμένους τὴν σωτηρίαν ἐκ τόπων χαλε-
 πῶν καὶ γεγονότων ὑποχειρίων τοῖς πολεμίοις, ὀλίγον
 χρόνον ἐπιστάς καὶ περιλαβὼν ὄψει τὴν τοῦ χωρίου φύ-
 30 σιν ἐπέδειξε τὴν τακτικὴν τῶν ἄκρων τῆς πολεμικῆς
 τέχνην οὖσαν. Οὕτω μικρὰ κινήσας τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα
 καὶ πρὸς τὰ παρόντα μεθαρμόσας ἀθορύβως καὶ ῥαδίως

διεκρούσατο τὴν ἀπορίαν, καὶ προσβαλὼν τοῖς πολεμίοις τροπὴν ἰσχυρὰν ἐποίησεν. Ἐπεὶ δὲ οὐ πρὸς τὴν πόλιν δώρα φεύγοντας, ἀλλὰ τῆς χώρας ἄλλον ἄλλη διασπειρόμενον (ὕλώθης δὲ καὶ περιβουνοσ ἦν πᾶσα καὶ δύσιππος ὑπὸ ρεΐθρων καὶ φαράγγων), τὴν μὲν διώξειν ἐπέσχε καὶ 5 κατεστρατοπέδευσεν ἔτι φωτὸς ὄντος· τεκμαιρόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς φυγῆς καθ' ἓνα καὶ δύο πρὸς τὴν πόλιν ὑπάξειν σκοταίους, ἔλλοχίξει τοῖς περὶ τὸ ἄστν ρεΐθροις καὶ λόφοις πολλοὺς ἔχοντας ἐγχειρίδια τῶν Ἀχαιῶν. Ἐνταῦθα πλείστους ἀποθανεῖν συνέβη τῶν τοῦ Νάβι- 10 δος· ἄτε γὰρ οὐκ ἀθρόαν ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, ἀλλ' ὡς ἐκάστοις αἰ φυγαὶ συνετύγχανον, ὡσπερ ὄρνιθες ἠλίσκοντο περὶ τὴν πόλιν εἰς τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας καταίροντες.

XV. Ἐπὶ τούτοις ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος ἐκπρε- 15 πῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς θεάτροις φιλότιμον ὄντα τὸν Τίτον ἠσυχῆ παρελύπει. Καὶ γὰρ ὡς Ῥωμαίων ὑπατος ἀνδρὸς Ἀρκάδος ἠξίου θανμάζεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις ὑπερβάλλειν οὐ παρὰ μικρὸν ἠγείτο, δι' ἐνὸς κηρύγματος ἔλευθερώσας τὴν Ἐλ- 20 λάδα, ὅση Φιλίππῳ καὶ Μακεδόσιν ἐδούλευσεν. Ἐκ δὲ τούτου καταλύεται μὲν ὁ Τίτος τῷ Νάβιδι τὸν πόλεμον, ἀποθνήσκει δὲ ὁ Νάβις ὑπὸ Αἰτωλῶν δολοφονηθεῖς. Τεταραγμένης δὲ τῆς Σπάρτης ὁ Φιλοποίμην ἀρπάσας τὸν καιρὸν ἐπιπίπτει μετὰ δυνάμεως, καὶ τῶν μὲν ἀκόν- 25 των, τοὺς δὲ συμπείσας προσηγάγετο καὶ μετεκόμισεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς τὴν πόλιν. Οὗ γενομένου θανμαστῶς μὲν εὐδοκίμησε παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, προσκτησάμενος αὐτοῖς ἀξίωμα πόλεως τηλικαύτης καὶ δύναμιν (οὐ γὰρ ἦν μικρὸν Ἀχαιῶν μέρος γενέσθαι τὴν Σπάρτην), ἀνέλαβε δὲ 30 καὶ Λακεδαιμονίων τοὺς ἀρίστους, φύλακα τῆς ἐλευθερίας ἐκείνων ἐλπίσαντας ἔξειν. Διὸ καὶ τὴν Νάβιδος οἰ-

κίαν καὶ οὐσίαν ἔξαργυρισθεῖσαν καὶ γενομένην εἰκοσι
 καὶ ἑκατὸν ταλάντων ἐψηφίσαντο δωρεὰν αὐτῷ δοῦναι,
 πρεσβείαν ὑπὲρ τούτων πέμψαντες. Ἐνθα δὴ καὶ διε-
 φάνη καθαρώς ἐκείνος ὁ ἀνὴρ οὐ δοκῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 5 ὦν ἀριστος. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἐβούλετο τῶν Σπαρ- 365
 τιατῶν ἀνδρὶ τοιούτῳ διαλέγεσθαι περὶ δωροδοκίας,
 ἀλλὰ δεδοικότες καὶ ἀναδυόμενοι προεβάλλοντο τὸν ξέ-
 νον αὐτοῦ Τιμόλαον. Ἐπειτα δὲ αὐτὸς ὁ Τιμόλαος, ὡς
 ἦλθεν εἰς Μεγάλην πόλιν, ἐστιαθεὶς παρὰ τῷ Φιλοποί-
 10 μени καὶ τὴν σεμνότητα τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ καὶ τὴν ἀφέ-
 λειαν τῆς διαίτης καὶ τὸ ἦθος ἐγγύθεν οὐδαμῇ προσιτὸν
 οὐδὲ εὐάλωτον ὑπὸ χρημάτων κατανοήσας, ἀπεσιώπησε
 περὶ τῆς δωρεᾶς, ἑτέραν δὲ τινα πρόφασιν τῆς πρὸς αὐ-
 τὸν ὁδοῦ ποιησάμενος ὦχετο ἀπιῶν. Καὶ πάλιν ἐκ δευ-
 15 τέρου πεμφθεὶς ταῦτὸν ἔπαθε. Τρίτῃ δὲ ὁδῷ μόλις ἐν-
 τυχὼν ἐδήλωσε τὴν προθυμίαν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Φιλο-
 ποιίμην ἠδέως ἀκούσας ἦκεν αὐτὸς εἰς Λακεδαιμόνα, καὶ
 συνεβούλευσεν αὐτοῖς μὴ τοὺς φίλους καὶ ἀγαθοὺς δε-
 20 κάζειν, ὧν προῖκα τῆς ἀρετῆς ἔξεστιν ἀπολαύειν, ἀλλὰ
 τοὺς πονηροὺς καὶ τὴν πόλιν ἐν τῷ συνεδρίῳ καταστα-
 σιάζοντας ὠνεῖσθαι καὶ διαφθεῖρειν, ἵνα τῷ λαβεῖν ἐπι-
 στομισθέντες ἦττον ἐνοχλοῖεν αὐτοῖς· βέλτιον γὰρ εἶναι
 τῶν ἐχθρῶν παραινεῖσθαι τὴν παρρησίαν ἢ τῶν φίλων.
 Οὕτως μὲν ἦν πρὸς χρήματα λαμπρός.

25 XVI. Ἐπεὶ δὲ πάλιν τοὺς Λακεδαιμονίους νεωτερί-
 ζειν ἀκούσας ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Διοφάνης ἐβού-
 λετο κολάζειν, οἱ δὲ εἰς πόλεμον καθιστάμενοι διετάρασ-
 σον τὴν Πελοπόννησον, ἐπειρᾶτο πραῦνειν καὶ κατα-
 παύειν τὸν Διοφάνη τῆς ὀργῆς ὁ Φιλοποιίμην, διδάσκων
 30 τὸν καιρὸν, ὡς Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως καὶ Ῥωμαίων ἐν
 τῇ Ἑλλάδι τηλικούτοις αἰωρουμένων στρατοπέδοις ἐκείσε
 χρῆ τὸν ἄρχοντα τὴν γνώμην ἔχειν, τὰ δὲ οἴκετα μὴ κι-

νεῦν, ἀλλὰ καὶ παριδεῖν τι καὶ παρακοῦσαι τῶν ἁμαρτανομένων. Οὐ προσέχοντος δὲ τοῦ Διοφάνους, ἀλλ' εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐμβαλόντος ἅμα τῷ Τίτῳ καὶ βαδιζόντων εὐθύς ἐπὶ τὴν πόλιν, ἀγανακτήσας ὁ Φιλοποίμη-ἔργον οὐ νόμιμον οὐδ' ἀπηκριβωμένον ἐκ τῶν δικαίων, ἀλλὰ 5 μέγα καὶ μεγάλῳ φρονήματι τολμήσας, εἰς τὴν Λακεδαίμονα παρήλθε καὶ τὸν τε στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὸν ὑπατον τῶν Ῥωμαίων ἰδιώτης ὧν ἀπέκλεισε, τὰς δ' ἐν τῇ πόλει ταραχὰς ἔπαυσε καὶ κατέστησε τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν εἰς τὸ κοινόν, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἦσαν. Χρόνῳ 10 δὲ ὕστερον ἐγκαλέσας τι τοῖς Λακεδαιμονίοις στρατηγῶν ὁ Φιλοποίμη τὰς μὲν φυγὰς κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ὀγδοήκοντα δὲ Σπαρτιάτας ἀπέκτεινεν, ὡς Πολύβιος φησιν, ὡς δὲ Ἀριστοκράτης, πεντήκοντα καὶ τριακοσίους. Τὰ δὲ τείχη καθεῖλε, χώραν δὲ πολλὴν ἀποτεμούμε- 15 νος προσένειμε τοῖς Μεγαλοπολίταις, ὅσοι δὲ ἦσαν ὑπὸ τῶν τυράννων ἀποδεδειγμένοι πολῖται τῆς Σπάρτης, μετώκιξεν ἅπαντας ἀπάγων εἰς Ἀχαΐαν πλὴν τρισχιλίων· τούτους δὲ ἀπειθοῦντας καὶ μὴ βουλομένους ἀπελθεῖν ἐκ τῆς Λακεδαίμονος ἐπώλησεν, εἰδ' οἶον ἐφυβρίζων ἀπὸ 20 τῶν χρημάτων τούτων ἐν Μεγάλῃ πόλει στοὰν ῥυκοδόμησεν. Ἐμπιπλάμενος δὲ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παρ' ἀξίαν πεπραχόσιν ἐπεμβαίνων τὸ περὶ τὴν πολιτείαν ἔργον ὠμότατον ἐξειργάσατο καὶ παρανομώτατον. Ἀνεῖλε γὰρ καὶ διέφθειρε τὴν Λυκούργειον ἀγωγήν ἀναγκάσας 25 τοὺς παῖδας αὐτῶν καὶ τοὺς ἐφήβους τὴν Ἀχαϊκὴν ἀντὶ τῆς πατρίου παιδείαν μεταβαλεῖν ὡς οὐδέποτε μικρὸν ἐν τοῖς Λυκούργου νόμοις φρονήσοντας. Τότε μὲν οὖν ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων ὥσπερ νεῦρα τῆς πόλεως ἐκτεμεῖν τῷ Φιλοποίμει παρασχόντες ἐγένοντο χειροήθεις καὶ 30 ταπεινοί, χρόνῳ δ' ὕστερον αἰτησάμενοι παρὰ Ῥωμαίων τὴν μὲν Ἀχαϊκὴν ἐφυγον πολιτείαν, ἀνέλαβον δὲ καὶ κα-

τεστήσαντο τὴν πάτριον ὡς ἦν ἀνυστὸν ἐκ κακῶν καὶ φθορᾶς τηλικαύτης.

XVII. Ἐπεὶ δὲ Ῥωμαίοις ὁ πρὸς Ἀντίοχον ἐν τῇ Ἑλ- 366
λάδι συνέστη πόλεμος, ἦν μὲν ἰδιώτης ὁ Φιλοποίμην, ὁρῶν
5 δὲ τὸν Ἀντίοχον αὐτὸν ἐν Χαλκίδι καθήμενον περὶ γά-
μους καὶ παρθένων ἔρωτας οὐ καθ' ὥραν σχολάζοντα,
τοὺς δὲ Σύρους ἐν ἀταξία πολλῇ καὶ χωρὶς ἡγεμόνων ἐν
ταῖς πόλεσι πλαζομένους καὶ τρυφῶντας, ἤχθετο μὴ στρα-
τηγῶν τότε τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ῥωμαίοις ἔλεγε φθονεῖν τῆς
10 νίκης. „Ἐγὼ γὰρ ἂν“ ἔφη „στρατηγῶν ἐν τοῖς καπη-
λείοις κατέκοφα τούτους πάντας.“ Ἐπεὶ δὲ νικήσαντες οἱ
Ῥωμαῖοι τὸν Ἀντίοχον ἐνεφύοντο τοῖς Ἑλληνικοῖς μᾶλ-
λον ἤδη, καὶ περιεβάλλοντο τῇ δυνάμει τοὺς Ἀχαιοὺς
ὑποκατακλινομένων αὐτοῖς τῶν δημαγωγῶν, ἢ δ' ἰσχύς
15 ἐπὶ πάντα πολλῇ μετὰ τοῦ δαίμονος ἐχώρει καὶ τὸ τέλος
ἐγγὺς ἦν, εἰς δὲ τὴν τύχην ἔδει περιφερομένην ἐξικέσθαι,
καθάπερ ἀγαθὸς κυβερνήτης πρὸς κῦμα διερειδόμενος
ὁ Φιλοποίμην τὰ μὲν ἐνδιδόναι καὶ παρῆκειν ἠναγκάζετο
τοῖς καιροῖς, περὶ δὲ τῶν πλείστων διαφερόμενος τοὺς
20 τῷ λέγειν καὶ πράττειν ἰσχύοντας ἀντισπᾶν ἐπειρᾶτο
πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀρισταίνου δὲ τοῦ Μεγαλοπολί-
του δυναμένου μὲν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς μέγιστον, τοὺς δὲ
Ῥωμαίους ἀεὶ θεραπεύοντος καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς μὴ οἴο-
μένου δεῖν ἐναντιοῦσθαι μηδὲ ἀχαριστεῖν ἐκείνοις, ἐν τῷ
25 συνεδρίῳ λέγεται τὸν Φιλοποίμην σιωπᾶν ἀκούοντα καὶ
βαρέως φέρειν, τέλος δὲ ὑπ' ὀργῆς δυσανασχετοῦντα
πρὸς τὸν Ἀρισταῖνον εἰπεῖν. „ὦ ἄνθρωπε, τί σπεύδεις
τὴν πεπρωμένην τῆς Ἑλλάδος ἐπιδεῖν;“ Μανίῳ δὲ τοῦ
Ῥωμαίων ὑπάτου νενικηκότος μὲν Ἀντίοχον, αἰτουμένου
30 δὲ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐάσῃσι τοὺς Λακεδαιμονίων
φυγάδας κατελθεῖν, καὶ Τίτου ταῦτ' ὁ Μανίῳ περὶ τῶν
φυγάδων ἀξιοῦντος, διεκώλυσεν ὁ Φιλοποίμην οὐ τοῖς

φυγάσι πολεμῶν, ἀλλὰ βουλόμενος δι' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλὰ μὴ Τίτου μηδὲ Ῥωμαίων χάριτι τοῦτο πράχθη· καὶ στρατηγῶν εἰς τοῦπιόν αὐτὸς κατήγαγε τοὺς φυγάδας. Οὕτως εἶχέ τι πρὸς τὰς ἐξουσίας ὑπὸ φρονήματος δύσειρι καὶ φιλόνοικον. 5

XVIII. Ἦδη δὲ γεγωνῶς ἔτος ἑβδομηκοστὸν, ὄγδοον δὲ τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ἤλπιξεν οὐ μόνον ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ἀπολέμωσ διαίξειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ βίου τὸ λοιπὸν ἀγῶ μὲθ' ἡσυχίας καταβιῶναι τὰ πράγματα παρεξείν. Ως γὰρ αἱ νόσοι ταῖς τῶν σωμάτων φάμαισ συναπομα- 10 ραίνεσθαι δοκοῦσιν, οὕτως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιλειπούσης τῆς δυνάμεωσ ἔληγε τὸ φιλόνοικον. Οὐ μὴν ἀλλὰ Νέμεσις τις ὥσπερ ἀθλητὴν εὐδρομοῦντα πρὸς τέρμασι τοῦ βίου κατέβαλε. Λέγεται γὰρ ἐν τινι συλλόγῳ τῶν παρόντων ἐπαινοῦντων ἄνδρα δεινὸν εἶναι δοκοῦντα 15 περὶ στρατηγίαν εἰπεῖν τὸν Φιλοποίμενα „Καὶ πῶσ ἄξιον ἐκείνου λόγον ἔχειν τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἤλω ζῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων;“ Μεθ' ἡμέρας δὲ ὀλίγασ Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος, ἄνθρωπος ἰδίᾳ τε τῷ Φιλοποίμενι προσκεκερρωκῶσ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαχθῆσ διὰ πονηρίαν καὶ ἀκολα- 20 σίαν, τὴν τε Μεσσήνην ἀπέστησε τῶν Ἀχαιῶν καὶ κώμην τὴν καλουμένην Κολωνίδα προσηγγέληθη μέλλων καταλαμβάνειν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔτυχε μὲν ἐν Ἀργεῖ πυρέσσων, πυθόμενος δὲ ταῦτα συντέτεινεν εἰς Μεγάλην πόλιν ἡμέρα μιᾶ σταδίους πλείονασ ἢ τετρακοσίους. Κάκειθεν 25 εὐθύσ ἐβόηθει τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβῶν, οἵπερ ἦσαν ἐνδοξότατοι μὲν τῶν πολιτῶν, νέοι δὲ κομιδῆ, δι' εὐνοιαν τοῦ Φιλοποίμενος καὶ ζῆλον ἐθελονταὶ συστρατεύοντες. Ἰππασάμενοι δὲ πρὸς τὴν Μεσσήνην καὶ περὶ τὸν Εὐάν- 367 δρου λόφον ἀπαντῶντι τῷ Δεινοκράτει συμπεσόντες 30 ἐκείνου μὲν ἐτρέφαντο, τῶν δὲ πεντακοσίων, οἱ τὴν χώραν τῶν Μεσσηνίων παρεφύλαττον, ἐξαίφνης ἐπιφερο-

μένων καὶ τῶν πρότερον ἠττημένων, ὡς τούτους κατεΐ-
 δον, αὐθις ἀνὰ τοὺς λόφους ἀθροισμένων, δείσας ὁ Φι-
 λοποίμην κυκλωθῆναι καὶ τῶν ἰπέων φειδόμενος ἀνε-
 χῶρει διὰ τόπων χαλεπῶν, αὐτὸς οὐραγῶν καὶ πολλάκις
 5 ἀντεξελάνων τοῖς πολεμίοις καὶ ὄλως ἐπισπῶμενος ἐφ'
 ἑαυτόν, οὐ τολμῶντων ἀντεμβαλεῖν ἐκείνων, ἀλλὰ κραυ-
 γαῖς καὶ περιδρομαῖς χρωμένων ἄποθεν. Ἀφιστάμενος
 οὖν πολλάκις διὰ τοὺς νεανίσκους καὶ καθ' ἓνα παρα-
 πέμπων ἔλαθεν ἐν πολλοῖς ἀπομονωθεὶς, πολεμίοις. Καὶ
 10 συνάψαι μὲν εἰς χεῖρας οὐδεὶς ἐτόλμησεν αὐτῷ, πόρρω-
 θεν δὲ βαλλόμενος καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία πετρώδη
 καὶ παράκρημνα χαλεπῶς μετεχειρίζετο καὶ κατέξαινε τὸν
 ἵππον. Αὐτῷ δὲ τὸ μὲν γῆρας ὑπὸ ἀσκήσεως πολλῆς ἔλα-
 φρὸν ἦν καὶ πρὸς αὐδὲν ἐμπόδιον εἰς τὸ σωθῆναι, τότε
 15 δὲ καὶ διὰ τὴν ἀρρωστίαν τοῦ σώματος ἐνδεοῦς γεγονό-
 τος καὶ διὰ τὴν ὁδοιπορίαν κατακόπου βαρὺν ὄντα καὶ
 δυσκίνητον ἤδη σφαλεῖς ὁ ἵππος εἰς τὴν γῆν κατέβαλε.
 Σκληροῦ δὲ τοῦ πτώματος γενομένου καὶ τῆς κεφαλῆς
 παθούσης ἔκειτο πολὺν χρόνον ἄναυδος, ὥστε καὶ τοὺς
 20 πολεμίους τεθνᾶναι δόξαντας αὐτὸν ἐπιχειρεῖν στρέφειν
 τὸ σῶμα καὶ σκυλεύειν. Ἐπεὶ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐπάρας διέ-
 βλεψεν, ἀθρόοι περιπεσόντες ἀπέστρεφον αὐτοῦ τὰς χεῖ-
 ρας ὀπίσω καὶ δῆσαντες ἤγον, ὕβρει χρώμενοι πολλῇ καὶ
 λοιδορίᾳ κατ' ἀνδρὸς οὐδὲ ὄναρ ἄν ποτε παθεῖν ὑπὸ Δει-
 25 νοκράτους ταῦτα προσδοκῆσαντος.

XIX. Οἱ δ' ἐν τῇ πόλει τῇ μὲν ἀγγελίᾳ θαυμαστῶς
 ἐπαρθέντες ἠθροίζοντο περὶ τὰς πύλας· ὡς δὲ εἶδον ἐλ-
 κόμενον τὸν Φιλοποίμην παρ' ἀξίαν τῆς τε δόξης καὶ
 τῶν ἔμπροσθεν ἔργων καὶ τροπαίῳ, ἠλέησαν οἱ πλείστοι
 30 καὶ συνήληγαν, ὥστε καὶ δακρῦσαι καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
 ἐκφλαυρίσαι δύναμιν ὡς ἄπιστον καὶ τὸ μηδὲν οὔσαν.
 Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν εἰς πολλοὺς φιλόανθρωπος ἐχώρει

λόγος, ὡς μνημονευτέον εἴη τῶν πρόσθεν εὐεργεσιῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἀπέδωκεν αὐτοῖς Νάβιν ἐξελάσας τὸν τύραννον. Ὀλίγοι δὲ ἦσαν, οἱ τῷ Δεινοκράτει χαριζόμενοι στρεβλοῦν τὸν ἄνδρα καὶ κτείνειν ἐκέλευον ὡς βαρὺν πολέμιον καὶ δυσμελικτον αὐτῷ τε Δεινοκράτει 5 φοβερώτερον, εἰ διαφύγοι καθυβρισμένος ὑπ' αὐτοῦ καὶ γεγωνῶς αἰχμάλωτος. Οὐ μὴν ἀλλὰ κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον Θησαυρόν, οἰκημα κατάγειον οὔτε πνεῦμα λαμβάνον οὔτε φῶς ἐξῶθεν οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον, ἐνταῦθα κα- 10 τέθεντο, καὶ τὸν λίθον ἐπιρράξαντες ἄνδρας ἐνόπλους κύκλῳ περιέστησαν. Οἱ δ' ἵππεις τῶν Ἀχαιῶν ἐκ τῆς φυγῆς ἀναλαβόντες αὐτούς, ὡς οὐδαμοῦ φανερός ἦν ὁ Φιλοποίμην, ἀλλ' ἐδόκει τεθνάναι, πολὺν μὲν χρόνον ἐπέστησαν ἀνακαλούμενοι τὸν ἄνδρα καὶ διδόντες ἀλλή- 15 λοις λόγον, ὡς αἰσχρὰν σωτηρίαν καὶ ἄδικον σώζονται προέμενοι τοῖς πολεμίοις τὸν στρατηγὸν ἀφειδήσαντα τοῦ ξῆν δι' αὐτούς, ἔπειτα προϊόντες ἅμα καὶ πολυπραγμουῦντες ἐπύθοντο τὴν σύλληψιν αὐτοῦ καὶ διήγγελλον εἰς τὰς πόλεις τῶν Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ συμφορὰν ποιούμενοι 20 μεγάλην ἀπαιτεῖν μὲν ἔγνωσαν τὸν ἄνδρα παρὰ τῶν Μεσσηνίων πρεσβείαν πέμψαντες, αὐτοὶ δὲ παρεσκευάζοντο στρατεύειν.

XX. Οὗτοι μὲν οὖν ταῦτα ἔπραττον. Ὁ δὲ Δεινοκράτης μάλιστα τὸν χρόνον ὡς σωτήριον τῷ Φιλοποίμηνι δε- 25 δοικῶς καὶ φθάσαι τὰ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν βουλόμενος, ἐπεὶ νύξ ἐπῆλθε καὶ τὸ πλῆθος ἀπεχώρησε τῶν Μεσσηνίων, ἀνοίξας τὸ δεσμοτήριον εἰσέπεμψε δημόσιον οἰ- 368 κήτην φάρμακον κομίζοντα, προσενεργεῖν καὶ παραστῆ- ναι μέχρι ἂν ἐκπύη κελεύσας. Ἐτυχε μὲν οὖν ἐν τῷ χλα- 30 μυδίῳ κατακείμενος, οὐ καθεύδων, ἀλλὰ λύπη καὶ θορύβῳ κατεχόμενος, ἰδὼν δὲ φῶς καὶ παρεστῶτα πλησίον

τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα τὴν κύλικα τοῦ φαρμάκου, συνα-
 γαγῶν μόλις ἑαυτὸν ὑπ' ἀσθενείας ἀνεκάθιξε. Καὶ δε-
 ξάμενος ἠρώτησεν, εἴ τι περὶ τῶν ἱππέων καὶ μάλιστα
 Λυκόρτα πεπυσμένος ἐστίν. Ἐλπόντος δὲ τῶν ἀνθρώπων δια-
 5 πεφευγέναι τοὺς πολλοὺς, ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ, καὶ δια-
 βλέψας πράως πρὸς τὸν ἄνθρωπον „Εὐ' λέγεις“ εἶπεν
 „εἰ μὴ πάντα κακῶς πεπράχαμεν.“ Ἄλλο δὲ μηδὲν εἰ-
 πὼν μηδὲ φθεγξάμενος ἐξέπιε καὶ πάλιν αὐτὸν ἀπέκλι-
 νεν, οὐ πολλὰ πράγματα τῷ φαρμάκῳ παρασχῶν, ἀλλ'
 10 ἀποσβεσθεὶς ταχὺ διὰ τὴν ἀσθένειαν.

XXI. Ὡς οὖν ὁ περὶ τῆς τελευτῆς λόγος ἦκεν εἰς τοὺς
 Ἀχαιοὺς, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κοινὴ κατήφεια καὶ πέν-
 θος εἶχεν, οἱ δ' ἐν ἡλικίᾳ μετὰ τῶν προβούλων συνελ-
 θόντες εἰς Μεγάλην πόλιν οὐδ' ἠντινοῦν ἀναβολὴν ἐποι-
 15 ἤσαντο τῆς τιμωρίας, ἀλλ' ἐλόμενοι στρατηγὸν Λυκόρταν
 εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐνέβαλον καὶ κακῶς ἐποίουν τὴν χώ-
 ραν, ἄχρι οὗ συμφρονήσαντες ἐδέξαντο τοὺς Ἀχαιοὺς.
 Καὶ Δεινοκράτης μὲν αὐτὸς αὐτὸν φθάσας διεχρήσατο,
 τῶν δὲ ἄλλων ὅσοις μὲν ἀνελεῖν ἐδοξε Φιλοποίμενα δι'
 20 αὐτῶν ἀπέθνησκον, ὅσοις δὲ καὶ βασανίσαι, τούτους ἐπ'
 αἰκίαις ἀπολουμένους συνελάμβανεν ὁ Λυκόρτας. Τὸ δὲ
 σῶμα καύσαντες αὐτοῦ καὶ τὰ λείψανα συνθέντες εἰς
 ὑδρίαν ἀνεξεύγνυσαν, οὐκ ἀτάκτως οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ'
 ἐπινίκιον πομπὴν τινα ἅμα ταῖς ταφαῖς μίξαντες. Ἦν
 25 μὲν γὰρ ἑστεφανωμένους ἰδεῖν, ἦν δὲ τοὺς αὐτοὺς καὶ
 δακρύνοντας, ἦν δὲ τοὺς ἐχθροὺς δεσμίους ἀγομένους.
 Αὐτὴν δὲ τὴν ὑδρίαν ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ στε-
 φάνων μόλις ὄρωμένην ἐκόμιζεν ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν
 Ἀχαιῶν παῖς Πολύβιος καὶ περὶ αὐτὸν οἱ πρῶτοι τῶν
 30 Ἀχαιῶν. Οἱ δὲ στρατιῶται ὀπλισμένοι μὲν αὐτοί, τοῖς
 δ' ἵπποις κεκοσμημένοις ἐπηκολούθουν, οὔτε, οἶον ἐπὶ
 πένθει τοσοῦτῳ, κατηφείς οὔτε τῇ νίκῃ γαυριῶντες. Ἐκ

δὲ τῶν διὰ μέσον πόλεων καὶ κωμῶν ἀπαντῶντες, ὥσπερ αὐτὸν ἀπὸ στρατείας ἐπανιόντα δεξιούμενοι, τῆς ὑδρίας ἐφήπτοντο καὶ συμπροῆγον εἰς Μεγάλην πόλιν. Ὡς οὖν συνανεμίχθησαν αὐτοῖς οἱ πρεσβύτεροι μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων, ὀλοφυρμὸς ἤδη διὰ παντὸς ἐχώρει τοῦ στρα-⁵ τεύματος εἰς τὴν πόλιν ἐπιποθοῦσαν τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως φέρουσαν, οἰομένην συναποβεβληκέναι τὸ πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἐτάφη μὲν οὖν, ὡς εἰκός, ἐνδόξως, καὶ περὶ τὸ μνημεῖον οἱ τῶν Μεσσηνίων αἰχμάλωτοι κατελεύσθησαν. Οὐσῶν δὲ πολλῶν μὲν εἰκόνων αὐτοῦ, με-¹⁰ γάλων δὲ τιμῶν, ἃς αἱ πόλεις ἐψηφίσαντο, Ῥωμαῖος ἀνὴρ ἐν τοῖς περὶ Κόρινθον ἀτυχήμασι τῆς Ἑλλάδος ἐπέχειρσεν ἀνελεῖν ἀπάσας καὶ διώκειν αὐτόν, ἐνδεικνύμενος, ὥσπερ ἔτι ζῶντα, Ῥωμαίοις πολέμιον καὶ κακόνου γενέσθαι. Λόγων δὲ λεχθέντων καὶ Πολυβίου πρὸς ¹⁵ τὸν συκοφάντην ἀντειπόντος οὕθ' ὁ Μόμμιος οὔτε οἱ πρέσβεις ὑπέμειναν ἀνδρὸς ἐνδόξου τιμᾶς ἀφανίσει, καίπερ οὐκ ὀλίγα τοῖς περὶ Τίτον καὶ Μάνιον ἐναντιωθέντος, ἀλλὰ τῆς χρείας τὴν ἀρετὴν ἐκείνοι καὶ τὸ καλόν, ὡς ἔοικε, τοῦ λυσιτελοῦς διώριζον, ὀρθῶς καὶ προση-²⁰ κόντως τοῖς μὲν ὠφελούσι μισθὸν καὶ χάριν παρὰ τῶν εὖ παθόντων, τοῖς δ' ἀγαθοῖς τιμὴν ὀφείλεσθαι παρὰ τῶν ἀγαθῶν ἀεὶ νομίζοντες. Ταῦτα περὶ Φιλοποίμενος.

25

Τ Ι Τ Ο Σ.

30

369 I. Ὁν δὲ παραβάλλομεν αὐτῷ, Τίτος Κοῖντιος Φλαμίνιος, ἰδέαν μὲν ὁποῖος ἦν πάρεστι θεάσασθαι τοῖς βου-
PLUT. VII. II.

17

λομένοις ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ χαλκῆς εἰκόνας, ἣ κεῖται παρὰ τὸν μέγαν Ἀπόλλωνα τὸν ἐκ Καρχηδόνας ἀντικρὺ τοῦ ἵπποδρόμου, γραμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπιγεγραμμένη, τὸ δὲ ἦθος ὁξὺς λέγεται γενέσθαι καὶ πρὸς ὄργην καὶ πρὸς 5 χάριν. Οὐ μὴν ὁμοίως, ἀλλ' ἑλαφρὸς μὲν ἐν τῷ κολάζειν καὶ οὐκ ἐπίμονος, πρὸς δὲ τὰς χάριτας τελεσιουργὸς καὶ τοῖς εὐεργετηθεῖσι διὰ παντὸς ὥσπερ εὐεργέταις εὖνους καὶ πρόθυμος, ὡς κάλλιστα τῶν κτημάτων, τοὺς εὖ πε-
 10 μότατος δὲ καὶ φιλοδοξότατος ὧν ἐβούλετο τῶν ἀρίστων καὶ μεγίστων πράξεων αὐτουργὸς εἶναι, καὶ τοῖς δεομέ-
 νοις εὖ παθεῖν μᾶλλον ἢ τοῖς εὖ ποιῆσαι δυναμένοις ἔχαιρε, τοὺς μὲν ὕλην τῆς ἀρετῆς, τοὺς δὲ ὥσπερ ἀντι-
 15 πάλους πρὸς δόξαν ἠγούμενος. Παιδευθεὶς δὲ παιδεῖαν τὴν διὰ τῶν ἐθῶν τῶν στρατιωτικῶν, πολλοὺς τότε καὶ
 μεγάλους τῆς Ῥώμης ἀγωνιζομένης ἀγῶνας καὶ τῶν νέων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ στρατεύεσθαι στρατηγεῖν διδασκο-
 μένων, πρῶτον μὲν ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πολέμῳ χιλίαρ-
 20 κελλος μὲν ἐνέδρα περιπεσῶν ἐτελεύτησε, Τίτος δὲ τῆς περὶ Τάραντα χώρας καὶ Τάραντος αὐτοῦ τὸ δεύτερον ἠλωκότος ἑπαρχος ἀποδειχθεὶς εὐδοκίμησεν οὐχ ἧττον ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἢ κατὰ τὴν στρατείαν. Διὸ καὶ πεμπο-
 μένων ἀποίκων εἰς δύο πόλεις, Νάρνειάν τε καὶ Κῶνσαν,
 25 ἄρχων ἤρέθη καὶ οἰκιστῆς.

II. Τοῦτο δὲ αὐτὸν ἐπῆρε μάλιστα τὰς διὰ μέσου καὶ συνήθεις τοῖς νέοις ἀρχὰς ὑπερβάντα, δημαρχίαν καὶ στρατηγίαν καὶ ἀγορανομίαν, εὐθύς αὐτὸν ὑπατείας ἀξιοῦν· καὶ κατῆι τοὺς ἀπὸ τῶν κληρουχιῶν ἔχων προ-
 30 θύμους. Τῶν δὲ περὶ Φούβιον καὶ Μάνιον δημάρχων ἐνισταμένων καὶ δεινὸν εἶναι λεγόντων ἄνδρα νέον εἰς τὴν μεγίστην ἀρχὴν εἰσβιάζεσθαι παρὰ τοὺς νόμους,

οἶον ἀτέλεστον ἔτι τῶν πρώτων ἰερῶν καὶ μυστηρίων τῆς πολιτείας, ἣ μὲν σύγκλητος ἀπέδωκε τῷ δήμῳ τὴν ψήφον, ὁ δὲ δήμος ἀπέδειξεν αὐτὸν ὑπάτου μετὰ Σεξτου Αἰλλίου, καίπερ οὐπω τριάκοντα ἔτη γεγονότα. Κλήρω δὲ λαγχάνει τὸν πρὸς Φίλιππον καὶ Μακεδόνας πόλεμον, 5 εὐτυχία τινὶ τῶν Ῥωμαίων συλλαχὼν πράγμασι καὶ ἀνθρώποις οὐ πάντα πολέμῳ καὶ βία χρωμένου δεομένοις ἄρχοντος, ἀλλὰ πειθοῖ καὶ ὁμιλίᾳ μᾶλλον ἀλωσίμοις. Φιλίππῳ γὰρ ἦν στόμαμα μὲν εἰς μάχην ἀποχρῶν ἢ Μακεδόνων ἀρχή, ῥώμη δὲ πολέμου τριβὴν ἔχοντος καὶ 10 χορηγία καὶ καταφυγὴ καὶ ὄργανον ὅπως τῆς φάλαγγος ἢ τῶν Ἑλλήνων δύναμις, ὧν μὴ διαλυθέντων ἀπὸ τοῦ Φιλίππου μιᾶς μάχης οὐκ ἦν ἔργον ὁ πρὸς αὐτὸν πόλεμος. Ἡ δ' Ἑλλὰς οὐπω πολλὰ συνεννηνεγμένη Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τότε πρῶτον ἐπιμιγνυμένη ταῖς πράξεσιν, εἰ μὴ 15 φύσει τε χρηστός ἦν ὁ ἄρχων καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ πολέμῳ 370 χρώμεγος, ἐντυγχάνοντί τε προσῆν πιθανότης καὶ πραότης ἐντυγχανομένῳ καὶ τόνος πλεῖστος ὑπὲρ τῶν δικαίων, οὐκ ἂν οὕτως ῥαδίως ἀντὶ τῶν συνήθων ἀλλόφυλον ἀρχὴν ἠγάπησε. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων 20 αὐτοῦ δηλοῦται.

III. Πυνθανόμενος δὲ ὁ Τίτος τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Σουλπίκιον, τοῦτο δὲ Πόπλιον, ὁψὲ τῆς ὥρας ἐμβαλόντας εἰς Μακεδονίαν καὶ τοῦ πολέμου βραδέως ἀψαμένους κατατετριφθαι τοπομαχοῦντας 25 καὶ διαπληκτιζομένους ἀκροβολισμοῖς ὑπὲρ ὁδῶν καὶ σιτολογίας πρὸς τὸν Φίλιππον, οὐκ ᾔετο δεῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι καταναλώσαντες οἴκοι τὸν ἐνιαυτὸν ἐν τιμαῖς καὶ πολιτεαῖς ὕστερον ἐξώρησαν ἐπὶ τὰς στρατείας, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐνιαυτὸν ἐπικερδᾶναι τῇ ἀρχῇ, τὸν μὲν ὑπα- 30 τεύσας, τῷ δὲ πολεμήσας, ἀλλ' ὁμοῦ φιλοτιμούμενος ἐνεργὸν τῷ πολέμῳ τὴν ἀρχὴν παρασχεῖν, τὰς μὲν ἐν τῇ

πόλει τιμὰς καὶ προεδρίας ἀφῆκεν, αἰτησάμενος δὲ παρὰ
 τῆς βουλῆς τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ Λεύκιον ἄρχοντα νεῶν
 συστρατεύειν, καὶ τῶν μετὰ Σκηπίωνος ἐν Ἰβηρίᾳ μὲν
 Ἀσδρούβαν, ἐν Λιβύῃ δὲ Ἀννίβαν αὐτὸν καταμεμαχη-
 5 μένων τοὺς ἀκμάζοντας ἔτι καὶ προθύμους ἀναλαβῶν
 ὥσπερ στόμωμα, τρισχιλίους γενομένους, εἰς τὴν Ἡπει-
 ρον ἀσφαλῶς διεπέρασε. Καὶ τὸν Πόπλιον εὐρῶν μετὰ
 τῆς δυνάμεως ἀντιστρατοπεδεύοντα τῷ Φιλίππῳ τὰς περὶ
 τὸν Ἄσπον ποταμὸν ἐμβολὰς καὶ τὰ στενὰ φυλάττοντι
 10 πολὺν ἤδη χρόνον, οὐδὲν δὲ περαίνοντα διὰ τὴν ὄχυρό-
 τητά τῶν χωρίων, παρέλαβε τὸ στράτευμα καὶ τὸν Πόπλιον
 ἀποπέμψας κατεσκέπτετο τοὺς τόπους. Εἰσὶ δὲ ὄχυροὶ
 μὲν οὐχ ἦττον τῶν περὶ τὰ Τέμπη, κάλλη δὲ δένδρων, ὡς
 ἐκεῖνοι, καὶ χλωρότητα ὕλης καὶ διατριβὰς καὶ λειμῶνας
 15 ἠδὲ οὐκ ἔχουσιν. Ὅρων δὲ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἑκατέ-
 ρωθεν εἰς μίαν φάραγγα μεγίστην καὶ βαθεῖαν συμφερο-
 μένων διεκκλίπτων ὁ Ἄσπος καὶ σχῆμα καὶ τάχος ἕξομοιοῦ-
 ται πρὸς τὸν Πηνειόν, τὴν μὲν ἄλλην ἅπασαν ἀποκρύπτων
 ὑπώρειαν, ἐκτομῆν δὲ κρημνώδη καὶ στενὴν παρὰ τὸ ρεῖ-
 20 θρον ἀπολείπων ἀτραπὸν, οὐδὲ ἄλλως ῥαδίαν στρατεύ-
 ματι διελθεῖν, εἰ δὲ καὶ φυλάττοιτο, παντελῶς ἄπορον.

IV. Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Τίτον ἄγειν κύκλῳ διὰ τῆς
 Λασσαρήτιδος κατὰ Λύκον εὐπορον ὁδὸν καὶ ῥαδίαν ἐπι-
 χειροῦντες. Ὁ δὲ δεδοικῶς, μὴ πόρρω θαλάττης ἐμβα-
 25 λῶν ἑαυτὸν εἰς τόπους γλίσχρους καὶ σπειρομένους πο-
 νηρῶς τοῦ Φιλίππου φυγομαχοῦντος ἀπορήσῃ σιτίων
 καὶ πάλιν ἄπρακτος, ὥσπερ ὁ πρὸ αὐτοῦ στρατηγός, ἀνα-
 χωρεῖν ἀναγκασθῆ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔγνω προσβα-
 λῶν ἀνὰ κράτος διὰ τῶν ἄκρων βιάσασθαι τὴν πάροδον.
 30 Ἐπεὶ δὲ τὰ ὄρη τοῦ Φιλίππου τῇ φάλαγγι κατέχοντος, ἐκ
 τῶν πλαγίων πανταχόθεν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀκοντίων
 καὶ τοξευμάτων φερομένων, πληγαὶ μὲν ἐγίνοντο καὶ

ἀγῶνες ὄξεις καὶ νεκροὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐπιπτον, οὐδὲν
 δὲ τοῦ πολέμου πέρας ἐφαίνετο, προσῆλθον ἄνθρωποι
 τῶν αὐτόθι νεμόντων φράζοντές τινα κύκλωσιν ἀμελου-
 μένην ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἧ τὸν στρατὸν ἄξιεν ὑπι-
 σχυοῦντο καὶ καταστήσειν μάλιστα τριταῖον ἐπὶ τῶν 5
 ἄκρων. Γνώστην δὲ τῆς πίστεως παρείχοντο καὶ βεβαιω-
 τήν Χάροπα τὸν Μαχάτα, πρωτεύοντα μὲν Ἑπειρωτῶν,
 εὐνοῦν δὲ Ῥωμαίοις ὄντα καὶ κρύφα φόβῳ τοῦ Φιλίππου
 συναγωνιζόμενον. Ὡς πιστεύσας ὁ Τίτος ἐκπέμπει χι-
 λιαρχὸν ἓνα πεξοὺς ἔχοντα τετρακισχιλλοὺς καὶ ἱππεῖς 10
 τριακοσίους. Ἦγούντο δὲ οἱ νομεῖς ἐκεῖνοι δεδεμένοι·
 καὶ τὰς μὲν ἡμέρας ἀνεπαύοντο κολίλους προβαλλόμενοι
 καὶ ὑλώδεις τόπους, ᾧδευον δὲ νύκτωρ πρὸς τὴν σελή-
371 νην· καὶ γὰρ ἦν διχόμητος. Ὁ δὲ Τίτος τούτους ἀπο-
 στείλας τὰς μὲν ἄλλας ἡμέρας διανέπαυε τὸν στρατὸν 15
 ὅσα μὴ περισπᾶν τοῖς ἀκροβολισμοῖς τοὺς πολεμίους,
 καθ' ἣν δὲ ἐμελλον ὑπερφανήσεσθαι τῶν ἄκρων οἱ πε-
 ριόντες, ἅμ' ἡμέρα πᾶν μὲν βαρὺ, πᾶν δὲ γυμνητικὸν
 ὄπλον ἐκίνει· καὶ τριχῆ νείμας τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν
 εἰς τὸ στενωτάτου παρὰ τὸ φειθρον ὀρθίας ἀνῆγε τὰς σπεί- 20
 ρας βαλλόμενος ὑπὸ τῶν Μακεδόνων καὶ συμπλεκόμενος
 τοῖς ἀπαντῶσι περὶ τὰς δυσχωρίας, τῶν δὲ ἄλλων ἐκατέ-
 ρωθεν ἅμα πειρωμένων ἀμιλλᾶσθαι καὶ ταῖς τραχύτησιν
 ἐμφυομένων προθύμως, ὃ τε ἥλιος ἀνέσχε καὶ καπνὸς οὐ
 βέβαιος, ἀλλ' οἷον ὄρειος ὀμίχλη πόρρωθεν ἀνατέλλων 25
 καὶ διαφανόμενος τοὺς μὲν πολεμίους ἐλάσσειε, νῦν δὲ
 νώτου γὰρ ἦν αὐτοῖς, ἤδη τῶν ἄκρων ἐχομένων, οἱ δὲ
 Ῥωμαῖοι δόξαν ἰσχυρὸν ἀμφίβολον ἐν ἀγῶνι καὶ πόνῳ τὴν
 ἐλπίδα πρὸς τὸ βουλούμενον λαμβάνοντες. Ἐπεὶ δὲ μάλ-
 λον ἀνξάνόμενος καὶ διαμελαίνων τὸν ἀέρα καὶ πολὺς 30
 ἄνω χωρῶν ἐδηλοῦτο πυρσὸς εἶναι φίλιος, οἱ μὲν ἀλαλά-
 ξαντες ἐπέβαινον ἐρρωμένως καὶ συνέστελλον εἰς τὰ

τραχύτατα τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ ὀπισθεν ἀπὸ τῶν ἄκρων ἀντηλάλαξαν.

V. Φυγή μὲν οὖν ἦν εὐθύς ὀξεῖα πάντων, ἔπεσον δὲ δισχιλίων οὐ πλείους· ἀφηροῦντο γὰρ αἱ δυσχωρίαὶ τὴν διώξιν. Χρήματα δὲ καὶ σκηνὰς καὶ θεράποντας οἱ Ῥωμαῖοι διαρπάσαντες ἐκράτουσιν τῶν στενωπῶν, καὶ διώδενον τὴν Ἥπειρον οὕτω κοσμίως καὶ μετ' ἐγκρατείας τοσαύτης, ὥστε τῶν πλοίων καὶ τῆς θαλάσσης μακρὰν ὄντας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐπιμήνιον σίτον μὴ μεμετρημένους οὐδ' 10 εὐποροῦντας ἀγοραῦς ἀπέχεσθαι τῆς χώρας ἀμφιλαφεῖς ὠφελείας ἐχούσης. Ὁ γὰρ Τίτος πυνθανόμενος τὸν Φίλιππον, ὡς ὅμοια φεύγοντι τὴν Θετταλίαν διερχόμενος τοὺς μὲν ἀνθρώπους ἐκ τῶν πόλεων ἀνίστησιν εἰς τὰ ὄρη, τὰς δὲ πόλεις καταπίμπρησι, τῶν δὲ χρημάτων τὰ 15 λειπόμενα διὰ πλήθος ἢ βάρους ἀρκαγὴν προτίθεται, τρόπον τινὰ τῆς χώρας ἐξιστάμενος ἤδη Ῥωμαίοις, ἐφιλοτιμείτο καὶ παρεκάλει τοὺς στρατιώτας ὥσπερ οἰκείας καὶ παρακεχωρημένης κηδομένους βαδίζειν. Καὶ μέντοι καὶ παρείχεν αὐτοῖς τὰ γινόμενα τῆς εὐταξίας αἰσθησιν εὐ- 20 θύς. Προσεχώρουσιν μὲν γὰρ αἱ πόλεις ἀψαμένους Θετταλίας, οἱ δ' ἐντὸς Πυλῶν Ἕλληνες ἐπόθουν καὶ διεπτόηντο ταῖς ὁρμαῖς πρὸς τὸν Τίτον, Ἀχαιοὶ δὲ τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἀπειπάμενοι πολεμεῖν ἐψηφίσαντο μετὰ Ῥωμαίων πρὸς αὐτόν· Ὀπούντιοι δὲ, καίπερ Αἰτωλῶν τότε 25 Ῥωμαίοις συναγωνιζομένων προθυμότερα καὶ τὴν πόλιν ἀξιούντων παρῆλαβεῖν καὶ φυλάττειν, οὐ προσέσχον, ἀλλὰ μεταπεμπάμενοι τὸν Τίτον ἐκείνῳ διεπίστευσαν ἑαυτοὺς καὶ παρέδωκαν. Πύρρον μὲν οὖν λέγουσιν, ὅτε πρῶτον ἀπὸ σκοπῆς κατείδε τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων 30 διακεκοσμημένον, εἰπεῖν οὐ βαρβαρικὴν αὐτῷ φανῆναι τὴν τῶν βαρβάρων παράταξιν· οἱ δὲ Τίτῳ πρῶτον ἐντυγχάνοντες ἠναγκάζοντο παραπλησίας ἀφιέναι φωνάς.

Ἀκούοντες γὰρ τῶν Μακεδόνων, ὡς ἄνθρωπος ἄρχων βαρβάρου στρατιᾶς ἐπεισι δι' ὄπλων πάντα καταστρεφόμενος καὶ δουλούμενος, εἶτα ἀπαντῶντες ἀνδρὶ τὴν τε ἡλικίαν νέῳ καὶ τὴν ὄψιν φιλανθρωπῶ, φωνήν τε καὶ διάλεκτον Ἑλληνι καὶ τιμῆς ἀληθοῦς ἐραστῆ, θαυμασιῶς δὲ ἐκηλοῦντο, καὶ τὰς πόλεις ἀπιόντες ἐνεπίμπλασαν εὐνοίας τῆς πρὸς αὐτὸν ὡς ἐχούσας ἡγεμόνα τῆς ἐλευθερίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ Φιλίππῳ δοκοῦντι συμβατικῶς ἔχειν εἰς ταῦτον ἐλθῶν προὔτεινεν εἰρήνην καὶ φιλίαν ἐπὶ τῷ τοῦς 372 Ἑλληνας αὐτονόμους ἔαν καὶ τὰς φρουρὰς ἀπαλλάττειν, 10 ὁ δὲ οὐκ ἐδέξατο, παντάπασιν ἤδη τότε καὶ τοῖς θεραπέουσι τὰ τοῦ Φιλίππου παρέστη Ῥωμαίους πολεμήσοντας ἤκειν οὐχ Ἑλλησιν, ἀλλ' ὑπὲρ Ἑλλήνων Μακεδόσι.

VI. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα προσεχώρει καθ' ἡσυχίαν αὐτῷ, 15 τὴν δὲ Βοιωτίαν ἀπολέμωσ ἐπιπορευομένῳ Θηβαίων ἀπήντησαν οἱ πρῶτοι, φρονουῦντες μὲν τὰ τοῦ Μακεδόνοσ διὰ Βραχύλλην, ἀσπαζόμενοι δὲ καὶ τιμῶντες τὸν Τίτον, ὡς φιλίας πρὸς ἀμφοτέροισ ὑπαρχούσης. Ὁ δ' ἐντυχῶν αὐτοῖς φιλανθρωπῶσ καὶ δεξιωσάμενοσ προῆγεν ἡσυχῆ 20 καθ' ὁδόν, τὰ μὲν ἐρωτῶν καὶ πυνθανόμενοσ, τὰ δὲ διηγούμενοσ καὶ παράγων ἐπίτηδες ἄχρι τοῦσ στρατιώτασ ἀναλαβεῖν ἐκ τῆσ πορείασ. Οὕτω δὲ προάγων συνεισηλθε τοῖσ Θηβαίοισ εἰς τὴν πόλιν, οὐ πάνυ μὲν ἡδομένοισ, ὀκνουῖσι δὲ κωλύειν, ἐπεὶ στρατιωταί γε μέ- 25 τριοι τὸ πλῆθοσ εἶποντο. Καὶ μέντοι παρελθῶν ὁ Τίτοσ, ὡσ οὐκ ἔχων τὴν πόλιν, ἐπειθεν ἐλέσθαι τὰ Ῥωμαίων, Ἀττάλου τοῦ βασιλέωσ συναγορεύοντοσ αὐτῷ καὶ συνεξορμῶντοσ τοῦσ Θηβαίουσ. Ἀλλ' Ἀτταλοσ μὲν, ὡσ ἔοικε, τοῦ γήρωσ προθυμότεροσ ἐαυτὸν τῷ Τίτῳ ρήτορα πα- 30 ρασχεῖν φιλοτιμούμενοσ ἐν αὐτῷ τῷ λέγειν προσπεσόντοσ ἰλίγγου τινὸσ ἢ φεύματοσ ἄφνω τὴν αἰσθησιν ἐπι-

ληφθεὶς ἔπεσε καὶ μετ' οὐ πολὺ ταῖς ναυσὶν εἰς Ἀσίαν ἀποκομισθεὶς ἐτελεύτησεν· οἱ δὲ Βοιωτοὶ προσεχώρησαν τοῖς Ῥωμαίοις.

VII. Φιλίππου δὲ πρέσβεις πέμψαντος εἰς Ῥώμην
 5 ἀπέστειλε καὶ ὁ Τίτος παρ' αὐτοῦ τοὺς πράξοντας, ὅπως ἐπιψηφίσηται ἢ σύγκλητος χρόνον αὐτῷ τοῦ πολέμου μένοντος· εἰ δὲ μὴ, δι' ἐκείνου τὴν εἰρήνην γενέσθαι. Φιλότιμος γὰρ ὢν ἰσχυρῶς ἐδεδίει πεμφθέντος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἑτέρου στρατηγοῦ τὴν δόξαν ἀφαιρεθῆναι.
 10 Διαπραξαμένων δὲ τῶν φίλων αὐτῷ μῆτε τὸν Φίλιππον ὢν ἐχρηξεν τυχεῖν καὶ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ φυλαχθῆναι, δεξάμενος τὸ δόγμα καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἐπαρ-
 θεὶς εὐθύς εἰς Θετταλίαν ἐπὶ τὸν Φιλίππου πόλεμον ὤρ-
 15 μησεν, ὑπὲρ ἑξακισχιλίους καὶ διςμυρίους ἔχων στρατιώ-
 τας, ὢν Αἰτωλοὶ πεζοὺς ἑξακισχιλίους καὶ ἱππεῖς τετρα-
 κοσίους παρῆχον. Ἦν δὲ καὶ τοῦ Φιλίππου τὸ στρατεύμα
 τῷ πλήθει παρακλήσιον. Ἐπεὶ δὲ βαδίζοντες ἐπ' ἀλλή-
 λους καὶ γενόμενοι περὶ τὴν Σκοτοῦσαν ἐνταῦθα διακιν-
 20 οὶ στρατοὶ τὴν ἀλλήλων γειτνίασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ὀρμῆς καὶ φιλοτιμίας ἐπληροῦντο, Ῥωμαῖοι μὲν, εἰ Μα-
 κεδόνων κρατήσουσιν, ὢν ὄνομα δι' Ἀλέξανδρον ἀλκῆς
 καὶ δυνάμεως πλεῖστον ἦν παρ' αὐτοῖς, Μακεδόνες δὲ
 25 Ῥωμαίους Περσῶν ἡγούμενοι διαφέρειν ἠελπιζον, εἰ πε-
 ριγένοιτο, λαμπρότερον ἀποδείξειν Ἀλεξάνδρου Φί-
 λιππου. Ὁ μὲν οὖν Τίτος παρεκάλει τοὺς στρατιώτας
 ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι καὶ προθύμους, ὡς ἐν τῷ
 καλλίστῳ θεάτρῳ τῇ Ἑλλάδι μέλλοντας ἀγωνίζεσθαι
 πρὸς τοὺς ἀρίστους τῶν ἀνταγωνιστῶν, ὁ δὲ Φίλιππος,
 30 εἴτε ἀπὸ τύχης εἴτε ὑπὸ σπουδῆς παρὰ τὸν καιρὸν ἀγνο-
 ῆσας, ἦν γάρ τι πολυάνδριον ὑψηλὸν ἔξω τοῦ χάρακος,
 ἐπὶ τοῦτο προβάς ἤρξατο μὲν, οἷα πρὸ μάχης φιλεῖ, δια-

λέγεσθαι καὶ παρορμᾶν, ἀθυμίας δὲ δεινῆς πρὸς τὸν οἰωνὸν ἐμπεσοῦσης διαταραχθεὶς ἐπέσχε τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην.

VIII. Τῇ δ' ὑστεραία περὶ τὸν ὄρθρον ἐκ μαλακῆς καὶ νοτίου νυκτὸς εἰς ὁμίλην τῶν νεφῶν τρεπομένων ἀνε- 5
 πίμπλατο ζόφου βαθέος πᾶν τὸ πεδίον, καὶ κατῆει παχὺς ἐκ τῶν ἄκρων ἀῆρ εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, εὐθύς ἀρχομένης ἡμέρας ἀποκρύπτων τοὺς τόπους. Οἱ δὲ ὑπ' ἀμφοτέρων ἀποσταλέντες ἐφεδρείας ἔνεκα καὶ κατασκο-
 πῆς ἐν πάνυ βραχεῖ περιπεσόντες ἀλλήλοις ἐμάχοντο 10
 373 περὶ τὰς καλουμένας Κυνὸς κεφαλᾶς, αἱ λόφων οὔσαι πυκνῶν καὶ παραλλήλων ἄκραι λεπταὶ δι' ὁμοιότητα τοῦ σχήματος οὕτως ὠνομάσθησαν. Γενομένων δὲ οἶον εἰκὸς ἐν τόποις σκληροῖς μεταβολῶν κατὰ τὰς φυγὰς καὶ διώ-
 ξεις, ἐκάτεροι τοῖς πονοῦσιν ἀεὶ καὶ ὑποχωροῦσιν ἐπι- 15
 πέμποντες βοήθειαν ἐκ τῶν στρατοπέδων, καὶ ἤδη τοῦ ἀέρος ἀνακαθαιρομένου καθορῶντες τὰ γινόμενα παν-
 στρατιᾷ συνέβαλον. Τῷ μὲν οὖν δεξιῷ περιῆν ὁ Φίλιπ-
 πος, ἐκ τόπων καταφερῶν ὄλην ἐπερείσας τὴν φάλαγγα τοῖς Ῥωμαίοις, τὸ βάρος τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τὴν τρα- 20
 χύτητα τῆς προβολῆς τῶν σαρισῶν οὐχ ὑπομεινάντων· τοῦ δ' εὐωνύμου διασπασμὸν ἀνὰ τοὺς λόφους καὶ πε-
 ρίκλασιν λαμβάνοντος ὁ Τίτος τὸ μὲν ἠττώμενον ἀπο-
 γνοῦς, πρὸς δὲ θάτερον ὀξέως παρελάσας προσέβαλε τοῖς Μακεδόσι συστήναι μὲν εἰς φάλαγγα καὶ πυκνωῶσαι τὴν 25
 τάξιν εἰς βάθος, ἥπερ ἦν ἀλλή τῆς ἐκεῖνων δυνάμεως, κωλυμένοις διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῶν χω-
 ρίων, πρὸς δὲ τὸ κατ' ἄνδρα συμπλέκεσθαι βαρεῖ καὶ δυσέργω χρωμένοις ὀπλισμῷ. Ζῶν γὰρ ἡ φάλαγξ ἔοικεν ἀμάχῳ τὴν ἰσχύν, ἕως ἔστι σῶμα καὶ τηρεῖ τὸν συνα- 30
 σπισμὸν ἐν τάξει μιᾷ, διαλυθείσης δὲ καὶ τὴν καθ' ἕνα φώμην ἀπόλλυσι τῶν μαχομένων ἕκαστος διὰ τε τὸν τρό-

πον τῆς ὀπλίσεως καὶ ὅτι παντὸς ὄλου τοῖς παρ' ἀλλήλων
 μέρεσι μᾶλλον ἢ δι' αὐτὸν ἰσχύει. Τραπομένων δὲ τού-
 των οἱ μὲν ἐδίωκον τοὺς φεύγοντας, οἱ δὲ τοὺς μαχομέ-
 νους τῶν Μακεδόνων παρεκδραμόντες ἐκ πλαγίων ἐκτει-
 5 νον, ὥστε ταχὺ καὶ τοὺς νικῶντας περισπᾶσθαι καὶ φεύ-
 γειν τὰ ὄπλα καταβάλλοντας. Ἔπεσον μὲν οὖν ὀκτακισ-
 χιλίων οὐκ ἐλάττους, ἐάλωσαν δὲ περὶ πεντακισχιλίους.
 Τοῦ δὲ τὸν Φίλιππον ἀσφαλῶς ἀπελθεῖν τὴν αἰτίαν
 ἔλαβον Αἰτωλοὶ, περὶ ἀρπαγὴν γενόμενοι καὶ πόρθησιν
 10 τοῦ χάρακος ἔτι τῶν Ῥωμαίων διωκόντων, ὥστε μηθὲν
 εὔρειν ἐκείνους ἐπανελθόντας.

ΙΧ. Πρωῶτον μὲν οὖν ἐγένοντο λοιδοραὶ καὶ διαφοραὶ
 πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς· ἐκ δὲ τούτων μᾶλλον αἰεὶ τὸν
 Τίτον ἐλύπουν ἑαυτοῖς ἀνατιθέντες τὸ νίκημα καὶ τῇ
 15 φήμῃ προκαταλαμβάνοντες τοὺς Ἕλληνας, ὥστε καὶ γρά-
 φεσθαι καὶ ἄδεσθαι προτέρους ἐκείνους ὑπὸ ποιητῶν
 καὶ ἰδιωτῶν ὑμνοῦντων τὸ ἔργον. Ὡν μάλιστα διὰ στό-
 ματος ἦν τουτὶ τὸ ἐπίγραμμα·

20 "Ακλαυστοὶ καὶ ἄθαπτοι, ὀδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
 Θεσσαλῆς τρισσαὶ κείμεθα μυριάδες,
 Αἰτωλῶν δμηθέντες ὑπ' Ἄρεος ἠδὲ Λατίνων,
 οὓς Τίτος εὔρειης ἤγαγ' ἀπ' Ἰταλῆς,
 Ἡμαθίῃ μέγα πῆμα. Τὸ δὲ θρασὺ κείνο Φιλίππου
 πνεῦμα θοῶν ἐλάφων ᾤχετ' ἐλαφρότερον.

25 Τοῦτο ἐποίησε μὲν Ἀλκαῖος ἐφυβρίζων Φιλίππῳ καὶ
 τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποθανόντων ἐπιψευδόμενος, λεγόμε-
 νον δὲ πολλαχοῦ καὶ ὑπὸ πολλῶν μᾶλλον ἤνεια τὸν Τίτον
 ἢ τὸν Φίλιππον. Ὁ μὲν γὰρ ἀντικωμωδῶν τὸν Ἀλκαῖον
 τῷ ἐλεγείῳ παρέβαλεν

30 "Αφλοῖος καὶ ἄφυλλος, ὀδοιπόρε, τῷδ' ἐπὶ νώτῳ
 Ἀλκαίῳ σταυρὸς πῆγνυται ἠλίβατος.

τὸν δὲ Τίτον φιλοτιμούμενον πρὸς τοὺς Ἕλληνας οὐ με-

τριῶς παρῶξυνε τὰ τοιαῦτα. Διὸ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν
 πραγμάτων ἐπραττε καθ' ἑαυτὸν, ἐλάχιστα φροντίζων
 τῶν Αἰτωλῶν. Οἱ δὲ ἤχθοντο, καὶ προσδεξαμένου λόγουσ
 αὐτοῦ καὶ πρεσβείαν ἐπὶ συμβάσει παρὰ τοῦ Μακεδό-
 νος, τοῦτο ἐκεῖνο περιιόντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐβόων, 5
 πωλεῖσθαι τὴν εἰρήνην Φιλίππῳ, παρὸν ἐκκόψαι τὸν
 πόλεμον ἄρδην καὶ ἀνελεῖν ἀρχὴν, ὑφ' ἧς πρώτης ἐδου-
 λώθη τὸ Ἑλληνικόν. Ταῦτα τῶν Αἰτωλῶν λεγόντων
 374 καὶ διαταραττόντων τοὺς συμμαχοὺς αὐτὸς ὁ Φίλιππος
 ἐλθὼν πρὸς τὰς διαλύσεις ἀνείλε τὴν ὑποψίαν, ἐπιτρέψας 10
 τῷ Τίτῳ καὶ Ῥωμαίοις τὰ καθ' αὐτόν. Καὶ οὕτω κατα-
 λύεται τὸν πόλεμον ὁ Τίτος· καὶ τὴν μὲν Μακεδονικὴν
 ἀπέδωκεν αὐτῷ βασιλείαν, τῆς δὲ Ἑλλάδος προσέταξεν
 ἀποστῆναι, χιλίοις δὲ ταλάντοις ἐξημίωσε, τὰς δὲ ναῦς
 πάσας παρείλετο πλὴν δέκα, τῶν δὲ παίδων τὸν ἕτερον, 15
 Δημήτριον, ὀμηρεύσουσα λαβὼν εἰς Ῥώμην ἀπέστειλεν,
 ἄριστα τῷ καιρῷ χρησάμενος καὶ προλαβὼν τὸ μέλλον.
 Ἄννιβου γὰρ τοῦ Λίβυος, ἀνδρὸς ἐχθίστου τε Ῥωμαίοις
 καὶ φυγάδος, ἤδη τότε πρὸς Ἀντίοχον ἤκοντος τὸν βασι-
 λέα καὶ παροξύνοντος αὐτὸν εἰς τὸ πρόσθεν προῖέναι τῇ 20
 τύχῃ τῆς δυνάμεως εὐροούσης, ἤδη καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὸ
 πραγμάτων μεγάλων, ἃ κατεργασάμενος μέγας ἐπωνο-
 μάσθη, πρὸς τὴν ἀπάντων ἡγεμονίαν ἀποβλέποντα, μά-
 λιστα δὲ κατὰ Ῥωμαίων ἀνιστάμενον, εἰ μὴ τοῦτο προ-
 ιδῶν ὁ Τίτος ἐμφρόνως ἐνέδωκε πρὸς τὰς διαλύσεις, 25
 ἀλλὰ τὸν Φιλιππικὸν ὁ Ἀντιοχικὸς κατειλήφει πόλεμος
 ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ συνέστησαν ὑπ' αἰτιῶν ἀμφοτέροι κοι-
 νῶν οἱ μέγιστοι τῶν τότε καὶ δυνατωτάτοι βασιλέων ἐπὶ
 τὴν Ῥώμην, ἔσχεν ἂν ἀγῶνας ἐξ ὑπαρχῆς καὶ κινδύνους
 τῶν πρὸς Ἄννιβαν οὐκ ἐλάττους. Νῦν δὲ τῶν πολέμων 30
 μέσσην κατὰ καιρὸν ἐμβαλὼν τὴν εἰρήνην ὁ Τίτος καὶ

πρὶν ἄρξασθαι τὸν μέλλοντα διακόψας τὸν παρόντα, τοῦ μὲν τὴν ἐσχάτην ἐλπίδα, τοῦ δὲ τὴν πρώτην ὑφείλεν.

Κ. Ἐπεὶ δὲ οἱ δέκα πρέσβεις, οὓς ἡ σύγκλητος ἐπεμφε τῷ Τίτῳ, συνεβούλευον τοὺς μὲν ἄλλους Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, Κόρινθον δὲ καὶ Χαλκίδα καὶ Δημητριάδα διατηρεῖν ἐμφρούρους ἔνεκα τῆς πρὸς Ἀντίοχον ἀσφαλείας, ἐνταῦθα δὲ ταῖς κατηγορίαις λαμπροὶ λαμπρῶς τὰς πόλεις ἀνερορήγνυσαν Αἰτωλοί, τὸν μὲν Τίτον κελεύοντες τὰς πέδας τῆς Ἑλλάδος λύειν (οὕτω γὰρ ὁ Φίλιππος εἰ-
 10 ὴθει τὰς προειρημέναις πόλεις ὀνομάζειν), τοὺς δ' Ἕλληνας ἐρωτῶντες, εἰ κλοιὸν ἔχοντες βαρύτερον μὲν, λειότερον δὲ τοῦ πάλαι τὸν νῦν χαίρουσι καὶ θαυμάζουσι τὸν Τίτον ὡς εὐεργέτην, ὅτι τοῦ ποδοῦ λύσας τὴν Ἑλλάδα τοῦ τραχήλου δέδεκεν. Ἐφ' οἷς ἀχθόμενος ὁ Τίτος
 15 καὶ βαρέως φέρων καὶ δεόμενος τοῦ συνεδρίου τέλος ἐξέπεισε καὶ ταύτας τὰς πόλεις ἀνεῖναι τῆς φρουρᾶς, ὅπως ὀλόκληρος ἡ χάρις ὑπάρξῃ παρ' αὐτοῦ τοῖς Ἕλλησιν. Ἰσθμίων οὖν ἀγομένων πλήθος μὲν ἀνθρώπων ἐν τῷ σταδίῳ καθῆστο τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα θεωμένων, οἷα
 20 δὴ διὰ χρόνων πεπανμένης μὲν πολέμων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐλπίσιν ἐλευθερίας, σαφεὶ δὲ εἰρήνῃ πανηγυριζούσης, τῇ σάλπιγγι δὲ σιωπῆς εἰς ἅπαντας διαδοθείσης προελθὼν εἰς μέσον ὁ κῆρυξ ἀνείπεν, ὅτι Ῥωμαίων ἡ σύγκλητος καὶ Τίτος Κοῦντιος στρατηγὸς ὑπατος καταπο-
 25 λεμήσαντες βασιλέα Φίλιππον καὶ Μακεδόνας ἀφιαῖσιν ἀφρουρήτους καὶ ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους, νόμοις χρωμένους τοῖς πατρίοις Κορινθίους, Λοκρούς, Φωκεῖς, Εὐβοέας, Ἀχαιοὺς Φθιώτας, Μάγνητας, Θετταλοὺς, Περγραιβούς. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ πάνυ πάντες οὐδὲ
 30 σαφῶς ἐπήκουσαν, ἀλλ' ἀνώμαλος καὶ θορυβώδης κίνησις ἦν ἐν τῷ σταδίῳ θαυμαζόντων καὶ διαπυνθανομένων καὶ πάλιν ἀνειπεῖν κελευόντων· ὡς δ' αὐτίς ἡσυχίας

γενομένης ἀναγαγῶν ὁ κῆρυξ τὴν φωνὴν προθυμότερον εἰς ἅπαντας ἐγγεγώνει καὶ διῆλθε τὸ κήρυγμα, κραυγὴ μὲν ἄπιστος τὸ μέγεθος διὰ χαρὰν ἐχώρει μέχρι θαλάττης, ὀρθῶν δὲ ἀνειστήκει τὸ θέατρον, οὐδεὶς δὲ λόγος ἦν τῶν ἀγωνιζομένων, ἔσπευδον δὲ πάντες ἀναπηδησαι καὶ δε- 5
 375 ξιώσασθαι καὶ προσειπεῖν τὸν σωτήρα τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόμαχον. Τὸ δὲ πολλάκις λεγόμενον εἰς ὑπερβολὴν τῆς φωνῆς καὶ μέγεθος ὤφθη τότε. Κόρακες γὰρ ὑπερπετό-
 μνοι κατὰ τύχην ἔπεσον εἰς τὸ στάδιον. Αἰτία δὲ ἡ τοῦ ἄερος ρῆξις· ὅταν γὰρ ἡ φωνὴ πολλὴ καὶ μεγάλη φέρεται, 10
 διασπώμενος ὑπ' αὐτῆς οὐκ ἀντερείδει τοῖς πετομένοις, ἀλλ' ὀλισθημα ποιεῖ καθάπερ κενεμβατοῦσιν, εἰ μὴ νῆ Δία πληγῇ τινι μᾶλλον ὡς ὑπὸ βέλους διελαυνόμενα πί-
 πτει καὶ ἀποθνήσκει. Δύναται δὲ καὶ περιδίνησις εἶναι τοῦ ἄερος, οἷον ἐλιγμὸν ἐν πελάγει καὶ καλιρρῦμην τοῦ 15
 σάλου διὰ μέγεθος λαμβάνοντος.

XI. Ὁ δ' οὖν Τίτος, εἰ μὴ τάχιστα τῆς θεᾶς διαλυθεί-
 σης ὑπιδόμενος τὴν φορὰν τοῦ πλήθους καὶ τὸν δρόμον ἐξέκλινεν, οὐκ ἂν ἐδόκει περιγενέσθαι τοσούτων ὁμοῦ καὶ πάντοθεν αὐτῷ περιχεομένων. Ὡς δ' ἀπέκαμον περὶ 20
 τὴν σκηνὴν αὐτοῦ βοῶντες ἤδη νυκτὸς οὔσης, αὐθις οὔσι-
 τινας ἴδοιεν ἢ φίλους ἢ πολίτας ἀσπαζόμενοι καὶ περι-
 πλεκόμενοι πρὸς δεῖπνα καὶ πότους ἐτρέποντο μετ' ἀλ-
 λήλων. Ἐν ᾧ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰκός, ἠδομένοις ἐπήγει λο-
 γίζεσθαι καὶ διαλέγεσθαι περὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσους πολε- 25
 μήσασα πολέμους διὰ τὴν ἐλευθερίαν οὔπω τύχοι βε-
 βαιότερον οὐδὲ ἡδιον αὐτῆς, ἐτέρων προαγωνισαμένων ὀλίγου δεῖν ἀνάμακτος αὐτῇ καὶ ἀπενδῆς φερομένη τὸ
 κάλλιστον καὶ περιμαχητότατον ἄθλον. Ἦν δ' ἄρα σπά-
 νιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις, σπανιώτα- 30
 τον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος. Οἱ γὰρ Ἀγησίλαοι
 καὶ Λύσανδροι καὶ οἱ Νικίαι καὶ οἱ Ἀλκιβιάδαι πολέ-

μους μὲν εὖ διέπειν καὶ μάχας νικᾶν κατὰ τε γῆν καὶ θά-
 λασσαν ἄρχοντες ἠπίσταντο, χρῆσθαι δὲ πρὸς χάριν εὐ-
 γενῇ καὶ τὸ καλὸν οἷς κατώρθουν οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ' εἰ
 τὸ Μαραθῶνιόν τις ἔργον ἀφέλοι καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι
 5 ναυμαχίαν καὶ Πλαταιᾶς καὶ Θερμοπύλας καὶ τὰ πρὸς
 Εὐρυμέδοντι καὶ τὰ περὶ Κύπρον Κίμωνος ἔργα, πάσας
 τὰς μάχας ἢ Ἑλλάς ἐπὶ δουλείᾳ μεμάχεται πρὸς αὐτήν, καὶ
 πᾶν τρόπαιον αὐτῆς συμφορὰ καὶ ὄνειδος ἐπ' αὐτὴν
 ἔστικε, τὰ πλεῖστα κακία καὶ φιλονεικία τῶν ἡγουμένων
 10 περιτραπίσης. Ἄλλοφυλοι δὲ ἄνδρες ἐναύσματα μικρὰ
 καὶ γλίσχρα κοινωνήματα παλαιοῦ γένους ἔχειν δοκοῦν-
 τες, ἀφ' ὧν καὶ λόγῳ τι καὶ γνώμῃ τῶν χρησίμων ὑπάρ-
 ξαι τῇ Ἑλλάδι θαυμαστὸν ἦν, οὗτοι τοῖς μεγίστοις κιν-
 δύνοις καὶ πόνοις ἐξελόμενοι τὴν Ἑλλάδα δεσποτῶν χα-
 15 λεπῶν καὶ τυράννων ἐλευθεροῦσι.

XII. Ταῦτα δὴ τοὺς Ἕλληνας ὑπέειπε καὶ τὰ τῶν ἔργων
 ὁμολογοῦντα τοῖς κηρύγμασιν. Ἄμα γὰρ ἐξέπεμπεν ὁ
 Τίτος Λέντλον μὲν εἰς Ἀσίαν Βαργυλιήτας ἐλευθερω-
 σοντα, Στερτίνιον δὲ εἰς Θράκην τὰς αὐτόθι πόλεις καὶ
 20 νήσους ἀπαλλάξοντα τῶν Φιλίππου φρουρῶν. Πόπλιος
 δὲ Οὐίλλιος ἔπλει διαλεξόμενος Ἀντιόχῳ περὶ τῆς τῶν
 ὑπ' αὐτὸν Ἑλλήνων ἐλευθερίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Τίτος εἰς
 Χαλκίδα παρελθὼν, εἶτα πλεύσας ἐκεῖθεν ἐπὶ Μαγνη-
 σίαν, ἐξῆγε τὰς φρουρὰς καὶ τὰς πολιτείας ἀπεδίδου τοῖς
 25 δήμοις. Ἀγνοοθέτης δὲ Νεμείων ἀποδειχθεὶς ἐν Ἄργει
 τὴν τε πανηγυριν ἄριστα διέθηκε, καὶ πάλιν ἐκεῖ τοῖς
 Ἕλλησι τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ κήρυκος ἀνεῖπεν· ἐπιφοι-
 τῶν τε ταῖς πόλεσιν εὐνομίαν ἅμα καὶ δίκην πολλὴν ὁμό-
 νοιάν τε καὶ φιλοφροσύνην πρὸς ἀλλήλους παρείχε, κα-
 30 ταπαύων μὲν τὰς στάσεις, κατάργων δὲ τὰς φυγὰς, ἀγαλ-
 λόμενος δὲ τῷ πεῖθειν καὶ διαλλάσσειν τοὺς Ἕλληνας οὐχ
 ἤττον ἢ τῷ κερρατηκέναι τῶν Μακεδόνων, ὥστε μικρό-

τατον ἤδη τὴν ἐλευθερίαν δοκεῖν ὧν εὐεργετοῦντο. **Ξε-**
376 νοκράτην μὲν οὖν τὸν φιλόσοφον, ὅτε Λυκούργος αὐτὸν
ὁ ῥήτωρ ὑπὸ τῶν τελωνῶν ἀγόμενον πρὸς τὸ μετοίκιον
ἀφείλετο καὶ τοῖς ἄρουσιν ἐπέθηκε δίκην τῆς ἀσελγείας,
λέγεται τοῖς παισὶν ἀπαντήσαντα τοῦ Λυκούργου „Κα- 5
λὴν γε ὑμῶν, ὧ παῖδες“ φάναι „τῷ πατρὶ χάριν ἀποδί-
δωμι· πάντες γὰρ αὐτὸν ἐπαινοῦσιν ἐφ’ οἷς ἐπραξε,“
Τίτῳ δὲ καὶ Ῥωμαίοις ὧν τοὺς Ἕλληνας εὐεργέτησάνουκ
εἰς ἐπαίνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πίστιν ἐν πᾶσιν ἀνθρώ-
ποις καὶ δύναμιν ἢ χάρις ἀπήντα δικαίως. Οὐ γὰρ 10
προσδεχόμενοι μόνον τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ
μεταπεμπόμενοι καὶ καλοῦντες ἐνεχειρίζον αὐτούς. Οὐδὲ
δῆμοι καὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ὑφ’ ἐτέρων ἀδικου-
μενοι βασιλέων κατέφευγον εἰς τὰς ἐκείνων χεῖρας, ὥστε
ἐν βραχεὶ χρόνῳ, τάχα πού καὶ θεοῦ συνεφαπτομένου, 15
πάντα αὐτοῖς ὑπήκοα γενέσθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ μέγιστον
ἐφρόνησεν ἐπὶ τῇ τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερώσει. Ἀνατιθεὶς
γὰρ εἰς Δελφοὺς ἀσπίδας ἀργυρᾶς καὶ τὸν ἑαυτοῦ θυ-
ρεὸν ἐπέγραψε

Ζητὸς ἰὼ κραιπναῖσι γεγαθότες ἵπποσύναισι 20
κοῦροι, ἰὼ Σπάρτας Τυνδαρίδαι βασιλεῖς,
Αἰνεάδας Τίτος ὑμῖν ὑπέρτατον ὄπασε δῶρον,
Ἑλλήνων τεύξας παισὶν ἐλευθερίαν.

Ἀνέθηκε δὲ καὶ χρυσοῦν τῷ Ἀπόλλωνι στέφανον ἐπι-
γράψας 25

Τόνδε τοι ἀμβροσίοισιν ἐπὶ πλοκάμοισιν ἔοικε
κεῖσθαι, Λατοῖδα, χρυσοφαῆ στέφανον,
ὃν πόρεν Αἰνεαδᾶν ταγὸς μέγας. Ἄλλ’, Ἐκάεργε,
ἀλκᾶς τῷ θεῷ κῦδος ὄπασε Τίτῳ.

Τῇ γοῦν Κορινθίων πόλει πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ αὐτὸ 30
δις ἤδη συμβέβηκε· καὶ γὰρ Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε καὶ
Νέρων αὐτίς καθ’ ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ παραπλησίως

Ἰσθμίων ἀγομένων τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτόνομους ἀφῆκαν, ὁ μὲν διὰ κήρυκος, ὡς εἴρηται, Νέρων δὲ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ βήματος ἐν τῷ πλήθει δημηγορήσας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

- 5 XIII. Ὁ δὲ Τίτος τότε καλλίστου καὶ δικαιοτάτου τοῦ πρὸς Νάβιν ἀρξάμενος πόλεμον τὸν Λακεδαιμονίων ἐξωλέστατον καὶ παραγομώτατον τύραννον, ἐν τῷ τέλει διεψεύσατο τὰς τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδας, ἐλεῖν παρασχὼν οὐκ ἐθέλησας, ἀλλὰ σπείσάμενος καὶ προέμενος τὴν
- 10 Σπάρτην ἀναξίως δουλεύουσιν, εἴτε δεισας, μὴ τοῦ πόλεμον μῆκος λαμβάνοντος ἄλλος ἀπὸ Ῥώμης ἐπελθὼν στρατηγὸς ἀνέλθῃ τὴν δόξαν, εἴτε φιλονεικία καὶ ζηλοτυπία τῶν Φιλοποίμενος τιμῶν, ὃν ἐν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἄνδρα δεινότατον τῶν Ἑλλήνων ὄντα καὶ περὶ
- 15 ἐκείνου τὸν πόλεμον ἔργα θαυμαστὰ τόλμης καὶ δεινότητος ἀποδειξάμενον ἴσα τῷ Τίτῳ κυδαίνοντες Ἀχαιοὶ καὶ τιμῶντες ἐν τοῖς θεάτροις ἐλύπουν ἐκείνου, οὐκ ἀξιοῦντα Ῥωμαίων ὑπάρτω προπολεμοῦντι τῆς Ἑλλάδος ἄνθρωπον Ἀρκάδα, μικρῶν καὶ ὁμόρων πολέμων στρατηγόν, ὅμοια
- 20 θαυμάζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Οὐ μὲν ἄλλ' αὐτὸς ὁ Τίτος ὑπὲρ τούτων ἀπελογεῖτο, καταθέσθαι τὸν πόλεμον, ὡς εἴωρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολούμενον τὸν τύραννον. Τῶν δὲ Ἀχαιῶν αὐτῷ πολλὰ πρὸς τιμὴν ψηφισαμένων οὐδὲν ἐδόκει πρὸς τὰς εὐεργε-
- 25 σίας ἐξισουῆσθαι πλὴν μιᾶς δωρεᾶς, ἣν ἐκεῖνος ἀντι πάντων ἠγάπησεν. Ἦν δὲ τοιάδε. Ῥωμαίων οἱ δυστυχήσαντες ἐν τῷ πρὸς Ἀννίβαν πόλεμῳ πολλαχοῦ μὲν ὦνιοι γενόμενοι καὶ διασπαρέντες ἐδούλευον· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι χίλιοι καὶ διακόσιοι τὸ πλῆθος ἦσαν, αἳ μὲν οἰκτροὶ τῆς
- 30 μεταβολῆς, τότε δὲ καὶ μᾶλλον, ὡς εἰκός, ἐντυγχάνοντες οἱ μὲν υἱοῖς, οἱ δὲ ἀδελφοῖς, οἱ δὲ συνήθεσιν, ἐλευθέροις. δοῦλοι καὶ νικῶσιν αἰχμάλωτοι. Τούτους ὁ μὲν 377

Τίτος οὐκ ἀφείλετο τῶν κεκτημένων, καίπερ ἀνιώμενος ἐπ' αὐτοῖς, οἱ δὲ Ἀχαιοὶ λυτρωσάμενοι πέντε μυνῶν ἕκαστον ἄνδρα καὶ συναγαγόντες εἰς ταὐτὸ πάντα ἤδη περιπλοῦν ὄντι τῷ Τίτῳ παρέδωκαν, ὥστε αὐτὸν εὐφραινόμενον ἀποπλεῖν ἀπὸ καλῶν ἔργων καλὰς ἀμοιβὰς καὶ 5 πρεπούσας ἀνδρὶ μεγάλῳ καὶ φιλοπολίτῃ κεκομισμένον· ὃ δὴ δοκεῖ πρὸς τὸν θρίαμβον αὐτῷ πάντων ὑπάρξει λαμπρότατον. Οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι, καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις ὅταν ἐλευθερωθῶσιν, ξύρεσθαί τε τὰς κεφαλὰς καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ θριαμ- 10 βεύοντι τῷ Τίτῳ παρείποντο.

XIV. Καλλίῳ δὲ καὶ τὰ λάφυρα πομπευόμενα παρεχεν ὄψιν, Ἑλληνικὰ κράνη καὶ πέλται Μακεδονικαὶ καὶ σάρισαι. Τό τε τῶν χρημάτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον ἦν, ὡς ἀναγράφουσιν οἱ περὶ Τουδιτανὸν ἐν τῷ θριάμβῳ κομι- 15 σθῆναι χρυσίου μὲν συγκεχωνευμένου λίτρας τρισχιλίας ἑπτακοσίας δεκατρεῖς, ἀργύρου δὲ τετρακισμυρίας τρισχιλίας διακοσίας ἑβδομήκοντα, φιλιππέους δὲ χρυσοῦς μυρίους τετρακισχιλίους πεντακοσίους δεκατέσσαρας, χωρὶς δὲ τούτων τὰ χίλια τάλαντα Φίλιππος ᾤφειλεν. 20 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον ἐπέισθησαν Ῥωμαῖοι, μάλιστα τοῦ Τίτου συμπράξαντος, ἀφείναι τῷ Φιλίππῳ, καὶ σύμμαχον ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν υἱὸν ἀπήλλαξαν αὐτῷ τῆς ὀμηρείας.

XV. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀντίοχος εἰς τὴν Ἑλλάδα ναυσὶ πολ- 25 λαῖς καὶ στρατῷ περαιωθεὶς ἀφίστη τὰς πόλεις καὶ διαστασίασεν, Αἰτωλῶν αὐτῷ συνεπιλαμβανομένων καὶ πάλαι διακειμένων πρὸς τὸν Ῥωμαίων δῆμον ἐχθρῶς καὶ πολεμικῶς, ὑπόθεσιν τοῦ πολέμου καὶ πρόφασιν διδόντων ἐλευθεροῦν τοὺς Ἕλληνας οὐδὲν δεομένους (ἐλεύ- 30 θεοὶ γὰρ ἦσαν), ἀλλ' εὐπρεπεστέρας αἰτίας ἀπορία τῷ καλλίστῳ τῶν ὀνομάτων χρῆσθαι διδασκόντων, καὶ σφό-

δρα δαίσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀνάστασιν καὶ δόξαν αὐ-
 τοῦ τῆς δυνάμεως στρατηγὸν μὲν ὕπατον τοῦ πολέμου
 Μάνιον Ἀκίλιον κατέπεμψαν, πρεσβευτὴν δὲ Τίτον δια-
 τοὺς Ἕλληνας, ὧν τοὺς μὲν εὐθύς ὀφθῆεις ἐποίησε βεβαι-
 5 στέρους, τοὺς δὲ ἀρχομένους νοσεῖν ὡσπερ τις ἐν καιρῷ
 φάρμακον ἐνδιδούσ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν ἔστησε καὶ
 διεκώλυσεν ἐξαμαρτεῖν. Ὀλίγοι δὲ αὐτὸν ἐξέφυγον ἤδη
 προκατελιημμένοι καὶ διεφθαρμένοι παντάπασιν ὑπὸ τῶν
 Αἰτωλῶν, οὓς καίπερ ὀργισθῆεις καὶ παροξυνθῆεις ὁμως
 10 μετὰ τὴν μάχην περιεποίησεν. Ἀντίοχος γὰρ ἠττηθῆεις ἐν
 Θερμοπύλαις καὶ φυγῶν εὐθύς εἰς Ἀσίαν ἀπέπλευσε,
 Μάνιος δ' ὁ ὕπατος τοὺς μὲν αὐτὸς ἐπιῶν τῶν Αἰτωλῶν
 ἐπολιόρκει, τοὺς δὲ τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ συνεχώρησεν
 ἐξαίρειν. Ἀγομένων δὲ καὶ φερομένων ὑπὸ τοῦ Μακεδό-
 15 νος τοῦτο μὲν Δολόπων καὶ Μαγνητῶν, τοῦτο δὲ Ἀθα-
 μάνων καὶ Ἀπεραντῶν, αὐτοῦ δὲ τοῦ Μανίου τὴν μὲν
 Ἡράκλειαν διαπεπορθηκότος, τὴν δὲ Ναύπακτον Αἰτω-
 λῶν ἐχόντων πολιορκούντος, οἰκτείρων τοὺς Ἕλληνας ὁ
 Τίτος διέπλευσεν ἐκ Πελοποννήσου πρὸς τὸν ὕπατον.
 20 Καὶ πρῶτον μὲν ἐπετίμησεν, εἰ νενικηκῶς αὐτὸς τὰ ἐπ-
 αθλα τοῦ πολέμου Φίλιππον ἔᾶ φέρεσθαι, καὶ τριβόμενος
 περὶ μιᾶ πόλει κάθηται δι' ὀργήν, ἔθνη δὲ οὐκ ὀλίγα καὶ
 βασιλείας Μακεδόνες αἰρουῦσιν. Ἔπειτα τῶν πολιορκου-
 μένων, ὡς εἶδον αὐτὸν, ἀπὸ τοῦ τείχους ἀνακαλούντων
 25 καὶ χεῖρας ὀρεγόντων καὶ δεομένων, τότε μὲν οὐδὲν εἶ-
 πῶν, ἀλλὰ στραφεὶς καὶ δακρύσας ἀπῆλθεν, ὕστερον
 δὲ διαλεχθῆεις τῷ Μανίῳ καὶ καταπαύσας τὸν θυμὸν αὐ-
 τοῦ διεπράξατο τοῖς Αἰτωλοῖς ἀνοχὰς δοθῆναι καὶ χρό-
 νον, ἐν ᾧ πρεσβεύσαντες εἰς Ῥώμην μετρίου τινὸς τυχεῖν
 30 ἀξιώσουσι.

XVI. Πλείστον δὲ ἀγῶνα καὶ πόνον αὐτῷ παρεῖχον 378
 αἱ περὶ Χαλκιδέων δεήσεις πρὸς τὸν Μάνιον, ἐν ὀργῇ γε-

γονότων διὰ τὸν γάμον, ὃν παρ' αὐτῶν ἐγήμεν Ἀντίο-
χος ἤδη τοῦ πολέμου συνεστῶτος, οὐ καθ' ὄραν οὐδὲ
κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐρασθεὶς ἀνὴρ πρεσβύτερος κόρης, ἣ
θυγάτηρ μὲν ἦν Κλεοπτολέμου, καλλίστη δὲ λέγεται
παρθένων γενέσθαι. Τοῦτο τοὺς Χαλκιδεῖς ἐποίησε βα- 5
σιλίσει προθυμότερα καὶ τὴν πόλιν αὐτῷ πρὸς τὸν πό-
λεμον ὀρητήριον παρασχεῖν. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ὡς τάχι-
στα μετὰ τὴν μάχην φεύγων προσέμιξε τῇ Χαλκίδι, τὴν τε
κόρην ἀναλαβὼν καὶ τὰ χρήματα καὶ τοὺς φίλους εἰς
Ἀσίαν ἀπέπλευσε· τὸν δὲ Μάνιον εὐθύς ἐπὶ τοὺς Χαλ- 10
κιδεῖς σὺν ὀργῇ πορευόμενον ὁ Τίτος παρακολουθῶν
ἐμάλαττε καὶ παρητεῖτο καὶ τέλος ἐπεισε καὶ κατεπράυνεν,
αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐν τέλει Ῥωμαίων δεόμενος. Οὕτω δια-
σωθέντες οἱ Χαλκιδεῖς τὰ κάλλιστα καὶ μέγιστα τῶν παρ'
αὐτοῖς ἀμαθημάτων τῷ Τίτῳ καδιέρωσαν, ὧν ἐπιγραφὰς 15
ἔστι τοιαύτας ἄχρι νῦν ὄραν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ καὶ Ἡρα-
κλεῖ τὸ γυμνάσιον.“ Ἐτέρωθι δὲ πάλιν· „Ὁ δῆμος Τίτῳ
καὶ Ἀπόλλωνι τὸ Δελφίνιον.“ Ἔτι δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς
ἱερὸς χειροτονητὸς ἀπεδείκνυτο Τίτου, καὶ θύσαντες
αὐτῷ τῶν σπονδῶν γενεμένων ἄδουσι παιᾶνα πεποιημέ- 20
νον, οὐ τᾶλλα διὰ μῆκος ἡμεῖς παρέντες ἀνεγράψαμεν ἅ
πανόμενοι τῆς ᾠδῆς λέγουσι·

πίστιν δὲ Ῥωμαίων σέβομεν
τὰν μεγαλευκτοτάταν ὄροισι φυλάσσειν·
μέλπετε κοῦραι,

25

Ζῆνα μέγαν Ῥώμαν τε Τίτον θ' ἅμα Ῥωμαίων τε
πίστιν·

ἰήε Παιᾶν, ὦ Τίτε σῶτερ.

XVII. Ἦσαν δὲ καὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τιμαὶ πρέπου-
σαι καὶ τὸ τὰς τιμὰς ἀληθινὰς ποιοῦν, εὖνοια θαυμαστὴ 30
δι' ἐπιείκειαν ἡθους. Καὶ γὰρ εἴ τισιν ἐκ πραγμάτων ἢ
φιλοτιμίας ἕνεκα, καθάπερ Φιλοποίμενι καὶ πάλιν Διο-

φάνει στρατηγοῦντα τῶν Ἀχαιῶν, προσέειπεν, οὐκ ἦν
 βαρὺς οὐδ' εἰς ἔργα διατείνων ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἐν λόγῳ
 παρρησίαν τινὰ πολιτικὴν ἔχοντι καυόμενος. Πικρὸς
 μὲν οὖν οὐδενί, πολλοῖς δὲ ὄξυς ἐδόκει καὶ κοῦφος εἶναι
 τὴν φύσιν, ἄλλως δὲ συγγενέσθαι πάντων ἡδίστος καὶ
 εἰπεῖν ἐπίχαρις μετὰ δεινότητος. Ἀχαιοὺς μὲν γὰρ σφε-
 τεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη κιν-
 δυνεύσειν, ἂν ὥσπερ αἱ χελῶναι πορρωτέρω τὴν κεφα-
 λὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι. Φιλίππου δέ, ὀκη-
 10 νίκα περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης τὸ πρῶτον εἰς λόγους
 συγγέσαν, εἰπόντος μετὰ πολλῶν ἦκειν ἐκείνον, αὐτὸν
 δὲ μόνον, ὑπολαβὼν ὁ Τίτος „αὐτὸν γάρ“ ἔφη „μόνον
 ἐποίησας ἀποκτείνας τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς.“ Ἐπει
 δὲ Δεινοκράτης ὁ Μεσσήνιος ἐν Ῥώμῃ παρὰ πότον μεθυ-
 15 σθαῖς ὠρχήσατο λαβὼν ἱμάτιον γυναικεῖον, τῇ δ' ὕστε-
 ραῖα τὸν Τίτον ἠξίου βοηθεῖν αὐτῷ διανοουμένῳ τὴν
 Μεσσήνην ἀφιστάναι τῶν Ἀχαιῶν, ταῦτα μὲν ἔφη σκέ-
 ψεσθαι, θαυμάζειν δὲ ἐκείνον, εἰ τηλικαύταις ἐπιχει-
 ρηκῶς πράξειςιν ὀρχεῖσθαι δύνатаι παρὰ πότον καὶ ἄδειν.
 20 Πρὸς δὲ τοὺς Ἀχαιοὺς τῶν παρὰ Ἀντιόχου πρέσβεων
 πλήθος τι τῆς βασιλικῆς στρατιᾶς καταλερόντων καὶ κα-
 ταριθμουμένων πολλὰς προσηγορίας, ὁ Τίτος ἔφη δει-
 πνοῦντος αὐτοῦ παρὰ τῷ ξένῳ καὶ μεμφομένου τὸ πλη-
 θος τῶν κρεῶν καὶ θαυμάζοντος, πόθεν οὕτω ποικίλης
 25 ἀγορᾶς εὐπόρησεν, εἰπεῖν τὸν ξένον, ὡς ὕεια πάντα ἐστὶ
 τῇ σκευασίᾳ διαφέροντα καὶ τοῖς ἡδύσμασι. „Μὴ τοίνυν“
 ἔφη „μηδὲ ὑμεῖς, ὡ ἄνδρες Ἀχαιοί, θαυμάζετε τὴν Ἀν-
 τιόχου δύναμιν λογχοφόρους καὶ ξυστοφόρους καὶ πεξε-
 ταίρους ἀκούοντες· πάντες γὰρ οὗτοι Σύροι εἰσὶν ὀπλα-
 30 ρίαις διαφέροντες.“

XVIII. Μετὰ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις καὶ τὸν Ἀν- 379
 τιοχικὸν πόλεμον ἀπεδείχθη τιμητής. ἧτις ἐστὶν ἀρχὴ

μεγίστη καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἐπιτελείωσις. Καὶ συνῆρχε μὲν αὐτῷ Μαρκέλλου τοῦ πεντάκις ὑπα-
 τεύσαντος υἱός, ἐξέβαλον δὲ τῆς βουλῆς τῶν οὐκ ἄγαν
 ἐπιφανῶν τέσσαρας, προσεδέξαντο δὲ πολίτας ἀπογρα-
 φομένους πάντας, ὅσοι γονέων ἐλευθέρων ἦσαν, ἀναγ- 5
 κασθέντες ὑπὸ τοῦ δημάρχου Τερεντίου Κουλέωνος, ὃς
 ἐπηρεάξων τοῖς ἀριστοκρατικοῖς ἐπεισε τὸν δῆμον ταῦτα
 ψηφίσασθαι. Τῶν δὲ γνωριμωτάτων κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν
 καὶ μεγίστων ἐν τῇ πόλει διαφερομένων πρὸς ἀλλήλους,
 Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος καὶ Μάρκον Κάτωνος, τὸν μὲν 10
 προέγραψε τῆς βουλῆς, ὡς ἄριστον ἄνδρα καὶ πρῶτον,
 Κάτωνι δ' εἰς ἐχθρὰν ἦλθε συμφορᾷ τοιαύτῃ χρησάμε-
 νος. Ἀδελφὸς ἦν Τίτῳ Λεύκιος Φλαμινῖνος, οὔτε τὰ ἄλλα
 προσεικῶς ἐκείνῳ τὴν φύσιν ἐν τε ταῖς ἡδοναῖς ἀνε-
 λεύθερος δεινῶς καὶ ὀλιγορότατος τοῦ πρέποντος. Τού- 15
 τῳ συνῆν μεираκίσκος ἐρώμενος, ὃν καὶ στρατιᾶς ἄρχων
 ἐπήγετο καὶ διέπων ἐπαρχίας εἶχεν ἀεὶ περὶ αὐτόν. Ἐν
 οὖν πότε τιμὴ θρυπτόμενος πρὸς τὸν Λεύκιον οὕτως ἔφη
 σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, ὥστε θεῶν μονομάχων ἀπολιπεῖν
 οὔπω γεγωνῶς ἀνθρώπου φονευομένου θεατῆς, τὸ πρὸς 20
 ἐκείνον ἡδὺ τοῦ πρὸς αὐτόν ἐν πλειονί λόγῳ θέμενος.
 Ὁ δὲ Λεύκιος ἤσθεις „Οὐδὲν“ ἔφη „δεινόν· ἰάσομαι γὰρ
 ἐγὼ σου τὴν ἐπιθυμίαν.“ Καὶ κελεύσας ἕνα τῶν κατα-
 δίκων ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου προαχθῆναι, καὶ τὸν ὑπηρέτην
 μεταπεμψάμενος, ἐν τῷ συμποσίῳ προσέταξεν ἀποκόψαι 25
 τοῦ ἀνθρώπου τὸν τράχηλον. Οὐαλλέριος δὲ Ἀντίας οὐκ
 ἐρωμένῳ φησὶν, ἀλλ' ἐρωμένῃ τοῦτο χαρίσασθαι τὸν
 Λεύκιον. Ὁ δὲ Λίβιος ἐν λόγῳ Κάτωνος αὐτοῦ γεγρά-
 φθαι φησὶν, ὡς Γαλάτην αὐτόμολον ἐλθόντα μετὰ παί-
 δων καὶ γυναικὸς ἐπὶ τὰς θύρας δεξάμενος εἰς τὸ συμπό- 30
 σιον ὁ Λεύκιος ἀπέκτεινεν ἰδίᾳ χειρὶ τῷ ἐρωμένῳ χαρι-
 ζόμενος. Τοῦτο μὲν οὖν εἰκὸς εἰς δεινῶσιν εἰρησθαι τῆς

κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Κάτωνος· ὅτι δὲ οὐκ αὐτόμολος ἦν, ἀλλὰ δεσμώτης ὁ ἀναιρεθεὶς καὶ ἐκ τῶν καταδίκων, ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ ἐν τῷ περὶ γήρωος αὐτῷ Κάτωνι τὴν διήγησιν ἀναθεὶς εἰρηκεν.

- 5 XIX. Ἐπὶ τούτῳ Κάτων τιμητῆς γενόμενος καὶ καθάρων τὴν σύγκλητον ἀπήλασε τῆς βουλῆς τὸν Λεύκιον, ὑπατικοῦ μὲν ἀξιώματος ὄντα, συνατιμοῦσθαι δὲ τοῦ ἀδελφοῦ δοκοῦντος αὐτῷ. Διὸ καὶ προελθόντες εἰς τὸν
- 10 δῆμον ἀμφοτέροι ταπεινοὶ καὶ δεδακρυμένοι μέτρια δεῖσθαι τῶν πολιτῶν ἐδόκουν, ἀξιοῦντες αἰτίαν εἰπεῖν τὸν Κάωνα καὶ λόγον, ᾧ χρησάμενος οἶκον ἐνδοξὸν ἀτιμίᾳ τσαύτη περιβέβληκεν. Οὐδὲν οὖν ὑποστειλάμενος ὁ Κάτων προῆλθε, καὶ καταστάς μετὰ τοῦ συνάρχοντος ἠρώτησε τὸν Τίτον, εἰ γινώσκει τὸ συμπόσιον. Ἄρνου-
- 15 μένου δὲ ἐκείνου διηγησάμενος εἰς ὄρισμὸν προεκαλεῖτο τὸν Λεύκιον, εἴ τί φησι τῶν εἰρημένων μὴ ἀληθῆς εἶναι. Τοῦ δὲ Λευκίου σιωπήσαντος, ὁ μὲν δῆμος ἔγνω δικαίαν γεγενῆσθαι τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸν Κάωνα προέπεμψε λαμπρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος, ὁ δὲ Τίτος τῇ συμφορᾷ τοῦ ἀδελ-
- 20 φοῦ περιπαθῶν συνέστη μετὰ τῶν πάλαι μισούντων τὸν Κάωνα καὶ πάσας μὲν, ἃς ἐκεῖνος ἐποίησατο, τῶν δημοσίων ἐκδόσεις καὶ μισθώσεις καὶ ὄνας ἠκύρωσε καὶ ἀνέλυσεν ἐν τῇ βουλῇ κρατήσας, πολλὰς δὲ καὶ μεγάλας δίκας κατ' αὐτοῦ παρεσκεύασεν, οὐκ οἶδ' ὅπως εὖ καὶ πο-
- 25 λιτικῶς [καὶ] πρὸς ἄρχοντα νόμιμον καὶ πολίτην ἄριστον ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκείου μὲν, ἀναξίου δὲ καὶ τὰ προσήκοντα πεπονθότος ἀνήκεστον ἔχθραν ἀράμενος. Οὐ μὴν ἀλλὰ 380 τοῦ Ῥωμαίων ποτὲ δῆμον θείαν ἔχοντος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τῆς βουλῆς, ὥσπερ εἶπωθε, κόσμῳ προκαθημένης, ὄφθεις
- 30 ὁ Λεύκιος ἐπ' ἐσχάτοις πονυκαθήμενος ἀτίμως καὶ ταπεινῶς οἶκτον ἔσχε· καὶ τὸ πλῆθος οὐκ ἠνέσχετο τὴν ὄψιν,

ἄλλ' ἐβόων μεταβῆναι κελεύοντες, ἕως μετέβη, δεξαμέ-
νων αὐτὸν εἰς ἑαυτοὺς τῶν ὑπατικῶν.

XX. Τὸ δ' οὖν φύσει Τίτου φιλότιμον ἄχρι μὲν ἰκα-
νὴν εἶχεν ὕλην περὶ τοὺς εἰρημένους πολέμους διατρέ-
βοντος, εὐδοκίμει· καὶ γὰρ ἐχιλιάρχησεν αὐθις μετὰ τὴν 5
ὑπατείαν, οὐδενὸς ἐπείγοντος· ἀπαλλάγεις δὲ τοῦ ἄρχειν
καὶ πρεσβύτερος ὢν ἠλέγχετο μᾶλλον ἐν οὐκ ἔχοντι πρά-
ξεις ἐτι τῷ λοιπῷ βίῳ σπαργῶντα πρὸς δόξαν καὶ νεανί-
ζοντα τῷ πάθει κατέχειν ἑαυτὸν οὐ δυνάμενος· τοιαύτη
γὰρ τινι καὶ τὸ περὶ Ἀννίβαν φορᾶ ἐδόκει πράξας ἐπα- 10
χθῆς γενέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὁ γὰρ Ἀννίβας οἰκοθεν μὲν
ἐκ Καρχηδόνης ὑπεκδράς Ἀντιόχῳ συνῆν, ἐκείνου δὲ
μετὰ τὴν ἐν Φρυγίᾳ μάχην εἰρήνης ἀγαπητῶς τυχόντος
αὐθις φεύγων καὶ πλανηθεὶς πολλὰ τέλος ἐν τῇ Βιθυνίᾳ
κατέστη Προυσίαν θεραπεύων, οὐδενὸς Ῥωμαίων ἀγνο- 15
οῦντος, ἀλλὰ παρορῶντων ἀπάντων δι' ἀσθένειαν καὶ
γῆρας ὥσπερ ἐρριμμένον ὑπὸ τῆς τύχης. Τίτος δὲ πρε-
σβευτῆς δι' ἑτέρας δὴ τινὰς πράξεις ὑπὸ τῆς βουλῆς πρὸς
τὸν Προυσίαν ἀφικόμενος καὶ τὸν Ἀννίβαν ἰδὼν αὐτόθι
δαισιώμενον ἠγανάκτησεν, εἰ ζῆ, καὶ πολλὰ τοῦ Πρου- 20
σίου δεομένου καὶ λιπαροῦντος ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰκέτου καὶ
συνήθους οὐ παρῆκε. Χρησμοῦ δέ τινος, ὡς ἔοικε, πα-
λαιοῦ περὶ τῆς Ἀννίβου τελευτῆς οὕτως ἔχοντος

Λίβυσσα κρύψει βῶλος Ἀννίβον δέμας,

ὃ μὲν ἄρα Λιβύην ὑπενόει καὶ τὰς ἐν Καρχηδόνι ταφάς, 25
ὡς ἐκεῖ καταβισσόμενος· ἐν δὲ Βιθυνίᾳ τόπος ἐστὶ θι-
νώδης ἐπὶ θαλάσσης καὶ πρὸς αὐτῷ κώμη τις μεγάλη Λί-
βυσσα καλεῖται. Περὶ ταύτην ἔτυχε διατρέβων Ἀννίβας.
Ἄει δὲ ἀπιστῶν τῇ τοῦ Προυσίου μαλακίᾳ καὶ φοβούμε-
νος τοὺς Ῥωμαίους τὴν οἰκίαν ἐτι πρότερον ἐξόδοις ἐπὶ 30
καταγείοις συντετραμμένην ἐκ τῆς ἑαυτοῦ διαίτης εἶχεν,
ἄλλου κατ' ἄλλο τῶν ὑπονόμων, πόρρω δὲ πάντων ἀδή-

λως ἐκφερόντων. Ὡς οὖν ἤκουσε τότε τὸ πρόσταγμα τοῦ
 Τίτου, φεύγειν μὲν ὥρμησε διὰ τῶν ὑπονόμων, ἐντυχῶν
 δὲ φυλακαῖς βασιλικαῖς ἔγνω δι' αὐτοῦ τελευτᾶν. Ἐνιοί
 μὲν οὖν λέγουσιν, ὡς ἱμάτιον τῷ τραχήλῳ περιβαλὼν καὶ
 5 κελύσας οἰκέτην ὀπισθεν ἐρείσαντα κατὰ τοῦ ἰσχίου τὸ
 γόνυ καὶ σφοδρῶς ἀνακλάσαντα συντεῖναι καὶ περιστρέ-
 ψαι, μέχρι ἂν ἐκθλίψαι τὸ πνεῦμα, διαφθεῖρειεν αὐτόν·
 ἔνιοι δὲ μιμησάμενον Θेमιστοκλέα καὶ Μίδαυ αἶμα ταύ-
 ρειον πιεῖν· Δίβιος δὲ φησι φάρμακον ἔχοντα κεράσαι
 10 καὶ τὴν κύλικα δεξάμενον εἰπεῖν· „Ἀναπαύσωμεν ἤδη
 ποτὲ τὴν πολλὴν φροντίδα Ῥωμαίων, οἳ μακρὸν ἠγήσαντο
 καὶ βαρὺ μισουμένου γέροντος ἀναμείναι θάνατον. Οὐ
 μὴν οὐδὲ Τίτος ἀξιοζήλωτον ἀποίσειται νίκην οὐδὲ τῶν
 προγόνων ἀξίαν, οἳ Πύρρῳ πολεμοῦντι καὶ κρατοῦντι
 15 τὴν μέλλουσαν ὑποπέμψαντες κατεμήνυσαν φαρμα-
 κείαν.“

XXI. Οὕτω μὲν τὸν Ἀννίβαν ἀποθανεῖν λέγουσιν.
 Ἀπαγγελθέντων δὲ τούτων πρὸς τὴν σύγκλητον οὐκ ὀλί-
 γοις ἐπαχθῆς ἔδοξεν ὁ Τίτος καὶ περιττὸς ἄγαν καὶ ὠμός,
 20 ὥσπερ ὑπὸ γήρωσ ἀπτήνα καὶ κόλουρον ἀφειμένον ζῆν
 χειροήθη τὸν Ἀννίβαν ἀποκτείνας, οὐδενὸς ἐπείγοντος,
 ἀλλὰ διὰ δόξαν, ὡς ἐπώνυμος τοῦ θανάτου γένοιτο. Καὶ
 τὴν Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος ἐκτιθέντες προάοτητα καὶ με-
 γαλοψυχίαν ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζον, ὡς ἀήτητον ὄντα καὶ
 25 φοβερόν ἐν Λιβύῃ καταπολεμήσας Ἀννίβαν οὔτε ἐξήλα- 381
 σεν οὔτε ἐξητήσατο παρὰ τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς
 μάχης εἰς λόγους ἐλθὼν ἐδεξιῶσατο καὶ μετὰ τὴν μαχὴν
 σπενδόμενος οὐδὲν ἐπετόλμησεν οὐδ' ἐπενέβη τῇ τύχῃ
 τοῦ ἀνδρός. Λέγεται δὲ αὐθις ἐν Ἐφέσῳ συμβαλεῖν αὐ-
 30 τούς· καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ συμπεριπατεῖν τοῦ Ἀννίβου
 τὴν προσήκουσαν ἐν ἀξιώματι τάξιν εἶναι προλαβόντος
 ἀνέχεσθαι καὶ περιπατεῖν ἀφελῶς τὸν Ἀφρικανόν, ἔπειτα

λόγου περὶ στρατηγῶν ἐμπεσόντος καὶ τοῦ Ἀννίβου κρά-
 τιστον ἀποφηναμένου γεγυέναι τῶν στρατηγῶν Ἀλέ-
 ξανδρον, εἶτα Πύρρον, τρίτον δὲ αὐτόν, ἡσυχῇ μειδιά-
 σαντα τὸν Ἀφρικανὸν εἰπεῖν „Τί δ', εἰ μὴ σε ἐγὼ νενι-
 κήκειν;“ καὶ τὸν Ἀννίβαν „Οὐκ ἂν, ἂ Σκηπίων“ φάναι 5
 „τρίτον ἐμαυτὸν, ἀλλὰ πρῶτον ἐποιούμην τῶν στρατη-
 γῶν.“ Ταῦτα δὴ τοῦ Σκηπίωνος οἱ πολλοὶ θαυμάζοντες
 ἐκάκιζον τὸν Τίτον, ὡς ἄλλοτρίῳ νεκρῷ προσενεγκόντα
 τὰς χεῖρας. Ἐνιοὶ δὲ ἦσαν οἱ τὸ πεπραγμένον ἐπαινοῦν-
 τες καὶ τὸν Ἀννίβαν, ἕως ἕξῃ, πῦρ ἡγούμενοι δεόμενον 10
 τοῦ ριπίζοντος· μηδὲ γὰρ ἀκμάζοντος αὐτοῦ τὸ σῶμα
 Ῥωμαίοις καὶ τὴν χεῖρα φοβεράν, ἀλλὰ τὴν δεινότητα
 καὶ τὴν ἐμπειρίαν γεγυέναι μετὰ τῆς ἐμφύτου πικρίας
 καὶ δυσμενείας, ὧν οὐδὲν ἀφαιρεῖν τὸ γῆρας, ἀλλ' ὑπο-
 μένειν τὴν φύσιν ἐν τῷ ἡθρει, τὴν δὲ τύχην οὐ διαμένειν 15
 ὁμοίαν, ἀλλὰ μεταπίπτουσαν ἐγκαλεῖσθαι ταῖς ἐλπίσι πρὸς
 τὰς ἐπιθέσεις τοὺς ἀεὶ τῷ μισεῖν πολεμοῦντας. Καὶ τὰ
 ὕστερά πως ἔτι μᾶλλον ἐμαρτύρησε τῷ Τίτῳ, τοῦτο μὲν
 Ἀριστόνικος ὁ τοῦ κισσαροῦ διὰ τὴν Εὐμενοῦς δόξαν
 ἐμπλήσας ἅπασαν ἀποστάσεων καὶ πολέμων τὴν Ἀσίαν, 20
 τοῦτο δὲ Μιθριδάτης μετὰ Σύλλαν καὶ Φιμβρίαν καὶ το-
 σοῦτον ὄλεθρον στρατευμάτων καὶ στρατηγῶν αὐθις ἐπὶ
 Λεύκολλον ἐκ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀναστὰς τηλικού-
 τος. Οὐ μὴν οὐδὲ Γαῖον Μαρτίου ταπεινότερος Ἀννίβας
 ἔκειτο. Τῷ μὲν γὰρ βασιλεὺς φίλος ὑπῆρχε καὶ βίος ἦν 25
 συνήθης καὶ διατριβαὶ περὶ ναῦς καὶ ἵππους καὶ στρα-
 τιωτῶν ἐπιμέλειαν· τὰς δὲ Μαρτίου τύχας Ῥωμαῖοι γε-
 λῶντες ἀλωμένου καὶ πτωχεύοντος ἐν Λιβύῃ μετὰ μικρὸν
 ἐν Ῥώμῃ σφαττόμενοι καὶ μαστιγούμενοι προσεκύνουν.
 Οὕτως οὐδὲν οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα τῶν παρόντων πρὸς 30
 τὸ μέλλον ἐστίν, ἀλλὰ μίᾳ τοῦ μεταβάλλειν τελευτῇ καὶ
 τοῦ εἶναι. Διὸ καὶ φασιν ἐνιοὶ Τίτον οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ

ταῦτα πράξει, πεμφθῆναι δὲ πρεσβευτήν μετὰ Λευκίου Σκηπίωνος, οὐδὲν ἄλλο τῆς πρεσβείας ἐχούσης ἔργον ἢ τὸν Ἀννίβου θάνατον. Ἐπεὶ δὲ οὐδεμίαν ἔτι τούτων κατόπιον οὔτε πολιτικὴν τοῦ Τίτου πράξιν οὔτε πολεμικὴν ἵστορήκαμεν, ἀλλὰ καὶ τελευτῆς ἔτυχεν εἰρηνικῆς, ὧρα τὴν σύγκρισιν ἐπισκοπεῖν.

10 [ΦΙΛΟΠΟΙΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΙΤΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Μεγέθει μὲν οὖν τῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσιῶν οὔτε Φιλοποίμενα Τίτῳ παραβάλλειν οὔτε πάνυ πολλοὺς τῶν Φιλοποίμενος ἀμεινόνων ἀνδρῶν ἄξιόν ἐστι. Τοῖς μὲν γὰρ Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας οἱ πόλεμοι, τῷ δὲ οὐχ Ἕλληνι καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων· καὶ ὅτε Φιλοποίμην ἀμυχανῶν τοῖς ἑαυτοῦ πολίταις ἀμύνειν πολεμουμένοις εἰς Κρήτην ἀπῆρε, τότε νικήσας Τίτος ἐν μέσῃ τῇ Ἑλλάδι Φίλιππον ἡλευθέρου καὶ τὰ ἔθνη καὶ πόλεις ἀπάσας. Εἰ δέ τις ἐξετάξοι τὰς μάχας ἑκατέρου, πλείους Ἕλληνας Φιλοποίμην Ἀχαιῶν στρατηγῶν ἢ Μακεδόνας Τίτος Ἕλλησι βοηθῶν ἀνεῖλε. Τὰ τοίνυν ἀμαρτήματα τοῦ μὲν φιλοτιμίας, τοῦ δὲ φιλονεικίας γέγονε, καὶ πρὸς ὄργην ὁ μὲν εὐκίνητος, ὁ δὲ καὶ δυσπαραίτητος. Τίτος μὲν γὰρ καὶ Φιλίππῳ τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας ἐφύλαξε καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς εὐγνωμόνησε, Φιλοποίμην δὲ τῆς πατρίδος δι' ὄργην ἀφείλετο τὴν περιοικίδα συντέλειαν. Ἔτι δὲ ὁ μὲν τοῖς εὐπαθοῦσιν ἀεὶ βέβαιος, ὁ δὲ θυμῷ λῦσαι χάριν ἔτοιμος. Λακεδαιμονίων γὰρ εὐεργέτης πρότερον ὢν ὕστερον καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαψε καὶ τὴν χώραν περιέκοψε καὶ τέλος αὐτὴν μετέβαλε καὶ διέφθειρε τὴν

πολιτείαν. Ἐδόκει δὲ καὶ τὸν βίον ὀργῇ προέσθαι καὶ φιλονεικία, μὴ κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ὀξύτερον τοῦ δέοντος εἰς Μεσσηνήν ἐπειχθεῖς, οὐχ ὥσπερ Τίτος πάντα λογισμῶ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν στρατηγήσας.

II. Ἀλλὰ πλήθει γε πολέμων καὶ τροπαίων ἡ Φιλο- 5
ποιμένος ἐμπειρία βεβαιότερα. Τῶ μὲν γὰρ τὰ πρὸς Φί-
λιππον ἐκρίθη δυοῖν ἀγώνοι, ὁ δὲ μυρίας μάχας κατορ-
θώσας οὐδεμίαν ἀμφισβήτησιν τῇ τύχῃ πρὸς τὴν ἐπιστή-
μην ἀπολέλοιπεν. Ἐτι δὲ ὁ μὲν τῇ Ῥωμαίων ἀκμὴν ἐχούσῃ
δυνάμει χρησάμενος, ὁ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἤδη φθινοῦσης 10
ἐπακμάσας δόξαν ἔσχευ, ὥστε τοῦ μὲν ἰδίου, τοῦ δὲ κοι-
νὸν ἔργον εἶναι τὸ κατορθούμενον· ὁ μὲν γὰρ ἤρχεν
ἀγαθῶν, ὁ δὲ ἄρχων ἀγαθοῦς ἐποίει. Καὶ μὴν τό γε πρὸς
Ἑλληνας τούτῳ γενέσθαι τοὺς ἀγῶνας οὐκ εὐτυχῇ μὲν,
ἰσχυρὰν δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξιν παρεῖχεν· οἷς γὰρ ὅμοια 15
τάλλα, τῶ προὔχειν ἀρετῇ κρατούσι. Καὶ γὰρ δὴ πολε-
μικωτάτοις Ἑλλήνων Κρησὶ καὶ Λακεδαιμονίοις πολε-
μήσας, τῶν μὲν πανουργοτάτων δόλω, τῶν δ' ἀλκιμωτά-
των τόλμῃ περιεγένετο. Πρὸς δὲ τούτοις Τίτος μὲν ἐξ
ὑποκειμένων ἐνίκη, χρώμενος ὀπλισμοῖς καὶ τάξεσιν αἰς 20
παρέλαβε, Φιλοποίμην δὲ αὐτὸς ἐπεισενεγκῶν καὶ μετα-
βαλῶν τὸν περὶ ταῦτα κόσμον, ὥστε τὸ νικητικώτατον
ὑφ' οὗ μὲν οὐκ ὄν εὐρῆσθαι, τῶ δὲ ὑπάρχον βοηθεῖν.
Κατὰ χεῖρα τοίνυν Φιλοποιμένος μὲν ἔργα πολλὰ καὶ με-
γάλα, θατέρου δὲ οὐδέν, ἀλλὰ καὶ τῶν Αἰτωλῶν τις ἀν- 25
τὸν Ἀρχέδημος ἐπέσκωπτεν ὡς, ὅτε αὐτὸς ἐσπασμένος
τὴν μάχαιραν ἔθει δρόμῳ πρὸς τοὺς μαχομένους καὶ τοὺς
συνεστῶτας τῶν Μακεδόνων, τοῦ Τίτου τὰς χεῖρας εἰς
τὸν οὐρανὸν ὑπτίας ἀνατείναντος ἐστῶτος καὶ προσευ-
χομένου.

30

III. Καὶ μὴν Τίτῳ μὲν ἄρχοντι συνέβη καὶ πρεσβεύ-
οντι πάντα πρᾶξιαι τὰ καλά, Φιλοποίμην δὲ οὐ χείρονα

παρέσχεν οὐδὲ ἀπρακτότερον ἑαυτὸν ἰδιώτην ἢ στρατηγὸν τοῖς Ἀχαιοῖς. Ἰδιώτης μὲν γὰρ ὢν Νάβιν ἐξέβαλεν ἐκ Μεσσηνίας καὶ Μεσσηνίους ἠλευθέρωσεν, ἰδιώτης δὲ Διοφάνην τὸν στρατηγὸν καὶ Τίτον ἐπερχομένους ἀπέ-
 5 κλεισε τῆς Σπάρτης καὶ Λακεδαιμονίους διεσώσεν. Οὕτως ἡγεμονικὴν φύσιν ἔχων οὐ κατὰ τοὺς νόμους, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν ἠπίστατο πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ δεόμενος παρὰ τῶν ἀρχομένων λαβεῖν τὸ ἄρχειν, ἀλλὰ χρώμενος αὐτοῖς, ὅπου καιρὸς εἴη, τὸν ὑπὲρ αὐτῶν προ-
 10 νοῦντα μᾶλλον ἢ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἡρημένον ἡγούμενος στρατηγόν. Γενναῖα μὲν οὖν Τίτου τὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιεικῆ καὶ φιλάνθρωπα, γενναιώτερα δὲ Φιλοποίμενος τὰ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὄχυρὰ καὶ φιλελεύθερα· ἄρα γὰρ χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις ἢ λυπεῖν ἀντιτί-
 15 νοντα τοὺς δυνατωτέρους. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἐξεταζομένων δυσθεώρητος ἢ διαφορὰ, σκόπει, μὴ τῷ μὲν Ἕλληνι τὸν ἐμπειρίας πολεμικῆς καὶ στρατηγίας στέφανον, τῷ δὲ Ῥωμαίῳ τὸν δικαιοσύνης καὶ χρηστότητος ἀποδιδόντες οὐ φάυλως διαιτῶν δόξομεν.

20

Π Τ Ρ Ρ Ο Σ.

25

I. Θεσπρωτῶν καὶ Μολοσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν 383
 ἱστοροῦσι Φαέθοντα βασιλευῖσαι πρῶτον, ἕνα τῶν μετὰ Πελασγοῦ παραγενομένων εἰς τὴν Ἑπειρον· ἔνιοι δὲ Δευκαλίωνα καὶ Πύρρην εἰσαμένους τὸ περὶ Δωδώνην
 30 ἰερόν αὐτόθι κατοικεῖν ἐν Μολοσσοῖς. Χρόνῳ δὲ ὕστερον Νεοπτόλεμος ὁ Ἀχιλλέως λαὸν ἀγαγὼν αὐτὸς τε τὴν χώραν κατέσχε καὶ διαδοχὴν βασιλέων ἀφ' αὐτοῦ κατέλιπε,

Πυρρίδας ἐπικαλουμένους· καὶ γὰρ αὐτῷ Πύρρος ἦν παιδικὸν ἐπωνύμιον, καὶ τῶν γνησίων παιδῶν ἐκ Λανάσσης τῆς Κλεοδαίου τοῦ Ἰλλου γενομένων ἓνα Πύρρον ὠνόμασεν. Ἐκ τούτου δὲ καὶ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἡπειρῷ τιμὰς ἰσοθέους ἔσχεν, Ἄσπετος ἐπιχωρῖφ φωνῇ προσαγορευόμενος. Μετὰ δὲ τοὺς πρώτους, τῶν διὰ μέσου βασιλέων ἐκβαρβαρωθέντων καὶ γενομένων τῇ τε δυνάμει καὶ τοῖς βίοις ἀμαυροτέρων, Θαρρύπαν πρῶτον ἱστοροῦσιν Ἕλληνικοῖς ἔθεσι καὶ γράμμασι καὶ νόμοις φιλανθρωποῖς διακοσμήσαντα τὰς πόλεις ὀνομαστὸν γενέσθαι. Θαρρύ-10 πον δὲ Ἀλκέτας υἱὸς ἦν, Ἀλκέτα δ' Ἀρύβας, Ἀρύβου δὲ καὶ Τρωάδος Αἰακίδης. Οὗτος ἔγημε τὴν Μένωνος τοῦ Θεσσαλοῦ θυγατέρα Φθίαν, ἀνδρὸς εὐδοκίμου περὶ τὸν Λαμιακὸν πόλεμον γενομένου καὶ μέγιστον ἀξίωμα τῶν συμμαχῶν μετὰ Λεωσθένην λαβόντος. Ἐκ δὲ τῆς Φθίας 15 τῷ Αἰακίδῃ γίνονται θυγατέρες Δηιδάμεια καὶ Τρωάς, υἱὸς δὲ Πύρρος.

II. Ἐπεὶ δὲ στασιάσαντες οἱ Μολοσσοὶ καὶ τὸν Αἰακίδην ἐκβαλόντες ἐπηγάγοντο τοὺς Νεοπτολέμου παῖδας, οἱ μὲν φίλοι τοῦ Αἰακίδου διεφθάρησαν καταληφθέντες, 20 τὸν δὲ Πύρρον ἔτι νήπιον ὄντα καὶ ζητούμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐκκλέψαντες οἱ περὶ Ἀνδροκλείδην καὶ Ἄγγελον ἔφευγον οἰκίας ὀλίγους καὶ γυναῖα τιθηνούμενα τὸ παιδίον ἀναγκαιῶς ἐφελκόμενοι. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς φυγῆς αὐτοῖς γινομένης δυσέργου καὶ βραδείας καταλαμ- 25 βανόμενοι τὸ μὲν παιδίον ἐγχειρίζουσιν Ἀνδροκλείωνι καὶ Ἰππία καὶ Νεάνδρῳ, νεανίσκοις οὖσι πιστοῖς καὶ ῥωμαλέοις, ἀνὰ κράτος φεύγειν καὶ Μεγάρων ἔχασθαι χωρίου Μακεδονικοῦ προστάξαντες, αὐτοὶ δὲ τὰ μὲν δεόμενοι, τὰ δὲ ἀπομαχόμενοι τοῖς διώκουσιν ἐμποδῶν ἦσαν 30 ἄχρι δείλης ὀψίας. Ἀποτραπομένων δὲ μόλις ἐκείνων μετέθεν τοὺς τὸν Πύρρον κομίζοντας. Ἦδη δὲ τοῦ ἡλίου

καταδεδυκότος ἑγγύς γενόμενοι τῆς ἐλπίδος ἐξαίφνης ἀπεκόπησαν, ἐντυχόντες τῷ παρὰ τὴν πόλιν παραρρέοντι ποταμῷ, χαλεπῷ μὲν ὄφθῆναι καὶ ἀγρίῳ, πειρωμένοις δὲ διαβαίνειν παντάπασιν ἀπορωτάτῳ. Πολύ τε γὰρ ἐξέ-
 5 πιπτε ρεῦμα καὶ θολερὸν ὄμβρων ἐπιγενομένων, καὶ τὸ σκότος ἐποίει πάντα φοβερώτερα. Καθ' αὐτούς μὲν οὖν ἀπέγνωσαν ἐπιχειρεῖν παιδίον φερόμενοι καὶ γύναια τὰ τρέφοντα τὸ παιδίον, αἰσθόμενοι δὲ τῶν ἐπιχωρίων τινας ἐν τῷ πέραν ἐστῶτας ἐδέοντο συλλαβέσθαι πρὸς τὴν διά- 384
 10 βασιν, καὶ τὸν Πύρρον ἀνεδείκνυσαν βοῶντες καὶ ἰκετεύοντες. Οἱ δὲ οὐ κατήκουον διὰ τραχύτητα καὶ πάταγον τοῦ ρεύματος, ἀλλ' ἦν διατριβὴ τῶν μὲν βοώντων, τῶν δὲ μὴ συνιέντων, ἄχρι τις ἐννοήσας καὶ περιελὼν δρυὸς φλοιὸν ἐνέγραψε πόρπη γράμματα φράζοντα τὴν
 15 τε χρεῖαν καὶ τὴν τύχην τοῦ παιδός, εἶτα λίθῳ τὸν φλοιὸν περιελίξας καὶ χρησάμενος οἶον ἔρματι τῆς βολῆς ἀφήκεν εἰς τὸ πέραν· ἔνιοι δὲ φασὶ σαννίῳ περιπήξαντας ἀκοντίσαι τὸν φλοιόν. Ὡς δ' οὖν ἀπέγνωσαν οἱ πέραν τὰ γράμματα καὶ συνείδον τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ, κόπτον-
 20 τες ξύλα καὶ πρὸς ἄλληλα συνδέοντες ἐπεραιοῦντο. Καὶ κατὰ τύχην ὁ πρῶτος αὐτῶν περαιωθεὶς Ἀχιλλεὺς τοῦ νομα τὸν Πύρρον ἐδέξατο· τοὺς δὲ ἄλλους ὡς ἔτυχον ἄλλοι διεκόμιζον.

III. Οὕτω δὲ σωθέντες καὶ φθάσαντες τὴν δίωξιν εἰς
 25 Ἰλλυριοὺς παρεγένοντο πρὸς Γλαυκίαν τὸν βασιλέα· καὶ καθεζόμενον εὐρόντες οἴκοι μετὰ τῆς γυναικὸς ἐν μέσῳ τὸ παιδίον ἐπὶ τῆς γῆς κατέθεσαν. Ὁ δὲ ἦν ἐπὶ γνώμης, Κάσανδρον δεδοικῶς ἐχθρὸν ὄντα τοῦ Αἰακίδου, καὶ σιω-
 πὴν εἶχε πολὺν χρόνον βουλευόμενος. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ
 30 Πύρρος ἀπ' αὐτομάτου προσερπύσας καὶ λαβόμενος τοῦ ἱματίου ταῖς χερσὶ καὶ προσεξαναστὰς πρὸς τὰ γόνατα τοῦ Γλαυκίου γέλωτα πρῶτον, εἶτα οἶκτον παρέσχεν,

ὥσπερ τις ἰκέτης ἐχόμενος καὶ δακρύων. Ἐνιοὶ δὲ φασὶν οὐ τῷ Γλαυκίᾳ προσπείσειν αὐτόν, ἀλλὰ βωμοῦ θεῶν προσαψάμενον ἐστάναι πρὸς αὐτόν περιβαλόντα τὰς χεῖρας, καὶ τὸ πρᾶγμα τῷ Γλαυκίᾳ θεῖον φανῆναι. Διὸ καὶ παραυτίκα τὸν Πύρρον ἐνεχείρισε τῇ γυναικί, κελεύσας ἅμα τοῖς τέκνοις τρέφεσθαι, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξαιτουμένων τῶν πολεμίων, Κασάνδρου δὲ καὶ διακόσια τάλαντα διδόντος, οὐκ ἐξέδωκεν, ἀλλὰ καὶ γενόμενον δυοκαίδεκα ἐτῶν καταγαγὼν εἰς τὴν Ἑπειρον μετὰ δυνάμεως βασιλέα κατέστησεν. Ἦν δὲ ὁ Πύρρος τῇ μὲν ἰδέᾳ τοῦ 10 προσώπου φοβερώτερον ἔχων ἢ σεμνότερον τὸ βασιλικόν, πολλοὺς δὲ ὀδόντας οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἐν ὀστέον συνεχῆς ἦν ἄνωθεν, οἶον λεπταῖς ἀμυχαῖς τὰς διαφυὰς ὑπογεγραμμένον τῶν ὀδόντων. Τοῖς δὲ σπληνιῶσιν ἐδόκει βοηθεῖν ἀλεκτρούνα θύων λευκόν, ὑπτίων τε κατα- 15 κειμένων τῷ δεξιῷ ποδὶ πιέζων ἀτρέμα τὸ σπλάγγνον. Οὐδεὶς δὲ ἦν πένης οὐδὲ ἄδοξος οὔτως, ὥστε μὴ τυχεῖν τῆς ἰατρείας δεηθεῖς. Ἐλάμβανε δὲ καὶ τὸν ἀλεκτρούνα θύσας, καὶ τὸ γέρας τοῦτο ἥδιστον ἦν αὐτῷ. Λέγεται δὲ τοῦ ποδοῦ ἐκείνου τὸν μείζονα δάκτυλον ἔχειν δύναμιν 20 θείαν, ὥστε μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ λοιποῦ σώματος κατακέντος ἀπαθῆ καὶ ἄδικτον ὑπὸ τοῦ πυρὸς εὐρεθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον.

IV. Γενομένων δὲ περὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη καὶ δοκοῦντι τὴν ἀρχὴν ἔχειν βεβαίως ἀποδημία τις συνέτυχε, τῶν 25 Γλαυκίου παίδων ἑνός, οἷς συνετέθραπτο, γυναικὰ λαμβάνοντος. Πάλιν οὖν οἱ Μολοττοὶ συστάντες ἐξέβαλον τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ τὰ χρήματα διήρπασαν καὶ Νεοπτολέμῳ παρέδωκαν ἑαυτούς. Ὁ δὲ Πύρρος οὕτω τὴν ἀρχὴν ἀποβαλὼν καὶ γενόμενος πάντων ἐρημος Διμη- 30 τρίῳ τῷ Ἀντιγόῳ προσέμιξεν ἑαυτόν, ἔχοντι τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Δηϊδάμειαν, ἣν ἔτι μὲν οὐσάν κόρην ὠνόμα-

ζον Ἀλεξάνδρου τοῦ Ῥωξάνης γυναῖκα, τῶν δὲ κατ'
 ἐκείνους δυστυχηθέντων ᾧραν ἔχουσαν αὐτὴν ἐγημεν ὁ
 Δημήτριος. Τῆς δὲ μεγάλης μάχης, ἣν ἐν Ἰψῷ πάντες οἱ
 βασιλεῖς ἠγωνίσαντο, παρῶν ὁ Πύρρος τοῖς περὶ Δημή-
 5 τριον συμμετείχε μεράκιον ὧν ἔτι, καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν
 ἐτρέφετο καὶ διεφάνη λαμπρὸς ἐν τοῖς μαχομένοις. Πταί- 385
 σαντα δὲ Δημήτριον οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν τῇ
 Ἑλλάδι πόλεις πιστευθεὶς διεφύλαξε, καὶ συμβάσεων αὐ-
 τῷ γενομένων πρὸς Πτολεμαῖον ἐπλευσεν εἰς Αἴγυπτον
 10 ὀμηρεύσων. Καὶ Πτολεμαῖος μὲν ἐν τε θήραιοις καὶ γυμνα-
 σίοις ἐπίδειξιν ἀλκῆς καὶ καρτερίας παρῆχε, τὴν δὲ Βε-
 ρενίκην ὁρῶν μέγιστον δυναμένην καὶ πρωτεύουσαν ἀρε-
 τῇ καὶ φρονήσει τῶν Πτολεμαίου γυναικῶν ἐθεράπευε
 μάλιστα· καὶ δεινὸς ὧν ὑπελθεῖν ἐπ' ὠφελείᾳ τοὺς κρείτ-
 15 ττους, ὥσπερ ὑπερόπτης τῶν ταπεινοτέρων, κόσμος δὲ
 καὶ σῶφρων περὶ δίαιταν, ἐκ πολλῶν νέων ἡγεμονικῶν
 προεκρίθη λαβεῖν Ἀντιγόνην γυναῖκα τῶν Βερενίκης
 θυγατέρων, ἣν ἔσχεν ἐκ Φιλίππου πρὶν ἢ Πτολεμαῖος συν-
 οικεῖν.

20 V. Μετὰ δὲ τὸν γάμον τοῦτον ἔτι μᾶλλον εὐδοκιμῶν,
 καὶ γυναικὸς ἀγαθῆς τῆς Ἀντιγόνης περὶ αὐτὸν οὔσης,
 διεπράξατο χρήματα λαβῶν καὶ δύναμιν εἰς Ἥπειρον ἐπὶ
 τὴν βασιλείαν ἀποσταλῆναι. Καὶ παρῆν οὐκ ἄκουσι πολ-
 25 βιαίως ἄρχοντος. Πλὴν ἀλλὰ δείσας, μὴ πρὸς τινα τῶν
 ἄλλων βασιλέων ὁ Νεοπτόλεμος τράπηται, διαλύσεις
 ἔθετο καὶ φιλίαν πρὸς αὐτὸν ἐπὶ κοινωνίᾳ τῆς ἀρχῆς.
 Χρόνου δὲ προϊόντος ἦσαν οἱ παροξύνοντες αὐτοὺς κρύ-
 30 μάλιστα κινήσασα τὸν Πύρρον αἰτία λέγεται τοιαύτην
 ἀρχὴν λαβεῖν. Εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Πασσαρῶνι,
 χωρίῳ τῆς Μολοττίδος, Ἀρείῳ Διὶ θύσαντες ὄρκωμοτεῖν

τοῖς Ἠπειρώταις καὶ ὀρκίζειν, αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ τοὺς νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. Ταῦτ' οὖν ἐδράτο ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων παρόντων, καὶ συνῆσαν ἀλλήλοις μετὰ τῶν φίλων δῶρα πολλὰ τὰ μὲν δίδόντες, τὰ δὲ λαμβάνοντες. Ἐν- 5 ταῦθα δὴ Γέλων, ἀνὴρ πιστὸς Νεοπτολέμῳ, δεξιωσάμενος φιλοφρόνως τὸν Πύρρον ἐδωρήσατο βοῶν ἀροτήρων δυοὶ ζεύγεσι. Ταῦτα Μυρτίλος ὁ ἐπὶ τοῦ οἴνου παρῶν ἦται τὸν Πύρρον· ἐκείνου δὲ μὴ δίδόντος, ἀλλ' ἐτέρῳ, χαλεπῶς ἐνεγκῶν ὁ Μυρτίλος οὐκ ἔλαθε τὸν Γέλωνα. 10 Καλέσας οὖν αὐτὸν ἐπὶ δεῖπνον, ὡς δὲ φασιν ἔνιοι, καὶ χρησάμενος παρ' οἶνον ᾧραν ἔχοντι, λόγους προσήνεγκε παρακαλῶν ἐλέσθαι τὰ τοῦ Νεοπτολέμου καὶ φαρμάκοις διαφθεῖραι τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ Μυρτίλος ἐδέξατο μὲν τὴν πείραν ὡς ἐπαινῶν καὶ συμπεπεισμένος, ἐμήνυσε δὲ τῷ 15 Πύρρῳ· καὶ κελεύσαντος ἐκείνου τὸν ἀρχιαινοχόον Ἀλεξικράτην τῷ Γέλωνι συνέστησεν, ὡς δὴ μεθέξοντα τῆς πράξεως αὐτοῖς· ἐβούλετο γὰρ ἐν πλείοσιν ὁ Πύρρος τὸν ἔλεγχον γενέσθαι τοῦ ἀδικήματος. Οὕτω δὲ τοῦ Γέλωνος ἐξαπατωμένου συνεξαπατώμενος ὁ Νεοπτόλεμος καὶ 20 τὴν ἐπιβουλήν ὁδῶ βαδίζειν οἰόμενος οὐ κατεῖχεν, ἀλλ' ὑπὸ χαρᾶς ἐξέφερε πρὸς τοὺς φίλους. Καὶ ποτε κωμάσας παρὰ τὴν ἀδελφὴν Καδμεῖαν ἐχρήτη λαλιᾷ περὶ τούτων, οὐδένα συνακούειν οἰόμενος· οὐδεὶς γὰρ ἦν πλησίον ἄλλος ἢ Φαιναρέτη γυνὴ Σάμωνος τοῦ τὰ πόλινια καὶ τὰ 25 βουκόλια τῷ Νεοπτολέμῳ διοικοῦντος, αὕτη δὲ ἀπεστραμμένη πρὸς τοῖχον ἐπὶ κλίνης τινὸς ἐδόκει καθεῦδειν. Συνήκοος δὲ πάντων γενομένη καὶ λαθοῦσα μεθ' ἡμέραν ἦκε πρὸς Ἀντιγόνην τὴν Πύρρου γυναικα καὶ πάντα κατεῖπεν, ὅσα τοῦ Νεοπτολέμου πρὸς τὴν ἀδελφὴν 30 ἦκουσε λέγοντος. Πυθόμενος δὲ ὁ Πύρρος ἐκεῖ μὲν ἡσυχίαν ἦγεν, ἐν δὲ θυσίᾳ καλέσας ἐπὶ δεῖπνον τὸν Νεοπτό-

λεμον ἀπέκτεινεν, αἰσθόμενος τῶν Ἑπειρωτῶν τοὺς κρατίστους προσέχοντας αὐτῷ καὶ παρακελευομένους ἀπαλλαγῆναι τοῦ Νεοπτολέμου καὶ μὴ μερίδα μικρὰν 386 ἔχοντα βασιλείας ἀγαπᾶν, ἀλλὰ τῇ φύσει χρήσασθαι μει-
5 ζόνων πραγμάτων ἀντιλαμβανόμενον, καὶ τινος ὑποψίας ἅμα προσγενομένης τὸν Νεοπτόλεμον φθάσαι ἀνελεῖν.

VI. Μεμνημένος δὲ Βερενίκης καὶ Πτολεμαίου παι-
δίου μὲν αὐτῷ γενόμενον ἐξ Ἀντιγόνης Πτολεμαίου ὠνό-
μασεν, οἰκίσας δὲ πόλιν ἐν τῇ χερρονήσῳ τῆς Ἠπείρου
10 Βερονικίδα προσηγόρευσεν. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ μὲν
περινοῶν καὶ μεγάλα τῇ γνώμῃ, ταῖς δὲ ἐλπίσι μάλιστα
καὶ πρῶτον ἀντιλαμβανόμενος τῶν πλησίον, εὗρεν ἐμ-
φῦναι τοῖς Μακεδόνων πράγμασιν ἐκ τοιαῦσδέ τινος προ-
φάσεως. Τῶν Κασάνδρου παιδῶν ὁ πρεσβύτερος Ἀντί-
15 πατρος τὴν τε μητέρα Θεσσαλονίκην ἀνείλε καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν Ἀλέξανδρον ἤλαυνεν. Ὁ δὲ πρὸς τε Δημητρίον
ἐπεμψε δεόμενος βοηθεῖν καὶ Πύρρον ἐκάλει. Δημητρίου
δὲ ὑπὸ ἀσχολιῶν βραδύνοντος ἐπελθὼν ὁ Πύρρος ἤτησε
μισθὸν τῆς συμμαχίας τὴν τε Στυμφαίαν καὶ τὴν Πα-
20 ραυαίαν τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἐπικτήτων ἔθνῶν Ἀμ-
βρακίαν, Ἀκαρνανίαν, Ἀμφιλοχίαν. Προεμένου δὲ τοῦ
νεανίσκου ταῦτα μὲν αὐτὸς εἶχε φρουραῖς καταλαβών, τὰ
δὲ λοιπὰ κτώμενος ἐκείνῳ περιέκοπτε τὸν Ἀντίπατρον.
Λυσιμάχος δὲ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μὲν ἦν ἐν ἀσχολίαις προ-
25 θυμούμενος Ἀντιπάτρῳ βοηθεῖν, εἰδὼς δὲ τὸν Πύρρον
οὐδὲν ἀχαριστεῖν οὐδὲ ἀρνεῖσθαι Πτολεμαίῳ βουλόμενον
ἐπεμψε πλαστὰ γράμματα πρὸς αὐτόν, ὡς Πτολεμαίου
κελεύοντος ἀπαλλάττεσθαι τῆς στρατείας τριακόσια τά-
λαντα παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρον λαβόντα. Λύσας δὲ τὴν ἐπι-
30 στολήν ὁ Πύρρος εὐθύς τὸ ραδιούργημα τοῦ Λυσιμάχου
συνεῖδεν· οὐδὲ γὰρ ἦν ἡ συνήθης γεγραμμένη προσαγό-
ρευσις „Ὁ πατὴρ τῷ υἱῷ χαίρειν.“ ἀλλὰ „Βασιλεὺς Πτο-

λεματος βασιλεὺς Πύρρῳ χαίρειν. “ Δοιδορήσας δὲ τὸν Ἀνσίμαχον ὅμως ἐποιεῖτο τὴν εἰρήνην καὶ συνήεσαν ὡς κατὰ σφαγίων ὀρκωμοτήσונτες. Ἐπεὶ δὲ ταύρου καὶ κά-
 πρου καὶ κριοῦ προσαχθέντος ὁ κριὸς αὐτομάτως ἀπέ-
 θανε, τοῖς μὲν ἄλλοις γελᾶν ἐπήει, τὸν δὲ Πύρρον ὁ μάν- 5
 τις Θεόδοτος ὁμόσαι διεκώλυσε, φήσας τὸ δαιμόνιον ἐνὶ
 προσημαίνειν τῶν τριῶν βασιλέων θάνατον. Ὁ μὲν οὖν
 Πύρρος οὕτως ἀπέστη τῆς εἰρήνης.

VII. Τῷ δὲ Ἀλεξάνδρῳ τῶν πραγμάτων ἤδη κατά-
 στασιν ἐχόντων ὅμως ὁ Δημήτριος ἀφίκετο· καὶ δῆλος 10
 μὲν ἦν εὐθύς ἦκων μὴ δεομένῳ καὶ φόβον παρεῖχεν, ὀλί-
 γας δ’ ἡμέρας συγγενόμενοι δι’ ἀπιστίας ἐπεβούλευσαν
 ἀλλήλοις ἀμφοτέροι. Καιρῷ δὲ χρησάμενος καὶ φθάσας
 ἀποκτίνουσιν ὁ Δημήτριος τὸ μειράκιον καὶ βασιλεὺς
 ἀνηγορεύθη Μακεδονίας. Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον αὐ- 15
 τῷ πρὸς τὸν Πύρρον ἐγκλήματα, καὶ καταδρομαὶ τῆς Θεσ-
 σαλίας ἐγεγόνεισαν ὑπ’ ἐκείνου, καὶ τὸ σύμφυτον νόση-
 ματαῖς δυναστείαις, ἣ πλεονεξία, τὴν γειτνίασιν αὐτοῖς
 ἐπίφοβον καὶ ἄπιστον παρεῖχε, καὶ μᾶλλον ἔτι μετὰ τὴν
 τῆς Ἀηίδαμείας τελευτήν. Ἐπεὶ δὲ καὶ κατασχόντες ἀμ- 20
 φότεροι Μακεδονίας συνέπιπτον εἰς τὸ αὐτὸ καὶ μείζονας
 ἐλάμβανε προφάσεις ἢ διαφορά, Δημήτριος μὲν ἐπ’ Αἰ-
 τωλοὺς στρατευσάμενος καὶ κρατήσας Πάνταυχον αὐ-
 τόθι μετὰ πολλῆς δυνάμεως καταλιπὼν αὐτὸς ἐβάδιζεν
 ἐπὶ Πύρρον, καὶ Πύρρος ἐπ’ ἐκείνον, ὡς ἦσθετο. Γενο- 25
 μένης δὲ διαμαρτίας καθ’ ὁδὸν ἀλλήλους παρήλλαξαν·
 καὶ Δημήτριος μὲν ἐμβαλὼν εἰς Ἥπειρον ἐλεηλάτει, Πύρ-
 ρος δὲ Πανταύχῳ περιπεσὼν εἰς μάχην κατέστη. Καὶ τῶν
 στρατιωτῶν συμπεσόντων δεινὸς ἦν καὶ μέγας ἄγων, μά-
 λιστα κατὰ τοὺς ἡγεμόνας. Ὁ τε γὰρ Πάνταυχος ἀνδρεία 30
 καὶ χειρὶ καὶ ῥώμῃ σώματος ἄριστος ὢν ὁμολογουμένως
 τῶν περὶ Δημήτριον στρατηγῶν, καὶ θάρσος ἔχων καὶ

φρόνημα, προῦκαλεῖτο τὸν Πύρρον εἰς χεῖρας, ὃ τε Πύρρος οὐδενὶ τῶν βασιλέων ὑφιέμενος ἀλκῆς καὶ τόλμης καὶ τὴν Ἀχιλλέως δόξαν αὐτῷ δι' ἀρετὴν μᾶλλον ἢ κατὰ γένος συνοικειοῦν βουλόμενος, ἐναντίος ἐχώρει διὰ τῶν 5 προμάχων ἐπὶ τὸν Πάνταυχον. Ἦν δὲ δορατισμὸς τὸ πρῶτον, εἶτα ἐν χεροῖν γενόμενοι μετὰ τέχνης ἄμα καὶ βίας ἐχρῶντο τοῖς ξίφεσι. Λαβῶν δὲ ὁ Πύρρος ἐν τραῦμα, δούς δὲ δύο, τὸ μὲν εἰς τὸν μηρὸν, τὸ δὲ παρὰ τὸν τραχήλου, ἐτρέφατο καὶ κατέβαλε τὸν Πάνταυχον· οὐ μὴν 10 ἀνείλεν, ἀνηρπάγη γὰρ ὑπὸ τῶν φίλων. Οἱ δὲ Ἑπειρῶται τῇ νίκῃ τοῦ βασιλέως ἐπαρθέντες καὶ θαυμάσαντες τὴν ἀρετὴν ἐβιάσαντο καὶ διέκοψαν τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων, καὶ φεύγοντας διώκοντες ἀπέκτεινάν τε πολλοὺς καὶ πεντακισχιλίους ζῶντας εἶλον.

15 VIII. Ὁ δὲ ἀγὼν οὗτος οὐ τοσοῦτον ὀργῆς ἂν ἐπαθον οὐδὲ μίσους ἐνέπλησε τοὺς Μακεδόνας πρὸς τὸν Πύρρον, ὅσῃν δόξαν αὐτοῦ καὶ θαῦμα τῆς ἀρετῆς καὶ λόγον ἐνεργάσατο τοῖς ἰδοῦσι τὰ ἔργα καὶ συννευχθεῖσι κατὰ τὴν μάχην. Καὶ γὰρ ὅψιν ᾤοντο καὶ τάχος εἰκέναι καὶ κί- 20 νημα τοῖς Ἀλεξάνδρου, καὶ τῆς φορᾶς ἐκείνου καὶ βίας παρὰ τοὺς ἀγῶνας ἐν τούτῳ σκιάς τινας ὀρᾶσθαι καὶ μιμήματα, τῶν μὲν ἄλλων βασιλέων ἐν πορφύραις καὶ δορυφόροις καὶ κλίσει τραχήλου καὶ τῷ μείζον διαλέγεσθαι, μόνου δὲ Πύρρον τοῖς ὅπλοις καὶ ταῖς χερσὶν ἐπιδεικνυ- 25 μένου τὸν Ἀλεξάνδρου. Τῆς δὲ περὶ τάξεις καὶ στρατηγίας ἐπιστήμης αὐτοῦ καὶ δεινότητος ἐνεσσι δείγματα λαβεῖν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ περὶ τούτων ἀπολέλοιπε. Λέγεται δὲ καὶ Ἀντίγονος ἐρωτηθεῖς, τίς ἄριστος τῶν στρατηγῶν, φάναι, „Πύρρος, ἂν γηράσῃ“ περὶ τῶν καθ' 30 αὐτὸν οὕτως ἀποφηνάμενος μόνον. Ἀντίβας δὲ συμπάντων ἀπέφηνε τῶν στρατηγῶν πρῶτον μὲν ἐμπειρία καὶ δεινότητι Πύρρον, Σκηπίωνα δὲ δεύτερον, ἑαυτὸν δὲ

τρίτον, ὡς ἐν τοῖς περὶ Σκηπίωνος γέγραπται. Καὶ ὅπως τοῦτο μελετῶν ἔοικε καὶ φιλοσοφῶν ἀεὶ διατελεῖν ὁ Πύρρος, ὡς μαθημάτων βασιλικώτατον, τὰς δὲ ἄλλας γλαφυρίας ἐν οὐδενὶ λόγῳ τίθεσθαι. Λέγεται γὰρ ὡς ἐρωτηθεὶς ἐν τινὶ πότῳ, πότερον αὐτῷ φαίνεται Πύθων ἀλλή- 5 τῆς ἀμείνων ἢ Καφισίας, εἰπεῖν, ὅτι Πολυσπέρχων στρατηγός, ὡς ταῦτα τῷ βασιλεῖ ζητεῖν μόνα καὶ γινώσκειν προσῆκον. Ἦν δὲ καὶ πρὸς τοὺς συνήθεις ἐπιεικῆς καὶ πρᾶος ὀργήν, σφοδρὸς δὲ καὶ πρόθυμος ἐν ταῖς χάρισιν. Ἀερόπου γοῦν ἀποθανόντος οὐκ ἦνεγκε μετρίως, ἐκείνον 10 μὲν ἀνθρώπινα πεπονθέναι φάσκων, ἑαυτὸν δὲ μεμφόμενος καὶ κακίζων, ὅτι μέλλων ἀεὶ καὶ βραδύνων χάριν οὐκ ἀπέδωκεν αὐτῷ. Τὰ μὲν γὰρ χρέα καὶ κληρονόμοις ἐστὶν ἀποδοῦναι τῶν δανεισάντων, αἱ δὲ τῶν χαρίτων ἀμοιβαὶ μὴ γενόμεναι πρὸς αἰσθανομένους ἀνιώσι τὸν 15 χρηστὸν καὶ δίκαιον. Ἐν δὲ Ἀμβρακίᾳ κακολόγον τινὰ καὶ βλάσφημον ἄνθρωπον οἰομένων δεῖν μεταστῆσαι τὸν Πύρρον, „Αὐτοῦ μένων“ ἔφη „μᾶλλον ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις ἢ περιῶν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους κακῶς λεγέτω.“ Καὶ τοὺς παρ’ οἴνου αὐτὸν λοιδορήσαντας, εἴτα ἐλεγχόμε- 20 νους ἠρώτησεν, εἰ ταῦτα εἶπον. Ἀποκρινάμενου δὲ τῶν νεανίσκων ἐνός, „Ταῦτα, ὦ βασιλεῦ· πλείονα δ’ ἂν ἐτι τούτων εἰρήκειμεν, εἰ πλείων παρῆν οἶνος ἡμῖν,“ γελᾶσας ἀφῆκε.

IX. Γυναίκας δὲ πραγμάτων ἕνεκα καλᾶδυνάμεως 25 πλείονας ἐγημε μετὰ τὴν Ἀντιγόνης τελευτήν. Καὶ γὰρ Αὐτολέοντος τοῦ Παιόνων βασιλέως ἔλαβε θυγατέρα, καὶ Βιρκένναν τὴν Βαρδύλλιος τοῦ Ἰλλυριῶν, καὶ Λάναςσαν τὴν Ἀγαθοκλέους τοῦ Συρακουσίου, προῖκα προσφερομένην αὐτῷ τὴν Κερκυραίων πόλιν ἠλωκυῖαν ὑπὸ Ἀγα- 30 θοκλέους. Ἐκ μὲν οὖν Ἀντιγόνης Πτολεμαίου υἱὸν ἔσχεν, ἐκ δὲ Λανάσσης Ἀλέξανδρον, Ἐλενον δὲ τὸν νεώτατον ἐκ

Βιρκέννης. Καὶ πάντας ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ὄπλοις ἐθρέψατο 388
καὶ διαπύρους, εὐθύς ἐκ γενετῆς ἐπὶ τοῦτο θηρομένους
ὑπ' αὐτοῦ. Λέγεται γὰρ ὡς ἐρωτηθεὶς ὑφ' ἐνὸς αὐτῶν
ἔτι παιδὸς ὄντος, τίτι καταλείψει τὴν βασιλείαν, εἶπεν
5 „Ὅς ἂν ὑμῶν τὴν μάχαιραν ὀξυτέραν ἔχη.“ Τοῦτο δὲ
οὐδὲν ἀποδεῖ τῆς τραγικῆς ἀρᾶς ἐκείνης· Θηκ τῷ σιδῆ-
ρω δῶμα διαλαχεῖν τοὺς ἀδελφοὺς. Οὕτως ἄμικτός
ἔστι καὶ θηριώδης ἢ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις.

Χ. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ Πύρρος ἐκανελεύων
10 οἰκάδε λαμπρὸς ὑπὸ δόξης καὶ φρονήματος ἔχαιρε· καὶ
Ἄετός ὑπὸ τῶν Ἑπειρωτῶν προσαγορευόμενος „Δι'
ὑμᾶς“ ἔλεγεν „Ἄετός εἰμι· πῶς γὰρ οὐ μέλλω, τοῖς ὑμε-
τέροις ὄπλοις ὡσπερ ὠκυπτέροις ἐκαιρόμενος;“ Ὀλίγῳ
δὲ ὕστερον πυθόμενος νοσεῖν τὸν Δημήτριον ἐπισφαλῶς,
15 ἐνέβαλε μὲν ἐξαίφνης εἰς Μακεδονίαν ὡς ἐπιδρομήν τινα
καὶ λεηλασίαν ποιησόμενος, παρ' ὀλίγον δὲ ἦλθε πάντων
ὁμοῦ κρατῆσαι καὶ λαβεῖν ἀμαχεῖ τὴν βασιλείαν, ἐλάσας
ἄχρι Ἐδέσσης μηδενὸς ἀμυνομένου, πολλῶν δὲ καὶ προσ-
τιθεμένων καὶ συστρατευόντων. Αὐτόν τε δὴ τὸν Δη-
20 μῆτριον ὁ κίνδυνος ἐξανέστησε παρὰ δύναμιν, οἳ τε φίλοι
καὶ ἡγεμόνες ὀλίγῳ χρόνῳ πολλοὺς ἀθροίσαντες ἐρρω-
μένως καὶ προθύμως ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησαν. Ὁ δὲ
ληστρικώτερον ἀφιγμένος οὐκ ἔμεινεν, ἀλλὰ φεύγων μέ-
ρος τι τῆς στρατιᾶς ἀπέβαλε καθ' ὁδὸν ἐπιθεμένων τῶν
25 Μακεδόνων. Οὐ μὴν ὅτι ῥαδίως καὶ ταχὺ τὸν Πύρρον
ἐξέβαλε τῆς χώρας ὁ Δημήτριος ἡμέλησεν, ἐγνωκῶς δὲ
μεγάλων πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ τὴν πατροφᾶν
ἀρχὴν ἀνακτᾶσθαι δέκα μυριάσι στρατοῦ καὶ ναυσὶ πεν-
τακοσίαις οὐκ ἐβούλετο τῷ Πύρρῳ προσπταῖσαι, οὐδὲ
30 ἀπολιπεῖν Μακεδόσι πάροιικον ἐργώδη καὶ χαλεπὸν, ἀλλ',
ἐπεὶ μὴ ἐσχόλαζε πολεμεῖν πρὸς αὐτόν, διαλυθεὶς καὶ
θήμενος εἰρήνην οὕτως ἐπὶ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς τραπέ-

σθαι. Γενομένων δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὁμολογιῶν, καὶ τῆς γνώμης ἅμα τῷ μεγέθει τῆς παρασκευῆς ἐκφανείσης τοῦ Δημητρίου, φοβηθέντες οἱ βασιλεῖς διεπέμποντο πρὸς τὸν Πύρρον ἀγγέλους καὶ γράμματα, θαυμάζειν φάσκοντες, εἰ τὸν αὐτοῦ προέμενος καιρὸν ἐν τῷ Δημητρίου 5 πολεμῆσαι περιμένει, καὶ δυνάμενος Μακεδονίας ἐκβαλεῖν αὐτὸν πολλὰ πράττοντα καὶ ταραττόμενον ἐκδέχεται καὶ σχολάζοντι καὶ μεγάλῳ γενομένῳ περὶ τῶν ἐν Μολοσσοῖς ἱερῶν καὶ τάφων διαγωνίσασθαι, καὶ ταῦτα Κέρκυραν ἐναγχος ἀφηρημένος ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς γυναι- 10 κός. Ἡ γὰρ Λάνασσα μεμψαμένη τὸν Πύρρον ὡς μᾶλλον προσέχοντα ταῖς βαρβάροις γυναιξὶν εἰς Κέρκυραν ἀπεχώρησε, καὶ δεομένη γάμων βασιλικῶν ἐκάλει Δημήτριον, ἐπισταμένη μάλιστα τῶν βασιλέων εὐκόλως ἔχοντα πρὸς γάμους γυναικῶν. Ἐκεῖνος δὲ πλεύσας τῇ τε Λανάσῃ 15 συνῆλθε καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε.

XI. Ταῦτα πρὸς τὸν Πύρρον οἱ βασιλεῖς γράφοντες ἅμα καὶ δι' ἑαυτῶν ἔτι μέλλοντα καὶ παρασκευαζόμενον τὸν Δημήτριον ἐκίνουν. Πτολεμαῖος μὲν γὰρ ἐπιπλεύσας 20 μεγάλῳ στόλῳ τὰς Ἑλληνίδας ἀφίστη πόλεις, Λυσίμαχος δὲ τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἐκ Θράκης ἐμβαλὼν ἐπόρθει. Πύρρος δὲ τούτοις ἅμα συνεξαναστὰς ἐπὶ Βέροϊαν ἤλαυνε, προσδοκῶν ὅπερ συνέβη, Δημήτριον ὑπαντιάζοντα Λυσιμάχῳ τὴν κάτω χώραν ἀπολείψειν ἔρημον. Ἐκείνης δὲ τῆς νυκτὸς ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους ὑπὸ Ἀλεξάνδρου κα- 25 λείσθαι τοῦ μεγάλου, καὶ παραγενόμενος κλινήρῃ μὲν αὐτὸν ἰδεῖν, λόγων δὲ χρηστῶν τυχεῖν καὶ φιλοφροσύνης ἐπαγγελλομένου προθύμως βοηθήσειν. Αὐτοῦ δὲ τολμήσαντος εἰπεῖν „Καὶ πῶς ἂν, ὦ βασιλεῦ, νοσῶν δυνατὸς 389 εἶης ἐμοὶ βοηθεῖν;“ Αὐτῷ φάναι τῷ ὀνόματι, καὶ περι- 30 βάντα Νησαίου ἵππου ἡγεῖσθαι. Ταύτην ἰδὼν τὴν ὄψιν ἐπεφρόσθη· τάχει δὲ χρῆσάμενος καὶ διαδραμῶν τὰ με-

ταξὺ καταλαμβάνει τὴν Βέροϊαν· καὶ τὸ πλεῖστον αὐτόθι τῆς στρατιᾶς ἰδρύσας τὰ λοιπὰ προσήγετο διὰ τῶν στρατηγῶν. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσε καὶ πονηρὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ θόρυβον ἤσθετο τῶν Μακεδόνων, 5 ἔδιδε πορρωτέρω προαγαγεῖν, μὴ πλησίον γενόμενοι βασιλέως Μακεδόνα καὶ δόξαν ἔχοντος μεταβάλλονται πρὸς αὐτόν. Ὅθεν ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸν Πύρρον ἤγεν ὡς ξένον καὶ μισούμενον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Ἐπεὶ δὲ παρεστρατοπέδευσεν αὐτόθι, πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Βεροίας ἀφι- 10 κνούμενοι τὸν Πύρρον ἐνεκωμιάζον, ὡς ἄμαχον μὲν ἐν τοῖς ὄπλοις καὶ λαμπρὸν ἄνδρα, πράως δὲ καὶ φιλανθρώπως τοῖς ἡλωκόσι χρώμενον. Ἦσαν δὲ τινες οὓς αὐτὸς ὁ Πύρρος ἐγκαθίει προσποιουμένους εἶναι Μακεδόνας καὶ λέγοντας, ὅτι νῦν καιρὸς ἐστὶ τῆς Δημητρίου 15 βαρύτητος ἀπαλλαγῆναι πρὸς ἄνδρα δημοτικὸν καὶ φιλοστρατιωτὴν μεταβαλομένους τὸν Πύρρον. Ἐκ τούτου τὸ πλεῖστον ἀνηρέθιστο τῆς στρατιᾶς, καὶ τὸν Πύρρον ἐξήτουν περισκοποῦντες· ἔτυχε γὰρ ἀφηρημένος τὸ κρά- 20 σθη τῷ τε λόφῳ διαπρέποντι καὶ τοῖς τραγικοῖς κέρασιν, ὥστε τοὺς Μακεδόνας σύνθημα προστρέχοντας αἰτεῖν, ἄλλους δὲ κλάδους δρυὸς ἀναστέφεισθαι διὰ τὸ καὶ τοὺς περὶ ἐκεῖνον ἐστεφανωμένους ὄραϊν. Ἦδη δὲ καὶ πρὸς αὐτόν τινες ἐτόλμων λέγειν τὸν Δημήτριον, ὡς ὑπεκστάς 25 καὶ προέμενος τὰ πράγματα καλῶς δόξει βεβουλεῦσθαι. Τούτοις τοῖς λόγοις ὅμοιον ὄρων τὸ κίνημα τοῦ στρατοπέδου καὶ φοβηθεὶς κρύφα διεξέπεσε, καυσία τινὶ καὶ λιτῷ χλαμυδίῳ περιστείλας ἑαυτόν. Ἐπελθὼν δὲ ὁ Πύρρος ἄμαχῃ παρέλαβε τὸ στρατόπεδον καὶ βασιλεὺς ἀνη- 30 γορεύθη Μακεδόνων.

ΧΠ. Ἐπιφανέντος δὲ Λυσιμάχου καὶ κοινὸν ἔργον ἀμφοῖν ποιουμένου τὴν Δημητρίου κατάλυσιν καὶ νέμε-

σθαι τὴν βασιλείαν ἀξιούντος, οὐκ ἄν πάνυ βεβαίως τοῖς Μακεδόσι πιστεύων ὁ Πύρρος, ἀλλ' ἀμφίβολος ὢν ἐν αὐτοῖς ἐδέξατο τοῦ Λυσιμάχου τὴν πρόκλησιν, καὶ διενείμαντο τὰς πόλεις καὶ τὴν χώραν πρὸς ἀλλήλους. Τοῦτο δὲ ὤννησε μὲν ἐν τῷ παρόντι καὶ κατέπαυσε τὸν πόλεμον 5 αὐτοῖς, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἐγνωσαν οὐκ ἀπαλλαγὴν ἐχθρας, ἀλλ' ἐγκλημάτων καὶ διαφορᾶς ἀρχὴν πεποιημένοι τὴν νέμησιν. Οἷς γὰρ οὐ πέλαγος, οὐκ ὄρος, οὐκ ἀοίκητος ἐρημία πέρας ἐστὶ πλεονεξίας, οὐδ' οἱ διαιροῦντες Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν τέρμονες ὀρίζουσι τὰς ἐπιθυμίας, πῶς ἂν 10 ἀπτόμενοι καὶ ψαύοντες ἀλλήλων ἀτρεμοῦεν ἐν τοῖς παροῦσι μὴ ἀδικοῦντες, οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν, ἀλλὰ πολεμοῦσι μὲν ἄει τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ φθονεῖν ἐμφυτον ἔχοντες, θυεῖν δὲ ὀνομάτων, ὥσπερ νομισμάτων, πόλεμον καὶ εἰρήνης, τῷ παρατυχόντι χρωῶνται πρὸς τὸ συμφέρον, οὐ 15 πρὸς τὸ δίκαιον, ἐπεὶ βελτίους γε πολεμεῖν ὁμολογοῦντες εἰσιν ἢ τῆς ἀδικίας τὸ ἀργοῦν καὶ σχολάζον δικαιοσύνην καὶ φιλίαν ὀνομάζοντες. Ἐδήλωσε δὲ ὁ Πύρρος ἐμποδῶν γὰρ ἀνυπόμεινον τῷ Δημητρίῳ πάλιν ἰστάμενος καὶ κωλύων τὴν δύναμιν ὥσπερ ἐξ ἀφροσύνης μεγάλης 20 ἀναλαμβάνουσιν, ἐβοήθει τοῖς Ἕλλησι καὶ παρῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ θύσας τῇ θεῷ καὶ καταβὰς ἀνθημερὸν ἀγαπᾶν μὲν ἔφησε τοῦ δήμου τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ πίστιν, ἂν μέντοι σωφρονῶσι μηδένα τῶν βασιλέων ἐτι παρήσειν αὐτοῦς εἰς 25 τὴν πόλιν μηδὲ τὰς πύλας ἀνοίξειν. Ἐκ τούτου καὶ πρὸς 390 Δημητρίῳ εἰρήνην ἐποιήσατο, καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον εἰς Ἀσίαν ἀπάραντος αὐτοῦ πάλιν πεισθεὶς ὑπὸ Λυσιμάχου Θετταλίαν ἀφίστη καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς φρουραῖς προσεπολέμει, βελτίοσι χρώμενος τοῖς Μακεδόσι στρα- 30 τευομένοις ἢ σχολάζουσι, καὶ ὅπως αὐτὸς οὐκ εὖ πρὸς ἡσυχίαν πεφικῶς. Τέλος δὲ Δημητρίου καταπολεμη-

θέντος ἐν Συρίᾳ Λυσίμαχος ἐπ' ἀδείας γενόμενος καὶ
 σχολάζων εὐθύς ἐπὶ τὸν Πύρρον ὤρμησε. Καὶ καθημέ-
 νου περὶ τὴν Ἐδεσσαν αὐτοῦ ταῖς ἀγοραῖς κομιζόμεναις
 ἐπιπεσὼν καὶ κρατήσας ἀπορίαν πρῶτον αὐτῷ περιέστη-
 5 σεν, εἶτα γράμμασι καὶ λόγοις διέφθειρε τοὺς πρώτους
 τῶν Μακεδόνων, οὐνειδίξων, εἰ ξένον ἄνδρα καὶ προγόιων
 αἰεὶ δεδουλευκότων Μακεδόσι δεσπότην ἐλόμενοι τοὺς
 Ἀλεξάνδρου φίλους καὶ συνήθεις ἀπωθοῦσι Μακεδο-
 νίας. Ἀναπειδομένων δὲ πολλῶν δείσας ὁ Πύρρος ἀπηλ-
 10 λάγη μετὰ τῆς Ἑπειρωτικῆς καὶ συμμαχικῆς δυνάμεως
 ἀποβαλὼν Μακεδονίαν ᾧ τρόπῳ παρέλαβεν. Ὅθεν οὐδ'
 αἰτιασθαι τοὺς πολλοὺς ἔχουσιν οἱ βασιλεῖς μετατιθεμέ-
 νους πρὸς τὸ συμφέρον· ἐκείνους γὰρ αὐτοὺς ταῦτα μι-
 μοῦνται ποιοῦντες, ἀπιστίας καὶ προδοσίας διδασκάλους
 15 ὄντας, καὶ πλείστα νομίζοντας ὠφελείσθαι τὸν ἐλάχιστα
 τῷ δικαίῳ χρώμενον.

XIII. Τότε δ' οὖν εἰς Ἑπειρον ἐκπεσόντι τῷ Πύρρῳ
 καὶ προεμένῳ Μακεδονίαν ἣ μὲν τύχη παρεῖχε χρῆσθαι
 τοῖς παροῦσιν ἀπραγμόνως καὶ ζῆν ἐν εἰρήνῃ βασιλεύ-
 20 οντα τῶν οἰκείων· ὁ δὲ τὸ μὴ παρέχειν ἑτέροις κακὰ μηδὲ
 ἔχειν ὑφ' ἑτέρων ἄλλυν τινὰ ναυτιώδη νομίζων, ὥσπερ ὁ
 Ἀχιλλεὺς οὐκ ἔφερε τὴν σχολήν,

ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ

αὐθι μένων, ποθέεσκε δ' αὐτὴν τε πόλεμόν τε.

25 Δεόμενος δ' οὖν ἔλαβε πραγμάτων καινῶν τοιαύτην
 ὑπόθεσιν. Ῥωμαῖοι Ταραντίνοις ἐπολέμουν· οἱ δὲ μῆτε
 φέρειν τὸν πόλεμον δυνάμενοι μῆτε θέσθαι θρασύτητι
 καὶ μοχθηρίᾳ δημαγωγῶν, ἐβουλεύοντο ποιείσθαι Πύρ-
 ρον ἡγεμόνα καὶ καλεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον ὡς σχολὴν
 30 ἄγοντα πλείστην τῶν βασιλέων καὶ στρατηγῶν ὄντα δει-
 νότατον. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων καὶ νοῦν ἔχόντων πολι-
 τῶν οἱ μὲν ἄντικρυς ἐνιστάμενοι πρὸς τὴν γνώμην ἐξέ-

αιπιτον ὑπὸ κραυγῆς καὶ βίας τῶν πολεμοποιῶν, οἱ δὲ
 ταῦτα ὀρῶντες ἀπέλειπον τὰς ἐκκλησίας. Εἷς δὲ τις ἀνὴρ
 ἐπιεικῆς, Μέτων ὄνομα, τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἐν ἧ τὸ δόγμα
 κυροῦν ἐμελλον, ἐνστάσης, καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου,
 λαβῶν στέφανον τῶν εἰώλων καὶ λαμπάδιον ὥσπερ οἱ 5
 μεθύοντες, αὐλητρίδος ὑφηγουμένης αὐτῷ πρὸς τὴν ἐκ-
 κλησίαν ἐκώμαξεν. Οἷα δὲ ἐν ὄχλῳ δημοκρατίας κόσμον
 οὐκ ἐχούσης οἱ μὲν ἐκρότουν ἰδόντες, οἱ δὲ ἐγέλων, ἐκώ-
 λυε δὲ οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ τὸ γύναιον αὐλεῖν κάκεινον ἄδειν
 ἐκέλευον μέσον προσελθόντα· καὶ τοῦτο ποιήσων ἐπί- 10
 δοξος ἦν. Γενομένης δὲ σιωπῆς „Ἄνδρες“ ἔφη „Ταραν-
 τῖνοι, καλῶς ποιεῖτε παίζειν καὶ κωμάζειν ἕως ἕξεστι τοῖς
 βουλομένοις μὴ φθονοῦντες. Ἐὰν δὲ σωφρονῆτε καὶ
 πάντες ἀπολαύσετετε ἔτι τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἕτερα πρᾶγ-
 ματα καὶ βίον καὶ δίαιταν ἔχοντες ὅταν Πύρρος εἰς τὴν 15
 πόλιν παραγένηται. Ταῦτα ρηθέντα τοὺς πολλοὺς ἐπεισε
 τῶν Ταραντίνων, καὶ θροῦς διέδραμε τῆς ἐκκλησίας ὡς
 εὖ λεγομένων. Οἱ δὲ τοὺς Ῥωμαίους δεδιότες, μὴ γενο-
 μένης εἰρήνης ἐκδοθῶσι, τὸν τε δῆμον ἐλοιδόρουν, εἰ
 φέρει πρᾶως ἐπικωμαζόμενος οὕτως ἀσελγῶς καὶ παροι- 20
 νούμενος, τὸν τε Μέτωνα συστραφέντες ἐξέβαλον. Οὕτω
 δὲ τοῦ δόγματος κυρίου γενομένου πρέσβεις ἐπεμψαν εἰς
 Ἕπειρον, οὐχ αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰταλιωτῶν,
 391 δῶρα τῷ Πύρρῳ κομίζοντας καὶ λέγοντας, ὡς ἡγεμόνος
 ἐμφρονος δέονται καὶ δόξαν ἔχοντος, δυνάμεις δὲ αὐτό- 25
 θεν ὑπάρξουσι μεγάλαι παρά τε Λευκανῶν καὶ Μεσσα-
 πίων καὶ Σαννιτῶν καὶ Ταραντίνων εἰς δισμυρίους ἰπ-
 πεῖς, πεζῶν δὲ ὁμοῦ πέντε καὶ τριάκοντα μυριάδας.
 Ταῦτα οὐ μόνον αὐτὸν ἐπῆρε τὸν Πύρρον, ἀλλὰ καὶ
 τοῖς Ἕπειρώταις προθυμίαν ἐνέβαλε καὶ ὄρμηγν τῆς 30
 στρατείας.

XIV. Ἦν δὲ τις Κινέας, Θεσσαλὸς ἀνὴρ, τῷ μὲν φρο-

νεῖν δοκῶν ἱκανὸς εἶναι, Δημοσθένους δὲ τοῦ ῥήτορος ἀκηκοῶς ἐδόκει μόνος εὖ μάλιστα τῶν τότε λεγόντων οἶον ἐν εἰκόνι τῆς ἐκείνου δυνάμεως καὶ δεινότητος ἀναμιμνήσκειν τοὺς ἀκούοντας. Συνῶν δὲ τῷ Πύρρῳ καὶ 5 πεμπόμενος ἐπὶ τὰς πόλεις ἐβεβαίοντο τὸ Εὐριπίδειον, ὅτι πᾶν ἔξαιρετὶ λόγος,

ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

Ὁ γοῦν Πύρρος ἔλεγε πλείονας πόλεις ὑπὸ Κινέου τοῖς 10 λόγοις ἢ τοῖς ὀπλοῖς. ὑφ' ἑαυτοῦ προσῆχθαι· καὶ διετέλει τὸν ἄνδρα τιμῶν ἐν τοῖς μάλιστα καὶ χρώμενος. Οὗτος οὖν τὸν Πύρρον ὠρμημένον τότε ὁρῶν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν εἰς λόγους ἐπηγάγετο τοιοῦτους ἰδὼν σχολάζοντα „Πολεμισταὶ μὲν, ὧ Πύρρε, Ῥωμαῖοι λέγονται καὶ πολ- 15 λῶν ἔθνῶν μαχίμων ἄρχοντες· εἰ δὲ δολὴ θεὸς περιγε- νέσθαι τῶν ἀνδρῶν, τί χρησόμεθα τῇ νίκῃ;“ Καὶ ὁ Πύρρος „Ἐρωτᾶς“ εἶπεν „ὦ Κινέα, πρᾶγμα φαινόμενον· οὔτε βάρβαρος ἡμῖν ἐκεῖ πόλις οὔτε Ἑλληνὶς ἀξιόμαχος Ῥωμαίων κρατηθέντων, ἀλλ' ἔξομεν εὐθύς Ἰταλίαν ἄπασαν, ἧς μέγεθος καὶ ἀρετὴν καὶ δύναμιν ἄλλῳ πού τινι 20 μᾶλλον ἀγνοεῖν ἢ σοὶ προσήκει.“ Μικρὸν οὖν ἐπισχὼν ὁ Κινέας „Ἰταλίαν δέ“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ, λαβόντες, τί ποιήσομεν;“ Καὶ ὁ Πύρρος οὕτω τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καθορῶν „Ἐγγύς“ εἶπεν „ἢ Σικελία χεῖρας ὁρέγει, νῆσος εὐδαίμων καὶ πολυάνθρωπος, ἀλῶναι δὲ ῥάστη· στάσις 25 γάρ, ὦ Κινέα, πάντα νῦν ἐκεῖνα καὶ ἀναρχία πόλεων καὶ δημαγωγῶν ὀξύτης Ἀγαθοκλέους ἐκλελοιπότης.“ „Ἐλκότα“ ἔφη „λέγεις“ ὁ Κινέας· „ἀλλ' ἢ τοῦτο πέρας ἡμῖν τῆς στρατείας, λαβεῖν Σικελίαν.“ „Θεός“ ἔφη ὁ Πύρρος „νικᾶν διδῶν καὶ κατορθοῦν· τούτοις δὲ προάγωσι χρη- 30 σόμεθα πραγμάτων μεγάλων. Τίς γὰρ ἂν ἀπόσχοιτο Λιβύης καὶ Καρχηδόνας ἐν ἐφικτῷ γενομένης, ἣν Ἀγαθοκλῆς ἀποδράς ἐκ Συρακουσῶν κρύφα καὶ περάσας ναυσὶν

ὀλίγαις λαβεῖν παρ' οὐδέν ἦλθεν; ὅτι δὲ τούτων κρατή-
 σασιν ἡμῖν οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῶν νῦν ὑβριζόντων πο-
 λεμίῳν, τί ἂν λέγοι τις;“ „Οὐδέν“ ὁ Κινέας εἶπε· „δῆλον
 γάρ, ὅτι καὶ Μακεδονίαν ἀναλαβεῖν καὶ τῆς Ἑλλάδος ἄρ-
 χεῖν ὑπάρξει βεβαίως ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως. Γενο- 5
 μένων δὲ πάντων ὑφ' ἡμῖν, τί ποιήσομεν;“ Καὶ ὁ Πύρ-
 ρος ἐπιγελάσας „Σχολήν“ ἔφη „ἄξομεν πολλὴν καὶ κώ-
 θων, ᾧ μακάριε, καθημερινὸς ἔσται καὶ διὰ λόγων συν-
 όντες ἀλλήλους εὐφρανοῦμεν.“ Ἐνταῦθα δὲ τῶν λόγων
 καταστήσας τὸν Πύρρον ὁ Κινέας „Εἶτα“ ἔφη „τί νῦν 10
 ἐμποδῶν ἔστιν ἡμῖν βουλομένοις κώθωνι χρῆσθαι καὶ
 σχολάζειν μετ' ἀλλήλων, εἰ ταῦτα ἔχομεν ἤδη καὶ πάρε-
 στιν ἀπραγμόνως, ἐφ' ᾧ δι' αἵματος καὶ πόνων μεγάλων
 καὶ κινδύνων μέλλομεν ἀφίξασθαι, πολλὰ καὶ δράσαντες
 ἐτέρους κακὰ καὶ παθόντες;“ Τούτοις τοῖς λόγοις ἠνίασε 15
 μᾶλλον ἢ μετέθηκε τὸν Πύρρον ὁ Κινέας, νοήσαντα μὲν
 ὄσσην ἀπέλειπεν εὐδαιμονίαν, ὧν δὲ ὠρέγετο τὰς ἐλπίδας
 ἀφεῖναι μὴ δυνάμενον.

XV. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπέστειλε τὸν Κινέαυ τοῖς Τα-
 ραντίνοις στρατιώταις ἄγοντα τρισχιλίους· ἔπειτα πολ- 20
 λῶν ἱππηγῶν καὶ καταφράκτων καὶ πορθμείων παντο-
 दाπῶν ἐκ Τάραντος κομισθέντων ἐνεβίβαζεν ἐλέφαντας
 392 εἴκοσι καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς, πεζοὺς δὲ δισμυρίους καὶ
 διςχιλίους τοξότας καὶ σφενδονήτας πεντακοσίους. Γενο-
 μένων δὲ πάντων ἐτοίμων ἀναχθεῖς ἔπλει· καὶ μέσον 25
 ἔχων τὸν Ἴόνιον ἀρπάζεται βορέα ἀνέμῳ παρ' ὄραν ἐκρα-
 γέντι. Καὶ βιασθεῖς αὐτὸς μὲν ἀρετῇ καὶ προθυμίᾳ ναυ-
 τῶν καὶ κυβερνητῶν ἔξανέφερε καὶ προσανῆγε τῇ γῆ πο-
 λυπόνως καὶ παραβόλως, τοῦ δὲ ἄλλου στόλου συγχυ-
 θέντος καὶ τῶν νεῶν σκεδασθεισῶν αἱ μὲν ἀποσφαιεῖσαι 30
 τῆς Ἰταλίας ἐξεώσθησαν εἰς τὸ Λιβυκὸν καὶ Σικελικὸν
 πέλαγος, τὰς δὲ ὑπερβαλεῖν μὴ δυνηθείσας ἄκραν Ἰαπυ-

γίαν νύξ τε κατελάμβανε και πολλή και χαλεπή θάλασσα
 παίουσα πρὸς χωρία δύσορμα και τυφλὰ πάσας διέφθειρε
 πλὴν τῆς βασιλικῆς. Αὕτη δὲ πελαγίου μὲν ἔτι ὄντος τοῦ
 κύματος ἡμύνητο και διέφευγε μεγέθει και ῥώμῃ τὰς
 5 ἐπιβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπεὶ δὲ περιελθὼν ἀπὸ γῆς
 ἀπήντα τὸ πνεῦμα και κίνδυνον εἶχεν ἢ ναῦς ἀντίρω-
 ρος ἰσταμένη πρὸς κλύδωνα πολὺν διαρραγῆναι, τὸ δὲ
 ἐφέντας αὐθις ἠγγιωμένῳ πελάγει και πνεύματι τροπὰς
 λαμβάνοντι παντοδαπὰς φέρεσθαι φοβερώτερον ἐφαί-
 10 νετο τῶν παρόντων κακῶν, ἄρας ὁ Πύρρος αὐτὸν ἀφή-
 κεν εἰς θάλασσαν και τῶν φίλων και τῶν δορυφόρων εὐ-
 θύς ἦν ἄμιλλα και προθυμία περὶ αὐτόν. Ἡ δὲ νύξ και
 τὸ κύμα μετὰ ψόφου μεγάλου και τραχείας ἀνακοπῆς χα-
 λεπὴν ἐποίει τὴν βοήθειαν, ὥστε μόλις ἡμέρας ἤδη μα-
 15 ραινομένου τοῦ πνεύματος ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν,
 τῷ μὲν σώματι παντάπασιν ἀδυνάτως ἔχοντα, τόλμη δὲ
 και ῥώμῃ τῆς ψυχῆς ἀνταίρουτα πρὸς τὴν ἀπορίαν. Ἀμα
 δὲ οἷ τε Μεσσάριοι, καθ' οὓς ἐξεβράσθη, συνέθειον βοή-
 θουῦντες ἐκ τῶν παρόντων προθύμως, και προσεφέροντο
 20 τῶν σωζομένων ἐναι νεῶν, ἐν αἷς ἦσαν ἰππεῖς μὲν ὀλί-
 γοι παντάπασι, πεζοὶ δὲ δισχιλίῳν ἐλάττους, ἐλέφαντες
 δὲ δύο.

XVI. Τούτους ἀναλαβὼν ὁ Πύρρος ἐβάδιζεν εἰς Τά-
 ραντα. Και τοῦ Κινέου προαγαγόντος εἰς ἀπάντησιν,
 25 ὡς ἦσθετο, τοὺς στρατιώτας, παρελθὼν οὐδὲν ἀκόντων
 οὐδὲ πρὸς βίαν ἔπραττε τῶν Ταραντίνων, ἕως ἀνεσώθη-
 σαν αἱ νῆες ἐκ τῆς θαλάττης και συνῆλθεν ἢ πλείστη τῆς
 δυνάμεως. Τηνικαῦτα δὲ ὄρων τὸ πλῆθος ἄνευ μεγάλης
 ἀνάγκης μήτε σώζεσθαι δυνάμενον μήτε σώζειν, ἀλλ'
 30 οἷον ἐκείνου προπολεμοῦντος οἰκοὶ καθῆσθαι περὶ λου-
 τρὰ και συνουσίας γενόμενον, ἀπέκλεισε μὲν τὰ γυμνά-
 σια και τοὺς περιπάτους, ἐν οἷς ἀλύοντες ὑπὲρ τῶν πραγ-

μάτων λόγω διεστρατήγουν, πότους δὲ καὶ κώμους καὶ
θαλάσας ἀκαίρους ἀνείλεν, ἐκάλει δὲ πρὸς τὰ ὄπλα καὶ
περὶ τοὺς καταλόγους τῶν στρατενομένων ἀπαραίτητος
ἦν καὶ λυπηρός, ὥστε πολλοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπελθεῖν
ἀθητεία τοῦ ἄρχεσθαι δουλείαν τὸ μὴ πρὸς ἡδονὴν ζῆν 5
καλοῦντας. Ἐπεὶ δὲ Λαιβίνος ὁ τῶν Ῥωμαίων ὑπατος
ἠγγέλλετο πολλῇ στρατιᾷ χωρεῖν ἐπ' αὐτὸν ἅμα τὴν Λευ-
κανίαν διαπορθῶν, οὐδέπω μὲν οἱ σύμμαχοι παρήσαν
αὐτῷ, δεινὸν δὲ ποιούμενος ἀνασχέσθαι καὶ περιιδεῖν
τοὺς πολεμίους ἐγγυτέρω προσόντας ἐξῆλθε μετὰ τῆς δυ- 10
νάμεως, προπέμψας κήρυκα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, εἰ φί-
λον ἐστὶν αὐτοῖς πρὸ πολέμου δίκας λαβεῖν παρὰ τῶν
Ἰταλιωτῶν αὐτῷ δικαστῇ καὶ διαλλακτῇ χρησαμένους.
Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Λαιβίνου μήτε διαλλακτὴν Πύρ-
ρον αἰρεῖσθαι Ῥωμαίους μήτε δεδοικέναι πολέμιον, προ- 15
ελθὼν κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ Πανδο-
σίας πόλεως καὶ Ἡρακλείας. Πυθόμενος δὲ τοὺς Ῥωμαί-
ους ἐγγὺς εἶναι καὶ πέραν τοῦ Σίριος ποταμοῦ καταστρα-
τοπεδεύειν προσίππενυσε τῷ ποταμῷ θεᾶς ἕνεκα· καὶ κα-
393 τιδῶν τάξιν τε καὶ φυλακὰς καὶ κόσμον αὐτῶν καὶ τὸ 20
σχῆμα τῆς στρατοπεδείας ἐθαύμασε, καὶ τῶν φίλων προσ-
αγορεύσας τὸν ἐγγυτάτω „Τάξις μὲν“ εἶπεν „ὦ Μεγά-
κλεις, αὕτη τῶν βαρβάρων οὐ βάρβαρος, τὸ δὲ ἔργον εἰ-
σόμεθα.“ Καὶ διὰ φροντίδος ἔχων ἤδη τὸ μέλλον ἐγνώ-
τοὺς συμμαχοὺς ἀναμένειν, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις, ἃν πρότε- 25
ρον ἐπιχειρῶσι διαβαίνειν, ἐπέστησε φυλακὴν ὑπὲρ τοῦ
ποταμοῦ τὴν εἰρξουσάν. Οἱ δὲ ἅπερ ἐκεῖνος ἐγνώ περι-
μένειν φθῆναι σπεύδοντες ἐνεχείρουν τῇ διαβάσει, κατὰ
πόρον μὲν οἱ πεζοὶ, πολλαχόθεν δὲ οἱ ἵππεις διεξελαύ-
νοντες τὸν ποταμόν, ὥστε δείσαντας τὴν κύκλωσιν ἀνα- 30
χωρεῖν τοὺς Ἕλληνας, αἰσθόμενον δὲ τὸν Πύρρον καὶ
διαταραχθέντα τοῖς μὲν ἠγεμόσι τοῦ πεζοῦ παρεγγυᾷν

εὐθύς εἰς τάξιν καθίστασθαι καὶ περιμένειν ἐν τοῖς
 ὀπλοῖς, αὐτὸν δὲ τοῖς ἰππεῦσι παρεξέλασαι τρισχιλίοις οὐ-
 σιν, ἐλπίζοντα διαβαίνοντας ἔτι καὶ διεσπασμένους ἀτά-
 κτους λήψεσθαι τοὺς Ῥωμαίους. Ἐπεὶ δ' ἑώρα θυρεοῦς
 5 τε πολλοὺς ὑπερφαινομένους τοῦ ποταμοῦ καὶ τοὺς ἰπ-
 πεῖς ἐπελαύνοντας ἐν τάξει, συστρέψας ἐνέβαλε πρῶτος.
 αὐτόθεν τε περίοπτος ὢν ὀπλων κάλλει καὶ λαμπρότητι
 κεκοσμημένων περιττῶς, καὶ τὴν δόξαν ἐπιδεικνύμενος
 ἔργοις οὐκ ἀποδέουσαν αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς, μάλιστα δὲ ὅτι
 10 τὰς χεῖρας καὶ τὸ σῶμα παρέχων τῷ ἀγῶνι καὶ τοὺς καθ'
 αὐτὸν ἀμννόμενος ἐρρωμένως οὐ συνεχεῖτο τὸν λογισμὸν
 οὐδὲ τοῦ φρονεῖν ἐξέπιπτεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐξῶθεν ἐφορῶν
 διεκυβέρνησα τὸν πόλεμον, αὐτὸς μεταδίων ἐκασταχόσε καὶ
 παραβοηθῶν τοῖς ἐκβιάζεσθαι δοκοῦσιν. Ἐνθα δὴ Λεον-
 15 νάτος ὁ Μακεδῶν ἄνδρα κατιδὼν Ἴταλὸν ἐπέχοντα τῷ
 Πύρρῳ καὶ τὸν ἵππον ἀντιπαρεξάγοντα καὶ συμμαδιστά-
 μενον αἰεὶ καὶ συγκινοῦμενον „Ὁρᾶς“ εἶπεν „ὦ βασιλεῦ,
 τὸν βάρβαρον ἐκείνον, ὃν ὁ μέλας ἵππος ὁ λευκόπους
 φέρει; μέγα τι βουλευομένῳ καὶ δεινὸν ὁμοίός ἐστι. Σοὶ
 20 γὰρ ἐνορᾷ καὶ πρὸς σὲ τέταται πνεύματος μεστὸς ὢν καὶ
 θυμοῦ, τοὺς δὲ ἄλλους ἐᾷ χαίρειν. Ἀλλὰ σὺ φυλάττου
 τὸν ἄνδρα.“ Καὶ ὁ Πύρρος ἀπεκρίνατο „Τὸ μὲν εἶμαρ-
 μένον, ὦ Λεοννάτε, διαφυγεῖν ἀδύνατον· χαίρων δὲ οὔτε
 οὔτος οὔτ' ἄλλος τις Ἴταλῶν εἰς χεῖρας ἡμῖν σύνεισιν.“
 25 Ἐτι ταῦτα προσδιαλεγομένων ὁ Ἴταλὸς διαλαβὼν τὸ
 δόρυ καὶ συστρέψας τὸν ἵππον ὥρμησεν ἐπὶ τὸν Πύρρον.
 εἶτα ἅμα παῖει μὲν αὐτὸς τῷ δόρατι τοῦ βασιλέως τὸν
 ἵππον, παῖει δὲ τὸν ἐκείνου παραβαλὼν ὁ Λεοννάτος. Ἀμ-
 φοτέρων δὲ τῶν ἵππων πεσόντων τὸν μὲν Πύρρον οἱ φί-
 30 λοι περισχόντες ἀνήρπασαν, τὸν δὲ Ἴταλὸν μαχόμενον
 διέφθειραν. Ἦν δὲ τῷ γένει Φρεντανός, ἰλῆς ἡγεμῶν,
 Ὀπλακος ὄνομα.

XVII. Τοῦτο δὲ ἐδίδαξε τὸν Πύρρον μᾶλλον φυλάτ-
 τεσθαι· καὶ τοὺς ἵππους ὁρῶν ἐνδιδόντας μετεπέμπετο
 τὴν φάλαγγα καὶ παρέταττεν, αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα καὶ
 τὰ ὄπλα παραδοὺς ἐνὶ τῶν ἐταίρων Μεγακλεῖ, τοῖς δὲ
 ἐκείνου τρόπον τινὰ κατακρύψας ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς Ῥω- 5
 μαίοις. Δεξαμένων δὲ ἐκείνων καὶ συμβαλόντων χρόνον
 τε πολὺν εἰστήκει τὰ τῆς μάχης ἄκριτα, καὶ τροπὰς ἑπτὰ
 λέγεται φευγόντων ἄνάπαλιν καὶ διωκόντων γενέσθαι.
 Καὶ γὰρ ἡ διάμειψις τῶν ὄπλων ἐν καιρῷ πρὸς σωτηρίαν
 αὐτοῦ γεγονυῖα τοῦ βασιλέως ὀλίγον ἐδέησεν ἀνατρέ- 10
 ψαι τὰ πράγματα καὶ διαφθεῖραι τὴν νίκην. Πολλῶν γὰρ
 ἐφιεμένων τοῦ Μεγακλέους ὁ πρῶτος πατάξας καὶ κα-
 ταβαλὼν αὐτόν, ὄνομα Δεξόος, ἀφαρπάσας τὸ κράνος καὶ
 τὴν χλαμύδα τῷ Δαιβίνῳ προσίππευσεν ἀναδεικνύων
 ἅμα καὶ βοῶν ἀνηρηκέναι τὸν Πύρρον. Ἦν οὖν παρὰ 15
 τὰς τάξεις τῶν λαφύρων παραφερομένων καὶ ἀναδεικνυ-
 μένων τοῖς τε Ῥωμαίοις χαρὰ μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ τοῖς
 Ἕλλησιν ἀθυμία καὶ κατάπληξις, ἄχρι οὗ μαθὼν ὁ Πύρ-
 394 ρος τὸ γινόμενον παρήλαυνε γυμνῷ τῷ προσώπῳ τὴν τε
 δεξιὰν ὀρέγων τοῖς μαχομένοις καὶ τῇ φωνῇ σημαίνων 20
 ἑαυτόν. Τέλος δὲ τῶν θηρίων ἐκβιαζομένων μάλιστα
 τοὺς Ῥωμαίους, καὶ τῶν ἵππων, πρὶν ἐγγὺς γενέσθαι, δυσ-
 ανασχετούντων καὶ παραφερόντων τοὺς ἐπιβάτας, ἐπα-
 γαγῶν τὴν Θετταλικὴν ἵππον αὐτοῖς ταρασσομένοις ἐτρέ-
 ψατο πολλῷ φόβῳ. Διονύσιος μὲν οὖν ὀλίγῳ τῶν πεν- 25
 τακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάσσονας πεσεῖν ἱστορεῖ Ῥω-
 μαίων, Ἱερῶννμος δὲ μόνους ἑπτακισχιλίους, τῶν δὲ περὶ
 Πύρρον ὁ μὲν Διονύσιος μυρίους καὶ τρισχιλίους, ὁ δὲ
 Ἱερῶννμος ἐλάττονας τῶν τετρακισχιλίων· κράτιστοι δὲ
 ἦσαν οὗτοι· καὶ τῶν φίλων ὁ Πύρρος καὶ τῶν στρατηγῶν 30
 οἷς μάλιστα χρώμενος διετέλει καὶ πιστεύων ἀπέβαλεν.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ στρατόπεδον ἔλαβε τῶν Ῥωμαίων

ἐκλιπόντων, καὶ πόλεις συμμαχίδας αὐτῶν προσηγάγετο, καὶ χώραν πολλὴν διεπόρθησε, καὶ προῆλθεν ὅσον μὴ πλεόν σταδίων τριακοσίων ἀποσχεῖν τῆς Ῥώμης. Ἀφίκοντο δὲ αὐτῷ Λευκανῶν τε πολλοὶ καὶ Σαυνιτῶν μετὰ 5 τὴν μάχην, οὓς ἐμέμψατο μὲν ὑστερήσαντας, ἦν δὲ δῆλος ἠδόμενος καὶ μέγα φρονῶν, ὅτι μόνοις τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ Ταραντίνοις ἐκράτησε τῆς μεγάλης Ῥωμαίων δυνάμεως.

XVIII. Ῥωμαῖοι δὲ Λαιβινον μὲν οὐκ ἀπήλλαξαν τῆς 10 ἀρχῆς· καίτοι λέγεται Γάιον Φαβρίκιον εἰπεῖν, ὡς οὐκ Ἠπειρωταὶ Ῥωμαίους, ἀλλὰ Πύρρος νενικήκοι Λαιβινον, οἰόμενον οὐ τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς στρατηγίας γεγενῆσθαι τὴν ἦτταν· ἀναπληροῦντες δὲ τὰς τάξεις καὶ συντάττοντες ἐτέρας προθύμως, καὶ λόγους ἀδεεῖς καὶ σοβαροὺς περὶ τοῦ πολέμου λέγοντες, ἐκπληξιν τῷ Πύρρῳ παρῆχον. Ἔδοξεν οὖν αὐτῷ πέμψαντι πρότερον διάπειραν λαβεῖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ συμβατικῶς ἔχοιεν, ἡγουμένῳ τὸ μὲν ἐλεῖν τὴν πόλιν καὶ κρατῆσαι παντάπασιν οὐ μικρὸν ἔργον οὐδὲ τῆς παρουσίας δυνάμεως εἶναι, τὴν δὲ φιλίαν 20 καὶ τὰς διαλύσεις κάλλιστα ἔχειν πρὸς δόξαν αὐτῷ μετὰ νίκην. Πεμφθεῖς οὖν ὁ Κινέας ἐνετύγχανε τοῖς δυνατοῖς καὶ δῶρα παισὶν αὐτῶν καὶ γυναιξὶν ἔπεμψε παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἔλαβε δὲ οὐδεὶς, ἀλλ' ἀπεκρίναντο πάντες καὶ πᾶσαι, ὅτι δημοσίᾳ σπονδῶν γενομένων καὶ τὰ παρ' αὐτῶν 25 ὑπάρξει πρόθυμα τῷ βασιλεὶ καὶ κεχαρισμένα. Πρὸς δὲ τὴν σύγκλητον ἐπαγωγὰ τοῦ Κινέου πολλὰ καὶ φιλόφθωπα διαλεχθέντος ἄσμενοι μὲν οὐδὲν οὐδὲ ἐτοιμῶς ἐδέχοντο, καίπερ ἄνδρας τε τοὺς ἡλικιώτας ἐν τῇ μάχῃ δίχα λύτρων ἀφιέντος αὐτοῖς τοῦ Πύρρου καὶ συγκατεργάσασθαι τὴν Ἰταλίαν ἐπαγγελλομένου, φιλίαν δὲ ἀντι 30 τούτων ἑαυτῷ καὶ τοῖς Ταραντίνοις ἄδειαν, ἕτερον δὲ μηδὲν αἰτουμένον· δῆλοί γε μὴν ἦσαν ἐνδιδόντες οἱ πολ-

λοι πρὸς τὴν εἰρήνην, ἠττημένοι τε μεγάλη μάχη καὶ προσ-
 δοκῶντες ἑτέραν ἀπὸ μελζονος δυνάμεως, τῶν Ἰταλικῶν
 τῷ Πύρρῳ προσγεγονότων. Ἐνθα δὴ Κλαύδιος Ἀππιος,
 ἀνὴρ ἐπιφανής, ὑπὸ δὲ γήρωσ ἄμα καὶ πηρώσεως ὀμμά-
 των ἀπειρηκῶς πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ πεπαυμένος, 5
 ἀπαγγελλομένων τότε τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ λόγου
 κατασχόντος, ὡς μέλλει ψηφίζεσθαι τὰς διαλύσεις ἢ σύγ-
 κλητος, οὐκ ἐκατέρησεν, ἀλλὰ τοὺς θεράποντας ἄρασθαι
 κελεύσας αὐτὸν ἐκομίζετο πρὸς τὸ βουλευτήριον ἐν φο-
 ρεῖῳ δι' ἀγορᾶς. Γενόμενον δὲ πρὸς ταῖς θύραις οἱ μὲν 10
 παῖδες ἄμα τοῖς γαμβροῖς ὑπολαβόντες καὶ περισχόντες
 εἰσήγον, ἡ δὲ βουλὴ σιωπὴν αἰδουμένη τὸν ἄνδρα μετὰ
 τιμῆς ἔσχευ.

XIX. Ὁ δὲ αὐτόθεν καταστάς „Πρότερον μὲν“ ἔφη
 „τὴν περὶ τὰ ὄμματα τύχην ἀνιαρῶς ἔφερον, ὧ Ῥωμαῖοι, 15
 νῦν δὲ ἄχθομαι πρὸς τῷ τυφλὸς εἶναι μὴ καὶ κωφὸς ὢν,
 ἀλλ' ἀκούων αἰσχρὰ βουλευμάτα καὶ δόγματα ὑμῶν ἀνα-
 τρέποντα τῆς Ῥώμης τὸ κλέος. Ποῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς
 395 ἅπαντας ἀνθρώπους θρυλούμενος αἰεὶ λόγος, ὡς, εἰ πα-
 ρῆν ἐκεῖνος εἰς Ἰταλίαν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καὶ συνη- 20
 νέχθη νέοις ἡμῖν καὶ τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀκμάζουσιν,
 οὐκ ἂν ὑμνεῖτο νῦν ἀνίκητος, ἀλλ' ἢ φηγὼν ἂν ἢ που
 πεσὼν ἐνταῦθα τὴν Ῥώμην ἐνδοξοτέραν ἀπέλιπε; Ταῦτα
 μέντοι κενὴν ἀλαζονείαν καὶ κόμπου ἀποδείκνυτε, Χάονας
 καὶ Μολοσσούς, τὴν αἰεὶ Μακεδόνων λείαν, δεδιότες καὶ 25
 τρέμοντες Πύρρον, ὃς τῶν Ἀλεξάνδρου δορυφόρων ἕνα
 γοῦν αἰεὶ περιέπων καὶ θεραπεύων διατετέλεκε, καὶ νῦν
 οὐ βοηθῶν τοῖς ἐνταῦθα μᾶλλον Ἑλλήσιν ἢ φεύγων τοὺς
 ἐκεῖ πολεμίους πλανᾶται περὶ τὴν Ἰταλίαν, ἐπαγγελλόμε-
 νος ἡμῖν τὴν ἡγεμονίαν ἀπὸ ταύτης τῆς δυνάμεως, ἡ μέ- 30
 ρος μικρὸν αὐτῷ Μακεδονίας οὐκ ἤρκεσε διαφυλάξαι.
 Μὴ τοῦτοῦ οὖν ἀπαλλάξαι νομίζετε ποιησάμενοι φίλον,

ἀλλὰ ἐκείνους ἐπάξεσθαι καταφρονήσαντας ὑμῶν ὡς
 πᾶσιν εὐκατεργάστων, εἰ Πύρρος ἄπεισι μὴ δοῦς δίκην
 ᾧν ὑβρίσεν, ἀλλὰ καὶ προσλαβῶν μισθὸν τοῦ ἐπεγγελά-
 σαι Ῥωμαίοις Ταραντίνους καὶ Σαυνίτας. “ Τοιαῦτα τοῦ
 5 Ἀππίου διαλεχθέντος ὁρμὴ παρέστη πρὸς τὸν πόλεμον
 αὐτοῖς, καὶ τὸν Κινέαν ἀποπέμπουσιν ἀποκρινάμενοι
 Πύρρον ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας, οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ
 φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι, μέχρι δὲ οὐ πάρεστιν
 ἐν ὄπλοις πολεμήσειν αὐτῷ Ῥωμαίους κατὰ κράτος, κἄν
 10 μυρίους ἔτι Λαιβίνους τρέψῃται μαχόμενος. Λέγεται δὲ
 Κινέαν, ἐν ᾧ ταῦτα ἐπραττεν, ἅμα ποιησάμενον ἔργον
 καὶ σπουδάσαντα τῶν τε βίων γενέσθαι θεατὴν καὶ τῆς
 πολιτείας τὴν ἀρετὴν κατανοῆσαι, καὶ διὰ λόγων ἐλθόντα
 τοῖς ἀρίστοις τὰ τε ἄλλα τῷ Πύρρῳ φράσαι καὶ εἰπεῖν, ὡς
 15 ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη,
 περὶ δὲ τοῦ πλήθους δεδιέναι, μὴ πρὸς τινα φανῶσι
 Λερναίαν ὑδρὰν μαχόμενοι· διπλασίους γὰρ ἦδη τῷ
 ὑπάτῳ τῶν παρατεταγμένων πρότερον ἠθροῖσθαι, καὶ
 πολλάκις εἶναι τοσοῦτους ἔτι τῶν Ῥωμαίων ὄπλα φέρειν
 20 δυναμένους.

XX. Ἐκ τούτου πρέσβεις ἀφίκοντο περὶ τῶν αἰχμα-
 λώτων οἱ περὶ Γάϊον Φαβρίκιον, οὗ πλείστον ἔφη Ῥω-
 μαίους λόγον ἔχειν ὁ Κινέας ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πο-
 λεμικοῦ, πένητος δὲ ἰσχυρῶς. Τοῦτον οὖν ὁ Πύρρος ἰδίᾳ
 25 φιλοφρονούμενος ἐπειθε λαβεῖν χρυσίον, ἐπ’ οὐδενὶ δῆ-
 θεν αἰσχυρῷ, φιλίας δέ τι καὶ ξενίας ἐπονομάζων τοῦτο
 σύμβολον. Ἀπωσαμένου δὲ τοῦ Φαβρίκιου τότε μὲν ἡσύ-
 χασε, τῇ δ’ ὑστεραία βουλόμενος αὐτὸν ἐκπληῆξαι μήπω
 θεατὴν ἐλέφαντος γεγεννημένον ἐκέλευσε τῶν θηρίων τὸ
 30 μέγιστον ἐξόπισθεν αὐτοῖς παραστήσαι κοινολογούμενοις
 αὐλαίαν παρατείναντας. Ἐγένετο δὴ ταῦτα· καὶ σημείον
 δοθέντος ἡ μὲν αὐλαία παρήχθη, τὸ δὲ θηρίον ἄφνω τὴν

τε προνομαίαν ἀράμενον ὑπερέσχε τῆς κεφαλῆς τοῦ Φα-
 βρικίου καὶ φωνὴν ἀφῆκε φοβεράν καὶ τραχείαν. Ὁ δὲ
 ἤρεμα μεταστραφείς καὶ διαμειδιάσας πρὸς τὸν Πύρρον
 εἶπεν „Οὔτε χθές με τὸ χρυσίον ἐκίνησεν οὔτε σήμερον
 τὸ θηρίον.“ Ἐν δὲ τῷ δείπνῳ λόγων παντοδαπῶν γενο- 5
 μένων, πλείστων δὲ περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν φιλοσο-
 φούντων, ἐτυχέ πως ὁ Κινέας ἐπιμνησθεὶς τοῦ Ἐπικού-
 ρου, καὶ διῆλθεν ἃ λέγουσι περὶ θεῶν καὶ πολιτείας καὶ
 τέλους, τὸ μὲν ἐν ἡδονῇ τιθέμενοι, πολιτείαν δὲ φεύγον-
 τες ὡς βλάβην καὶ σύγχυσιν τοῦ μακαρίου, τὸ δὲ θεῖον 10
 ἀπωτάτω χάριτος καὶ ὀργῆς καὶ τοῦ μέλειν ἡμῶν εἰς
 ἀπράγμονα βίον καὶ μεστὸν εὐπαθειῶν ἀποικίζοντες.
 Ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος ἀνακραγῶν ὁ Φαβρίκιος, „Ὡ Ἡρά-
 κλεις“ εἶπε „Πύρρῳ τὰ δόγματα μέλοι ταῦτα καὶ Σαννί-
 ταις, ἕως πολέμουσι πρὸς ἡμᾶς.“ Οὔτω δὲ θαυμάσας τὸ 15
 φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ ἦθος ὁ Πύρρος ἔτι μᾶλλον
 396 ὠρέγετο φιλίαν ἀντὶ πολέμου πρὸς τὴν πόλιν αὐτῷ γε-
 νέσθαι· κάκεινον ἰδίᾳ παρεκάλει ποιησάμενον τὰς δια-
 λύσεις ἐπεσθαι καὶ συζῆν μετ’ αὐτοῦ πρῶτον ὄντα πάν-
 των τῶν ἐταίρων καὶ τῶν στρατηγῶν. Ὁ δὲ ἡσυχῇ λέγε- 20
 ται πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν „Ἄλλ’ οὐδὲ σοὶ τοῦτο, βασιλεῦ,
 λυσιτελές ἐστιν· αὐτοὶ γὰρ οἱ νῦν σε τιμῶντες καὶ θαυ-
 μάζοντες, ἂν ἐμοῦ πείραν λάβωσιν, ὑπ’ ἐμοῦ μᾶλλον
 ἐθελήσουσιν ἢ σοῦ βασιλεύεσθαι.“ Τοιοῦτος μὲν ὁ Φα-
 βρίκιος. Ὁ δὲ Πύρρος οὐ πρὸς ὀργὴν οὐδὲ τυραννικῶς 25
 ἐδέξατο τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τοῖς φίλοις ἀπήγγειλε τοῦ
 Φαβρικίου τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τοὺς αἰχμαλώτους
 ἐκείνῳ μόνῳ διεπίστευσεν, ὅπως, εἰ μὴ ψηφίσαιτο τὴν
 εἰρήνην ἢ σύγκλητος, ἀσπασάμενοι τοὺς προσήκοντας
 καὶ τὰ Κρόνια διορτάσαντες ἀποπεμφθεῖεν πάλιν πρὸς 30
 αὐτόν. Καὶ ἀπεπέμφθησαν μετὰ τῆς ἑορτῆς, τῷ ὑπολει-
 φθέντι τῆς βουλῆς ζημίαν θάνατον ψηφισαμένης.

XXI. Μετὰ ταῦτα τοῦ Φαβρίκιου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος ἦκεν ἀνὴρ εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν κομιζων, ἣν ἔγραψεν ὁ τοῦ βασιλέως ἰατρός ἐπαγγελλόμενος φαρμάκοις ἀναιρῆσειν τὸν Πύρρον, εἰ χάρις αὐτῷ παρ' ἐκείνων ὁμολογηθεῖν λύσαντι τὸν πόλεμον ἀκινδύνως. Ὁ δὲ Φαβρίκιος δυσχεράνας πρὸς τὴν ἀδικίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν συνάρχοντα διαθείς ὁμοίως, ἐπεμψε γράμματα πρὸς τὸν Πύρρον κατὰ τάχος φυλάττεσθαι τὴν ἐπιβουλήν κελεύων. Εἶχε δὲ οὕτως τὰ γεγραμμένα·

10 „Γάϊος Φαβρίκιος καὶ Κόϊντος Αἰμίλιος ὑπατοὶ Ῥωμαίων Πύρρῳ βασιλεὶ χαίρειν. Οὔτε φίλων εὐτυχῆς ἔοικας εἶναι κριτῆς οὔτε πολεμίων. Γνώσῃ δὲ τὴν πεμφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιστολὴν ἀναγνούς, ὅτι χρηστοῖς καὶ δικαίοις ἀνδράσι πολεμῆς, ἀδίκοις δὲ καὶ κακοῖς πιστεύεις.

15 Οὐδὲ γὰρ ταῦτα σὴ χάριτι μνηύομεν, ἀλλ' ὅπως μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ καὶ δόλῳ δόξωμεν, ὡς ἀρετῇ μὴ δυνάμενοι, κατεργάσασθαι τὸν πόλεμον.“ Ἐντυχῶν τούτοις τοῖς γράμμασιν ὁ Πύρρος καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἐξελέγξας τὸν μὲν ἰατρὸν ἐκόλασε, Φαβρίκιῳ δὲ καὶ

20 Ῥωμαίοις ἀμοιβὴν ἐδώκεντο προῖκα τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ πάλιν ἐπεμψε τὸν Κινέαν διαπραξόμενον αὐτῷ τὴν εἰρήνην. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, μήτε εἰ χάρις ἐστὶ παρὰ πολέμου, μήτε εἰ μισθὸς τοῦ μὴ ἀδικηθῆναι, λαβεῖν προῖκα τοὺς ἀνδρας ἀξιώσαντες ἴσους ἀπέλυσαν αὐτῷ Ταραντί-

25 νων καὶ Σαννιτῶν, περὶ δὲ φιλίας καὶ εἰρήνης οὐδὲν εἶπον διαλέγεσθαι, πρὶν ἀράμενος τὰ ὄπλα καὶ τὸν στρατὸν ἐξ Ἰταλίας αἰς ἤλθε ναυσὶν ἀποπλεύσῃ πάλιν εἰς Ἥπειρον. Ἐκ τούτου μάχης ἄλλης τῶν πραγμάτων αὐτῷ δεομένων ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν ἐχώρει, καὶ περὶ Ἄ-

30 σκλον πόλιν τοῖς Ῥωμαίοις συνάψας καὶ βιαζόμενος πρὸς χωρία δύσιππα καὶ ποταμὸν ὑλώδη καὶ τραχύν, ἐφοδὸν τῶν θηρίων οὐ λαβόντων, ὥστε προσμιῖξαι τῇ φάλαγγι,

τραυμάτων πολλῶν γενομένων καὶ νεκρῶν πεσότων, τότε μὲν διεκρίθη μέχρι νυκτὸς ἀγωνισάμενος. Τῇ δ' ὑστεραία στρατηγῶν δι' ὄμαλου τὴν μάχην θέσθαι καὶ τοὺς ἐλέφαντας ἐν τοῖς ὅπλοις γενέσθαι τῶν πολεμίων, προέλαβε τὰς δυσχωρίας φυλακῆ, καὶ πολλὰ καταμύξας ἄκοντίσματα καὶ τοξεύματα τοῖς θηρίοις ἐπήγχε μετὰ φώμης καὶ βίας πυκνὴν καὶ συντεταγμένην τὴν δύναμιν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰς διακλίσεις καὶ τὰς ἀντιπαραγωγὰς τὰς πρότερον οὐκ ἔχοντες ἐξ ἐπιπέδου συνεφέροντο κατὰ στόμα· καὶ σπεύδοντες ᾤσασθαι τοὺς ὀπίτας πρὶν ἐπιβῆναι τὰ θηρία, δεινοὺς περὶ τὰς σαρίσας τῶν ξιφῶν ἀγῶνας εἶχου, ἀφειδοῦντες ἑαυτῶν καὶ τὸ τρωῆσαι καὶ καταβαλεῖν ὀρῶντες, τὸ δὲ παθεῖν εἰς οὐδὲν τιθέμενοι.

397 Χρόνῳ δὲ πολλῷ λέγεται μὲν ἀρχὴ τροπῆς κατ' αὐτὸν γενέσθαι τὸν Πύρρον ἐπερείσαντα τοῖς ἀντιτεταγμένοις, 15 τὸ δὲ πλεῖστον ἀλκῆ καὶ βία τῶν ἐλεφάντων κατειργάσατο, χρήσασθαι τῇ ἀρετῇ πρὸς τὴν μάχην τῶν Ῥωμαίων μὴ δυναμένων, ἀλλ' οἷον ἐφόδῳ κύματος ἢ σεισμοῦ κατερείποντος οἰομένων δεῖν ἐξίστασθαι, μηδὲ ὑπομένειν ἀπράκτους ἀποθνήσκειν, ἐν τῷ μηδὲν ὠφελεῖν πάντα πάσχοντας τὰ χαλεπώτατα. Τῆς δὲ φυγῆς οὐ μακρᾶς εἰς τὸ στρατόπεδον γενομένης ἑξακισχιλίους ἀποθανεῖν φησι τῶν Ῥωμαίων Ἰερῶννμος, τῶν δὲ περὶ Πύρρον ἐν τοῖς βασιλικοῖς ὑπομνήμασιν ἀνενεχθῆναι τρισχιλίους πεντακοσίους καὶ πέντε τεθνηκότας. Ὁ μὲντοι Διονύσιος οὔτε δύο περὶ Ἀσκλον μάχας οὔτε ὁμολογουμένην ἦτταν ἱστορεῖ γενέσθαι Ῥωμαίων, ἅπαξ δὲ μέχρι δυσμῶν ἡλίου μαχεσαμένους μόλις ἀπαλλαγῆναι, τοῦ Πύρρου τρωθέντος ὑσσω τὸν βραχίονα καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἅμα Σαυνιτῶν διαρπασάντων, ἀποθανεῖν δὲ καὶ Πύρρον καὶ Ῥωμαίων ἀνδρας ὑπὲρ μυρίους πεντακισχιλίους ἑκατέρων. Διελύθησαν δὲ ἀμφοτέρω· καὶ λέγεται τὸν Πύρρον εἶπευ

πρός τινα τῶν συνηδομένων αὐτῷ „*Ἄν ἐτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολούμεθα παντελῶς.*“ Πολὺ μὲν γὰρ ἀπωλώλει μέρος ἤς ἄγων ἦκε δυνάμεως, φίλοι δὲ καὶ στρατηγοὶ πλὴν ὀλίγων ἅπαντες, μεταπέμπεσθαι δὲ οὐκ ἦσαν ἕτεροι, καὶ τοὺς αὐτόθι συμμαχοὺς ἀμβλυτέρους ἑώρα, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις ὥσπερ ἐκ πηγῆς οἰκοθεν ἐπιρρεούσης ἀναπληρούμενον εὐπόρως καὶ ταχὺ τὸ στρατόπεδον, καὶ ταῖς ἡτταῖς οὐκ ἀποβάλλοντας τὸ θαρρεῖν, ἀλλὰ καὶ ῥώμην καὶ φιλονεικίαν ὑπ’ ὀργῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον
10 προσλαμβάνοντας.

XXII. Ἐν τοιαύταις δὲ ὦν ἀπορίαις εἰς ἐλπίδας αὐτῷ πάλιν καινὰς ἐνέπεσε καὶ πράγματα διχαστασίαν ἔχοντα τῆς γνώμης. Ἄμα γὰρ ἦκον ἐκ μὲν Σικελίας ἄνδρες Ἀκράγαντα καὶ Συρακούσας καὶ Λεοντίνους ἐγχειρίζον-
15 τες αὐτῷ, καὶ δεόμενοι Καρχηδονίους τε συνεκβαλεῖν καὶ τῶν τυράννων ἀπαλλάξαι τὴν νῆσον, ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀγγέλλοντες, ὡς Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς ἀπόλωλε συμπεσῶν Γαλάταις μετὰ τῆς δυνάμεως, καὶ νῦν ἂν ἐν καιρῷ μάλιστα δεομένοις βασιλέως Μακεδόσι παραγένοιτο.
20 Πολλὰ δὲ τὴν τύχην μεμφάμενος, ὅτι πράξεων μεγάλων ὑποθέσεις εἰς ἓνα καιρὸν αὐτῷ συνήνεγκε, καὶ νομίζων, ὡς ἀμφοτέρων ὑπαρχόντων, ἀπολλύναι θάτερον, διηνήχθη τοῖς λογισμοῖς πολὺν χρόνον. Ἐῖτα τοῖς Σικελικοῖς μειζόνων ὑποκεισθαι πραγμάτων δοκούντων, Λιβύης
25 ἔγγυς εἶναι δοκούσης, ἐπὶ ταῦτα τρέψας Κινέαν μὲν εὐθύς ἐξέπεμψε προδιαλεξόμενον, ὥσπερ εἰώθει, ταῖς πόλεσιν, αὐτὸς δὲ τοῖς Ταραντίνοις δυσανασχετοῦσιν ἐμβαλῶν φρουράν, καὶ ἀξιοῦσιν ἢ παρέχειν ἐφ’ οἷς ἦκε, συμπολεμοῦντα Ῥωμαίοις, ἢ τὴν χώραν προέμενον αὐτῶν ἀπο-
30 λιπεῖν τὴν πόλιν οἷαν παρέλαβε, μηδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινάμενος, ἀλλὰ προστάξας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ περιμένειν τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν ἐξέπλευσεν. Ἀφαιμένῳ δὲ αὐτῷ Σικε-

λίας ἃ μὲν ἤλπισεν εὐθὺς ἀπὴντα βέβαια, καὶ παρείχον αἱ
 πόλεις ἑαυτὰς προθύμως, τῶν δὲ ἀγῶνος καὶ βίας δεη-
 θέντων οὐδὲν ἀντεῖχε τὸ πρῶτον, ἀλλὰ τρισμυρίοις πε-
 ζοῖς καὶ δισχιλίοις πεντακοσίοις ἰππεῦσι καὶ διακοσίοις
 ναυσὶν ἐπιῶν τοὺς τε Φοίνικας ἐξήρει καὶ κατεστρέφετο
 τὴν ἐπικράτειαν αὐτῶν. Τοῦ δ' Ἔρνος ἐχρωτάτου τῶν
 χωρίων ὄντος καὶ πολλοὺς ἀμυνομένους ἔχοντος ἔγνω
 βιάζεσθαι πρὸς τὰ τείχη. Καὶ τῆς στρατιᾶς γενομένης
 ἐτοίμης ἐνεδύσατο τὴν πανοπλίαν, καὶ προσελθὼν εὗξατο
 398 τῷ Ἡρακλεῖ ποιήσειν ἀγῶνα καὶ θυσίαν ἀριστεῖον, ἂν
 τοῦ γένους καὶ τῶν ὑπαρχόντων ἄξιον ἀγωνιστὴν αὐτὸν
 ἀποδείξει τοῖς Σικελίαν οἰκοῦσιν Ἑλλήσι· τῇ δὲ σάλπιγγι
 σημήνας καὶ τοῖς βέλεσι τοὺς βαρβάρους ἀνασκεδάσας
 καὶ τὰς κλίμακας προσαγαγὼν πρῶτος ἐπέβη τοῦ τείχους.
 Ἀντιστάντων δὲ πολλῶν ἀμυνόμενος τοὺς μὲν ἐξέωσε
 15 τοῦ τείχους ἐπ' ἀμφοτέρω καὶ κατέβαλε, πλείστους δὲ
 περὶ αὐτὸν τῷ ξίφει χρώμενος ἐσώρευσε νεκρούς. Ἐπαθε
 δὲ αὐτὸς οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ προσιδεῖν δεινὸς ἐφάνη τοῖς
 πολεμίοις, καὶ τὸν Ὀμηρον ἐδειξεν ὀρθῶς καὶ μετὰ ἐμ-
 πειρίας ἀποφαίνοντα τῶν ἀρετῶν μόνην τὴν ἀνδρείαν
 20 φορὰς πολλάκις ἐνθουσιώδεις καὶ μανικὰς φερομένην.
 Ἀλούσης δὲ τῆς πόλεως ἔθυσέ τε τῷ θεῷ μεγαλοπρεπῶς
 καὶ θέας ἀγῶνων παντοδαπῶν παρέσχε.

XXIII. Τῶν δὲ περὶ Μεσσήνην βαρβάρων, Μαιμερτί-
 νων δὲ καλουμένων, πολλὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἐνοχλούντων,
 25 ἐνίοις δὲ καὶ φόρου πεποιημένων ὑποτελεῖς, πολλῶν δὲ
 καὶ μαχίμων ὄντων, διὸ καὶ προσηγορεύθησαν Ἀρήιοι
 γλώσση τῇ Λατίνων, τοὺς μὲν φορολόγους συλλαβῶν
 ἀπέκτεινεν, αὐτοὺς δὲ νικήσας μάχῃ πολλὰ τῶν φρου-
 ρίων ἐξέκοψε. Καρχηδονίοις δὲ συμβατικῶς ἔχουσι καὶ
 30 χρήματα βουλομένοις τελεῖν, εἰ γένοιτο φιλία, καὶ ναῦς
 ἀποστέλλειν, ἀπεκρίνατο πλείονων ἐφιέμενος μίαν εἶναι

διάλυσιν και φιλίαν πρὸς αὐτούς, εἰ πᾶσαν ἐκλιπόντες
 Σικελίαν ὄρω χροῶντο τῇ Λιβυκῇ θαλάσῃ πρὸς τοὺς
 Ἕλληνας. Εὐτυχία δὲ και ῥώμη τῶν παρόντων ἐπαιρό-
 μενος, και διώκων τὰς ἐλπίδας, ἐφ' αἷς ἀπ' ἀρχῆς ἐπλευσε,
 5 πρῶτης δὲ Λιβύης ἐφιέμενος και ναὺς ἔχων πολλὰς πλη-
 ρωμάτων ἐπίδειξ ἤγειρεν ἐρέτας, οὐκ ἐπιεικῶς ἐντυγχά-
 νων οὐδὲ πρῶως ταῖς πόλεσιν, ἀλλὰ δεσποτικῶς και πρὸς
 ὀργὴν βιαζόμενος και κολάζων, οὐκ εὐθύς ὦν οὐδὲ ἐν
 ἀρχῇ τοιοῦτος, ἀλλὰ και μᾶλλον ἐτέρων τῶ πρὸς χάριν
 10 ὀμιλεῖν και πάντα πιστεύειν και μηδὲν ἐνοχλεῖν ὑπαγό-
 μενος, εἶτα γινόμενος ἐκ δημαγωγοῦ τύραννος ἀχαρι-
 στίας τῇ χαλεπότητι και ἀπιστίας προσωφλίσκανε δόξαν.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἀναγκαῖα συνεχώρουν, και-
 περ δυσφοροῦντες· ἐπεὶ δὲ Θοίνωνα και Σωσίστρατον,
 15 ἄνδρας ἡγεμονικοὺς ἐν Συρακούσαις, οἱ πρῶτοι μὲν αὐ-
 τὸν ἐλθεῖν ἐπεισαν εἰς Σικελίαν, ἐλθόντι δὲ τὴν πόλιν
 εὐθύς ἐνεχείρισαν και πλεῖστα συγκατειργάσαντο τῶν
 Σικελικῶν, μήτε ἄγειν σὺν αὐτῷ μήτε ἀπολείπειν βου-
 λόμενος ἐν ὑποψίαις εἶχε, και Σωσίστρατος μὲν ἀπέστη
 20 φοβηθεὶς, Θοίνωνα δὲ τὰ αὐτὰ φρονεῖν αἰτιασάμενος
 ἀπέκτεινε, οὐ κατα μικρὸν οὐδὲ καθ' ἐν αὐτῷ μεθί-
 στατο τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ δεινοῦ τινος μίσους ἐγγε-
 νομένου ταῖς πόλεσι πρὸς αὐτὸν αἰ μὲν προσετίθεντο
 Καρχηδονίοις, αἰ δὲ ἐπήγοντο Μαμερτίνοισ. Ἀποστάσεις
 25 δὲ ὄρων ἅπαντα και νεωτερισμοὺς και σύστασιν ἰσχυρὰν
 ἐφ' αὐτόν, ἐδέξατο γράμματα Σαννιτῶν και Ταραντίνων
 μόλις ἀντεχόντων ταῖς πόλεσιν αὐταῖς πρὸς τὸν πόλεμον,
 εἰργομένων δὲ τῆς χώρας ἀπάσης και δεομένων βοηθεῖν.
 Τοῦτο δὲ ἦν εὐπρέπεια μὴ φυγὴν εἶναι μηδὲ ἀπόγνωσιν
 30 τὸν ἀπόπλουν τῶν αὐτόθι πραγμάτων, τὸ δὲ ἀληθὲς οὐ
 δυνάμενος κρατεῖν Σικελίας ὥσπερ νεῶς ταραχθείσης,
 ἀλλ' ἐκβασιν ζητῶν αὐθις ἐρριψεν ἑαυτὸν εἰς Ἰταλίαν.

Λέγεται δ' ἀκαλλαττόμενος ἤδη πρὸς τὴν νῆσον ἀπιδῶν εἰπεῖν τοῖς περὶ αὐτόν, „Ὅταν ἀπολείπομεν, ὦ φίλοι, Καρχηδονίοις καὶ Ῥωμαίοις παλαιστραν.“ Καὶ τοῦτο μὲν, ὥσπερ εἰκάσθη, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐγένετο.

XXIV. Τῶν δὲ βαρβάρων συστάντων ἐπ' αὐτόν ἀπο- 5
 πλέοντα, Καρχηδονίοις μὲν ἐν τῷ πορθμῷ ναυμαχίας
 399 ἀπέβαλε τῶν νεῶν πολλὰς, ταῖς δ' ἄλλαις κατέφυγε πρὸς
 τὴν Ἰταλίαν, Μαμερτίνοι δὲ μυρίων οὐκ ἐλάττους προ-
 διαβάντες ἀντιτάξασθαι μὲν ἐφοβήθησαν, ἐν δὲ ταῖς δυσ-
 χωρίαις ἐπιτιθέμενοι καὶ προσπίπτοντες ἅπαν τὸ στρα- 10
 τευμα συνετάραξαν. Ἔπεσε δὲ δύο θηρία καὶ συχνοὶ τῶν
 ὀπισθοφυλακούντων ἀπέθνησκον. Αὐτὸς οὖν ἀπὸ τοῦ
 στόματος παρελάσας ἠμύνετο καὶ διεκινδύνευε πρὸς ἄν-
 δρας ἠσκημένους μάχεσθαι καὶ θυμοειδεῖς. Πληγείς δὲ
 τὴν κεφαλὴν ξίφει καὶ μικρὸν ἐκ τῶν μαχομένων ἀποστάς 15
 ἔτι μᾶλλον ἐπῆρε τοὺς πολεμίους. Εἷς δὲ καὶ πολὺ πρὸ
 τῶν ἄλλων ἐπιδραμών, ἀνὴρ τῷ τε σώματι μέγας καὶ τοῖς
 ὄπλοις λαμπρός, ἐχρῆτο τῇ φωνῇ θρασυτέρα, καὶ προελ-
 θεῖν ἐκέλευεν αὐτόν, εἰ ζῆ. Παροξυνθεὶς δὲ ὁ Πύρρος
 ἐπέστρεψε βία τῶν ὑπασπιστῶν, καὶ μετ' ὀργῆς αἵματι 20
 πεφυρμένος καὶ δεινὸς ὀφθῆναι τὸ πρόσωπον ὠσάμενος
 δι' αὐτῶν καὶ φθάσας τὸν βάρβαρον ἐπληξε κατὰ τῆς
 κεφαλῆς τῷ ξίφει πληγὴν ῥώμη τε τῆς χειρὸς ἅμα καὶ
 βαφῆς ἀρετῆ τοῦ σιδήρου μέχρι τῶν κάτω διαδραμοῦσαν,
 ὥστε ἐνὶ χρόνῳ περιπεσεῖν ἐκατέρωσε τὰ μέρη τοῦ σώμα- 25
 τος διχοτομηθέντος. Τοῦτο τοὺς βαρβάρους ἐπέσχε τοῦ
 πρόσω χωρεῖν, ὡς τινα τῶν κρειττόνων θαυμάσαντας καὶ
 καταπλαγέντας τὸν Πύρρον. Ὁ δὲ τὴν ἄλλην ὁδὸν ἀδεῶς
 διεξελθὼν ἤκεν εἰς Τάραντα, δισμυρίους πεξοὺς καὶ τρισ-
 χιλίους ἰππεῖς κομίζων. Ἀναλαβὼν δὲ τῶν Ταραντίνων 30
 τοὺς κρατίστους εὐθύς ἐπὶ Ῥωμαίους ἤγευ ἐν τῇ Σαυνί-
 τιδι στρατοπεδεύοντας.

XXV. Τῶν δὲ Σαυνιτῶν τὰ τε πράγματα διέφθαρτο
 καὶ τοῦ φρονήματος ὑφείντο κεκρατημένοι μάχαις πολ-
 λαῖς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Ἐνῆν δέ τι καὶ πρὸς τὸν Πύρρον
 ὀργῆς διὰ τὸν εἰς Σικελίαν πλοῦν· ὅθεν οὐ πολλοὶ τού-
 5 των αὐτῷ συνῆλθον. Πάντας δὲ νείμας δίχα τοὺς μὲν εἰς
 τὴν Λευκανίαν ἐπεμψεν ἀντιληψομένους τοῦ ἐτέρου τῶν
 ὑπάτων, ὡς μὴ βοηθῶν, τοὺς δὲ ἤγειν αὐτὸς ἐπὶ Μάνιον
 Κούριον περὶ πόλιν Βενεουεντὸν ἰδρυμένον ἐν ἀσφαλεῖ
 καὶ περιμένοντα τὴν ἐκ τῆς Λευκανίας βοήθειαν· ἔστι δ'
 10 ὅτε καὶ μάντεων αὐτὸν οἰωνοῖς καὶ ἱεροῖς ἀποτρεπόντων
 ἠσύχαζε. Σπεύδων οὖν ὁ Πύρρος ἐπιθέσθαι τούτοις,
 πρὶν ἐκείνους ἐπελθεῖν, ἄνδρας τε τοὺς κρατίστους καὶ
 τῶν θηρίων τὰ μαχιμώτατα λαβὼν νυκτὸς ὄρμησεν ἐπὶ
 τὸ στρατόπεδον. Περιίοντι δὲ αὐτῷ μακρὰν καὶ δασεῖαν
 15 ὕλαις ὁδὸν οὐκ ἀντέσχε τὰ φῶτα, καὶ πλάναι τοῖς στρα-
 τιώταις συνέτυχον· καὶ περὶ ταῦτα γινομένης διατριβῆς
 ἣ τε νύξ ἐπέλιπε καὶ καταφανῆς ἦν ἅμ' ἡμέρᾳ τοῖς πολε-
 μίοις ἐπερχόμενος ἀπὸ τῶν ἄκρων, ὥστε θόρυβον πολὺν
 καὶ κίνησιν παρασχεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἱερῶν τῷ Μα-
 20 νίῳ γενομένων, καὶ τοῦ καιροῦ βοηθεῖν ἀναγκάζοντος,
 ἐξελθὼν ἐνέβαλε τοῖς πρώτοις καὶ τρεψάμενος ἐφόβησε
 πάντας, ὥστε καὶ πεσεῖν οὐκ ὀλίγους καὶ τῶν ἐλεφάντων
 τινὰς ἀλῶναι καταλειφθέντας. Αὕτη τὸν Μάνιον ἢ νίκη
 κατήγαγε μαχούμενον εἰς τὸ πεδῖον· καὶ συμβαλὼν ἐκ
 25 προδήλου τὸ μὲν ἐτρέψατο τῶν πολεμίων, ἔστι δ' ἢ βια-
 σθεῖς ὑπὸ τῶν θηρίων καὶ συσταλὴς πρὸς τὸ στρατόπε-
 δον τοὺς φύλακας ἐκάλει συχνοὺς ἐφροσῶτας τῷ χάρακι
 μετὰ τῶν ὄπλων καὶ ἀκμῆτας. Οἱ δὲ ἐπιφανέντες ἐκ τό-
 πων ὄχυρῶν καὶ τὰ θηρία βάλλοντες ἠνάγκασαν ἀπο-
 30 στρέφασθαι καὶ φυγῇ χωροῦντα διὰ τῶν συμμαχῶν ὀπί-
 σω ταραχὴν ἀπεργάσασθαι καὶ σύγχυσιν, ἣ τὸ νίκημα
 παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις, ἅμα δὲ καὶ τὸ κράτος τῆς ἡγε-

μονίας. Καὶ γὰρ φρόνημα καὶ δύναμιν καὶ δόξαν ὡς ἄμαχοι προσλαβόντες ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐκείνης καὶ τῶν ἀγῶνων Ἰταλίαν μὲν εὐθὺς, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον Σικελίαν κατέσχον.

400 XXVI. Οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν Ἰταλικῶν καὶ Σικελι- 5
κῶν ὁ Πύρρος ἐλπίδων, ἕξαετῆ χρόνον ἀναλώσας περὶ
τοὺς ἐκεῖ πολέμους καὶ τοῖς πράγμασιν ἐλαττωθεὶς, τὸ δὲ
ἀνδρείον ἀνίκητον ἐν ταῖς ἤτταις διαφυλάξας καὶ νομι-
σθεὶς ἐμπειρία μὲν πολεμικῇ καὶ χειρὶ καὶ τόλμῃ πολὺ
πρῶτος εἶναι τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων, ἃ δὲ ταῖς πρά- 10
ξεσιν ἐκτᾶτο ταῖς ἐλπίσιν ἀπολλύναι, δι' ἔρωτα τῶν
ἀπόντων οὐδὲν εἰς ὃ δεῖ θέσθαι τῶν ὑπαρχόντων φθά-
σας. Ὅθεν ἀπέικαξεν αὐτὸν ὁ Ἀντίγονος κυβευτῆ πολλὰ
βάλλοντι καὶ καλὰ, χρῆσθαι δὲ οὐκ ἐπιστάμενῳ τοῖς πε-
σοῦσι. Κομίσας δὲ εἰς Ἡπειρον ὀκτακισχιλίους πεζοὺς 15
καὶ πεντακοσίους ἵππους, χρήματα δὲ οὐκ ἔχων ἐξήτει πό-
λεμον, ᾧ θρέψει τὸ στράτευμα. Καὶ τινῶν Γαλατῶν αὐ-
τῷ προσγενομένων ἐνέβαλεν εἰς Μακεδονίαν Ἀντιγόνου
τοῦ Δημητρίου βασιλεύοντος ὡς ἀρπαγῇ καὶ λεηλασία
χρησόμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ πόλεις ἐλάμβανε συχνὰς καὶ 20
στρατιῶται δισχίλιοι μετέστησαν ὡς αὐτὸν, ἐλπίσας τι
πλέον ᾧρησεν ἐπὶ τὸν Ἀντίγονον καὶ περὶ τὰ στενὰ
προσπεσῶν συνετάραξε τὴν στρατιὰν ἅπασαν. Οἱ δὲ ἐπὶ
τῆς οὐραγίας τοῦ Ἀντιγόνου τεταγμένοι Γαλάται, συ-
χνοὶ τὸ πλῆθος ὄντες, ὑπέστησαν εὐρώστως· καὶ καρτε- 25
ρᾶς μάχης γενομένης τούτων μὲν οἱ πλεῖστοι κατεκόπη-
σαν, οἱ δὲ τῶν ἐλεφάντων ἡγεμόνες ἐγκαταλαμβανόμενοι
παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ τὰ θηρία πάντα. Προσλαβὼν δὲ
ὁ Πύρρος τηλικαῦτα, καὶ τῇ τύχῃ μᾶλλον ἢ τοῖς λογισμοῖς
χρῶμενος, ἐπήγες τῇ φάλαγγι τῶν Μακεδόνων ἀναπεπλη- 30
σμένῃ ταραχῆς καὶ φόβου διὰ τὴν ἤτταν. Ὅθεν ἐμβολῆς
μὲν ἔσχοντο καὶ μάχης πρὸς αὐτὸν, τὴν δὲ δεξιὰν προτεί-

νων και στρατηγούς και ταξίαρχους ἀνακαλούμενος
 ἄπαντας ὁμαλῶς ἀπέστησε τοὺς κείρους τοῦ Ἀντιγόνου.
 Κἀκεῖνος μὲν ὑποφεύγων ἅμα τῶν παραλίων τινὰς πό-
 λεων κατέσχευεν, ὁ δὲ Πύρρος ἐν εὐτυχήμασι τοσοῦτοις μέ-
 5 γιστον αὐτῷ πρὸς δόξαν οἰόμενος διακεπραῖχθαι τὸ περὶ
 τοὺς Γαλάτας τὰ κάλλιστα και λαμπρότατα τῶν λαφύρων
 ἀνέθηκεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἰτωνίδος Ἀθηνᾶς, τόδε τὸ ἐλε-
 γειον ἐπιγράψας·

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσὸς Ἰτωνίδι δῶρον Ἀθᾶνα
 10 Πύρρος ἀπὸ θρασέων ἐκρέμασεν Γαλατῶν,
 πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελὼν στρατόν· οὐ μέγα
 θαῦμα·

αἰχμηταὶ και νῦν και πάρος Αἰακίδαι.

Μετὰ τὴν μάχην δὲ εὐθύς ἀνελάμβανε τὰς πόλεις. Τῶν
 15 δὲ Αἰακίων κρατήσας τὰ τε ἄλλα χαλεπῶς ἐχρήσατο τοῖς
 ἀνθρώποις, και φρουρὰν Γαλατικὴν ἐν τῇ πόλει κατέλιπε
 τῶν μετ' αὐτοῦ στρατευομένων. Οἱ δὲ Γαλάται γένος
 ἀπλησιτότατον χρημάτων ὄντες ἐπέθεντο τῶν βασιλέων
 αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν, και τὰ μὲν
 20 χρήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὅστ' αὐτῶν πρὸς ὕβριν διέριψαν.
 Τοῦτο κούφως ἔδοξε και ὀλιγώρως ἐνεγκεῖν ὁ Πύρρος, ἢ
 δι' ἀσχολίας τινὰς ὑπερθέμενος ἢ παρὲς ὅλως διὰ φόβον
 τὸ κολάσαι τοὺς βαρβάρους· ὅθεν ἤκουσε κακῶς ὑπὸ
 τῶν Μακεδόνων. Οὕτω δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῷ βε-
 25 βαιότητα και σύστασιν ἐχόντων μόνιμον, ἠρωεῖτο τῇ
 γνώμῃ κάλιν πρὸς ἑτέρας ἐλπίδας. Καὶ τὸν μὲν Ἀντιγο-
 νον ἐφυβρίζων ἀναίσχυντον ἐκάλει μὴ λαμβάνοντα θοί-
 μάτιον, ἀλλ' ἔτι τὴν πορφύραν φοροῦντα, Κλεωνύμου
 δὲ τοῦ Σπαρτιαίου παραγενομένου και καλοῦντος αὐτὸν
 30 ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα προθύμως ὑπήκουσεν. Ὁ δὲ Κλεώ-
 νυμος ἦν μὲν γένους βασιλικοῦ, δοκῶν δὲ βίαιος εἶναι
 και μοναρχικὸς οὐτ' εὐνοϊαν οὔτε πίστιν εἶχεν, ἀλλ'

Ἄρεως ἐβασίλευε. Καὶ τοῦτο μὲν ἦν κοινὸν ἐγκλήμα
 401 καὶ πρεσβύτερον αὐτῷ πρὸς τοὺς πολίτας· γυναῖκα δὲ
 καλὴν καὶ γένους βασιλικοῦ Χιλωνίδα τὴν Λεωτυχίδου
 πρεσβύτερος ὢν ἐγημεν ὁ Κλεώνυμος. Ἡ δὲ Ἀκροτάτῳ
 τῷ Ἄρεως ἐπιμανεῖσα, μειρακίῳ καθ' ὄραν ἀκμάζοντι, 5
 λυπηρὸν ἐρωῶντι τῷ Κλεωνύμῳ καὶ ἄδοξον ὁμοῦ παρείχε
 τὸν γάμον· οὐδένα γὰρ ἐλάνθανε Σπαρτιατῶν κατα-
 φρονούμενος ὑπὸ τῆς γυναικός. Οὕτω δὲ τῶν κατ' οἶκον
 ἀφιαρῶν τοῖς πολιτικοῖς προσγενομένων ὑπ' ὀργῆς καὶ
 βαρυθυμίας ἐπῆγε τῇ Σπάρτῃ τὸν Πύρρον, ἔχοντα δις- 10
 μυρίους καὶ πεντακισχιλίους πεζούς, διςχιλίους δ' ἰπ-
 πεις, ἐλέφαντας δὲ εἰκοσιτέσσαρας, ὥστε τῷ μεγέθει τῆς
 παρασκευῆς εὐθύς εἶναι κατάδηλον οὐ Κλεωνύμῳ τὴν
 Σπάρτην, ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἑαυτῷ κτώμενον,
 ἐπεὶ τῷ γε λόγῳ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἕξαρονος ἦν τοὺς Λακε- 15
 δαιμονίους πρεσβεύσαντας εἰς Μεγάλην πόλιν. Ἐφη γὰρ
 ἐλευθερώσων τὰς ὑπ' Ἀντιγόνῳ πόλεις ἀφίχθαι, καὶ νῆ
 Δία τοὺς νεωτέρους παῖδας εἰς Σπάρτην, εἰ μὴ τι κωλύει,
 πέμψων ἐντραφησομένους τοῖς Λακωνικοῖς ἔθεσιν, ὡς
 τούτῳ πλέον ἔχοιεν ἤδη τῶν πάντων βασιλέων. Ταῦτα 20
 πλαττόμενος καὶ παράγων τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτῷ
 καθ' ὁδόν, ὡς πρῶτον ἤψατο τῆς Λακωνικῆς ἀρπαγῆν
 ἐποιεῖτο καὶ λεηλασίαν. Ἐγκαλούντων δὲ τῶν πρέσβεων,
 ὅτι μὴ καταγγείλας πόλεμον ἐξενήνοχε πρὸς αὐτούς
 „Ἄλλ' οὐδ' ὑμᾶς“ ἔφη „τοὺς Σπαρτιάτας ἴσμεν ὅ τι ἂν 25
 μέλλητε ποιεῖν ἐτέροις προλέγοντας.“ Εἰς δὲ τῶν πα-
 ρόντων, ὄνομα Μανδροκλείδας, εἶπε τῇ φωνῇ λακωνί-
 ζων· „Αἱ μὲν ἐσσι τὴν γε θεός, οὐδὲν μὴ πάθωμεν· οὐ
 γὰρ ἀδικεῖμεν· αἱ δ' ἄνθρωπος, ἔσσεται καὶ τεῦ κάρρων
 ἄλλος.“

30

XXVII. Ἐκ τούτου κατέβαινε ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα·
 καὶ τοῦ Κλεωνύμου κελεύοντος ἐξ ἐφόδου προσβαλεῖν

φοβηθεὶς ὁ Πύρρος, ὡς λέγεται, μὴ διαρπάσωσιν οἱ στρα-
 τιῶται τὴν πόλιν ἐν νυκτὶ προσπεσόντες, ἐπέσχεν, εἰπὼν
 ὅτι ταῦτ' οὐ ποιήσουσι μεθ' ἡμέραν. Αὐτοὶ τε γὰρ ἦσαν
 ὀλίγοι καὶ ἀπαράσκευοι διὰ τὸ αἰφνίδιον, ὃ τε Ἄρευσ οὐκ
 5 ἐτύγχανε παρῶν, ἀλλ' ἐν Κρήτῃ Γορτυνίοις πολεμουμέ-
 νοις βοηθῶν. Καὶ τοῦτο δὴ μάλιστα τὴν πόλιν ἔσωσε δι'
 ἐρημίαν καὶ ἀσθένειαν καταφρονηθεῖσαν. Ὁ μὲν γὰρ
 Πύρρος οὐδένα μαχεῖσθαι νομίζων κατηυλίστατο, τοῦ δὲ
 Κλεωνύμου τὴν οἰκίαν οἱ τε φίλοι καὶ ἔλωτες οὕτως ἐκό-
 10 σμησαν καὶ παρεσκεύασαν, ὡς δειπνήσοντος τοῦ Πύρρου
 παρ' αὐτῷ. Γενομένης δὲ νυκτὸς οἱ Λακεδαιμόνιοι πρῶ-
 τον μὲν ἐβουλεύσαντο τὰς γυναῖκας εἰς Κρήτην ἀποστέλ-
 λειν, αἱ δὲ ἀντέστησαν. Ἀρχιδαμία δὲ καὶ Ξίφος ἔχουσα
 πρὸς τὴν γερούσιαν ἦλθεν ἐγκαλοῦσα τοῖς ἀνδράσιν
 15 ὑπὲρ τῶν γυναικῶν, εἰ ζῆν αὐτὰς ἀξιοῦσι τῆς Σπάρτης
 ἀπολομένης. Ἐπειτα τῷ στρατοπέδῳ τῶν πολεμίων πα-
 ράλληλον ἐγνώσαν ἐμβαλόντες τάφρον ἐνθεν καὶ ἐνθεν
 αὐτῆς στηῆσαι τὰς ἀμάξας, μέχρι τοῦ μέσου τῶν τροχῶν
 καταχῶσαντες, ὅπως ἔδραν ἔχουσαι δυσεκβίαστον ἐμπο-
 20 δὼν ὥσι τοῖς θηρίοις. Ἀρχομένοις δὲ ταῦτα πράττειν
 ἤκου ἀντοῖς τῶν παρθένων καὶ γυναικῶν αἱ μὲν [ἐν*]
 λιματίοις καταζωσάμεναι τοὺς χιτωνίσκους, αἱ δὲ μονοχί-
 τωνες συνεργασόμεναι τοῖς πρεσβυτέροις. Τοὺς δὲ μά-
 χεσθαι μέλλοντας ἐκέλευον ἡσυχάζειν, καὶ λαβοῦσαι μέ-
 25 τρον αὐταὶ καθ' αὐτὰς ἐξεργάσαντο τῆς τάφρου τὸ τρί-
 τον μέρος. Ἦν δὲ τὸ μὲν πλάτος αὐτῆς πήχεων ἕξ, τὸ δὲ
 βάθος τεττάρων, τὸ δὲ μῆκος ὀκτάπλεθρον, ὡς Ἰστορεῖ
 Φύλαρχος, ὡς δ' Ἰερώνυμος, ἔλαττον. Ἄμα δ' ἡμέρᾳ κι-
 νουμένων τῶν πολεμίων τὰ ὄπλα τοῖς νέοις ὀρέγουσαι
 30 καὶ παραδιδούσαι τὴν τάφρον ἀμύνειν καὶ φυλάττειν
 ἐκέλευον, ὡς ἡδὺ μὲν νικᾶν ἐν ὀφθαλμοῖς τῆς πατρίδος,
 εὐκλεῆς δὲ θνήσκειν ἐν χερσὶ μητέρων καὶ γυναικῶν 402

ἀξίως τῆς Σπάρτης πεσόντας. Ἡ δὲ Χιλωνίς ἐκποδῶν οὐσα καθ' ἑαυτὴν βρόχον εἶχεν ἐνημμένον, ὅπως ἐπὶ τῷ Κλεωνύμῳ μὴ γένοιτο τῆς πόλεως ἀλούσης.

XXVIII. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Πύρρος ἐβιάζετο κατὰ στόμα τοῖς ὀπλίταις πρὸς ἀσπίδας πολλὰς τῶν Σπαρτιατῶν 5 ἀντιπαρατεταγμένας καὶ τάφρον οὐ περατὴν οὐδὲ βάσιν ἀσφαλῆ τοῖς μαχομένοις παρέχουσιν ὑπὸ χαννότητος. Ὁ δὲ παῖς Πτολεμαῖος ἔχων δισχιλίους Γαλάτας καὶ Χαόνων λογάδας ἐξελίξας τὴν τάφρον ἐπειρᾶτο κατὰ τὰς ἀμάξας ὑπερβαίνειν. Αἱ δὲ ὑπὸ βάθους καὶ πυκνότητος 10 οὐ μόνον τούτοις τὴν ἐφοδον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις δύσεργον ἐποίουν τὴν βοήθειαν. Ἀνασπώντων δὲ τῶν Γαλατῶν τοὺς τροχοὺς καὶ ὑποσφυρόντων τὰς ἀμάξας εἰς τὸν ποταμόν, κατιδῶν τὸν κίνδυνον ὁ νεανίας Ἀκρότατος καὶ τὴν πόλιν διαδραμὼν μετὰ τριακοσίων 15 περιῆλθε τὸν Πτολεμαῖον, οὐ συνορώμενος ὑπ' αὐτοῦ διὰ τινὰς συγκλίνας, ἕως προσέβαλε τοῖς ἐσχάτοις καὶ μεταβαλόντας ἠνάγκασε μάχεσθαι πρὸς ἑαυτὸν, ὠδομήμους ὑπ' ἀλλήλων εἰς τε τὴν τάφρον καὶ περὶ ταῖς ἀμάξαις πίπτοντας, ἄχρι οὗ φόνῳ πολλῷ μόλις ἀνεκόπησαν. 20 Ἐθεῶντο δὲ οἷτε πρεσβύτεροι καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλῆθος ἀριστεύοντα τὸν Ἀκρότατον. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆει πάλιν διὰ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τάξιν αἵματος κατάπλεως καὶ γαῦρος ὑπὸ τῆς νίκης ἐπηρμένος, καὶ μελῶν ἐδοξε γεγενῆσθαι καὶ καλλίων ταῖς Λακαίνοις καὶ τὴν Χιλωνίδα 25 τοῦ ἔρωτος ἐξήλουν. Τῶν δὲ πρεσβυτέρων τινὲς ἐπηκολούθουν βοῶντες· „οἶχε, Ἀκρότατε, καὶ οἶφε τὰν Χιλωνίδα· μόνον παῖδας ἀγαθοὺς τᾶ Σπάρτα ποιεῖ.“ Κατὰ δὲ τὸν Πύρρον αὐτὸν ἰσχυρᾶς μάχης συνεστῶσης ἄλλοι τε λαμπρῶς ἠγωνίζοντο, καὶ Φύλλιος ἐπὶ πλείστον 30 ἀντιστῶν καὶ πλείστους ἀποκτείνας τῶν βιαζομένων, ὡς ἦσθετο τραυμάτων πλήθει παραλυόμενον ἑαυτὸν, ἐκστάς

τινι τῶν ἐπιτεταγμένων τῆς χώρας ἔπεσεν ἐντὸς τῶν ὀπλων, ὥστε μὴ γενέσθαι τὸν νεκρὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις.

XXIX. Νυκτὸς δὲ ἡ μάχη διεκρίθη· καὶ κοιμώμενος 5 ὁ Πύρρος ὄψιν εἶδε τοιαύτην. Ἐδόκει βάλλεσθαι κεραυνοῖς ὑπ' αὐτοῦ τὴν Λακεδαίμονα καὶ φλέγεσθαι πᾶσαν, αὐτὸν δὲ χαίρειν. Ἐπὶ δὲ τῆς χαρᾶς ἐξεγρόμενος τοὺς τε ἡγεμόνας ἐκέλευεν ἐν παρασκευῇ τὸν στρατὸν ἔχειν, καὶ τοῖς φίλοις διηγείτο τὸν ὄνειρον ὡς ληψόμενος κατὰ 10 κράτος τὴν πόλιν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι θαυμασιῶς ἐπέθοντο, Λυσιμάχῳ δὲ οὐκ ἤρεσκεν ἡ ὄψις, ἀλλ' ἔφη δεδιέναι, μὴ, καθάπερ τὰ βαλλόμενα τοῖς κεραυνοῖς ἀνέμβατα μένει χωρία, καὶ τῷ Πύρρῳ προσημαίνῃ τὸ θεῖον ἀνείσοδον ἔσεσθαι τὴν πόλιν. Ὁ δὲ Πύρρος εἰπὼν ὅτι ταῦτα 15 μὲν ἔστι πνλαϊκῆς ὀχλαγωγίας καὶ ἀσοφίαν ἔχοντα πολλήν, ἐκεῖνο δὲ δεῖ τὰ ὄπλα διὰ χειρῶν ἔχοντας ὑποβάλλειν ἑαυτοῖς

Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πύρρου, ἐξανέστη καὶ προσῆγεν ἅμ' ἡμέρα τὸν στρατὸν. Ἡμύ- 20 νοντο δὲ προθυμία καὶ ἀρετῇ παρὰ δύναμιν οἱ Λακεδαιμόνιοι· καὶ παρῆσαν αἱ γυναῖκες ὀρέγουσαι, βέλη καὶ σιτία καὶ ποτὸν τοῖς δεομένοις προσφέρουσαι καὶ ἀναλαμβάνουσαι τοὺς τιτρωσκομένους. Τὴν τε τάφρον οἱ Μακεδόνες χοῦν ἐπειρῶντο πολλὴν συμφοροῦντες ὕλην, 25 ὑφ' ἧς ὄπλα καὶ σώματα νεκρῶν ἐπιχειομένης ἀπεκρύπτετο. Καὶ πρὸς τοῦτο τῶν Λακεδαιμονίων βοηθούτων ὄφθη παρὰ τὴν τάφρον καὶ τὰς ἀμάξας ὁ Πύρρος ἵππῳ βιαζόμενος εἰς τὴν πόλιν. Κραυγῆς δὲ τῶν κατὰ τοῦτο τεταγμένων γενομένης καὶ δρόμου καὶ ὀλολυγμοῦ 30 τῶν γυναικῶν, ἤδη διεξελαύνοντι τῷ Πύρρῳ καὶ προσκειμένῳ τοῖς κατὰ πρόσωπον ἐξήλατο Κρητικῷ βέλει πληγῆς ὁ ἵππος ὑπὸ τὴν γαστέρα καὶ κατέβαλε δυσθανατῶν

403 τὸν Πύρρον εἰς τόπους ὀλισθηροὺς καὶ κατάντεις. Θορυβουμένων δὲ περὶ τοῦτον τῶν ἐταίρων ἐπέδραμον οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ χρώμενοι τοῖς βέλεσιν ἐξέωσαν ἅπαντας. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὴν ἄλλην μάχην ἐπαυεν, οἴομενος ἐνδῶσειν τι τοὺς Λακεδαιμονίους σχεδὸν ἀπάντων κατατε- 5 τρωμένων αὐτοῖς, πεπτωκότων δὲ πολλῶν. Ἡ δ' ἀγαθὴ τύχη τῆς πόλεως, εἴτε πείραν ἀρετῆς λαμβάνουσα τῶν ἀνδρῶν, εἴθ' ἑαυτῆς, ἦσθη ἐν ἀπόροις ἔχει δύναμιν, ἀπόδειξιν διδοῦσα, μοχθηρὰς ἤδη τῶν Λακεδαιμονίων ἐχόντων τὰς ἐλπίδας Ἀμεινίαν τε Φωκέα, τῶν Ἀντιγόνου 10 στρατηγῶν, ἐκ Κορίνθου βοηθήσοντα παρεισήγαγε μετὰ ξένων, καὶ τοῦτον ἄρτι δεδεγμένων ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς Ἄρευσ ἤκεν ἐκ Κρήτης δισχιλίους στρατιώτας κομίζων. Αἶ τε δὴ γυναικες εὐθύς ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐσκεδάσθησαν, οὐδὲν ἔτι πολυπραγμονεῖν ἀξιοῦσαι τῶν πολεμικῶν, καὶ 15 τοὺς παρ' ἡλικίαν ἐν τοῖς ὄπλοις ὑπ' ἀνάγκης γενομένους ἀφέντες αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μάχην ἔταξαν.

XXX. Τὸν δὲ Πύρρον ἔσχε μὲν τις ἀλκὴ καὶ φιλοτιμία μᾶλλον διὰ τοὺς προσγεγονότας κρατῆσαι τῆς πόλεως· ὥς δὲ οὐδὲν ἐπέβαινε, πληγὰς λαβὼν ἀπέστη καὶ 20 τὴν χώραν ἐπόρθει διανοούμενος αὐτόθι χειμάσαι. Τὸ δὲ χρεῶν ἦν ἄφυκτον. Ἐν γὰρ Ἄργει στάσις ἦν Ἀριστείου πρὸς Ἀρίστιππον. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀρίστιππος ἐδόκει χρῆσθαι φίλῳ τῷ Ἀντιγόνῳ, φθάσας ὁ Ἀριστεύς ἐκάλει τὸν Πύρρον εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ δὲ ἐλπίδας ἐξ ἐλπίδων ἀεὶ κυλίνδων, 25 καὶ ταῖς μὲν εὐτυχίαις ἐπ' ἄλλας χρώμενος ἀφορμαῖς, ἀδὲ ἔπταιεν ἑτέροις βουλόμενος ἀναπληροῦν πράγμασιν, οὔτε ἤτταν οὔτε νίκην ὄρον ἐποιεῖτο τοῦ ταράττεσθαι καὶ ταράττειν. Εὐθύς οὖν ἀνεξεύγνυσεν ἐπὶ τὸ Ἄργος. Ὁ δὲ Ἄρευσ ἐνέδρας τε πολλὰς ὑφείς καὶ καταλαβὼν τὰ 30 χαλεπώτατα τῆς ὁδοῦ περιέκοπτε τοὺς Γαλάτας καὶ τοὺς Μολοσσούς ὀπισθοφυλακοῦντας. Τῷ δὲ Πύρρῳ προεί-

ρητο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀλόβων γενομένων ὑπὸ τοῦ μάν-
 τως ἀποβολή τινος τῶν ἀναγκαίων, παρὰ δὲ τὸν καιρὸν
 τότε τῷ θορύβῳ καὶ τῷ κινήματι τὸν λογισμὸν ἐκκρου-
 σθεὶς ἐκέλευσε τὸν υἱὸν Πτολεμαῖον λαβόντα τοὺς ἐταί-
 5 ρους παραβοηθεῖν, αὐτὸς δὲ θᾶττον ἐκ τῶν στενωῶν ἐφελ-
 κόμενος τὴν στρατιὰν ὑπῆγεν. Ὀξείας δὲ περὶ τὸν Πτο-
 λεμαῖον μάχης γενομένης καὶ τῶν ἐπιλέκτων Λακεδαιμο-
 νίων, ὧν Εὐάλκος ἤγειτο, τοῖς μαχόμενοις πρὸ αὐτοῦ
 συμπλεκομένων, ἀνῆρ πλήκτης καὶ δραμεῖν ὄξυς, Ὅρουσ-
 10 σος ὄνομα, Κρής Ἀπτεραῖος, ἐκ πλαγίου παραδραμὼν
 ἀγωνιζόμενον ἐκθύμως τὸν νεανίσκον ἐπάταξε καὶ κατέ-
 βαλε. Πесόντος δὲ ἐκείνου καὶ τροπῆς γενομένης τῶν
 περὶ αὐτὸν οἱ Λακεδαιμόνιοι διώκοντες καὶ κρατοῦντες
 ἔλαθον εἰς τὸ πεδίουν συνεμβalόντες καὶ ἀποληφθέντες
 15 ὑπὸ τῶν ὀπλιτῶν, ἐφ' οὓς ὁ Πύρρος ἄρτι τὸν θάνατον τοῦ
 παιδὸς ἀκηκοῶς καὶ περιπαθῶν ἐπέστρεψε τοὺς ἵππους
 τῶν Μολοσσῶν. Καὶ πρῶτος εἰσελάσας ἐνεπίμπλατο
 φόνου τῶν Λακεδαιμονίων, αἰ μὲν τις ἄμαχος καὶ δεινὸς
 ἐν τοῖς ὄπλοις φαινόμενος, τότε δὲ ὑπερβάλλων τόλμη
 20 καὶ βία τοὺς προτέρους ἀγῶνας. Ἐπεὶ δὲ ἐπέβαλε τῷ Εὐ-
 ἄλκῳ τὸν ἵππον, ὁ μὲν ἐκ πλαγίου παραστάς μικρὸν
 ἐδέησε τῷ ξίφει τὴν ἐπὶ τῆς ἡνίας χεῖρα διακόψαι τοῦ
 Πύρρου, τὴν δὲ ἡνίαν πατάξας ἀπέκοψεν. Ὁ δὲ Πύρρος
 ἄμα τῇ πληγῇ τοῦ δόρατος διελάσας ἐκείνον ἀπερρῆν τοῦ
 25 ἵππου, καὶ πεζὸς ἦδη πάντας ἐπὶ τῷ Εὐἄλκῳ μαχομένους
 ἀπέκτεινε τοὺς λογάδας. Καὶ μέγα τοῦτο τῇ Σπάρτῃ
 παρανάλωμα τοῦ πολέμου πέρας ἔχοντος ἐποίησεν ἡ φι-
 λοτιμία τῶν ἀρχόντων.

XXXI. Ὁ δὲ Πύρρος ὥσπερ ἐναγισμὸν τινα τῷ παιδί
 30 τελέσας καὶ λαμπρὸν ἐπιτάφιον ἀγωνισάμενος, καὶ πολὺ
 τῆς λύπης ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀφελὲς θυμῷ προ-
 ἤγεν ἐπὶ τὸ Ἄργος. Καὶ τὸν Ἀντίγονον ἦδη πυνθανόμε- 404

νος ἐπὶ τῶν ἄκρων ὑπὲρ τοῦ πεδίου καθῆσθαι περὶ τὴν Ναυπλίαν ἐστρατοπέδευσε. Τῇ δ' ὑστεραία κήρυκα πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἐπεμψε, λυμεῶνά τε καλῶν καὶ προκαλούμενος εἰς τὸ πεδίον καταβάντα διαγωνίσασθαι περὶ τῆς βασιλείας. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο τὴν μὲν αὐτοῦ στρατηγίαν 5 οὐχ ὄπλων μᾶλλον ἢ καιρῶν εἶναι, τῷ δὲ Πύρρῳ πολλὰς ὁδοὺς ἀνεργέειν πρὸς θάνατον, εἰζῆν μὴ σχολάζει. Πρὸς δὲ ἀμφοτέροισι πρέσβεις ἦκον ἐξ Ἄργους, ἀπαλλάττεσθαι δεόμενοι καὶ τὴν πόλιν ἕαν μηδετέρου γενομένην, εὖνουν δὲ οὖσαν ἀμφοτέροις. Ὁ μὲν οὖν Ἀντίγονος ἐπέλθετο καὶ 10 τὸν υἱὸν ἐδίδου τοῖς Ἀργείοις ὄμηρον, ὁ δὲ Πύρρος ὁμολόγει μὲν ἀπαλλαγῆσεσθαι, μὴ παρέχων δὲ πίστιν ὑποπτότερος ἦν. Γίνεται δὲ σημεῖον αὐτῷ τε τῷ Πύρρῳ μέγα, τῶν γὰρ βοῶν τεθυμένων αἱ κεφαλαὶ κείμεναι χωρὶς ἤδη τὰς τε γλώττας ᾤφθησαν προβάλλουσαι καὶ περι- 15 λιχμώμεναι τὸν ἑαυτῶν φόνον, ἐν τε τῇ πόλει τῶν Ἀργείων ἢ τοῦ Λυκείου προφήτις Ἀπόλλωνος ἐξέδραμε βοῶσα νεκρῶν ὄραν καὶ φόνου κατάπλεω τὴν πόλιν, τὸν δ' ἄσπετον ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦντα, εἶτα φροῦδον εἶναι.

XXXII. Σκότους δὲ πολλοῦ προσμίξας ὁ Πύρρος τοῖς 20 τείχεσι καὶ πύλῃν εὐρῶν, ἣν Διαμπερὲς καλοῦσιν, ἀνεργμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστέου αὐτοῖς, ἄχρι μὲν τοῦ παρεῖσπεσθαι τοὺς Γαλάτας τοὺς παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγορὰν καταλαβεῖν ἐλάνθανε· τῆς δὲ πύλης τοὺς ἐλέφαντας οὐ δεχομένης καὶ διὰ τοῦτο τοὺς πύργους αὐτῶν ἀφαιρούν- 25 των, εἶτα πάλιν ἐν σκότει καὶ θορύβῳ περιτιθέντων καὶ γενομένης διατριβῆς, οἱ Ἀργεῖοι συναισθόμενοι πρὸς τὴν Ἀσπίδα καὶ τοὺς ὄχυρους τόπους ἀνέθεον καὶ τὸν Ἀντίγονον ἐκάλουν κέμποντες. Ὁ δὲ αὐτὸς μὲν ἐγγὺς προσελάσας ἐφήδρευε, τοὺς δὲ στρατηγούς καὶ τὸν υἱὸν εἰσέ- 30 πεμψε συγχὴν βοήθειαν ἄγοντας. Ἦκε δὲ καὶ Ἄρευσ ἔχων χιλίους Κρήτας καὶ Σπαρτιάτας τοὺς ἐλαφροτάτους.

- Και πάντες ἅμα τοῖς Γαλάταις προσβαλόντες εἰς πολὺν
 θόρυβον κατέστησαν αὐτούς. Ὁ δὲ Πύρρος εἰσιὼν μετ'
 ἀλαλαγμοῦ καὶ βοῆς παρὰ τὴν Κυλάραβιν, ὡς οἱ Γαλάται
 τοῖς περὶ αὐτὸν ἀντηλάλαξαν οὐκ ἴταμόν οὐδὲ θαρρα-
 5 λέον, εἰκασε ταραττομένων εἶναι τὴν φωνὴν καὶ πονού-
 των. Ἐπήγεν οὖν θάττον ᾧθῶν τοὺς πρὸ αὐτοῦ τῶν
 ἰππέων δυσοδοῦντας ἐν τοῖς ὄχετοῖς, ᾧν ἡ πόλις ἐστὶ με-
 στη, καὶ κινδυνεύοντας. Ἦν δὲ καὶ ἀσάφεια πολλὴ τῶν
 δρωμένων καὶ παραγγελλομένων ἐν νυκτομαχίᾳ, καὶ
 10 πλάναι καὶ διασπασμοὶ περὶ τοὺς στενωπούς, καὶ στρατη-
 γίας οὐδὲν ἔργον ὑπὸ σκότους καὶ βοῆς ἀκρίτου καὶ στε-
 νότητος, ἀλλὰ διέτριβον ἄλλως περιμένοντες ἀμφοτέρω
 τὴν ἡμέραν. Ἦδη δὲ διαλάμποντος ἢ τε Ἀσπίς ὄπλων
 περιπλεως πολεμίων ὀφθείσα τὸν Πύρρον διετάραξε, καὶ
 15 τῆς ἀγορᾶς ἐν πολλοῖς ἀναθήμασι κατιδὼν λύκον χαλ-
 κοῦν καὶ ταῦρον οἶον εἰς μάχην ἀλλήλοισι συνιόντας ἐξε-
 πλάγη, χρησμόν τινα πρὸς ἑαυτὸν ἀνευγκῶν παλαιόν,
 ὡς ἀποθανεῖν αὐτῷ πεπρωμένον, ὅταν λύκον ἴδῃ ταύρω
 μαχόμενον. Ταῦτα δὲ Ἀργεῖοι πάθους ὑπομνήματα πα-
 20 λαιοῦ γεγενῆσθαι παρ' αὐτοῖς λέγουσι. Δαναῶ γὰρ ὅτε
 πρῶτον ἐπέβη τῆς χώρας κατὰ τὰ Πυράμια τῆς Θυρεάτι-
 δος εἰς Ἀργος πορευομένῳ λύκον φανῆναι ταύρω μαχό-
 μενον· θήμενον δὲ τὸν Δαναόν, ὡς ὁ λύκος εἶη πρὸς αὐ-
 τοῦ, ξένον γὰρ ὄντα τοῖς ἐγχωρίοις ἐπιτίθεσθαι καθάπερ
 25 αὐτόν, ἐφορᾶν τὴν μάχην, καὶ τοῦ λύκου κρατήσαντος
 Ἀπόλλωνι Δυκεῖω προσευξάμενον ἐπιχειρηῆσαι καὶ περι-
 γενέσθαι, στάσει Γελάνορος, ὃς τότε τῶν Ἀργείων ἐβασί-
 λευεν, ἐκπεσόντος. Τὸ μὲν οὖν ἀνάθημα τοῦτον εἶχε 405
 τὸν λόγον.
- 30 XXXIII. Πρὸς δὲ τὴν ὄψιν ὁ Πύρρος ἅμα καὶ τῷ μη-
 δὲν ᾧν ἤλπισε προχωρεῖν ἀθυμῶν ἀναστρέφειν διανο-
 εῖτο· τὰς δὲ κύλας στενὰς οὔσας φοβούμενος ἐπεμψε

πρὸς τὸν υἱὸν Ἐλενον μετὰ τῆς πολλῆς δυνάμεως ἕξω
 καταλελειμμένον, κελεύων τοῦ τείχους διασκάπτειν καὶ
 δέχεσθαι τοὺς ἐκπίπτοντας, ἂν ἐνοχλῶσιν οἱ πολέμιοι.
 Σπουδῇ δὲ καὶ θορόβῳ τοῦ πεμφθέντος οὐδὲν σαφὲς
 ἀπαγγέλλοντος, ἀλλὰ καὶ διαμαρτίας γενομένης, τῶν θη- 5
 ρίων τὰ λοιπὰ καὶ στρατιώτας ἀναλαβὼν τοὺς κρατίστους
 ὁ νεανίσκος εἰσω διὰ τῶν πυλῶν ἐχώρει τῷ πατρὶ βοη-
 θήσων. Ἐτυχε δὲ ὁ Πύρρος ἀναστρέφων ἤδη. Καὶ μέχρι
 μὲν ἡ ἀγορὰ παρείχεν ὑπεξάγοντι χώραν καὶ μαχομένῳ
 ἐκ μεταβολῆς ἡμύνετο τοὺς ἐπιφερομένους· ἐπεὶ δὲ τῆς 10
 ἀγορᾶς εἰς τὸν στενωπὸν ἕξωσθεις τὸν ἐπὶ τὴν πύλην
 ἀνήκοντα συνέπιπτε τοῖς ἐπιβοηθοῦσιν ἐξ ἐναντίας προσ-
 φερομένοις, οἱ μὲν οὐχ ὑπήκουον ὑποχωρεῖν βοῶντος
 αὐτοῦ, τοὺς δὲ καὶ πάνυ προθύμους ὄντας εἶργον οἱ κα-
 τόπιν ἀπὸ τῆς πύλης ἐπιχεόμενοι. Καὶ γὰρ ὁ μέγιστος 15
 ἐλέφας ἐν τῇ πύλῃ πλάγιος παραπεσὼν καὶ βρονχώμενος
 ἐμποδῶν ἔκειτο τοῖς ἀποτρεπομένοις, καὶ τῶν προεισε-
 ληλυθότων ἕτερος, ᾧ Νίκων ὄνομα ἦν, ἀπορρύνετα τὸν
 ἐπιστάτην ὑπὸ τραυμάτων ζητῶν ἀναλαβεῖν καὶ φερόμε-
 νος πρὸς τὸνναντίον τοῖς ὑπεξάγουσιν, ἀνέμιξε φίλους 20
 ὁμοῦ καὶ πολεμίους ὠθομένους ὑπ' αὐτοῦ· καὶ περι-
 ἐπιπτον ἀλλήλοις, ἕως εὐρῶν νεκρὸν ἀνείλετο τῇ προ-
 βοσκίδι καὶ τοῖς ὁδοῦσιν ἀμφοτέροις ὑπολαβὼν ἀνέ-
 στρεφε πάλιν, ὥσπερ ἐμμανῆς ἀνατρέπων καὶ διαφθεί-
 ρων τοὺς ἐντυγχάνοντας. Οὕτω δὲ θλιβομένων καὶ συμ- 25
 πιλουμένων πρὸς ἀλλήλους οὐδεὶς οὐδὲν ἑαυτῷ καθ' ἕνα
 χρῆσθαι δυνατὸς ἦν, ἀλλ' ὥσπερ ἐν σῶμα συγγεγομφω-
 μένον ἑαυτῷ τὸ πᾶν πληθὸς ἐλάμβανε πολλὰς ἀποκλί-
 σεις καὶ μεταβολὰς ἐπ' ἀμφοτέρα. Καὶ μάχαι μὲν ἦσαν
 ὀλίγαι πρὸς τοὺς ἐναπολαμβανομένους αἰετῶν πολεμίων 30
 ἢ προσκειμένους ὀπισθεν, πλεῖστα δὲ ἑαυτοὺς εἰργάζοντο
 κακά. Σπασάμενον γὰρ τὸ ξίφος ἢ κλίναντα λόγχην οὐκ

ἦν ἀναλαβεῖν οὐδὲ καταδέσθαι πάλιν, ἀλλ' ἐχώρει δι' ὧν ἔτυχε τὰ τοιαῦτα πάντα, καὶ περιπίπτοντες ἀλλήλοις ἔθνησκον.

XXXIV. Ὁ δὲ Πύρρος ἐφορῶν τὸν περιέχοντα χει-
 5 μῶνα καὶ κλύδωνα, τὴν μὲν στεφάνην, ἣ διάσημον ἦν τὸ
 κράνος, ἀφελὼν ἔδωκε τιμὴν τῶν ἐταίρων, αὐτὸς δὲ τῷ
 ἵππῳ πεποιθῶς εἰς τοὺς ἐπομένους τῶν πολεμίων ἐνέ-
 βαλε, καὶ δόρατι πληγείς διὰ τοῦ θώρακος οὐ καιρίαν
 πληγὴν οὐδὲ μεγάλην ἐπέστρεψε κατὰ τοῦ πατάξαντος,
 10 ὃς ἦν Ἀργεῖος, οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἀλλὰ πενιχρᾶς καὶ
 πρεσβυτέρως υἱὸς γυναικός. Αὕτη τότε θεωμένη τὴν
 μάχην ὥσπερ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ἀπὸ τοῦ τέγους, ὡς ἐπέ-
 γνω συνεστῶτα τῷ Πύρρῳ τὸν υἱόν, ἐκπαθῆς γενομένη
 πρὸς τὸν κίνδυνον, ἄρασα κεραμίδα τὰς χερσὶν ἀμφοτέ-
 15 ραις ἀφῆκεν ἐπὶ τὸν Πύρρον. Ἐμπεσοῦσης δὲ τῆ κεφαλῇ
 κατὰ τοῦ κράνου, καὶ τῶν σφονδύλων πρὸς τὴν βάσιν
 τοῦ τραχήλου συντριβέντων, αἱ τε ὄψεις συνεχύθησαν
 αὐτοῦ καὶ προήκοντο τὰς ἡνίας αἱ χεῖρες. Αὐτὸς δὲ κα-
 τενευχθεὶς παρὰ τὸν τοῦ Λικυμνίου σηκὸν ἔπεσεν ὑπὸ
 20 τῶν πολλῶν ἀγνοούμενος. Ζώπυρος δὲ τις τῶν παρὰ
 Ἀντιγόνῳ στρατευομένων καὶ δύο ἢ τρεῖς ἕτεροι προσ-
 δραμόντες καὶ κατανοήσαντες εἰς τινα θυρῶνα παρείλ-
 कुσαν αὐτὸν ἀρχόμενον ἐκ τῆς πληγῆς ἀναφέρεσθαι.
 Σπασαμένου δὲ τοῦ Ζωπύρου μάχαιραν Ἰλλυρικὴν ὡς
 25 τὴν κεφαλὴν ἀποτεμουῖντος ἐνέβλεψε δεινόν, ὥστε τὸν
 Ζώπυρον περιφοβὸν γενόμενον καὶ τὰ μὲν τρέμοντα τὰς
 χερσὶ, τὰ δὲ ἐπιχειροῦντα, θορύβου δὲ καὶ ταραχῆς με-
 στὸν ὄντα, μὴ κατ' ὀρθόν, ἀλλὰ παρὰ τὸ στόμα καὶ τὸ 406
 γένειον ἀποτέμνοντα βραδέως καὶ μόλις ἀποσπάσαι τὴν
 30 κεφαλὴν. Ἦδη δὲ σύνδηλον ἦν τὸ γεγονὸς πλείοσι, καὶ
 προσδραμῶν ὁ Ἀλκυονεὺς ἤτησε τὴν κεφαλὴν ὡς ἂν κα-
 τανοήσων. Λαβῶν δὲ ἀφίππευσε πρὸς τὸν πατέρα καὶ

καθεζομένῳ μετὰ τῶν φίλων προσέβαλε. Θεασάμενος δὲ καὶ γνοὺς ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν υἱὸν ἀπήλασε τῇ βακτηριαῖα καίων καὶ καλῶν ἐναγῇ καὶ βάρβαρον, αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προθέμενος τοῖς ὄμμασιν ἐδάκρυσεν, Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου τοῦ πατρὸς, ⁵ οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολήν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Πύρρου κοσμήσας ἔκαυσεν· ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀλκωνεύς τῷ Ἐλένῳ περιτυχῶν ταπεινῶ καὶ χλαμύδιον λιτὸν ἀμπεχομένῳ φιλανθρωπῶς ἐνέτυχε καὶ τῷ πατρὶ προσήγαγεν, ἰδὼν ὁ Ἀντίγονος „Βελτίονα ¹⁰ μὲν“ εἶπεν „ὦ παῖ, ταῦτα τῶν προτέρων, ἀλλ’ οὐδὲ νῦν ὀρθῶς τῷ μὴ περιελεῖν τὴν ἐσθῆτα ταύτην, ἢ μᾶλλον ἡμᾶς καταισχύνει τοὺς κρατεῖν δοκοῦντας.“ Ἐκ τούτου φιλοφρονησάμενος καὶ κοσμήσας τὸν Ἑλενον ἀπέστειλεν εἰς Ἥπειρον, καὶ τοῖς φίλοις τοῦ Πύρρου πράως ἐνετύγ- ¹⁵ χανε τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς δυνάμεως πάσης κύριος γενόμενος.

20

ΓΑΙΟΣ ΜΑΡΙΟΣ.

I. Γαίου Μαρίου τρίτον οὐκ ἔχομεν εἶπεῖν ὄνομα, ²⁵ καθάπερ οὐδὲ Κοῖντου Σερτωρίου τοῦ κατασχόντος Ἰβηρίαν οὐδὲ Λευκίου Μομμίου τοῦ Κόρινθον ἐλόντος· ὁ γὰρ Ἀχαιῶς τούτῳ γε τῆς πράξεως ἐπάνυμον γέγονεν, ὡς ὁ Ἀφρικανὸς Σκηπίωνι καὶ ὁ Μακεδονικὸς Μετέλλῳ. Ἐξ οὗ καὶ μάλιστα Ποσειδάωνιος ἐλέγχειν οἰεται τοὺς τὸ ³⁰ τρίτον ὄνομα Ῥωμαίοις κύριον εἶναι νομίζοντας, οἷον τὸν Κάμιλλον καὶ τὸν Μάρκελλον καὶ τὸν Κάτωνα· γίνεσθαι

ἐνιστάμενος Κόττας ὁ ὕπατος συνέπεισε τὴν βουλὴν τῶ
 μὲν νόμῳ μάχεσθαι, τὸν δὲ Μάριον καλεῖν λόγον ὑφέ-
 ζοντα. Καὶ τοῦ δόγματος τούτου γραφέντος εἰσελθὼν
 5 ἐκεῖνος οὐκ ἔπαθε νέου πάθους ἀπὸ μηθενὸς λαμπροῦ
 προεληλυθότος ἄρτι πρὸς τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἑαυτῷ δι-
 δοὺς ἤδη φρονεῖν ἡλικὸν αἰ μετέπειτα πράξεις ἔδωκαν
 ἠπέλλησε τὸν Κότταν ἀπάγειν εἰς τὸ δεσμοστήριον, εἰ μὴ
 διαγράψει τὸ δόγμα. Τοῦ δὲ πρὸς Μέτελλον τραπομέ-
 νου καὶ γνώμην ἐρωτῶντος, Μέτελλος μὲν ἀναστὰς συν-
 10 ηγόρει τῷ ὑπάτῳ, Μάριος δὲ τὸν ὑπηρέτην μεταπεμφά-
 μενος ἔξωθεν ἐκέλευεν ἀπάγειν αὐτὸν τὸν Μέτελλον εἰς
 τὸ δεσμοστήριον. Ἐκείνου δὲ τοὺς ἄλλους ἐπικαλουμέ-
 νου δημάρχους ἐβόηθει μὲν οὐδείς, ἡ δὲ σύγκλητος εἰ-
 ζασα προήκατο τὸ δόγμα. Καὶ λαμπρὸς ἐξελάσας ὁ Μά-
 15 ριος εἰς τὸ πλῆθος ἐκύρωσε τὸν νόμον, δόξας ἄκαμptos
 μὲν εἶναι πρὸς φόβον, ἄτρεπτος δὲ ὑπ' αἰδοῦς, δεινὸς δὲ
 κατὰ τῆς βουλῆς ἀνίστασθαι χάριτι τῶν πολλῶν δημα-
 γωγῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταύτην μὲν ταχέως μετέστησεν
 ἐτέρῳ πολιτεύματι τὴν δόξαν. Νόμου γὰρ εἰσφερομένου
 20 περὶ σίτου διανομῆς τοῖς πολίταις ἐναντιωθεὶς ἐρωμε-
 νέστατα καὶ κρατήσας, εἰς τὸ ἴσον ἑαυτὸν κατέστησε τῇ
 408 τιμῇ πρὸς ἀμφοτέρους ὡς μηδετέροις παρὰ τὸ συμφέρον
 χαριζόμενος.

V. Μετὰ δὲ τὴν δημαρχίαν ἀγορανομίαν τὴν μελιζονα
 25 παρήγγειλε. Δύο γὰρ εἰσὶ τάξεις ἀγορανομιῶν, ἡ μὲν
 ἀπὸ τῶν δίφρων τῶν ἀγκυλοπόδων, ἐφ' ὧν καθεζόμενοι
 χρηματίζουσιν, ἔχουσα τοῦνομα τῆς ἀρχῆς, τὴν δ' ὑπο-
 δεεστέραν δημοτικὴν καλοῦσιν. Ὅταν δὲ τοὺς ἐντιμοτέ-
 ρους ἔλονται περὶ τῶν ἐτέρων πάλιν τὴν ψῆφον λαμβά-
 30 νουσιν. Ὡς οὖν ὁ Μάριος φανερὸς ἦν λειπόμενος ἐν
 ἐκείνῃ, ταχὺ μεταστὰς αὐθις ἤτει τὴν ἐτέραν. Δόξας δὲ
 θρασὺς εἶναι καὶ αὐθάδης ἀπέτυχε· καὶ δυσὶν ἐν ἡμέρᾳ

μιᾷ περιπεσὼν ἀποτεύξεσιν, ὃ μηδεὶς ἔπαθεν ἄλλος, οὐδὲ μικρὸν ὑφήκατο τοῦ φρονήματος, ὕστερον δὲ οὐ πολλῶ στρατηγίαν μετελθὼν ὀλίγον ἐδέξασεν ἔκπεσεῖν, ἔσχατος δὲ πάντων ἀναγορευθεὶς δίκην ἔσχε δεκασμοῦ. Μάλιστα δὲ ὑποψίαν παρέσχε Κασσίου Σαβάκωνος οἰκέτης ὄφθεις 5 ἐντὸς τῶν θρυφάκτων ἀναμειγμένους τοῖς φέρουσι τὰς ψήφους· ὁ γὰρ Σαβάκων ἦν ἑταῖρος ἐν τοῖς μάλιστα Μαρίου. Κληθεὶς οὖν οὗτος ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἔφη διὰ τὸ καῦμα διψήσας ὕδωρ ψυχρὸν αἰτῆσαι καὶ τὸν οἰκέτην ἔχοντα ποτήριον εἰσελθεῖν πρὸς αὐτόν, εἴτ' εὐθύς οἴχε- 10 σθαι πiónτος. Οὗτος μὲν οὖν ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα τιμητῶν ἐξέπεσε τῆς βουλῆς, ἐπιτήδειος εἶναι παθεῖν τοῦτο δόξας ἢ διὰ τὴν ψευδομαρτυρίαν ἢ διὰ τὴν ἀκρασίαν· ἐπὶ δὲ τὸν Μάριον καὶ Γάϊος Ἐρέννιος μάρτυς εἰσαχθεὶς οὐκ ἔφη πάτριον εἶναι καταμαρτυρεῖν πελατῶν, ἀλλὰ τὸν 15 νόμον ἀφιέναι ταύτης τῆς ἀνάγκης τοὺς πάτρωνας· οὕτως γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς προστάτας καλοῦσι· τοῦ δ' Ἐρεννίαν οἴκου τοὺς Μαρίου γονεῖς καὶ Μάριον αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς γεγονέναι πελάτας. Ἀποδεξαμένων δὲ τὴν ἀπόρρησιν τῆς μαρτυρίας τῶν δικαστῶν αὐτὸς ἀντεῖπεν ὁ 20 Μάριος πρὸς τὸν Ἐρέννιον ὡς, ὅτε πρῶτον ἄρχων ἀνηγορεύθη, τὸν πελάτην ἐκβεβηκῶς· ὅπερ ἦν οὐ παντάπασιν ἀληθές. Ἀρχὴ γὰρ οὐ πᾶσα τοῦ νέμειν προστάτην ἀπαλλάσσει τοὺς τυχόντας αὐτοὺς καὶ γένος, ἀλλ' ἢ τὸν ἀγκυλόποδα δίφρον ὁ νόμος δίδωσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ταῖς 25 πρῶταις ἡμέραις ἐν τῇ δίκῃ κακῶς πράττων ὁ Μάριος καὶ χαλεποῖς χρώμενος τοῖς δικασταῖς τῇ τελευταίᾳ παραλόγως ἀπέφυγεν ἴσων τῶν ψήφων γενομένων.

VI. Ἐν μὲν οὖν τῇ στρατηγίᾳ μετριῶς ἐπαινούμενον ἑαυτὸν παρέσχε. Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν κλήρω λαβὼν 30 τὴν ἐκτὸς Ἰβηρίαν λέγεται καθάραι λησθηρίων τὴν ἐπαρχίαν ἀνήμερον οὖσαν ἔτι τοῖς ἐθισμοῖς καὶ θηριώδη καὶ

τὸ ληστεύειν οὐκ ἔστιν οὐδὲ τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένον. Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ γενόμενος οὐκ εἶχεν οὔτε πλοῦτον οὔτε λόγον, οἷς ἦγον οἱ τότε μάλιστα τιμώμενοι τὸν δῆμον. Αὐτὴν δὲ τὴν ἀνάτασιν τοῦ φρονήματος καὶ 5 τὸ περὶ τοὺς πόρους ἐνδελεχῆς αὐτοῦ καὶ τὸ δημοτικὸν τῆς διαίτης ἐν τινι σπουδῇ τιθεμένων τῶν πολιτῶν ἠξίανετο τῇ τιμῇ πρὸς δύναμιν, ὥστε καὶ γάμον γῆμαι λαμπρὸν οἰκίας ἐπιφανοῦς τῆς Καϊσάρων Ἰουλίαν, ἧς ἦν ἀδελφιδουὺς Καίσαρ ὁ χρόνις ὕστερον Ῥωμαίων μέγιστος 10 γενόμενος καὶ τι κατ' οἰκειότητα ξηλώσας Μάριον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Τῷ δὲ Μαρῷ καὶ σωφροσύνην μαρτυροῦσι καὶ καρτερίαν, ἧς δεῖγμα καὶ τὸ περὶ τὴν χειρουργίαν ἐστίν. Ἰξίων γὰρ, ὡς εἶοικε, μεγάλων ἀνάπλεως ἄμφω τὰ σκέλη γεγυμένως καὶ τὴν ἀμορφίαν 15 δυσχεραίνων ἐγνω παρασχεῖν ἑαυτὸν τῷ ἰατρῷ· καὶ παρέσχεν ἄδετος θάτερον σκέλος, οὐδὲν κινήθεις οὐδὲ στεναξίας, ἀλλὰ καθεστῶτι τῷ προσώπῳ καὶ μετὰ σιωπῆς ὑπερβολῆς τινος ἀλγηδόνων ἐν ταῖς τομαῖς ἀνασχόμενος. Τοῦ δ' ἰατροῦ μετιόντος ἐπὶ θάτερον οὐκέτι παρέσχε, 20 φήσας ὁρᾶν τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀλγηδόνος οὐκ ἄξιον.

VII. Ἐπεὶ δὲ Κεκίλιος Μέτελλος ἀποδειχθεὶς ἐπὶ τὸν 409 κατὰ Ἰουγούρθα πόλεμον ὑπάτος στρατηγὸς εἰς Λιβύην ἐπηγάγετο πρεσβευτὴν Μάριον, ἐνταῦθα πράξεων μεγάλων καὶ λαμπρῶν ἀγώνων ἐπιλαβόμενος τὸ μὲν αὔξειν 25 τὸν Μέτελλον, ὥσπερ οἱ λοιποὶ, καὶ πολιτεύεσθαι πρὸς ἐκεῖνον εἶασε χαίρειν· ἀξίων δὲ οὐκ ὑπὸ Μετέλλου κεκληθῆσθαι πρεσβευτῆς, ὑπὸ δὲ τῆς τύχης εἰς εὐφυνέστατον καιρὸν ὁμοῦ καὶ μέγιστον εἰσάγεσθαι πράξεων θέατρον ἐπεδείκνυτο πᾶσαν ἀνδραγαθίαν. Καὶ πολλὰ τοῦ πολέμου 30 δυσχερῆ φέροντος οὔτε τῶν μεγάλων τινὰ πόρων ὑποτρέσας οὔτε τῶν μικρῶν ἀπαξιώσας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ὁμοτίμους εὐβουλία καὶ προνοία τοῦ συμφέροντος

ὑπερβαλλόμενος, πρὸς δὲ τοὺς στρατιώτας ὑπὲρ εὐτελείας καὶ καρτερίας διαμιλλώμενος εὐνοίαν ἔσχε πολλήν παρ' αὐτοῖς. Ὅλως μὲν γὰρ ἔοικε τοῦ κάμνειν ἐκάστω παραμυθία τὸ συγκάμνον ἐκουσίως εἶναι· δοκεῖ γὰρ ἀφαιρεῖν τὴν ἀνάγκην· ἥδιστον δὲ Ῥωμαῖοι θεάματα στρατιώτῃ στρατηγὸς ἐσθίων ἐν ὄψει κοινὸν ἄρτον ἢ κατακείμενος ἐπὶ στιβάδος εὐτελοῦς ἢ περὶ ταφρεῖαν τινὰ καὶ χαράκωσιν ἔργου συνεφαπτόμενος. Οὐ γὰρ οὕτως τοὺς τιμῆς καὶ χρημάτων μεταδιδόντας, ὡς τοὺς πόνου καὶ κινδύνου μεταλαμβάνοντας ἠγεμόνας θαυμάζουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαπῶσι τῶν ῥαθυμῶν ἐπιτροπόντων τοὺς συμπονεῖν ἐθέλοντας. Ταῦτα πάντα ποιῶν ὁ Μάριος καὶ διὰ τούτων τοὺς στρατιώτας δημαγωγῶν ταχὺ μὲν ἐνέπλησε τὴν Λιβύην, ταχὺ δὲ τὴν Ῥώμην ὀνόματος καὶ δόξης, τῶν ἀπὸ στρατοπέδου τοῖς οἰκοὶ γραφόντων, ὡς οὐκ ἔστι πέρασ οὐδὲ ἀπαλλαγὴ τοῦ πρὸς τὸν βάρβαρον πολέμου μὴ Γάϊον Μάριον ἐλομένους ὑπάτον.

VIII. Ἐφ' οἷς δῆλος ἦν ὁ Μέτελλος ἀχθόμενος. Μάλιστα δὲ αὐτὸν ἠγίασε τὸ περὶ Τουρπίλλιον. Οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ ἦν μὲν ἐκ πατέρων ξένος τῷ Μετέλλῳ καὶ τότε τὴν ἐπὶ τῶν τεκτόνων ἔχων ἀρχὴν συνεστράτευε· φρουρῶν δὲ Βάγαν, πόλιν μεγάλην, καὶ τῷ μηδὲν ἀδικεῖν τοὺς ἐνοικοῦντας, ἀλλὰ πράως καὶ φιλανθρωπῶς αὐτοῖς προσφέρεισθαι πιστεύων, ἔλαθεν ὑποχείριος τοῖς πολεμίοις γενόμενος. Παρεδέξαντο γὰρ τὸν Ἰουγούρθαν, τὸν δὲ Τουρπίλλιον οὐδὲν ἠδίκησαν, ἀλλὰ σφῶν ἐξαίτησάμενοι διῆκαν. Ἔσχεν οὖν αἰτίαν προδοσίας· καὶ παρῶν ὁ Μάριος τῇ κρίσει σύμβουλος αὐτός τε οἱ πικρὸς ἦν καὶ τῶν ἄλλων παρώξυνε τοὺς πλείστους, ὥστε ἄκουτα τὸν Μέτελλον ἐκβιασθῆναι καὶ καταψηφίσασθαι θάνατον τοῦ ἀνθρώπου. Μετ' ὀλίγου δὲ τῆς αἰτίας ψευδοῦς φανείσης οἱ μὲν ἄλλοι συνήχθοντο τῷ Μετέλλῳ βαρέως φέροντι,

Μάριος δὲ χαίρων καὶ ποιούμενος ἴδιον τὸ ἔργον οὐκ ἠσχύνετο λέγειν περιῶν, ὡς αὐτὸς εἶη προστετριμμένος ἀλάστορα τῷ Μετέλλῳ ξενοκτόνον. Ἐκ τούτου φανερωῶς ἀπηχθάνοντο· καὶ λέγεται ποτε τοῦ Μαρίου παρόντος 5 οἶον ἐφυβρίζων ὁ Μέτελλος εἰπεῖν „Σὺ δὴ καταλιπὼν ἡμᾶς, ὦ γενναῖε, πλεῖν ἐπ’ οἴκου διανοῆ καὶ παραγγέλλειν ὑπατεῖαν; οὐ γὰρ ἀγαπήσεις, ἂν τῷμῳ παιδί τούτῳ συνυπατεύσῃς;“ Ἦν δὲ ὁ παῖς τότε τοῦ Μετέλλου παντάπασι μειράκιον. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῦ Μαρίου σπουδάξου- 10 τος ἀφειθῆναι πολλὰς ἀναβολὰς ποιησάμενος, ἔτι δῶδεκα λειπομένων ἡμερῶν, ἐπὶ τὴν τῶν ὑπάτων ἀνάδειξιν ἀφῆκεν αὐτόν. Ὁ δὲ πολλὴν ἀπὸ στρατοπέδου τὴν ἐπὶ θάλασσαν εἰς Ἰτύκην ὁδὸν ἡμέραις δυσὶ καὶ μιᾷ νυκτὶ συνελὼν ἔθνε προὸ τοῦ πλοῦ. Καὶ λέγεται τὸν μάντιν εἰπεῖν, 15 ὡς ἀπίστους τινὰς τὸ μέγεθος καὶ κρείττους ἐλπίδος ἀπάσης εὐπραξίας προφαίνοι τῷ Μαρῖῳ τὸ δαιμόνιον. Ὁ δὲ τούτοις ἐπαρθεὶς ἀνήχθη. Καὶ τὸ πέλαγος τεταρ- 410 ταῖος οὐρίῳ πνεύματι περάσας αὐτίκα τε τῷ δῆμῳ ποθεινὸς ὤφθη, καὶ προαχθεὶς ὑπὸ τινος τῶν δημάρχων εἰς 20 τὸ πλῆθος ἐπὶ πολλαῖς κατὰ τοῦ Μετέλλου διαβολαῖς ἤτειτο τὴν ἀρχὴν, ὑπισχνούμενος ἢ κτενεῖν ἢ ζῶντα λήψεσθαι τὸν Ἰουγούρθαν.

IX. Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς εὐθύς ἐστρατολόγει, παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν πολὺν τὸν ἄπορον καὶ 25 δοῦλον καταγραφῶν, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιούτους, ἀλλ’, ὡσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὄπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων, ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἐκάστου τιθέναι δοκοῦντος. Οὐ μὴν ταῦτά γε μάλιστα διέβαλε τὸν Μάριον, ἀλλ’ οἱ λόγοι θρασεῖς 30 ὄντες ὑπεροψία καὶ ὕβρει τοὺς πρώτους ἐλύπουν, σκυλὸν τε βοῶντος αὐτοῦ τὴν ὑπατεῖαν φέρεσθαι τῆς τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων μαλακίας, καὶ τραύμασιν οἰκείους

πρὸς τὸν δῆμον, οὐ μνήμασι νεκρῶν οὐδὲ ἀλλοτριαῖς εἰκόσι νεανιεύεσθαι. Πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀτυχήσαντας ἐν Λιβύῃ στρατηγούς, τοῦτο μὲν Βησιτιαν, τοῦτο δὲ Ἀλβινον, ἀνθρώπους οἰκῶν μὲν ἐπιφανῶν, αὐτοὺς δὲ τύχη σφαλέντας, ἀπολέμους καὶ δι' ἀπειρίαν πταίσαντας ὄνομάζων, ἐπνυθάνετο τῶν παρόντων, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐκείνων οἴονται προγόνους αὐτῶ μᾶλλον ἢ εὐξασθαι παραπλησίους ἐγγόνους ἀπολιπεῖν, ἅτε δὴ μῆδὲ αὐτοὺς δι' εὐγένειαν, ἀλλ' ὑπ' ἀρετῆς καὶ καλῶν ἔργων ἐνδόξους γενομένους. Ταῦτα δὲ οὐ κενῶς οὐδὲ ἀλαζονικῶς ἔλεγεν 10 οὐδὲ μάτην ἀπεχθάνεσθαι τοῖς δυνατοῖς βουλόμενος, ἀλλ' ὁ δῆμος αὐτοῦ, ἠδόμενός τε τῇ βουλῇ προπηλακιζομένη καὶ λόγου κόμπῳ μετρῶν αἰεὶ φρονήματος μέγεθος, ἐξεκούφιζε καὶ συνεξώρμα μὴ φεΐδεσθαι τῶν ἀξιολόγων χαριζόμενον τοῖς πολλοῖς. 15

Χ. Ὡς δὲ διέπλευσεν εἰς Λιβύην, Μέτελλος μὲν ἦτταν τοῦ φθόνου γενόμενος καὶ περιπαθῶν, ὅτι κατειργασμένου τὸν πόλεμον αὐτοῦ καὶ μηδὲν ὑπόλοιπον ἢ τὸ σῶμα τοῦ Ἰουγούρθα λαβεῖν ἔχοντος ἦκει Μάριος ἐπὶ τὸν στέφανον καὶ τὸν θρίαμβον ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνον ἀχαριστίας 20 ἠύξημένος, οὐχ ὑπέμεινεν εἰς τὸ αὐτὸ συνελθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὑπεξεχώρησε, Ρουτίλιος δὲ τὸ στράτευμα τῷ Μαρῖῳ παρέδωκε, πρεσβευτῆς γεγονῶς τοῦ Μετέλλου. Καὶ περιῆλθέ τις νέμεσις ἐν τῷ τέλει τῶν πράξεων Μάριον· ἀφηρέθη γὰρ ὑπὸ Σύλλα τὴν τοῦ κατορθώματος 25 δόξαν, ὡς ὑπ' ἐκείνου Μέτελλος· ὃν τρόπον δέ, ἀφηγησομαι βραχέως, ἐπεὶ τὰ καθ' ἕνα μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ Σύλλα γέγραπται. Βόκχος ὁ τῶν ἄνω βαρβάρων βασιλεὺς ἦν πενθερὸς Ἰουγούρθα καὶ πολεμοῦντι μὲν οὐ πάνυ τι συλλαμβάνειν ἐδόκει, προβαλλόμενος αὐτοῦ τὴν ἀπι- 30 στίαν καὶ τὴν αὔξησιν δεδοικῶς· ἐπεὶ δὲ φεύγων καὶ πλανώμενος ἐκείνον ὑπ' ἀνάγκης ἔθετο τῶν ἐλπίδων τε-

λευταίου και κατήρε πρὸς αὐτόν, αἰσχύνη μᾶλλον ὡς ἐκέ-
 την ἢ δι' εὐνοίαν ὑποδεξάμενος διὰ χειρὸς εἶχε, φανε-
 ρῶς μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ παραιτούμενος Μάριον και γράφων,
 ὡς οὐκ ἂν ἐκδώη και παρρησιαζόμενος, κρύφα δὲ βου-
 5 λεύων προδοσίαν ἐπ' αὐτῷ και μεταπεμπόμενος Λεύκιον
 Σύλλαν, ταμίαν μὲν ὄντα Μαρίου, χρήσιμον δὲ τῷ Βόκχῳ
 γεγεννημένον ἐπὶ στρατείας. Ὡς δὲ πιστεύσας ἀνέβη πρὸς
 αὐτόν ὁ Σύλλας, ἔσχε μὲν τις τροπὴ γνώμης και μετὰ-
 νοία τὸν βάρβαρον, ἡμέρας τε συχνὰς διηνέχθη τῷ λο-
 10 γισμῷ βουλευόμενος ἢ παραδοῦναι τὸν Ἰουγούρθαν ἢ
 μηδὲ τὸν Σύλλαν ἀφείναι· τέλος δὲ τὴν προτέραν κυρώ-
 σας προδοσίαν ἐνεχείρισε τῷ Σύλλᾳ ζῶντα τὸν Ἰουγούρ-
 θαν. Καὶ τοῦτο πρῶτον ὑπήρξεν αὐτοῖς σπέρμα τῆς ἀνη-
 κέστου και χαλεπῆς ἐκείνης στάσεως, ἢ μικρὸν ἐδέησεν
 15 ἀνατρέψαι τὴν Ῥώμην. Πολλοὶ γὰρ ἐβούλοντο τοῦ Σύλλα
 τὸ ἔργον εἶναι τῷ Μαρῖῳ φθονοῦντες, αὐτός τε Σύλλας 411
 σφραγίδα ποιησάμενος ἐφόρει γλυφὴν ἔχουσαν ἐγχειρι-
 ζόμενον ὑπὸ τοῦ Βόκχου τὸν Ἰουγούρθαν ἑαυτῷ. Καὶ
 ταύτη χρώμενος αἰεὶ διετέλει φιλότιμον ἄνδρα και πρὸς
 20 κοινωνίαν δόξης ἀγνώμονα και δύσεριν ἐρεθίζων τὸν
 Μάριον, ἐναρόντων μάλιστα τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐκείνου
 και τὰ μὲν πρῶτα τοῦ πολέμου και μέγιστα τῷ Μετέλλῳ,
 τὰ δ' ἔσχατα και τὸ πέρας αὐτοῦ Σύλλᾳ προστιθέντων,
 ὡς παύσαιτο θαυμάζων και προσέχων ἐκείνῳ μάλιστα
 25 πάντων ὁ δῆμος.

XI. Ταχὺ μέντοι τὸν φθόνον τοῦτον και τὰ μίση και
 τὰς διαβολὰς ἀπεσκέδασε τοῦ Μαρίου και μετέστησεν ὁ
 κατασχὼν τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας κίνδυνος, ἅμα
 τῷ πρῶτον ἐν χρεῖα μεγάλου στρατηγοῦ γενέσθαι και
 30 περισκέψασθαι τὴν πόλιν, ᾧ χρωμένη κυβερνήτῃ δια-
 φεύξεται κλύδωνα πολέμου τοσοῦτον, οὐδενὸς ἀνασχο-
 μενου τῶν ἀπὸ γένους μεγάλων ἢ πλουσίων οἰκων ἐπὶ

τὰς ὑπατικὰς κατιόντων ἀρχαιρεσίας, ἀλλ' ἀπόντα τὸν Μάριον ἀναγορευσάντων. Ἄρτι γὰρ ἀπηγγελημένης αὐτοῖς τῆς Ἰουγούρθα συλλήψεως αἱ περὶ Τευτόνων καὶ Κίμβρων φῆμαι προσέπιπτον, ἀπιστίαν μὲν ἐν ἀρχῇ παρασχοῦσαι πλήθους τε καὶ ῥώμης τῶν ἐπερχομένων 5 στρατῶν, ὕστερον δὲ τῆς ἀληθείας ὑποδεέστεραι φανεῖσαι. Μυριάδες μὲν γὰρ αἱ μάχιμοι τριάκοντα σὺν ὄπλοις ἐχώρουν, ὄχλοι δὲ παιδῶν καὶ γυναικῶν ἐλέγοντο πολλῶ πλείους συμπεριάγεσθαι, γῆς χρῆζοντες, ἣ θρέψει τοσοῦτον πλῆθος, καὶ πόλεων, ἐν αἷς ἰδρυνθέντες βιώσονται, 10 καθάπερ πρὸ αὐτῶν ἐπυνθάνοντο Κελτοὺς τῆς Ἰταλίας τὴν ἀρίστην κατασχεῖν Τυρρηνῶν ἀφελομένους. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἀμιξία τῇ πρὸς ἑτέρους μήκει τε χώρας, ἣν ἐπῆλθον, ἠγνοοῦντο, τίνες ὄντες ἀνθρώπων ἢ πόθεν ὀρμηθέντες ὥσπερ νέφος ἐμπέσοιεν Γαλατία καὶ Ἰταλία. Καὶ 15 μάλιστα μὲν εἰκάζοντο Γερμανικὰ γένη τῶν καθηκόντων ἐπὶ τὸν βόρειον ὠκεανὸν εἶναι τοῖς μεγέθεσι τῶν σωματῶν καὶ τῇ χυροπότητι τῶν ὀμμάτων, καὶ ὅτι Κίμβρους ἐπονομάζουσι Γερμανοὶ τοὺς ληστήας. Εἰσὶ δὲ οἱ τὴν Κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος ἀπὸ τῆς ἕξω θαλάσσης καὶ τῶν ὑπαρκτίων κλιμάτων πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα κατὰ τὴν Μαιῶτιν ἐπιστρέφουσιν ἄπτεσθαι τῆς Ποντικῆς Σκυθίας λέγουσι, κάκειθεν τὰ γένη μεμιχθαι. 20 Τούτους ἐξαναστάοντας οὐκ ἐκ μιᾶς ὀρμῆς οὐδὲ συνεχῶς, ἀλλὰ ἔτους ὄρα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τοῦμ-25 προσθεν αἰὲ χωροῦντας πολέμῳ χρόνιδι πολλοῖς ἐπελθεῖν τὴν ἡπειρον. Διὸ καὶ πολλὰς κατὰ μέρος ἐπικλήσεις ἐχόντων κοινῇ Κελτοσκύθας τὸν στρατὸν ὠνόμαζον. Ἄλλοι δὲ φασὶ Κιμμερίων τὸ μὲν πρῶτον ὑφ' Ἑλλήνων τῶν πάλαι γνωσθῆναι οὐ μέγα γενέσθαι τοῦ παντὸς μό-30 ριον, ἀλλὰ φυγῆν ἢ στάσιν τινὰ βιασθεῖσαν ὑπὸ Σκυθῶν εἰς Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Μαιῶτιδος διαπεραῖσαι Λυγδάμιος

ἡγουμένου, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν καὶ μαχιμώτατον ἐπ'
 ἐσχάτοις οἰκοῦν παρὰ τὴν ἕξω θάλασσαν γῆν μὲν νέμε-
 σθαι σύσκιον καὶ ὑλώδη καὶ δυσήλιον πάντη διὰ βάθος
 καὶ πυκνότητα δρυμῶν, οὓς μέχρι τῶν Ἑρκυνίων εἰσω
 5 διήκειν, οὐρανοῦ δὲ εἰληχέναι, καθ' ὃ δοκεῖ μέγα λαμβά-
 νων ὁ πόλος ἕξαρχα διὰ τὴν ἔγκλισιν τῶν παραλλήλων
 ὀλίγον ἀπολείπειν τοῦ κατὰ κορυφὴν ἰσταμένου σημείου
 πρὸς τὴν οἰκησιν, αἷ τε ἡμέραι βραχύτητι καὶ μήκει πρὸς
 τὰς νύκτας ἴσαι κατανέμεσθαι τὸν χρόνον· διὸ καὶ τὴν
 10 εὐπορίαν τοῦ μυθεύματος Ὀμήρῳ γενέσθαι πρὸς τὴν
 νεκυίαν. Ἐνθεν οὖν τὴν ἔφοδον εἶναι τῶν βαρβάρων
 τούτων ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, Κιμμερίων μὲν ἐξ ἀρχῆς, τότε
 δὲ Κίμβρων οὐκ ἀπὸ τρόπου προσαγορευομένων. Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν εἰκασμῶ μᾶλλον ἢ κατὰ βέβαιον ἱστορίαν λέ- 412
 15 γεται. Τὸ δὲ πλῆθος οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ πλέον εἶναι τοῦ
 λεχθέντος ὑπὸ πολλῶν ἰστόρηται. Θυμὸν δὲ καὶ τόλμαν
 ἀνυπόστατοι καὶ χειρῶν ἔργα παρὰ τὰς μάχας ὀξύτητι
 καὶ βία πυρὸς ἑοικότες ἐπήεσαν, οὐδενὸς ἀντέχοντος αὐ-
 τῶν πρὸς τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ πάντων μὲν, ὅσους ἐπῆλθον,
 20 ἐν λόγῳ λείας ἀγομένων καὶ φερομένων, πολλῶν δὲ καὶ
 μεγάλων Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων καὶ στρατηγῶν, ὅσοι
 προεκάθηντο τῆς ἐκτὸς Ἄλπεων Γαλατίας, ἀνηρπασμέ-
 νων ἀκλεῶς· οἳ καὶ μάλιστα τὴν φορὰν αὐτῶν κακῶς
 ἀγωνισάμενοι κατὰ τῆς Ῥώμης ἐπεσπασαντο. Νικήσαν-
 25 τες γὰρ οἷς ἐνέτυχον καὶ χρημάτων πολλῶν κρατήσαντες
 ἔγνωσαν μηδαμοῦ γῆς ἐαυτοὺς ἰδρῦειν, πρὶν ἀνατρέψωσι
 τὴν Ῥώμην καὶ διαπορθήσωσι τὴν Ἰταλίαν.

XII. Ταῦτα Ῥωμαῖοι πυνθανόμενοι πολλαχόθεν ἐκά-
 λουν Μάριον ἐπὶ τὴν στρατηγίαν. Καὶ τὸ δεύτερον ὑπα-
 30 τος ἀπεδείχθη, τοῦ μὲν νόμου κωλύοντος ἀπόντα καὶ μὴ
 διαλιπόντα χρόνον ὠρισμένον αὐτίς ἀρεῖσθαι, τοῦ δὲ
 δήμου τοὺς ἀντιλέγοντας ἐκβαλόντος. Ἦγοῦντο γὰρ οὔτε

νῦν πρῶτον εἴξειν τῷ συμφέροντι τὸν νόμον, οὔτε ἀλο-
 γωτέραν εἶναι τὴν παρούσαν αἰτίαν ἐκείνης, δι' ἣν τὸν
 Σκηπίωνα παρὰ τοὺς νόμους ὕπατον ἀπέδειξαν, οὐ φο-
 βούμενοι τὴν ἑαυτῶν ἀποβαλεῖν, ἀλλὰ τὴν Καρχηδονίαν
 ἐπιθυμοῦντες ἀνελεῖν. Ταῦτα ἔδοξε· καὶ Μάριος ἐκ 5
 Λιβύης μετὰ τοῦ στρατεύματος διακομισθεὶς αὐταῖς Κα-
 λάνδαις Ἰανουαρίαις, ἣν ἔτους ἀρχὴν ἄγουσι Ῥωμαῖοι,
 τὴν τε ὑπατείαν ἀνέλαβε καὶ τὸν θριάμβον εἰσήλασεν,
 ἄπιστον ἐπιδειξάμενος θέαμα Ῥωμαίοις Ἰουγούρθαν
 αἰχμάλωτον, οὐ ζῶντος οὐδ' ἂν εἰς ἤλπισε πολεμίων κρα- 10
 τῆσαι· οὔτω τις ἦν ποικίλος ἀνήρ τύχαις ὀμιλῆσαι καὶ
 πανουργία πολλῇ μεμιγμένον ἔχων τὸ θυμοειδές. Ἄλλ'
 ἐξέστη γε πομπευθεὶς, ὡς λέγουσι, τότε τοῦ φρουεῖν·
 καὶ μετὰ τὸν θριάμβον εἰς τὸ δεσμοκτήριον ἐμπεισῶν, ὡς
 οἱ μὲν αὐτοῦ βία περιέφρηξαν τὸν χιτωνίσκον, οἱ δὲ σπεύ- 15
 δοντες ἀφελέσθαι βία τὸ χρυσοῦν ἐλλόβιον ἅμα τὸν λο-
 βὸν συναπέφρηξαν, ὡσθεὶς δὲ γυμνὸς εἰς τὸ βάραθρον
 κατεβλήθη, μεστὸς ὦν ταραχῆς καὶ διασσεσηφῶς „Ἡρά-
 κλεις“ εἶπεν „ὡς ψυχρὸν ὑμῶν τὸ βαλανεῖον.“ Ἄλλὰ
 τοῦτον μὲν ἕξ ἡμέραις ζυγομαχῆσαντα τῷ λιμῷ καὶ μέχρι 20
 τῆς ἐσχάτης ὥρας ἐκκρεμασθέντα τῆς τοῦ ζῆν ἐπιθυμίας
 εἶχεν ἀξία δίκην τῶν ἀσεβημάτων. Ἐν δὲ τῷ θριάμβῳ κο-
 μισθῆναι λέγουσι χρυσοῦ μὲν ἑπτὰ καὶ τρισχιλίας λίτρας,
 ἀργύρου δὲ ἀσήμου πεντακισχιλίας ἐπτακοσίας ἐβδομή-
 κοντα πέντε, νομίσματος δὲ δραχμᾶς ἐπτακισχιλίας ἐπὶ 25
 μυριάσιν ὀκτῶ καὶ εἴκοσι. Μετὰ δὲ τὴν πομπὴν ὁ Μά-
 ριος σύγκλητον ἤθροισεν ἐν Καπετωλίῳ· καὶ παρῆλθε
 μὲν εἴτε λαθῶν αὐτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότε-
 ρον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλήν
 ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη καὶ μεταλαβὼν τὴν 30
 περιπόρφυρον αὐθις ἤλθεν.

XIII. Ἐν δὲ τῇ στρατείᾳ τὴν δύναμιν διεπώνει καθ'

ὁδὸν ἐξασκῶν δρόμοις τε παντοδακοῖς καὶ μακραῖς ὁδοῖ-
 πορταῖς, ἑαυτῷ δὲ ἀχθοφορεῖν ἀναγκάζων καὶ αὐτουρ-
 γεῖν τὰ πρὸς τὴν δίαιταν, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς φι-
 λοπόνους καὶ σιωπῇ μετ' εὐκολίας τὰ προστασσόμενα
 5 ποιοῦντας ἡμίονους Μαριανούς καλεῖσθαι. Καίτοι τινὲς
 αἰτίαν ἔτεραν τοῦ λόγου τούτου νομίζουσι. Σκηπίωνος
 γάρ, ὅτε Νομαντίαν ἐπολιόρκει, βουληθέντος ἐπιθεῖν μὴ
 μόνον τὰ ὄπλα μῆδὲ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄρεις
 καὶ τὰς ἀμάξας, ὅπως ἐκάστοις ἐξησκημένα καὶ παρεσκευ-
 10 ασμένα τυγχάνοι, προαγαγεῖν τὸν Μάριον ἵππον τε κάλ-
 λιστα τεθραμμένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡμίονον εὐεξία καὶ
 πραότητι καὶ ῥώμῃ διαφέροντα πολὺ τῶν ἄλλων· ἡσθέν-
 τος οὖν τοῦ στρατηγοῦ τοῖς τοῦ Μαρίου θρέμμασι καὶ 413
 15 πολλάκις αὐτῶν μνησθέντος, οὕτως ἄρα τοὺς σκώπτου-
 20 τας ἐν ἐκάλῳ τὸν ἐνδελεχῆ καὶ τλήμονα καὶ φιλόπονον
 Μαριανὸν ἡμίονον προσαγορεύειν.

XIV. Εὐτύχημα δὲ δοκεῖ τῷ Μαρῳ μέγα γενέσθαι.
 Τῶν γὰρ βαρβάρων ὥσπερ τινὰ παλιόροισιν τῆς ὁρμῆς
 λαβόντων καὶ ὀνέντων πρότερον ἐπὶ τὴν Ἰβηρίαν, χρόνον
 25 ἔσχε καὶ τὰ σώματα γυμνάσαι τῶν ἀνδρῶν καὶ τὰ φρονή-
 ματα πρὸς τὸ θαρρεῖν ἀναρρῶσαι, τὸ δὲ μέγιστον, αὐτὸς
 οἶος ἦν κατανοηθῆναι. Τὸ γὰρ ἐν ἀρχῇ σκυθρωπὸν αὐ-
 τοῦ καὶ περὶ τὰς τιμωρίας δυσμελίικτον ἐθισθεῖσι μῆδὲν
 ἀμαρτάνειν μῆδὲ ἀπειθεῖν ἄμα τῷ δικαίῳ σωτήριον ἐφαί-
 30 νετο, τὴν τε τοῦ θυμοῦ σφοδρότητα καὶ τὸ τραχὺ τῆς
 φωνῆς καὶ ἀγριωπὸν τοῦ προσώπου συντρεφόμενον κατὰ
 μικρὸν οὐχ αὐτοῖς ἐνόμιζον εἶναι φοβερόν, ἀλλὰ τοῖς
 πολεμίοις. Μάλιστα δὲ ἡ περὶ τὰς κρίσεις ὀρθότης αὐ-
 τοῦ τοῖς στρατιώταις ἤρεσκεν· ἥς καὶ τοιόνδε τι δείγμα
 35 λέγεται. Γάτος Λούσιος ἀδελφιδοῦς αὐτοῦ τεταγμένος
 ἐφ' ἡγεμονίας ἐστρατεύετο, τᾶλλα μὲν ἀνὴρ οὐ δοκῶν
 εἶναι πονηρός, ἥττων δὲ μειρακίων καλῶν. Οὕτως ἦρα

νεανίσκου τῶν ὑφ' αὐτῷ στρατιωμένων, ὄνομα Τρεβωνίου, καὶ πολλάκις πειρῶν οὐκ ἐτύγγανε· τέλος δὲ νύκτωρ ὑπηρέτην ἀποστείλας μετεπέμπετο τὸν Τρεβώνιον· ὁ δὲ νεανίας ἦκε μὲν, ἀντειπεῖν γὰρ οὐκ ἐξῆν καλούμενον, εἰσαχθεὶς δὲ ὑπὸ τὴν σκηπὴν πρὸς αὐτὸν ἐπι-5 χειροῦντα βιάζεσθαι σπασάμενος τὸ ξίφος ἀπέκτεινε. Ταῦτα ἐπράχθη τοῦ Μαρίου μὴ παρόντος· ἐπανελθὼν δὲ προὔθηκε τῷ Τρεβωνίῳ κρίσιν. Ἐπεὶ δὲ πολλῶν κατηγορούντων, οὐδενὸς δὲ συνηγοροῦντος, αὐτὸς εὐθαρσῶς καταστάς διηγήσατο τὸ πρᾶγμα καὶ μάρτυρας ἔσχεν, 10 ὅτι πειρῶντι πολλάκις ἀντεῖπε τῷ Λουσίῳ καὶ μεγάλων διδομένων ἐπ' οὐδενὶ προήκατο τὸ σῶμα, θαυμάσας ὁ Μάριος καὶ ἡσθεὶς ἐκέλευσε τὸν πάτριον ἐπὶ ταῖς ἀριστεαῖς στέφανον κομισθῆναι, καὶ λαβὼν αὐτὸς ἐστεφάνωσε τὸν Τρεβώνιον ὡς κάλλιστον ἔργον ἐν καιρῷ πα- 15 ραδειγμάτων δεομένῳ καλῶν ἀποδεδειγμένον. Τοῦτο εἰς τὴν Ῥώμην ἀπαγγελθὲν οὐχ ἥμισυ τῷ Μαρίῳ συνέπραξε τὴν τρίτην ὑπατείαν· ἅμα δὲ καὶ τῶν βαρβάρων ἔτους ὄρα προσδοκίμων ὄντων ἐβούλοντο μετὰ μηδενὸς ἄλλου στρατηγοῦ κινδυνεῦσαι πρὸς αὐτούς. Οὐ μὴν 20 ἦκον ὡς προσεδοκῶντο ταχέως, ἀλλὰ πάλιν διῆλθε τῷ Μαρίῳ ὁ τῆς ὑπατείας χρόνος. Ἐνισταμένων δὲ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καὶ τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ τελευτήσαντος, ἀπολιπὼν ἐπὶ τῶν θυνάμεων Μάνιον Ἀκύλλιον αὐτὸς ἦγεν εἰς Ῥώμην. Μετιόντων δὲ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν τὴν 25 ὑπατείαν, Λούκιος Σατορνίνος ὁ μάλιστα τῶν δημάρχων ἄγων τὸ πλῆθος, ὑπὸ τοῦ Μαρίου τεθεραπευμένος ἐδημηγόρει κελύων ἐκείνον ὑπατον αἰρεῖσθαι. Θρυπτομένου δὲ τοῦ Μαρίου καὶ παραιτεῖσθαι τὴν ἀρχὴν φάσκοντος, ὡς δὴ μὴ δεομένου, προδότην αὐτὸν ὁ Σατορνίνος 30 ἀπεκάλεε τῆς πατρίδος ἐν κινδύνῳ τοσοῦτῳ φεύγοντα τὸ στρατηγεῖν. Καὶ φανερὸς μὲν ἦν ἀπιθάνως συνυπο-

κρινόμενος τὸ προσκοίημα τῷ Μάρκῳ, τὸν δὲ καιρὸν ὄρωντες οἱ πολλοὶ τῆς ἐκείνου δεινότητος ἄμα καὶ τύχης θεόμενον ἐψηφίσαντο τὴν τετάρτην ὑπατίειαν, καὶ συν-
 5 ἀρχοντα Κάτλον αὐτῷ Λουτάτιον κατέστησαν, ἄνδρα
 δ καὶ τιμώμενον ὑπὸ τῶν ἀρίστων καὶ τοῖς πολλοῖς οὐκ
 ἐπαχθῆ.

XV. Πυνθανόμενος δὲ τοὺς πολεμίους ὁ Μάριος ἐγ-
 γὺς εἶναι διὰ ταχέων ὑπερέβαλε τὰς Ἄλπεις· καὶ τειχι-
 10 σας στρατόπεδον παρὰ τῷ Ῥοδανῷ ποταμῷ συνῆγεν εἰς
 αὐτὸ χορηγίαν ἄφθονον, ὡς μηδέποτε παρὰ τὸν τοῦ συμ-
 φέροντος λογισμὸν ἐβίασθεῖη δι' ἐνθεϊαν τῶν ἀναγ-
 15 καίων εἰς μάχην καταστήναι. Τὴν δὲ κομιδὴν ὧν ἐδεῖτο 414
 τῷ στρατεύματι μακρὰν καὶ πολυτελεῆ πρότερον οὐσαν
 πρὸς τὴν θάλασσαν αὐτὸς εἰργάσατο φαδίαν καὶ ταχεῖαν.
 15 Τὰ γὰρ στόματα τοῦ Ῥοδανῷ πρὸς τὰς ἀνακοπὰς τῆς
 θαλάττης ἰλὺν τε πολλὴν λαμβάνοντα καὶ θῖνα πηλῷ
 βαθεῖ συμπεπιλημένην ὑπὸ τοῦ κλύδωνος χαλεπὸν καὶ
 ἐπίπονον καὶ βραδύπορον τοῖς σιταγωγοῖς ἐποίει τὸν
 εἰσπλοῦν. Ὁ δὲ τρέφας ἐνταῦθα τὸν στρατὸν σχολάζοντα
 20 τάφρον μεγάλην ἐνέβαλε, καὶ ταύτῃ πολὺ μέρος τοῦ πο-
 ταμοῦ μεταστήσας περιήγαγεν εἰς ἐπιτήθειον αἰγιαλόν,
 βαθὺ μὲν καὶ ναυσὶ μεγάλαις ἔποχον, λείον δὲ καὶ ἄκλυ-
 στον στόμα λαβοῦσαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Αὕτη μὲν οὖν
 25 ἐτι ἀπ' ἐκείνου τὴν ἐπωνυμίαν φυλάττει. Τῶν δὲ βαρ-
 βάρων διελόντων σφῶς αὐτούς διέγα Κίμβροι μὲν ἔλαχον
 διὰ Νοφικῶν ἄνωθεν ἐπὶ Κάτλον χωρεῖν καὶ τὴν πάρο-
 δον ἐκείνην βιάζεσθαι, Τεύτονες δὲ καὶ Ἄμβρωνες διὰ
 Λιγύων ἐπὶ Μάριον παρὰ θάλατταν. Καὶ Κίμβροις μὲν
 30 ἐγένετο πλείων ἢ διατριβὴ καὶ μέλλησις, Τεύτονες δὲ καὶ
 Ἄμβρωνες ἄραντες εὐθὺς καὶ διελθόντες τὴν ἐν μέσῳ
 χώραν ἐφαίνοντο πλήθει τε ἄπειροι καὶ δυσπρόσοπτοι
 τὰ εἶδη, φθόγγον τε καὶ θόρυβον οὐκ ἑτέροις ὅμοιοι.

Περιβαλλόμενοι δὲ τοῦ πεδίου μέγα καὶ στρατοπεδεύσαν-
τες προὔκαλοῦντο τὸν Μάριον εἰς μάχην.

XVI. Ὁ δὲ τούτων μὲν οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐν δὲ τῷ χά-
ρακι τοὺς στρατιώτας συνείχε, καὶ καθήπειτο πικρῶς τῶν
θρασυνομένων, καὶ τοὺς προκίπτοντας ὑπὸ θυμοῦ καὶ 5
μάχεσθαι βουλομένους προδότης ἀπεκάλει τῆς πατρίδος.
Οὐ γὰρ ὑπὲρ θριάμβων τὴν φιλοτιμίαν εἶναι καὶ τρο-
παίων, ἀλλ' ὅπως νέφος τοσοῦτον πολέμου καὶ σκηπτὸν
ἰσάμενοι διασώσουσι τὴν Ἰταλίαν. Ταῦτα μὲν ἰδίᾳ πρὸς
τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ὁμοτίμους ἔλεγε, τοὺς δὲ στρα- 10
τιώτας ὑπὲρ τοῦ χάρακος ἰστάς ἀνὰ μέρος καὶ θεᾶσθαι
κελεύων εἰδίξε τὴν μορφήν ἀνέχεσθαι τῶν πολεμίων καὶ
τὴν φωνὴν ὑπομένειν ὅλως οὐσαν ἀλλόκοτον καὶ θη-
ριώδη, σκευὴν τε καὶ κίνησιν αὐτῶν καταμανθάνειν, ἅμα
τῷ χρόνῳ τὰ φαινόμενα δεινὰ ποιουμένους τῇ διανοίᾳ 15
χειροῦθη διὰ τῆς ὄψεως· ἤγειτο γὰρ πολλὰ μὲν ἐπιψεύ-
δεσθαι τῶν οὐ προσόντων τὴν καινότητα τοῖς φοβεροῖς,
ἐν δὲ τῇ συνηθείᾳ καὶ τὰ τῇ φύσει δεινὰ τὴν ἐκκληξιν
ἀποβάλλειν. Τῶν δὲ οὐ μόνον ἢ καθ' ἡμέραν ὄψις ἀφή-
ρει τι τοῦ θάμβους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀπειλὰς τῶν βαρ- 20
βάρων καὶ τὸν κόμπον οὐκ ἀνεκτὸν ὄντα θυμὸς αὐτοῖς
παριστάμενος ἐξεθέρμαινε καὶ διέφλεγε τὰς ψυχὰς, οὐ
μόνον ἀγόντων καὶ φερόντων τὰ πέριξ ἅπαντα τῶν πο-
λεμίων, ἀλλὰ καὶ τῷ χάρακι ποιουμένων προσβολὰς μετὰ
πολλῆς ἀσελγείας καὶ θρασύτητος, ὥστε φωνὰς καὶ δια- 25
γανακτῆσεις τῶν στρατιωτῶν πρὸς τὸν Μάριον ἐκφέρε-
σθαι· „Τίνα δὴ καταγνοὺς ἀνανδρίαν ἡμῶν Μάριος εἰρ-
γει μάχης ὥσπερ γυναίκας ὑπὸ κλεισὶ καὶ θυρωροῖς;
Φέρε, παθόντες ἀνδρῶν κάθος ἐλευθέρων ἐρώμεθα, πό-
τερον ἄλλους ἀναμένει μαχουμένους ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας, 30
ἡμῖν δὲ λειτουργοῖς χρήσεται διὰ παντός, ὅταν δέηται
τάφρους ὀρύσσειν καὶ πηλὸν ἐκκαθαίρειν καὶ ποταμούς

τινας παρατρέπειν; ἐπὶ ταῦτα γὰρ, ὡς εἶπεν, ἦσκει τοῖς πολλοῖς πόνοις ἡμᾶς, καὶ ταῦτα τῶν ὑπατειῶν ἀποδειξάμενος ἔργα τοῖς πολίταις ἐπάνεισιν. Ἡ τὰ Κάρβωνος αὐτὸν φοβεῖ καὶ Καικίανος, οὓς ἐνίκησαν οἱ πολέμιοι, πολὺ μὲν αὐτοὺς τῆς Μαρίου δόξης καὶ ἀρετῆς ἀποδέοντας, πολὺ δὲ χείρονα στρατὸν ἄγοντας; Ἀλλὰ καὶ καθεῖν τι δρωῦντας, ὡς ἐκείνοι, κάλλιον ἢ καθῆσθαι κορδουμένων τῶν συμμάχων θεατάς.“

XVII. Ταῦτ' ἀκούων ὁ Μάριος ἤδετο, καὶ κατεπράυνεν αὐτοὺς ὡς οὐκ ἐκείνοις ἀπιστῶν, ἀλλ' ἐκ τινων λόγων τὸν τῆς νίκης ἄμα καιρὸν καὶ τόπον ἐκδεχόμενος. Καὶ γὰρ τινα Σύραν γυναῖκα, Μάρθαν ὄνομα, μαντεύσθαι λεγομένην ἐν φορείῳ κατακειμένην σεμνῶς περιήγετο, καὶ θυσίας ἔθυσεν ἐκείνης κελευούσης. Ἦν πρότερον μὲν ἀπήλασεν ἡ σύγκλητος ἐντυχεῖν ὑπὲρ τούτων βουλομένην καὶ τὰ μέλλοντα προθεσπίζουσαν, ἐπεὶ δὲ πρὸς τὰς γυναῖκας εἰσιούσα διάπειραν ἐδίδου καὶ μάλιστα τῇ Μαρίου παρακαθίζουσα παρὰ τοὺς πόδας τῶν μονομάχων ἐπιτυχῶς προηγόρευε τὸν μέλλοντα νικᾶν, ἀναπεμφθεῖσα πρὸς Μάριον ὑπ' ἐκείνης ἐθανυμάζετο. Καὶ τὰ πολλὰ μὲν ἐν φορείῳ παρεκομίζετο, πρὸς δὲ τὰς θυσίας κατῆι φοινικίδα διπλῆν ἐμπεπορημένη καὶ λόγην ἀναδεδεμένην ταινίαις καὶ στεφανώμασι φέρουσα. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ δρᾶμα πολλοῖς ἀμφισβήτησιν παρεῖχεν, εἴτε πεπεισμένος ὡς ἀληθῶς εἴτε πλαττόμενος καὶ συννυποκρινόμενος ἐπιδείκνυται τὴν ἀνθρωπον. Τὸ δὲ περὶ τοὺς γῦπας θάυματος ἄξιον Ἀλέξανδρος ὁ Μύνδιος ἰστόρηκε. Δύο γὰρ εἰφαίνοντο πρὸ τῶν κατορθωμάτων αἰεὶ περὶ τὰς στρατείας καὶ παρηκολούθουν γνωριζόμενοι χαλκοῖς περιδεραίοις· ταῦτα δὲ οἱ στρατιῶται συλλαβόντες αὐτοὺς περιῆψαν, εἶτα ἀφῆκαν· ἐκ δὲ τούτου γνωρίζοντες ἤσπάζοντο τοὺς στρατιώτας, καὶ φανέντων ἐπὶ ταῖς ἐξόδοις

ἐχαιρον ὡς ἀγαθόν τι πράζοντες. Πολλῶν δὲ σημείων προφαινομένων τὰ μὲν ἄλλα χαρακτηῖρα κοινὸν εἶχεν, ἐκ δὲ Ἀμερίας καὶ Τουδέφτου, πόλεων Ἰταλικῶν, ἀπηγγέλθη νυκτὸς ᾧφθαι κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰχμᾶς τε φλογοειδεῖς καὶ θυρεοὺς διαφορομένους τὸ πρῶτον, εἶτα 5 συμπίπτοντας ἀλλήλοις καὶ σχήματα καὶ κινήματα λαμβάνοντας οἷα γίνεται μαχομένων ἀνδρῶν, τέλος δὲ τῶν μὲν ἐνδιδόντων, τῶν δ' ἐπιφερομένων, πάντας ἐπὶ δυσμᾶς ἄνῃναι. Περὶ τοῦτον δὲ πῶς τὸν χρόνον ἀφίκετο καὶ Βατάκης ἐκ Πεσσινοῦντος ὁ τῆς μεγάλης μητρὸς 10 ἱερεὺς, ἀπαγγέλλων ὡς ἡ θεὸς ἐκ τῶν ἀνακτόρων ἐφθέγγετο αὐτῷ, νίκην καὶ κράτος πολέμου Ῥωμαίοις ὑπάσχειν. Τῆς δὲ συγκλήτου προσεμένης καὶ τῇ θεῷ ναὸν ἐπινίκιον ἰδρύσασθαι ψηφισαμένης, τὸν Βατάκην εἰς τὸν δῆμον προελθόντα καὶ ταῦτα βουλόμενον εἰπεῖν ἐκώλυσε 15 δημαρχῶν Αὐλὸς Πομπήτιος, ἀγύρτην ἀποκαλῶν καὶ πρὸς ὕβριν ἀπελαύνων τοῦ βήματος· ὃ δὴ καὶ μάλιστα τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου πίστιν παρέσχεν. Οὐ γὰρ ἐφθῆ τῆς ἐκκλησίας λυθείσης ὁ Αὐλὸς εἰς οἶκον ἐπανελθεῖν, καὶ πυρετὸς ἐξήνθησεν αὐτῷ τοσοῦτος, ὥστε πᾶσι κατα- 20 φανῆ γενόμενον καὶ περιβόητον ἐντὸς ἐβδόμης ἡμέρας ἀποθανεῖν.

XVIII. Οἱ δὲ Τεύτονες ἐπεχείρησαν μὲν ἡσυχάζοντος τοῦ Μαρίου πολιορκεῖν τὸ στρατόπεδον, βέλεσι δὲ πολλοῖς ἐντυχόντες ἀπὸ τοῦ χάρακος φερομένοις καὶ τινὰς ἐξ 25 αὐτῶν ἀποβαλόντες ἐγνώσαν εἰς τοῦ μπροσθεν χωρεῖν ὡς ὑπερβαλοῦντες ἀδεῶς τὰς Ἄλπεις· καὶ συσκευασάμενοι παρήμειβον τὸ στρατόπεδον τῶν Ῥωμαίων, τότε δὴ μάλιστα καμπληθεῖς μήκει καὶ χρόνῳ τῆς παρόδου φανέντες· ἡμέραις γὰρ ἕξ λέγονται τὸν χάρακα τοῦ Μαρίου 30 παραμείψασθαι συνεχῶς ὀδεύοντες. Ἐπορεύοντο δὲ ἐγγύς, πυνθανόμενοι τῶν Ῥωμαίων μετὰ γέλωτος, εἰ τι

πρὸς τὰς γυναίκας ἐπιστέλλοιεν· αὐτοὶ γὰρ ἔσεσθαι τα-
 χέως παρ' αὐταῖς. Ἐπεὶ δὲ παρήλλαξαν οἱ βάρβαροι καὶ
 προήεσαν, ἄρας καὶ αὐτὸς ἐπηκολούθει σχεδὴν, ἐγγὺς
 μὲν αἰεὶ καὶ παρ' αὐτοὺς ἐκείνους ἰδρυνόμενος, ὄχυραῖς δὲ
 5 χρώμενος στρατοπεδείαις καὶ χωρία καρτερὰ προβαλλό-
 μενος, ὥστε ἐν ἀσφαλεῖ νυκτερεύειν. Οὕτω δὴ προϊόν-
 τες ἐγένοντο πρὸς τοὺς καλουμένοις ὕδασι Σεξιτοῖς, ὅθεν
 ἔδει πορευθέντας οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐν ταῖς Ἄλπεσιν εἶναι.
 Διὸ δὴ καὶ Μάριος ἐνταῦθα παρεσκευάζετο μάχεσθαι, καὶ
 10 κατέλαβε τῷ στρατοπέδῳ τόπον ἰσχυρὸν μὲν, ὕδωρ δὲ
 ἄφθονον οὐκ ἔχοντα, βουλόμενος, ὥς φασι, καὶ τούτῳ 416
 παροξῦναι τοὺς στρατιώτας. Πολλῶν γέ τοι δυσχεραι-
 νόντων καὶ διψήσειν λεγόντων δεῖξας τῇ χειρὶ ποταμόν
 τινα ῥέοντα πλησίον τοῦ βαρβαρικοῦ χάρακος, ἐκείθεν
 15 αὐτοῖς ἔφησεν εἶναι ποτὸν ὄνιον αἵματος. „Τί οὖν“ ἔφα-
 σαν „οὐκ εὐθύς ἡμᾶς ἄγεις ἐπ' αὐτούς, ἕως ὕγρον τὸ
 αἷμα ἔχομεν;“ Κἀκεῖνος ἠρέμα τῇ φωνῇ „Πρότερον“ εἶ-
 πεν „ὄχυρωτέον ἡμῖν τὸ στρατόπεδον.“

XIX. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται καίπερ ἀσχάλλοντες
 20 ἐπέιθοντο· τῆς δὲ θεραπείας τὸ πλῆθος οὐτ' αὐτοὶ πο-
 τὸν οὐθ' ὑποξυγίους ἔχοντες ἀθρόοι κατέβαινον ἐπὶ τὸν
 ποταμόν, οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ πελέκεις, ἐνιοὶ δὲ καὶ ξίφη
 καὶ λόγχαις ἅμα τοῖς ὕδρῳις ἀναλαβόντες, ὡς καὶ διὰ
 μάχης ὑδρευσόμενοι. Τούτοις τὸ πρῶτον ὀλίγοι προσε-
 25 μάχοντο τῶν πολεμίων· ἔτυχον γὰρ ἀριστῶντες οἱ πολ-
 λοι μετὰ λουτρῶν, οἱ δὲ ἐλούοντο. Ῥήγγυσι γὰρ αὐτόθι
 ναμάτων θερμῶν πηγᾶς ὁ χῶρος· καὶ μέρος τι περὶ
 ταῦτα τοὺς βαρβάρους εὐπαθοῦντας καὶ πανηγυρίζον-
 τας ἠδονῇ καὶ θαύματι τοῦ τόπου κατέλαβον οἱ Ῥωμαῖοι.
 30 Πρὸς δὲ τὴν κραυγὴν πλειόνων συντρεχόντων τῷ τε
 Μαρίῳ χαλεπὸν ἦν ἔτι τοὺς στρατιώτας ἐπισχεῖν περὶ
 τῶν οἰκετῶν δεδιότας, καὶ τῶν πολεμίων τὸ μακμώτατον

μέρος, ὅφ' οὗ προήττητο Ῥωμαῖοι μετὰ Μαλλίου καὶ
Καιπίωνος πρότερον (Ἄμβρωνες ἀνομάζοντο καὶ πλήθος
ὑπὲρ τρισμυρίους αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἦσαν), ἀναίξαντες
ἐπὶ τὰς πανοπλίας ἐχώρουν. Τὰ μὲν οὖν σώματα πλη- 5
σμονῇ βεβαρημένοι, τοῖς δὲ φρονήμασι γαῦροι καὶ δια-
κεχυμένοι πρὸς τὸν ἄκρατον, οὐκ ἀτάκτοις οὐδὲ μανιώ-
δεσι φερόμενοι δρόμοις οὐδὲ ἄναρθρον ἀλαλαγμὸν ἔν-
τες, ἀλλὰ κρούοντες θυμῷ τὰ ὄπλα καὶ συναλλόμενοι
πάντες ἅμα τὴν αὐτῶν ἐφθέγγοντο πολλάκις προσηγο-
ρίαν Ἄμβρωνες, εἴτε ἀνακαλούμενοι σφᾶς αὐτοῦς, εἴτε 10
τοὺς πολεμίους τῇ προδηλώσει προεκφοβοῦντες. Τῶν δὲ
Ἰταλικῶν πρῶτοι καταβαίνοντες ἐπ' αὐτοὺς Λίγυες, ὡς
ἤκουσαν βοῶντων καὶ συνῆκαν, ἀντεφώνουν καὶ αὐτοὶ
τὴν πάτριον ἐπίκλησιν αὐτῶν εἶναι· σφᾶς γὰρ αὐτοὺς
οὕτως κατὰ γένος ὀνομάζουσι Λίγυες. Πυκνὸν οὖν καὶ 15
παράλληλον ἀντήχει πρὶν εἰς χεῖρας συνελθεῖν τὸ ἀνα-
φώνημα· καὶ τῶν στρατῶν ἑκατέροις ἀνὰ μέρος συνανα-
φθεγγομένων καὶ φιλοτιμουμένων πρῶτον ἀλλήλους τῷ
μεγέθει τῆς βοῆς ὑπερβαλέσθαι, παρώξυνε καὶ διηρόδιζε
τὸν θυμὸν ἢ κραυγῇ. Τοὺς μὲν οὖν Ἄμβρωνας διέσπασε 20
τὸ φεῖθρον· οὐ γὰρ ἐφθασαν εἰς τάξιν καταστῆναι δια-
βάντες, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις εὐθύς μετὰ δρόμου τῶν Λι-
γύων προσπεσόντων ἐν χερσὶν ἦν ἡ μάχη· τοῖς δὲ Λίγυσι
τῶν Ῥωμαίων ἐπιβοηθούντων καὶ φερομένων ἄνωθεν
ἐπὶ τοὺς βαρβάρους βιασθέντες ἐτράποντο. Καὶ πλείστοι 25
μὲν αὐτοῦ περὶ τὸ φεῖθρον ὠθούμενοι κατ' ἀλλήλων
ἐπαίοντο καὶ κατεπίμπλασαν φόνου καὶ νεκρῶν τὸν πο-
ταμὸν, τοὺς δὲ διαβάντες οἱ Ῥωμαῖοι μὴ τολμῶντας ἀνα-
στρέφειν ἐκτεινον ἄχρι τοῦ στρατοπέδου καὶ τῶν ἀμαξῶν
φεύγοντας. Ἐνταῦθα δὲ αἱ γυναῖκες ἀπαντῶσαι μετὰ 30
ξίφων καὶ πελέκεων δεινὸν τετριγνύται καὶ περίθυμον
ἠμύνοντο τοὺς φεύγοντας ὁμοίως καὶ τοὺς διώκοντας,

τούς μὲν ὡς προδότας, τούς δὲ ὡς πολεμίους, αναπεφυρμένοι μαχομένοις καὶ χερσὶ γυμναῖς τούς τε θυρεοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀποσπᾶσαι καὶ τῶν ξιφῶν ἐπιλαμβανόμεναι, καὶ τραύματα καὶ διακοπὰς σωμάτων ὑπομένουσαι, ἕ
6 μέχρι τελευτῆς ἀήττητοι τοῖς θυμοῖς. Τὴν μὲν οὖν παραποτάμιον μάχην οὕτω κατὰ τύχην μᾶλλον ἢ γνώμῃ τοῦ στρατηγοῦ γενέσθαι λέγουσιν.

XX. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς τῶν Ἀμβρόνων οἱ Ῥωμαῖοι διαφθείραντες ἀνεχώρησαν ὀπίσω καὶ σκότος ἐπέσχευεν, 10 οὐχ ὡσπερ ἐπ' εὐτυχίῃματι τοσοῦτον τὸν στρατὸν ἐδέξαντο παιᾶνες ἐπινίκιοι καὶ πότιοι κατὰ σκηναῖς καὶ φιλοφροσύναι περὶ δεῖπνα καὶ τὸ πάντων ἡδιστὸν ἀνδράσιν 417 εὐτυχῶς μεμαχημένοις, ὕπνος ἤπιος, ἀλλ' ἐκείνην μάλιστα τὴν νύκτα φοβερὰν καὶ ταραχώδη διήγαγον. Ἦν 15 μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀχαράκωτον τὸ στρατόπεδον καὶ ἀτείχιστον, ἀπελείποντο δὲ τῶν βαρβάρων ἔτι πολλὰι μυριάδες ἀήττητοι, καὶ συμμεμιγμένων τούτοις, ὅσοι διαπεφεύγεσαν, τῶν Ἀμβρόνων ὄδυρμὸς ἦν διὰ νυκτός, οὐ κλαυθμοῖς οὐδὲ στεναγμοῖς ἀνθρώπων εἰκῶς, ἀλλὰ θηρομι- 20 γῆς τις ὠρυγὴ καὶ βρύχημα μεμιγμένον ἀπειλαῖς καὶ θρήνοις ἀναπεμπόμενον ἐκ πλήθους τοσοῦτου τὰ τε πέριξ ὄρη καὶ τὰ κοῖλα τοῦ ποταμοῦ περιεφάνει. Καὶ κατεῖχε φρικῶδης ἤχος τὸ πεδίον, τούς δὲ Ῥωμαίους δέος, αὐτόν τε τὸν Μάριον ἐκπληξίς ἄκοσμόν τινα καὶ ταρα- 25 χώδη νυκτομαχίαν προσδεχόμενον. Οὐ μὴν ἐπῆλθον οὔτε νυκτός οὔτε τῆς ἐπιούσης ἡμέρας, ἀλλὰ συντάττοντες ἑαυτοὺς καὶ παρασκευαζόμενοι διετέλουν. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος, ἦσαν γὰρ ἐκ κεφαλῆς τῶν βαρβάρων νάπαι περικλιναῖς καὶ κατάσκιιοι δρυμοῖς αὐλῶνες, ἐνταῦθα 30 Κλαύδιον Μάρκελλον ἐκπέμπει μετὰ τρισχιλίων ὀπλιτῶν, ἐνεδρεῦσαι κελύσας κρύφα καὶ μαχομένοις ἐξόπισθεν

ἐπιφανῆσαι. Τοὺς δὲ ἄλλους δειπνήσαντας ἐν ὄρῳ καὶ κοιμηθέντας ἅμ' ἡμέρᾳ συντάττε πρὸ τοῦ χάρακος ἀγαγών, καὶ προσέξεμπε τοὺς ἰππέας εἰς τὸ πεδῖον. Θεασάμενοι δὲ οἱ Τεύτονες οὐκ ἠνέσχοντο καταβαίνοντας αὐτοῖς ἐξ Ἰσου διαγωνίζεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ σὺν ἑτάχει καὶ δι' ὀργῆς ὀπλισάμενοι τῷ λόφῳ προσέβαλον. Ὁ δὲ Μάριος ἐκασταχοῦ διαπέμπων τοὺς ἡγεμόνας ἐστάναι καὶ καρτερεῖν παρεκάλει, πελασάντων δὲ εἰς ἐπικτὸν ἐξακοντίσαι τοὺς ὑσσοὺς, εἶτα χρῆσθαι ταῖς μαχαίραις καὶ τοῖς θυρεοῖς ἀντερείσαντας βιάζεσθαι· τῶν γὰρ τό- 10 πων ἐπισφαλῶν ὄντων ἐκείνοις οὔτε τόνον ἔξειν τὰς πληγὰς οὔτε φώμην τὸν συνασπισμὸν, ἐν περιτροπῇ καὶ σάλφῳ τῶν σωμάτων ὄντων διὰ τὴν ἀνωμαλίαν. Ταῦτα ἅμα παρήνει καὶ δρωῶν ἑωρᾶτο πρῶτος· οὐδενὸς γὰρ ἦσκητο χεῖρον τὸ σῶμα, καὶ πάντας πολὺ τῇ τόλμῃ πα- 15 ρήλλαττεν.

XXI. Ὡς οὖν ἀντιστάντες αὐτοῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ συμπεσόντες ἔσχον ἄνω φερομένους, ἐκθλιβόμενοι κατὰ μικρὸν ὑπεχώρουν εἰς τὸ πεδῖον· καὶ τῶν πρώτων ἦδη καθισταμένων εἰς τάξιν ἐν τοῖς ἐπιπέδοις βοή καὶ δια- 20 σπασμὸς ἦν περὶ τοὺς ὀπισθεν. Ὁ γὰρ καιρὸς οὐκ ἔλαθε τὸν Μάρκελλον, ἀλλὰ τῆς κραυγῆς ὑπὲρ τοὺς λόφους ἄνω φερομένης ἀναστήσας τοὺς μετ' αὐτοῦ δρόμῳ καὶ ἀλαλαγμῷ προσέπιπτε κατὰ νώτου, κτείνων τοὺς ἐσχάτους. Οἱ δὲ τοὺς πρὸ αὐτῶν ἐπισπώμενοι ταχὺ πᾶν τὸ 25 στράτευμα ταραχῆς ἐπέπλησαν, οὐ πολὺν τε χρόνον ἠνέσχοντο παιόμενοι διχόθεν, ἀλλὰ τὴν τάξιν λύσαντες ἐφηνγον. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι διώκοντες αὐτῶν μὲν ὑπὲρ δέκα μυριάδας ἢ ζῶντας εἶλον ἢ κατέβαλον, σκηνῶν δὲ καὶ ἁμαξῶν καὶ χρημάτων κρατήσαντες, ὅσα μὴ διε- 30 κλάπη, Μάριον λαβεῖν ἐψηφίσαντο. Καὶ δωρεᾶς ταύτης λαμπροτάτης τυχῶν οὐδὲν ἄξιον ἔχειν ὧν ἐστρατήγησεν

ἐνομίσθη διὰ τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος. Ἅτεροι δὲ περὶ τῆς δωρεᾶς τῶν λαφύρων οὐχ ὁμολογοῦσιν, οὐδὲ περὶ τοῦ πλήθους τῶν πεσόντων. Μασσαλιήτας μέντοι λέγουσι τοῖς ὀστέοις περιθριγκῶσαι τοὺς ἀμπελωνας, τὴν δὲ γῆν, τῶν νεκρῶν καταναλωθέντων ἐν αὐτῇ καὶ διὰ χειμῶνος ὄμβρων ἐπιπεσόντων, οὕτως ἐκλιπανθῆναι καὶ γενέσθαι διὰ βάρους περίπλεω τῆς σηπεδόνος ἐνδύσης, ὥστε καρπῶν ὑπερβάλλον εἰς ὥρας πλήθος ἐξενεγκεῖν καὶ μαρτυρῆσαι τῷ Ἀρχιλόχῳ λέγοντι κιαίνεσθαι πρὸς 418
 10 τοῦ τοιοῦτου τὰς ἀρούρας. Ἐπεικῶς δὲ ταῖς μεγάλαις μάχαις ἑξαισίους ἕτεοὺς ἐπικαταρρήγγυσθαι λέγουσιν, εἴτε δαιμονίου τινὸς τὴν γῆν καθαροῖς καὶ διίπετέσιν ἀγνίζοντος ὕδασι καὶ κατακλύζοντος, εἴτε τοῦ φόνου καὶ τῆς σηπεδόνος ἐξανίσεως ὑγρὰν καὶ βαρεῖαν ἀναθυμία-
 15 σιν, ἢ τὸν ἀέρα συνίστησιν εὐτρεπτον ὄντα καὶ ῥάδιον μεταβάλλειν ἀπὸ σμικροτάτης ἐπὶ πλείστον ἀρχῆς.

XXII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ὁ Μάριος τῶν βαρβαρικῶν ὄπλων καὶ λαφύρων τὰ μὲν ἐκπρεπῆ καὶ ὀλόκληρα καὶ πομπικῆν ὄψιν τῷ θριάμβῳ δυνάμενα παρασχεῖν ἐπέ-
 20 λεξε, τῶν δὲ ἄλλων ἐπὶ πυρᾶς μεγάλης κατασφραεύσας τὸ πλήθος ἔθυσσε θυσίαν μεγαλοπρεπῆ. Καὶ τοῦ στρατοῦ παρεστῶτος ἐν ὄπλοις ἐστεφανωμένου περιζωσάμενος αὐτός, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἀναλαβὼν τὴν περιπόρφυρον καὶ λαβὼν δᾶδα καιομένην καὶ δι' ἀμφοτέρων τῶν χει-
 25 ρῶν ἀνασχὼν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἔμελλεν ὑφήσειν τῇ πυρᾷ· καὶ προσελαύνοντες ἵπποις ἐσφῶντο φίλοι σὺν τάχει πρὸς αὐτόν, ὥστε πολλὴν γενέσθαι σιωπὴν καὶ προσδοκίαν ἀπάντων. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἦσαν, ἀποπηδήσαν-
 30 αὐτὸν ὑπατον ἠρῆσθαι, καὶ γράμματα περὶ τούτων ἀπέδοσαν. Μεγάλως οὖν χαρᾶς τοῖς ἐπινικίοις προσγενομένης ὅ τε στρατὸς ὑφ' ἡδονῆς ἐνοπλίῳ τινὶ κρότῳ καὶ πα-

τάφω συνηλάλαξαν, και τῶν ἡγεμόνων τὸν Μάριον αὐτῆς ἀναδούτων δάφνης στεφάνοις ἐνήψε τὴν πυρὰν και τὴν θυσίαν ἐπετελείωσεν.

XXIII. Ἡ δὲ μηθὲν ἑῷσα τῶν μεγάλων εὐτυχημάτων ἄκρατον εἰς ἡδονὴν και καθαρόν, ἀλλὰ μίξει κακῶν και ἀγαθῶν ποικίλλουσα τὸν ἀνθρώπινον βίον ἢ τύχη τις ἢ νέμεσις ἢ πραγμάτων ἀναγκαῖα φύσις οὐ πολλὰς ὕστερον ἡμέραις ἐπήγαγε τῷ Μαρῖῳ τὴν περὶ Κάτλου τοῦ συναρχοντος ἀγγελίαν, ὡσπερ ἐν εὐδία και γαλήνῃ νέφος, αὐτῆς ἕτερον φόβον και χειμῶνα τῇ Ῥώμῃ περιστήσασα. 10 Ὁ γὰρ δὴ Κάτλος ἀντικαθήμενος τοῖς Κίμβροις τὰς μὲν ὑπερβολὰς τῶν Ἄλπεων ἀπέγνω φυλάσσειν, μὴ κατὰ πολλὰ τὴν δύναμιν μέρη διαιρεῖν ἀναγκαζόμενος ἀσθενῆς γένοιτο, καταβὰς δ' εὐθὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν και τὸν Ἄτισῶνα ποταμὸν λαβὼν πρὸ αὐτοῦ και φραζάμενος 15 πρὸς τὰς διαβάσεις ἐκατέρωθεν ἰσχυροῖς χαρακώμασιν, ἐξευξε τὸν πόρον, ὡς ἐπιβοηθεῖν εἴη τοῖς πέραν, εἰ πρὸς τὰ φρούρια βιάζοιντο διὰ τῶν στενωπῶν οἱ βάρβαροι. Τοῖς δὲ τοσοῦτον περιῆν ὑπεροψίας και θράσους κατὰ τῶν πολεμίων, ὡστε ῥώμην και τόλμαν ἐπιδεικνύμενοι μᾶλ- 20 λον ἢ πράττοντές τι τῶν ἀναγκαίων γυμνοὶ μὲν ἦνείχοντο νιφόμενοι και διὰ πάγων και χιόνος βαθείας τοῖς ἄκροις προσέβαινον, ἄνωθεν δὲ τοὺς θυρεοὺς πλατεῖς ὑποτιθέντες τοῖς σώμασιν, εἴτα ἀφιέντες αὐτοὺς ὑπεφέροντο κατὰ κρημνῶν ὀλισθήματα και λισσάδας ἀχανεῖς 25 ἐχόντων. Ὡς δὲ παραστρατοπεδεύσαντες ἐγγὺς και κατασκεψάμενοι τὸν πόρον ἤρξαντο χοῦν, και τοὺς πέριξ λόφους ἀναρρηγνύντες, ὡσπερ οἱ γίγαντες, ἅμα δένδρα πρόρριζα και κρημνῶν σπαράγματα και γῆς κολωνοὺς ἐφόρουσαν εἰς τὸν ποταμὸν, ἐκθλίβοντες τὸ ρεῦμα και τοῖς 30 ἐρείδουσι τὰ ξεύγματα βάθροις ἐφιέντες βάρη μεγάλα συρόμενα κατὰ ροῦν και τινάττοντα ταῖς πληγαῖς τὴν

γέφυραν, ἀποδειλιάσαντες οἱ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν
 ἐξέλιπον τὸ μέγα στρατόπεδον καὶ ἀνεχώρουν. Ἐνθα δὴ
 Κάτλος ἔδειξεν ἑαυτὸν, ὥσπερ χρὴ τὸν ἀγαθὸν καὶ τέ-
 λειον ἄρχοντα, τὴν αὐτοῦ δόξαν ἐν ὑστέρω τῶν πολιτῶν
 5 τιθέμενον. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἔπειθε τοὺς στρατιώτας μένειν,
 ἀλλ' ἑώρα περιδεῶς ἀναξυγνύντας, ἄρασθαι κελεύσας 419
 τὸν αἰετὸν εἰς τοὺς πρώτους τῶν ἀπερχομένων ὠρμησε
 δρόμῳ καὶ πρῶτος ἤγειτο, βουλόμενος αὐτοῦ τὸ αἰσχρὸν,
 ἀλλὰ μὴ τῆς πατρίδος γενέσθαι, καὶ δοκεῖν μὴ φεύγον-
 10 τας, ἀλλ' ἐπομένους τῷ στρατηγῷ ποιεῖσθαι τὴν ἀποχώ-
 ρησιν. Οἱ δὲ βάρβαροι τὸ μὲν πέραν τοῦ Ἀτिसῶνος φρού-
 ριον ἐπελθόντες ἔλαβον, καὶ τοὺς αὐτόθι Ῥωμαίους ἀν-
 δρῶν κρατίστους γενομένους καὶ προκινδυνεύσαντας
 ἀξίως τῆς πατρίδος θαυμάσαντες ὑποσπόνδους ἀφήκαν,
 15 ὁμόσαντες τὸν χαλκοῦν ταῦρον, ὃν ὑστερον ἀλόντα μετὰ
 τὴν μάχην εἰς τὴν Κάτλου φασὶν οἰκίαν ὥσπερ ἀκροδί-
 νιον τῆς νίκης κομισθῆναι. Τὴν δὲ χάραν ἔρημον βοη-
 θείας ἐπιχυθέντες ἐπόρθουν.

XXIV. Ἐπὶ τούτοις ἐκαλεῖτο Μάριος εἰς τὴν Ῥώμην·
 20 καὶ παραγενόμενος, πάντων αὐτὸν οἰομένων θριαμβεύ-
 σειν καὶ τῆς βουλῆς προθύμως ψηφισαμένης, οὐκ ἤξιω-
 σεν, εἴτε τοὺς στρατιώτας καὶ συναγωνιστὰς ἀποστερη-
 σαι τῆς φιλοτιμίας μὴ βουλόμενος, εἴτε πρὸς τὰ παρόντα
 θαρρύνων τὸ πλῆθος, ὡς τῇ τύχῃ τῆς πόλεως παρακα-
 25 τατιθέμενος τὴν τῶν πρώτων κατορθωμάτων δόξαν ἐν
 τοῖς δευτέροις λαμπροτέραν ἀποδοθησομένην. Διαλε-
 χθεις δὲ τὰ πρόποντα τῷ καιρῷ καὶ πρὸς τὸν Κάτλον
 ἐξορμήσας, τοῦτόν τε παρεθάρρυνε καὶ τοὺς αὐτοῦ με-
 τεπέμπετο στρατιώτας ἐκ Γαλατίας. Ὡς δὲ ἀφίκοντο,
 30 διαβὰς τὸν Ἡριδανὸν εἰργεῖν ἐπειρᾶτο τῆς ἐντὸς Ἰτα-
 λίας τοὺς βαρβάρους. Οἱ δὲ τοὺς Τεύτονας ἐκδέχεσθαι
 καὶ θαυμάζειν ὡς βραδυνόντων φάσκοντες ἀνεβάλλοντο

τὴν μάχην, εἴτε ἀγνοοῦντες ὄντως τὴν ἐκείνων φθοράν, εἴτε βουλόμενοι δοκεῖν ἀπιστεῖν. Καὶ γὰρ τοὺς ἀγγέλλοντας ἠκίζοντο δεινῶς καὶ τὸν Μάριον ἦτον πέμψαντες ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀδελφοῖς χῶραν καὶ πόλεις ἱκανὰς ἐνοικεῖν. Ἐρομένου δὲ τοῦ Μαρίου τοὺς πρέσβεις περὶ τῶν 5 ἀδελφῶν, κακείνων ὀνομασάντων τοὺς Τεύτονας, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἐγέλασαν, ὁ δὲ Μάριος ἔσκωψεν εἰπὼν „Ἐὰτε τοῖνυν τοὺς ἀδελφούς· ἔχουσι γὰρ γῆν ἐκεῖνοι καὶ διὰ παντὸς ἔξουσι παρ' ἡμῶν λαβόντες.“ Οἱ δὲ πρέσβεις τὴν εἰρωνεῖαν συνέντες ἐλοιδόρουν αὐτὸν ὡς δίκην 10 ὑπέξοντα, Κίμβροις μὲν αὐτίκα, Τεύτοσι δὲ ὅταν παραγένωνται. „Καὶ μὴν ἀρρῆσαι“ ἔφη ὁ Μάριος „καὶ οὐχ ἔξει καλῶς ὑμῖν ἀπαλλαγῆναι πρότερον ἢ τοὺς ἀδελφούς ἀσπάσασθαι.“ Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐκέλευσε τοὺς βασιλεῖς τῶν Τευτόνων προαχθῆναι δεδεμένους· ἐάλωσαν γὰρ ἐν 15 ταῖς Ἄλπεσι φεύγοντες ὑπὸ Σηκουανῶν.

XXV. Ὡς δὲ ἀπηγγέλη ταῦτα τοῖς Κίμβροις, αὐτίς ἐξ ἀρχῆς ἐχώρου ἐπὶ τὸν Μάριον ἡσυχάζοντα καὶ διαφυλάττοντα τὸ στρατόπεδον. Λέγεται δὲ εἰς ἐκείνην τὴν μάχην πρῶτον ὑπὸ Μαρίου καινοτομηθῆναι τὸ περὶ τοὺς 20 ὕσους. Τὸ γὰρ εἰς τὸν σίδηρον ἔμβλημα τοῦ ξύλου πρότερον μὲν ἦν δυοὶ περόναις κατειλημμένον σιδηραῖς, τότε δὲ ὁ Μάριος τὴν μὲν, ὡσπερ εἶχεν, εἶασε, τὴν δ' ἑτέραν ἐξελὼν ξύλινον ἤλον εὐθραυστον ἀντ' αὐτῆς ἐνέβαλε, τεχνάζων προσπεδόντα τὸν ὕσον τῷ θυρεῷ τοῦ πολε- 25 μίου μὴ μένειν ὀρθόν, ἀλλὰ τοῦ ξυλίνου κλασθέντος ἤλου καμπὴν γίνεσθαι περὶ τὸν σίδηρον καὶ παρέλκεσθαι τὸ δόρυ, διὰ τὴν στρεβλότητα τῆς αἰχμῆς ἐνεχόμενον. Βοιωρικῶς δὲ ὁ τῶν Κίμβρων βασιλεὺς ὀλιγοστὸς προσιππεύσας τῷ στρατοπέδῳ προῦκαλεῖτο τὸν Μάριον, 30 ἡμέραν ὀρίσαντα καὶ τόπον προελθεῖν καὶ διαγωνίσασθαι περὶ τῆς χώρας. Τοῦ δὲ Μαρίου φήσαντος οὐδέποτε

Ῥωμαίους συμβούλους κεκρησθαι περὶ μάχης τοῖς πολε-
 μίοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χρυεῖσθαι τοῦτο Κίμβροις, ἡμέ-
 ραν μὲν ἔθεντο τὴν ἀπ' ἐκείνης τρίτην, χώραν δὲ τὸ πε-
 δῖον τὸ περὶ Βερκέλλας, Ῥωμαίοις μὲν ἐπιτήδειον ἐνι-
 5 πάσασθαι, τῶν δὲ ἀνάχυσιν τῷ πλήθει παρασχεῖν. Τηρή-
 σαντες οὖν τὸν ὠρισμένον χρόνον ἀντιπαρετάσσοντο,
 Κάτλος μὲν ἔχων δισμυρίους καὶ τριακοσίους στρατιώ-
 420 τας, οἱ δὲ Μαρίου δισχίλιοι μὲν ἐπὶ τρισμυρίοις ἐγένοντο,
 περιέσχον δὲ τὸν Κάτλον ἐν μέσῳ νεμηθέντες εἰς ἐκάτε-
 10 ρον κέρας, ὡς Σύλλας, ἡγωνισμένος ἐκείνην τὴν μάχην,
 γέγραφε. Καὶ φησι τὸν Μάριον ἐλπίσαντα τοῖς ἄκροις
 μάλιστα καὶ κατὰ κέρας συμπεσεῖν τὰς φάλαγγας, ὅπως
 ἴδιος ἢ νίκη τῶν ἐκείνου στρατιωτῶν γένοιτο καὶ μὴ με-
 15 τάσχοι τοῦ ἀγῶνος ὁ Κάτλος μηδὲ προσμίξειε τοῖς πολε-
 μίοις, κόλπωμα τῶν μέσων, ὥσπερ εἰσθεν ἐν μεγάλοις
 μετώποις, λαμβανόντων, οὕτω διαστήσαι τὰς δυνάμεις·
 ὅμοια δὲ καὶ τὸν Κάτλον αὐτὸν ἀπολογεῖσθαι περὶ τού-
 των ἱστοροῦσι, πολλὴν κατηγοροῦντα τοῦ Μαρίου κα-
 κοήθειαν πρὸς αὐτόν. Τοῖς δὲ Κίμβροις τὸ μὲν πεζὸν ἐκ
 20 τῶν ἐρυμάτων καθ' ἡσυχίαν προΐει, βάθος ἴσον τῷ με-
 τῶπῳ ποιούμενον· ἐκάστη γὰρ ἐπέσχε πλευρὰ σταδίους
 τριάκοντα τῆς παρατάξεως· οἱ δὲ ἰππεῖς μύριοι καὶ πεν-
 τακισχίλιοι τὸ πλήθος ὄντες ἐξήλασαν λαμπροί, κράνη
 μὲν εἰκασμένα θηρίων φοβερῶν χάσμασι καὶ προτομαῖς
 25 ἰδιομόρφους ἔχοντες, ἃς ἐπαιρόμενοι λόφοις περρωτοῖς
 εἰς ὕψος ἐφαίνοντο μείζους, θώραξι δὲ κεκοσμημένοι σι-
 δηροῖς, θυρεοῖς δὲ λευκοῖς στίλβοντες. Ἀκόντισμα δὲ ἦν
 ἐκάστῳ διβολία· συμπεσόντες δὲ μεγάλας ἐχρῶντο καὶ
 βαρεῖαις μαχαίραις.

30 **XXVI.** Τότε δὲ οὐχὶ κατὰ στόμα προσεφέροντο τοῖς
 Ῥωμαίοις, ἀλλ' ἐκκλίνοντες ἐπὶ δεξιὰ ὑπήγον αὐτοὺς
 κατὰ μικρὸν, ἐμβάλλοντες εἰς τὸ μέσον αὐτῶν τε καὶ τῶν

πεζῶν ἐξ ἀριστερᾶς παρατεταγμένων. Καὶ συνείδον μὲν οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ τὸν δόλον, ἐπισχεῖν δὲ τοὺς στρατιώτας οὐκ ἔφθησαν, ἀλλ' ἐνὸς ἐκβοήσαντος, ὅτι φεύγουσιν οἱ πολέμιοι, πάντες ὤρμησαν διώκειν. Καὶ τὸ πεζὸν ἐν τούτῳ τῶν βαρβάρων ἐπήει καθάπερ πέλαγος 5 ἀχανὲς κινούμενον. Ἐνταῦθα νιψάμενος ὁ Μάριος τὰς χεῖρας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνασχὼν εὐξάτο τοῖς θεοῖς κατὰ ἐκατόμβης· εὐξάτο δὲ καὶ Κάτλος ὁμοίως ἀνασχὼν τὰς χεῖρας καθιερώσειν τὴν τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὸν δὲ Μάριον καὶ θύσαντα λέγεται τῶν ἱερῶν αὐτῷ 10 δειχθέντων μέγα φθειγξάμενον εἰπεῖν „Ἐμὴ ἡ νίκη.“ Γενομένης δὲ τῆς ἐφόδου πρᾶγμα νεμεσητὸν παθεῖν τὸν Μάριον οἱ περὶ Σύλλαν ἱστοροῦσι. Κονιορτοῦ γὰρ ἀρθέντος, οἷον εἰκός, ἀπλέτου καὶ τῶν στρατοπέδων ἀποκεκρυμμένων, ἐκείνον μὲν, ὡς τὸ πρῶτον ὤρμησε πρὸς 15 τὴν διώξιν, ἐπισπασάμενον τὴν δύναμιν ἀστοχήσαι τῶν πολεμίων καὶ παρενεχθέντα τῆς φάλαγγος ἐν τῷ πεδίῳ διαφέρεσθαι πολὺν χρόνον, τῷ δὲ Κάτλῳ τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τύχης συρραγῆναι, καὶ γενέσθαι τὸν ἀγῶνα κατ' ἐκείνον καὶ τοὺς ἐκείνου μάλιστα στρατιώτας, ἐν 20 οἷς αὐτὸς ὁ Σύλλας τετάχθαι φησί· συναγωνίσασθαι δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τὸ καῦμα καὶ τὸν ἥλιον ἀντιλάμποντα τοῖς Κίμβροις. Δεινοὶ γὰρ ὄντες ὑπομεῖναι κρήνη καὶ τόποις ἐντεθραμμένοι σκιεροῖς, ὡς λέλεκται, καὶ ψυχροῖς ἀντρέποντο πρὸς τὸ θάλλπος, ἰδρωτὰ τε μετὰ ἀσθματος πο- 25 λὺν ἐκ τῶν σωμαίων ἀφιέντες καὶ τοὺς θυρεοὺς προβαλλόμενοι πρὸ τῶν προσώπων, ἄτε δὴ καὶ μετὰ τροπᾶς θέρους τῆς μάχης γενομένης, ἃς ἄγουσι Ῥωμαῖοι πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς νομηγίας τοῦ νῦν μὲν Αὐγούστου, τότε δὲ Σεξτιλίου μηνός. Ὁνησε δὲ καὶ πρὸς τὸ θαρρεῖν 30 ὁ κονιορτὸς ἀποκρύψας τοὺς πολεμίους. Οὐ γὰρ κατεῖδον ἐκ πολλοῦ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ δρόμῳ τοῖς κατ' αὐτοὺς

ἕκαστοι προσμύξαντες ἐν χερσὶν ἦσαν ὑπὸ τῆς ὄψεως μὴ προεκφοβηθέντες. Οὕτω δ' ἦσαν διάπονοι τὰ σώματα καὶ κατηθληκότες, ὡς μῆτε ἰδρουντά τινα μῆτε ἀσθμαίνοντα Ῥωμαίων ὀφθῆναι διὰ πνίγους τοσοῦτου καὶ 5 μετὰ δρόμου τῆς συρράξεως γενομένης, ὡς τὸν Κάτλον 421 αὐτὸν ἱστορεῖν λέγουσι μεγαλύνοντα τοὺς στρατιώτας.

XXVII. Τὸ μὲν οὖν πλείστον μέρος καὶ μαχιμώτατον τῶν πολεμίων αὐτοῦ κατεκόπη· καὶ γὰρ ἦσαν ὑπὲρ τοῦ μὴ διασπᾶσθαι τὴν τάξιν οἱ πρόμαχοι μακρᾶς ἀλύσεισι 10 πρὸς ἀλλήλους συνεχόμενοι διὰ τῶν ζωστήρων ἀναδεδεμέναις· τοὺς δὲ φεύγοντας ὥσαντες πρὸς τὸ χαράκωμα τραγικωτάτοις ἐνετύγχανον πάθεισιν. Αἱ γὰρ γυναῖκες ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν μελανείμονες ἐφροσῶσαι τοὺς τε φεύγοντας ἔκτεινον, αἱ μὲν ἄνδρας, αἱ δὲ ἀδελφοὺς, αἱ δὲ 15 πατέρας, καὶ τὰ νήπια τῶν τέκνων ἀπάγγουσαι ταῖς χερσὶν ἐρόλιπτον ὑπὸ τοὺς τροχοὺς καὶ τοὺς πόδας τῶν ὑποζυγίων, αὐτὰς δὲ ἀπέσφαττον. Μίαν δὲ φασιν ἐξ ἄκρου θυμοῦ κρεμαμένην τὰ παιδιά τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἐκατέρωθεν ἠρτήσθαι· τοὺς δὲ ἄν- 20 δρας ἀπορίᾳ δένδρων τοῖς κέρασι τῶν βοῶν, τοὺς δὲ τοῖς σκέλεσι προσδεῖν τοὺς αὐτῶν τραχήλους, εἶτα κέντρα προσφέροντας ἐξαλλομένων τῶν βοῶν ἐφελκομένους καὶ πατουμένους ἀπόλλυσθαι. Πλὴν καίπερ οὕτως αὐτῶν διαφθαρέντων, ἐάλωσαν ὑπὲρ ἑξ μυριάδας· αἱ δὲ τῶν 25 πεσόντων ἐλέγοντο δις τοσαῦται γενέσθαι. Τὰ μὲν οὖν χρήματα διήρπασαν οἱ Μαρίου στρατιῶται, τὰ δὲ λάφυρα καὶ τὰς σημαίας καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὸ Κάτλου στρατόπεδον ἀνενεχθῆναι λέγουσιν· ᾧ καὶ μάλιστα τεκμηρίω χρῆσθαι τὸν Κάτλον, ὡς κατ' αὐτὸν ἡ νίκη γένοιτο. Καὶ 30 μέντοι καὶ τοῖς στρατιώταις, ὡς ἔοικεν, ἐμπεσούσης ἐριδος, ἠρέθθησαν οἷον διαιτητὰ πρέσβεις Παρμιτῶν παρόντες, οὓς οἱ Κάτλου διὰ τῶν πολεμίων νεκρῶν ἄγοντες

ἐπεδείκνυντο τοῖς ἑαυτῶν ὑσσοῖς διαπεπαρμένους· γνώ-
ριμοι δ' ἦσαν ὑπὸ γραμμάτων, τοῦνομα τοῦ Κάτλου
παρὰ τὸ ξύλον αὐτῶν ἐγχαράξαντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῷ
Μαρίῳ προσετίθετο σύμπαν τὸ ἔργον ἢ τε προτέρα νίκη
καὶ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρχῆς. Μάλιστα δὲ οἱ πολλοὶ κτι-
στην τε Ῥώμης τρίτον ἐκείνον ἀνηγόρευον, ὡς οὐχ ἦτ-
τονα τοῦ Κελτικοῦ τοῦτον ἀπεωσμένον τὸν κίνδυνον,
εὐθυμούμενοί τε μετὰ παιδῶν καὶ γυναικῶν ἕκαστοι κατ'
οἶκον ἅμα τοῖς θεοῖς καὶ Μαρίῳ δέλπνου καὶ λοιβῆς ἀπήρ-
χοντο, καὶ θριαμβεύειν μόνον ἠξίουσαν ἀμφοτέρους τοὺς 10
θριαμβούς. Οὐ μὴν ἐθριαμβεύσεν οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τοῦ
Κάτλου, μέτριον ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις βουλόμενος
παρέχειν ἑαυτὸν ἔστι δὲ ὅτι καὶ τοὺς στρατιώτας φοβη-
θεῖς παρατεταγμένους, εἰ Κάτλος ἀπειρογίτο τῆς τιμῆς,
μηδὲ ἐκείνον ἔαν θριαμβεύειν. 15

XXVIII. Πέμπτην μὲν οὖν ὑπατείαν διεῖπε· τῆς δὲ
ἕκτης ὡς οὐδὲ εἰς πρώτης ὠρέγετο, θεραπείαις τὸν δῆμον
ἀναλαμβάνων καὶ πρὸς χάριν ἐνδιδούς τοῖς πολλοῖς, οὐ
μόνον παρὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ κοινὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς,
ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν ὑγρὸς τις εἶναι βουλό- 20
μενος καὶ δημοτικὸς, ἠκιστα τοιοῦτος πεφυκώς. Ἄλλ'
ἦν, ὡς λέγουσι, πρὸς πολιτείαν καὶ τοὺς ἐν ὄχλοις θορού-
βους ὑπὸ φιλοδοξίας ἀτολμότητος, καὶ τὸ παρὰ τὰς μάχας
ἀνέκπληκτον καὶ στάσιμον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀπέλειπεν
αὐτὸν ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐπαίνων καὶ ψόγων ἐξιστάμε- 25
νον. Καίτοι λέγεται Καμερίνων ἄνδρας ὁμοῦ χιλίους
διαπρεπῶς ἀγωνισαμένους ἐν τῷ πολέμῳ δωρησάμενος
πολιτεία, δοκοῦντος εἶναι τούτου παρανόμου καὶ τινῶν
ἐγκαλούντων, εἶπεῖν, ὅτι τοῦ νόμου διὰ τὸν τῶν ὄπλων
φόρον οὐ κατακούσειεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔοικεν 30
ἐκπλήσσεσθαι καὶ δεδιέναι τὴν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κραυ-
γὴν. Ἐν μὲν γε τοῖς ὄπλοις ἀξίωμα καὶ δύναμιν εἶχε διὰ

τὴν χρεῖαν, ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ περικοπτόμενος τὰ πρωτεῖα
 κατέφευγεν ἐπὶ τὴν τῶν πολλῶν εὐνοίαν καὶ χάριν, ὑπὲρ
 τοῦ μέγιστος γενέσθαι τὸ βέλτιστος εἶναι προϊέμενος.
 Πᾶσι μὲν οὖν προσέκρουε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, μάλιστα
 5 δὲ ὀρφωδῶν τὸν Μέτελλον ἡχαριστημένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ 422
 φύσει δι' ἀρετὴν ἀληθῆ πολεμοῦντα τοῖς οὐ κατὰ τὸ
 βέλτιστον ὑποδουμένοις τὰ πλήθη καὶ πρὸς ἡδονὴν δη-
 μαγωγούσιν, ἐπεβούλευε τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν τὸν ἄνδρα.
 Καὶ πρὸς τοῦτο Γλαυκίαν καὶ Σατορνῖνον, ἀνθρώπους
 10 θρασυτάτους καὶ πλήθος ἄπορον καὶ θορυβοποιὸν ὑπ'
 αὐτοῖς ἔχοντας, οἰκειωσάμενος εἰσέφερε νόμους δι' αὐ-
 τῶν· καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἐπάρας κατεμίγνυε ταῖς ἐκ-
 κλησίαις καὶ κατεστασίαζε τὸν Μέτελλον. Ὡς δὲ Ρουτί-
 λιος ἱστορεῖ, τὰ μὲν ἄλλα φιλαλήθης ἀνὴρ καὶ χρηστός,
 15 ἰδίᾳ δὲ τῷ Μαρίῳ προσκεκρονκῶς, [φησὶν, ὡς] καὶ τῆς
 ἕκτης ἔτυχεν ὑπατείας ἀργύριον εἰς τὰς φυλάς καταβα-
 λῶν πολὺ καὶ πριάμενος τὸ Μέτελλον ἐκκρουῖσαι τῆς
 ἀρχῆς, Οὐαλλέριον δὲ Φλάκκον ὑπηρέτην μᾶλλον ἢ συν-
 ἀρχοντα τῆς ὑπατείας λαβεῖν. Οὐδενὶ μέντοι τῶν πρὸ
 20 αὐτοῦ πλὴν μόνῳ Κορβίνῳ Οὐαλλερίῳ τοσαύτας ὑπα-
 τείας ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης
 εἰς τὴν τελευταίαν ἔτη πέντε καὶ τεσσαράκοντα γενέσθαι
 λέγουσι, Μάριος δὲ μετὰ τὴν πρώτην τὰς πέντε ὅμμη
 μιᾷ τύχῃς διέδραμε.

25 XXIX. Καὶ μάλιστα περὶ τὴν τελευταίαν ἐφθονεῖτο
 πολλὰ συνεξαμαρτάνων τοῖς περὶ τὸν Σατορνῖνον. Ὡν
 ἦν καὶ ὁ Νωνίου φόνος, ὃν ἀντιπαραγγέλλοντα δημαρ-
 χίαν ἀπέσφαξεν ὁ Σατορνῖνος. Εἶτα δημαρχῶν ἐπῆγε
 τὸν περὶ τῆς χώρας νόμον, ᾧ προσεγέγραπτο τὴν σύγ-
 30 κλητον ὁμόσαι προσελθοῦσαν, ἢ μὴν ἐμμενεῖν οἷς ἂν ὁ
 δῆμος ψηφίσαιτο καὶ πρὸς μηδὲν ὑπεναντιώσεσθαι.
 Τοῦτο τοῦ νόμου τὸ μέρος προσποιούμενος ἐν τῇ βουλῇ

διώκειν ὁ Μάριος οὐκ ἔφη δέξασθαι τὸν ὄρκον, οὐδὲ ἄλλον οἰεσθαι σωφρονοῦντα· καὶ γὰρ εἰ μὴ μοχθηρὸς ἦν ὁ νόμος, ὕβριν εἶναι τὰ τοιαῦτα τὴν βουλὴν διδόναι βιαζομένην, ἀλλὰ μὴ πειθοῖ μηδὲ ἐκούσαν. Ταῦτα δὲ οὐχ οὕτως φρονῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ τῷ Μετέλλῳ ἀπάτην περιτιθεὶς ἄφυκτον. Αὐτὸς μὲν γὰρ εἰς ἀρετῆς καὶ δεινότητος μερίδα τὸ ψεύσασθαι τιθέμενος λόγον οὐδένα τῶν πρὸς τὴν σύγκλητον ὠμολογημένων ἔξειν ἔμελλε, τὸν δὲ Μετέλλου εἰδὼς βέβαιον ἄνδρα καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀρχὴν μεγάλης ἀρετῆς κατὰ Πίνδαρον ἠγούμενον ἐβούλετο 10 τῇ πρὸς τὴν σύγκλητον ἀρνήσει προληφθέντα καὶ μὴ δεξάμενον τὸν ὄρκον εἰς ἀνήκεστον ἐμβαλεῖν πρὸς τὸν δῆμον ἔχθραν. Ὁ καὶ συνέβη. Τοῦ γὰρ Μετέλλου φήσαντος μὴ ὁμόσειν, τότε μὲν ἡ βουλή διελύθη, μετὰ δὲ ἡμέρας ὀλίγας τοῦ Σατορνίνου πρὸς τὸ βῆμα τοὺς συγκλητικοὺς 15 ἀνακαλουμένου καὶ τὸν ὄρκον ὁμνύειν ἀναγκάζοντος ὁ Μάριος παρελθὼν, γενομένης σιωπῆς καὶ πάντων εἰς ἐκείνον ἀνηρημένων, μακρὰ χαίρειν φράσας τοῖς ἐν τῇ βουλῇ νεανιευθεῖσιν ἀπὸ φωνῆς, οὐχ οὕτω πλατὺν ἔφη φορεῖν τὸν τράχηλον, ὡς προαποφαίνεσθαι καθάπαξ εἰς 20 πρᾶγμα τηλικούτου, ἀλλ' ὁμείσθαι καὶ τῷ νόμῳ πειθαρχῆσειν, εἴπερ ἔστι νόμος· καὶ γὰρ τοῦτο προσέθηκε τὸ σοφὸν ὥσπερ παρακάλυμμα τῆς αἰσχύνης. Ὁ μὲν οὖν δῆμος ἡσθεὶς ὁμόσαντος ἀνεκρότησε καὶ κατευφήμησε, τοὺς δὲ ἀρίστους κατήφεια δεινὴ καὶ μῖσος ἔσχε τοῦ Μα- 25 ρίου τῆς μεταβολῆς. Ὁμνυσαν οὖν ἅπαντες ἐφεξῆς δεδιότες τὸν δῆμον ἄχρι Μετέλλου· Μέτελλος δὲ, καίπερ ἀντιβολουμένων καὶ δεομένων τῶν φίλων ὁμόσαι καὶ μὴ περιβαλεῖν ἑαυτὸν ἐπιτιμίαις ἀνηκέστοις, ἀ κατὰ τῶν μὴ ὁμνούντων ὁ Σατορνίνος εἰσέφερεν, οὐχ ὑφήκατο τοῦ 30 φρονήματος οὐδὲ ὤμοσεν, ἀλλ' ἐμμένων τῷ ἦθει καὶ πᾶν παθεῖν δεινὸν ἐπὶ τῷ μηθὲν αἰσχρὸν ἐργάσασθαι παρε-

σκευασμένος ἀπῆλθεν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, διαλεγόμενος τοῖς
περὶ αὐτόν, ὡς τὸ κακόν τι πράξει φαῦλον εἶη, τὸ δὲ 423
καλὸν μὲν, ἀκινδύνως δέ, κοινόν, ἴδιον δὲ ἀνδρὸς ἀγα-
θοῦ τὸ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ πράσσειν. Ἐκ τούτου
5 ψηφίζεται Σατορνῖνος ἐπικηρῦξαι τοὺς ὑπάτους, ὅπως
πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ στέγης εἰρηγῆται Μέτελλος· καὶ τὸ
φαιλότατον αὐτοῖς τοῦ πλήθους παρῆν ἔτοιμον ἀπο-
κτιννύναι τὸν ἄνδρα. Τῶν δὲ βελτίστων περιπαθούτων
καὶ συντρεχόντων πρὸς τὸν Μέτελλον οὐκ εἶα στασιάζειν
10 δι' αὐτόν, ἀλλὰ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως ἔμφρονι λογι-
σμῷ χρῆσάμενος. „Ἡ γὰρ ἀμεινόνων“ ἔφη „τῶν πραγ-
μάτων γενομένων καὶ τοῦ δήμου μετανοήσαντος ἀφίξο-
μαι παρακαλούμενος, ἢ μενόντων ὁμοίων ἀπηλλάχθαι
κράτιστον.“ Ἄλλὰ γὰρ ὄσης μὲν ἀπέλαυσεν εὐνοίας παρὰ
15 τὴν φυγὴν καὶ τιμῆς Μέτελλος, ὃν δὲ τρόπον ἐν Ῥόδῳ
φιλοσοφῶν διηγήθη, βέλτιον ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γρα-
φομένοις εἰρήσεται.

XXX. Μάριος δὲ τὸν Σατορνῖνον ἀντὶ τῆς ὑπουρ-
γίας ταύτης ἐπὶ πᾶν προΐοντα τόλμης καὶ δυνάμεως πε-
20 ριορᾶν ἀναγκαζόμενος, ἔλαθεν οὐκ ἀνεκτὸν ἀπεργασά-
μενος κακόν, ἀλλ' ἀντικρὺς ὄπλοις καὶ σφαγαῖς ἐπὶ τυ-
ραννίδα καὶ πολιτείας ἀνατροπὴν πορευόμενον. Αἰδού-
μενος δὲ τοὺς κρατίστους, θεραπεύων δὲ τοὺς πολλούς,
ἔργον ἀνελεύθερον ἐσχάτως ὑπέμεινε καὶ παλίμβολον.
25 Ἐλθόντων γὰρ ὡς αὐτόν ὑπὸ νύκτα τῶν πρώτων ἀν-
δρῶν καὶ παρακαλούντων ἐπὶ τὸν Σατορνῖνον, ἑτέραις
θύραις ἐκείνου ὑπεδέξατο τούτων ἀγνοούντων· εἶτα
πρόφασιν λέγων πρὸς ἀμφοτέρους κοιλίας διάρροϊαν,
νῦν μὲν ὡς τούτους, νῦν δὲ ὡς ἐκείνον ἐπὶ τῆς οἰκίας
30 ἀνὰ μέρος διατρέχων συνέκρουε καὶ παρῶξενεν. Οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἰππέων συνισταμένων καὶ
ἀγανακτούντων ἐξήνεγκεν εἰς ἀγορὰν τὰ ὄπλα, καὶ κατα-

διωχθέντας αὐτοὺς εἰς τὸ Καπετώλιον εἶλε δίφει· τοὺς γὰρ ὀχετοὺς ἀπέκοψεν, οἱ δ' ἀπειπόντες ἐκείνον ἐκάλουν καὶ παρέδωκαν σφᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς λεγόμενης δημοσίας πίστεως. Ἐπεὶ δὲ παντοῖος γενόμενος ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τοὺς ἄνδρας οὐδὲν ᾤνησεν, ἀλλὰ κατιόντες εἰς ἀγορὰν 5 ἀνηρέθησαν, ἐκ τούτου τοῖς τε δυνατοῖς ἅμα καὶ τῷ δήμῳ προσκεκρουκῶς, τιμητείας παραπεσοῦσης, ἐπίδοξος ὢν οὐ μετήλθεν, ἀλλ' εἰσεν ἐτέρους ὑποδεεστέρους αἰρεθῆναι δεδιῶς ἀποτυχεῖν. Ἄλλως δὲ αὐτὸς ἐκαλλωπίζετο πολλοῖς μὴ θέλειν ἀπεχθάνεσθαι τοὺς βίους αὐτῶν καὶ 10 τὰ ἤθη πικρῶς ἐξετάζων.

XXXI. Δόγματος δὲ εἰσφερομένου Μέτελλον ἀπὸ τῆς φυγῆς ἀνακαλεῖσθαι, πολλὰ καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων μάτην ἐναντιωθεὶς τέλος ἀπέπε· καὶ δεξαμένου τὴν γνώμην τοῦ δήμου προθύμως, οὐχ ὑπομένων κατερχόμε- 15 νον ἐπιδεῖν τὸν Μέτελλον ἐξέπλευσεν εἰς Καππαδοκίαν καὶ Γαλατίαν, λόγῳ μὲν ἀποδώσων ἅς εὔξατο τῇ μητρὶ τῶν θεῶν θυσίας, ἐτέραν δὲ τῆς ἀποδημίας ἔχων ὑπόθεσιν λανθάνουσιν τοὺς πολλοὺς. Ἀφυγῆς γὰρ ὢν πρὸς εἰρήνην καὶ ἀπολίτευτος, ἠύξημένος δὲ τοῖς πολέμοις, εἶτα 20 κατὰ μικρὸν αὐθις ὑπὸ ἀργίας καὶ ἡσυχίας ἀπομαραίνεσθαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν δόξαν οἰόμενος, ἐξήτει καινῶν πραγμάτων ἀρχάς. Ἦλπιζε γὰρ τοὺς βασιλεῖς συνταράξας καὶ Μιθριδάτην ἐπίδοξον ὄντα πολεμήσειν ἀναστήσας καὶ παροξύνας, εὐθύς ἐπ' αὐτὸν ἡγεμῶν αἰ- 25 ρεθῆσεσθαι καὶ νέων μὲν τὴν πόλιν θριαμβῶν, σκύλων δὲ Ποντικῶν καὶ πλούτου βασιλικοῦ τὸν οἶκον ἐμπλήσειν. Διὸ καὶ Μιθριδάτου πάσῃ χρησαμένου θεραπείᾳ καὶ τιμῇ πρὸς αὐτὸν οὐ καμψθεὶς οὐδὲ ὑπείξας, ἀλλ' εἰπὼν „Ἡ μείζων, ὦ βασιλεῦ, πειρῶ δύνασθαι Ῥωμαίων, 30 ἢ πόλει σιωπῇ τὸ προστασσόμενον,“ ἐξέπληξεν αὐτόν,

ὡς φωνῆς μὲν πολλάκις, παρηρησίας δὲ τότε πρῶτον ἀκούσαντα Ῥωμαϊκῆς.

XXXII. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ῥώμην οἰκίαν ἐδείματο τῆς ἀγορᾶς πλησίον, εἶτε, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοὺς θερά-
 5 πεύοντας αὐτὸν ἐνοχλεῖσθαι μὴ βουλόμενος μακρὰν βα- 424
 δίξοντας, εἶτε τοῦτο αἴτιον οἰόμενος εἶναι τοῦ μὴ πλειό-
 νας ἄλλων ἐπὶ θύρας αὐτοῦ φοιτᾶν. Τὸ δ' οὐκ ἦν ἄρα
 τοιοῦτον· ἀλλ' ὁμιλίας χάριτι καὶ πολιτικαῖς χρεῖαις
 ἐτέρων λειπόμενος ὥσπερ ὄργανον πολεμικὸν ἐπ' εἰρή-
 10 νης παρημελεῖτο. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις ἦττον ἤχθετο πα-
 ρευδοκιμούμενος, σφόδρα δὲ αὐτὸν ἠνία Σύλλας ἐκ τοῦ
 πρὸς ἐκεῖνον ἀξανάμενος φθόνου τῶν δυνατῶν καὶ τὰς
 πρὸς ἐκεῖνον διαφορὰς ἀρχὴν πολιτείας ποιούμενος.
 Ἐπεὶ δὲ καὶ Βόκχος ὁ Νομᾶς σύμμαχος Ῥωμαίων ἀναγε-
 15 γραμμένος ἔστησεν ἐν Καπετωλίῳ Νίκας τροπαιοφόρους
 καὶ παρ' αὐταῖς ἐν εἰκόσι χρυσαῖς Ἰουγούρθαν ἐγχειρι-
 ζόμενον ὑπὸ αὐτοῦ Σύλλα, τοῦτο ἐξέστησεν ὄργῃ καὶ φι-
 λουεικία Μάριον, ὡς Σύλλα περισπῶντος εἰς ἑαυτὸν τὰ
 ἔργα, καὶ παρεσκευάζετο βία τὰ ἀναθήματα καταβάλλειν.
 20 Ἀντεφιλονεῖκει δὲ Σύλλας, καὶ τὴν στάσιν ὅσον οὐπω
 φερομένην εἰς μέσον ἐπέσχευεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἐξαί-
 φνης ἐπὶ τὴν πόλιν ἀναρραγείς. Τὰ γὰρ μαχιμώτατα τῶν
 Ἰταλικῶν ἔθνῶν καὶ πολυανθρωπώτατα κατὰ τῆς Ῥώμης
 συνέστησαν καὶ μικρὸν ἐδέθησαν συγγῆαι τὴν ἡγεμονίαν,
 25 οὐ μόνον ὄπλοις ἐρρωμένα καὶ σώμασιν, ἀλλὰ καὶ τόλ-
 μαις στρατηγῶν καὶ δεινότησι χρησάμενα θανμασταῖς
 καὶ ἀντιπάλοις.

XXXIII. Οὗτος ὁ πόλεμος τοῖς πάθεσι ποικίλος γενό-
 μενος καὶ ταῖς τύχαις πολυτροπώτατος ὅσον Σύλλα προσ-
 30 ἔθηκε δόξης καὶ δυνάμεως, τοσοῦτον ἀφείλε Μαρίου.
 Βραδὺς γὰρ ἐφάνη ταῖς ἐπιβολαῖς, ὄκνου τε περὶ πάντα
 καὶ μελλήσεως ὑπόπλεως, εἶτε τοῦ γήρωσ τὸ δραστήριον

ἐκεῖνο καὶ θερμοὺν ἐν αὐτῷ κατασβεννύντος, ἐξηκοστὸν γὰρ ἤδη καὶ πέμπτον ἔτος ὑπερέβαλλεν, εἶτε, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, περὶ νεῦρα γεγυνῶς νοσώδης καὶ σώματι δύσεργος ὢν ὑπέμενε παρὰ δύναμιν αἰσχύνῃ τὰς στρατείας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε μάχῃ τε μεγάλη νικήσας ἐξακισχι- 6 λίους ἀνείλε τῶν πολεμίων καὶ λαβὴν οὐδαμῆ παρέσχευ αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ περιταφρευόμενος ἠνέσχετο καὶ χλευαζόμενος καὶ καλούμενος οὐ παρωξύνθη. Λέγεται δὲ Ποπλίου Σίλωνος, ὃς μέγιστον εἶχε τῶν πολεμίων ἀξίωμα καὶ δύναμιν, εἰπόντος πρὸς αὐτόν „Εἰ μέγας εἶ στρατη- 10 γός, ὦ Μάριε, διαγώνισαι καταβάς,“ ἀποκρίνασθαι „Σὺ μὲν οὖν, εἰ μέγας εἶ στρατηγός, ἀνάγκασόν με διαγωνί- σασθαι μὴ βουλόμενον.“ Πάλιν δὲ ποτε τῶν μὲν πολεμίων καιρὸν ἐπιχειρήσεως παραδόντων, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἀποδειλιασάντων, ὡς ἀνεχώρησαν ἀμφοτέροι, συναγα- 15 γῶν εἰς ἐκκλησίαν τοὺς στρατιώτας, „Απορῶ“ φησί „πό- τερον εἶπω τοὺς πολεμίους ἀνανδροτέρους ἢ ὑμᾶς· οὔτε γὰρ ἐκεῖνοι τὸν νῶτον ὑμῶν οὔτε ὑμεῖς ἐκείνων τὸ ἰνίον ἰδεῖν ἐδυνήθητε.“ Τέλος δὲ ἀφῆκε τὴν στρατηγίαν ὡς ἑξαδυνατῶν τῷ σώματι διὰ τὴν ἀσθένειαν. 20

XXXIV. Ἐπεὶ δὲ ἤδη τῶν Ἰταλικῶν ἐγκεκλικότων ἐμνηστεύοντο πολλοὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ἐν Ῥώμῃ διὰ τῶν δημαγωγῶν, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα Σουλπίκιος δή- μαρχος, ἀνὴρ θρασύτατος, παραγαγὼν Μάριον ἀπεδεί- κνυεν ἀνθύπατον στρατηγὸν ἐπὶ Μιθριδάτην. Καὶ ὁ 25 δῆμος διέστη, τῶν μὲν αἰρουμένων τὰ Μαρίου, τῶν δὲ Σύλλαν καλούντων καὶ τὸν Μάριον ἐπὶ θερμὰ κελυόν- των εἰς Βαίᾶς βαδίζειν καὶ τὸ σῶμα θεραπεύειν ὑπὸ τε γήρως καὶ φευμάτων ἀπειρηκός, ὡς αὐτὸς ἔλεγε. Καὶ γὰρ ἦν ἐκεῖ περὶ Μισηνοὺς τῷ Μαρῖῳ πολυτελὴς οἰκία 30 τρυφᾶς ἔχουσα καὶ διαίτας θηλυτέρας ἢ κατ' ἄνδρα πο- λέμων τοσοῦτων καὶ στρατειῶν αὐτουργόν. Ταύτην λέ-

γεται μυριάδων ἐπὶ ἡμίσεως Κορνηλία κρίασθαι· χρό-
 νου δ' οὐ πάνυ πολλοῦ γενομένου Λεύκιος Λεύκολλος
 ὠνεῖται μυριάδων πεντήκοντα καὶ διακοσίων· οὕτως ⁴²⁵
 ταχέως ἀνέδραμεν ἢ πολυτέλεια καὶ τοσαύτην ἐπίδοσιν
 5 τὰ πράγματα πρὸς τρυφήν ἔλαβεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ Μάριος
 φιλοτίμως πάνυ καὶ μεираκιωδῶς ἀποτριβόμενος τὸ γῆ-
 ρας καὶ τὴν ἀσθένειαν ὀσημέραι κατέβαινεν εἰς τὸ πεδίου
 καὶ μετὰ τῶν νεανίσκων γυμναζόμενος ἐπεδείκνυε τὸ
 σῶμα κοῦφον μὲν ὄπλοις, ἔποχον δὲ ταῖς ἵππασίαις, καί-
 10 περ οὐκ εὐσταλῆς γεγωνῶς ἐν γῆρα τὸν ὄγκον, ἀλλ' εἰς
 σάρκα περιπληθῆ καὶ βαρεῖαν ἐνδεδωκῶς. Ἐνίοις μὲν
 οὖν ἤρεσκε ταῦτα πράττων, καὶ κατιόντες ἐθεῶντο τὴν
 φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ τὰς ἀμίλλας, τοῖς δὲ βελτίστοις
 ὀρωῶσιν οἰκτεῖρειν ἐπήει τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν φιλο-
 15 δοξίαν, ὅτι πλουσιώτατος ἐκ πένητος καὶ μέγιστος ἐκ μι-
 κροῦ γεγωνῶς ὄρον οὐκ οἶδεν εὐτυχίας, οὐδὲ θαυμαζόμε-
 νος ἄγαπᾶ καὶ ἀπολαύων ἐν ἡσυχίᾳ τῶν παρόντων, ἀλλ'
 ὥσπερ ἐνδεῆς ἀπάντων εἰς Καππαδοκίαν καὶ τὸν Εὐξει-
 νον Πόντον ἄρας ἐκ θριάμβων καὶ δόξης ἐκφέρει το-
 20 σοῦτον γῆρας, Ἀρχελάῳ καὶ Νεοπτολέμῳ τοῖς Μιθρι-
 δάτου σατράπαις διαμαχοῦμενος. Αἱ δὲ πρὸς ταῦτα τοῦ
 Μαρίου δικαιολογίαι παντάπασιν ἐφαίνοντο ληρώδεις·
 ἔφη γὰρ ἐθέλειν τὸν υἱὸν ἀσκῆσαι παρῶν αὐτὸς ἐπὶ
 στρατείας.

25 XXXV. Ταῦτα τὴν πόλιν ἐκ πολλῶν χρόνων ὑπου-
 λου γεγενημένην καὶ νοσοῦσαν ἀνέρρηξεν, εὐφυνέστατον
 εὐρόντος ὄργανον Μαρίου πρὸς τὸν κοινὸν ὕλεθρον τὸ
 Σουλπικίου θράσος, ὃς διὰ τᾶλλα πάντα θαυμάζων καὶ
 ζηλῶν τὸν Σατορνῖνον ἀτολμίαν ἐπεκάλει τοῖς πολιτεύ-
 30 μασιν αὐτοῦ καὶ μέλλησιν. Αὐτὸς δὲ μὴ μέλλων ἑξακο-
 σίους μὲν εἶχε περὶ αὐτὸν τῶν ἱππικῶν οἷον δορυφόρους,
 καὶ τούτους ἀντισύγκλητον ὠνόμαζεν, ἐπελθῶν δὲ μεθ'

ὄπλων ἐκκλησιάξουσι τοῖς ὑπάτοις τοῦ μὲν ἑτέρου φυ-
 γόντος ἐξ ἀγορᾶς τὸν υἱὸν ἐγκαταλαβὼν ἀπέσφαξε, Σύλ-
 λας δὲ παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου διωκόμενος, οὐδενὸς
 ἂν προσδοκῆσαντος, εἰσέπεσε· καὶ τοὺς μὲν διώκοντας
 ἔλαθε δρόμῳ παρενεχθέντας, ὑπ' αὐτοῦ δὲ Μαρίου λέ- 5
 γεται κατὰ θύρας ἑτέρας ἀσφαλῶς ἀποπεμφθεὶς διεκπε-
 σεῖν εἰς τὸ στρατόπεδον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπο-
 μνήμασιν οὗ φησι καταφυγεῖν πρὸς τὸν Μάριον, ἀλλ'
 ἀπαλλαχθῆναι βουλευσόμενος ὑπὲρ ἧν Σουλπίκιος ἠνάγ-
 καζεν αὐτὸν ἄκοντα ψηφίσασθαι, περισχὼν ἐν κύκλῳ ξί- 10
 φησι γυμνοῖς καὶ συνελάσας πρὸς τὸν Μάριον, ἄχρι οὗ
 προελθὼν ἐκεῖθεν εἰς ἀγορᾶν, ὡς ἠξίουν ἐκεῖνοι, τὰς
 ἀπραξίας ἔλυσε. Γενομένων δὲ τούτων ὃ τε Σουλπίκιος
 ἦδη κρατῶν ἐπεχειροτόνησε τῷ Μαρῖῳ τὴν στρατηγίαν,
 ὃ τε Μάριος ἐν παρασκευῇ τῆς ἐξόδου καθειστήκει, καὶ 15
 δύο χιλιάρχους ἐξέπεμψε παραληφόμενους τὸ Σύλλα
 στράτευμα. Σύλλας δὲ τοὺς στρατιώτας παροξύνας (ἦσαν
 δὲ τρισμυρίων καὶ πεντακισχιλίων οὐ μείους ὀπίται)
 προήγαγεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Τοὺς δὲ χιλιάρχους, οὓς ἐπ-
 ἐπεμψε Μάριος, προσπεσόντες οἱ στρατιῶται διέφθει- 20
 ραν. Πολλοὺς δὲ καὶ Μάριος ἐν Ῥώμῃ τῶν Σύλλα φίλων
 ἀνηγήκει, καὶ δούλοις ἐλευθερίαν ἐκήρυττεν ἐπὶ συμ-
 μαχίᾳ· λέγονται δὲ τρεῖς μόνοι προσγενέσθαι. Μικρὰ δ'
 ἀντιστὰς εἰσελάσαντι τῷ Σύλλᾳ καὶ ταχέως ἐκβιασθεὶς
 ἔφυγε. Τῶν δὲ περὶ αὐτὸν, ὡς πρῶτον ἐξέπεσε τῆς πό- 25
 λεως, διασπαρέντων, σκότους ὄντος εἰς τι τῶν ἐπαυλίων
 αὐτοῦ Σολώνιον κατέφυγε. Καὶ τὸν μὲν υἱὸν ἐπεμψεν ἐκ
 τῶν Μουκίου τοῦ πενθεροῦ χωρίων οὐ μακρὰν ὄντων
 τὰ ἐπιτήδεια ληψόμενον, αὐτὸς δὲ καταβὰς εἰς ᾠστίαν,
 φίλου τινὸς Νουμερίου πλοῖον αὐτῷ παρασκευάσαντος, 30
 οὐκ ἀναμείνας τὸν υἱόν, ἀλλὰ Γράνιον ἔχων μεθ' αὐτοῦ
 426 τὸν πρόγονον ἐξέπλευσεν. Ὁ δὲ νεανίας, ὡς ἦλθεν εἰς τὰ

χωρία τοῦ Μουκίου, λαμβάνων τι καὶ σκευαζόμενος ἡμέρας καταλαβούσης οὐ παντάπασι τοὺς πολεμίους ἔλαθεν, ἀλλ' ἦλθον ἱππεῖς ἐλαύνοντες καθ' ὑπόνοιαν ἐπὶ τὸν τόπον· οὓς ὁ τῶν ἀγρῶν ἐπιμελητὴς προιδόμενος ἔκρουσε τὸν Μάριον ἐν ἀμάξῃ κυάμους ἀγούσῃ, καὶ βοῦς ὑποζεύξας ἀπήντα τοῖς ἱππεῦσιν εἰς πόλιν ἐλαύνων τὴν ἄμαξαν. Οὕτω δὲ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς γυναικὸς ὁ Μάριος διακομισθεὶς καὶ λαβῶν ὄσων ἐδεῖτο νυκτὸς ἐπὶ θάλασσαν ἤκε καὶ νεῶς ἐπιβάς εἰς Λιβύην πλεούσης ἀπέπερασεν.

XXXVI. Ὁ δὲ πρεσβύτερος Μάριος ὡς ἀνήχθη, πνεύματι φορῶ κομιζόμενος παρὰ τὴν Ἰταλίαν ἐφοβήθη Γεμινιόν τινα τῶν ἐν Ταρρακίῃ δυνατῶν ἐχθρὸν αὐτοῦ, καὶ ταῖς ναύταις προεῖπεν εἰργεσθαι Ταρρακίης. Οἱ δὲ ἐβούλοντο μὲν αὐτῷ χαρίζεσθαι, τοῦ δὲ πνεύματος εἰς πελάγιον μεθισταμένου καὶ κλύδωνα κατάγοντος πολλὴν οὔτε τὸ πορθμεῖον ἐδόκει περικλυζόμενον ἀνθῆξειν, τοῦ τε Μαρίου δυσφοροῦντος καὶ κακῶς ἔχοντος ὑπὸ ναυτίας μόλις ἀντιλαμβάνονται τῶν περὶ τὸ Κίρκαιον αἰγιαλῶν. Τοῦ δὲ χειμῶνος ἀύξανουμένου καὶ τῶν σιτίων ἐπιλειπόντων ἐκβάντες ἐπλάζοντο πρὸς οὐδένα σκοπὸν, ἀλλ' οἷα συμβαίνει ταῖς μεγάλαις ἀπορίαις αἰεὶ φεύγειν ἐκ τοῦ παρόντος ὡς χαλεπωτάτου καὶ τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐν τοῖς ἀδύλοις. Ἐπεὶ πολεμία μὲν ἐκείνοις ἡ γῆ, πολεμία δὲ ἡ θάλασσα, φοβερὸν δὲ ἦν ἀνθρώποις περιπεσεῖν, φοβερὸν δὲ μὴ περιπεσεῖν δι' ἔνδειαν τῶν ἀναγκαίων. Οὐ μὴν ἀλλ' ὁπέ που βοτῆρσιν ὀλίγοις ἐντυγχάνουσιν, οἷ δοῦναι μὲν οὐδὲν ἔσχον αὐτοῖς δεομένοις, γνωρίσαντες δὲ τὸν Μάριον ἐκέλευον ἀπαλλάττεσθαι τὴν ταχίστην· ὀλίγον γὰρ ἔμπροσθεν αὐτόθι κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ συχνοὺς ἱππέας ὀφθῆναι διεξελαύνοντας. Ἐν παντὶ δὲ γεγονῶς ἀπορίας, μάλιστα δὲ νηστεία τῶν περὶ αὐτὸν ἀπα-

γορευόντων, τότε μὲν ἐκτραπόμενος τῆς ὁδοῦ καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν εἰς ὕλην βαθεῖαν ἐπιπόνως διενυκτέρευσε. Τῇ δ' ὑστεραία συνηγμένος ὑπ' ἐνδείας καὶ τῷ σώματι πρὶν ἐκλελυσθαι παντάπασι χρήσασθαι βουλόμενος ἐχώρει παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐπιθαρσύνων τοὺς ἐπομένους καὶ 5 δεόμενος μὴ προαποκάμνειν τῆς τελευταίας ἐλπίδος, ἐφ' ἣν ἑαυτὸν φυλάττει μαντεύμασι παλαιοῖς πιστεύων. Νέος γὰρ ὢν ἔτι παντελῶς καὶ διατριβῶν κατ' ἀγρὸν ὑποδέξασθαι τῷ ἱματίῳ καταφερομένην ἀετοῦ νεοττιὰν ἐπὶ νεοττοὺς ἔχουσιν· ἰδόντας δὲ τοὺς γονεῖς καὶ θαν- 10 μάσαντας διαπυρρῶναι τῶν μάντεων· τοὺς δὲ εἰπεῖν, ὡς ἐπιφανέστατος ἀνθρώπων ἔσοιτο καὶ τὴν μερίστην ἡγεμονίαν καὶ ἀρχὴν ἐπτάκις αὐτὸν λαβεῖν ἀναγκαῖον εἴη. Ταῦτα οἱ μὲν ἀληθῶς τῷ Μαρῶ συντυχελὶν οὕτω λέγουσιν· οἱ δὲ τοὺς τότε καὶ παρὰ τὴν ἄλλην φυγὴν 15 ἀκούσαντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας ἀναγράψαι πρᾶγμα κομιδῇ μυθῶδες. Ἄετος γὰρ οὐ τίκει πλεῖον τῶν θυεῖν, ἀλλὰ καὶ Μουσαῖον ἐψεῦσθαι λέγουσιν εἰπόντα περὶ τοῦ ἀετοῦ, ὡς

τρία μὲν τίκει, δύο δ' ἐκλέπει, ἓν δ' ἀλεγίξει. 20

Τὸ μέντοι πολλάκις ἐν τῇ φυγῇ καὶ ταῖς ἐσχάταις ἀπορίαις Μάριον εἰπεῖν, ὡς ἄχρις ἐβδόμης ὑπατείας πρόεισιν, ὁμολογούμενόν ἐστιν.

XXXVII. Ἦδη δὲ Μιντούρνης, πόλεως Ἰταλικῆς, ὅσον εἴκοσι σταδίων ἀπέχοντες ὀρῶσιν ἰππέων Ἴλην πρόσωθεν 25 ἐλαύνοντας ἐπ' αὐτοὺς καὶ κατὰ τύχην ὀλκάδας δύο φερόμενας. Ὡς οὖν ἕκαστος ποδῶν εἶχε καὶ ῥώμης καταδραμώντες ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ καταβαλόντες ἑαυτοὺς προσενήχοντο ταῖς ναυσί. Καὶ λαβόμενοι τῆς ἐτέρας οἱ περὶ τὸν Γράνιον ἀπεπέρασαν εἰς τὴν ἀντικρὺς νῆσον· 30 Αἰναρία καλεῖται· αὐτὸν δὲ Μάριον βαρὺν ὄντα τῷ σώ-

427 ματι καὶ δυσμεταχείριστον οἰκέται δύο μόλις καὶ χαλε-

πῶς ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἐξάραντες εἰς τὴν ἐτέραν ἔθεντο
 ναῦν, ἥδη τῶν ἱππέων ἐφεστῶτων καὶ διακελευομένων
 ἀπὸ γῆς τοῖς ναύταις κατάγειν τὸ πλοῖον ἢ τὸν Μάριον
 ἐκβαλόντας αὐτοὺς ἀποπλεῖν ὅπη χρῆζοιεν. Ἰκετεύοντος
 5 δὲ τοῦ Μαρίου καὶ δακρύνοντος, οἱ κύριοι τῆς ὀλκάδος ὡς
 ἐν ὀλίγῳ πολλὰς ἐπ' ἀμφοτέρα τῆς γνώμης τροπὰς λα-
 βόντες ὁμῶς ἀπεκρίναντο τοῖς ἱππεῦσι μὴ προσέσθαι τὸν
 Μάριον. Ἐκείνων δὲ πρὸς ὀργὴν ἀπελασάντων αὐθις
 ἐτέρων γενόμενοι λογισμῶν κατεφέροντο πρὸς τὴν γῆν·
 10 καὶ περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἄλριος ποταμοῦ διάχυσιν λι-
 μνώδη λαμβάνοντος ἀγκύρας βαλόμενοι παρεκάλουν αὐ-
 τον ἐκβῆναι καὶ τροφὴν ἐπὶ γῆς λαβεῖν καὶ τὸ σῶμα θε-
 ραπεῦσαι κεκακωμένον, ἄχρι οὗ φορὰ γένηται· γίννε-
 σθαι δὲ τὴν εἰωθυῖαν ὥραν τοῦ πελαγίου μαραιομένου
 15 καὶ τῶν ἐλῶν αὐραν ἀναδιδόντων ἐπεικῶς διαρκῆ.
 Ταῦτα πεισθεὶς ὁ Μάριος ἐπραττε· καὶ τῶν ναυτῶν ἐξε-
 λομένων αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν κατακλινεὶς ἐν τιμὴν πόα πορ-
 ρωτάτω τοῦ μέλλοντος εἶχε τὴν διάνοιαν. Οἱ δὲ εὐθύς
 ἐπιβάντες ἐπὶ τὴν ναῦν καὶ τὰς ἀγκύρας ἀναλαβόντες
 20 ἔφευγον, ὡς οὔτε καλὸν ἐκδοῦναι τὸν Μάριον αὐτοῖς
 οὔτε σῶζειν ἀσφαλές. Οὕτω δὲ πάντων ἔρημος ἀπολει-
 φθεὶς πολὺν μὲν χρόνον ἀναυδος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἔκειτο,
 μόλις δὲ πῶς ἀναλαβὼν ἑαυτὸν ἐπορεύετο τάλαιπῶρος
 ἀνοδίαις· καὶ διεξελθὼν ἔλη βαθέα καὶ τάφρους ὕδατος
 25 καὶ πηλοῦ γεμούσας ἐπιτυγχάνει καλύβη λιμνουργοῦ γέ-
 ροντος, ὃν περιπεσὼν ἰκέτευε γενέσθαι σωτῆρα καὶ βοη-
 θὸν ἀνδρός, εἰ διαφύγοι τὰ παρόντα, μείζονας ἐλπίδων
 ἀμοιβὰς ἀποδώσοντος. Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶτε πάλαι γι-
 νώσκων εἶτε πρὸς τὴν ὄψιν ὡς κρείττονα θανμάσας ἀνα-
 30 παύσασθαι μὲν ἔφη δεομένῳ τὸ σκηνύδριον ἐξαρκεῖν, εἰ
 δὲ τινὰς ὑποφεύγων πλάζοιτο κρύψειν αὐτὸν ἐν τόπῳ
 μᾶλλον ἡσυχίαν ἔχοντι. Τοῦ δὲ Μαρίου δεηθέντος τοῦτο

ποιεῖν, ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ ἔλος καὶ πτήξαι κελεύσας ἐν χωρίῳ κοίλῳ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐπέβαλε τῶν τε καλάμων πολλοὺς καὶ τῆς ἄλλης ἐπιφέρων ὕλης ὄση κούφη καὶ περιπέσσειν ἀβλαβῶς δυναμένη.

XXXVIII. Χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διαγενομένου ψόφος 5 αὐτῷ καὶ θόρυβος ἀπὸ τῆς καλύβης προσέπεσεν. Ὁ γὰρ Γεμίσιος ἐκ Ταρρακίνης ἐπεμψε πολλοὺς ἐπὶ τὴν δίωξιν, ὧν ἔνιοι κατὰ τύχην ἐκεῖ προσελθόντες ἐξεφόβουν καὶ κατεβόων τοῦ γέροντος ὡς ὑποδεδεγμένου καὶ κατακρυβόντος πολέμιον Ῥωμαίων. Ἐξαναστάς οὖν ὁ Μάριος καὶ 10 ἀποδυσάμενος καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν λίμνην ὕδωρ παχὺ καὶ τελματώδες ἔχουσαν. Ὅθεν οὐ διέλαθε τοὺς ζητοῦντας, ἀλλ' ἀνασπασθεὶς βορβόρου κατάπλεως γυμνὸς εἰς Μιντούρνας ἀνήχθη καὶ παρεδόθη τοῖς ἄρχουσιν. Ἦν γὰρ εἰς ἅπασαν ἤδη πόλιν ἐξενηνεγμένον παράγγελ- 15 μα περὶ τοῦ Μαρίου δημοσίᾳ διώκειν καὶ κτείνειν τοὺς λαβόντας. Ὅμως δὲ βουλευσασθαι πρότερον ἐδόκει τοῖς ἄρχουσι· καὶ κατατίθενται τὸν Μάριον εἰς οἰκίαν Φαννίας γυναικὸς οὐκ εὖμενῶς δοκούσης ἔχειν πρὸς αὐτὸν ἐξ αἰτίας παλαιᾶς. Ἦν γὰρ ἀνὴρ τῇ Φαννίᾳ Τιτίνιος· 20 τούτου διαστάσα τὴν φερνὴν ἀπήτει λαμπρὰν οὖσαν. Ὁ δὲ μοιχείαν ἐνεκάλει· καὶ γίνεται Μάριος ὑπατεύων τὸ ἕκτον δικαστῆς. Ἐπεὶ δὲ τῆς δίκης λεγομένης ἐφαίνετο καὶ τὴν Φαννίαν ἀκόλαστον γενομένην καὶ τὸν ἄνδρα τοιαύτην εἰδότα λαβεῖν καὶ συμβιωῶσαι πολλὸν χρόνον, ἀ- 25 φοτέρους δυσχεράνας τὸν μὲν ἄνδρα τὴν φερνὴν ἐκέλευσεν ἀποδοῦναι, τῆς δὲ γυναικὸς ἀτιμίας ἔνεκα τῇ κατα- 428 δίκη χαλκοῦς τέσσαρας προσετίμησεν. Οὐ μὴν ἦ γε Φαννία τότε πάθος γυναικὸς ἠδίκημένης ἔλαβεν, ἀλλ' ὡς εἶδε τὸν Μάριον, πορρωτάτω γενομένη τοῦ μνησικακεῖν 30 ἐκ τῶν παρόντων ἐπεμελεῖτο καὶ παρεθάρρυνεν αὐτόν. Ὁ δὲ κάκεινεν ἐπήγει καὶ θαρρεῖν ἔφασκε· σημεῖον γὰρ 24*

αὐτῷ γεγονέναι χρησίον. Ἦν δὲ τοιοῦτον. Ὡς ἀγόμενος πρὸς τῇ οἰκίᾳ τῆς Φαννίας ἐγεγόνει, τῶν θυρῶν ἀνοιχθεῖσων ὄνος ἐνδοθεν ἐχώρει δρόμῳ πύομενος ἀπὸ κρήνης ἐγγὺς ἀπορροεύσης· προσβλέψας δὲ τῷ Μαρίῳ λαμυρόν τι καὶ γεγηθὸς ἔστη πρῶτον ἐναντίον, εἶτα φωνὴν ἀφῆκε λαμπρὰν καὶ παρεσκίρτησε παρ' αὐτὸν ὑπὸ γαυρότητας. Ἐξ οὗ συμβαλὼν ὁ Μάριος ἔφασκεν, ὡς διὰ θαλάσσης αὐτῷ μᾶλλον ἢ διὰ γῆς ὑποδείκνυσι σωτηρίαν τὸ δαιμόνιον· τὸν γὰρ ὄνον οὐ προσέχοντα τῇ ξηρᾷ τροφῇ πρὸς τὸ ὕδωρ ἀπ' αὐτοῦ τραπέσθαι. Ταῦτα διαλεχθεὶς τῇ Φαννίᾳ καθ' αὐτὸν ἀνεπαύετο τὴν θύραν τοῦ δωματίου προσθεῖναι κελεύσας.

XXXIX. Βουλευομένοις δὲ τοῖς ἄρχουσι καὶ συνέδροις τῶν Μιντουρνησίων ἔδοξε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ διαχρήσασθαι τὸν ἄνδρα. Καὶ τῶν μὲν πολιτῶν οὐδεὶς ὑπέστη τὸ ἔργον, ἰππεὺς δὲ Γαλάτης τὸ γένος ἢ Κίμβρος (ἀμφοτέρως γὰρ ἱστορεῖται) λαβὼν ξίφος ἐπεισῆλθεν αὐτῷ. Τοῦ δὲ οἰκήματος ἐν ᾧ ἔτυχε μέρει κατακείμενος οὐ πάνυ λαμπρὸν φῶς ἔχοντος, ἀλλ' ὄντος ἐπισκίου, λέγεται τὰ μὲν ὄμματα τοῦ Μαρίου φλόγα πολλὴν ἐκβάλλοντα τῷ στρατιώτῃ φανῆναι, φωνὴν δὲ μεγάλην ἐκ τοῦ παλισκίου γενέσθαι „Σὺ δὴ τολμᾶς, ἄνθρωπε, Γάϊον Μάριον ἀνελεῖν;“ Ἐξῆλθεν οὖν εὐθύς ὁ βάρβαρος φυγῆ, καὶ τὸ ξίφος ἐν μέσῳ καταβαλὼν ἐχώρει διὰ θυρῶν, τοῦτο μόνον βοῶν „Οὐ δύναμαι Γάϊον Μάριον ἀποκτεῖναι.“ Πάντας οὖν ἐκπληξίς ἔσχεν, εἶτα οἶκτος καὶ μετάνοια τῆς γνώμης καὶ κατάμεμψις ἑαυτῶν, ὡς βούλευμα βεβουλευκότων ἄνομον καὶ ἀχάριστον ἐπ' ἀνδρὶ σωτηρὶ τῆς Ἰταλίας, ᾧ μὴ βοηθῆσαι δεινὸν ἦν. „Ἴτω δ' οὖν ὅπη χρεῖται φυγᾶς, ἀνατλησόμενος ἀλλαχόθι τὸ μεμορμένον. Ἡμεῖς δὲ εὐχόμεθα μὴ νεμεσῆσαι θεοὺς Μάριον ἀπορον καὶ γυμνὸν ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλοῦσιν.“ Ἐπὶ τοιούτων

λογισμῶν εἰσπεσόντες ἄθροοι καὶ περισχόντες αὐτὸν ἐξήγον ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Ἄλλου δὲ ἄλλο τι προθύμως ὑπηρετοῦντος καὶ σπενδόντων ἀπάντων ἐγένετο τριβὴ τοῦ χρόνου. Τὸ γὰρ τῆς λεγομένης Μαρίκας ἄστος, ὃ σέβονται καὶ παραφυλάττουσι μηθὲν ἐκεῖθεν ἐκκομι- 5 σθῆναι τῶν εἰσκομισθέντων, ἐμποδῶν ἦν τῆς ἐπὶ θάλασσαν ὁδοῦ, καὶ κύκλῳ περιϊόντας ἔδει βραδύνειν, ἄχρι οὗ τῶν πρεσβυτέρων τις ἐκβοήσας ἔφη μηδεμίαν ἄβατον μηδ' ἀπόρευτον ὁδὸν εἶναι, δι' ἧς σώζεται Μάριος. Καὶ πρῶτος αὐτὸς λαβὼν τι τῶν κομιζομένων ἐπὶ ναῦν διὰ 10 τοῦ τόπου διεξῆλθε.

XL. Τοιαύτη προθυμία ταχὺ πάντων συμπορισθέντων καὶ Βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ Μαρίῳ παρασχόντος, ὃς ὕστερον πίνακα τῶν πράξεων ἐκείνων γραψάμενος ἀνέ- 15 θηκεν εἰς τὸ ἱερὸν ὄθεν ἐμβὰς ὁ Μάριος ἀνήχθη, τῷ πνεύματι φέροντι χρώμενος ἐφέρετό πως κατὰ τύχην πρὸς Αἰναρίαν τὴν νῆσον, ὅπου τὸν Γράνιον καὶ τοὺς ἄλλους φίλους εὐρῶν ἔπλει μετ' αὐτῶν ἐπὶ Λιβύης. Ὑδα- 20 τος δὲ ἐπιλιπόντος αὐτοὺς ἀναγκαίως Σικελία κατὰ τὴν Ἐρυκίνην προσέσχον. Ἐτυχε δὲ περὶ τοὺς τόπους ἐκεί- 20 νους ὁ Ῥωμαίων ταμίας παραφυλάσσαν, καὶ μικροῦ μὲν αὐτὸν ἀποβάντα τὸν Μάριον ξίλεν, ἀπέκτεινε δὲ περὶ ἑκατάδεκα τῶν ὑδρευομένων. Μάριος δὲ κατὰ σπουδὴν ἀναχθεὶς καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος πρὸς Μήνιγγα τὴν νῆσον, ἐνταῦθα διαπνυθάνεται πρῶτον, ὡς ὁ παῖς αὐ- 25 τοῦ διασέσωσται μετὰ Κεθῆγου καὶ πορεύονται πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Νομάδων Ἰάμψαν δεησόμενοι βοηθεῖν. Ἐφ' 30 οἷς μικρὸν ἀναπνεύσας ἐθάρρησεν ἀπὸ τῆς νήσου πρὸς τὴν Καρχηδονίαν προσβαλεῖν. Ἐστρατήγει δὲ τῆς Λιβύης τότε Σεξιτίλιος, ἀνὴρ Ῥωμαῖος, οὔτε φαῦλον οὐδὲν οὔτε χρηστὸν ἐκ Μαρίου προειληφώς, ἀλλ' ὅσον ἀπ' οἴκτου τι προσδοκώμενος ὠφελήσειν. Ἄρτι δὲ αὐτοῦ

μετ' ὀλίγων ἀποβεβηκότες ὑπηρέτης ἀπαντήσας καὶ κα-
 ταστὰς ἐναντίον εἶπεν „Ἀπαγορεύει σοι Σεξτίλιος ὁ
 στρατηγός, ὃ Μάριε, Λιβύης ἐπιβαίνειν· εἰ δὲ μὴ, φησὶν
 ἀμυνεῖν τοῖς τῆς βουλῆς δόγμασιν, ὡς Ῥωμαίων πολε-
 5 μίῳ χρώμενος.“ Ταῦτα ἀκούσαντα τὸν Μάριον ὑπὸ λύ-
 πης καὶ βαρυθυμίας ἀπορία λόγων ἔσχε, καὶ πολλὸν χρό-
 νον ἡσυχίαν ἤγε δεινὸν εἰς τὸν ὑπηρέτην ἀποβλέπων.
 Ἐρομένου δὲ ἐκείνου, τί φράζει καὶ τί λέγει πρὸς τὸν
 στρατηγόν, ἀπεκρίνατο μέγα στενάξας „Ἀγγελλε τοίνυν,
 10 ὅτι Γάϊον Μάριον ἐν τοῖς Καρχηδόνοσ φρεϊκίοις φυγάδα
 καθεζόμενον εἶδες,“ οὐ κακῶς ἅμα τὴν τε τῆς πόλεωσ
 ἐκείνης τύχην καὶ τὴν ἑαυτοῦ μεταβολὴν ἐν παραδείγμα-
 τος λόγῳ θέμενος. Ἐν τούτῳ δὲ Ἰάμφασ ὁ βασιλεὺς τῶν
 Νομάδων ἐπαμφοτερίζων τοῖς λογισμοῖσ ἐν τιμῇ μὲν ἤγε
 15 τοὺς περὶ τὸν νέον Μάριον, ἀπιέναι δὲ βουλομένους ἐκ
 τινος αἰεὶ προφάσεωσ κατεῖχε, καὶ δῆλος ἦν ἐπ' οὐδενὶ
 χρηστῷ ποιούμενος τὴν ἀναβολὴν. Οὐ μὴν ἀλλὰ συμ-
 βαίνει τι τῶν εἰκότων αὐτοῖσ πρὸς σωτηρίαν. Ὁ γὰρ νέοσ
 Μάριοσ εὐπρεπὴσ ὦν τὴν ὄψιν ἠνία τινὰ τῶν καλλακί-
 20 δων τοῦ βασιλέωσ παρ' ἀξίαν πράττων· ὁ δὲ οἶκτοσ οὐ-
 τοσ ἀρχὴ καὶ πρόφασισ ἦν ἔρωτοσ. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον
 ἀπετρέβετο τὴν ἀνθρωπον· ὡσ δὲ οὔτε φυγῆσ ἐτέραν
 ὁδὸν ἐώρα καὶ τὰ παρ' ἐκείνης σπουδαιότερον ἢ πρὸσ
 ἡδονὴν ἀκόλαστον διεπράττετο, δεξάμενοσ τὴν φιλοφρο-
 25 σῦνην καὶ συνεκπεμφθεῖσ ὑπ' αὐτῆσ ἀπέδρα μετὰ τῶν
 φίλων καὶ διέφυγε πρὸσ τὸν Μάριον. Ἐπεὶ δὲ ἀλλήλοσ
 ἡσπάσαντο, πορευόμενοι παρὰ τὴν θάλασσαν ἐντυγγά-
 νουσι σκορπίοισ μαχομένοισ· καὶ τὸ σημεῖον ἐφάνη τῷ
 Μαρῖῳ πονηρόν. Εὐθύσ οὖν ἀλιάδοσ ἐπιβάντεσ εἰσ Κέρ-
 30 κιναν διεπέρων, νῆσον ἀπέχουσαν οὐ πολὺ τῆσ ἡπέιρου·
 καὶ τοσοῦτον ἐφθασαν, ὅσον ἀνηγμένων αὐτῶν ἰππεῖσ
 ὀρᾶσθαι παρὰ τοῦ βασιλέωσ ἐλαύνοντασ ἐπὶ τὸν τόπον,

ὄθεν ἀνήχθησαν. Τοῦτον οὐδενὸς ἐλάττονα κίνδυνον ἔδοξεν ἐκφυγεῖν ὁ Μάριος.

XLI. Ἐν δὲ Ῥώμῃ Σύλλας μὲν ἠκούετο τοῖς Μιθριδάτου πολεμεῖν στρατηγοῖς περὶ Βοιωτίαν, οἱ δὲ ὕπατοι στασιάσαντες ἐχώρουν εἰς ὄπλα. Καὶ μάχης γενομένης 5 Ὀκτάβιος μὲν κρατήσας ἐξέβαλε Κίνναν ἐπιχειροῦντα τυραννικώτερον ἄρχειν, καὶ κατέστησεν αὐτ' αὐτοῦ Κορνήλιον Μερούλλαν ὕπατον, ὁ δὲ Κίννας ἐκ τῆς ἄλλης Ἰταλίας συναγαγὼν δύναμιν αὐτίδῃ διεπολέμει πρὸς αὐτούς. Ταῦτα τῷ Μαρίῳ πυνθανομένῳ πλεῦσαι τὴν τα- 10 χίστην ἐφαίνετο· καὶ παραλαβὼν ἐκ τῆς Λιβύης Μανρουσίῳ τινὰς ἱππότητας καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τινὰς καταφερομένων, συναμφοτέρους οὐ πλείονας χιλίων γενομένους, μεθ' ὧν ἀνήχθη, προσβαλὼν Τελαμῶνι τῆς 15 Τυρρηνίας καὶ ἀποβάς ἐκήρυττε δούλοις ἐλευθερίαν· καὶ τῶν αὐτόθι γεωργούντων καὶ νεμόντων ἐλευθέρων κατὰ δόξαν αὐτοῦ συντρεχόντων ἐπὶ τὴν θάλασσαν ἀναπείθων τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐν ἡμέραις ὀλίγαις χεῖρα μεγάλην ἤθροισε καὶ τεσσαράκοντα ναῦς ἐπλήρωσεν. Εἰδὼς δὲ τὸν μὲν Ὀκτάβιον ἄριστον ἄνδρα καὶ τῷ δικαιο- 20 τάτῳ τρόπῳ βουλόμενον ἄρχειν, τὸν δὲ Κίνναν ὕποπτόν τε τῷ Σύλλᾳ καὶ πολεμοῦντα τῇ καθεστῶσῃ πολιτείᾳ, τούτῳ προσνέμειν ἑαυτὸν ἔγνω μετὰ τῆς δυνάμεως. Ἐπεμψεν οὖν ἐπαγγελόμενος ὡς ὑπάτῳ πάντα ποιήσειν τὰ προστασώμενα. Διξαμένου δὲ τοῦ Κίννα καὶ προσα- 25

430 γορεύσαντος αὐτὸν ἀνθύπατον, ῥάβδους δὲ καὶ τᾶλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἀποστείλαντος, οὐκ ἔφη πρέπειν αὐτοῦ ταῖς τύχαις τὸν κόσμον, ἀλλ' ἐσθῆτι φαύλῃ κεχηρμένος καὶ κομῶν ἀφ' ἧς ἔφυγεν ἡμέρας, ὑπὲρ ἑβδομήκοντα γεγονῶς ἔτη βιάδην προσῆει, βουλόμενος μὲν ἔλει- 30 νὸς εἶναι, τῷ δὲ οἰκτῷ συμμέμικτο τὸ οἰκτεῖον τῆς ὄψεως αὐτοῦ πλεόν τὸ φοβερόν, καὶ διέφαινεν ἢ κατήφεια τὸν

θυμὸν οὐ τεταπεινωμένον, ἀλλ' ἐξηγγιωμένον ὑπὸ τῆς μεταβολῆς.

XLII. Ἀσπασάμενος δὲ τὸν Κίνναν καὶ τοῖς στρατιώταις ἐντυχῶν εὐθύς εἶχετο τοῦ ἔργου καὶ μεγάλην μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ ταῖς ναυσὶ τὰ σιτηγὰ περικόπτων καὶ τοὺς ἐμπόρους ληξόμενος ἐκράτησε τῆς ἀγορᾶς, ἔπειτα τὰς παραλίους πόλεις ἐπιπλέων ἤρει. Τέλος δὲ τὴν Ὠστίαν αὐτὴν λαβὼν ἐκ προδοσίας τὰ τε χρήματα διήρπασε καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς πολλοὺς ἀπέκτεινε· καὶ γεφυρώσας τὸν ποταμὸν ἀπέκοψε κομιδῇ τὰς ἐκ θαλάσσης εὐπορίας τῶν πολεμίων. Ἄρας δὲ τῷ στρατῷ πρὸς τὴν πόλιν ἐχώρει καὶ τὸ καλούμενον Ἴανουῦκλον ὄρος κατέσχευεν, οὐ τοσοῦτον ἀπειρία τοῦ Ὀκταβίου τὰ πράγματα βλάπτοντος, ὅσον ἀκριβείᾳ τῶν δικαίων προεμένου τὰ χρειώδη παρὰ τὸ συμφέρον, ὅς γε πολλῶν κελυνόντων αὐτὸν ἐπ' ἐλευθερίᾳ καλεῖν τοὺς οἰκέτας οὐκ ἔφη δούλοις μεταδώσειν τῆς πατρίδος, ἧς Γάϊον Μάριον εἶργει τοῖς νόμοις ἀμύνων. Ἐπεὶ δὲ Μέτελλος υἱὸς Μετέλλου τοῦ στρατηγήσαντος ἐν Λιβύῃ καὶ διὰ Μάριον ἐκπεσόντος ἦκεν εἰς Ῥώμην καὶ πολὺ τοῦ Ὀκταβίου στρατηγικώτερος ἐφαίνετο, καταλιπόντες οἱ στρατιῶται τὸν Ὀκτάβιον ἦκον ὡς ἐκεῖνον ἄρχειν δεόμενοι καὶ σῶζειν τὴν πόλιν· εὐ γὰρ ἀγωνιεῖσθαι καὶ κρατήσκειν ἔμπειρον ἡγεμόνα καὶ δραστήριον λαβόντες. Ἀγανακτήσαντος δὲ τοῦ Μετέλλου καὶ κελυνόντος ἀπιέναι πρὸς τὸν ὕπατον, ᾤχοντο πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὑπεξέστη δὲ καὶ Μέτελλος ἀπογονοὺς τὴν πόλιν. Ὀκτάβιον δὲ Χαλδαῖοι καὶ θῦταί τινες καὶ σιβυλλισταὶ πείσαντες ἐν Ῥώμῃ κατέσχεον, ὡς εὐ γενησομένων. Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος δοκεῖ, τᾶλλα Ῥωμαίων εὐγνωμονέστατος γενόμενος καὶ μάλιστα δὴ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπατείας ἀκολάκευτον ἐπὶ τῶν πατρῴων ἐθῶν καὶ νόμων ὥσπερ δια-

γραμμάτων ἀμεταβόλων διαφυλάξας, ἀρρωστία τῇ περὶ ταῦτα χρήσασθαι, πλείονα συνῶν χρόνον ἀγύρταις καὶ μάντεσιν ἢ πολιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσιν. Οὗτος μὲν οὖν, πρὶν εἰσελθεῖν τὸν Μάριον, ὑπὸ τῶν προπεμφθέντων ἀπὸ τοῦ βήματος κατασπασθεὶς ἐσφάττετο· καὶ ὁ λέγεται διάγραμμα Χαλδαϊκὸν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ φανευθέντος εὑρεθῆναι. Καὶ τὸ πρᾶγμα πολλὴν ἀλογίαν εἶχε, τὸ δυεῖν ἡγεμόνων ἐπιφανεστάτων Μάριον μὲν ὀρθῶσαι τὸ μὴ καταφρονῆσαι μαντικῆς, Ὀκτάβιον δὲ ἀπολέσαι.

10

XLIII. Οὕτω δὴ τῶν πραγμάτων ἐχόντων ἡ βουλή συνελθοῦσα πρέσβεις ἐξέπεμψε πρὸς Κίνναν καὶ Μάριον, εἰσιέναι καὶ φείδεσθαι δεομένη τῶν πολιτῶν. Κίννας μὲν οὖν ὡς ἦπατος ἐπὶ τοῦ δίφρου καθήμενος ἐχηρημάτιζε καὶ φιλανθρώπους ἀποκρίσεις ἔδωκε τοῖς πρέσβεσι, 15 Μάριος δὲ τῷ δίφρῳ παρειστήκει φθεγγόμενος μὲν οὐδέν, ὑποδηλῶν δὲ αἰετῇ βαρύτητι τοῦ προσώπου καὶ τῇ στυγνότητι τοῦ βλέμματος ὡς εὐθύς ἐμπλήσων φόνων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀναστάντες ἐβάδιζον, Κίννας μὲν εἰσῆει δορυφορούμενος, Μάριος δὲ παρὰ ταῖς πύλαις 20 ὑποστάς εἰρωνεύετο πρὸς ὄργην, φυχὰς εἶναι λέγων καὶ τῆς πατρίδος εἰργέσθαι κατὰ τὸν νόμον, εἰ δὲ χρήζοι τις αὐτοῦ παρόντος, ἐτέρᾳ ψήφῳ λυτέον εἶναι τὴν ἐκβάλλουσαν, ὡς δὴ νόμιμός τις ὦν ἀνὴρ καὶ κατιῶν εἰς πόλιν ἔλευθέραν. Ἐκάλει δὴ τὸ πλῆθος εἰς ἀγοράν· καὶ πρὸ 25

431 τοῦ τρεῖς ἢ τέτταρας φυλὰς ἐνεγκεῖν τὴν ψήφον ἄφεις τὸ πλάσμα καὶ τὴν φυγαδικὴν ἐκείνην δικαιολογίαν κατῆει, δορυφόρους ἔχων λογάδας ἐκ τῶν προσπεφοιτηκῶτων δούλων, οὓς Βαρδυαίους προσηγόρευσεν. Οὗτοι πολλοὺς μὲν ἀπὸ φωνῆς, πολλοὺς δὲ ἀπὸ νεύματος ἀνῆρουν προσ- 30

τάσσοντος αὐτοῦ· καὶ τέλος Ἀγχάριον, ἄνδρα βουλευτὴν καὶ στρατηγικόν, ἐντυγχάνοντα τῷ Μαρῖῳ καὶ μὴ

προσαγορευθέντα καταβάλλουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ταῖς
μαχαίραις τύποντες. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τῶν ἄλλων ὄσους
ἀσπασαμένους μὴ προσαγορεύσειε μηδὲ ἀντασπάσαιτο,
τοῦτο αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν εὐθύς ἐν ταῖς
5 ὁδοῖς, ὥστε καὶ τῶν φίλων ἕκαστον ἀγωνίας μεστὸν εἶναι
καὶ φρίκης ὁσάκις ἀσπασόμενοι τῷ Μαρῖῳ πελάζοιεν.
Κτεινομένων δὲ πολλῶν Κίννας μὲν ἀμβλύς ἦν καὶ με-
στὸς ἤδη τοῦ φονεύειν, Μάριος δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ἀκμάζοντι τῷ θυμῷ καὶ διψῶντι διὰ πάντων ἐχώρει τῶν
10 ὀπωσοῦν ἐν ὑποψίᾳ γεγονότων. Καὶ πᾶσα μὲν ὁδός,
πᾶσα δὲ πόλις τῶν διωκόντων καὶ κνηγετούντων τοὺς
ὑποφεύγοντας καὶ κεκρυμμένους ἔγεμεν. Ἠλέγγετο δὲ
καὶ ξενίας καὶ φιλίας πίστις οὐδὲν ἔχουσα παρὰ τὰς τύχας
βέβαιοι. ὀλίγοι γὰρ ἐγένοντο παντάπασιν οἱ μὴ προδόν-
15 τες αὐτοῖς τοὺς παρὰ σφᾶς καταφυγόντας. Ἄξιον οὖν
ἄρασθαι καὶ θαυμάσαι τοὺς τοῦ Κορνούτου θεράποντας,
οἱ τὸν δεσπότην ἀποκρύψαντες οἴκοι, νεκρὸν δέ τινα τῶν
πολλῶν ἀναρτήσαντες ἐκ τοῦ τραχήλου καὶ περιθέντες
αὐτῷ χρυσοῦν δακτύλιον ἐπεδείκνυον τοῖς Μαρῖου δο-
20 ρυφόροις καὶ κοσμήσαντες ὡς ἐκείνον αὐτὸν ἔθαπτον.
Ἐπενόησε δὲ οὐδεὶς, ἀλλ' οὕτω λαθῶν ὁ Κορνούτος ὑπὸ
τῶν οἰκετῶν εἰς Γαλατίαν διεκομίσθη.

XLIV. Χρηστῷ δὲ καὶ Μάρκος Ἀντώνιος ὁ φήτωρ
φίλῳ χρησάμενος ἠτύχησεν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἦν μὲν
25 κέννης καὶ δημοτικός, ὑποδεξάμενος δὲ πρῶτον ἄνδρα
Ῥωμαίων καὶ φιλοφρονούμενος ἐκ τῶν παρόντων οἰκέ-
την ἔπεμψε πρὸς τινα τῶν ἐγγύς καπήλων ληψόμενον
οἶνον. Διαγευομένου δὲ ἐπιμελέστερον καὶ βελτίονα με-
τρῆσαι κελεύοντος ἠρώτησεν ὁ κάπηλος, ὃ τι παθῶν
30 οὐχὶ τὸν νέον, ὥσπερ εἶωθεν, ἄνειται καὶ δημοτικόν,
ἀλλὰ τοῦ σπουδαίου καὶ πολυτελοῦς. Ἀπλῶς δὲ πως
ἐκείνου φράσαντος ὡς πρὸς συνήθη καὶ γνώριμον, ὅτι

Μάρκον Ἀντώνιον ὁ δεσπότης ἐστιῶ παρ' αὐτῷ κρυπτό-
 μενον, ἀσεβῆς καὶ μαρὸς ὧν ὁ κάπηλος ἅμα τῷ τὸν οἰκέ-
 την ἀπελθεῖν αὐτὸς συνέτεινε πρὸς Μάριον ἤδη περι-
 δεῖπνον ὄντα, καὶ προσαχθεὶς ὠμολόγησε παραδώσειν
 αὐτῷ τὸν Ἀντώνιον. Ἀκούσας οὖν ἐκεῖνος ἐκκραγεῖν 5
 λέγεται μέγα καὶ ταῖς χερσὶν ὑφ' ἡδονῆς ἀνακροτῆσαι·
 καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἐξαναστάς αὐτὸς ἐπὶ τὸν τόπον
 φέρεσθαι, τῶν δὲ φίλων κατασχόντων Ἄννιον ἐπεμπε
 καὶ στρατιώτας μετ' αὐτοῦ κελεύσας κατὰ τάχος τὴν κε-
 φαλήν τοῦ Ἀντωνίου κομίζειν. Ὡς οὖν ἤκον ἐπὶ τὴν οἰ-
 κίαν, ὁ μὲν Ἄννιος ὑπέστη παρὰ τὰς θύρας, οἱ δὲ στρα-
 τιῶται διὰ κλιμάκων ἀναβάντες εἰς τὸ δωμάτιον καὶ θεα-
 σάμενοι τὸν Ἀντώνιον ἄλλος ἄλλον ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἀνθ'
 ἑαυτοῦ παρεκάλει καὶ προὔβάλλετο. Τοιαύτη δέ τις ἦν,
 ὡς ἔοικε, τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῶν λόγων σειρὴν καὶ χάρις, ὥστε 15
 ἀρξάμενον λέγειν καὶ παραιτεῖσθαι τὸν θάνατον ἄψα-
 σθαι μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν οὐδὲ ἀντιβλέψαι, κάτω δὲ
 κύψαντες ἐδάκρουν ἅπαντες. Διατριβῆς δὲ γενομένης
 ἀναβὰς ὁ Ἄννιος ὄρῳ τὸν μὲν Ἀντώνιον διαλεγόμενον,
 τοὺς δὲ στρατιώτας ἐκπεπληγμένους καὶ κατακεκηλημέ-
 νους ὑπ' αὐτοῦ· καλίσας οὖν ἐκείνους καὶ προσδραμῶν
 αὐτὸς ἀποτέμνει τὴν κεφαλήν. Κάτλος δὲ Λουτάτιος
 Μαρίῳ συνάρξας καὶ συνθηριαμβεύσας ἀπὸ Κίμβρων,
 ἐπεὶ πρὸς τοὺς δεομένους ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ παραιτουμέ-
 νους ὁ Μάριος τοσοῦτον μόνον εἶπεν „Ἀποθανεῖν δεῖ“ 25
 κατακλεισάμενος εἰς οἰκημα καὶ πολλοὺς ἀνδρακας ἐκῶ-
 32 πυρήσας ἀπεκνήγη. Ῥιπτουμένων δὲ τῶν σωμάτων ἀκε-
 φάλων καὶ πατουμένων ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔλεος οὐκ ἦν, ἀλλὰ
 φρίκη καὶ τρόμος ἀπάντων πρὸς τὴν ὄψιν. Ἡνία δὲ μά-
 λιστα τὸν δῆμον ἢ τῶν καλουμένων Βαρδυναίων ἀσέλγεια. 30
 Τοὺς γὰρ δεσπότης ἐν ταῖς οἰκίαις σφάττοντες ἤσχυνον
 μὲν αὐτῶν παιδας, ἐμίγνυντο δὲ βία ταῖς δεσποίναις,

ἀκατάσχετοι δὲ ἦσαν ἀρπάζοντες καὶ μαιφονοῦντες, ἕως οἱ περὶ Κίνναν καὶ Σερωῖον συμφρονήσαντες ἐπέθεντο κοιμωμένοις αὐτοῖς ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ κατηκόντισαν ἅπαντας.

- 5 XLV. Ἐν τούτῳ δὲ ὡσπερ τροπαίας τινὸς ἀμειβούσης ἐφοίτων ἄγγελοι πανταχόθεν, ὡς Σύλλας συνηρηκῶς τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον καὶ τὰς ἐπαρχίας ἀνειληφῶς ἐπιπλέοι μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Καὶ τοῦτο βραχεῖαν ἐπίσχεσιν ἐποίησε καὶ παῦλαν ὀλίγην ἀφάτων κακῶν,
- 10 ὅσον οὐπω τὸν πόλεμον ἤκειν ἐπ' αὐτοὺς οἰομένων. Ἰππικὸς μὲν οὖν ἀπεδείχθη τὸ ἑβδομον Μάριος, καὶ προελθὼν αὐταῖς Καλάνδαις Ἰανουαρίαις, ἔτους ἀρχῇ, Σέξτον τινὰ Λουκίον κατεκρήμνισεν· ο κακίοις καὶ τῇ πόλει τῶν αὐθις ἐδόκει κακῶν γεγονέναι σημεῖον μέ-
- 15 ριστον. Αὐτὸς δὲ ἤδη τοῖς τε πόνοις ἀπειρηκῶς καὶ ταῖς φροντίσιν οἷον ὑπέραντλος ὦν καὶ κατάπονος, τὴν ψυχὴν πρὸς τὸσαύτην αὐθις ἐπίνοιαν νέου πολέμου καὶ καινῶν ἀγῶνων καὶ φόβων ὑπὸ ἐμπειρίας δεινῶν καὶ καμάτου τρέμουσαν οὐκ ἀνέφερε, λογιζόμενος ὡς οὐ πρὸς Ὀκτά-
- 20 βιον οὐδὲ Μερούλλαν σύγκλυδος ὁμίλου καὶ στασιώδους ὄχλου στρατηγούς ὁ κίνδυνος ἔσοιτο, Σύλλας δὲ ἐκείνος ἐπεισὶν ὁ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἐξελάσας πάλαι, νῦν δὲ Μιθριδάτην συνεσταλκῶς εἰς τὸν Εὐξείνου Πόντον. Ἰπὸ τοιούτων θρανόμενος λογισμῶν καὶ τὴν μακρὰν
- 25 ἄλλην αὐτοῦ καὶ φυγὰς καὶ κινδύνους διὰ γῆς καὶ θαλάττης ἐλαυνομένου λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰς ἀπορίας ἐνέπιπτε δεινὰς καὶ νυκτερινὰ δείματα καὶ ταραχάδεις ὀνειρούς, αἰεὶ τινος ἀκούειν φθεγγομένου δοκῶν
- δειναὶ γὰρ κοῖται καὶ ἀποικόμενοι οὗ λέοντος.
- 30 Μάλιστα δὲ πάντων φοβούμενος τὰς ἀγρυπνίας ἐνέβαλεν εἰς πότους ἑαυτὸν καὶ μέθας ἀώρους καὶ παρ' ἡλικίαν, ὡσπερ ἀπόδρασιν τῶν φροντίδων τὸν ὕπνον μηχανώμε-

νος. Τέλος δὲ ὡς ἤκέτις ἀπαγέλλων ἀπὸ θαλάσσης, νέοι προσπίπτοντες αὐτῷ φόβοι, τὰ μὲν δέει τοῦ μέλλοντος, τὰ δὲ ὥσπερ ἄχθει καὶ κόρω τῶν παρόντων, ῥοπῆς βραχείας ἐπιγενομένης εἰς νόσον κατηνέχθη πλευρίτιν, ὡς ἱστορεῖ Ποσειδάωνιος ὁ φιλόσοφος, αὐτὸς εἰσελθεῖν καὶ 5 διαλεχθῆναι περὶ ὧν ἐπρέσβευεν ἤδη νοσοῦντι φάσκων αὐτῷ. Γάτος δὲ τις Πείσων, ἀνὴρ ἱστορικός, ἱστορεῖ τὸν Μάριον ἀπὸ δειπνου περιπατοῦντα μετὰ τῶν φίλων ἐν λόγοις γενέσθαι περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν πραγμάτων ἄνωθεν ἀρξάμενον· καὶ τὰς ἐπ' ἀμφοτέρω πολλάκις μεταβο- 10 λὰς ἀφηγησάμενον εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἔστι νοῦν ἔχοντος ἀνδρὸς ἔτι τῇ τύχῃ πιστεύειν ἑαυτόν· ἐκ δὲ τούτου τοὺς παρόντας ἀσπασάμενον καὶ κατακλιθέντα συνεχῶς ἡμέρας ἑπτὰ τελευτήσαι. Τινὲς δὲ τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ φασιν ἐν τῇ νόσῳ παντάπασιν ἀποκαλυφθεῖσαν εἰς ἄτο- 15 πον ἐξοκεῖλαι παρακοπήν, οἰόμενον τὸν Μιθριδατικὸν στρατηγεῖν πόλεμον, εἶτα, ὥσπερ ἐπ' αὐτῶν εἰώθει τῶν ἀγώνων, σχήματα παντοδαπὰ καὶ κινήματα σώματος μετὰ συντόνου κραυγῆς καὶ πυκνῶν ἀλαλαγμάτων ἀποδιδόντος. Οὕτως δεινὸς αὐτῷ καὶ δυσπαραμύθητος ἐκ φιλαρ- 20 χίας καὶ ζηλοτυπίας ἔρωσ ἐντετήκει τῶν πράξεων ἐκείνων. Διὸ ἔτη μὲν ἑβδομήκοντα βεβιωκώς, ὕπατος δὲ πρῶτος ἀνθρώπων ἑπτάκις ἀνηγορευμένος, οἶκόν τε καὶ πλοῦτον ἀρκοῦντα βασιλείαις ὁμοῦ πολλαῖς κεκτημένος

433 ὠδύρετο τὴν ἑαυτοῦ τύχην ὡς ἐνδεῆς καὶ ἀτελεῆς ὧν ἐπό- 25 θει προαποθνήσκων.

XLVI. Πλάτων μὲν οὖν ἤδη πρὸς τῷ τελευτᾶν γενόμενος ὕμνει τὸν αὐτοῦ δαίμονα καὶ τὴν τύχην, ὅτι πρῶτον μὲν ἀνθρώπος, εἶτα Ἕλλην, οὐ βάρβαρος οὐδὲ ἄλογον τῇ φύσει θηρίον γένοιτο, πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι τοῖς 30 Σωκράτους χρόνοις ἀπήντησεν ἡ γένεσις αὐτοῦ. Καὶ νῆ Δία τὸν Ταρσέα λέγουσιν Ἀντίπατρον ὡσαύτως ὑπὸ τὴν

τελευταίην ἀναλογιζόμενον ὣν τύχοι μακαρίων μηδὲ τῆς
 εἰς Ἀθήνας οἰκοθὲν εὐπλοίας ἐπιλαθέσθαι, καθάπερ φι-
 λοχρήστου τῆς τύχης ἅπασαν δόσιν εἰς μεγάλην χάριν
 τιθέμενον καὶ σώζοντα τῇ μνήμῃ διὰ τέλους, ἧς οὐδὲν
 5 ἔστιν ἀνθρώπων ταμείον ἀγαθῶν βεβαιότερον. Τοὺς δὲ
 ἀμνήμονας καὶ ἀνοήτους ὑπεκρεῖ τὰ γιγνόμενα μετὰ τοῦ
 χρόνου· διὸ μηδὲν στέγοντες μηδὲ διατηροῦντες αἰ-
 κενοὶ μὲν ἀγαθῶν, πλήρεις δὲ ἐλπίδων πρὸς τὸ μέλλον
 ἀποβλέπουσι τὸ παρὸν προΐεμενοι. Καίτοι τὸ μὲν ἂν ἡ
 10 τύχη κωλύσαι δύναιτο, τὸ δὲ ἀναφαίρετόν ἐστιν· ἀλλ'
 ὁμῶς τοῦτο τῆς τύχης ὡς ἀλλότριον ἐκβάλλοντες ἐκείνο
 τὸ ἄδηλον ὄνειρώττουσιν, εἰκότα πάσχοντες. Πρὶν γὰρ
 ἐκ λόγου καὶ παιδείας ἔδραν ὑποβαλέσθαι καὶ κρηπίδα
 τοῖς ἔξωθεν ἀγαθοῖς, συναγόντες αὐτὰ καὶ συμφοροῦντες
 15 ἐμπλήσαι τῆς ψυχῆς οὐ δύνανται τὸ ἀκόρεστον. Ἀπο-
 θνήσκει δ' οὖν Μάριος ἡμέρας ἑπτακαίδεκα τῆς ἐβδόμης
 ὑπατείας ἐπιλαβῶν. Καὶ μέγα ἔσχε παραντίκα τὴν Ῥώ-
 μην χάσμα καὶ θάρσος ὡς χαλεπῆς τυραννίδος ἀπηλλαγ-
 μένην· ὀλίγαις δὲ ἡμέραις ἦσθοντο νέον ἀντηλλαγμένοι
 20 καὶ ἀκμάζοντα ἀντὶ πρεσβύτου δεσπότην· τοσαύτην ὁ
 υἱὸς αὐτοῦ Μάριος ὠμότητα καὶ πικρίαν ἀπεδείξατο τοὺς
 ἀρίστους καὶ δοκιμωτάτους ἀναιρωῶν. Δόξας δὲ καὶ τολ-
 μητῆς καὶ φιλοκίνδυνος εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους ἐν
 ἀρχῇ παῖς Ἄρεος ὠνομάζετο, ταχὺ δὲ τοῖς ἔργοις ἐλεγχο-
 25 μενος αὐτίθις Ἀφροδίτης υἱὸς ἐκαλεῖτο. Τέλος δὲ κατα-
 κλεισθεὶς εἰς Πραινεστόν ὑπὸ Σύλλα καὶ πολλὰ φιλοψυ-
 χήσας μάτην, ὡς ἦν ἄφυκτα τῆς πόλεως ἀλισκομένης,
 αὐτὸς αὐτὸν ἀπέκτεινεν.

ΑΥΣΑΝΔΡΟΣ.

I. Ὁ Ἀκανθίων θησαυρὸς ἐν Δελφοῖς ἐπιγραφὴν ἔχει 5
 τοιαύτην „Βρασίδας καὶ Ἀκάνθιοι ἀπ’ Ἀθηναίων.“
 διὸ καὶ πολλοὶ τὸν ἐντὸς ἐστῶτα τοῦ οἴκου παρὰ ταῖς
 θύραις λίθινον ἀνδριάντα Βρασίδου νομίζουσι εἶναι.
 Λυσάνδρου δέ ἐστιν εἰκονικός, εὖ μάλα κομῶντος ἔδει τῷ
 παλαιῷ καὶ πάγονα καθειμένου γενναῖον. Οὐ γάρ, ὡς 10
 ἔνοιό φασιν, Ἀργείων μετὰ τὴν μεγάλην ἦταν ἐπὶ πέν-
 θει καρέντων οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τὸ ἀντίπαλον αὐτοῖς
 τὰς κόμας ἀγαλλόμενοι τοῖς πεπραγμένοις ἀνῆκαν, οὐδὲ
 Βακχιαδῶν τῶν ἐκ Κορίνθου φυγόντων εἰς Λακεδαίμονα
 ταπεινῶν καὶ ἀμόρφων διὰ τὸ κείρασθαι τὰς κεφαλὰς 15
 φανέντων εἰς ζῆλον αὐτοὶ τοῦ κομᾶν ἦλθον, ἀλλὰ καὶ
 434 τοῦτο Λυκούργειόν ἐστι. Καὶ φασιν αὐτὸν εἰπεῖν, ὡς ἡ
 κόμη τοὺς μὲν καλοὺς εὐπρεπεστέρους ὀραῖσθαι ποιεῖ,
 τοὺς δὲ αἰσχροὺς φοβερωτέρους.

II. Λέγεται δὲ ὁ Λυσάνδρου πατὴρ Ἀριστόκλειτος 20
 οἰκίας μὲν οὐ γενέσθαι βασιλικῆς, ἄλλως δὲ γένους εἶναι
 τοῦ τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἐγράφη δὲ ὁ Λύσανδρος ἐν πενία,
 καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν εὐτακτοῦ, ὡς εἴ τις ἄλλος, πρὸς τοὺς
 ἐθισμοὺς καὶ ἀνδρωδὴ καὶ κρείττονα πάσης ἡδονῆς, πλὴν
 εἴ τινα τιμωμένοις καὶ κατορθοῦσιν αἱ καλά πράξεις 25
 ἐπιφέρουσι. Ταύτης δὲ οὐκ αἰσχρόν ἐστιν ἠττάσθαι τοὺς
 νέους ἐν Σπάρτῃ. Βούλονται γὰρ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πά-
 σχειν τι τοὺς παῖδας αὐτῶν πρὸς δόξαν, ἀλγυνομένους τε
 τοῖς φόβοις καὶ μεγαλυννομένους ὑπὸ τῶν ἐπαίνων· ὁ δὲ
 ἀπαθὴς καὶ ἀκίνητος ἐν τούτοις ὡς ἀφιλότιμος πρὸς ἀρε- 30
 τὴν καὶ ἀργὸς καταφρονεῖται. Τὸ μὲν οὖν φιλότιμον
 αὐτῷ καὶ φιλόνεικον ἐκ τῆς Λακωνικῆς παρέμεινε παι-

δείας ἐγγενόμενον, καὶ οὐδέν τι μέγα χρῆ τὴν φύσιν ἐν
τούτοις αἰτιᾶσθαι· θεραπευτικὸς δὲ τῶν δυνατῶν μάλ-
λον ἢ κατὰ Σπαρτιάτην φύσει δοκεῖ γενέσθαι καὶ βάρους
ἐξουσίας διὰ χρεῖαν ἐνεγκεῖν εὐκόλος· ὁ πολιτικῆς δει-
5 νότητος οὐ μικρὸν ἐνιοι ποιοῦνται μέρος. Ἀριστοτέλης
δὲ τὰς μεγάλας φύσεις ἀποφαίνων μελαγχολικὰς, ὡς τὴν
Σωκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ Ἡρακλέους, ἱστορεῖ καὶ
Λύσανδρον οὐκ εὐθύς, ἀλλὰ πρεσβύτερον ὄντα τῇ με-
λαγχολίᾳ περιπεσεῖν. Ἴδιον δὲ αὐτοῦ μάλιστα τὸ καλῶς
10 κενίαν φέροντα, καὶ μηδαμοῦ κρατηθέντα μηδὲ διαφθα-
ρέντα χρήμασιν αὐτόν, ἐμπλήσαι τὴν πατρίδα πλούτου
καὶ φιλοπλουτίας καὶ παῦσαι θαυμαζομένην ἐπὶ τῷ μῆ
θαυμάζειν πλοῦτον, εἰσάγοντα χρυσίου καὶ ἀργυρίου
πλήθος μετὰ τὸν Ἀττικὸν πόλεμον, ἑαυτῷ δὲ μηδεμίαν
15 δραχμὴν ὑπολειπόμενον. Διονυσίου δὲ τοῦ τυράννου
πέμψαντος αὐτοῦ ταῖς θυγατράσι πολυτελεῆ χιτῶνια τῶν
Σικελῶν οὐκ ἔλαβεν, εἰπὼν φοβεῖσθαι, μὴ διὰ ταῦτα
μᾶλλον αἰσχρὰ φανῶσιν. Ἄλλ' ὀλίγον ὕστερον πρὸς τὸν
αὐτὸν τύραννον ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ἀποσταλῆς πρε-
20 σβευτῆς, προσπέμψαντος αὐτῷ δύο στολὰς ἐκείνου καὶ
κελεύσαντος ἦν βούλεται τούτων ἐλόμενον τῇ θυγατρὶ
πομίζειν, αὐτὴν ἐκείνην ἔφη βέλτιον αἰρήσεσθαι καὶ λα-
βῶν ἀμφοτέρας ἀπῆλθεν.

III. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μῆκος
25 λαμβάνοντος, καὶ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ τῶν Ἀθηναίων
κακοπραγίαν αὐτίκα μὲν ἐπιδόξων ὄντων ἐκπεσεῖσθαι
τῆς θαλάττης, οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον ἀπαγορεύσειν παν-
τάπασιν, Ἀλκιβιάδης ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπιστὰς τοῖς πράγ-
μασι μεγάλην μεταβολὴν ἐποίησε καὶ κατέστησε τοὺς
30 ναυτικούς ἀγῶνας εἰς ἀντίπαλον αὐτοῖς, δεισαντες οὖν
οἱ Λακεδαιμόνιοι πάλιν καὶ γενόμενοι ταῖς προθυμίαις
καινοὶ πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς ἡγεμόνος τε δεινοῦ καὶ πα-

ρασκευῆς ἔρρωμενεστέρως δεόμενον, ἐκπέμπουσιν ἐπὶ τὴν τῆς θαλάττης ἡγεμονίαν Λύσανδρον. Γενόμενος δ' ἐν Ἐφέσῳ καὶ τὴν πόλιν εὐρῶν εὖνουν μὲν αὐτῷ καὶ λακωνίζουσιν προθυμότερα, πράττουσαν δὲ τότε λυπρῶς καὶ κινδυνεύουσιν ἐκβαρβαρωθῆναι τοῖς Περσικοῖς 5 ἔθεσι διὰ τὰς ἐπιμιξίας, ἅτε δὴ τῆς Λυδίας περιεχυμένης καὶ τῶν βασιλικῶν στρατηγῶν αὐτόθι τὰ πολλὰ διατριβόντων, στρατόπεδον βαλόμενος καὶ τὰ πλοῖα πανταχόθεν ἔλκεσθαι κελεύσας ἐκεῖ τὰ φθρηγὰ καὶ ναυπηγίαν τριήρων ἐκεῖ κατασκευασάμενος, ταῖς μὲν ἐμπορίαις τοὺς 10 λιμένας αὐτῶν ἀνέλαβεν, ἐργασίας δὲ τὴν ἀγοράν, χρηματισμῶν δὲ τοὺς οἴκους καὶ τὰς τέχνας ἐνέπλησεν, ὥστε πρῶτον ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τὴν πόλιν ἐν ἐλπίδι τοῦ περὶ αὐτὴν νῦν ὄντος ὄγκου καὶ μεγέθους διὰ Λύσανδρον γενέσθαι. 15

IV. Πυθόμενος δὲ Κῦρον εἰς Σάρδεῖς ἀφίχθαι τὸν 135 βασιλέως υἱόν, ἀνέβη διαλεξόμενος αὐτῷ καὶ Τισαφέρνου κατηγορήσων, ὃς ἔχων πρόσταγμα Λακεδαιμονίοις βοηθεῖν καὶ τῆς θαλάσσης ἐξελάσαι τοὺς Ἀθηναίους ἐδόκει δι' Ἀλκιβιάδην ὑφιέμενος ἀπρόθυμος εἶναι καὶ γλίσχωρος 20 χορηγῶν τὸ ναυτικὸν φθείρειν. Ἦν δὲ καὶ Κύρῳ βουλομένῳ τὸν Τισαφέρνην ἐν αἰτίαις εἶναι καὶ κακῶς ἀκούειν, πονηρὸν ὄντα καὶ πρὸς αὐτὸν ἰδίᾳ διαφερόμενον. Ἐκ τε δὴ τούτων καὶ τῆς ἄλλης συνδιαιτήσεως ὁ Λύσανδρος ἀγαπηθεὶς καὶ τῷ θεραπευτικῷ μάλιστα τῆς ὁμιλίας ἐλὼν 25 τὸ μειράκιον ἐπέρρωσε πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ δὲ ἀπαλλάττεσθαι βουλόμενον αὐτὸν ἐστιῶν ὁ Κῦρος ἠξίου μὴ διωθεῖσθαι τὰς παρ' αὐτοῦ φιλοφροσύνας, ἀλλ' αἰτεῖν ὃ βούλοιο καὶ φράζειν ὡς οὐδενὸς ἀπλῶς ἀποτευξόμενον, ὑπολαβὼν ὁ Λύσανδρος „Ἐπεὶ τοίνυν“ εἶπεν „οὐ- 30 τως ἔχεις, ὦ Κύρε, προθυμίας, αἰτουμαι σε καὶ παρακαλῶ προσθεῖναι τῷ μισθῷ τῶν ναυτῶν ὀβολόν, ὅπως τετρώ-

βολον ἀντὶ τριωβόλου λαμβάνωσιν.“ Ἡσθεὶς οὖν ὁ Κῦρος ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ ἀνδρὸς μυρίουσ ἀντὶ δαρεικοῦς ἔδωκεν, ἐξ ὧν ἐπιμετρήσας τὰν ὀβολῶν τοῖς ναύταις καὶ λαμπρυνάμενος ὀλίγω χρόνω τὰς ναῦς τῶν πολεμίων
 5 κενὰς ἐποίησεν. Ἀπεφοίτων γὰρ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς πλέον διδόντας, οἱ δὲ μένοντες ἀπρόθυμοι καὶ στασιῶδεις ἐγίνοντο καὶ κακὰ παρεῖχον ὁσημέραι τοῖς στρατηγοῖς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καίπερ οὕτως περισπάσας καὶ κακώσας τοὺς πολεμίους ὁ Ἀύσανδρος ὠρρώδει ναυμαχεῖν,
 10 δραστήριον ὄντα τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ νεῶν πλήθει περιόντα καὶ μάχας καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς ἐκεῖνο χρόνου πάσας ἀήττητον ἠγωνισμένον δεδοικώς.

V. Ἐπεὶ δὲ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης εἰς Φωκαίαν ἐκ Σάμου διέπλευσεν ἐπὶ τοῦ στόλου καταλιπὼν Ἀντίοχον τὸν κυ-
 15 βερνήτην, ὁ δὲ Ἀντίοχος οἶον ἐφυβρίζων τῷ Ἀυσάνδρῳ καὶ θρασυνόμενος ἐπέπλευσε δυοῖς τριήρεσιν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων καὶ παρὰ τὸν ναύσταθμον γέλῳτι καὶ πατάγω χρώμενος σοβαρῶς παρήλανυεν, ἀγανακτήσας ὁ Ἀύσανδρος καὶ κατασπάσας τὸ πρῶτον οὐ πολλὰς τῶν
 20 τριήρων ἐδίωκεν αὐτόν, ἰδὼν δὲ αὐτοὺς Ἀθηναίους βοήθουντας ἄλλας ἐπλήρου, καὶ τέλος ἐναυμάχουν συμπεσόντες. Ἐνῆκα δὲ Ἀύσανδρος, καὶ πεντεκαίδεκα τριήρεις λαβὼν ἔστησε τρόπαιον. Ἐπὶ τούτῳ τὸν Ἀλκιβιάδην ὁ μὲν ἐν ἄστει δῆμος ὀργισθεὶς ἀπεχειροτόνησεν, ὑπὸ δὲ
 25 τῶν ἐν Σάμῳ στρατιωτῶν ἀτιμαζόμενος καὶ κακῶς ἀκούων ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ταύτην μὲν οὖν τὴν μάχην, καίπερ οὐ μεγάλην τῇ πράξει γενομένην, ἡ τύχη δι' Ἀλκιβιάδην ὀνομαστήν ἐποίησεν. Ὁ δὲ Ἀύσανδρος ἀπὸ τῶν πόλεων εἰς Ἐφεσον μεταπεμ-
 30 πόμενος οὓς ἑώρα μάλιστα ταῖς τε τόλμαις καὶ τοῖς φρονήμασιν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ὄντας, ἀρχὰς ὑπέσπειρε τῶν ὕστερον ἐπ' αὐτοῦ γενομένων δεκαδαρχιῶν καὶ νεωτε-

ρισμῶν, προτρέπων καὶ παροξύνων ἑταιρικὰ συνίστασθαι καὶ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς πράγμασιν, ὡς ἅμα τῷ καταλυθῆναι τοὺς Ἀθηναίους τῶν τε δήμων ἀπαλλαξομένους καὶ δυναστεύοντας ἐν ταῖς πατρίσι. Τούτων δὲ τὴν πίστιν ἐκάστω δι' ἔργων παρείχε, τοὺς ἤδη γεγονότας 5 φίλους αὐτῷ καὶ ξένους εἰς μεγάλα πράγματα καὶ τιμὰς καὶ στρατηγίας ἀνάγων, καὶ συναδικῶν καὶ συνεξαμαρτάνων αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας, ὥστε προσέχειν ἅπαντας αὐτῷ καὶ χαρίζεσθαι καὶ ποθεῖν, ἐλπίζοντας οὐδενὸς ἀτυχῆσειν τῶν μεγίστων ἐκείνου κρατοῦν- 10 τος. Διὸ καὶ Καλλικρατίδαν οὐτ' εὐθύς ἠδέως εἶδον ἐλθόντα τῷ Λυσάνδρῳ διάδοχον τῆς ναυαρχίας, οὔτε, ὡς ὕστερον διδοὺς πείραν ἀνὴρ ἐφαίνετο πάντων ἄριστος καὶ δικαιοτάτος, ἠρέσκοντο τῷ τρόπῳ τῆς ἡγεμονίας 436 ἀπλοῦν τι καὶ Δώριον ἐχούσης καὶ ἀληθινόν. Ἀλλὰ τούτου 15 μὲν τὴν ἀρετὴν ὥσπερ ἀγάλματος ἠρωϊκοῦ κάλλος ἐθαύμαζον, ἐπόθουν δὲ τὴν ἐκείνου σπουδὴν καὶ τὸ φιλέταιρον καὶ χρειωδὲς ἐξήτουν, ὥστε ἀθυμεῖν ἐκπλέοντος αὐτοῦ καὶ δακρύειν.

VI. Ὁ δὲ τούτους τε τῷ Καλλικρατίδῃ δυσμενεστέ- 20 ρους ἐποίει ἔτι μᾶλλον, καὶ τῶν ὑπὸ Κύρου χρημάτων αὐτῷ δεδομένων εἰς τὸ ναυτικὸν τὰ περιόντα πάλιν εἰς Σάρδεις ἀνέπεμψεν, αὐτὸν αἰτεῖν, εἰ βούλοιο, τὸν Καλλικρατίδαν καὶ σκοπεῖν, ὅπως θρέψοι τοὺς στρατιώτας κελεύσας. Τέλος δὲ ἀποπλέων ἐμαρτύρατο πρὸς αὐτόν, 25 ὅτι θαλασσοκρατοῦν τὸ ναυτικὸν παραδίδωσιν. Ὁ δὲ βουλόμενος ἐλέγξει τὴν φιλοτιμίαν ἀλαζονικὴν καὶ κενὴν οὖσαν „Οὐκοῦν“ ἔφη „λάβων ἐν ἀριστερᾷ Σάμον καὶ περιπλεύσας εἰς Μίλητον ἐκεῖ μοι παράδος τὰς τρι- ἠρεῖς· δεδιέναι γὰρ οὐ χρὴ παραπλέοντας ἡμᾶς τοὺς ἐν 30 Σάμῳ πολεμίους, εἰ θαλασσοκρατοῦμεν.“ Πρὸς ταῦτα εἰπὼν ὁ Λυσάνδρος, ὅτι οὐκ αὐτός, ἀλλ' ἐκείνος ἄρχοι

τῶν νεῶν, ἀπέπλευσεν εἰς Πελοπόννησον ἐν πολλῇ τὸν Καλλικρατίδαν ἀπορία καταλιπών. Οὔτε γὰρ οἰκοθεν ἀφίκτο χρήματα κομίζων, οὔτε τὰς πόλεις ἀργυρολογεῖν καὶ βιάζεσθαι μοχθηρὰ πραττούσας ὑπέμεινε. Δοιπὸν οὖν ἦν ἐπὶ θύρας ἰόντα τῶν βασιλέως στρατηγῶν, ὥσπερ Λύσανδρος, αἰτεῖν· πρὸς δ' πάντων ἀφυέστατος ἐτύγγαυεν ἀνὴρ ἐλευθέριος καὶ μεγαλόφρων καὶ πᾶσαν ὑφ' Ἑλλήνων ἤτταν Ἑλλησιν ἡγούμενος εὐπρεπεστέραν εἶναι τοῦ κολακεύειν καὶ φοιτᾶν ἐπὶ θύρας ἀνθρώπων βαρβάρων, πολὺ χρυσίου, ἄλλο δ' οὐδὲν καλὸν ἐχόντων. Ἐκβιαζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας ἀναβὰς εἰς Λυδίαν εὐθύς ἐπορεύετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κύρου, καὶ φράζειν προσέταξεν, ὅτι Καλλικρατίδας ὁ ναύαρχος ἦκει διαλεχθῆναι βουλόμενος αὐτῷ. Τῶν δ' ἐπὶ θύραις τινὸς εἰπόντος

15 „Ἄλλ' οὐ σχολὴ νῦν, ὦ ξένε, Κύρω· πίνει γάρ·“ ἀφελέστατά πως ὁ Καλλικρατίδας „οὐδὲν“ ἔφη „δεινόν· αὐτοῦ γὰρ ἐστὼς ἀναμεινῶ, μέχρι πίῃ.“ Τότε μὲν οὖν δόξα ἀγροϊκὸς τις εἶναι καὶ καταγελασθεὶς ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀπῆλθεν· ἐπεὶ δὲ καὶ δεύτερον ἔλθων ἐπὶ θύρας οὐ παρ-
20 εἶθη, βαρέως ἐνεγκὼν εἰς Ἐφεσον ᾧχετο, πολλὰ μὲν ἐπαρώμενος κακὰ τοῖς πρώτοις ἐντρυφηθεῖσιν ὑπὸ βαρβάρων καὶ διδάξασιν αὐτοὺς ὑβρίζειν διὰ πλοῦτον, ὁμνύων δὲ πρὸς τοὺς παρόντας, ἢ μὴν, ὅταν πρώτου εἰς Σπάρτην παραγένηται, πάντα ποιήσειν ὑπὲρ τοῦ διαλυθῆναι
25 τοὺς Ἑλληνας, ὡς φοβεροὶ τοῖς βαρβάροις εἶεν αὐτοὶ καὶ παύσαιντο τῆς ἐκείνων ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι δυνάμεως.

VII. Ἀλλὰ Καλλικρατίδας μὲν ἄξια τῆς Λακεδαιμόνος διανοηθεὶς, καὶ γενόμενος τοῖς ἄκροις ἐνάμιλλος τῶν Ἑλλήνων διὰ δικαιοσύνην καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ ἀνδρείαν, μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν Ἀργινοῦσαις καταναυμαχηθεὶς ἠφανίσθη. Τῶν δὲ πραγμάτων ὑποφερομένων οἱ σύμ-

μαχοι πρεσβείαν πέμποντες εἰς Σπάρτην ἠτοῦντο Λύσανδρον ἐπὶ τὴν ναυαρχίαν, ὡς πολὺ προθυμότερον ἀντιληφόμενοι τῶν πραγμάτων ἐκείνου στρατηγούντος. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ Κῦρος ἀξιῶν ἐπέστελλεν. Ἐπεὶ δὲ νόμος ἦν οὐκ ἔων δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν ἐβούλοντό τε χαρῖ- 5
 ζεσθαι τοῖς συμμάχοις οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸ μὲν ὄνομα τῆς ναυαρχίας Ἀράκῳ τιμὴ περιέθεσαν, τὸν δὲ Λύσανδρον ἐπιστολέα τῷ λόγῳ, τῷ δ' ἔργῳ κύριον ἀπάντων ἐξέπεμψαν. Τοῖς μὲν οὖν πλείστοις τῶν πολιτευομένων καὶ δυναμένων ἐν ταῖς πόλεσι πάσαι ποθοῦμενος ἦκεν· 10
 ἦλπιζον γὰρ ἔτι μᾶλλον ἰσχύσειν δι' αὐτοῦ παντάπασι τῶν δῆμων καταλυθέντων· τοῖς δὲ τὸν ἀπλοῦν καὶ γεν-
 437 ναῖον ἀγαπῶσι τῶν ἡγεμόνων τρόπον ὁ Λύσανδρος τῷ Καλλικρατίδῃ παραβαλλόμενος ἐδόκει πανοῦργος εἶναι καὶ σοφιστής, ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλων τοῦ πολέ- 15
 μου καὶ τὸ δίκαιον ἐπὶ τῷ λυσιτελοῦντι μεγαλύνων, εἰ δὲ μὴ, τῷ συμφέροντι χρώμενος ὡς καλῶ, καὶ τὸ ἀληθὲς οὐ φύσει τοῦ ψεύδους κρεῖττον ἡγούμενος, ἀλλ' ἑκατέρου τῇ χρεῖα τὴν τιμὴν ὀρίζων. Τῶν δ' ἀξιούντων μὴ πολεμεῖν μετὰ δόλου τοὺς ἀφ' Ἡρακλέους γεγονότας καταγε- 20
 λαῖν ἐκέλευεν· „Ὅπου γὰρ ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν.“

VIII. Τοιαῦτα δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Μίλητον ἱστορη-
 ται. Τῶν γὰρ φίλων καὶ ξένων, οἷς ὑπέσχετο συγκαταλύ-
 σειν τε τὸν δῆμον καὶ συνεκβαλεῖν τοὺς διαφόρους, με- 25
 ταβαλομένων καὶ διαλλαγέντων τοῖς ἐχθροῖς, φανερῶς μὲν ἤδεσθαι προσεποιεῖτο καὶ συνδιαλλάττειν, κρύφα δὲ λαιδορῶν αὐτοὺς καὶ κακῶν παρῶξυνεν ἐπιθέσθαι τοῖς πολλοῖς. Ὡς δὲ ἦσθετο γινομένην τὴν ἐπανάστασιν, ὀξέως βοηθήσας καὶ παρεισελθὼν εἰς τὴν πόλιν οἷς πρῶτοις 30
 ἐπιτύχοι τῶν νεωτεριζόντων ἐχαλέπαινε τῇ φωνῇ καὶ προσῆγε τραχυνόμενος ὡς ἐπιθήσων δίκην αὐτοῖς, τοὺς

δὲ ἄλλους ἐκέλευε θαρρεῖν καὶ μηδὲν ἔτι προσδοκᾶν δεινὸν αὐτοῦ παρόντος. Ὑπεκρίνετο δὲ ταῦτα καὶ διεποίκιλλε τοὺς δημοτικωτάτους καὶ κρατίστους βουλόμενος μὴ φεύγειν, ἀλλ' ἀποθανεῖν ἐν τῇ πόλει μείναντας. Ὁ 5 καὶ συνέβη· πάντες γὰρ ἀπεσφάγησαν οἱ καταπιστευσάντες. Ἀπομνημονεύεται δὲ ὑπὸ Ἀνδροκλείδου λόγος πολλήν τινα κατηγορῶν τοῦ Λυσάνδρου περὶ τοὺς ὄρκους εὐχέρειαν. Ἐκέλευε γάρ, ὡς φησι, τοὺς μὲν παῖδας ἀστραγάλοις, τοὺς δὲ ἄνδρας ὄρκοις ἐξαπατᾶν, ἀπομι- 10 μούμενος Πολυκράτη τὸν Σάμιον, οὐκ ὀρθῶς τύραννον στρατηγός, οὐδὲ Λακωνικὸν τὸ χρῆσθαι τοῖς θεοῖς ὡσπερ τοῖς πολεμίοις, μᾶλλον δὲ ὑβριστικώτερον. Ὁ γὰρ ὄρκῳ παρακρουόμενος τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ θεοῦ καταφρονεῖν.

15 IX. Ὁ δ' οὖν Κῦρος εἰς Σάρδεις μεταπεμψάμενος τὸν Λύσανδρον τὰ μὲν ἔδωκε, τὰ δὲ ὑπέσχετο, νεανιευσάμενος εἰς τὴν ἐκείνου χάριν καὶ εἰ μηδὲν ὁ πατὴρ διδώη καταχορηγήσειν τὰ οἰκεία· κἂν ἐπιλίπη πάντα, κατακόψειν ἔφη τὸν θρόνον, ἐφ' ᾧ καθήμενος ἐχρημάτιζε, χρυσοῦν 20 καὶ ἀργυροῦν ὄντα. Τέλος δὲ εἰς Μηδίαν ἀναβαίνων πρὸς τὸν πατέρα τοὺς τε φόρους ἀπέδειξε τῶν πόλεων λαμβάνειν ἐκείνον καὶ τὴν αὐτοῦ διεπίστευσεν ἀρχήν· ἀσπασάμενος δὲ καὶ δεηθεὶς μὴ ναυμαχεῖν Ἀθηναίοις, πρὶν αὐτὸν ἀφικέσθαι πάλιν, ἀφίξεσθαι δὲ ναῦς ἔχοντα 25 πολλὰς ἐκ τε Φοινίκης καὶ Κιλικίας, ἀνέβαινον ὡς βασιλέα. Λύσανδρος δὲ μήτε ναυμαχεῖν ἀγγωμάλῳ πλήθει δυνάμενος μήτε ἀργὸς καθέξεσθαι μετὰ νεῶν τοσούτων ἀναχθεὶς ἐνίας προσηγάγετο τῶν νήσων, Αἰγινάαν τε καὶ Σαλαμίνα προσμύξας κατέδραμεν. Εἰς δὲ τὴν Ἀττικὴν 30 ἀποβάς καὶ τὸν Ἄγιν ἀσπασάμενος, κατέβη γὰρ αὐτὸς ἐκ Δεκελείας πρὸς αὐτόν, ἐπέδειξε τῷ πεζῷ παρόντι τὴν τοῦ ναυτικοῦ ῥώμην, ὡς πλείων ἢ βούλοϊτα, κρατῶν τῆς θα-

λάττης. Οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς Ἀθηναίους αἰσθόμενος διώ-
 κοντας αὐτὸν ἄλλω δρόμῳ διὰ νήσων ἐφευγεν εἰς τὴν
 Ἀσίαν. Καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ἔρημον καταλαβὼν ἐπε-
 χεῖρει Λαμψακηνοῖς αὐτὸς ἐκ θαλάττης τὰς ναυσι, Θω-
 ραξ δὲ τῷ πεζῷ στρατῷ συνανύσας εἰς τὸ αὐτὸ προσέβαλε ἔ-
 τοῖς τείχεσιν. Ἐλὼν δὲ τὴν πόλιν κατὰ κράτος διαρπάσαι
 τοῖς στρατιώταις ἔδωκεν. Ὁ δὲ τῶν Ἀθηναίων στόλος
 ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατὸν τριήρων ἐτύγχανε μὲν ἄρτι κα-
 θωρμισμένους εἰς Ἐλαιούντα τῆς Χερρονήσου, πυνθανό-
 438 μνοι δὲ ἀπολωλέναι τὴν Λάμψακον εὐθύς εἰς Σηστὸν 10
 καταίρουσι. Κάκειθεν ἐπισιτισάμενοι παρέπλευσαν εἰς
 Αἰγὸς ποταμούς, ἀντιπέρας τῶν πολεμίων ἔτι ναυλοχούν-
 των περὶ τὴν Λάμψακον. Ἐστρατήγουν δὲ τῶν Ἀθηναί-
 ων ἄλλοι τε πλείους καὶ Φιλοκλῆς ὁ πείσας ποτὲ ψηφί-
 σασθαι τὸν δῆμον ἀποκόπτειν τὸν δεξιὸν ἀντίχειρα τῶν 15
 ἀλίσκομένων κατὰ πόλεμον, ὅπως δόρου μὲν φέρειν μὴ
 δύνωνται, κώπην δὲ ἐλαύνωσι.

Χ. Τότε μὲν οὖν ἀνεπαύοντο πάντες ἐλπίζοντες εἰς
 τὴν ὑστεραίαν ναυμαχίῃσιν. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἄλλα μὲν
 διανοεῖτο, προσέταττε δὲ ναύταις καὶ κυβερνήταις, ὡς 20
 ἀγῶνος ἅμα ἡμέρα γενησομένου, περὶ ὄρθρον ἐμβαλναι
 εἰς τὰς τριήρεις καὶ καθέξασθαι κόσμῳ καὶ σιωπῇ δεχο-
 μένους τὸ παραγγελλόμενον, ὡς δ' αὐτως καὶ τὸ πεζὸν
 ἐν τάξει παρὰ τὴν θάλατταν ἡσυχάζειν. Ἀνίσχοντος δὲ
 τοῦ ἡλίου καὶ τῶν Ἀθηναίων μετωπηδον ἀπάσαις ἐπι- 25
 πλεόντων καὶ προκαλουμένων, ἀντιπρώρους ἔχων τὰς
 ναῦς καὶ πεπληρωμένας ἔτι νυκτὸς οὐκ ἀνήγετο, πέμπων
 δὲ ὑπηρετικὰ παρὰ τὰς πρώτας τῶν νεῶν ἀτρεμεῖν ἐκέ-
 λευε καὶ μένειν ἐν τάξει μὴ θορυβουμένους μηδ' ἀντεκ-
 πλέοντας. Οὕτω δὲ περὶ δειλὴν ἀποπλεόντων ὀπίσω 30
 τῶν Ἀθηναίων οὐ πρότερον ἐκ τῶν νεῶν τοὺς στρατιώ-
 τας ἀφῆκεν, εἰ μὴ δύο καὶ τρεῖς τριήρεις, ἃς ἐπεμψε κα-

τασκόπους, ἔλθειν ἰδόντας ἀποβεβηκότας τοὺς πολεμί-
 ους. Τῇ δ' ὑστεραία πάλιν ἐγίνοντο ταῦτα καὶ τῇ τρίτῃ
 μέχρι τετάρτης, ὥστε πολὺ τοῖς Ἀθηναίοις θράσος ἐγγε-
 νέσθαι καὶ καταφρόνησιν ὡς δεδιότων καὶ συνεσταλμέ-
 5 νων τῶν πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ Ἀλκιβιάδης (ἐτύγχανε
 γὰρ περὶ Χερρόνησον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ τείχεσι διαιωόμενος)
 ἵππῳ προσελάσας πρὸς τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων
 ἠτιάτο τοὺς στρατηγούς πρῶτον μὲν οὐ καλῶς οὐδ' ἀσφα-
 λῶς στρατοπεδεύειν ἐν ἀγριαλοῖς δυσόμοις καὶ ἀναπε-
 10 πταμένοις· ἔπειτα πόρρωθεν ἐκ Σηστοῦ τὰ ἐπιτήδεια
 λαμβάνοντας ἀμαρτάνειν, δεῖον εἰς λιμένα καὶ πόλιν Ση-
 στὸν δι' ὀλίγου περιπλεύσαντας ἀπωτέρω γενέσθαι τῶν
 πολεμίων ἐφορμούντων στρατεύματι μοναρχουμένῳ καὶ
 πάντα πρὸς φόβον ὀξέως ἀπὸ συνθήματος ὑπηρετοῦντι.
 15 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ διδάσκοντος οὐκ ἐπέιθοντο, Τυδεὺς δὲ
 καὶ πρὸς ὕβριν ἀπεκρίνατο, φήσας οὐκ ἐκείνον, ἀλλ' ἐτέ-
 ρους στρατηγεῖν.

XI. Ὁ μὲν οὖν Ἀλκιβιάδης ὑποπτεύσας τι καὶ προ-
 δοσίας ἐν αὐτοῖς ἀπηλλάττετο. Πέμπτη δὲ ἡμέρα τῶν
 20 Ἀθηναίων ποιησαμένων τὸν ἐπίπλου καὶ πάλιν ἀπερ-
 χομένων, ὥσπερ εἰώθεσαν, ὀλιγῶρος πάνυ καὶ κατα-
 φρονητικῶς, ὁ Λύσανδρος ἐκπέμπων τὰς κατασκόπους
 ναῦς ἐκέλευσε τοὺς τριηράρχους, ὅταν ἴδωσι τοὺς Ἀθη-
 ναίους ἐκβεβηκότας, ἐλαύνειν ἀποστρέψαντας ὀπίσω τά-
 25 χει παντί, καὶ γενομένους κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀσπίδα
 χαλκῆν ἐπάρασθαι πρῶραθεν ἐπίπλου σύμβολον. Αὐτὸς
 δὲ τοὺς κυβερνήτας καὶ τριηράρχους ἐπιπλέων ἀνεκα-
 λείτο καὶ παρῶρα συνέχειν ἕκαστον ἐν τάξει τὸ πλήρωμα
 καὶ τοὺς ναύτας καὶ τοὺς ἐπιβάτας, ὅταν δὲ σημανθῇ,
 30 μετὰ προθυμίας καὶ θάρρους ἐλαύνειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους.
 Ὡς δὲ ἦ τε ἀσπίς ἀπὸ τῶν νεῶν ἤρθη καὶ τῇ σάλπιγγι τὴν
 ἀναγωγὴν ἐσήμαινεν ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος, ἐπέπλεον μὲν

αί νῆες, ἡμιλλῶντο δὲ οἱ πεζοὶ παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπὶ τὴν ἄκραν. Τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ἡπείρων διάστημα ταύτη πεν- τεκαίδεκα σταδίων ἐστὶ, καὶ ταχέως ὑπὸ σπουδῆς καὶ προ- θυμίας τῶν ἐλαυνόντων συνήρητο. Κόνων δὲ πρῶτος ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀπὸ τῆς γῆς ἰδὼν ἐπιπλέοντα 6 τὸν στόλον ἐξαίφνης ἀνεβόησεν ἐμβαλεῖν, καὶ περιπα- θῶν τῷ κακῷ τοὺς μὲν ἐκάλει, τῶν δὲ ἐδεῖτο, τοὺς δὲ

439 ἠνάγκαζε πληροῦν τὰς τριήρεις. Ἦν δὲ οὐδὲν ἔργον αὐ- τοῦ τῆς σπουδῆς ἐσκεδασμένων τῶν ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ ἐξέβησαν, εὐθύς, ἅτε μηδὲν προσδοκῶντες, ἠγόραζον, 10 ἐπλανῶντο περὶ τὴν χώραν, ἐκάθειδον ὑπὸ ταῖς σκηναῖς, ἠριστοποιοῦντο, πορρωτάτω τοῦ μέλλοντος ἀπειρία τῶν ἠγουμένων ὄντες. Ἦδη δὲ κραυγῇ καὶ ῥοθίῳ προσφερο- μένων τῶν πολεμίων ὁ μὲν Κόνων ὄκτῶ ναυσὶν ὑπέξε- πλευσε καὶ διαφυγῶν ἀπεπέρασεν εἰς Κύπρον πρὸς Εὐ- 15 ἀγόραν, ταῖς δὲ ἄλλαις ἐπιπεσόντες οἱ Πελοποννήσιοι τὰς μὲν κενὰς παντάσῃν ἤρουν, τὰς δ' ἔτι πληρουμέ- νας ἔκοπτον. Οἱ δὲ ἄνθρωποι πρὸς τε ταῖς ναυσὶν ἀπέ- θνησκον ἄνοπλοι καὶ σποράδες ἐπιβοηθοῦντες, ἐν τε τῇ γῇ φεύγοντες ἀποβάντων τῶν πολεμίων ἐκτείνοντο. 20

Λαμβάνει δὲ ὁ Λύσανδρος τρισχιλίους ἄνδρας αἰχμαλώ- τους μετὰ τῶν στρατηγῶν, ἅπαν δὲ τὸ ναύσταθμον ἄνευ τῆς παράλου καὶ τῶν μετὰ Κόνωνος ἐκφυγουσῶν. Ἀνα- δησάμενος δὲ τὰς ναῦς καὶ διαπορθήσας τὸ στρατόπεδον μετὰ αὐλοῦ καὶ παιάνων ἀνέπλευσε εἰς Λάμψακον, ἔργον 25 ἐλαχίστῳ πόνῳ μέγιστον ἐξειργασμένος καὶ συνηρηκῶς ὦρα μιᾷ χρόνου μήκιστον καὶ ποικιλώτατον πάθεισί τε καὶ τύχαις ἀπιστότατον τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων, ὃς μυ- ρίας μορφὰς ἀγώνων καὶ πραγμάτων μεταβολὰς ἀμεί- φας, καὶ στρατηγούς ὅσους οὐδὲ οἱ σύμπαντες οἱ πρὸ αὐ- 30 τοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀναλώσας, ἐνὸς ἀνδρὸς εὐβουλίᾳ καὶ

δεινότητι συνήρητο· διὸ καὶ θεῖόν τινες ἠγήσαντο τοῦτο τὸ ἔργον.

XII. Ἦσαν δὲ τινες οἱ τοὺς Διοσκούρους ἐπὶ τῆς Αὐσάνδρου νεῶς ἐκατέρωθεν, ὅτε τοῦ λιμένος ἐξέπλει πρῶτον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄστρα τοῖς οἰαξίν ἐπιλάμψαι λέγοντες. Οἱ δὲ καὶ τὴν τοῦ λίθου πτώσιν ἐπὶ τῷ πάθει τούτῳ σημειὸν φασι γενέσθαι· κατηνέχθη γάρ, ὡς ἡ δόξα τῶν πολλῶν, ἐξ οὐρανοῦ παμμεγέθης λίθος εἰς Αἰγὸς ποταμούς. Καὶ δείκνυται μὲν ἔτι νῦν, σεβομένων 10 αὐτὸν τῶν Χερρονησιτῶν· λέγεται δὲ Ἀναξαγόραν προειπεῖν, ὡς τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐνδεδεμένων σωμάτων, γενομένου τινὸς ὀλισθήματος ἢ σάλου, ῥήψις ἔσται καὶ πτώσις ἐνὸς ἀπορραγέντος· εἶναι δὲ καὶ τῶν ἄστρον ἕκαστον οὐκ ἐν ἡ πέφυκε χώρα· λιθῶδη γὰρ ὄντα καὶ 15 βαρέα λάμπειν μὲν ἀντερείσει καὶ περικλάσει τοῦ αἰθέρος, ἔλκεσθαι δὲ ὑπὸ βίας σφιγγόμενα δίνῃ καὶ τόνῳ τῆς περιφορᾶς, ὡς πού καὶ τὸ πρῶτον ἐκρατήθη μὴ πεσεῖν δεῦρο, τῶν ψυχρῶν καὶ βαρέων ἀποκρινομένων τοῦ παντός. Ἔστι δὲ τις πιθανωτέρα δόξα ταύτης εἰρηκότεων 20 ἐνίων, ὡς οἱ διάττοντες ἀστέρες οὐ φύσις εἰσὶν οὐδ' ἐπινέμησις αἰθερίου πυρὸς ἐν ἀέρι κατασβεννυμένου περὶ τὴν ἑξαψιν αὐτῆν, οὐδὲ ἀέρος εἰς τὴν ἄνω χώραν πλήθει λυθέντος ἑκπρησις καὶ ἀνάφλεξις, ῥήψις δὲ καὶ πτώσις οὐρανόων σωμάτων οἷον ἐνδόσει τιλὶ τόνου καὶ παρα- 25 τρόπου κινήσεως ἐκπαλῶν φερομένων οὐ πρὸς τὸν οἰκούμενον τόπον τῆς γῆς, ἀλλὰ τῶν πλείστων ἐκτὸς εἰς τὴν μεγάλην ἐκπιπτόντων θάλατταν· διὸ καὶ λανθάνουσι. Τῷ δ' Ἀναξαγόρα μαρτυρεῖ καὶ Δαίμαχος ἐν τοῖς Περι εὐσεβείας ἱστορῶν, ὅτι πρὸ τοῦ πεσεῖν τὸν λίθον ἐφ' 30 ἡμέρας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε συνεχῶς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἑωρᾶτο πύρινον σῶμα παμμέγεθες, ὥσπερ νέφος φλογοειδές, οὐ σχολάζον, ἀλλὰ πολυπλόκου καὶ κεκλα-

σμένως φορὰς φερόμενον, ὥστε ὑπὸ σάλου καὶ πλάνης ἀπορρηγνύμενα πυροειδῆ σπάσματα φέρεσθαι πολλαχοῦ καὶ ἀστράπτειν, ὥσπερ οἱ διάττοντες ἀστέρες. Ἐπεὶ δὲ ἐνταῦθα τῆς γῆς ἔβρισε καὶ παυσάμενοι φόβου καὶ θάμβους οἱ ἐπιχώριοι συνῆλθον, ὥφθη πυρὸς μὲν οὐδὲν ἐργον οὐδ' ἔγνος τοσοῦτο, λίθος δὲ κείμενος, ἄλλως μὲν 5
 440 μέγας, οὐδὲν δὲ μέρος, ὡς εἰπεῖν, ἐκείνης τῆς πυροειδοῦς περιοχῆς ἔχων. Ὅτι μὲν οὖν εὐγνωμόνων ὁ Δαίμαχος ἀκροατῶν δεῖται δηλὸς ἐστίν· εἰ δὲ ἀληθῆς ὁ λόγος, ἐξελέγχει κατὰ κράτος τοὺς φάσκοντας ἐκ τινος ἀκρωρείας 10 ἀποκοπεῖσαν πνεύμασι καὶ ζάλαις πέτραν, ὑποληφθεῖσαν δ' ὥσπερ οἱ στρόβιλοι, καὶ φερομένην, ἣ πρῶτον ἐνέδωκε καὶ διελύθη τὸ περιδινησαν, ἐκριφῆναι καὶ πεσεῖν. Εἰ μὴ νῆ Δία πῦρ μὲν ἦν ὄντως τὸ φαινόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, σβέσις δὲ καὶ φθορὰ μεταβολὴν ἀεὶ πα- 15
 ρέσχεν εἰς πνεύματα βιαιότερα καὶ κινήσεις, ὑφ' ὧν συνέτυχε καὶ τὸν λίθον ἐκριφῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἐτέρῳ γένει γραφῆς διακριβωτέον.

XIII. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἐπεὶ τῶν τρισχιλίων Ἀθηναίων, οὓς ἔλαβεν αἰχμαλώτους, ὑπὸ τῶν συνέδρων θάνατος 20 κατέγνωστο, καλέσας Φιλοκλέα τὸν στρατηγὸν αὐτῶν ἠρώτησεν [αὐτὸν], τίνα τιμᾶται δίκην ἑαυτῷ τοιαῦτα περὶ Ἑλλήνων συμβεβουλευκῶς τοῖς πολίταις. Ὁ δὲ οὐδὲν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ἐνδοῦς ἐκέλευσε μὴ κατηγορεῖν ὧν οὐδεὶς ἐστὶ δικαστῆς, ἀλλὰ νικῶντα πράττειν ἄπερ ἂν 25 νικηθεὶς ἐπασχεν· εἶτα λουσάμενος καὶ λαβῶν χλανίδα λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἤγειτο τοῖς πολίταις, ὡς ἱστορεῖ Θεόφραστος. Ἐκ δὲ τούτου πλέων ὁ Λύσανδρος ἐπὶ τὰς πόλεις Ἀθηναίων μὲν οἷς ἐπιτύχοι ἐκέλευε πάντας εἰς Ἀθήνας ἀπιέναι· φείσεσθαι γὰρ οὐδενός, 30 ἀλλ' ἀποσφάξειν ὃν ἂν ἔξω λάβῃ τῆς πόλεως. Ταῦτα δ' ἐπραττε καὶ συνήλαυνεν ἅπαντας εἰς τὸ ἄστνυ βουλόμενος

ἐν τῇ πόλει ταχὺ λιμὸν ἰσχυρὸν γενέσθαι καὶ σπάνιν,
 ὅπως μὴ πράγματα παράσχοιεν αὐτῷ τὴν πολιορκίαν εὐ-
 πόρως ὑπομένοντες. Καταλύων δὲ τοὺς δῆμους καὶ τὰς
 ἄλλας πολιτείας, ἓνα μὲν ἄρμωσθην ἐκάστη Λακεδαιμό-
 5 νιον κατέλιπε, δέκα δὲ ἄρχοντας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ συγ-
 κροτημένων κατὰ πόλιν ἑταιρειῶν. Καὶ ταῦτα πράτ-
 των ὁμοίως ἐν τε ταῖς πολεμίαις καὶ ταῖς συμμάχοις γεγε-
 νημέναις πόλεσι παρέπλει σχολαίως, τρόπον τινὰ κατα-
 σκευαζόμενος ἑαυτῷ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν. Οὔτε
 10 γὰρ ἀριστίνδην οὔτε πλουτίνδην ἀπεδείκνυε τοὺς ἄρχον-
 τας, ἀλλ' ἑταιρειῶν καὶ ξενίαις χαριζόμενος τὰ πράγματα
 καὶ κυρίους ποιῶν τιμῆς τε καὶ κολάσεως, πολλαῖς δὲ
 παραγινόμενος αὐτὸς σφαγαῖς καὶ συνεκβάλλων τοὺς τῶν
 φίλων ἐχθροὺς οὐκ ἐπιεικὲς ἐδίδου τοῖς Ἑλλησι δεῖγμα
 15 τῆς Λακεδαιμονίαν ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ κωμικὸς Θεόπομ-
 πος ἔοικε ληρεῖν ἀπεικάζων τοὺς Λακεδαιμονίους ταῖς
 κατηλίσι, ὅτι τοὺς Ἑλληνας ἥδιστον ποτὸν τῆς ἐλευθε-
 ρίας γεύσαντες ὄξος ἐνέχεαν· εὐθύς γὰρ ἦν τὸ γεῦμα
 δυσχερὲς καὶ πικρὸν, οὔτε τοὺς δῆμους κυρίους τῶν
 20 πραγμάτων ἑῶντος εἶναι τοῦ Λυσάνδρου, καὶ τῶν ὀλίγων
 τοῖς θρασυτάτοις καὶ φιλονεικοτάτοις τὰς πόλεις ἐγγει-
 ρίζοντος.

XIV. Διατρίψας δὲ περὶ ταῦτα χρόνον οὐ πολὺν καὶ
 προπέμψας εἰς Λακεδαίμονα τοὺς ἀπαγγελοῦντας, ὅτι
 25 προσπλεῖ μετὰ νεῶν διακοσίων, συνέμιξε περὶ Ἀττικὴν
 Ἄγριδι καὶ Πανσανίᾳ τοῖς βασιλεῦσιν ὡς ταχὺ συναιρή-
 σων τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἀντεῖχον οἱ Ἀθηναῖοι, λαβὼν τὰς
 ναῦς πάλιν εἰς Ἀσίαν διεπέρασε· καὶ τῶν μὲν ἄλλων πό-
 λεων ὁμαλῶς ἀπασῶν κατέλυε τὰς πολιτείας καὶ καθίστη
 30 δεκαδαρχίας, πολλῶν μὲν ἐν ἐκάστη σφαττομένων, πολ-
 λῶν δὲ φευγόντων, Σαμίους δὲ πάντας ἐκβαλὼν παρέ-
 δωκε τοῖς φυγάσι τὰς πόλεις. Σηστόν δ' Ἀθηναίων

ἐχόντων ἀφελόμενος οὐκ εἶασεν οἰκεῖν Σηστίους, ἀλλὰ
 τοῖς γενομένοις ὑπ' αὐτῷ κυβερνήταις καὶ κελευσταῖς
 ἔδωκε τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν νέμεσθαι. Πρὸς δὲ καὶ
 πρῶτον ἀντέκρουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τοὺς Σηστί-
 οὺς αὐτίς ἐπὶ τὴν χώραν κατήγαγον. Ἄλλ' ἐκεῖνά γε τοῦ 5
 441 Λυσάνδρου πάντες ἡδέως εἴρων οἱ Ἕλληνες, Αἰγινήτας
 τε διὰ πολλοῦ χρόνου τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπολαμβάνοντας
 καὶ Μηλίους καὶ Σκιωναίους ὑπ' αὐτοῦ συνοικιζομένους,
 ἐξελαινομένων Ἀθηναίων καὶ τὰς πόλεις ἀποδιδόντων.
 Ἦδη δὲ καὶ τοὺς ἐν ἄστει κακῶς ἔχειν ὑπὸ λιμοῦ πυνθα- 10
 νόμενος κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ παρεστήσατο
 τὴν πόλιν, ἀναγκασθεῖσαν ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐκέλευε ποιή-
 σασθαι τὰς διαλύσεις. Καίτοι Λακεδαιμονίων ἐστὶν
 ἀκουῖσαι λεγόντων, ὡς Λύσανδρος μὲν ἔγραψε τοῖς ἐφό-
 ροις τάδε· „Ἀλώκαντι ταὶ Ἀθᾶναι,“ Λυσάνδρῳ δ' ἀντέ- 15
 γραψαν οἱ ἐφοροὶ· „Ἄρκει τό γε ἐαλώκειν.“ Ἄλλ' εὐ-
 πρεπείας χάριν οὗτος ὁ λόγος πέπλασται. Τὸ δ' ἀληθι-
 νὸν δόγμα τῶν ἐφόρων οὕτως εἶχε· „Τάδε τὰ τέλη τῶν
 Λακεδαιμονίων ἔγνω· Καββαλόντες τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ
 μακρὰ σκέλη, καὶ ἐκβάντες ἐκ πασῶν τῶν πόλεων τὰν αὐ- 20
 τῶν γὰν ἔχοντες, ταῦτά κα δρωῖντες τὰν εἰρήναν ἔχοιτε,
 αἱ χρήδοιτε, καὶ τοὺς φυγάδας ἀνέντες. Περὶ τῶν ναῶν
 τῶ πλήθεος, ὁκοῖόν τί κα τηρεῖ δοκέη, ταῦτα ποιεέτε.“
 Ταύτην δὲ προσεδέξαντο τὴν σκυτάλην οἱ Ἀθηναῖοι Θη-
 ραμένους τοῦ Ἄγνωτος συμβουλευσάντος· ὅτε καὶ φασιν 25
 ὑπὸ τῶν νέων τινὸς δημαγωγῶν Κλεομένους ἐρωτώμε-
 νον, εἰ τολμᾷ τἀναντία Θεμιστοκλεῖ πράττειν καὶ λέγειν,
 παραδιδούς τὰ τεῖχη τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἃ Λακεδαιμο-
 νίων ἀκόντων ἐκεῖνος ἀνέστησεν, εἰπεῖν „Ἄλλ' οὐδέν,
 ὦ μειράκιον, ὑπεναντίον ἐγὼ πράττω Θεμιστοκλεῖ· τὰ 30
 γὰρ αὐτὰ τεῖχη κἀκεῖνος ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολιτῶν ἀνέ-
 στησε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ σωτηρίᾳ καταβαλοῦμεν. Εἰ δὲ τὰ

τείχη τὰς πόλεις εὐδαίμονας ἐποίει, πασῶν ἔδει πρᾶττειν
κάκιστα τὴν Σπάρτην ἀτείχιστον οὖσαν.“

XV. Ὁ δ' οὖν Δύσανδρος, ὡς παρέλαβε τὰς τε ναῦς
ἀπάσας πλὴν δῶδεκα καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἔκτε
5 ἐπὶ δεκάτῃ Μουνυχιῶνος μηνός, ἐν ἧ καὶ τὴν ἐν Σαλα-
μῆνι ναυμαχίαν ἐνίκων τὸν βάρβαρον, ἐβούλευσεν εὐθύς
καὶ τὴν πολιτείαν μεταστῆσαι. Δυσπειθῶς δὲ καὶ τρα-
χέως φερόντων, ἀποστείλας πρὸς τὸν δῆμον ἔφη τὴν πό-
λιν εἰληφέναι παρασπονδοῦσαν· ἐστάναι γὰρ τὰ τείχη
10 τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς ἔδει καθηρῆσθαι, παρρωχημένων.
Ἐτέραν οὖν ἐξ ἀρχῆς προθήσειν γνώμην περὶ αὐτῶν ὡς
τὰς ὁμολογίας λελυκότων. Ἔνιοι δὲ καὶ προτεθῆναί φα-
σιν ὡς ἀληθῶς ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ γνώμην ἐν τοῖς συμ-
μάχοις, ὅτε καὶ τὸν Θηβαῖον Ἐρίανθον εἰσηγήσασθαι τὸ
15 μὲν ἄστν κατασκάψαι, τὴν δὲ χώραν ἀνεῖναι μηλόβοτον.
Εἶτα μέντοι συνουσίας γενομένης τῶν ἡγεμόνων παρὰ
πότον καὶ τινος Φωκέως ἄσαντος ἐκ τῆς Εὐριπίδου
Ἠλέκτρας τὴν πάροδον, ἧς ἡ ἀρχή

Ἄγαμέμνονος ὦ κόρα,

20 ἦλυθον, Ἠλέκτρα, ποτὶ σὰν ἀγρότειραν αὐλαν,
πάντας ἐπικλασθῆναι, καὶ φανῆναι σκέλιον ἔργον τὴν
οὕτως εὐκλεᾶ καὶ τοιούτους ἄνδρας φέρονσαν ἀνελεῖν
καὶ διεργάσασθαι πόλιν. Ὁ δ' οὖν Δύσανδρος ἐνδόντων
τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἅπαντα, πολλὰς μὲν ἐξ ἄστεος μετα-
25 πεμφάμενος αὐλητροῖδας, πάσας δὲ τὰς ἐν τῷ στρατοπέδῳ
συναγαγών, τὰ τείχη κατέσκαπτε καὶ τὰς τριήρεις κατέ-
φλεγε πρὸς τὸν αὐλόν, ἐστεφανωμένων καὶ παιζόντων
ἅμα τῶν συμμάχων, ὡς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἄρχουσαν
τῆς ἐλευθερίας. Εὐθύς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐκί-
30 νησε, τριάκοντα μὲν ἐν ἄστει, δέκα δὲ ἐν Πειραιεῖ κατα-
στήσας ἄρχοντας, ἐμβαλὼν δὲ φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπο-
λιν καὶ Καλλίβιον ἀρμοστήν, ἄνδρα Σπαρτιάτην, ἐπι-

στήσας. Ἐπει δὲ οὗτος Ἀυτόλυκον τὸν ἀθλητὴν, ἐφ' ᾧ τὸ συμπόσιον ὁ Ξενοφῶν πεποίηκε, τὴν βακτηρίαν δια-
 ράμενος παίσειν ἐμελλεν, ὁ δὲ τῶν σκελῶν συναράμενος
 ἀνέτρεψεν αὐτόν, οὐ συνηγαυάκτησεν ὁ Λύσανδρος, ἀλλὰ
 142 καὶ συνεπετίμησε, φήσας αὐτὸν οὐκ ἐπίστασθαι [τὸν 5
 Καλλίβιον] ἐλευθέρων ἄρχειν. Ἄλλὰ τὸν μὲν Ἀυτόλυκον
 οἱ τριάκοντα τῷ Καλλιβίῳ χαριζόμενοι μικρὸν ὕστερον
 ἀνείλον.

XVI. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἀπὸ τούτων γενόμενος αὐτὸς
 μὲν ἐπὶ Θράκης ἐξέπλευσε, τῶν δὲ χρημάτων τὰ περιόντα 10
 καὶ ὅσας δωρεὰς αὐτὸς ἢ στεφάνους ἐδέξατο, πολλῶν, ὡς
 εἰκόσ, διδόντων ἀνδρὶ δυνατωτάτῳ καὶ τρόπον τινὰ κυ-
 ρίῳ τῆς Ἑλλάδος, ἀπέστειλεν εἰς Λακεδαίμονα διὰ Γυ-
 λίππου τοῦ στρατηγῆσαντος περὶ Σικελίαν. Ὁ δέ, ὡς
 λέγεται, τὰς ῥαφὰς τῶν ἀγγείων κάτωθεν ἀναλύσας καὶ 15
 ἀφελῶν συχνὸν ἀργύριον ἐξ ἐκάστου πάλιν συνέρραψεν,
 ἀγνοήσας, ὅτι γραμματίδιον ἐνῆν ἐκάστῳ τὸν ἀριθμὸν
 σημαῖνον. Ἐλθὼν δὲ εἰς Σπάρτην ἃ μὲν ὑψήρητο κατέ-
 κρυψε ὑπὸ τὸν κέραμον τῆς οἰκίας, τὰ δὲ ἀγγεῖα παρέ-
 δωκε τοῖς ἐφόροις καὶ τὰς σφραγίδας ἐπέδειξεν. Ἐπει δὲ 20
 ἀνοιζάντων καὶ ἀριθμούντων διεφάνει πρὸς τὰ γράμ-
 ματα τὸ πλῆθος τοῦ ἀργυρίου καὶ παρείχε τοῖς ἐφόροις
 ἀπορίαν τὸ πρῶγμα, φράζει θεράπων τοῦ Γυλίππου πρὸς
 αὐτοὺς αἰνιξάμενος ὑπὸ τῷ κεραμικῷ κοιτάζεσθαι
 πολλὰς γλαῦκας. Ἦν γὰρ, ὡς ἔοικε, τὸ χάραγμα τοῦ πλεί- 25
 στου τότε νομίσματος διὰ τοὺς Ἀθηναίους γλαῦκες.

XVII. Ὁ μὲν οὖν Γύλιππος αἰσχρὸν οὕτω καὶ ἀγεννὲς
 ἔργον ἐπὶ λαμπροῖς τοῖς ἔμπροσθέν καὶ μεγάλοις ἐργα-
 σάμενος μετέστησεν ἑαυτὸν ἐκ Λακεδαίμονος. Οἱ δὲ φρο-
 νιμώτατοι τῶν Σπαρτιατῶν οὐχ ἦμιστα καὶ διὰ τοῦτο τὴν 30
 τοῦ νομίσματος ἰσχὺν φοβηθέντες, ὡς οὐχὶ τῶν τυχόν-
 των ἀπτομένην πολιτῶν, τὸν τε Λύσανδρον ἐλοιδόρουν

καὶ διεμαρτύραντο τοῖς ἐφόροις ἀποδιοπομπεῖσθαι πᾶν
τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον ὥσπερ κῆρας ἐπαγωγίμους.
Οἱ δὲ προὔθεσαν γνώμην. Καὶ Θεόπομπος μὲν φησι
Σκιραφίδα, Ἐφορος δὲ Φλογίδα εἶναι τὸν ἀποφηνά-
5 μενον, ὡς οὐ χρὴ προσδέχεσθαι νόμισμα χρυσοῦν καὶ
ἀργυροῦν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ χρῆσθαι τῷ πατρίῳ. Τοῦτο
δὲ ἦν σιδηροῦν, πρῶτον μὲν ὄξει καταβαπτόμενον ἐκ
πυρός, ὅπως μὴ καταχαλκεύοιτο, ἀλλὰ διὰ τὴν βαφην
ἄστομον καὶ ἀδρανὲς γίνοιτο, ἔπειτα βαρύσταθμον καὶ
10 δυσπαρακόμιστον καὶ ἀπὸ πολλοῦ τινοσ ἰσχύους καὶ
ὄγκου μικρὰν τινα ἀξίαν δυνάμενον. Κινδυνεύει δὲ καὶ
τὸ πάμπαν ἀρχαῖον οὕτως ἔχειν, ὀβελίσκοις χρωμένων
νομίσμασι σιδηροῖς, ἐνίων δὲ χαλκοῖς· ἀφ' ὧν παραμέ-
νει πλῆθος ἔτι καὶ νῦν τῶν κερμάτων ὀβολοὺς καλεῖσθαι,
15 δραχμὴν δὲ τοὺς ἑξ ὀβολοὺς· τοσοῦτων γὰρ ἡ χεῖρ περι-
εδράττετο. Τῶν δὲ Λυσάνδρου φίλων ὑπεναντιουμένων
καὶ σπουδασάντων ἐν τῇ πόλει καταμεῖναι τὰ χρήματα,
δημοσίᾳ μὲν ἔδοξεν εἰσάγεσθαι νόμισμα τοιοῦτον, ἂν δὲ
τις ἀλῶ κεκτημένος ἰδίᾳ, ζημίαν ὄρισαν θάνατον, ὥσπερ
20 τοῦ Λυκούργου τὸ νόμισμα φοβηθέντος, οὐ τὴν ἐπὶ τῷ
νομίσματι φιλαργυρίαν, ἣν οὐκ ἀφήρει τὸ μὴ κεκτηῖσθαι
τὸν ἰδιώτην, ὡς τὸ κεκτηῖσθαι τὴν πόλιν εἰσεποιεῖτο, τῆς
χρείας ἀξίαν προσλαμβανούσης καὶ ξήλον. Οὐ γὰρ ἦν
δημοσίᾳ τιμώμενον ὀρώντας ἰδίᾳ καταφρονεῖν ὡς ἀχρή-
25 στου, καὶ πρὸς τὰ οἰκεία νομίζειν ἐκάστῳ μηδενὸς ἄξιον
πρᾶγμα τὸ κοινῇ οὕτως εὐδοκιμοῦν καὶ ἀγαπώμενον,
ἀλλὰ καὶ πολλῷ τάχιον ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπιτηδευμάτων
ἐπιρρέουσιν οἱ ἐθισμοὶ τοῖς ἰδιωτικοῖς βίοις ἢ τὰ καθ'
ἕκαστον ὀλισθήματα καὶ πάθη τὰς πόλεις ἀναπίμπλησι
30 πραγμάτων πονηρῶν. Τῷ γὰρ ὄλῳ συνδιαστρέφεσθαι
τὰ μέρη μᾶλλον, ὅταν ἐνδῶ πρὸς τὸ χεῖρον, εἰκόσ, αἱ δὲ
ἀπὸ μέρους εἰς ὅλον ἀμαρτῖαι πολλὰς ἐνστάσεις καὶ βοη-

443 θείας ἀπὸ τῶν ὑγαινότων ἔχουσιν. Οἱ δὲ ταῖς μὲν οὐκίαις τῶν πολιτῶν, ὅπως οὐ πάρεσις εἰς αὐτὰς νόμισμα, τὸν φόβον ἐπέστησαν φύλακα καὶ τὸν νόμον, αὐτὰς δὲ τὰς ψυχὰς ἀνεκπλήκτους καὶ ἀπαθεῖς πρὸς ἀργύριον οὐ διετήρησαν, ἐμβαλόντες εἰς ζῆλον ὡς σεμνοῦ δῆ τιμος καὶ 5 μεγάλου τοῦ πλουτεῖν ἅπαντας. Περὶ μὲν οὖν τούτων καὶ δι' ἑτέρας που γραφῆς ἠψάμεθα Λακεδαιμονίῳν.

XVIII. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἔστησεν ἀπὸ τῶν λαφύρων ἐν Δελφοῖς αὐτοῦ χαλκῆν εἰκόνα καὶ τῶν ναυάρχων ἐκάστου καὶ χρυσοῦς ἀστέρας τῶν Διοσκούρων, οἱ πρὸ τῶν 10 Λευκτρικῶν ἠφανίσθησαν. Ἐν δὲ τῷ Βρασιίδου καὶ Ἀκανθίδου θησαυρῷ τριήρης ἔκειτο διὰ χρυσοῦ πεποιημένη καὶ ἐλέφαντος δυεῖν πηχῶν, ἣν Κῦρος αὐτῷ νικητήριον ἔπεμψεν. Ἀναξανδριδῆς δὲ ὁ Δελφὸς ἱστορεῖ καὶ παρακαταθήκην ἐνταῦθα Λυσάνδρου κεῖσθαι τάλαντον 15 ἀργυρίου καὶ μνᾶς πενήκοντα δύο καὶ πρὸς τούτοις ἑνδεκα στατήρας, οὐχ ὁμολογούμενα γράφων τοῖς περὶ τῆς πενίας τοῦ ἀνδρὸς ὁμολογουμένοις. Τότε δ' οὖν ὁ Λύσανδρος ὅσον οὐδεὶς τῶν πρόσθεν Ἑλλήνων δυνηθεὶς ἐδόκει φρονήματι καὶ ὄγκῳ μείζονι κεχρησθαι τῆς δυνά- 20 μεως. Πρῶτῳ μὲν γάρ, ὡς ἱστορεῖ Δοῦρις, Ἑλλήνων ἐκείνῳ βωμοὺς αἱ πόλεις ἀνέστησαν ὡς θεῶ καὶ θυσίας ἔθυσαν, εἰς πρῶτον δὲ καιᾶνες ἤσθησαν, ὧν ἑνὸς ἀρχὴν ἀπομνημονεύουσι τοιάνδε

τὸν Ἑλλάδος ἀγαθέας
στραταγὸν ἀπ' εὐρυχόρου
Σπάρτας ὑμνήσομεν, ὦ,
ἰῆ Παιάν·

25

Σάμιοι δὲ τὰ παρ' αὐτοῖς Ἡράτα Λυσάνδρεια καλεῖν ἐψηφίσαντο. Τῶν δὲ ποιητῶν Χοιρίλλου μὲν αἰεὶ περὶ αὐτὸν 30 εἶχεν ὡς κοσμήσοντα τὰς πράξεις διὰ ποιητικῆς, Ἀντιλόχῳ δὲ ποιήσαντι μετρίους τινὰς εἰς αὐτὸν στίχους

ἤσθεις ἔδωκε πλήσας ἀργυρίου τὸν πῖλον. Ἀντιμάχου δὲ τοῦ Κολοφωνίου καὶ Νικηράτου τινὸς Ἡρακλεώτου ποιήμασι Λυσάνδρεια διαγωνισαμένων ἐπ' αὐτοῦ τὸν Νικήρατον ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ Ἀντίμαχος ἀχθεσθεις ἠφάνισε τὸ 5 ποίημα. Πλάτων δὲ νέος ὢν τότε καὶ θαυμάζων τὸν Ἀντίμαχον ἐπὶ τῇ ποιητικῇ, βαρέως φέροντα τὴν ἦτταν ἀνελάμβανε καὶ παρεμυθεῖτο, τοῖς ἀγνοοῦσι κακὸν εἶναι φάμενος τὴν ἄγνοιαν, ὥσπερ τὴν τυφλότητα τοῖς μὴ βλέπουσιν. Ἐπεὶ μέντοι ὁ κιθαρωδὸς Ἀριστόνους ἐξάκις 10 Πύθια νενικηκῶς ἐπηγγέλλετο τῷ Λυσάνδρῳ φιλοφρονούμενος, ἂν νικήσῃ πάλιν, Λυσάνδρου κηρύξειν ἑαυτὸν, „Ἡ δούλον;“ εἶπεν.

XIX. Ἄλλ' ἡ μὲν φιλοτιμία τοῦ Λυσάνδρου τοῖς πρώτοις καὶ ἰσοτίμοις ἦν ἐπαχθῆς μόνον. Ὑπεροφίας δὲ πολ- 15 λῆς ἅμα τῇ φιλοτιμίᾳ διὰ τοὺς θεραπεύοντας ἐγγενομένης τῷ ἦθει καὶ βαρύτητος, οὔτε τιμῆς οὔτε τιμωρίας μέτρον ἦν παρ' αὐτῷ δημοτικόν, ἀλλὰ φιλίας μὲν ἄθλα καὶ ξενίας ἀνυπεύθυνοι δυναστεία πόλεων καὶ τυραννίδες ἀνεξέταστοι, θυμοῦ δὲ μία πλήρωσις ἀπολέσθαι 20 τὸν ἀπεχθόμενον· οὐδὲ γὰρ φυγεῖν ἐξῆν. Ἀλλὰ καὶ Μιλησίων ὕστερον τοὺς τοῦ δήμου προῖσταμένους δεδιῶς μὴ φύγῃσι, καὶ προαγαγεῖν τοὺς κεκρυμμένους βουλόμενος, ὥμοσε μὴ ἀδικήσειν· πιστεύσαντας δὲ καὶ προελθόντας ἀποσφάξαι τοῖς ὀλιγαρχικοῖς παρέδωκεν, οὐκ 25 ἐλάττονας ὀκτακοσίων συναμφοτέρους ὄντας. Ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἐν ταῖς πόλεσι δημοτικῶν φόνος οὐκ ἀριθμητός, ἅτε δὴ μὴ κατ' ἰδίας μόνον αἰτίας αὐτοῦ κτεινοντος, ἀλλὰ πολλαῖς μὲν ἐχθραῖς, πολλαῖς δὲ πλεονεξίαις τῶν ἐκασταχόδι φίλων χαριζομένου τὰ τοιαῦτα καὶ 30 συνεργούντος. Ὄθεν εὐδοκίμησεν Ἐτεοκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος εἰπών, ὡς οὐκ ἂν ἡ Ἑλλὰς δύο Λυσάνδρους ἦνεγκε. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ περὶ Ἀλκιβιάδου φησὶ Θεό- 444

φραστος εἶπειν Ἀρχέστρατον. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὕβρις ἦν καὶ τρυφή σὺν αὐθαδεΐᾳ τὸ μάλιστα δυσχεραίνόμενον· τὴν δὲ Λυσάνδρου δύναμιν ἢ τοῦ τρόπου χαλεπότης φοβερὰν ἐποίει καὶ βαρειαν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν ἄλλοις οὐ πᾶνυ προσεΐχον ἐγκαλοῦσιν· ἐπεὶ δὲ Φαρνά- 5 βαζος ἀδικούμενος ὑπ' αὐτοῦ τὴν χώραν ἄγοντος καὶ φέροντος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Σπάρτην κατηγοροῦς, ἀγανακτήσαντες οἱ ἔφοροι τῶν μὲν φίλων αὐτοῦ καὶ συστρατῆγων ἕνα Θώρακα λαβόντες ἀργύριον ἰδίᾳ κεκτημένον ἀπέκτειναν, ἐκείνῳ δὲ σκυτάλην ἐπεμψαν ἥκειν 10 κελεύοντες. Ἔστι δὲ ἡ σκυτάλη τοιοῦτον. Ἐπὰν ἐκπέμπωσι ναύαρχον ἢ στρατηγὸν οἱ ἔφοροι, ξύλα δύο στρογγύλα μῆκος καὶ πάχος ἀκριβῶς ἀπισώσαντες, ὥστε ταῖς τομαῖς ἐφαρμόξειν πρὸς ἄλληλα, τὸ μὲν αὐτοὶ φυλάττουσι, θάτερον δὲ τῷ πεμπομένῳ διδόασιν. Ταῦτα δὲ τὰ 15 ξύλα σκυτάλας καλοῦσιν. Ὅταν οὖν ἀπόρρητόν τι καὶ μέγα φράσαι βουληθῶσι, βιβλίον ὥσπερ ἱμάντα μακρὸν καὶ στενὸν ποιοῦντες περιελίττουσι τὴν παρ' αὐτοῖς σκυτάλην, οὐδὲν διάλειμμα ποιοῦντες, ἀλλὰ πανταχόθεν κύκλῳ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς τῷ βιβλίῳ καταλαμβάνουν- 20 τες. Τοῦτο δὲ ποιήσαντες ἂ βούλονται καταγράψουσιν εἰς τὸ βιβλίον ὥσπερ ἐστὶ τῇ σκυτάλῃ περιεκείμενον· ὅταν δὲ γράψωσιν, ἀφελόντες τὸ βιβλίον ἄνευ τοῦ ξύλου πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀποστέλλουσι. Δεξιόμενος δὲ ἐκεί- 25 νος ἄλλως μὲν οὐδὲν ἀναλέξασθαι δύναται τῶν γραμμάτων συναφὴν οὐκ ἔχοντων, ἀλλὰ διεσπασμένων, τὴν δὲ παρ' αὐτῷ σκυτάλην λαβὼν τὸ τμήμα τοῦ βιβλίου περὶ αὐτὴν περιέτεινε, ὥστε τῆς ἕλικος εἰς τάξιν ὁμοίως ἀποκαθισταμένης ἐπιβάλλοντα τοῖς πρώτοις τὰ δευτέρα κύκλῳ τὴν ὄψιν ἐπάγειν τὸ συνεχὲς ἀνευρίσκουσαν. Κα- 30 λεῖται δὲ ὁμωνύμως τῷ ξύλῳ σκυτάλη τὸ βιβλίον, ὡς τῷ μετροῦντι τὸ μετρούμενον.

XX. Ὁ δὲ Λύσανδρος ἐλθούσης τῆς σκντάλης πρὸς αὐτὸν εἰς τὸν Ἑλλησποντον διεταιράχθη, καὶ μάλιστα τὰς τοῦ Φαρναβάζου δεδιῶς κατηγορίας ἐσπούδασεν εἰς λόγους αὐτῷ συνελθεῖν ὡς λύσων τὴν διαφορὰν. Καὶ 5 συνελθὼν ἐδεῖτο γράφαι περὶ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἑτέραν ἐπιστολὴν ὡς οὐδὲν ἠδικημένον οὐδ' ἐγκαλοῦντα. Πρὸς Κρήτα δὲ ἄρα, τὸ τοῦ λόγου, κρητίζων ἠγνῶει τὸν Φαρνάβαζον. Ὑποσχόμενος γὰρ ἅπαντα ποιῆσειν, φανερωῶς μὲν ἔγραψεν οἷαν ὁ Λύσανδρος ἠξίωσεν 10 ἐπιστολὴν, κρύφα δὲ εἶχεν ἑτέραν αὐτόθι γεγραμμένην. Ἐν δὲ τῷ τὰς σφραγίδας ἐπιβάλλειν ἐναλλάξας τὰ βιβλία μηδὲν διαφέροντα τῇ ὕψει, δίδωσιν ἐκείνην αὐτῷ τὴν κρύφα γεγραμμένην. Ἀφικόμενος οὖν ὁ Λύσανδρος εἰς Λακεδαιμόνα καὶ πορευθεὶς, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, εἰς τὸ 15 ἄρχεῖον ἀπέδωκε τοῖς ἐφόροις τὰ γράμματα τοῦ Φαρναβάζου, πεπεισμένος ἀνηρῆσθαι τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῶν ἐγκλημάτων· ἠγαπᾶτο γὰρ ὁ Φαρνάβαζος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων προθυμότητος ἐν τῷ πολέμῳ τῶν βασιλέως στρατηγῶν γεγεννημένος. Ἐπεὶ δὲ ἀναγνόντες οἱ ἐφοροὶ 20 τὴν ἐπιστολὴν ἐδειξαν αὐτῷ καὶ συνῆκεν, ὡς Οὐκ ἄρα Ὀδυσσεύς ἐστιν αἰμύλος μόνος, τότε μὲν ἰσχυρῶς τεθορυβημένος ἀπῆλθεν· ἡμέραις δὲ ὀλίγαις ὕστερον ἐντυχὼν τοῖς ἄρχουσιν ἔφη δεῖν αὐτὸν εἰς Ἄμμωνος ἀναβῆναι καὶ τῷ θεῷ θύσαι θυσίας, ἃς εὔξατο πρὸ τῶν ἀγῶ- 25 νων. Ἐνιοὶ μὲν οὖν ἀληθῶς φασιν αὐτῷ πολιορκοῦντι τὴν τῶν Ἀφνταίων πόλιν ἐν Θράκῃ κατὰ τοὺς ὕπνους παραστῆναι τὸν Ἄμμωνα· διὸ καὶ τὴν πολιορκίαν ἀφείξ, ὡς τοῦ θεοῦ προστάξαντος, ἐκέλευσε τοὺς Ἀφνταίους Ἄμμωνι θύειν καὶ τὸν θεὸν ἐσπούδασεν εἰς τὴν Λιβύην 30 πορευθεὶς ἐξιλάσασθαι. Τοῖς δὲ πλείστοις ἐδόκει πρόσχημα ποιεῖσθαι τὸν θεόν, ἄλλως δὲ τοὺς ἐφόρους δε- 445 δοικῶς καὶ τὸν οἶκοι ζυγὸν οὐ φέρων οὐδ' ὑπομένων ἄρ-

χεσθαι πλάνης ὀρέγεσθαι καὶ περιφοιτήσεως τινός, ὡσπερ ἵππος ἐκ νομῆς ἀφέτου καὶ λειμῶνος αὐτίς ἦκων ἐπὶ φάτνην καὶ πρὸς τὸ σύνηθες ἔργον αὐτίς ἀγόμενος. Ἦν μὲν γὰρ Ἐφορος τῆς ἀποδημίας ταύτης αἰτίαν ἀναγράφει, μετὰ μικρὸν ἀφηγήσομαι. 5

XXI. Μόλις δὲ καὶ χαλεπῶς ἀφεθῆναι διαπραξάμενος ὑπὸ τῶν ἐφόρων ἐξέπλευσεν. Οἱ δὲ βασιλεῖς ἀποδημήσαντος αὐτοῦ συμφρονήσαντες, ὅτι ταῖς ἐταιρείαις τὰς πόλεις κατέχων διὰ παντὸς ἄρχει καὶ κύριός ἐστι τῆς Ἑλλάδος, ἔπρασον ὅπως ἀποδώσουσι τοῖς δημόταις τὰ 10 πράγματα τοῦ ἐκείνου φίλους ἐκβαλόντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ πάλιν πρὸς ταῦτα κινήματος γενομένου καὶ πρώτων τῶν ἀπὸ Φυλῆς Ἀθηναίων ἐπιθεμένων τοῖς τριάκοντα καὶ κρατούντων, ἐπανελθὼν διὰ ταχέων ὁ Λύσανδρος ἐπεισε τοὺς Λακεδαιμονίους ταῖς ὀλιγαρχίαις βοηθεῖν καὶ τοὺς 15 δήμους κολάζειν. Καὶ πρώτοις τοῖς τριάκοντα πέμπουσιν ἑκατὸν τάλαντα πρὸς τὸν πόλεμον καὶ στρατηγὸν αὐτὸν Λύσανδρον. Οἱ δὲ βασιλεῖς φθονοῦντες καὶ δεδιότες, μὴ πάλιν ἔλῃ τὰς Ἀθήνας, ἔγνωσαν ἐξιέναι τὸν ἕτερον αὐτῶν. Ἐξῆλθε δὲ ὁ Πανσανίας, λόγῳ μὲν ὑπὲρ τῶν 20 τυράννων ἐπὶ τὸν δῆμον, ἔργῳ δὲ καταλύσων τὸν πόλεμον, ὡς μὴ πάλιν ὁ Λύσανδρος διὰ τῶν φίλων κύριος γένοιτο τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο μὲν οὖν διεπράξατο ῥαδίως· καὶ τοὺς Ἀθηναίους διαλλάξας καὶ καταπαύσας τὴν στάσιν ἀφείλετο τοῦ Λυσάνδρου τὴν φιλοτιμίαν. Ὀλίγῳ δὲ 25 ὕστερον ἀποστάντων πάλιν τῶν Ἀθηναίων αὐτὸς μὲν αἰτίαν ἔλαβεν, ὡς ἐγκεχαλινωμένον τῇ ὀλιγαρχίᾳ τὸν δῆμον ἀνεῖς αὐτίς ἐξυβρίσαι καὶ θρασύνασθαι, τῷ δὲ Λυσάνδρῳ προσεδήματο δόξαν ἀνδρὸς οὐ πρὸς ἑτέρων χάριν οὐδὲ θεατρικῶς, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῇ Σπάρτῃ συμφέ- 30 ρον αὐθεκάστως στρατηγοῦντος.

XXII. Ἦν δὲ καὶ τῷ λόγῳ θρασὺς καὶ καταπληκτικὸς

πρὸς τοὺς ἀντιτείνοντας. Ἀργείοις μὲν γὰρ ἀμφιλογου-
 μένοις περὶ γῆς ὄρων καὶ δικαιοτέρα τῶν Λακεδαιμο-
 νίων οἰομένοις λέγειν δείξας τὴν μάχαιραν „Ὁ ταύτης“
 ἔφη „κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὄρων διαλέγεται.“ Με-
 5 γαρέως δὲ ἀνδρὸς ἐν τινι συλλόγῳ παρρησίᾳ χρησαμένου
 πρὸς αὐτὸν „Οἱ λόγοι σου“ εἶπεν „ᾧ ξένε, πόλεως δέον-
 ται.“ Τοὺς δὲ Βοιωτοὺς ἐπαμφοτερίζοντας ἠρώτα, πό-
 τερον ὀρθοῖς τοῖς δόρασιν ἢ κεκλιμένοις διαπορεύηται
 τὴν χώραν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ τῶν Κορινθίων ἀφεστῶτων
 10 παρερχόμενος πρὸς τὰ τεῖχη τοὺς Λακεδαιμονίους ἐώρα
 προσβάλλειν ὀκνοῦντας καὶ λαγῶς τις ᾤφθη διαπηδῶν
 τὴν τάφρον „Οὐκ αἰσχύνεσθε“ ἔφη „τοιούτους φοβού-
 μενοι πολεμίους, ὧν οἱ λαγῶι δι’ ἀργίαν τοῖς τείχεσιν
 ἐγκαθεύδουσιν;“ Ἐπεὶ δὲ Ἄγις ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησεν
 15 ἀδελφὸν μὲν Ἀγησίλαον καταλιπών, υἱὸν δὲ νομιζόμε-
 νον Λεωτυχίδα, ἐραστῆς τοῦ Ἀγησιλάου γενοῦς ὁ Λύ-
 σανδρος ἐπεισεν αὐτὸν ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς βασιλείας
 ὡς Ἡρακλείδην ὄντα γνήσιον. Ὁ γὰρ Λεωτυχίδας δια-
 βολὴν εἶχεν ἐξ Ἀλκιβιάδου γεγενῆσθαι, συνόντος κρύφα τῇ
 20 Ἀγιδος γυναικὶ Τιμαίᾳ καθ’ ὃν χρόνον φεύγων ἐν Σπάρτῃ
 διέτριβεν. Ὁ δὲ Ἄγις, ὡς φασί, χρόνου [μὲν] λογισμῶ τὸ
 πρᾶγμα συνελών, ὡς οὐ κνήσειεν ἐξ αὐτοῦ, παρημέλει
 τοῦ Λεωτυχίδου καὶ φανερὸς ἦν ἀναινόμενος αὐτὸν
 παρὰ γε τὸν λοιπὸν χρόνον. Ἐπεὶ δὲ νοσῶν εἰς Ἡραίαν
 25 ἐκομίσθη καὶ τελευτᾶν ἔμελλε, τὰ μὲν ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ
 νεανίσκου, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν φίλων ἐκλιπαρηθεῖς ἐναντίον
 πολλῶν ἀπέφηεν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Λεωτυχίδα, καὶ δεη-
 θεῖς τῶν παρόντων ἐπιμαρτυρῆσαι ταῦτα πρὸς τοὺς Λα-
 κεδαιμονίους ἀπέθανεν. Οὗτοι μὲν οὖν ἐμαρτύρουν 446
 30 ταῦτα τῷ Λεωτυχίδᾳ· τὸν δ’ Ἀγησίλαον λαμπρὸν ὄντα
 τᾶλλα καὶ συναγωνιστῇ τῷ Λυσάνδρῳ χρώμενον ἐβλα-
 πτε Διοπείδης, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ χρησμολογία, τοι-

ὄνδε μάντευμα προφέρων εἰς τὴν χωλότητα τοῦ Ἀγησιλάου

Φράζεο δὴ, Σπάρτη, καίπερ μέγαλαυχος ἐοῦσα,
μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάστη χωλὴ βασιλεία.

δηρὸν γὰρ μόχθοι σε κατασχῆσουσιν ἄελπτοι

3

φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῦμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

Πολλῶν οὖν ὑποκατακλινομένων πρὸς τὸ λόγιον καὶ τρεπομένων πρὸς τὸν Λεωτυχίδα, ὁ Λύσανδρος οὐκ ὀρθῶς ἔφη τὸν Διοπίδην τὴν μαντείαν ὑπολαμβάνειν· οὐ γὰρ ἂν προσπταίσας τις ἄρχη Λακεδαιμονίων, δυσχεραίνειν 10 τὸν θεόν, ἀλλὰ χωλὴν εἶναι τὴν βασιλείαν, εἰ νόθοι καὶ κακῶς γεγονότες βασιλεύσουσι σὺν Ἡρακλείδαις. Τοιαῦτα λέγων καὶ δυνάμενος πλεῖστον ἔπεισε καὶ γίνεται βασιλεὺς Ἀγησίλαος.

XXIII. Εὐθύς οὖν αὐτὸν ἐξώρμα καὶ προὔτρεπεν ὁ 15 Λύσανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν στρατεύειν, ὑποτιθεὶς ἐλπίδας ὡς καταλύσουσι Πέρσας καὶ μεγίστῳ γενησομένῳ, πρὸς τε τοὺς ἐν Ἀσίᾳ φίλους ἔγραψεν αἰτεῖσθαι κελεύων παρὰ Λακεδαιμονίων στρατηγὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τὸν πρὸς τοὺς βαρβάρους πόλεμον. Οἱ δὲ ἐπέειθοντο καὶ πρέσβεις ἔπεμ- 20 πον εἰς Λακεδαίμονα δεομένους· ὃ δοκεῖ τῆς βασιλείας οὐκ ἔλαττον Ἀγησιλάῳ καλὸν ὑπάρξει διὰ Λύσανδρον. Ἄλλ' αἱ φιλότιμοι φύσεις ἄλλως μὲν οὐ κακαὶ πρὸς τὰς ἡγεμονίας εἰσί, τὸ δὲ φθονεῖν τοῖς ὁμοίοις διὰ δόξαν οὐ μικρὸν ἐμπόδιον τῶν καλῶν πράξεων ἔχουσι· ποιοῦνται 25 γὰρ ἀνταγωνιστὰς τῆς ἀρετῆς οἷς πάρεστι χρῆσθαι συνεργοῖς. Ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐπηγάγετο Λύσανδρον ἐν τοῖς τριάκοντα συμβούλοις ὡς μάλιστα καὶ πρώτῳ τῶν φίλων χρησόμενος· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀσίαν παραγενομένων πρὸς ἐκεῖνον μὲν οὐκ ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι συνήθως 30 βραχέα καὶ σπανίως διελέγοντο, τὸν δὲ Λύσανδρον ἐκ πολλῆς τῆς πρόσθεν ὁμιλίας οἷ τε φίλοι θεραπεύοντες οἷ

τε ὑποπτοὶ θεδοικότες ἐφοίτων ἐπὶ θύρας καὶ παρηκο-
 λούθουν, οἷον ἐν τραγωδίαις ἐπεικῶς συμβαίνει περὶ
 τοὺς ὑποκριτάς, τὸν μὲν ἀγγέλου τινὸς ἢ θεράποντος
 ἐπικείμενον πρόσωπον εὐδοκιμεῖν καὶ πρωταγωνιστεῖν,
 5 τὸν δὲ διάδημα καὶ σκῆπτρον φοροῦντα μηδὲ ἀκούεσθαι
 φθεγγόμενον, οὕτω περὶ τὸν σύμβουλον ἦν τὸ πᾶν ἀξίω-
 μα τῆς ἀρχῆς, τῷ δὲ βασιλεῖ τοῦνομα τῆς δυνάμεως ἐρη-
 μον ἀπελείπετο. Γενέσθαι μὲν οὖν Ἰσως ἔδει τινὰ τῆς
 ἐκμελοῦς ταύτης φιλοτιμίας ἐπαφῆν καὶ συσταλῆναι τὸν
 10 Λύσανδρον ἄχρι τῶν δευτερείων· τὸ δὲ παντελῶς ἀπορ-
 ρῖψαι καὶ προπηλακίσει διὰ δόξαν εὐεργέτην ἄνδρα καὶ
 φίλον οὐκ ἦν ἄξιον Ἀγησιλάῳ προσεῖναι. Πρῶτον μὲν
 οὖν οὐ παρεῖχεν αὐτῷ πράξεων ἀφορμὰς οὐδὲ ἔταπτεν
 ἐφ' ἡγεμονίας· ἔπειτα ὑπὲρ ὧν αἰσθητοῦ τι πράττοντα
 15 καὶ σπουδάξοντα τὸν Λύσανδρον, αἰεὶ τούτους πάντων
 ἀπράκτους καὶ τῶν ἐπιτυχόντων ἔλαττον ἔχοντας ἀπέ-
 πεμπε, παραλύων ἡσυχῇ καὶ διαψύχων τὴν ἐκείνου δύνα-
 μιν. Ἐπεὶ δὲ τῶν πάντων διαμαρτάνων ὁ Λύσανδρος
 ἔγνω τοῖς φίλοις τὴν παρ' αὐτοῦ σπουδὴν ἐναντίωμα γι-
 20 νομένην, αὐτὸς τε τὸ βοηθεῖν ἐξέλιπε κἀκείνων ἐδεῖτο
 μὴ προσιέναι μηδὲ θεραπευεῖν αὐτόν, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ
 διαλέγεσθαι καὶ τοῖς δυναμένοις ὠφελεῖν τοὺς τιμῶντας
 αὐτούς μᾶλλον ἐν τῷ παρόντι. Ταῦτα ἀκούοντες οἱ πολ-
 λοι τοῦ μὲν ἐνοχλεῖν αὐτόν περὶ πραγμάτων ἀπείχοντο,
 25 τὰς δὲ θεραπείας οὐ κατέλιπον, ἀλλὰ προσφοιτῶντες ἐν
 τοῖς περιπάτοις καὶ γυμνασίοις ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον 447
 ἠνίωον τὸν Ἀγησίλαον ὑπὸ φθόρου τῆς τιμῆς, ὥστε τοῖς
 πολλοῖς στρατιώταις ἡγεμονίας πραγμάτων καὶ διοικήσεις
 πόλεων ἀποδιδούς τὸν Λύσανδρον ἀπέδειξε κρεοδαίτην.
 30 Ἔϊτα οἷον ἐφυβρίζων πρὸς τοὺς Ἴωνας „Ἀπίοντες“ ἔφη
 „νῦν τὸν ἐμὸν κρεοδαίτην θεραπευέτωσαν.“ Ἐδοξεν οὖν
 τῷ Λυσάνδρῳ διὰ λόγων πρὸς αὐτόν ἐλθεῖν· καὶ γίνεται

βραχὺς καὶ Λακωνικὸς αὐτῶν διάλογος. „Ἡ καλῶς ἦθεις, ὦ Ἀγησίλαε, φίλους ἐλαττοῦν.“ Καὶ ὅς· „Ἄν γε ἐμοῦ βούλωνται μελζονες εἶναι· τοὺς δὲ αὖξοντας τὴν ἐμὴν δύναμιν καὶ μετέχειν αὐτῆς δίκαιον.“ „Ἄλλ’ ἴσως μὲν, ὦ Ἀγησίλαε, σοὶ λέλεκται κάλλιον ἢ ἐμοὶ πέπρακται· δέομαι 5 δὲ σὸν καὶ διὰ τοὺς ἐκτὸς ἀνθρώπους, οἳ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέπουσιν, ἐνταῦθά με τῆς σεαυτοῦ στρατηγίας τάξου, ὅπου τεταγμένον ἦκιστα μὲν ἐπαχθῆ, μᾶλλον δὲ χρήσιμον ἔσεσθαι σεαυτῷ νομίζεις.“

XXIV. Ἐκ τούτου πρεσβευτῆς εἰς Ἑλλήσποντον ἐπέμ- 10 πετο· καὶ τὸν μὲν Ἀγησίλαον δι’ ὀργῆς εἶχεν, οὐκ ἡμέλει δὲ τοῦ τὰ δέοντα πράττειν, Σπιδριδάτην δὲ τὸν Πέρσην προσκεκροκότα Φαρναβάζω, γενναῖον ἄνδρα καὶ στρατιὰν ἔχοντα περὶ αὐτοῦ, ἀποστήσας ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον. Ἄλλο δὲ οὐδὲν ἐχρήσατο αὐτῷ πρὸς τὸν πόλε- 15 μον, ἀλλὰ τοῦ χρόνου διελθόντος ἀπέπευσεν εἰς τὴν Σπάρτην ἀτίμως, ὀργιζόμενος μὲν τῷ Ἀγησιλάω, μισῶν δὲ καὶ τὴν ὅλην πολιτείαν ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον, καὶ τὰ πάλαι δοκοῦντα συγκεῖσθαι καὶ μεμηχανῆσθαι πρὸς μεταβολὴν καὶ νεωτερισμὸν ἐγνωκῶς ἐγχειρεῖν τότε καὶ μὴ 20 διαμέλλειν. Ἦν δὲ τοιαῦδε. Τῶν ἀναμιχθέντων Δωριεῦσιν Ἡρακλειδῶν καὶ κατελθόντων εἰς Πελοπόννησον πολὺ μὲν ἐν Σπάρτῃ καὶ λαμπρὸν ἦνθησε γένος, οὐ παντὶ δὲ αὐτῶν τῆς βασιλικῆς μετῆν διαδοχῆς, ἀλλ’ ἐβασίλευον ἐκ θυεῖν οἴκων μόνον Εὐρυπωπυτιδαὶ καὶ Ἀγιά- 25 δαι προσαγορευόμενοι, τοῖς δὲ ἄλλοις οὐδὲν ἐτέρου πλέον ἔχειν ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τὴν εὐγένειαν ὑπῆρχεν, αἱ δὲ ἀπ’ ἀρετῆς τιμαὶ πᾶσι προὔκειντο τοῖς δυναμένοις. Τούτων οὖν γεγωνῶς ὁ Λύσανδρος, ὡς εἰς δόξαν τῶν πράξεων ἦρθη μεγάλην καὶ φίλους ἐκέκτητο πολλοὺς καὶ 30 δύναμιν, ἤχθητο τὴν πόλιν ὀρῶν ὑπ’ αὐτοῦ μὲν αὐξανόμενην, ὑφ’ ἐτέρων δὲ βασιλευομένην οὐδὲν βέλτιον αὐ-

τοῦ γεγονότων καὶ διανοεῖτο τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν δυεῖν οὐ-
κων μεταστῆσας εἰς κοινὸν ἀποδοῦναι πᾶσιν Ἡρακλεί-
δαις, ὡς δὲ ἐνιοὶ φασιν, οὐχ Ἡρακλείδαις, ἀλλὰ Σπαρ-
τιάταις, ἵνα μὴ ἦ τῶν ἀφ' Ἡρακλέους, ἀλλὰ τῶν οἴος
δ' Ἡρακλῆς τὸ γέρας ἀρετῆ κρινομένων, ἢ κάκεινον εἰς
θεῶν τιμὰς ἀνήγαγεν. Ἦλπιζε δὲ τῆς βασιλείας οὕτω
δικαζομένης οὐδένα πρὸ αὐτοῦ Σπαρτιάτην ἀναιρεθῆ-
σεσθαι.

XXV. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπεχείρησε καὶ παρεσκευά-
10 σατο πείθειν δι' ἑαυτοῦ τοὺς πολίτας, καὶ λόγον ἐξεμε-
λέτα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν γεγραμμένον ὑπὸ Κλέωνος τοῦ
Ἀλικαρνασσεῶς. Ἐπειτα τὴν ἀτοπίαν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ
καινοτομουμένου πράγματος ὁρῶν ἰταμωτέρας δεόμενον
βοηθείας, ὥσπερ ἐν τραγωδίᾳ μηχανὴν αἶρων ἐπὶ τοὺς
15 πολίτας, λόγια πνθόχρηστα καὶ χρησμούς συνειπίθει καὶ
κατεσκευάζεν, ὡς οὐδὲν ὠφελησόμενος ὑπὸ τῆς Κλέωνος
δεινότητος, εἰ μὴ φόβῳ θεοῦ τι καὶ δεισιδαιμονία προεκ-
πλήξας καὶ χειρωσάμενος ὑπαγάγοι πρὸς τὸν λόγον τοὺς
πολίτας. Ἐφορος μὲν οὖν φησιν αὐτόν, ὡς τὴν τε Πυ-
20 θίαν ἐπιχειρήσας διαφθεῖραι καὶ τὰς Δωδωνίδας αὐθις
ἀναπείδων διὰ Φερεκλέους ἀπέτυχεν, εἰς Ἀμμωνος ἀνα-
βῆναι καὶ διαλέγεσθαι τοῖς προφήταις πολὺ χρυσίον δι-
δόντα, τοὺς δὲ δυσχεραίνοντας εἰς Σπάρτην τινὰς ἀπο-
στεῖλαι τοῦ Λυσάνδρου κατηγορήσοντας, ἐπεὶ δὲ ἀπε-
25 λύθη, τοὺς Λίβυας ἀπιόντας εἶπεν, „Ἄλλ' ἡμεῖς γε βέλ-
τιον, ὃ Σπαρτιᾶται, κρινοῦμεν, ὅταν ἤκητε πρὸς ἡμᾶς 448
εἰς Λιβύην οἰκῆσונτες,“ ὡς δὴ χρησμοῦ τινος ὄντος πα-
λαιοῦ Λακεδαιμονίους ἐν Λιβύῃ κατοικῆσαι. Τὴν δὲ ὄλην
ἐπιβουλὴν καὶ σκευωρίαν τοῦ πλάσματος οὐ φαύλην οὐ-
30 σαν οὐδὲ ἀφ' ὧν ἔτυχεν ἀρξαμένην, ἀλλὰ πολλὰς καὶ
μεγάλας ὑποθέσεις, ὥσπερ ἐν διαγράμματι μαθηματικῷ,
προσλαβοῦσαν καὶ διὰ λημμάτων χαλεπῶν καὶ δυσπο-

ρίστων ἐπὶ τὸ συμπέρασμα προιοῦσαν, ἡμεῖς ἀναγράφομεν ἀνδρὸς ἱστορικοῦ καὶ φιλοσόφου λόγῳ κατακολουθήσαντες.

XXVI. Ἦν γύναιον ἐν Πόντῳ κύειν ἐξ Ἀπόλλωνος φάμενον, ᾧ πολλοὶ μὲν, ὡς εἰκὸς ἦν, ἠπίσταν, πολλοὶ δὲ 5 καὶ προσεῖχον, ὥστε καὶ τεκούσης παιδάριον ἄρρεν ὑπὸ πολλῶν καὶ γνωρίμων σπουδάζεσθαι τὴν ἐκτροφὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Ὄνομα δὲ τῷ παιδὶ Σειληνὸς ἐκ δὴ τινος αἰτίας ἐτέθη. Ταύτην λαβὼν ὁ Λύσανδρος ἀρχὴν τὰ λοιπὰ παρ' ἑαυτοῦ προσετεκταίνεται καὶ συνύφαι- 10 νεν, οὐκ ὀλίγοις χρώμενος οὐδὲ φαύλοις τοῦ μύθου συναγωνισταῖς, οἱ τὴν τε φήμην τῆς γενέσεως τοῦ παιδὸς εἰς πίστιν ἀνυπόπτως προῆγον, ἄλλον τε λόγον ἐκ Δελφῶν ἀντικομίσαντες εἰς τὴν Σπάρτην κατέβαλον καὶ διέσπειραν, ὡς ἐν γράμμασιν ἀπορρήτοις ὑπὸ τῶν ἱερῶν 15 φυλάττοντο παμπάλαιοι δὴ τινες χρησμοί, καὶ λαβεῖν οὐκ ἔξεστι τούτους οὐδ' ἐντυχεῖν θεμιτόν, εἰ μὴ τις ἄρα γερονῶς ἐξ Ἀπόλλωνος ἀφίκοιτο τῷ πολλῷ χρόνῳ καὶ σύνθημα τοῖς φυλάττουσι τῆς γενέσεως γνώριμον παρασχὼν κομίσαιτο τὰς δέλτους, ἐν αἷς ἦσαν οἱ χρησμοί. Τοῦ- 20 των δὲ προκατεσκευασμένων ἔδει τὸν Σειληνὸν ἐλθόντα τοὺς χρησμοὺς ἀπαιτεῖν ὡς Ἀπόλλωνος παῖδα, τοὺς δὲ συμπράττοντας τῶν ἱερῶν ἐξακριβοῦν ἕκαστα καὶ διαπυθάνεσθαι περὶ τῆς γενέσεως, τέλος δὲ πεπεισμένους δῆθεν ὡς Ἀπόλλωνος υἱῷ δεῖξαι τὰ γράμματα, τὸν δὲ 25 ἀναγνῶναι πολλῶν παρόντων ἄλλας τε μαντείας καὶ ἧς ἔνεκα πλάσαι τὴν περὶ τῆς βασιλείας, ὡς ἄμεινον εἶη καὶ λῶιον Σπαρτιάταις ἐκ τῶν ἀρίστων πολιτῶν αἰρούμενοις τοὺς βασιλέας. Ἦδη δὲ τοῦ Σειληνοῦ μειρακίου γερονότος καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἦκοντος, ἐξέπεσε τοῦ δράματος ὁ 30 Λύσανδρος ἀτολμία τῶν ὑποκριτῶν καὶ συνεργῶν ἐνόσ, ὡς ἐπ' αὐτὸ τὸ ἔργον ἦλθεν, ἀποδειλιάσαντος καὶ ἀνα-

δύντος. Οὐ μὲν ἐφωράθη γε τοῦ Λύσανδρου ζῶντος οὐθέν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τελευταίην.

XXVII. Ἐτελεύτησε δὲ πρὶν ἐξ Ἀσίας ἐπανελθεῖν τὸν Ἀγησίλαον, ἐμπεσὼν εἰς τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον ἢ μᾶλλον ἐμβαλὼν τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται γὰρ ἀμφοτέρως· καὶ τὴν αἰτίαν οἱ μὲν τινες ἐκείνου ποιοῦσιν, οἱ δὲ Θηβαίων, οἱ δὲ κοινήν, Θηβαίους μὲν ἐγκαλοῦντες τὴν ἐν Ἀϋλίδι τῶν ἱερῶν διάρρηξιν καὶ ὅτι τῶν περὶ Ἀνδροκλείδην καὶ Ἀμφίθεον χρήμασι βασιλικαῖς διαφθαρέντων ἐπὶ τῷ Λακεδαιμονίοις Ἑλληνικὸν περιστῆσαι πόλεμον ἐπέθεντο Φωκεῦσι καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐπόρθησαν, Λύσανδρον δὲ φασιν ὀργῇ φέρειν ὅτι τῆς δεκάτης ἀντεποιήσαντο τοῦ πολέμου Θηβαῖοι μόνοι, τῶν ἄλλων συμμάχων ἡσυχάζοντων, καὶ περὶ χρημάτων ἡγανάκτησαν, ἃ Λύσανδρος εἰς Σπάρτην ἀπέστειλε, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῷ παρασχέειν ἀρχὴν Ἀθηναίοις ἐλευθερώσεως ἀπὸ τῶν τριάκοντα τυράννων, οὓς Λύσανδρος μὲν κατέστησε, Λακεδαιμόνιοι δὲ δύναμιν καὶ φόβον αὐτοῖς προστιθέντες ἐψηφίσαντο τοὺς φεύγοντας ἐξ Ἀθηναίων ἀγωγίμους εἶναι πανταχόθεν, ἐκσπόνδους δὲ τοὺς ἐνισταμένους τοῖς ἄγουσι. Πρὸς ταῦτα γὰρ ἀντεψηφίσαντο Θηβαῖοι ψηφίσματα πρέποντα καὶ ἀδελφὰ ταῖς Ἡρακλέους καὶ Διονύσου πράξεις, οἰκίαν μὲν ἀνεῶχθαι πᾶσαν καὶ πόλιν ἐν Βοιωτίᾳ τοῖς δεομένοις Ἀθηναίων, τὸν δὲ τῷ ἀγομένῳ φυνγάδι μὴ βοηθήσαντα ζημίαν ὀφείλειν τάλαντον, ἂν δέ τις Ἀθήναζε διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ τοὺς τυράννους ὄπλα κομίσῃ, μήτε ὄραν τινα Θηβαίου μήτε ἀκούειν. Καὶ οὐκ ἐψηφίσαντο μὲν οὕτως Ἑλληνικὰ καὶ φιλάνθρωπα, τὰς δὲ πράξεις τοῖς γράμμασιν ὁμοίας οὐ παρέσχον, ἀλλὰ Θρασύβουλος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Φυλὴν καταλαβόντες ἐκ Θηβῶν ὠρμήθησαν ὄπλα καὶ χρήματα καὶ τὸ λαθεῖν καὶ τὸ ἄρξασθαι Θηβαίων αὐτοῖς συμπαρασκευασάντων. Αἰ-

τίας μὲν οὖν ταύτας ἔλαβε κατὰ τῶν Θηβαίων ὁ Λύσανδρος.

XXVIII. Ἦδη δὲ παντάπασι χαλεπὸς ὦν ὀργὴν διὰ τὴν μελαγχολίαν ἐπιτείνουσαν εἰς γῆρας παρῶξυνε τοὺς ἐφόρους καὶ συνέπεισε φῆναι φρουρὰν ἐπ' αὐτούς, 5 καὶ λαβὼν τὴν ἡγεμονίαν ἐξεστράτευσεν. Ἦστερον δὲ καὶ Πανσανίαν τὸν βασιλέα μετὰ στρατιᾶς ἀπέστειλαν. Ἀλλὰ Πανσανίας μὲν κύκλῳ περιελθὼν διὰ τοῦ Κιθαίρωνος ἐμβάλλειν ἐμελλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, Λύσανδρος δὲ διὰ Φωκέων ἀπήντα στρατιώτας ἔχων πολλοὺς· καὶ 10 τὴν μὲν Ὀρχομενίαν πόλιν ἐκουσίως προσχωρήσασαν ἔλαβε, τὴν δὲ Λεβιάειαν ἐπελθὼν διεπόρθησεν. Ἐπεμψε δὲ τῷ Πανσανίᾳ γράμματα κελεύων εἰς Ἀλιάρτον ἐκ Πλαταιῶν συνάπτειν, ὡς αὐτὸς ἄμ' ἡμέρᾳ πρὸς τοὺς τεύχεσι τῶν Ἀλιαρτίων γενησόμενος. Ταῦτα τὰ γράμματα 15 πρὸς τοὺς Θηβαίους ἀπηνέχθη, τοῦ κομιζοντος εἰς κατασκόπους τινας ἐμπεσόντος. Οἱ δὲ προσβεβηθηκότων αὐτοῖς Ἀθηναίων τὴν μὲν πόλιν ἐκείνοις διεπίστευσαν, αὐτοὶ δὲ περὶ πρῶτον ὕπνον ἐξορμήσαντες ἐφθασαν, ὀλίγῳ τὸν Λύσανδρον ἐν Ἀλιάρτῳ γενόμενοι καὶ μέρει 20 τινὶ παρήλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐκείνος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἔγνω τὴν στρατιὰν ἰδρύσας ἐπὶ λόφον περιμένειν τὸν Πανσανίαν· ἔπειτα προϊούσης τῆς ἡμέρας ἀτρεμεῖν οὐ δυνάμενος λαβὼν τὰ ὄπλα καὶ τοὺς συμμάχους παρορμήσας ὀρθίῳ τῇ φάλαγγι παρὰ τὴν ὁδὸν ἤγε πρὸς τὸ 25 τεῖχος. Τῶν δὲ Θηβαίων οἱ μὲν ἔξω μεμενηκότες ἐν ἀριστερᾷ τὴν πόλιν λαβόντες ἐβάδιζον ἐπὶ τοὺς ἐσχάτους τῶν πολεμίων ὑπὸ τὴν κρήνην τὴν Κισσοῦσαν προσαγορευομένην, ἔνθα μυθολογοῦσι τὰς τιθήνας νήπιον ἐκ τῆς λοχείας ἀπολοῦσαι τὸν Διόνυσον· καὶ γὰρ οἰνωπὸν 30 ἐπιστίλβει τὸ χρῶμα καὶ διανγὲς καὶ πιεῖν ἠδιστον. Οἱ δὲ Κρήσιοι στύρακες οὐ πρόσω περιπεφύκασιν, ἃ τεκμήρια

τῆς Ῥαδαμάνθυος αὐτόθι κατοικήσεως Ἀλιάρτιοι ποι-
 οῦνται, καὶ τάφον αὐτοῦ δεικνύουσιν Ἀλεᾶ καλοῦντες.
 Ἔστι δὲ καὶ τὸ τῆς Ἀλκμήνης μνημεῖον ἐγγὺς· ἐνταῦθα
 γάρ, ὡς φασιν, ἐκηδεύθη συνοικήσασα Ῥαδαμάνθυ
 5 μετὰ τὴν Ἀμφιτρώωνος τελευτήν. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει
 Θηβαῖοι μετὰ τῶν Ἀλιαρτίων συντεταγμένοι τῶς μὲν
 ἡσύχαζον, ἐπεὶ δὲ τὸν Λύσανδρον ἅμα τοῖς πρώτοις προσ-
 πελάζοντα τῷ τείχει κατείδον, ἐξαπίνης ἀνοβξαντες τὰς
 κύλας καὶ προσπεσόντες αὐτὸν τε μετὰ τοῦ μάντεως κα-
 10 τέβαλον καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγους τινάς· οἱ γὰρ κλειστοὶ
 ταχέως ἀνέφυγον πρὸς τὴν φάλαγγα. Τῶν δὲ Θηβαίων
 οὐκ ἀνιέντων, ἀλλὰ προσκειμένων αὐτοῖς, ἐτράποντο
 πάντες ἀνὰ τοὺς λόφους φεύγειν καὶ χίλιοι πίπτουσιν
 αὐτῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ Θηβαίων τριακόσιοι πρὸς τὰ
 15 τραχέα καὶ καρτερὰ τοῖς πολεμοῖς συνεκπεσόντες. Οὗτοι
 δὲ ἦσαν ἐν αἰτία τοῦ λακωνίζειν, ἣν σπουδάζοντες ἀπο-
 λύσασθαι τοῖς πολίταις καὶ σφῶν αὐτῶν ἀφειδοῦντες ἐν
 τῇ διωξεί παραναλώθησαν.

* XXIX. Τῷ δὲ Πausανίᾳ τὸ πάθος ἀγγέλλεται καθ'
 20 ὁδὸν ἐκ Πλαταιῶν εἰς Θεσπιάς πορευομένῳ· καὶ συντα-
 ξάμενος ἦκε πρὸς τὸν Ἀλιάρτον. Ἦκε δὲ καὶ Θρασύβου-
 λος ἐκ Θηβῶν ἄγων τοὺς Ἀθηναίους. Βουλευομένου δὲ
 τοῦ Πausανίου τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπαιτεῖν, δυσ-
 φοροῦντες οἱ πρεσβύτεροι τῶν Σπαρτιατῶν αὐτοὶ τε
 25 καθ' ἑαυτοὺς ἠγανάκτουσι, καὶ τῷ βασιλεῖ προσιόντες
 ἐμαρτύραντο μὴ διὰ σπονδῶν ἀναιρεῖσθαι Λύσανδρον, 450
 ἀλλὰ δι' ὀπλων περὶ τοῦ σώματος ἀγωνισαμένους καὶ
 νικήσαντας οὕτω τὸν ἄνδρα θάπτειν, ἠττωμένοις δὲ κα-
 λὸν ἐνταῦθα κεῖσθαι μετὰ τοῦ στρατηγοῦ. Ταῦτα τῶν
 30 πρεσβυτέρων λεγόντων ὄρων ὁ Πausανίας μέγα μὲν ἐρ-
 γον ὑπερβαλέσθαι μάχῃ τοὺς Θηβαίους ἄρτι κερρατηκώ-
 τας, ἐγγὺς δὲ τῶν τειχῶν τὸ σῶμα τοῦ Λυσάνδρου παρα-

πεπτωκός, ὥστε χαλεπήν ἄνευ σπονδῶν καὶ νικῶσιν εἶ-
 ναι τὴν ἀναίρεσιν, ἐπεμψε κήρυκα καὶ σπεισάμενος ἀπή-
 γαγε τὴν δύναμιν ὀπίσω. Τὸν δὲ Λύσανδρον ἢ πρῶτον
 κομίζοντας ὑπὲρ τοὺς ὄρους ἐγένοντο τῆς Βοιωτίας ἐν
 φίλῃ καὶ συμμαχίδι χώρᾳ τῇ Πανοπέῳ κατέθεσαν, οὗ⁵
 νῦν τὸ μνημεῖόν ἐστι παρὰ τὴν ὁδὸν εἰς Χαιρώνειαν ἐκ
 Δελφῶν πορευομένοις. Ἐνταῦθα δὲ τῆς στρατιᾶς κα-
 ταυλισαμένης λέγεται τινα τῶν Φωκῶν ἐτέρῳ μὴ παρα-
 τυχόντι τὸν ἀγῶνα διηγούμενον εἰπεῖν, ὡς οἱ πολέμιοι
 προσπέσοιεν αὐτοῖς τοῦ Λυσάνδρου τὸν Ὀπλίτην ἤδη¹⁰
 διαβεβηκός. Θαυμάσαντα δὲ Σπαρτιάτην ἄνδρα τοῦ
 Λυσάνδρου φίλον ἐρέσθαι τίνα λέγοι τὸν Ὀπλίτην· οὐ
 γὰρ εἶδέναι τοῦνομα· „καὶ μὴν ἐκεῖ γε“ φάναι „τοὺς
 πρῶτους ἡμῶν οἱ πολέμιοι κατέβαλον. Τὸ γὰρ παρὰ τὴν
 πόλιν ρεῖθρον Ὀπλίτην καλοῦσιν.“ Ἀκούσαντα δὲ τὸν¹⁵
 Σπαρτιάτην ἐκδακρῦσαι καὶ εἰπεῖν, ὡς ἄφρευκτόν ἐστιν
 ἀνθρώπῳ τὸ πεπρωμένον. Ἦν γὰρ, ὡς εἶοικε, τῷ Λυσάν-
 δρῳ δεδομένος χρησμὸς οὕτως ἔχων

Ὀπλίτην κελάδοντα φυλάξασθαί σε κελεύω

γῆς τε δράκονθ' υἷὸν δόλιον, κατόπισθεν ἰόντα. 20

Τινὲς δὲ τὸν Ὀπλίτην οὐ πρὸς Ἀλιάρτῳ φεῖν λέγουσιν,
 ἀλλὰ πρὸς Κορώνειαν χειμάρρουν εἶναι τῷ Φιλάρτῳ πο-
 ταμῷ συμφερόμενον παρὰ τὴν πόλιν, ὃν πάλαι μὲν
 Ὀπλίαν, νῦν δὲ Ἰσόμαντον προσαγορεύουσιν. Ὁ δὲ ἀπο-
 κτείνας τὸν Λύσανδρον Ἀλιάρτιος ἀνὴρ ὄνομα Νεόχωρος²⁵
 ἐπίσημον εἶχε τῆς ἀσπίδος δράκοντα· καὶ τοῦτο σημαί-
 νειν ὁ χρησμὸς εἰκάζετο. Λέγεται δὲ καὶ Θηβαίοις ὑπὸ
 τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐν Ἰσμηνίῳ γενέσθαι
 χρησμὸν ἅμα τὴν τε πρὸς Δηλίῳ μάχην καὶ τὴν πρὸς
 Ἀλιάρτῳ ταύτην ἐκείνης ὕστερον ἔτει τριακοστῷ γενο-³⁰
 μένην προμηνύοντα. Ἦν δὲ τοιοῦτος

Ἐσχατιὰν πεφύλαξο λύκους καμάκεσσι δοκεύων
καὶ λόφον Ὀρχαλίδην, ὃν ἀλώπηξ οὐποτε λείπει.

Τὸν μὲν οὖν περὶ Δῆλιον τόπον ἐσχατιὰν προσεῖπε, καθ' ὃν ἡ Βοιωτία τῇ Ἀττικῇ σύνορός ἐστιν, Ὀρχαλίδην δὲ 5 λόφον, ὃν νῦν Ἀλώπεκον καλοῦσιν, ἐν τοῖς πρὸς τὸν Ἐλικῶνα μέρεσι τοῦ Ἀλιάρτου κείμενον.

XXX. Τοιαύτης δὲ τῷ Λυσάνδρῳ τῆς τελευτῆς γενο-
μένης παραχορῆμα μὲν οὕτως ἤνεγκαν οἱ Σπαρτιάται βα-
ρέως, ὥστε τῷ βασιλεῖ κρίσιν προγράφαι θανατικὴν· ἦν
10 οὐχ ὑποστάς ἐκεῖνος εἰς Τεγίαν ἔφυγε, κακεῖ κατεβίωσεν
ἰκέτης ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς. Καὶ γὰρ ἡ πενία τοῦ
Λυσάνδρου τελευτήσαντος ἐκκαλυφθεῖσα φανερωτέραν
ἐποίησε τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ χρημάτων πολλῶν καὶ δυνά-
μεως θεραπείας τε πόλεων καὶ βασιλέως τοσαύτης μηδὲ
15 μικρὸν ἐπιλαμπρύναντος τὸν οἶκον εἰς χρημάτων λόγον,
ὡς ἱστορεῖ Θεόπομπος, ᾧ μᾶλλον ἐπαινοῦντι πιστεύσειεν
ἂν τις ἢ ψέγοντι, ψέγει γὰρ ἡδῖον ἢ ἐπαινεῖ. Χρόνῳ δὲ
ὑστερον Ἐφορός φησιν ἀντιλογίας τινὸς συμμαχικῆς ἐν
Σπάρτῃ γενομένης καὶ τὰ γράμματα διασκέφασθαι δεῖ-
20 σαν, ἃ παρ' ἐαντιῷ κατέσχεν ὁ Λύσανδρος, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν
οἰκίαν τὸν Ἀγησίλαον. Εὐρόντα δὲ τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ γε-
γραμμένος ἦν ὁ περὶ τῆς πολιτείας λόγος, ὡς χρητῶν
Εὐρυπωντιδῶν καὶ Ἀγιαδῶν τὴν βασιλείαν ἀφελομένους
εἰς μέσον θείναι καὶ ποιεῖσθαι τὴν αἵρεσιν ἐκ τῶν ἀρί-
25 στων, ὀρμηθεῖν μὲν εἰς τοὺς πολίτας τὸν λόγον ἐξευγκεῖν
καὶ παραδεικνύναι τὸν Λύσανδρον, οἷος ὢν πολίτης δια-
λάθοι, Λακρατίδαν δὲ, ἄνδρα φρόνιμον καὶ τότε προ- 451
στῶτα τῶν ἐφόρων, ἐπιλαβέσθαι τοῦ Ἀγησιλάου καὶ εἰ-
πεῖν, ὡς δεῖ μὴ ἀνορύττειν τὸν Λύσανδρον, ἀλλὰ καὶ τὸν
30 λόγον αὐτῷ συγκατορύττειν οὕτω συντεταγμένον πιθα-
νῶς καὶ πανούργως. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰς τε ἄλλας τιμὰς
ἀπέδосαν αὐτῷ τελευτήσαντι καὶ τοὺς μνηστευσαμένους

τὰς θυγατέρας, εἶτα μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Λυσάνδρου πένητος εὐρεθέντος ἀπειπαμένους ἐξημίωσαν, ὅτι πλούσιον μὲν νομίζοντες ἐθεράπευον, δίκαιον δὲ καὶ χρηστὸν ἐκ τῆς πενίας ἐπιγνόντες ἐγκατέλιπον. Ἦν γάρ, ὡς ἔοικεν, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἀγαμίου δίκη καὶ ὄψιγαμίου καὶ κακογαμίου· ταύτῃ δὲ ὑπῆγον μάλιστα τοὺς ἀντιτῶν ἀγαθῶν καὶ οἰκείων τοῖς πλουσίοις κηδεύοντας. Τὰ μὲν οὖν περὶ Λυσάνδρου οὕτως ἱστορήσαμεν ἔχοντα.

10

Σ Τ Λ Λ Α Σ.

I. Λεύκιος δὲ Κορνήλιος Σύλλας γένει μὲν ἦν ἐκ πα- 15
τρικίων, οὓς εὐπατρίδας ἄν τις εἰποι, τῶν δὲ προγόνων
αὐτοῦ λέγουσι Ρουφίνον ὑπατεῦσαι, καὶ τούτῳ δὲ τῆς
τιμῆς ἐπιφανεστέραν γενέσθαι τὴν ἀτιμίαν. Εὐρέθη γὰρ
ἀργυρίου κοίλου κεκτημένος ὑπὲρ δέκα λίτρας, τοῦ νό-
μου μὴ διδόντος· ἐπὶ τούτῳ δὲ τῆς βουλῆς ἐξέπεσεν. Οἱ 20
δὲ μετ' ἐκείνον ἤδη ταπεινὰ πράττοντες διετέλεσαν, ἀ-
τὸς τε Σύλλας ἐν οὐκ ἀφθόνοις ἐτράφη τοῖς πατράσι.
Γενόμενος δὲ μειράκιον ᾧκει παρ' ἐτέροις ἐνοίκιον οὐ
πολὺ τελῶν, ὡς ὕστερον ᾠνειδίξετο παρ' ἀξίαν εὐτυχεῖν
δοκῶν. Σεμννομένῳ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ μεγαληγοροῦντι 25
μετὰ τὴν ἐν Λιβύῃ στρατείαν λέγεται τις εἰπεῖν τῶν κα-
λῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν „Καὶ πῶς ἂν εἴης σὺ χρηστός,
ὅς τοῦ πατρός σοι μηδὲν καταλιπόντος τοσαῦτα κέκτη-
σαι;“ Καὶ γὰρ οὐκ ἔτι τῶν βίων ἐν ἡθροσιν ὀφθίοις καὶ
καθαροῖς μενόντων, ἀλλ' ἐγκεκλιότων καὶ παραδεδεγ- 30
μένων τρυφῆς καὶ πολυτελείας ζῆλον, εἰς ἴσον ὄμως ὄνει-
δος ἐτίθεντο τοὺς ὑπάρχουσιν εὐπορίαν ἀπολέσαντας καὶ

τοὺς πενίαν πατρῶαν μὴ διαφυλάξαντας. Ὑστερον δὲ ἤδη κρατοῦντος αὐτοῦ καὶ πολλοὺς ἀποκτινύντος ἀπελευθερικὸς ἄνθρωπος, δοκῶν κρύπτειν ἓνα τῶν προγεγραμμένων καὶ κατακρημνίζεσθαι διὰ τοῦτο μέλλων, ὠνείδισε 5 τὸν Σύλλαν, ὅτι πολὺν χρόνον ἐν μιᾷ συνοικίᾳ διητῶντο, φέροντες ἐνοίκιον αὐτὸς μὲν τῶν ἄνω δισχιλλίους νούμμους, ἐκεῖνος δὲ τῶν ὑποκάτω τρισχιλλίους, ὥστε τῆς τύχης αὐτῶν τὸ μεταξὺ χιλίους εἶναι νούμμους, οἱ πενήκοντα καὶ διακοσίας δραχμᾶς Ἀττικᾶς δύνανται. 10 Ταῦτα μὲν οὖν ἱστοροῦσι περὶ τῆς παλαιᾶς τοῦ Σύλλα τύχης.

II. Τοῦ δὲ σώματος αὐτοῦ τὸ μὲν ἄλλο εἶδος ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων φαίνεται, τὴν δὲ τῶν ὀμμάτων γλαυκότητα δεινῶς πικρὰν καὶ ἄκρατον οὖσαν ἢ χροῖα τοῦ προσώπου 15 φοβερωτέραν ἐποίει προσιδεῖν. Ἐξήνθει γὰρ τὸ ἐρύθημα τραχὺ καὶ σκοράδην καταμεμιγμένον τῇ λευκότητι· πρὸς δὲ καὶ τοῦνομα λέγουσιν αὐτῷ γενέσθαι τῆς χροῖας ἐπίθετον, καὶ τῶν Ἀθήνησι γεφυριστῶν ἐπέσκωπέ τις εἰς τοῦτο ποιήσας

20 σὺκάμινδον ἐστ' ὁ Σύλλας ἀλφίτῳ πεπασμένον.

Τοῖς δὲ τοιούτοις τῶν τεκμηρίων οὐκ ἄτοπὸν ἐστὶ χροῖσθαι περὶ ἀνδρὸς ὃν οὕτω φιλοσκώμμουνα φύσει γεγο- 452 νέναι λέγουσιν, ὥστε νέον μὲν ὄντα καὶ ἄδοξον ἔτι μετὰ μίμων καὶ γελατοποιῶν διαιτᾶσθαι καὶ συνακολασταί- 25 νειν, ἐπεὶ δὲ κύριος ἀπάντων κατέστη, συναγαγόντα τῶν ἀπὸ σκηνηῆς καὶ θεάτρου τοὺς ἰταμωτάτους ὀσημέραι πίνειν καὶ διαπληκτίζεσθαι τοῖς σκώμμασι, τοῦ τε γήρωσ ἀωρότερα πράττειν δοκοῦντα καὶ πρὸς τῷ κατασχύνειν τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχῆς πολλὰ τῶν δεομένων ἐπιμελείας 30 προέμενον. Οὐ γὰρ ἦν τῷ Σύλλᾳ περὶ δειπνον ὄντι χροῖσασθαι σπουδαῖον οὐδέν, ἀλλ' ἐνεργὸς ὢν καὶ σκυθρωπότερος παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον ἀθρόαν ἐλάμβανε μετα-

βολὴν ὁπότε πρῶτον ἑαυτὸν εἰς συνουσίαν καταβάλοι καὶ πότον, ὥστε μιμφοδοῖς καὶ ὄρχησταῖς τιθασὸς εἶναι καὶ πρὸς πᾶσαν ἔντευξιν ὑποχείριος καὶ κατάντης. Ταύτης δὲ τῆς ἀνέσεως ἔοικε γεγυμέναι νόσημα καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἔρωτας εὐχέρεια καὶ ῥύσις αὐτοῦ τῆς φιληδονίας, ἧς οὐδὲ 5 γηράσας ἐπαύσατο, Μητροβίου δὲ τῶν ἀπὸ σκηνῆς τινος ἔρων διετέλεσεν ἔτι νέος ὢν. Καὶ συνήντησεν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον· ἀρξάμενος γὰρ ἔραν κοινῆς μὲν, εὐπόρου δὲ γυναικός, ὄνομα Νικοπόλεως, καὶ διὰ συνήθειαν καὶ χάριν, ἦν ἀφ' ὧρας εἶχεν, εἰς ἔρωμένου σχῆμα περιελ- 10 θῶν, ἀπελείφθη κληρονόμος ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου τελευτώσης. Ἐκληρονόμησε δὲ καὶ τὴν μητριαν ἀγαπηθεὶς ὥσπερ υἱὸς ὑπ' αὐτῆς· καὶ μετρίως μὲν ἀπὸ τούτων εὐπόρησεν.

III. Ἀποδειχθεὶς δὲ ταμίας ὑπατεύοντι Μαρίῳ τὴν 15 πρῶτην ὑπατείαν συνεξέπλευσεν εἰς Λιβύην πολεμήσων Ἰογόρθαν. Γενόμενος δὲ ἐπὶ στρατοπέδου τά τε ἄλλα παρεῖχεν ἑαυτὸν εὐδόκιμον, καὶ καιρῷ παραπεσόντι χρησάμενος εὖ φίλον ἐποιήσατο τὸν τῶν Νομάδων βασιλέα Βόκχον. Πρεσβευτὰς γὰρ αὐτοῦ ληστήριον Νομαδικὸν 20 ἐκφυγόντας ὑποδεξάμενος καὶ φιλοφρονηθεὶς, δῶρα καὶ πομπὴν ἀσφαλῆ παρασχὼν ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ Βόκχος ἐτύγχανε μὲν ἔτι γε πάλαι γαμβρὸν ὄντα μισῶν καὶ φοβούμενος τὸν Ἰογόρθαν, τότε δὲ ἠττημένῳ καὶ πεφενγότι πρὸς αὐτὸν ἐπιβουλεύων ἐκάλει τὸν Σύλλαν, δι' 25 ἐκείνου μάλιστα βουλόμενος τὴν σύλληψιν καὶ παραδόσιν τοῦ Ἰογόρθα γενέσθαι ἢ δι' αὐτοῦ. Κοινωσάμενος δὲ τῷ Μαρίῳ καὶ λαβὼν στρατιώτας ὀλίγους ὁ Σύλλας τὸν μέγιστον ὑπέδυνκίνδυνον, ὅτι βαρβάρῳ καὶ πρὸς τοὺς οἰκειοτάτους ἀπίστῳ πιστεύσας ὑπὲρ τοῦ παραλαβεῖν 30 ἕτερον ἑαυτὸν ἐνεχείρισεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Βόκχος ἀμφοτέρων κύριος γενόμενος καὶ καταστήσας ἑαυτὸν εἰς

ἀνάγκην τοῦ παρασπονδῆσαι τὸν ἕτερον, καὶ πολλὰ διενεχθεὶς τῇ γνώμῃ, τέλος ἐκύρωσε τὴν πρώτην προδοσίαν καὶ παρέδωκε τῷ Σύλλᾳ τὸν Ἰογόρθην. Ὁ μὲν οὖν θριαμβεύων ἐπὶ τούτῳ Μάριος ἦν, ἣ δὲ δόξα τοῦ κατορθώματος, ἦν ὁ Μαρίου φθόνος Σύλλᾳ προσετίθει, παρελύπει τὸν Μάριον ἡσυχῇ. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σύλλας φύσει τε μέγανχος ὢν καὶ τότε πρῶτον ἐκ βίου ταπεινοῦ καὶ ἀγνωστος ἐν τινι λόγῳ γεγονὼς παρὰ τοῖς πολίταις καὶ τοῦ τιμᾶσθαι γενόμενος εἰς τοῦτο φιλοτιμίας προῆλθεν, ὥστε 10 γλυψάμενος ἐν δακτυλίῳ φορεῖν εἰκόνα τῆς πράξεως, καὶ ταύτῃ γε χρώμενος αἰεὶ διετέλεσεν. Ἦν δὲ ἡ γραφὴ Βόχχος μὲν παραδιδούς, Σύλλας δὲ παραλαμβάνων τὸν Ἰογόρθην.

IV. Ἦνία μὲν οὖν ταῦτα τὸν Μάριον· ἐτι δὲ ἡγούμενος 15 νος ἐλάττονα τοῦ φθονεῖσθαι τὸν Σύλλαν ἐχρήτη πρὸς τὰς στρατείας, τὸ μὲν δεύτερον ὑπατεύων πρεσβευτῇ, τὸ δὲ τρίτον χιλιάρχῳ, καὶ πολλὰ δι' ἐκείνου τῶν χρησίων κατωρθοῦτο. Πρεσβεύων τε γὰρ ἡγεμόνα Τεκτοσάγων Κόπιλλον εἶλε, καὶ χιλιαρχῶν μέγα καὶ πολυάνθρωπον 20 ἔθνος Μαρσούς ἔπεισε φίλους γενέσθαι καὶ συμμάχους Ῥωμαίων. Ἐκ δὲ τούτων τὸν Μάριον αἰσθόμενος ἀχθόμενον αὐτῷ καὶ μηκέτι προέμενον ἠδέως πράξεων ἀφορμᾶς, ἀλλὰ ἐνιστάμενον τῇ ἀυξήσει, Κάτλῳ, τῷ συναρχοντι τοῦ Μαρίου, προσένειμεν ἑαυτὸν, ἀνδρὶ χρηστῷ 25 μὲν, ἀμβλυτέρῳ δὲ πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἦν οὖν τὰ πρῶτα καὶ μέγιστα πιστευόμενος εἰς δύναμιν ἅμα δόξῃ προῆει. Καὶ πολέμῳ μὲν αἰρεῖ πολὺ μέρος τῶν ἐν ταῖς Ἄλπεσι βαρβάρων, ἐπιλιπούσης δὲ τῆς ἀγορᾶς ἀναδεξάμενος τὴν ἐπιμέλειαν τοσαύτην ἐποίησε περιουσίαν, ὥστε τῶν Κά- 30 τλου στρατιωτῶν ἐν ἀφθόνοις διαγόντων καὶ τοῖς Μαρίου προσπαρασχεῖν. Ἐφ' ᾧ φησιν αὐτὸς ἰσχυρῶς ἀνιᾶσαι τὸν Μάριον. Ἡ μὲν οὖν ἐχθρα βραχείαν οὕτω καὶ μει-

ρακιώδη λαβούσα τὴν πρώτην ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν, εἶτα χωροῦσα δι' αἵματος ἐμφυλλίου καὶ στάσεων ἀνηκέστων ἐπὶ τυραννίδα καὶ σύγχυσιν ἀπάντων πραγμάτων ἀπέδειξε τὸν Εὐριπίδην σοφὸν ἄνδρα καὶ πολιτικῶν ἐπιστήμονα νοσημάτων, διακελευσάμενον φυλάττεσθαι τὴν φιλοτιμίαν ὡς ὀλεθριωτάτην καὶ κακίστην δαίμονα τοῖς χρωμένοις.

V. Ὁ δὲ Σύλλας οἰόμενος αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμικῶν δόξαν ἐπὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις διαρκεῖν, καὶ δοῦς ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς στρατείας εὐθύς ἐπὶ τὴν τοῦ δήμου πρᾶ- 10 ξιν, ἐπὶ στρατηγίαν πολιτικὴν ἀπεγράψατο καὶ διεψεύσθη· τὴν δ' αἰτίαν τοῖς ὄχλοις ἀνατίθησι. Φησὶ γὰρ αὐτοὺς τὴν πρὸς Βόκχον εἰδότας φιλίαν καὶ προσδεχομένους, εἰ πρὸ τῆς στρατηγίας ἀγορανομοίη, κυνηγέσια λαμπρὰ καὶ Διβυκῶν θηρίων ἀγῶνας, ἑτέρους ἀποδείξει 15 στρατηγούσας ὡς αὐτὸν ἀγορανομεῖν ἀναγκάσοντας. Ἔοικε δὲ τὴν ἀληθῆ τῆς ἀποτεύξεως αἰτίαν οὐχ ὁμολογῶν ὁ Σύλλας ἐλέγχεσθαι τοῖς πράγμασιν. Ἐνιαυτῷ γὰρ κατόπιν ἔτυχε τῆς στρατηγίας, τοῦ δήμου τὸ μὲν τι θεραπεία, τὸ δὲ καὶ χρήμασι προσαγαγόμενος. Διὸ δὴ καὶ στρατη- 20 γοῦντος αὐτοῦ καὶ πρὸς Καίσαρα μετ' ὀργῆς εἰπόντος, ὡς χρήσεται τῇ ἰδίᾳ πρὸς αὐτὸν ἐξουσία, γελάσας ὁ Καίσαρ „Ὁρθῶς“ ἔφη „τὴν ἀρχὴν ἰδίαν νομίζεις· ἔχεις γὰρ αὐτὴν πριάμενος.“ Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἀποστέλλεται, τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων 25 πρὸς τὴν στρατείαν Ἀριοβαρζάνην καταγαγεῖν, αἰτίαν δὲ ἀληθῆ Μιθριδάτην ἐπισχεῖν πολυπραγμονοῦντα καὶ περιβαλλόμενον ἀρχὴν καὶ δύναμιν οὐκ ἐλάττονα τῆς ὑπαρχούσης. Ἰδίαν μὲν οὖν δύναμιν οὐ πολλὴν ἐπήγετο, χρησάμενος δὲ τοῖς συμμάχοις προθύμοις, καὶ πολλοὺς μὲν 30 αὐτῶν Καππαδοκῶν, πλείονας δ' αὐτίς Ἀρμενίων προσβοηθοῦντας ἀποκτείνας, Γόρδιον μὲν ἐξήλασεν, Ἀριο-

βαρζάνην δὲ ἀπέδειξε βασιλέα. Διατρίβοντι δὲ αὐτῷ
 παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐντυγχάνει Πάρθος Ὀρόβαξος,
 Ἀρσάκου βασιλείως πρεσβευτής, οὐπω πρότερον ἀλλή-
 5 γάλης δοκεῖ Σύλλα τύχης γενέσθαι, τὸ πρῶτον Ῥωμαίων
 ἐκείνῳ Πάρθου συμμαχίας καὶ φιλίας δεομένους διὰ
 λόγων ἐλθεῖν. Ὅτε καὶ λέγεται τρεῖς δῖφρους προθέμε-
 νος, τὸν μὲν Ἀριοβαρζάνη, τὸν δὲ Ὀροβάξω, τὸν δὲ αὐ-
 τῷ, μέσος ἀμφοῖν καθεζόμενος χρηματίζειν. Ἐφ' ᾧ τὸν
 10 μὲν Ὀρόβαξον ὕστερον ὁ τῶν Πάρθων βασιλεὺς ἀπέ-
 κτεινε, τὸν δὲ Σύλλαν οἱ μὲν ἐπήνεσαν ἐντροφήσαντα
 τοῖς βαρβάροις, οἱ δὲ ὡς φορτικὸν ἠτιάσαντο καὶ ἀκαί-
 ρως φιλότιμον. Ἱστορεῖται δέ τις ἀνὴρ τῶν μετὰ Ὀροβά-
 ξου καταβεβηκότων, Χαλδαῖος, εἰς τὸ τοῦ Σύλλα πρόσω-
 15 πον ἀπιδῶν καὶ ταῖς κινήσεσι τῆς τε διανοίας καὶ τοῦ
 σώματος οὐ παρέργως ἐπιστήσας, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῆς
 τέχνης ὑποθέσεις τὴν φύσιν ἐπισκεψάμενος, εἰπεῖν, ὡς
 ἀναγκαῖον εἶη τοῦτον τὸν ἄνδρα μέγιστον γενέσθαι, θαυ-
 μάξειν δὲ καὶ νῦν, πῶς ἀνέχεται μὴ πρῶτος ὢν ἀπάντων. 45

20 Ἀναχωρήσαντι δὲ αὐτῷ δίκην ἔλαχε δῶρων Κηνσωρῖνος,
 ὡς πολλὰ χρήματα συνειλοχότι παρὰ τὸν νόμον ἐκ φίλης
 καὶ θυμμάχου βασιλείας. Οὐ μὴν ἀπήνητησεν ἐπὶ τὴν κρί-
 σιν, ἀλλ' ἀπέστη τῆς κατηγορίας.

VI. Ἡ μέντοι πρὸς Μάριον αὐτῷ στάσις ἀνεροπι-
 25 ζετο καινὴν ὑπόθεσιν λαβοῦσα τὴν Βόκχου φιλοτιμίαν,
 ὃς τὸν τε δῆμον ἅμα θεραπεύων ἐν Ῥώμῃ καὶ τῷ Σύλλᾳ
 χαριζόμενος ἀνέθηκε Νίκας ἐν Καπιτωλίῳ τροπαιο-
 φόρους καὶ παρ' αὐταῖς χρυσοῦν Ἰογόρθαν ὑφ' ἑαυτοῦ
 Σύλλᾳ παραδιδόμενον. Ἐφ' ᾧ τοῦ Μαρίου βαρυνθυμου-
 30 μένου καὶ καθαιρεῖν ἐπιχειροῦντος, ἐτέρων δὲ ἀμύνειν
 τῷ Σύλλᾳ, καὶ τῆς πόλεως ὅσον οὐπω διακεκαυμένης ὑπ'
 ἀμφοῖν, ὁ συμμαχικὸς πόλεμος πάλαι τυφόμενος ἐπὶ τὴν

πόλιν ἀναλάμψας τότε τὴν στάσιν ἐπέσχεν. Ἐν τούτῳ,
 μεγίστῳ καὶ ποικιλωτάτῳ γενομένῳ καὶ πλείστα κακὰ καὶ
 βαρυτάτους παρασχόντι κινδύνους Ῥωμαίοις, Μάριος
 μὲν οὐδὲν ἀποδείξει μέγα δυνηθεὶς ἤλεγχε τὴν πολεμι-
 κὴν ἀρετὴν ἀκμῆς καὶ φώμης δεομένην, Σύλλας δὲ πολλὰ 5
 δράσας ἄξια λόγου δόξαν ἔσχεν ἡγεμόνος μεγάλου μὲν
 παρὰ τοῖς πολίταις, μεγίστου δὲ παρὰ τοῖς φίλοις, εὐ-
 τυχεστάτου δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς. Ἄλλ' οὐκ ἔπαθε
 ταῦτὸ Τιμοθέῳ τῷ τοῦ Κόνωνος, ὅς, εἰς τὴν τύχην αὐ-
 τοῦ τὰ κατορθώματα τῶν ἐχθρῶν τιθεμένων καὶ γρα- 10
 φόντων ἐν πίναξι κοιμώμενον ἐκείνον, τὴν δὲ Τύχην
 δικτύῳ τὰς πόλεις περιβάλλουσαν, ἀγροικιζόμενος καὶ
 χαλεπαίνων πρὸς τούτα ποιούντας ὡς ἀποστερού-
 μενος ὑπ' αὐτῶν τῆς ἐπὶ ταῖς πράξεσι δόξης, ἔφη ποτὲ
 πρὸς τὸν δῆμον ἐπανήκων ἐκ στρατείας εὐ κεχωρηκέναι 15
 δοκούσης „Ἀλλὰ ταύτης γε τῆς στρατείας οὐδὲν, ἄνδρες
 Ἀθηναῖοι, τῇ τύχῃ μέτεστι.“ Πρὸς Τιμόθεον μὲν οὖν
 φασιν οὕτω φανέντα φιλότιμον ἀντιμειρακιεύεσθαι τὸ
 δαιμόνιον, ὥστε μηδὲν ἔτι πρᾶξι λαμπρόν, ἀλλὰ ὅλως
 ἀποτυγχάνοντα ταῖς πράξεσι καὶ προσκρούοντα τῷ δήμῳ 20
 τέλος ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως. Σύλλας δὲ οὐ μόνον ἠδέως
 προσιέμενος τὸν τοιοῦτον εὐδαιμονισμόν καὶ ζῆλον, ἀλλὰ
 καὶ συναύξων καὶ συνεπιθειάζων τὰ πραττόμενα τῆς
 τύχης ἐξῆπτεν, εἴτε κόμπῳ χρώμενος εἶθ' οὕτως ἔχων τῇ
 δόξῃ πρὸς τὸ θεῖον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὑπομνήμασι γέ- 25
 γραφεν, ὅτι τῶν καλῶς αὐτῷ βεβουλεῦσθαι δοκούντων
 αἱ μὴ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ἀποτολμώμεναι
 πράξεις ἐπιπτον εἰς ἄμεινον. Ἐτι δὲ καὶ δι' ὧν φησι πρὸς
 τύχην εὐ πεφυκέναι μᾶλλον ἢ πρὸς πόλεμον τῇ τύχῃ τῆς
 ἀρετῆς πλέον ἔοικε νέμειν καὶ ὅλως ἑαυτὸν τοῦ δαίμονος 30
 ποιεῖν, ὅς γε καὶ τῆς πρὸς Μέτελλον ὁμοιοῖας, ἰσότιμον
 ἄνδρα καὶ κηδεστήν, εὐτυχίαν τινὰ θεῖαν αἰτιᾶται· πολλὰ

γὰρ αὐτῷ πράγματα παρέξειν ἐπίδοξον ὄντα πρῶτατον
 ἐν τῇ κοινῶνι γενέσθαι τῆς ἀρχῆς. Ἐτι δὲ Δευκόλλῳ μὲν
 ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν, ὧν ἐκείνῳ τὴν γραφὴν ἀνατέθεικε,
 παραινεῖ μηδὲν οὕτως ἡγεῖσθαι βέβαιον, ὡς ὅ τι ἂν αὐ-
 5 τῷ προστάξῃ νύκτωρ τὸ δαιμόνιον. Ἐκπεμπομένου δὲ
 αὐτοῦ μετὰ δυνάμεως εἰς τὸν συμμαχικὸν πόλεμον ἱστο-
 ρεῖ χάσμα τῆς γῆς μέγα γενέσθαι περὶ Λαβέρνην· ἐκ δὲ
 τούτου πῦρ ἀναβλύσαι πολὺ καὶ φλόγα λαμπρὰν στηρί-
 σαι πρὸς τὸν οὐρανόν. Εἰπεῖν δὴ καὶ τοὺς μάντις, ὡς
 10 ἀνὴρ ἀγαθὸς ὄψει διάφορος καὶ περιττὸς ἄρξας ἀπαλλά-
 ξει τῇ πόλει ταραχὰς τὰς παρούσας. Τοῦτον δὲ αὐτὸν εἶ-
 ναί φησιν ὁ Σύλλας· τῆς μὲν γὰρ ὄψεως ἰδιον εἶναι τὸ
 περὶ τὴν κόμην χρυσοπόν, ἀρετὴν δὲ οὐκ αἰσχύνεσθαι
 μαρτυρῶν ἑαυτῷ μετὰ πράξεις καλὰς οὕτω καὶ μεγάλας.
 15 Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς θεϊότητος. Τὸν δὲ ἄλλον τρόπον
 ἀνωμαλὸς τις ἔοικε γεγονέναι καὶ διάφορος πρὸς ἑαυ-
 τόν, ἀφελέσθαι πολλὰ, χαρίσασθαι πλείονα, τιμῆσαι πα- 455
 ραλόγως, παραλόγως ἐφνυβρίσαι, θεραπεύειν ὧν δέοιτο,
 θρῦπτεσθαι πρὸς τοὺς δεομένους, ὥστε ἀγνοεῖσθαι, πό-
 20 τερον ὑπερόπτης φύσει μᾶλλον ἢ κόλαξ γέγονε. Τὴν μὲν
 γὰρ ἐν ταῖς τιμωρίαις ἀνωμαλίαν, ἐξ ὧν ἔτυχεν αἰτιῶν
 ἀποτυμπανίζοντος αὐτοῦ καὶ πάλιν τὰ μέγιστα τῶν ἀδι-
 κημάτων πρῶτος φέροντος, καὶ διαλλαττομένου μὲν ἐπὶ
 τοῖς ἀνηκέστοις μετὰ εὐκολίας, τὰ δὲ μικρὰ καὶ φαῦλα
 25 προσκρούσματα σφαγαῖς καὶ δημεύσεσιν οὐσιῶν μετιόν-
 τος, οὕτως ἂν τις διαιτήσειεν, ὡς φύσει μὲν ὀργὴν χαλε-
 πὸν ὄντα καὶ τιμωρητικόν, ὑφιέμενον δὲ τῆς πικρίας λο-
 γισμῷ πρὸς τὸ συμφέρον. Ἐν αὐτῷ γε τούτῳ τῷ συμμα-
 χικῷ πολέμῳ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ στρατηγικὸν ἄνδρα
 30 πρεσβευτήν, Ἀλβῖνον ὄνομα, ξύλοις καὶ λίθοις διαχρη-
 σαμένων παρήλθε καὶ οὐκ ἐπέξῃλθεν ἀδίκημα τοσοῦτον,
 ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενος διεδίδου λόγον, ὡς προθυμοτέ-

ροίς διὰ τοῦτο χρῆσοιτο πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοῖς ἰωμέ-
 νοις τὸ ἀμάρτημα δι' ἀνδραγαθίας. Τῶν δ' ἐγκαλούντων
 οὐδὲν ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ ἤδη καταλυῖσαι Μάριον διανοού-
 μενος καὶ τοῦ πρὸς τοὺς συμμάχους πολέμου τέλος ἔχειν
 δοκοῦντος ἀποδειχθῆναι στρατηγὸς ἐπὶ Μιθριδάτην, ἐθε- 5
 ράπευε τὴν ὑφ' αὐτῷ στρατιάν· καὶ παρελθὼν εἰς τὴν
 πόλιν ὑπατος μὲν ἀποδείκνυται μετὰ Κοῖντου Πομ-
 πηίου, πεντήκοντα ἔτη γεγονώς, γαμει δὲ γάμον ἐνδοξό-
 τατον Καικιλίαν τὴν Μετέλλου θυγατέρα τοῦ ἀρχιερέως.
 Ἐφ' ᾧ πολλὰ μὲν εἰς αὐτὸν ἤδον οἱ δημοτικοί, πολλοὶ δὲ 10
 τῶν πρώτων ἐνεμέσων, οὐκ ἄξιον ἡγούμενοι τῆς γυναι-
 κὸς ὃν ἄξιον ὑπατείας ἔκριναν, ὡς φησὶν ὁ Τίτος. Οὐ
 μόνην δὲ ταύτην ἔγνημεν, ἀλλὰ πρώτην μὲν ἔτι μειράκιον
 ὦν Ἰλίαν ἔσχε τὴν καὶ θυγάτριον αὐτῷ τεκούσαν, εἶτα
 μετ' ἐκείνην Αἰλίαν· τρίτην δὲ Κλοιλίαν, ἣν ἀπεπέμψατο 15
 μὲν ὡς στείραν ἐντίμως καὶ μετ' εὐφημίας καὶ δῶρα προσ-
 θείς, ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις ἀγαγόμενος τὴν Με-
 τέλλαν ἔδοξε διὰ τοῦτο τὴν Κλοιλίαν οὐ καλῶς αἰτιάσα-
 σθαι. Τὴν μέντοι Μετέλλαν ἐν πᾶσι θεραπέυων διετέ-
 λεσεν, ὥστε καὶ τὸν Ῥωμαίων δῆμον, ὅτε τοὺς περὶ Μά- 20
 ριον φηγάδας ἐπεθύμει καταγαγεῖν, ἀρνούμενου τοῦ
 Σύλλα δεόμενον ἐπιβοήσασθαι τὴν Μετέλλαν. Ἐδόκει
 δὲ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐλὼν τὸ ἄστυ προσενεχθῆναι τρα-
 χύτηρον, ὅτι τὴν Μετέλλαν ἀπὸ τοῦ τείχους γεφυροῖζοντες
 ἔλοιδόρησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. 25

VII. Τότε δὲ τὴν ὑπατείαν πρὸς τὰ μέλλοντα μικρὸν
 ἡγούμενος ἐπτόητο τῇ γνώμῃ πρὸς τὸν Μιθριδατικὸν
 πόλεμον. Ἀντανίστατο δὲ αὐτῷ Μάριος ὑπὸ δοξομανίας
 καὶ φιλοτιμίας, ἀγνηράτων παθῶν, ἀνὴρ τῷ τε σώματι
 βαρὺς καὶ ταῖς ἐναγχοῖς ἀπειρηκῶς στρατείαις διὰ γῆρας 30
 ἐκδήμων καὶ διαποντίων πολέμων ἐφιέμενος. Καὶ τοῦ
 Σύλλα πρὸς τὰς ἐπιλιπεῖς πράξεις ὀρμήσαντος εἰς τὸ

στρατόπεδον αὐτὸς οἰκουρῶν ἐτεκταίνεται τὴν ὀλεθριω-
 τήτην ἐκείνην καὶ ὅσα σύμπαντες οἱ πόλεμοι τὴν Ῥώμην
 οὐκ ἔβλαψαν ἀπεργασαμένην στάσιν, ὡς καὶ τὸ δαιμό-
 νιον αὐτοῖς προεσήμηνε. Πῦρ μὲν γὰρ αὐτόματον ἐκ τῶν
 5 τὰ σημεῖα δοράτων ὑποφερόντων ἀνέλαμψε καὶ κατε-
 σβέσθη μόλις, κόρακες δὲ τρεῖς τοὺς νεοσσοὺς εἰς τὴν
 ὁδὸν προαγαγόντες κατέφαγον, τὰ δὲ λείψανα πάλιν εἰς
 τὴν νεοσσιαν ἀνήνεγκαν. Καὶ μυῶν δὲ ἐν ἱερῷ χρυσὸν
 ἀνακείμενον διαφαρόντων μίαν οἱ ζάκοροι πάγῃ θήλειαν
 10 λαμβάνουσιν, ἣ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ πάγῃ τεκουῖσα πέντε κατα-
 νάλωσε τὰ τρία. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ἐξ ἀνεφέλου
 καὶ διαίθρου τοῦ περιέχοντος ἤχησε φωνὴ σάλπιγγος
 ὄξυν ἀποτείνουσα καὶ θρηνώδη φθόγγον, ὥστε πάντας
 ἐκφρονας γενέσθαι καὶ καταπτήξαι διὰ τὸ μέγεθος. Τυρ- 456
 15 ρηνῶν δὲ οἱ λόγιοι μεταβολὴν ἐτέρου γένους ἀπεφαί-
 νοντο καὶ μετακόσμησιν ἀποσημαίνειν τὸ τέρας. Εἶναι μὲν
 γὰρ ἀνθρώπων ὀκτὼ τὰ σύμπαντα γένη διαφέροντα τοῖς
 βίοις καὶ τοῖς ἥθεσιν ἀλλήλων, ἐκάστῳ δὲ ἀφωρίσθαι χρό-
 νων ἀριθμὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ συμπεραινόμενον ἐνιαυτοῦ με-
 20 γάλου περιόδῳ. Καὶ ὅταν αὕτη σχῆ τέλος, ἐτέρας ἐνιστα-
 μένης κινεῖσθαι τι σημεῖον ἐκ γῆς ἢ οὐρανοῦ θαυμάσιον,
 ὡς δῆλον εἶναι τοῖς πεφροντικόσι τὰ τοιαῦτα καὶ μεμα-
 θηκόσιν εὐθύς, ὅτι καὶ τρόποις ἄλλοις καὶ βίοις ἀνθρω-
 ποι χρώμενοι γερόνασι καὶ θεοῖς ἤττον ἢ μᾶλλον τῶν
 25 προτέρων μέλοντες. Τὰ τε γὰρ ἄλλα φασὶν ἐν τῇ τῶν
 γενῶν ἀμέλει λαμβάνειν μεγάλας καινοτομίας, καὶ τὴν
 μαντικὴν ποτὲ μὲν αὔξασθαι τῇ τιμῇ καὶ κατατυγχάνειν
 ταῖς προαγορεύσεσι, καθαρὰ καὶ φανερὰ σημεῖα τοῦ δαι-
 μονίου προπέμποντος, αὐθις δ' ἐν ἐτέρῳ γένει ταπεινὰ
 30 πράττειν, αὐτοσχέδιον οὖσαν τὰ πολλὰ καὶ δι' ἀμυδρῶν
 καὶ σκοτεινῶν ὀργάνων τοῦ μέλλοντος ἀπτομένην. Ταῦτα
 μὲν οὖν οἱ λογιώτατοι Τυρρηνῶν καὶ πλεον τι τῶν ἄλ-

λων εἶδέναι δοκοῦντες ἐμυθολόγουν. Τῆς δὲ συγκλήτου τοῖς μάντεσι περὶ τούτων σχολαζούσης καὶ καθημένης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἐννοῦς στρουθὸς εἰσέπτῃ πάντων ὄρωντων τέττιγα φέρων τῷ στόματι, καὶ τὸ μὲν ἐκβαλὼν μέρος αὐτοῦ κατέλιπε, τὸ δὲ ἔχων ἀπῆλθεν. Ὑπερωρῶντο δὴ στάσιν οἱ τερατοσκόποι καὶ διαφορὰν τῶν κτηματικῶν πρὸς τὸν ἀστικὸν ὄχλον καὶ ἀγοραῖον· φωνάεντα γὰρ τοῦτον εἶναι καθάπερ τέττιγα, τοὺς δὲ χωρίτας ἀρουραίους.

VIII. Μάριος δὴ προσλαμβάνει δημαρχοῦντα Σουλ-10 πίκιον, ἄνθρωπον οὐδενὸς δεύτερον ἐν ταῖς ἄκραις κακίαις, ὥστε μὴ ζητεῖν, τίνας ἐστὶν ἐτέρου μοχθηρότερος, ἀλλὰ πρὸς τί μοχθηρότατος ἑαυτοῦ. Καὶ γὰρ ὠμότης καὶ τόλμα καὶ πλεονεξία περὶ αὐτὸν ἦν ἀπερίσκεπτος αἰσχροῦ καὶ παντὸς κακοῦ, ὅς γε τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἐξελευ-15 θερικοῖς καὶ μετοίκιοις πωλῶν ἀναφανδὸν ἠρίθμει τιμὴν διὰ τραπέξης ἐν ἀγορᾷ κειμένης. Ἐτρεφε δὲ τρισχιλίους μαχαιοφόρους, καὶ πλῆθος ἱππικῶν νεανίσκων πρὸς ἅπαν ἐτοίμων περὶ αὐτὸν εἶχεν, οὓς ἀντισύγκλητον ὠνόμαξε. Νόμον δὲ κυρώσας μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισ-20 χιλίας δραχμᾶς ὀφείλειν, αὐτὸς ἀπέλιπε μετὰ τὴν τελευτὴν ὀφλήματος μυριάδας τριακοσίας. Οὗτος εἰς τὸν δῆμον ἀφεθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαρίου καὶ συνταράξας πάντα τὰ πράγματα βία καὶ σιδήρῳ, νόμους ἔγραφεν ἄλλους τε μοχθηροὺς καὶ τὸν διδόντα Μαρῖῳ τοῦ Μιθριδατικοῦ πο-25 λέμου τὴν ἡγεμονίαν. Ἀπραξίας δὲ διὰ ταῦτα τῶν ὑπᾶτων ψηφισαμένων ἐπαγαγὼν αὐτοῖς ἐκκλησιαάζουσι περὶ τὸν νεῶν τῶν Διοσκούρων ὄχλον ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸ Πομπηίου τοῦ ὑπάτου μειράκιον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀνεῖλεν· αὐτὸς δὲ Πομπηίος λαθῶν ἐξέφυγε. Σύλλας δὲ εἰς 30 τὴν οἰκίαν τοῦ Μαρίου συνδιωχθεὶς ἠναγκάσθη προσελθὼν τὰς ἀπραξίας λῦσαι· καὶ διὰ τοῦτο τὸν Πομπηίου

ἐπάρχοντα ποιήσας ὁ Σουλπίκιος οὐκ ἀφείλετο τοῦ Σύλλα τὴν ὑπατείαν, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ Μιθριδάτην στρατείαν μόνον εἰς Μάριον μετήνεγκε· καὶ πέμπει χιλιάρχους εὐθύς εἰς Νῶλαν παραληφόμενους τὸ στρατεύμα καὶ πρὸς τὸν Μά-
5 ριον ἄξοντας.

ΙΧ. Φθάσαντος δὲ τοῦ Σύλλα διαφυγεῖν εἰς τὸ στρα-
τόπεδον καὶ τῶν στρατιωτῶν, ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, κατα-
λευσάντων τοὺς χιλιάρχους, οἱ περὶ τὸν Μάριον αὐτίς ἐν
τῇ πόλει τοὺς Σύλλα φίλους ἀνήρουν καὶ χρήματα διήρ-
10 παζον αὐτῶν. Ἦσαν δὲ μεταστάσεις καὶ φυγαί, τῶν μὲν
εἰς πόλιν ἀπὸ στρατοπέδου, τῶν δ' ἐκεῖσε διαφοιτῶντων
ἐκ τῆς πόλεως. Ἦ δὲ σύγκλητος ἦν μὲν οὐχ αὐτῆς, ἀλλὰ
τοῖς Μαρίου καὶ Σουλπικίου διωκεῖτο προστάγμασι, πυ-
θομένη δὲ τὸν Σύλλαν ἐπὶ τὴν πόλιν ἐλαύνειν ἐπεμψε 457
15 δύο τῶν στρατηγῶν, Βροῦτον καὶ Σερονίλιον, ἀπαγο-
ρεύσοντας αὐτῷ βαδίξειν. Τούτους θρασύτερον Σύλλα
διαλεχθέντας ὥρμησαν μὲν ἀνελεῖν οἱ στρατιῶται, τὰς δὲ
ῥάβδους κατέκλασαν καὶ τὰς περιπορφύρους ἀφείλοντο
καὶ πολλὰ περιυβρισμένους ἀπέπεμψαν, αὐτόθεν τε δει-
20 νὴν κατήφειαν, ὄρωμένους τῶν στρατηγικῶν παρασῆμων
ἐρήμους, καὶ τὴν στάσιν οὐκέτι καθεκτὴν, ἀλλ' ἀνήκε-
στον ἀπαγγέλλοντας. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Μάριον ἐν
παρασκευαῖς ἦσαν· ὁ δὲ Σύλλας ἄγων ἕξ τάγματα τέλεια
μετὰ τοῦ συνάρχοντος ἀπὸ Νώλης ἐκίνει, τὸν μὲν στρα-
25 τὸν ὄρων πρόθυμον ὄντα χωρεῖν εὐθύς ἐπὶ τὴν πόλιν,
ἐνδοιάζων δὲ τῇ γνώμῃ παρ' ἑαυτῷ καὶ δεδοικῶς τὸν κίν-
δυνον. Ὁ δὲ μάντις Ποστούμιος θύσαντος αὐτοῦ κατα-
μαθὼν τὰ σημεῖα, καὶ τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας τῷ Σύλλᾳ
προτείνας, ἤξιλον δεθῆναι καὶ φυλάττεσθαι μέχρι τῆς
30 μάχης, ὡς, εἰ μὴ πάντα ταχὺ καὶ καλῶς αὐτῷ συντελε-
σθεῖν, τὴν ἐσχάτην δίκην ὑποσχεῖν βουλόμενος. Λέγε-
ται δὲ καὶ κατὰ τοὺς ὑπνοὺς αὐτῷ Σύλλᾳ φανῆναι θεὸν

ἦν τιμῶσι Ῥωμαῖοι παρὰ Καππαδοκῶν μαθόντες, εἴτε δὴ Σελήνην οὖσαν εἴτε Ἀθηναῖν εἴτε Ἐννώ. Ταύτην ὁ Σύλλας ἔδοξεν ἐπιστάσαν ἐγχειρίσαι κεραυνὸν αὐτῷ, καὶ τῶν ἐχθρῶν ἕκαστον ὀνομάζουσιν τῶν ἐκείνου βάλλειν κελεῦσαι, τοὺς δὲ πίπτειν βαλλομένους καὶ ἀφανίζεσθαι. 5
 Θαρσῆσας δὲ τῇ ὄψει καὶ φράσας τῷ συνάρχοντι μεθ' ἡμέραν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἦγειτο. Καὶ περὶ Πικτᾶς αὐτῷ πρεσβείας ἐντυχούσης καὶ δεομένης μὴ βαδίζειν εὐθύς ἐξ ἐφόδου, πάντα γὰρ ἔσεσθαι τὰ δίκαια τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ὡμολόγησε μὲν αὐτοῦ καταστρατοπεδεύσειν καὶ 10
 διαμετρεῖν ἐκέλευε χώρας, ὥσπερ εἰώθει, τῷ στρατοπέδῳ τοὺς ἡγεμόνας, ὥστε τοὺς πρέσβεις ἀπελθεῖν πιστεύσαστας· ἐκείνων δὲ ἀπελθόντων εὐθύς ἐκπέμψας Λεύκιον Βάσιλλον καὶ Γάτον Μόμμιον καταλαμβάνει τὴν πύλην δι' αὐτῶν καὶ τὰ τεῖχη τὰ περὶ τὸν λόφον τὸν Αἰσκυλλί- 15
 νον· εἴτ' αὐτὸς ἀπάσῃ σπουδῇ συνῆπτε. Τῶν δὲ περὶ τὸν Βάσιλλον εἰς τὴν πόλιν ἐμπεσόντων καὶ κρατούντων, ὁ πολὺς καὶ ἄνοπλος δῆμος ἀπὸ τῶν τεγῶν κερᾶμφ καὶ λίθῳ βάλλοντες ἐπέσχον αὐτοὺς τοῦ πρόσω χωρεῖν καὶ συνέστειλαν εἰς τὸ τεῖχος. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ Σύλλας παρῆν 20
 ἤδη, καὶ συνιδῶν τὸ γινόμενον ἐβόα τὰς οἰκίας ὑπάπτειν, καὶ λαβὼν δᾶδα καιομένην ἐχώρει πρῶτος αὐτὸς καὶ τοὺς τοξότας ἐκέλευε χρῆσθαι τοῖς πυροβόλοις ἄνω τῶν στεγασμάτων ἐφιεμένους, κατ' οὐδένα λογισμὸν, ἀλλ' ἐμπαθῆς ὢν καὶ τῷ θυμῷ παραδεδωκῶς τὴν τῶν πρασσο- 25
 μένων ἡγεμονίαν, ὅς γε τοὺς ἐχθροὺς μόνον ἐώρα, φίλους δὲ καὶ συγγενεῖς καὶ οἰκείους εἰς οὐδένα λόγον θέμενος οὐδ' οἴκτον κατῆει διὰ πυρός, ᾧ τῶν αἰτίων καὶ μὴ διάγνωσις οὐκ ἦν. Τούτων δὲ γινομένων Μάριος ἐξωσθεὶς πρὸς τὸ τῆς Γῆς ἱερὸν ἐκάλει διὰ κηρύγματος ἐπ' ἔλευ- 30
 θερία τὸ οἰκτικόν· ἐπελθόντων δὲ τῶν πολεμίων κρατηθεὶς ἐξέπεσε τῆς πόλεως.

X. Σύλλας δὲ τὴν βουλὴν συναγαγὼν καταψηφίζεται
 θάνατον αὐτοῦ τε Μαρίου καὶ ὀλίγων ἄλλων, ἐν οἷς
 Σουλπίκιος ἦν ὁ δῆμαρχος. Ἄλλὰ Σουλπίκιος μὲν ἀπε-
 σφάγη προδοθεὶς ὑπὸ Θεράποντος, ὃν ὁ Σύλλας ἤλευθέ-
 5 ρωσεν, εἶτα κατεκρήμνισε, Μαρίῳ δ' ἐπεκέρυξεν ἀργύ-
 ριον, οὐκ εὐγνωμόνως οὐδὲ πολιτικῶς, ᾧ γε μικρὸν ἐμ-
 προσθεν ὑποχείριον εἰς τὴν οἰκίαν δοὺς ἑαυτὸν ἀσφαλῶς
 ἀφείδη. Καίτοι Μαρίῳ τότε μὴ διέντι Σύλλαν, ἀλλ'
 ἀποθανεῖν ὑπὸ Σουλπικίου προεμένῳ πάντων κρατεῖν
 10 ὑπῆρχεν, ἀλλ' ὅμως ἐφείσατο· καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας
 τὴν αὐτὴν λαβὴν παρασχὼν οὐκ ἔτυχε τῶν ὁμοίων. Ἐφ'
 οἷς ὁ Σύλλας τὴν μὲν σύγκλητον ἀδήλως ἠνίασεν· ἡ δὲ
 παρὰ τοῦ δήμου δυσμένεια καὶ νέμεσις αὐτῷ φανερά δι'
 ἔργων ἀπήντα. Νώνιον μὲν γε τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ 458
 15 καὶ Σερονήιον ἀρχὰς μετιόντας ἀποψηφισάμενοι καὶ κα-
 θυβρίσαντες ἑτέρους κατέστησαν ἄρχοντας, οὓς μάλιστα
 τιμῶντες ᾤοντο λυπεῖν ἐκείνους. Ὁ δὲ τούτοις τε προσε-
 ποιεῖτο χαίρειν, ὡς τοῦ δήμου τῷ ποιεῖν ἂ βούλοιο δι'
 αὐτὸν ἀπολαύοντος τῆς ἐλευθερίας, καὶ θεραπεύων τὸ
 20 τῶν πολλῶν μῖσος ὕπατον κατέστησεν ἀπὸ τῆς ἐναντίας
 στάσεως Λεύκιον Κίνναν, ἀραῖς καὶ ὄρκοις καταλαβὼν
 εὐνοήσειν τοῖς ἑαυτοῦ πράγμασιν. Ὁ δὲ ἀναβὰς εἰς τὸ
 Καπιτώλιον ἔχων ἐν τῇ χειρὶ λίθον ᾧ μνηνεν, εἶτα ἐπαρα-
 σάμενος ἑαυτῷ μὴ φυλάττοντι τὴν πρὸς ἐκείνους εὐνοίαν
 25 ἐκπεσεῖν τῆς πόλεως, ὥσπερ ὁ λίθος διὰ τῆς χειρός, κα-
 τέβαλε χαμᾶζε τὸν λίθον οὐκ ὀλίγων παρόντων. Παρα-
 λαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν εὐθύς ἐπεχειρεῖ τὰ καθεστῶτα κι-
 νεῖν, καὶ δίκην ἐπὶ τὸν Σύλλαν παρεσκεύασε καὶ κατη-
 γορεῖν ἐπέστησεν Οὐεργίνιον, ἕνα τῶν δημάρχων, ὃν
 30 ἐκεῖνος ἅμα τῷ δικαστηρίῳ χαίρειν ἔασας ἐπὶ Μιθριδά-
 την ἀπῆρε.

XI. Λέγεται δὲ ὑπὸ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ἐν αἷς ὁ Σύλ-

λας ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἐκίνει τὸν στόλον, ἄλλα τε πολλὰ
 Μιθριδάτῃ διατρέβοντι περὶ τὸ Πέργαμον ἐπισκῆψαι δαι-
 μόνια, καὶ Νίκην στεφανηφόρον καθιεμένην ὑπὸ τῶν
 Περγαμηναῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκ τινων ὀργάνων ἄνωθεν ὅσον
 οὐπω τῆς κεφαλῆς ψαύουσαν συντριβῆναι, καὶ τὸν στé-5
 φανον ἐκπεσόντα κατὰ τοῦ θεάτρου φέρεσθαι χαμᾶζε
 διαθρυπτόμενον, ὥστε φρίκην μὲν τῷ δήμῳ, ἀθυμίαν δὲ
 πολλὴν Μιθριδάτῃ παρασχεῖν, καίπερ αὐτῷ τότε τῶν
 πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωροῦντων. Αὐτὸς μὲν
 γὰρ Ἀσίαν τε Ῥωμαίων καὶ Βιθυνίαν καὶ Καππαδοκίαν 10
 τῶν βασιλέων ἀφηρημένος ἐν Περγᾶμῳ καθῆστο, πλού-
 τους καὶ δυναστείας καὶ τυραννίδας διανεμὼν τοῖς φί-
 λοις, τῶν δὲ παιδῶν ὁ μὲν ἐν Πόντῳ καὶ Βοσπόρῳ τὴν
 παλαιὰν ἄχρι τῶν ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν ἀοικήτων ἀρχὴν
 κατεῖχεν οὐδενὸς παρενοχλοῦντος, Ἀριαράθης δὲ Θρά- 15
 κην καὶ Μακεδονίαν ἐπήει στρατῷ μεγάλῳ προσαγόμε-
 νος, ἄλλους δὲ οἱ στρατηγοὶ τόπους ἐχειροῦντο δυνάμεις
 ἔχοντες, ὧν ὁ μέγιστος Ἀρχέλαος ταῖς μὲν ναυσὶν ὁμοῦ
 τι συμπάσης ἐπικρατῶν τῆς θαλάττης τὰς τε Κυκλάδας
 νήσους ἐδουλοῦτο καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι Μαλέας ἐντὸς 20
 ἴδρυνται, καὶ τὴν Εὐβοίαν αὐτὴν εἶχεν, ἐκ δὲ Ἀθηναίων
 ὀρμώμενος τὰ μέχρι Θετταλίας ἔθνη τῆς Ἑλλάδος ἀφίστη,
 μικρὰ προσκρούσας περὶ Χαιρώνειαν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐ-
 τῷ Βρέτιος Σούρρας ἀπήντησε, πρεσβευτῆς μὲν ὢν
 Σεντίου, τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀνὴρ δὲ τόλμη 25
 καὶ φρονήσει διαφέρων. Οὗτος Ἀρχελάῳ δίκην φεύματος
 φερομένῳ διὰ τῆς Βοιωτίας ἐπὶ πλείστον ἀντιστάς, καὶ
 τρισὶ μάχαις διαγωνισάμενος περὶ Χαιρώνειαν, ἐξέωσε
 καὶ συνέστειλε πάλιν ἐπὶ τὴν θάλατταν. Λευκίου δὲ Λευ-
 κόλλου κελεύσαντος αὐτὸν ὑποχωρεῖν ἐπιόντι Σύλλῃ καὶ 30
 τὸν ἐψηφισμένον ἐκείνῳ ἕαν πόλεμον, εὐθύς ἐκλιπὼν
 τὴν Βοιωτίαν ὀπίσω πρὸς Σέντιον ἀπήλαυσε, καίπερ αὐ-

τῶ τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων καὶ τῆς Ἑλλάδος οἰκείως ἐχούσης πρὸς μεταβολὴν διὰ τὴν ἐκεῖνον καλοκάγαθίαν. Ἀλλὰ γὰρ Βρεττίω μὲν ταῦτα λαμπρότατα τῶν πεπραγμένων·

- 5 XII. Σύλλας δὲ τὰς μὲν ἄλλας πόλεις εὐθύς εἶχεν ἐπιπρεσβενομένας καὶ καλούσας, ταῖς δὲ Ἀθήναις διὰ τὸν τύραννον Ἀριστίωνα βασιλεύεσθαι ἠναγκασμέναις ἄθρους ἐπέστη καὶ τὸν Πειραιᾶ περιλαβῶν ἐπολιόρκει, μηχανὴν τε πᾶσαν ἐφίστας καὶ μάχας παντοδαπὰς ποι-
 10 ούμενος. Καίτοι χρόνον οὐ πολὺν ἀνασχομένῳ παρῆν ἀκινδύνως ἐλεῖν τὴν ἄνω πόλιν, ὑπὸ λιμοῦ συνηγμένην ἦδη τῇ χρεῖα τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν ἔσχατον καιρὸν· ἀλλ' ἐπειγόμενος εἰς Ῥώμην καὶ δεδιὼς τὸν ἐκεῖ νεωτε-
 15 ρισμόν, πολλοὺς μὲν κινδύνους, πολλὰς δὲ μάχαις, μεγά- 459
 20 λαις δὲ δαπάναις κατέσπευδε τὸν πόλεμον, ᾧ γε δίχα τῆς ἄλλης παρασκευῆς ἢ περὶ τὰ μηχανήματα πραγματεία ζεύγεσι μυρίοις ὄρικοις ἐχορηγεῖτο, καθ' ἡμέραν ἐνεργοῖς οὔσι πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπιλειπούσης δὲ τῆς ὕλης διὰ τὸ κόπτεσθαι πολλὰ τῶν ἔργων περικλώμενα
 25 τοῖς αὐτῶν βροίθεσι καὶ πυρπολεῖσθαι βαλλόμενα συνεχῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπεχείρησε τοῖς ἱεροῖς ἄλσεσι, καὶ τὴν τε Ἀκαδήμειαν ἐκείρε δενδροφορωτάτην προαστείων οὔσαν καὶ τὸ Λύκειον. Ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἔδει πολ-
 30 λῶν πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκίνει τὰ τῆς Ἑλλάδος ἄσυλα, τοῦτο μὲν ἐξ Ἐπιδαύρου, τοῦτο δὲ ἐξ Ὀλυμπίας τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν ἀναθημάτων μεταπεμπόμενος. Ἐγραψε δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν εἰς Δελφούς, ὅτι τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ βέλτιον εἴη κοιμισθῆναι πρὸς αὐτόν· ἢ γὰρ φυλάξειν ἀσφαλέστερον ἢ καὶ ἀποχρησά-
 30 μενος ἀποδώσειν οὐκ ἐλάττω· καὶ τῶν φίλων ἀπέστειλε Κάφιν τὸν Φωκέα κελεύσας σταθμῶ παραλαβεῖν ἕκα-
 στον. Ὁ δὲ Κάφης ἦκε μὲν εἰς Δελφούς, ὤκνει δὲ τῶν

Ιερῶν θιγεῖν, καὶ πολλὰ τῶν Ἀμφικτυόνων παρόντων ἀπεδάκρυσσε τὴν ἀνάγκην. Ἐνίῳν δὲ φασκόντων ἀκοῦσαι φθεγγομένης τῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις κιδάρας, εἴτε πιστεύσας εἴτε τὸν Σύλλαν βουλόμενος ἐμβαλεῖν εἰς δεῖσιδαιμονίαν, ἐπέστειλε πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ σκώπτων ἀν- 5
 τέγραψε θαυμάζειν τὸν Κάφιν, εἰ μὴ συνήρῃσιν, ὅτι χαίροντος, οὐ χαλεπαίνοντος εἶη τὸ ἄδειν· ὥστε θαρροῦντα λαμβάνειν ἐκέλευσεν, ὡς ἡδομένου τοῦ θεοῦ καὶ διδόντος. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα διέλαθε τοὺς γε πολλοὺς Ἑλληνας ἐκπεμπόμενα, τὸν δὲ ἀργυροῦν πῖθον, ὃς ἦν ὑπό- 10
 λοιπος ἐτι τῶν βασιλικῶν, διὰ βάρους καὶ μέγεθος οὐ δυναμένων ἀναλαβεῖν τῶν ὑποζυγίων, ἀναγκαζόμενοι κατακόπτειν οἱ Ἀμφικτυόνες εἰς μνήμην ἐβάλλοντο τοῦτο μὲν Τίτου Φλαμινίου καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλά- 15
 δος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπολεμήσαντες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν Ἰερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀνδρῶν τε σωφρόνων καὶ μεμαθηκότων σιωπῇ τοῖς ἄρχουσι παρέχειν τὰς χεῖρας ἡγού- 20
 μενοι κατὰ νόμον, αὐτοὶ τε ταῖς ψυχαῖς βασιλικοὶ καὶ ταῖς δαπάναις εὐτελεῖς ὄντες, μετρίοις ἐχρῶντο καὶ τεταγμένοις ἀναλώμασι, τὸ κολακεύειν τοὺς στρατιώτας αἰσχίον ἡγούμενοι τοῦ δεδιέναι τοὺς πολεμίους· οἱ δὲ τότε στρατηγοὶ βία τὸ πρωτεῖον, οὐκ ἀρετῇ, κτώμενοι, καὶ μᾶλλον 25
 ἐπ' ἀλλήλους δεόμενοι τῶν ὄπλων ἢ τοὺς πολεμίους, ἠναγκάζοντο δημαγωγεῖν ἐν τῷ στρατηγεῖν, εἶδ' ὧν εἰς τὰς ἡδοναθείας τοῖς στρατευομένοις ἀνήλισκον ὄνου-
 μενοι τοὺς πόρους αὐτῶν, ἔλαθον ὄνιον ὄλην τὴν πα-
 τριδα ποιήσαντες ἑαυτοὺς τε δούλους τῶν κακίστων ἐπὶ 30
 τῷ τῶν βελτιόνων ἄρχειν. Ταῦτα ἐξήλανε Μάριον, εἴτ' αὐτίς ἐπὶ Σύλλαν κατήγε, ταῦτα Ὀκταουῖον τοὺς περὶ

Κίνναν, ταῦτα Φλάκκου τοὺς περὶ Φιμβρίαν αὐτόχειρας ἐποίησεν. Ὡν οὐχ ἦκιστα Σύλλας ἐνέδωκεν ἀρχάς, ἐπὶ τῷ διαφθεῖρειν καὶ μετακαλεῖν τοὺς ὑπ' ἄλλοις ταττομένους καταχορηγῶν εἰς τοὺς ὑφ' αὐτῷ καὶ δαπανώμενος, ὥστε
5 ἅμα τοὺς ἄλλους μὲν εἰς προδοσίαν, τοὺς δὲ ὑφ' αὐτῷ εἰς ἀσωτίαν διαφθεῖρων χρημάτων δεισθαι πολλῶν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν πολιορκίαν ἐκείνην.

XIII. Δεινὸς γάρ τις ἄρα καὶ ἀπαραίτητος εἶχεν αὐτόν ἔρωσ ἐλεῖν τὰς Ἀθήνας, εἴτε ζήλω τινὶ πρὸς τὴν πά-
10 λαι σκιαμαχοῦντα τῆς πόλεως δόξαν, εἴτε θυμῷ τὰ σκώμματα φέροντα καὶ τὰς βωμολοχίας, αἷς αὐτόν τε καὶ τὴν 460 Μετέλλαν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκάστοτε γεφυρῖζων καὶ κατορχούμενος ἐξηρέθιζεν ὁ τύραννος Ἀριστίων, ἄνθρωπος ἔξ ἀσελγείας ὁμοῦ καὶ ὠμότητος ἔχων συγκειμένην
15 τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ χεῖριστα τῶν Μιδριδατικῶν συνερρηκότα νοσημάτων καὶ παθῶν εἰς ἑαυτὸν ἀνελιφῶς, καὶ τῇ πόλει μυρίους μὲν πολέμους, πολλὰς δὲ τυραννίδας καὶ στάσεις διαπεφευγνῖα πρότερον ᾧσπερ νόσημα θανατηφόρον εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐπιτιθέμενος· ὅς,
20 χιλίων δραχμῶν ὠνίου τοῦ μεδίμνου τῶν πυρῶν ὄντος ἐν ἄστει τότε, τῶν ἀνθρώπων σιτουμένων τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν φνόμενον παρθένιον, ὑποδήματα δὲ καὶ ληκύθους ἐφθὰς ἐσθιόντων, αὐτὸς ἐνδεδελεχῶς πότοις μεθήμερινοῖς καὶ κώμοις χρώμενος καὶ πυρριχίζων καὶ γελο-
25 τοποιῶν πρὸς τοὺς πολεμίους τὸν μὲν ἱερὸν τῆς θεοῦ λύχνον ἀπεσβηκότα διὰ σπάνιν ἐλαίου περιεῖδε, τῇ δὲ ἱεροφάντιδι πυρῶν ἡμίεκτον προσαιτούσῃ πεπέρεως ἐπεμψε, τοὺς δὲ βουλευτὰς καὶ ἱερεῖς ἱκετεύοντας οἰκτεῖραι τὴν πόλιν καὶ διαλύσασθαι πρὸς Σύλλαν τοξεύμασι
30 βάλλων διεσκέδασεν. Ὅψὲ δὲ ἤδη πού μόλις ἐξέπεμψεν ὑπὲρ εἰρήνης δύο ἢ τρεῖς τῶν συμποτῶν· πρὸς οὓς οὐδὲν ἀξιοῦντας σωτήριον, ἀλλὰ τὸν Θησέα καὶ τὸν Εὐ-

μολπον καὶ τὰ Μηδικὰ σεμνολογουμένους ὁ Σύλλας
 „Ἄπιτε“ εἶπεν „ὦ μακάριοι, τοὺς λόγους τούτους ἀνα-
 λαβόντες· ἐγὼ γὰρ οὐ φιλομαθῆσων εἰς Ἀθήνας ὑπὸ
 Ῥωμαίων ἐπέμφθην, ἀλλὰ τοὺς ἀφισταμένους καταστρε-
 ψόμενος.“

5

XIV. Ἐν δὲ τούτῳ λέγεται τινες ἐν Κεραμεικῷ πρε-
 σβυτιῶν ἀκούσαντας διαλεγομένων πρὸς ἀλλήλους καὶ κα-
 κίζόντων τὸν τύραννον, ὡς μὴ φυλάττοντα τοῦ τείχους
 τὴν περὶ τὸ Ἐπτάχαλκον ἔφοδον καὶ προσβολήν, ἣ μόνη
 δυνατὸν εἶναι καὶ ῥάδιον ὑπερβῆναι τοὺς πολεμίους, 10
 ἀπαγγεῖλαι ταῦτα πρὸς τὸν Σύλλαν. Ὁ δὲ οὐ κατεφρό-
 νησεν, ἀλλὰ ἐπελθὼν νυκτὸς καὶ θεασάμενος τὸν τόπον
 ἀλώσιμον εἶχετο τοῦ ἔργου. Λέγει δὲ αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν
 τοῖς ὑπομνήμασι τὸν πρῶτον ἐπιβάντα τοῦ τείχους Μάρ-
 κον Ἀτήιον ἀντιστάντος αὐτῷ πολεμίου δόντα πληγὴν 15
 ἐκ καταφορᾶς τῷ κράνει περικλάσαι τὸ ξίφος, οὐ μὴν
 ὑφέσθαι τῆς χώρας, ἀλλὰ μείναι καὶ κατασχεῖν. Κατε-
 λήφθη μὲν οὖν ἡ πόλις ἐκείθεν, ὡς Ἀθηναίων οἱ πρε-
 σβύτατοι διεμνημόνευον. Αὐτὸς δὲ Σύλλας τὸ μεταξὺ
 τῆς Πειραικῆς πύλης καὶ τῆς ἱερᾶς κατασκάψας καὶ συνο- 20
 μαλύννας περὶ μέσας νύκτας εἰσήλαυνε φρικώδης ὑπὸ τε
 σάλπιγξι καὶ κέρασι πολλοῖς, ἀλαλαγμῷ καὶ κραυγῇ τῆς
 δυνάμεως ἐφ' ἀρπαγὴν καὶ φόνον ἀφειμένης ὑπ' αὐτοῦ
 καὶ φερομένης διὰ στενωπῶν ἔσπασμένοις τοῖς ξίφεσιν,
 ὥστε ἀριθμὸν μηδένα γενέσθαι τῶν ἀποσφαγέντων, ἀλλὰ 25
 τῷ τόπῳ τοῦ θνέοντος αἵματος ἔτι νῦν μετρεῖσθαι τὸ πλῆ-
 θος. Ἄνευ γὰρ τῶν κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν ἀναιρεθέντων
 ὁ περὶ τὴν ἀγορὰν φόνος ἐπέσχε πάντα τὸν ἐντὸς τοῦ Λι-
 πύλου Κεραμεικόν· πολλοῖς δὲ λέγεται καὶ διὰ πυλῶν
 κατακλύσαι τὸ προάστειον. Ἄλλὰ τῶν οὕτως ἀποθανόν- 30
 των, τοσοῦτων γενομένων, οὐκ ἐλάσσονες ἦσαν οἱ σφᾶς
 αὐτούς διαφθείροντες οἴκῳ καὶ πότῳ τῆς πατρίδος ὡς

ἀναιρεθησομένης. Τοῦτο γὰρ ἀπογνῶναι καὶ φοβηθῆναι τὴν σωτηρίαν ἐποίησε τοὺς βελτίστους, οὐδὲν ἐν τῷ Σύλλᾳ φιλάνθρωπον οὐδὲ μέτριον ἐλπίσαντας. Ἀλλὰ γὰρ τοῦτο μὲν Μειδίου καὶ Καλλιφῶντος τῶν φυγάδων 5 δεομένων καὶ προκυλινδουμένων αὐτοῦ, τοῦτο δὲ τῶν συγκλητικῶν, ὅσοι συνεστράτευον, ἐξαιτουμένων τὴν πόλιν, αὐτὸς τε μεστὸς ὦν ἤδη τῆς τιμωρίας, ἐγκώμιόν τι τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων ὑπειπὼν ἔφη χαρίζεσθαι πολλοῖς μὲν ὀλιγούς, ζῶντας δὲ τεθνηκόσιν. Ἐλεῖν δὲ τὰς 461

10 Ἀθήνας αὐτὸς φησιν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι Μαρτίαις καλάνδαις, ἧτις ἡμέρα μάλιστα συμπίπτει τῇ ἵουμηνίᾳ τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνός, ἐν ᾧ κατὰ τύχην ὑπομνήματα πολλὰ τοῦ διὰ τὴν ἐπομβρίαν ὀλέθρου καὶ τῆς φθορᾶς ἐκείνης δρωσιν, ὡς τότε καὶ περὶ τὸν χρόνον ἐκείνον μάλιστα 15 τοῦ κατακλυσμοῦ συμπεσόντος. Ἐαλωκότος δὲ τοῦ ἄστεος ὁ μὲν τύραννος εἰς τὴν ἀκρόπολιν καταφυγὼν ἐπολιορκεῖτο, Κουρίωνος ἐπὶ τούτῳ τεταγμένου· καὶ χρόνον ἐγκαρτερήσας συχνὸν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεχείρισε δίψει πιεσθεῖς. Καὶ τὸ δαιμόνιον εὐθύς ἐπεσήμηνε· τῆς γὰρ 20 αὐτῆς ἡμέρας τε καὶ ὥρας ἐκείνόν τε Κουρίων κατῆγε, καὶ νεφῶν ἐξ αἰθρίας συνδραμόντων πλήθος ὄμβρου καταρραγὲν ἐπλήρωσεν ὕδατος τὴν ἀκρόπολιν. Εἶχε δὲ καὶ τὸν Πειραιᾶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ Σύλλας, καὶ τὰ πλεῖστα κατέκαυσεν, ὦν ἦν καὶ ἡ Φίλωνος ὀπλοθήκη, θαυμαζό- 25 μενον ἔργον.

XV. Ἐν δὲ τούτῳ Ταξίλης ὁ Μιθριδάτου στρατηγὸς ἐκ Θράκης καὶ Μακεδονίας καταβεβηκὼς δέκα μυριάσι πεζῶν καὶ μυρίοις ἰππεῦσι καὶ τεθρίπποις ἐνεπήκοντα 30 δρεπανηφόροις ἐκάλει τὸν Ἀρχέλαόν· ἔτι ναυλοχοῦντα περὶ τὴν Μουνυχίαν καὶ μῆτε τῆς θαλάττης βουλόμενον ἀποστῆναι μῆτε πρόθυμον ὄντα συμπλέκεσθαι τοῖς Ῥωμαίοις, ἀλλὰ χρονοτριβεῖν τὸν πόλεμον καὶ τὰς εὐπορίας

αὐτῶν ἀφαιρεῖν. Ἄ δὴ πολὺ μᾶλλον ἐκείνου συνορῶν ὁ Σύλλας ἀνέξευξεν εἰς Βοιωτίαν ἐκ χωρίων γλίσχρων καὶ μηδὲ ἐν εἰρήνῃ τρέφειν ἱκανῶν ὄντων. Καὶ τοῖς πολλοῖς ἐδόκει σφάλλεσθαι τὸν λογισμὸν, ὅτι τὴν Ἀττικὴν τραχεῖαν οὖσαν καὶ δύσιππον ἀπολιπὼν ἐνέβαλεν ἑαυτὸν 5 πεδιάσι καὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς περὶ τὴν Βοιωτίαν χώραις, ὁρῶν ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις τὴν βαρβαρικὴν οὖσαν ἀλκὴν. Ἀλλὰ φεύγων, ὥσπερ εἰρηται, λιμὸν καὶ σπάνιν ἠναγκάζετο διώκειν τὸν ἐκ τῆς μάχης κίνδυνον. Ἐτι δὲ Ὀρτήσιος αὐτὸν ἐφόβει, στρατηγικὸς ἀνὴρ καὶ φιλόνοι- 10 κος, ὃν ἐκ Θετταλίας ἄγοντα τῷ Σύλλᾳ δύναμιν ἐν τοῖς στενοῖς οἱ βάρβαροι παρεφύλαττον. Διὰ ταῦτα μὲν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀνέξευξεν ὁ Σύλλας· Ὀρτήσιον δὲ Κάφρις, ἡμέτερος ὢν, ἐτέραις ὁδοῖς ψευσάμενος τοὺς βαρβάρους διὰ τοῦ Παρνασσοῦ κατήγεν ὑπ' αὐτὴν τὴν Τιθόραν, 15 οὐπω τοσαύτην πόλιν οὖσαν, ὅση νῦν ἐστίν, ἀλλὰ φρούριον ἀπορροῶγι κρημνῷ περικοπτόμενον, εἰς ὃ καὶ πάλαι ποτὲ Φωκέων οἱ Ξέρξην ἐπιόντα φεύγοντες ἀνεσκευάσαντο καὶ διεσώθησαν. Ἐνταῦθα καταστρατοπεδεύσας Ὀρτήσιος ἡμέρας μὲν ἀπεκρούσατο τοὺς πολεμίους, νύ- 20 κτωρ δ' ἐπὶ Πατρωνίδα ταῖς δυσχωρίαις καταβάς ἀπαντήσαντι τῷ Σύλλᾳ μετὰ τῆς δυνάμεως συνέμιξε.

XVI. Γενόμενοι δὲ κοινῇ καταλαμβάνονται βουνὸν ἐκ μέσων ἐστώτα τῶν Ἑλατικῶν πεδίων εὐγεων καὶ ἀμφιλαφῆ καὶ παρὰ τὴν ῥίζαν ὕδωρ ἔχοντα· Φιλοβοιωτὸς 25 καλεῖται, καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν ἐπαινεῖ θαυμασίως ὁ Σύλλας. Στρατοπεδεύσαντες δὲ παντάπασιν ὀλίγοι τοῖς πολεμίοις κατεφάνησαν· ἱππεῖς μὲν γὰρ οὐ πλείους πεντακοσίων καὶ χιλίων ἐγένοντο, πεζοὶ δὲ πεντακισχιλίων καὶ μυρίων ἐλάττους. Ὅθεν ἐκβιασάμε- 30 νοι τὸν Ἀρχέλαον οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ καὶ παρατάξαντες τὴν δύναμιν, ἐνέπλησαν ἵππων, ἀρμάτων, ἀσπίδων, θυ-

ρεῶν τὸ πεδίον. Τὴν δὲ κραυγὴν καὶ ἀλαλαγμὸν οὐκ
 ἔστεγεν ὁ ἄηρ ἔθνων τοσούτων ἅμα καθισταμένων εἰς
 τάξιν. Ἦν δὲ ἅμα καὶ τὸ κομπῶδες καὶ σοβαρὸν αὐτῶν
 τῆς πολυτελείας οὐκ ἀργὸν οὐδὲ ἄχρηστον εἰς ἐκκληξιν,
 5 ἀλλ' αἶ τε μαρμαρυγαὶ τῶν ὀπλων ἤσκημένων χρυσῷ τε
 καὶ ἀργύρῳ διαπρεπῶς, αἶ τε βαφαὶ τῶν Μηδικῶν καὶ
 Σκυθικῶν χιτῶνων ἀναμειγμέναι χαλκῷ καὶ σιδήρῳ⁴⁶²
 λάμπουσι πυροειδῆ καὶ φοβεράν ἐν τῷ σαλεύεσθαι καὶ
 διαφέρεσθαι προσέβαλον ὄψιν, ὥστε τοὺς Ῥωμαίους ὑπὸ
 10 τὸν χάρακα συστέλλειν ἑαυτοὺς καὶ τὸν Σύλλαν μηδενὶ
 λόγῳ τὸ θάμβος αὐτῶν ἀφελεῖν δυνάμενον, βιάζεσθαι τε
 ἀποδιδράσκοντας οὐ βουλόμενον, ἡσυχίαν ἄγειν καὶ φέ-
 ρειν βαρέως ἐφυβρίζοντας ὄρῶντα κομπασμῷ καὶ γέλῳτι
 τοὺς βαρβάρους. ὤνησε μέντοι τοῦτο μάλιστα πάντων
 15 αὐτόν. Οἱ γὰρ ἐναντιοὶ καταφρονήσαντες ἐτράποντο
 πρὸς ἀταξίαν πολλήν, οὐδὲ ἄλλως ὑπήκοοι τῶν στρατη-
 γῶν διὰ πολυαρχίαν ὄντες· [καὶ*] ὀλίγοι μὲν ἐν τῷ χά-
 ρακι διεκαρτέρουν, ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἀρπαγαῖς καὶ
 πορθημασι δελεαζόμενος ὁδὸν ἡμερῶν πολλῶν ἀπὸ τοῦ
 20 στρατοπέδου διεσπείρετο. Καὶ τὴν τε τῶν Πανοπέων
 πόλιν ἐκκόψαι λέγονται καὶ τὴν Λεβαδέων διαρπάσαι καὶ
 συλῆσαι τὸ μαντεῖον, οὐδενὸς στρατηγοῦ πρόσταγμα
 δόντος. Ὁ δὲ Σύλλας, ἐν ὄμμασιν αὐτοῦ πόλεων ἀπολ-
 λυμένων, δυσανασχετῶν καὶ λυπούμενος οὐκ εἶα τοὺς
 25 στρατιώτας σχολάζειν, ἀλλὰ προσάγων αὐτοὺς ἠνάγκαζε
 τὸν τε Κηφισθὲν ἐκ τοῦ ρείθρου παρατρέπειν καὶ τάφρους
 ὀρύσσειν, ἀνάπαυλαν οὐδενὶ διδοὺς καὶ τῶν ἐνδιδόντων
 ἀπαραίτητος ἐφεστῶς κολαστῆς, ὅπως ἀπαγορεύσαντες
 πρὸς τὰ ἔργα διὰ τὸν πόνον ἀσπάσωνται τὸν κίνδυνον.
 30 Ὁ καὶ συνέβη. Τρίτην γὰρ ἡμέραν ἐργαζόμενοι τοῦ
 Σύλλα παρεξιόντος ἐδέοντο μετὰ κραυγῆς ἄγειν ἐπὶ τοῖς
 πολεμίοις. Ὁ δὲ οὐ μάχεσθαι βουλομένων, ἀλλὰ μὴ βου-

λομένων πονεῖν ἐφησεν εἶναι τὸν λόγον· εἰ δὲ ὄντως
 ἔχουσιν ἀγωνιστικῶς, ἐκέλευσεν ἤδη μετὰ τῶν ὀπλων
 ἐλθεῖν ἐκεῖσε, δεῖξας αὐτοῖς τὴν πρότερον μὲν γενομένην
 ἀκρόπολιν τῶν Παραποταμίων, τότε δὲ ἀνηρημένης τῆς
 πόλεως λόφος ἐλείπετο πετρώδης καὶ περὶ κρημνος τοῦ 5
 Ἡδυλλίου διωρισμένος ὄρους ὅσον ὁ Ἄσσος ἐπέχει βέων,
 εἶτα συμπίπτων ὑπὸ τὴν ῥίζαν αὐτὴν τῷ Κηφισῷ καὶ
 συνεκτραχυνόμενος ὄχυράν ἐν στρατοπεθεῦσαι τὴν ἄκραν
 ποιεῖ. Διὸ καὶ τοὺς χαλκιάσπιδας ὄρων τῶν πολεμίων
 ὠθομένους ἐπ' αὐτὴν ὁ Σύλλας ἐβούλετο φθῆναι κα- 10
 ταλαβῶν τὸν τόπον· καὶ κατέλαβε χρησάμενος τοῖς στρα-
 τιώταις προθύμοις. Ἐπεὶ δὲ ἀποκρουσθεὶς ἐκεῖθεν ὁ Ἀρ-
 χέλαος ὤρμησεν ἐπὶ τὴν Χαιρωνεῖαν, οἱ δὲ συστρατευ-
 σάμενοι τῶν Χαιρωνέων ἐδέοντο τοῦ Σύλλα μὴ προέσθαι
 τὴν πόλιν, ἐκπέμπει τῶν χιλιάρχων ἓνα Γαβίνιον μετὰ 15
 τάγματος ἑνὸς καὶ τοὺς Χαιρωνεῖς ἀφίησι, βουλευθέντας
 μὲν, οὐ μὴν δυνηθέντας φθῆναι τὸν Γαβίνιον. Οὕτως ἦν
 ἀγαθὸς καὶ προθυμότερος εἰς τὸ σῶσαι τῶν σωθῆναι δεο-
 μένων. Ὁ δὲ Ἰόβας οὐ Γαβίνιον φησι πεμφθῆναι, ἀλλὰ
 Ἐρίκιον. Ἡ μὲν οὖν πόλις ἡμῶν παρὰ τοσοῦτον ἐξέφυγε 20
 τὸν κίνδυνον.

XVII. Ἐκ δὲ Λεβαδείας καὶ τοῦ Τροφωνίου φῆμαί τε
 χρησταὶ καὶ νικηφόρα μαντεύματα τοῖς Ῥωμαίοις ἐξε-
 πέμποντο. Περὶ ὧν οἱ μὲν ἐπιχώριοι πλείονα λέγουσιν·
 ὡς δὲ Σύλλας αὐτὸς ἐν δεκάτῳ τῶν ὑπομνημάτων γέ- 25
 γραφε, Κόιντος Τίτιος, οὐκ ἀφανῆς ἀνὴρ τῶν ἐν τῇ Ἑλ-
 λάδι πραγματευομένων, ἦκε πρὸς αὐτὸν ἤδη τὴν ἐν Χαι-
 ρωνεῖα νενικηκότα μάχην ἀπαγγέλλων, ὅτι καὶ δευτέραν
 ὁ Τροφώνιος αὐτόθι μάχην καὶ νίκην προσημαίνει ἐντὸς
 ὀλίγου χρόνου. Μετὰ δὲ τοῦτον ἀνὴρ τῶν ἐν τάξει στρα- 30
 τευομένων ὄνομα Σαλουήνιος ἀνήνεγκε παρὰ τοῦ θεοῦ
 τέλος οἶον αἰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν πράξεις ἐμελλον εἶναι.

Ἀμφότεροι δὲ ταῦτά περὶ τῆς ὁμφῆς ἐφραζον· τῷ γὰρ
 Ὀλυμπίῳ Διὶ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος παραπλήσιον
 ἰδεῖν ἐφασαν. Ἐπειδὴ δὲ διέβη τὸν Ἄσσον ὁ Σύλλας, πα-
 ρελθὼν ὑπὸ τὸ Ἡδύλιον τῷ Ἀρχελάῳ παρεστρατοπέ-
 5 δευσε, βεβλημένῳ χάρακα καρτερόν ἐν μέσῳ τοῦ Ἀκον-
 τίου καὶ τοῦ Ἡδύλλου πρὸς τοῖς λεγομένοις Ἀσσίοις. Ὁ
 μέντοι τόπος, ἐν ᾧ κατεσκήνωσεν, ἄχρι νῦν Ἀρχέλαος 463
 ἀπ' ἐκείνου καλεῖται. Διαλιπὼν δὲ μίαν ἡμέραν ὁ Σύλ-
 λας Μουρήναν μὲν ἔχοντα τάγμα καὶ σπείρας δύο πρὸς
 10 τὸ τοῖς πολεμίοις ἐνοχλῆσαι παραταττομένοις ἀπέλιπεν,
 αὐτὸς δὲ παρὰ τὸν Κηφισὸν ἐσφαγιάζετο, καὶ τῶν ἱερῶν
 γενομένων ἐχώρει πρὸς τὴν Χαιρώνειαν, ἀναληφόμενός
 τε τὴν αὐτόθι στρατιὰν καὶ κατοψόμενος τὸ καλούμενον
 Θούριον ὑπὸ τῶν πολεμίων προκατειλημμένον. Ἔστι δὲ
 15 κορυφὴ τραχεῖα καὶ στροβιλῶδες ὄρος, ὃ καλοῦμεν Ὀρ-
 θόπαγον, ὑπὸ δὲ αὐτὸ τὸ ρεῦμα τοῦ Μόλου καὶ Θου-
 ρίου νεῶς Ἀπόλλωνος. Ὠνόμασται δὲ ὁ θεὸς ἀπὸ Θου-
 ροῦς, τῆς Χαιρώνος μητρὸς, ὃν οἰκιστὴν γεγενῆσθαι τῆς
 Χαιρωνείας ἱστοροῦσιν. Οἱ δὲ φασὶ τὴν Κάδμῳ δοθεῖ-
 20 σαν ὑπὸ τοῦ Πυθίου καθηγεμόνα βουῖν ἐκεῖ φανῆναι καὶ
 τὸν τόπον ἀπ' αὐτῆς οὕτω προσαγορευθῆναι· θῶρ γὰρ
 οἱ Φοίνικες τὴν βουῖν καλοῦσι. Προσιόντος δὲ τοῦ Σύλλα
 πρὸς τὴν Χαιρώνειαν ὁ τεταγμένος ἐν τῇ πόλει χιλίαρχος,
 ἐξωπλισμένους ἄγων τοὺς στρατιώτας, ἀπήντησε στέφα-
 25 νον δάφνης κομίζων. Ὡς δὲ δεξάμενος ἤσπασατο τοὺς
 στρατιώτας καὶ παρώρμησε πρὸς τὸν κίνδυνον, ἐντυγ-
 χάνουσιν αὐτῷ δύο τῶν Χαιρωνέων ἄνδρες, Ὀμολόιχος
 καὶ Ἀναξίδαμος, ὑφιστάμενοι τοὺς τὸ Θούριον κατα-
 σχόντας ἐκκόψειν ὀλίγους στρατιώτας παρ' ἐκείνου λα-
 30 βόντες· ἀτραπὸν γὰρ εἶναι τοῖς βαρβάροις ἄδηλον ἀπὸ
 τοῦ καλουμένου Πετράχου παρὰ τὸ Μουσεῖον ἐπὶ τὸ
 Θούριον ὑπὲρ κεφαλῆς ἄγουσαν, ἣ πορευθέντες οὐ χαλε-

πῶς ἐπιπεσεῖσθαι καὶ καταλεύσειν ἄνωθεν αὐτοὺς ἢ συν-
 ὴσειν εἰς τὸ πεδῖον. Τοῦ δὲ Γαβινίου τοῖς ἀνδράσι μαρ-
 τυρήσαντος ἀνδρείαν καὶ πίστιν, ἐκέλευσεν ἐπιχειρεῖν ὁ
 Σύλλας· αὐτὸς δὲ συνέταττε τὴν φάλαγγα καὶ διένειμε
 τοὺς ἰππότητας ἐπὶ κέρως ἑκατέρου, τὸ δεξιὸν αὐτὸς ἔχων, 5
 τὸ δ' εὐώνυμον ἀποδοὺς Μουρήνα. Γάλβας δὲ καὶ Ὀρ-
 τήσιος οἱ πρεσβευταὶ σπείρας ἐπιτάκτους ἔχοντες ἔσχα-
 τοὶ παρενέβαλον ἐπὶ τῶν ἄκρων φύλακες πρὸς τὰς κυ-
 κλώσεις· ἑωρῶντο γὰρ οἱ πολέμοι κατασκευάζοντες ἰπ-
 πεῦσι πολλοῖς καὶ ψιλοῖς ποδώκεσιν εἰς ἐπιστροφὴν τὸ 10
 κέρως εὐκαμπὲς καὶ κοῦφον, ὡς μακρὰν ἀνάξοντες καὶ κυ-
 κλωσόμενοι τοὺς Ῥωμαίους.

XVIII. Ἐν δὲ τούτῳ τῶν Χαιρωνέων Ἐρίκιον ἄρχοντα
 παρὰ τοῦ Σύλλα λαβόντων καὶ περιελθόντων ἀδήλως τὸ
 Θούριον, εἶτα ἐπιφανέντων, θόρυβος ἦν πολὺς καὶ φυγὴ 15
 τῶν βαρβάρων καὶ φόνος ὑπ' ἀλλήλων ὁ πλειστός. Οὐ
 γὰρ ὑπέμειναν, ἀλλὰ κατὰ προνοῦς φερόμενοι τοῖς τε
 δόρασι περιέπιπτον αὐτοὶ τοῖς ἑαυτῶν καὶ κατεκρήμι-
 ζον ὠθοῦντες ἀλλήλους, ἄνωθεν ἐπικειμένων τῶν πολε-
 μίων καὶ τὰ γυμνὰ παιόντων, ὥστε τρισχιλίους πεσεῖν 20
 περὶ τὸ Θούριον. Τῶν δὲ φευγόντων τοὺς μὲν εἰς τάξιν
 ἤδη καθεστῶς ὁ Μουρήνας ἀπετέμνετο καὶ διέφθειρεν
 ὑπαντιάζων, οἱ δὲ ὠσάμενοι πρὸς τὸ φίλιον στρατόπεδον
 καὶ τῇ φάλαγγι φύρδην ἐμπесόντες ἀνέπλησαν δέους καὶ
 ταραχῆς τὸ πλειστον μέρος, καὶ διατριβὴν τοῖς στρατηγοῖς 25
 ἐνεποίησαν οὐχ ἦκιστα βλάβασαν αὐτούς. Ὁξέως γὰρ ὁ
 Σύλλας ταρασσομένοις ἐπαγαγὼν καὶ τὸ μέσον διάστημα
 τῷ τάχει συνελῶν ἀφείλετο τὴν τῶν δρεπανηφόρων ἐνέρ-
 γειαν. Ἐρωται γὰρ μάλιστα μήκει δρόμου σφοδρότητα
 καὶ φύμην τῇ διεξελάσει διδόντος, αἱ δὲ ἐκ βραχέος ἀφ- 30
 σεις ἄπρακτοὶ καὶ ἀμβλείαι, καθάπερ βελῶν τάσιν οὐ
 λαβόντων. Ὁ δὲ καὶ τότε τοῖς βαρβάροις ἀπήντα· καὶ

τὰ πρῶτα τῶν ἀρμάτων ἀργῶς ἐξελαυνόμενα καὶ προσ-
 πίπτοντα νωθρῶς ἐκκρούσαντες οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ κρό-
 του καὶ γέλωτος ἄλλα ἤτουν, ὥσπερ εἰώθασιν ἐν ταῖς
 θεατρικαῖς ἵπποδρομίαις. Τὸν τευθεν αἱ περὶ δυνάμεις
 5 συνερράγησαν, τῶν μὲν βαρβάρων προβαλλομένων τὰς 464
 σαρίσας μακρὰς καὶ πειρωμένων τῷ συνασπισμῷ τὴν φά-
 λαγγα διατηρεῖν ἐν τάξει, τῶν δὲ Ῥωμαίων τοὺς μὲν ὑσ-
 σοὺς αὐτοῦ καταβαλόντων, σπασαμένων δὲ τὰς μαχαίρας
 καὶ παρακρουομένων τὰς σαρίσας, ὡς τάχιστα προσμί-
 10 ξειαν αὐτοῖς δι' ὄργην. Προτεταγμένους γὰρ ἐώρων τῶν
 πολεμίων μυθίους καὶ πεντακισχιλίους θεράποντας, οὓς
 ἐκ τῶν πόλεων κηρύγμασιν ἐλευθεροῦντες οἱ βασιλέως
 στρατηγοὶ κατελόχιζον εἰς τοὺς ὀπίστας. Καὶ τις ἐκατον-
 τάρχης λέγεται Ῥωμαῖος εἰπεῖν, ὡς ἐν Κρονίοις μόνον
 15 εἰδείη τῆς παρρησίας δούλους μετέχοντας. Τούτους μὲν
 οὖν διὰ βάρους καὶ πυκνότητά βραδέως ἐξωθουμένους ὑπὸ
 τῶν ὀπιλιτῶν καὶ παρὰ φύσιν μένειν τολμῶντας αἱ τε βε-
 λοσφενδῶναι καὶ οἱ γρόσφοι, χρωμένων ἀφειδῶς τῶν κα-
 τόπιν Ῥωμαίων, ἀπέστρεφον καὶ συνετάραττον.

20 XIX. Ἀρχελαίου δὲ τὸ δεξιὸν κέρας εἰς κύκλωσιν ἀνά-
 γοντος Ὀρτήσιος ἐφῆκε τὰς σπείρας δρόμῳ προσφερομέ-
 νας ὡς ἐμβαλῶν πλαγίοις. Ἐπιστρέψαντος δὲ ταχέως
 ἐκείνου τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεῖς δισχιλίους, ἐκθλιβόμενος
 ὑπὸ πλήθους προσεστέλλετο τοῖς ὄρεινοις, κατὰ μικρὸν
 25 ἀπορρηγνύμενος τῆς φάλαγγος καὶ περιλαμβανόμενος
 ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πυθόμενος δὲ ὁ Σύλλας ἀπὸ τοῦ δε-
 ξιοῦ μήπω συμπεπτωκότος εἰς μάχην ἐδίωκε βοηθῶν.
 Ἀρχελαῖος δὲ τῷ κονιορτῷ τῆς ἐλάσεως ὅπερ ἦν τεκμηρά-
 μενος Ὀρτήσιον μὲν εἶα χαίρειν, αὐτὸς δὲ ἐπιστρέψας
 30 ὤρμησεν ὅθεν ὁ Σύλλας πρὸς τὸ δεξιόν, ὡς ἐρημον ἄρ-
 χοντος αἰρήσων. Ἄμα δὲ καὶ Μουρήνα Ταξίλης ἐπήγε
 τοὺς χαλκᾶσπιδας, ὥστε τῆς κραυγῆς διχόθεν φερομένης

καὶ τῶν ὀρῶν ἀνταποδιδόντων τὴν περιήγησιν ἐπιστή-
 σαντα τὸν Σύλλαν διαπορεῖν, ὁπότέρωσσε χρῆ προσγενέ-
 σθαι. Δόξαν δὲ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀναλαμβάνειν, Μου-
 ρήνα μὲν ἀρωγὸν ἐπεμψεν Ὀρτήσιον ἔχοντα τέσσαρας
 σπείρας, αὐτὸς δὲ τὴν πέμπτην ἐπεσθαι κελεύσας ἐπὶ τὸ 5
 δεξιὸν ἠπείγετο καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ἀξιωμαχῶς ἤδη τῷ
 Ἀρχελάῳ συνεσθηκός, ἐκείνου δὲ ἐπιφανέντος παντάπα-
 σιν ἐξεβίασαντο, καὶ κρατήσαντες ἐδίωκον πρὸς τε τὸν
 ποταμὸν καὶ τὸ Ἀκόντιον ὄρος προτροπάδην φεύγοντας.
 Οὐ μὴν ὃ γε Σύλλας ἠμέλησε Μουρήνα κινδυνεύοντος, 10
 ἀλλὰ ὥρμησε τοῖς ἐκεῖ βοηθεῖν· ἰδὼν δὲ νικῶντας, τότε
 τῆς διαξέως μετείχε. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν
 βαρβάρων ἀνηροῦντο, πλείστοι δὲ τῷ χάρακι προσφερό-
 μενοι κατεκόπησαν, ὥστε μυρίους διαπεσεῖν εἰς Χαλκίδα
 μόνους ἀπὸ τοσοῦτων μυριάδων. Ὁ δὲ Σύλλας λέγει τέσ- 15
 σαρᾶς καὶ δέκα ἐπιζητῆσαι τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, εἴτα
 καὶ τούτων δύο πρὸς τὴν ἐσπέραν παραγενέσθαι. Διὸ
 καὶ τοῖς τροπαίοις ἐπέγραψεν Ἄρη καὶ Νίκην καὶ Ἀφρο-
 δίτην, ὡς οὐχ ἦττον εὐτυχία κατορθώσας ἢ δεινότητι καὶ
 δυνάμει τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ τρόπαιον 20
 ἔστηκε τῆς πεδιάδος μάχης ἢ πρῶτον ἐνέκλιναν οἱ περὶ
 Ἀρχελαὸν μέχρι παρὰ τὸ Μόλου ἕλθρον, ἕτερον δὲ ἐστὶ
 τοῦ Θουρίου κατὰ κορυφὴν βεβηκός ἐπὶ τῇ κυκλώσει τῶν
 βαρβάρων, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐπισημαῖνον Ὀμολό-
 χον καὶ Ἀναξίδαμον ἀριστεῖς. Ταύτης τὰ ἐπιπέδια τῆς 25
 μάχης ἦγεν ἐν Θήβαις περὶ τὴν Οἰδιπόδειον κρήνην κα-
 τασκευάσας θυμέλην. Οἱ δὲ κρίνοντες ἦσαν Ἕλληνες ἐκ
 τῶν ἄλλων ἀνακεκλημένοι πόλεων, ἐπεὶ πρὸς γε Θηβαί-
 ουσ ἀδιαλλάκτως εἶχε, καὶ τῆς χάρας αὐτῶν ἀποτεμόμε-
 νος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν 30
 ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς
 θεοῖς ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.

XX. Μετὰ ταῦτα πυνθανόμενος Φλάκκον ἀπὸ τῆς
 ἐναντίας στάσεως ὑπατοῦ ἡρημένον διαπερᾶν τὸν Ἴόνιον ⁴⁶⁵
 μετὰ δυνάμεως, λόγῳ μὲν ἐπὶ Μιθριδάτην, ἔργῳ δὲ ἐπ’
 ἐκείνου αὐτόν, ὤρμησεν ἐπὶ Θετταλίας ὡς ἀπαντήσων.
 5 Γενομένῳ δὲ αὐτῷ περὶ πόλιν Μελίτειαν ἀφικνοῦντο
 πολλαχόθεν ἀγγελίαι πορθεῖσθαι τὰ κατοπιν αὐθις οὐκ
 ἐλάττοι στρατιᾷ βασιλικῇ τῆς πρότερον. Δορύλαος γὰρ
 εἰς Χαλκίδα καταχθεὶς παρασκευῆνεῶν πολλῇ, ἐν αἷς
 ἦγεν ὀκτὼ μυριάδας ἡσκημένας καὶ συντεταγμένας ἄρι-
 10 στα δὴ τῆς Μιθριδατικῆς στρατιᾶς, εὐθύς εἰς Βοιωτίαν
 ἐνέβαλε καὶ κατεῖχε τὴν χώραν, προθυμούμενος εἰς μά-
 χην ἐπισπάσασθαι τὸν Σύλλαν, οὐ προσέχων Ἀρχελάῳ
 διακωλύοντι καὶ λόγον περὶ τῆς προτέρας μάχης διαδι-
 15 ρεῖεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὁ Σύλλας ταχέως ὑποστρέψας ἀπέ-
 δειξε τῷ Δορυλάῳ τὸν Ἀρχελάου ἄνδρα φρόνιμον καὶ
 τῆς Ῥωμαίων ἐμπειρότατον ἀρετῆς, ὥστε μικρὰ αὐτόν
 τῷ Σύλλᾳ περὶ τὸ Τιλφώσιον ἐμπесόντα πρῶτον εἶναι
 τῶν οὐκ ἀξιούντων κρίνεσθαι διὰ μάχης, ἀλλὰ δαπάναις
 20 καὶ χρόνῳ τρίβειν τὸν πόλεμον. Ὅμως δὲ θάρσος τι τῷ
 Ἀρχελάῳ παρεῖχεν ὁ πρὸς Ὀρχομενῷ τόπος, ἐν ᾧ κατε-
 στρατοπέδευσαν, εὐφυέστατος ὢν ἰπποκρατοῦσιν ἐνα-
 γωνίσασθαι. Τῶν γὰρ Βοιωτίων πεδίων ὃ τί πέρ ἐστι
 κάλλιστον καὶ μέγιστον, τοῦτο τῆς Ὀρχομενίων ἐξηρη-
 25 μένον πόλεως ὀμαλὸν ἀναπέπταται καλᾶ δένδρον ἄχρι τῶν
 ἐλῶν, ἐν οἷς ὁ Μέλας καταναλίσκεται ποταμός, ἀνατέλλων
 μὲν ὑπὸ τὴν πόλιν τῶν Ὀρχομενίων πολὺς καὶ πλώϊμος
 ἐν πηγαῖς μόνος τῶν Ἑλληνικῶν ποταμῶν, αὐξόμενος δὲ
 ὑπὸ τροπὰς θερινάς, ὥσπερ ὁ Νεῖλος, καὶ φέρων ὅμοια
 30 τοῖς ἐκεῖ τὰ φνόμενα, πλὴν ἄκαρπα καὶ ἀναυξῆ. Πόρρω
 δὲ οὐ πρόρισιν, ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖστον εὐθύς εἰς λίμνας
 τυφλὰς καὶ ἐλώδεις ἀφανίζεται, μέρος δὲ οὐ πολὺ τῷ Κη-

φισῶ συμμίσγνυται, περὶ ὃν μάλιστα τόπον ἡ λίμνη δοκεῖ τὸν ἀύλητικὸν ἐκφέρειν κάλαμον.

XXI. Ἐπει δὲ ἐγγὺς κατεστρατοπέδευσαν, ὁ μὲν Ἀρχελάος ἡσύχαζεν, ὁ δὲ Σύλλας ὤρυττε τάφρους ἐκατέρωθεν, ὅπως, εἰ δύναιτο, τῶν στερεῶν καὶ ἰκπασίμων ὑπο- 5 τεμόμενος τοὺς πολεμίους ᾤσειεν εἰς τὰ ἔλη. Τῶν δὲ οὐκ ἀνασχομένων, ἀλλ' ὡς ἀφείθησαν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἐντόνως καὶ ῥύθην ἐλαυνόντων, οὐ μόνον οἱ περὶ τὰ ἔργα τοῦ Σύλλα διεσκαδᾶσθησαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρατεταγμένου συνεχύθη τὸ πλεῖστον φηγόντος. Ἐνθα δὲ Σύλλας 10 αὐτὸς ἀποπηδήσας τοῦ ἵππου καὶ σημεῖον ἀναρπάσας ᾤθειτο διὰ τῶν φευγόντων εἰς τοὺς πολεμίους, βοῶν „Ἐμοὶ μὲν ἐνταῦθά που καλόν, ὡς Ῥωμαῖοι, τελευτᾶν, ὑμεῖς δὲ τοῖς πυνθανομένοις, ποῦ προδεδώκατε τὸν αὐτοκράτορα, μεμνημένοι φράζειν, ὡς ἐν Ὀρχομενῶ.“ 15 Τούτους τε δὴ τὸ ῥήθην ἐπέστρεψε, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρως σπειρῶν δύο προσεβοήθησαν, ἃς ἐπαγαγὼν τρέπεται τοὺς πολεμίους. Ἀναγαγὼν δὲ μικρὸν ὀπίσω καὶ δοὺς ἄριστον αὐτοῖς, αὐθις ἀπετάφρευε τὸν χάρακα τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ αὐθις ἐν τάξει μᾶλλον ἢ πρότερον 20 προσεφέροντο. Καὶ Διογένης μὲν ὁ τῆς Ἀρχελάου γυναικὸς υἱὸς ἀριστεύων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ περιόπτως ἔπεσεν, οἱ δὲ τοξόται, τῶν Ῥωμαίων ἐκβιαζομένων, οὐκ ἔχοντες ἀναστροφὴν ἀθρόοις τοῖς ὀϊστοῖς ἐκ χειρὸς ὥσπερ ξίφεσι παίοντες ἀνέκοπτον αὐτούς, τέλος δὲ κατακλεισθέντες 25 εἰς τὸν χάρακα μοχθηρῶς ὑπὸ τραυμάτων καὶ φόνου διενυκτέρευσαν. Ἡμέρας δὲ πάλιν τῷ χάρακι τοὺς στρατιώτας προσαγαγὼν ὁ Σύλλας ἀπετάφρευεν. Ἐξελθόντας δὲ τοὺς πολλοὺς ὡς ἐπὶ μάχην συμβαλὼν τρέπεται, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων φόβον οὐδενὸς μένοντος αἰρεῖ κατὰ 30 466 κράτος τὸ στρατόπεδον. Καὶ κατέπλησαν ἀποθνήσκοντες αἵματος τὰ ἔλη καὶ νεκρῶν τὴν λίμνην, ὥστε μέχρι νῦν

πολλὰ βαρβαρικὰ τόξα καὶ κράνη καὶ θωράκων σπάσματα
σιδηρῶν καὶ μαχαίρας ἐμβρακτισμένας τοῖς τέλμασιν
εὐρίσκεσθαι, σχεδὸν ἑτῶν διακοσίων ἀπὸ τῆς μάχης ἐκεί-
νης διαγεγονότων. Τὰ μὲν οὖν περὶ Χαιρῶνσιαν καὶ πρὸς
5 Ὀρχομενῶ τοιαῦτα λέγεται γενέσθαι.

XXII. Κίρνα δὲ καὶ Κάρβωνος ἐν Ῥώμῃ τοῖς ἐπιφα-
νεστάτοις ἀνδράσι χρωμένων παρανόμως καὶ βιαίως, πολ-
λοὶ τὴν τυραννίδα φεύγοντες ὥσπερ εἰς λιμένα τοῦ Σύλλα
τὸ στρατόπεδον κατεφέροντο, καὶ περὶ αὐτὸν ὀλίγου χρό-
10 νου σχῆμα βουλήσ ἐγεγόνει. Καὶ Μετέλλα μόλις διακλέ-
ψασα ἑαυτὴν καὶ τοὺς παῖδας ἤκεν ἀγγέλλουσα τὴν οἰκίαν
αὐτοῦ καὶ τὰς ἐπαύλεις ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐμπερησθαι
καὶ δεομένη τοῖς οἴκοι βοηθεῖν. Ἀπορουμένῳ δ' αὐτῷ
καὶ μήτε τῆς πατρίδος ἀμελεῖν ὑπομένοντι κακουμένης
15 μήτε, ὅπως ἄπεισιν ἀτελὲς λιπῶν τοσοῦτον ἔργον, τὸν
Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἐπινοοῦντι, παραγίνεται Δηλια-
κὸς ἔμπορος Ἀρχελαός, ἐλπίδας τινὰς καὶ λόγους κρύφα
παρὰ τοῦ βασιλικοῦ κομῶν Ἀρχελαίου. Καὶ τὸ πρῶγμα
Σύλλας οὕτως ἠγάπησεν, ὥστε αὐτὸς εἰς λόγους σπεῦ-
20 σαι τῷ Ἀρχελάῳ συνελθεῖν· καὶ συνῆλθον ἐπὶ θαλάττῃ
περὶ Δῆλιον, οὗ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνός ἐστιν. Ἀρξά-
μένου δὲ τοῦ Ἀρχελαίου διαλέγεσθαι, καὶ τὸν Σύλλαν
ἀξιούντος ἀφέντα τὴν Ἀσίαν καὶ τὸν Πόντον ἐπὶ τὸν ἐν
Ῥώμῃ πόλεμον πλεῖν, χρήματα λαβόντα καὶ τριήρεις καὶ
25 δύναμιν, ὅσῃν βούλοιο παρὰ τοῦ βασιλέως, ὑπολαβῶν ὁ
Σύλλας Μιθριδάτου μὲν ἀμελεῖν ἐκέλευεν, αὐτὸν δὲ βα-
σιλεύειν ἀντ' ἐκείνου σύμμαχον Ῥωμαίων γενόμενον καὶ
παραδόντα τὰς ναῦς. Ἀφοσιουμένου δὲ τοῦ Ἀρχελαίου
τὴν προδοσίαν „Εἶτα“ ἔφη „σὺ μὲν, ὦ Ἀρχελάε, Καππα-
30 δόκης ὢν καὶ βαρβάρου βασιλέως δοῦλος, εἰ δὲ βούλει,
φίλος, οὐχ ὑπομένεις ἐπὶ τηλικούτοις ἀγαθοῖς τὸ αἰ-
σχρὸν, ἐμοὶ δὲ ἡγεμόνι Ῥωμαίων ὄντι καὶ Σύλλα τολμᾶς

διαλέγεσθαι περὶ προδοσίας, ὥσπερ οὐκ ἐκεῖνος ὢν Ἀρχέλαος, ὁ φηγὼν μὲν ἐκ Χαιρωνείας ὀλιγοστὸς ἀπὸ μυριαδῶν δυοκαίδεκα, κρυφθεὶς δὲ δύο ἡμέρας ἐν τοῖς Ὀρχομενίωι ἐλεσιν, ἄβατον δὲ τὴν Βοιωτίαν ὑπὸ νεκρῶν πλήθους ἀπολελοιπῶς; “ Ἐκ τούτου μεταβαλὼν ὁ Ἀρχέ- 5
λαος καὶ προσκυνήσας ἐδέετο παύσασθαι τοῦ πολέμου καὶ διαλλαγῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην. Δεξαμένον δὲ τοῦ Σύλλα τὴν πρόκλησιν ἐγένοντο συνθήκαι, Μιθριδά-
την μὲν Ἀσίαν ἀφείναι καὶ Παφλαγονίαν, ἐκστῆναι δὲ Βιδυνίας Νικομήδει, Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνη, κατα- 10
βαλεῖν δὲ Ῥωμαίοις δισχίλια τάλαντα καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις μετὰ τῆς οἰκείας παρασκευῆς, Σύλλαν δὲ ἐκεῖνω τὴν τε ἄλλην ἀρχὴν βεβαιοῦν καὶ σύμμαχον Ῥωμαίων ψηφίσεσθαι.

XXIII. Τούτων ὁμολογηθέντων ἀναστρέψας ἐβάδιξε 15
διὰ Θετταλίας καὶ Μακεδονίας ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἔχων μεθ’ αὐτοῦ τὸν Ἀρχέλαον ἐν τιμῇ. Καὶ νοσήσαντος ἐπι-
σφαλῶς περὶ Λάρισσαν ἐπιστήσας τὴν πορείαν, ὡς ἐνὸς τῶν ὑπ’ αὐτὸν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν ἐπεμελήθη. Ταῦτά τε δὴ διέβαλλε τὸ περὶ Χαιρωνείαν ἔργον ὡς οὐχὶ 20
καθαρῶς ἀγωνισθέν, καὶ ὅτι τοὺς ἄλλους Μιθριδάτη φί-
λους, οὓς εἶχεν αἰχμαλώτους, ἀποδοῦς ὁ Σύλλας Ἀρι-
στίωνα μόνον τὸν τύραννον ἀνείλε διὰ φαρμάκων Ἀρχε-
λάω διάφορον ὄντα· μάλιστα δ’ ἡ δοθεῖσα γῆ τῷ Καπ-
παδόκῃ μυρίων πλῆθρων ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ τὸ Ῥωμαίων φί- 25
λον αὐτὸν καὶ σύμμαχον ὑπὸ Σύλλα ἀναγραφῆναι. Περὶ
μὲν οὖν τούτων αὐτὸς ὁ Σύλλας ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν
467 ἀπολογεῖται. Τότε δὲ πρεσβευτῶν παρὰ τοῦ Μιθριδά-
του παραγενομένων καὶ τὰ μὲν ἄλλα φασκόντων δέχεσθαι,
Παφλαγονίαν δὲ ἀξιούντων μὴ ἀφαιρεθῆναι, τὰς δὲ ναῦς 30
οὐδὲ ὅλως ὁμολογηθῆναι, χαλεπήνας ὁ Σύλλας „Τί
φατε;“ εἶπε „Μιθριδάτης Παφλαγονίας ἀντιποιεῖται καὶ

περὶ τῶν νεῶν ξαρνός ἐστιν, ὃν ἐγὼ προσκυνήσειν ἐνόμιζον, εἰ τὴν δεξιὰν αὐτῶ καταλείποιμι χεῖρα, δι' ἧς τοσούτους Ῥωμαίων ἀνείλεν; ἑτέρας μέντοι τάχα φωνὰς ἀφήσει διαβάντος εἰς Ἀσίαν ἐμοῦ· νῦν δὲ ἐν Περγᾶμυ 5 καθήμενος ὃν οὐχ ἐώρακε διαστρατηγῆι πόλεμον.“ Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις φοβηθέντες ἠσύχαζον, ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐδεῖτο τοῦ Σύλλα καὶ κατεπράυνε τὴν ὀργήν, ἀπτόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ καὶ δακρῦων. Τέλος δ' ἔπεισεν ἀποσταλῆναι πρὸς τὸν Μιθριδάτην· διαπράξεσθαι γὰρ 10 ἐφ' οἷς βούλεται τὴν εἰρήνην, εἰ δὲ μὴ πείθοι, κτενεῖν αὐτὸς αὐτόν. Ἐπὶ τούτοις ἐκπέμψας ἐκείνον αὐτὸς εἰς τὴν Μαυδικὴν ἐνέβαλε, καὶ τὰ πολλὰ διαπορθήσας πάλιν ἀνέστρεψεν εἰς Μακεδονίαν, καὶ τὸν Ἀρχέλαον ἐδέξατο περὶ Φιλίππου ἀγγέλλοντα καλῶς ἔχειν πάντα· δεῖσθαι 15 δὲ πάντως αὐτῶ τὸν Μιθριδάτην εἰς λόγους ἔλθειν. Αἰτίος δ' ἦν μάλιστα Φιμβρίας, ὃς τὸν ἀπὸ τῆς ἑτέρας στάσεως ἄρχοντα Φλάκκον ἀνελὼν καὶ τῶν Μιθριδατικῶν στρατηγῶν κρατήσας ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον ἐβάδιζε. Ταῦτα γὰρ δεῖσας ὁ Μιθριδάτης μᾶλλον εἶλετο τῶ Σύλλα 20 φίλος γενέσθαι.

XXIV. Συνῆλθον οὖν τῆς Τρωάδος ἐν Λαρδάνῳ, Μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας ἐνήρεις καὶ τῆς πεζῆς δυνάμεως ὀπίτας μὲν δισμυρίους, ἵππεῖς δὲ 25 ἑξακισχιλίους καὶ συχνὰ τῶν δρεπανηφόρων, Σύλλας δὲ τέσσαρας σπείρας καὶ διακοσίους ἵππεῖς. Ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Μιθριδάτου καὶ τὴν δεξιὰν προτείναντος, ἠρώτησεν αὐτόν, εἰ καταλύσεται τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ὠμολόγησεν Ἀρχέλαος· σιωπῶντος δὲ τοῦ βασιλέως ὁ Σύλλας „Ἀλλὰ μήν“ ἔφη „τῶν δεομένω ἐστὶ τὸ προτέρουσ λέ- 30 γειν, τοῖς δὲ νικῶσιν ἔξαρκεὶ τὸ σιωπᾶν.“ Ἐπεὶ δὲ ἀρξάμενος τῆς ἀπολογίας ὁ Μιθριδάτης ἐπειρᾶτο τοῦ πολέμου τὰ μὲν εἰς δαίμονας τρέπειν, τὰ δὲ αὐτοὺς αἰτιαῖσθαι τοὺς

Ῥωμαίους, ὑπολαβὼν ὁ Σύλλας ἔφη πάλοι μὲν ἑτέρων ἀκούειν, νῦν δ' αὐτὸς ἐγνωκένα τὸν Μιθριδάτην δεινότατον ὄντα φηγορεύειν, ὃς ἐπὶ πράξεσιν οὕτω πονηραῖς καὶ παρανόμοις λόγων ἐχόντων εὐπρέπειαν οὐκ ἠπόρηκεν. Ἐξελέγξας δὲ τὰ πεπραγμένα πικρῶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ 5 κατηγορήσας, πάλιν ἠρώτησεν, εἰ ποιεῖ τὰ συγκείμενα δι' Ἀρχελάου. Φήσαντος δὲ ποιεῖν, οὕτως ἠσπάσατο καὶ περιλαβὼν ἐφίλησεν αὐτόν, Ἀριοβαρζάνην δὲ αὐτίς καὶ Νικομήδην τοὺς βασιλεῖς προσαγαγὼν διήλλαξεν. Ὁ μὲν οὖν Μιθριδάτης ἑβδομήκοντα ναῦς παραδοὺς καὶ τοξό- 10 τας πεντακοσίους εἰς Πόντον ἀπέπλευσεν, ὁ δὲ Σύλλας αἰσθόμενος ἀχθομένους τοὺς στρατιώτας τῇ διαλύσει (τὸν γὰρ ἐχθιστον τῶν βασιλέων καὶ δεκαπέντε μυριάδας ἡμέρα μᾶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων κατασφαγῆναι παρασκευάσαντα δεινὸν ἠγοῦντο μετὰ πλούτου καὶ λαφύ- 15 ρων ὄραν ἐκπλέοντα τῆς Ἀσίας, ἣν ἔτη τέσσαρα λεηλατῶν καὶ φορολογῶν διετέλεσεν), ἀπελογεῖτο πρὸς αὐτούς, ὥς οὐκ ἂν ἅμα Φιμβρία καὶ Μιθριδάτη πολεμεῖν, εἰ συνέστησαν ἀμφοτέροι κατ' αὐτοῦ, δυνηθεῖς.

XXV. Ὁρμήσας δὲ ἐκεῖθεν ἐπὶ Φιμβρίαν πρὸς Θυα- 20 τείροις στρατοπεδεύοντα καὶ πλησίον καταζεύξας, τάφρον τῷ στρατοπέδῳ περιέβαλεν. Οἱ δὲ τοῦ Φιμβρίου στρατιῶται μονοχίτωνες ἐκ τοῦ στρατοπέδου προϊόντες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου καὶ συνελάμβανον αὐτοῖς τῶν ἔργων προθύμως. Ὁρῶν δὲ ὁ Φιμβρίας τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν 25 Σύλλαν ὥς ἀδιάλλακτον δεδοικῶς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ διέφθειρε. Σύλλας δὲ κοινῇ μὲν ἐξημίωσε 468 τὴν Ἀσίαν διςμυρίοις ταλάντοις, ἰδίᾳ δὲ τοὺς οἴκους ἐξέτριψεν ὕβρει καὶ πλεονεξία τῶν ἐπισταθμευόντων. Ἐτέτακτο γὰρ ἐκάστης ἡμέρας τῷ καταλύτῃ τὸν ξένον 30 διδόναι τέσσαρα τετράδραχμα καὶ παρέχειν δειπνον αὐτῷ καὶ φίλοις, ὅσους ἂν ἐθέλῃ καλεῖν, ταξίαρχον δὲ

πεντήκοντα δραχμὰς λαμβάνειν τῆς ἡμέρας, ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δὲ εἰς ἀγορὰν προερχόμενος.

XXVI. Ἀναχθεῖς δὲ πάσαις ταῖς ναυσὶν ἐξ Ἐφέσου τριταῖος ἐν Πειραιεὶ καθωρμίσθη· καὶ μνηθεῖς ἐξεῖλεν 5 ἑαυτῷ τὴν Ἀπελλικῶνος τοῦ Τηίου βιβλιοθήκην, ἐν ἣ τὰ πλεῖστα τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου βιβλίων ἦν, οὐπω τότε σαφῶς γνωριζόμενα τοῖς πολλοῖς. Λέγεται δὲ κομισθεῖσης αὐτῆς εἰς Ῥώμην Τυραννίωνα τὸν γραμματικὸν ἐνσκευάσασθαι τὰ πολλὰ, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν 10 Ῥόδιον Ἀνδρόνικον εὐπορήσαντα τῶν ἀντιγράφων εἰς μέσον θεῖναι καὶ ἀναγράψαι τοὺς νῦν φερομένους πίνακας. Οἱ δὲ πρεσβύτεροι Περιπατητικοὶ φαίνονται μὲν καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι χαρίεντες καὶ φιλόλογοι, τῶν δὲ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου γραμμάτων οὔτε πολλοῖς 15 οὔτε ἀκριβῶς ἐντετυχηκότες διὰ τὸ τὸν Νηλέως τοῦ Σκηψίου κληρὸν, ᾧ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεόφραστος, εἰς ἀφιλοτίμους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώπους περιγενέσθαι. Σύλλα δὲ διατρίβοντι περὶ τὰς Ἀθήνας ἄλγημα ναρκῶδες μετὰ βάρους εἰς τοὺς πόδας ἐπέπεσεν, ὃ φησὶν ὁ 20 Στράβων ποδάγρας ψελλισμὸν εἶναι. Διαπλεύσας οὖν εἰς Αἰδηψὸν ἐχρῆτο τοῖς θερμοῖς ὕδασι, ῥαθυμῶν ἅμα καὶ συνδιημερεύων τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίταις. Περιπατοῦντος δὲ πρὸς τὴν θάλατταν ἀλιεῖς τινες ἰχθῦς αὐτῷ παγκάλους προσήνεγκαν. Ἦσθεις δὲ τοῖς δώροις καὶ πν- 25 θόμενος, ὡς ἐξ Ἀλαιῶν εἶεν, „Ἐτι γὰρ ζῆ τις Ἀλαιῶν;“ ἔφη· ἐτύγχανε γάρ, ὅτε τὴν πρὸς Ὀρχομενῷ μάχην νενικηκῶς ἐδίωκε τοὺς πολεμίους, ἅμα τρεῖς πόλεις τῆς Βοιωτίας, Ἀνθηδόνα, Λάρυμναν, Ἀλαίας ἀνηρακῶς. Τῶν δ' ἀνθρώπων ὑπὸ δέους ἀφώνων γενομένων, διαμειδιάσας 30 ἐκέλευσεν ἀπιέναι χαίροντας, ὡς οὐ μετὰ φαύλων οὐδὲ ἀξίων ὀλιγορίας ἦκοντας παραιτητῶν. Ἀλαῖοι μὲν ἐκ

τούτου λέγουσι θαρρήσαντες αὐθις εἰς τὴν πόλιν συνελθεῖν.

XXVII. Σύλλας δὲ διὰ Θετταλίας καὶ Μακεδονίας καταβὰς ἐπὶ θάλατταν παρεσκευάζετο χιλίαις ναυσὶ καὶ διακοσίαις ἀπὸ Δυρραχίου διαβάλλειν εἰς Βρεντέσιον. Ἡ δὲ 5 Ἀπολλωνία πλησίον ἐστὶ καὶ πρὸς αὐτῇ τὸ Νύμφαιον, ἱερὸς τόπος ἐκ γλοερᾶς νάπης καὶ λειμώνων ἀναδιδούς πυρὸς πηγᾶς σποράδας ἐνδελεχῶς φέοντος. Ἐνταῦθά φασι κοιμώμενον ἀλῶναι σάτυρον, οἶον οἱ πλάσται καὶ γραφεῖς εἰκάζουσιν, ἀχθέντα δὲ ὡς Σύλλαν ἐρωτᾶσθαι 10 δι' ἐρμηνέων πολλῶν, ὅστις εἶη· φθεργαμένου δὲ μόλις οὐδὲν συνετιῶς, ἀλλὰ τραχεῖάν τινα καὶ μάλιστα μεμιγμένην ἵππου τε χρεμετισμῷ καὶ τράγου μηκασμῷ φωνὴν ἀφέντος, ἐκπλαγέντα τὸν Σύλλαν ἀποδιοπομπήσασθαι. Μέλλοντος δὲ τοὺς στρατιώτας διαπεραιοῦν καὶ δεδιό- 15 τος, μὴ τῆς Ἰταλίας ἐπιλαβόμενοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι διαρρουῶσι, πρῶτον μὲν ὤμοσαν ἀφ' αὐτῶν παραμενεῖν καὶ μηδὲν ἐκουσίως κακουργήσειν τὴν Ἰταλίαν, ἔπειτα χρημάτων δεόμενον πολλῶν ὀρῶντες ἀπήρχοντο καὶ συνεισέφερον ὡς ἕκαστος εἶχεν· εὐπορίας. Οὐ μὴν ἐδέξατο 20 τὴν ἀπαρχὴν ὁ Σύλλας, ἀλλ' ἐπαινέσας καὶ παρορμησὰς διέβαινευ, ὡς φησὶν αὐτός, ἐπὶ πεντεκαίδεκα στρατηγούς πολεμίους πεντήκοντα καὶ τετρακοσίας σπείρας ἔχοντας, ἐκδηλότατα τοῦ θεοῦ τὰς εὐτυχίας προσημαίνοντος αὐτῷ. Θύσαντος μὲν γὰρ εὐθέρως ἢ διέβη περὶ Τάραντα δάφνης 25 στεφάνου τύπου ἔχων ὁ λοβὸς ὠφθη, καὶ λημνίσκων δύο 469 κατηρητημένων. Μικρὸν δὲ πρὸ τῆς διαβάσεως ἐν Καμπανίᾳ περὶ τὸ Τίφατον ὄρος ἡμέρας ὠφθησαν δύο τράγοι μεγάλοι συμφερόμενοι καὶ πάντα δρωῶντες καὶ πάσχοντες, ἃ συμβαίνει μαχομένοις ἀνθρώποις. Ἦν δὲ ἄρα φάσμα· 30 καὶ κατὰ μικρὸν αἰρούμενον ἀπὸ γῆς διεσπείρετο πολλοῦ τοῦ ἀέρος εἰδώλοις ἀμαυροῖς ὅμοιον, εἶτα οὕτως ἤφα-

- νίσθη. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ
 Μαρίου τοῦ νέου καὶ Νορβανοῦ τοῦ ὑπάτου μεγάλας
 δυνάμεις ἐπαγαγόντων, ὁ Σύλλας οὔτε τάξιν ἀποδοῦς
 οὔτε λοχίστας τὸ οἰκεῖον στράτευμα, ῥάμῃ δὲ προθυμίας
 5 κοινῆς καὶ φορᾶ τόλμης ἀποχρησάμενος ἐτρέφετο τοὺς
 πολεμίους καὶ κατέκλεισεν εἰς Καπύην πόλιν τὸν Νορ-
 βανὸν ἑπτακισχιλίους ἀποκτείνας. Τοῦτο αἰτιον αὐτῷ
 γενέσθαι φησὶ τοῦ μὴ διαλυθῆναι τοὺς στρατιώτας κατὰ
 πόλεις, ἀλλὰ συμμεῖναι καὶ καταφρονῆσαι τῶν ἐναντίων
 10 πολλαπλασίῳ ὄντων. Ἐν δὲ Σιλβίῳ φησὶν οἰκίτην Πον-
 τίου θεοφόρητον ἐντυχεῖν αὐτῷ λέγοντα παρὰ τῆς Ἐνν-
 οῦς κράτος πολέμου καὶ νίκην ἀπαγγέλλειν· εἰ δὲ μὴ
 σπεύσειεν, ἐμπεπρήσεσθαι τὸ Καπιτώλιον· ὃ καὶ συμβῆ-
 ναι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἧς ὁ ἄνθρωπος προηγόρευσεν·
 15 ἦν δὲ αὕτη πρὸ μιᾶς νωνῶν Κυντιλίαν, ἃς νῦν Ἰουλίας
 καλοῦμεν. Ἔτι δὲ Μάρκος Λεύκολλος, εἰς τῶν ὑπὸ Σύλλα
 στρατηγούντων, περὶ Φιδεντίαν ἑκκαίδεκα σπεύραις πρὸς
 πεντήκοντα τῶν πολεμίων ἀντιταχθεὶς τῇ μὲν προθυμίᾳ
 τῶν στρατιωτῶν ἐπίστευεν, ἀνόπλους δὲ τοὺς πολλοὺς
 20 ἔχων ᾤκνει. Βουλευομένου δὲ αὐτοῦ καὶ διαμέλλοντος,
 ἀπὸ τοῦ πλησίον πεδίου λειμῶνα ἔχοντος αὔρα φέρουσα
 μαλακὴ πολλὰ τῶν ἀνθέων ἐπέβαλε τῇ στρατιᾷ καὶ κατέ-
 σπειρεν αὐτομάτως, ἐπιμένοντα καὶ περιπίπτοντα τοῖς
 θυροῖς καὶ τοῖς κράνεσιν αὐτῶν, ὥστε φαίνεσθαι τοῖς
 25 πολεμίσις ἔστεφανωμένους. Γενόμενοι δὲ ὑπὸ τούτου
 προθυμότεροι συνέβαλον· καὶ νικήσαντες ὀκτακισχιλί-
 οὺς ἐπὶ μυρίοις ἀπέκτειναν καὶ τὸ στρατόπεδον εἶλον.
 Οὗτος ὁ Λεύκολλος ἀδελφὸς ἦν Λευκόλλου τοῦ Μιθρι-
 δάτην ὑστερον καὶ Τιγράνην καταπολεμήσαντος.
- 30 XXVIII. Ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ
 μεγάλαις δυνάμεσι περικεχυμένους αὐτῷ τοὺς πολεμίους
 ὄρων πανταχόθεν ἤπειτο δυνάμει καὶ δι' ἀπάτης, προκα-

λούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκηπί-
 ωνα. Δεξαμένον δ' ἐκείνου σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο καὶ
 κοινολογίαι πλείονες, αἰεὶ δέ τινα παραγωγὴν καὶ πρόφα-
 σιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας διέφθειρε τοὺς περὶ Σκηπίωνα
 τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις, ἡσκημένους πρὸς ἀπάτην καὶ 5
 γοητείαν ἅπασαν ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμῶν. Εἰσιόντες γὰρ
 εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμιγνυμένοι τοὺς
 μὲν εὐθύς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσεσι, τοὺς δὲ κολακεύ-
 οντες καὶ ἀναπειθόντες προσήγοντο. Τέλος δὲ τοῦ Σύλλα
 μετὰ σπειρῶν εἴκοσι προσελθόντος ἐγγὺς οἱ μὲν ἡσπά- 10
 σαντο τοὺς τοῦ Σκηπίωνος, οἱ δὲ ἀντασπασάμενοι προσ-
 εχώρησαν· ὁ δὲ Σκηπίων ἐρημος ἐν τῇ σκηνῇ ληφθεὶς
 ἠφείθη, Σύλλας δὲ ταῖς εἴκοσι σπείραις ὥσπερ ἠθάσιν
 ὄρνησι τεσσαράκοντα τὰς τῶν πολεμίων παλεύσας ἀπή-
 γαγεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἅπαντας. Ὅτε καὶ Κάρβωνά 15
 φασιν εἰπεῖν, ὡς ἀλώπεκι καὶ λέοντι πολεμῶν ἐν τῇ
 Σύλλα ψυχῇ κατοικοῦσιν ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος ἀνιῶτο μᾶλ-
 λον. Ἐκ τούτου περὶ Σίγνιον Μάριος ὀργδοήκοντα καὶ
 πέντε σπείρας ἔχων προῦκαλεῖτο Σύλλαν. Ὁ δὲ καὶ πάννυ
 πρόθυμος ἦν διαγωνίσασθαι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· 20
 ἐτύγχανε γὰρ ὄψιν ἑωρακῶς τοιάνδε κατὰ τοὺς ὕπνους.
 Ἐδόκει τὸν γέροντα Μάριον τεθνηκότα πάλαι τῷ παιδί
 Μαρίῳ παραινεῖν φυλάξασθαι τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὡς
 μεγάλην αὐτῷ δυστυχίαν φέρουσαν. Διὰ τοῦτο μὲν δὴ
 470 πρόθυμος ὁ Σύλλας ἦν μάχεσθαι, καὶ μετεπέμπετο τὸν 25
 Δολοβέλλαν ἄπωθεν στρατοπεδεύοντα. Τῶν δὲ πολεμίων
 ἐφισταμένων ταῖς ὁδοῖς καὶ ἀποφραττόντων οἱ τοῦ Σύλλα
 προσμαχόμενοι καὶ ὁδοποιοῦντες ἔκαμνον· καὶ πολὺς
 ὄμβρος ἅμα τοῖς ἔργοις ἐπιγενόμενος μᾶλλον ἐκάκωσεν
 αὐτούς. Ὅθεν οἱ ταξίαρχοι προσιόντες τῷ Σύλλᾳ ἐδέοντο 30
 τὴν μάχην ἀναβαλέσθαι, δεικνύντες ἅμα τοὺς στρατιώ-
 τας ἐρριμμένους ὑπὸ κόπου καὶ προσαναπαυομένους χα-

μᾶζε τοῖς θυρεοῖς κεκλιμένοις. Ἐπει δὲ συνεχώρησεν
 ἄκων καὶ πρόσταγμα καταξεύξεως ἔδωκεν, ἀρχομένων
 αὐτῶν τὸν χάρακα βάλλειν καὶ τάφρον ὀρύσσειν πρὸ τῆς
 στρατοπεδείας, ἐπήλανε σοβαρῶς ὁ Μάριος προοπτεύων
 5 ὡς ἀτάκτους καὶ τεθορυβημένους διασκεδάσων. Ἐν-
 ταῦθα τῷ Σύλλᾳ τὴν κατὰ τοὺς ὕπνους φωνὴν ὁ δαίμων
 συντετέλει. Ὀργὴ γὰρ αὐτοῦ τοῖς στρατιώταις παρέστη,
 καὶ παυσάμενοι τῶν ἔργων τοὺς μὲν ὑσσοὺς κατέπηξαν
 ἐπὶ τῇ τάφρῳ, σπασάμενοι δὲ τὰ ξίφη καὶ συναλαλάξαν-
 10 τες ἐν χερσὶν ἦσαν τῶν πολεμίων. Οἱ δὲ οὐ πολὺν ὑπ-
 ἔστησαν χρόνον, ἀλλὰ γίνεται πολὺς φόνος αὐτῶν τρα-
 πέντων. Μάριος δὲ φεύγων εἰς Πραινεστὸν ἤδη τὰς πύ-
 λας εὔρε κεκλειμένας· καλωδίου δὲ ἄνωθεν ἀφεθέντος
 ἐνζώσας ἑαυτὸν ἀνελήφθη πρὸς τὸ τεῖχος. Ἐνιοὶ δὲ φα-
 15 σιν, ὧν καὶ Φαινεστέλλας ἐστίν, οὐδὲ αἰσθῆσθαι τῆς μά-
 χης τὸν Μάριον, ἀλλ' ἐξ ἀγρυπνιῶν καὶ κόπων ὑπὸ σκιᾷ
 τινι χαμαὶ κατακλινέντα τοῦ συνθήματος δοθέντος ἐν-
 δοῦναι πρὸς ὕπνον, εἶτα μόλις ἐξεγείρεσθαι τῆς φυγῆς
 γενομένης. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ Σύλλας φησὶν εἰκοσιτρεῖς
 20 μόνους ἀποβαλεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ τῶν πολεμίων δις μυ-
 ρίους καὶ λαβεῖν ζῶντας ὀκτακισχιλίους. Καὶ τᾶλλα δὲ
 ὁμοίως εὐτυχεῖτο διὰ τῶν στρατηγῶν, Πομπηίου, Κράσ-
 σου, Μετέλλου, Σερουιλίου. Οὐδὲν γὰρ ἢ μικρὰ προσ-
 κρούσαντες οὗτοι μεγάλας συνέτριψαν δυνάμεις τῶν πο-
 25 λεμίων, ὥστε τὸν μάλιστα τὴν ἐναντίαν στάσιν συνέχοντα
 Κάρβωνα νύκτωρ ἀποδράντα τὴν ἑαυτοῦ στρατιὰν εἰς
 Λιβύην ἐκπλεῦσαι.

XXIX. Τὸν μέντοι τελευταῖον ἀγῶνα καθάπερ ἐφε-
 δρος ἀθλητῆ καταπόνῳ προσενεχθεὶς ὁ Σαννίτης Τελε-
 30 σίνος ἐγγὺς ἦλθε τοῦ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖν ἐπὶ θύρας
 τῆς Ῥώμης. Ἐσπευδε μὲν γὰρ ἅμα Λαμπωνίῳ τῷ Λευ-
 κανῷ χεῖρα πολλὴν ἀθροίσας ἐπὶ Πραινεστὸν ὡς ἐξαρπα-

σόμενος τῆς πολιορκίας τὸν Μάριον· ἐπεὶ δὲ ἤσθητο
 Σύλλαν μὲν κατὰ στόμα, Πομπήϊον δὲ κατ' οὐρανὸν βοη-
 δρομουῦντας ἐπ' αὐτόν, εἰργόμενος τοῦ πρόσω καὶ ὀπίσω
 πολεμιστῆς ἀνὴρ καὶ μεγάλων ἀγώνων ἔμπειρος ἄφρας
 νυκτὸς ἐπ' αὐτὴν ἐχώρει παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τὴν Ῥώ- 5
 μην. Καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἔμπεισεν εἰς ἀφύλακτον·
 ἀποσχὼν δὲ τῆς Κολλίνης πύλης δέκα σταδίους ἐπηυλί-
 σατο τῇ πόλει, μεγαλοφρονῶν καὶ ταῖς ἐλίσις ἐπηρμένος
 ὡς τοσοῦτους ἠγεμόνας καὶ τηλικούτους κατεστρατηγη-
 κώς. Ἄμα δ' ἡμέρα τῶν λαμπροτάτων νέων ἐξιππασαμέ- 10
 νων ἐπ' αὐτόν ἄλλους τε πολλοὺς καὶ Κλαύδιον Ἄππιον,
 εὐγενῆ καὶ ἀγαθὸν ἄνδρα, κατέβαλε. Θορύβου δ', οἶον
 εἰκός, ὄντος ἐν τῇ πόλει καὶ βοῆς γυναικείας καὶ διαδρο-
 μῶν ὡς ἀλίσκομένων κατὰ κράτος, πρῶτος ὤφθη Βάλλος
 ἀπὸ Σύλλα προσελαύνων ἀνὰ κράτος ἰππεῦσιν ἐπιτακ- 15
 σίοις. Διαλιπὼν δὲ ὅσον ἀναψῦξαι τὸν ἰδρωῖτα τῶν ἵπ-
 πων, εἶτ' αὐτίς ἐγχαλινώσας διὰ ταχέων ἐξήπτετο τῶν
 πολεμίων. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σύλλας ἐφαίνετο· καὶ τοὺς
 πρῶτους εὐθύς ἀριστῶν κελεύων εἰς τάξιν καθίστη.
 Πολλὰ δὲ Δολοβέλλα καὶ Τουρκουάτου δεομένων ἐπι- 20
 σχεῖν καὶ μὴ κατακόπους ἔχοντα τοὺς ἄνδρας ἀποκινδυ-
 νεῦσαι περὶ τῶν ἐσχάτων (οὐ γὰρ Κάρβωνα καὶ Μάριον,
 471 ἀλλὰ Σαννίτας καὶ Λευκανοὺς, τὰ ἐχθίστα τῇ Ῥώμῃ καὶ
 τὰ πολεμικώτατα φῦλα συμφέρεσθαι), παρῳσάμενος αὐ-
 τοὺς ἐκέλευσε σημαίνειν τὰς σάλπιγγας ἀρχὴν ἐφόδου, 25
 σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφού-
 σης. Γενομένου δὲ ἀγῶνος, οἷος οὐχ ἕτερος, τὸ μὲν δε-
 ξιόν, ἐν ᾧ Κράσσος ἐτέτακτο, λαμπρῶς ἐνίκα, τῷ δὲ εὐω-
 νύμῳ πονοῦντι καὶ κακῶς ἔχοντι Σύλλας παρεβοήθει
 λευκὸν ἵππον ἔχων θυμοειδῆ καὶ ποδωκέστατον· ἀφ' οὗ 30
 γνωρίζαντες αὐτόν δύο τῶν πολεμίων διετείνοντο τὰς
 λόγχας ὡς ἀφήσοντες. Αὐτὸς μὲν οὖν οὐ προενόησε, τοῦ

δ' ἱπποκόμου μαστίξαντος τὸν ἵππον ἐφθη παρενεχθεὶς τοσοῦτον, ὅσον περὶ τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου τὰς αἰχμὰς συμπεσούσας εἰς τὴν γῆν παγῆναι. Λέγεται δὲ ἔχων τι χρυσοῦν Ἀπόλλωνος ἀγαλμάτιον ἐκ Δελφῶν αἰεὶ μὲν αὐτὸ 5 κατὰ τὰς μάχας περιφέρειν ἐν τῷ κόλπῳ, ἀλλὰ καὶ τότε τοῦτο καταφιλεῖν οὕτω δὴ λέγων· „ὦ Πύθιε Ἀπολλον, τὸν εὐτυχῆ Σύλλαν Κορινθίου ἐν τοσοῦτοις ἀγῶσιν ἄρας λαμπρὸν καὶ μέγαν ἐνταῦθα ὄψεις ἐπὶ θύραις τῆς πατρίδος ἀγαγὼν αἰσχιστα τοῖς ἑαυτοῦ συναπολούμενον 10 πόλλιταις;“ Τοιαῦτά φασι τὸν Σύλλαν θεοκλυτοῦντα τοὺς μὲν ἀντιβολεῖν, τοῖς δὲ ἀπειλεῖν, τῶν δὲ ἐπιλαμβάνεσθαι· τέλος δὲ τοῦ εὐωνύμου συντριβέντος ἀναμιχθέντα τοῖς φεύγουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον καταφυγεῖν, πολλοὺς ἀποβαλόντα τῶν ἑταίρων καὶ γνωρίμων. Οὐκ 15 ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ θεῶν προελθόντες ἀπώλοντο καὶ κατεπατήθησαν, ὥστε τὴν μὲν πόλιν οἰεσθαι διαπεπράχθαι, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ τὴν Μαρίου πολιορκίαν λυθῆναι, πολλῶν ἐκ τῆς τροπῆς ὠσαμένων ἐκεῖ καὶ τὸν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ τεταγμένον Ὀφέλλαν Λουκρή- 20 τιον ἀναξευγνύναι κατὰ τάχος κελευόντων, ὡς ἀπολωλότος τοῦ Σύλλα καὶ τῆς Ῥώμης ἐχομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων.

XXX. Ἦδη δὲ νυκτὸς οὔσης βαθείας ἤκον εἰς τὸ τοῦ Σύλλα στρατόπεδον παρὰ τοῦ Κράσσου δεῖπνον αὐτῶν 25 καὶ τοῖς στρατιώταις μετιόντες· ὡς γὰρ ἐνίκησε τοὺς πολεμίους εἰς Ἀντεμναν καταδιώξαντες ἐκεῖ κατεστρατοπέδευσαν. Ταῦτ' οὖν πυθόμενος ὁ Σύλλας, καὶ ὅτι τῶν πολεμίων οἱ πλεῖστοι διολώλασιν, ἤκεν εἰς Ἀντεμναν ἅμ' ἡμέρᾳ, καὶ τρισχιλίων ἐπικηρυκευσαμένων πρὸς αὐτὸν 30 ὑπέσχετο δώσειν τὴν ἀσφάλειαν, εἰ κακόν τι τοὺς ἄλλους ἐργασάμενοι πολεμίους ἔλθοιεν πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ πιστεύσαντες ἐπέθεντο τοῖς λοιποῖς, καὶ πολλοὶ κατεκόπη-

σαν ὑπ' ἀλλήλων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτους καὶ τῶν ἄλλων τοὺς περιγενομένους εἰς ἑξακισχιλίους ἀθροίσας παρὰ τὸν ἱππόδρομον ἐκάλει τὴν σύγκλητον εἰς τὸ τῆς Ἐννοῦς ἱερόν. Ἄμα δ' αὐτός τε λέγειν ἐνήρχετο καὶ κατέκοπτον οἱ τεταγμένοι τοὺς ἑξακισχιλίους. Κραυγῆς δὲ, 5 ὡς εἰκός, ἐν χωρίῳ μικρῷ τοσοῦτων σφαττομένων φερομένης καὶ τῶν συγκλητικῶν ἐκπλαγέντων, ὥσπερ ἐτύγχανε λέγων ἀτρέπτω καὶ καθεστηκότι τῷ προσώπῳ προσέχειν ἐκέλευσεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ, τὰ δ' ἔξω γινόμενα μὴ πολυπραγμονεῖν· νουθετεῖσθαι γὰρ αὐτοῦ κελεύσαντος 10 ἐνίους τῶν πονηρῶν. Τοῦτο καὶ τῷ βραδυτάτῳ Ῥωμαίων νοῆσαι παρέστησεν, ὡς ἀλλαγὴ τὸ χροῖμα τυραννίδος, οὐκ ἀπαλλαγὴ γέγονε. Μάριος μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς χαλεπὸς ὦν ἐπέτεινε, οὐ μετέβαλε τῇ ἔξουσίᾳ τὴν φύσιν· Σύλλας δὲ μετρίως τὰ πρῶτα καὶ πολιτικῶς ὁμιλήσας τῇ τύχῃ καὶ 15 δόξαν ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοφελοῦς ἡγεμόνος παρὰσχῶν, ἔτι δὲ καὶ φιλόγελως ἐκ νέου γενόμενος καὶ πρὸς οἴκτον ὑγρὸς, ὥστε ῥαδίως ἐπιδακρῦειν, εἰκότως προσετρίψατο ταῖς μεγάλαις ἔξουσίαις διαβολὴν, ὡς τὰ ἦθη μένειν οὐκ ἐώσαις ἐπὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς τρόπων, ἀλλ' ἐμπλη- 20 κτα καὶ χαῦνα καὶ ἀπάνθρωπα ποιούσας. Τοῦτο μὲν οὖν

472 εἴτε κίνησις ἐστὶ καὶ μεταβολὴ φύσεως ὑπὸ τύχης, εἴτε μᾶλλον ὑποκειμένης ἀποκάλυψις ἐν ἔξουσίᾳ κακίας, ἑτέρα τις ἂν διορίσεις πραγματεία.

XXXI. Τοῦ δὲ Σύλλα πρὸς τὸ σφάττειν τραπομένου 25 καὶ φόνων οὔτε ἀριθμὸν οὔτε ὄρον ἐχόντων ἐμπιπλάντος τὴν πόλιν, ἀναιρουμένων πολλῶν καὶ κατ' ἰδίας ἐχθρας, οἷς οὐδὲν ἦν πρᾶγμα πρὸς Σύλλαν, ἐφιέντος αὐτοῦ καὶ χαριζομένου τοῖς περὶ αὐτόν, ἐτόλμησε τῶν νέων εἷς, Γάιος Μέτελλος, ἐν τῇ συγκλήτῳ τοῦ Σύλλα πνυθ- 30 εῖσθαι, τί πέρας ἐστὶ τῶν κακῶν, καὶ ποῖ προελθόντος αὐτοῦ δεῖ πεπαῦσθαι τὰ γινόμενα προσδοκᾶν. „Παραι-

τούμεθα γάρ“ εἶπεν „οὐχ οὖς σὺ ἐγνωκας ἀναιρεῖν τῆς
 τιμωρίας, ἀλλὰ τῆς ἀμφιβολίας οὖς ἐγνωκας σώζειν.“
 Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Σύλλα μηδέπω γινώσκειν οὖς
 ἀφήσειν, ὑπολαβὼν ὁ Μέτελλος „Οὐκοῦν“ ἔφη „δήλω-
 5 σον οὖς μέλλεις κολάζειν.“ Καὶ ὁ Σύλλας ἔφη τοῦτο ποι-
 ῆσειν. Ἐνιοὶ δὲ οὐ τὸν Μέτελλον, ἀλλὰ Φουφιδίον τινα
 τῶν πρὸς χάριν ὀμιλούντων τῷ Σύλλᾳ τὸ τελευταῖον εἶ-
 πειν λέγουσιν. Ὁ δ’ οὖν Σύλλας εὐθύς ὀργδοήκοντα προ-
 ἔγραψεν, οὐδενὶ τῶν ἐν τέλει κοινωσάμενος. Ἀγαπα-
 10 κτούντων δὲ πάντων, μίαν ἡμέραν διαλιπὼν ἄλλους προ-
 ἔγραψεν εἴκοσι καὶ διακοσίους, εἶτα τρίτῃ πάλιν οὐκ
 ἐλάττους. Ἐπὶ δὲ τούτοις δημηγορῶν εἶπεν ὅσους μεμνη-
 μένος τυγγάνοι προγράφειν, τοὺς δὲ νῦν διαλανθάνου-
 τας αὐτίς προγράψειν. Προέγραψε δὲ τῷ μὲν ὑποδεξα-
 15 μένῳ καὶ διασώσαντι τὸν προγεγραμμένον ζημίαν τῆς
 φιλανθρωπίας ὀρίζων θάνατον, οὐκ ἀδελφόν, οὐχ υἱόν,
 οὐ γονεὶς ὑπέξελόμενος, τῷ δὲ ἀποκτείναντι γέρας δύο
 τάλαντα τῆς ἀνδροφονίας, κἂν δοῦλος δεσπότην κἂν πα-
 τέρα υἱὸς ἀνέλη. Ὁ δὲ πάντων ἀδικώτατον ἔδοξε, τῶν
 20 γὰρ προγεγραμμένων ἠτίμωσε καὶ υἱοὺς καὶ υἱωνοὺς καὶ
 τὰ χρήματα πάντων ἐδήμευσε. Προεγράφοντο δὲ οὐκ ἐν
 Ῥώμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ πόλει τῆς Ἰταλίας· καὶ
 φονευομένων οὔτε ναὸς ἦν καθαρὸς θεοῦ οὔτε ἐστία
 ξένιος οὔτε οἶκος πατρῶος, ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναιξὶ γαμε-
 25 ταῖς ἄνδρες ἐσφάττοντο καὶ παρὰ μητράσι παῖδες. Ἦσαν
 δὲ οἱ δι’ ὀργὴν ἀπολλύμενοι καὶ δι’ ἐχθρὰν οὐδὲν μέρος
 τῶν διὰ χρήματα σφαττομένων, ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐπήγει
 τοῖς κολάζουσιν, ὡς τόνδε μὲν ἀνήροικεν οἰκία μεγάλη,
 τόνδε δὲ κῆπος, ἄλλον ὕδατα θερμά. Κόιντος δὲ Αὐφή-
 30 λιος, ἀνὴρ ἀπράγμων καὶ τοσοῦτον αὐτῷ μετεῖναι τῶν
 κακῶν νομίζων, ὅσον ἄλλοις συναλγεῖν ἀτυχοῦσιν, εἰς
 ἀγορὰν ἐλθὼν ἀνεγίνωσκε τοὺς προγεγραμμένους· εὐ-

ρῶν δὲ ἑαυτὸν „Οἰμοὶ τάλας“ εἶπε „διώκει με τὸ ἐν Ἀλβανῶ χωρίον.“ Καὶ βραχὺ προελθὼν ὑπὸ τινος ἀπεσφάγη καταδιώξαντος.

XXXII. Ἐν τούτῳ δὲ Μάριος μὲν ἀλισκόμενος ἑαυτὸν διέφθειρε, Σύλλας δὲ εἰς Πραϊνεστὸν ἐλθὼν πρῶτα μὲν 5 ἰδίᾳ κατ' ἄνδρα κρῖνων ἐκόλαξεν, εἶτα ὡς οὐ σχολῆς οὐσης πάντας ἀθρόως εἰς ταὐτὸ συναγαγὼν, μυρίους καὶ δισχιλίους ὄντας, ἐκέλευσεν ἀποσφάττειν μόνῳ τῷ ξένῳ διδοὺς ἄδειαν. Ὁ δὲ εὐγενῶς πάνυ φήσας πρὸς αὐτόν, ὡς οὐδέποτε σωτηρίας χάριν εἴσεται τῷ φονεῖ τῆς πα- 10 τριδος, ἀναμιχθεὶς ἐκὼν συγκατεκόπη τοῖς πολίταις. Ἔδοξε δὲ καινότατον γενέσθαι τὸ περὶ Λεύκιου Κατιλί- ναν. Οὗτος γὰρ οὐπω τῶν πραγμάτων κεκριμένων ἀνηρηκῶς ἀδελφὸν ἐδεήθη τοῦ Σύλλα τότε προγράψαι τὸν ἄνθρωπον ὡς ζῶντα· καὶ προεγράφη. Τούτου δὲ τῷ 15 Σύλλα χάριν ἐκτίνων Μάρκον τινὰ Μάριον τῶν ἐκ τῆς ἐναντίας στάσεως ἀποκτείνας τὴν μὲν κεφαλὴν ἐν ἀγορᾷ καθεζομένῳ τῷ Σύλλα προσήνεγκε, τῷ δὲ περιρραντηρίῳ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐγγὺς ὄντι προσελθὼν ἀπενίψατο τὰς χεῖρας.

20

473 XXXIII. Ἐξω δὲ τῶν φονικῶν καὶ τὰ λοιπὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐλύπει. Δικτάτορα μὲν γὰρ ἑαυτὸν ἀνηγόρευσε, δι' ἐτῶν ἑκατὸν εἰκοσι τοῦτο τὸ γένος τῆς ἀρχῆς ἀναλαβών. Ἐψηφίσθη δὲ αὐτῷ πάντων ἄδεια τῶν γεγονότων, πρὸς δὲ τὸ μέλλον ἐξουσία θανάτου, δημεύσεως, κληρου- 25 χιῶν, κτίσεως, πορθήσεως, ἀφελέσθαι βασιλείαν, ᾧ βούλοιο χαρίσασθαι. Τὰς δὲ διαπράξεις τῶν δεδημευμένων οἰκῶν οὕτως ὑπερηφάνως ἐποιεῖτο καὶ δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος καθεζόμενος, ὥστε τῶν ἀφαιρέσεων ἐπαχθεστέρας αὐτοῦ τὰς δωρεὰς εἶναι, καὶ γυναιξὶν εὐμόρφους 30 καὶ λυρφοδοῖς καὶ μίμοις καὶ καθάρμασιν ἐξελευθερικοῖς ἔθνῶν χώρας καὶ πόλεων χαριζομένου προσόδους, ἐνίοις

δὲ γάμους ἀκουσίως ζευγνυμένων γυναικῶν. Πομπήϊον γέ τοι βουλόμενος οἰκειώσασθαι τὸν Μάγνον, ἣν μὲν εἶχε γαμετὴν ἀφείναι προσέταξεν, Αἰμιλλαν δὲ, Σκαύρου θυγατέρα καὶ Μετέλλης τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, ἀποσπάσας
 5 Μανίου Γλαβρίωνος ἐγκύμονα συνώκισεν αὐτῷ· ἀπέθανε δὲ ἡ κόρη παρὰ τῷ Πομπήϊῳ τίκτουσα. Λουκρητίου δὲ Ὀφέλλα τοῦ Μάριον ἐκπολιορκήσαντος αἰτουμένου καὶ μετιόντος ὑπατείαν πρῶτον μὲν ἐκώλυεν· ὡς δὲ ἐκεῖνος ὑπὸ πολλῶν σπουδαζόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέ-
 10 βαλε, πέμψας τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἑκατονταρχῶν ἀπέσφαξε τὸν ἄνδρα, καθεζόμενος αὐτὸς ἐπὶ βήματος ἐν τῷ Διοσκουρείῳ καὶ τὸν φόνον ἐφορῶν ἄνωθεν. Τῶν δὲ ἀνθρώπων τὸν ἑκατοντάρχην συλλαβόντων καὶ προσαγαγόντων τῷ βήματι, σιωπῆσαι κελεύσας τοὺς θορυβοῦντας
 15 αὐτὸς ἔφη κελεῦσαι τοῦτο καὶ τὸν ἑκατοντάρχην ἀφείναι προσέταξεν.

XXXIV. Ὁ μέντοι θρίαμβος αὐτοῦ τῇ πολυτελείᾳ καὶ καινότητι τῶν βασιλικῶν λαφύρων σοβαρὸς γενόμενος μεῖζονα κόσμον ἔσχε καὶ καλὸν θέαμα τοὺς φυγάδας. Οἱ
 20 γὰρ ἐνδοξότατοι καὶ δυνατώτατοι τῶν πολιτῶν ἕστεφνωμένοι παρείποντο, σωτήρα καὶ πατέρα τὸν Σύλλαν ἀποκαλοῦντες, ἅτε δὴ δι' ἐκεῖνον εἰς τὴν πατρίδα κατιόντες καὶ κομιζόμενοι παῖδας καὶ γυναῖκας. Ἦδη δὲ συνηρημένων ἀπάντων ἀπολογισμὸν ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν πράξεων
 25 ποιούμενος οὐκ ἐλάσσει σπουδῇ τὰς εὐτυχίας ἢ τὰς ἀνδραγαθίας κατηριθμεῖτο, καὶ πέρας ἐκέλευσεν ἑαυτὸν ἐπὶ τούτοις Εὐτυχῇ προσαγορεύεσθαι· τοῦτο γὰρ ὁ Φῆλιξ μάλιστα βούλεται δηλοῦν· αὐτὸς δὲ τοῖς Ἑλλησι γράφων καὶ χρηματίζων ἑαυτὸν Ἐπαφρόδιτον ἀνηγόρευε, καὶ
 30 παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς τροπαίοις οὕτως ἀναγράφεται· ΛΕΥΚΙΟΣ ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ΣΤΡΑΛΛΑΣ ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΣ.
 Ἔτι δὲ τῆς Μετέλλης παιδία τεκούσης δίδυμα τὸ μὲν ἄρ-

ρεν Φαῦστον, τὸ δὲ θῆλυ Φαῦσταν ὠνόμασε· τὸ γὰρ εὐ-
 τυχῆς καὶ ἰλαρὸν Ῥωμαῖοι φαῦστον καλοῦσιν. Οὕτω δὲ
 ἄρα οὐ ταῖς πράξεσιν ὡς τοῖς εὐτυχήμασιν ἐπίστευεν,
 ὥστε, παμπόλλων μὲν ἀνηρημένων ὑπ' αὐτοῦ, καινοτο-
 μίας δὲ γενομένης καὶ μεταβολῆς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης, 5
 ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν δῆμον ἀρχαιρεσιῶν ὑπα-
 τικῶν ποιῆσαι κύριον, αὐτὸς δὲ μὴ προσελθεῖν, ἀλλ' ἐν
 ἀγορᾷ τὸ σῶμα παρέχων τοῖς βουλομένοις ὑπεύθυνον
 ὥσπερ ἰδιώτης ἀναστρέφεσθαι. Καὶ τις παρὰ γνώμην
 αὐτοῦ θρασὺς ἀνὴρ καὶ πολέμιος ἐπίδοξος ἦν ὑπάτος αἰ- 10
 ρεθῆσεσθαι, Μάρκος Λέπιδος, οὐ δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ Πομ-
 πηῖω σπουδάζοντι καὶ δεομένῳ τοῦ δήμου χαριζομένου.
 Διὸ καὶ χαίροντα τῇ νίκῃ τὸν Πομπηῖον ὁ Σύλλας ἰδὼν
 ἀπιόντα καλέσας πρὸς ἑαυτὸν „Ὡς καλόν“ ἔφη „σοῦ τὸ
 πολίτευμα, ὃ νευαῖα, τὸ Κάτλου πρότερον ἀναγορεῦσαι 15
 Λέπιδον, τοῦ πάντων ἀρίστου τὸν ἐμπληκτότατον. Ὡρα
 μέντοι σοι μὴ καθεύδειν ὡς ἰσχυρότερον πεποιηκότι κατὰ
 74 σαυτοῦ τὸν ἀνταγωνιστήν.“ Τοῦτο μὲν οὖν ὁ Σύλλας
 ὥσπερ ἀπεθέσπισε· ταχὺ γὰρ ἐξυβρίσας ὁ Λέπιδος εἰς
 πόλεμον κατέστη τοῖς περὶ τὸν Πομπηῖον. 20

XXXV. Ἀποθύων δὲ τῆς οὐσίας ἀπάσης ὁ Σύλλας
 τῷ Ἡρακλεῖ δεκάτην ἐστίασεις ἐποίητο τῷ δήμῳ πολυτε-
 λείς· καὶ τοσοῦτον περιττὴ ἦν ἡ παρασκευὴ τῆς χρείας,
 ὥστε παμπληθῆ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὸν ποταμὸν
 ὄψα φικτεῖσθαι, πινεσθαι δὲ οἶνον ἐτῶν τεσσαράκοντα 25
 καὶ παλαιότερον. Διὰ μέσον δὲ τῆς θοίνης πολυημέρου
 γενομένης ἀπέθνησκεν ἡ Μετέλλα νόσῳ· καὶ τῶν ἱερέων
 τὸν Σύλλαν οὐκ ἐώντων αὐτῇ προσελθεῖν οὐδὲ τὴν οἰ-
 κίαν τῷ κῆδει μιανθῆναι, γραψάμενος διάλυσιν τοῦ γά-
 μου πρὸς αὐτήν ὁ Σύλλας ἐτιζῶσαν ἐκέλευσεν εἰς ἑτέραν 30
 οἰκίαν μετακομισθῆναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἀκριβῶς τὸ νό-
 μιμον ὑπὸ δεισιδαιμονίας ἐτήρησε· τὸν δὲ τῆς ταφῆς

ὀρίζοντα τὴν δαπάνην νόμον αὐτὸς εἰσηνηνοχῶς παρέβη, μηδεὸς ἀναλώματος φεισάμενος. Παρέβαινε δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς εὐτελείας τῶν δείπνων ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένα, πότοις καὶ συνδείπνοις τρυφᾶς καὶ βωμολοχίας 5 ἔχουσι παρηγορῶν τὸ πένθος. Ὀλίγων δὲ μηνῶν διαγενομένων ἦν μὲν θεὰ μονομάχων, οὐπω δὲ τῶν τόπων διακεκριμένων, ἀλλ' ἔτι τοῦ θεάτρου συμμιγοῦς ἀνδράσι καὶ γυναιξίν ὄντος, ἔτυχε πλησίον τοῦ Σύλλα καθεζομένη γυνὴ τὴν ὄψιν εὐπρεπῆς καὶ γένους λαμπροῦ· Με-
 10 σάλα γὰρ ἦν θυγάτηρ, Ὀρτησίου δὲ τοῦ φήτορος ἀδελφῆ, Οὐαλλερία δὲ τοῦνομα· συνεβεβήκει δὲ αὐτῇ νεωστὶ πρὸς ἄνδρα διάστασις. Αὕτη παρὰ τὸν Σύλλαν ἐξόπισθεν παραιοροενομένη τὴν τε χεῖρα πρὸς αὐτὸν ἀπηρεῖσατο καὶ κροκῦδα τοῦ ἱματίου σπᾶσασα παρῆλθεν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς
 15 χώραν. Ἐμβλέψαντος δὲ τοῦ Σύλλα καὶ θαυμάσαντος „Οὐδέν“ ἔφη „δεινόν, αὐτόκρατορ, ἀλλὰ βούλομαι τῆς σῆς ἀγῶ μικρὸν εὐτυχίας μεταλαβεῖν.“ Τοῦτο ἤκουσεν οὐκ ἀηδῶς ὁ Σύλλας, ἀλλὰ καὶ δῆλος εὐθύς ἦν ὑποκκνισμένος· ἠρώτα γὰρ ὑποπέμπων αὐτῆς ὄνομα, καὶ γέ-
 20 νος καὶ βίον ἐμάνθανεν. Ἐκ δὲ τούτων ῥίψεις ὁμμάτων ἐπ' ἀλλήλους ἐγίνοντο καὶ παρεπιστροφαι συνεχεῖς προσώπων καὶ μειδιαμάτων διαδόσεις, τέλος δὲ ὁμολογίαι καὶ συνθέσεις περὶ γάμων, ἐκείνη μὲν ἴσως ἄμεμπτοι, Σύλλας δέ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σῶφρονα καὶ γενναίαν, ἀλλ'
 25 οὐκ ἐκ σῶφρονος καὶ καλῆς ἔγνημεν ἀρχῆς, ὄψει καὶ λαμυρία μειρακίου δίκην παραβληθείς, ὑφ' ὧν τὰ αἰσχιστα καὶ ἀναιδέστατα πάθη κινεῖσθαι πέφυκεν.

XXXVI. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔχων ἐπὶ τῆς οἰκίας συνῆν μίμοις γυναιξὶ καὶ κιθαριστρίαις καὶ θυμελικοῖς
 30 ἀνθρώποις, ἐπὶ στιβάδων ἀφ' ἡμέρας συμπίνων. Οὗτοι γὰρ οἱ τότε παρ' αὐτῷ δυνάμενοι μέγιστον ἦσαν, Ρώσκιος ὁ κωμωδὸς καὶ Σῶριξ ὁ ἀρχιμῦμος καὶ Μητρόβιος ὁ λυ-

σιφδός, οὐ καίπερ ἐξώρου γενομένου διετέλει μέχρι παν-
 τὸς ἐρᾶν οὐκ ἀρνούμενος. Ὅθεν καὶ τὴν νόσον ἀπ' αἰτίας
 ἐλαφρᾶς ἀρξαμένην ἐξέθρεψε, καὶ πολὺν χρόνον ἤγγόει
 περὶ τὰ σπλάγχνα γεγονῶς ἔμπυος, ὑφ' ἧς καὶ τὴν σάρκα
 διαφθαρεῖσαν εἰς φθείρας μετέβαλε πᾶσαν, ὥστε πολλῶν 5
 δι' ἡμέρας ἅμα καὶ νυκτὸς ἀφαιρούντων μηδὲν εἶναι μέ-
 ρος τοῦ ἐπιγινομένου τὸ ἀποκρινόμενον, ἀλλὰ πᾶσαν
 ἐσθῆτα καὶ λουτρὸν καὶ ἀπόνιμα καὶ σιτίον ἀναπίμπλα-
 σθαι τοῦ ρεύματος ἐκείνου καὶ τῆς φθορᾶς· τοσοῦτον
 ἐξήνθει. Διὸ πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς ὕδωρ ἐνέβαινε 10
 ἐκκλύζων τὸ σῶμα καὶ ἀπορροπτόμενος. Ἦν δὲ οὐδὲν
 ὄφελος· ἐκράτει γὰρ ἡ μεταβολὴ τῷ τάχει καὶ περιεγί-
 νετο παντὸς καθαρμοῦ τὸ πλῆθος. Λέγεται δὲ τῶν μὲν
 πάνυ παλαιῶν Ἀκαστον φθειριάσαντα τὸν Πελίου τελευ-
 τῆσαι, τῶν δὲ ὑστέρων Ἀλκμᾶνα τὸν μελοποιὸν καὶ Φε- 15
 ρεκύδην τὸν θεολόγον καὶ Καλλισθένη τὸν Ὀλύμπιον· ἐν
 475 εἰρηκτῇ φρουρούμενον, ἔτι δὲ Μούκιον τὸν νομικόν. Εἰ
 δὲ δεῖ καὶ τῶν ἀπ' οὐδενὸς μὲν χρηστοῦ, γνωρίμων δὲ
 ἄλλως ἐπιμνησθῆναι, λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ
 πολέμου περὶ Σικελίαν δραπέτην, Εὐνουν ὄνομα, μετὰ 20
 τὴν ἄλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑπὸ φθειριάσεως ἀπο-
 θανεῖν.

XXXVII. Ὁ δὲ Σύλλας οὐ μόνον προέγνω τὴν εἰαυτοῦ
 τελευτήν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ γέγραφε περὶ αὐτῆς. Τὸ
 γὰρ εἰκοστὸν καὶ δεῦτερον τῶν ὑπομνημάτων πρὸ δυεῖν 25
 ἡμερῶν ἢ ἐτελεύτα γράφων ἐπαύσατο· καὶ φησι τοὺς
 [τε] Χαλδαίους αὐτῷ προσεπιεῖν, ὡς δεῖο βεβιωκότα καλῶς
 αὐτὸν ἐν ἀκμῇ τῶν εὐτυχημάτων καταστρέψαι· λέγει δὲ
 καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τεθνηκότα μικρὸν ἔμπροσθεν τῆς
 Μετέλλης φανῆναι κατὰ τοὺς ὕπνους ἐν ἐσθῆτι φαύλῃ 30
 παρεστῶτα καὶ δεόμενον τοῦ πατρὸς καύσασθαι τῶν
 φροντίδων, ἰόντα δὲ σὺν αὐτῷ παρὰ τὴν μητέρα Μετέλ-

λαν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀπραγμόνως ζῆν μετ' αὐτῆς. Οὐ μὲν
 ἐπαύσατό γε τοῦ πράττειν τὰ δημόσια. Δέκα μὲν γὰρ
 ἡμέραις ἔμπροσθεν τῆς τελευτῆς τοὺς ἐν Δικαιορχείᾳ
 στασιάζοντας διαλλάξας νόμον ἔγραψεν αὐτοῖς, καθ' ὃν
 5 πολιτεύονται· πρὸ μιᾶς δὲ ἡμέρας πυθόμενος τὸν ἄρ-
 χοντα Γράνιον, ὡς ὀφείλων δημόσιον χρέος οὐκ ἀποδί-
 δωσιν, ἀλλ' ἀναμένει τὴν αὐτοῦ τελευτήν, μετεπέμψατο
 τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ δωματίον· καὶ περιστήσας τοὺς
 ὑπηρέτας ἐκέλευσε πύγρην, τῇ δὲ κραυγῇ καὶ τῷ спа-
 10 ραγμῷ τὸ ἀπόστημα φήξας πλήθος αἵματος ἐξέβαλεν. Ἐκ
 δὲ τούτου τῆς δυνάμεως ἐπιλιπούσης διαγαγὼν τὴν νύ-
 κτα μοχθηρῶς ἀπέθανε, δύο παῖδας ἐκ τῆς Μετέλλης νη-
 πίους καταλιπών. Ἡ γὰρ Οὐάλλερία μετὰ τὴν τελευτὴν
 αὐτοῦ θυγάτριον ἀπεκύησεν, ἧ Πόστουμαν ἐκάλου·
 15 τοὺς γὰρ ὕστερον τῆς τῶν πατέρων τελευτῆς γενομένους
 οὕτω Ῥωμαῖοι προσαγορεύουσιν.

XXXVIII. Ὁρμησαν μὲν οὖν πολλοὶ καὶ συνέστησαν
 πρὸς Λέπιδον ὡς εἴρξοντες τὸ σῶμα κηδείας τῆς νενομι-
 σμένης· Πομπήιος δέ, καίπερ ἐγκαλῶν τῷ Σύλλᾳ (μόνον
 20 γὰρ αὐτὸν ἐν ταῖς διαθήκαις τῶν φίλων παρέλιπε), τοὺς
 μὲν χάριτι καὶ δεήσει, τοὺς δὲ ἀπειλῇ διακρουσάμενος
 εἰς Ῥώμην παρέπεμψε τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ταφαῖς ἀσφά-
 λειαν ἅμα καὶ τιμὴν παρέσχε. Λέγεται δὲ τοσοῦτο πλη-
 θος ἀρωμάτων ἐπενεγκεῖν τὰς γυναῖκας αὐτῷ, ὥστε ἄνευ
 25 τῶν ἐν φορήμασι δέκα καὶ διακοσίοις διακομιζομένων
 πλασθῆναι μὲν εἶδωλον εὐμέγεθες αὐτοῦ Σύλλα, πλα-
 σθῆναι δὲ καὶ φαβδουῶνον ἐκ τε λιβανωτοῦ πολυτελοῦς
 καὶ κινναμώμου. Τῆς δὲ ἡμέρας συννεφοῦς ἔωθεν οὐ-
 ρα, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες ἐνάτης ἡραν μόλις
 30 ὥρας τὸν νεκρόν. Ἀνέμου δὲ λαμπροῦ καταγίσαντος εἰς
 τὴν πυρὰν καὶ φλόγα πολλὴν ἐγείραντος ἔφθη τὸ σῶμα
 συγκομισθὲν ὅσον ἤδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης καὶ τοῦ

πυρὸς ἀπίοντος ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν ἄχρι νυκτός, ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συνθάπτειν παραμένουσαν. Τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεῶς ἐστὶ· τὸ δὲ ἐπίγραμμα φασὶν αὐτὸν ὑπογραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιόν ἐστιν, ὡς οὔτε τῶν φίλων τις αὐτὸν εὖ ποιῶν οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς ὑπερεβάλετο.

10

[ΛΥΣΑΝΔΡΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

I. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν τούτου διεληλύθαμεν βίον, ἴωμεν ἤδη πρὸς τὴν σύγκρισιν. Τὸ μὲν οὖν ἀφ' ἑαυτῶν ἀνέξησης ἀρχὴν λαβοῦσι μεγάλοις γενέσθαι κοινὸν ἀμφοτέροις ὑπῆρξεν, ἴδιον δὲ Λυσάνδρου τὸ βουλομένων τῶν πολιτῶν καὶ ὑγιαινόντων ὅσας ἔσχεν ἀρχὰς λαβεῖν, βιάσασθαι δὲ μηδὲν ἀκόντων μηδ' ἰσχυῖσαι παρὰ τοὺς νόμους.

20

Ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔλλαχε τιμῆς, ὥσπερ ἐν Ῥώμῃ τότε δισφραρμένον τοῦ δήμου καὶ νοσοῦντος αὐτοῖς τοῦ πολιτεύματος ἄλλος ἀλλαχόθεν ἀνίστατο δυνάστης. Καὶ οὐδὲν ἦν θαυμαστόν, εἰ Σύλλας ἤρχειν, ὅτε Γλαναῖαι καὶ Σατορνῖνοι Μετέλλους ἤλαννον ἐκ τῆς πόλεως, ὑπάτων δὲ ἀπεσφάττοντο παῖδες ἐν ἐκκλησίαις, ἀργυρίῳ δὲ καὶ χρυσίῳ τὰ ὄπλα παρελαμβάνον ἀνούμενοι τοὺς στρατευομένους, πυρὶ δὲ καὶ σιδήρῳ τοὺς νόμους ἐτίθεισαν βιαζόμενοι τοὺς ἀντιλέγοντας. Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ τὸν ἐν τοιούτοις πράγμασι μέγιστον ἰσχυῖσαι διαπραξάμενον, ἀλλὰ σημεῖον οὐ τίθειμαι τοῦ βέλτιστον εἶναι τὸ γενέσθαι πρῶτον οὔτω πονηρὰ πρα-

τούσης τῆς πόλεως. Ὁ δὲ ἀπὸ τῆς Σπάρτης εὐνομουμένης τότε μάλιστα καὶ σωφρονούσης ἐπὶ τὰς μεγίστας ἐκπεμπόμενος ἡγεμονίας καὶ πράξεις σχεδὸν ἀρίστων ἄριστος ἐκρίνετο καὶ πρῶτων πρῶτος. Ὄθεν ὁ μὲν πολλάκις 6 τὴν ἀρχὴν ἀποδοὺς τοῖς πολίταις ἀνέλαβε πολλάκις· διέμενε γὰρ ἡ τιμὴ τῆς ἀρετῆς ἔχουσα τὸ πρωτεῖον· ὁ δὲ ἄπαξ αἰρεθεὶς στρατεύματος ἡγεμῶν ἔτη συνεχῶς δέκα, νῦν μὲν ὑπατον, νῦν δὲ δικτάτορα ποιῶν ἑαυτὸν, αἰεὶ δὲ ὢν τύραννος, ἐν τοῖς ὅπλοις ἔμμενε.

- 10 II. Ἐπεχείρησε μὲν οὖν ὁ Λύσανδρος, ὡς εἴρηται, μεταστῆσαι τὰ περὶ τὴν πολιτείαν προότερον καὶ νομιμώτερον ἢ Σύλλας· πειθοὶ γάρ, οὐ δι' ὅπλων οὐδὲ πάντα συλλήβδην ἀναιρῶν, ὥσπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' αὐτὴν ἐπανορθοῦμενος τὴν κατάστασιν τῶν βασιλέων· ὃ καὶ φύσει 15 πού δίκαιον ἐδόκει, τὸν ἐξ ἀρίστων ἄριστον ἄρχειν ἐν πόλει τῆς Ἑλλάδος ἡγουμένη δι' ἀρετὴν, οὐ δι' εὐγένειαν. Ὡσπερ γὰρ κυνηγὸς οὐ ζητεῖ τὸ ἐκ κυνός, ἀλλὰ κύνα, καὶ ἵππικὸς ἵππου, οὐ τὸ ἐξ ἵππου· τί γάρ, ἂν ἐξ ἵππου ἡμίονος γένηται; οὕτως ὁ πολιτικὸς ἀμαρτήσεται 20 τοῦ παντός, ἐὰν μὴ ζητῇ τὸν ἄρχοντα τίς ἐστίν, ἀλλὰ ἐκ τίνος. Αὐτοὶ γέ τοι Σπαρτιάται βασιλεύοντας ἐνίοις ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικούς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. Εἰ δὲ κακία καὶ μετὰ γένους ἄτιμον, οὐδ' ἀρετὴ δι' εὐγένειαν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῆς ἐντιμον. Αἰ 25 τοίνυν ἀδικίαι τῶ μὲν ὑπὲρ φίλων, τῶ δ' ἄχρι φίλων ἐπράχθησαν. Λύσανδρος μὲν γὰρ ὁμολογεῖται τὰ πλείστα διὰ τοὺς ἐταίρους ἐξαμαρτεῖν καὶ τὰς πλείστας σφραγὰς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων ἀπεργάσασθαι δυνάστείας καὶ τυραννίδος· Σύλλας δὲ καὶ Πομπηίου περιέκοψε τὸ στρα- 30 τιωτικὸν φθονήσας, καὶ Δολοβέλλα τὴν ναυαρχίαν ἐπεχείρησε δοῦν ἀφελίσθαι, καὶ Λουκρήτιον Ὀφέλλαν ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὑπατεῖαν μνώμενου ἐν ὀφθαλμοῖς

ἀποσφάξει προσέταξε, φρίκην καὶ δέος ἐμποιῶν πρὸς αὐτὸν ἀνθρώποις ἅπασι διὰ τῆς τῶν φιλτάτων ἀναιρέσεως.

III. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἢ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰ χρήματα σπουδῇ δείκνυσι τοῦ μὲν ἡγεμονικῆν, τοῦ δὲ τυραννικῆν 5 τὴν προαίρεσιν οὐσαν. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν ἀκόλαστον οὐδὲ μειρακιῶδες ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει τηλικαύτῃ φαίνεται διαπεπραγμένος, ἀλλ', εἰ δὴ τις ἄλλος, ἐκπεφευγὸς τουτὶ τὸ περιλακτον· Οἴκοι λέοντες, ἐν ὑπαίθρῳ δὲ ἀλώπεκες· οὕτω σάφρονα καὶ Λακωνικῆν καὶ κεκολασμένην ἐπε- 10 δείκνυτο πανταχοῦ τὴν δίαιταν. Ὁ δὲ οὔτε νέος ὢν περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐμετρίαζε διὰ τὴν πενίαν οὔτε γηράσας διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τοὺς περὶ γάμων καὶ σωφροσύνης εἰσηγεῖτο νόμους τοῖς πολίταις αὐτὸς ἐρῶν καὶ μοιχεύων, ὡς φησι Σαλούστιος. Ὅθεν οὕτω τὴν πόλιν πτωχὴν καὶ 15 κενὴν ἐποίησε χρημάτων, ὥστε ταῖς συμμαχίσι καὶ φίλαις πόλεσιν ἀργυρίου πωλεῖν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀντονομίαν, καίτοι τοὺς πολυαργυρωτάτους οἴκους καὶ μεγίστους ὁσημέραι δημεύοντος αὐτοῦ καὶ ἀποκηρύττοντος. Ἀλλὰ μέτρον οὐδὲν ἦν τῶν ῥιπτουμένων καὶ καταχορη- 20 γουμένων εἰς τοὺς κόλακας. Τίνα γὰρ εἰκὸς εἶναι λογι- 477 σμὸν ἢ φειδῶ πρὸς τὰς παρ' οἴνου συνουσίας αὐτοῦ καὶ χάριτας, ὅς ἐν φανερῷ ποτε τοῦ δήμου περιεστῶτος οὐσίαν μεγάλην διαπιπράσκων τιμῆς τῆς τυχοῦσης εἰς ἓνα τῶν φίλων ἐκέλευε κατακηρύσσειν, ἑτέρου δὲ τὴν τιμὴν 25 ὑπερβαλομένου καὶ τοῦ κήρυκος τὸ προστεθὲν ἀγορεύσαντος διηγανάκτησε „Δεινὰ γε, ὦ φίλοι πολῖται, καὶ τυραννικὰ πάσχω“ φάμενος „εἰ τὰ ἐμὰ μοι λάφυρα διαθέσθαι μὴ ἔξεστιν ὡς βούλομαι.“ Λύσανδρος δὲ καὶ τὰς αὐτῷ δοθείσας δωρεὰς μετὰ τῶν ἄλλων ἀπέπεμψε τοῖς 30 πολίταις. Καὶ οὐκ ἐπαινῶ τὸ ἔργον· ἴσως γὰρ ἐβλάψε τῆ κτήσει τῶν χρημάτων τὴν Σπάρτην οὗτος ὅσον οὐκ

ἔβλαψε τῇ ἀφαιρέσει τὴν Ῥώμην ἐκείνος· ἀλλὰ τεκμήριον τοῦτο ποιοῦμαι τῆς ἀφιλοπλουτίας τοῦ ἀνδρός. Ἴδιον δέ τι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἐκάτερος ἔπαθε. Σύλλας μὲν γὰρ ἀκόλαστος ὢν καὶ πολυτελεῆς ἐσωφρόνισε τοὺς πολίτας, Λύσανδρος δ' ὢν αὐτὸς ἀπείχετο παθῶν ἐνέπλησε τὴν πόλιν, ὥστε ἀμαρτάνειν τὸν μὲν αὐτὸν ὄντα χείρονα τῶν ἰδίων νόμων, τὸν δὲ αὐτοῦ χείρονας ἀπεργαζόμενον τοὺς πολίτας· δεῖσθαι γὰρ ἐδίδαξε τὴν Σπάρτην ὢν αὐτὸς ἔμαθε μὴ προσδεῖσθαι. Καὶ τὰ μὲν
10 πολιτικὰ ταῦτα.

IV. Πολέμων δὲ ἀγῶσι καὶ στρατηγικαῖς πράξεσι καὶ πλήθει τροπαίων καὶ μεγέθει κινδύνων ἀσύγκριτος ὁ Σύλλας. Ὁ μέντοι γε δύο νίκας ἐξηνέγκατο ναυμαχίαις δυοσί· προσθήσω δὲ αὐτῷ τὴν Ἀθηνῶν πολιορκίαν, 15 ἔργῳ μὲν οὐ μεγάλην, τῇ δὲ δόξῃ λαμπροτάτην γενομένην. Τὰ δ' ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Ἀλιάρτῳ δυστυχία μὲν ἴσως ἐπράχθη τινί, κακοβουλίᾳ δὲ προσέοικεν οὐκ ἀναμείναντος ὅσον οὐπω παροῦσαν ἐκ Πλαταιῶν τὴν μεγάλην τοῦ βασιλέως δύναμιν, ἀλλὰ θυμῷ καὶ φιλοτιμίᾳ παρὰ και-
20 ρὸν ὠσαμένου πρὸς τὸ τεῖχος, ὥστε τοὺς τυχόντας ἀνθρώπους ἐκπηδήσαντας ἐν οὐδενὶ λόγῳ καταβαλεῖν αὐτόν. Οὐ γὰρ ὡς Κλεόμβροτος ἐν Δεύκτροις ἀντερείδων ἐπικειμένοις τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ ὡς Κῦρος οὐδὲ ὡς Ἐπαμεινώνδας κατέχων ἐγκεκλικότας καὶ τὸ νίκημα βεβαιού-
25 μενος πληγῇ καιρῖα περιέπεσεν· ἀλλ' οὗτοι μὲν βασιλέων καὶ στρατηγῶν θάνατον ἀπέθνησκον, Λύσανδρος δὲ πελαστοῦ καὶ προδρόμου δίκην ἀκλεῶς παραναλώσας ἑαυτὸν ἐμαρτύρησε τοῖς παλαιοῖς Σπαρτιαταῖς, ὅτι καλῶς ἐφυλάττοντο τὰς τειχομαχίας, ἐν αἷς οὐχ ὑπ' ἀνδρός
30 μόνου τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ παιδὸς καὶ γυναικὸς ἀποθανεῖν ἂν συντύχοι πληγέντα τὸν κράτιστον, ὥσπερ τὸν Ἀχιλλεῖα φασὶν ὑπὸ τοῦ Πάριδος ἐν ταῖς πύλαις

ἀναιρεθῆναι. Σύλλας μὲν οὖν ὄσας ἐκ παρατάξεως ἐνί-
 κησε νίκας καὶ κατέβαλε μυριάδας πολεμίων οὐδὲ ἀριθ-
 μῆσαι φάδιόν ἐστιν· αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην δις εἶλε καὶ
 τὸν Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων οὐ λιμῶ καθάπερ Λύσανδρος,
 ἀλλὰ πολλοῖς ἀγῶσι καὶ μεγάλοις ἐκβαλῶν Ἀρχέλαον ἐκ
 τῆς γῆς ἐπὶ τὴν θάλατταν κατέσχευε. Ἔστι δὲ μέγα καὶ τὸ
 τῶν ἀντιστρατήγων. Τρυφὴν γὰρ οἶμαι καὶ παιδιὰν πρὸς
 Ἀντίοχον διανουμαχεῖν τὸν Ἀλκιβιάδου κυβερνήτην καὶ
 Φιλοκλέα τὸν Ἀθηναίων ἐξαπατᾶν δημαγωγὸν,

ἄδοξον, ἄκραν γλώσσαν ἠκονημένον·

10

οὓς οὐκ ἂν ἱπποκόμῳ Μιθριδάτης οὐδὲ φραβδούχῳ Μά-
 ριος ἤξιωσε παραβαλεῖν τῶν ἑαυτοῦ. Τῶν δὲ πρὸς Σύλ-
 λαν ἀνταραμένων δυναστῶν, ὑπάτων, στρατηγῶν, δημα-
 γωγῶν, ἵνα τοὺς ἄλλους ἐάσω, τίς ἦν Ῥωμαίων Μαρίου
 φοβερώτερος ἢ Μιθριδάτου βασιλέων δυνατώτερος ἢ 15
 Λαμπωνίου καὶ Τελεσίνου τῶν Ἰταλικῶν μαχιμώτερος;
 ὧν ἐκεῖνος τὸν μὲν ἐξέβαλε, τὸν δὲ ὑπέταξε, τοὺς δὲ ἀπέ-
 κτεινε.

V. Τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὡς ἐγὼ νομίζω, τῶν εἰ-
 478 ρημένων ἐκεῖνό ἐστιν, ὅτι Λύσανδρος μὲν κατῴρθου 20
 πάντα τῶν οἴκοι συναγωνιζομένων, Σύλλας δὲ φυγὰς
 ὧν καὶ κατεστασιασμένος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καθ' ὃν χρό-
 νον ἠλαύνετο μὲν αὐτοῦ γυνή, κατεσκάπτετο δὲ οἰκία,
 φίλοι δὲ ἀπέθνησκον, αὐτὸς ἐν Βοιωτίᾳ ταῖς ἀναριθμή-
 τοις μυριάσι παρατασσόμενος καὶ κινδυνεύων ὑπὲρ τῆς 25
 πατρίδος ἴστη τρόπαιον, καὶ Μιθριδάτῃ συμμαχίαν δι-
 δόντι καὶ δύναμιν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς οὐδὲν οὐδαμῆ μαλα-
 κὸν ἐνέδωκεν οὐδὲ φιλάνθρωπον, ἀλλ' οὐδὲ προσεῖπεν
 οὐδὲ τὴν δεξιὰν ἐνέβαλε πρότερον ἢ πνθῆσθαι παρόν-
 τος, ὅτι καὶ τὴν Ἀσίαν ἀφίησι καὶ τὰς ναῦς παραδίδωσι 30
 καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἐξίσταται καὶ Βιθυνίας καὶ Καππα-
 δοκίας. Ὡν οὐδὲν ὄλως δοκεῖ Σύλλας κάλλιον ἔργον οὐδὲ

ἀπὸ μελζονος εἰργάσθαι φρονήματος, ὅτι τὸ κοινὸν τοῦ οἰκείου πρόσθεν θέμενος καὶ καθάπερ οἱ γενναῖοι κύνες οὐκ ἀνεῖς τὸ δῆγμα καὶ τὴν λαβὴν πρότερον ἢ τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀπειπεῖν, τότε πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ἄμυναν ὤρμησεν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς Ἀθήνας ἔχει τινα φοπὴν εἰς ἥθους σύγκρισιν· εἶπε Σύλλας μὲν ὑπὲρ τῆς Μιθριδάτου δυνάμεως καὶ ἡγεμονίας πολεμήσασαν αὐτῷ τὴν πόλιν ἐλὼν ἐλευθέραν ἄφηκε καὶ αὐτόνομον, Λύσανδρος δὲ τοσαύτης ἡγεμονίας καὶ ἀρχῆς ἐκπεσοῦσαν 10 οὐκ ᾤκτειρεν, ἀλλὰ καὶ τὴν δημοκρατίαν ἀφελόμενος ὠμοτάτους αὐτῇ καὶ παρανόμους ἀπέδειξε τοὺς τυράννους. Ὡρα δὴ σκοπεῖν, μὴ οὐ πολὺ τάληθοῦς διαμαρτάνωμεν ἀποφαινόμενοι πλέονα μὲν κατωρθωκέναι Σύλλαν, ἐλάττονα δὲ ἐξημαρτηκέναι Λύσανδρον, καὶ τῷ μὲν ἐγκρα- 15 τείας καὶ σωφροσύνης, τῷ δὲ στρατηγίας καὶ ἀνδρείας ἀποδιδόντες τὸ πρωτεῖον.

20

K I M Ω N.

I. Περιπόλτας ὁ μάντις ἐκ Θετταλίας εἰς Βοιωτίαν 25 Ὀφέλταν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῷ λαοὺς καταγαγὼν γένος εὐδοκιμῆσαν ἐπὶ πολλοὺς χρόνους κατέλιπεν, οὗ τὸ πλεῖστον ἐν Χαιρωνείᾳ κατῴκησεν, ἣν πρώτην πόλιν ἔσχον ἐξελάσαντες τοὺς βαρβάρους. Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν ἀπὸ τοῦ γένους φύσει μάχιμοι καὶ ἀνδρώδεις 30 γενόμενοι καταναλώθησαν ἐν ταῖς Μηδικαῖς ἐπιδρομαῖς καὶ τοῖς Γαλατικοῖς ἀγῶσιν ἀφειδήσαντες ἑαυτῶν· λείπεται δὲ παῖς ὀρφανὸς γουέων, ὄνομα Δάμων, παρωνύ-

μιον δὲ Περιπόλτας, πολὺ δὴ τι καὶ σώματος κάλλει καὶ
 ψυχῆς φρονήματι τοὺς καθ' αὐτὸν ὑπεραίρων νέους,
 ἄλλως δ' ἀπαίδευτος καὶ σκληρὸς τὸ ἦθος. Τούτου Ῥω-
 μαῖος ἡγεμῶν σπείρας τινὸς ἐν Χαιρωνεῖα διαχειμαζού-
 σης ἐρασθεῖς ἄρτι τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παρηλλαχότος, 5
 479 ὡς οὐκ ἐπειθε πειρῶν καὶ διδούς, δῆλος ἦν οὐκ ἀφεξό-
 μενος βίας, ἅτε δὴ καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν τότε λυπρὰ
 πρακτούσης καὶ διὰ μικρότητα καὶ πενίαν παρορωμένης.
 Τοῦτο δὴ δεδιὼς ὁ Δάμων, καὶ τὴν πειραν αὐτὴν δι' ὀρ-
 γῆς πεποιημένος, ἐπεβούλευε τῷ ἀνδρὶ καὶ συνίστη τῶν 10
 ἡλικιωτῶν τινὰς ἐπ' αὐτόν, οὐ πολλοὺς ἔνεκα τοῦ λαθεῖν,
 ἀλλ' οἱ σύμπαντες ἐκκαίδεκα γενόμενοι χρίονται μὲν αἰ-
 θάλῳ τὰ πρόσωπα νυκτός, ἐμπιόντες δὲ ἄκρατον ἄμ.
 ἡμέρα προσπίπτουσι τῷ Ῥωμαίῳ κατ' ἀγορὰν θύοντι, καὶ
 καταβαλόντες αὐτόν τε καὶ τῶν περὶ αὐτόν οὐκ ὀλίγους 15
 ἐκ τῆς πόλεως μετέστησαν. Γενομένης δὲ ταραχῆς ἡ τῶν
 Χαιρωνέων βουλὴ συνελθοῦσα θάνατον αὐτῶν κατέγνω-
 καὶ τοῦτο ἦν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀπολόγημα πρὸς τοὺς Ῥω-
 μαίους. Ἐσπέρας δὲ τῶν ἀρχόντων, ὥσπερ ἔθος ἐστὶ,
 κοινῇ δεικνούντων οἱ περὶ τὸν Δάμωνα παρεισπεσόντες 20
 εἰς τὸ ἀρχεῖον ἀπέσφαξαν αὐτοὺς καὶ πάλιν ᾤχοντο φευ-
 γοντες ἐκ τῆς πόλεως. Ἐτυχε δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας
 Λεύκιος Λούκουλλος ἐπὶ τινα πράξιν μετὰ δυνάμεως
 παρερχόμενος. Ἐπιστήσας δὲ τὴν πορείαν καὶ τῶν γεγο-
 νότων προσφάτων ὄντων ἐξέτασιν ποιησάμενος εὗρε τὴν 25
 πόλιν οὐθενὸς αἰτίαν, ἀλλὰ μᾶλλον συνηδικημένην· καὶ
 τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν ἀπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ. Τὸν
 δὲ Δάμωνα ληστεῖαις καὶ καταδρομαῖς πορθεῖντα τὴν
 χώραν καὶ τῇ πόλει προσκείμενον ὑπηγάγοντο πρεσβεί-
 αις καὶ ψηφίσμασι φιλανθρώποις οἱ πολλοὶ, κατελθόντα 30
 δὲ γυμνασίαρχον κατέστησαν· εἶτ' ἀλειφόμενον ἐν τῷ
 πυριατηρίῳ διέφθειραν. Ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον εἰδώλων

τινῶν ἐν τῷ τόπῳ προφαινομένων καὶ στεναγμαῶν ἑξακουομένων, ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν λέγουσι, τὰς θύρας ἀνοικοδόμησαν τοῦ πυριατηρίου· καὶ μέχρι νῦν οἱ τῷ τόπῳ γειτνιῶντες οἴονται τινὰς ὄψεις καὶ φωνὰς ταραχώδεις 5 φέρεσθαι. Τοὺς δ' ἀπὸ τοῦ γένους αὐτοῦ (διασώζονται γὰρ ἔτι, μάλιστα τῆς Φωκίδος περὶ Στείριον, αἰολίζοντες) ἀσβολωμένους καλοῦσι διὰ τὸ τὸν Δάμωνα πρὸς τὸν φόνον ἀσβόλῳ χρισάμενον ἐξελεῖν.

II. Ἐπεὶ δ' ἀστυγείτονες ὄντες Ὀρχομένιοι καὶ διά-
10 φοροὶ τοῖς Χαιρωνεῦσιν ἐμισθώσαντο Ῥωμαϊκὸν συγκοφάντην, ὃ δ' ὡσπερ ἑνὸς ἀνθρώπου τὸ τῆς πόλεως ὄνομα κατενεγκῶν ἐδίωκε φόνου τῶν ὑπὸ τοῦ Δάμωνος ἀνηρημένων, ἣ δὲ κρίσις ἦν ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Μακεδονίας (οὐπω γὰρ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ῥωμαῖοι στρατηγούς διε-
15 πέμποντο), οἱ λέγοντες ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐπεκαλοῦντο τὴν Λουκούλλου μαρτυρίαν, γράψαντος δὲ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς Λούκουλλον ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε ἀληθῆ, καὶ τὴν δίκην οὕτως ἀπέφυγεν ἢ πόλις κινδυνεύουσα περὶ τῶν μεγίστων. Ἐκείνοι μὲν οὖν οἱ τότε σωθέντες εἰκόνα
20 τοῦ Λουκούλλου λιθίνην ἐν ἀγορᾷ παρὰ τὸν Διόνυσον ἀνέστησαν, ἡμεῖς δ' εἰ καὶ πολλαῖς ἡλικίαις λειπόμεθα, τὴν μὲν χάριν οἴομεθα διατείνειν καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς νῦν ὄντας, εἰκόνα δὲ πολὺ καλλίονα νομίζοντες εἶναι τῆς τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον ἀπομιμουμένης τὴν τὸ ἦθος καὶ
25 τὸν τρόπον ἐμφανίζουσαν, ἀναληφόμεθα τῇ γραφῇ τῶν παραλλήλων βίων τὰς πράξεις τοῦ ἀνδρός, ἀληθοῦς δὲ μαρτυρίας οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐκεῖνος ἤξιωσε μισθὸν λαβεῖν ψευδῆ καὶ πεπλασμένην ὑπὲρ αὐτοῦ διήγησιν. Ὡσπερ
30 γὰρ τοὺς τὰ καλὰ καὶ πολλὴν ἔχοντα χάριν εἶδη ξυγραφούντας, ἂν προσῆ τι μικρὸν αὐτοῖς δυσχερές, ἀξιοῦμεν μῆτε παραλιπεῖν τοῦτο τελέως μῆτε ἐξακριβοῦν· τὸ μὲν

γὰρ αἰσχρὰν, τὸ δ' ἀνομοίαν παρέχεται τὴν ὄψιν· οὕτως, ἐπεὶ χαλεπὸν ἔστι, μᾶλλον δ' ἴσως ἀμήχανον, ἀμεμφῆ
 480 καὶ καθαρὸν ἀνδρὸς ἐπιδειξάι βίον, ἐν τοῖς καλοῖς ἀνα-
 πληρωτέον ὥσπερ ὁμοιότητα τὴν ἀλήθειαν. Τὰς δ' ἐκ
 πάθους τινὸς ἢ πολιτικῆς ἀνάγκης ἐπιτροφεύσας ταῖς 5
 πράξεσιν ἀμαρτίας καὶ κήρας ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς
 τινος ἢ κακίας πονηρεύματα νομίζοντας οὐ δεῖ πάνυ προ-
 θυμῶς ἐναποσημαίνειν τῇ ἱστορίᾳ καὶ περιττῶς, ἀλλ'
 ὥσπερ αἰδουμένους ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, εἰ κα-
 λὸν οὐδὲν εἰλικρινὲς οὐδ' ἀναμφισβήτητον εἰς ἀρετὴν 10
 ἦθος γεγονὸς ἀποδίδωσιν.

III. Ὁ δ' οὖν Λούκουλλος ἐδόκει σκοποῦσιν ἡμῖν τῷ
 Κίμωνι παραβλητέος εἶναι. Πολεμικοὶ γὰρ ἀμφοτέρω
 καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους λαμπροί, πρῶτοι δὲ τὰ πολιτικὰ
 καὶ μάλιστα τῶν ἐμφυλίων στάσεων ἀναπνοὴν ταῖς πα- 15
 τρισὶ παρασχόντες, ἕκαστος δὲ τις αὐτῶν στήσαντες τρό-
 πια καὶ νίκας ἀνελόμενοι περιβοήτους. Οὔτε γὰρ Ἑλ-
 λήνων Κίμωνος οὔτε Ῥωμαίων Λουκούλλου πρότερος
 οὐδεὶς οὕτω μακρὰν πολεμῶν προῆλθεν, ἔξω λόγου τι-
 θεμένων τῶν καθ' Ἡρακλέα καὶ Διόνυσον, εἰ τέ τι Περ- 20
 σέως πρὸς Αἰθίοπας ἢ Μήδους καὶ Ἀρμενίους ἢ Ἰάσονος
 ἔργον ἀξιοπίστον ἐκ τῶν τότε χρόνων μνήμη φερόμενον
 εἰς τοὺς νῦν ἀφίεται. Κοινὸν δὲ πῶς αὐτῶν καὶ τὸ ἀτε-
 λὲς γέγονε τῆς στρατηγίας, ἑκατέρου μὲν συντρίψαντος,
 οὐδετέρου δὲ καταλύσαντος τὸν ἀνταγωνιστὴν. Μάλι- 25
 στα δ' ἢ περὶ τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς φιλανθρωπίας ταύ-
 τας ὑγρότης καὶ δαψίλεια καὶ τὸ νεαρὸν καὶ ἀνεμμένον
 ἐν τῇ διαίτῃ παραπλήσιον ἐπ' ἀμφοτέρων ἰδεῖν ὑπάρχει.
 Παραλείπομεν δ' ἴσως καὶ ἄλλας τινὰς ὁμοιότητας, ἃς οὐ
 χαλεπὸν ἐκ τῆς διηγήσεως αὐτῆς συναγαγεῖν. 30

IV. Κίμων ὁ Μιλτιάδου μητρὸς ἦν Ἠγησιπύλης, γέ-
 νος Θράττης, θυγατρὸς Ὀλόρου τοῦ βασιλέως, ὡς ἐν τοῖς

Ἀρχελάου καὶ Μελανθίου ποιήμασιν εἰς αὐτὸν Κίμωνα
 γεγραμμένοις ἰστόρηται. Διὸ καὶ Θουκυδίδης ὁ ἱστορι-
 κὸς τοῖς περὶ Κίμωνα κατὰ γένος προσήκων Ὀλόρου τε
 πατρὸς ἦν, εἰς τὸν πρόγονον ἀναφέροντος τὴν ὀμωνυμίαν,
 5 καὶ τὰ χρυσεῖα περὶ τὴν Θράκην ἐπέκμητο. Καὶ τελευ-
 τῆσαι μὲν ἐν τῇ Σμακτῇ ὕλη (τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς Θράκης
 χωρίον) λέγεται φονευθεὶς ἐκεῖ, μνήμα δ' αὐτοῦ τῶν
 λειψάνων εἰς τὴν Ἀττικὴν κομισθέντων ἐν τοῖς Κιμω-
 νεῖοις δεῖκνυται παρὰ τὸν Ἑλπινίκης τῆς Κίμωνος ἀδελ-
 10 φῆς τάφον. Ἀλλὰ Θουκυδίδης μὲν Ἀλιμούσιος γέγονε
 τῶν δῆμων, οἱ δὲ περὶ τὸν Μιλτιάδην Λακιάδαι. Μιλ-
 τιάδης μὲν οὖν πεντήκοντα ταλάντων ὀφλῶν δίκην καὶ
 πρὸς τὴν ἔκτισιν εἰρχθεὶς ἐτελεύτησεν ἐν τῷ δεσμωτη-
 ρίῳ, Κίμων δὲ μειράκιον παντάπασιν ἀπολειφθεὶς μετὰ
 15 τῆς ἀδελφῆς ἔτι κόρης οὔσης καὶ ἀγάμου τὸν πρῶτον
 ἠδόξει χρόνον ἐν τῇ πόλει καὶ κακῶς ἤκουεν ὡς ἄτακτος
 καὶ πολυπότης καὶ τῷ πάππῳ Κίμωνι προσεοικῶς τὴν
 φύσιν, ὃν δι' εὐθδειῖαν φασὶ Κοάλεμον προσαγορευθεῖ-
 ναι. Στησίμβροτος δ' ὁ Θάσιος περὶ τὸν αὐτὸν ὁμοῦ τι
 20 χρόνον τῷ Κίμωνι γεγονῶς φησὶν αὐτὸν οὔτε μουσικὴν
 οὔτε ἄλλο τι μάθημα τῶν ἐλευθερίων καὶ τοῖς Ἑλλησιν
 ἐπιχωριαζόντων ἐκδιδαχθῆναι, δεινότητός τε καὶ στωμυ-
 λίας Ἀττικῆς ὄλωσ ἀπηλλάχθαι, καὶ τῷ τρόπῳ πολὺ τὸ
 γενναῖον καὶ ἀληθῆς ἐνυπάρχειν, καὶ μᾶλλον εἶναι Πελο-
 25 ποννήσιον τὸ σῆμα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός,
 φαῦλον, ἀκομψον, τὰ μέγιστ' ἀγαθόν,
 κατὰ τὸν Εὐριπίδειον Ἡρακλέα· ταῦτα γὰρ ἐστὶ τοῖς ὑπὸ
 τοῦ Στησιμβρότου γεγραμμένοις ἐπειπεῖν. Ἐτι δὲ νέος
 ὢν αἰτίαν ἔσχε πλησιάζειν τῇ ἀδελφῇ. Καὶ γὰρ οὐδ' ἄλ-
 30 λως τὴν Ἑλπινίκην εὐτακτὸν τινα γεγονέναι λέγουσιν,
 ἀλλὰ καὶ πρὸς Πολύγνωτον ἐξαμαρτεῖν τὸν ζωγράφον·
 καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐν τῇ Πεισιανακτεῖῳ τότε καλου-

81 μένη, Ποικίλη δὲ νῦν στοᾶ, γράφοντα τὰς Τρωάδας τὸ τῆς Λαοδίκης ποιῆσαι πρόσωπον ἐν εἰκόνι τῆς Ἑλπινί-
κης. Ὁ δὲ Πολύγνωτος οὐκ ἦν τῶν βαναύσων οὐδ' ἀπ' ἐργολαβίας ἔγραφε τὴν στοάν, ἀλλὰ προῖκα, φιλοτιμού-
μενος πρὸς τὴν πόλιν, ὡς οἱ τε συγγραφεῖς Ἱστοροῦσι 5
καὶ Μελάνθιος ὁ ποιητὴς λέγει τὸν τρόπον τοῦτον·

αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγοράν τε

Κεκροπίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

Εἰσὶ δ' οὐ τὴν Ἑλπινίκην οὐ κρύφα τῷ Κίμωνι, φανερωῶς
δὲ γημαμένην συνοικῆσαι λέγουσιν, ἀξίου τῆς εὐγενείας 10
νυμφίου διὰ τὴν πενίαν ἀποροῦσαν· ἐπεὶ δὲ Καλλίας
τῶν εὐπόρων τις Ἀθήνησιν ἐρασθεῖς προσῆλθε τὴν ὑπὲρ
τοῦ πατρὸς καταδίκην ἐκτίνειν ἔτοιμος ὢν πρὸς τὸ δημό-
σιον, αὐτὴν τε πεισθῆναι καὶ τὸν Κίμωνα τῷ Καλλία
συνοικίσει τὴν Ἑλπινίκην. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅπως φαί- 15
νεται τοῖς περὶ τὰς γυναῖκας ἐρωτικοῖς ὁ Κίμων ἔνοχος
γενέσθαι. Καὶ γὰρ Ἀστερίας τῷ γένει Σαλαμινίας καὶ
πάλιν Μνήστρας τινὸς ὁ ποιητὴς Μελάνθιος μνημονεύει
πρὸς τὸν Κίμωνα παίξων δι' ἐλεγεῖας, ὡς σπουδαζομένων
ὑπ' αὐτοῦ. Δῆλος δ' ἐστὶ καὶ πρὸς Ἰσοδίκην τὴν Εὐρυ- 20
πτολέμου μὲν θυγατέρα τοῦ Μεγακλέους, κατὰ νόμους δ'
αὐτῷ συμβιώσασαν ὁ Κίμων ἐμπαθέστερον διατεθεῖς καὶ
δυσφορήσας ἀποθανούσης, εἴ τι δεῖ τεκμαίρεσθαι ταῖς
γεγραμμέναις ἐπὶ παρηγορίᾳ τοῦ πένθους ἐλεγεῖαις πρὸς
αὐτόν, ὢν Παναίτιος ὁ φιλόσοφος οἶεται ποιητὴν γεγο- 25
νῆναι τὸν φυσικὸν Ἀρχέλαον, οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς χρό-
νοις εἰκάξων.

V. Τὰ δ' ἄλλα πάντα τοῦ ἥθους ἀγαστὰ καὶ γενναῖα
τοῦ Κίμωνος. Οὔτε γὰρ τόλμη Μιλτιάδου λειπόμενος
οὔτε συνέσει Θεμιστοκλέους, δικαιοτέρος ἀμφοῖν ὁμολο- 30
γεῖται γενέσθαι, καὶ ταῖς πολεμικαῖς οὐδὲ μικρὸν ἀπο-
δέων ἀρεταῖς ἐκείνων ἀμήχανον ὅσον ἐν ταῖς πολιτικαῖς

ὑπερβαλέσθαι νέος ὢν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος. Ὅτε
 γὰρ τὸν δῆμον ἐπιόντων Μήδων Θεμιστοκλῆς ἐπειθε
 προέμενον τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐκλιπόντα πρὸ τῆς
 Σαλαμῖνος ἐν ταῖς ναυσὶ τὰ ὄπλα θέσθαι καὶ διαγωνί-
 5 σασθαι κατὰ θάλατταν, ἐκπεπληγμένων τῶν πολλῶν τὸ
 τόλμημα πρῶτος Κίμων ᾤφθη διὰ τοῦ Κεραμεικοῦ φαι-
 δρὸς ἀνιῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ἐταίρων ἵππου
 τινὰ χαλινὸν ἀναθεῖναι τῇ θεῷ, διὰ χειρῶν κομίζων, ὡς
 οὐδὲν ἱππικῆς ἀλκῆς, ἀλλὰ ναυμάχων ἀνδρῶν ἐν τῷ πα-
 10 ρόντι τῆς πόλεως δεομένης. Ἀναθεὶς δὲ τὸν χαλινὸν καὶ
 λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν ναὸν κρεμαμένων ἀσπίδων, καὶ
 προσευξάμενος τῇ θεῷ, κατέβαινε ἐπὶ θάλασσαν, οὐκ
 ὀλίγοις ἀρχὴ τοῦ θαρρεῖν γενόμενος. Ἦν δὲ καὶ τὴν
 ἰδέαν οὐ μεμπτός, ὡς Ἴων ὁ ποιητῆς φησιν, ἀλλὰ μέγας,
 15 οὐλή καὶ πολλῇ τριχὶ κομῶν τὴν κεφαλὴν. Φανείς δὲ καὶ
 κατ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα λαμπρὸς καὶ ἀνδρῶδης ταχὺ δό-
 ξαν ἐν τῇ πόλει μετ' εὐνοίας ἔσχευ, ἀθροισμένων πολ-
 λῶν πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλούντων ἄξια τοῦ Μαραθῶ-
 νος ἤδη διανοεῖσθαι καὶ πράσσειν. Ὁρμήσαντα δ' αὐτὸν
 20 ἐπὶ τὴν πολιτείαν ἄσμενος ὁ δῆμος ἐδέξατο, καὶ μεστὸς
 ὢν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνῆγε [πρὸς*] τὰς μεγίστας ἐν
 τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχάς, εὐάρμοστον ὄντα καὶ προσφιλῆ
 τοῖς πολλοῖς διὰ πραότητα καὶ ἀφέλειαν. Οὐχ ἦκιστα
 δὲ αὐτὸν ἠὔξησεν Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, τὴν εὐφυΐαν
 25 ἑνορῶν τῷ ἦθει, καὶ ποιούμενος οἶον ἀντίκαλον πρὸς τὴν
 Θεμιστοκλέους δεινότητα καὶ τόλμαν.

VI. Ἐπεὶ δὲ Μήδων φυγόντων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπέμ-
 φθη στρατηγός, κατὰ θάλατταν οὐπω τὴν ἀρχὴν Ἀθη-
 ναίων ἐχόντων, ἔτι δὲ Πανσανία τε καὶ Λακεδαιμονίους
 30 ἐπομένων, πρῶτον μὲν ἐν ταῖς στρατείαις αἰεὶ παρείχε
 τοὺς πολίτας κόσμῳ τε θαυμαστοῦς καὶ προθυμίᾳ πολὺ
 πάντων διαφέροντας· ἔπειτα Πανσανίου τοῖς μὲν βαρ- 482

βάροις διαλέγομένου περὶ προδοσίας καὶ βασιλεῖ γράφον-
 τος ἐπιστολάς, τοῖς δὲ συμμάχοις τραχέως καὶ ἀνθαδῶς
 προσφερομένου καὶ πολλὰ δι' ἐξουσίαν καὶ ὄγκον ἀνόη-
 τον ὑβρίζοντος, ὑπολαμβάνων πρῶτος τοὺς ἀδικουμένους
 καὶ φιλανθρωπῶς ἐξομιλῶν ἔλαθεν οὐ δι' ὄπλων τὴν ἑ-
 τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν, ἀλλὰ λόγῳ καὶ ἤθει παρελόμε-
 νος. Προσετίθεντο γὰρ οἱ πλείστοι τῶν συμμάχων ἐκεί-
 νῳ τε καὶ Ἀριστείδῃ τὴν χαλεπότητα καὶ ὑπεροφίαν τοῦ
 Πανσανίου μὴ φέροντες. Οἱ δὲ καὶ τούτους ἅμα προσή-
 γοντο καὶ τοῖς ἐφόροις πέμποντες ἔφραζον, ὡς ἀδοξού-
 σης τῆς Σπάρτης καὶ ταραττομένης τῆς Ἑλλάδος, ἀνακα-
 λειν τὸν Πανσανίαν. Λέγεται δὲ παρθένον τιὰ Βυζαν-
 τίαν ἐπιφανῶν γονέων, ὄνομα Κλεονίκην, ἐπ' αἰσχύνῃ
 τοῦ Πανσανίου μεταπεμπομένου, τοὺς μὲν γονεῖς ὑπ'
 ἀνάγκης καὶ φόβου προσέσθαι τὴν παῖδα, τὴν δὲ τῶν πρὸ 15
 τοῦ δωματίου δεηθεῖσαν ἀνελέσθαι τὸ φῶς, διὰ σκοτούς
 καὶ σιωπῆς τῇ κλίνῃ προσιοῦσαν ἤδη τοῦ Πανσανίου κα-
 θεύδοντος, ἐμπεσεῖν καὶ ἀνατρέψαι τὸ λυχνίον ἄκουσαν·
 τὸν δ' ὑπὸ τοῦ ψόφου ταραχθέντα σπασάμενον τὸ παρα-
 κείμενον ἐγχειρίδιον, ὥς τινος ἐπ' αὐτὸν ἐχθροῦ βαδί-
 ζοντος, πατάξαι καὶ καταβαλεῖν τὴν παρθένον, ἐκ δὲ τῆς
 πληγῆς ἀποθανοῦσαν αὐτὴν οὐκ ἔαν τὸν Πανσανίαν
 ἡσυχάζειν, ἀλλὰ νύκτωρ εἰδωλον αὐτῷ φοιτῶσαν εἰς τὸν
 ὕπνον ὀργῇ λέγειν τόδε τὸ ἠρῶν·

στεῖχε δίκης ἄσσον· μάλα τοι κακὸν ἀνδράσιν ὕβρις. 25
 Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα χαλεπῶς ἐνεγκόντες οἱ σύμμαχοι μετὰ
 τοῦ Κίμωνος ἐξεπολιόρησαν αὐτόν. Ὁ δ' ἐκπεσὼν τοῦ
 Βυζαντίου καὶ τῷ φάσματι ταραττόμενος, ὡς λέγεται, κα-
 τέφυγε πρὸς τὸ νεκρομαντεῖον εἰς Ἡράκλειαν, καὶ τὴν
 ψυχὴν ἀνακαλούμενος τῆς Κλεονίκης παρητεῖτο τὴν ὄρ-
 γήν. Ἡ δ' εἰς ὅσιν ἐλθοῦσα ταχέως ἔφη παύσεσθαι τῶν
 κακῶν αὐτόν ἐν Σπάρτῃ γενόμενον, αἰνιττομένη, ὡς

ἔοικε, τὴν μέλλουσαν αὐτῷ τελευταίην. Ταῦτα μὲν οὖν ὑπὸ πολλῶν ἱστοροῦνται.

VII. Κίμων δὲ, τῶν συμμαχῶν ἤδη προσκεχωρηκότων αὐτῷ, στρατηγὸς εἰς Θρακίην ἐπλευσε, πυνθανόμενος 5 Περσῶν ἄνδρας ἐνδόξους καὶ συγγενεῖς βασιλέως Ἡϊόνα πόλιν παρὰ τῷ Στρυμόνι κειμένην ποταμῷ κατέχοντας ἐνοχλεῖν τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκείνῳ Ἕλλησι. Πρωῶτον μὲν οὖν αὐτοὺς μάχῃ τοὺς Πέρσας ἐνίκησε καὶ κατέκλεισεν εἰς τὴν πόλιν· ἔπειτα τοὺς ὑπὲρ Στρυμόνα Θρακίας, 10 ὄθεν αὐτοῖς ἐφοίτα σίτος, ἀναστάτους ποιῶν καὶ τὴν χώραν παραφυλάττων ἅπασαν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν τοὺς πολιορκουμένους κατέστησεν, ὥστε Βούτην τὸν βασιλέως στρατηγὸν ἀπογνόντα τὰ πράγματα τῇ πόλει πῦρ ἐνεῖναι καὶ συνδιαφθεῖραι μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν 15 χρημάτων ἑαυτόν. Οὕτω δὲ λαβὼν τὴν πόλιν ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀξιόλογον ὠφελήθη, τῶν πλείστων τοῖς βαρβάρους συγκατακαέντων, τὴν δὲ χώραν εὐφροσύνῃ οὖσαν καὶ καλλίστην οἰκῆσαι παρέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις. Καὶ τοὺς Ἑρμᾶς αὐτῷ τοὺς λιθίνους ὁ δῆμος ἀναθεῖναι συνεχώ- 20 ρησεν, ὧν ἐπιγέγραπται τῷ μὲν πρώτῳ

Ἦν ἄρα κἀκεῖνοι ταλακάρδιοι, οἳ ποτε Μήδων
παισὶν ἐπ' Ἡϊόνι, Στρυμόνος ἀμφὶ βόας,
λιμόν τ' αἰθῶνα κρυερόν τ' ἐπάγοντες Ἄρηα
πρωῶτοι δυσμενέων εὖρον ἀμηχανίην.

25 τῷ δὲ δευτέρῳ

Ἦγεμόνεσσι δὲ μισθὸν Ἀθηναῖοι τάδ' ἔδωκαν
ἀντ' εὐεργεσίας καὶ μεγάλων ἀγαθῶν.
μᾶλλον τις τάδ' ἰδὼν καὶ ἐπεσσομένων ἐθελήσει
ἀμφὶ περὶ ξυνοῖς πράγμασι δῆριν ἔχειν.

30 τῷ δὲ τρίτῳ

Ἐκ ποτε τῆσδε πόλῆος ἄμ' Ἀτρεΐδῃσι Μενεσθεὺς
ἠγείτο ζᾶθεον Τρωϊκὸν ἐς πεδίον·

ὄν ποθ' Ὅμηρος ἔφη Δαναῶν πύκα θωρηκτάων
 κοσμητήρα μάχης ἔξοχον ὄντα μολεῖν.
 οὕτως οὐδὲν ἀεικὲς Ἀθηναίοισι καλεῖσθαι
 κοσμηταῖς πολέμου τ' ἀμφὶ καὶ ἠγορήσας.

VIII. Ταῦτα καίπερ οὐδαμοῦ τὸ Κίμωνος ὄνομα δη- 5
 λουῦντα τιμῆς ὑπερβολὴν ἔχειν ἐδόκει τοῖς τότε ἀνθρώ-
 ποις. Οὔτε γὰρ Θεμιστοκλῆς τοιούτου τινὸς οὔτε Μιλ-
 τιάδης ἔτυχεν, ἀλλὰ τούτῳ γε θαλλοῦ στέφανου αἰτοῦντι
 Σωφάνης ὁ Δεκελεύς ἐκ μέσου τῆς ἐκκλησίας ἀναστὰς
 ἀντεῖπεν, οὐκ εὐγνώμονα μὲν, ἀρέσασαν δὲ τῷ δήμῳ τότε 10
 φωνὴν ἀφείς· „Ὅταν γάρ“ ἔφη „μόνος ἀγωνισάμενος,
 ὦ Μιλτιάδῃ, νικήσῃς τοὺς βαρβάρους, τότε καὶ τιμᾶσθαι
 ἴκονο ἀξίου.“ Διὰ τί τοίνυν τὸ Κίμωνος ὑπερηγάπησαν
 ἔργον; ἢ ὅτι τῶν μὲν ἄλλων στρατηγούντων ὑπὲρ τοῦ
 μὴ παθεῖν ἠμύνοντο τοὺς πολεμίους, τούτου δὲ καὶ ποιῆ- 15
 σαι κακῶς ἠδυνήθησαν ἐπὶ τὴν ἐκείνων αὐτοὶ στρατεύ-
 σαντες, καὶ προσεκλήσαντο χώρας αὐτῆν τε τὴν Ἠϊόνα
 καὶ τὴν Ἀμφίπολιν οἰκίσαντες; Ὁικίσαν δὲ καὶ Σκυῖρον
 ἐλόντος Κίμωνος ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Δόλοπες ᾤκουν τὴν
 νῆσον, ἐργάται κακοὶ γῆς· ληξόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν 20
 ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐ-
 τοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων, ἀλλὰ Θετταλοὺς
 τινὰς ἐμπόρους περὶ τὸ Κτήσιον ὀρμισαμένους συλήσαν-
 τες εἴρξαν. Ἐπεὶ δὲ διαδράντες ἐκ τῶν δεσμῶν οἱ ἄν-
 θρωποὶ δίκην κατεδικάσαντο τῆς πόλεως Ἀμφικτυονι- 25
 κήν, οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτί-
 νειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρηπακότας ἀποδοῦναι κε-
 λευόντων, δεισαντες ἐκεῖνοι πέμπουσι γράμματα πρὸς
 Κίμωνα, κελύοντες ἥκειν μετὰ τῶν νεῶν ληψόμενον τὴν
 πόλιν ὑπ' αὐτῶν ἐνδιδομένην. Παραλαβὼν δ' οὕτω τὴν 30
 νῆσον ὁ Κίμων τοὺς μὲν Δόλοπας ἐξήλασε καὶ τὸν Αἰ-
 γατοῦ ἠλευθέρωσε, πυνθανόμενος δὲ τὸν παλαιὸν Θεσέα

τὸν Αἰγέως φυγόντα μὲν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Σκυῦρον, αὐτοῦ δ' ἀποθανόντα δόλφ διὰ φόβον ὑπὸ Λυκομήδους τοῦ βασιλέως, ἐσπούδασε τὸν τάφον ἀνευρεῖν. Καὶ γὰρ ἦν χρησμός Ἀθηναίοις τὰ Θησέως λείψανα κελεύων ἀνακομίζειν εἰς ἄστν καὶ τιμᾶν ὡς ἤρωα πρεπόντως, ἀλλ' ἠγνούουν ὅπου κεῖται, Σκυρίων οὐχ ὁμολογούντων οὐδ' ἐώντων ἀναζητεῖν. Τότε δὴ πολλῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ σηκοῦ μόγις ἐξευρεθέντος, ἐνθήμενος ὁ Κίμων εἰς τὴν αὐτοῦ τριήρη τὰ ὄστα καὶ τᾶλλα κοσμήσας μεγαλοπρεπῶς κα-
 10 τήγαγεν εἰς τὴν αὐτοῦ δι' ἑτῶν σχεδὸν τετρακοσίων. Ἐφ' ᾧ καὶ μάλιστα πρὸς αὐτὸν ἠδέως ὁ δῆμος ἔσχευ. Ἔθεντο δ' εἰς μνήμην αὐτοῦ καὶ τὴν τῶν τραγωδῶν κρι-
 σιν ὀνομαστὴν γενομένην. Πρώτην γὰρ διδασκαλίαν τοῦ Σοφοκλέους ἔτι νέου καθέντος, Ἀσπερίων ὁ ἄρχων,
 15 φιλονεικίας οὔσης καὶ παρατάξεως τῶν θεατῶν, κριτὰς μὲν οὐκ ἐκλήρωσε τοῦ ἀγῶνος, ὡς δὲ Κίμων μετὰ τῶν συστρατήγων προελθὼν εἰς τὸ θέατρον ἐποιήσατο τῷ θεῷ τὰς νενομισμένας σπονδάς, οὐκ ἀφήκεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν, ἀλλ' ὀρκώσας ἠνάγκασε καθίσειν καὶ κρῖναι
 20 δέκα ὄντας, ἀπὸ φυλῆς μιᾶς ἕκαστον. Ὁ μὲν οὖν ἀγὼν καὶ διὰ τὸ τῶν κριτῶν ἀξίωμα τὴν φιλοτιμίαν ὑπερέβαλε. Νικήσαντος δὲ τοῦ Σοφοκλέους λέγεται τὸν Αἰσχύλον περιπαθῆ γενόμενον καὶ βαρέως ἐνεγκόντα χρόνον οὐ πολὺν Ἀθήνησι διαγαγεῖν, εἶτ' οἴχεσθαι δι' ὄργην εἰς
 25 Σικελίαν, ὅπου καὶ τελευτήσας περὶ Γέλαν τέθαιπται.

IX. Συνδειπνῆσαι δὲ τῷ Κίμωνι φησιν ὁ Ἴων παν-484
 τάπασι μειράκιον ἦκων εἰς Ἀθήνας ἐκ Χίου παρὰ Λαομέδοντι· καὶ τῶν σπονδῶν γενομένων παρακληθέντος ἄσαι, καὶ ἄσαντος οὐκ ἀηδῶς ἐπαινεῖν τοὺς παρόντας ὡς
 30 δεξιώτερον Θεμιστοκλέους· ἐκείνον γὰρ ἄθειν μὲν οὐ φάναι μαθεῖν οὐδὲ κιθαρίζειν, πόλιν δὲ ποιῆσαι μεγάλην καὶ πλουσίαν ἐπίστασθαι· τούντεϋθεν, οἶον εἰκὸς ἐν

ποτω, τοῦ λόγου ῥυέντος ἐπὶ τὰς πράξεις τοῦ Κίμωνος καὶ μνημονευομένων τῶν μεγίστων, αὐτὸν ἐκείνουν ἐν διελθεῖν στρατήγημα τῶν ἰδίων ὡς σοφώτατον. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ Σηστοῦ καὶ Βυζαντίου πολλοὺς τῶν βαρβάρων αἰχμαλώτους λαβόντες οἱ σύμμαχοι τῷ Κίμωνι διανεῖμαι 5 προσέταξαν, ὁ δὲ χωρὶς μὲν αὐτούς, χωρὶς δὲ τὸν περὶ τοῖς σώμασι κόσμον αὐτῶν ἔθηκεν, ἡτιῶντο τὴν διανομὴν ὡς ἄνισον. Ὁ δὲ τῶν μερίδων ἐκέλευσεν αὐτούς ἐλέσθαι τὴν ἑτέραν, ἣν δ' ἂν ἐκείνοι καταλίπωσιν, ἀγαπήσειν Ἀθηναίους. Ἡροφύτου δὲ τοῦ Σαμίου συμβου- 10 λεύσαντος αἰρεῖσθαι τὰ Περσῶν μᾶλλον ἢ Πέρσας, τὸν μὲν κόσμον αὐτοὶ ἔλαβον, Ἀθηναίοις δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλιπον. Καὶ τότε μὲν ὁ Κίμων ἀπήει γελοῖος εἶναι δοκῶν διανομῆς, τῶν μὲν συμμαχῶν ψέλια χρυσᾶ καὶ μανιάκας καὶ στρεπτοὺς καὶ κάνδυας καὶ πορφύραν 15 φερομένων, τῶν δ' Ἀθηναίων γυμνὰ σώματα κακῶς ἡσκημένα πρὸς ἐργασίαν παραλαβόντων. Μικρὸν δὲ ὕστερον οἱ τῶν ἐαλωκότων φίλοι καὶ οἰκεῖοι καταβαίνοντες ἐκ Φρυγίας καὶ Λυδίας ἐλυτροῦντο μεγάλων χρημάτων ἕκαστον, ὥστε τῷ Κίμωνι τεσσάρων μηνῶν τροφᾶς 20 εἰς τὰς ναῦς ὑπάρξει καὶ προσέτι τῇ πόλει χρυσίον οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν λύτρων περιγενέσθαι.

Χ. Ἦδη δ' εὐπορῶν ὁ Κίμων ἐφοδία τῆς στρατηγίας ἅ καλῶς ἀπὸ τῶν πολεμίων ἔδοξεν ὠφελῆσθαι καλλιον ἀνήλισκεν εἰς τοὺς πολίτας. Τῶν τε γὰρ ἀγρῶν τοὺς 25 φραγμοὺς ἀφείλεν, ἵνα καὶ τοῖς ξένοις καὶ τῶν πολιτῶν τοῖς δεομένοις ἀδεῶς ὑπάρχη λαμβάνειν τῆς ὀπώρας, καὶ δεῖπνον οἴκοι παρ' αὐτῷ λιτὸν μὲν, ἀρκοῦν δὲ πολλοῖς, ἐποιεῖτο καθ' ἡμέραν, ἐφ' ὃ τῶν πενήτων ὁ βουλόμενος εἰσῆει καὶ διατροφὴν εἶχεν ἀπράγμονα, μόνους τοῖς δημο- 30 σίοις σχολάζων. Ὡς δ' Ἀριστοτέλης φησὶν, οὐχ ἅπαντων Ἀθηναίων, ἀλλὰ τῶν δημοτῶν αὐτοῦ Λακκιαδῶν πα-

ρεσκευάζετο τῷ βουλομένῳ τὸ δεῖπνον. Αὐτῷ δὲ νεανί-
σχοι παρείποντο συνήθεις ἀμπεχόμενοι καλῶς, ὧν ἕκα-
στος, εἴ τις συντύχοι τῷ Κίμωνι τῶν ἀστῶν πρεσβύτερος
ἤμφιεσμένος ἐνδεῶς, διημείβετο πρὸς αὐτὸν τὰ ἱμάτια·
5 καὶ τὸ γινόμενον ἐφαίνετο σεμνόν. Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ νό-
μισμα κομίζοντες ἄφθονον παριστάμενοι τοῖς κομφοῖς
τῶν πενήτων ἐν ἀγορᾷ σιωπῇ τῶν κερματίων ἐνέβαλλον
εἰς τὰς χεῖρας. Ὡν δὴ καὶ Κρατῖνος ὁ κωμικὸς ἐν Ἀρχι-
λόχοις ἔοικε μεμνησθαι διὰ τούτων·

10 Κάγῳ γὰρ ἠὔχουν Μητρόβιος ὁ γραμματεὺς
σὺν ἀνδρὶ θείῳ καὶ φιλοξενωτάτῳ
καὶ πάντ' ἀρίστῳ τῶν Πανελλήνων πρὸ τοῦ
Κίμωνι λιπαρὸν γῆρας εὐωχούμενος
αἰῶνα πάντα συνδιατρέφειν. Ὁ δέ

15 λιπὼν βέβηκε πρότερος.

Ἔτι τοίνυν Γοργίας μὲν ὁ Λεοντίνος φησι τὸν Κίμωνα
τὰ χρήματα κτᾶσθαι μὲν ὡς χρῶτο, χρῆσθαι δὲ ὡς τι-
μῶτο, Κριτίας δὲ τῶν τριάκοντα γενόμενος ἐν ταῖς ἐλε-
γείαις εὐχεται

20 Πλοῦτον μὲν Σκοπαδῶν, μεγαλοφροσύνην δὲ Κί-
μωνος,

νίκας δ' Ἀρκεσίλα τοῦ Λακεδαιμονίου.

Καίτοι Λίχαν γε τὸν Σπαρτιάτην ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου γι-
νώσκωμεν ἐν τοῖς Ἑλλησιν ὀνομαστὸν γενόμενον ἢ ὅτι
25 τοὺς ξένους ἐν ταῖς γυμνοπαιδίαις ἐδείπνιζεν· ἢ δὲ Κί- 485
μωνος ἀφθονία καὶ τὴν παλαιὰν τῶν Ἀθηναίων φιλοξε-
νίαν καὶ φιλανθρωπίαν ὑπερέβαλεν. Οἱ μὲν γὰρ, ἐφ'
οἷς ἡ πόλις μέγα φρονεῖ δικαίως, τό τε σπέρμα τῆς τρο-
φῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐξέδωκαν ὑδάτων τε πηγαίων·
30 καὶ πυρὸς ἐναυσιν χρῆζουσιν ἀνθρώποις ἐδίδαξαν, ὁ δὲ
τὴν μὲν οἰκίαν τοῖς πολίταις πρυτανεῖον ἀποδειξάς κοι-
νόν, ἐν δὲ τῇ χώρᾳ καρπῶν ἐτοιμῶν ἀπαρχὰς καὶ ὄσα

ᾠραι καλὰ φέρουσι χρῆσθαι καὶ λαμβάνειν ἅπαντα τοῖς
 ξένοις παρέχων, τρόπον τινὰ τὴν ἐπὶ Κρόνου μυθολογου-
 μένην κοινωσίαν εἰς τὸν βίον αὐθις κατήγεν. Οἱ δὲ ταῦτα
 κολακείαν ὄχλου καὶ δημαγωγίαν εἶναι διαβάλλοντες ὑπὸ
 τῆς ἄλλης ἐξηλέγχοντο τοῦ ἀνδρὸς προαιρέσεως ἀριστο- 5
 κρατικῆς καὶ Λακωνικῆς οὔσης, ὅς γε καὶ Θεμιστοκλεῖ
 πέρα τοῦ δέοντος ἐπαίρουσι τὴν δημοκρατίαν ἀντέβαινε
 μετ' Ἀριστείδου, καὶ πρὸς Ἐφιάλτην ὕστερον χάριτι τοῦ
 δήμου καταλύοντα τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλήν διηνή-
 χθη, λημμάτων δὲ δημοσίων τοὺς ἄλλους πλὴν Ἀριστεί- 10
 δου καὶ Ἐφιάλτου πάντας ἀναπιμπλαμένους ὄρων, αὐτὸν
 ἀδέκαστον καὶ ἄδικτον ἐν τῇ πολιτείᾳ δωροδοκίας καὶ
 πάντα προῖκα καὶ καθαρῶς πράττοντα καὶ λέγοντα διὰ
 τέλους παρέσχε. Λέγεται γέ τοι Ροισάκην τινὰ βάρβαρον
 ἀποστάτην βασιλέως ἐλθεῖν μετὰ χρημάτων πολλῶν εἰς 15
 Ἀθήνας, καὶ σπαραττόμενον ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν κα-
 ταφυγεῖν πρὸς Κίμωνα, καὶ θεῖναι παρὰ τὴν αὐλείον αὐ-
 τοῦ φιάλας δύο, τὴν μὲν ἀργυρείων ἐμπλησάμενον Λα-
 ρεικῶν, τὴν δὲ χρυσῶν· ἰδόντα δὲ τὸν Κίμωνα καὶ μει-
 διάσαντα πυθέσθαι τοῦ ἀνθρώπου, πότερον αἰρεῖται 20
 Κίμωνα μισθωτὸν ἢ φίλον ἔχειν· τοῦ δὲ φήσαντος φί-
 λον· „Οὐκοῦν“ φάναι „ταῦτ' ἄπιθι μετὰ σεαυτοῦ κο-
 μίζων· χρήσομαι γὰρ αὐτοῖς ὅταν δέωμαι φίλος γενό-
 μενος.“

XI. Ἐπεὶ δ' οἱ σύμμαχοι τοὺς φόρους μὲν ἐτέλουν, 25
 ἄνδρας δὲ καὶ ναῦς ὡς ἐτάχθησαν οὐ παρεῖχον, ἀλλ'
 ἀπαγορεύοντες ἤδη πρὸς τὰς στρατείας, καὶ πολέμον μὲν
 οὐδὲν δεόμενοι, γεωργεῖν δὲ καὶ ξῆν καθ' ἡσυχίαν ἐπι-
 θυμοῦντες, ἀπηλλαγμένων τῶν βαρβάρων καὶ μὴ διο-
 χλούντων, οὔτε τὰς ναῦς ἐπλήρουν οὔτ' ἄνδρας ἀπέστειλ- 30
 λον, οἱ μὲν ἄλλοι στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων προσηνάγ-
 καζον αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν καὶ τοὺς ἐλλείποντας ὑπά-

γοντες δίκαις και κολάζοντες ἐπαχθῆ τὴν ἀρχὴν και λυπηρὰν ἐποίουν, Κίμων δὲ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐν τῇ στρατηγίᾳ πορευόμενος βίαν μὲν οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων προσῆγε, χρήματα δὲ λαμβάνων παρὰ τῶν οὐ βουλομένων 5 στρατεύεσθαι και ναῦς κενάς, ἐκείνους εἰς δελεαζομένους τῇ σχολῇ περὶ τὰ οἰκεία διατρίβειν, γεωργοὺς και χρηματιστάς ἀπολέμους ἐκ πολεμικῶν ὑπὸ τρυφῆς και ἀνοίας γινομένους, τῶν δ' Ἀθηναίων ἀνὰ μέρος πολλοὺς ἐμβιβάων και διαπονῶν ταῖς στρατείαις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοῖς 10 παρὰ τῶν συμμάχων μισθοῖς και χρήμασι δεσπότας αὐτῶν τῶν διδόντων ἐποίησε. Πλέοντας γὰρ αὐτοὺς συνεχῶς και διὰ χειρὸς ἔχοντας αἰεὶ τὰ ὄπλα και τρεφομένους και ἀσχοῦντας ἐκ τῆς αὐτῶν ἀστρατείας ἐθισθέντες φοβεῖσθαι και κολακεύειν, ἔλαθον ἀντὶ συμμάχων ὑποτελεῖς 15 και δοῦλοι γεγονότες.

XII. Καὶ μὴν αὐτοῦ γε τοῦ μεγάλου βασιλέως οὐδεὶς ἐταπεινώσε και συνέστειλε τὸ φρόνημα μᾶλλον ἢ Κίμων. Οὐ γὰρ ἀνῆκεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπηλλαγμένον, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ ποδὸς διώκων, πρὶν διαπνεῦσαι και στήναι 20 τοὺς βαρβάτους, τὰ μὲν ἐπόρθει και κατεστρέφετο, τὰ δὲ ἀφίστη και προσῆγετο τοῖς Ἑλλησιν, ὥστε τὴν ἀπ' Ἰωνίας Ἀσίαν ἄχρι Παμφυλίας παντάπασι Περσικῶν ὀπλων ἐρημῶσαι. Πυθόμενος δὲ τοὺς βασιλέως στρατηγούς μεγάλῳ στρατῷ και ναυσὶ πολλαῖς ἐφεδρεύειν περὶ Παμφυ- 486 25 λίαν, και βουλόμενος αὐτοῖς ἄπλουν και ἀνέμβατον ὅλως ὑπὸ φόβου τὴν ἐντὸς Χελιδονίων ποιήσασθαι θάλατταν, ὤρμησεν ἄρας ἀπὸ Κνίδου και Τριοπίου διακοσίαις τριήρεσι, πρὸς μὲν τάχος ἀπ' ἀρχῆς και περιαγωγὴν ὑπὸ Θεμιστοκλέους ἄριστα κατεσκευασμέναις, ἐκεῖνος δὲ τότε 30 και πλατυτέρας ἐποίησεν αὐτάς και διάβασιν τοῖς καταστρώμασιν ἔδωκεν, ὡς ἂν ὑπὸ πολλῶν ὀπλιτῶν μαχιμώτεραι προσφέροιτο τοῖς πολεμίοις. Ἐπιπλεύσας δὲ τῇ

πόλει τῶν Φασηλιτῶν, Ἑλλήνων μὲν ὄντων, οὐ δεχομέ-
 νων δὲ τὸν στόλον οὐδὲ βουλομένων ἀφίστασθαι βασι-
 λέως, τὴν τε χώραν κακῶς ἐποίει καὶ προσέβαλλε τοῖς
 τείχεσιν. Οἱ δὲ Χίοι συμπλέοντες αὐτῷ, πρὸς δὲ τοὺς
 Φασηλίτας ἐκ παλαιοῦ φιλικῶς ἔχοντες, ἅμα μὲν τὸν Κί- 5
 μωνα κατεπράυνον, ἅμα δὲ τοξεύοντες ὑπὲρ τὰ τεῖχη βι-
 βλίδια προσκείμενα τοῖς ὀϊστοῖς ἐξήγγελλον τοῖς Φαση-
 λίταις. Τέλος δὲ διήλλαξεν αὐτούς, ὅπως δέκα τάλαντα
 δόντες ἀκολουθῶσι καὶ συστρατεύωσιν ἐπὶ τοὺς βαρβά-
 ρους. Ἐφορος μὲν οὖν Τιθραύστην φησὶ τῶν βασιλικῶν 10
 νεῶν ἄρχειν καὶ τοῦ πεζοῦ Φερενδάτην, Καλλισθένης δ'
 Ἀριομάνδην τὸν Γωβρύου κυριώτατον ὄντα τῆς δυνά-
 μεως παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ταῖς ναυσὶ παρορμεῖν, οὐκ
 ὄντα μάχεσθαι τοῖς Ἑλλησι πρόθυμον, ἀλλὰ προσδεχό-
 μενον ὀγδοήκοντα ναῦς Φοινίσσας ἀπὸ Κύπρου προσ- 15
 πλεύσας. Ταύτας φθῆναι βουλόμενος ὁ Κίμων ἀνήχθη,
 βιάζεσθαι παρεσκευασμένος, ἂν ἐκόντες μὴ ναυμαχῶσιν.
 Οἱ δὲ πρῶτον μὲν, ὡς μὴ βιασθῆεν, εἰς τὸν ποταμὸν εἰσ-
 ωρμίσαντο, προσφερομένων δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀντεξέ-
 πλευσαν, ὡς ἱστορεῖ Φανόδημος, ἑξακοσίαις ναυσίν, ὡς 20
 δ' Ἐφορος, πεντήκοντα καὶ τριακοσίαις. Ἔργον δὲ κατὰ
 γοῦν τὴν θάλατταν οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἐπράχθη τῆς δυ-
 νάμεως ἄξιον, ἀλλ' εὐθύς εἰς τὴν γῆν ἀποστρέφοντες
 ἐξέπιπτον οἱ πρῶτοι καὶ κατέφευγον εἰς τὸ πεζὸν ἐγγυὲς
 παρατεταγμένον, οἱ δὲ καταλαμβανόμενοι διεφθείροντο 25
 μετὰ τῶν νεῶν. Ὡς καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι πάμπολλαι
 τινες αἱ πεπληρωμέναι τοῖς βαρβάροις νῆες ἦσαν, ὅτε
 πολλῶν μὲν, ὡς εἰκόσ, ἐκφυγουσῶν, πολλῶν δὲ συν-
 τριβεισῶν, ὅμως αἰχμαλώτους διακοσίας ἔλαβον οἱ Ἀθη-
 ναῖοι. 30

XIII. Τῶν δὲ πεζῶν ἐπικαταβάντων πρὸς τὴν θάλασ-
 σαν μέγα μὲν ἔργον ἐφαίνετο τῷ Κίμωνι τὸ βιάζεσθαι

τὴν ἀπόβασιν καὶ κεκμηκότας ἀκμηῆσι καὶ πολλαπλασίοις
 ἐπάγειν τοὺς Ἕλληνας, ὅμως δὲ ῥώμη καὶ φρονήματι τοῦ
 κρατεῖν ὁρῶν ἐπηρμένους καὶ προθύμους ὁμόσε χωρεῖν
 τοῖς βαρβάροις, ἀπεβίβαξε τοὺς ὀπίστας ἔτι θερμοὺς τῷ
 5 κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἀγῶνι μετὰ κραυγῆς καὶ δρόμου
 προσφερομένους. Ὑποστάντων δὲ τῶν Περσῶν καὶ δε-
 ξαμένων οὐκ ἀγεννῶς κρατερὰ μάχη συνέστη· καὶ τῶν
 Ἀθηναίων ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ τοῖς ἀξιώμασι πρῶτοι καὶ
 διαπρεπεῖς ἔπεσον. Πολλῶ δ' ἀγῶνι τρεψάμενοι τοὺς
 10 βαρβάρους ἔκτεινον, εἶτα ἤρουν αὐτούς τε καὶ σκηναῖς
 παντοδαπῶν χρημάτων γεμούσας. Κίμων δ' ὥσπερ ἀθλη-
 τῆς δεινὸς ἡμέρᾳ μιᾷ δύο καθηροκῶς ἀγωνίσματα, καὶ τὸ
 μὲν ἐν Σαλαμῖνι πεζομαχία, τὸ δ' ἐν Πλαταιαῖς ναυμαχία
 παρεληλυθῶς τρόπαιον, ἐπηγωνίσασατο ταῖς νίκαις, καὶ
 15 τὰς ὀργοθήκοντα Φοινίσσας τριήρεις, αἱ τῆς μάχης ἀπε-
 λείφθησαν, Ὅρθρῳ προσβεβληκέναι πνυθόμενος διὰ τά-
 χους ἐπλευσεν, οὐδὲν εἰδότες βέβαιον οὐπω περὶ τῆς
 μεῖζονος δυνάμεως τῶν στρατηγῶν, ἀλλὰ δυσπίστως ἔτι
 καὶ μετεώρως ἐχόντων· ἢ καὶ μᾶλλον ἐκπλαγέντες ἀπώ-
 20 λεσαν τὰς ναῦς ἀπάσας, καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ πλείστοι συν-
 διεφθάρησαν. Τοῦτο τὸ ἔργον οὕτως ἐταπεύωσεν τὴν
 γνώμην τοῦ βασιλέως, ὥστε συνθέσθαι τὴν περιβόητον 457
 εἰρήνην ἐκείνην, ἵππου μὲν δρόμον αἰετῆς Ἑλληνικῆς
 ἀπέχειν θαλάσσης, ἔνδον δὲ Κυανέων καὶ Χελιδονίων
 25 μακρᾶ νηὶ καὶ χαλκεμβόλῳ μὴ πλέειν. Καίτοι Καλλι-
 σθένης οὐ φησι ταῦτα συνθέσθαι τὸν βάρβαρον, ἔργῳ δὲ
 ποιεῖν διὰ φόβον τῆς ἥττης ἐκείνης, καὶ μακρὰν οὕτως
 ἀποστῆναι τῆς Ἑλλάδος, ὥστε πεντήκοντα ναυσὶ Περι-
 κλέα καὶ τριάκοντα μόναις Ἐφιάλτην ἐπέκεινα πλεῦσαι
 30 Χελιδονίων καὶ μηδὲν αὐτοῖς ναυτικὸν ἀπαντῆσαι παρὰ
 τῶν βαρβάρων. Ἐν δὲ τοῖς ψηφίσμασιν, ἃ συνήγαγε
 Κρατερός, ἀντίγραφα συνθηκῶν ὡς γενομένων κατατέ-

τακται. Φασὶ δὲ καὶ βωμὸν εἰρήνης διὰ ταῦτα τοὺς Ἀθηναίους ἰδρῦσασθαι, καὶ Καλλιαν τὸν πρεσβεύσαντα τιμῆσαι διαφερόντως. Πραθέντων δὲ τῶν αἰχμαλώτων λαφύρων εἰς τε τὰ ἄλλα χρήμασιν ὁ δῆμος ἐρρωσθη, καὶ τῇ ἀκροπόλει τὸ νότιον τεῖχος κατεσκεύασεν ἀπ' ἐκείνης 5 εὐπορήσας τῆς στρατείας. Λέγεται δὲ καὶ τῶν μακρῶν τειχῶν, ἃ σκέλη καλοῦσι, συντελεσθῆναι μὲν ὕστερον τὴν οἰκοδομίαν, τὴν δὲ πρώτην θεμελίωσιν εἰς τόπους ἐλώδεις καὶ διαβρόχους τῶν ἔργων ἐμπесόντων ἐρεισθῆναι διὰ Κίμωνος ἀσφαλῶς, χάλικι πολλῇ καὶ λίθοις βαρέσι 10 τῶν ἐλῶν πιεσθέντων, ἐκείνου χρήματα πορίζοντος καὶ δίδοντος. Πρῶτος δὲ ταῖς λεγομέναις ἐλευθερίοις καὶ γλαφυραῖς διατριβαῖς, αἱ μικρὸν ὕστερον ὑπερφυῶς ἠγαπήθησαν, ἐκαλλώπισε τὸ ἄστν, τὴν μὲν ἀγορὰν πλατάνοις καταφυτεύσας, τὴν δ' Ἀκαδήμειαν ἐξ ἀνύδρου 15 καὶ ἀύχμηρᾶς κατάρρυτον ἀποδειξας ἄλσος ἡσκημένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμοις καθαροῖς καὶ συσκίοις περιπάτοις.

XIV. Ἐπεὶ δὲ τῶν Περσῶν τινες οὐκ ἐβούλοντο τὴν Χερρόνησον ἐκλιπεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Θρακᾶς ἀνωθεν ἐπεκαλοῦντο καταφρονοῦντες τοῦ Κίμωνος μετ' ὀλίγων 20 παντάπασι τριήρων Ἀθήνηθεν ἐκπεπλευκότος, ὀρμήσας ἐπ' αὐτοὺς τέσσαρσι μὲν ναυσὶ τρισκαίδεκα τὰς ἐκείνων ἔλαβεν, ἐξελάσας δὲ τοὺς Πέρσας καὶ κρατήσας τῶν Θρακῶν πᾶσαν ᾤκειώσατο τῇ πόλει τὴν Χερρόνησον. Ἐκ δὲ τούτου Θασίους μὲν ἀποστάντας Ἀθηναίων καταναν- 25 μαχήσας τρεῖς καὶ τριάκοντα ναῦς ἔλαβε καὶ τὴν πόλιν ἐξεπολιόρκησε καὶ τὰ χρυσεῖα τὰ πέραν Ἀθηναίοις προσεκτήσατο καὶ χώραν, ἧς ἐπῆρχον Θάσιοι, παρέλαβεν. Ἐκεῖθεν δὲ ῥαδίως ἐπιβῆναι Μακεδονίας καὶ πολλὴν ἀποτεμέσθαι παρασχόν, ὡς ἐδόκει, μὴ θελήσας αἰτίαν 30 ἔσχε δώροις ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου συμπεπεσθαι, καὶ δίκην ἔφυγε τῶν ἐχθρῶν συστάντων ἐπ' αὐτόν.

Ἀπολογούμενος δὲ πρὸς τοὺς δικαστὰς οὐκ Ἰώνων ἔφη προξενεῖν οὐδὲ Θεσσαλῶν, πλουσίων ὄντων, ὥσπερ ἐτέρους, ἵνα θεραπεύωνται καὶ λαμβάνωσιν, ἀλλὰ Λακεδαιμονίων, μιμούμενος καὶ ἀγαπῶν τὴν παρ' αὐτοῖς εὐτέλειαν καὶ σωφροσύνην, ἧς οὐδένα προτιμᾶν πλουτοῦ, ἀλλὰ πλουτιζῶν ἀπὸ τῶν πολεμίων τὴν πόλιν ἀγάλλεσθαι. Μνησθεῖς δὲ τῆς κρίσεως ἐκείνης ὁ Στησίμβροτός φησι τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὲρ τοῦ Κίμωνος δεομένην ἐλθεῖν ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ Περικλέους (οὗτος γὰρ ἦν τῶν κατηγόρων ὁ σφοδρότατος), τὸν δὲ μειδιάσαντα „Γραῦς εἶ“ φάναι „γραῦς, ὦ Ἑλληνική, ὡς τηλικαῦτα διαπράττεσθαι πράγματα“ πλὴν ἐν γε τῇ δίκῃ πρῶτατον γενέσθαι τῷ Κίμωνι καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν ἅπαξ ἀναστῆναι μόνον, ὥσπερ ἀφοσιούμενον.

- 15 XV. Ἐκείνην μὲν οὖν ἀπέφυγε τὴν δίκην· ἐν δὲ τῇ λοιπῇ πολιτείᾳ παρῶν μὲν ἐκράτει καὶ συνέστειλλε τὸν δῆμον ἐπιβαίνοντα τοῖς ἀρίστοις καὶ περισπῶντα τὴν πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν ἀρχὴν καὶ δύναμιν· ὡς δὲ πάλιν ἐπὶ στρατείαν ἐξέπλευσε, τελέως ἀνεθέντες οἱ πολλοὶ καὶ συ- 488
- 20 χέαντες τὸν καθεστῶτα τῆς πολιτείας κόσμον τὰ τε πάτρια νόμιμα, οἷς ἐχρῶντο πρότερον, Ἐφιάλτου προεστῶτος ἀφείλοντο τῆς ἐξ Ἀρείου πάγου βουλῆς τὰς κρίσεις πλὴν ὀλίγων ἀπάσας, καὶ τῶν δικαστηρίων κυρίου ἑαυτοὺς ποιήσαντες εἰς ἄκρατον δημοκρατίαν ἐνέβαλον τὴν
- 25 πόλιν, ἥδη καὶ Περικλέους δυναμένου καὶ τὰ τῶν πολλῶν φρονοῦντος. Διὸ καὶ τοῦ Κίμωνος, ὡς ἐπανῆλθεν, ἀνακτοῦντος ἐπὶ τῷ προπηλακίζεσθαι τὸ ἀξίωμα τοῦ συνεδρίου, καὶ πειρωμένου πάλιν ἄνω τὰς δίκας ἀνακαλεῖσθαι καὶ τὴν ἐπὶ Κλεισθένους ἐγείρειν ἀριστοκρατίαν, κατε-
- 30 βόων συνιστάμενοι καὶ τὸν δῆμον ἐξηρέθιζον, ἐκείνᾳ τε τὰ πρὸς τὴν ἀδελφὴν ἀνανεούμενοι καὶ Λακωνισμὸν ἐπι-

καλοῦντες. *Εἰς ἃ καὶ τὰ Εὐπόλιδος διατεθρῦλῃται περὶ Κίμωνος, ὅτι*

*Κακὸς μὲν οὐκ ἦν, φιλοπότης δὲ κάμελής·
κάνιοτ' ἂν ἀπεκοιμᾷτ' ἂν ἐν Λακεδαιμόνι
κᾶν Ἑλπινίκην τήνδε καταλιπὼν μόνην.* 5

*Εἰ δ' ἀμελῶν καὶ μεθυσκόμενος τοσαύτας πόλεις εἴλε
καὶ τοσαύτας νίκας ἐνίκησε, δῆλον ὅτι νήφοντος αὐτοῦ
καὶ προσέχοντος οὐδεὶς ἂν οὔτε τῶν πρότερον οὔτε τῶν
ὑστερον Ἑλλήνων παρῆλθε τὰς πράξεις.*

XVI. Ἦν μὲν οὖν ἀπ' ἀρχῆς φιλολάκων· καὶ τῶν γε 10
παίδων τῶν διδύμων τὸν ἕτερον Λακεδαιμόνιον ᾠνό-
μασε, τὸν δ' ἕτερον Ἥλειον, ἐκ γυναικὸς αὐτῷ Κλειτο-
ρίας γενομένους, ὡς Στησίμβροτος ἱστορεῖ· διὸ πολλά-
κις τὸν Περικλέα τὸ μητρῶον αὐτοῖς γένος ὀνειδίξειν.
Διόδωρος δ' ὁ Περιηγητὴς καὶ τούτους φησὶ καὶ τὸν τρί- 15
τον τῶν Κίμωνος υἱῶν Θεσσαλὸν ἐξ Ἰσοδίκης γεγονέναι
τῆς Εὐρυπτολέμου τοῦ Μεγακλέους. *Ἡὕξθη δ' ὑπὸ
τῶν Λακεδαιμονίων ἤδη τῷ Θεμιστοκλεῖ προσπολεμούν-
των καὶ τοῦτον ὄντα νέον ἐν Ἀθήναις μᾶλλον ἰσχύειν
καὶ κρατεῖν βουλομένων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τὸ πρῶτον 20
ἠδέως ἑώρων οὐ μικρὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐννοίας τῶν
Σπαρτιατῶν ἀπολαύοντες· ἀύξανοι μὲν γὰρ αὐτοῖς κατ'
ἀρχὰς καὶ τὰ συμμαχικὰ πολυπραγμονοῦσιν οὐκ ἤχθοντο
τιμῇ καὶ χάριτι τοῦ Κίμωνος. Τὰ γὰρ πλεῖστα δι' ἐκεῖ-
νου τῶν Ἑλληνικῶν διεπράττετο, πράως μὲν τοῖς συμ- 25
μάχοις, κεχαρισμένως δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὁμιλοῦν-
τος. Ἐπειτα δυνατώτεροι γενόμενοι καὶ τὸν Κίμωνα τοῖς
Σπαρτιάταις οὐκ ἠρέμα προσκείμενον ὀρῶντες ἤχθοντο.
Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐπὶ παντὶ μεγαλύνων τὴν Λακεδαίμονα
πρὸς Ἀθηναίους, καὶ μάλιστα ὅτε τύχοι μεμφόμενος αὐ- 30
τοῖς ἢ παροξύνων, ὡς φησι Στησίμβροτος, εἰώθει λέ-
γειν· „Ἄλλ' οὐ Λακεδαιμόνιοί γε τοιοῦτοι.“ Ὅθεν φθό-*

νον ἐαυτῷ συνῆγε καὶ δυσμένειάν τινα παρὰ τῶν πολι-
 τῶν. Ἡ δ' οὖν ἰσχύσασα μάλιστα κατ' αὐτοῦ τῶν δια-
 βολῶν αἰτίαν ἔσχε τοιαύτην. Ἀρχιδάμου τοῦ Ζευξιδάμου
 5 τέταρτον ἔτος ἐν Σπάρτῃ βασιλεύοντος ὑπὸ σεισμοῦ με-
 γίστου δὴ τῶν μνημονευομένων πρότερον ἢ τε χώρα τῶν
 Λακεδαιμονίων χάσμασιν ἐνώλισθε πολλοῖς καὶ τῶν
 Ταυγέτων τιναχθέντων κορυφαί τινες ἀπερράγησαν, αὐ-
 τῇ δ' ἡ πόλις ὄλη συνεχύθη πλὴν οἰκιῶν πέντε, τὰς δ'
 ἄλλας ἤρειψεν ὁ σεισμός. Ἐν δὲ μέσῃ τῇ στοᾷ γυμνασο-
 10 μένων ὁμοῦ τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νεανίσκων λέγεται μι-
 κρὸν πρὸ τοῦ σεισμοῦ λαγῶν παραφανῆναι, καὶ τοὺς μὲν
 νεανίσκους, ὥσπερ ἦσαν ἀληλιμμένοι, μετὰ παιδιᾶς ἐκ-
 δραμεῖν καὶ διώκειν, τοῖς δ' ἐφήβοις ὑπολειφθεῖσιν ἐπι-
 πεσεῖν τὸ γυμνάσιον καὶ πάντας ὁμοῦ τελευτῆσαι. Τὸν
 15 δὲ τάφον αὐτῶν ἔτι νῦν Σεισματίαν προσαγορεύουσι.
 Ταχὺ δὴ συνιδῶν ἀπὸ τοῦ παρόντος τὸν μέλλοντα κίν-
 δυνον ὁ Ἀρχίδαμος, καὶ τοὺς πολίτας ὁρῶν ἐκ τῶν οἰ- 489
 κιῶν τὰ τιμιώτατα πειρωμένους σώζειν, ἐκέλευσε τῇ σάλ-
 πιγγι σημαίνειν, ὡς πολεμίων ἐπιόντων, ὅπως ὅτι τάχι-
 20 στα μετὰ τῶν ὀπλῶν ἀθροίζονται πρὸς αὐτόν. Ὁ δὴ καὶ
 μόνον ἐν τῷ τότε καιρῷ τὴν Σπάρτην διέσωσεν. Οἱ γὰρ
 εἰλωτες ἐκ τῶν ἀγρῶν συνέδραμον πανταχόθεν ὡς ἀναρ-
 पासόμενοι τοὺς σεσωσμένους τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁπλι-
 σμένους δὲ καὶ συντεταγμένους εὐρόντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ
 25 τὰς πόλεις καὶ φανερῶς ἐπολέμου, τῶν τε περιοίκων ἀνα-
 κείσαντες οὐκ ὀλίγους, καὶ Μεσσηνίων ἅμα τοῖς Σπαρ-
 τιάταις συνεπιθεμένων. Πέμπουσιν οὖν οἱ Λακεδαιμό-
 νιοι Περικλείδαν εἰς Ἀθήνας δεόμενοι βοηθεῖν, ὃν φησι
 κωμωδῶν Ἀριστοφάνης καθ' ἐξ ὁμοῦ ἐπὶ τοῖς βω-
 30 μοῖς ὠχρὸν ἐν φοινικίδι στρατιὰν ἐπαιτεῖν.
 Ἐπιάλτου δὲ κωλύοντος καὶ διαμαρτυρομένου μὴ βοηθεῖν
 μηδ' ανιστάναι πόλιν ἀντίπαλον ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ'

εἶν κείσθαι καὶ πατηθῆναι τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης, Κίμωνά φησι Κριτίας τὴν τῆς πατρίδος αὔξησιν ἐν ὑστέρω θέμενον τοῦ Λακεδαιμονίων συμφέροντος ἀναπέσαντα τὸν δῆμον ἐξελθεῖν βοηθοῦντα μετὰ πολλῶν ὀπλιτῶν. Ὁ δ' Ἴων ἀπομνημονεύει καὶ τὸν λόγον, ᾧ μάλιστα 5 τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησε, παρακαλῶν μῆτε τὴν Ἑλλάδα χωλὴν μῆτε τὴν πόλιν ἑτερόζυγα περιιδεῖν γεγεννημένην.

XVII. Ἐπεὶ δὲ βοηθήσας τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπήει διὰ Κορίνθου τὴν στρατιὰν ἄγων, ἐνεκάλει Λάχαρτος αὐτῷ πρὶν ἐντυχεῖν τοῖς πολίταις εἰσαγαγόντι τὸ στρα- 10 τευμα· καὶ γὰρ θύραν κόψαντας ἀλλοτρίαν οὐκ εἰσιέναι πρότερον ἢ τὸν κύριον κελεῦσαι. Καὶ ὁ Κίμων „Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς“ εἶπεν „ᾧ Λάχαρτε, τὰς Κλεωναίων καὶ Μεγαρέων πύλας κόψαντες, ἀλλὰ κατασχίσαντες εἰσεβιάσασθε μετὰ τῶν ὄπλων ἀξιοῦντες ἀνεφγένοι πάντα τοῖς 15 μείζον δυναμένοις.“ Οὕτω μὲν ἐθρασύνετο πρὸς τὸν Κορίνθιον ἐν δέοντι, καὶ μετὰ τῆς στρατιᾶς διεξῆλθεν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τοὺς Ἀθηναίους αὐτίς ἐκάλουν ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰθώμῃ Μεσσηνίους καὶ εἰλωτας, ἐλθόντων δὲ τὴν τόλμαν καὶ τὴν λαμπρότητα δεισαντες ἀπεπέμψαντο 20 μόνους τῶν συμμάχων ὡς νεωτεριστάς. Οἱ δὲ πρὸς ὄργην ἀπελθόντες ἤδη τοῖς λακωνίζουσι φανερωῶς ἐχάλειπαινον, καὶ τὸν Κίμωνα μικρᾶς ἐπιλαβόμενοι προφάσεως ἐξοστράκισαν εἰς ἔτη δέκα· τοσοῦτον γὰρ ἦν χρόνου τεταγμένον ἅπασι τοῖς ἐξοστρακιζομένοις. Ἐν δὲ τούτῳ 25 τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς ἐπανήρχοντο Δελφοὺς ἀπὸ Φωκείων ἐλευθερώσαντες, ἐν Τανάγρα καταστρατοπεδεύσαντων Ἀθηναῖοι μὲν ἀπήντων διαμαχοῦμενοι, Κίμων δὲ μετὰ τῶν ὄπλων ἤκεν εἰς τὴν αὐτοῦ φυλὴν τὴν Οἰνηίδα, πρόθυμος ὢν ἀμύνεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους 30 μετὰ τῶν πολιτῶν. Ἡ δὲ βουλή τῶν πεντακοσίων πνυθομένη καὶ φοβηθεῖσα, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καταβοῶντων

ὡς συνταράξει τὴν φάλαγγα βουλομένου καὶ τῇ πόλει
 Λακεδαιμονίους ἐπαγαγεῖν, ἀπηγόρευσε τοῖς στρατηγοῖς
 μὴ δέχεσθαι τὸν ἄνδρα. Κάκεινος μὲν ᾤχετο δεηθεὶς
 Εὐθίππου τοῦ Ἀναφλυστιίου καὶ τῶν ἄλλων ἐταίρων,
 5 ὅσοι μάλιστα τὴν τοῦ λακωνίζειν αἰτίαν ἔσχον, ἐρωμέ-
 νως ἀγωνίσασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ δι' ἔργων
 ἀπολύσασθαι τὴν αἰτίαν πρὸς τοὺς πολίτας. Οἱ δὲ λα-
 βόντες αὐτοῦ τὴν πανοπλίαν εἰς τὸν λόχον ἔθεντο· καὶ
 μετ' ἀλλήλων συστάντες ἐκθύμως ἑκατὸν ὄντες ἔπεσον.
 10 πολὺν αὐτῶν πόθον καὶ μεταμέλειαν ἐφ' οἷς ἤτιάθησαν
 ἀδίκως ἀπολιπόντες τοῖς Ἀθηναίοις. Ὅθεν οὐδὲ τῶ πρὸς
 Κίμωνα θυμῷ πολὺν χρόνον ἐνέμειναν, τὰ μὲν, ὡς εἰκός,
 ὧν ἔπαθον εὖ μεμνημένοι, τὰ δὲ τοῦ καιροῦ συλλαμβά-
 νομένου. Νενικημένοι γὰρ ἐν Τανάγρα μάχῃ μεγάλη καὶ
 15 προσδοκῶντες εἰς ὄραν ἔτους στρατιὰν Πελοποννησίων
 ἐπ' αὐτοὺς ἐκάλουν ἐκ τῆς φυγῆς τὸν Κίμωνα· καὶ κα-
 τήλθε τὸ ψήφισμα γραφάντος αὐτῷ Περικλέους. Οὕτω
 τότε πολιτικά μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί, μέτριοι δ' οἱ θυμοὶ
 καὶ πρὸς τὸ κοινὸν εὐανάκλητοι συμφέρον, ἡ δὲ φιλοτι-
 20 μία πάντων ἐπικρατοῦσα τῶν παθῶν τοῖς τῆς πατρίδος
 ὑπεχώρει καιροῖς.

XVIII. Εὐθύς μὲν οὖν ὁ Κίμων κατελθὼν ἔλυσε τὸν
 πόλεμον καὶ διήλλαξε τὰς πόλεις· γενομένης δ' εἰρήνης
 ὄρων τοὺς Ἀθηναίους ἡσυχίαν ἄγειν μὴ δυναμένους,
 25 ἀλλὰ κινεῖσθαι καὶ ἀυξάνεσθαι ταῖς στρατείαις βουλομέ-
 νους, ἵνα μὴ τοῖς Ἑλλησι διοχλῶσι μηδὲ περὶ τὰς νήσους
 ἢ Πελοπόννησον ἀναστρεφόμενοι ναυσὶ πολλαῖς αἰτίας
 ἐμφυλίων πολέμων καὶ συμμαχικῶν ἐγκλημάτων ἀρχὰς
 ἐπισπάσωνται κατὰ τῆς πόλεως, ἐπλήρῳ διακοσίαις τριή-
 30 ρεις ὡς ἐπ' Αἴγυπτον καὶ Κύπρον αὐτίς ἐστρατευσό-
 μενος, ἅμα μὲν ἐμμελετᾶν τοῖς πρὸς τοὺς βαρβάρους
 ἀγῶσι βουλόμενος τοὺς Ἀθηναίους, ἅμα δ' ὠφελεῖσθαι

δικαίως τὰς ἀπὸ τῶν φύσει πολεμίων εὐπορίας εἰς τὴν Ἑλλάδα κομίζοντας. Ἦδη δὲ παρεσκευασμένων ἀπάντων καὶ τοῦ στρατοῦ παρὰ ταῖς ναυσὶν ὄντος ὄναρ εἶδεν ὁ Κίμων. Ἐδόκει κῦνα θυμουμένην ὑλακτεῖν πρὸς αὐτόν, ἐκ δὲ τῆς ὑλακῆς μεμιγμένον ἀφείσαν ἀνθρώπου φθόγ- 5 γον εἰπεῖν

Στείχε· φίλος γὰρ ἔση καὶ ἐμοὶ καὶ ἐμοῖς σκυλάκεσσιν. Οὔτω δὲ δυσκρίτου τῆς ὄψεως οὔσης Ἀστύφιλος ὁ Ποσειδωνιάτης, μαντικὸς ἀνὴρ καὶ συνήθης τῷ Κίμωνι, φράζει θάνατον αὐτῷ προσημαίνειν τὴν ὄψιν, οὔτω δια- 10 ρῶν· κύων ἀνθρώπων, πρὸς ὃν ὑλακτεῖ, πολέμιος· πολεμῖω δ' οὐκ ἄν τις μᾶλλον ἢ τελευτήσας φίλος γένοιτο· τὸ δὲ μίγμα τῆς φωνῆς Μῆδον ἀποδηλοῖ τὸν ἐχθρόν· ὁ γὰρ Μῆδων στρατὸς Ἑλλησιν ὁμοῦ καὶ βαρβάροις μέμικται. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν ὄψιν αὐτοῦ τῷ Διονύσῳ θύσαντος 15 ὁ μὲν μάντις ἀπέτεμα τὸ ἱερεῖον, τοῦ δ' αἵματος τὸ πηγνύμενον ἤδη μύρμηκες πολλοὶ λαμβάνοντες κατὰ μικρὸν ἔφερον πρὸς τὸν Κίμωνα καὶ τοῦ ποδὸς περὶ τὸν μέγαν δάκτυλον περιέπλαττον, ἐπὶ πολὺν χρόνον λανθάνοντες. Ἄμα δὲ πῶς ὅ τε Κίμων τῷ γινομένῳ προσέσχε 20 καὶ παρῆν ὁ θύτης ἐπιδεικνύμενος αὐτῷ τον λοβὸν οὐκ ἔχοντα κεφαλῆν. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἦν ἀνάδυσις τῆς στρατείας ἐξέπλευσε, καὶ τῶν νεῶν ἐξήκοντα μὲν ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, ταῖς δ' ἄλλαις πάλιν... ἔπλει. Καὶ καταναυμαγή- 25 σας Φοινισσῶν νεῶν καὶ Κιλισσῶν βασιλικὸν στόλον ἀνεκτάτῳ τε τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις καὶ τοῖς περὶ Αἴγυπτον ἐφήδρευεν, οὐδὲν μικρὸν, ἀλλ' ὅλης ἐπινοῶν τῆς βασιλείας ἡγεμονίας κατάλυσιν, καὶ μάλιστα ὅτι τοῦ Θεμιστοκλέους ἐπυνθάνετο δόξαν εἶναι καὶ δύναμιν ἐν τοῖς βαρ- 30 βάροις μεγάλην, ὑποδεγμένου βασιλεῖ κινουῦντι τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον στρατηγήσειν. Θεμιστοκλῆς μὲν οὖν οὐχ ἥκιστα λέγεται τὰς Ἑλληνικὰς πράξεις ἀπογνοῦς,

- ὡς οὐκ ἂν ὑπερβαλόμενος τὴν Κίμωνος εὐτυχίαν καὶ ἀρετὴν, ἐκὼν τελευτῆσαι, Κίμων δὲ μεγάλων ἐπαιρομένου ἀρχὰς ἀγῶνων καὶ περὶ Κύπρον συνέχων τὸ ναυτικὸν ἐπεμψεν εἰς Ἄμμωνος ἄνδρα ἀπόρρητόν τινα μαν-
 5 τείαν ποιησομένους παρὰ τῷ θεῷ· γινώσκει γὰρ οὐδεὶς ὑπὲρ ὧν ἐπέμφθησαν, οὐδὲ χρησμὸν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐξήγεικεν, ἀλλ' ἅμα τῷ προσελθεῖν ἐκέλευσεν ἀπιέναι τοὺς θεοπρόπους· αὐτὸν γὰρ ἤδη τὸν Κίμωνα παρ' ἑαυτῷ τυγχάνειν ὄντα. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ θεοπρόποι κατέ-
 10 βαινον ἐπὶ θάλασσαν· γενόμενοι δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἑλλήνων, ὃ τότε περὶ Αἴγυπτον ἦν, ἐπύθοντο τεθνάναι τὸν Κίμωνα· καὶ τὰς ἡμέρας πρὸς τὸ μαντεῖον ἀνάγοντες ἔγνωσαν ἠνιγμένην τὴν τελευτὴν τοῦ ἀνδρός, ὡς ἤδη παρὰ θεοῖς ὄντος.
- 15 XIX. Ἀπέθανε δὲ πολιορκῶν Κίτιον, ὡς οἱ πλεῖστοι λέγουσι, νοσήσας· ἐνιοὶ δὲ φασιν ἐκ τραύματος, ὃ πρὸς τοὺς βαρβάρους ἀγωνιζόμενος ἔσχε. Τελευτῶν δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐκέλευσεν εὐθύς ἀποπλεῖν ἀποκρουσάμενος τὸν θάνατον αὐτοῦ· καὶ συνέβη μήτε τῶν πολεμίων μήτε
 20 τῶν συμμάχων αἰσθομένων ἀσφαλῶς αὐτοὺς ἀνακομισθῆναι στρατηγουμένους ὑπὸ Κίμωνος, ὡς φησι Φανόδημος, τεθνηκότος ἐφ' ἡμέρας τριάκοντα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτὴν πρὸς μὲν τοὺς βαρβάρους οὐδὲν ἐπιλαμπρὸν ὑπ' οὐδενὸς ἐπράχθη στρατηγοῦ τῶν Ἑλλή-
 25 νων, ἀλλὰ τραπέντες ὑπὸ δημαγωγῶν καὶ πολεμοποιῶν ἐπ' ἀλλήλους, οὐδενὸς τὰς χεῖρας ἐν μέσῳ διασχόντος, συνερράγησαν εἰς τὸν πόλεμον, ἀναπνοὴ μὲν τοῖς βασιλέως πράγμασι γενόμενοι, φθόρον δ' ἀμύθητον τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως ἀπεργασάμενοι. Ὅψὲ δ' οἱ περὶ τὸν
 30 Ἀγχιόλαον εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξενεγκάμενοι τὰ ὄπλα βραχέως ἤψαντο πολέμου πρὸς τοὺς ἐπὶ θαλάσῃ βασιλέως στραηγούς· καὶ λαμπρὸν οὐδὲν οὐδὲ μέγα δράσαντες, αὐτίς

δὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς στάσεσι καὶ ταραχαῖς ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς ὑπενεχθέντες, ᾤχοντο τοὺς Περσῶν φορολόγους ἐν μέσαις ταῖς συμμάχοις καὶ φίλαις πόλεσιν ἀπολιπόντες, ὧν οὐδὲ γραμματοφόρος κατέβαινεν οὐδ' ἵππος πρὸς θαλάσση τετρακοσίων σταδίων ἐντὸς ᾧφθη στρατηγοῦν- 5
τος Κίμωνος. Ὅτι μὲν οὖν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπεκομίσθη τὰ λείψανα αὐτοῦ, μαρτυρεῖ τῶν μνημάτων τὰ μέχρι νῦν Κιμώνεια προσαγορευόμενα· τιμῶσι δὲ καὶ Κιτιεῖς τάφον τινὰ Κίμωνος, ὡς Ναυσικράτης ὁ ῥήτωρ φησὶν, ἐν λοιμῶ καὶ γῆς ἀφορία τοῦ θεοῦ προστάξαντος αὐτοῖς 10
μὴ ἀμελεῖν Κίμωνος, ἀλλ' ὡς κρείττονα σέβεσθαι καὶ γεραίρειν. Τοιοῦτος μὲν ὁ Ἑλληνικὸς ἡγεμῶν.

 ΛΟΥΚΟΥΛΛΟΣ.

15

I. Τῷ δὲ Λουκούλλῳ πάππος μὲν ἦν ὑπατικός, θεῖος δὲ πρὸς μητρὸς Μέτελλος ὁ Νομαδικὸς ἐπικληθείς. Τῶν 20
δὲ γονέων ὁ μὲν πατὴρ ἐάλω κλοπῆς, Κεκιλία δὲ ἡ μήτηρ ἠδόξησεν ὡς οὐ βεβιωκυῖα σωφρόνως. Αὐτὸς δ' ὁ Λούκουλλος ἐτι μειράκιον ὧν, πρὶν ἀρχὴν τινα μετελθεῖν καὶ πολιτείας ἄψασθαι, πρῶτον ἔργον ἐποίησατο τὸν τοῦ πατρὸς κατήγορον κρίναι Σερουίλιον αὐγουρα, λαβῶν 25
ἀδικοῦντα δημοσίᾳ. Καὶ τὸ πρῶγμα λαμπρὸν ἐφάνη Ῥωμαίοις, καὶ τὴν δίκην ἐκείνην ὥσπερ ἀριστείαν διὰ στόματος ἔσχον. Ἐδόκει δὲ καὶ ἄλλως αὐτοῖς ἄνευ προφάσεως οὐκ ἀγεννὲς εἶναι τὸ τῆς κατηγορίας ἔργον, ἀλλὰ καὶ πάνυ τοὺς νέους ἐβούλοντο τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπιφνο- 30
μένους ὁρᾶν ὥσπερ θηρίοις εὐγενεῖς σκύλακας. Οὐ μὴν ἀλλὰ μεγάλης περὶ τὴν δίκην ἐκείνην φιλονεικίας γενο-

μένης, ὥστε καὶ τραυθῆναι τινὰς καὶ πεσεῖν, ἀπέφυγεν ὁ Σερουίλιος. Ὁ δὲ Λούκουλλος ἤσκητο καὶ λέγειν ἱκανῶς ἑκατέραν γλῶτταν, ὥστε καὶ Σύλλας τὰς αὐτοῦ πράξεις ἀναγράφων ἐκείνῳ προσεφώνησεν ὡς συνταξομένῳ καὶ 5 διαθήσονται τὴν ἱστορίαν ἄμεινον. Ἦν γὰρ οὐκ ἐπὶ τὴν χρεῖαν μόνην ἐμμελῆς αὐτοῦ καὶ πρόχειρος ὁ λόγος, καθάπερ ὁ τῶν ἄλλων τὴν μὲν ἀγορὰν

Θύννος βολατὸς πέλαγος ὡς διεστρόβει, γενόμενος δὲ τῆς ἀγορᾶς ἐκτὸς αὐτός, ἀμουσίᾳ τε- 10 θνηκῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμμελῆ ταύτην καὶ λεγομένην ἔλευθέριον ἐπὶ τῷ καλῷ προσεποιεῖτο παιδείαν ἔτι καὶ μειράκιον ὢν. Γενόμενος δὲ πρεσβύτερος ἤδη παντάπασι ὥσπερ ἐκ πολλῶν ἀγώνων ἀφῆκε τὴν διάνοιαν ἐν φιλοσοφίᾳ σχολάζειν καὶ ἀναπαύεσθαι, τὸ θεωρητικὸν 15 αὐτῆς ἐγείρας, καταλύσας δ' ἐν καιρῷ καὶ κολούσας τὸ φιλότιμον ἐκ τῆς πρὸς Πομπήϊον διαφορᾶς. Περὶ μὲν οὖν τῆς φιλολογίας αὐτοῦ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα λέγεται· νέον ὄντα πρὸς Ὀρθήσιον τὸν δικολόγον καὶ Σισενναῖον τὸν ἱστορικὸν ἐκ παιδιᾶς τινος εἰς σπου- 20 δὴν προελθούσης ὁμολογῆσαι, προθεμένων ποίημα καὶ λόγον Ἑλληνικὸν τε καὶ Ῥωμαϊκόν, εἰς ὃ τι ἂν λάχῃ τούτων, τὸν Μαρσικὸν ἐντενεῖν πόλεμον. Καὶ πῶς ἔοικεν εἰς λόγον Ἑλληνικὸν ὁ κληρὸς ἀφικέσθαι· διασώζεται γὰρ Ἑλληνικὴ τις ἱστορία τοῦ Μαρσικοῦ πολέμου. Τῆς 25 δὲ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μάρκον εὐνοίας πολλῶν τεκμηρίων οὕτων μάλιστα Ῥωμαῖοι τοῦ πρώτου μνημονεύουσι. Πρεσβύτερος γὰρ ὢν αὐτοῦ λαβεῖν ἀρχὴν μόνος οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὸν ἐκείνου καιρὸν ἀναμείνας οὕτως ἐπηγάγετο τὸν δῆμον, ὥστε σὺν ἐκείνῳ μὴ παρῶν ἀγο- 30 ρανόμος αἰρεθῆναι.

II. Νέος δ' ὢν ἐν τῷ Μαρσικῷ πολέμῳ πολλὰ μὲν τολμῆς δείγματα παρέσχε καὶ συνέσεως, μᾶλλον γε μὴν

αὐτὸν δι' εὐστάθειαν καὶ πραότητα Σύλλας προσηγάγετο, καὶ χρώμενος ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τὰ πλείστας ἄξια σπουδῆς διετέλεσεν· ὧν ἦν καὶ ἡ περὶ τὸ νόμισμα πραγματεία. Δι' ἐκείνου γὰρ ἐκόπη τὸ πλείστον ἐν Πελοποννήσῳ περὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, καὶ Λουκούλλειον ἀπ' 5 ἐκείνου προσηγορεύθη, καὶ διετέλεσεν ἐπὶ πλείστον, ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν χρειῶν ἐν τῷ πολέμῳ λαμβάνον ἀμοιβὴν ταχεῖαν. Ἐκ τούτου τῆς μὲν γῆς ἐπικρατῶν ὁ Σύλλας ἐν ταῖς Ἀθήναις, περικοπτόμενος δὲ τὴν ἀγορὰν ἐκ τῆς θαλάττης ὑπὸ τῶν πολεμίων ναυκρατούντων, ἐξέπεμ- 10 ψεν ἐπ' Αἰγύπτου καὶ Λιβύης τὸν Λούκουλλον ἄξοντα ναῦς ἐκεῖθεν. Ἦν μὲν οὖν ἀκμὴ χειμῶνος, ἐξέπλευσε δὲ τρισὶν Ἑλληνικοῖς μνοπάρωσι καὶ δικρότοις ἴσαις Ῥοδιακαῖς πρὸς μέγα πέλαγος καὶ ναῦς πολεμίας, πανταχόσε τῷ κρατεῖν πολλὰς διαφορομένας, παραβαλλόμενος. Οὐ μὴν 15 ἀλλὰ καὶ Κρήτην κατάρας ὤκειώσατο καὶ Κυρηναίους καταλαβῶν ἐκ τυραννίδων συνεχῶν καὶ πολέμων ταρρατομένους ἀνέλαβε, καὶ κατεστήσατο τὴν πολιτείαν Πλατωνικῆς τινος φωνῆς ἀναμνήσας τὴν πόλιν, ἣν ἐκεῖνος ἀπεθέσπισε πρὸς αὐτούς. Δεομένων γάρ, ὡς εἰοικεν, 20 ὅπως τε νόμους γράψῃ καὶ τὸν δῆμον αὐτὸν εἰς τύπον τινὰ καταστήσῃ πολιτείας σώφρονος, ἔφη χαλεπὸν εἶναι Κυρηναίοις οὕτως εὐτυχοῦσι νομοθετεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου δυσαρκότερον εὖ πράσσειν δοκοῦντος, οὐδ' αὖ πάλιν δεκτικώτερον ἐπιστασίας συσταλέντος ὑπὸ τῆς 25 τύχης. Ὁ καὶ τότε Κυρηναίους νομοθετοῦντι Λουκούλλῳ πρᾶγους παρέσχεν. Ἐκεῖθεν δ' ἀναχθεὶς ἐπ' Αἰγύπτου τὰ πλείστα τῶν σκαφῶν ἀπέβαλε πειρατῶν ἐπιφανέντων, αὐτὸς δὲ διασωθεὶς κατήγετο λαμπρῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπήντησε γὰρ αὐτῷ σύμπας ὁ στόλος, ὥσπερ εἰώθει βα- 30 σιλεῖ καταπλέοντι, κεκοσμημένος ἐκπρεπῶς· καὶ τὸ μείρακιον ὁ Πτολεμαῖος ἄλλην τε θανυμαστὴν ἐπεδείκνυτο

φιλοφροσύνην πρὸς αὐτόν, οἰκησίην τε καὶ δίαιταν ἐν τοῖς βασιλείοις ἔδωκεν, οὐδενός πω ξένου πρότερον ἡγεμόνος αὐτόθι καταχθέντος. Λαπάνην δὲ καὶ σύνταξιν οὐχ ὄσσην ἐδίδου τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ τετραπλὴν ἐκείνη παρείχεν, οὐ
 5 προσιεμένω τῶν ἀναγκαίων πλέον οὐδὲν οὐδὲ δῶρον λαβόντι, καίπερ ὀγδοήκοντα ταλάντων ἄξια πέμψαντος αὐτῷ. Λέγεται δὲ μήτ' εἰς Μέμφιν ἀναβῆναι μήτ' ἄλλο
 τῶν θαυμαζομένων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ περιβοήτων ἱστορη-
 10 σαι· σχολάζοντος γὰρ εἶναι ταῦτα θεατοῦ καὶ τρυφῶν-
 τος, οὐχ, ὡς αὐτός, ἐν ὑπαίθρῳ τὸν αὐτοκράτορα σκη-
 νοῦντα παρὰ ταῖς ἐπάλλεσι τῶν πολεμίων ἀπολελοι-
 κότης.

III. Ἐπεὶ δ' ἀπέλιπε τὴν συμμαχίαν ὁ Πτολεμαῖος πρὸς τὸν πόλεμον ἀποδειλιάσας, ἐκείνη δὲ ναῦς ἄχρι
 15 Κύπρου πομποῦς παρέσχε, καὶ περὶ τὸν ἔκπλου αὐτὸν ἀσπαζόμενος καὶ θεραπεύων ἐδωρεῖτο χρυσένδετον σμά-
 ραγδον τῶν πολυτελεῶν, τὸ μὲν πρῶτον ὁ Λούκουλλος παρητεῖτο, δεῖξαντος δὲ τὴν γλυφὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα οὐσαν ἰδίαν ἐφοβήθη διώσασθαι, μὴ παντάπασιν ἐχθρὸς
 20 ἀποκλεῖν νομισθεὶς ἐπιβουλενθεῖη κατὰ θάλατταν. Ἐπεὶ δὲ πλήθος ἐν πυράπλῳ νεῶν ἐκ τῶν παραλίων πόλεων ἀθροίσας, πλὴν ὅσοι πειρατικῶν μετείχον ἀδικημάτων, εἰς τὴν Κύπρον διεπέρασεν, ἐνταῦθα πυνθανόμενος τοὺς πολεμίους ναυλοχοῦντας ἐπὶ ταῖς ἄγκραις παραφυλάττειν
 25 αὐτόν, ἐνεώλκησε τὰ σκάφη πάντα, καὶ ταῖς πόλεσιν ἔγραψε περὶ χειμαδίων καὶ ἀγορᾶς, ὡς αὐτόθι τὴν ὥραν ἀναμεινῶν. Εἶτα πλοῦ φανέντος ἐξαπίνης κατασπάσας τὰς ναῦς ἀνήχθη, καὶ μεθ' ἡμέραν μὲν ὑφειμένοις πλέων τοῖς ἰστίοις καὶ ταπεινοῖς, νύκτωρ δ' ἐπαίρομένοις εἰς Ῥόδον
 30 ἐσώθη. Ῥοδίων δὲ ναῦς αὐτῷ προσπαρασχόντων Κήους ἐπεισε καὶ Κνιδίους τῶν βασιλικῶν ἀπαλλαγέντας ἐπὶ Σαμίους συστρατεύειν. Ἐκ δὲ Χίου τοὺς βασιλικούς αὐ-

τὸς ἐξήλασε, Κολοφωνίους δ' ἠλευθέρωσε συλλαβῶν
 Ἐπίγονον τὸν τύραννον αὐτῶν. Ἐτύγγαυε δὲ κατ' ἐκεί-
 νον τὸν χρόνον ἤδη Μιθριδάτης τὸ Πέργαμον ἐκλελοι-
 πῶς καὶ συνεσταλμένος εἰς Πιτάνην. Ἐκεῖ δὲ Φιμβρίου
 κατέχοντος αὐτὸν ἐκ γῆς καὶ πολιορκοῦντος, εἰς τὴν θά- 5
 λατταν ἀφορῶν συνῆγε καὶ μετεπέμπετο τοὺς πανταχό-
 θεν στόλους πρὸς αὐτόν, ἀνδρὶ τολμητῇ καὶ νενικηκῶτι
 τῷ Φιμβρία συμπλέεσθαι καὶ πολεμεῖν ἀπεγνωκῶς.
 Ὁ δὲ ταῦτα συνορῶν, ναυτικῷ δὲ λειπόμενος πρὸς Λού-
 κουλλον ἐπέμπευ, ἦκειν τῷ στόλῳ θεόμενος καὶ συνεξε- 10
 λειν ἐχθιστον καὶ πολεμιώτατον βασιλέων, ὡς μὴ τὸ μέγα
 καὶ διὰ πολλῶν ἀγῶνων καὶ πόνων διωκόμενον ἄθλον
 ἐκφύγοι Ῥωμαίους, Μιθριδάτης εἰς λαβὰς ἦκων καὶ γε-
 γονῶς ἐντὸς ἀρκύων, οὗ ληφθέντος οὐδένα τῆς δόξης
 οἴσεσθαι πλεον ἢ τὸν ἐμποδῶν τῇ φυγῇ στάντα καὶ δια- 15
 διδράσκοντος ἐπιλαβόμενον· ὅφ' ἑαυτοῦ μὲν ἐξεωσμέ-
 νον τῆς γῆς, ὅφ' ἐκείνου δὲ τῆς θαλάττης εἰργόμενον ἀμ-
 φοτέροις ἀποδώσειν τὸ κατορθῶμα, τὰς δὲ Σύλλα πρὸς
 Ὀρχομενῷ καὶ περὶ Χαιρώνειαν ὑμνουμένας ἀριστείας
 ἐν οὐδενὶ λόγῳ θήσεσθαι Ῥωμαίους. Καὶ οὐδὲν ἦν ἀπὸ 20
 τρόπου τῶν λεγομένων, ἀλλὰ παντὶ δῆλον, ὡς, εἰ Φιμ-
 βρία τότε πεισθίει ὁ Λούκουλλος οὐ μακρὰν ὦν περιήγα-
 γεν ἐκείσε τὰς ναῦς καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα τῷ στόλῳ,
 πέρας ἂν εἶχεν ὁ πόλεμος καὶ μυρίων ἀπηλλαγμένοι κα-
 κῶν ἅπαντες ἦσαν. Ἄλλ' εἴτε τὰ πρὸς Σύλλαν δίκαια 25
 πρεσβεύων πρὸ παντὸς ἰδίου τε καὶ κοινοῦ συμφέροντος,
 εἴτε τὸν Φιμβρίαν μιὰρὸν ὄντα καὶ φονέα γεγεννημένου
 ἐναγγος ἀνδρὸς φίλου καὶ στρατηγοῦ διὰ φιλαρχίαν προ-
 βαλλόμενος, εἴτε κατὰ θείαν δὴ τινα τύχην περιφεισάμε-
 νος αὐτοῦ Μιθριδάτου καὶ φυλάξας ἀνταγωνιστήν, οὐχ 30
 ὑπήκουσεν, ἀλλὰ Μιθριδάτῃ μὲν ἐκπλεῦσαι παρέσχε
 καὶ καταγελάσαι τῆς Φιμβρίου δυνάμεως, αὐτὸς δὲ πρῶ-

τον μὲν ἐπὶ Λεκτοῦ τῆς Τρωάδος βασιλικὰς ναῦς ἐπιφανείσας κατεναυμάχησεν, αὐθις δὲ πρὸς Τενέδω ναυλοχοῦντα μείζονι παρασκευῇ κατιδὼν Νεοπτόλεμον ἐπέπλει πρὸ τῶν ἄλλων, Ῥοδιακῆς πεντήρους ἐπιβεβηκὼς, ἧς
 5 ἐνανάρχει Δαμαγόρας, ἀνήρ εὖνους τε Ῥωμαίοις καὶ θαλασσιῶν ἀγώνων ἐμπειρότατος. Ἐπελαύνοντος δὲ ῥοθίω τοῦ Νεοπτολέμου καὶ κελεύσαντος εἰς ἐμβολὴν ἀγαγεῖν 494 τὸν κυβερνήτην, δείσας ὁ Δαμαγόρας τὸ βάρος τῆς βασιλικῆς καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ χαλκώματος οὐκ ἐτόλμησε
 10 συμπεσεῖν ἀντίπρωρος, ἀλλ' ὀξέως ἐκ περιαγωγῆς ἀποστρέψας ἐκέλευσεν ἐπὶ πρύμναν ὤσασθαι· καὶ πιεσθεΐσης ἐνταῦθα τῆς νεῶς ἐδέξατο τὴν πληγὴν ἀβλαβῆ γενομένην, ἅτε δὴ τοῖς θαλαττεύουσι τῆς νεῶς μέρεσι προσπεσοῦσαν. Ἐν τούτῳ δὲ τῶν φίλων προσφερομένων,
 15 ἐγκελευσάμενος ὁ Λούκουλλος ἐπιστρέφειν καὶ πολλὰ δράσας ἄξια λόγου τρέπεται τοὺς πολεμίους καὶ καταδιώκει τὸν Νεοπτόλεμον.

IV. Ἐκεῖθεν δὲ Σύλλα περὶ Χερρόνησον ἤδη μέλλοντι διαβαίνειν συμβαλὼν τὸν τε πόρον ἀσφαλῆ παρέιχε καὶ
 20 τὴν στρατιὰν συνδιεβίβαζεν. Ἐπεὶ δὲ συνθηκῶν γενομένων Μιθριδάτης μὲν ἀπέπλευσεν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον, Σύλλας δὲ τὴν Ἀσίαν δις μυρίοις ταλάντοις ἐξήμῳσε, προσταχθὲν αὐτῷ τὰ τε χρήματα ταῦτα πρᾶξαι καὶ νόμισμα κόψαι, παραμύθιον τι δοκεῖ τῆς Σύλλα χα-
 25 λεπότητος γενέσθαι ταῖς πόλεσιν, οὐ μόνον καθαρὸν καὶ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ πρᾶον εἰς οὕτω βαρὺ καὶ σκυθρωπὸν ὑπηρέτημα παρασχὼν ἑαυτόν. Μιτυληναίους δ' ἀντικρὺς ἀφεστῶτας ἐβούλετο μὲν εὐγνωμονῆσαι καὶ δίκης τυχεῖν μετρίας ἐφ' οἷς περὶ Μάνιον ἐξήμαρτον, ὡς δ'
 30 ἑώρα κακοδαιμονοῦντας, ἐπιπλεύσας ἐκράτησε μάχη καὶ κατέκλεισεν εἰς τὰ τεῖχη, καὶ πολιορκίαν συστησάμενος ἐξέπλευσε μὲν ἡμέρας καὶ φανερωῶς εἰς Ἐλαίαν, ὑπέστρεψε

δὲ λεληθότως καὶ περὶ τὴν πόλιν ὑφείς ἐνέδραν ἠσύχα-
 ζεν. Ἐπεὶ δ' ἀτάκτως καὶ μετὰ θράσους ὡς ἐρημον ἀρ-
 πασόμενοι τὸ στρατόπεδον οἱ Μιτυληναῖοι προῆλθον,
 ἐπεισπεσὼν αὐτοῖς ἔλαβέ τε παμπόλλους ζῶντας καὶ τῶν
 ἀμυνομένων πεντακοσίους ἀπέκτεινεν, ἀνδραπόδων δὲ 5
 χιλιάδας ἕξ καὶ τὴν ἄλλην ἀναρίθμητον ἠλάσατο λείαν.
 Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἰταλίαν κακῶν, ἃ τότε Σύλλας καὶ Μάρ-
 ριος ἄφθονα καὶ παντοδαπὰ τοῖς ἀνθρώποις παρεῖχον,
 οὐ πάνυ μετέσχε θεία τι νὴ τύχη περὶ τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις
 βραδύνας. Οὐ μὴν ἔλαττόν τι παρὰ Σύλλα τῶν ἄλλων 10
 φίλων ἔσχευ, ἀλλὰ τὴν τε γραφήν, ὡς εἴρηται, τῶν ὑπο-
 μνημάτων ἐκείνῳ δι' εὐνοίαν ἀνέδθηκε, καὶ τελευτῶν ἐπί-
 τροπον τοῦ παιδὸς ἔγραψεν ὑπερβὰς Πομπηίου. Καὶ
 δοκεῖ τοῦτο πρῶτον αὐτοῖς ὑπάρξει διαφορᾶς αἰτιον καὶ
 ζηλοτυπίας νέοις οὔσι καὶ διαπύροις πρὸς δόξαν. 15

V. Ὀλίγω δ' ὕστερον ἢ Σύλλαν ἀποθανεῖν ὑπάτευσσε
 μετὰ Μάρκου Κόττα περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἑβδομηκοστὴν
 πρὸς ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάδα. Πολλῶν οὖν αὐτῆς ἀνα-
 κινούντων τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἔφη Μάρκος αὐ-
 τὸν οὐ πεπαῦσθαι, ἀλλ' ἀναπεπαῦσθαι. Διὸ καὶ λαχῶν 20
 τῶν ἐπαρχιῶν ὁ Λούκουλλος τὴν ἐντὸς Ἰβηρίας Γαλα-
 τίαν ἤχθητο, πράξεων ὑπόθεσις μεγάλων οὐκ ἔχουσαν.
 Μάλιστα δ' αὐτὸν εὐδοκιμῶν Πομπηίος ἐν Ἰβηρίᾳ παρ-
 ᾶξυνεν, ὡς ἄλλος οὐδεὶς ἐπίδοξος ὢν, εἰ συμβαίῃ παύσα-
 σθαι τὸν Ἰβηρικὸν πόλεμον, εὐθὺς αἰρεθῆσθεσθαι στρα- 25
 τηγὸς ἐπὶ Μιθριδάτην. Διὸ καὶ χρήματα αἰτοῦντος αὐ-
 τοῦ καὶ γράφοντος, ὡς, εἰ μὴ πέμποιεν, ἀφείς Ἰβηρίαν
 καὶ Σερτώριον εἰς Ἰταλίαν ἀπάξει τὰς δυνάμεις, συν-
 ἐπραξεν ὁ Λούκουλλος προθυμότατα πεμφθῆναι τὰ χρή-
 ματα καὶ μηδ' ἀφ' ἠστινοσοῦν προφάσεως ἐκείνον ἐπ- 30
 ανελθεῖν ὑπατεύοντος αὐτοῦ· πάντα γὰρ ἂν ἐπ' ἐκείνῳ
 γενήσεσθαι τὰ τῆς πόλεως παρόντι μετὰ τοσαύτης στρα-

τιᾶς. Καὶ γὰρ ὁ κρατῶν τότε τῆς πολιτείας τῷ πρὸς χάριν ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν Κέδηγος ἐχθρὰν τινὰ πρὸς Λούκουλλον εἶχε, βδελυττόμενον αὐτοῦ τὸν βίον⁴⁹⁵ αἰσχυρῶν ἐρώτων καὶ ὕβρεως καὶ πλημμελείας μεστὸν ὄντα. Τοῦτον μὲν οὖν ἄντικρυς ἐπολέμει· Λεύκιον δὲ Κόιντον, ἄλλον δημαγωγόν, ἐπαναστάντα τοῖς Σύλλα πολιτεύμασι καὶ ταράττειν τὰ πράγματα πειρώμενον ἐκ τοῦ καθεστῶτος, ἰδίᾳ τε πολλὰ παραμυθούμενος καὶ δημοσίᾳ νοουθετῶν ἀπέστησε τῆς πείρας καὶ κατεστόρεσε 10 τὴν φιλοτιμίαν, ὡς ἐνῆν μάλιστα πολιτικῶς καὶ σωτηριῶς ἀρχὴν νοσήματος μεγάλου μεταχειρισάμενος.

VI. Ἐν τούτῳ δ' ὁ τὴν Κιλικίαν ἔχων Ὀκταούτος ἠγγέλθη τεθνηκῶς. Σπαργόντων δὲ πολλῶν πρὸς τὴν ἐπαρχίαν καὶ Κέδηγον ὡς δυνατώτατον ὄντα διαπράξασθαι 15 θεραπευόντων, αὐτῆς μὲν ὁ Λούκουλλος Κιλικίας οὐ πολὺν εἶχε λόγον, οἰόμενος δ', εἰ λάβοι ταύτην, ἐγγυὺς οὐσῆς Καππαδοκίας, ἄλλον οὐδένα πεμφθῆσεσθαι πολεμήσοντα Μιθριδάτῃ, πᾶσαν ἔστρεφε μηχανὴν ὑπὲρ τοῦ μὴ προέσθαι τὴν ἐπαρχίαν ἑτέρῳ. Καὶ τελευτῶν ἔργον 20 οὐ σεμνὸν οὐδ' ἐπαινετὸν, ἄλλως δ' ἀνύσιμον πρὸς τὸ τέλος ἐκ τῆς ἀνάγκης ὑπέμεινε παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. Πραικία τις ἦν ὄνομα τῶν ἐφ' ὧρα καὶ λαμυρία διαβοητῶν ἐν τῇ πόλει, τὰ μὲν ἄλλα κρείττων οὐδὲν ἀνέδην ἐταιρούσης γυναικός, ἐκ δὲ τοῦ χρῆσθαι τοῖς ἐντυγχάνουσιν 25 αὐτῇ καὶ διαλεγόμενοις πρὸς τὰς ὑπὲρ τῶν φίλων σπουδὰς καὶ πολιτείας προσλαβοῦσα τῇ λοιπῇ χάριτι τὸ δοκεῖν φιλέταιρός τις εἶναι καὶ δραστήριος ἴσχυσε μέγιστον. Ὡς δὲ καὶ Κέδηγον ἀνθοῦντα τῇ δόξῃ τότε καὶ φέροντα τὴν πόλιν ὑπηγάγετο καὶ συνῆν ἐρωῶντι, παντάπασιν εἰς 30 ἐκείνην περιῆλθεν ἢ τῆς πόλεως δύναμις· οὐδὲ γὰρ ἐπράττετό τι δημοσίᾳ Κεδήγου μὴ σπουδάξοντος οὐδὲ Πραικίας μὴ κελευούσης παρὰ Κεδήγου. Ταύτην οὖν

ὑπελθὼν δώροις ὁ Λούκουλλος καὶ κολακείαις (ἦν δὲ πον
καὶ τῷ Λουκούλλῳ συμφιλοτιμουμένην ὀραῖσθαι μέγας
γυναικί σοβαρᾶ καὶ πανηγυρικῇ μισθός) εὐθύς εἶχε τὸν
Κέθηγον ἐπαινέτην καὶ προμνῶμενον αὐτῷ Κιλικίαν.
Ἐπεὶ δ' ἅπαξ ἔτυχε ταύτης, οὐδὲν ἔτι Πραικίαν οὐδὲ Κέ- 5
θηγον ἔδει παρακαλεῖν, ἀλλὰ πάντες ὁμαλῶς ἐκείνῳ φέ-
ροντες ἐνεχείρισαν τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον ὡς ὑφ'
ἑτέρου μηδενὸς ἄμεινον διαπολεμηθῆναι δυνάμενον,
Πομπηίου μὲν ἔτι Σερτωρίῳ προσπολεμοῦντος, Μετέλ-
λου δ' ἀπειρηκότος ἤδη διὰ γῆρας, οὓς μόνους ἄν τις 10
ἐναμίλλους ἐποιήσατο Λουκούλλῳ περὶ τῆς στρατηγίας
ἀμφισβητοῦντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ Κόττας ὁ συνάρχων
αὐτοῦ πολλὰ λιπαρήσας τὴν σύγκλητον ἀπεστάλη μετὰ
νεῶν τὴν Προποντίδα φυλάξων καὶ προπολεμήσων Βι-
θυνίας.

15

VII. Λούκουλλος δὲ τάγμα μὲν αὐτόθεν ἔχων συντε-
ταγμένον ὑπ' αὐτοῦ διέβαινεν εἰς τὴν Ἀσίαν· ἐκεῖ δὲ
τὴν ἄλλην παρέλαβε δύναμιν, πάντων μὲν πάλαι τρυφαῖς
διεφθορόρων καὶ πλεονεξίαις, τῶν δὲ Φιμβριανῶν λεγο-
μένων καὶ διὰ συνήθειαν ἀναρχίας δυσμεταχειρίστων 20
γεγονότων. Οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ Φλάκκον τε μετὰ Φιμ-
βρίου τὸν ὑπατον καὶ στρατηγὸν ἀνηρηκότες αὐτόν τε
τὸν Φιμβριανὸν Σύλλα προδεδωκότες, αὐθάδεις μὲν ἄν-
θρωποι καὶ παράνομοι, μάχιμοι δὲ καὶ τλήμονες μετ' ἐμ-
πειρίας πολέμου. Οὐ μὴν ἀλλὰ βραχεὶ χρόνῳ καὶ τούτων 25
τὸ θράσος ὁ Λούκουλλος ἐξέκοψε καὶ τοὺς ἄλλους ἐπέ-
στρεψε, τότε πρῶτον, ὡς εἶοικε, πειρωμένους ἄρχοντος
ἀληθινοῦ καὶ ἡγεμόνος· ἄλλως δ' ἐδημαγωγοῦντο πρὸς
ἡδονὴν ἐθιζόμενοι στρατεύεσθαι. Τὰ δὲ τῶν πολεμίων
496 οὕτως εἶχε. Μιθριδάτης, ὥσπερ οἱ πολλοὶ τῶν σοφιστῶν, 30
κομπώδης ἐν ἀρχῇ καὶ σοβαρὸς ἐπὶ Ῥωμαίους ἀναστὰς
διακένῳ δυνάμει, λαμπρᾶ δὲ καὶ πανηγυρικῇ τὴν ὄψιν,

αἰτ' ἐκπεσὼν καταγελάστως καὶ νοουθετηθεὶς, ὅτε τὸ δεύ-
 τερον πολεμεῖν ἐμελλεν, εἰς ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν
 συνέστελλε τὰς δυνάμεις παρασκευῆν. Ἀφελὼν γὰρ τὰ
 παντοδαπὰ πλήθη καὶ τὰς πολυγλώσσους ἀπειλὰς τῶν
 5 βαρβάρων, ὄπλων δὲ διαχρύσων καὶ διαλίθων κατα-
 σκευὰς, ὡς λάφυρα τῶν κρατούντων, οὐκ ἀλκὴν τινα τῶν
 κεκτημένων ὄντα, ξίφη μὲν ἠλαύνετο Ῥωμαϊκὰ καὶ θυ-
 ρεοὺς ἐμβριθεῖς ἐπήγγυτο καὶ γεγυμνασμένους μᾶλλον
 ἢ κεκοσμημένους ἤθροισεν ἵππους, πεζῶν δὲ μυριάδας
 10 δῶδεκα κατεσκευασμένων εἰς φάλαγγα Ῥωμαϊκὴν, ἵππεις
 δὲ πρὸς μυρίοις ἑξακισχιλίους ἄνευ τῶν δρεπανηφόρων
 τεθρίππων· ταῦτα δ' ἦν ἑκατόν· ἔτι δὲ ναῦς οὐ χρυσο-
 ρόφοις σκηνίσιν οὐδὲ λουτροῖς παλλακίδων καὶ γυναι-
 κωνίτισι τρυφώσαις ἡσκημένας, ἀλλ' ὄπλων καὶ βελῶν
 15 καὶ χρημάτων γεμούσας παραρτυσάμενος ἐνέβαλεν εἰς
 Βιθυνίαν, τῶν πόλεων αὐτῆς ἀσμένως ὑποδεχομένων οὐ
 μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀσίαν ὅλην ὑποτροπὴ τῶν
 ἔμπροσθεν νοσημάτων εἶχεν, ἀφόρητα πάσχουσιν ὑπὸ
 Ῥωμαϊκῶν δανειστῶν καὶ τελωνῶν· οὓς ὕπερον μὲν
 20 ὥσπερ Ἀρπυίας τὴν τροφὴν ἀρπάζοντας αὐτῶν ὁ Λού-
 κουλλος ἐξήλασε, τότε δὲ μετριωτέρους ἐπειρᾶτο νοουθε-
 τῶν ποιεῖν, καὶ τὰς ἀποστάσεις κατέπαυε τῶν δήμων, οὐ-
 δενός, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡσυχάζοντος.

VIII. Ὅν δὲ περὶ ταῦτα Λούκουλλος ἡσχολεῖτο χρό-
 25 νον αὐτοῦ καιρὸν εἶναι νομίζων ὁ Κόττας παρεσκευάζετο
 μάχεσθαι πρὸς Μιθριδάτην. Καὶ πολλῶν ἀπαγγελλόν-
 των ἤδη Λούκουλλον ἐν Φρυγίᾳ στρατοπεδεύειν ἐπιόντα,
 μόνον οὐκ ἐν ταῖς χερσὶν εἶχεν τὸν θρόναμβον οἰόμενος,
 ὡς μὴ μεταλάβῃ Λούκουλλος αὐτοῦ, συμβαλεῖν ἔσπευσε.
 30 Πληγεῖς δ' ἅμα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐξήκοντα
 μὲν ἀπώλεσεν αὐτανδρα σκάφη, πεζοὺς δὲ τετρακισχι-
 λίους, αὐτὸς δὲ κατακλεισθεὶς εἰς Χαλκηδόνα καὶ πο-

λιορκούμενος εἰς τὰς Λουκούλλου χεῖρας ἀπέβλεπεν. Ἦσαν μὲν οὖν οἱ τὸν Λούκουλλον ἀμελήσαντα Κόττα
 πρόσω χωρεῖν παρορμῶντες ὡς ἔρημον αἰρήσονται τὴν
 Μιθριδάτου βασιλείαν, καὶ μάλιστα τῶν στρατιωτῶν
 οὗτος ἦν ὁ λόγος, ἀγανακτούντων, εἰ μὴ μόνου αὐτὸν 5
 ἀπολεῖ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ βουλευσάμενος κακῶς ὁ Κότ-
 τας, ἀλλὰ καὶ σφίσι ἐμποδῶν ἔσται νικᾶν ἀμαχεὶ δυνα-
 μένοις. Λούκουλλος δὲ πρὸς μὲν τούτους δημηγορῶν
 εἶπεν, ὡς ἓνα βούλοισι ἂν ἐκ πολεμίων σῶσαι Ῥωμαῖον
 ἢ πάντα λαβεῖν τὰ τῶν πολεμίων. Ἀρχελάου δὲ τοῦ περὶ 10
 Βωιωτίαν Μιθριδάτῃ στρατηγήσαντος, εἰτ' ἀποστάντος
 καὶ Ῥωμαίοις συστρατεύοντος, διαβεβαιουμένου ὀφθέντα
 Λούκουλλον ἐν Πόντῳ πάντων ὁμοῦ κρατῆσειν, οὐκ ἔφη
 δειλότερος εἶναι τῶν κνηγῶν, ὥστε τὰ θηρία παρελθὼν
 ἐπὶ κενοὺς αὐτῶν τοὺς φωλεοὺς βαδίξειν. Καὶ ταῦτ' 15
 εἰπὼν ἐπὶ Μιθριδάτῃ προῆγε πεζοὺς μὲν ἔχων τρισμυ-
 ρίους, ἵππεῖς δὲ δισχιλίους πεντακοσίους. Καταστάς δ'
 εἰς ἔποψιν τῶν πολεμίων καὶ θαυμάσας τὸ πλῆθος ἐβού-
 λετο μὲν ἀπέχεσθαι μάχης καὶ τρίβειν τὸν χρόνον, Μα-
 ρτίου δ', ὃν Σερωάριος ἐξ Ἰβηρίας ἀπεστάλκει Μιθρι- 20
 δάτῃ μετὰ δυνάμεως στρατηγόν, ἀπαντήσαντος αὐτῷ
 καὶ προκαλουμένου κατέστη μὲν εἰς τάξιν ὡς διαμαχοῦ-
 μένος, ἤδη δὲ ὅσον οὐπω συμφερομένων, ἀπ' οὐδεμιᾶς
 ἐπιφανοῦς μεταβολῆς, ἀλλ' ἑξαίφνης τοῦ ἀέρος ἀπορρα-
 γέντος ὥφθη μέγα σῶμα φλογοειδὲς εἰς μέσον τῶν στρα- 25
 τοπέδων καταφερόμενον, τὸ μὲν σχῆμα πύθῳ μάλιστα,
 τὴν δὲ χροάν ἀργύρῳ διαπύρῳ προσεικός, ὥστε δείσαν-
 497 τας ἀμφοτέρους τὸ φάσμα διακριθῆναι. Τοῦτο μὲν οὖν
 φασιν ἐν Φρυγίᾳ περὶ τὰς λεγομένας Ὀτρύας συμβῆναι
 τὸ πάθος. Ὁ δὲ Λούκουλλος οὐδεμιᾶς εἶναι νομίζων 30
 ἀνθρωπίνης παρασκευῆς οὐδὲ πλούτου θρέψαι μυριά-
 δας ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντικαθημένων πολεμίων τοσαύ-

τας, ὅσας εἶχε Μιθριδάτης, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι τῶν αἰχμαλώτων ἕνα· καὶ πρῶτον ἀνέκρινε, μετὰ πόσων διαίτητο δυσκῆνων, ἔπειτα πόσον ἐν τῇ σκηνῇ καταλέλοιπε σίτον. Ἀποκριναμένου δὲ τάνθρωπου τὸν μὲν ἐκέλευσε μεταστῆναι, δεύτερον δὲ καὶ τρίτον ὁμοίως ἀνέκρινεν. Ἐἶτα συνθεῖς τὸ τῆς παρεσκευασμένης τροφῆς πλήθος πρὸς τὸ τῶν τρεφομένων, ἔγνω τριῶν ἢ τεσσάρων ἡμερῶν ἐπιλείποντα σίτον τοὺς πολεμίους. Καὶ πολὺ μᾶλλον εἶχετο τοῦ χρόνου, καὶ συνῆγεν εἰς τὸν χάρακα 10 πληθῆ σίτον, ὡς ἐν ἀφθόνοις διάγων αὐτὸς ἐφεδρευοταῖς ἐκείνων ἀπορίαις.

ΙΧ. Ἐν τούτῳ δὲ Μιθριδάτης ἐπεβούλευε Κυζικηνοῖς πεπληγόσιν ἐν τῇ περὶ Χαλκηδόνα μάχῃ· τρισχιλίων γὰρ ἀνδρῶν καὶ δέκα νεῶν ἐστέρηντο. Βουλόμενος οὖν λαθεῖν τὸν Λούκουλλον, εὐθύς ἀπὸ δείπνου νύκτα δυσφανῆ καὶ νοτερὰν ἔχων ἐκίνει καὶ φθάνει τῆς πόλεως ἀντικρὺς αὐμ' ἡμέρα περὶ τὸ τῆς Ἀδραστείας ὄρος ἰδρύσας τὴν δύναμιν. Ὁ δὲ Λούκουλλος αἰσθόμενος καὶ διώξας ἠγάπησε μὲν οὐκ ἐμπεσὼν ἀσύντακτος εἰς τοὺς πολεμίους, καθίξει δὲ τὸν στρατὸν περὶ τὴν Θρακίαν λεγομένην κώμην ἐν τόπῳ κατὰ τῶν ὁδῶν ἄριστα πεφυκότι καὶ τῶν χωρίων, ἀφ' ὧν καὶ δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοῖς Μιθριδατικοῖς τὰ ἐπιτήδεια φοιτᾶν. Διὸ καὶ περιλαβῶν τῇ διανοίᾳ τὸ μέλλον οὐκ ἀπεκρύψατο τοὺς στρατιώτας, ἀλλ' ἅμα τῷ θέσθαι τὸ στρατόπεδον καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων γενέσθαι συναγαγὼν αὐτοὺς ἐμεγαληγόρησεν, ὡς ὀλίγων ἡμερῶν ἀναιμωτὶ τὸ νίκημα παραδώσων αὐτοῖς. Κυζικηνοὺς δὲ Μιθριδάτης δέκα μὲν ἐκ γῆς στρατοπέδοις περιλαβῶν, ταῖς δὲ ναυσὶν ἐκ θαλάσσης 30 τὸν ἀπὸ τῆς ἠπείρου διεύργοντα τὴν πόλιν εὗριπον ἐμφράξας, ἐκατέρωθεν ἐπολιόρκει, τὰ μὲν ἄλλα διακειμένους πρὸς τὸν κίνδυνον εὐθαρσῶς καὶ πᾶν ἔνεκα Ῥω-

μαίων ἔγνωκότες ἐκδέχεσθαι δυσχερές, ἀγνοοῦντας δὲ ὄπη Λούκουλλος εἶη καὶ τῷ μηδὲν περὶ αὐτοῦ πεπύσθαι ταραττομένους. Καίτοι καταφανῆς ἦν ἡ στρατοπεδεία καὶ ἄποπτος, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Μιθριδατικῶν ἐξηπατώοντο. Δεικνύντες γὰρ αὐτοῖς τοὺς Ῥωμαίους ἄνω παρεμβεβλη-5 κότες „Ὅρατε τούτους;“ ἔφασαν „Ἀρμενίων στρατός ἐστι καὶ Μήδων, Τιγράνου Μιθριδάτη καταπέμψαντος ἐπικουρίαν.“ Οἱ δ' ἐξεπλήσσαντο τοσούτου πολέμου περικεχυμένου μηδ', εἰ παραγένοιτο Λούκουλλος, χῶραν ἔτι λελειφθαι βοηθείας ἐλπίζοντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ πρῶ-10 τος αὐτοῖς εἰσπεμφθεὶς ὑπ' Ἀρχελαίου Δημῶναξ ἔφρασε τὴν τοῦ Λουκούλλου παρουσίαν. Τούτων δ' ἀπιστούντων καὶ νομιζόντων αὐτὸν τῶν παρόντων ἐπὶ παρηγορία πεπλασμένα λέγειν, ἤκε παιδάριον αἰχμάλωτον ἐκ τῶν πολεμίων ἀποδεδρακός. Πυνθανομένων δ' αὐτῶν, 15 ποῦ λέγοι τὸν Λούκουλλον εἶναι, κατεγέλα παίξειν αὐτοὺς οἰόμενον. Ὡς δ' ἑώρα σπουδάζοντας, ἐσήμνηε τῇ χειρὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, οἱ δ' ἀνεθάρσθησαν. Τῆς δὲ Δασκυλίτιδος λίμνης πλεομένης ἀκατίοις ἐπιεικῶς εὐμεγέθεσι, τὸ μέγιστον αὐτῶν ὁ Λούκουλλος ἀνελ-20 κύσας καὶ διαγαγὼν ἀμάξῃ πρὸς τὴν θάλατταν ὄσους ἐχώρει στρατιώτας ἐνεβίβασεν. Ἐλαθον δὲ νυκτὸς διαπεράσαντες καὶ παρεισήλθον εἰς τὴν πόλιν.

X. Ἔοικε δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐπιθαρρῦναι τοὺς Κυζικη-
νοὺς, ἀγασθὲν αὐτῶν τὴν ἀνδραγαθίαν, ἄλλοις τε σημεί-25
οις ἐναργέσι, καὶ τῆς τῶν Φερεφαττίων ἑορτῆς ἐνεστῶ-
198 σης οἱ μὲν ἠπόρουν βοῶς μελαίνης πρὸς τὴν θυσίαν καὶ
σταιτίνην πλάσαντες τῷ βωμῷ παρέστησαν, ἡ δ' ἱερὰ
καὶ τροφομένη τῇ θεῷ νομὴν μὲν εἶχεν, ὥσπερ τάλλα
βοτὰ τῶν Κυζικηνῶν, ἐν τῇ περαιᾷ, κατ' ἐκείνην δὲ τὴν 30
ἡμέραν ἀποκριθεῖσα τῆς ἀγέλης μόνη διενήξατο πρὸς
τὴν πόλιν καὶ κατέστησεν ἐπὶ τὴν θυσίαν αὐτήν. Ὅναρ

δ' ἢ θεὸς Ἀρισταγόρα τῷ τοῦ δήμου γραμματιστῇ παρα-
 σταῖσα· „Καὶ μὴν ἐγώ γε“ εἶπεν „ἤκω τὸν Διβυκὸν ἀν-
 λητὴν ἐπὶ τὸν Ποντικὸν σαλπικτικὴν ἐπάγουσα. Φράσον
 οὖν θαρρεῖν τοῖς πολίταις.“ Θαυμαζόντων δὲ τὴν φά-
 5 νὴν τῶν Κυζικηνῶν ἅμ' ἡμέρα σάλου εἶχεν ἡ θάλασσα
 κατιόντος ἀκρίτου πνεύματος, αἷ τε μηχαναὶ τοῦ βασι-
 λέως παρεστῶσαι τοῖς τείχεσιν, ἔργα θαυμαστά Νι-
 κωνίδου τοῦ Θεσσαλοῦ, φοῖζω καὶ πατάγω πρῶτον ἀπε-
 δήλουν τὸ μέλλον· εἶτα νότος ἐκραγεῖς ἄπιστος τὸ μέγε-
 10 θος τὰ τ' ἄλλα συνέτριψε μηχανήματα ὥρας βραχεῖ μο-
 ρίῳ, καὶ τὸν ξύλινον πύργον ἑκατὸν πηχῶν ὕψος ὄντα
 διασεισας κατέβαλεν. Ἰστορεῖται δὲ τῶν ἐν Ἰλίῳ πολλοῖς
 καθ' ὕπνον ὀφθῆναι τὴν Ἀθηναῖν ἰδρωῖτι πολλῶ ῥεομέ-
 νην καὶ ὑποφαίνουσάν τι τοῦ πέπλου παρερρωγῆς, λέ-
 15 γουσας, ὡς ἀρτίως ἦκοι βοηθήσασα Κυζικηνοῖς. Καὶ
 στήλην τινα δόγματα καὶ γράμματα περὶ τούτων ἔχου-
 σαν ἐδείκνυον Ἰλιεῖς.

XI. Μιθριδάτην δέ, ἄχρι μὲν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ στρα-
 τηγῶν φενακίζομενος ἠγνόει τὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ
 20 λιμόν, ἠνίων Κυζικηνοὶ διαφεύγοντες τὴν πολιορκίαν.
 Ταχὺ δ' ἐξερρήν τὸ φιλότιμον αὐτοῦ καὶ φιλόνεικον ἐν
 αἰσθήσει γενομένου τῶν ἀποριῶν, αἷς οἱ στρατιῶται συν-
 εἶχοντο, καὶ τῶν ἀνθρωποφαγιῶν, ἅτε δὴ μὴ θεατρικῶς
 μηδ' ἐπίδεικτικῶς Λουκούλλου πολεμοῦντος, ἀλλὰ, τοῦτο
 25 δὴ τὸ λεγόμενον, εἰς τὴν γαστέρα ἐναλλομένου καὶ ὅπως
 ὑφαιρήσει τὴν τροφὴν ἅπαντα πραγματευομένου. Διὸ
 καὶ φρούριόν τι πολιορκοῦντος αὐτοῦ τῷ καιρῷ χρῆσα-
 σθαι σπεύδων ὁ Μιθριδάτης ἐξέπεμψεν εἰς Βιθυνίαν
 τοὺς μὲν ἵππεῖς σχεδὸν ἅπαντας μετὰ τῶν ὑποξυγίων,
 30 τῶν δὲ πεζῶν τοὺς ἀχρήστους. Πυθόμενος δ' ὁ Λού-
 κουλλος ἔτι νυκτὸς ἤκεν εἰς τὸ στρατόπεδον, πρῶτ' ἰδὲ
 χεμιῶνος ὄντος ἀναλαβὼν σπείρας δέκα καὶ τὴν ἵππον

ἐδίακε νιφόμενος καὶ κακοπαθῶν, ὥστε πολλοὺς ὑπὸ
 κρούους ἐνδιδόντας ἀπολείπεσθαι τῶν στρατιωτῶν, τοῖς
 δ' ἄλλοις περὶ τὸν Ῥυνδακὸν ποταμὸν καταλαβὼν τοὺς
 πολεμίους τοσαύτην τροπὴν ἐποίησεν, ὥστε τὰς γυναι-
 κας ἐκ τῆς Ἀπολλωνίας προερχομένας ἀφαρπάζειν τὰ 5
 φορτία καὶ σκυλεύειν τοὺς φονενομένους. Πολλῶν δ',
 ὡς εἰκός, ἀποθανόντων ἐάλωσαν ἵπποι μὲν ἑξακισχίλιοι
 καὶ πληθὸς ἀναρίθμητον ὑποζυγίων, ἄνδρες δὲ μύριοι
 πεντακισχίλιοι· καὶ τούτους ἄγων πάντας παρεξήει παρὰ
 τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Σαλουστίου δὲ θαυμάζω 10
 τότε πρῶτον ᾤφθαι Ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος, εἰ μήτε
 πρότερον τοὺς μετὰ Σηηπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον
 ᾤετο μήτε τοὺς ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῶ καὶ περὶ Χαιρῶ-
 νειαν Ἀρχελάῳ μεμαχημένους ἐγνωκέναι κάμηλον. Ἄλλὰ
 τῷ γε Μιθριδάτῃ φεύγειν μὲν ἔγνωστο τὴν ταχίστην, 15
 ἀνθολκᾶς δὲ Λουκούλλῳ καὶ διατριβᾶς ὀπίσω μηχανώ-
 μενος ἔστειλλε τὸν ναύαρχον Ἀριστόνικον ἐπὶ τὴν Ἑλλη-
 νικὴν θάλασσαν· καὶ ὅσον οὐπω μέλλοντος ἐκπλεῖν ἐκ
 προδοσίας ὁ Λούκουλλος ἐκυρίευσε μετὰ χρυσῶν μυρίων,
 οὓς ἐκόμιζε διαφθερῶν τι τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος. 20
 Ἐκ τούτου Μιθριδάτης μὲν ἔφυγεν ἐπὶ θάλασσαν, οἱ δὲ
 στρατηγοὶ περὶ τὸν στρατὸν ἀπήγαγον. Ἐπιπεσῶν δὲ
 Λούκουλλος αὐτοῖς περὶ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν εἰλέ τε
 παμπόλλους καὶ δισμυρίους ἀπέκτεινε. Λέγονται δ' ἐκ
 τοῦ παντὸς ἀκολούθῳν τε καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες 25
 99 οὐ πολὺ δὴ τῶν τριάκοντα λείπουσαι διαφθαρῆναι.

XII. Λούκουλλος δὲ πρῶτον εἰς Κύζικον παρέλθων
 ἀπέλαυσεν ἡδονῆς καὶ φιλοφροσύνης κρηπούσης· ἔπειτα
 ναυτικὸν ἐξηρτύετο τὸν Ἑλλήσποντον ἐπιπορευόμενος.
 Εἰς δὲ Τρωάδα καταχθεις ἐσκήνωσε μὲν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς 30
 Ἀφροδίτης, κατακοιμηθεὶς δὲ νύκτωρ ἐδόκει τὴν θεὰν
 ὄραν ἐφεστῶσαν αὐτῷ καὶ λέγουσαν·

Τί κνώσσεις, μεγάθυμε λέον; νεβροὶ δέ τοι ἔγγυς.
 Ἐξαναστάς δὲ καὶ τοὺς φίλους καλέσας διηγείτο τὴν ὄψιν
 ἔτι νυκτὸς οὐσῆς. Καὶ παρήσαν ἐξ Ἴλιου τινὲς ἀπαγγέ-
 λοντες ὄφθαι περὶ τὸν Ἀχαιῶν λιμένα τρισκαίδεκα πεν-
 5 τήρεις τῶν βασιλικῶν ἐπὶ Ἀἴμιον πλεούσας. Εὐθύς οὖν
 ἀναχθῆεις τούτους μὲν εἶλε καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἰσί-
 δωρον ἀπέκτεινεν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἄλλους ἔπλει προωρέας.
 Οἱ δὲ ἔτυχον ὁρμούντες, καὶ τὰ πλοῖα πάντα πρὸς τὴν γῆν
 συνέλκοντες ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων διεμάχοντο καὶ
 10 πληγὰς ἐδίδοσαν τοῖς περὶ τὸν Λούκουλλον, οὔτε περι-
 πλεῦσαι τοῦ χωρίου διδόντος οὔτε βιάσασθαι ναυσὶ με-
 τεώροις τὰς τῶν πολεμίων προσερηρησμένας τῇ γῆ καὶ
 βεβηκυίας ἀσφαλῶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ μόλις ἤ προσβολὴν
 τινα ἢ νῆσος εἶχεν ἀποβιβάζει τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀρί-
 15 στούς, οἱ κατόπιν ἐπιπεσόντες τοῖς πολεμίοις τοὺς μὲν
 διέφθειρον αὐτῶν, τοὺς δ' ἠνάγκαζον ἀποκόπτοντας τὰ
 πρυμνήσια τῶν νεῶν καὶ φεύγοντας ἐκ τῆς γῆς ἀλλήλοις
 τε συγκρούειν τὰ πλοῖα καὶ ταῖς ἐμβολαῖς ταῖς περὶ τὸν
 Λούκουλλον ὑποπίπτειν. Πολλοὶ μὲν οὖν διεφθάρησαν,
 20 ἐν δὲ τοῖς ἀλοῦσιν ἀνήχθη καὶ Μάριος ὁ παρὰ Σερωρίου
 στρατηγός· ἦν γὰρ ἑτερόφθαλμος, καὶ παρήγγελο τοῖς
 στρατιώταις εὐθύς ἐπιπλέουσιν ὑπὸ Λουκούλλου μηδένα
 κτείνειν ἑτερόφθαλμον, ὅπως ἐξονειδισθῆις καὶ καθυβρι-
 σθῆις ἀποθάνοι.

25 XIII. Γενόμενος δ' ἀπὸ τούτων ἠπείγετο πρὸς τὴν
 αὐτοῦ Μιθριδάτου δίωξιν. Ἦλπιξε γὰρ ἔτι περὶ Βιδυ-
 νίαν εὐρήσειν αὐτὸν ὑπὸ Βοκωνίου φρουρούμενον, ὃν
 αὐτὸς ἐνστησόμενον τῇ φυγῇ μετὰ νεῶν ἀπεστάλκει πρὸς
 Νικομήδειαν. Ἀλλὰ Βοκώνιος μὲν ἐν Σαμοθράκῃ μνου-
 30 μενος καὶ πανηγυρίζων καθυστέρησε· Μιθριδάτην δὲ
 ἀναχθέντα μετὰ τοῦ στόλου, σπεύδοντα πρὶν ἐπιστρέφειν
 Λούκουλλον εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῦσαι, καταλαμβάνει

χειμῶν πολὺς, ὅφ' οὗ τὰ μὲν ἀφηρηπάγη, τὰ δ' ἐβυθίσθη τῶν σκαφῶν, πᾶσα δ' ἡ παραλία τῶν ναυαγίων ἐκφερομένων ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦν περίπλευς. Αὐτὸς δέ, τῆς ὀκτάδος, ἐφ' ἧς ἐπλει, μήτε πρὸς τὴν γῆν εὐπαρακομίστου διὰ μέγεθος ἐν σάλῳ μεγάλῳ 5 καὶ κύματι τυφλῷ παρισταμένης τοῖς κυβερνήταις, πρὸς τε τὴν θάλασσαν ἤδη βαρείας καὶ ὑπεράντλου γενομένης, μετεμβὰς εἰς ληστρικὸν μυοπάρωνα καὶ τὸ σῶμα πειραταῖς ἐγχειρίσας ἀνεπίστως καὶ παραβόλως εἰς τὴν Ποντικὴν Ἡράκλειαν ἐξεσώθη. Λουκούλλῳ δ' ἀνεμέσθητος 10 ἡ πρὸς τὴν σύγκλητον ἀπέβη φιλοτιμία. Ψηφιομένης γὰρ αὐτῆς πρὸς τὸν πόλεμον ἀπὸ τρισχιλίων ταλάντων ἐξαρτύεσθαι ναυτικόν, ἐκώλυσε πέμψας γράμματα καὶ μεγαληγορήσας, ὡς ἄνευ δαπάνης καὶ τοσαύτης παρασκευῆς ταῖς τῶν συμμάχων ναυσὶ Μιθριδάτην ἐκβαλεῖ 15 τῆς θαλάττης. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν αὐτῷ τοῦ θεοῦ συναγωνισαμένου. Λέγεται γὰρ Ἀρτέμιδος χόλῳ Πριαπίνης ὁ χειμῶν ἐμπεσεῖν τοῖς Ποντικοῖς συλήσασιν αὐτῆς τὸ ἱερὸν καὶ τὸ ξόανον ἀνασπάσασι.

XIV. Πολλῶν δὲ Λουκούλλῳ παραινούντων ἀναβάλ- 20 λεσθαι τὸν πόλεμον, οὐ φροντίσας ἐνέβαλε διὰ Βιθυνίας καὶ Γαλατίας εἰς τὴν βασιλικὴν, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐνδεῆς τῶν ἀναγκαίων, ὥστε Γαλάτας ἐπεσθαι τρισμυρίους ἕκαστον ἐπὶ τῶν ὤμων κομίζοντα σίτου μέδιμνον, προῖων δὲ καὶ 50 κρατῶν ἀπάντων εἰς τοσαύτην ἦλθεν εὐπορίαν, ὥστε τὸν 25 μὲν βοῦν ἐν στρατοπέδῳ δραχμῆς, τὸ δὲ ἀνδράποδον τετάρων ὄνιου εἶναι, τὴν δ' ἄλλην λείαν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τοὺς μὲν ἀπολείπειν, τοὺς δὲ ἀναλίσκειν. Διάθεσις γὰρ ἦν οὐδενὸς πρὸς οὐδένα πάντων εὐπορούντων. Ἄλλ' ὅσον φθεῖραι καὶ κακῶσαι τὴν χώραν ἱππασάμενοι καὶ 30 καταδραμόντες ἄχρι Θεμισκύρας καὶ τῶν περὶ Θερωμάτωντα πεδίῳ, ἤτιῶντο τὸν Λούκουλλον, ὅτι πάσας προσ-

ἀγεται τὰς πόλεις, κατὰ κράτος δὲ οὐδεμίαν ἤρῃκεν οὐδὲ
 παρέσχηκεν αὐτοῖς ὠφελῆθῆναι διαρπάσασιν. „Ἄλλα
 καὶ νῦν“ ἔφασαν „Ἄμισόν, πόλιν εὐδαίμονα καὶ πλου-
 σίαν, οὐ μέγα ὄν ἐργον, εἴ τις ἐντείνει τὴν πολιορκίαν,
 5 κατασχεῖν, ἀπολιπόντας ἡμᾶς ἄγει περὶ τὴν Τιβαρηνῶν
 καὶ Χαλδαίων ἐρημίαν Μιθριδάτῃ πολεμήσοντας.“ Ἄλλα
 ταῦτα μὲν οὐκ ἂν ὁ Λούκουλλος ἐλπίσας εἰς τοσοῦτον
 ἀπονοίας τοὺς στρατιώτας παραγαγεῖν, ὅσον ὕστερον
 ἐξέφηναν, ὑπερεώρα καὶ οὐκ ἐφρόντιζεν, ἐκείνοις δ'
 10 ἀπελογεῖτο μᾶλλον, οἱ βραδυτῆτα κατηγοροῦν αὐτοῦ δια-
 τρίβοντος ἐνταῦθα περὶ κώμας καὶ πόλεις οὐ πολλοῦ τι-
 νος ἀξίας πολὺν χρόνον, ἐῶντος δ' αὐξέσθαι Μιθριδά-
 τῃν. „Αὐτὸ γάρ“ ἔφη „τοῦτο καὶ βούλομαι καὶ κάθημαι
 τεχνάζων, μέγαν αὐθις γενέσθαι τὸν ἄνδρα καὶ συναγα-
 15 γεῖν αὐτὸν ἀξιόμαχον δύναμιν, ἵνα μείνῃ καὶ μὴ φύγῃ
 προσιόντας ἡμᾶς. Ἡ οὐχ ὁρᾶτε πολλὴν μὲν αὐτῷ καὶ
 ἀτέκμαρτον ἐρημίαν ὀπίσω παροῦσαν; ἐγγὺς δὲ ὁ Καύ-
 κασος καὶ ὄρη πολλὰ καὶ βαθέα καὶ μυρίους βασιλεῖς φυ-
 γομαχοῦντας ἀρκοῦντα κατακρύψαι καὶ περισχεῖν· ὀλί-
 20 γων δ' ἡμερῶν ὁδὸς εἰς Ἀρμενίαν ἐκ Καβείρων, καὶ ὑπὲρ
 Ἀρμενίας κάθηται Τιγράνης, βασιλεὺς βασιλέων, ἔχων
 δύναμιν, ἣ Πάρθους τε περικόπτει τῆς Ἀσίας καὶ πόλεις
 Ἑλληνίδας εἰς Μηδίαν ἀνακομίζει καὶ Συρίας κρατεῖ καὶ
 Παλαιστίνης καὶ τοὺς ἀπὸ Σελεύκου βασιλεῖς ἀποκτιν-
 25 νύει, θυγατέρας δ' αὐτῶν ἄγει καὶ γυναῖκας ἀνασπά-
 στους. Οὗτος οἰκελὸς ἐστὶ Μιθριδάτου καὶ γαμβρός. Οὐ
 περιόψεται δὲ αὐτὸν ἰκέτην ὑποδεξάμενος, ἀλλὰ πολε-
 μήσει πρὸς ἡμᾶς· καὶ σπεύδοντες ἐκβάλλειν Μιθριδάτῃν
 κινδυνεύσομεν ἐπισπάσασθαι Τιγράνην, πάλαι μὲν αἰ-
 30 τίας δεόμενον ἐφ' ἡμᾶς, εὐπρεπεστέραν δὲ οὐκ ἂν λα-
 βόντα τῆς ὑπὲρ ἀνδρὸς οἰκειοῦ καὶ βασιλέως ἀναγκα-
 σθέντα ὑπουργεῖν αὐτῷ. Τί οὖν δεῖ τοῦθ' ἡμᾶς ἐξεργά-

σασθαι και διδάξαι Μιθριδάτην ἀγνοοῦντα, μεθ' ὧν ἔστιν αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς πολεμητέον, και μὴ βουλόμενον, ἀλλ' ἀδοξοῦντα συνελαύνειν εἰς τὰς Τιγράνου χεῖρας, ἀλλ' οὐχὶ δόντας αὐτῷ χρόνον ἐκ τῶν οἰκείων παρασκευάσασθαι και ἀναθαρρῦναι, Κόλχοις και Τιβαρηνοῖς και 5 Καππάδοξιν, ὧν πολλάκις κεκρατήκαμεν, μάχεσθαι μᾶλλον ἢ Μήδοις και Ἀρμενίοις;“

XV. Ἐπὶ τοιούτων λογισμῶν γενόμενος ὁ Λούκουλλος περὶ τε τὴν Ἀμισὸν διέτριψε, μαλακῶς τῇ πολιορκίᾳ χρώμενος, και μετὰ χειμῶνα Μουρῆναν ἀπολιπὼν ἐπὶ τῆς 10 πολιορκίας ἐβάδιζεν ἐπὶ Μιθριδάτην καθήμενον ἐν Καβείροις και διανοούμενον ὑφίστασθαι τοὺς Ῥωμαίους, ἡθροισμένης αὐτῷ δυνάμεως εἰς τετρακισμυρῖους πεζοῦς, ἰππεῖς δὲ τετρακισχιλλοὺς, οἷς ἐθάρρει μάλιστα. Καὶ διαβὰς τὸν Λύκον ποταμὸν εἰς τὸ πεδῖον προῦκαλεῖτο τοὺς 15 Ῥωμαίους. Γενομένης δ' ἰππομαχίας ἔφυγον οἱ Ῥωμαῖοι. Πομπώνιος δ' ἀνὴρ οὐκ ἄδοξος ἐάλω τετρωμένος και πρὸς τὸν Μιθριδάτην ἀνήχθη κακῶς ὑπὸ τραυμάτων διακειμένος. Πυθομένου δὲ τοῦ βασιλέως, εἰ σωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ γενήσεται φίλος, „Ἄν γε δὴ“ ἔφη „Ῥωμαίοις διαλ- 20 λαγῆς· εἰ δὲ μὴ, πολέμιος.“ Τοῦτον μὲν θαυμάσας ὁ 1) Μιθριδάτης οὐκ ἠδίκησε. Τοῦ δὲ Λουκούλλου τὰ μὲν πεδία τῶν πολεμίων ἰπποκρατούντων δεδιότος, τὴν δ' ὄρεινὴν ὀκνοῦντος προΐεναι, μακρὰν και ὑλώδη και δύσβατον οὖσαν, ἀλίσκονται τινες κατὰ τύχην Ἕλληνες εἰς 25 τι σπήλαιον καταφυγόντες, ὧν ὁ πρεσβύτεροζ Ἀρτεμίδωρος ὑπέσχετο τὸν Λούκουλλον ἄξειν και καταστήσειν ἐπὶ τόπῳ ἀσφαλεὶ τῷ στρατοπέδῳ και φρούριον ἔχοντι τοῖς Καβείροις ἐπικρεμάμενον. Πιστεύσας δ' ὁ Λούκουλλος ἅμα τῇ νυκτὶ πυρὰ καύσας ἐκίνει· και τὰ στενὰ πα- 30 ρελθὼν ἀσφαλῶς τὸ χωρίον εἶχε, και μεθ' ἡμέραν ὑπερ-εφαίνετο τῶν πολεμίων ἰδρῶν τὸν στρατὸν ἐν τόποις,

οὐ μάχεσθαι βουλομένων προσαγωγὴν ἐδίδοσαν καὶ τὸ μὴ
 βιασθῆναι παρῆχον ἡσυχάζοντι. Γνώμην μὲν οὖν οὐδέ-
 τερος εἶχεν ἐν γε τῷ παρόντι διακινδυνεύειν· ἔλαφον δὲ
 λέγεται τῶν βασιλικῶν διωκόντων ὑποτεμνομένους
 5 ἀπαντῆσαι τοὺς Ῥωμαίους, ἐκ δὲ τούτου συμπεσόντας
 ἀγωνίζεσθαι πλειόνων ἑκατέροις αἰεὶ προσγινομένων.
 Τέλος δ' ἐνίκων οἱ βασιλικοὶ· καὶ τὴν φυγὴν ἐκ τοῦ χά-
 ρακος οἱ Ῥωμαῖοι καθορῶντες ἤσχαλλον καὶ συνέτρεχον
 πρὸς τὸν Λούκουλλον, ἄγειν σφᾶς δεόμενοι καὶ σύνθημα
 10 πρὸς τὴν μάχην αἰτοῦντες. Ὁ δὲ βουλόμενος αὐτοὺς μα-
 θεῖν, ἡλίκον ἐστὶν ἐν ἀγῶνι πολέμου καὶ κινδύνῳ παρου-
 σία καὶ ὄψις ἡγεμόνος ἔμφρονος, ἐκείνους μὲν ἡσυχίαν
 ἄγειν ἐκέλευσεν, αὐτὸς δὲ κατέβαινε εἰς τὸ πεδῖον καὶ
 τοῖς πρώτοις ἀπαντήσας τῶν φευγόντων ἴστασθαι προσ-
 15 ἔταξε καὶ ἀναστρέφειν μετ' αὐτοῦ. Πεισθέντων δὲ τού-
 των καὶ οἱ λοιποὶ μεταβαλόμενοι καὶ συστάντες ὀλίγῳ
 πόνῳ τρέπονται τοὺς πολεμίους καὶ καταδιώκουσιν εἰς
 τὸ στρατόπεδον. Ἐπανελθὼν δὲ Λούκουλλος ἀτιμίαν
 τινὰ τοῖς φεύγουσι νενομισμένην προσέβαλε, κελεύσας ἐν
 20 χιτῶσιν ἀξώστοις ὀρύξαι δώδεκα ποδῶν τάφρον, ἐφ' ἑστώ-
 των καὶ θεωμένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν.

XVI. Ἦν δέ τις ἐν τῷ Μιθριδάτου στρατοπέδῳ Δαν-
 δαρίων δυνάστης Ὀλθακὸς (γένος δ' εἰσὶν οἱ Δανδάριοι
 βαρβάρων τῶν περὶ τὴν Μαιῶτιν οἰκούντων), ἀνὴρ ὅσα
 25 χειρὸς ἔργα καὶ τόλμης ἐν πολέμῳ διαπρεπῆς ἀπαντα, καὶ
 γνώμην ἱκανὸς ἐν τοῖς μεγίστοις, ἔτι δ' ἐμμελὴς ὁμιλῆσαι
 καὶ θεραπευτικός. Οὗτος ἔχων αἰεὶ πρὸς τινα τῶν ὁμοφύ-
 λων δυναστῶν ἄμιλλαν ὑπὲρ πρωτείων καὶ ζηλοτυπίαν
 ὑπέσχετο τῷ Μιθριδάτῃ μέγα ἔργον, ἀποκτενεῖν Λού-
 30 κουλλον. Ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τινὰς αὐτῷ
 προσβαλόντος ἐπίτηδες ἀτιμίας εἰς προσποίησιν ὀργῆς
 ἀφιππάσατο πρὸς Λούκουλλον· ὁ δ' ἄσμενος ἐδέξατο·

λόγος γὰρ ἦν αὐτοῦ πολὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ· καὶ ταχὺ
 πειρώμενος ἠσπάζετο τὴν τε ἀγγλίνοιαν αὐτοῦ καὶ τὸ λι-
 παρές, ὥστε τραπέξης καὶ συνεδρίου ποτὲ ποιεῖσθαι κοι-
 νωνόν. Ἐπεὶ δ' ἔδοκει καιρὸν ἔχειν ὁ Δανδάριος, τὸν
 μὲν ἵππον ἔξω τοῦ χάρακος ἐκέλευσε προαγαγεῖν τοὺς 5
 παῖδας, αὐτὸς δὲ μεσημβρίας οὔσης καὶ τῶν στρατιωτῶν
 ἐνδιαζόντων καὶ ἀναπαυομένων ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν στρα-
 τηρικὴν σκηπὴν, ὡς οὐδενὸς κωλύσοντος εἰσελθεῖν ἄνδρα
 συνήθη καὶ λόγους τινας ἀξιόλους σπουδῆς τῷ στρατηγῷ κο-
 μιλεῖν φάσκοντα. Κἄν εἰσῆλθεν ἀδεῶς, εἰ μὴ ὁ πολλοὺς 10
 ἀνηρηκῶς στρατηγούς ὕπνος Λούκουλλον ἔσωσεν. Ἐτύγ-
 χανε γὰρ καθεύδων· καὶ Μενέδημος, εἰς τῶν κατευνα-
 στῶν, παρὰ ταῖς θύραις ἔστως οὐκ ἔφη κατὰ καιρὸν ἦκειν
 τὸν Ὀλθακόν, ἄρτι Λουκούλλου πρὸς ἀνάπαισιν ἐκ μα-
 κρᾶς ἀγρουπνίας καὶ πόνων τοσοῦτων δεδωκότος ἑαυτόν. 15
 Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀπήει κελεύοντος, ἀλλ' ἔφη [καὶ *] κωλύου-
 τος εἰσελεύσεσθαι περὶ πράγματος ἀναγκαίου καὶ μεγά-
 λου διαλεχθῆναι βουλόμενος, ἦδη πρὸς ὀργὴν ὁ Μενέ-
 δημος εἰπὼν μηδὲν ἀναγκαιότερον τοῦ σώζεσθαι Λού-
 502 κουλλον ἀπεώσατο τὸν ἄνθρωπον ἀμφοτέραις ταῖς χερ- 20
 σίν. Ὁ δὲ δείσας ὑπεξῆλθε τοῦ χάρακος, καὶ λαβὼν τὸν
 ἵππον ἀπήλασεν εἰς τὸ Μιθριδάτου στρατόπεδον ἄπρα-
 κτος. Οὕτως ἄρα καὶ τοῖς πράγμασιν ὁ καιρὸς ὥσπερ τοῖς
 φαρμάκοις καὶ τὴν σώζουσιν καὶ τὴν ἀναιροῦσιν ῥοπήν
 προστίθησιν. 25

XVII. Ἐκ τούτου Σωρνάτιος μὲν ἐπὶ σίτου κομιδὴν
 ἐπέμφθη μετὰ δέκα σπειρῶν· καὶ καταδιωχθεὶς ὑπὸ Με-
 νάνδρου, τῶν Μιθριδάτου στρατηγῶν ἐνός, ἀντέστη καὶ
 συμβαλὼν φόνον ἐποίησε πολὺν καὶ τροπὴν τῶν πολε-
 μίων. Αὐτίς δὲ πεμφθέντος Ἀδριανοῦ μετὰ δυνάμεως, 30
 ὅπως ἐκ περιουσίας ἔχουσιν οἱ στρατιῶται σίτον, οὐ πε-
 ριεῖδε Μιθριδάτης, ἀλλ' ἀπέστειλε Μενέμαχον καὶ Μύ-

ρωνα πολλῶν μὲν ἱππέων, πολλῶν δὲ πεζῶν ἡγουμένους. Οὗτοι πάντες, ὡς λέγεται, πλήν δυεῖν κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Καὶ Μιθριδάτης μὲν ἔκρουπε τὴν συμφορὰν ὡς οὐ τοσαύτην οὖσαν, ἀλλὰ μικράν, προσκε-
 5 κρουκώτων ἀπειρία τῶν στρατηγῶν, Ἀδριανὸς δὲ λαμ-
 πρὸς παρημέβετο τὸ στρατόπεδον πολλὰς κατάγων ἀμά-
 ξας σίτου καὶ λαφύρων γεμούσας, ὥστε δυσθυμίαν μὲν αὐτῷ, ταραχὴν δὲ καὶ φόβον ἀμήχανον ἐμπεσεῖν τοῖς στρατιώταις. Ἐδέδοκτο μὲν οὖν μηκέτι μένειν· ἐπεὶ δὲ
 10 προεξέπεμπον οἱ βασιλικοὶ τὰ σφέτερα χρήματα καθ' ἡσυχίαν, τοὺς δ' ἄλλους ἐκώλυον, ἤδη καὶ πρὸς ὄργην ἐπὶ τὰς ἐξόδους ὠθούμενοι καὶ βιαζόμενοι τὰ μὲν χρήματα ἤρπαζον, αὐτοὺς δὲ ἀπέσφαττον. Ὅπου καὶ Δορύ-
 15 λαος ὁ στρατηγὸς οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἢ τὴν πορφύραν
 περὶ αὐτὸν ἀπώλετο διὰ ταύτην, Ἐρμαῖος δὲ ὁ θύτης κα-
 τεπατήθη περὶ τὰς πύλας. Αὐτὸς δ' ὁ Μιθριδάτης, οὔτε ὀπαδοῦ τινος οὔτε ἱπποκόμου παραμείναντος αὐτῷ, συν-
 20 ἐξέπεσεν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῖς πολλοῖς ἀναμειγ-
 μένος, οὐδ' ἵππου τῶν βασιλικῶν εὐπορήσας, ἀλλ' ὄψέ
 20 που κατιδὼν αὐτὸν ἐν τῷ ρεύματι τῆς τροπῆς ἐκείνης
 διαφερόμενον Πτολεμαῖος ὁ εὐνοῦχος ἵππον ἔχων αὐτὸς ἀπεπήδησε καὶ παρέσχεν. Ἦδη γὰρ αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι κατεῖχον ἐπικείμενοι καὶ τάχει μὲν οὐκ ἀπελίποντο τοῦ λαβεῖν αὐτόν, ἀλλ' ἦλθον ἔγγιστα τούτου, φιλοπλουτία
 25 δὲ καὶ μικρολογία στρατιωτικὴ τὸ πολλοῖς ἀγῶσι καὶ με-
 γάλοις κινδύνοις διωκόμενον ἐκ μακροῦ θήραμα Ῥω-
 μαίους ἀφείλετο καὶ Λούκουλλον ἀπεστέρησε νικῶντα τῶν ἐπάθλων. Ἦν μὲν γὰρ ἐν ἐφικτῷ τῆς διώξεως ὁ ὑπεκφέρων τὸν ἄνδρα ἵππος, ἡμίονου δὲ τῶν τὸ χρυσίον
 30 κομιζόντων μεταξὺ τοῦ βασιλέως εἶτ' ἀπὸ ταύτομάτου παρεισπεσόντος, εἶτε τοῦ βασιλέως ἐπίτηδες ἐμβαλόντος αὐτὸν εἰς τοὺς διώκοντας, ἀρπάζοντες καὶ συλλέγοντες.

τὸ χρυσίον καὶ διαμαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους καθυστέρησαν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον αὐτῶν ἀπέλαυσε τῆς πλεονεξίας Λούκουλλος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων τοῦ βασιλέως ὄντα Καλλίστρατον ὁ μὲν ἄγειν ἐκέλευσεν, οἱ δ' ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοῦς ὑπεξωσμέ- 5 νου ἀπέκτειναν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τούτοις μὲν ἐπέτρψε τὸν χάρακα πορθηῆσαι.

XVIII. Τὰ δὲ Κάβειρα λαβὼν καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων τὰ πλείστα θησαυρούς τε μεγάλους εὔρε καὶ δεσμοτήρια, πολλῶν μὲν Ἑλλήνων, πολλῶν δὲ συγγενῶν τοῦ 10 βασιλέως καθειρογμένων, οἷς πάλοι τεθνάναι δοκοῦσιν οὐ σωτηρίαν, ἀλλ' ἀναβίωσιν καὶ δευτέραν τινα γέννησιν ἢ Λουκούλλου χάρις παρέσχεν. Ἐάλω δὲ καὶ ἀδελφῆ τοῦ Μιθριδάτου Νύσσα σωτήριον ἄλωσιν· αἱ δ' ἀπώ- 15 τάτω τοῦ κινδύνου καὶ καθ' ἡσυχίαν ἀποκείσθαι δοκοῦ- 503 σαι περὶ Φαρνάκειαν ἀδελφαὶ καὶ γυναικὲς οἰκτρῶς ἀπώ- λουτο, Μιθριδάτου πέμψαντος ἐπ' αὐτάς ἐκ τῆς φυγῆς Βακχίδην εὐνοῦχον. Ἦσαν δὲ μετὰ πολλῶν ἀδελφαί τε δύο τοῦ βασιλέως, Ῥωξάνη καὶ Στάτειρα, περὶ τεσσαρά- 20 κοντα ἔτη παρθενευόμεναι, καὶ γαμεταὶ δύο, γένος Ἰωνί- δες, Βερενίκη μὲν ἐκ Χίου, Μονίμη δὲ Μιλησία. Ταύτης ὁ πλείστος ἦν λόγος ἐν τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι τοῦ βασιλέως πειρωῶντος αὐτήν καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοῦς προσπέμψαντος ἀντέσχε, μέχρι οὗ γάμων ἐγένοντο συ- 25 θῆκαι καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ βασιλίσσαν ἀνηγόρευ- σεν. Αὕτη καὶ παρὰ τὸν ἄλλον χρόνον ἀνιαρῶς εἶχε καὶ ἀπεθρήνει τὴν τοῦ σώματος εὐμορφίαν, ὡς δεσπότην μὲν ἀντ' ἀνδρὸς αὐτῇ, φρουρὰν δὲ βαρβάρων ἀντὶ γάμου καὶ οἴκου προξενήσασαν, πόρρω δὲ που τῆς Ἑλλάδος ἀπωκισμένη τοῖς ἐλπισθεῖσιν ἀγαθοῖς ὄναρ σύνεστι, τῶν 30 δ' ἀληθινῶν ἐκείνων ἀπεστέρηται. Καὶ δὴ τοῦ Βακχίδου παραγενομένου καὶ προστάξαντος αὐτάς ἀποθνήσκειν,

ὡς ἐκάστη δοκοίη ῥᾶστον εἶναι καὶ ἀλυπότατον, περι-
 σπάσασα τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῷ τραχήλῳ περιῆψε
 καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Ταχὺ δ' ἀπορραγέντος „ὦ κα-
 τηραμένον“ ἔφη „ῥάκος, οὐδὲ πρὸς τοῦτό μοι χρήσιμον
 5 ἔση;“ κάκεινο μὲν ἀπέριψε προσπτύσασα, τῷ δὲ Βακχί-
 δη τὴν σφαγὴν παρέσχεν. Ἡ δὲ Βερενίκη κύλικα φαρμά-
 κου λαβοῦσα, τῆς μητρὸς αὐτῇ παρούσης καὶ δεομένης,
 μετέδωκε. Καὶ συνεξέπιον μὲν ἀμφοτέραι, ἤρκεσε δὲ ἡ
 τοῦ φαρμάκου δύναμις εἰς τὸ ἀσθενέστερον σῶμα, τὴν δὲ
 10 Βερενίκην οὐχ ὅσον ἔδει πιούσαν οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ
 δυσθανατοῦσα τοῦ Βακχίδου σπεύδοντας ἀπεπνίγη. Λέ-
 γεται δὲ καὶ τῶν ἀγάμων ἀδελφῶν ἐκείνων τὴν μὲν ἐπα-
 ρωμένην πολλὰ καὶ λοιδοροῦσαν ἐκπιεῖν τὸ φάρμακον,
 τὴν δὲ Στάτειραν οὔτε δύσφημόν τι φθερξαμένην οὔτ'
 15 ἀγεννές, ἀλλ' ἐπαινοῦσαν τὸν ἀδελφόν, ὅτι περὶ τοῦ σώ-
 ματος κινδυνεύων οὐκ ἠμέλησεν αὐτῶν, ἀλλὰ προῦνόη-
 σεν ἑλευθέρως καὶ ἀνυβρίστους ἀποθανεῖν. Ταῦτα μὲν
 οὐν φύσει χρηστὸν ὄντα καὶ φιλόανθρωπον ἦν ἰα τὸν Λού-
 κουλλον.

20 XIX. Ἐλάσας δ' ἄχρι Ταλαύρων, ἐνθεν ἡμέρα τετάρ-
 τη πρότερον ἐφθάκει Μιθριδάτης εἰς Ἀρμενίαν πρὸς
 Τιγράνην πεφευγώς, ἀποτρέπεται. Καταστρεψάμενος δὲ
 Χαλδαίους καὶ Τιβαρηνοὺς καὶ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν
 παραλαβὼν καὶ φρούρια καὶ πόλεις παραστησάμενος, Ἄπ-
 25 πιον μὲν ἐπεμψε πρὸς Τιγράνην ἐξαιτῶν Μιθριδάτην,
 αὐτὸς δ' ἦκε πρὸς Ἀμισὸν ἔτι πολιορκουμένην. Αἴτιος
 δ' ἦν Καλλίμαχος ὁ στρατηγὸς ἐμπειρία μηχανικῆς παρα-
 σκευῆς καὶ δεινότητι πανουργίας, ὅσῃν πολιορκία δέχε-
 ται, πλείστα λυπήσας Ῥωμαίους· ὧν ὕστερον ἔδωκε δι-
 30 κην. Τότε δ' ὑπὸ Λουκούλλου καταστρατηγηθεὶς, ὑφ'
 ἦν ἔθος εἶχεν ὄραν τῆς ἡμέρας ἀπάγειν καὶ ἀναπαύειν
 τοὺς στρατιώτας, ἐν ἐκείνῃ προσβαλόντος αἰφνιδίως καὶ

κατασχόντος οὐ πολὺ μέρος τοῦ τείχους, αὐτὸς ἐκλιπῶν
 τὴν πόλιν ὑψήψεν, εἴτε φθονῶν ὠφελήθηται Ῥωμαίοις,
 εἴτε ῥαστώνην φυγῆς ἑαυτῷ μηχανώμενος. Οὐδεὶς γὰρ
 ἐφρόντιζε τῶν ἐκπλεόντων, ἀλλὰ ὡς ἡ φλόξ ἀναδραμοῦσα
 πολλὴ τὰ τείχη περιέσχεν, οἱ μὲν στρατιῶται παρεσκευά- 5
 ζοντο πρὸς ἀρπαγὴν, ὁ δὲ Λούκουλλος οἰκτεῖρων ἀπολ-
 λυμένην τὴν πόλιν ἔξωθεν ἐβοήθει πρὸς τὸ πῦρ καὶ σβεν-
 νύναι παρεκάλει, μηδενὸς αὐτῷ προσέχοντος, ἀλλ' ἐξαι-
 τουμένων τὰ χρήματα καὶ μετὰ βοῆς ὄπλα κρουόντων,
 ἕως ἐκβιασθεὶς ἐπέτρεψεν, ὡς αὐτὴν γε τὴν πόλιν ἐξαι- 10
 ρησόμενος τοῦ πυρός. Οἱ δὲ τούναντίον ἐπραξαν. Πάντα
 γὰρ ἐξερευνῶντες ὑπὸ λαμπάδων καὶ πανταχοῦ φῶς ἐπι-
 φέροντες αὐτοὶ τὰ πλεῖστα τῶν οἰκημάτων καθείλουν,
 ὥστε τὸν Λούκουλλον εἰσελθόντα μεθ' ἡμέραν καὶ δα-
 504 κρύσαντα πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν, ὡς πολλάκις ἤδη 15
 Σύλλαν μακαρίσας μάλιστα τῇ σήμερον ἡμέρᾳ τὴν τάν-
 δρὸς εὐτυχίαν θαυμάσειεν, ὅτι σῶσαι βουλευθεὶς ἐδυνή-
 θη τὰς Ἀθήνας. „Ἐμὲ δ'“ ἔφη „τούτου ζηλωτὴν γενό-
 μενον εἰς τὴν Μομμίου δόξαν ὁ δαίμων περιέστησεν.“
 Οὐ μὴν ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων ἀναλαμβάνειν ἐπειρᾶτο 20
 τὴν πόλιν. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ὄμβροι κατέσβεσαν ἐκ τινος
 θείας τύχης περὶ τὴν ἄλωσιν αὐτὴν συμπεσόντες, τὰ δὲ
 πλεῖστα τῶν ἀπολωλότων αὐτὸς ἔτι παρῶν ἀνωκοδόμησε,
 καὶ τοὺς φεύγοντας Ἀμισηνῶν ἐδέξατο, καὶ τῶν ἄλλων
 Ἑλλήνων κατώκισε τοὺς βουλομένους, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν 25
 σταδίων χώραν προσορίσας. Ἦν δ' ἡ πόλις Ἀθηναίων
 ἄποικος, ἐν ἐκείνοις ἄρα τοῖς καιροῖς, ἐν οἷς ἤκμαζεν ἡ
 δύναμις αὐτῶν καὶ κατεῖχε τὴν θάλασσαν, οἰκισθεῖσα.
 Καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν τὴν Ἀριστίωνος τυραννίδα
 βουλομένων φεύγειν εἰσπλεύσαντες αὐτοῦ κατώκουν. καὶ 30
 μετεῖχον τῆς πολιτείας, οἷς συνέβη τὰ οἰκεῖα κακὰ φεύ-
 γουσιν ἀπολαῦσαι τῶν ἀλλοτρῶν. Ἀλλὰ τοὺς γε σωθέν-

τας αὐτῶν ὁ Δούκουλλος ἀμφιέσας καλῶς καὶ διακοσίας ἐκάστω δραχμὰς ἐπιδουὺς ἀπέστειλε. Τότε καὶ Τυραννίων ὁ γραμματικὸς εἶλω· Μουρήνας δ' αὐτὸν ἐξητήσατο καὶ λαβὼν ἀπηλευθέρωσεν, ἀνελευθέρως τῇ δωρεᾷ 5 χρῆσάμενος. Οὐ γὰρ ἠξίου Δούκουλλος ἄνδρα διὰ παιδείαν ἐσπουδασμένον δοῦλον γενέσθαι πρότερον, εἴτ' ἀπελεύθερον. Ἀφαίρεσις γὰρ ἦν τῆς ὑπαρχούσης ἢ τῆς δοκούσης ἐλευθερίας δόσις. Ἀλλὰ Μουρήνας μὲν οὐκ ἐνταῦθα μόνον ὄφθη πολὺ τῆς τοῦ στρατηγοῦ καλοκαγα- 10 θίας ἀποδείων.

XX. Λούκουλλος δὲ τρέπεται πρὸς τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, ὅπως, τῶν πολεμικῶν ἔργων σχολάζοντος αὐτοῦ, καὶ δίκης τινὸς μετὰσχῃ καὶ θεσμῶν, ὧν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐνδεῆ τὴν ἐπαρχίαν οὖσαν ἄρρητοι καὶ ἄπιστοι δυσ- 15 τυχίαί κατεῖχον, ὑπὸ τῶν τελωνῶν καὶ τῶν δανειστῶν πορθουμένην καὶ ἀνδραποδιζομένην, πιπράσκειν ἰδίᾳ μὲν υἱοὺς εὐπρεπεῖς θυγατέρας τε παρθένους, δημοσίᾳ δ' ἀναθήματα, γραφάς, ἱεροὺς ἀνδριάντας ἀναγκαζομένων. Αὐτοῖς δὲ τέλος μὲν ἦν προσθέτοις γενομένοις δου- 20 λεύειν, τὰ δὲ πρὸ τούτου χαλεπώτερα, σχοινισμοὶ καὶ κιγκλίδες καὶ ἵπποι καὶ στάσεις ὑπαιθροὶ, καύματος μὲν [ἐν*] ἠλίφ, ψύχους δ' εἰς πηλὸν ἐμβιβαζομένων ἢ πάγον, ὥστε τὴν δουλείαν σεισάχθειαν δοκεῖν εἶναι καὶ εἰρήνην.

Τοιαῦτα μὲν κακὰ Λούκουλλος εὐρῶν ἐν ταῖς πόλεσιν 25 ὀλίγῳ χρόνῳ πάντων ἀπήλλαξε τοὺς ἀδικουμένους. Πρωτῶν μὲν γὰρ ἑκατοστὴν ἐκέλευσε καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογιέσθαι· δεύτερον δὲ τοὺς μακροτέρους τοῦ ἀρχαίου τόκου ἀπέκοψε· τὸ δὲ τρίτον καὶ μέγιστον, ἔταξε τῶν τοῦ χρεωφειλέτου προσόδων τὴν τετάρτην με- 30 ρίδα καρποῦσθαι τὸν δανειστὴν· ὁ δὲ τόκον κεφαλαίῳ συνάψας ἐστέρητο τοῦ παντός· ὥστ' ἐν ἐλάττω χρόνῳ τετραετίας διαλυθῆναι τὰ χρεᾶ πάντα καὶ τὰς κτήσεις

ἐλευθέρας ἀποδοθῆναι τοῖς δεσπόταις. Ἦν δὲ τοῦτο κοινὸν δάνειον ἐκ τῶν δισμυρίων ταλάντων, οἷς τὴν Ἀσίαν ἐξημίωσεν ὁ Σύλλας· καὶ διπλοῦν ἀπεδόθη τοῖς δανείσασιν, ὑπ' ἐκείνων ἀνηγμένον ἤδη τοῖς τόκοις εἰς δώδεκα μυριάδας ταλάντων. Ἐκείνοι μὲν οὖν ὡς δεινὰ πεπονθότες ἐν Ῥώμῃ τοῦ Λουκούλλου κατεβόων, καὶ χρήμασιν ἀνίστασαν ἐπ' αὐτὸν ἐνίους τῶν δημαγωγῶν, μέγα δυνάμενοι καὶ πολλοὺς ὑπόχρεως πεποιημένοι τῶν πολιτευομένων. Ὁ δὲ Λούκουλλος οὐ μόνον ὑπὸ τῶν εὐ πεπονθότων ἠγαπᾶτο δῆμων, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις ποθεινὸς ἦν, εὐδαιμονίζούσαις τοὺς ἠγεμόνος τοιοῦτου τυχόντας.

XXI. Ἄππιος δὲ Κλώδιος, ὁ πεμφθεὶς πρὸς Τιγράνην (ἦν δὲ ὁ Κλώδιος ἀδελφὸς τῆς τότε Λουκούλλου 505 συνουκούσης) πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν βασιλικῶν ὁδηγῶν κύκλον τινα καὶ περιβολὴν ἔχουσαν οὐκ ἀναγκαίαν καὶ πολυήμερον ὁδὸν διὰ τῆς ἄνω χώρας ἀγόμενος, μηνύσαντος αὐτῷ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀπελευθέρου Σύρου τὸ γένος, ἐκτρέπεται τῆς μακρᾶς ἐκείνης καὶ σοφιστικῆς, ἐρωᾶσθαι φράσας πολλὰ τοῖς βαρβάροις ἀγωγοῖς, καὶ δι' ἡμερῶν 20 ὀλίγων τὸν Εὐφράτην περάσας εἰς Ἀντιόχειαν ἦκε τὴν ἐπὶ Δάφνης. Ἐπειτα Τιγράνην αὐτοῦ κελευσθεὶς περιμένειν (ἀπῆν γὰρ ἐνίας ἔτι τῶν ἐν Φοινίκη πόλεων καταστρεφόμενος), πολλοὺς μὲν ᾠκειώσατο τῶν ὑπούλων ἀκροωμένων τοῦ Ἀρμενίου δυναστῶν, ὧν εἷς ἦν καὶ 25 Ζαρβιηνὸς ὁ τῆς Γορδυνηῆς βασιλεὺς, πολλαῖς δὲ κρύφα τῶν δεδουλωμένων πόλεων διαπεμπομέναις πρὸς αὐτὸν ὑπέσχετο τὴν Λουκούλλου βοήθειαν, ἐν τῷ παρόντι κελεύσας ἡσυχάζειν. Ἦν γὰρ οὐκ ἀνασχετὸς ἡ τῶν Ἀρμενίων ἀρχὴ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ χαλεπὴ· καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτοῦ τὸ φρόνημα τραγικὸν καὶ ὑπέρογκον ἐν ταῖς μεγάλαις εὐτυχίαις ἐγεγόνει, πάντων, ὅσα ζηλοῦσιν

οἱ πολλοὶ καὶ θαυμάζουσιν, οὐ μόνον ὄντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν γεγονέναι δοκούντων. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ μικρᾶς καὶ καταφρονουμένης ἐλπίδος ἔθνη πολλὰ κατεστρέψατο, καὶ τὴν Πάρθων, ὡς ἄλλος οὐδεὶς, δύναμις ἔταπεινώσεν, Ἑλλήνων δὲ τὴν Μεσοποταμίαν ἐνέπλησε, πολλοὺς μὲν ἐκ Κιλικίας, πολλοὺς δ' ἐκ Καππαδοκίας ἀνασπάστους κατοικίζων. Ἐκίνησε δ' ἐξ ἡθῶν καὶ Ἄραβας τοὺς Σκηνίτας μεταγαγὼν καὶ πλησίον ἰδρύσας, ὅπως χρῶτο δι' ἐκείνων ταῖς ἐμπορίαις. Βασιλεῖς δὲ πολλοὶ μὲν ἦσαν οἱ θεραπεύοντες αὐτόν, τέσσαρες δέ, οὓς αἰεὶ περὶ αὐτὸν εἶχεν ὥσπερ ὀπαδοὺς ἢ δορυφόρους, ἰππότην μὲν ἐλαύνοντι πεζοὺς παραθέοντας ἐν χιτωνίσκοις, καθημένῳ δὲ καὶ χρηματίζοντι περιεστῶτας ἐπηλλαγμέναις δι' ἀλλήλων ταῖς χερσίν, ὅπερ ἐδόκει μάλιστα τῶν σχημάτων ἐξομολόγησις εἶναι δουλείας, οἷον ἀποδομένων τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ σῶμα τῷ κυρίῳ παρεχόντων παθεῖν ἐτοιμότερον ἢ ποιῆσαι. Ταύτην μέντοι τὴν τραγῳδίαν οὐχ ὑποτρέσας οὐδ' ἐκπλαγεὶς ὁ Ἄππιος, ὡς ἔτυχε λόγου πρῶτον, ἀντικρὺς ἤκειν ἔφη Μιθριδάτην ἀπάξων 20 ὀφειλόμενον τοῖς Λουκούλλου θριάμβοις ἢ καταγγελῶν Τιγράνην πύλεμον, ὥστε τὸν Τιγράνην, καίπερ ἐν διαχύσει τοῦ προσώπου καὶ μειδιάματι πεπλασμένῳ πειρώμενον ἀκούειν τῶν λόγων, μὴ λαθεῖν τοὺς παρόντας ἠλλοιωμένον τῇ παρρησίᾳ τοῦ νεανίσκου, φωνῆς σχεδὸν 25 ἐλευθέρας ἀκούοντά διὰ πέντε καὶ εἴκοσιν ἐτῶν τοσαῦτα γὰρ ἐβασίλευσε, μᾶλλον δὲ ὕβρισεν. Ἀπεκρίνατο μὲν οὖν τῷ Ἀπίῳ μὴ προήσεσθαι Μιθριδάτην, καὶ Ῥωμαίους πολέμου ἄρχοντας ἀμυνεῖσθαι. Λουκούλλω δ' ὀργιζόμενος, ὅτι βασιλέα μόνον αὐτόν, οὐ βασιλέων ἐν τῇ ἐπιστολῇ προσηγόρευσεν, οὐδ' αὐτὸς ἀντιγράφων αὐτοκράτορα προσεῖπεν. Ἐπεμψε δὲ δῶρα τῷ Ἀπίῳ λαμπρά, καὶ μὴ λαβόντος ἄλλα πλείω προσέθηκεν. Ἐκ τούτων ὁ Ἄππιος

οὐκ ἐθέλων δοκεῖν ἔχθρα τινὶ διωθεῖσθαι φιάλην δεξι-
 μενος μίαν ἀπέπεμψε τὰ λοιπά, καὶ διὰ ταχέων ἀπήλαυνε
 πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

XXII. Τιγράνης δὲ Μιθριδάτην πρότερον μὲν οὐδὲ
 ἰδεῖν ἤξιώσεν οὐδὲ προσειπεῖν οἰκείον ἄνδρα βασιλείας 5
 ἐκπεπτωκότα τηλικαύτης, ἀλλ' ἀτίμως καὶ ὑπερηφάνως
 ἀπωτάτω περιείδεν αὐτὸν τρόπον τινὰ φρουρούμενον
 ἐν χωρίοις ἐλώδεσι καὶ νοσεροῖς· τότε δὲ σὺν τιμῇ καὶ
 φιλοφροσύνῃ μετεπέμψατο αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ
 106 δὴ λόγων γενομένων ἀπορρήτων τὰς πρὸς ἀλλήλους 10
 ἐθεράπευον ὑποψίας ἐπὶ κακῷ τῶν φίλων, εἰς ἐκείνους
 τὰς αἰτίας τρέποντες. Ὦν ἦν καὶ Μητροόδωρος ὁ Σκήψιος,
 ἀνὴρ εἰπεῖν οὐκ ἀηδῆς καὶ πολυμαθῆς, ἀκμῇ δὲ φιλίας
 τοσαύτη χρησάμενος, ὥστε πατῆρ' προσαγορεύεσθαι τοῦ
 βασιλέως. Τοῦτον, ὡς ἔοικεν, ὁ Τιγράνης πεμφθέντα 15
 πρεσβευτὴν ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς αὐτὸν δεομένου
 βοηθεῖν ἐπὶ Ῥωμαίους ἤρετο· „Σὺ δ' αὐτός, ὦ Μητρό-
 δωρε, τί μοι περὶ τούτων παραινεῖς;“ Κακείνος εἶπε
 πρὸς τὸ Τιγράνου συμφέρον εἶπε Μιθριδάτην σώζεσθαι
 μὴ βουλόμενος, ὡς μὲν πρεσβευτῆς ἔφη κελεύειν, ὡς δὲ 20
 σύμβουλος ἀπαγορεύειν. Ταῦτ' ἐξήνεγκεν ὁ Τιγράνης
 τῷ Μιθριδάτῃ καὶ κατεῖπεν ὡς οὐδὲν ἐργασομένῳ τὸν
 Μητροόδωρον ἀνήκεστον. Ὁ δ' εὐθύς ἀνήρθετο· καὶ με-
 τάνοια τὸν Τιγράνην εἶχε, οὐ παντελῶς ὄντα τῷ Μη-
 τροδῶρῳ τῆς συμφορᾶς αἴτιον, ἀλλὰ ῥοπήν τινα τῷ πρὸς 25
 αὐτὸν ἔχθει τοῦ Μιθριδάτου προσθέντα. Πάλαι γὰρ
 ὑπούλως εἶχε πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ τοῦτ' ἐφωράθη τῶν
 ἀπορρήτων αὐτοῦ γραμμάτων ἀλόντων, ἐν οἷς ἦν καὶ
 Μητροόδωρον ἀπολέσθαι διατεταγμένον. Ἐθαψεν οὖν ὁ
 Τιγράνης λαμπρῶς τὸ σῶμα, μηδεμιᾶς πολυτελείας φει- 30
 σάμενος εἰς νεκρὸν ὃν ζῶντα προὔδωκεν. Ἐτελεύτησε
 δὲ παρὰ τῷ Τιγράνῃ καὶ Ἀμφικράτης ὁ ῥήτωρ, εἰ δεῖ καὶ

τοῦτου μνήμην τινὰ γενέσθαι διὰ τὰς Ἀθήνας. Λέγεται γὰρ φυγεῖν μὲν αὐτὸν εἰς Σελεύκειαν τὴν ἐπὶ Τύρῳδι, δεομένων δ' αὐτόθι σοφιστεύειν ὑπεριδεῖν καταλαξο-
 νευσάμενον, ὡς οὐδὲ λεκάνη δελφίνα χωροίη, μεταστάντα
 5 δὲ πρὸς Κλεοπάτραν τὴν Μιθριδάτου θυγατέρα, Τιγρά-
 νη δὲ συνοικοῦσαν ἐν διαβολῇ γενέσθαι ταχύ, καὶ τῆς
 πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπιμιξίας εἰργόμενον ἀποκαρτερῆ-
 σαι· ταφῆναι δὲ καὶ τοῦτον ἐντίμως ὑπὸ τῆς Κλεοπά-
 τρας καὶ κείσθαι περὶ Σαφάν, ἐκεῖ τι χωρίον οὕτω κα-
 10 λούμενον.

XXIII. Δούκουλλος δὲ τὴν Ἀσίαν πολλῆς μὲν εὐνο-
 μίας, πολλῆς δ' εἰρήνης ἐμπεπληκῶς οὐδὲ τῶν πρὸς ἡδο-
 νὴν καὶ χάριν ἡμέλησεν, ἀλλὰ πομπαῖς καὶ πανηγύρεσιν
 ἐπινικίοις καὶ ἀγῶσιν ἀθλητῶν καὶ μονομάχων ἐν Ἐφέ-
 15 σῳ καθήμενος ἐδημαγῶγει τὰς πόλεις. Αἱ δ' ἀμειβόμε-
 ναι Δουκούλλειά τε ἦγον ἐπὶ τιμῇ τοῦ ἀνδρός, καὶ τῆς τι-
 μῆς ἡδίονα τὴν ἀληθινὴν εὐνοίαν αὐτῷ παρεῖχον. Ἐπεὶ
 δ' Ἀππιός τε ἦκε καὶ πολεμητέον πρὸς Τιγράνην ἐφαί-
 νετο, παρῆλθεν αὐτίς εἰς Πόντον, καὶ τοὺς στρατιώτας
 20 ἀναλαβὼν ἐπολιόρκει Σινώπην, μᾶλλον δὲ τοὺς κατέ-
 χοντας αὐτὴν βασιλικούς Κίλικας, οἱ πολλοὺς μὲν ἀνε-
 λόντες τῶν Σινωπέων, τὴν δὲ πόλιν ἐμπρήσαντες διὰ
 νυκτὸς ἔφυγον. Αἰσθόμενος δ' ὁ Δούκουλλος καὶ πα-
 ρελθὼν εἰς τὴν πόλιν ὀκτακισχιλίους αὐτῶν τοὺς ἐγκα-
 25 ταλειφθέντας ἀπέκτεινε, τοῖς δ' ἄλλοις ἀπέδωκε τὰ οἰκεία
 καὶ τῆς πόλεως ἐπεμελήθη μάλιστα διὰ τὴν τοιαύτην
 ὄψιν. Ἐδόκει τινὰ κατὰ τοὺς ὕπνους εἰπεῖν παραστάντα·
 „Πρόελθε, Δούκουλλε, μικρόν· ἦκει γὰρ Αὐτόλυκος ἐν-
 τυχεῖν σοι βουλούμενος.“ Ἐξαναστὰς δὲ τὴν μὲν ὄψιν
 30 οὐκ εἶχε συμβαλεῖν εἰς ὃ τι φέροι, τὴν δὲ πόλιν εἶλε κατ'
 ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καὶ τοὺς ἐκπλέοντας τῶν Κιλικῶν
 διώκων ὄρεα παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀνδριάντα κείμενον, ὃν

ἐκκομίζοντες οἱ Κίλικες οὐκ ἐφθησαν ἐμβαλέσθαι· τὸ δ' ἔργον ἦν Σθένειδος τῶν καλῶν. Φράζει οὖν τις, ὡς Ἀυτόλυκου τοῦ κτίσαντος τὴν Σινώπην ὁ ἀνδρίας εἶη. Λέγεται δ' ὁ Ἀυτόλυκος γενέσθαι τῶν ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας ἐκ Θετταλίας Ἡρακλεῖ συστρατευσάντων, Δηϊμάχου παῖς· 5 ἐκεῖθεν δ' ἀποπλέων ἅμα Δημολέοντι καὶ Φλογίῳ τὴν μὲν ναῦν ἀπολέσαι περιπεσοῦσαν τῆς Χερρονήσου κατὰ 107 τὸ καλούμενον Πηδάλιον, αὐτὸς δὲ σωθεὶς μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἐταίρων πρὸς τὴν Σινώπην ἀφελέσθαι τοὺς Σύρους τὴν πόλιν· Σύροι γὰρ αὐτὴν κατεῖχον ἀπὸ 10 Σύρου γερονότες τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς λέγεται, καὶ Σινώπης τῆς Ἀσωπίδος. Ταῦτ' ἀκούων ὁ Λούκουλλος ἀνεμιμνήσκετο τῆς Σύλλα παραινέσεως· παρήνει δὲ διὰ τῶν ὑπομνημάτων ἐκεῖνος μηδὲν οὕτως ἀξιόπιστον ἡγεῖσθαι καὶ βέβαιον, ὡς ὅτι ἂν ἀποσημανθῆ διὰ τῶν ἐνυπνίων. 15 Πυνθανόμενος δὲ Μιθριδάτην τε καὶ Τιγράνην εἰς Ἀνκαονίαν καὶ Κιλικίαν ὅσον οὐπω διαβιβάξειν δύναμιν ὡς προτέρους ἐμβαλοῦντας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐθαύμαζε τὸν Ἀρμένιον, εἰ γνώμην ἔχων ἐπιδέσθαι Ῥωμαίοις, ἀκμάζοντι μὲν οὐκ ἐχρήτο Μιθριδάτῃ πρὸς τὸν πόλεμον, οὐδ' 20 ἔρρωμένοις τοῖς ἐκείνου τὰ παρ' αὐτοῦ συνῆπτεν, ἀπολέσθαι δ' ἑάσας καὶ συντριβῆναι νῦν ἐπὶ ψυχραῖς ἐλίσιςιν ἄρχεται πολέμου τοῖς ἀναστῆναι μὴ δυναμένοις συγκαταβάλλων ἑαυτόν.

XXIV. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Μαχάρης ὁ Μιθριδάτου παῖς 25· ἔχων τὸν Βόσπορον ἐπεμψεν αὐτῷ στέφανον ἀπὸ χρυσῶν χιλλῶν, δεόμενος Ῥωμαίων ἀναγραφῆναι φίλος καὶ σύμμαχος, ἥδη οἰόμενος τὰ τοῦ προτέρου πολέμου πέρασ ἔχειν Σωρνατίον μὲν αὐτοῦ φύλακα τῶν Ποντικῶν ἀπέλιπε μετὰ στρατιωτῶν ἑξακισχιλίων, αὐτὸς δὲ μυρίους 30 μεν ἄγων καὶ δισχιλίους πεζοὺς, ἵππεῖς δὲ τρισχιλίων ἐλάττους, ἐπὶ τὸν δεύτερον ἐχώρει πόλεμον, ὀρμῇ τι

δοκῶν παραβόλῃ καὶ σωτήριον οὐκ ἐχούσῃ λογισμὸν ἐμ-
 βαλεῖν αὐτὸν εἰς ἔθνη μάχιμα καὶ μυριάδας ἰππέων πολ-
 λὰς καὶ ἀχανῆ χώραν, βαθέσι μὲν ποταμοῖς, ἀεὶ δὲ κατα-
 νιφομένοις ὄρεσι περιεχομένην, ὥστε τοὺς μὲν στρατιώ-
 5 τας οὐδ' ἄλλως ὄντας εὐτάκτους ἄκοντας ἐπεσθαι καὶ
 ζυγομαχοῦντας, ἐν δὲ Ῥώμῃ καταβοᾶν καὶ διαμαρτύρε-
 σθαι τοὺς δημαγωγούς, ὡς πόλεμον ἐκ πόλεμον διακεί-
 Λούκουλλος οὐδὲν τῆς πόλεως δεομένης, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ
 στρατηγῶν μηδέποτε καταθέσθαι τὰ ὄπλα μηδὲ παύσα-
 10 σθαι χρηματιζόμενος ἀπὸ τῶν κοινῶν κινδύνων. Οὗτοι
 μὲν οὖν ἐξειργάσαντο χρόνῳ τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν· Λού-
 κουλλος δὲ συντόνως ὀδεύσας ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, καὶ κα-
 τιόντα πολὺν καὶ θολερὸν ὑπὸ χειμῶνος εὐρών, ἤσχαλ-
 λεν, ὡς διατριβῆς αὐτῷ καὶ πραγματείας ἐσομένης συνά-
 15 γοντι πορθμεῖα καὶ πηγνυμένῳ σχεδίας. Ἀρξάμενον δ'
 ἀφ' ἐσπέρας ὑποχωρεῖν τὸ ρεῦμα καὶ μειούμενον διὰ τῆς
 νυκτὸς ἅμ' ἡμέρᾳ κοῖλον παρέσχεν ὀφθῆναι τὸν ποτα-
 μόν. Οἱ δ' ἐπιχώριοι νησιδας ἐν τῷ πόρῳ μικρὰς διαφα-
 νείσας θεασάμενοι καὶ τεναγίζοντα τὸν ῥοῦν ἐπ' αὐταῖς
 20 προσεκύνουν τὸν Λούκουλλον, ὡς ὀλίγαις τούτου συμ-
 βεβηκότος πρότερον, ἐκείνῳ δ' ἐκουσίως χειροῆθη καὶ
 πρᾶον αὐτὸν ἐνδιδόντος τοῦ ποταμοῦ καὶ παρέχοντος
 ἀπράγμονα καὶ ταχείαν τὴν διάβασιν. Χρησάμενος οὖν
 τῷ καιρῷ διεβίβαξε τὴν στρατιάν· καὶ γίνεται σημεῖον αὐ-
 25 τῷ χρηστὸν ἅμα τῇ διαβάσει. Βόες ἱεραὶ νέμονται Περ-
 σίας Ἀρτέμιδος, ἣν μάλιστα θεῶν οἱ πέραν Εὐφράτου
 βάρβαροι τιμῶσι· χρῶνται δὲ ταῖς βοῦσι πρὸς θυσίαν
 μόνον, ἄλλως δὲ πλάζονται κατὰ τὴν χώραν ἄφροτοι, χα-
 ράγματα φέρουσαι τῆς θεοῦ λαμπάδα, καὶ λαβεῖν ἐξ αὐ-
 30 τῶν, ὅταν δεηθῶσιν, οὐ πάνυ ῥάδιόν ἐστιν οὐδὲ μικρὰς
 πραγματείας. Τούτων μία, τοῦ στρατοῦ διαβάντος τὸν
 Εὐφράτην, ἐλθοῦσα πρὸς τινα πέτραν ἱερὰν τῆς θεοῦ

νομιζομένην ἐπ' αὐτῆς ἔσται, καὶ καταβαλοῦσα τὴν κεφα-
 λήν, ὥσπερ αἱ δεσμῶ κατατεινόμεναι, θῦσαι τῷ Λου-
 κούλλῳ παρέσχεν αὐτήν. Ἔθυσε δὲ καὶ τῷ Εὐφρότη
 ταῦρον διαβατήρια. Κἀκείνην μὲν αὐτοῦ τὴν ἡμέραν
 508 ἠϋλίσατο, τῇ δ' ὑστεραία καὶ ταῖς ἐφεξῆς προῆγε διὰ τῆς 5
 Σωφηνῆς, οὐδὲν ἀδικῶν τοὺς ἀνθρώπους προσχωροῦν-
 τας αὐτῷ καὶ δεχομένους τὴν στρατιὰν ἀσμένους, ἀλλὰ
 καὶ τῶν στρατιωτῶν φρουρίον τι δοκοῦν ἔχειν χρήματα
 πολλὰ βουλομένων λαβεῖν „Ἐκεῖνο“ ἔφη „μᾶλλον τὸ
 φρουρίον ἡμῖν ἐκκοπτέον ἐστὶ“ δείξας τὸν Ταῦρον ἄπω- 10
 θεν ὄντα „ταῦτα δ' ἀπόκειται τοῖς νικῶσι.“ Συντείνας
 δὲ τὴν πορείαν καὶ τὸν Τίγριν διαβάς ἐνέβαλεν εἰς τὴν
 Ἀρμενίαν.

XXV. Τιγράνη δ', ὡς ὁ πρῶτος ἀγγελίας ἤκοντα
 Λούκουλλον οὐκ ἐχαίρησεν, ἀλλ' ἀπετέμνητο τὴν κεφα- 15
 λήν, οὐδεὶς ἄλλος ἐφραξεν, ἀλλ' ἀγνοῶν καθῆστο περι-
 καιόμενος ἤδη τῷ πολεμῷ πυρὶ, λόγους ἀκούων πρὸς
 χάριν, ὡς μέγαν ὄντα Λούκουλλον στρατηγόν, εἰ πρὸς
 Ἐφέσῳ Τιγράνην ὑποσταίῃ καὶ μὴ φεύγων εὐθύς ἐξ
 Ἀσίας οἴχοιτο τὰς τοσαύτας μυριάδας ἰδών. Οὕτως οὔτε 20
 σώματος παντός ἐστὶ πολὺν ἄκρατον ἐνεγκεῖν οὔτε δια-
 νοίας τῆς τυχούσης ἐν εὐτυχίμασι μεγάλοις μὴ ἐκστῆναι
 τῶν λογισμῶν. Πρῶτος δ' αὐτῷ τῶν φίλων ἐτόλμησε
 Μιθροβαρζάνης φράσαι τὸ ἀληθές. Οὐδ' οὔτος δὲ χρη-
 στὸν ἠνέγκατο γέρας τῆς παρρησίας. Ἐπέμφθη γὰρ ὡ- 25
 θὺς ἐπὶ τὸν Λούκουλλον σὺν ἱππεῦσι τρισχιλίοις, πεξοῖς
 δὲ παμπόλλοις, κελευσθεὶς τὸν μὲν στρατηγὸν ἄγειν
 ζῶντα, τοὺς δ' ἄλλους καταπατῆσαι. Λουκούλλῳ δὲ τῆς
 στρατιᾶς ἢ μὲν ἤδη κατεξεύγνυεν, ἢ δὲ ἔτι προσῆει. Τῶν
 δὲ σκοπῶν αὐτῷ φρασάντων ἐπελαύνοντα τὸν βάρβαρου, 30
 ἔδεισε μὴ χωρὶς ὄντας καὶ οὐκ ἐν τάξει προσπεσῶν τα-
 ράξῃ. Καὶ αὐτὸς μὲν καθίστατο τὴν στρατοπεδείαν, Σεξ-

- τίλιον δὲ πρεσβευτήν ἐπεμψεν ἰππεὺς ἔχοντα χιλίους ἑξακοσίους, ὀπλίτας δὲ καὶ ψιλοὺς οὐ πολλῶ πλείονας, κελεύσας ἐγγὺς προσελθόντα τοῖς πολεμίοις μένειν, ἕως ἂν πύθῃται τοὺς μετ' αὐτοῦ κατεστρατοπεδευκότας.
- 5 Ἐβούλετο μὲν οὖν ὁ Σεξτίλιος ταῦτα ποιεῖν, ἐβιάσθη δ' ὑπὸ τοῦ Μιθροβαρζάνου θρασείως ἐπελαύνοντος εἰς χεῖρας ἔλθειν. Καὶ γενομένης μάχης ὁ μὲν Μιθροβαρζάνης ἐπεσεν ἀγωνιζόμενος, οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἀπώλοντο πλὴν ὀλίγων ἅπαντες. Ἐκ τούτου Τιγράνης μὲν ἐκλιπῶν
- 10 Τιγρανόκερτα, μεγάλην πόλιν ἐκτισμένην ὑπ' αὐτοῦ, πρὸς τὸν Ταῦρον ἀνεχώρησε καὶ τὰς δυνάμεις πανταχόθεν ἐνταῦθα συνήγε, Λούκουλλος δὲ τῇ παρασκευῇ χρόνον οὐ διδούς Μουρήναν μὲν ἐξέπεμψεν ἐνοχλήσοντα καὶ περικόψοντα τοὺς ἀθροιζομένους πρὸς τὸν Τιγρᾶ-
- 15 νην, Σεξτίλιον δὲ πάλιν Ἀράβων χεῖρα μεγάλην ἀνείρξοντα βασιλεῖ προσιοῦσαν. Ὀμοῦ δὲ Σεξτίλιος μὲν ἐπιπεσὼν στρατόπεδον ποιούμενοις τοῖς Ἄρασι τοὺς πλείστους διέφθειρε, Μουρήνας δ' ἐπόμενος Τιγρᾶνῃ τραχὺν ἀλῶνα καὶ στενόπορον στρατῶ μακρῶ διεκβάλλοντι
- 20 καιροῦ παρασχόντος ἐπιτίθεται. Καὶ φεύγει μὲν αὐτὸς Τιγρᾶνης προέμενος τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν, ἀποθνήσκουσι δὲ πολλοὶ καὶ πλείονες ἀλίσκονται τῶν Ἀρμενίων.

- XXVI. Οὕτω δὲ τούτων προχωρούντων ἄρας ὁ Λούκουλλος ἐπορεύετο πρὸς Τιγρανόκερτα, καὶ περιστρατο-
- 25 πεδεύσας ἐπολιόρκει τὴν πόλιν. Ἦσαν δ' ἐν αὐτῇ πολλοὶ μὲν Ἕλληνες τῶν ἀναστάτων ἐκ Κιλικίας, πολλοὶ δὲ βάρβαροι τοῖς Ἕλλησιν ὅμοια πεπονθότες, Ἀδιαβηνοὶ καὶ Ἀσσύριοι καὶ Γορδυνηνοὶ καὶ Καππάδοκες, ὧν κατασκάψας τὰς πατρίδας, αὐτοὺς δὲ κομίσας ἐκεῖ κατοικεῖν
- 30 ἠνάγκασεν. Ἦν δὲ καὶ χρημάτων ἢ πόλις μεστὴ καὶ ἀναθημάτων, παντὸς ἰδιώτου καὶ δυνάστου τῶ βασιλεῖ συμφιλοτιμουμένου πρὸς αὔξησιν καὶ κατασκευὴν τῆς πό-

λεως· Διὸ καὶ συντόνως ἐπολιόρκει ὁ Λούκουλλος αὐ-
 τήν, οὐκ ἀνέξεσθαι τὸν Τιγράνην οἰόμενος, ἀλλὰ καὶ
 παρὰ γνώμην ὑπ' ὀργῆς καταβήσεσθαι διαμαχούμενον,
 ὀρθῶς οἰόμενος. Πολλὰ δὲ Μιθριδάτης ἀπηγόρευσεν
 ἀγγέλους πέμπων καὶ γράμματα μὴ συνάπτειν μάχην, 5
509 ἀλλὰ τοῖς ἱππεῦσι περικόπτειν τὴν ἀγοράν· πολλὰ δὲ
 Ταξίλης ἦκων παρ' αὐτοῦ καὶ συστρατεύων ἐδεῖτο τοῦ
 βασιλέως φυλάττεσθαι καὶ φεύγειν ὡς ἄμαχον πρᾶγμα
 τὰ Ῥωμαίων ὄπλα. Καὶ τὰ γε πρῶτα πρᾶως ἦκουε τού-
 των. Ἐπεὶ δὲ πανστρατιᾷ μὲν αὐτῷ συνήλθον Ἀρμένιοι 10
 καὶ Γορδυηνοί, πανστρατιᾷ δὲ Μήδους καὶ Ἀδιαβηνοὺς
 ἄγοντες οἱ βασιλεῖς παρῆσαν, ἦκον δὲ πολλοὶ μὲν ἀπὸ τῆς
 ἐν Βαβυλῶνι θαλάσσης Ἀραβες, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τῆς Κα-
 σπίας Ἀλβανοὶ καὶ Ἰβηρες Ἀλβανοῖς προσοικοῦντες,
 οὐκ ὀλίγοι δὲ τῶν περὶ τὸν Ἀράξην νεμομένων ἀβασί- 15
 λευτοὶ χάριτι καὶ δάροις πεισθέντες ἀπήντησαν, ἐλπί-
 δων δὲ καὶ θράσους καὶ βαρβαρικῶν ἀπειλῶν μεστὰ μὲν
 ἦν τὰ συμπόσια τοῦ βασιλέως, μεστὰ δὲ τὰ συμβούλια,
 παρεκινδύνευσε μὲν ὁ Ταξίλης ἀποθανεῖν ὑπεναντιού-
 μενος τῇ γνώμῃ τῆς μάχης, ἐδόκει δὲ καὶ Μιθριδάτης 20
 φθονῶν ἀποτρέπειν μεγάλου κατορθώματος. Ὅθεν οὐδ'
 ἀνέμεινε αὐτὸν ὁ Τιγράνης, μὴ μετάσχοι τῆς δόξης,
 ἀλλ' ἐχώρει παντὶ τῷ στρατῷ σφόδρα δυσφορῶν, ὡς λέ-
 γεται, πρὸς τοὺς φίλους, ὅτι πρὸς Λούκουλλον αὐτῷ μό-
 νου, οὐ πρὸς ἅπαντας ὁ ἀγὼν ἔσοιτο τοὺς Ῥωμαίων στρα- 25
 τηγούς ἐν ταύτῳ γενομένους. Καὶ οὐ παντάπασιν ἦν τὸ
 θράσος αὐτοῦ μανιωδές οὐδ' ἄλογον, ἔθνη τοσαῦτα καὶ
 βασιλεῖς ἐπομένους καὶ φάλαγγας ὀπλιτῶν καὶ μυριάδας
 ἱππέων ἀποβλέποντος. Τοξότας μὲν γὰρ καὶ σφενδονή-
 τας δισμυρίους ἦγεν, ἱππεῖς δὲ πεντακισμυρίους καὶ πεν- 30
 τακισχιλίους, ὧν ἑπτακισχίλιοι καὶ μύριοι κατάφρακτοι
 ἦσαν, ὡς Λούκουλλος ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον, ὀπι-

τῶν δὲ, τῶν μὲν εἰς σπείρας, τῶν δ' εἰς φάλαγγας συν-
 τεταγμένων, πεντεκαίδεκα μυριάδας, ὁδοποιούς δὲ καὶ
 γεφυρωτάς καὶ καθαρτάς ποταμῶν καὶ ὑλοτόμους καὶ
 τῶν ἄλλων χρεῖων ὑπηρέτας τρισμυρίους καὶ πεντακισ-
 5 χιλίους, οἱ τοῖς μαχομένοις ἐπιτεταγμένοι κατόπιν ὄψιν
 ἅμα καὶ ῥώμην παρεῖχον.

XXVII. Ὡς δ' ὑπερβαλὼν τὸν Ταῦρον ἄθρους κατε-
 φάνη καὶ κατεῖδε πρὸς τοῖς Τιγρανοκέρτοις ἐπικαθήμε-
 νον τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων, ὁ μὲν ἐν τῇ πόλει βάρ-
 10 βαρος ὄμιλος ὀλολυγῆ καὶ κρότῳ τὴν ὄψιν ἐδέξατο, καὶ
 τοῖς Ῥωμαίοις ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀπειλοῦντες ἐδείκνυσαν
 τοὺς Ἀρμενίους· Λουκούλλῳ δὲ σκοποῦντι περὶ τῆς
 μάχης οἱ μὲν ἄγειν ἐπὶ Τιγράνην ἐάσαντα τὴν πολιορ-
 κίαν συνεβούλευον, οἱ δὲ μὴ καταλιπεῖν ὀπίσω πολε-
 15 μίους τοσοῦτους μῆδ' ἀνεῖναι τὴν πολιορκίαν. Ὁ δ' εἰ-
 πῶν ἑκατέρους μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἀμφοτέρους δὲ καλῶς
 παραινεῖν διεῖλε τὴν στρατιάν. Καὶ Μουρῆναν μὲν ἑξα-
 κισχιλίους ἔχοντα πεζοὺς ἐπὶ τῆς πολιορκίας ἀπέλιπεν,
 αὐτὸς δὲ τέσσαρας καὶ εἴκοσι σπείρας ἀναλαβὼν, ἐν αἷς
 20 οὐ πλείονες ἦσαν μυρίων ὀπλιτῶν, καὶ τοὺς ἵππεις
 ἅπαντας καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας περὶ χιλίους, ἐχώ-
 ρει. Καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐν πεδίῳ μεγάλῳ καταστρα-
 τοπεδεύσας παντάπασι μικρὸς ἐφάνη Τιγράνη, καὶ τοῖς
 κολακεύουσιν αὐτὸν διατριβὴν παρεῖχεν. Οἱ μὲν γὰρ
 25 ἔσκωπτον, οἱ δ' ὑπὲρ τῶν λαφύρων ἐν παιδιᾷ διεβάλ-
 λοντο κλῆρον· τῶν δὲ στρατηγῶν καὶ βασιλέων ἕκαστος
 ἤτειτο προσιῶν αὐτοῦ μόνου γενέσθαι τὸ ἔργον, ἐκείνους
 δὲ καθέξεσθαι θεατῆν. Βουλόμενος δέ τι καὶ αὐτὸς ὁ
 Τιγράνης χάρεις εἶναι καὶ σκωπτικὸς εἶπε τὸ θρυλού-
 30 μενον „Εἰ μὲν ὡς πρεσβευταί, πολλοὶ πάρεισιν· εἰ δ' ὡς
 στρατιῶται, ὀλίγοι.“ Καὶ τότε μὲν οὕτως εἰρωνευόμενοι
 καὶ παίξοντες διετέλεσαν. Ἄμα δ' ἡμέρα Λούκουλλος

510 ωπλισμένην τὴν δύναμιν ἐξῆγε. Καὶ πρὸς ἕω μὲν ἦν τοῦ ποταμοῦ τὸ βαρβαρικὸν στράτευμα· τοῦ δὲ φεύματος ἀποστροφὴν λαμβάνοντος ἐπὶ τὰς δύσεις, ἧ μάλιστα περ-
 ράσιμον ἦν, ἀντιπαρεξάγων τὴν δύναμιν καὶ σπεύδων ἔδοξεν ἀποχωρεῖν τῷ Τιγρᾶνῃ. Καὶ καλέσας τὸν Ταξίλην 5
 ἅμα γέλωτι „Τοὺς ἀμάχους“ ἔφη „Ῥωμαίων ὀπίστας οὐχ ὀρᾶς φεύγοντας;“ Καὶ ὁ Ταξίλης „Βουλοίμην ἄν“ εἶπεν „ὡ βασιλεῦ, γενέσθαι τι τῷ σῶ δαίμονι τῶν παραλόγων, ἀλλ’ οὔτ’ ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοι-
 ποροῦντες οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται καὶ 10
 κράνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν τὰ σκύτινα τῶν ὀπλων σκεπάσματα περισπᾶσαντες, ἀλλὰ μαχουμένων ἐστὶν ἡ λαμπρότης αὕτη καὶ βαδιζόντων ἤδη πρὸς τοὺς πολεμίους.“ Ταῦτα λέγοντος ἔτι τοῦ Ταξίλου καταφανῆς ἦν πρῶτος ἀετὸς ἐπιστρέφοντος τοῦ Λουκούλλου καὶ τάξιν αἱ σπεῖ- 15
 ραι κατὰ λόχους λαμβάνουσαι πρὸς τὴν διάβασιν· καὶ μόλις ὥσπερ ἐκ μέθης τινὸς ἀναφέρων ὁ Τιγρᾶνης δις ἡ τρις ἐξέκραγεν „Ἐφ’ ἡμᾶς οἱ ἄνδρες;“ ὥστε θοροῦσθαι πολλῷ τὸ πλῆθος εἰς τάξιν καθίστασθαι, βασιλέως μὲν αὐτοῦ τὸ μέσον ἔχοντος, τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν ἀριστε- 20
 ρὸν τῷ Ἀδιαβηνῶ, τὸ δὲ δεξιὸν τῷ Μήδῳ παραδόντος, ἔφ’ οὐ καὶ τῶν καταφράκτων ἐν προτάγματι τὸ πλεῖστον ἦν. Λουκούλλῳ δὲ μέλλοντι διαβαίνειν τὸν ποταμὸν ἔνιοι τῶν ἡγεμόνων παρήνουν φυλάττεσθαι τὴν ἡμέραν μίαν οὔσαν τῶν ἀποφράδων, ἃς μελαίνας καλοῦσιν· ἐν ἐκείνῃ 25
 γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἢ μετὰ Καιπίωνος ἀπώλετο στρατιὰ συμβαλουσα Κίμβροις. Ὁ δ’ ἀπεκρίνατο τὴν μνημονευομένην φωνὴν „Ἐγὼ γάρ“ ἔφη „καὶ ταύτην εὐτυχῆ ποιήσω Ῥωμαίοις τὴν ἡμέραν.“ Ἦν δὲ πρὸ μιᾶς νωνῶν Ὀκτω-
 βρίων. 30

XXVIII. Ταῦτα δ’ εἰπὼν καὶ θαρρεῖν κελεύσας τὸν τε ποταμὸν διέβαινε καὶ πρῶτος ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἤγειτο,

θώρακα μὲν ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα, κροσσωτὴν δὲ ἐφ'εστρίδα, τὸ δὲ ξίφος αὐτόθεν ὑποφαίνων γυμνόν, ὡς εὐθύς εἰς χεῖρας ἕσθαι δέον ἐκηβόλοις ἀνδράσι καὶ συναιρήσων τὴν διατοξεύσιμον χώραν τῷ 5 τάχει τῆς ἐπαγωγῆς. Ἐπεὶ δὲ τὴν κατάφρακτον ἵππον, ἧς πλεῖστος ἦν λόγος, κατεῖδε κατατεταγμένην ὑπὸ λόφῳ τινὶ τὴν ἄνω χώραν ἐπίπεδον καὶ πλατεῖαν ἔχοντι, πρόσβασιν δὲ τεττάρων σταδίων οὐ παντάπασι χαλεπὴν οὐδ' ἀποκεκομμένην, Θραῦκας μὲν ἵππεις καὶ Γαλάτας, οὓς 10 εἶχεν, ἐκέλευσεν ἐκ πλαγίου προσφερομένους παρακρούεσθαι ταῖς μαχαίραις τοὺς κοντούς. Μία γὰρ ἀλκὴ τῶν καταφράκτων κοντός· ἄλλο δ' οὐδὲν οὐδ' ἑαυτοῖς οὔτε τοῖς πολεμίοις χρῆσθαι δύνανται διὰ βάρους καὶ σκληρότητα τῆς σκευῆς, ἀλλ' ἐγκαταφοδομημένοι εἰοκάσιν. 15 Αὐτὸς δὲ δύο σπείρας ἀναλαβὼν ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸν λόφον, ἐρρωμένως ἐπομένων τῶν στρατιωτῶν διὰ τὸ κάκεινον ἐν τοῖς ὄπλοις ὄραν πρῶτον κακοπαθοῦντα πεξὸν καὶ προσβιαζόμενον. Γενόμενος δ' ἄνω καὶ στὰς ἐν τῷ περιφανεῖ τοῦ χωρίου μέγα βοήσας „Νενικήκαμεν“ ἔφη 20 „νενικήκαμεν, ᾧ συστρατιῶται.“ Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐπήγε τοῖς καταφράκτοις, κελεύσας μηδὲν ἔτι χρῆσθαι τοῖς ὕσσοις, ἀλλ' ἐκ χειρὸς ἕκαστον διαλαβόντα παίειν τῶν πολεμίων κνήμας τε καὶ μηρούς, ἃ μόνα γυμνὰ τῶν καταφράκτων ἐστίν. Οὐ μὴν ἐδέησέ τι ταύτης τῆς μάχης· οὐ 25 γὰρ ἐδέξαντο τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' ἀλαλάξαντες καὶ φεύγοντες αἰσχίστα πάντων ἐνέωσαν ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἵππους βαρεῖς ὄντας εἰς τὰ τῶν πεξῶν ὄπλα πρὶν ἄρξασθαι τινος ἐκείνους μάχης, ὥστε μήτε τραύματος γενομένου μήδ' αἵματος ὀφθέντος ἠττάσθαι τὰς τοσαύτας 30 μυριάδας. Ὁ δὲ πολὺς φόνος ἤδη φευγόντων ἐγίνετο, 511 μᾶλλον δὲ βουλομένων φεύγειν· οὐ γὰρ ἐδύναντο πυκνότητι καὶ βάθει τῶν τάξεων ὑφ' αὐτῶν ἐμποδιζόμενοι.

Τιγθάνης δ' ἐξελάσας ἐν ἀρχῇ μετ' ὀλίγων ἔφευγε· καὶ τὸν υἱὸν ὄρων κοινωνοῦντα τῆς αὐτῆς τύχης περιεσπασατο τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς κἀκείνῳ δακρύσας παρέδωκε, σῶζειν ἑαυτὸν, ὅπως δύναται, καθ' ἑτέρας ὁδοῦς κελεύσας. Ὁ δὲ νεανίας ἀναδήσασθαι μὲν οὐκ ἐτόλμησε, 5 τῶν δὲ παίδων τῷ πιστοτάτῳ φυλάττειν ἔδωκεν. Οὗτος ἄλους κατὰ τύχην ἀνήχθη πρὸς Λούκουλλον, ὥστε μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμάλωτον καὶ τὸ διάδημα γενέσθαι τοῦ Τιγράνου. Λέγεται δὲ τῶν μὲν πεζῶν ὑπὲρ δέκα μυριάδας διαφθαρῆναι, τῶν δ' ἱππέων ὀλίγους παντάπασι διαφυ- 10 γεῖν. Ῥωμαίων δ' ἑκατὸν ἐτρώθησαν, ἔπεσον δὲ πέντε. Ταύτης τῆς μάχης Ἀντίοχος ὁ φιλόσοφος ἐν τῇ Περιθεῶν γραφῇ μνησθεὶς οὗ φησιν ἄλλην ἐφεωρακέναι τοιαύτην τὸν ἥλιον. Στράβων δ', ἕτερος φιλόσοφος, ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦς λέγει τοὺς Ῥωμαίους αἰ- 15 σχύνεσθαι καὶ καταγελαῖν ἑαυτῶν ἐπ' ἀνδράποδα τοιαῦτα δεηθέντας ὄπλων. Λιούτος δ' εἰρηκεν, ὡς οὐδέποτε Ῥωμαῖοι πολεμίοις ἀποδέοντες τοσοῦτῳ πλήθει παρετάξαντο· σχεδὸν γὰρ οὐδ' εἰκοστὸν, ἀλλ' ἔλαττον ἐγένοντο μέρος οἱ νικῶντες τῶν ἡσσημένων. Ῥωμαίων δ' οἱ δει- 20 νότατοι στρατηγοὶ καὶ πλεῖστα πολέμοις ὠμιληκότες ἐπήνουν μάλιστα τοῦ Λουκούλλου τὸ δύο βασιλεῖς τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ μεγίστους δυσι τοῖς ἐναντιωτάτοις, τάχει καὶ βραδυτήτι, καταστρατηγῆσαι. Μιθριδάτην μὲν γὰρ ἀκμάζοντα χρόνῳ καὶ τριβῇ κατανάλωσε, Τιγράνην δὲ τῷ 26 σπεῦσαι συνέτριψεν, ἐν ὀλίγοις τῶν πώποτε ἡγεμόνων τῇ μελλήσει μὲν ἔργῳ, τῇ τόλμῃ δ' ὑπὲρ ἀσφαλείας χρησάμενος.

XXIX. Διὸ καὶ Μιθριδάτης οὐ συνέτεινεν ἐπὶ τὴν μάχην, τῇ συνήθει τὸν Λούκουλλον εὐλαβείᾳ καὶ παρα- 30 γωγῇ πολεμήσειν οἰόμενος, ἀλλὰ καθ' ἡσυχίαν ἐπορευέτο πρὸς τὸν Τιγράνην. Καὶ πρῶτον μὲν ὀλίγοις τῶν Ἀρμε-

νίων ἐντυχῶν καθ' ὁδὸν ἐπτοημένοις καὶ περιφθόβοις
 ἀπιοῦσιν εἴκασε τὸ πάθος, εἴτ' ἤδη πλειόνων γυμνῶν καὶ
 τετραμένων ἀπαντῶντων πυθόμενος τὴν ἤτταν ἐξήτει
 τὸν Τιγράνην. Εὐρῶν δὲ πάντων ἐρημον καὶ ταπεινὸν
 5 οὐκ ἀνθύβρισεν, ἀλλὰ καταβάς καὶ συνδακρύσας τὰ
 κοινὰ πάθη θεραπείαν τε τὴν ἐπομένην αὐτῷ βασιλικὴν
 ἔδωκε καὶ κατεθάρρυνε πρὸς τὸ μέλλον. Οὗτοι μὲν οὖν
 αὐτίς ἐτέρας δυνάμεις συνῆγον. Ἐν δὲ τῇ πόλει τοῖς
 Τιγρανοκέρτοις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βαρβάρους
 10 στασιασάντων καὶ τῷ Λουκούλλῳ τὴν πόλιν ἐνδιδόντων
 προσβαλὼν εἶλε· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει θησαυροὺς
 παρελάμβανε, τὴν δὲ πόλιν διαρπάσαι παρέδωκε τοῖς
 στρατιώταις, μετὰ τῶν ἄλλων χρημάτων ὀκτακισχίλια τά-
 15 σίας δραχμὰς κατ' ἄνδρα διένειμεν ἀπὸ τῶν λαφύρων.
 Πυνθανόμενος δὲ πολλοὺς ἐν τῇ πόλει κατειληφθαι τῶν
 περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν, οὓς ὁ Τιγράνης πανταχό-
 θεν ἠθροίκει μέλλων ἀποδεικνύναί τὸ κατεσκευασμένον
 ὑπ' αὐτοῦ θέατρον, ἐχρήσατο τούτοις πρὸς τοὺς ἀγῶνας
 20 καὶ τὰς θεάς τῶν ἐπινικίων. Τοὺς δ' Ἕλληνας εἰς τὰς
 αὐτῶν πατρίδας ἐπεμψε προσθεῖς ἐφόδια, καὶ τῶν βαρβά-
 ρων ὁμοίως τοὺς ἠναγκασμένους κατοικεῖν, ὥστε συνέβη
 μιᾶς πόλεως διαλυθείσης πολλὰς ἀνοικίξεσθαι πάλιν κο-
 μιζομένας τοὺς αὐτῶν οἰκήτορας, ὑφ' ὧν ὡς εὐεργέτης
 25 ὁ Λούκουλλος καὶ κτίστης ἠγαπᾶτο. Προυχώρει δὲ καὶ
 τᾶλλα κατ' ἀξίαν τάνδρῃ τῶν ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ φιλαν- 512
 θρωπίας ἐπαίνων ὀρεγομένῳ μᾶλλον ἢ τῶν ἐπὶ τοῖς πο-
 λεμικοῖς κατορθώμασιν. Ἐκείνων μὲν γὰρ οὐκ ὀλίγον ἢ
 στρατιὰ καὶ πλείστον ἢ τύχη μετείχε, ταῦτα δ' ἦν ἡμέρου
 30 ψυχῆς καὶ πεπαιδευμένης ἐπίδειξις, οἷς ὁ Λούκουλλος
 τότε χωρὶς ὄπλων ἐχειροῦτο τοὺς βαρβάρους. Καὶ γὰρ
 Ἀράβων βασιλεῖς ἦγον πρὸς αὐτὸν ἐγγχειρίζοντες τὰ σφέ-

τερα, καὶ τὸ Σωφηνῶν ἔθνος προσεχώρει· τὸ δὲ Γορδυνη-
 νῶν οὕτω διέθηκεν, ὥστε βούλεσθαι τὰς πόλεις ἐκλι-
 πόντας ἀκολουθεῖν ἐκείνῳ μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν
 ἐθέλοντας ἐξ αἰτίας τοιαύσδε. Ζαρβιηνὸς γὰρ ὁ τῶν Γορ-
 δυνηνῶν βασιλεύς, ὥσπερ εἴρηται, δι' Ἀππίου κρύφα 5
 Λουκούλλῳ διείλεκτο περὶ συμμαχίας τὴν Τιγράνου τυ-
 ραννίδα βαρυνόμενος· μηνυθεὶς δ' ἀπεσφάγη, καὶ παῖ-
 δες αὐτοῦ καὶ γυνὴ συναπώλοντο πρὶν ἢ Ῥωμαίους εἰς
 Ἀρμενίαν ἐμβαλεῖν. Τούτων οὐκ ἠμνημόνησεν ὁ Λού-
 κουλλος, ἀλλὰ παρελθὼν εἰς τὴν Γορδυνηνῶν ταφὰς 10
 προὔθετο τοῦ Ζαρβιηνοῦ, καὶ πυρὰν ἐσθῆτι καὶ χρυσῶ
 βασιλικῶ καὶ τοῖς ἀπὸ Τιγράνου κοσμήσας λαφύροις αὐ-
 τὸς παρῶν ὑφῆψε, καὶ χοῆς ἐπήνεγκε μετὰ φίλων καὶ οἰ-
 κείων τοῦ ἀνδρός, ἐταῖρον ἑαυτοῦ καὶ Ῥωμαίων σύμμα-
 χον ἀνακαλούμενος. Ἐκέλευσε δὲ καὶ μνημεῖον ἀπὸ χρη- 15
 μάτων συχνῶν αὐτῷ γενέσθαι· πάμπολλα γὰρ εὐρέθη,
 καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἐν τοῖς τοῦ Ζαρβιηνοῦ βασι-
 λείοις, σίτου δ' ἀπέκειντο μυριάδες τριακόσiai μεδί-
 μνων, ὥστε καὶ τοὺς στρατιώτας ὠφελείσθαι καὶ τὸν
 Λούκουλλον θαυμάζεσθαι, ὅτι δραχμὴν μίαν ἐκ τοῦ δη- 20
 μοσίου ταμείου μὴ λαβὼν αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ διώκει τὸν
 πόλεμον.

XXX. Ἐνταῦθα καὶ παρὰ τοῦ Πάρθων βασιλέως ἦκε
 πρεσβεία παρ' αὐτὸν εἰς φιλίαν προκαλουμένου καὶ συμ-
 μαχίαν. Ἦν δ' ἀσμένῳ ταῦτα τῷ Λουκούλλῳ· καὶ πάλιν 25
 ἀντέπεμψε παρ' ἑαυτοῦ πρεσβείαν πρὸς τὸν Πάρθον, οἱ
 κατεφώρασαν αὐτὸν ἐπαμφοτερίζοντα τῇ γνώμῃ καὶ μι-
 σθὸν αἰτοῦντα κρύφα τοῦ συμμαχεῖσθαι τῷ Τιγράνῃ τὴν
 Μεσοποταμίαν. Ὡς οὖν ταῦθ' ὁ Λούκουλλος ἤσθετο, Τι-
 γράνην μὲν ἔγνω καὶ Μιθριδάτην παρελθεῖν ὥσπερ ἀν- 30
 ταγωνιστὰς ἀπειρηκότας, ἀποπειρᾶσθαι δὲ τῆς Πάρθων
 δυνάμεως καὶ στρατεύειν ἐπ' αὐτούς, καλὸν ἡγούμενος

μιᾷ φύμῃ πολέμου τρεῖς ἐφεξῆς ὥσπερ ἀθλητῆς βασιλεῖς
 κατακαλαῖσαι καὶ διὰ τριῶν τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον μεγίστων
 ἡγεμονιῶν ἀήττητος καὶ νικῶν διεξελθεῖν. Ἐπεμψεν οὖν
 εἰς Πόντον τοῖς περὶ Σωρνάτιον ἡγεμόσιν ἐπιστείλας
 5 ἄγειν τὴν ἐκεῖ στρατιὰν πρὸς αὐτόν, ὥς ἐκ τῆς Γορδυνη-
 νῆς ἀναβησόμενος. Οἱ δὲ καὶ πρότερον χαλεποὺς χρόμε-
 νοὶ καὶ δυσπειθέσι τοῖς στρατιώταις τότε παντελῶς ἀπε-
 κάλυψαν αὐτῶν τὴν ἀκολασίαν, οὐδενὶ τρόπῳ πειθοῦς
 οὐδ' ἀνάγκης εὐρόμενοι προσαγαγέσθαι μαρτυρομένους
 10 καὶ βοῶντας, ὥς οὐδ' αὐτόθι μενοῦσιν, ἀλλ' οἰχήσου-
 νται τὸν Πόντον ἐρημον ἀπολιπόντες. Ταῦτα πρὸς Λού-
 κουλλον ἀπαγγελθέντα καὶ τοὺς ἐκεῖ προσδιέφθειρε
 στρατιώτας, ἥδη μὲν ὑπὸ πλούτου καὶ τρυφῆς βαρεῖς
 γεγονότας πρὸς τὴν στρατείαν καὶ σχολῆς δεομένους, ὥς
 15 δὲ τὴν ἐκείνων ἐπύθοντο παρρησίαν, ἄνδρας αὐτοὺς
 ἀπεκάλουν καὶ μιμητέον αὐτοὺς ἔφασαν εἶναι· πολλὰ
 γὰρ αὐτοῖς ἄξια σωτηρίας καὶ ἀναπαύσεως κατειργά-
 σθαι.

XXXI. Τοιούτων δὲ καὶ πονηροτέρων ἔτι λόγων αἰ-
 20 σθόμενος ὁ Λούκουλλος τὴν ἐπὶ Πάρθους στρατείαν
 ἀφῆκεν, αὐθις δ' ἐπὶ τὸν Τιγράνην ἐβάδιζε θέρους ἀκμά-
 ζοντος. Καὶ τὸν Ταῦρον ὑπερβαλὼν ἠθύμησε χλωρῶν
 τῶν πεδίων ἐκφανέντων· τοσοῦτον αἱ ὄραι διὰ τὴν
 ψυχρότητα τοῦ ἀέρος ὑστερίζουσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ κατα- 513
 25 βὰς καὶ δις ἢ τρις ἀνατολήσαντας ἐπ' αὐτόν τοὺς Ἀρμε-
 νίους τρεψάμενος ἀδεῶς ἐπόρθει τὰς κώμας, καὶ τὸν πα-
 ρεσκευασμένον τῷ Τιγράνη σίτον ἐξαιρῶν ἦν αὐτὸς ἐφο-
 βεῖτο τοῖς πολεμίοις περιέστησεν ἀπορίαν. Ἐπεὶ δὲ προ-
 καλούμενος εἰς μάχην αὐτοὺς περιταφρεύων τὸν χάρακα
 30 καὶ πορθῶν ἐν ὄψει τὴν χώραν οὐκ ἐκίνει πεπληγότας
 πολλάκις, ἀναστὰς ἐβάδιζεν ἐπ' Ἀρτάξατα τὸ Τιγράνου
 βασίλειον, ὅπου καὶ παῖδες αὐτῷ νήπιοι καὶ γαμεταὶ γυ-

ναίκες ἦσαν, οὐκ ἂν οἰόμενος ἀμαχεί ταῦτα προήσεσθαι
 τὸν Τιγράνην. Λέγεται δ' Ἀννίβαν τὸν Καρχηδόνιον,
 Ἀντιόχου καταπολεμηθέντος ὑπὸ Ῥωμαίων, μεταβάντα
 πρὸς Ἀρτάξαν τὸν Ἀρμένιον ἄλλων τε πολλῶν εἰσηγη-
 τὴν καὶ διδάσκαλον αὐτῷ γενέσθαι χρησίμων, καὶ τῆς 5
 χώρας καταμαθόντα τόπον εὐφυνέστατον καὶ ἠδιστον ἀρ-
 γοῦντα καὶ παρορώμενον σχῆμα πόλεως ἐν αὐτῷ προῦ-
 πογράψασθαι, καὶ τὸν Ἀρτάξαν ἐπαγαγόντα δεῖξαι καὶ
 παρορηῆσαι πρὸς τὸν οἰκισμόν. Ἡσθέντος δὲ τοῦ βασι-
 λέως καὶ δεηθέντος, ὅπως αὐτὸς ἐπιστατήσῃ τοῦ ἔργου, 10
 μέγα τι καὶ πάγκαλον χρῆμα πόλεως ἀναστήναι, καὶ γε-
 νομένην ἐπώνυμον τοῦ βασιλέως μητρόπολιν ἀποδει-
 χθῆναι τῆς Ἀρμενίας. Ἐπὶ ταύτην τοῦ Λουκούλλου βα-
 δίζοντος οὐκ ἠνέσχετο Τιγράνης, ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἀνα-
 λαβὼν ἡμέρᾳ τετάρτῃ παρεστρατοπέδευσε τοῖς Ῥωμαίοις, 15
 ἐν μέσῳ λαβὼν τὸν Ἀρσανίαν ποταμόν, ὃν ἐξ ἀνάγκης
 διαβατέον ἦν τοῖς Ῥωμαίοις τὴν ἐπ' Ἀρταξάτων πορευο-
 μένοις. Θύσας δὲ τρεῖς θεοὺς Λούκουλλος, ὡς ἐν χειρσὶν
 οὔσης τῆς νίκης, διεβίβαξε τὸν στρατὸν ἐν δώδεκα σπεί-
 ραις προτεταγμέναις, ταῖς δ' ἄλλαις ἐπιτεταγμέναις πρὸς 20
 τὰς κυκλώσεις τῶν πολεμίων. Πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἱππεῖς
 καὶ λογάδες ἀντιπαρατεταγμένοι, πρὸ δ' αὐτῶν ἱπο-
 τοξόται Μάρδοι καὶ λογχοφόροι Ἴβηρες, οἷς μάλιστα
 τῶν ξένων ὁ Τιγράνης ἐπίστευεν ὡς μαχιμωτάτοις. Οὐ
 μὴν ἐπράχθη τι λαμπρὸν ἀπ' αὐτῶν, μικρὰ δὲ τοῖς ἱπ- 25
 πεῦσι τῶν Ῥωμαίων διαπληκτισάμενοι τοὺς πεξοὺς ἐπι-
 όντας οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ' ἐκατέρωσθε τῆς φυγῆς σχι-
 σθέντες ἐπεσπάσαντο τοὺς ἱππεῖς πρὸς τὴν διώξιν. Ἄμα
 δὲ τῷ τούτους διασπαρῆναι τῶν περὶ τὸν Τιγράνην ἐξιπ-
 πασαμένων ἰδὼν τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ πλῆθος ὁ Λού- 30
 κουλλος ἔδεισε. Καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς ἀπὸ τῆς διώξεως
 ἀνεκαλεῖτο, πρῶτος δ' αὐτὸς ἀντέστη τοῖς Ἀτροπατηνοῖς

κατ' αὐτὸν οὐσι μετὰ τῶν ἀρίστων, καὶ πρὶν εἰς χεῖρας
 ἔλθειν φοβήσας ἐτρέφατο. Τριῶν δ' ὁμοῦ παρατεταγμέ-
 νων βασιλέων αἰσχιστα δοκεῖ φυγεῖν ὁ Ποντικὸς Μιθρι-
 δάτης, οὐδὲ τὴν κραυγὴν τῶν Ῥωμαίων ἀνασχόμενος. Γε-
 5 νομένης δὲ τῆς διώξεως μακρᾶς καὶ δὲ ὅλης νυκτὸς, οὐ
 μόνον κτείνοντες αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ζωορροῦντες καὶ χρή-
 ματα καὶ λείαν ἄγοντες καὶ φέροντες ἀπέειπον οἱ Ῥωμαῖοι.
 Φησὶ δὲ ὁ Λιούτιος ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ μάχῃ πλείονας, ἐν
 δὲ ταύτῃ γνωριμωτέρους πεσεῖν καὶ ληφθῆναι τῶν πο-
 10 λεμίων.

XXXII. Ἐκ τούτου Λούκουλλος μὲν ἐπηρμένος καὶ
 τεταρροηκῶς ἄνω προάγειν διανοεῖτο καὶ καταστρέφεσθαι
 τὴν βάρβαρον· ὧρα δ' ἰσημερίας φθινοπωρινῆς οὐκ ἄφ-
 15 ἔλπισαντι χειμῶνες ἐπέπεσον βαρεῖς, τὰ μὲν πλείστα κα-
 τανίφοντες, ἐν δὲ ταῖς αἰθρῆσι πάχνην ἐπιφέροντες καὶ
 πάγον, ὅφ' οὐ χαλεποὶ μὲν ἦσαν οἱ ποταμοὶ τοῖς ἵπποις
 πίνεσθαι διὰ ψυχρότητος ὑπερβολὴν, χαλεπαὶ δ' αὐτῶν
 αἱ διαβάσεις ἐκρηγνυμένου τοῦ κρυστάλλου καὶ διακό-
 20 πτοντος τὰ νεῦρα τῶν ἵππων τῇ τραχύτητι. Τῆς δὲ χώρας
 ἢ πολλὴ συνηρηφῆς οὐσα καὶ στενόπορος καὶ ἐλώδης ἀεὶ
 καθύγραινεν αὐτούς, χιόνος ἀναπιμπλαμένους ἐν ταῖς
 ὁδοιπορίαις καὶ κακῶς ἐν τόποις νοτερόις νυκτερεύου-
 25 τας. Οὐ πολλὰς οὖν ἡμέρας ἀκολουθήσαντες τῷ Λου-
 κούλλῳ μετὰ τὴν μάχην ἦναντιοῦντο, πρῶτον δεόμενοι
 καὶ τοὺς χιλιάρχους προσπέμποντες, ἔπειτα θορυβωδέ-
 στερον συνιστάμενοι καὶ κατὰ σκηνὰς νυκτὸς ἀλαλάζον-
 30 τες, ὅπερ εἶναι δοκεῖ σύμβολον ἀποστατικῶς ἐχούσης
 στρατιᾶς. Καίτοι πολλὰ προσελιπάρει Λούκουλλος ἀξίων
 αὐτοὺς μακροθυμίαν ἐμβαλέσθαι ταῖς ψυχαῖς, ἄχρι οὗ
 τὴν ἐν Ἀρμενίοις Καρχηδόνα λαβόντες ἀνδρὸς ἐχθίστου,
 τὸν Ἀννίβαν λέγων, ἔργον ἀνατρέψωσιν. Ὡς δ' οὐκ
 ἔπειθεν, ἀπήγεν αὐτοὺς ὀπίσω καὶ κατ' ἄλλας ὑπερβο-

λας διελθὼν τὸν Ταῦρον εἰς τὴν λεγομένην Μυγδονικὴν
 κατέβαινε, χώραν πάμπορον καὶ ἀλεινὴν καὶ πόλιν ἐν
 αὐτῇ μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον ἔχουσαν, ἣν οἱ μὲν
 βάρβαροι Νίσιβιν, οἱ δ' Ἕλληνες Ἀντιόχειαν Μυγδονι-
 κὴν προσηγόρευον. Ταύτην εἶχεν ἀξιωματὶ μὲν ἀδελφὸς 5
 Τιγράνου Γούρας, ἐμπειρία δὲ καὶ δεινότητι μηχανικῇ
 Καλλιμάχος ὁ καὶ περὶ Ἀμισὸν πλείστα πράγματα Λου-
 κούλλῳ παρασχών. Βαλούμενος δὲ στρατόπεδον καὶ πᾶ-
 σαν ἰδέαν πολιορκίας ἐπαγαγὼν ὀλίγῳ χρόνῳ κατὰ κρά-
 τος λαμβάνει τὴν πόλιν. Καὶ Γούρα μὲν ἑαυτὸν ἐγχειρί- 10
 σαντι φιλανθρωπῶπως ἐχρήσατο, Καλλιμάχῳ δ' ὑπισχνου-
 μένῳ θήκας ἀπορρήτους μεγάλων χρημάτων ἀνακαλύψειν
 οὐ προσέσχευ, ἀλλ' ἐκέλευσεν ἐν πέδαις κομιζέσθαι δί-
 κην ὑφέξοντα τοῦ πυρός, ᾧ τὴν Ἀμισηνῶν διαλυμηνά-
 μενος πόλιν ἀφείλετο φιλοτιμίαν αὐτοῦ καὶ χρηστότητος 15
 ἐπίδειξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

XXXIII. Μέχρι τοῦδε φαίη τις ἂν Λουκούλλῳ τὴν
 τύχην ἐπομένην συστρατηγεῖν. Ἐντεῦθεν δ' ὥσπερ πνεύ-
 ματος ἐπιλιπόντος προσβιαζόμενος πάντα καὶ παντάπα- 20
 σιν ἀντικρούων ἀρετὴν μὲν ἐπεδείκνυτο καὶ μακροθυ-
 μίαν ἡγεμόνος ἀγαθοῦ, δόξαν δὲ καὶ χάριν οὐδεμίαν αἱ
 πράξεις ἔσχον, ἀλλὰ καὶ τὴν προὔπαρχουσαν ἐγγὺς ἦλθε
 δυσπραγῶν καὶ διαφερόμενος μάτην ἀποβαλεῖν. Τῶν δ'
 αἰτιῶν αὐτὸς οὐχὶ τὴν ἐλαχίστην εἰς τοῦτο παρέσχευ, οὐκ
 ᾧν θεραπευτικὸς πλήθους στρατιωτικοῦ, καὶ πᾶν τὸ 25
 πρὸς ἡδονὴν τοῦ ἀρχομένου γινόμενον ἀρχῆς ἀτιμίαν
 καὶ κατάλυσιν ἡγούμενος· τὸ δὲ μέγιστον, οὐδὲ τοῖς δυ-
 νατοῖς καὶ ἰσοτίμοις εὐάρμοστος εἶναι πεφυκῶς, ἀλλὰ
 πάντων καταφρονῶν καὶ μηδενὸς ἀξίους πρὸς αὐτὸν
 ἡγούμενος. Ταῦτα γὰρ ὑπάρξαι Λουκούλλῳ κακὰ λέγου- 30
 σιν ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ μέγας καὶ κα-
 λὸς καὶ δεινὸς εἶπεῖν καὶ φρόνιμος ὁμαλῶς ἐν ἀγορᾷ καὶ

στρατοπέδῳ δοκεῖ γενέσθαι. Σαλούστιος μὲν οὖν φησι χαλεπῶς διατεθῆναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πρὸς Κυζίκῳ καὶ πάλιν πρὸς Ἀμισῶν, δύο χειμῶνας ἐξῆς ἐν χάρακι διαγαγεῖν ἀναγκασθέντας. Ἡνίων δ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ χειμῶνες. Ἡ γὰρ ἐν τῇ πολεμίᾳ διεχειμάζον ἢ παρὰ τοῖς συμμάχοις ὑπαιθροὶ σκηνοῦντες, εἰς δὲ πόλιν Ἑλληνίδα καὶ φίλην οὐδ' ἄπαξ εἰσῆλθε μετὰ στρατοπέδου Λουκούλλου. Οὕτω δὲ διακειμένοις αὐτοῖς τὰς μεγίστας ἐνέδωκαν ἀπὸ τῆς Ῥώμης οἱ δημαγωγοὶ προφάσεις, φθόνῳ τοῦ Λουκούλλου κατηγοροῦντες ὡς ὑπὸ φιλαρχίας καὶ φιλοπλουτίας ἔλκοντος τὸν πόλεμον καὶ μονοноῦ κατέχοντος ἐν ταύτῳ Κιλικίαν, Ἀσίαν, Βιθυνίαν, Παφλαγονίαν, Γαλατίαν, Πόντον, Ἀρμενίαν, τὰ μέχρι Φάσιδος, νυνὶ δὲ καὶ τὰ Τιγράνου βασιλεία πεπορθηκότες, ὥσπερ ἐκδῦσαι τοὺς βασιλεῖς, οὐ καταπολεμηθεῖσαι πεμφθέντος. Τοῦτο γὰρ εἰπεῖν φασιν ἓνα τῶν στρατηγῶν Δεύκιον Κόιντον, ὃν οὐ μάλιστα πεισθέντες ἐψηφίσαντο πέμπειν διαδόχους τῷ Λουκούλλῳ τῆς ἐπαρχίας. Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ στρα-
 10
 15
 20

20 τευομένων πολλοὺς ἀφείσθαι στρατείας.

XXXIV. Τούτοις δὲ τηλικούτοις οὐσί προσγίνεται τὸ μάλιστα Λουκούλλῳ διειργασμένον τὰς πράξεις, Πόπλιος Κλώδιος, ἀνὴρ ὑβριστῆς καὶ μεστὸς ὀλιγωρίας ἀπάσης καὶ θρασυτήτος. Ἦν δὲ τῆς Λουκούλλου γυναι-
 25 κὸς ἀδελφός, ἦν καὶ διαφθεῖρειν ἔσχεν αἰτίαν ἀκολαστο-
 30 ταιην οὐσαν. Τότε δὲ τῷ Λουκούλλῳ συστρατεύων οὐχ ὄσης αὐτὸν ἡξίου τιμῆς ἐτύγχανεν· ἡξίου δὲ πρῶτος εἶναι, καὶ πολλῶν ἀπολειπόμενος διὰ τὸν τρόπον ὑπο-
 30 κούρει τὴν Φιμβριανὴν στρατιὰν καὶ παρῶξυνε κατὰ τοῦ
 Λουκούλλου, λόγους χρηστοὺς εἰς οὐκ ἄκοντας οὐδ' ἀή-
 30 θεις τοῦ δημαγωγείσθαι διαδιδούς. Οὗτοι γὰρ ἦσαν, οὗς καὶ πρότερον ἀνέπεισε Φιμβρίας ἀποκτείναντας τὸν ὑπα-

τον Φλάκκον αὐτὸν ἐλέσθαι στρατηγόν. Διὸ καὶ τὸν Κλώδιον ἠδέως ἐδέχοντο καὶ φιλοστρατιώτην προσηγόρευον, ἀγανακτεῖν προσποιούμενον ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ πέρας οὐδὲν ἔσται πολέμων τοσοῦτων καὶ πόνων, ἀλλὰ παντὶ μὲν ἔθνει μαχόμενοι, πᾶσαν δὲ γῆν πλανώμενοι κατα- 5 τρίψουσι τὸν βίον οὐδὲν ἄξιον ἐκ τηλικαύτης φερόμενοι στρατείας, ἀλλὰ τὰς Λουκούλλου παραπέμποντες ἀμάξας καὶ καμήλους ἐκπωμάτων χρυσῶν καὶ διαλλίδων γεμούσας, οἱ δὲ Πομπηίου στρατιῶται δῆμος ὄντες ἤδη πού μετα γυναικῶν καὶ τέκνων κάθηται γῆν εὐδαίμονα καὶ 10 πόλεις ἔχοντες, οὐ Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην εἰς τὰς ἀοικήτους ἐμβαλόντες ἐρημίας, οὐδὲ τῆς Ἀσίας τὰ βασίλεια καταρρίψαντες, ἀλλὰ φυγάσιν ἀνθρώποις ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ δραπέταις ἐν Ἰταλίᾳ πολεμήσαντες. „Τί οὖν, εἰ δεῖ μηδέποτε καύσασθαι στρατευομένους, οὐχὶ τοιοῦτω στρα- 15 τηγῶ καὶ σώματα τὰ λοιπὰ καὶ ψυχὰς φυλάσσομεν, ᾧ κάλλιστος εἶναι δοκεῖ κόσμος ὁ τῶν στρατευομένων πλοῦτος;“ Τοιαύταις αἰτίαις τὸ Λουκούλλου στρατεύμα διαφθαρὲν οὐτ' ἐπὶ Τιγράνην ἠκολούθησεν οὐτ' ἐπὶ Μιθριδάτην αὐθις ἐξ Ἀρμενίας εἰς Πόντον ἐμβαλόντα καὶ τὴν 20 ἀρχὴν ἀναλαμβάνοντα, πρόφασιν δὲ τὸν χειμῶνα ποιούμενοι περὶ τὴν Γορδυνηνὴν διέτριβον, ὅσον οὐπω Πομπηίου ἢ τιν' ἄλλον τῶν ἡγεμόνων Λουκούλλῳ διάδοχον ἀφίξασθαι προσδοκῶντες.

XXXV. Ἐπεὶ δὲ Μιθριδάτης ἠγγέλτο Φάβιον νευι- 25 κηκῶς ἐπὶ Σωφράτιον καὶ Τριάριον βαδίζειν, αἰσχυθέντες εἶποντο τῷ Λουκούλλῳ. Τριάριος δ' ὡς ἔτοιμον ἀρκάσαι τὸ νίκημα, πρὶν ἐπελθεῖν Λούκουλλον ἐγγὺς ὄντα, φιλοτιμούμενος ἠττάται μάχῃ μεγάλη. Λέγονται γὰρ ὑπὲρ ἑπτακισχιλίουσ Ῥωμαίων ἀποθανεῖν, ἐν οἷς 30 ἑκατόνταρχοι μὲν ἑκατὸν πεντήκοντα, χιλίαρχοι δ' εἰκοσι καὶ τέσσαρες· τὸ δὲ στρατόπεδον εἶλε Μιθριδάτης.

Ἐπελθὼν δὲ Λούκουλλος ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις Τριάριον μὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ζητούμενον πρὸς ὄργην ἐξέκλεψε, Μιθριδάτου δὲ μὴ θέλοντος μάχεσθαι, ἀλλὰ Τιγράνην περιμένοντος ἤδη καταβαίνοντα μετὰ πολλῆς
 5 δυνάμεως, ἔγνω πρὶν ἀμφοτέρους συνελθεῖν πάλιν ἀπαντῆσαι καὶ διαγωνίσασθαι πρὸς τὸν Τιγράνην. Πορευομένην δ' αὐτῷ καθ' ὁδὸν οἱ Φιμβριανοὶ στασιάσαντες ἀπέλιπον τὰς τάξεις, ὡς ἀφειμένοι δόγματι τῆς στρατείας καὶ μηκέτι τῷ Λουκούλλῳ προσῆκον ἄρχειν, ἑτέροις ἀπο-
 10 δεδειγμένων τῶν ἐπαρχιῶν. Οὐδὲν οὖν ἐστὶν ὃ τι τῶν παρ' ἀξίαν ὁ Λούκουλλος οὐχ ὑπέμεινε, ἀντιβολῶν καθ' ἓνα καὶ κατὰ σκηναὺς περιῶν ταπεινὸς καὶ δεδακρυμένος, ἐστὶ δ' ὧν χειρὸς ἀπτόμενος. Οἱ δ' ἀπετρίβοντο τὰς δεξιώσεις καὶ κενὰ προσερρίπτουν βαλάντια, καὶ μόνου μά-
 15 χεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐκέλευον, ἀφ' ὧν μόνος ἠπίστατο πλουτεῖν. Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν δεομένων ἐκβιασθέντες οἱ Φιμβριανοὶ συνέθεντο παραμεῖναι 516 τὸ θέρος· εἰ δὲ μηδεὶς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ κατῆ πρὸς αὐτοὺς ἀγωνιούμενος, ἀπηλλάχθαι. Ταῦτ' ἔδει στέργειν
 20 ἐξ ἀνάγκης τὸν Λούκουλλον, ἢ προέσθαι τοῖς βαρβάροις τὴν χώραν ἀπολειφθέντα. Συνεῖχεν οὖν αὐτοὺς οὐκέτι προσβιαζόμενος οὐδὲ προάγων πρὸς μάχην, ἀλλ' εἰ παραμένειεν ἀγαπῶν, καὶ περιορῶν πορθουμένην ὑπὸ τοῦ Τιγράνου τὴν Καππαδοκίαν καὶ πάλιν ὑβρίζοντα Μιθρι-
 25 δάτην, ὃν αὐτὸς ἐπεστάλκει τῇ συγκλήτῳ γράφων καταπεπολεμηῆσθαι· καὶ οἱ πρέσβεις παρῆσαν αὐτῷ πρὸς τὴν διάθεσιν τῶν ἐν Πόντῳ πραγμάτων, ὡς δὴ βεβαίως ἐχομένων. Καὶ δὴ παρόντες ἑώρων οὐδ' αὐτοῦ κύριον, ἀλλὰ παροινούμενον καὶ προπηλακισόμενον ὑπὸ τῶν στρατιω-
 30 τῶν, οἷς γε τοσοῦτο περιῆν τῆς εἰς τὸν στρατηγὸν ἀσελγείας, ὥστε τοῦ θέρουσι λήγοντος ἐνδύντες τὰ ὄπλα καὶ σπασάμενοι τὰς μαχαίρας προεκαλοῦντο τοὺς μηδαμοῦ

παρόντας, ἀλλ' ἀπρηκότας ἤδη πολεμίους. Ἀλαλάξαντες δὲ καὶ σκιαμαχήσαντες ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ χάρακος, ἐπιμαρτυράμενοι πεπληρωσθαι τὸν χρόνον, ὃν ὠμολόγησαν τῷ Λουκούλλῳ παραμένειν. Τοὺς δ' ἄλλους ἐκάλει διὰ γραμμάτων Πομπήϊος· ἤδη γὰρ ἀποδέδεικτο τοῦ πρὸς 5 Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην πολέμου στρατηγὸς χάριτι τοῦ δήμου καὶ κολακείᾳ τῶν δημαγωγῶν, ἐπεὶ τῇ γε βουλῇ καὶ τοῖς ἀρίστοις ἄδικα πάσχειν ἐδόκει Λούκουλλος οὐ πολέμου διαδόχους, ἀλλὰ θριάμβου λαμβάνων, οὐδὲ τῆς στρατηγίας ἀναγκαζόμενος, ἀλλὰ τῶν ἐπάθλων τῆς 10 στρατηγίας ἐξίστασθαι καὶ παραχωρεῖν ἑτέροις.

XXXVI. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἐφάνη τὸ γινόμενον τοῖς ἐκεῖ παροῦσι νεμεσητόν. Οὔτε γὰρ τιμῆς ὁ Λούκουλλος οὔτε τιμωρίας τῶν ἐν πολέμῳ κύριος ὑπέσχετο, οὐδ' εἶα τινὰ Πομπήϊος βαδίζειν πρὸς αὐτὸν οὐδὲ προσέχειν οἷς ἐκεῖ- 15 νος ἔγραφε καὶ διένεμε μετὰ τῶν δέκα πρέσβειων, ἀλλ' ἐκώλυεν ἐκτιθεῖς διαγράμματα καὶ φοβερὸς παρῶν ἀπὸ μελζονος δυνάμεως. Ὅμως δὲ ἔδοξε τοῖς φίλοις συναγαγεῖν αὐτούς· καὶ συνήλθον ἐν κώμῃ τινὶ τῆς Γαλατίας καὶ προσεῖπον ἀλλήλους φιλοφρόνως καὶ συνήσθησαν ἐπὶ 20 τοῖς κατωρθωμένοις ἑκατέρῳ, πρεσβύτερος μὲν ὢν ὁ Λούκουλλος, ἀξίωμα δ' ἦν τὸ Πομπήϊου μείζον ἀπὸ πλειόνων στρατηγιῶν καὶ δυνεῖν θριάμβων. Ῥάβδοι δ' ἀμφοτέρων προηγοῦντο δαφνηφόροι διὰ τὰς νίκας. Καὶ τοῦ γε Πομπήϊου μακρὰν ὁδὸν διὰ τόπων ἀνύδρων καὶ αὐχ- 25 μηρῶν ὀδεύσαντος τὰς δάφνας ξηρὰς περικειμένας ταῖς φάβδοις ἰδόντες οἱ τοῦ Λουκούλλου φαβδοφόροι φιλοφρονούμενοι τοῖς ἐκείνου μετέδωκαν ἐκ τῶν ἰδίῳ προσφάτους καὶ θαλερὰς ἔχοντες. Καὶ τὸ γινόμενον εἰς οἰωνὸν ἐτίθεντο χρηστὸν οἱ Πομπήϊου φίλοι· τῷ γὰρ ὄντι 30 τὴν ἐκείνου στρατηγίαν αἱ τούτου πράξεις ἐκόσμησαν. Ἐκ δὲ τῶν λόγων πρὸς οὐδὲν ἐπιεικὲς συνέβησαν, ἀλλ'

ἔτι μᾶλλον ἄλλοτριωθέντες πρὸς ἀλλήλους ἀπῆλθον· καὶ
 τὰς ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου γενομένας διατάξεις ἠκύρωσεν
 ὁ Πομπήιος, στρατιώτας δὲ τοὺς ἄλλους ἀπαγαγὼν μό-
 νους αὐτῷ χιλίους ἑξακοσίους ἀπέλιπε συνθριαμβεύσον-
 5 τας, οὐδὲ τούτους μᾶλα προθύμως ἐπομένους. Οὕτω τις
 ἦν ἀφνῆς ἢ δυστυχῆς ὁ Λούκουλλος πρὸς τὸ πάντων ἐν
 ἡγεμονίᾳ πρῶτον καὶ μέγιστον· ὥς, εἰ τοῦτο μετὰ τῶν
 ἄλλων ὑπῆρξεν αὐτῷ, τηλικούτων ὄντων καὶ τοσοῦτων,
 μετ' ἀνδρείας, ἐπιμελείας, συνέσεως, δικαιοσύνης, οὐκ ἂν
 10 εἶχεν ἢ Ῥωμαίων ἡγεμονία τὸν Εὐφράτην τῆς Ἀσίας
 ὄρον, ἀλλὰ τὰ ἔσχατα καὶ τὴν Ἰσθμὸν θάλατταν, τῶν 517
 μὲν ἄλλων ἔθνῶν Τιγρᾶν προητητημένων, τῆς δὲ Πάρ-
 θων δυνάμεως οὐχ ὄση κατὰ Κράσσον ἐξεφάνη τοσαύτης
 καὶ κατὰ Λούκουλλον οὔσης οὐδ' ὁμοίως συνεστῶσης,
 15 ἀλλ' ὑπ' ἐμφυλίων καὶ προσοίκων πολέμων οὐδ' Ἀρμε-
 νίους ὑβρίζοντας ἐρωμένης ἀμύνεσθαι. Νῦν δέ μοι δο-
 κεῖ Λούκουλλος ὧν ὠφέλησε δι' αὐτοῦ τὴν πατρίδα βλά-
 ψαι μείζονα δι' ἑτέρων. Τὰ γὰρ ἐν Ἀρμενίᾳ τρόπαια
 Πάρθων πλησίον ἐστῶτα καὶ Τιγρανόκερτα καὶ Νίσιβις
 20 καὶ πλοῦτος ἐκ τούτων πολὺς εἰς Ῥώμην κομισθεὶς καὶ
 τὸ Τιγράνου διάδημα πομπευθὲν αἰχμάλωτον ἐπῆρε
 Κράσσον ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, ὥς λάφυρα καὶ λείαν τοὺς
 βαρβάρους, ἄλλο δ' οὐδὲν ὄντας. Ταχὺ μέντοι τοῖς Πάρ-
 θων τοξεύμασιν ἐντυχῶν ἀπέδειξε τὸν Λούκουλλον οὐκ
 25 ἀφροσύνη καὶ μαλακία τῶν πολεμίων, αὐτοῦ δὲ τόλμη
 καὶ δεινότητι περιγεγόμενον. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

XXXVII. Ὁ δὲ Λούκουλλος ἀναβὰς εἰς Ῥώμην πρῶ-
 τον μὲν κατέλαβε τὸν ἀδελφὸν Μάρκον ὑπὸ Γαίου Μεμ-
 μίου κατηγορούμενον ἐφ' οἷς ἐπραξε ταμιεύων Σύλλα
 30 προστάξαντος. Ἐκείνου δ' ἀποφυγόντος ἐπὶ τοῦτον αὐ-
 τὸν ὁ Μέμμιος μεταβαλόμενος παρῶξυνε τὸν δῆμον, καὶ
 ὥς πολλὰ νενοσφισμένῳ καὶ μηκύναντι τὸν πόλεμον ἐπει-

σεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. Ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ Λουκούλλου μέγαν οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίξαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ μόλις ἐπεισαν τὸν δῆμον ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι, οὐχ, ὥσπερ ἐνιοι, μήκει τε πομπῆς καὶ πλήθει τῶν κομιζομέ- 5 νων ἐκπληκτικὸν καὶ ὀχλώδη θρίαμβον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὄπλοις τῶν πολεμίων οὐσι παμπόλλοις καὶ τοῖς βασιλικοῖς μηχανήμασι τὸν Φλαμίνιον ἱππόδρομον διεκόσμησε· καὶ θεὰ τις ἦν αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν οὐκ εὐκαταφρόνητος· ἐν δὲ τῇ πομπῇ τῶν τε καταφράκτων ἱππέων ὀλί- 10 γοι καὶ τῶν δρεπανηφόρων ἀρμάτων δέκα παρήλθον, ἐξήκοντα δὲ φίλοι καὶ στρατηγοὶ τῶν βασιλικῶν, μακροὶ δὲ χαλκέμβολοι νῆες ἑκατον καὶ δέκα ἅμα παρεκομίσθησαν, αὐτοῦ τε Μιθριδάτου χρύσεος ἐξάπους κολοσσός, καὶ θυρεός τις διάλιθος, καὶ φορήματα εἴκοσι μὲν ἀργυ- 15 ρῶν σκευῶν, χρυσῶν δ' ἐκπωμάτων καὶ ὄπλων καὶ νομισματος δύο καὶ τριάκοντα. Ταῦτα μὲν οὖν ἄνδρες παρεκόμιζον· ἡμίονοι δ' ὀκτῶ κλίνας χρυσᾶς ἔφερον, ἔξ δὲ καὶ πεντήκοντα κεχωνευμένον ἀργύριον, ἄλλοι δ' ἑκατὸν ἑπτὰ νομισματος ἀργυροῦ, μικρῶ τινι δεούσας ἑβδομή- 20 κοντα καὶ διακοσίας μυριάδας. Ἐν δὲ δέλτοις ἀναγραφαὶ τῶν ἤδη δεδομένων χρημάτων ὑπ' αὐτοῦ Πομπηΐου πρὸς τὸν πειρατικὸν πόλεμον καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ χωρὶς ὅτι στρατιώτης ἕκαστος ἑνακοσίας καὶ πεντήκοντα δραχμὰς ἔλαβεν. Ἐπὶ τούτοις τήν τε πόλιν 25 εἰστίασε λαμπρῶς καὶ τὰς περιοικίδας κώμας, ἃς οὐτίκους καλοῦσι.

XXXVIII. Τῆς δὲ Κλωδίας ἀπηλλαγμένος, οὔσης ἀσελγοῦς καὶ πονηρᾶς, Σερουίλλαν ἐγημεν, ἀδελφὴν Κάτωνος, οὐδὲ τοῦτου εὐτυχῇ γάμον. Ἐν γὰρ οὐ προσῆν 30 αὐτῷ τῶν Κλωδίας κακῶν μόνον, ἢ τῶν ἀδελφῶν διαβολή· τὰλλα δὲ βδελυρὰν ὁμοίως οὔσαν καὶ ἀκόλαστον

ἠναγκάζετο φέρειν αἰδούμενος Κάτωνα, τέλος δὲ ἀπέ-
 πεν. Ἐλπίδας δὲ θαυμαστάς τῇ βουλῇ παρασχών, ὡς
 ἐχούσῃ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀντίταγμα πρὸς τὴν τοῦ Πομ-
 πηίου τυραννίδα καὶ τῆς ἀριστοκρατίας πρόμαχον ἀπὸ
 5 δόξης καὶ δυνάμεως ὀρμώμενον μεγάλης, ἐγκατέλιπε καὶ
 προήκατο τὴν πολιτείαν, εἴτε δυσκάθεκτον ἤδη καὶ νο-
 σοῦσαν ὁρῶν εἶδ', ὡς φασιν ἐνιοί, μεστὸς ὢν δόξης καὶ
 πρὸς τὸ φᾶστον ἀναπίπτων τοῦ βίου καὶ μαλακώτατον ἐκ
 πολλῶν ἀγώνων καὶ πόνων οὐκ εὐτυχέστατον τέλος λα-
 10 βόντων. Οἱ μὲν γὰρ ἐπαινοῦσιν αὐτοῦ τὴν τοσαύτην με- 518
 ταβολήν, τὸ Μαρίου πάθος μὴ παθόντος, ὃς ἐπὶ ταῖς Κιμ-
 βρिकाῖς νίκαις καὶ τοῖς καλοῖς καὶ μεγάλοις ἐκείνοις κα-
 τορθώμασιν οὐκ ἠθέλησεν αὐτὸν ἀνεῖναι τιμῇ τοσαύτη
 ζηλωτὸν, ἀλλ' ἀπληστίᾳ δόξης καὶ ἀρχῆς νέοις ἀνδράσι
 15 γέρων ἀντιπολιτευόμενος εἰς ἔργα δεινὰ καὶ πάθη δεινό-
 τερα τῶν ἔργων ἐξώκειλε· βέλτιον δ' ἂν καὶ Κικέρωνα
 γηραῖσαι μετὰ Κατιλίαν ὑποστειλάμενον καὶ Σκηπίωνα
 Καρχηδόνι προσθέντα Νομαντίαν, εἴτα πανσάμενον· εἶ-
 ναι γὰρ τινα καὶ πολιτικῆς περιόδου κατάλυσιν· τῶν γὰρ
 20 ἀθλητικῶν ἀγώνων τοὺς πολιτικούς οὐδὲν ἦττον ἀκμῆς
 καὶ ὠρας ἐπιλιπούσης ἐλέγχεσθαι. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κράσ-
 σον καὶ Πομπηίου ἐχλεύαζον τὸν Λούκουλλον εἰς ἠδονὴν
 ἀφεικότα καὶ πολυτέλειαν αὐτόν, ὥσπερ οὐ τοῦ τρυφᾶν
 μᾶλλον τοῖς τηλικούτοις παρ' ἡλικίαν ὄντος ἢ τοῦ πολι-
 25 τεύεσθαι καὶ στρατηγεῖν.

XXXIX. Ἔστι δ' οὖν τοῦ Λουκούλλου βίου, καθάπερ
 ἀρχαίας κωμωδίας, ἀναγνῶναι τὰ μὲν πρῶτα πολιτείας
 καὶ στρατηγίας, τὰ δ' ὕστερα πότους καὶ δεῖπνα καὶ μο-
 νονουχὶ κῶμους καὶ λαμπάδας καὶ παιδιὰν ἅπασαν. Εἰς
 30 παιδιὰν γὰρ ἐγωγε τίθεμαι καὶ οἰκοδομὰς πολυτελεῖς καὶ
 κατασκευὰς περιπάτων καὶ λουτρῶν καὶ ἔτι μᾶλλον γρα-
 φὰς καὶ ἀνδριάντας καὶ τὴν περὶ ταύτας τὰς τέχνας

σπουδῆν, ἃς ἐκεῖνος συνῆγε μεγάλοις ἀναλώμασιν, εἰς ταῦτα τῷ πλούτῳ θύδην καταχρῶμενος, ὃν ἠθροίκει πολὺν καὶ λαμπρὸν ἀπὸ τῶν στρατειῶν, ὅπου καὶ νῦν, ἐπίδοσιν τοιαύτην τῆς τρυφῆς ἐχούσης, οἱ Λουκουλλιανοὶ κῆποι τῶν βασιλικῶν ἐν τοῖς πολυτελεστάτοις ἀριθμοῦν- 5
ται. Τὰ δ' ἐν τοῖς παραλλοῖς καὶ περὶ Νέαν πόλιν ἔργα, λόφους ἀνακρεμαννύντος αὐτοῦ μεγάλοις ὀρύγμασι καὶ τροχοῦς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτρόφους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος καὶ διαίτας ἐναλλοῦς κτίζοντος, ὁ Στωϊκὸς Τουβέρων θεασάμενος Ξέρξην αὐτὸν ἐκ τη- 10
βέννου προσηγόρευσεν. Ἦσαν δ' αὐτῷ περὶ Τοῦσκλον ἐγγῶριοι δίαίται καὶ κατασκοπαὶ περιόπτων καὶ κατασκευαὶ ἀναπεπταμένων ἀνδρῶνων καὶ περιπάτων, ἐν αἷς ὁ Πομπήϊος γενόμενος ἐμέμφετο τὸν Λούκουλλον, ὅτι πρὸς θέρος ἄριστα διαθείς τὴν ἔπαυλιν ἀοίκητον ἐν χει- 15
μῶνι πεποίηκε. Γελάσας οὖν ἐκεῖνος „Εἶτα“ ἔφη „σοὶ δοκῶ ἐλάττονα τῶν γεράνων νοῦν ἔχειν καὶ τῶν πελαργῶν, ὥστε ταῖς ὥραις μὴ συµμεταβάλλειν τὰς διαίτας;“ Στρατηγοῦ δέ ποτε φιλοτιμουμένου περὶ θεᾶς καὶ χορῶ τινι κόσμον αἰτουμένου πορφυρᾶς χλαμύδας ἀπεκρίνατο 20
σκεψάμενος, ἂν ἔχη, δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτόν, ὅπόσων δέοιτο. Τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος ἐκέλευσε λαβεῖν δις τοσαύτας· εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητῆς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλοῦτον, οὐ· μὴ τὰ παρορῶμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομέ- 25
νων ἐστὶ.

XL. Νεόπλουτα δ' ἦν τοῦ Λουκούλλου τὰ δεῖπνα τὰ καθ' ἡμέραν, οὐ μόνον στρωματῆς ἀλουργέσι καὶ διαλίθοις ἐκπώμασι καὶ χοροῖς καὶ ἀκροάμασιν ἐπεισοδίαις, ἀλλ' ὅσων τε παντοδαπῶν καὶ πεμμάτων περιττῶς δια- 30
πεπονημένων παρασκευαῖς ζηλωτὸν ἀνελευθέρους ποιῶντος ἑαυτόν. Ὁ γοῦν Πομπήϊος εὐδοκίμησε νοσῶν·

τοῦ γὰρ ἰατροῦ κίχλην αὐτὸν λαβεῖν κελεύσαντος, τῶν
 δ' οἰκετῶν οὐκ ἂν εὐρεῖν ἀλλαχόθι φαμένων θέρους ὥρα
 κίχλην ἢ παρὰ Λουκούλλῳ σιτευομένην, οὐκ εἶασε λα-
 βεῖν ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰπὼν πρὸς τὸν ἰατρόν „Οὐκοῦν, εἰ
 5 μὴ Λούκουλλος ἐτρέφα, Πομπήτιος οὐκ ἂν ἐξησεν;“ ἄλλο
 τι παρασκευάσαι τῶν εὐπορίστων ἐκέλευσε. Κάτων δ' 519
 ἦν αὐτῷ φίλος καὶ οἰκεῖος, οὕτω δὲ τὸν βίον αὐτοῦ καὶ
 τὴν δίαιταν ἐδυσχέραινεν, ὥστε, νέου τινὸς ἐν τῇ βουλῇ
 λόγον ἐπαχθῆ καὶ μακρὸν ἀκαίρως ὑπὲρ εὐτελείας καὶ
 10 σωφροσύνης διελθόντος, ἐπαναστὰς ὁ Κάτων „Οὐ παύ-
 ση“ ἔφη „σὺ πλουτῶν μὲν ὡς Κράσσος, ζῶν δ' ὡς Λού-
 κουλλος, λέγων δὲ ὡς Κάτων;“ Ἔνιοι δὲ τοῦτο φηθῆναι
 μὲν οὕτως, ὑπὸ Κάτωνος δὲ οὐ λέγουσιν.

XLI. Ὁ μέντοι Λούκουλλος οὐχ ἠδόμενος μόνον,
 15 ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενος τῷ βίῳ τούτῳ δῆλος ἦν ἐκ τῶν
 ἀπομνημονευομένων. Λέγεται γὰρ Ἕλληνας ἀνθρώπους
 ἀναβάοντας εἰς Ῥώμην ἐστιᾶν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, τοὺς δ'
 ὄντως Ἑλληνικόν τι παθόντας, αἰσχύνεσθαι καὶ διω-
 θεῖσθαι τὴν κλῆσιν, ὡς δι' αὐτοὺς καθ' ἡμέραν τοσοῦ-
 20 των ἀναλισκομένων· τὸν οὖν Λούκουλλον εἰπεῖν μει-
 διάσαντα πρὸς αὐτοὺς „Γίνεται μὲν τι τούτων καὶ δι'
 ὑμᾶς, ὧ ἄνδρες Ἕλληνες· τὰ μέντοι πλεῖστα γίνεται διὰ
 Λούκουλλον.“ Ἐπεὶ δὲ μόνου δειπνοῦντος αὐτοῦ μία
 τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δειπνον, ἠγανάκτει
 25 καλέσας τὸν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένον οἰκέτην. Τοῦ δὲ φή-
 σαντος, ὡς οὐκ ᾤετο μηδενὸς κεκλημένου πολυτελοῦς
 τινος αὐτὸν δεῆσεσθαι „Τί λέγεις;“ εἶπεν „οὐκ ἤδεις,
 ὅτι σήμερον παρὰ Λουκούλλῳ δειπνεῖ Λούκουλλος;“
 Ὅντος δὲ περὶ τούτου, ὡς εἰκός, ἐν τῇ πόλει λόγου πολ-
 30 λοῦ, προσῆλθον αὐτῷ κατ' ἀγορὰν σχολὴν ἄγοντι Κικέ-
 ρων καὶ Πομπήτιος, ὁ μὲν ἐν τοῖς μάλιστα φίλος ὢν καὶ
 συνήθης, Πομπητῶ δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορὰ

πρὸς αὐτόν, εἰώθεισαν δὲ χρῆσθαι καὶ διαλέγεσθαι πολ-
λάκις ἐπιεικῶς ἀλλήλοις. Ἀσπασάμενος οὖν ὁ Κικέρων
αὐτόν ἠρώτησεν, ὅπως ἔχει πρὸς ἔντευξιν· τοῦ δὲ φή-
σαντος, ὡς ἄριστα, καὶ παρακαλοῦντος ἐντυγχάνειν
„Ἡμεῖς“ ἔφη „βουλόμεθα δειπνήσαι παρὰ σοὶ τήμερον 5
οὔτως, ὅπως ἐστὶ σοὶ παρεσκευασμένα.“ Ἐρυπτομένου
δὲ τοῦ Λουκούλλου καὶ μεταλαβεῖν ἡμέραν ἀξιούντος
οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν, οὐδ' εἶων διαλέγεσθαι τοῖς οἰκέ-
ταις, ἵνα μὴ τι πλέον κελεύσῃ γενέσθαι τῶν αὐτῷ γινο-
μένων, πλὴν τοσοῦτο μόνον αἰτουμένῳ συνεχώρησαν εἰ- 10
πεῖν πρὸς ἓνα τῶν οἰκετῶν ἐναντίον ἐκείνων, ὅτι τήμε-
ρον ἐν τῷ Ἀπόλλωνι δειπνήσοι· τοῦτο γὰρ τις εἶχε τῶν
πολυτελῶν οἰκῶν ὄνομα. Καὶ τοῦτο σεσοφισμένος ἐλε-
λήθει τοὺς ἄνδρας. Ἐκάστῳ γάρ, ὡς ἔοικε, δειπνητηρίῳ
τεταγμένον ἦν τίμημα δειπνεῖν, καὶ χορηγίαν ἰδίαν καὶ 15
παρασκευὴν ἕκαστον εἶχεν, ὥστε τοὺς δούλους ἀκούσαν-
τας, ὅπου βούλεται δειπνεῖν, εἰδέναι, πόσον δαπάνημα
καὶ πόσον τι κόσμῳ καὶ διαθέσει γενέσθαι δεῖ τὸ δεῖπνον·
εἰώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ Ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων· καὶ
τότε τοσοῦτου τελεσθέντος ἐξέπληξε τοὺς περὶ τὸν Πομ- 20
πήιον ἐν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τὸ τάχος τῆς παρα-
σκευῆς. Εἰς ταῦτα μὲν οὖν ὑβριστικῶς ἐχρήτο τῷ πλού-
τῳ καθάπερ ὄντως αἰχμαλώτῳ καὶ βαρβάρῳ.

XLII. Σπουδῆς δ' ἄξια καὶ λόγου τὰ περὶ τὴν τῶν
βιβλίων κατασκευὴν. Καὶ γὰρ πολλὰ καὶ γεγραμμένα 25
καλῶς συνήγεν, ἣ τε χρῆσις ἦν φιλοτιμοτέρα τῆς κτή-
σεως, ἀνειμένων πᾶσι τῶν βιβλιοθηκῶν, καὶ τῶν περὶ αὐ-
τὰς περιπάτων καὶ σχολαστηρίων ἀκωλύτως ὑποδεχομέ-
νων τοὺς Ἕλληνας ὥσπερ εἰς Μουσῶν τι καταγῶγιον
ἐκείσε φοιτῶντας καὶ συνδιημερεύοντας ἀλλήλοις, ἀπὸ 30
τῶν ἄλλων χρειῶν ἀσμένως ἀποτρέχοντας. Πολλάκις δὲ
καὶ συνεσχόλαξεν αὐτὸς ἐμβάλλων εἰς τοὺς περιπάτους

τοῖς φιλολόγοις καὶ τοῖς πολιτικοῖς συνέπραττεν ὅτου
 δέοιντο· καὶ ὅλως ἐστία καὶ πρυτανεῖον Ἑλληνικὸν ὁ οἶ-
 κος ἦν αὐτοῦ τοῖς ἀφικνουμένοις εἰς Ῥώμην. Φιλοσο-
 φίαν δὲ πᾶσαν μὲν ἠσπάζετο καὶ πρὸς πᾶσαν εὐμενὴς ἦν
 5 καὶ οἰκελος, ἴδιον δὲ τῆς Ἀκαδημείας ἐξ ἀρχῆς ἔρωτα καὶ
 ζῆλον ἔσχεν, οὐ τῆς νέας λεγομένης, καίπερ ἀνθούσης
 τότε τοῖς Καρνεάδου λόγοις διὰ Φίλωνος, ἀλλὰ τῆς πα- 520
 λαιᾶς, πιδανὸν ἄνδρα καὶ δεινὸν εἰπεῖν τότε προστάτην
 ἐχούσης τὸν Ἀσκαλωνίτην Ἀντίοχον, ὃν πάσῃ σπουδῇ
 10 ποιησάμενος φίλον ὁ Λούκουλλος καὶ συμβιωτὴν ἀντέ-
 ταττε τοῖς Φίλωνος ἀκροαταῖς, ὧν καὶ Κικέρων ἦν.
 Καὶ σύγγραμμά γε πάγκαλον ἐποίησεν εἰς τὴν αἴρεσιν, ἐν
 ᾧ τὸν ὑπὲρ τῆς καταλήψεως λόγον Λουκούλλου περιτέ-
 θεικεν, αὐτῷ δὲ τὸν ἐναντίον. Λούκουλλος δ' ἀναγέ-
 15 γραπται τὸ βιβλίον. Ἦσαν δ', ὥσπερ εἴρηται, φίλοι σφό-
 δρα καὶ κοινῶν τῆς ἐν πολιτείᾳ προαιρέσεως· οὐδὲ γὰρ
 αὐτὸν πάμπαν ἀπηλλάχει τῆς πολιτείας ἑαυτὸν ὁ Λούκουλ-
 λος, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ μέγιστος εἶναι καὶ πλεῖστον δύ-
 νασθαι φιλοτιμίαν καὶ ἄμιλλαν, ὡς οὔτε ἀκίνδυνον οὔτ'
 20 ἀνύβριστον οὔσαν, εὐθύς ἀφῆκε Κράσσῳ καὶ Κάτωνι·
 τούτους γὰρ οἱ τὴν Πομπηίου δύναμιν ὑφορώμενοι προε-
 βάλλοντο τῆς βουλῆς, ἀπολεγόμενου τοῦ Λουκούλλου τὰ
 πρωτεῖα· κατέβαινε δ' εἰς τὴν ἀγορὰν διὰ τοὺς φίλους,
 εἰς δὲ τὴν σύγκλητον, εἰ Πομπηίου τινὰ δέοι σπουδῆν ἢ
 25 φιλοτιμίαν ἐπηρεάσαι. Καὶ τὰς τε διατάξεις, ἃς ἐκεῖνος
 ἐποίησατο τῶν βασιλέων κρατήσας, ἐξέκρουσε, καὶ νέμη-
 σίν τινα τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ γράφοντος ἐκάλυσε δο-
 θῆναι συμπράττοντος Κάτωνος, ὥστε Πομπηίου εἰς τὴν
 Κράσσου καὶ Καίσαρος φιλίαν, μᾶλλον δὲ συνωμοσίαν,
 30 καταφυγεῖν καὶ πληρώσαντα τὴν πόλιν ὀπλων καὶ στρα-
 τιωτῶν βίᾳ κυρῶσαι τὰ δόγματα, τοὺς περὶ τὸν Κάτωνα
 καὶ Λούκουλλον ἐκβαλόντα τῆς ἀγορᾶς. Ἀγανακτούντων

δὲ τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς γινομένοις προῆγον οἱ Πομπηϊανοὶ Βέτιόν τινα, συνειληφέναι λέγοντες ἐπιβουλεύοντα Πομπηίῳ. Κάκεινος ἀνακρινόμενος ἐν μὲν τῇ συγκλήτῳ κατηγόρησεν ἐτέρων τινῶν, ἐν δὲ τῷ δήμῳ Λούκουλλον ὠνόμασεν, ὡς ὑπ' ἐκείνου παρεσκευασμέ- 5 νος ἀποκτείνει Πομπήϊον. Οὐδεὶς δὲ τῷ λόγῳ προσέσχεν, ἀλλὰ καὶ παραντίκα δῆλος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ συκοφαντία καὶ διαβολῇ προηγμένος ὑπ' αὐτῶν, καὶ μᾶλλον ἐφωράθη τὸ πρᾶγμα μετ' ὀλίγας ἡμέρας ῥιφθέντος ἐκ τῆς εἰρκτῆς νεκροῦ, λεγομένου μὲν αὐτομάτως τεθνάναι, 10 σημεῖα δ' ἀγχόνης καὶ πληγῶν ἔχοντος· ἐδόκει γὰρ ὑπ' αὐτῶν ἀνηρῆσθαι τῶν παρεσκευακόντων.

XLIII. Ταῦτα δὴ καὶ μᾶλλον ἀπήγε τῆς πολιτείας τὸν Λούκουλλον. Ἐπεὶ δὲ Κικέρων ἐξέπεσε τῆς πόλεως καὶ Κάτων εἰς Κύπρον ἀπεστάλη, παντάπασιν ἐξελύθη. Καὶ 15 πρό γε τῆς τελευτῆς λέγεται νοσήσαι τὴν διάνοιαν αὐτῷ κατὰ μικρὸν ἀπομαραινομένην. Νέπως δὲ Κορνήλιος οὐχ ὑπὸ γήρωσ φησὶν οὐδὲ νόσου παραλλάξει τὸν Λούκουλλον, ἀλλὰ φαρμάκοις ὑπὸ τινος τῶν ἀπελευθέρων Καλλισθένους διαφθαρέντα· τὰ δὲ φάρμακα δοθῆναι 20 μὲν, ὡς ἀγαπῶτο μᾶλλον ὁ Καλλισθένης ὑπ' αὐτοῦ, τοιαύτην ἔχειν δοκοῦντα τὴν δύναμιν, ἐκστῆσαι δὲ καὶ κατακλύσαι τὸν λογισμὸν, ὥστ' ἔτι ζῶντος αὐτοῦ τὴν οὐσίαν διοικεῖν τὸν ἀδελφόν. Οὐ μὴν ἄλλ' ὡς ἀπέθανε, καθάπερ [ἀν*] ἐν ἀκμῇ τῆς στρατηγίας καὶ τῆς πολιτείας 25 αὐτοῦ τελευτήσαντος, ὁ δῆμος ἠχθέσθη καὶ συνέδραμε, καὶ τὸ σῶμα κομισθὲν εἰς ἀγορὰν ὑπὸ τῶν εὐγενεστάτων νεανίσκων ἐβιάζετο θάπτειν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως, ὅπου καὶ Σύλλαν ἔθαψεν. Οὐδενὸς δὲ τοῦτο προσδοκήσαντος, οὐδὲ φραδίας οὔσης τῆς παρασκευῆς, ὁ ἀδελφὸς 30 αὐτοῦ δεόμενος καὶ παραιτούμενος ἔπεισεν ἐπιτρέψαι τὴν παρεσκευασμένην ἐν τῷ περὶ Τοῦσκλον ἀγρῷ τοῦ νε-

κροῦ κηδεῖαν γενέσθαι. Πολὺν δ' οὐδ' αὐτὸς προσεβίω χρόνον, ἀλλ' ὡς ἡλικία καὶ δόξη μικρὸν ἀπελείφθη, καὶ τῷ χρόνῳ τῆς τελευτῆς, φιλαδελφότατος γενόμενος.

5

[ΚΙΜΩΝΟΣ ΚΑΙ ΛΟΥΚΟΥΛΛΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ.]

10 I. Μάλιστα δ' ἂν τις εὐδαιμονίσειε τοῦ τέλους Λού-521
κουλλον, ὅτι πρὸ τῆς μεταβολῆς, ἣν ἤδη κατὰ τῆς πολι-
τείας ἐτεκταίνετο τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις τὸ πεπρωμέ-
νον, ἐφθη προαποθανὼν καὶ καταλύσας ἐν νοσοῦσῃ μὲν,
ἔτι δ' ἐλευθέρα τῇ πατρίδι τὸν βίον. Καὶ τοῦτό γε πάν-
15 των αὐτῷ πρὸς Κίμωνα κοινότατόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἐκεῖ-
νος οὐπὼ συντεταραγμένων τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλ' ἀκμὴν
ἐχόντων ἐτελεύτησεν, ἐπὶ στρατοπέδῳ μέντοι καὶ στρα-
τηγῶν, οὐκ ἀπειρηκῶς οὐδ' ἀλύων, οὐδὲ τῶν ὄπλων καὶ
τῶν στρατηγιῶν καὶ τῶν τροπαίων ἐπαθλον ποιούμενος
20 εὐωχίας καὶ πότους, ὥσπερ Πλάτων ἐπισκώπτει τοὺς
περὶ τὸν Ὀρφέα, τοῖς εὐ βεβιωκόσι φάσκοντας ἀποκει-
σθαι γέρας ἐν ἄδῳ μέθην αἰώνιον. Σχολὴ μὲν οὖν καὶ
ἡσυχία καὶ διατριβὴ περὶ λόγους ἡδονὴν τινα καὶ θεω-
ρίαν ἔχοντας εὐπρεπέστατον ἀνδρὶ πρεσβύτῃ καὶ πεπαν-
25 μένῳ πολέμων καὶ πολιτείας παραμύθιον· τὸ δ' ἐφ'
ἡδονῆν, ὡς τέλος, καταστρέψαντα τὰς καλὰς πράξεις ἤδη
λοιπὸν Ἀφροδίσια τῶν πολέμων καὶ στρατηγιῶν ἄγοντα
παίξειν καὶ τρυφᾶν οὐκ ἄξια τῆς καλῆς Ἀκαδημείας, οὐδὲ
τὸν Ξενοκράτη ζηλοῦντος, ἀλλ' ἐγκεκλικότος πρὸς τὸν
30 Ἐπίκουρον. Ὁ καὶ θαυμαστόν ἐστιν· ὑπεναντίως γὰρ ἡ
νεότης τοῦ μὲν ἐπίφογος καὶ ἀκόλαστος γεγενῆναι δοκεῖ,
τοῦ δὲ πεπαιδευμένη καὶ σώφρων. Βελτίων οὖν ᾧ πρὸς

τὸ βέλτιον ἢ μεταβολή· χρηστοτέρα γὰρ ἡ φύσις, ἐν ἣ γηραῖ μὲν τὸ χεῖρον, ἐπακμάζει δὲ τὸ ἄμεινον. Καὶ μὴν ὁμοίως γε πλουτήσαντες οὐχ ὁμοίως διέθεντο τὸν πλοῦτον. Οὐ γὰρ ἄξιον ὁμοιωῖσαι τῷ νοτίῳ τείχει τῆς ἀκροπόλεως, ὃ τοῖς ὑπὸ Κίμωνος κομισθεῖσιν ἐτελέσθη χροῖ- 5
μασι, τοὺς ἐν Νέᾳ πόλει θαλάμους καὶ τὰς περικλύστους ἀπόψεις, ἃς Δούκουλλος ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐξφοδό-
μαι λαφύρων· οὐδέ γε τῇ Κίμωνος τραπέξῃ τὴν Δου-
κούλλου παραβαλεῖν, τῇ δημοκρατικῇ καὶ φιλανθρωπῶ
τὴν πολυτελεῖ καὶ σατραπικῇ. Ἡ μὲν γὰρ ἀπὸ μικρᾶς 10
δαπάνης πολλοὺς καθ' ἡμέραν διέτρεφεν, ἡ δ' εἰς ὀλί-
γους τρυφῶντας ἀπὸ πολλῶν παρεσκευάζετο χρημάτων.
Εἰ μὴ νῆ Δία τῶν πραγμάτων ἐποίει διαφορὰν ὁ χρόνος·
ἄδηλον γάρ, εἰ καὶ Κίμων ἀπὸ τῶν πράξεων καὶ στρατη-
γιῶν εἰς ἀπόλεμον καὶ ἀπολίτενον γῆρας ἀφείλ αὐτόν 15
ἔτι μᾶλλον ἂν ἐχρήσατο σοβαρᾶ καὶ πρὸς ἠδονὴν ἀνει-
μένη διαίτη· καὶ γὰρ φιλοπότης καὶ πανηγυρικός καὶ τὰ
πρὸς γυναῖκας, ὡς προείρηται, διαβεβλημένος. Αἱ δὲ
περὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς ἀγῶνας κατορθώσεις ἠδονὰς
ἐτέρας ἔχουσαι τῶν χειρόνων ἐπιθυμιῶν ἀσχολίαν ποι- 20
οῦσι καὶ λήθην ταῖς πολιτικαῖς καὶ φιλοτίμοις φύσεσιν.
Εἰ γοῦν καὶ Δούκουλλος ἐτελεύτησεν ἀγωνιζόμενος καὶ
στρατηγῶν, οὐδ' ἂν ὁ ψογερώτατος καὶ φιλομεμφότατος
εὐρεῖν μοι δοκεῖ διαβολὴν ἐπ' αὐτόν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ
τῆς διαίτης. 25

II. Ἐν δὲ τοῖς πολεμικοῖς ὅτι μὲν ἀμφότεροι καὶ κατὰ
γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀγαθοὶ γεγόνασιν ἀγωνιστὰ δῆ-
λον· ὥσπερ δὲ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρα μιᾶ πάλῃ [μιᾶ]
καὶ παγκρατίῳ στεφανουμένους ἔθει τινὶ παραδοξοῦκας
καλοῦσιν, οὕτω Κίμων ἐν ἡμέρα μιᾶ πεζομαχίας καὶ ναυ- 30
μαχίας ἅμα τροπαίῳ στεφανώσας τὴν Ἑλλάδα δίκαιός
ἔστιν ἔχειν τινὰ προεδρίαν ἐν τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ μὴν

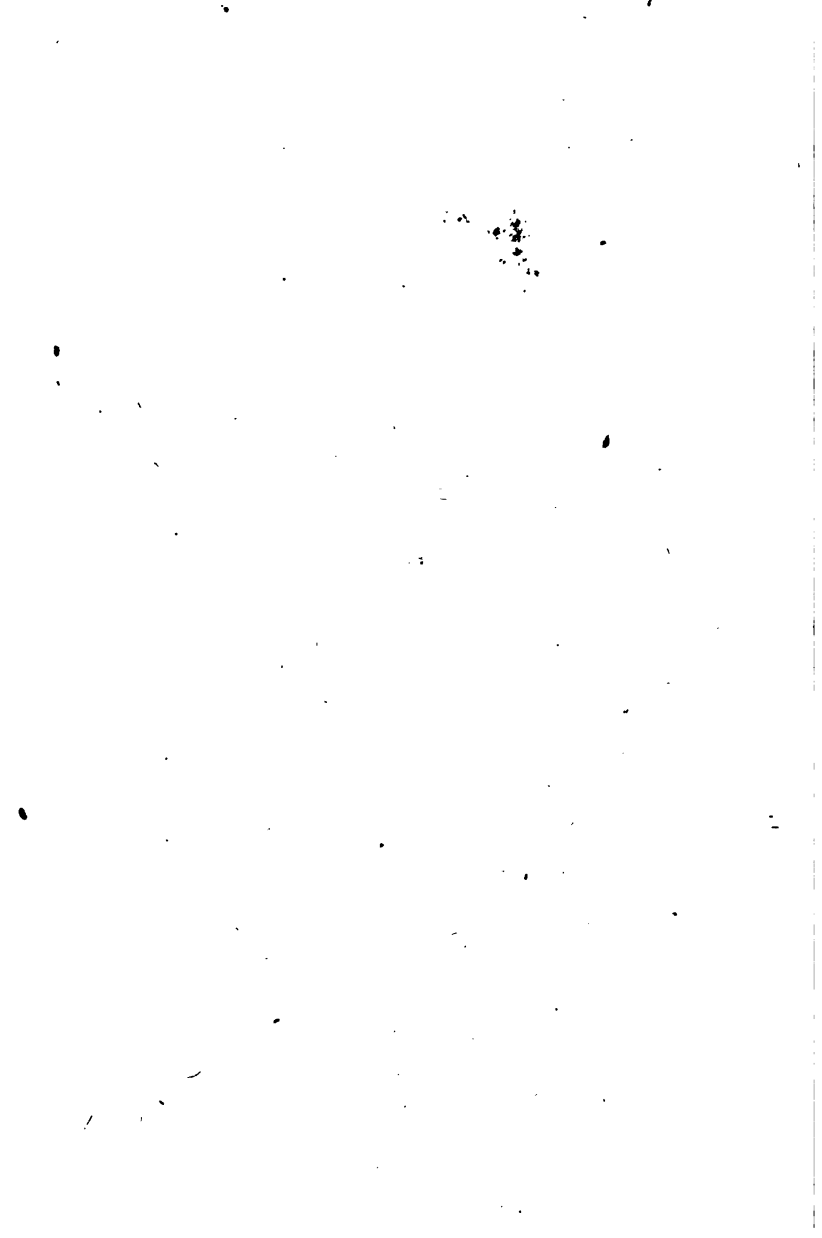
Λουκούλλῳ μὲν ἡ πατρίς, Κίμων δὲ τῇ πατρίδι τὴν ἡγε-
 μονίαν περιέθηκε. Καὶ ὁ μὲν ἀρχούσῃ τῶν συμμάχων
 προσεκλήσατο τὰ τῶν πολεμίων, ὁ δ' ἄλλοις ἐπομένην
 παραλαβὼν ἅμα καὶ τῶν συμμάχων ἄρχειν καὶ τῶν πο-
 5 λεμίων κρατεῖν ἐποίησε, Πέρσας μὲν ἀναγκάσας ἡττη-⁵²²
 θέντας ἐκβῆναι τῆς θαλάσσης, Λακεδαιμονίους δὲ πεί-
 σασ ἐκόντας ἐκστήναι. Εἰ τοίνυν μέγιστον ἔργον ἡγεμό-
 νος εὐπειθείαν ἐργάσασθαι δι' εὐνοίαν, Λούκουλλος μὲν
 ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν κατεφρονήθη, Κίμων δ' ὑπὸ τῶν
 10 συμμάχων ἐθανυμάσθη παρ' οὗ μὲν γὰρ ἀπέστησαν, πρὸς
 ὃν δὲ μετέστησαν. Καὶ ὁ μὲν ὧν ἄρχων ἐξῆλθεν, ὑπὸ
 τούτων ἀπολειφθεὶς ἐπανῆλθεν, ὁ δὲ μεθ' ὧν ἑτέροις
 ποιήσων τὸ προσταττόμενον ἐξεπέμφθη, τούτοις αὐτὸς
 15 διδοὺς τὸ παράγγελμα κατέπλευσε, τρία τὰ πάντων δυσ-
 κολώτατα διαπεπραγμένος ὁμοῦ τῇ πόλει, πρὸς μὲν τοὺς
 πολεμίους εἰρήνην, παρὰ δὲ τῶν συμμάχων ἡγεμονίαν,
 πρὸς δὲ Λακεδαιμονίους ὁμόνοιαν. Μεγάλας τοίνυν ἐπι-
 χειρήσαντες ἀμφοτέροι καταλύειν ἡγεμονίας καὶ κατα-
 στρέφασθαι τὴν Ἀσίαν πᾶσαν ἀτελεῖς ἐγένοντο τῶν πρά-
 20 ξεων, ὁ μὲν καθάπαξ διὰ τὴν τύχην ἐτελεύτησε γὰρ
 στρατηγῶν καὶ εὐημερῶν· τὸν δ' οὐ παντελῶς ἂν τις ἐξέ-
 λοιτο τῆς παρ' αὐτὸν αἰτίας, εἴτ' ἡγνόησεν εἴτ' οὐκ ἐθε-
 ράπευσε τὰς ἐν τῷ στρατιωτικῷ διαφορὰς καὶ μέμψεις,
 ἀφ' ὧν εἰς τηλικαύτας ἀπεχθείας προῆλθεν. Ἡ τοῦτό γε
 25 καὶ πρὸς Κίμωνα κοινόν ἐστι· καὶ γὰρ ἐκεῖνον ὑπήγαγόν
 τε εἰς δίκας οἱ πολλοὶ καὶ τελευτῶντες ἐξωστράκισαν,
 ἵν' αὐτοῦ δέκα ἐτῶν, ὡς φησὶν ὁ Πλάτων, τῆς φωνῆς μὴ
 ἀκούσωσιν. Αἱ γὰρ ἀριστοκρατικαὶ φύσεις ὀλίγα τοῖς πολ-
 λοῖς συνάδουσι καὶ πρὸς ἡδονὴν ἔχουσι, τὰ δὲ πολλὰ προσ-
 30 βιαζόμεναι τῷ κατευθύνειν διαστρεφομένους ἀνιῶσιν,
 ὥσπερ οἱ τῶν λατρῶν δεσμοί, καίπερ εἰς τὰ κατὰ φύσιν

ἄγοντες τὰς παραρθηρήσεις. Ταύτης μὲν οὖν ἴσως ἀπαλάκτεον τῆς αἰτίας ἐκάτερον.

III. Πολὺ δ' ὁ Λούκουλλος προῆλθε τῷ πολέμῳ τὸν τε Ταῦρον ὑπερβαλὼν στρατοπέδῳ Ῥωμαίων πρῶτος, καὶ τὸν Τίγριν διαβάς καὶ τὰ βασιλεία τῆς Ἀσίας ἐν ὄψει τῶν 5 βασιλέων, Τιγρανόκερτα καὶ Κάβειρα καὶ Σινώπην καὶ Νίσιβιν, ἐλὼν καὶ καταφλέξας, καὶ τὰ μὲν βόρεια μέχρι Φάσιδος, τὰ δ' ἕωα μέχρι Μηδίας, τὰ δὲ πρὸς νότον καὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν οἰκειωσάμενος διὰ τῶν Ἀραβικῶν βασιλέων, συντρίψας δὲ τὰς δυνάμεις τῶν βασιλέων, 10 ἀπολειφθεὶς δὲ μόνου τοῦ τὰ σώματα λαβεῖν, ὥσπερ θηρίων εἰς ἐρημίας καὶ ὕλας ἀστιβεῖς καὶ ἀβάτους ἀποδιδρασκόντων. Τεκμήριον δὲ μέγα· Πέρσαι μὲν γὰρ ὡς οὐδὲν μέγα πεπονθότες ὑπὸ Κίμωνος εὐθύς ἀντετάτουτο τοῖς Ἑλλήσι, καὶ τὴν γε πολλὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν 15 Αἰγύπτῳ κρατήσαντες διέφθειραν, Τιγράνου δὲ καὶ Μιθριδάτου μετὰ Λούκουλλον οὐδὲν ἄλλο ἔργον ἐγένετο, ἀλλ' ὁ μὲν ἀσθενὴς ἤδη καὶ συγκεκομμένος ὑπὸ τῶν πρῶτων ἀγῶνων οὐδ' ἄπαξ ἐτόλμησε δεῖξαι Πομπητῷ τὴν δύναμιν ἔξω τοῦ χάρακος, ἀλλὰ φυγῶν εἰς Βόσπορον κα- 20 τέβη κάκει κατέστρεψε, Τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυμνὸν καὶ ἄνοπλον φέρων ὑπέριψε Πομπητῷ, καὶ τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν, οὐ τοῖς ἑαυτοῦ κολακεύων Πομπητίον, ἀλλὰ τοῖς ὑπὸ Λουκούλλου τεθριαμβευμένοις. Ἠγάπησε γοῦν ἀπολαμβά- 25 νων τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας ὡς ἀφηρημένος πρότερον. Μείζων οὖν στρατηγός, ὥσπερ ἀθλητής, ὁ τῷ μεθ' ἑαυτὸν ἀσθενέστερον παραδοὺς τὸν ἀντίπαλον. Ἔτι τοίνυν Κίμων μὲν συντετριμμένην τὴν βασιλέως δύναμιν καὶ τὸ Περσῶν φρόνημα συνεσταλμένον ἤτταις μεγάλαις καὶ 30 ἀπαύστοις φυγαῖς ὑπὸ Θεμιστοκλέους καὶ Πανυσανίου καὶ Λεωνυχίδου καταλαβὼν ἐπενέβη καὶ ὑποπεπτωκότων καὶ

προητημένων ταῖς ψυχαῖς τὰ σώματα ῥαδίως ἐνίκησε, Λουκούλλω δὲ Τιγράνης ἀήττητος ἐκ πολλῶν ἀγώνων 523 καὶ μέγα φρονῶν συνέπεσε. Πλήθει δ' οὐδ' ἄξιον παραβαλεῖν τοῖς ἐπὶ Λούκουλλον συνελθοῦσι τοὺς ὑπὸ Κίμωνος 5 κρατηθέντας. Ὡστε πάντῃ μεταλαμβάνοντι δυσδιαίτητον εἶναι τὴν κρίσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ δαιμόνιον ἀμφοτέροις ἔοικεν εὐμενὲς γενέσθαι, τῷ μὲν ἅ ἤδη κατορθοῦν, τῷ δ' ἅ φυλάττεσθαι ἤδη προμηνῦον, ὥστε καὶ τὴν παρὰ τῶν θεῶν ψῆφον αὐτοῖς ὑπάρχειν ὡς ἀγαθοῖς καὶ θείοις 10 τὴν φύσιν ἀμφοτέροις.

**This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.**

**A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.**

Please return promptly.

